

تسهيلات

پښتو ژبې

مشکوة

تأليف مولانا شاه فيصل

فاضل دارالعلوم اسلامیہ پارسہ و امداد العلوم پشاور

د اوونیمبر (۲۷) خصوصیاتو سره چې یو لیس (۱۱) په کتابي ډول دی

- ① پښتو ژبې پښتو سره پښتو بین د قتل هاري پښتو د کبرا او ټولو اشخاصه
- ② د مشکوة د عربی او اردو متنونو ژباړه وړو وړو حلقو مجموعه
- ③ په ژبه کې پښتو بین د مولانا الشافعي د کتابي ډولونو ترجمه
- ④ د حدیث هري جملې او د هري ترجمې له د ادا اړتیا د پاره نيمې وړ کول
- ⑤ د فقهي اختلافي مسئلو مثال او آسان حل
- ⑥ ناور دو اختلافي د متن او ترجمې کتنه
- ⑦ د هر حديث د معاني دغه وړو وړو کتنه
- ⑧ د حل المسائل په عنوان سره د مسائلو تر څنګ د مشکوة لغاتو حل
- ⑨ د ټولو په عنوان سره د حدیثونو په پښتو ژبې کې تشریح
- ⑩ د هر باب په لومړۍ کتنه کې د متن او ترجمې د هر کلمې معنی
- ⑪ د کتاب په لومړۍ کتنه کې د متن او ترجمې د هر کلمې معنی

پښتو

تسهيلات

پښتو شرح

مشکوة

تأليف: مولانا هاشم فيصل دارالعلوم اسلاميه چارسده

شپږم جلد (٦)

د شلو (٢٠) خصوصياتو سره چې لس (١٠) په کښې دادي

- ① پښتو پښتو سره بين القوسين د قندهاري پښتو د گرانو ټکو اضافه
- ② د مشکوة د عربي او اردو متداولو ټولو شروحاتو مجموعه
- ③ په ترجمه کښې بين القوسين د مرعاة المفاتيح د اضافي قيوداتو ترجمه
- ④ د حديث هرې جملې ته اود هغې ترجمې د آساتيا دپاره نمبرې ورکول
- ⑤ په فقهی اختلافی مسئلو کښې مدلل او آسان مباحث
- ⑥ د اوږدو احاديثو د متن او ترجمې تقسيم
- ⑦ د هر حديث د صحاح سته وغيره څخه تخريج
- ⑧ د حل اللغات په عنوان سره د مرعاة المفاتيح څخه د مشکلو لغات حل
- ⑨ د قوله په عنوان سره د حديث د هرې مشکلي جملې تشریح
- ⑩ د هرياب په اول کښې دهغې د احاديثو خلاصه
- ⑪ د کتاب په اول کښې د علوم الحديث مفیده مقدمه

خوړنکي

فيصل مکتب خانه محلہ جنگی پېښور

موبائل ۰۳۱۵-۹۵۹۵۷۱۷

د چاپ حقوق د ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم تسهیلات شرح مشکوٰۃ

خارج مولانا پروفیسر شاه فیصل

فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسده

معاون مترجم: عبدالکریم صدیقی

د ملاوید پتی

جدید اسلامی کتب خانہ غوست

المصباح کتب خانہ کابل

روغانیوال کتب خانہ جلال آباد

رحیمی کتب خانہ غوست

حور کتب خانہ کابل

دہلی کتب خانہ تیمر گره

تاج کتب خانہ صوابی

مکتبه خواجہ عبداللہ انصاری غزنی

مکتبه دارالخلاص کابل

مکتبه رحمانیہ قندهار

مکتبه رحمانیہ کوئٹہ

النوری کتب خانہ قندهار

نصرت کتب خانہ کابل

مکتبه علمیہ اکوړه خټک

حقانیہ کتب خانہ گردیز

وطن دوست کتب خانہ گردیز

اقرأ کتب خانہ جلال آباد

مکتبه معروفیہ کوئٹہ

مکتبه عمویہ چمن

مکتبه عباسیہ تیمر گره

مکتبه امیر حمزه قندهار

۱ جمالی فهرست

صفحہ	مضمون	شمار
۳۳	[۱۴] بَابُ أَحْيَاءِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	۱۴
۳۴	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۵
۳۹	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۶
۴۹	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۷
۵۰	[۱۵] بَابُ الْعَطَايَا	۱۸
۵۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۹
۵۲	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۰
۵۸	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۱
۵۸	بَابُ (من الملحقات)	۲۲
۵۸	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۳
۶۴	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۴
۷۲	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۲۵
۷۴	[۱۶] بَابُ النُّقْطَةِ	۲۶
۷۵	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۲۷
۷۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۲۸
۸۴	[۱۷] بَابُ الْفَرَاخِ	۲۹
۸۵	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۰
۹۰	الْفَصْلُ الثَّانِي	۳۱
۱۱۰	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۳۲
۱۱۲	[۱۸] بَابُ الْوَصَايَا	۳۳
۱۱۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۴
۱۱۶	الْفَصْلُ الثَّانِي	۳۵
۱۱۹	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۳۶

١٢٣	[١٣] كِتَابُ النِّكَاحِ
١٢٣	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
١٢٣	الْفَصْلُ الثَّانِي
١٤١	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
١٤٥	[١] بَابُ النَّظَرِ إِلَى الْمُخْطُوبَةِ، وَيَتَّبِعُ الْعَوْرَاتِ
١٤٩	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
١٥١	الْفَصْلُ الثَّانِي
١٥٨	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
١٧١	[٢] بَابُ الْوَلِيِّ فِي النِّكَاحِ وَاسْتِثْنَاءُ الْمَرْأَةِ
١٧٥	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
١٧٦	الْفَصْلُ الثَّانِي
١٨١	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
١٨٦	[٣] بَابُ إِغْلَانِ النِّكَاحِ وَالْخِطْبَةِ وَالشَّرْطِ
١٨٩	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
١٩٠	الْفَصْلُ الثَّانِي
٢٠٢	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
٢١٠	[٤] بَابُ الْمُعْرَمَاتِ
٢١٣	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
٢١٥	الْفَصْلُ الثَّانِي
٢٢٥	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
٢٣٨	[٥] بَابُ الْمُبَايَعَةِ
٢٤٠	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
٢٤١	الْفَصْلُ الثَّانِي
٢٤٩	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
٢٥٤	[٦] بَابُ مَسْئَلَةِ عِيَارِ الْعَقْرِ
٢٥٥	

۲۵۵	الفصل الأول
۲۵۹	الفصل الثاني
۲۶۱	[۶] باب الصداق
۲۶۲	الفصل الأول
۲۶۲	الفصل الثاني
۲۷۰	الفصل الثالث
۲۷۳	[۷] باب الوليمة
۲۷۵	الفصل الأول
۲۸۵	الفصل الثاني
۲۸۹	الفصل الثالث
۱۹۰	[۸] باب القسم
۲۹۲	الفصل الأول
۳۰۳	الفصل الثاني
۳۰۵	الفصل الثالث
۳۰۸	[۹] باب عشرة النساء وما يكلل واحد من الحقوق
۳۰۹	الفصل الأول
۳۲۵	الفصل الثاني
۳۳۷	الفصل الثالث
۳۴۵	[۱۰] باب الخلع والطلاق
۳۴۲	الفصل الأول
۳۵۵	الفصل الثاني
۳۷۰	الفصل الثالث
۳۸۱	[۱۱] باب الطلاق ثلاثاً
۳۸۱	الفصل الأول
۳۸۳	الفصل الثاني

٣٩٠	الفصل الثانی
٣٩٣	[١٢] بَابُ (فِرْكَوْبِ الرَّقِیَّةِ فِی كَفَّارَةِ مُؤْمِنَةٍ)
٣٩٣	الفصل الأول
٣٩٦	[١٣] بَابُ الْبَعَائِی
٤٠٠	الفصل الأول
٤١٧	الفصل الأول
٤٢٢	الفصل الثانی
٤٣٠	[١٤] بَابُ الْجِدَّةِ
٤٣١	الفصل الأول
٤٤٢	الفصل الثانی
٤٥١	الفصل الثانی
٤٥٤	[١٥] بَابُ الْإِسْتِغْرَاءِ
٤٥٦	الفصل الأول
٤٥٧	الفصل الثانی
٤٥٩	الفصل الثانی
٤٦١	[١٦] بَابُ التَّقَاتِ وَحَقِّ الْمَلُوكِ
٤٦٣	الفصل الأول
٤٧٤	الفصل الثانی
٤٨٢	الفصل الثانی
٤٩٢	[١٧] بَابُ بُلُوغِ الْمُغْبِرِ وَحَصَائِثِهِ فِی الْعَمَلِ
٤٩٢	الفصل الأول
٤٩٨	الفصل الثانی
٥٠١	الفصل الثانی
٥٠٤	[١٨] كِتَابُ الْعِنَقِ
٥٠٦	الفصل الأول

٥٠٩	الفصل الثاني
٥١٢	الفصل الثالث
٥١٤	[١] باب اعتاق العبد المشرك ويبرأه القريب والعنق في المرض
٥١٥	الفصل الأول
٥٢٥	الفصل الثاني
٥٣٥	الفصل الثالث
٥٣٧	[٢] باب الائتمان والتدوير
٥٣٩	الفصل الأول
٥٥١	الفصل الثاني
٥٥٢	الفصل الثالث
٥٥٧	[٣] باب في التدوير
٥٥٨	الفصل الأول
٥٦٩	الفصل الثاني
٥٨٠	الفصل الثالث
٥٨٢	[١٥] كتاب القصاص
٥٨٨	الفصل الأول
٢٠٩	الفصل الثاني
٢٢٨	الفصل الثالث
٢٣٢	[١٦] كتاب الدييات
٢٣٢	[١] باب الدييات
٢٣٤	الفصل الأول
٢٢٠	الفصل الثالث

۱۵ احادیث و عنواناتو فهرست

صفحہ	مضمون
۳۳	[۱۴] بَابُ أَحْيَاءِ الْمَوَاتِ وَالْغُرَبِ.....
۳۳	غیر آباد زمکہ آبادولوپیان.....
۳۴	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ.....
۳۴	[۲۹۹۱] د شارې زمکہ په آبادولو د ملکیت حکم.....
۳۴	[۲۹۹۲] دُخْرَن د خانی مخصوص کولو معانعت.....
۳۵	[۲۹۹۳] د پتو اوبه کولو شرعی ضابطه.....
۳۷	[۲۹۹۴] د ضرورت څخه د زیاتو اوبو رابندولو معانعت.....
۳۹	الْفَصْلُ الثَّانِي.....
۳۹	[۲۹۹۶] د شامیاتی زمکہ په حد بندی کولو د ملکیت راتلل.....
۳۹	[۲۹۹۷] زبیر <small>رضی اللہ عنہ</small> ته د جاگیر په طور شاره زمکہ ورکول.....
۴۰	[۲۹۹۸] ابن زبیر ته د جاگیر ورکولو حکم.....
۴۱	[۲۹۹۹] وائل بن حجر <small>رضی اللہ عنہ</small> ته د جاگیر په طور شاره زمکہ ورکول.....
۴۲	[۳۰۰۰] د تیارې زمکہ د جاگیر په توگه د ورکولو معانعت.....
۴۳	[۳۰۰۱] په مسلمانانو کښې د درې څیزونو اشتراک.....
۴۴	[۳۰۰۲] په مباح څیز د قبضې په صورت کښې ملکیت راتلل.....
۴۴	[۳۰۰۳] د کمزوری انسانانو د حقوقو تحفظ او د حاکم ذمه واری.....
۴۶	[۳۰۰۵] د نهرو غیره نه پتی خړوب کولو ضابطه.....
۴۷	[۳۰۰۶] د خپل جائیداد په ذریعہ چاته د تکلیف ورکولو معانعت.....
۴۹	الْفَصْلُ الثَّالِثُ.....
۴۹	[۳۰۰۷] د اوبو مالگه او اور ورکولو ثواب.....
۵۰	[۱۵] بَابُ الْمَطَايَا.....
۵۰	د عطایا بیان.....
۵۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ.....
۵۱	[۳۰۰۸] د حضرت عمر <small>رضی اللہ عنہ</small> د طرفه د خیرد زمکہ وقف کول.....
۵۳	[۳۰۰۹] د عمری جواز.....
۵۴	[۳۰۱۰] په عمری کښې د وراثت جواز.....
۵۵	[۳۰۱۲] د عمری باره کښې د امام مالک <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> دلیل.....

۵۲	الفصل الثانی.....
۵۲	[۳۰۱۳] د عمری اور ربی دمانعت وجہ.....
۵۸	الفصل الثالث.....
۵۸	[۳۰۱۵] د عمری د جواز پہ ظاہرہ مخالف یو بل حدیث.....
۵۸	باب (من الملحقات).....
۵۸	د تیرشوی باب د متعلقاتو بیان.....
۵۸	الفصل الأول.....
۵۹	[۳۰۱۶] د خوشبو او گل تحفہ واپس کولو ممانعت.....
۵۹	[۳۰۱۷] پہ ہبہ کنبی د رجوع کولو مسئلہ.....
۵۹	[۳۰۱۸] پہ ہبہ کنبی د رجوع کونکی سپی سرہ تشبیہ.....
۶۱	[۳۰۱۹] اولاد تہ د یو خیز پہ ورکولو کنبی د فرق کولو عدم جواز.....
۶۴	الفصل الثانی.....
۶۴	[۳۰۲۰] د پلا د پارہ خپل بچی خخہ پہ ہبہ کنبی د رجوع جواز.....
۶۴	[۳۰۲۱] د ہبہ کری خیز واپس کول او عدم مروت.....
۶۵	[۳۰۲۲] د تحفی بدلہ کنبی تحفہ ورکولو ترغیب.....
۶۶	[۳۰۲۳] د محسن شکریہ ادا کولو ترغیب.....
۶۷	[۳۰۲۴] تحفہ ورکونکی تہ د دعا کولو حکم.....
۶۸	[۳۰۲۵] د خلق د شکر ادا کولو تاکید.....
۶۸	[۳۰۲۶] د انصار و احسان او د مہاجرینو بدلہ.....
۶۹	[۳۰۲۷] د تحفہ ورکولو سرہ عداوت لرې کیدل.....
۷۰	[۳۰۲۸] د معمولی تحفی سپک نہ گنرلو حکم.....
۷۰	[۳۰۲۹] د درې خیزونو رد کولو ممانعت.....
۷۱	[۳۰۳۰] د خوشبوئی د ہدیہ واپس کولو ممانعت.....
۷۲	الفصل الثالث.....
۷۲	[۳۰۳۱] خپلو خامنوتہ پہ ہبہ کنبی د فرق کولو ممانعت.....
۷۳	[۳۰۳۲] د نوې میوې تحفہ کول.....
۷۴	[۱۶] باب القطع.....
۷۴	د لقطہ بیان.....
۷۵	الفصل الأول.....

- ۳۰۳۳) د ملتقط د پاره جامع ضابطه ۷۵
- ۳۰۳۴) د تشهير په نيت سره د لقطه اوچتولو ۷۷
- ۳۰۳۵) د حاجی د لقطه نه اوچتولو حکم ۷۸
- الفصل الثانی ۷۸
- ۳۰۳۶) د زورندي قجوري د اخستلو حکم ۷۸
- ۳۰۳۷) د لقطه د استعمالولو څخه روسته د مالک د راتلويه صورت کښې د لقطه حکم ۸۰
- ۳۰۳۸) په خراب نيت د لقطه اوچتولو وعيد ۸۱
- ۳۰۳۹) په لقطه اوچتولو گواه جوړول ۸۱
- ۳۰۴۰) په معمولی څيز کښې عدم تشهير ۸۳
- [۱۷] باب الفرائض ۸۴
- فرائض يعنی ميراث بيان ۸۴
- الفصل الأول ۸۵
- ۳۰۴۱) د عمرې د ترکه مستحقين ۸۵
- ۳۰۴۲) د ترکه کښې اولنی حقداران ۸۷
- ۳۰۴۳) د اختلاف دين په وجه د ميراث څخه محروم کيدل ۸۷
- ۳۰۴۴) د آزادونکی مالک د غلام د ميراث مستحق کيدل ۸۸
- ۳۰۴۵) د خورینې د ماما د ترکه وارث جوړيدو صورت ۸۹
- الفصل الثانی ۹۰
- ۳۰۴۶) د مختلف ملتونو خلقو خپل مينځ کښې يو بل څخه د ميراث اوړلو حکم ۹۰
- ۳۰۴۸) د قاتل د ميراث څخه محروم کيدل ۹۱
- ۳۰۴۹) په ترکه کښې د نيا (جدة) شپږمه حصه ۹۱
- ۳۰۵۰) د ژوندی پيدا کيدونکی ماشوم د ميراث حکم ۹۲
- ۳۰۵۱) د اسلام د ابتدائی دور د ميراث اوړلو يو حکم ۹۲
- ۳۰۵۲) د وارث د عدم وجود په صورت کښې د خورې ميراث اوړل ۹۳
- ۳۰۵۳) د بنځې د درې کسانو څخه ميراث اوړل ۹۴
- ۳۰۵۴) د ولد زنا د ميراث حکم ۹۶
- ۳۰۵۵) د آزاد شوی غلام ميراث ۹۶
- ۳۰۵۶) د وارث د عدم وجود په صورت کښې د ميراث حکم ۹۶
- ۳۰۵۷) په وصيت باندې د قرض ادا کولو تقديم ۹۷
- ۳۰۵۸) د ميراث د آيت شان نزول ۹۸
- ۹۹

۱۰۱	۳۰۵۹] اذ لونی عالم په موجودگنی کښې د وړوکی عالم څخه تپوس نه کول
۱۰۳	۳۰۶۰] په میراث کښې د نیکه (جد) حصه
۱۰۴	۳۰۶۱] په میراث کښې د جده حصه
۱۰۵	۳۰۶۲] اذ مری د پلار په موجودگنی کښې جده ته سدس ملاویدل
۱۰۶	۳۰۶۳] اذ خون بها په مال کښې د میراث نفاذ
۱۰۷	۳۰۶۴] د مولات اسلام په ارث باندې عدم اثر
۱۰۸	۳۰۶۵] د آزاد شوی غلام دخپل مالک څخه د میراث اوړلو حکم
۱۰۹	۳۰۶۶] اذ ولاء وراثت مسئله
۱۱۰	أَفْضَلُ الثَّالِثِ
۱۱۰	۳۰۶۷] په جاهلیت کښې د تقسیم شوی میراث حکم
۱۱۰	۳۰۶۸] د ترور خپل وراره څخه د میراث اوړلو عدم صحت
۱۱۱	۳۰۶۹] د میراث علم زده کولو حکم
۱۱۲	[۱۸] بَابُ الْوَصَايَا
۱۱۲	د وصیتو نویان
۱۱۳	أَفْضَلُ الْأَوَّلِ
۱۱۳	۳۰۷۰] وصیت نامه د لیکلي ساتلو حکم
۱۱۴	۳۰۷۱] دخپلي ترکی په دریمه حصه کي وصیت کیدی شي
۱۱۶	أَفْضَلُ الثَّانِي
۱۱۶	۳۰۷۲] د تول مال د وصیت کولو څخه معانعت
۱۱۶	۳۰۷۳] د وارث د پاره د وصیت عدم صحت
۱۱۸	۳۰۷۵] وارثانو ته د نقصان رسولو وعید
۱۱۹	أَفْضَلُ الثَّالِثِ
۱۱۹	۳۰۷۶] په جائز وصیت د ثواب ملاویدل
۱۲۰	۳۰۷۷] کافرانو ته د نیکو اعمالو ثواب نه رسیدل
۱۲۱	۳۰۷۸] د وارث حق ضائع کولو گناه
۱۲۳	[۱۳] كِتَابُ النِّكَاحِ
۱۲۳	د نکاح کتاب
۱۲۳	أَفْضَلُ الْأَوَّلِ
۱۳۰	۳۰۸۰] خوانانو ته د نکاح کولو حکم

۱۳۲	۳۰۸۱] ذکر نکاح ممانعت.....
۱۳۳	۳۰۸۲] د پندارې ښځې سره د نکاح کولو ترغیب.....
۱۳۴	۳۰۸۳] نیکه بی بی که لونې دی او نعمت.....
۱۳۵	۳۰۸۴] د قریشو نیک عملو ښځو فضیلت.....
۱۳۶	۳۰۸۵] د ښځې که لویه فتنه؟.....
۱۳۷	۳۰۸۶] د ښځې فتنې څخه د خان ساتلو حکم.....
۱۳۹	۳۰۸۷] د درې څیزونو سپیره والې.....
۱۳۹	۳۰۸۸] پیغلې ښځې سره د نکاح کولو ترجیح.....
۱۴۱	الفصل الثانی.....
۱۴۱	۳۰۸۹] د الله تعالی د مدد مستحق درې کسان.....
۱۴۲	۳۰۹۰] د ښځې د ولی دپاره یو ضروری هدايت.....
۱۴۳	۳۰۹۱] د یربجی راوړونکې ښځې سره د نکاح کوونو ترغیب.....
۱۴۴	۳۰۹۲] پیغلې سره نکاح کولو افضلیت.....
۱۴۵	الفصل الثالث.....
۱۴۵	۳۰۹۳] په محبت پیدا کولو کښې د نکاح اثر.....
۱۴۲	۳۰۹۴] آزادو ښځو سره د نکاح کولو فضیلت.....
۱۴۲	۳۰۹۵] خاوند دپاره نیکه ښځه لونې نعمت.....
۱۴۷	۳۰۹۶] په نکاح د نیم دین اطلاق.....
۱۴۸	۳۰۹۷] آسانه نکاح برکتی نکاح.....
۱۴۹	[۱] باب النظر إلى المخطوبة، وبيان العورات.....
۱۴۹	منسوبې ته د کتلو او د مستورې د اندامونو پټولو بیان.....
۱۵۱	الفصل الأول.....
۱۵۱	۳۰۹۸] مخطوبې ته د کتلو اجازت.....
۱۵۲	۳۰۹۹] د یوې ښځې بلې ښځې سره د مباشرت ممانعت.....
۱۵۲	۳۱۰۰] د ښځو او سړو دپاره دوه حکمونه.....
۱۵۳	۳۱۰۱] اجنبې ښځې سره د خلوت ممانعت.....
۱۵۴	۳۱۰۲] د لیور څخه د پردې حکم.....
۱۵۵	۳۱۰۳] سړی دپاره د ښځې علاج کولو حکم.....
۱۵۶	۳۱۰۴] په پردې ښځه ناخپه د نظر پریوتو حکم.....
۱۵۷	۳۱۰۵] د اجنبې ښځې د لیدو اثر ختمولو دپاره خپلې ښځې ته رجوع کول.....

۱۵۸.....	الفصل الثانی.....
۱۵۸.....	[۳۱۰۶] د نکاح خُخہ وړاندې مخطوبې ته د کتلو استحباب.....
۱۵۸.....	[۳۱۰۷] د محبت د دوام دپاره مخطوبې ته د کتلو استحباب.....
۱۵۹.....	[۳۱۰۸] په ښځه د ناخاپې نظر پریوتلو علاج.....
۱۶۰.....	[۳۱۰۹] کتونکو ته د ښځې ښاسته کولو شیطاني حربه.....
۱۶۱.....	[۳۱۱۰] په ښځه اتفاقي نظر پریوتو خُخه په د دویم نظر عدم جواز.....
۱۶۲.....	[۳۱۱۱] په نکاح ورکولو خُخه روسته په مولى باندې د وینزې حرمت.....
۱۶۳.....	[۳۱۱۲] د پتون عورتیت کیدل.....
۱۶۴.....	[۳۱۱۳] پتون ته د کتلو خُخه ممانعت.....
۱۶۴.....	[۳۱۱۴] د پتون د عورت کیدو دلیل.....
۱۶۵.....	[۳۱۱۵] بلا ضرورت په تنهائي کښې د عورت ښکاره کولو حکم.....
۱۶۶.....	[۳۱۱۶] د ښځې دپاره سرو ته د کتلو ممانعت.....
۱۶۷.....	[۳۱۱۷] په خلوت کښې هم د عورت پټ ساتل.....
۱۶۸.....	[۳۱۱۸] پردې ښځې سره ځانله مجلس کښې د شیطان شرکت.....
۱۶۹.....	[۳۱۱۹] په انساني بدن کښې د شیطان تصرف.....
۱۷۰.....	[۳۱۲۰] د مالکې د خپل غلام خُخه د پردې حکم.....
۱۷۱.....	الفصل الثالث.....
۱۷۱.....	[۳۱۲۱] د مخنښ ښځو ته د ورتلو ممانعت.....
۱۷۳.....	[۳۱۲۲] بلا ضرورت د بریند والی ممانعت.....
۱۷۳.....	[۳۱۲۳] د خاوند شرمگاہ ته نه کتل.....
۱۷۴.....	[۳۱۲۴] پردې ښځې ته د اچانک نظر خُخه پس نظر واپس کولو انعام.....
۱۷۴.....	[۳۱۲۵] د مستوره اندامونو ښکاره کولو حرمت.....
۱۷۵.....	[۲] بَابُ الْوَلِيِّ فِي النِّكَاحِ وَاسْتِئْذَانِ الْمَرْأَةِ.....
۱۷۵.....	د نکاح قولی او ښځې د اجازت بیان.....
۱۷۶.....	الفصل الأول.....
۱۷۶.....	[۳۱۲۶] د نکاح دپاره د ښځې خُخه اجازت غوښتل.....
۱۷۹.....	[۳۱۲۷] د کونډې اختیار د هغې په خپل لاس کښې.....
۱۸۰.....	[۳۱۲۸] کونډې ته د نکاح رد کولو اختیار.....
۱۸۰.....	[۳۱۲۹] د نکاح په وخت د حضرت عائشه صدیقہ <small>رضی اللہ تعالیٰ عنہا</small> عمر.....
۱۸۱.....	الفصل الثاني.....

- ۱۸۱ ..... ۳۱۴۰ | د ولی د اجازت څخه بغیر د کم عمره ښځې د نکاح عدم صحت
- ۱۸۴ ..... ۳۱۴۱ | د ولی د اجازت څخه بغیر د نکاح فساد
- ۱۸۴ ..... ۳۱۴۲ | د گواهانو څخه بغیر د نکاح فساد
- ۱۸۵ ..... ۳۱۴۳ | د ښځې خاموشی د رضا دلیل کیدل
- ۱۸۶ ..... د مالک د اجازت څخه بغیر د غلام د نکاح عدم صحت
- ۱۸۶ ..... الْقَصْلُ الثَّالِثُ
- ۱۸۶ ..... ۳۱۴۶ | د ځېلې نکاح په معامله کېنې د بالغې خودمختاری
- ۱۸۷ ..... ۳۱۴۷ | د ولی دپاره د بالغې ښځې په نکاح ورکولو استحباب
- ۱۸۷ ..... ۳۱۴۸ | د اولاد درې حقونه
- ۱۸۸ ..... ۳۱۴۹ | په بلوغت سره د ښځې د نکاح کولو ترغیب
- ۱۸۹ ..... [۳] بَابُ اِعْلَانِ النِّكَاحِ وَالْخُطْبَةِ وَالشَّرْطُ
- ۱۸۹ ..... د نکاح اعلان او شرائط
- ۱۹۰ ..... الْقَصْلُ الْأَوَّلُ
- ۱۹۰ ..... ۳۱۴۰ | د نکاح په وخت د تمبل وهلو اجازت
- ۱۹۳ ..... ۳۱۴۲ | د شوال په میاشت کېنې د نکاح کولو استحباب
- ۱۹۳ ..... ۳۱۴۳ | د مهر د اداء کولو تاکید
- ۱۹۴ ..... ۳۱۴۴ | د بل چا مخطوبې ته د نکاح پیغام ورلیرلو ممانعت
- ۱۹۶ ..... ۳۱۴۵ | ښو ته په خپل مینځ کېنې د محبت تعلیم
- ۱۹۷ ..... ۳۱۴۶ | د نکاح شغار ممانعت
- ۱۹۸ ..... ۳۱۴۷ | د نکاح متعه ممانعت
- ۲۰۱ ..... ۳۱۴۸ | د متعه د حرمت تاریخ
- ۲۰۲ ..... الْقَصْلُ الثَّانِي
- ۲۰۴ ..... ۳۱۵۰ | د خطبې څخه بغیر د نکاح بې برکتی
- ۲۰۵ ..... ۳۱۵۱ | عنوان د بسم الله نه و نیلو په وجه بې برکتی
- ۲۰۶ ..... ۳۱۵۲ | د نکاح اعلان کولو استحباب
- ۲۰۷ ..... ۳۱۵۴ | په واده کې د سندرو و نیلو اجازت
- ۲۰۸ ..... ۳۱۵۵ | د واده په موقع د حقیقی سندرو و نیلو اباحت
- ۲۰۹ ..... ۳۱۵۶ | د دوو ولیانو په انکاح کېنې د اولنی د انکاح صحت
- ۲۱۰ ..... الْقَصْلُ الثَّالِثُ
- ۲۱۰ ..... ۳۱۵۷ | د اسلام په ابتداء کېنې د نکاح متعه جواز

۳۱۵۸	د متعه د حکم منسوخیت	۲۱۱
۳۱۵۹	د واده په موقع د سندرو و نیلو اجازت	۲۱۲
[۴]	بَابُ الْمُحَرَّمَاتِ	۲۱۳
۳۱۶	په سرو باندي د حرامه بخوييان	۲۱۳
۳۱۵	الفصل الأول	۲۱۵
۳۱۶۰	په خپل مينځ کښې د محرمو ښځو د جمع کولو حرمت	۲۱۵
۳۱۶۱	د حرمت رضاعت حکم	۲۱۶
۳۱۶۲	د رضاعي مور خاوند د پلار په حکم کښې	۲۱۸
۳۱۶۳	د رضاعي وريري سره د نکاح حرمت	۲۱۹
۳۱۶۴	د رضاعت مقدار	۲۲۰
۳۱۶۸	د رضاعت موده	۲۲۱
۳۱۶۹	د رضاعت په ثبوت کښې د يوې ښځې د گواهي اعتبار	۲۲۲
۳۱۷۰	د دار الحرب څخه قيدولو سره د راوستل شوي ښځې حکم	۲۲۴
الفصل الثاني	.....	۲۲۵
۳۱۷۱	د محرماتو په يو وخت په نکاح کښې د ساتلو حرمت	۲۲۵
۳۱۷۲	د ميرنۍ مور سره د نکاح کولو حرمت	۲۲۶
۳۱۷۳	د رضاعت د مودې تيريدو څخه روسته د حرمت رضاعت عدم صحت	۲۲۷
۳۱۷۴	د رضاعي مور حق ادا کول	۲۲۸
۳۱۷۵	د حلیمې ﷺ سعديه تعظيم او تکریم کول	۲۲۹
۳۱۷۶	په يو وخت کښې د څلورو ښځو څخه زياتو ښځو سره د نکاح حرمت	۲۳۰
۳۱۷۸	د دوو خوښندو په نکاح کښې د ساتلو حرمت منع دی	۲۳۲
۳۱۷۹	د احد الزوجين په اسلام قبلولو سره د نکاح حکم	۲۳۳
الفصل الثالث	.....	۲۳۸
۳۱۸۱	د سخرگنۍ په تعلق سره اووه قسمه ښځې حراميدل	۲۳۸
۳۱۸۲	د ميرنۍ لور سره د نکاح حرمت	۲۳۹
[۵]	بَابُ الْمُبَايَعَةِ	۲۴۰
۲۴۰	خپلې بي بي سره د مباشرت بيان	۲۴۰
الفصل الأول	.....	۲۴۱
۳۱۸۳	د جماع په باره کښې د يهودو غلطه نظريه	۲۴۱

۳۱۸۴	د عزل جواز	۲۴۲
۳۱۸۶	د تقدیر عدم بدلیل	۲۴۴
۳۱۸۸	د رضاعت په موده کښې د جماع جواز	۲۴۶
۳۱۹۰	د خپلې ښځې د پتو خبرو ظاهرونکی دپاره وعید	۲۴۸
الفصل الثانی		۲۴۹
۳۱۹۱	د حیض په دوران ښځو سره د جماعت حرمت	۲۴۹
۳۱۹۳	خپلې ښځې سره د شاطرفه راتلونکی باندې لعنت	۲۵۱
۳۱۹۶	د غیله ممانعت	۲۵۳
الفصل الثالث		۲۵۴
۳۱۹۷	د عزل مشروط جواز	۲۵۴
[۶] باب مسئله عیار العتق		۲۵۵
الفصل الأول		۲۵۵
۳۱۹۸	وینږې ته د آزادی څخه روسته د نکاح د فسخ اختیار	۲۵۵
الفصل الثاني		۲۵۹
۳۲۰۰	د زوجینو په آزادولو کښې د غلام آزادولو ته ترجیح ورکول	۲۵۹
۳۲۰۱	د آزادی څخه روسته په جماع کولو سره د نکاح فسخ کولو اختیار ختمیدل	۲۶۰
[۶] باب الصداق		۲۶۱
فهر بیان		۲۶۱
الفصل الأول		۲۶۲
۳۲۰۲	د د اوسپنې گتمه په مهر کښې مقرر کول	۲۶۲
۳۲۰۳	د ازواج مطهرات <small>ص</small> د مهر مقدار؟	۲۶۵
الفصل الثاني		۲۶۶
۳۲۰۴	د زیات مهر ممانعت	۲۶۶
۳۲۰۵	په مهر کښې د تعجیل استحباب	۲۶۷
۳۲۰۶	د مهر د وجوب یو صورت	۲۶۸
۳۲۰۷	د مهر مثل واجب کښې دو یو صورت	۲۶۸
الفصل الثالث		۲۷۰
۳۲۰۸	د ام حبیبه <small>ص</small> د مهر مقدار	۲۷۰
۳۲۰۹	د اسلام قبولیت مهر قائم مقام ګرځول	۲۷۱

۲۷۳.....	[۷] بَابُ الْوَلِيْمَةِ.....
۲۷۳.....	د وليمي دعوت.....
۲۷۴.....	د دعوتونو بيان.....
۲۷۵.....	الفصل الاول.....
۲۷۵.....	[۳۲۱۰] د وليمي حکم.....
۲۷۲.....	[۳۲۱۱] په ازواج مطهراتو کښې د ټولو څخه لويه وليمه.....
۲۷۷.....	[۳۲۱۳] د ښځې آزادي د هغې مهر مقرر کول.....
۲۷۹.....	[۳۲۱۴] د بي بي صفیې <small>عليها السلام</small> وليمه.....
۲۸۰.....	[۳۲۱۵] د حضرت ام سلمه <small>رضي الله عنها</small> وليمه.....
۲۸۱.....	[۳۲۱۶] د وليمي دعوت قبلول پکار دی.....
۲۸۲.....	[۳۲۱۷] د دعوت د اجابت حکم.....
۲۸۲.....	[۳۲۱۸] په وليمه کښې يواځې مالداران راغوبستل اتهابي بد دي.....
۲۸۳.....	[۳۲۱۹] غير مدعو ته طعام ورکول د کوربه پر اجازت موقوف دی.....
۲۸۵.....	الفصل الثاني.....
۲۸۵.....	[۳۲۲۰] د بي بي صفیې <small>عليها السلام</small> وليمه.....
۲۸۵.....	[۳۲۲۱] د ډول سنگارنه د حضور اکرم خان ساتل.....
۲۸۲.....	[۳۲۲۲] يو دعوت ته د ناباللي تلونکي مذمت.....
۲۸۷.....	[۳۲۲۳] که دوه سري په يو وخت دعوت وکړي نو کوم يو قبلول پکار دی؟.....
۲۸۷.....	[۳۲۲۴] دعوت وليمه صرف دوه ورځې ده.....
۲۸۸.....	[۳۲۲۵] فخر او مقابله کونکو دعوت خوړل منع دی.....
۲۸۹.....	الفصل الثالث.....
۲۸۹.....	[۳۲۲۶] د رياء او فخر دپاره شوی دعوت قبلولو ممانعت.....
۲۹۰.....	[۳۲۲۷] د فاسق دعوت مه قبلوي.....
۲۹۰.....	[۳۲۲۸] د نيك مسلمان په دعوت خوړلو کښې شك مه کوئ.....
۱۹۰.....	[۸] بَابُ الْقُسْرِ.....
۲۹۱.....	په زياتويييا نوکښې د نمبر مقررو لوييان.....
۲۹۲.....	الفصل الاول.....
۲۹۲.....	[۳۲۲۹] د حضور <small>ﷺ</small> د ازواج مطهرات (بيبيانو مبارکو) تعداد.....
۲۹۸.....	[۳۲۳۰] يوه بي بي خپل وار خپلې ښي ته ورکولی سي؟.....

- ۳۲۳۱] اد نبی علیہ السلام د عائشہ رضی اللہ عنہا سرہ محبت..... ۳۰۰
- ۳۲۳۲] بہ سفر کنہی د خان سرہ د بوتلودپارہ دیوی بی بی انتخاب دی دقرعہ بہ ذریعہ وشہ..... ۳۰۱
- ۳۲۳۳] دنوی ناوی دپارہ دنمبر مقرر کولو مسئلہ..... ۳۰۳
- الفصل الثانی..... ۳۰۳
- ۳۲۳۵] یو سری د خپلو ټولو بیبیانو سرہ په یو شان محبت کولو مجبور نه دی..... ۳۰۴
- ۳۲۳۶] د خپلو بیبیانو په منځ کنہی د عدل او برابري نه کونکي په بارہ کنہی وعید..... ۳۰۵
- الفصل الثالث..... ۳۰۵
- ۳۲۳۷] د حضور ﷺ په نہو ۹ بیبیانو مبارکو کنہی د اتو دپارہ وار مقرر وو..... ۳۰۸
- [۹] بَابُ عَشْرَةِ النَّسَاءِ وَمَا لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِّنَ الْمُحَقَّقَاتِ..... ۳۰۸
- د کورنی ژوند او ښځي او خاوند د حقوق بیان..... ۳۰۸
- الفصل الأول..... ۳۰۹
- ۳۲۳۸] د ښځي کجې سخت روی سرہ لري کنہی دی نسي..... ۳۱۱
- ۳۲۴۰] ښځو سرہ حسن معاشرت اختیار کرنی..... ۳۱۱
- ۳۲۴۱] کوگوالې هرې یوې ښځې ته په میراث کنہی ملاؤ دي..... ۳۱۲
- ۳۲۴۲] بغیر د ضرورت نه د ښځو د وھلو ممانعت..... ۳۱۴
- ۳۲۴۳] د جینکو گډ پاني..... ۳۱۵
- ۳۲۴۴] مسجد نبوی کنہی د جہاد مشق..... ۳۱۷
- ۳۲۴۶] د خاوند په خواش ښځي لږه د ہم بستر کنہی دو نه انکار کول نه دی پکار..... ۳۱۸
- ۳۲۴۷] د ښي سوزلودپارہ دروغ وئیل حرام دی..... ۳۱۹
- ۳۲۴۸] د ایلاء مطلب..... ۳۲۰
- ۳۲۴۹] د ښي کریم د ایلاء قصہ..... ۳۲۵
- الفصل الثانی..... ۳۲۵
- ۳۲۵۱] د حسن معاشرت بہترین نمونہ..... ۳۲۷
- ۳۲۵۲] په مرو تبصرې مہ کوئی..... ۳۲۷
- ۳۲۵۴] د تابعدارو ښخو فضائل..... ۳۲۸
- ۳۲۵۵] کہ غیر الله ته سجده کول جائز واي نو خاوند به د ښځي مسجدو څرځول شوی وو..... ۳۲۹
- ۳۲۵۶] د خاوند د خوشنودي اہمیت..... ۳۲۹
- ۳۲۵۷] په مشکل وخت کنہی ہم د خاوند تابعداري کوئی..... ۳۳۰
- ۳۲۵۸] خاوند ته تکلیف مہ ورکوه..... ۳۳۰

- ۳۳۱ ..... [۳۲۵۹] پہ خاوند د بنخي حق
- ۳۳۲ ..... [۳۲۶۰] بدزبانہ بنخي تہ طلاق ور کرہ
- ۳۳۳ ..... [۳۲۶۱] د بنخو د وھلو ممانعت
- ۳۳۴ ..... [۳۲۶۲] بنخہ د هفی د خاوند خلاف د خطا ایستلو مذمت
- ۳۳۵ ..... [۳۲۶۳] د خپل اهل و عیال پہ حق کښې کمال مہرباني د کمال ایمان دلیل دی
- ۳۳۶ ..... [۳۲۶۵] د بي بي عائشي ؓ سره د حضور ﷺ یوه د لطفہ ډکه واقعہ
- ۳۳۷ ..... [۳۲۶۶] غیر الله تہ سجدہ کول جائز نہ دی
- ۳۳۸ ..... [۳۲۶۸] د نافرمانی بنخي پر وھلو بہ مواخذہ نہ وي
- ۳۳۸ ..... [۳۲۶۹] بنخہ دې د خاوند د اجازت نہ بغیر نفلی روژہ نہ ساتی
- ۳۴۰ ..... [۳۲۷۰] د سخت نہ په سخت حکم کښې هم د خاوند اطاعت کوہ
- ۳۴۲ ..... [۳۲۷۱] د کومي بنخي خاوند چه ناراض وي د هفی مونځ په پوره طور سره نہ قبلیرلو
- ۳۴۳ ..... [۳۲۷۲] د بہترین بنخي پیژند گلو
- ۳۴۴ ..... [۳۲۷۳] د امانت داري بنخي فضیلت
- ۳۴۵ ..... [۱۰] بَابُ الْخُلْعِ وَالطَّلَاقِ
- ۳۴۵ ..... د خلع او طلاق بیان
- ۳۴۶ ..... [۳۲۷۴] د ناخوښه خاوند نہ طلاق حاصلولی سي
- ۳۴۸ ..... [۳۲۷۵] د طلاق تعریف او د هفی قسمونه
- ۳۵۱ ..... [۳۲۷۶] بنخي له د طلاق اختیار ورکول
- ۳۵۲ ..... [۳۲۷۷] څه څیز په خان حرام کولو سره کفارہ لازم کیږی
- ۳۵۳ ..... [۳۲۷۸] د شاتو څکلو واقعہ
- ۳۵۵ ..... [۳۲۷۹] بلا ضرورتہ د طلاق غوښتونکي بنخي په حق کښې وعید
- ۳۵۵ ..... [۳۲۸۰] طلاق څه ښه څیز نہ دې
- ۳۵۲ ..... [۳۲۸۱] د نکاح نہ وړاندې د طلاق مسئلہ
- ۳۵۹ ..... [۳۲۸۳] د طلاق بته مسئلہ
- ۳۶۲ ..... [۳۲۸۴] د نکاح او طلاق الفاظ کہ په خندا کښې هم دخولي نہ وزي نود هغه حکم ثابتیږي
- ۳۶۳ ..... [۳۲۸۵] په زبردستي ورکیدونکي طلاق واقع کیږی کہ نه؟
- ۳۶۶ ..... [۳۲۸۶] د لیونی طلاق نہ واقع کیږی

۳۲۷	درې کسان مرفوع القلم دی
۳۲۸	د وینځي د پاره دوه طلاقه دي
۳۷۰	أَفْضَلُ الثَّالِثِ
۳۷۰	د خپل خاوند نه د طلاق یا خلع غوښتونکي په باره کښې وعید
۳۷۰	د ښځي د تمام مال په عوض کښې خلع کول مکروه دی
۳۷۱	په یو ځای درې طلاقه ورکول مکروه دی
۳۷۳	د دریو طلاقو مسئله
۳۸۰	د الله ﷻ په نزد طلاق یو خراب څیز دی
۳۸۱	[۱۱] بَابُ الْمُطْلَقَةِ ثَلَاثًا
۳۸۱	أَفْضَلُ الْأَوَّلِ
۳۸۱	د حلاله صحیح کښې دل د دویم خاوند پر جماع کولو موقوف دی
۳۸۳	أَفْضَلُ الثَّانِي
۳۸۳	په محلل او محلل له د حضور ﷺ د طرف نه لعنت
۳۸۵	د ایلا مسئله
۳۸۷	د ظهار حکم
۳۳۰ ۱	که ظهار کونکي د کفارو ورکولونه مخکي جماع وکړي، بیا هم یوه کفارو واجب وي
۳۹۰	أَفْضَلُ الثَّالِثِ
۳۹۳	[۱۲] بَابُ [فِي كَوْنِ الرَّقَبَةِ فِي كَفَّارَةِ مُؤْمِنَةٍ]
۳۹۳	باب د مؤمنې په کفارو کښې د غلام آزادول
۳۹۳	أَفْضَلُ الْأَوَّلِ
۳۹۲	[۱۳] بَابُ الْيَعَانِ
۳۹۲	د لعان بیان
۴۰۰	أَفْضَلُ الْأَوَّلِ
۴۰۰	د رسالت په دربار کې د لعان یوه واقعه
۴۰۲	د لعان په صورت کښې د ښځي او خاوند په منځ کښې د جدایي مسئله
۴۰۲	د لعان کونکو محاسبه به آخرت کښې وي
۴۰۴	د آیت د لعان شان نزول
۴۰۲	د زنا ته د څلورو گواهانو په ذریعه ثابتیږي

۴۰۸	۱۳۳۰۹] د الله نه زيات هيڅوک غير نمند نشته
۴۰۹	۱۳۳۱۰] د الله تعالیٰ ﷻ د غيرت تقاضه څه ده؟
۴۱۰	۱۳۳۱۱] په خیالي شبهاتو باندې تهمت مه لگونی
۴۱۱	۱۳۳۱۲] د زنا په نتیجه کېنې د پیدا کدونکي ماشوم نسب د زنا کار نه ثابتیږي
۴۱۳	۱۳۳۱۳] د نسب په اثبات کېنې د قیافه شناسي قول معتبر دی که نه؟
۴۱۵	۱۳۳۱۴] د خپل پلار د انکار کولو په باره کی وعید
۴۱۷	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۴۱۷	۱۳۳۱۶] د یوشقی القلب پلار شقاوت
۴۱۸	۱۳۳۱۷] بدکاری ښځې لره طلاق ورکول اولی دی
۴۲۰	۱۳۳۱۸] د اثبات نسب په سلسله کېنې یو واضح هدایت او ضابطه
۴۲۳	۱۳۳۱۹] د غیرت صورتونه
۴۲۶	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۴۲۶	۱۳۳۲۰] د ولد الزنا نسب د زاني نه نه ثابتیږي
۴۲۷	۱۳۳۲۱] هغه څلور ښځې چاسره چه لعان نه شی کیدی
۴۲۸	۱۳۳۲۲] حضور ﷺ به حتی الامکان د لعان نه منع کول غوښتل
۴۲۸	۱۳۳۲۳] شیطان ښځه او خاوند د یو بل نه د بد ظن کېنې دو کوشش کوي
۴۳۰	[۱۴] بَابُ الْوَدْعَةِ
۴۳۰	د عدت او غم بیان
۴۳۱	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۴۳۱	۱۳۳۲۴] مسئله النفقة والسكنی فی العدة
۴۳۸	۱۳۳۲۷] د عدت په زمانه کېنې د څه ضرورت دپاره د کور نه بهر وتل جائز دی که نه؟
۴۴۰	۱۳۳۲۸] د حاملې عدت وضع حمل دی
۴۴۱	۱۳۳۲۹] د عدت په ورځو کېنې د رانجو لگولو ممانعت
۴۴۴	۱۳۳۳۰] د عدت په زمانه کېنې د ماتم کولو حکم
۴۴۵	۱۳۳۳۱] عدت والا ښځه دې د عطریات نه ځان اوساتی
۴۴۶	الْفَصْلُ الثَّانِي
۴۴۶	۱۳۳۳۲] د عدت په حالت کېنې د مکان بدلولو حکم
۴۴۹	۱۳۳۳۳] د عدت دوران کېنې سنگار منع دي
۴۵۰	۱۳۳۳۴] معتده ښځه دې کالی نه استعمالوی
۴۵۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ

۴۵۱	..... د مطلقه د عدت باره کښې يو بحث	(۳۳۳۵)
۴۵۲	..... د مطلقه د عدت باره کښې يو بحث	(۳۳۳۶)
۴۵۴	..... [۱۵] بَابُ الْإِسْتِئْزَاهِ	(۳۳۳۷)
۴۵۲	..... الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	(۳۳۳۷)
۴۵۲	..... د استبراء نه بغير جماع حرام ده	(۳۳۳۷)
۴۵۷	..... الْفَصْلُ الثَّانِي	(۳۳۳۸)
۴۵۷	..... بغير د استبراء د وينځي سره د صحبت کولو ممانعت	(۳۳۳۸)
۴۵۸	..... د استبراء په غرض د حملدارې وينځي سره د جماع ممانعت	(۳۳۳۹)
۴۵۹	..... الْفَصْلُ الثَّالِثُ	(۳۳۴۰)
۴۵۹	..... د استبراء رحم يوه بله مسئله	(۳۳۴۰)
۴۶۰	..... د پيغلي وينځي د پاره استبراء واجب ده	(۳۳۴۱)
۴۶۱	..... [۴] بَابُ النَّفَقَاتِ وَعَنِ الْمَمْلُوكِ	(۳۳۴۱)
۴۶۱	..... د عام نفقات او غلامانو د حقوق بيان	(۳۳۴۱)
۴۶۲	..... الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	(۳۳۴۲)
۴۶۲	..... د ښځې او اولاد په قدر د ضرورت نفقه په خاوند واجب ده	(۳۳۴۲)
۴۶۴	..... د الله ﷻ ورکړي دولت مخکې په خپل خان او خپل اهل و عيال خرچ کړه	(۳۳۴۳)
۴۶۵	..... د غلام نفقه د هغه په مالک واجب ده	(۳۳۴۴)
۴۶۲	..... د غلام سره د حسن سلوک کولو حکم	(۳۳۴۵)
۴۶۸	..... د غلام روزي بندول گناه ده	(۳۳۴۶)
۴۶۸	..... د خپل خادم او نوکر سره په طعام خوړلو کښې عار مه محسوسوه	(۳۳۴۷)
۴۶۹	..... د غلام د پاره دوچنده اجر	(۳۳۴۸)
۴۷۰	..... د غلام د پاره بهتره خبره څه ده؟	(۳۳۴۹)
۴۷۰	..... د مغرور (تبستيدلی) غلام موندنه قبيله	(۳۳۵۰)
۴۷۲	..... په غلام د زنا د تهمت لگونکې مسئله	(۳۳۵۱)
۴۷۲	..... د غلام بلا خطا وهلو کفار	(۳۳۵۲)
۴۷۳	..... په ماتحت باندې د ظلم کولو ممانعت	(۳۳۵۳)
۴۷۴	..... الْفَصْلُ الثَّانِي	(۳۳۵۴)
۴۷۴	..... د اولاد په گټه باندې د پلار حق	(۳۳۵۴)
۴۷۵	..... د مری په حق کښې د یتیم د مال حکم	(۳۳۵۵)

- ۴۷۲ ..... (۳۳۵۶) د غلامانو د حقوقو د ادا کولو تاکید
- ۴۷۷ ..... (۳۳۵۸) د خپل مملوک سره د بد سلوکي کونکي په باره کښې وعيد
- ۴۷۸ ..... (۳۳۵۹) د خپل مملوک سره حسن سلوک د خير او برکت باعث دی
- ۴۷۹ ..... (۳۳۶۰) که غلام وهل خوړلو کی د خدای واسطه درکړي نو خپل لاس منع کړه
- ۴۸۰ ..... (۳۳۶۱) وړوکی غلام د هغه د مور وغيره نه مه جلا کوه
- ۴۸۱ ..... (۳۳۶۳) د مور او بچی جدا کولو ممانعت
- ۴۸۲ ..... (۳۳۶۴) په غلام د احسان کولو اجر
- ۴۸۳ ..... (۳۳۶۵) د مومنځ گزار د وهلو ممانعت
- ۴۸۳ ..... (۳۳۶۷) د مملوک خطاگانې د معاف کولو حکم
- ۴۸۴ ..... (۳۳۶۹) د مملوک په باره کښې يو هدايت
- ۴۸۵ ..... (۳۳۷۰) د څارويو سره د ښه سلوک کولو حکم
- ۴۸۶ ..... **الفصل الثالث**
- ۴۸۶ ..... (۳۳۷۱) د يتيم د مال په باره کښې حکم خداوندي
- ۴۸۸ ..... (۳۳۷۲) په پلار، زامنو يا دوو وروڼو کښې جدایي مه راوړه
- ۴۸۹ ..... (۳۳۷۴) خراب خلق څوک دي؟
- ۴۹۰ ..... (۳۳۷۵) مينځي او غلامان د خپل اولاد او وروڼو په شان شاته
- ۴۹۲ ..... [۱۶] **بَابُ بُلُوغِ الصَّغِيرِ وَحَضَائِهِ فِي الصَّغَرِ**
- ۴۹۲ ..... د ماشومانو پالنه او د بلوغ بيان
- ۴۹۲ ..... **الفصل الأول**
- ۴۹۲ ..... (۳۳۷۶) د بلوغ عمر بنخلس کاله دي
- ۴۹۵ ..... (۳۳۷۷) د تنازعه په صورت کښې د بچی د پالنې حق چاته دي؟
- ۴۹۸ ..... **الفصل الثاني**
- ۴۹۸ ..... (۳۳۷۸) د کم عمره ماشوم د پرورش د ټولو نه زياته حقداره د هغه مورده
- ۴۹۹ ..... (۳۳۷۹) د پالنې مودې نه پس د تخيير غلام مسئله
- ۵۰۱ ..... **الفصل الثالث**
- ؟؟ ..... (۳۳۸۰) بچی ته په والدينو کښې هريوسره د پاتې اختيار
- ۵۰۱ ..... (۳۳۸۱) د مطلقي ښځې په حق کښې د ابوهريره کردار
- ۵۰۴ ..... [۱۴] **بُكَاءُ الْحَقِيقِ**
- ۵۰۴ ..... د غلام د آزادولو بيان

۵۰۲	الفصل الأول
۵۰۲	[۳۳۸۲] د غلام د آزادولو نواب
۵۰۷	[۳۳۸۳] د ټولو څخه افضل عمل
۵۰۹	الفصل الثاني
۵۰۹	[۳۳۸۴] د غلام آزادول د دخول جنت سبب
۵۱۱	[۳۳۸۵] د جمات په جوړلو په جنت کښې د کور جوړیدل
۵۱۲	الفصل الثالث
۵۱۲	[۳۳۸۶] د عالم د پاره د روایت بالمعنی جواز
۵۱۳	[۳۳۸۷] د غلام د آزادۍ دپاره په سفارش د صدقې اطلاق
۵۱۴	[۱] بَابُ إِعْتَاكِ الْعَبْدِ الْمُشْتَرِكِ وَبَيِّنَاتُ الْقَرِيبِ وَالْعَتِيقِ فِي الْمَرْضِ
۵۱۴	د عبد مشترک آزادولو او د رسته دار د اغستلو او په حالت مرض کښې د غلام د آزادولویان
۵۱۵	الفصل الأول
۵۱۵	[۳۳۸۸] د مشترک غلام د آزادولو په باره کښې یو هدایت
۵۱۸	[۳۳۸۹] د مشترک غلام د بعضې حصې په آزادۍ د ټول غلام آزادۍ
۵۱۹	[۳۳۹۰] د مړي په وخت کښې د غلام د آزادولو حکم
۵۲۱	[۳۳۹۱] د پلار د حق ادا کولو یوه طریقه
۵۲۲	[۳۳۹۲] د مدبر غلام د خرڅولو حکم
۵۲۵	الفصل الثاني
۵۲۵	[۳۳۹۳] د محرم په ملکیت کښې په راتلو سره د غلام آزادیدل
۵۲۲	[۳۳۹۴] د مالک د وفات څخه روسته د أم ولد آزادیدل
۵۲۷	[۳۳۹۶] د معتق غلام د مال حکم
۵۲۹	[۳۳۹۷] د پوره غلام د آزادولو ترغیب
۵۳۰	[۳۳۹۸] د مشروط آزادۍ یوه واقعه
۵۳۱	[۳۳۹۹] د مکاتب د آزادۍ دپاره د بدل کتابت د ادا کولو فرضیت
۵۳۲	[۳۴۰۰] د مکاتب غلام څخه د مالکې د پردې کولو حکم
۵۳۲	[۳۴۰۱] د مکاتب د لسو دینارو په نه ادا کولو عدم آزادۍ
۵۳۳	[۳۴۰۲] مکاتب ته د عتق به حساب سره میراث ملاویدل
۵۳۵	الفصل الثالث
۵۳۵	[۳۴۰۳] د مالي عبادت ثواب مړي ته رسیدل

۵۳۲	۳۴۰۴) اد مری د طرفہ د مالی عبادت صحت
۵۳۲	۳۴۰۵) اذخرخ شوی غلام د مال حکم
۵۳۷	[۲] بَابُ الْاِئْتِمَانِ وَالْثَّدْوَرِ
۵۳۷	د قسمونو او نذرینو بیان
۵۳۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۵۳۹	۳۴۰۶) د نبی علیہ السلام د قسم الفاظ
۵۴۰	۳۴۰۷) په غیر الله د قسم خورلو ممانعت
۵۴۱	۳۴۰۸) د بتانو په نوم د قسم خورلو ممانعت
۵۴۲	۳۴۰۹) په غیر الله د قسم خورلو کفارہ
۵۴۳	۳۴۱۰) غیر مملوک څیز د نذر منلو عدم صحت
۵۴۵	۳۴۱۱) که د قسم په ماتولو کښې خیر وي نو قسم ماتول پکار دی
۵۴۷	۳۴۱۲) د عہدې د مطالبې کولو څخه ممانعت
۵۴۹	۳۴۱۳) د غوره عمل اختیارول او د قسم کفارہ ورکول
۵۴۹	۳۴۱۴) په ناجائز قسم باندې کلکیدل مناسب نه دی
۵۴۹	۳۴۱۵) د قسم ورکونکې د نیت اعتبار
۵۵۰	۳۴۱۶) په یمین کښې د مستحلف د نیت اعتبار
۵۵۰	۳۴۱۷) په یمین لغو کښې عدم مواخذہ
۵۵۱	الْفَصْلُ الثَّانِي
۵۵۱	۳۴۱۸) په غیر الله د قسم خورلو حرمت
۵۵۲	۳۴۱۹) په غیر الله باندې د قسم خورلو حکم
۵۵۲	۳۴۲۰) په امانت باندې د قسم خورلو ممانعت
۵۵۳	۳۴۲۱) د اسلام څخه د بیزاری د قسم خورلو حکم
۵۵۴	۳۴۲۲) د نبی علیہ السلام د قسم خورلو بیان
۵۵۵	۳۴۲۳) د نبی علیہ السلام د قسم یو قسم الفاظ
۵۵۵	۳۴۲۴) د قسم سره د ان شاء الله ویلو حکم
۵۵۶	الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۵۵۶	۳۴۲۵) خپلوانو سره د خپلولی ساتلو دپاره د قسم ماتول
۵۵۷	[۳] بَابُ فِي الثَّدْوَرِ
۵۵۷	د نذرینو یعنی منفعتو بیان

۵۵۸	الفصل الأول
۵۵۸	[۳۴۲۶] د نذر منلو خخه ممانعت
۵۲۰	[۳۴۲۷] د معصبت د نذر د پوره کولو حرمت
۵۲۱	[۳۴۲۸] د گناه د نذر د پوره کولو ممانعت
۵۲۲	[۳۴۲۹] د نذر د قسم د ماتولو کفارہ
۵۲۳	[۳۴۳۰] د نا ممکنه افعالو د نذر منلو ممانعت
۵۲۴	[۳۴۳۱] د پیدل حج د کولو نذر منلو خخه ممانعت
۵۲۲	[۳۴۳۳] وارثانو ته د مړي د نذر پوره کولو حکم
۵۲۷	[۳۴۳۴] د خپل ټول مال د خیرات کولو ممانعت
۵۲۹	الفصل الثاني
۵۲۹	[۳۴۳۵] د گناه د منختې حرمت
۵۲۹	[۳۴۳۶] د نذر کفارہ غیر معین
۵۷۰	[۳۴۳۷] د جائز نذر د پوره کولو حکم
۵۷۱	[۳۴۳۸] د تنبیل و هلو نذر منل
۵۷۳	[۳۴۳۹] د درمی حسی مال خخه د زیات د صدقه کولو ممانعت
۵۷۴	[۳۴۴۰] په یو خاص خانی کښې د مونځ کولو نذر منل
۵۷۲	[۳۴۴۱] د نا ممکن خیز د نذر منلو حکم
۵۷۷	[۳۴۴۲] د ښځې سرتور سر د حج کولو نذر منل
۵۷۹	[۳۴۴۳] د ناجائز نذر د کفارې ورکولو وجوب
۵۸۰	الفصل الثالث
۵۸۰	[۳۴۴۴] جائز او ناجائز نذر
۵۸۰	[۳۴۴۵] د خان قربانی کولو د نذر منلو حکم
۵۸۲	[۱۵] کتاب القصاص
۵۸۲	د قصاص بیان
۵۸۸	الفصل الأول
۵۸۸	[۳۴۴۶] د مسلمان د وینې حرمت
۵۹۱	[۳۴۴۷] د قاتل مسلمان د وینې عدم حرمت
۵۹۲	[۳۴۴۸] د قیامت په ورځ حقوق العباد کښې د ټولو خخه اولنی فیصله
۵۹۳	[۳۴۴۹] د کلمې په و نیلو د وینې حرمت

۵۹۴	۱[۳۴۵۰]د کلمه گو د قتلولو عدم جواز
۵۹۲	۲[۳۴۵۲]د معاهد د قتلولو ممانعت
۵۹۷	۳[۳۴۵۳]د خودکشي کونکې په باره کښې وعيد
۵۹۸	۴[۳۴۵۵]په خود کش باندې د جنت حرمت
۵۹۹	۵[۳۴۵۶]د خودکشي په باره کښې يوه سبق آموز واقعه
۲۰۱	۶[۳۴۵۷]د مقتول وارثانو ته قصاص او ديت په دواړو کښې د يو د اخستلو اختيار
۲۰۳	۷[۳۴۵۹]د ښځې په بدله کښې د سړي قصاص
۲۰۵	۸[۳۴۶۰]په غاښونو کښې د قصاص حکم
۲۰۲	۹[۳۴۶۱]د کافر په قصاص کښې د مسلمان د قتلولو حکم
۲۰۹	الفصل الثانی
۲۰۹	۱[۳۴۶۲]د مسلم د قتل د گناه لوڼې والې
۲۱۰	۲[۳۴۶۴]د يو مؤمن په قتل د ټولو انسانانو جهنم ته تلل
۲۱۰	۳[۳۴۶۵]د قیامت په ورځ د مقتول فریاد
۲۱۱	۴[۳۴۶۶]د يوم الدار په موقع د عثمان ؓ تقرير
۲۱۲	۵[۳۴۶۷]د قتل په وجه د خیرد کارونو څخه محرومتیا
۲۱۳	۶[۳۴۶۸]د ناحق قتل عدم بخشش
۲۱۴	۷[۳۴۷۰]د پلار څخه د ځونې د قصاص حکم
۲۱۵	۸[۳۴۷۱]پلار او ځونې هر يو دخپلې گناه ذمه وار کيدل
۲۱۷	۹[۳۴۷۲]د خوی څخه د پلار د قصاص اخستلو حکم
۲۱۸	۱۰[۳۴۷۳]د غلام په قصاص کښې د آزاد د قتلولو حکم
۲۲۰	۱۱[۳۴۷۴]د ديت مقدار او د اوبسانو نومونه
۲۲۲	۱۲[۳۴۷۵]په قصاص او ديت کښې د ټولو مسلمانانو برابري
۲۲۳	۱۳[۳۴۷۷]مقتول او زخمی ته د دریو څیزونو اختيار
۲۲۴	۱۴[۳۴۷۸]د قتل خطاء حکم
۲۲۲	۱۵[۳۴۷۹]د ديت اخستلو څخه روسته د قاتل د قتلولو گناه
۲۲۷	۱۶[۳۴۸۰]د زخم د معاف کولو ثواب
۲۲۷	الفصل الثالث
۲۲۷	۱[۳۴۸۱]يو مسلمان په قصاص کښې د صنعاء يمن د خلکو قصاص کول
۲۲۸	۲[۳۴۸۳]د د مقتول د الله په دربار کښې خپل قاتل پيش کول
۲۲۹	۳[۳۴۸۴]په قتل کښې د معمولی مدد کولو سزا

۲۳۰	[۳۴۸۵] د قاتل معاون لره قید کول
۲۳۱	[۱۲] [کِتَابُ الْيَتَامَاتِ]
۲۳۱	[۱] [بَابُ الْيَتَامَاتِ]
۲۳۱	د دیتو نو بیان
۲۳۳	الفصل الأول
۲۳۳	[۳۴۸۶] د گوتې د کت کولو دیت
۲۳۴	[۳۴۸۷] د ښځې په خپته کښې د بېجې دیت
۲۳۷	[۳۴۸۸] په کانړۍ سره د واقع کیدو نکی قتل کښې د قصاص حکم
۲۳۹	[۳۴۹۰] د قتل خطا او شبه عمده دیت
۲۴۰	[۳۴۹۲] د بدن د مختلفو اندامونو دیت
۲۴۳	[۳۴۹۳] د مواضع او اسنانو د دیت مقدار
۲۴۴	[۳۴۹۴] د لاس او د پښو د گوتو د دیت برابری
۲۴۴	[۳۴۹۵] د بعضې اندامونو د دیت برابری
۲۴۵	[۳۴۹۶] د ذمی کافر د دیت مقدار
۲۴۹	[۳۴۹۷] د قتل خطا دیت
۲۵۱	[۳۴۹۸] په دیت کښې د اوبسانو بنیادی کردار
۲۵۳	[۳۴۹۹] د دیت مقدار
۲۵۳	[۳۵۰۰] د خطا د دیت مقدار
۲۵۵	[۳۵۰۱] د شبه عمده قتل حکم
۲۵۵	[۳۵۰۲] د زخمی شوی سترگي دیت
۲۵۶	[۳۵۰۳] د خپتې د ماشوم دیت
۲۵۷	[۳۵۰۴] د طیب د لاسه د مرګ واقع کیدو حکم
۲۵۸	[۳۵۰۵] د دیت د معافي یوه واقعه
۲۵۹	الفصل الثالث
۲۵۹	[۳۵۰۶] د قتل شبه عمده او قتل خطا دیت
۲۵۹	[۳۵۰۷] د شبه العمده د دیت مقدار
۲۶۰	[۳۵۰۸] د جنین د قاتل حکم

فهرست اختلاف مذاهب

صفحه	مضمون	شمار
۳۳	د ارض موات په شرعى حکم کښې مذاهب -	
۵۳	د عمرى په تمليك کښې مذاهب -	
۲۰	په هبه کښې رجوع کولو کښې مذاهب -	
۲۳	د اولاد په مينځ کښې د فرق کولو په حکم کښې مذاهب -	
۷۴	[۱] د تشهير په موده کښې مذاهب -	
۷۴	[۲] د لقطې په استعمال کښې مذاهب -	
۷۵	[۳] د اوبښ په لقطه جوړلو کښې مذاهب -	
۸۸	د مرتد څخه د ميراث اوړلو په حکم کښې مذاهب -	
	د ذوى الفروض او عصبه د عدم وجود په وخت کښې ذوى الارحامو ته د ميراث په	
۹۰	ملاویدو کښې مذاهب -	
۹۰	د کافرانو خپل مينځ کښې د ميراث اوړلو په حکم کښې مذاهب -	
۱۱۲	د وصيت په حکم کښې مذاهب -	
۱۲۳	د اصل وضعى په اعتبار سره د نکاح په حيثيت کښې مذاهب -	
۱۲۴	د نکاح د عباداتو يا مباحاتو په حيثيت کښې مذاهب -	
۱۲۴	د نکاح په حکم کښې مذاهب -	
۱۲۵	د تخلى للعباده النافله او نکاح په افضليت کښې مذاهب -	
۱۴۹	مخطوبه ته د کتلو په حکم کښې مذاهب -	
۱۲۳	د پتون په عورت کښې مذاهب -	
۱۷۰	د غلام د خپلې مالکې په حق محرميت کښې مذاهب -	
۱۷۸	په باکره باندي د ولى په ولايت کښې مذاهب او د اختلاف بنياد -	
۱۸۲	په عبارة النساء د نکاح د انعقاد په صحت کښې مذاهب -	
۱۸۲	د مالک د اجازت نه بغير د غلام د نکاح په صحت کښې مذاهب -	
۱۹۷	د شغار د نکاح په حکم کښې مذاهب -	
۱۹۹	د متعې په حکم کښې مذاهب -	
۲۰۵	په نکاح کښې د خطبې په حکم کښې مذاهب -	

- ۲۱۷ د رضاعت په موده کښې مذاهب -
- ۲۲۳ د يوې ښځې په گواهن سره د رضاعت په ثبوت کښې مذاهب -
- ۲۳۰ په نکاح کښې د څلورو نه زياتو ښځو د وجود په صورت کښې مذاهب -
- ۲۳۵ د تفرق بين الزوجين په سبب کښې مذاهب -
- ۲۵۱ د لواطت په سزا کښې مذاهب -
- ۲۵۱ د لواطت په سزا کښې مذاهب -
- ۲۵۲ د خاوند د حریت په صورت کښې وينزي ته په خيار عتق کښې مذاهب -
- ۲۶۳ د اقل مهر په مقدار کښې مذاهب -
- ۲۷۸ د عتق مهر جوړيدو کښې مذاهب -
- په سفر ياندي خان سره د دوو بې بې بوتلو د پاره دخسري د ويستلو په حکم کښې مذاهب -
- ۳۰۱ د اعزازی شپو ختميدو نه روسته د پيښانو د نوبت په تعداد کښې مذاهب -
- ۳۴۷ په خلع سره د نکاح بڼه فسخ کيدو کښې مذاهب -
- ۳۵۲ د لفظ اختاری په حکم کښې مذاهب -
- ۳۵۷ د طلاق قبل النکاح په حکم کښې مذاهب -
- ۳۶۰ طلاق سره د البتة په جمع کولو د نيت په اعتبار کښې مذاهب -
- ۳۶۰ البتة سره په طلاق ورکولو کښې د طلاق په عدد کښې مذاهب -
- ۳۶۲ د هزل په حالت کښې د طلاق په واقع کيدو کښې مذاهب -
- ۳۶۳ د مکروه د طلاق په واقع کيدو کښې مذاهب -
- ۳۶۷ د سکران د طلاق په واقع کيدو کښې مذاهب -
- ۳۶۸ د زوج يا زوجې د حالت په اعتبار کښې مذاهب -
- ۳۶۹ د عدت بالقروء او بالاطهار په اعتبار کښې مذاهب -
- ۳۷۱ د خلع په جواز او عدم جواز کښې مذاهب -
- ۳۷۲ په يو ځل د درې طلاقو په حکم کښې مذاهب -
- ۳۷۳ د درې طلاقو په واقع کيدو کښې مذاهب -
- ۳۸۴ د مشروط حلالي په صحت کښې مذاهب -
- ۳۸۵ د څلورو مياشتو تيريدو نه پس د طلاع واقع کيدو په کيفيت کښې مذاهب -

۳۹۰	په كفاره ظهار كښې د غلام د اسلام په شرط كښې مذاهب -
۳۹۸	د لعان نه پس د زوجينو د تفريق په حكم كښې مذاهب -
۴۰۳	ملاعنه سره د عدم جماع په صورت كښې مذاهب -
۴۱۴	د نسب په ثبوت كښې د قافيه شناسي په حجتيت كښې مذاهب -
۴۳۳	د مطلقه مغلظه نفقه اوسكني كښې مذاهب -
۴۳۹	د مطلقه په عدت كښې د كور نه په وتلو كښې مذاهب -
۴۴۲	د متوفى عنها زوجها دپاره د ترك زينت په حكم كښې مذاهب -
۴۴۷	د متوفى عنها زوجها د عدت تيرولو په محل كښې مذاهب -
۴۵۸	د دار الحرب څخه د بندي ښځې نكاح ختميدو كښې مذاهب -
۴۹۳	د زيرناف ويختو په علامت بلوغ كيدو كښې مذاهب -
۴۹۴	په بلوغت بالسنين كښې مذاهب -
۴۹۹	د كم عمرئ په تعين كښې مذاهب -
۵۰۴	د قرعه اندازي په حيثيت كښې مذاهب -
۵۰۸	د جهاد او صلاه په افضليت كښې مذاهب -
۵۱۲	د اعتاق په تجزي قبلولو كښې مذاهب -
۵۱۲	د عبد مشترك د آزادولو په حكم كښې مذاهب
۵۲۱	د ذي رحم محرم د آزاديدو په طريقه كښې مذاهب -
۵۲۳	د مدبر په خرڅولو كښې مذاهب -
۵۲۵	د قرابت موجب ملكيت كښې (۲) مذاهب -
۵۲۷	د ام ولد د بيعې په حكم كښې مذاهب
۵۲۸	د عبد ماذون گټلې مال په مالكيت كښې مذاهب
۵۳۱	هغه بدل كتابت چې موجب د حریت وي، په هغې كښې مذاهب
۵۴۴	په ملت غير اسلام باندې د حالف په حكم كښې دوه مذاهب
۵۴۲	كفار قبل الحنث كښې دوه مذاهب
۵۲۰	د گناه په نذر كښې د كفاري په وجوب كښې دوه مذاهب
۵۲۵	د پيدل حج نذر كولو كښې د نذر نه كولو په صورت كښې دوه مذاهب
۵۷۵	په معين ځانې كښې د نذر د ادا كولو په حكم كښې درې مذاهب

- ۵۷۸ د منذور کیفیت د نه ادا کولو په صورت کېنې د جزاء په لزوم کېنې دوه مذاهب
 ۵۸۹ په قصاص کېنې د صفانو په اعتبار کېنې ۲ مذاهب
 ۵۹۰ د مرتدې ښځې په قتلولو کېنې ۲ مذاهب
 ۲۰۱ د قتل عمد په موجب کېنې ۲ مذاهب
 ۲۰۴ د قتل بالمشغل په حکم کېنې ۲ مذاهب
 ۲۰۴ په مساوات في القتل و القصاص کېنې ۲ مذاهب
 ۲۰۸ د ذمی یا معاهد په قتل د مسلمان په قصاص کېنې ۲ مذاهب
 ۲۱۴ د خوځي په ذبیح کولو کېنې د پلار په قصاص ۲ مذاهب
 ۲۱۸ د غلام په مقابله کېنې د حر په قصاص کېنې ۲ مذاهب
 ۲۲۱ د خون بها په ترتیب کېنې ۲ مذاهب
 ۲۳۰ د قاتل د معاون په سزا کېنې ۳ مذاهب
 ۲۳۱ د دیت مغلظه په تعریف کېنې ۲ مذاهب
 ۲۳۲ د نقدینو (سره سپینو) په صورت کېنې د دیت د ادا کولو مقدار کي ۲ مذاهب
 ۲۳۲ د عاقله په مصداق کېنې ۲ مذاهب
 په دیت کېنې د اوبنانو د موجودگي په صورت کېنې د دې په بدل کېنې د نقدینو ورکولو په حکم کېنې ۲ مذاهب
 ۲۴۲ د زرو دینار په ځانې د دارهم په مقدار کېنې ۲ مذاهب
 ۲۴۲ د ذمی په دیت کېنې ۳ مذاهب
 ۲۴۷ په دیت مخففه کېنې د اوبنانو په نوعیت کېنې ۲ مذاهب
 ۲۴۹ د دیت په معیار او اصل کېنې ۳ مذاهب
 ۲۵۲ د زخم په وجه د بصارت د ختمیدو په حکم کېنې ۲ مذاهب
 ۲۵۶

[۱۴] بَابُ إِحْيَاءِ الْمَوَاتِ وَالشَّرْبِ

د شهر آباد زمکې د آبادولو بیان

خلاصة الباب :-

سنة عشر حديثاً مشتملة على ست مسائل:

- ① ثبوت إحياء الأرض الموات بإذن الإمام وطريقه: ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٣.
- ② حق الشرب ومقداره: ٣، ١٤.
- ③ الأشياء التي لا يحل منعها: ٣، ٥، ١١، ١٦.
- ④ الأشياء التي لا يجوز إحياءها: ٢، ١٠، ١١.
- ⑤ ثبوت الملك في الماء لمن سبق إليه: ١٢.
- ⑥ جزاء السيل المهور: ١٥. أوردته طرداً.

د قرآن عطفه د اوبه محور ثبوت :- (وَيَتَنَهَّمُونَ الْمَاءَ قِسْمَةً بَيْنَهُمْ كُلٌّ يَرْجِئُ تَحْتَفَرَةً) (سورة القمر الآية: ٢٧)

د موات په تعريف کښې د علماء کرامو اقوال :-

- ① علامه طيبي رحمه الله د "مغرب" په حواله سره ليکلی دی چه "موات" خرابې غير آبادې زمکې ته وائی د دې ضد آباده زمکه ده. الموات الارض الخراب وخلافه العامر
- ② علامه طيبي رحمه الله د امام طحاوي رحمه الله په حواله سره ليکلی دی چه موات هغه زمکې ته وائی چه نه د چا په ملکيت کښې وی اونه د ښار او کلی منافع دې سره تړلې وی بلکه د ښار نه بهر وی که نیز دې وی که لرې وی
- ③ ابن کثير رحمه الله په نهايه کښې ليکلی دی چه موات هغه زمکې ته وائی په کوم کښې چه نه څه فصل وی نه مکان وی اونه د هغې څوک مالک وی د نن صبا په اصطلاح کښې داسې زمکې ته شاملات ونیولی شی چه غير آباد او شاري زمکې وی د احياء موات مطلب دادې چه دا ژوندنی او آباده کړی د دغه شاري زمکې د آبادولو طريقه داده چه په هغې کښې کرونده او کړې شی یا وارولې شی یا په کښې باغ جوړ کړې شی او یا مکان تعمير کړې شی (والکاشف: ١٧٣/٦)

د ارض موات په شرعی حکم کښې مذهب :-

- د داسې غير آباد زمکې شرعی حکم دادې چه کوم سړې دا آباده کړی دا زمکه به هم د هغه شی خو په دې کښې د فقهاو لېشان اختلاف دی
- ① جمهور فرمائی لکه څنگه چه په احاديثو کښې دی هم هغه د دې حکم دې چاچه آباده

کره زمکه هم دهغه ده او د صاحبینو هم دغه فتوی ده

⑦ اما ابو حنیفه رضی اللہ عنہ فرمائی بیشکه دا سرې به د دغه زمکې مالک شی لیکن د دې دپاره شرط دادې چه د حاکم وخت د طرف نه دلالة صراحة اجازت وی، اجازت اختسل ضروری دی لکه د احياء موات حدیث مشروط باذن الامام دي

ه شرب لغوی معنی: - شرب په شین کسره ده په لغت کښې د اوبو حصې ته وائی

ه شرب اصطلاحی تعریف: - په اصطلاح کښې باغات او حیوانات خوب کولو هغه حق چه هر انسان ته حاصلېږي هغې ته شرب وئیلې شی، یعنی د اوبو څکلو او په بل د څکلو نمبر مقرر کول، علماؤ لیکلي دی چه اوبه ترکومې په خپل معدن کښې وی په هغې کښې ټول انسانان شربک دی خوکه څوک په احراز کښې راغلل نویابه دهغه په ذاتی ملکیت کښې شی

الفصل الأول

[۲۹۹۱] د شاربې زمکې په آبادولو د ملکیت حکم

— [۱] [۲] عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۳] «مَنْ غَرَزَ زَمْكَ لَيْسَتْ لِأَحَدٍ مِمَّنْ أَحَقُّ» قَالَ عُرْوَةُ: «قَضَى بِهِ عُثْمَانُ فِي عِلَاقَتِهِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① بي بي عائشه رضی اللہ عنہا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې يو داسې (افتاده، بنجر) زمکه آباډه کړي چې د هغه څوک مالک نه وي، نو هغه آباډونکی سړی د هغه زمکې د ټولو څخه زيات حقدار دی [۳] حضرت عروه وايي چې حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په خپل دور کې د دې مطابق فيصله کړيده، (بخاري، هل تلفت - ① عمر: تعميم کړی، آباډه کړی،

تسهيلات:

قوله قَضَى بِهِ عُثْمَانُ:

ه مذکورہ جملې مقصد: - په دې جمله سره دا خودل مقصود دی چه دا حدیث غیر منسوخ دې ځکه چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ په خپل دور خلافت کښې په دې باندې عمل کړې دې [۲۹۹۲] د څڼو د خالی ځان دپاره مخصوص کولو معافیت

— [۱] [۲] عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ السَّعْبَ بْنَ جُثَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۳] «لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(۱) اخبره البخاری فی کتاب الإجارة / باب من أحيأ أرضاً مواتاً (رقم ۲۳۳۵) واحمد فی السند: ۲۳۰/۶
(۲) اخبره البخاری فی کتاب الإجارة / باب لا حمى إلا لله ولرسوله صلى الله عليه وسلم (رقم ۲۳۷۰) واحمد فی السند:

توجه: ۱) او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایې چې حضرت صعب ابن جشامه اوویل چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي [۱] چې د یو چراگاه د مخصوص کولو حق د الله صلی اللہ علیہ وسلم او د هغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم څخه علاوه بل چاته نشته، (بخاري)
 هل التفت: ۱) بڼی: چراگاه،

تسهيلات: لوله: لَا جَمْعَ:

د جمعی لغوی معنی: ۱- د ځا کسره سره دې هغه زمکې اوڅرن ځانی ته وانی چرته چه د څاروو دپاره وانه ساتلې شی بار او نښې لگولوسره د نورو خلقو نه وانه منع کولې شی دا جائز نه دی

د دنیوی بادشاهانو چراگاه سره د الله تعالی د معرعاتو تشبیه او د حدیث مطلب: ۱- د حدیث مطلب دادې چه دالله تعالی او د هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اجازت نه بغیر چاته داحق حاصل نه دې چه د خپلو څاروو دپاره یوڅرن ځانی خاص کړی او د نورو خلقو په څاروو باندې پابندی اولگوي. ددې حکم ضرورت په دې وجه پېښ شو چه د عربو بادشاهان او سرداران خلقو به د ځان دپاره د څرن ځانی مخصوص کولو غریبانان او بې وسه خلق به ددې قدرتی نعمت نه محروم پاتې کیدل په دې وجه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم حکم وفرمائیلو چه د څرن ځانی مخصوص کولو حق صرف د الله تعالی جل شانه او د هغه رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم ته حاصل دې بل چاته داحق حاصل نه دې.

[۲۹۹۲] دپتواوېه هکولو شرعی ضابطه

۳۴- [۱] (۲) وَحَنَ عُرْوَةً قَالَ: «عَاصِمُ الزُّبَيْرِيُّ جَلَّ مِنْ الْأَنْصَارِيِّ شَرًّا مِنْ الْحَرِّ» فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- اسْقِ يَا زُبَيْرُ أُرْسِلَ الْمَاءُ إِلَى جَارِكَ، فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ، قَتَلُونُ وَجْهَهُ ثُمَّ قَالَ: اسْقِ يَا زُبَيْرُ أُرْسِلِ الْمَاءَ حَتَّى يَزْجُرَ إِلَى الْجَدْرِ ثُمَّ أُرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ

توجه: ۱) او حضرت عروه رضی اللہ عنہ وایې چې (بوخل، د غرني زمکې څخه (کیتيوته)، د اوبو بوتلونکو نالېو په سلسله کې (زما پلار) حضرت زبیر رضی اللہ عنہ او د یو انصاري په منځ کې یوه تنازعه پېښه شوه (کوم وخت چې دا معامله بارگاه رسالت ته ورسیده نو [۲] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې ای زبیر! مخکې ته خپل فصل ته اوبه بوځه بیا خپل گاونډي (يعني د دې انصاري کښې تې) ته اوبه پرېږده (د دې فیصلي اوریدو سره، [۳] هغه انصاري اوویل چې تا داسې فیصله ځکه کړیده چې زبیر رضی اللہ عنہ ستاسو د عمه (ترور) ځوی دی (د دې اوریدو سره، [۴] د حضور صلی اللہ علیہ وسلم مخ مبارک (د غصې په وجه) متغیر شو، بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۵] چې ای زبیر! اوبه بوځه او بیا اوبه درولي ساته (يعني اوبه د دې انصاري فصل ته مه

ورکړه ددې پورې چې ستا فصل په ښه شان اوبه شي، او اوبه د فصل پولې ته ورشي
 هل تلفات - ① پير: ددې مفرد شرحه دې د غريزو لختوته وائی د کوم په ذریعه چه پتوته اوبه
 رسيږي ② القاء: مدينه منوره کښې د يوې زمکې نوم دې چرته چه به تورکانږی وو ③ - اشق: اوبه
 ورکړه (پتي او فصل، ④ الحمد: پوله (د فصل يا د پتي)،

قَالَ تَوَاتُوتُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلزُّبَيْرِ حَقَّهُ فِي صَرِيحِ الْحُكْمِ ② جِئْنَا أَخْفَظَهُ الْأَنْصَارِيُّ وَكَانَ أَشَارَ عَلَيْهِ بِأَمْرِ هَمَاقِيهِ سَعَةً. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① گویا حضور ﷺ د دې صریح حکم په ذریعه حضرت زبیر ؓ ته د هغه پوره
 پوره حق ورکړي ② ځکه چې هغه انصاري حضور ﷺ غضب ناک کړي وو حالانکه حضور
 ﷺ چې په ابتداء کې د هغه دواړو په باره کې کومه فیصله کړي وه په هغه کې د دواړو د
 باره آسانی وه

هل تلفات - ③ استوفى: داستوفی په معنی کښې دې، دعا: لوبښی ته وائی او استوفی د لوبښی د کولو په
 معنی کښې دې یعنې پوره پوره حق نې ورکړو، ④ أَخْفَظَهُ: دباب افعال نه غصه کښې د اچولو په
 معنی کښې دې ⑤ سَعَةً: فراخی، آسانی، ⑥ الحمد: که چېرې جیم او دال باندې ضمه وی نو دا د جدار
 جمع ده

تسهيلات:

قوله: رَجُلًا:

په حديث کښې د رجلاً مخه هراڅ: - په ظاهره داسې معلوميدل چه څوک منافق سرې ووجه
 په حقيقت کښې انصاري نه وو بلکه دانصار قبيلې سره د هغه تعلق وو بلکه شار اوکلی
 وال وو د غصې د وجې نه بې قابو شوې وو حضور پاک صبر اوکړو
 قوله: أَنْ كَانَ ابْنُ قَتِيك:

د مذکور هجرت تقدیر: - په دې کښې په همزه باندې زيردې په اصل کښې "هَان" يا
 "لَانَ" دې حرف جرد تخفيف په غرض سره حذف کړې شوې دې عبارت داسې دې "اي
 هذا الترجيح لانه ابن عمتك" او "سبب انه ابن عمتك" يعنې هغه زبیر له په ماباندې ځکه ناجائز
 ترجيح ورکړه چه د هغوی د ترور خوښی دې ددې عظيم گستاخی او بدگمانتی د وجې نه
 دا سرې منافق گرځولې شوې دې

قوله: فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ:

په نبی عليه السلام باندې بې بنياد شک کول: - ددې سرې د بې بنياده الزام د وجې نه
 د حضور پاک مخ مبارک د غصې نه متغير شونو اوس حضور پاک د قاعده مطابق حکم
 او فرمايلو اې زبیر اوس خپله زمکه پوه خروب کړه کله چه اوبه د پولو سرونو ته اورسی بيا

د انصاری د زمکې طرف ته پرېږده اصل صورت حال دا وو چه غریزه ناله د کوم خانی نه راگله هلته مخکېنې د حضرت زبیر رضی الله عنه زمکه وه شاته د انصاری زمکه وه د قاعده مطابق د حضرت زبیر رضی الله عنه زمکه د پولود سرو نو پورې د اوبو نه د کیدونه پس د انصاری نمبر راخی لیکن حضور پاک د حسن اخلاق او مروت د وجې نه حضرت زبیر رضی الله عنه ته او فرمائیل چه صرف خپل پتی ته اوبه ورکړه بیا د انصاری طرف ته اوبه ورپرېږده لیکن چه کله انصاری د حضور پاک فیصلې ته د شک په نظر سره او کتل او په هغې باندې اعتراض او کړو نو بیا حضور پاک د قاعده مطابق حضرت زبیر رضی الله عنه ته د هغه پوره حق ورکړو او فیصله ئی واوړوله

[۲۹۹۴] د ضرورت څخه د زیاتو اوبو راښودلو معنا نعت

۴۴۰۰ [۲] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا تَمْنَعُوا فُضْلَ الْمَاءِ ۚ لَا تَمْنَعُوا بِهِ فُضْلَ الْكَلَّا» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

توجه: ۱ او حضرت ابو هريره رضی الله عنه وایي ۲ چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمايل کومي اوبه چې ستاسو د ضرورت څخه زیاتي وي هغه مه منع کوی ۳ چې د دې په وجه د ضرورت څخه زیات د وښو څخه منع کول لارم نشي، (بخاري مسلم) **هل التفت:** ① الکلا: گیا، وابنه،

حیال:

فوله: لَا تَمْنَعُوا فُضْلَ الْمَاءِ

په حدیث گڼې د یوې حیلې سد باب: - د دې حدیث تشریح او توضیح "باب المنهی عنهما من البهوع" حدیث نمبر (۲۸۵۸) لاندې لیکلې شوې دې خلاصه دا چه پخپله راټوکیدونکو وښو کښې په وجه د ضرورت چونکه ټول مسلمانان شریک دی اوس یوسرې نیغ په نیغه د وښو نه خورامنع کولې نه شی د دې دپاره هغه دا حیله کوی چه د څرن خانی سره د هغه کومې اوبه وی هغه د دغه اوبو نه خلق منع کوی. کله چه اوبه خناوروته نه ملاویرې نو هلته به د څرن دپاره څوک خناور راولی. دغه شان حیله کولوسره دا سپرې د وښو نه منع کول غواړی. حضور پاک او فرمائیل چه داسې مه کوئی که چرې زیاتی اوبه وی نو هغه مه منع کوئی هلته که چرته اوبه د خپل ضرورت نه زیاتی نه وی هغه جدا خبره ده لیکن د ضرورت نه زیاتی اوبه منع کولوسره د ضرورت نه زیاتی وابنه منع کول دیر زیات نامناسب دی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة / باب من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى لقول النبي صلى الله عليه وسلم: «لا يمنع فضل الماء» (رقم- ۲۳۵۴) ومسلم فی الساقاة / باب تحريم بيع فضل الماء الذي يكون بالفلاحة ويحتاج إليه لرمي الكلا. وتحريم منع بذله. وتحريم بيع ضراب الفحل (رقم- ۳۷- ۱۵۶۶)

[۲۰۰] درې قسمه خلقو سره دالله تعالى خبرې نه ڪول

«هـ» (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «ثَلَاثَةٌ لَا يَكْلِمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ: [۳] رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى بَلْعَةٍ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا أَكْثَرُ مِمَّا أُعْطِيَ وَهُوَ كَاذِبٌ» [۴] وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى بَيْعٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ النَّصْرِ لِيُكْتَلِمَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ» [۵] وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاؤُ [۶] يَقُولُ اللَّهُ: الْيَوْمَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي كَمَا مَنَعْتُ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ بِذَلِكَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَذَكَرَ حَدِيثُ جَابِرٍ فِي بَابِ الْمَنِيِّ عَنْهَا مِنَ الْبُيُوتِ.

قوجمه [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] درې سري داسې دي چې د قيامت په ورځ به الله ﷻ دهغو سره (د رحم وكرم) خبره ونه كړي او نه به د هغوى طرف ته د (مهر يانې په نظر) وگوري، [۳] يو خو هغه تاجر سري دى چې قسم اخستو سره (خريدار ته) وايي چې د دې شي قيمت تا راكړي دي، د دې څخه زيات قيمت ماته حاصليدى يعنې هغه چې خپل څه خيز خرڅوي نو قسم اخستو سره وايي چې د دې څخه زيات قيمت ما ته حاصليدلى، حالانكه هغه سري (په خپل قسم كي) دروغجن وي، ځكه چې در حقيقت د دې څخه زيات قيمت هغه ته نه حاصليدى، [۴] دويم سري هغه دى چې د مازيگر څخه وروسته د دروغو قسم واخلي او د دې (دروغ قسم) مقصد د يو مسلمان سري يا ذمي څه مال اخستل وي، [۵] او دريم هغه سري دى چې د زياتو اوبو څكولو څخه خلق منع كوي، [۶] داسې سري ته به الله ﷻ د قيامت په ورځ وفرمايي چې څنگه تا په دنيا كي د زياتو اوبو څخه خلق منع كړي وو باوجود د دې چې هغه اوبه خو تا په خپل لاس سره نه وي راښكلي، دغه شان نن زه هم تا د خپل فضل څخه لرې كوم، (بخاري)

هل التفتت: ① بَلْعَةٍ: نرخ، قيمت، ② لِيُكْتَلِمَ: چه قبضه كړى، واخلي، ③ لَمْ تَعْمَلْ: تا عمل او محنت نه وو كړي

تسهيلات: قوله: بَعْدَ النَّصْرِ:

د مازيگر هغه روسته د قسم خوړولو وجه ۱- د مازيگر وخت چونكه د ډير تقدس او عظمت حامل دې په دې وجه قسم كېن هم عظمت راځي

قوله: مَا لَمْ تَعْمَلْ بِذَلِكَ:

د اوبو منع گولوو هيده ۱- يعنې چه داسې قدرتي خيز رامنع كوي كومه چه ستا د لاس گټه نه ده بلكه د الله تعالى يو عام نعمت دې ته دا ولي د خلقو نه منع كولي ستا د دې جرم د وجې

۱) اخرجه البخارى فى كتاب الإجارة/باب من رأى أن صاحب العوض والقربة أحق بهانه (رقم- ۲۳۶۹) وسلم فى كتاب الإيمان/باب بيان غلظ تحريم إسبال الإزار. والمن بالمطبة. وتنفيق السلعة بالحلف. وبيان الثلاثة الذين لا يكلمهم الله يوم القيامة. ولا ينظر إليهم. ولا يزكهم ولم عذاب أليم (رقم- ۱۷۱ - ۱۰۶) واخرجه ابو داود فى السنن أبواب الإجارة/باب فى منع الماء (رقم- ۳۴۷۴) والنسائي فى كتاب البيوع/باب الحلف الواجب للغديعة فى البيع (رقم- ۴۴۶۲) وابن ماجه فى كتاب التجارات/باب ما جاء فى كراهية الأيمان فى الشراء والبيع (رقم- ۲۲۰۷) واحمد فى المسند: ۲۵۳/۲

نه نن د قیامت په ورځ تانه خپل رحمت رامنځ کوم اوتابه د خپل فضل نه منع ساتم
فوله: **وَذَكِّرْ حَدِيثُ جَابِرٍ**: ددې حدیث تشریح دې نه مخکښې شوې ده هلته کتل پکار دی

الفصل الثاني

[۲۹۹۶] د شامیلاتو زمکې په حد بندۍ کولو د ملکیت راتلل

— [۱] [۲] (۱) عَنْ الْحَسَنِ عَنْ مُمْرَاقَةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: **«مَنْ أَحَاطَ حَاطًا عَلَى الْأَرْضِ فَبُورُهُ»**. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

تو جمعه: [۱] جناب حسن بصري رحمۃ اللہ علیہ د حضرت سمره رضی اللہ عنہا څخه نقل کوي او هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې د شاري زمکې سره دیوار رااوگرځولو نو هغه د هغه شي، (ابوداؤد)
هل التفتت: - [۱] حاطًا: دیوال.

تسهيلات:

فوله: **أَحَاطَ**:

د شامیلات د زمکې غغه د دیوال راټکوولو حکم: - یعنی یوه لري غیر آباده زمکه ده دهغې نه گیر چاپیره چا دیوال جوړ کړو نو ددې حدیث مطابق به هغه زمکه د گیرونکي سړی شوه دا حدیث او ددې باب روميې حدیث مفهوم هم یو دې چې ارض موات ناجاپیره دیوال جوړ کړو هغه د احياء موات په حکم کښې ده زمکه به هم دهغه وی لیکن باقی درې ائمه فرماني چې د احياء موات دپاره ضروري دی چې دغه زمکه آباده کړې شي صرف په دیوال جوړولو سره آبادیږي نه لهذا زمکه به دهغه نه وی. په دې حدیث کښې د اوسیدو او آبادولو په غرض سره دیوال جوړول مراد دي صرف د راگیرولو دپاره مراد نه دي
[۲۹۹۷] زبیر رضی اللہ عنہ ته د جاگیر په طور شاهه زمکه ورکولو

— [۱] [۲] (۲) عَنْ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَبِي بَكْرٍ [۱] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقْطَعَ لَزَيْبِرَ نَحْلًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

تو جمعه: [۱] او د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ لور بي بي اسماء رضی اللہ عنہا وايي [۲] چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت زبیر رضی اللہ عنہ د پاره د کجورو ونې په طور د جاگیر ورکړې وی، (ابوداؤد)
هل التفتت: - [۱] أَقْطَعَ: ورکړې وه

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الخراج والإمارة والنفى / باب في إحياء الموات (رقم- ۳۰۷۷) واحد في السند:

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الخراج والإمارة والنفى / باب في إقطاع الأرضين (رقم- ۳۰۶۹)

تسهيلات:

قوله: أقطع للزبير ثياباً:

حضرت زبير ته قجورو و نوور گولو کښې هغه احتمالات ۱۰-

① یعنی حضورياک حضرت زبير ﷺ ته جاگير د کهجورو ونې ورکړې په دې کښې حضرت زبير ﷺ ته دا ونې د مال خمس نه ورکړې وو

② حضورياک هغه ته افتاده شاره زمکه د جاگير په توگه د آبادولو د پاره ورکړې وې

[۲۹۹۸] ابن زبير ته د جاگير ورکولو حکم

۳۹۸- [۸] (۱) [۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقْطَعَ لِلزَّبِيرِ حُفْرَ قَرَيْبٍ [۲] فَأَجْرَى قَرْسَةً حَتَّى قَامَ [۳] تُحْدِمِي يَوْمَئِذٍ [۴] فَقَالَ: أُعْطِيَهُ مِنْ حَيْثُ بَلَغَ السُّوْطُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: [۱] او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وايي [۲] چې رسول الله ﷺ حضرت زبير ﷺ ته د هغه د آس د زغليدو په قدر زمکه په طور د جاگير ورکړله (يعني يو زغل کې چې آس تر کوم ځایه رسيدو سره ودرېږي، د هغه يې زمکه ورته ورکړه) [۳] نو (د دې مقصد د پاره) حضرت زبير ﷺ خپل آس وزغلولي او هغه آس (يو ځای ته د رسيدو سره) ودرېدلې، [۴] بيا حضرت زبير ﷺ خپله دړه وويستله، [۵] د دې څخه وروسته حضور ﷺ وفرمايل چې د زبير ﷺ دړه چې په کوم ځای کې ولويده د هغه پورې دې زمکه زبير ﷺ ته ورکول شي، ابو داود.

هل التفت: ① - حُفْرَ: حفر و حصار د آس منډې ته وائي. ② السُّوْطُ: دُور،

تسهيلات: قوله: حُفْرَ قَرَيْبٍ:

د حفر موت مصداق او د حديث پس منظور: - يعنى حضورياک حضرت زبير ﷺ ته د هغه د آس د منډې په مقدار باندې جاگير ورکړو. يعنى په يو ځل چه يوشان آس ترکومې پورې په زمکه کښې منډه اووهی د هغه ځانې پورې زمکه به د هغه شى او کوم ځانې چه آس اودريدو هم هلته به دغه ورکړه ختمه شى نو حضرت زبير ﷺ آس چه ترکومې پورې سترې کيدوسره اودريدو نو حضورياک د هغه ځانې نه خپله همسا وړاندې د هغه ځانې پورې او غورزوله حضورياک او فرمايل چه ده له د وړاندې ځانې پورې ورکړنې ترکوم ځانې پورې چه همسا رسيدلې ده داهم د لرې شاري زمکې د جاگير معامله ده.

قوله: حُفْرَ قَرَيْبٍ:

د آس د منډې په مقدار زبير رضي الله عنه ته زمکه ورکول: - ديتنه د اسونو منډه ونيلې

کبری یعنی نبی علیه السلام حضرت زبیر رضی اللہ عنہ تہ د ہفہ د اس د مندہ ہومرہ زمکہ ورکرہ چنانچہ کوم خانہ پوری چہ د حضرت زبیر رضی اللہ عنہ اس سترہ شو او اوریدو بیا چہ ہفہ خانہ نہ تر کوم خای پوری تیر اورسیدو نو تر ہفہ خانہ پوری د د ہفہ جانیداد شو

[۲۹۹۹] وائل بن حجر رضی اللہ عنہ تہ د چاکیر پہ طور شاہ زمکہ ورکول

— [۱] (۱) «وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاہِلٍ عَنْ أَبِيهِ رضی اللہ عنہ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقْلَعَهُ أَرْحًا بِحَضْرَةِ مَوْتٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: فَأَرْسَلَ مَعِيَ مُعَاوِيَةَ قَالَ: أَعْجَبًا إِنِّي أَهٗ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ.

تو جمہ: [۱] او حضرت علقمہ ابن وائل د خیل پلار حضرت وائل ابن حجر رضی اللہ عنہ، خہ نقل کوی [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وائل ابن حجر رضی اللہ عنہ تہ پہ حضرموت کہی خہ زمکہ پہ طور د جاگیر عطا کرہ [۳] نو حضرت وائل رضی اللہ عنہ وایہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ زماسرہ ولیدلی چہ ہفہ د ہفہ زمکہ پیمایش وکری او معاویہ رضی اللہ عنہ تہ یہ وفرمایل چہ ہفہ زمکہ (ناپ کولو سرہ) وائل تہ ورکرہ

تسهيلات:

قوله: بِحَضْرَةِ مَوْتٍ:

دحضرموت محل وقوع:— د جبل السراة یوہ سلسلہ د یمن سرہ تیریری اودجزیرۃ العرب جنوب مغربی کونہ سرہ مشرق طرف تہ تاویری بیا جنوبی ساحل سرہ نیزدہ نیزدہ ترلری پوری تلہ دہ د جبل السراة ہم دغہ کوهستانی ریگستانی سلسلہ چہ پہ کومو علاقو باندہ مشتمل دہ ہفہ تہ حضر موت وئیلہ شی پہ دغہ کوهستانی علاقو کنبہ ہیخ یوخانی د کر قابل نشته دہ خویعض وادیانی داسی دی چہ د کروندی قابل دی ہم پہ دہ کنبہ یو وادی حضرموت دہ

ہ وائل بن حجر اسلام واپور:— حضرت وائل بن حجر رضی اللہ عنہ ہم ددہ علاقہ د پخوانی شاہی خاندان اولاد وو د دوی پلار د ہفہ خانی بادشاہ وو کلہ چہ وائل بن حجر رضی اللہ عنہ د اسلام قبلولودپارہ د ہفہ خانی نہ روان شو نو حضور پاک پہ دیرہ خوشحالی سرہ صحابہ کراموتہ دہفہ د راتگ خبر ورکرو او بیانیہ د ہفہ پہ راتلو باندہ استقبال اوکرو او خیل خادرنی ورته خورکرو او خیل خان سرہ نی نیزدہ کینولو اوبیا دہ دحضرموت حاکم مقررکرو اوخہ جاگیر نی ورکرو پہ دہ حدیث کنبہ ہم د دغہ حقیقت بیان دہ

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الخراج والإمارة والفيء/ باب في إقطاع الأرضين (رقم- ۳۰۵۸) والترمذي في كتاب الأحكام من رسول الله صلى الله عليه وسلم/ باب ما جاء في القطنان (رقم- ۱۳۸۱) واحمد في المسند: ۳۹۹/۶

[۲۰۰۰] د تيارې زمکې د جاگير په توگه د ورکولو ممانعت

۳۰۰۰- [۱۰] (۱) «عَنْ أَبِي بَرٍّ عَنْ خَالِ الْمَارِبِيِّ أَنَّهُ وَقَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَسْتَقَطَعَهُ الْبَلْعُ الَّذِي يَمَارِبُ فَأَقَطَعَهُ [۲] فَلَمَّا وَلَّى قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّمَا أَقَطَعْتَ لَهُ الْمَاءَ الْعِدْلَ [۳] قَالَ: قَرَجُهُ مِنْهُ [۴] قَالَ: وَسَأَلَهُ مَاذَا يُغْنِي مِنَ الْأَرَاكِ [۵] قَالَ: لَمْ تَنْلُهُ أَغْفَاكَ الْإِبِلُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ وَالْدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او د حضرت ابيص ابن خمال ماربي [۲] په باره کې منقول دی [۳] چې هغه د حضور [۴] په خدمت کې حاضر شو [۵] او دا درخواست يې وکړې چې په مارب کې د مالگي چې کوم کان دی هغه ته دي په طور د جاگير ورکول شي، نو حضور [۶] هغه ته د مالگي هغه کان په طور د جاگير عطا کړي، [۷] کوم وخت چې ابيص واپس شو، نو يو سړی يعني اقرع ابن حابس تميمي [۸]، عرض اوکړو چې يا رسول الله! [۹] تا خو ابيص [۱۰] ته تيارې اوبه، يعني په کان کې بالکل تياره مالگه، ورکړې ده، [۱۱] راوي وايي (کوم وخت چې حضور [۱۲] ته د حضرت اقرع [۱۳] څخه دا معلومه شوه چې ابيص [۱۴] ته خويو داسې کان ورکول شوی دی چې په هغه کې مالگه خو بالکل تياره ده نو، حضور [۱۵] هغه کان د ابيص [۱۶] څخه واپس واخستی، [۱۷] راوي وايي چې هغه سړی يعني حضرت اقرع [۱۸]، د رسول الله [۱۹] څخه دا پوښتنه هم وکړه چې د پيلو (يوه ونه چې د بيخلو څخه يې مسواکونه جوړېږي، د ونو کومه زمکه گيره کرل شي؟ يعني کومه غير آباده زمکه په آبادولو سره خپل ملکيت جوړ شي) [۲۰] نو حضور [۲۱] ورته وفرمايل هغه زمکه چرته چې د اوبانو پښې نه رسېږي، (ترمذي ابن ماجه دارمي)

هل التفت - ① البلع: مالگه. ② مارب: دا د يمن د يوسارنوم دې کوم چه د صنعاء نه ۶۰ کلوميتر لرې دې ③ ولې: واپس شو. ④ العدل: تياره. ⑤ يغني: چه راگيره کړې شی. ⑥ الاراک: د پيلو يا زير لرگی ونه، د کيکر پشان، کوم نه چه مسواکونه جوړېږي. ⑦ اغفاك: د اوبانو خېټې.

تسهيلات: يوه يمارب:

په ماربي گڼې د نسبت وجه :- مارب طرف ته نسبت دې حضرت ابيص [۱] هم ددې مارب ښار اوسيدونکې وو هغه د حضور پاک نه په مارب کښې د مالگې د يوکان د هغه دپاره د جاگير کولو درخواست اوکړو حضور پاک قبول کړو اود جاگير په توگه نې ورکړو کله چه ابيص [۲] روان شو نو په مجلس کښې چا اووښل يا رسول الله [۳] تاسو خوبالکل تيارکان دهغو په حواله کړو

(۱) اخبره الترمذي في السنن كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في القطنان (رقم - ۱۳۸۰)
وابن ماجه في كتاب الرهن / باب إقطاع الأنهار والعيون (رقم - ۲۴۷۵)

قوله قَالَ رَجُلٌ:

ه رجل مصداق ۱- ونیلی شی چه دا اقرع بن حابس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ وو حضوریاك ابيض رَضِیَ اللہُ عَنْہُ راوغوینستو او هغه کان نی د هغه نه واپس واخستو دي نه معلومیري چه د جاگیر په توگه شاره زمکه ورکولې شی بالکل تیارکان یا زمکه نه شی ورکولې
قوله: الْمَاءُ الْيَدُّ:

ه احياء الموات ه زمکې تعريف ۱- یعنی د تیارو اوبو په شان کان وو داسې اوبه کومې چه دانم هم وی اوقانم هم، د احياء موات دپاره داسې زمکه چه د هغې حاصلول مشکل او گران وی ورکولې کیري دتیار خیزوو په کوم کښې چه د ټولو مسلمانانو حق وو
قوله: وَسَأَلَهُ مَاذَا يُجَنِّى مِنَ الْأَرْكَابِ

په ساله کښې ه سائل مصداق ۱- یعنی راوی وائی "وسأله" یعنی اقرع بن حابس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ د حضوریاك نه تپوس اوکړو چه د زیرلرگی د ونو کومه یوه زمکه گیرولې شی
قوله: لَمْ تَنْتَلِ الْأُخْبَانَ الْأَيْلِ:

ه كانوا دوه قسمونه :- یعنی ترکومې پورې چه د اوبسانو خپې نه وی رسیدلې د آبادنی نه دیره لرې شاره زمکه وی هغه د احياء موات په توگه آبادولې شی نیزدې مقامات خود ښار او کلی د ضروریات نه وی حضوریاك اول اوگنرل چه دا سخت کان دي چه چاته هم د آبادولودپاره ورکولې شی کله چه معلومه شوه چه دا سهل الحصول دي نوپس نی کړو د كانوا هم دغه دوه قسمونه وی.

[۲۰۰۱] په مسلمانانو کښې د دریو خیزو نو اشتراک

۳- [ه] [۱] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ فِي الْمَاءِ وَالْكَلَّا وَالنَّارِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَه.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] «الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ» په دې توگه چې په هغه کې ټول مسلمانان شریک دي، ابو داؤد ابن ماجه. حل لغات :- ① الکلا: گيا، وابه،

تسهيلات:

قوله: الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ

ه دریو خیزو نو مصداق ۱- یعنی په دریو خیزو نو کښې عام مسلمانان شریک دی په دغه خیزو نو باندې د چاقبضه کول جائز نه دی.

- ① اوبه دې نه د دريابونو نالو او کوهيانو تالابونو عام اوبه مراد دی هغه اوبه مرادنه دی کومې چه چا په ټينگې يا لوښې يا مشک کښې اچولې وې
- ② وايښه د وينونه مراد هغه وايښه دی چه په څنگلو کښې پخپله راټوکيږي چا دهغې ساتنه نه وي کړې نه نې شپول لگولې وې
- ③ اور که يوسړې د اور د شغلې نه دخپل خان دپاره اور اوړل غواړي نو هغه بندول منع دی ځکه چه په اور کښې هيڅ کمې نه راځي او که اور اوړونکې د لرگوسره اور اوړل غواړي نو هغه منع کولې شي بل په اور کښې د گرمولونه او دهغې په رنراکښې د کيناستونه څوک منع کولې نه شي

[۲۰۰۲] په مباح خيزد قبضي په صورت کښې ملکيت راقلل

۳۰۰۳- [۳] (۱) وَعَنْ أَسْمَرَ بْنِ مُعَرَّسٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَبَايَعَهُ ① فَقَالَ: «مَنْ سَبَقَ إِلَى مَاءٍ لَمْ يَسْفِقْهُ إِلَيْهِ مُسْلِمٌ قَبْلَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت اسمر ابن مضرس ؓ وايې چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شوم او د حضور ﷺ سره مې بيعت وکړي (يعني اسلام مې قبول کړي) ② نو حضور ﷺ وفرمايل کوم سړی چې د داسې اوبو طرف ته سبقت وکړي (يعني هغه اوبه حاصلې کړي) کومې چې يومسلمان نه وي حاصلې کړي نو هغه د هغه دی، (ابوداود)،

تسهيلات: قوله: مَنْ سَبَقَ إِلَى مَاءٍ لَمْ يَسْفِقْهُ إِلَيْهِ مُسْلِمٌ قَبْلَهُ

په مباح غير باندي د قبضي کولو نه پس د ملکيت ثبوت :- مطلب دادې چه کوم سړې مباح اوبه يعنی د درياب يا تالاب وغيره نه څه مقدار واخلې نود اوبو دغه اخستلې شوې مقدار ددغه سړی ملکيت جوړيږي او کومې اوبه چه په درياب يا تالاب وغيره کښې باقی پاتې شي هغه دهغه په ملکيت کښې نه راځي، بلکه هغه په خپل حال باندي مباح پاتې کيږي، دغسې نور مباح څيزونه مثلاً د گياه، وايښه او لرگو وغيره هم دغه حکم دي.

[۲۰۰۲] د کمزوری انسانانو د حقوقو تحفظ او د حاکم دمه واری

۳۰۰۳- [۳] (۲) وَعَنْ طَاوُسٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَنْ أَحْيَا مَوَاتًا مِنَ الْأَرْضِ قَبْلَهُ ① وَعَاوَى ② الْأَرْضَ لِلَّهِ وَسَوَّاهُ لِمَرْحَى لَكُمْ مَنِي». رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ.

توجه: ① او حضرت طاووس مولى رسول الله ﷺ وفرمايل ② افتاده او بنجر زمکه چې کوم سړي آباده کړي هغه د هغه ملکيت شي ③ او قديم زمکه د الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ دپاره ده اوييا هغه زما دطرف څخه ستاسو د پاره ده (شافعي)

۱- (۱) قَوْلُ فِي تَرْجُمَةِ النَّبِيِّ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقَامَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ بِالْمَدِينَةِ قَوْلِي بَيْنَ ظَهْرَيْنِ جَمَاعَةَ الْأَنْصَارِ مِنَ الْمَنَازِلِ وَالْأَهْلِ» فَقَالَ بَنُو عَبْدِ بْنِ زُهْرَةَ: نَكِبَ عَنَّا ابْنُ أُمِّ عُبَيْدٍ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلِمَ ابْتَعَثْنِي اللَّهُ إِذَا هَذَا؟ إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْدِرُ أَنَّهُ لَا يَخْذُلُ الْبَصِيفَ فِيهِمْ حَقًّا».

ترجمہ: ۱) او پہ شرح السنہ کی منقول دی چې رسول اللہ ﷺ حضرت عبد اللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ تہ پہ مدینہ کی چې کوم مکانات ور کرل ہفہ د انصارو د آبادی یعنی د هغوی د مکانو او د هغوی د کجورو د ونو، پہ منخ کی واقع وو، نو د عبد ابن زهرہ خامنو اوویل چې تاسو د ام عبد خوی یعنی عبد اللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ، زمونږ څخه لرې وساتي اوای پوي، ددې په جواب کی، رسول اللہ ﷺ وفرمایل چې بیا الله ﷻ زه څه د پاره رالیږلی یم ؟ یاد لری، الله ﷻ هغه قوم ته پاکیزگی نه عطا کوي چې په هغه کې د کمزور وحق ته تحفظ حاصل نه وي.

هل للنفات: ۱) النور: د دار جمع ده، دار کورته وائی، بَيْنَ ظَهْرَيْنِ: په مینخ کښې، نَكِبَ: واپړی، لرې کړی،

تسهيلات: قوله: وَعَاوِي الْأَرْضِ:

د عادی الارض هغه هراړه: دې نه مراد هغه شاړه غیر آباده زمکه ده د کومې چه څوک مالک نه وی او نه چاته د هغې د مالک علم وی بلکه دا د قوم عاد طرف ته منسوب پخوانی زمکه وی
فوله: أَقَامَ:

ابن مسعود ته کورونه ور کول: یعنی حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ته حضور پاک په مدینہ کښې مکانات ور کرل چه د انصارو د کورونو او کهجورو د باغونو په مینخ کښې واقع وو
فوله: فَقَالَ بَنُو عَبْدِ بْنِ زُهْرَةَ:

د بنو عبد بن زهره د قول وجه: د عبد بن زهره اولاد د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ د پلار سره حریفانه مقابلہ کښې پاتې وو بل د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ مور په یو وخت کښې د مجبورۍ نه د دغه خلقو مزدوری کړې وه اوس د انسانی بشری جذباتو په وجه دغه خلقو حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ په خپل مینخ کښې په داسې شان اوشوکت سره برداشت نه کړو بلکه د حقارت جمله ئی استعمال کړه چه «نکب عنا ابن ام عبد» یعنی زمونږ نه ئی واپړه وئی کمزورو ته د هغوی حق ور کول منصب رسالت: ددې په جواب کښې حضور پاک د غصې او خفگان اظهار وکړو او د عدل وانصاف خبره ئی اوکړه که چرې زه د یو کمزوری انسان

حو هغه نه ورنه کړې شم نو بيا زما رب زه ولې نسي جوړ کړې را ليکلې يم؟ بيا حضور پاك يوه قاعده بيان کړه، چه هغه قوم کله پاك صفا او مقدس جوړيدې نه شي په کوم قوم کښې چه د کمزوری انسان د حق تعظ حاصل نه وي

[٢٠٠٥] د لهر وغيړه له پتي خړوب وکولو ضابطه

٣٠٠٥- [١] (١) [٢] لَوْ عَنْ غُرُوبِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ هُنَّ جَدَّ [٣] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَضَى فِي السَّبِيلِ الْمَهْزُورِ أَنْ يُحْسَلَ حَتَّى يَكُونَ الْكَمَيْنِ [٤] الْمَرْسَلُ الْأَخْلَى عَلَى الْأَسْفَلِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

تور چه: [١] او حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار (حضرت شعيب) څخه او هغه د خپل نيکه (يعني حضرت عبد الله ابن عمرو) څخه نقل کوي [٢] چې رسول الله (ﷺ) د مهزور د اوبو په باره کې دا حکم وکړي (چې هر کله د هغه اوبه په کښې تې وغیره کې د پټر کويوري د کې شي نو هغه دي بندي شي) [٣] او بيا دې پورته والا لاندې والا د پاره، د هغه اوبه، پرېږدي، (ابوداؤد ابن ماجه)

هل للفتات - ① السِّل: سيلاب، د څنگلاتو او صحرائي غرونو نه چه کومي اوبه په کومه لار راپهېږي راځي هغه نالتي او نهر ته هم سيل وائي. ② الْمَهْزُور: د بنو قريظه په علاقه کښې د يوې وادې نوم دې ③ الْكَمَيْن: د خپو گيتي، پرکي.

تسيلات: قوله: الْمَهْزُور:

د حديث پس منقول: - په مدينه منوره کښې د بنو قريظه په علاقه کښې د يوې وادې نوم دې د بنو قريظه د پټو اوبه به هم په دغه نالتي او وادې کښې راتلې چه پټي به نې خړوب کول حضور پاك هم د دغې متعلق دا حکم فرمايلي چې د يو قاعدې اوضابطه حيثيت لري او د دنيا د ټولو انسانانو د پاره يو شرعي ضابطه ده.

د اوبه خړوب په باب کښې يوه قاعده: - مطلب دادې چه مثلاً د غرونو نه اوبه د يونالتي په ذريعه د آبادي طرف ته راځي او خلق په هغې باندې خپلې زمکې خړوب کوي نو د هغې د پاره قاعده او شرعي ضابطه داده چه د کوم سړي په زمکه کښې دغه نالتي اول راتيرېږي هغه سړي د خپلې زمکې اوبه کولو د پاره روميې حقدار دې هغه سړي دې په خپله زمکه کښې دومره اوبه جمع کړي چه د خپو د گيتو پورې اورسي بيا دې خپل نيزدې ملگري ته اوبه پرېږدي هغه دې هم دغه شان زمکه اوبه کړي او د بل طرف ته دې اوبه ورپرېږدي دا حکم سره د دې چه د مدينې په خلقو کښې نافذ شوې وو خودا شرعي ضابطه د دنيا د ټولو مسلمانانو د پاره ده

(١) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الاقضية/باب من القضاء (رقم-٣٦٣٩) وابن ماجه في كتاب الرهن/باب الشرع من الأودية ومقدار حبس الماء (رقم-٢٤٨٢) ومالك في الموطا كتاب الاقضية/باب القضاء في المياه (رقم-٢٨)

[۲۰۰۶] ذ خپل جاويدا په ذريعه چاته د تڪليف وركولو معانت

۳۰۰۰- [۵] (۱) «وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ۞ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ عَضُدٌ مِنْ غَيْبِلٍ فِي حَاطِطِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ ۞ وَفَرَّ الرَّجُلُ أَهْلُهُ، فَكَانَ سَمُرَةً يَدْخُلُ عَلَيْهِ فَيَتَأَذَى بِهِ ۞ فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ ۞ فَطَلَبَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَبْعَهُ فَأَتَى ۞ فَطَلَبَ أَنْ يَنْقُضَهُ فَأَبَى،

تو جمع: ۱ او د حضرت سمره ابن جندب ۞ په باره کې منقول دی ۲ چې د هغه د کجورو خو ونې د یو انصاري (چې د هغه نوم بعضي علماوو مالک ابن قیس ۞ لیکلي دي، په باغ کې وي ۳ او هغه د خپل اهل و عیال سره په هغه باغ کې اوسیدلی هر کله چې سمره به د خپلو هغوی ونو په وجه، باغ ته راتلو نو هغه انصاري ته به ځیني تکیف وو (یوه ورځ ۴ هغه انصاري د رسول الله ۞ په خدمت کې حاضر شو او حضور ۞ ته یې د دې ذکر وکړي، ۵ نو حضور ۞ سمره خپل مجلس ته طلب کړي چې «هغه ته دا وفرمایي چې هغه دي د خپلو کجورو هغه ونې خرڅي کړي (چې د دې ونو په وجه انصاري ته کوم تکیف رسیږي هغه ځني نجات پیدا کړي، لیکن سمره د خپلو ونو خرڅولو څخه انکار وکړي ۶ بیا حضور ۞ د دې خواش اظهار وکړي چې سمره خپلي (دا) ونې د انصاري د هغه، ونو سره بدلي کړي (کومې چې په بل ځای کې واقع وي، خو سمره دی ته هم تیار نه شو.

هل الثغف: ① عَضُدٌ: د ونو قطار، د وړو کجورو بوتی

۱ قَالَ: قَبِيْهُ لَهُ وَلَكَ كَذَا أَمْرًا رَغِيْبَةً فِيْهِ فَأَتَى ۞ فَقَالَ: أَلَيْتَ مُضَارًّا ۞ فَقَالَ لِلْأَنْصَارِيِّ: اذْهَبْ فَأَقْطَعْ ثَمْلَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَذَكَرَ حَدِيثَ جَابِرٍ «مَنْ أَحْبَبَ أَرْضًا» فِي بَابِ الْقَضْبِ بِرِوَايَةِ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، وَتَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي حُرَيْرَةَ «مَنْ حَارَ أَفْرَأَ اللَّهُ بِهِ» فِي بَابِ مَا يُنْبِئُ عَنِ النَّجَاحِ.

تو جمع: ۱ بیا حضور ۞ سمره ته دا وفرمایلي چې ښه خپلي ونې انصاري ته په طور د هدیی وړکړه، تاته به د دې اجر (د جنت د نعمتونو په صورت کې) حاصل شي، گویا حضور ۞ په طور د سفارش او رغبت وړکولو د پاره دا حکم وړکړي یا، أَمْرًا رَغِيْبَةً، ترجمه دا ده چې حضور ۞ سمره ته د ترغیب یوه خبره وفرمایله (یعني خپلي ونې په طور د هدیی وړکولو د ثواب ذکر یې وفرمایلو، لیکن سمره د دې څخه هم انکار وکړي، ۲ په آخر کې حضور ۞ سمره ته وفرمایلي چې د دې مطلب دا دی چې ته (واقعي) دي انصاري ته ضرور تکیف رسول غواړي او کوم سړی چې چاته تکیف رسوي د هغه دفعیه ضروري ده، ۳ ځکه حضور ۞ انصاري ته وفرمایلي چې ته ورشه او د سمره ونې پریکولو سره وغورځوه، (ابوداؤد)،

هل الثغف: ② مُضَارًّا: ضرر او تکیف رسونکې، ③ الْقَضْبُ: غصه، ④ حَارًّا: چه ضرر اورسوی، ⑤ النَّجَاحُ: یو بل سره تعلق پریښودل

تسهيلات

قوله غُدَّ

ه هغه په مصداق كېني احوال :-

① ملاعلی قاری رحمته الله فرمائی دي نه دكهجورو د ونو قطار مراد دي اوبعضو ونيلي چه بوخوړي كهجوري مراد دي اهل لغت هم دغه دوه معنی خودلي دي

⑦ علامه تورېشتي رحمته الله فرمائی د حديث د ظاهري الفاظو اومفردضمانترنه معلومېږي چه دا يوه ونه وه كه چرې دا زياتې ونې وې نوحضورياك به د هغې د پري كولو اواخواكولوحكم نه فرمائيلو د علامه تورېشتي رحمته الله دراني نه د ملاعلی قاری رحمته الله راني زياته بهترده چه داد ونو د يوقطار نوم دي

د حديث پس منظر :- د حضرت سمره رضي الله عنها د ونو يونياخ د يوانصاری مالك بن قيس رضي الله عنه په باغ كېني وو د حضرت سمره رضي الله عنها په تلو راتلويه انصاری ته تكليف كيدلو حضورياك د سفارش او ترغيب په توگه حضرت سمره رضي الله عنها له خپلې ونې خرخولو يا بدلولويا هبه كولو دپاره اووئيل د ترغيبه مطلب هم دغه سفارش او ترغيب دي د حضورياك د احكم وجوبي نه وو گني د حضرت سمره رضي الله عنها به د انكار گنجائش نه وي
قوله: اَلَيْتَ مُضَارًّا؟

ه سمره دونې كټ كولو حكم كولو وجه :- يعنی ستا مطلب صرف نقصان اوتكليف رسول دي لهذا اوس ستا ضرر دفع كول ضروري شوی دي اوددې صورت هم دغه دي چه دا ونې د بيخه اوويستلې شي نو حضورياك هم دغه شان حكم وركړو
اشكال :- د حضوراكرم د طرف نه حضرت سمره رضي الله عنها ته د احكم وجوبي نه وو صرف سفارش وو نو بياني د هغه ونو د پري كولو حكم ولي وركړو؟
داشكل درې جوابونه :-

① په اصل كېني حضورياك د حضرت سمره رضي الله عنها په وړاندې باقي ټولې اختياري خبرې كيخودې ترغيب نسي هم وركړو د جنت زيرې نسي هم وركړو كله چه هغه اونه منله نو حضورياك بيا وجوبي حكم وركړو خكه چه اوس د ضرر اوتكليف رسولو صورت پيدا شو لهذا د دغه ضرر دفع كول ضروري شو نو حضورياك د ونو د پري كولو حكم وركړو

⑦ ملاعلی قاری رحمته الله ليكلي دي چه ممكن ده چه حضرت سمره رضي الله عنها سره دغه ونې د باغ د مالك د طرفه هبه وي

⑤ ياد بل چا د طرفه د عاريت په توگه وي په دي وجه نې د پري كولو حكم وركړو

تسهيلات:

قوله لَا يَجِلُّ مُنْفَعٌ:

۵ اور او مالکي فائدی او اہمیت :- یعنی اوبہ اور اومالگہ ورکولو کنبی ترکومی چہ گنجانش وی نوذہقی د یومسلمان نہ منع کول جائزنہ دی خکہ چہ داخیزونہ د وخت پہ ضرورت دیر دکار او د احتیاج سبب وی لہذا ددی پہ ورکولو کنبی ثواب ہم زیات دے حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د اوبیہ اہمیت باندی خو پوہہ شوہ خکہ چہ پہ عربستان ریگستان کنبی اوبہ د ژوند دپارہ دیری ضروری دی او ددی وجود دیر کم وی لیکن دمالگہ او اور اہمیت باندی حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا پوہہ نہ شوہ پہ دے وجہ نی ہفہ حقیر او کمتر گنرلو سرہ سوال او کرو ددی پہ جواب کنبی حضور پاک د اور مالگہ فائدی او اہمیت او ضرورت واضح کرو د اور پہ ذریعہ تول د پخولو خیزونو د عطیہ شان ثواب بہ ملاویری او د مالگہ پہ خوند سرہ د پورہ طعام د صدقہ پہ شان ثواب ملاویری او اوبہ خو اوبہ دی دا خو ژوندون او خان دے چہ پہ چا باندی خکوی لکہ چہ ہفہ تہ ژوند ورکوی.

[۱۵] بَابُ الْعَطَايَا

د عطایایان

خلاصۃ الباب :-

فیہ ثمانیۃ احادیث مشتملۃ علی مسئلتین:

① حکم الوقف: ۱.

② حکم العمری: ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸.

د قرآن عطفہ عطایا فیہ :- قال الله جل جلاله (كُلًّا مِمَّا ذُكِّرَ وَلَوْ أَنَّهُمْ عَلِمُوا مِنِّي عَطَاءَ رَبِّكَ وَمَا كَانَ طَأْفُ رَبِّكَ قَطْرًا) [ابن اسرئیل الایہ: ۱۲۰]

د لفظ العطایا تحقیق :- عطایا جامع دہ ددی مفرد عطیہ دہ، عطیہ بخشش او ہدیہ تہ وائی چہ یوسری دخیل خہ خیز تصرف او ملکیت د بل سری طرف تہ منتقل کری پہ دے باب کنبی د عطایا تول قسمونہ مثلاً وقف، ہبہ عمری او رقبی بیان کیری ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ مرقات کنبی لیکلی دی چہ دلته د عطیہ نہ د امراء او سلاطین بخشش او انعامات مراد دی

۵ حاکمانو انعاماتو قبولو کنبی مختلف اقوال :- ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ دامام امام غزالی رحمۃ اللہ علیہ د منہاج العابدین پہ حوالی سرہ لیکلی دی چہ د امراء او سلاطین بخششونہ او سرکاری انعامات قبولو کنبی د علماء مختلف اقوال دی.

- ① دَ امراء هدايا مطلقاً قبلول جائز دی مگر دا چه دَدِي خبري مکمل يقين اوشی چه دا مال حرام دي خکه چه حضور پاك د مصر د بادشاه مقولس هديه قبوله کړي وه
- ② د غريب او مسکين دپاره دا هدايا قبلول جائز دی او د غنی مالدار دپاره ناجائز دی.
- ③ که چري دغه عطايا د حرام مالونو نه وي يعنی دهغي د حرام کيدو يقين نه وي نو دا قبلول صحيح دی
- ④ ترکومي چي د دغه مال د حلال کيدو يقين نه وي ترهغه وخته پوري د دي نه قبلول بهتر او اولی دی. خکه چه په دغه زمانه کښي په خزانه کښي جمع شوی مالونه اکثر او بیشتر په غير شرعی ذرائع سره حاصلیږي.

الفصل الأول

[۲۰۰۸] د حضرت عمر رضي الله عنه د طرفه د خيبر د زمکي وقف کول

۳۰۸- [۱] (۱) عَنْ أَبِي عُمَرَ «أَنَّ عُمَرَ أَصَابَ أَرْضًا بِخَيْبَرَ [۲] فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْبَرَ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَنَفْسَ عِنْدِي مِنْهُ قَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ [۴] قَالَ: [۵] إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا [۶] فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ، إِنَّهُ لَا يَبَاغُ أَصْلُهَا وَلَا يَوْهَبُ وَلَا يُورَثُ،

قوله: ① حضرت ابن عمر رضي الله عنه وایي چې د خيبر څه زمکه (چې په هغه کې کجوري پیدا کیدلي) حضرت عمر رضي الله عنه ته د مال غنیمت د حصي په طور حاصله شوه، ② نو هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شو، او عرض یې وکړي ③ چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله ما په خيبر کې او دخپلي حصي داسې زمکه پیدا کړي ده چې د هغه څخه زیات ښه مال ماته هیڅ کله نه دی حاصل شوی (او اوس غواړم چې هغه زمکه د الله جل جلاله د رضا او خوشنودې د پاره ورکړم خکه، ته ماته حکم وکړه (چې زه په دې باره کې څه وکړم؟) ④ حضور صلی الله علیه و آله ورته وفرمایلي چې که ته دا غواړي، نو اصل زمکه وقف کړه او هغه څخه چې څه پیدا کېږي، هغه په طور د صدقې تقسیم کوه، ⑤ نو حضرت عمر رضي الله عنه هغه زمکه د دې شرط سره د الله جل جلاله په لار کې ورکړه (يعني هغه یې وقف کړه) چې اصل زمکه دي نه خو خرڅول کیږي، نه هبه کیدی شي، او نه دي هغه د چا میراث گرځول کیږي،

هل ⑥ گفت: - ① إِنْ أَصَبْتَ: زه رسیدلې یم، ما حاصله کړې ده، ② قَطُّ: هیڅ کله، ③ أَنَفْسَ زیات ښه، قیمتی، ④ حَبَسْتُ: حبس په اصل کښي بندیز ته وائی خو دلته ترې مراد خان سره ایسارول دی.

۱) أخرجه البخاری فی کتاب الشروط / باب الشروط فی الوقف (رقم- ۲۷۳۷) ومسلم فی کتاب الوصیة / باب الوقف (رقم- ۱۵) - (۱۶۳۲) والسنائی فی کتاب المزارعة / باب ذکر الأحادیث المختلفة فی النهی عن کراء الأرض بالثلث والرابع. واختلاف ألفاظ الناقضين للغير (رقم- ۳۸۹۷) وابن ماجه فی کتاب الصدقات / باب من وقف (رقم- ۲۳۹۶) واحمد فی المسند: ۱۲/۲

﴿وَتَصَدَّقَ بِهِ فِي الْفَقَرِ أَوْ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ ۱ ﴿وَفِي الرِّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالْعَلْيَبِ﴾ ۲ ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالسَّخَرِ﴾ ۳ ﴿وَيُطْعِمَ غَيْرَ مَقْهُولٍ﴾ ۴ ﴿قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: غَيْرَ مَتَائِلٍ مَالًا مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) او د هغه پيداوار دي په طور د صدقې داسې صرف شي چې هغه فقيرانو، قريندارو ته نفع رسول كيږي، ۲) د غلامانو مدد ورباندې وکړي شي، يعنې څنگه چې مکاتب ته زکوٰه ورکول کيدی چې د هغه په ذريعه خپل مالک ته بدل کتابت ورکولو سره آزاد کړل شي دغه شان د دې زمکې د پيداوار څخه دي هم د مکاتب مدد وشي، د الله ﷻ په لار کې، يعنې په مونغ گذارو او په حاجيانو، دي خرڅ شي، د مسافرو ضرورتونه دي پوره شي، بساوجود د دې چې هغه په خپل وطن کې د مال او زرو مالک وي، او د ميلمنو ميلمستيا دي ورباندې وشي، ۳) او د دې زمکې متولي دي هم بقدر حاجت د دی څخه خوري، ۴) کما خپل اهل و عيال ته (چې د مستطيع نه کيدو په وجه د هغه زير کفالت وي، خوري، نو په دي کې د گناه څه خبره نشته، په شرط د دې چې هغه متولي د هغې وقف آمدني څخه، مالدار جوړ نشي، يعنې کوم سړی چې د هغه زمکې نگراني کوي او د هغه پيداوار په مذکوره بالاخلاقو د خرڅ کولو په ذمه واري په طور د متولي مامور کړل شي، که هغه هم خپل او د خپل اهل و عيال د ژوند ضروريات پوره کولو د پاره د هغه زمکې پيداوار او آمدني څخه څه اخلي نو په دي کې څه حرج نشته، هو د دې خبرې اجازت به نه وي چې هغه د دې زمکې په ذريعه مالدار جوړ شي، ۵) ابن سيرين رحمه الله د غير متمول په ځای غير متائل ذکر کړي دی او د غير متائل مطلب يې دا بيان کړي دی چې هغه متولي هغه زمکه د خان د پاره د مال وزر جمع کولو ذريعه جوړه نکړي، (بخاري مسلم)،

هل للفق: ۱) الرقاب: د رقبه جمع ده، خت ته وانی، مراد ترې غلام دي، ۲) ابن السبيل: مسافر، ۳) العيب: ميلمه، ۴) وليها: متولي، او مالک ددي، ۵) غير مقهول: اي غير متائل: چه نه وی مال وزر جمع کونکې.

تسهيلات: قوله: لَمْ أَرِ أَحَدًا قَطُّ أَلْفَسَ عِنْدِي مِنْهُ:

په حديث کښې د وقف بنيادي احکام: - په دې حديث کښې د وقف بنيادی مثالی احکامات دی ۱) مثلاً په وقف کښې خپل ښکلي مال ورکول پکار دی ۲) داهم جائز دی چه په اندازه د ضرورت څه آمدن پخپله هم استعمال کړي ۳) دا هم جائز دی چه د وقف نگرانی هم خپل خان سره اوساتلې شي ۴) وقف کله شخصی وی چه اصل او نفع چرته هم د یو مسکین لاس کښې ورکړې شي او کله د عام مسکینانو دپاره وقف کولې شي دلته د عامو مسکینانو دپاره وقف شوې دي ۵) وقف مال نه خرڅولې شي نه هبه کولې شي نه په دې کښې میراث چلیږي بلکه "الوقف لا يملك" ضابطه ده

[۲۰۰۹] د عمری جواز

«وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْعُمَرَى جَائِزَةٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: ۱۵ او حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ ایسی صحیح چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا کہ عمری جائز ہے، (بخاری مسلم)

ہل التفتت: ۱۰ - العُمَرَى: عمری د فعلی پہ وزن باندی دے چاہہ د تول عمر دپارہ خپل کور ورکول. تسهيلات: قوله: العُمَرَى:

د عمری تعریف: - عمری د فعلی پہ وزن باندی دے دے معنی ده چہ چاہہ د تول عمر دپارہ خپل کور ورکول اوداسی الفاظ استعمالول "هذه الدار لك عمری" چہ ماداکور د تول عمر دپارہ تاته درکرو دا استعمالوه. لکه چہ عمری هبه او عطیہ اوتحفہ ضروری دی د عمری صیغہ اکثر دباب افعال نه استعمالیږی. په دے کښې عطیہ کونکی ته معمر وانی اوچاته چہ عطیہ کړې شوې ده هغه ته "مُعْمَرٌ" وانی اودغه عطیہ ته عمری وانی

د عمری د هبه کولو دوي صورتونه دی: ۱ اول صورت دادې چہ په دے کښې دمعمر له د وراثت تصریح وی مثلاً عطیہ کونکی او نیل "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ فَإِذَا مِيتَ قَبِي لَوَرَّتْكَ".

۲ دویم صورت هغه دے چہ بالکل مطلق وی مثلاً "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ"

۳ دریم صورت هغه دے په کوم کښې چہ دکور د واپس کولو تصریح وی مثلاً "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ فَإِذَا مِيتَ عَادَتْ إِلَيَّ".

دعمری په تمليك کښې مذهب:-

۱ امام مالک رحمہ اللہ فرمائی چہ د عمری په دریوارو صورتونو کښې تمليك منافع دے تمليك

عين نه دے لهذا دمعمر له دمرگ نه پس عمری عين د اصل مالک طرف ته به واپس شی

۲ امام ابوحنيفه رحمہ اللہ امام شافعی رحمہ اللہ د یوقول مطابق امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ جمهورو په

نیز عمری دریوارو صورتونو کښې مطلقاً تمليك عين او هبه دے اود واپس کیدو شرط

فاسد دے کوم چہ باطل دے لهذا معمر له دمرگ نه پس به د هغه وارثان هغه اخلي څوک شی

منع کولې نه شی

د اول فریق دلیل: - د حضرت جابر رضی اللہ عنہ حدیث نمبر (۳۰۳) د اول فریق مستدل دے په کوم

کښې چہ "فانما ترجمه الی صاحبها" الفاظ راغلی دی

۱) اخرجه مسلم فی کتاب الهبة وفضلها والتعريض علیها/باب ما قبل فی العمری والرقي (رقم-۲۶۲۶) واخرجه ابو داود فی السنن أبواب الإجارة/باب فی العمری (رقم-۳۵۹۸) والنسائی فی کتاب الجهاد/باب الرخصة فی خروج السبوتة من بیتها فی عدتها لسانها (رقم-۳۵۹۸) واحمد فی المسند: ۴۷/۲

۵ اول فريق ه دليل هغه جواد نه ۱- امام مالك رحمه الله چه د حضرت جابر رضي الله عنه د روايت نه استدلال كړې دې هغه روايت د نورو روايتونو هم خلاف دې او پخپله هم د حضرت جابر د رواياتو هم خلاف دې لهذا هغه قابل د استدلال نه دې

۷ هغه د حضرت جابر رضي الله عنه خپل قول او اجتهادې مرفوع حديث نه دې لهذا د نورو مرفوع احاديثو مقابلې نه شي كولې.

۵ دويم فريق ه لاقول ۱- د حضرت جابر رضي الله عنه حديث نمبر (۳۰۰) د دويم فريق مستدل دې په كوم كښې چه په واضحه توگه باندې "العمرى ميراث لاهلها" الفاظ موجود دى.

۷ د حضرت جابر رضي الله عنه حديث نمبر (۳۰۰) هم د دويم فريق مستدل دې په كوم كښې چه د مسئلې هم ذكر دې ددې د حكم هم ذكر دې او د دې د علت هم ذكر دې چه ډير واضح دليل دې

۷ د حضرت جابر رضي الله عنه حديث نمبر (۳۰۰) هم د دويم فريق مستدل دې چه په خپله مدعا باندې صريح دليل دې.

۷ د فصل الثالث حضرت جابر رضي الله عنه حديث نمبر (۳۰۰) هم د دويم فريق مستدل دې.

تعارفى ۱- په زير بحث حديث كښې "العمرى جائزۃ" الفاظ دى او د فصل شانى حديث نمبر (۳۰۰) كښې هم د حضرت جابر رضي الله عنه روايت كښې "لأَقْرَبُوا عَمْرِي" سره د نهي روايت دې دا واضح تعارض دې د دې څه حل دې؟

د تعارضى حل ۱- اصولاً خوهم هغه حكم دې چه "العمرى جائزۃ" دا جائز دى منع نه دى ليكن چرته چه د ممانعت حديث راغلې دې نوهغه نهى ارشادى ده چه په دې مصلحت باندې مېنى ده چه خپل كور ته عمرى ونيلو سره چاته مه وركوه ځكه چه عمرى خو نافذ ده بيا به پريشان شي. په دې وجه دا اقدام مه كوه ليكن كه چا عمرى او كړه نوهغه به نافذ او جائز وى.

[۲۰۱۰] په عمرى كښې د وراثت جواز

۳۰۰- [۳] (۱) [۱] عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّ الْعُمَرَى مِيرَاثٌ لِأَهْلِهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: او حضرت جابر رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل كوي چې حضور ﷺ وفرمايل عمرى د خپل مالك (يعني معمر له) د وارثانو ميراث دى، (مسلم)

هل القصة: ① العُمَرَى: عمرى د فعلى په وزن باندې دې چاته د ټول عمر دپاره خپل كور وركول.

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْعُمَرَى مِيرَاثٌ لِأَهْلِهَا:

په عمری سره ورکړې شوی غیر باندي ه ملکیت نپوه - ۱ - معبره «هغه کس ته وانی چاته چه په طور د عمری څه څیز ورکولې شی، نو ددې حدیث مطلب دادې چه کوم یوکس ته مثلاً یو کور په طور د عمری ورکولې شی، دغه کور به دهغه د ژونده پورې دهغه ملکیت وی او دهغه دمرگ نه پس دهغه د وارثانو ملکیت جوړېږي، گویا دا حدیث دخپل ظاهری مفهوم په اعتبار سره د جمهور علماو دمسلك دليل دي.

[۲۰۱۱] د عمری دیو صورت بیان

۳-۴- [۲] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّمَا رَجُلٌ أُغِيرَ عُمَرَى لَهُ وَلَقَبِهِ فَمَاتَ تَهَا لَيْزَى أُغِيْبًا [۱] لَا يَرِجَعُ إِلَى الَّذِي أُعْطَاهَا [۲] لِأَنَّهُ أُعْطِيَ عَطَاءً وَكَفَتْ فِيهِ التَّوَارِثُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او حضرت جابر ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كه يو سړى او د هغه وارثانو ته څه څيز په طور عمرى ورکول شي [۳] نو هغه عمرى د هغه سړي شى چاته چې هغه څيز ورکول شوى دى (يعني هغه څيز چې د هغه په ملکیت کې شي) [۴] د عمرى ورکونکي په ملکیت کې واپس نه راځي، [۵] ځکه څه چې ورکونکى دغه شان ورکړي دي په هغه کې ميراث جاري کېږي، (بخاري مسلم)

هل تلفت: - ① أغیر: چه په طور د عمری ورکړې شى، ② عُمَرَى: ټول عمر دپاره ورکول، ③ لَقَبِهِ: وروستو دده دپاره، وارثانو دپاره، ④ عَطَاءً: عطيه، بخشش.

تسهيلات: قوله: إِنَّمَا رَجُلٌ أُغِيرَ عُمَرَى لَهُ وَلَقَبِهِ

د عمری په درې صورتونو کښي یو صورت - ۱ - د ابو هريره رضی الله عنه په حدیث کښي چه کوم درې صورتونه د عمری بیان شوى د هغې نه یو صورت په دې حدیث کښي ذکر دې په دې کښي چه کوم اختلاف دې نو هغه هم هغه حدیث کښي بیان شوي دي.

[۲۰۱۲] د عمری باره کښي د امام مالک ؒ دليل

۳-۴- [۵] (۲) وَعَنْهُ قَالَ: «إِنَّمَا الْعُمَرَى الَّتِي أَحَازَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَقُولَ: هِيَ لَكَ وَلَقَبُكَ [۱] فَأَمَّا إِذَا قَالَ: هِيَ لَكَ مَا عَشْتُ [۲] فَمَاتَ تَهَا تَرَجَعُ إِلَى صَاحِبِهَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الهبة وفضلها والتحريض عليها/باب ما قيل فى العمرى والرقى (رقم- ۲۶۲۵) باب العمرى (رقم- ۲۰۰) - (۱۶۲۵) واخرجه ابو داود فى السنن أبواب الإجارة/باب من قال فيه ولقبه (رقم- ۳۵۵۳) والترمذى فى كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فى العمرى (رقم- ۱۳۵۰) وابن ماجه فى كتاب الهبات/باب العمرى (رقم- ۲۳۸۰)

(۲) اخرجه مسلم فى باب العمرى (رقم- ۲۳ - ۱۶۲۵) واخرجه ابو داود فى السنن أبواب الإجارة/باب فى العمرى (رقم- ۳۵۵۱) واحد فى السند: ۲۹۴/۳

قوله ۱۱: او حضرت جابر رضی اللہ عنہ واپس چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عمری کوم صورت جائز گرځولی دی هغه دا دی ۱۲ چې مالک یعمنی ورکونکی، داسې اووایې چې دا شی ستا د ژونده پورې ستا دی او ستا د مرگ څخه وروسته ستا د وارثانو دی، ۱۳ او که یواځې دا اووایې چې دا عمری یواځې ستا د ژونده پورې ستا د پاره ده ۱۴ نو په دې صورت کې «د هغه سړي د مرگ څخه وروسته، هغه عمری د مالک یعمنی ورکونکی، په ملکیت کې واپس راځي، بخاري مسلم جمهور علماء د دې حدیث په باره کې دا وایي چې دا حدیث مرفوع نه دی یعنی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد نه دی بلکه خپله د حضرت جابر رضی اللہ عنہ قول دی، چې د ده په خپله رایه مبنی دی. هل الثقات: ۱۱ یحییٰ: ستا د وارثانو دپاره، ۱۲ ما عثت: ترڅو چه ته ژوندي یې تسهيلات: قوله: فَأَيُّهَا تَرْجِعُ إِلَى صَاحِبِهَا: د حدیث مخه د امام مالک استدلال: - د حدیث د امام مالک رضی اللہ عنہ مستدل دې چه عمری واپس د معمر ملکیت کښې لاړه شی.

د استدلال مخه جواب: - د امام مالک رضی اللہ عنہ روایت د هغوی خپل قول دې مرفوع حدیث نه دې د هغه خپل اجتهاد دې لهدا دا روایت د مرفوع احادیثو مقابله نه شی کولی.

الفصل الثاني

[۲۰۱۲] د عمری اورقبي د معافیت وجه

ج ۱: ۱۱ (۱) عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُرْقَبُوا وَلَا تُعْبَرُوا» فَقِنِ أَرْقَبَ شَيْئًا أَوْ أُعْبِرَ فِي يَوْمِكَيْهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله ۱۱: حضرت جابر رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل ۱۲ مه رقبی کوی مه عمری کوی ۱۳ ځکه چې کوم څیز یعمنی مثلاً مکان یا زمکه، په طور د رقبی یا په طور د عمری ورکول کیږي هغه د وارثانو ملکیت ته ځي، (ابوداود) هل الثقات: ۱۱ لا تُرْقَبُوا: رقبی مه کوی، دمرگه پورې کور چاته ورکولو ته رقبی وانی. ۱۲ لا تُعْبَرُوا: عمری مه کوی، ټول عمر دپاره کور ورکولو ته عمری وانی تسهيلات: قوله: لَا تُرْقَبُوا: د رقبی مفهوم او معنی: - رقبی هم د عمری په شان ده د باب افعال نه استعمالیږي. ارقاب اورقوب د انتظار اونگرانتی په معنی کښې دې د رقبی مفهوم اوتعارف دادې چه مثلاً یو سړي وانی چه داکور زه تاته درکوم که چرې ته مخکښې مې شوې نودا کوربه واپس زما وی او که چرې زه مخکښې مې شوم نودا کوربه بیاستا وی نوپه داسې صورت کښې هریو

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن ابواب الإجارة / باب من قال فيه ولقبه (رقم - ۳۵۵۶) والنسائی فی کتاب العمری / باب ذکر اختلاف ألفاظ الناقلين لغیر جابر فی العمری (رقم - ۳۷۳۱)

ملگری ذیل ملگری د مرگ انتظار کوی چه دې به کله مړ کېږي چه دا کور زما شی
په روایاتو کې تملوږ ۱- په دې حدیث کې رسول الله ﷺ د رقبی او عمری نه منع کړي
 ده حالته ددې نه مخکېني احادیثو کې د عمری د جواز بیان دي؟
تملوږ جواب ۱- دلته نهی ارشادي ده کومه چه د یو مصلحت لاندې ده هغه دا چه رقبی او
 عمری سره بالکلیه کور د انسان د لاس نه اوځي نو حضور پاک د لاړخونده او کړه چه تاسو به
 رقبی او عمری د تاذنی نه کار مه اخلئ ځکه چه رقبی کونی نو کور به دهمیشه دپاره
 ستاسو د لاس نه اوځي که صبا ضرورت شی نو تاسو به پریشان شئ په دې وجه ښه په سوچ
 او فکر سره د رقبی عمری باندې اقدام کونی. راتلونکی حدیث نمبر (۳۰۱۵) کې د اعلت
 و مصلحت مذکور دي.

د حکم په اعتبار سره په رقبی او عمری کې احوال ۱- د رقبی حکم هم د عمری په شان عطیه
 اوهبه ده لیکن په فقهی تناظر کې رقبی د عمری نه څه مختلف ده

① د امام شافعی رحمه الله امام احمد رحمه الله او امام ابو یوسف رحمه الله په نیز رقبی د عمری په شان ده
 چا چه خپل کور بل چاته په توگه د رقبی ورکړو هغه به د هغه سړي او د هغه د وارثانو شی
 واپس کیږي به نه.

② امام ابو حنیفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله او امام محمد رحمه الله په نیز رقبی باطل ده یعنی هغه
 څیز د رقبی کونکی ملکیت کېږي به وی.

۳۰۳- [۴] (۱) [۴] وَغَنَّهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْعُمَرَى جَائِزَةٌ لِأَهْلِهَا، وَالرَّقْبَى جَائِزَةٌ
 لِأَهْلِهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه ۱- او حضرت جابر رحمه الله د رسول الله ﷺ څخه نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل
 ① عمری د عمری والاو د پاره جائز ده (يعني کوم سړي ته چې څه څيز په طور د عمری
 ورکول شي هغه، د هغه د پاره جائز دی) او رقبی د رقبی والاو د پاره جائز دی (يعني کوم
 څيز چې په طور د رقبی چاته ورکول شي هغه، د هغه د پاره جائز دی) احمد ترمذي ابو داود.
هل التفات ۱- الرقبی: رقبی د باب افعال نه د انتظار په معنی کېږي دي په اصطلاح کې رقبی
 دې ته وائی چه مثلاً یو سړي وائی چه دا کور زه تاته درکوم که چرې ته مخکېني مړ شوي نو دا
 کور به واپس زما وی او که چرې زه مخکېني مړ شوم نو دا کور به بیا ستا وی
تسهيلات:

نور ۱- ددې حدیث شرح ددې څخه وړاندې حدیث نمبر (۳۰۱۴) کې تیره شوې ده.

الفصل الثالث

[۲۰۱۵] د عمری د جواز په ظاهره مخالف پوپل حدیث

۳۰۵- [۸] (۱) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَمَّا كُفْرُ أَمْوَالِكُمْ عَلَيْكُمْ لَا تَفْسِدُوهَا» [۲] فَأَمَّا كُفْرُ الْأَمْوَالِ فَكَفْرٌ لِمَنْ لَمْ يَذِ الْأَمْوَالَ حَقَّهَا وَمَتَّاعًا وَطَعْنًا [۳]. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ»

توجه: [۱] حضرت جابر (رضی اللہ عنہ) وايي چې رسول الله (ﷺ) فرمايل [۲] تاسو خپل مالونه دخپل خان سره ساتي په هغه كې نقصان مه پيدا كوي [۳] ځكه چې كوم سړي چاته څه خيز د عمری په طور وركړي [۴] نو هغه خيز (مكان يا زمكه) چې په طور د عمری وركول شوی وي په ژوند او مرگ دواړو حالتونو كې د هغه سړي ملكيت شي چې هغه خيز په طور د عمری وركول شوی وي (په دې طور چې د څو هغه ژوندی وي نو خپله د هغه شي مالك وي او هغه د مرگ څخه وروسته) بيا د هغه اولاد يې مالك شي، (مسلم)

تسهيلات:-

نوت:- ددې حديث شرح ددې څخه وړاندې حديث نمبر (۳۰۱۴) كښې تيره شوې ده

باب (من الملحقات)

د تېرو شوي باب د متعلقاتو بيان

خلاصة الباب:-

فيه سبعة عشر حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① الترغيب في قبول العطايا والمدايا : ۱، ۲، ۱۴، ۱۵.
- ② لباحة العود في الهبة والمنع عنه: ۳، ۵، ۶.
- ③ جواز العود في بعض صور الهبة: ۴، ۵، ۶، ۱۶.
- ④ لباحة الهبة بنية الزيادة في العوض : ۷.
- ⑤ الترغيب في جزاء العطية والهدية : ۸، ۹، ۱۰، ۱۱.
- ⑥ الترغيب في التهادي: ۱۲، ۱۳، ۱۷.
- ⑦ تسوية العطايا بين الأولاد: ۴، ۱۶.

.....

الفصل الأول

[۲۰۱۶] د خوشبو او گل تحفه واپس کولو معا لست

۳۸- [۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ عَرَّضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ فَلَا يَرُدُّهُ إِلَّا غَيْفَ الْخَيْلِ عَلَيْهِ طَلَبَ الرِّيحَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم سړي ته چې خوشبو داره گلونه د تحفي په طور ورکول شي هغه دي واپس نه ورکوي، [۳] ځکه چې اول خو، هغه ډير معمولي احسان دی او دويم دا چې هغه يوه ښه خوشبوی ده، مسلم هل ثلاث: ۱- ریحان: خوشبودار گلونه، يو قسم خوشبو والا گل، ۲- غيف: سپک، معمولی، ۳- الخيل: برداشت، احسان.

تسهيلات:

بونه: مَنْ عَرَّضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ فَلَا يَرُدُّهُ إِلَّا غَيْفَ:

ه گل تحفه نه واپس کولو وجه: د خوشبو او گل تحفه وره غوندې هم ده او مزیداره هم ده ارجانه چه پیش کولې شی د هغه اعزاز هم دي نو داسې خيز واپس کول نه دی پکار [۳، ۴] د خوشبوی نه واپس کول

۳۹- [۲] (۲) وَعَنْ أَبِي أَنَسٍ [۳] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ لَا يَرُدُّ الْغَيْبَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت انس رضي الله عنه وايې [۲] چې رسول الله ﷺ به د خوشبوي هدیه نه واپس کوله، بخاري.

نوټ: د حديث مطلب د ترجمې څخه واضح دي. د اضافي تشریح ضرورت نشته.

[۲۰۱۸] په هبه کېنې درجوع کولکې سې سړه تشبيه

۳۸- [۲] (۳) وَعَنْ أَبِي عُبَايَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «الْعَابِدُ فِي هَبْتِهِ كَالْكَلْبِ يَمُودُ فِي قَيْدِهِ لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السَّوْءِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(۱) اخرجه مسلم في باب استعمال المسك وأنه أطيب الطيب وكراهة رد الريحان والطيب (رقم- ۲۰ - (۲۲۵۳) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الترجل /باب في رد الطيب (رقم- ۱۷۲) (۱۷۲) والنترمذ في كتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في كراهية رد الطيب (رقم- ۲۷۹۱) والنسائي في كتاب الزينة /باب الطيب (رقم- ۵۲۵۹) (۲) اخرجه البخاري في كتاب اللباس /باب من لم يرد الطيب (رقم- ۵۹۲۹) والنسائي في كتاب الزينة /باب الطيب (رقم- ۵۲۵۸)

(۳) اخرجه مسلم في كتاب الهبة وفضلها والتحريض عليها /باب لا يهل لأحد أن يرجع في هبته وصدقته (رقم- ۲۶۲۲) واخرجه ابو داود في السنن أبواب الإجارة /باب الرجوع في الهبة (رقم- ۲۵۳۸) والنسائي في كتاب الهبة /باب ذكر الاختلاف على طاوس في الرابع في هبته (رقم- ۳۷۰۱) والنسائي في كتاب الهبة /باب ذكر الاختلاف على طاوس في الرابع في هبته (رقم- ۳۷۰۱) وابن ماجه في كتاب الهبات /باب الرجوع في الهبة (رقم- ۲۳۸۵)

توجه ۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ واپس چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱ خپله هبه واپس کونکي، يعنې يو چاته يو خيز په طور د هدي او د تحفي ورکولو سره بيا هغه واپس اخستونکي، د هغه سې په شان دی چې خپل قی واپس ختي ۲ او زمونږ د پاره دا مناسب نه دی چې زمونږ د هغه خراب مثال سره تشبيه ورکول شي، (بخاري)
 هل التفات - ۱ التأييد: واپس کونکي، ۲ مثل السوء: خراب مثال، نمونه.

تسهيلات:

قوله: **گاڼگڼب يودفي قبه:**

په هبه کې رجوع کولو کې مذهب:-

چا ته چې څه خيز په هديه او هبه کېنې ورکړې شي نو په هغې کېنې رجوع کولو کېنې د فقاهاؤ اختلاف دي

۱ د اتمه ثلاثه په نیز په هبه کېنې رجوع کول نه قضاء جائز دی اونه ديانة جائز دی البته امام شافعي رحمته الله عليه فرماني که چېرې پلار خپل خوښ ته هبه اوکړه اوبیاني واپس کول غواړي نو د هغه دپاره په وخت د ضرورت رجوع کول جائز دی.

۲ امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني په هبه کېنې رجوع کول جائز مع الکراهة ده يعنې ديانة رجوع نه شی کولې قضاء رجوع کولې شی البته که چېرې خوښ ته نې هبه کړې ده نو په وجه د قرابت رجوع کول جائز نه ده.

په اووه مواردو کېنې په هبه کېنې د رجوع کولو عدم جواز:- د احنافو په نیز اووه مواقع داسې دی چه په هغې کېنې د هبه کولونه پس د رجوع کولو گنجائش نشته دې ددې مواقع طرف ته دعم خرقه د حروفو په مجموعه سره اشاره کولې شی

۱ چنانچه حرف دال سره په موهوب خيز کېنې د متصله زیادت طرف ته اشاره ده يعنې موهوب له په هغې کېنې خپل مال شامل کړي دې اوس واهب رجوع نه شی کولې

۲ حرف میم سره واهب یا موهوب له د مرگ طرف ته اشاره ده د دغه مرگ په صورت کېنې رجوع نه شی کولې

۳ حرف عین سره هبه بالعوض طرف ته اشاره ده يعنې واهب د هبه په عوض څه معاوضه واخسته نو اوس رجوع ممکن نه ده

۴ حرف خاء سره د خروج طرف ته اشاره ده چه هبه کړې شوې خيز د موهوب د لاس نه اووتلو اوس رجوع نه شی کولې

۵ حرف زاء به د زوجین هبه طرف ته اشاره ده چه ښځې خاوند یویل ته هبه اوکړه په دې صورت کېنې رجوع نه شی کیدي

① حرف قاف نه قربايت طرف ته اشاره ده او قربايت نه د محرميت قربايت مراد دي لکه پلار خوځی مور خوځی رور او خور په دې صورت کښې د هېه طرف ته رجوع کول جائز نه دی

② حرف ه نه د هلاکت طرف ته اشاره ده چه موهوب کړې شوې خيږ هلاک شو اوس رجوع ممکن نه ده ددې اووه صورتونونه علاوه د احناف په نيز هېه کښې رجوع کول جائز دی لیکن مکروه دی

ه اول فريق ه لائق :- د اول فريق دپاره مستدل زير بحث د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما حديث دې په کوم کښې چه د رجوع والو تشبيه د سپی قی او د هغې خټلو سره ورکړې شوې ده بنسکاره خبره ده چه دا یو قبیح او حرام کار دې لهذا رجوع فی الهېه حرام ده

د اول فريق ه دليل مخه جواب :- دا حديث په دیانت باندې حمل دې په دې کښې رجوع غی الهېه نسی او ممانعت نه دې صرف ددې قباحت طرف ته اشاره کړې شوې ده اودا قباحت د دوم فريق په نيز هم دې مگر کراهت تحریمی صورت کښې دې بالکل د حرام صورت کښې نه دې خکه چه په دې حديث سره حرمت څنگه ثابتولې شی حال دادې چه د سپی دپاره د حرمت او حلت څه ضابطه نشته دې دا صرف د خاریوالی او قباحت طرف ته اشاره ده بهر حال په دې حديث باندې دوم فريق احناف هم عمل کوی صرف په اجتهدادی رنگ د هنگ کښې فرق دې هغوی حرام وائی دوی مکروه تحریمی وائی

د دوم فريق ه لائق :- ① ددوی مستدل د حضرت ابوهریره رضی الله عنه مرفوع حديث دې د کوم الفاظ چه دادی: «الرجل احق بهيته مالم يشب منها» (رواه ابن ماجه والدارمی) یعنی که چرې هېه بالعوض نه وی نووا هېه په خپله هېه کښې د رجوع کولو زیات حق لری

② د حضرت سمره بن جندب مرفوع حديث دې د کوم الفاظ چه دادی: «اذا كانت الهبة لذی رحم محرماً لم يرجع فيها» (مستدرک حاکم بیهقی) ددې حديث نه معلومه شوه چه د قربايت نسبی په صورت کښې هېه کښې رجوع جائز نه ده گڼی گنجانش شته دې

[۲۰۱۹] اولاد ته د یو مخیز په ورکولو کښې د فرق کولو عدم جواز

«... [۲] (۱) وَعَنِ الْمُغْنَانِ بْنِ يَزِيدٍ [۲] «أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِيَّيْ تَحَلَّتْ لِي هَذِهِ غُلَامًا [۳] فَقَالَ: أَكُلْ وَلَكَ بِكَ تَحَلَّتْ مِثْلُهُ [۴] قَالَ: لَا [۵] قَالَ: فَأَرْجِعْهُ [۶] فَقَالَ: يَوْيَ رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ: «أَيْسُرُكَ أَنْ يَكُونَ الْإِلَهَ فِي الْيَوْمِ سَوَاءً [۷] قَالَ: بَلَى، قَالَ: فَلَا إِذَا»»

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الهبة وفضلها والتحريض عليها / باب الإشهاد فی الهبة (رقم- ۲۵۸۷) وسلم فی باب کراهة تفصيل بعض الأولاد فی الهبة (رقم- ۹ - ۱۶۲۳) والترمذی فی کتاب الأحکام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی النحل والتسوية بين الولد (رقم- ۱۳۶۷) والنسائی فی کتاب النحل / باب ذکر اختلاف ألفاظ الناقلين لغیر النعمان بن بشير فی النحل (رقم- ۳۶۷۲) وابن ماجه فی کتاب الهبات / باب الرجل ينحل ولده (رقم- ۲۳۷۵) ومالك فی الموطأ / کتاب الاحکام (رقم- ۳۹) واحمد فی المسند: ۲۶۹/۴

توجه: [۱] او د حضرت نعمان ابن بشير (رضي الله عنه) په باره کې منقول دی [۲] چې (يوه ورځ) د هغه پلار (حضرت بشير (رضي الله عنه)) هغه د رسول الله (صلي الله عليه وسلم) په خدمت کې راوستی [۳] او عرض يې وکړي چې ما دې خپل ځوی (نعمان (رضي الله عنه)) ته يو غلام عطا کړي دی، [۴] حضور (صلي الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې آيا نا خپلو ټولو ځامنو ته دغه شان يو يو غلام ورکړي دی؟ [۵] هغه اوويل چې نا، [۶] نو حضور (صلي الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې بيا د نعمان څخه هم هغه غلام واپس واخله، [۷] او په يو روايت کې داسې دي چې حضور (صلي الله عليه وسلم) د نعمان (رضي الله عنه) پلار ته وفرمايل چې آيا ته دا خوښوي چې ستا ټول ځامن ستا په نظر کې د نيکۍ په اعتبار سره يوشان وي؟ (يعنی آيا ته دا غواړي چې ستا ټول ځامن تاسره ښه سلوک وکړي او ټول ستا فرمانبرداري او تعظيم کوي؟) [۸] هغه اوويل چې هو، نو حضور (صلي الله عليه وسلم) ورته وفرمايل په دې صورت کې (چې ته خپلو ځامنو څخه د ښه سلوک خواهشمند يې نن يواځې يوه ځوی (نعمان (رضي الله عنه)) ته غلام مه ورکوه، هل التفت: - [۹] تَحُلْتَ: عطيه کړې مې دې، هبه کړې مې دې،

[۱۰] وفي رواية: أَنَّهُ قَالَ: «أَعْطَانِي أَبِي عَطِيَّةً [۱۱] فَقَالَتْ عَمْرُقَةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لَا أَرْضَى حَتَّى يَشْهَدَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۲] فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنِّي أُعْطِيتُ ابْنِي مِنْ عَمْرُقَةَ بِنْتِ رَوَاحَةَ عَطِيَّةً [۱۳] فَأَمَرْتُ أَنْ أُهْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۴] قَالَ: أُعْطِيتُ سَابِرَ وَكَيْلَ بْنِ هَذَا؟

توجه: [۱۵] او په يو بل روايت کې دا الفاظ دي [۱۶] چې (زما مور) زما پلار (حضرت بشير (رضي الله عنه)) ته اوويل زه په دې د هغه وخته رضامند نه يم د څو چې ته په دې (هبه) رسول الله (صلي الله عليه وسلم) شاهد جوړ نه کړي، [۱۷] نو حضرت بشير (رضي الله عنه) د حضور (صلي الله عليه وسلم) په خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړي، چې يا رسول الله! ما خپل ځوی (نعمان (رضي الله عنه)) ته چې د بې بي عمره بنت رواحه د خينې څخه دی، يو څيز ورکړي دی [۱۸] او عمره بنت رواحه ماته ويلي دي چې په دې هبه رسول الله (صلي الله عليه وسلم) گواه جوړ کړه [۱۹] رسول الله (صلي الله عليه وسلم) د دې اوریدو سره، وفرمايل څنگه چې تا خپل دې ځوی ته يو غلام ورکړي دی دغه شان خپلو ټولو ځامنو ته دي يو يو غلام ورکړي دی؟

[۲۰] قَالَ: لَا، قَالَ: فَأَتَوْا اللَّهَ وَأَشْهَدُوا بَيْنَ أَوْلَادِهِمْ [۲۱] قَالَ: فَرَجَمَ قَوْمٌ عَطِيَّتَهُ [۲۲] وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ: «لَا أُهْدِكُ عَلَى جَوْرٍ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۲۳] هغه اوويل چې نا، نو حضور (صلي الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې د الله (تعالی) څخه ويرېږي او د خپل اولاد په منځ کې انصاف کوي [۲۴] حضرت نعمان (رضي الله عنه) وايي چې زما پلار (د حضور (صلي الله عليه وسلم)) دا ارشاد مبارک اوریدو سره، واپس راغلو او ماته چې يې کوم څيز راکړي وو هغه يې واپس واخستلی، [۲۵] په يو بل روايت کې داسې دي چې حضور (صلي الله عليه وسلم) د حضرت بشير (رضي الله عنه) دا خبره اوریدو سره، وفرمايل چې زه په ظلم شاهد نه جوړېږم، (بخاري مسلم) هل التفت: - [۲۶] جَوْرٍ: ظلم.

تسهيلات:

قوله: تَكَلَّتْ اُنْفِي:

ه حضرت بشير خپل غوی ته ه هېه کولو والته، - نحل د عطيه او هبه په معنی کښې دې دلته عطيه کونکې پلار حضرت بشير عليه السلام دې او کوم خوښی ته چې هېه کول غواړی دهغه نوم نعمان دې. هغه پخپله خپله قصه په دې حديث کښې بيانوی د بشير د بی بی نوم عمره بنت رواحه دې نعمان د هغې د خیتې نه وو د بشير د دویمې بی بی نه د نعمان میرنی رونه وو حضرت عمره عليها السلام غوښتل چې دهغې د خوښی په عطيه باندې د حضور پاک تصدیق او تصویب وی په دې وجه حضرت بشير د حضور پاک نه په دې باره کښې تپوس او کړو حضور پاک دهغه نه معلومه کړه چې نور اولاد ته ئی هم داسې عطيه ورکړې ده؟ کله چې پته اولگیدله چې نه ئی ده ورکړې نو حضور پاک د تصدیق او تصویب نه انکار او کړو د دې حديث څخه معلومه شوه چې اولاد ته څه څیز ورکولو کښې برابری کول مستحسن او مستحب کار دې امتیازی فرق نه دی کول پکار. لیکن آیا امتیاز کول حرام دی که مکروه دی؟ په دې کښې د فقهاو اختلاف دې.

د اولاد په مینځ کښې د فرق کولو په حکم کښې مذاهب:-

① د امام احمد بن حنبل عليه السلام مسلک دادې چې داسې امتیاز کول حرام دی.

② جمهور فقهاء کرام فرمائی داسې امتیاز کول حرام نه دی بلکه مکروه دی

د اول فریق د لامل:- زیر بحث حديث د اول فریق مستدل دې طریقه د استدلال دا ده چې حضور پاک او فرمائیل "لا ائشهد علی جور" یعنی جور او ظلم ته وائی او ظلم حرام دې لهندا امتیاز حرام دې

د اول فریق د دلیل مخه جواب:- علامه طیبی رحمته الله او علامه نووی رحمته الله فرمائی چې په کوم حديث کښې د جور لفظ راغلې دې نو دا د حرمت د پاره متعین نه دې بلکه په کوم حرام باندې چې ددې اطلاق کیږی هم دغه شان په مکروه باندې هم ددې اطلاق کیدې شی. د دویم فریق د لامل:- ① دویم فریق په دې واقعیه کښې نسی کریم عليه السلام دې جملې څخه استدلال کوی "لا ائشهد علیه غیری" یعنی زما نه علاوه بل څوک په دې باندې گواه جوړ کړه که چېرې دا امتیاز حرام وی نو حضور پاک به قطعاً اجازت نه ورکولو

② بل علامه طیبی رحمته الله لیکلی دی چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه خپل اولاد کښې حضرت عائشه رضي الله عنها ته په نور اولاد باندې ترجیح ورکړه بل حضرت عمر رضي الله عنه خپل خوښی عاصم ته ترجیح ورکړه. دغه شان عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د ام کلثوم خوښی ته په نور اولاد باندې ترجیح ورکړه که چېرې دا بالکل حرام وي نو دې جلیل القدر صحابه کرامو چېرې هم داسې نه کول

الفصل الثاني

[۲۰۲۰] د پلا دپاره خپل بهي غځه په هبه کښي د رجوع جواز

۱-۲۰۰ [۵] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا يَرْجِعُ أَحَدٌ فِي هَيْبَةٍ إِلَّا إِلَى الْوَالِدَيْنِ وَكَهْنٍ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ.

تو جمع: حضرت عبد الله ابن عمرو ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هيڅوک دي خپله هبه واپس نه اخلي، يعنې هبه واپس اخستل مناسب نه دی، [۲] هو پلار د خوی خخه هبه، واپس آخستی شي، (نسائي ابن ماجه)

تسهيلات: قوله: لَا يَرْجِعُ أَحَدٌ فِي هَيْبَةٍ:

ه شواهد مستدل: - حديث الباب د شوافعو مستدل دي چه مطلقا هېي نه رجوع کول درست نه دی البته پلار لره د بجي د هېي نه رجوع جائز ده

نو: - د رجوع في الهبة مسئله په تفصيل سره په بل مقام کښي ذکر کښي شوې دي

[۲۰۲۱] د هبه کړي څيز واپس کول او عدم مروت

۱-۲۰۱ [۱] (۲) لَوْعَنَ ابْنُ عَمْرٍو أَنِّي عَيَّيْتُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «لَا يَحِلُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يُعْطِيَ هَبَةً ثُمَّ يَرْجِعَ فِيهَا» [۲] إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ [۳] وَمَثْلَ الَّذِي يُعْطِي السَّعِيَّةَ ثُمَّ يَرْجِعُ فِيهَا كَمَثَلِ الْكَلْبِ كُلَّ حَتَّى إِذَا شَبَّ قَاعًا لَمْ عَاذَ فِي قَبِيحِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ.

تو جمع: او حضرت ابن عمر ؓ او حضرت ابن عباس ؓ راويان دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل د [۱] هيڅ سړي د پاره داخل نه دی يعنې د مروت له مخه دا خبره مناسب نه ده. چې هغه چاته خپل څه څيز ورکړي، او بيا هغه واپس اخلي، [۲] البته پلار خپل شي واپس آخستی شي. کوم چې يې خپل خوی ته ورکړي دی، [۲] او کوم سړی چې چاته څه ورکولو سره بيا يې واپس خني اخلي، نو د هغه مثال د هغه سېي په شان دی [۳] چې هغه په ډک نس خوراک وکړي، او هر کله چې د هغه خيټه ډکه شي، نو قس يې کړي، [۱] او بيا هغه قی ختل شروع کړه، (ابوداود ترمذي نسائي ابن ماجه) امام ترمذي رحمه الله دي حديث ته صحيح ويلي دي

هل اللغات ① - العِيَّة: هبه، ② خيټه: مور شي، ③ قَاء: قی او کړي

(۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب الهبة/باب رجوع الوالد فيما يعطى ولده وذكر إختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم- ۳۶۸۹) وابن ماجه في كتاب الهبات /باب من اعطى ولده ثم رجع فيه (رقم- ۲۳۷۸) واحمد في المسند: ۱۸۲/۲
(۲) اخرجه ابو داود في السنن أبواب الإجارة/باب الرجوع في الهبة (رقم- ۳۵۳۹) والترمذي في كتاب الولاء والهبة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في كراهية الرجوع في الهبة (رقم- ۲۱۳۲) والنسائي في كتاب الهبة/باب رجوع الوالد فيما يعطى ولده وذكر إختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم- ۳۶۹۰) وابن ماجه في كتاب الهبات /باب من اعطى ولده ثم رجع فيه (رقم- ۲۳۷۷) واحمد في المسند: ۲۳۷/۱

تسهيلات: قوچ۱- دا حديث د احنافو مستدل دې چه هبه كړې شوې خيز پلار د بچۍ نه واپس اغستلې شى

[۲۰۲۲] د تحفي بدله كښې تحفه وركولو ترغيث

۳۰۳- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، «أَنَّ أَهْرَافِيًّا أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَكْرَةً ۖ فَعَوَّضَهُ مِنْهَا بَيْتَ بَكْرَاتٍ فَتَحَطَّ ۖ فَهَلَمَ ذَلِكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَعَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ۖ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ فَلَانًا أَهْدَى لِي نَاقَةً ۖ فَعَوَّضْتُهُ مِنْهَا بَيْتَ بَكْرَاتٍ فَكُلُّ سَاجِطًا ۖ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَقْبَلَ هَدِيَّةً إِلَّا مِنْ قُرَشِيٍّ أَوْ أَنْصَارِيٍّ أَوْ ثَقَفِيٍّ أَوْ قُوسِيٍّ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّسَائِيُّ.

قوچمه: ۱ او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې حضور ﷺ ته يو باندچي (كليوال) په طور د تحفي يوه خوانه اوښه راوسته، ۲ نو حضور ﷺ هم هغه باندچي (كليوال) ته د هغه يوې اوښې په بدله كې شپږ اوښې وركړې، ليكن هغه باندچي (كليوال) بيا هم خوشحاله نه شو، ۳ حضور ﷺ ته چې كله د دې علم وشو نو مخكې يې د الله ﷻ حمد وثناء بيان كړل، څنگه چې د حضور ﷺ معمول وو چې كله به يې خطبه ويله يا يو خبره به يې شروع كوله، نو مخكې به يې د الله ﷻ حمد وثناء بيانوله، ۴ بيا يې وفرمايل چې فلاني سړى په طور د هديي زما د پاره يوه اوښه راوستلې وه، ۵ ما هم د هغه په بدله كې شپږ اوښې وركړې، خو هغه بيا هم خوشحاله نه شو، ۶ نو ما دا اراده كړې ده چې اوس به زه د قرشي انصاري ثقفې او دوسي څخه علاوه د بل هېچا هديه قبوله نه كړم، (ترمذي ابوداود نساني) **هل لغات:** ① بَكْرَةٌ: خوانه اوښه، ② فَتَحَطَّ: نوهغه خفه شو، ③ نَاقَةٌ: اوښه، ④ فَكُلُّ اوگرځيدل ⑤ سَاجِطًا: خفه، ⑥ هَمَمْتُ: قصد كړې دې ما،

تسهيلات:

نوله: لَا أَقْبَلُ هَدِيَّةً:

تحفي د سودهگرو ذريعه جوړولو حكم۱- د حضور پاك ښكلي عادت مبارك وو چه د تحفه په بدله كښې به نى تحفه وركوله بلكه اكثر به نى زياتى وركول يوځل يوكلى وال حضورپاك ته يوه خوانه اوښه په تحفه كښې وركړه نو حضورپاك شپږ خوانې اوښې په بدله د تحفه كښې وركړې. ليكن هغه كلې وال خوشحال نه شو. كله چه حضورپاك ته د دې علم اوښو نوخطبه نى وركړه چه ما اراده كړې ده چه د چاهديه هم قبوله نه كړم (څكه چه خلقو داد تجارت ذريعه جوړه كړه، او يوڅو قبائل دى چه هغوى په اخلاص د زړه نه بغيرد څه

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن أبواب الإجارة/باب فى قبول الهدايا (رقم- ۳۵۳۷) والترمذى فى كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب فى ثقيف وبنى حنيفة (رقم- ۳۹۴۵) والنسائى فى كتاب العمري/باب عطية المرأة بغير إذن زوجها (رقم- ۳۷۵۹)

حرص اولالچ تحفه ورکوی چه صرف د هغوی نه قبلوم په هغوی کښې یو د قريشو خاندان دې کوم چه فیاض دی، بل انصار دی اودریم د دوس قبیلې خلق دی داد اوچت همت والاد ی چه په (وَلَا تُحْنَنَّ تُشْكِرْهُ) باندې کلک ولاړ دي

[۲۰۲۲] دمحسن شکريه اداکولو ترغيب

۳۳- [۱] (۱) عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «مَنْ أَعْطَى عَطَاءً قَوْجَدَ فَلْيُحِبِّهِ [۲] وَمَنْ لَمْ يَحِبِّدْ فَلْيَكُنْ [۳] فَإِنَّ مَنْ أَلْتَمَسَ فَقَدْ شَكَرَ [۴] وَمَنْ كَفَرَ فَقَدْ كَفَرَ [۵] وَمَنْ تَحَلَّى بِمَا لَمْ يَعْطِ [۶] كَانَ كَلَابِيسَ تَوَنَّى زُهُورًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] او حضرت جابر (رضي الله عنه) د حضور (صلى الله عليه وسلم) څخه نقل کوي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] کوم سړي ته چې څه خيز (په طور د هديي) ورکول شي او د هغه په بدله ورکولو قادر وي، نو هغه ته پکار دی چې د هغه بدله ورکړي، [۳] او کوم سړی چې په بدله ورکولو قادر نه وي، نو هغه ته پکار دی چې د هديي ورکونکو تعريف او توصيف وکړي (او هغه د ورکړي هديي اظهار دي وکړي) [۴] ځکه چې کوم سړی د خپل محسن تعريف وکړي هغه لکه چې د هغه شکر ادا کړي (يعني في الجملة د هغه بدله يې خلاصه کړه)، [۵] او کوم سړی چې د چا احسان پټ کړي (يعني نه خو د څه ورکولو سره او نه د تعريف کولو سره د هغه بدله يې ور کړه)، نو هغه کفران نعمت (يعني ناشکري وکړه) [۶] او (ياد لری) کوم سړی چې خپل خان په څه داسې شي سره ښانسته کړي چې هغه ته نه وي ورکول شوی، [۷] نو د هغه مثال د دروغو د دوو کپړو د اغوستونکي په شان دی، (ترمذي ابوداود)

هل بلغت - ① فَلْيُحِبِّ: نو بدله دې ورکړي، ② فَلْيَكُنْ: نو ښا او تعريف دې اوکړي، ③ كَفَرَ: پټ نهې کړو، ④ كَفَرَ: ناشکري، ناقدری نهې اوکړه، ⑤ تَحَلَّى: خان نهې ښانسته کړو، ⑥ كَلَابِيسَ: په شان د اغوستونکي، ⑦ زُهُورًا: دروغ

تسهيلات: قوله: قَوْجَدَ فَلْيُحِبِّهِ:

د مالی احسان بدله په مالی احسان ورکول، - يعنی که چرې مالی وسعت وی نو هغه له پکار دی چه د مالی احسان بدله دې هم په مالی احسان سره اداکړي ځکه چه (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) الرحمن الايه، ۱۶۰ راغلي دي اوکه چرې مالی وسعت نه وی نو په خله دې دخپل محسن تعريف او توصيف اوکړی داهم دشکريه ځانی دي. ځکه چه د شکر مفهوم دا دي چه په زړه کښې دې محبت وی په ژبه دې تعريف وی او په لاس دې خدمت وی نوزیانی تعريف هم د شکر یوڅانگه ده.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الأدب لباب في شكر المعروف (رقم- ۴۸۱۳) والترمذي في كتاب البر والصله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء في التشجيع بما لم يعطه (رقم- ۲۰۳۴)

قوله: وَمَنْ كَفَرَ:

ه کتم مفہوم: - یعنی نه نی تعریف اوکرو اونه نی د محسن شکریه اداکړه اونه نی د هغه د احسان چرته تذکره اوکړه نوهغه په حقیقت کښې دهغه د احسان ناشکری اوکړه

قوله: وَمَنْ تَمَلَّى:

کلابی قوی زور سره تشبیه ورکولو وجه: - د بنانسته کولوپه معنی کښې دې یعنی خپل خان ښکلې کړه په هغه څیز سره کوم چه هغه ته نه دې ورکړې شوې مثلاً عالم نه دې لیکن هغه د علماؤ په شان رنگ اولباس وغیره اختیاروی. یا پیر جوړ شوې دې خو پخپله تېگ دې یا ان پرې دې مگر شان اوشوکت نی داسې دې چه پوره تعلیم یافته ښکاری. یعنی دینی اودنیوای صفت اوکمال داسې ظاهره وی چه لکه هغه په دې سره متصف دې حالکه هغه ددې صفت نه بالکل خالی دې. په حقیقت کښې هغه یود هوکه باز دې. وئیلی شی په عربو کښې یوسرې وو چه ډیر ښه لباس به نی اچولو ښکته پورته به نی دوه قمیصونه اچول دې دپاره چه خلق ددې خبرې ښه یقین اوکړی مگر وو دروغژن. حضور پاک هم دغې سره تشبیه ورکړې ده

[۲۰۲۴] تحفه ورکونکی ته دعا کولو حکم

۳-۱- [۱] (۱) عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ [۲] فَقَالَ يَقَا عَلَيْهِ: جَزَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ [۳] فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الشَّاءِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

قوجه: [۱] او حضرت اسامه ابن زید ؓ وایې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] د کوم سړي سره چې څه احسان وشي [۳] او د هغه احسان کونکي په حق کې دا دعا وکړي جَزَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (یعني الله تعالی دې تاته د دې ښه بدله درکړي) [۴] نو هغه د خپل محسن کامل تعریف وکړي، (ترمذی)

هل التفت: - ① صَنِيعٌ: چې اوکړې شوه ② مَعْرُوفٌ: نیکۍ، ③ أَبْلَغَ: زیاتوالې نی اوکړو، مبالغه نی اوکړه.

تسهيلات: قوله: فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الشَّاءِ:

په تعریف کښې اعتدال: - یعنی د ورکولو دپاره هیڅ نشته نو د محسن په حق کښې خودعاکول پکار دی لیکن د تعریف پل ترل نه دی پکار د اعتدال په لار باندې قائم پاتې کیدل پکار دی.

قوله: جَزَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

احسان کونکی ته بدله ورکول: - که یوسرې شکریه هم نه اداکوی دعا هم نه کوی نوهغه په

حقيقت کښې ناشکری کوی او کوم سرې چه د خلقو شکريه نه ادا کوی هغه د الله تعالی هم شکريه نه ادا کوی لکه چه په راتلونکي حديث کښې راځي

[٢٠٧٥] د خلقو د شکر ادا کولو تاکيد

٢٠٧٥- [١٠] [١] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: [١] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [٢] کوم سرې چې د خلقو نه شاكر كېږي هغه د الله ﷻ هم شكر نه ادا كوي، (احمد ترمذي)
قوله: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ:
د مذکورہ جملې هوہ مطلبونه :-

- ① کوم کس چې د خلقو شکريه نه ادا کوی نو هغه د الله تعالی هم شکر گزار نشی کیدی ځکه چه دا کس د ناشکری عادی شوي دي ده ته د الله شکر گزاری کله نصيب کیږی
  - ② الله تعالی د خلقو د شکريه ادا کولو حکم کړي دي نو چه کله دا کس دا حکم نه پوره کوی نو هغه د الله تعالی شکر گزار نشی جوړیږي ځکه چه د الله نعمتونه د بندگانو په واسطه رسیږی نو چه کله د واسطې شکريه نه ادا کوی نو د الله شکر به څنگه ادا کړی
- [٢٠٧٦] د انصارو احسان او د مهاجرينو بدله

٢٠٧٦- [١٠] [٢] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: [٣]: «لَمَّا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ [٤] أَتَاهُ الْمُهَاجِرُونَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا رَأَيْنَا قَوْمًا أَبْذَلَ مِنْ كَيْفِ [٥] وَلَا أَحْسَنَ مَوَاسَاةً مِنْ قَوْمِ رَبِّنَا بَيْنَ أَطْرَافِهِمْ [٦] لَقَدْ كَفَوْنَا النُّونَةَ وَأَشْرَكُونَا فِي الْمَبْنَى حَتَّى لَقَدْ خِفْنَا أَنْ يَذْهَبُوا بِالْأَجْرِ كُلِّهِ [٧] فَقَالَ: [٨] لَمَّا دَعَوْتُمُ اللَّهَ هُمْ وَأَنْتُمْ عَلَيْهِمْ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

توجه: [١] او حضرت انس رضي الله عنه وايي کوم وخت چې رسول الله ﷺ د مکي څخه هجرت کولو سره، مدیني ته تشریف راوړو، [٢] نو (یوه ورځ) د مهاجرینو یو جماعت د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو او عرض یې وکړي چې یا رسول الله! ﷺ مونږ داسې هیڅ قوم نه دی لیدلی دی چې په زیات مالداري کې ډیر زیات خرڅ کونکی [٣] او په کمي مالدارۍ کې ډیر د ښه خدمت او د مدد کولو په وصف کې د دې قوم څخه ښه وي، کوم چې په هغوی کې مونږ را کوږ شوي یو، [٤] دوی (یعني انصارو) مونږ د محنت څخه سبکدوش (سپک) کړي یو، او په ټول تر منفعت کې یې مونږ شریک کړي یو، [٥] او اوس د دوی دا جذبه سخاوت او ایشار لیدو سره، مونږ ته خودا اندیښنه ده، چې ټول تر ثواب چرته د دوی په حصه کې

(١) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الادب باب فی شکر المعروف (رقم- ٤٨١١) و الترمذی فی کتاب البر والصله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لیا ب ما جاء فی الشکر لمن احسن الیک (رقم- ١٩٥٥) واحمد فی السنن: ٢٥٨/٢

(٢) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب صفة القیامة/ باب دعا الله والتشا علیه ... رقم الحديث ٢٦٧٥

رانشي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چي نا، قبول تر ثواب به د دوی په حصه کې نه راځي، د څو پورې چي تاسو د دوی د پاره د الله ﷻ څخه دعا غواړي او د دوی تعريف يعني شکر د نعمت ادا، کوي، [۷] امام ترمذي رحمه الله دا حديث نقل کړي دی او دي ته يې صحيح ويلي دي

هل الثقات: - ① أنزل: زيات خرج کوی، ② مؤلّياً: خدمت کول، ③ المؤنّة: محنت، مشقت، ④ المنّة: گټه او منفعت، ⑤ مهنّا: مونږ ته ويره ده، خطره ده.

تسهيلات:

لونه: فقال: لَمَّا دَعَوْتُمُ اللَّهَ هَمُّوْا لَتُنْتِمِرَ عَلَيْهِمْ

په دهامگانو سره ۱۵ احساناتو بدله ادا کول: په مدينه منوره کښې انصارو د مهاجرينو د ير خدمت او کړو هم د دې اظهار مهاجرينو د حضور پاك په وړاندې او کړو اودا پرېشاني ښکاره کړه چه د دې احساناتو د وجې نه به زمونږ د هجرت وغيره نيکني تولې د هغوی په حق کښې اونه ليکلې شې. حضور پاك تسلي ورکړه چه داسې به نه کيږي تر کومې پورې چه تاسو د هغوی تعريف کوئ او د هغوی په حق کښې دعا کوئ او جزاك الله وايښ نو د هغوی د احساناتو بدله به کوزه شې. تاسو ته به ستاسو د عبادت ثواب ملاوړې او هغوی ته به ستاسو د نصرت ثواب ملاوړې. الله تعالی خو کریم دي تاسو ته به هم درکړي او هغوی ته به هم ورکوي.

د حديث د بعضې جملو مطلب: - ① اثر کونای المهنّا: يعني په راحت آسانۍ او سهولت کښې نې مونږ شريک کړو چه د خپلو پتونصف حصه ئې بغير د مشقت نه تيار و لوسره مونږ ته راکړه ② مهنّا: ميم او نون دواړو باندې زبردې په آخره کښې همزه دي بغير د څه محنت مشقت چاته يوڅيز حاصليدو ته وائی دلته غله او ميوه مراد ده.

[۲۰۳۷] د تحفه ورکولو سره عداوت لرې کيدل

ع. ۳- [۷] (۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «تَقْبَلُوا فَإِنَّ الْهَيْئَةَ تُلْجِبُ الْفَقَائِينَ» رَوَاهُ.

توجه: ① او د مؤمنانو مور بي بي عائشه رضي الله عنها څخه نقل دي ② چي حضور ﷺ وفرمايل په خپلو کې د تحفي راکړه ورکړه کوی ځکه چي د تحفي اخستل ورکول کيښي لرې کوي، (ترمذي)

هل الثقات: - ① تقبّلوا: يويل نه هديه تحفه ورکوي، ② الفقائين: د ضغيته جمع ده، کښې، حسد او عداوت ته وائی.

تسهيلات:

قوله: رواه: دلته ذ رواه نه پس بياض دي بعضي عالمانو الترمذي لگولي دي
ه هديه وړ کولو لاند: - هديه وړ کولو سره خپل مينځ کښې لين دين زياتيږي او بغض او
 عداوت لري کيږي او خپل مينځ کښې محبت زياتيږي د مشکات په اصل نسخو کښې
 رواه نه پس خالي ځای دي ددې مطلب دا وي چه صاحب مشکات ته ماخذ نه دي ملاو
 شوي او بيا روستو چا د ترمذي لفظ زيات کړو

[۲۰۲۸] معمولی تحفی لره د سپکه نه ککړلو حکم

۳۸- [۳] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «تَهَادَّوْا فَإِنَّ الْهَيْبَةَ تَذْهَبُ وَحَرُّ
 النَّفْسِ لَا يَخْفِرُ» جَارَةً لِمَا رَوَاهُ أَبُو حُرَيْرَةَ فِي رِيس. شَاة. رواه الترمذي.

توجه: ۱) او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ په خپلو کي تحفه
 وړ کوي او اخلي يې ځکه چې تحفه د سينې کدورت (خيرن والي) لري کوي او (ياد لري) يو
 گاونډه دي د خپلي دويمې گاونډي (د څه کمتر شي) تحفه حقيره نه گڼي ۲) اگر چې د بزي
 چيلی د نوک په قدرولي نه وي، (ترمذي)

هل التفت: ۱) تهادوا: يو بل ته هديه تحفه وړ کوي، ۲) وحر: سخته کينه، خيري. ۳) النفس: سينه
 (نږه) ۴) جارة: گاونډي. ۵) وکوشى: اگرکه برابر وي، شق حصه او مقدار ته وانی ۶) فيريس: د
 خپي نوک، ۷) شاة: بزه، چيلی.

تسهيلات: قوله: فيريس:

نوکي ته وانی د چيلنی او اوښ دپاره فرسن هم داسې دي لکه د اس دپاره چه حافر دي
 نوکي سره معمولی شان غوښه وي دهغې ذکر کړې شوې دي مراد معمولی عطيه ده ه
تحفی سپک نه گڼول: - مطلب دا چه تحفه هرڅومره معمولی وي هغه دي نه وړکونکي
 سپکه گنري اونه دي اخستونکي سپکه گنري ځکه چه تحفه خو يواغزاز او اکرام دي په
 دي سره دزړونو سخت غصه او غضب لري کيږي که دا غيظ او غضب د دوو بنو په مينځ
 کښې ولې نه وي

[۲۰۲۹] د درې غيږو لور د کولو معنا

۳۹- [۳] (۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «ثَلَاثٌ لَا تُرَدُّنَّ: الْوَسَائِدُ
 وَالذُّهْنُ وَالنَّيْنُ.» رواه الترمذي وقال: هذا حديث غريب، قيل: أراد بالذهن الطيب

۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الظلم (رقم- ۲۰۳۰)
 واحد في السند: ۲۶۱/۲

۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كراهية رد الطيب
 (رقم- ۲۷۹۰)

ترجمہ: [۱] او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما واپس چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا [۲] دري خيزونه داسي دي چي د هغه د قبلولو څخه انكار نه دی پکار [۳] تكيه [۴] تيل [۵] شيدي، امام ترمذي رحمہ اللہ دا حديث نقل کړي دی او ويلې يې دی چي د تيل څخه د حضور ﷺ مراد خوشبوده هل **اللفظ:** - [۱] الوَسَائِدُ: د وسد جمع ده، بالخت، [۲] الدُّخْنُ: تيل، [۳] اللَّقْنُ: يې، شيدي **تسهيلات:** **نوله:** ثلاثة لا تُرَدُّ:

ه هري خيزونونه واپس کولو حکم: - يعنی دري خيزونه داسي دی چه که څوک دې سره ستا اکرام کوی نوته دغه مه واپس کوه ځکه چه رد کول خپل اعزاز او اکرام نه پخپله انکار کول دی کوم چه مناسب نه دی. يو تکیه ده دویم په سر کښي د اچولو دپاره تیل یا عطر اودریم پیښی دی. دا معمولی شان عطیې دی په دې کښي د انسان اعزاز او اکرام دې لهذا رد کول نه دی پکار. دهن نه تیل او خوشبونی دواړه مراد اخستې شی.

[۲۰۲۰] د خوشبوني د هديه واپس کولو معناه

۳۰۰- [۵] [۱] عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا أُعْطِيَ أَحَدُكُمْ الرِّيحَانَ فَلَا يَرُدُّهُ [۲] فَإِنَّهُ عَرَجٌ مِنَ الْجَنَّةِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا.

ترجمہ: [۱] او د حضرت ابو عثمان نهدي تابعی څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایا [۲] هر کله چې په تاسو کښي چاته خوشبودار گل (په طور د تحفی او هدی) درکول شی نو د هغه د قبلولو څخه انکار مه کوئ، [۳] ځکه چې هغه گل د جنت څخه راغلی دی، دا روایت امام ترمذي رحمہ اللہ په طور د ارسال نقل کړی دی. **هل اللفظ:** - [۱] الرِّيحَانُ: دا يو قسم خوشبودار گل دي.

تسهيلات: **نوله:** الرِّيحَانُ:

د ريحان مصداق: - مطلق خوشبونی دار گل باندې د ريحان اطلاق کيږي او د ريحان گل هم مراد اخستې شی دا يوبوتې دي دکوم تخم ته چه تخم ملنگا وائی. دا تخم د اسپغولو خاصيت لری. ورې ورې تورې دانې وی ددې بوتی پانړې مېلوسره عام خوشبونی خوريږي. **نوله:** مِنَ الْجَنَّةِ:

ه من الجنة په مصداق کښي دوه اقوال: -

[۱] يعنی د هر گل خوشبونی د جنت د خوشبونی په شان ده
[۲] د هر گل جرړه او اصل بنياد جنت کښي دي. دا د جنت نمونې دی انکار کول ترې کم ظرفی ده

الفصل الثالث

[۲۰۲۱] خپلو خامنوته په هبه کښې د فرق کولو ممانعت

۳۰۳۱- [۱] (۲) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: [۳] «قَالَتْ امْرَأَةٌ بِشِيرٍ: اَتَحِلُّ لِي غُلَامُكَ وَالْمَحْذُورُ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنَّ ابْنَةَ فَلَانٍ سَأَلَتْنِي أَنْ اَتَحِلَّ ابْنَتَا غُلَامِي وَقَالَتْ: اَلْمَحْذُورُ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] فَقَالَ: أَنَّهُ امْرَأَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. [۶] قَالَ: أَفَكُلُّكُمْ أُعْطِيَتْهُمْ مِنْ مَّا أُعْطِيَتْهُ؟ قَالَ: لَا. [۷] قَالَ: فَلَيْسَ بِصَلَاةٍ هَذَا وَلِي لَا اَلْحَمْدُ إِلَّا عَلَيَّ حَقٌّ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوله: [۱] حضرت جابر رضي الله عنه وايي [۲] چې د يو صحابي حضرت بشير رضي الله عنه ښځې هغه ته اوويل چې ته زما خوی نعمان ته خپل غلام هبه کړه او په دې زما د اطمینان د پاره رسول الله صلی الله علیه و سلم شاهد جوړ کړه، [۳] نو بشير رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شو او عرض یې وکړي چې د فلاني لور (يعني عمره بنت رواحه چې زما ښځه ده) ماته دا خواش کړي دی چې زه د هغه خوی نعمان ته خپل غلام هبه کړم، او دا یې هم ويلي دي چې په دې باره کې، زما د اطمینان د پاره رسول الله صلی الله علیه و سلم شاهد جوړ کړه، [۴] حضور صلی الله علیه و سلم د دې اوریدو سره، وفرمایل چې آیا د دې خوی نور وروڼه هم شته؟ هغه اوويل چې هو، [۵] نو حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل چې آیا تا هغه ټولو ته دغه شان یو یو غلام ورکړي دی؟ څنگه چې یې ته نعمان ته ورکوي. هغه اوويل چې نا، [۶] نو حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمایل چې دا مناسب نه دی او زه یواځې په حق خبره گواه جوړېږم، (مسلم)

هل بلغت: - [۷] اتمل: دا د هبه دپاره استعمالېږي.

۱۵ امرأة بشير تعارف: - د بشير د ښځې نوم عمره بنت رواحه دې او د هغې د خوی نوم چه د عمره د بطن نه وو هغه نعمان دې او د بشير نور اولاد د بلې ښځې نه وو تسهيلات:

قوله: وَلِي لَا اَلْحَمْدُ إِلَّا عَلَيَّ حَقٌّ

د حق په مفهوم کښې دوه اقوال: -

① دحق نه مراد دادي چه زه صرف په هغه معامله کښې گواه جوړېږم چه هغه بغير د شک او شبهې نه او بغير دکراهت نه خالص طور سره حق او صحيح وي،

② نبی کریم صلی الله علیه و سلم عمومي طور باندې دا وفرمایل چه زه په حق باندې گواه جوړېږم په باطل باندې گواه نه جوړېږم. بهر حال په دې سلسله کښې تفصیلي بحث درومبی فصل په حدیث نمبر (۲۰۱۹) کښې تیر شوي دي

[۲۰۲۲] د نوي ميوي تحفه ڪول

۳۳۳- [۴] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَتَى بِبَاكُورَةِ الْفَاكِهَةِ وَضَعَهَا عَلَى عَيْنَيْهِ وَعَلَى شَفَتَيْهِ وَقَالَ: اللَّهُمَّ كَمَا أَرْزَقْنَا أَوَّلَهُ فَأَرْزُقْنَا آخِرَهُ» [۲] ثُمَّ يُعْطِيهَا مَنْ يَكُونُ عِنْدَهُ مِنَ الصَّيِّبَانِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وائي ماليدلي دي چې رسول الله ﷺ ته به څه نوي ميوه پيش شوه [۲] نو مخکې به يې هغه ميوه (قبلولو سره) په خپلو سترگو او شونډو ايښودله، بيا به يې فرمايل چې اې الله ﷻ څنگه چې تا مونږ ته د دې ميوي ابتدا وښودله، دغه شان د دې انتها هم راته وښايه، [۳] د دې څخه وروسته به حضور ﷺ هغه ميوه هغه وړو ته ورکوله چې د حضور ﷺ سره به نژدي وو، (بيهقي) هل لغات:- ① بَاكُورَة: تازه ميوه، د موسم پرمهني ميوه.

تسهيلات:

قوله: وَضَعَهَا عَلَى عَيْنَيْهِ:

د يو عيزد قدر کولو دپاره هغه په سترگو کيږي دوحکم:- دالله تعالی د نعمتونو اظهار او دهغې د قدر کولو په توگه به حضور پاک په سترگو باندې کيږي دله که څوک قرآن پاک په سترگو کيږي نو ددې حديث په وجه دا څه ناجائز عمل نه دي.

قوله: مِنَ الصَّيِّبَانِ:

ماشوم ته د ميوي ورکولو دوه وجوهات:- ① د ماشومانو په طبيعت کښې د ميوو وغيره طرف ته زياته مينه او محبت وي ځکه به ئې هغوی ته ورکولو
② په دې وجه به ئې ميوه ماشوم ته ورکوله چه ماشوم هم د دغه ميوي په شان راغلې دي چه د چا د زړه ميوه ده.

قوله: اللَّهُمَّ كَمَا أَرْزَقْنَا أَوَّلَهُ فَأَرْزُقْنَا آخِرَهُ:

د مذکور دوا په معنی کښې دوه اقوال:- ① که په دې جمله کښې صرف د دنيواو ميوي بيان مقصود وي نو د آخره نه به د ميوو آخری حصه مراد وي لکه څنگه چه د ميوو شروع خودلي ده اې الله هم په دنيا کښې ددې انتها هم رااوښايه چه تريره وخته پورې په مزه کښې پاتې شو

② که د آخره تعلق د آخرت نعمتونو سره وي نو مطلب به دا شی چه الله رب العزت لکه څنگه چه دې په دنيا کښې دا نعمتونه رااوځودل دغه شان په آخرت کښې هم رااوښايي.

[۱۶] بَابُ اللَّقْطَةِ

ذَلْقَطُهُ بَيَان

خلاصة الباب ۱-

فيه ثمانية احاديث مشتملة على ست مسائل:

- ① وجوب تعريف اللقطة سنة: ۱، ۲.
- ② الزجر بعدم تعريف اللقطة: ۲، ۳.
- ③ النهي عن لقطة الحاج: ۳.
- ④ ضمان اللقطة: ۸.
- ⑤ الإشهاد وقت اللقطة: ۷.
- ⑥ الرخصة في الانتفاع باللقطات الرخيصة: ۸.

ه لقطة معنى: - لقطه د لَام بيني اوقاف زیر او جزم دواړو سره لوستلې کيږي د محدثينو حضراتو په نیز قاف ساکن لوستل زیات مشهور دي. غور زیدلی شوی څیز ته لقطه وائی یو لفظ لقیط دي هغه د لاوارث بیچی او چتولو او ساتلو ته وائی دلته د لقطه فقهي څلور مسائل ذکر کولی شی

[۱] د تشهير په موده کښي مذهب:-

د غور زیدلی څیز او چتول مستحب دی په دې شرط چه په خپل ځان باندې د تشهير باور اویقین وی گنی هم په هغه ځانی باندې پریخودل بهتر دي. خو که د دغه څیز د ضائع کیدو خطر ه وی نویبا او چتول واجب دی گنی گناهکار کيږي به. هم دغه حکم د لقیط بیچی هم دي او د ځناور هم دي د لقیط خرجه په بیت المال هم ده او د ځناور خرجه د ځناور د منافع نه ده

① د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او امام ابویوسف رحمته الله علیهما په نیز د تشهير څه موده مقرر نه ده بلکه د مبتلی به سری په رائي باندې موقوف ده.

② د ائمه ثلاثه او امام محمد رحمته الله علیه په نیز د تشهير موده یو کال ده که لږ مال وی او که ډیر مال وی. دواړو فریقو د احادیثونه استدلال کړي دي

[۲] د لفظي په استعمال کښي مذهب:-

که د تشهير نه پس هم د مالک پته اونه لگیده او اوچتونکی فقیر دي ① نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او سفیان ثوري رحمته الله علیه په نیز نئی هغه پخپله استعمالولې شی او که غنی او مالدار وی نو په یو غریب دي صدقه کړی

② د امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیهما په نیز که اوچتونکي مالدار وی که غریب هغه لقطه په ذاتی توگه استعمالولې شی د دواړو فریقو د احادیثونه استدلال کړي دي

[۳] اد حیوان په لفظه کښې مذهب:-

د چيلنښي وغيره ساتلو او تشهير کولو کښې خوځه اختلاف نشته دې خو که چرته اوبښ ملاؤشې نو هغه ساتل او د هغې لفظه جوړول څنگه دی؟ په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې ① د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز که د وړک شوی اوبښ د ضائع کيدو خطر ه وی نو د هغې التقاط مستحب دې.

② دانمه ثلاثه په نيز د اوبښ لفظه جوړول خلاف اولی دی

دا اختلاف دومره سخت نه دې چه د دې دپاره احاديث يا قياس استعمال کړې شی البته دومره خبره يقيني ده چه نن صبا اوبښ خو څه خلق د دې نه هم لونی څيز پته وی او اوړی

[۴] د هرم په لفظه کښې مذهب:-

① د امام شافعي رحمته الله عليه په نيز د حرم لفظه نه اوچتول بهتر دی که چرې اوچت نی کړه نو دانما تشهير لزم دې.

② د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز که لفظه د حرم وی او که د حل وی د دواړو حکم يوشان دې د ضائع کيدو ويري اوچتول او تشهير کول پکار دی.

د اول فريق دليل:- د دوی دليل د مسلم شريف حديث دې. "ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن لفظه المحاجر" يعنی نبی کریم صلی الله عليه وسلم د حاجيانو د لفظي اوچتولو څخه منع فرمائيلې ده د دې څخه معلومه شوه چې د حرم لفظه اوچتول نه دی پکار.

د دويم فريق دليل:- دويم فريق چې احنافو دی د دوی دليل د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما و حضرت عائشه رضي الله عنها روايت دی کوم کښې چه دادي: "ان حکم لفظه مکه کحکم سائر البلدان" (زجاجه المصاييح ج ۲ ص ۲۰۰)، بهر حال د احوالو فساد ته کنلوسره فيصله کول پکار دی.

الفصل الأول

[۲۰۲۲] دملتقط دپاره جامع قضايله

۴۰۳- [۱] (۱) عَنْ زَيْدِ بْنِ عَالِيٍّ قَالَ: [۱] «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ عَنِ اللَّفْظَةِ [۲] قَالَ: اغْرِفْ عِفَاصًا وَوَكَاةً ثُمَّ عَرِّفْهَا سَنَةً [۳] فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَلَا فَقَالَ كَ [۴] يَا [۵] قَالَ: فَقَالَ

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الإجارة/باب إذا لم يوجد صاحب اللفظة بعد سنة فهي لمن وجدها (رقم- ۲۴۲۹) ومسلم في كتاب اللفظة (رقم- ۱) - (۱۷۲۲) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الزكاة/باب التعريف باللفظة (رقم- ۱۷۰۴) والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في بيع فضل الماء (رقم- ۱۲۷۲) وابن ماجه في كتاب اللفظة/باب ضالة الإبل والبقر والغنم (رقم- ۲۵۰۴) ومالك في الموطا كتاب الاضحية/باب القضاء في اللفظة (رقم- ۱۱۶/۴) واحمد في المسند: ۱۱۶/۴

الْقَمَرُ قَالَ: هِيَ لَكَ أَوْلَىٰ مِنْكَ الْوَلَدُ لَيْلٍ [۱] قَالَ: فَعَالَهُ الْوَلَدُ! قَالَ مَالِكٌ: وَلَهَا مَعَهَا يَسَاءُ وَهَذَا وَهَذَا [۲] تَرَدُّ الْمَاءُ وَتَأْكُلُ الشَّجَرُ حَتَّى يَلْقَاهَا رَهْبًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

هل الفقت: ① اعرف: او بیژنه، معلوم کړه. ② عَصَا: ای دعاو ها عقاص علامې او نشاني ته وانی یعنی لقطه په نښه کښې ساته. ③ وگآء: سر بند، سربوخ. ④ عَزَلْنَا: معلومات نې ورکړه، تشهیر نې کړه. ⑤ الیلب: شیر مخ، لیوه. ⑥ رَهْبًا: پالونکې یا مالک دهغې. ⑦ بقاء: مشکیزه. ⑧ جدًا وها: جدا موزې او خپلې ته وانی.

توجه: ① حضرت زید ابن خالد ؓ وایې [۱] چې یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو او د لقطه په باره کې یې د حضور ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې که لویدلی شی پیدا شي نو څه کول پکار دی؟ [۲] حضور ﷺ ورته وفرمایل چې مخکی خو د هغه طرف وپیژنه، یعنی که هغه خیز په څه کپړی یا د څرمني تهیلې. وغیره کې دی نو هغه په شناخت کې ساته، او د هغه سربند هم وپیژنه، بیا یو کال پورې د هغه تشهیر کړه (د یو کال په موده کې) [۳] که د هغه مالک راشي، نو هغه خیز هغه ته حواله کړه، او که هغه رانشي نو بیا هغه په خپل استعمال کې راوله، [۴] بیا هغه سړی د ورکې شوی بزي (چیلې) په باره کې پوښتنه وکړه، که د چا ورکه شوي بزه یو سړی نیولی راوړي نو د هغه سره څه وکړي؟ حضور ﷺ ورته وفرمایل چې هغه ستا ده یا ستا د ورور ده یا د شرمښ ده، [۵] د دې څخه وروسته هغه سړي پوښتنه وکړه چې د وړک شوي اوبښ په باره کې څه حکم دی؟ حضور ﷺ ځنې پوښتنه وکړه چې ستا د هغه څه کار دی (یعني هغه مه نیسه ځکه چې هغه ضائع کیدونکی شی نه دی، ځکه د هغه د نیولو او راوستو ضرورت نشته)، د هغه مشک او موزي د هغه سره دی [۶] چې هغه د څو خپل مالک ته ونه رسیږي تر اوبو تلې شي او د ونې پانې خورلې شي، (بخاري مسلم)

[۱] لَفِي رِوَايَةٍ لِيُسْلِمَ قَالَ: «عَرَفْتَانَتَهُ لَمْ أَعْرِفْ وَكَأَنَّهُمَا وَعَصَا لَمْ أَسْتَفِقْ بِهَا [۲] إِنْ جَاءَ رَهْبًا قَدْ وَهَّ إِلَيْهِ»

توجه: ① او د مسلم په یو روایت کې داسې دي چې (هغه سړی د لقطه په باره کې پوښتنه وکړه، نو) حضور ﷺ ورته وفرمایل چې تر یو کال پورې د هغه تشهیر کړه، او د هغه سربند او ظرف (تیلې، وغیره)، بیان کړه (د تشهیر په دي موده کې که د هغه مالک رانشي، نو) بیا هغه په خپل استعمال کې راوله، [۲] او که د دې څخه وروسته د هغه مالک راشي نو هغه ته د هغه خیز (مثل په شرط د دې چې ستا سره هغه شان وي، ورکړه) کښې د هغه قیمت ورته ادا کړه.

هل الفقت: ① لَسْتَفِقَ: خپل استعمال کښې نې راوله، یا خرچه پرې کړه.

تسهيلات: قوله: عَرَفْتُمَا سَنَةً:

د لفظه د تشهير مسئله ددې باب په اول کښې په تفصيل سره تيره شوې ده

قوله: وَالْأَفْئَالُ:

يعنى بيا ته پوهه شه اوستا کار پوه شه پخپله نى خورې که بل ته نى ورکوي په دې مسئله کښې تحقيق هم د قطعه د استعمال مسئله هم ددې باب په اول کښې په تفصيل سره تيره شوې ده

قوله: هِيَ لَكَ:

د چيلی د تشهير حکم: - يعنى چيلی يو کمزوري ځناور دې که چرې تا ورته خيال اونه کړو نو ستا بل يو روږ به نى اوښی يا به نى ليوه ماته کړی. مطلب دا چه دا لکه د لفظه په توگه باندې محفوظ اوساته.

قوله: مَعَهَا يِقَاؤُهَا:

که لفظه اوښ وى نو ددې تفصيل هم ددې باب په اول کښې تير شوې دې

قوله: وَجَدَاؤُهَا:

د اوښ د مضبوطيا او قوت بيان: - حذا خيلی او موزې ته وائی مراد د اوښ مضبوط تلی دی. لهذا هغه د خوراک څښاک او درندگانونه په بچ کيدلو کښې پوره دې گرمی يځنى برداشت کوی د ريگستان جهاز دې اوښه لونی دې هيڅ يو ځناور هغه شلولې نه شی

قوله: فَأَذِيهَا إِلَيْهِ:

د لفظه د واپس کولو په طريقه کښې مذاهب: -

① که څيز موجود دې نو ورکړه گنې قيمت ورکړه. امام مالك رحمته الله عليه او امام احمد رحمته الله عليه فرمائی چه لفظه دهغې د مالک په مطالبه باندې ورکول واجب دی د هيڅ گواه ضرورت نشته دې صرف علامات او نشانات خود ضروری دی

② احناف او شوافع وائی که چرې ملتقط ته يقين راغلو نو ورکول جائز دی مگر واجب نه دی ورکول هله واجب دی چه کله مالک په داسې مال باندې گواه پيش کړی

[۲۰۲۴] د تشهير په لپت سره د لفظه اوچتول

۲۰۲۴- [۲] (۱) وَغَنَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ أَوَى ضَالَّةً فَهُوَ ضَالٌّ مَا لَمْ يُعْرِفْهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① او حضرت زيد رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② څوك چې د چا ورك شوي څيز پورته كولو سره د ځان سره وساتي نو هغه گمراه دى د څو پورې چې هغه د هغه

تشهير ونه کړي، (مسلم)

هل اللفظ - ① آوی. محفوظ کړی، اوچت کړی، ② ضالّة: ورک شوې څيز

تسهيلات: قوله: مَنْ آوَى ضالّةً:

د لفظه د اوچتولو لفظي: - کوم ځای چې د لفظه نه اوچتولو حکم په احاديثو کې راغلي دي د هغې نه مراد هم دغه دی چې یوسرې پخپله د خوړلو پتولو د پاره او د دباوولو د پاره اوچته وی نو دا گناه ده لیکن که د حفاظت په توگه د تشهیر په غرض سره نی اوچته وی نویا جانزدی

[۲۰۲۵] حاجی د لفظه نه اوچتولو حکم

هـ ۳۰۳ [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] تَنَهَى عَنْ لَفْظَةِ الْحَاجَةِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ① او حضرت عبد الرحمن ابن عثمان تیمي ② وايي چې رسول الله ﷺ د حاجیانو د لويدي شې پورته کولو څخه منع فرمايلي ده، (مسلم)
هل اللفظ: ① لفظه: لويدي شې څيز.

تسهيلات:

قوله: تَنَهَى عَنْ لَفْظَةِ الْحَاجَةِ:

د حرم د لفظه په اوچتولو کېني اختلاف: - د احنافو په نزد د حل او د حرم لفظي حکم یوشان دي لیکن د امام شافعي په نزد د حرم لفظه نه اوچتوی ځکه کيدې شې چې مالک نه په لتولو لتولو دي ځای ته راوړسی نو خپل څيز به ورته ملاؤ شې

الفصل الثاني

[۲۰۳۶] د زور لاندې قجورې د اخستلو حکم

هـ ۳۰۴ [۴] (۲) عَنْ غُرَيْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ «عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] أَنَّهُ سِيلَ عَنِ النَّمْرِ الْمُعَلَّقِ [۴] فَقَالَ: مَنْ أَصَابَ مِنْهُ مِنْ ذِي حَاجَةٍ [۵] غَيْرَ مُقْبِنٍ غَبْنَةً فَلَا شَىءَ عَلَيْهِ [۶] وَمَنْ غَرَبَ بِشَىءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيَّةٌ وَالْعُقُوبَةُ [۷] لِمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْيِيَهُ الْجَرِينُ [۸] قَبْلَ أَنْ يَبْجِنَ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ».

(۱) اخرجه مسلم في كتاب اللفظ له باب [ص: ۱۳۵۱] في لفظه الحاج (رقم: ۱۱ - ۱۷۲۴) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الزكاة له باب التعريف باللفظ (رقم: ۱۷۱۹) واحمد في السنن: ۴/۴۹۹

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الزكاة له باب التعريف باللفظ (رقم: ۱۷۱۰) والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء في الرخصة في اكل الثمرة للمار بها (رقم: ۱۲۸۹) والسناني في كتاب قطع السارق له باب السر يسرق بعد ان يؤويه الجرين (رقم: ۴۹۵۸) وابن ماجه في كتاب الحدود له باب من سرق من العرز (رقم: ۲۵۹۶) واحمد في السنن: ۲/۲۸۰

ترجمہ: حضرت عمرو ابن شعيب دخیل پلار د حضرت شعيب رضی اللہ عنہ، خُخہ او شعيب دخیل نيکه (يعني: حضرت عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ)، خُخہ نقل کوي [۲] چې د رسول الله ﷺ خُخہ په ونو کي، د خريدلو ميوو په باره کې پوښتنه وشوه. [۳] نو حضور ﷺ وفرمايل چې که يو ضرورتند سړی څه ميوه (پريکولو سره، وخوري [۴] خو په خپله جولي کې ډکولو سره يې نه يوسی نو په هغه څه گناه نشته، [۵] او کوم سړی چې يې وخورى هم او خولى هم ډکه کړي نو په هغه دوچنده تاوان دی، او سزا ده [۶] او کوم سړی چې د هغه ميوو خُخه غلا وکړي کوم چې په درمن کې ايسنودل شوی وي [۷] او هغه غلا کړي مقدار يې د يو سير د قيمت برابر وي، نو د هغه د پاره د لاس پريکولو سزا ده.

وَذَكَرَ فِي سَأَلَةِ الرِّبْلِ وَالْفَتْرِ كَمَا ذَكَرَهُ غَيْرُهُ [۲] قَالَ: وَسُئِلَ عَنِ اللَّقْطَةِ [۳] فَقَالَ: مَا كَانَ مِنْهَا فِي الطَّرِيقِ أَيْمَاءً وَالْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ [۴] فَمَنْ جَاءَ صَاحِبَهَا فَأَذْفَعَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ لَمْ يَأْتِ فَبَوْلَتْ. [۵] وَمَا كَانَ فِي الْخَرَابِ الْعَادِي فِيهِ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ. [۷] رَوَاهُ النَّسَائِيُّ، وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِ: وَسُئِلَ عَنِ اللَّقْطَةِ إِلَى آخِرِهِ.

ترجمہ: راوي د ورك شوي اوښ او بزي (جیلی) په باره کې د هغه سوال او جواب ذکر وکړي، کوم چې نورو راويانو بيان کړي دی (چې مخکې تیر شوی دی) [۲] د دې خُخه وروسته راوي وايي چې بيا د رسول الله ﷺ خُخه د لقطه په باره کې پوښتنه وشوه. [۳] نو حضور ﷺ وفرمايل کومه لقطه چې په داسې لار پيدا شي چې په هغه تله راتله کېږي، آمد ورت وي، او کلی او آبادی ته نژدې وي، [۴] نو د هغه په باره کې تر يو کال پورې تشهير او اعلان کوي، [۵] او بيا چې کله هغه راشي نو هغه لقطه ورته حواله کړي، او که مالک رانشي نو بيا هغه لقطه ستا ده (چې ته يې په خپل کار کې راوستی شي) [۶] او هغه چې په قدیم ويرانه کې پيدا شي د هغه او زمکي خُخه د راختونکي دفيني دا حکم دی چې د هغه پنځمه حصه دي د الله ﷻ په لار کې ورکول شي، [۷] نسائي، او ابو داود د اووايت د عمرو بن شعيب رضی اللہ عنہ خُخه تر وسنل عن اللقطة پورې نقل کړي دی

هل اللغات: ① - الملقى: زورنده، ② - غنّة: جولى يا جيب ډکول ③ - غرامة: تاوان، ④ - مئلو: دوچنده، ⑤ - القوبة: عذاب، سزا، تعزير. ⑥ - أن يؤوله: چه راوړلو سره نې محفوظ کړی، ⑦ - الجهرين: درمن، ⑧ - اليعن: د هال، ⑨ - الطريق: لار، ⑩ - اليماء: د تگ راتگ عام لاره، ⑪ - الخراب: خرابه، شاره، غير آباد ځانې ⑫ - العادي: تر ډيرې زمانې نه، د قوم عاد د زمانې راهسې، ⑬ - الرّكاز: دفينه، خزانه، ⑭ - الخمس: پنځمه حصه

تسهيلات: قوله: التمر الملقى:

د زورندې ميوې هغه د خوراک کولو معمل: - يعنی په ونو پورې زورند شوې ميوې که يو مضطرس يې د مخمصه په حالت کښي او خوروى دې دپاره چه خان نى بچ شى نو اجازت دي

بیا به روستو قیمت ادا کوی یاد اسلام په شروع کښې داسې اجازت وو
ه غیر مخطره پاره زور ندې ميوې ه خوراک حکم:- ذکر شوې حکم په هغه صورت کښې
 دی چه دا سرې نې جمع کوی نه که ذخیره کوی یا کور ته اوړی نو په هغه به ډبل تاوان هم
 راځی او هغه ته به سزا هم ورکولې شی د ډبل تاوان حکم په توگه د تغلیظ تشدید تهدید او
 تنبیه دې یا داهم د اسلام د شروع حکم وو بیا منسوخ شو اگر چه حضرت عمر رضی الله عنه به ددې
 ظاهری حدیث مطابق فیصله کوله اود امام احمد رحمته الله مسلک هم دغه دې په لمن وغیره
 کښې پتول اوړل غلا ده
قوله: وَالْقَرِيَةُ الْجَامِعَةُ:

ه مذکوره جعلی مطلب:- یعنی چه د ښار په آبادنی کښې ملاؤشی نودا د لقطه په حکم
 کښې دې ددې تشهیر ضروری دې
قوله: وَمَا كَانَ فِي الْغُرَابِ:

ه مذکوره جعلی مطلب:- یعنی بالکل ویران او غیر آباد څنگل چه د قوم عا د زمانی نه
 ویران پروت وی په هغې کښې خزانه ملاؤشی نو په هغې کښې خمس دې او په رکاز کښې
 هم خمس دې

[۲۰۳۷] د لقطه د استعمالولو څخه روسته د مالکد راتلو په صورت کښې د لقطه حکم

۳۴۴- [۵] (۱) وَحَنَ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ رضی الله عنه «أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَجَدَ دِينَارًا قَاتِيًا بِهَ فَاظْمَأَ رضی الله عنه فَسَأَلَ عَنْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: هَذَا رِزْقُ اللَّهِ رضی الله عنه فَأَكَلْ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 فَقَالَ: "وَأَكَلْ عَلَى وَقَاطِنَةٍ رضی الله عنه فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَتْ امْرَأَةً تُشَدُّ الدِّينَارَ رضی الله عنه فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: يَا عَلِيُّ أَوَالِدِي نَارٌ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه ۱) او حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه وایې چې (یوه ورځ) حضرت علي کرم الله
 وجهه په یوه لار کې په طور د لقطه، یو دینار بیاموندو هغه یې بي بي فاطمي رضی الله عنه ته
 راوړو ۲) او بیا چې حضرت علي رضی الله عنه په دې باره کې د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه وکړه،
 نو رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل چې دا د الله تعالی ورکړي رزق دی، ۳) بیا د هغه دینار خريد
 شوي څیز حضور صلی الله علیه و آله هم وخورلو او حضرت علي رضی الله عنه او بي بي فاطمي رضی الله عنه هم
 وخورلو، ۴) د دې څخه وروسته چې یوه ښځه خپل دینار لتولو د پاره راغله، ۵) نو حضور
صلی الله علیه و آله حضرت علي رضی الله عنه ته وفرمایل چې اې علي رضی الله عنه دې ښځې ته دینار ورکړه، (ابوداود)،
هل اللغات:- ① تُشَدُّ: لتولو نې، ② اَوْ: ادا کړه صیغه د امر ده،

تہذیبات:

ہوئے بِأَعْلَى أَوَّلِ النَّبَا:

ہ موندلے عجز ہ اعلان نہ پس ہ استعمالو لو جواز :- دروایت د مفہوم نہ دا بالکل نہ ظاہری بی چہ حضرت علی رضی اللہ عنہ د تشہیر او اعلان نہ بغیر دا دینار خرچ کرو، بلکہ احتمال ہمداد دے چہ اول ہفوی تشہیر (اعلان) او کرو بیانیہ روستہ خرچ کرو بغیر ہ گواہ عجزہ بنحی کہ ہ عجزہ پہ ور کولو کنہی دودہ احوال :-

- ① نبی کریم ﷺ چہ دغہ بنحی تہ صرف دہغی پہ ونیلو باندی ہغی تہ دینار ور کرو نو ددی وجہ دادہ چہ دغہ بنحی ددی دینار علامت بیان کری وی
- ② بہ نبی کریم ﷺ تہ پہ بل خہ ذریعہ علم شوے وی چہ دا دینار ددغہ بنحی وو [۲۰۲۸] پہ خراب نیت د لقطہ اوچتولو و عید

۳۸- [۱] (۱) وَعَنِ الْحَارِثِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «ضَالَّةُ الْمُسْلِمِ حَرَقُ النَّارِ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمہ :- [۱] او حضرت حارث رضی اللہ عنہ وایہ چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] د مسلمان و رک شوی خیز (د دوزخ) د اور یوہ شعلہ دہ، (دارمی) ہل لگفت :- [۱] ضالۃ: ورک شوے خیز، [۲] حرق: اور، شغلہ.

تہذیبات:

ہوئے: ضَالَّةُ الْمُسْلِمِ حَرَقُ النَّارِ:

د حدیث مفہوم :- مطلب دادی چہ کہ خوک یو لقطہ پہ دے بد نیت سرہ راوچتہ کری چہ زہ بہ ددی مالک شم، اودی ہغہ احکام پورہ نہ کری کوم چہ د لقطہ پہ سلسلہ کنہی لکہ تشہیر وغیرہ شریعت نافذ کری دی نو دغہ لقطہ بہ دغہ سرے اور تہ حوالہ کری

[۲۰۲۹] پہ لقطہ اوچتولو کھواہ جوہول

۳۹- [۲] (۲) وَعَنِ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ وَجَدَ لُقْطَةً فَلْيُشْهِدْ ذَا عَدْلٍ أَوْ كُوفًى عَدْلٍ [۳] وَلَا يَكْتُمُ وَلَا يُغَيِّبُ [۴] فَإِنْ وَجَدَ صَاحِبَهَا فَلْيُرَدِّهَا عَلَيْهِ [۵] وَإِلَّا فَيُؤْمَلُ اللَّهُ بِقِيَمَتِهِ مِنْ يَسَاءٍ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمہ :- [۱] او حضرت عیاض بن حمار رضی اللہ عنہ وایہ چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] کوم سرے

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الأشربة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في النهي عن الشرب قاننا (رقم- ۱۸۸۱) واحد فی السند: ۸۰/۵

(۲) أخرجه أبو داود فی السنن کتاب الزکاة/باب التعریف باللقطة (رقم- ۱۷۰۹) وابن ماجه فی کتاب اللقطة/باب اللقطة (رقم- ۲۵۰۵) واحد فی السند: ۱۶۱/۴

جې په يو ځای کې يو لويډلی شی پيدا کوي، نو پکار دی چې هغه يو عادل سړی يا وي فرمايل چې دوه عادل سړي شاهدان جوړ کړي، د هغه تشهير او اعلان نه کولو سره [۳] هغه لقطه دې نه پتوي او نه دي هغه (بل ځای ته ليرې سره، غاښه کړي، [۴] بيا که د هغه مالک راشي نو هغه ته دي حواله کړي، [۵] او که مالک يې نه وي نو بيا هغه د الله ﷻ ورکړي مال دی چې الله ﷻ چاته غواړي (د غيب څخه، مال ورکوي، احمد ابوداود دارمي)

د راوي مختصر تعارف:

حضر عياض بن حمزة: - نوم عياض د پلار نوم حمار يا حماد وو. د جاهليت د زمانې نه د رسول الله ﷺ دوست وو (۱) د بعثت نبوی ﷺ نه پس د خپل زړو تعلق په وجه نې حضور ﷺ له تحفه ورکول غوښتل نو حضور ﷺ قبوله نه کړه (۲) غالباً د مکې د فتح نه وړاندې مسلمان شوې وو. بصره کښې اوسيدلو. علامه ابن عبدالبريټي فرماني په عربو کښې يوه ډله داسې وه چه د تبرک په توگه به نې د قريشو کپړې اغوستې او د بيت الله شريف طواف به نې کولو. عياض هم په دغه ښکېلي عقيدت مندو خلقو کښې وو او هغه سره د رسول الله ﷺ لباس مبارک موجود وو کله چه به مکې ته راتلونود رسول الله ﷺ لباس مبارک کښې به نې طواف کولو. (۳)

مرويات: - د هغه نه ديرش (۳۰) احاديث نقل دي. (۴) د نورو حالاتو د پاره او گورنې استيعاب ۵۱۰/۲

⑦ مسند احمد جلد ۵ تهذيب التهذيب ۲۲۰/۸ ⑧ تهذيب الكمال ص ۳۱۰.

تسهيلات:

قوله: مَنْ وَجَدَ لَقَطَةً فَلْيُشْهِدْ:

يعنی گواه قائم کړنې چه دومره مال دې فلانکې تاريخ باندې ماته په فلانکې ځانې کښې ملاؤ شوې دې بيا تشهير او کړه

د گواهانو جوړولو حکم: -

بعض علماء وائي دا گواه جوړول مستحب دی بعض ورته واجب وائي

د گواه جوړولو فائدي: -

- ① که چرې مالک راغلو د زياتې دعوی نې او کړه يا د ډاکنې او غلا دعوی او کړې نو تاسره به گواه وی هيڅ پريشاني به نه وی گنې پريشان به شي
- ② دغه شان گواه جوړولو سره به ته پخپله هم دهغې د خوړلو او هضمولو په چکر کښې نه پريوځي

[۲۰۴۰] په معمولی غیز کښې عدم تشهير

۱۰۰- [۸] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: «رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْعَصَا وَالسُّوطِ وَالْحَبْلِ وَالْمِطَاهِرِ» [۲] يَنْتَقِطُهُ الرَّجُلُ يَنْتَقِطُ بِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ [۳] وَذَكَرَ حَدِيثُ الْبُخَارِيِّ مِنْ مَعْدِي كَرِبَ "أَلَا يَجِيلُ" فِي بَابِ الْإِعْتِصَامِ.

ترجمه: ۱) او حضرت جابر (رضي الله عنه) وايي [۲] چې رسول الله ﷺ مونږ ته د امسا (کړي، دري، رسي، او د دی په شان د نورو څيزونو په باره کې چې په عام طور سره کمتر گڼل کېږي، دا اجازت راکړي وه [۳] چې کوم سړی غواړي، پورته دي کړي، او هغه دي په خپل کار کې راولي، (ابوداؤد)،

[۴] او د حضرت مقدم ابن معدی کرب روايت په باب آلا لايجل الخ په باب الاعتصام بالكتاب والسنة کې نقل شوی دی.

حل المسائل:- ① السُّوط: دوره، ② الحبل: رسي؛

تسهيلات:

قوله: رَخَّصَ لَنَا:

په کم قيمته غیز کښې د تشهير موده:- يعنی بالکل کم تر مال مثلاً همسا پرې ياد چابک چوکه يا کهجوره دا حقير څيزونه دی کوم سړي چه ددې اعلان کوی گرځی هغه په حقيقت کښې ریاکار دي د خپلې تقوی تشهير کول غواړی. د امام ابوحنيفه (رحمته الله علیه) نه يو روايت دي چه د لس درهم نه په کم مال کښې يوڅو ورځې تشهير دي په لس درهم کښې د يوې مياشت تشهير دي او د لس درهم نه زيات کښې د يو کال تشهير دي

[۱۷] بَابُ الْفَرَايِضِ

فرائض یعنی د میراث بیان

خلاصه الباب :-

فیه ثمانیة وعشرون حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

- ① حق التوريث بطريق الإسلام: ۱، ۲۶.
- ② الرغبة في تعلم علم الفرائض: ۲۸.
- ③ موانع الإرث: ۳، ۶، ۷، ۱۳.
- ④ ذكر الفروض المعينة للوارثة: ۸، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱.
- ⑤ ۲، ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۲۸.

د میراث د فریضت ثبوت :- «يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ الْإُنثَىٰ» (سورة النساء الايه: ۱۱)

د فرائض لغوي وضاحت :- فرائض جمع ده ددې مفرد فريضة ده فريضه د فرض نه مشتق ده چه د قطع او پرې کولويه معنی کښې هم راځي او د مقدر او مقرر کولويه معنی کښې هم راځي

میراث باندې د علم الفرائض د اطلاق وجه :- د الفرائض نه علم الميراث مراد دې په قرآن پاک کښې دا د فريضه په نوم سره ياد کړې شوې ده او په حديث کښې دې "وا فرضکم زيد بن الخطاب" اعلمکم بعلم الميراث په دې وجه دې علم ته علم الفرائض وائي

د فرائض یعنی علم الميراث اصطلاحی تعريف :- "المقدرات الشرعية في المتروكات المالية" یعنی د ميراث هغه حصه کومه چه قرآن او حديث مقرر کړې ده
ترتيب وار د مری مالور حقوق :- ① د ټولونه اول د مری تجهيز او تکفين دې په دې چه کوم خرج راځي هغه د قرض نه مقدم دې

② د تجهيز او تکفين نه پس که په مری باندې د چا قرض وي يا څه مطالبه وي نو د هغې ادا کول ضروري دی

③ دې نه پس چه کوم مال بچ شي بيا په هغې کښې د دريمې حصې نه د مری وصيت پوره کول دی که چرې هغه وصيت کړې وي

④ دې نه پس چه کوم مال بچ شو هغه به ټول په ټول د مری په وارثانو کښې تقسيم کولې شي
د ميراث د تقسيم ترتيب :- ① اول به ذوی الفروض ته د هغوی مقرر کړې شوې حصې

ورکولې شی اودوی د اولې درجې وارثان دی او ذوی الفروض ټول دولس دی
 ⑦ د مری د ترکه نه د ذوی الفروض حصې ورکولونه پس څه چې بهی شی هغه به په عصبات
 کښې تقسیم کولې شی دوی عصبات د دویمې درجې وارثان دی
 ⑧ که د یو مری په وارثانو کښې نه ذوی الفروض موجود وی اونه عصبات موجود وی
 نویابه د هغه ترکه په ذوی الارحام کښې تقسیم کولې شی لکه چې ذوی الارحام د وراثت
 دریمه درجه ده

۵ **ارث غلور موانع** - ① غلامی مانع د ارث ده غلام نه د چا وارث کیدې شی اونه د ده
 خوک وارث کیدې شی ځکه چې غلام په شرعی توگه د څه څیز مالک کیدې نه شی
 ② ناحق قتل مانع د ارث دې که یو وارث خپل مورث قتل کړی نو شرعاً قاتل د میراث نه
 محروم کیږي

③ اختلاف مذهب مانع د ارث ده چې د دوو مذهبونو اختلاف هریو د بل مذهب والاد
 میراث نه محروم کوي مثلاً مسلمان او یهودی یا عیسائی یا قادیانی یا رافضی
 ④ اختلاف دارین مانع د ارث دې. یعنی د مری او وارث د ملک او وطن مختلف کیدل د
 میراث نه محروم کوي. مثلاً یوسړې په دارالاسلام کښې اوسیږي او بل په دارالحرب کښې
 اوسیږي نو دواړه به د یو بل د میراث نه محروم پاتې کیږي

فوج - خودا حکم د غیر مسلم دپاره دې په مسلم وارث او مورث کښې اختلاف د دارین
 هیڅ اعتبار نشته دې په قرآن کښې د الله تعالی صریح حکم دې چې د ښځو په میراث کښې
 حق شته سره ددې چې نن صباهریو مسلمان داحکم نظرانداز کوي خو په قیامت کښې به
 حساب کیږي

الفصل الأول

[۲۰۴۱] د مری د ترکه مستحقین

۳۰۴- [۱] [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ»
 [۳] «فَمَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ وَلَمْ يَتْرَكْ وَقَاءً فَعَلَى قَضَائِهِ» [۴] «وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ». وَفِي رِوَايَةٍ: «مَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ
 ضِيَاعًا فَلْيَأْتِنِي فَأَنَا مَوْلَاهُ». وَفِي رِوَايَةٍ: «مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ، وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلْيَأْتِنَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② زه د مسلمانانو په

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة / باب من تکفل عن میت دینا. فلیس له أن یرجع (رقم- ۲۲۹۸) و مسلم فی کتاب
 الفرائض / باب من ترک مالا فلورثته (رقم- ۱۵ - ۱۶۱۹) و اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الخراج والإجارة والفی / باب
 فی أرزاق الذریة (رقم- ۲۹۵۵) و النسائی فی کتاب الجنائز / باب الصلاة علی من علیه دین (رقم- ۱۹۶۳) و ابن ماجه فی
 کتاب الصدقات / باب من ترک دینا او ضیاعا فعلى الله وعلی رسوله (رقم- ۲۴۱۵) و احمد فی السند: ۴۵۶/۲

حق کې په خپله د هغوی څخه هم زیات عزیزیم، یعنې د دین او دنیا په هره معامله کې یو مسلمان په خپل ځان چې څومره شفیق او مهربانه کیدی شي زه په هغه د هغه څخه هم زیات شفیق او مهربانه یم ځکه چې د هغوی د قرضونو د اداکولو هم زه زیات حقدار یم. [۱۴] نو کوم سړی چې مسلمان مړ شي او په هغه قرض وي او هغه دومره مال نه وي پریښی، چې د هغه سره د هغه قرض ادا کیدی شي؛ نو د هغه د قرض ادائیګۍ زما په ذمه ده. [۱۵] او کوم سړی چې دومره مال پرېږدي چې د هغه قرض ادائیګۍ او د هغه د کړي د شرعي وصیت د تکمیل څخه وروسته هم څه پاتې شي، نو د هغه مال د وراثتو دی.

د یو روایت الفاظ دا دي چې کوم سړی قرضدار یا عیالدار مړ شي، او هغه دومره مال نه وي پریښی چې په هغه سره د هغه د قرض ادائیګۍ وشي یا د هغه د اهل و عیال پرورش اوسی، نو د هغه وکیل یا وصي دي ماته راشي، زه به د هغه انتظام وکړم (یعنې زه به د هغه قرض ادا کړم، او د هغه د اهل و عیال پرورش به کوم).

او په یوه بل روایت کې داسې دي چې حضور ﷺ وفرمایيل کوم سړی چې مال پرېښودلو سره مړ شي، نو هغه مال د هغه د ورثاء دی، او کوم دروند څیز (یعنې قرض او عیال) پرېښودلو سره چې مړ شي نو د هغه انتظام کول زما په ذمه دی، (بخاري مسلم).

هل التفت - ① أولی: زیات نژدې، زیات حقدار. ② مؤلفاً: پوره، برابر، (قرض پوره کونکې مال ③ حیثاً: عیال والا، بال بیع والا، ④ مؤلفاً: کارساز او انتظام کونکې دهغه ⑤ کلاً: بوج، دروند څیز (مراد قرض او عیال دی).

تسهيلات:

قوله: أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ:

په حدیث کېږي: **د اولی مفهوم** - د احق او اقرب په معنی کېږي دې یعنی حضور پاک فرماني چه زه په هر څیز کېږي که هغه د دین متعلق وی او که د دنیا متعلق وی د مسلمانانو د ځانونو نه زیات د هغې حقدار یم لهذا زما شفقت په هغوی باندې د دې نه زیات دې کوم شفقت چه د هغوی په خپلو ځانونو باندې دې نوزه د هغوی د قرض د اداکولو هم زیات حقدار یم.

قوله: ومن ترك كلاً:

دنبی علیه السلام په خپل امت باندې شفقت - سې یار اومددګار اولاد دلته د کلاً په نوم سره یاد کړې دې دې عظیم شفقت او محبت ته اوګورئ اوبیا په نبی اکرم ﷺ باندې درود اوواش. حضور پاک فرماني چه ګټه د مړی د وراثتو ده او چه کوم بوج دې په هغې کېږي به زه امداد کوم "صالح الله" په امت باندې د شفقت انتهاء ده.

[٢٠٤٢] تركه كنبي اولنى حقداران

٢٠٤٢- [٢٠] (٢٠) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢١]: «أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا [٢٢] فَمَا بَقِيَ فَلَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [٢٠] او حضرت ابن عباس (رضي الله عنه) وايي چي رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل [٢١] «ميراث حصي چي په قرآن كريم كي مقررې شوي دي، حصه دارو ته ورکړي، [٢٢] بيا چي څه پاتې شي هغه د مري د هغه مرد وارث، عصبه، حق دی چي د مري د ټولو څخه زيات نزدې عزيز وي، بخاري مسلم،

هل اللغات - ① اولی: زيات نزدې، زيات حقدار،

تسهيلات: قوله: أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا:

د اهل محله هره: - د اهل نه مراد ذوی الفروض دی چه په قرآن کښي د هغوی د حصو واضح بيان کړې شوې دي د ذوی الفروض نه چه کوم مال بچ شو هغه د اقرب عصبات دي د نيزدې عصبه په موجودگي کښي به بعيد عصبه ته څه نه ملاوړي هغه حاجب دي د رجل محله روسته د ذکر، په ذکر کولو د تکرار اعتراض: - د "رجل" ذکر کولونه پس "ذکر" ذکر کول بې موقع دي ځکه چه رجل هم مذکروى

د اعتراض درې جوابونه: - ① د رجل اطلاق عموماً په بالغ سړي باندې کيږي حالانکه د ميراث تعلق د ماشومانو بچوسره هم وي ددې وهم لرې کولو دپاره د رجل نه پس د ذکر تاکيد او وضاحت اوکړې شو.

② د لفظ صرف د تاکيد دپاره دي

③ د ذکر لفظ زياتولوسره د څښتن نه احتراز مقصود دي

[٢٠٤٢] د اختلاف دين په وجه د ميراث څخه محروم ليدل

٢٠٤٢- [٢١] (٢١) وَعَنْ أَسَمَةَ بِنْتِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢٢]: «لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ [٢٣] وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(١) اخرجه البخارى فى كتاب الفرائض / باب ميراث الولد من ابيه وامه (رقم- ٦٧٣٢) ومسلم فى كتاب الفرائض / باب ألحقوا الفرائض بأهلها. فما بقى فلأولى رجل ذكر (رقم- ٢) - (١٦١٥) واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الفرائض / باب فى ميراث العصبه (رقم- ٢٨٩٨) والترمذى فى كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب فى ميراث العصبه (رقم- ٢٠٩٨)

(٢) اخرجه البخارى فى كتاب الفرائض / باب لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم (رقم- ٦٧٦٤) ومسلم فى كتاب الفرائض (رقم- ١) - (١٦١٤) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب الفرائض / باب هل يرث المسلم الكافر؟ (رقم- ٢٩٠٩)* والترمذى فى كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى ابطال الميراث بين المسلم والكافر (رقم- ٢١٠٧) وابن ماجه فى كتاب الفرائض / باب ميراث أهل الإسلام من أهل الشرك (رقم- ٢٧٢٩) ومالك فى الموطأ كتاب الفرائض / باب ميراث أهل الملل (رقم- ١٠) واحمد فى المستد: ٢٠٩/٥

ترجمه: [۱] اسامه بن زید (رضی اللہ عنہ) واپس چپ رسول اللہ ﷺ و فرمايل [۲] نه خو مسلمان د کافر وارث دی [۳] او نه کافر د مسلمان وارث دی، (بخاری مسلم)

تسهيلات:

قوله: لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ:

مسلمان او کافر په خپل مينځ کښې د ميراث اور لو حکم: ۱- [۱] په اتفاق سره کافر د مسلمان وارث نشي جوړيدې او ددې په عکس چپ مسلمان د کافر څخه ميراث يوسي نو انمه اړيحه او جمهور علما په نيز مسلمان هم د کافر وارث کيدې نه شي لکه څنگه چه زير بحث حديث کښې دی چه نه کافر د مسلمان وارث کيدې شي او نه مسلمان د کافر وارث کيدې شي [۲] حضرت معاذ (رضی اللہ عنہ) او حضرت معاويه (رضی اللہ عنہ) او بعض تابعين لکه سعيد بن مسيب (رضی اللہ عنہ) او ابراهيم نخعي (رضی اللہ عنہ) په نيز مسلمان د کافر وارث کيدې شي زير بحث حديث د جمهورو دليل دي

د مرتد څخه د ميراث اور لو په حکم کښې مذاهب:-

[۱] د مرتد د مال ده چه د هغه وارث به څوک وي نو د امام شافعي (رضی اللہ عنہ) او امام احمد بن حنبل (رضی اللہ عنہ) په نيز د مرتد په حالت د اسلام کښې گټلې شوې ټول مال به بيت المال ته ځي بيت المال د هغه وارث دي

[۲] د صاحبينو دي چه کوم مال هم د مرتد وي که هغه ئي د اسلام په حالت کښې گټلې وي او که د ارتداد په حالت کښې گټلې وي ټول مال د هغه د وارثانو حق دي

[۳] د امام ابو حنيفه (رضی اللہ عنہ) دي هغه فرماني چه په حالت د اسلام کښې گټلې شوې مال د وارثانو دي او په حالت د ارتداد کښې گټلې شوې مال د بيت المال دي

[۲۰:۴۴] آزادونکي مالک د غلام د ميراث مستحق کيدل

البخاري [۲] - [۱] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ». رَوَاهُ

ترجمه: [۱] او حضرت انس (رضی اللہ عنہ) راوي دی چپ رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] لا يو قوم آزاد کړي غلام د هغه قوم څخه دی، (بخاري مسلم)

هل القات - [۱] مولى: آزادونکي يا آزاد کړي شوي غلام دواړه مراد کيدې شي

تسهيلات: قوله: مَوْلَى الْقَوْمِ:

د مولى په اطلاق کښې دوه احتمالا: ۱- د مولى اطلاق په آزادونکي باندې هم کيږي او په آزاد کړي شوي غلام باندې هم کيږي

① دلته که چرته دَمُولی نه معتق آقا مراد دې نوډَ حدیث مطلب به داسی چه آزادونکې سرې د خپل آزاد کړې شوی غلام وارث دې دا مسئله واضحه ده

② که چرې د مولى نه مراد آزاد کړې شوې غلام واخستې شی نوډَ حدیث مطلب به داسی چه کم قوم یو غلام آزاد کړو نوډَ آزاد کړې شوی غلام حیثیت هم دهغه قوم په شان کیږی که چرې آزادونکې سید دې دچا دپاره چه صدقه اخستل حرام دی نو غلام هم د سید په حکم کښې کیږی دهغه دپاره به هم صدقه اخستل حرام وی

ه دویمې معنی تو جیح :- ملاعلی قاری رحمته الله علیه او نور شراح ددې حدیث په تشریح کښې داسې لیکلی دی اوډَ حدیث د سیاق اوسباق اوډَ الفاظو د اطلاق نه داسې محسوس کیږی چه ددې حدیث هم دا دویم مفهوم مقصود دې چنانچه دې سره امت ته یو ضابطه ملاوړی په نورو احادیثو کښې ددې حکم تفصیل هم دې

[۲۰۴۵] خورینی د ماما د ترکې وارث جوړیدو صورت

د ۳- [د] (۱) (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ». مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [وَذَكَرَ حَدِيثُ عَائِشَةَ:] «[أُمُّ الْوَلَدِ]» فِي بَابِ قَبْلِ بَابِ السَّلَامِ [وَسَدَّ كُرْحَدِيَّتِ الْبَرَاءِ:] «الْحَالَةُ بِمِثْلَةِ الْأُمِّ» فِي بَابِ بُلُوغِ الصَّغِيرِ وَحَصَاتِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

توجه: ① او حضرت انس رضی الله عنه راوی دی رسول الله صلی الله علیه وسلم د یو قوم خورې د هغه قوم څخه دی، (بخاری مسلم) ② اودبی بی عائشی رضی الله عنها روایت، [أُمُّ الْوَلَدِ] الخ د باب السَّلَام څخه په مخکې باب کی نقل شوی دی ③ او د حضرت براء رضی الله عنه روایت الْحَالَةُ بِمِثْلَةِ الْأُمِّ به انشاء الله په باب بلوغ الصغیر وحصاتیه کی ذکر شی.

هل للنفات :- ① الْوَلَدُ که یو کس خپل غلام آزاد کړل او بیا دغه غلام مړ شو نو دهغه څخه چې کوم میراث پاتې شی هغې ته ولاء وائی ② الْحَالَةُ: ترور «د مور خور»، ③ وَحَصَاتِيهِ: دهغې تربیت، پرورش

تسهيلات:

قوله: ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ:

د مذکوره جملې مطلب :- د قوم خور خو مور شوه اوډَ هغې خوښی د دې قوم خورینی شو مطلب دا شو چه خورینی د خپل ماما وارث کیږی اودا خلق د ذوی الارحام نه دی، لهذا په دې سره ثابته شوه که چرې ذوی الفروض او عصبه معدوم وی نویبا د مړی د میراث حصه به ذوی الارحام ته ملاوړی

د دوی الفروض او عصبه د عدم وجود په وخت کښې دوی الارحامو ته د ميراث په

ملاويدو کښې مذاهب:-

① دامام مالک رحمته الله عليه او امام شافعي رحمته الله عليه په نيزه دوی الارحام وارث نه شی جونولي

② دامام ابوحنيفه رحمته الله عليه او امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه هم دغه مسلك دي

ددويم فريق دلائل ① زير بحث حديث د دوی مستدل دي

② دمشكاة حديث نمبر (۳۰۵۲) د دوی مستدل دي په كوم کښې چې

((الحال وارث)) څخه استدلال کولي شی

③ دغه شان د حضرت بريده رضي الله عنه حديث نمبر (۳۰۵۶) هم د دوی مستدل دي ه كوم کښې

چې اودارحم الفاظ دي مستدل دي

④ قرآن آيت (وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ) هم د دوی مستدل دي

الفصل الثاني

[۲۰۴۶] د مختلف ملتونو خلقو خپل مينځ کښې يو بل څخه د ميراث اورلو حکم

۳۰۴- [۱] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ شَيْءٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① حضرت عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د دوو

مختلفو ملتونو خلقو په منځ کې وراثت نه جاري کيږي، (ابوداؤد ابن ماجه،

هل التقات: ① شئ: د شئ جمع ده مختلف او متفرق.

تسهيلات:

قوله: لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ شَيْءٍ:

د کافرانو خپل مينځ کښې د ميراث اورلو په حکم کښې مذاهب:-

يعنی د متفرق او مختلف مذاهب خلق د يو بل وارثان نه شی کيدې

① دانمه ثلاثه په نيز د مختلف مذاهب سره متعلق کافران د يو بل وارثان نه شی کيدې

مثلاً يهود د عيسايانو وارثان نه شی کيدې اونه هندو د هغوی وارثان کيدې شی

② امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني چې يهود او نصاري اوسيکان او هندوان د يو بل وارثان کيدې شی

د اول فريق دليل:- زير بحث حديث د دوی مستدل دي

۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الفرائض/باب هل يرث المسلم الكافر؟ (رقم- ۲۹۱۱) وابن ماجه في كتاب الفرائض/باب ميراث اهل الاسلام من اهل الشرك (رقم- ۲۷۳۱) واحمد في المسند: ۱۹۵/۲

وہم فریق ہلیل :- احناف دَ دوی مستدل دا حدیث دے «عن عمر رضی اللہ عنہ قال المشركون بعضهم اولياء بعض لانهم ولا يروننا»، (رواہ احمد)
قوله لَا يَتَوَارَثُ أَهْلُ مِلَّتَيْنِ شَيْءٌ:

د ملتین عہدہ ہوا :- زیر بحث حدیث کنبی "ملتین" نہ مسلم او غیر مسلم دَ دوو ملتونو تعین مقصود دے تول ملتونہ مراد نہ دی لہذا دا حدیث دَ جمهورو نہ بلکہ زمونہ دلیل دے

۱-۳- (۱) وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ عَنْ جَابِرٍ.

ترجمہ: امام ترمذی رحمہ اللہ ويلي دي چې دا روايت حضرت جابر رضی اللہ عنہ نقل کړي دی

[۲۰۴۸] د قاتل د میراث عہدہ محروم لیدل

۱-۳-۸- [۴] (۲) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: الْقَاتِلُ لَا يُوْثُّ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل، [۲] قاتل د مقتول د میراث عہدہ محروم دی ، (ترمذی ابن ماجہ)

تسبیلات: قوله: الْقَاتِلُ لَا يُوْثُّ:

د میراث عہدہ د قاتل محرومہ کیدل :- پہ دے کنبی د اسلام لوئی حکمت پت پروت دے چہ قاتل د میراث نہ محروم دے گنی خلقو بہ خپل بوداگان مورثان د میراث د وجہ نہ دیر زر خانی تہ رسول او قتل عام بہ شروع کیدو.

[۲۰۴۹] په توګه کنبی د ښا (جدة) شپږمه حصه

۱-۳-۹- [۸] (۳) وَعَنْ بُرَيْدَةَ [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] جَعَلَ لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ إِذَا لَمْ تَكُنْ قُوْمَهَا أُمًّا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: [۱] او حضرت بریدہ رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ د انا (جده) شپږمه مقررہ کړي ده، هر کله چې مور هغه محجوبه نکړي (يعني دمري مور موجود نه وي)، (ابوداؤد)،

تسبیلات:

قوله: جَعَلَ لِلْجَدَّةِ السُّدُسَ:

د جدہ عہدہ ہوا :- د جدہ نہ دلته دواړہ نیاگانې مراد دی یعنی کہ د مری مور ژوندی وی نونیاتہ بہ نی ہیخ نہ ملاوړی خو کہ مور نی ژوندنی نہ ده نوبیا بہ د مری په میراث کنبی

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب لا يتوارث أهل ملتين (رقم- ۲۱۰۸)

(۲) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی إبطال ميراث القاتل (رقم- ۲۱۰۹) وابن ماجه فی کتاب الفرائض / باب ميراث القاتل (رقم- ۲۲۳۵)

(۳) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الفرائض / باب فی الجدة (رقم- ۲۸۹۵)

نیاته شېرېمه حصه ملاویری

[۲۰۵۰] د ژوندی پیدا کیدو نکی ماشوم د میراث حکم

۳۰۵۰- [۱] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] إِذَا اسْتَهَلَ الصَّبِيُّ صُلِيَ عَلَيْهِ وَقُتِرَ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ۱- او حضرت جابر ؓ وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] که وړوکی څه آواز وځکلي وی نو دهغه د جنازې مونځ دی کيږي او هغه دي وارث گرځول کيږي، ابن ماجه دارمي هل التفات - ۱- استهل: آواز نه اوويستلو تسهيلات: قوله: استهل:

د ماشوم د مرگ صورتونه: - ۱- ماشوم چه کله د پيدائش په وخت د ژبا آواز اوکړی هغې ته استهلال وائی دلته مراد د ژوند څه علامت دې که ماشوم د پيدا کيدو په وخت ژوندې وو او بيا مړ شو، نه آواز اوکړی يا خپه لاس اوخوزه وی يا سا واخلی نو هغه ته به د قعدې مطابق غسل ورکولې شی او دهغه د جنازې مونځ به هم کولې شی او هغه به د خپل مړ مړتک تصور کيږي. بيا د مرگ نه پس به د قاعدې مطابق دهغه ميراث تقسيميږي مثلاً يوسړې مړ شو دهغه حامله ښځه پاتې شوه اوڅه خامن اولونږه ترې پاتې شو کله چه دا ماشوم ژوندې راپيداشو نو پيدا کيدوسره دې د خپل پلار په مال کښې نورو زونږو خونيندوسره وارث جوړ شو او بيا مړ شو د مرگ نه پس به د هغه په خونيندو زونږو کښې دهغه د ميراث حصه تقسيميږي. دغه شان دا ماشوم وارث هم جوړ شو او مورث هم جوړ شو ۲- که هم دغه ماشوم د پيدائش په وخت مړيداشو نو نه دې وارث جوړيدې شی او نه مورث جوړيدې شی د دې حديث هم دغه مطلب دې

[۲۰۵۱] د اسلام د ابتدایي دور د ميراث اوولو يو حکم

۳۰۵۱- [۲] (۲) وَعَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۳] «مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ [۴] وَخَلِيفَ الْقَوْمِ مِنْهُمْ [۵] وَأَبْنُ الْأَخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ۱- او حضرت کثیر ابن عبد الله د خپل پلار (حضرت عبد الله تابعي) او هغه د کثیر د نیکه یعنی د خپل پلار حضرت عمرو ابن عوف مزني صحابي ؓ څخه نقل کوي، چې هغه اوويل رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د يو قوم مولی د هغه قوم څخه دی، [۳] د يو قوم خليف د هغه قوم څخه دی، [۴] او د يو قوم خوري د هغه قوم څخه دی، (دارمي) هل التفات: - ۱- خليف: معاهده کونکې، ملگري،

تسهيلات

قوله مؤلى القوم منهم:

حليف مطلب: - دلته خبرې اترې حليف القوم منهم باندې دى ددې وضاحت دادې چه په عربو كښې دا رواج وو چه دوو كسانو به په خپل مينځ كښې په قسم باندې معاهده او معاهده كوله چه مونږ دواړه به د يو بل په غم درد مرگ او ژوند كښې شريك يو يوسره جنگ به د بل سره جنگ گنرلې شى او د يو صلح به د بل صلح گنرلې شى هر قسم تاوان نقصان كښې به دواړه شريك وى او د يود مرگ نه پس به دويم دهغه په ميراث كښې وارثانوسره شريك وى

په اسلام كښې حليف حكم: - د اسلام په شروع كښې د ميراث باره كښې حكم داسې ووچه د يويه مرگ به بل د هغه دميراث وارث وو بيا چه كله د ميراث حكم او د ميراث د تقسيم ضابطه قرآن كښې بيان كړې شوه نو د حليف دا حكم منسوخ شو او پخوانې رواج او دستور هم ختم شو.

[۲۰۵۲] د وارث عدم وجود په صورت كښې د خورن ميراث اوږل

۳-۴- [۱] (۱) عَنْ الْيُفْدَامِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ [۳] قَمَنْ تَرَكَ ذَبْتًا أَوْ ضِعْفَةً فَلَيْتَا [۴] وَمَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ [۵] وَأَنَا مَوْلَى مَنْ لَا مَوْلَى لَهُ أَوْ ثَ مَالَهُ وَأَنْتَ عَائَةُ [۶] وَالْحَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ يَرِثُ مَالَهُ، وَتَفُكُ عَائَةُ [۷] وَفِي رِوَايَةٍ: وَأَنَا وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ أَغْفِلُ عَنْهُ وَارِثُهُ [۸] وَالْحَالُ وَارِثٌ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ يَغْفِلُ عَنْهُ وَيَرِثُهُ»، رِوَاةُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] او حضرت مقدم ﷺ وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] زه د هر مؤمن په حق كې خپله د هغه څخه زيات عزيز او خبير خواه یم، [۳] كوم سړى چې په خپله دمه عيال يا قرض پرېږدي، نو د هغه د قرض آدانيگى او د هغه د عيال پرورش زما په دمه دى، [۴] او كوم سړى چې د مال پرېښودلو سره مړ شي، نو هغه د هغه د وارثانو دى [۵] وزه د هغه سړي كار ساز (يعني منتظم) یم، چې د هغه څوك كار ساز نه وي، نو زه د هغه د مال وارث كېرم، او د هغه قيدي ته نجات وركوم (يعني د هغه په ژوند كې په هغه چې كومه خون بها لازمه شوي وه او هغه د خون بها د ادا كولو څخه مخكې مړ شو نو په دې وجه د هغه نفس په عالم برزخ كې د يو قيدي په شان په سختيو كې مبتلا دى ځكه زه د هغه خون بها د خپل طرف څخه ادا كولو سره هغه ته نجات وركوم، [۶] او ماما د هغه سړي وارث دى چې د هغه هيڅوك وارث نه وي، هغه د مري ميراث پيدا كوي او هغه قيدي ته نجات وركوي (يعني د

کوم سري چې ذوی الفروض او عصبي وارث نه وي د هغه ماما چې د هغه د ذوی الارحام څخه دی د هغه وارث کېږي، نو هغه د مري ترکه پيدا کوي، او په هغه چې کومه خون بهه وغيره لازم وه هغه ادا کولو سره د هغه روح ته د عالم برزخ د عذاب څخه نجات ورکوي. [۷] او په يو دويم روايت کې داسې دي چې حضور ﷺ وفرمايل زه د هغه سري وارث يم چې د هغه هيڅوک وارث نه وي، نو زه د هغه د طرف څخه د هغه خون بها ادا کوم او د هغه وارث جوړېږم (يعني د هغه ترکه په خپله نگراني کې اخستلو سره په بيت المال کې داخلوم). [۸] او د کوم سري چې د ذوی الفروض او عصبات څخه، هيڅوک وارث نه وي نو د ذوی الارحام څخه، د هغه ماما د هغه وارث کېږي چې د هغه د طرف څخه خون بها ادا کوي او د هغه ميراث حاصلوي، (ابوداؤد).

هل للغات - ① أولي: زيات نژدې، زيات حقدار، ② ضئعة: عيال، بال بچ، ③ مؤلى: سرپرست، کارسزاو انتظام کونکې، ④ أرث: وارث کېږم، ⑤ وأثقت: فکاک بدله ورکول د يوقيدى خلاصون، ⑥ غائنة: عان: نه قيدى او د بوج لاندې گير شوې سري مراد دې. ⑦ أغفل: خون بها، ديت اداکوم

تسهيلات:

توله: وألأوال وارث:

د خوا الارحام د ميراث اوډاؤد دليل:- د حديث د احناف او حنابلة دليل دې که د يوسري د وارثانونه نه څوک ذوی الفروض وي نه عصبه وي نو بيا د ذوی الارحام ماما وارث جوړيدې شي

توله: أرث مائة:

د مذکوره جملي مفهوم:- دې نه دامراد نه دې چه د حضورياک د دغه مال وارث به جوړېږي ځکه چه انبياء د چا وارثان نه وي بلکه مراد دادي چه زه به دا په بيت المال کېږي ايرېږم

[۲۰۵۲] د بنخي د درې کسانو څخه ميراث اوډل

۳۰- [۱] (۱) وَعَنْ وَالِئَةَ بْنِ الْأَسْعَمِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «تَحْوزُ الْمَرَأَةُ ثَلَاثَ مَوَارِيثَ [۳] غَنِيَّتَهَا وَلَقِيْطَهَا وَوَلَدَهَا الَّذِي لَا عُنْتُ عَنْهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

تو جهه [۴] او حضرت وائله ابن اسقع ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۵] بنځه د دريو سړو ميراث اخلي، [۶] يو د خپل آزاد کري غلام، دويم د خپل لقيط، او دريم د خپل هغه وړوکی چې د هغه په وجه بنخي د خاوند سره لعان کړي وي، (ترمذي ابوداؤد ابن ماجه).

(۱) اخري ابو داود في السنن كتاب الفرائض/باب ميراث ابن الملاعة (رقم- ۲۹۰۶) والترمذي في كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء ما يرث النساء من الولا (رقم- ۲۱۱۵) وابن ماجه في كتاب الفرائض/باب تعزير المرأة ثلاث مواريث (رقم- ۲۷۴۲) واحمد في السنن: ۴/۴۹۰

هل اللغات - ① تَمْرُؤُ: دَ حازِ يَحْوِزُ نَه دې، جمع کول او يوځانی کول، حاصلول ② غَيْفًا: خپل آزاد کړې غلام، ③ لَيْمَطًا: دخپل لقيط، لقيط د بل چا غورزولې ماشوم، ④ لَاعَنَتْ: چه لعان نې کړې دې، لعان يعنی دښخې خاوند يو بل باندې لعنت کول د زنا د تهمت په وجه،

تسهيلات:

قوله: غَيْفًا:

د آزاد کړې غلام ميراث مالک ته ملاویدل: - يعنی دخپل آزاد کړې شوی غلام ميراث اخلي لکه څنگه چه د ضابطه لاندې هر سرې دخپل آزاد کړې شوی غلام ميراث او ولا حقداروی

قوله: وَلَقَيْطًا:

د لقيط د ميراث حکم: - يعنی ښځه دخپل لقيط ميراث اخلي د لقيط نه مراد هغه نامعلومه بچې دې چاچه چرته غورزولې وی او يو ښځې ته ملاؤ شى او ښځې هغه اوچت کړو او په هغه باندې خرچ او کړو دا ماشوم لونی شو بيا مې شو د هغه ميراث به هم دغه ښځې ته ملاوېږي چاچه دې پاللې دې.

د لقيط د ميراث په حکم کښې اختلاف: - ① په زير بحث حديث کښې هم دغه حکم دې او د اسحاق بن راهويه رحمه الله مسلك هم دغه دې.

② نور علماء فرمائی چه دا حکم هم منسوخ شوې دې ځکه چه په يو حديث کښې دى «لا ولاء لها الا ولاء العتاقة».

يو ټکلي تطبيق: - قاضى عياض فرمائی چه دا د لقيط مال به بيت المال ته ځي نو دا ښځه ډيره حقدار ده چه د بيت المال نه د لقيط مال هم دې ته ملاؤ شى ددې مفهوم په اعتبار سره به دا حديث منسوخ نه شى

قوله: لَاعَنَتْ عَنَّهُ:

په عېله ښځه د زنا تهمت لگولو يو مورد: - يعنی خاوند خپلې ښځې ته او ونييل چه دا بچې کوم چه تانه پيدا دې دا زما څخه نه دې پيدا شوې ددې جملې په ضمن کښې په دې ښځه باندې د زنا بهتان دې چونکه گواه نشته نو ښځه خاوند به لعان کوی د لعان کولونه پس به ښځه او خاوند هميشه پاره جدا شى او هغه بچې به ښځې سره وی

د ذکر شوي بچې د ميراث حکم: - دا ماشوم چه کله لونی او مال او گټى او مرشى نو د ده مور به د ده وارثه وی ځکه چه د هغه نسب ثابت دې او ميراث د نسب تابع دې دغه شان يوه ښځه د دريو ځايونو نه ميراث رايوځانى کولې شى باقى د لعان تفصيل په باب اللعان کښې ذکر شوې دې

[۲۰۵۴] ذَوْلُ زَنَاءٍ مِيرَاثِ حَكَمِ

۳۰- [۳-] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «أَتَمَّارُ جُلٍ غَاثٍ حَمْرَةٍ أَوْ أَمِيرَةٍ بِمَا لَوْلَا وَلَدُ زَنَاءٍ لَا يَرِثُ وَلَا يُورَثُ». رَوَاهُ الْتِّرْمِذِيُّ.

ترجمہ: [۳] او حضرت عمرو ابن شعيب رضی اللہ عنہ د خیل پلار اشعيب رضی اللہ عنہ، او شعيب د خیل نيکه خه نقل کوي [۱] چې رسول الله ﷺ و فرمايل کوم سړی چې د بوي آزادي ښځي يا وينځي سره زن وکړي، [۲] او د هغه په نتيجه کې چې کوم وړوکی پيدا شي هغه ته به ولد الزنا، حرامي وړوکی، ونييل کېږي هغه وړوکی به نه د چا وارث وي او نه به د هغه ميراث چاته حاصلېږي، ترمذي
 هل التفات - ① غاثر: زنا نې اوکړه.

تسهيلات

فوله: لَا يَرِثُ وَلَا يُورَثُ:

د ولد زنا د ميراث مخه معروفتيا: - يعنی ولد الزنا ماشوم نه د خپل پلار وارث کيدې شي او نه پلار د هغه وارث کيدې شي ځکه چې د کوم پلار نه دې پيدا شوې دې هغه د ده پلار نه دې يعنی شرعی نسب ثابت نه دې او ميراث د نسب تابع دې لهذا هيڅ ميراث نې نشته دې او د ولد الزنا نسب چونکه دخپلې مور نه ثابت دې لهذا مور به د ده وارثه وي او دې به د هغې وارث وي

[۲۰۵۵] ذَا زَادٍ شَوِي غَلَامِ مِيرَاثِ

۳۰- [۳-] (۲) وَعَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَاتَ وَتَرَكَ شَيْئًا وَلَمْ يَدْعُ خِيَمًا وَلَا وَلَدًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَعْطُوا مِيرَاثَهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ قُرَيْشٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ.

ترجمہ: [۳] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا فرمايې چې د رسول الله ﷺ يو آزاد کړي غلام مړ شو [۲] او هغه څه مال پرې ښووی، ليکن نه خو هغه يو رسته دار پرېښودی او نه فرزند (خوی)، چې د هغه د ترکه وارث شوی وي، [۳] نو رسول الله ﷺ و فرمايل چې د هغه پرېښی مال د هغه د کلی يو سړي ته ورکړی، (ابوداود ترمذي)
 هل التفات - ① لَمْ يَدْعُ: نه نې پرېخوډي، ② خيما رسته دار.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في إبطال ميراث ولد الزنا (رقم- ۲۱۱۳) وابن ماجه في كتاب الفرائض باب في ادعاء الولد (رقم- ۲۷۴۵)

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الفرائض باب في ميراث ذوى الأرحام (رقم- ۲۹۰۲) وابن ماجه في كتاب الفرائض باب ميراث الولاء (رقم- ۲۷۳۳)

تفہیلات: نوله من اهل قریته:

و پیغمبره ازاه کری غلام و میراث حکم :- یعنی د ده د کلی په خلقو کښې چه څوک فقیر وی یا ده سره نیزدې وی هغه ته د دغه غلام پریخودې شوې مال ورکړنی قاعده خو هم هغه ده چه د آزاد کړې شوی غلام میراث به د هغه آزادونکی آقا ته ملاوېږی که چرې څوک عصبه نی نه وی لیکن د انبیاء کرام علیهم السلام دپاره میراث اخسنل جائز نه دی په دې وجه حضور پاک او فرمائیل چه دا مال د ده د کلی یو غریب ته ورکړنی

[۲۰۵۶] د وارث دعدم وجود په صورت کښې د میراث حکم

۳۰۵۶- [۵] (۱) [۱] عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: «مَاتَ رَجُلٌ مِنْ خَزَاعَةَ فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمِيرَاثِهِ [۲] فَقَالَ: الْخَمْسُ لَهُ وَأَرَاؤُا وَارِثًا وَلَا ذَارَجًا [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : أَعْصُوا الْكُفْرَيْنَ خَزَاعَةَ ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ قَالَ: الظُّرُّو الْكُفْرَيْنَ مِنْ خَزَاعَةَ.

توجه: [۱] او حضرت بریدہ رضی اللہ عنہ وایې چې د قبیلہ خزاعه یو سړی مړ شو نو [۲] د هغه میراث رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته راوړل شو، [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې د ده یو وارث ولستوی یعنی اول خو د ذوی الفروض او عصبات څخه څوک وارث تلاش کړي، که په هغوی کې څوک وارث پیدا نشو نو) خواه څوک ذی رحم دي وارث شي (د تلاش څخه وروسته [۴] نه خو په ذوی الفروض او عصبات کې) یو وارث پیدا شو، او نه په ذی رحم کې، [۵] ځکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې د ده میراث د قبیلہ خزاعه یو ډیر بوډا ته ورکړي، (ابوداؤد، او د ابوداؤد په یو روایت کې داسې دی چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل د قبیلہ خزاعه یو ډیر لوی بوډا شړی وگوړي (او هغه ته دا میراث ورکړي،

هل الثقات :- ① القیوا: اولتوی، تلاش کړی، ② ذارج: ذوی الارحام، ③ الکفر: مشر، بوډا،

تفہیلات: نوله: اودارجر:

ذوالارحام ته د میراث ملاویدو دلیل :- ددې نه په واضحه توگه ثابتېږی که د چا وارث ذوی الفروض یا عصبه کښې نه وی نو ذوی الارحام نه به چاته میراث ورکولې شی اوهم دغه دامام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ او امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ مسلک دي

نوله: الکفر:

بوډا ته دورکولو په حکم کښې دوه وجوهات :-

① یعنی د هغه په قوم کښې د ټولو نه بوډا سړی ته د هغه مال ورکړنی ددې وجه داده چه سړې څومره بوډاوی هم دومره به هغه د مړی پلار نیکه ته په خپلوئی کښې نیزدې وی او په میراث کښې به اقرب فالقرب ته ترجیح ورکولې شی

① دا مال اول د بيت المال په مصرف كېنې راځي ليكن بيت المال د مړي د قوم داسې سرې لتوي چه د دغه مال د تولونه زيات مستحق وي او د وړاندې نه د بيت المال مصرف وي په دې وجه بډا نه ترجيح وركولې شي

[۲۰۵۷] په وصيت باندې د قرض ادا كولو تقديم

ه.ه. ۳۰۰ — [۱] (۱) وَحَقَّنَ عَلِيٌّ قَالَ: «إِنَّمَا تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ ذُنِّي) [النساء: ۷] وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَخَسَى بِالَّذِينَ فِي الْوَصِيَّةِ [۲] وَأَنَّ أَغْيَانَ بَنِي الْأُمَيَّةِ تَوَارَثُونَ دُونَ بَنِي الْعَلَاءِ [۳] الرَّجُلُ يَرِثُ أُمَّهُ لَا بِيَهُ وَأُمُّهُ دُونَ أَبِيهِ لَا بِيَهُ». رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① او د حضرت علي ؑ څخه منقول دی چې (يوه ورځ هغه «خلقو ته» او ويل چې تاسو دا آيت وايي: مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ ذُنِّي، ② خو رسول الله ﷺ د وصيت پوره كولو څخه مخكې د قرض د ادا كولو حكم كړي دی، ③ او دا حكم يې هم فرمايلي دی چې حقيقي وروڼه وارث وي، نه چې ميرني وروڼه (يعني د حقيقي وروڼو په موجودگي كې ميرني وروڼو ته هيڅ نه رسېږي) ④ او دا چې سړی د خپل حقيقي ورور وارث وي نه چې د ميرني ورور (دا جمله د مخكې د تاكيد په طور استعمال شوي ده، «ترمذي ابن ماجه» هل الثقات: ① أَغْيَانَ: حقيقي روڼه، ② بَنِي الْأُمَيَّة: مور شريك روڼه خوښدي، ③ بَنِي الْعَلَاء: ميرني روڼه، «مورني يوه وي پلارني بدل بدل وي، ④ أُمُّهُ لَا بِيَهُ: پلار شريك روڼه.

[۱] وَحَقَّنَ عَلِيٌّ قَالَ: «إِنَّمَا تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ ذُنِّي) [النساء: ۷] وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَخَسَى بِالَّذِينَ فِي الْوَصِيَّةِ [۲] وَأَنَّ أَغْيَانَ بَنِي الْأُمَيَّةِ تَوَارَثُونَ دُونَ بَنِي الْعَلَاءِ [۳] الرَّجُلُ يَرِثُ أُمَّهُ لَا بِيَهُ وَأُمُّهُ دُونَ أَبِيهِ لَا بِيَهُ». رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① او د دارمي په روايت كې داسې دی چې حضرت علي ؑ وفرمايل هغه وروڼه چې په مور كې هم شريك وي (يعني په پلار او مور دواړو كې شريك وي چې هغوی ته حقيقي وروڼه وايي) وارث وي، چې هغه وروڼه چې يواځې په پلار كې شريك وي (يعني ميرني وروڼه، د مخكې حديث هغه الفاظ دي كوم چې پورته نقل شو هل الثقات: ① الإخوة من الأم: مور شريك روڼه حقيقي روڼه.

تسهيلات: قوله: هَذِهِ الْآيَةُ:

مشار اليه آيت: — د دې آيت نه مراد (مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ ذُنِّي) دې د حضرت علي ؑ مقصد يوه خدشه لرې كول وو خدشه داوه چه د قرآن كريم په آيت كېنې وصيت پوره كول مقدم دی حالانكه د بنی كريم ؑ د فعل نه ثابتېږي چه حضور پاك د قرض ادا كول په وصيت باندې مقدم كړی دی دا په ظاهره د قرآن پاك په حكم او د رسول الله ﷺ په فعل كېنې تضاد دي حضرت علي ؑ هم د دغه خدشه د لرې كولو دپاره تنبيه فرمائی چه د

آيت په الفاظو کښې وصيت مقدم دې ليکن په حکم کښې ذکر او ادا کول مقدم دی نو هيڅ تضاد نشته دي

وصيت ٥ تقديم وجه ١ - علماو ليکلی دی چه وصيت مقدم ځکه ذکر کړې شو چه دې نه خلق انکار کوي ځکه چه د هغې څوک طالب متعين نه وی مگر قرض داسې يو څيز دې چه د دې په انسانانو کښې غوښتونکې وی چه د هغه د باور راځي نو انکار کول آسان نه وی هم د دې اهتمام په وجه وصيت مقدم کړې دي

قوله: أَعْيَانُ بَنِي الْأَوَّلِ

د خوښندواو ورونو د پاره درې اصطلاحات - د خور او ورونو د پاره درې اصطلاحی الفاظ د ميراث په بحث کښې راځي

- ① بنو الاعيان - يعنی سکه رور چه په مورپلار دواړو کښې شريک وی
  - ② علاقی - رور چه صرف پلارنی شريک وی منښدې نی جدا جدا وی
  - ③ اخيافي رور چه صرف په مور کښې شريک وی پلارانی جدا جدا وی
- يعنی ① عینی ② علاقی ③ اخيافي

[٢٠٥٨] د ميراث د آيت شان نزول

٣-٥٨- [٤] (١) [٢] وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: «جَاءَتْ أُمُّ أَرْثَةَ سَعْدِ بْنِ الرَّيْبِ بِابْنَتَيْهَا مِنْ سَعْدِ بْنِ الرَّيْبِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَاتَانِ ابْنَتَا سَعْدِ بْنِ الرَّيْبِ قُتِلَ أَبُوهُمَا مَعَكَ يَوْمَ أُحُدٍ شَهِيدًا [٣] وَإِنْ غَنِمْنَا أَخَذْنَاهُمَا وَلَمْ يَدْرُغْهُمَا مَالًا [٤] وَلَا تُنْكَحَانِ إِلَّا وَلَهُمَا مَالٌ. قَالَ: يَقْضِي اللَّهُ فِي ذَلِكَ،

توجه: ① او حضرت جابر ؓ وايې چې (يوه ورځ) د حضرت سعد بن ربيع ؓ ښځې خپلې دواړې لوني چې د حضرت سعد ابن ربيع ؓ څخه وې په اخستو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضرې شوی، ② او عرض يې وکړې چې يا رسول الله! دا دواړې لوني د سعد ابن ربيع ؓ دي، د دوی پلار چې غزوه احد کې ستاسو سره ملگری وو په ميدان جنگ کې شهيد شوی دی، ③ او د هغه مال د دوی تره اخستلو دی (يعني د دوی د پلار ترکه چې د دې لونرو رسیده، هغه د زمانه جاهليت د رسم مطابق د سعد ورور واخستې ده)، او د دوی د پاره يې هيڅ مال نه دی پريښی، ④ اوس د څو پورې چې د دوی سره مال نه وي د دوی سره د نکاح کولو د پاره هيڅوک نه تيارېږي، حضور ﷺ ورته وفرمايل چې «د لږ ورځو د پاره صبر وکړي، د دې لونرو معامله به الله ﷻ فيصله کړي (يعني د دوی په باره کې چې څه وحې نازله شي نو فيصله به وشي) نو (څو ورځې وروسته)

فَقَرَأَتْ آيَةَ الْمِيرَاثِ (٢) فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى عَمَّتَيْهَا (٣) فَقَالَ: أُعْطِيَ لِابْنَتَيْ سَعْدٍ اثْنَتَيْنِ، وَأُعْطِيَ أُمُّهُمَا الْثَمَنَ (٤) وَمَا بَقِيَ فَبُولُوكَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: آيت ميراث يعنى يوصيتكم الله فى اولادكم الخ، نازل شو (٢) نو حضور ﷺ يو خوك د هغه لونرو تره ته وليبرلى (راغوښتلو سره، يې) ورته اوويل چې د سعد (٣) لونرو ته د سعد (٤) د ترکه څخه ثلثين ٣٢ او د دوى مور ته اتمه حصه ورکړه (٥) او څه چې باقى پاتې شو هغه ستا دى، احمد ترمذي ابوداود ابن ماجه، او امام ترمذي رحمه الله ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دى

تسهيلات:

قوله سَعْدُ بِنُ الرِّبْعِ:

په همد جاهليت كښې د زياتو ميراث څخه محروميتيا: - د جاهليت په زمانه كښې به يوې ښځې ته د ميراث حصه بالكل نه وركولې كيده. دغه شان د يتيمانانو ماشومانو حق هم په ميراث كښې نه وو بلكه دمړى رور تره او د جنگ قابل خپلوان به راتلل او مال به نى اوړلو او چينكنى كوندې او ښځې به محروم پاتې كيدلې اسلام دا قبيح رسم ختم كړو

زياتو ته د ميراث وركولو د حكم نزول: - اولننى واقعه داسې پېښه شوه چه د حضرت سعد بن ربيع (رضي الله عنه) ښځه راغله او د حضور پاك په مخكښې نى شكاييت او كړوچه د سعد (رضي الله عنه) دا ماشومانې لونره دى د دوى پلار په ميدان احد كښې جهاد كولو سره شهيد شوې دې د دوى تر كره او ميراث وغيره ټول د دوى تربورانو وغيره يوړلو اوس به دې چينكو سره نكاح خوك كوى او د دوى د واده كولو به څه كيږي؟ حضور پاك ارشاد او فرمائيلو چه الله تعالى به د دې باره كښې فيصله او كړى چنانچه د قرآن پاك آيت نازل شو او دمړى د مال د تقسيم حكم نى وركړو حضور پاك داسې تقسيم او كړو چه د سعد دوو لونرو ته به د پوره مال دوه ثلث ملاويږي او د چينكومور يعنى د سعد ښځې ته به د مال ثمن ملاويږي دې نه پس چه كوم بچ شى هغه په توگه د عصبه د رور حصه ده د تقسيم صورت داسې دى

مسئله ٢٢ سعد

اخ	زوجه	بنت	بنت
عصبه	ثمن	ثلث	ثلث
٥	٣	٨	٨٥

دی: راوي وایې چې د حضرت عبد الله ابن مسعود رضی اللہ عنہ د جواب اوریدو سره ۲۱ موسی حضرت ابوموسی رضی اللہ عنہ ته راغلو او هغه مود حضرت عبد الله ابن مسعود رضی اللہ عنہ د جواب څخه خبر کړي ۲۲ نو حضرت ابوموسی رضی اللہ عنہ وفرمایې چې ماته د خپلي غلطۍ اعتراف دی. ځکه چې ابن مسعود رضی اللہ عنہ چې کومه فتوی ورکړیده هغه صحیح او حق ده نو، د څوپوري چې په تاسو کې دا عالم (یعني ابن مسعود رضی اللہ عنہ) موجود وی زما څخه یو مسئله مه پوښتی، (بخاري)

هل الكلمات: ① الفَرَاغُ: عالم،

تسهيلات: قوله: فَيَتَأَمُّنِي:

ه میراث په مسئله کې، ه ابوموسی اشعري احتیاط: - د حضرت ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ نه چا دموی د لور نمستی او خور د میراث د مسئلې تپوس او کړو هغوی اوخودله لیکن دا تاکیدنی ورته اوکړوچه زمانه پس لارښه اوددې مسئلې د ابن مسعود رضی اللہ عنہ نه هم معلومات اوکړه اوبیا راشه ماته هم اوبنایه. نیزدې ده چه هغه به هم په دې مسئله کې زما په شان اوبنایي کله چه دا سړې هلته لاړو او پوره قصه ئی بیان کړه نو حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ اوفرمانیل که چېرې په دې مسئله کې د هغه تابعداری ما اوکړه نوزه به گمراه شم

ه ابوموسی د مسئلې صورت: - مسئله داسې ده حضرت ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ چه کومه مسئله خودلې وه هغه داسې وه چه د یوې لور حصه نصف مال اود یوې خور حصه نصف مال اونمستی محروم دا غلطه وه د هغې نقشه دا وه:

مسئله ۴

بنت الابن	اخت	بنت
محروم	نصف	نصف
x	۲	۲

دا ځکه غلطه وه چه هغه د لور دپاره نمستی حاجب جوړه کړه حالته که دا حاجب نه ده په مذکوره مسئله کې ابن مسعود فتوی: -

اصل مسئله داسې ده دکوم فتوی چه حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ورکړه

مسئله ۶

بنت الابن	اخت	بنت
عصبه	سدس	نصف
۲	۱	۳

ه ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ کمال عاجزی: - ددې صحیح جواب اطلاع چه کله حضرت ابوموسی اشعري رضی اللہ عنہ ته اوشوه نو هغوی دا ښکلې جمله اوفرمانیل "لاتسالونی مادام هذا"

الحرف فیکم یعنی ترکومی پورې چه د آبن مسعود عليه السلام په شان اوچت شان والا عالم موجود وی
ناسو مانه هیڅ کله دمسئلي تپوس مه کونی

ه یوې لاهدي استنباط: - په دې جواب سره دا ضابطه حاصله شوه چه کله لونی عالم
موجود وی وړوکی عالم ته نه مسئله خودل پکار دی او مه خلق د هغه طرف ته راغب کول
پکار دی هم دې نه تقلید شخصی ثابتیږي اودې نه داهم معلومه شوه "الدين کله ادب" مگر
افسوس نن صبا معامله اولته شوې ده

[۲۰۶۰] په میراث کښې د نیکه (جد) حصه

۳۰۰- [۱۹] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
فَقَالَ: إِنَّ ابْنَ ابْنِي مَاتَ فَكُنَّا لِي مِنْ مِيرَاثِهِ» قَالَ: لَكَ السُّدُسُ. (۲) فَلَمَّا وَلِيَ دَعَا قَالَ: (۳) لَكَ سُدُسُ
آخَرُهُ. (۴) فَلَمَّا وَلِيَ دَعَا قَالَ: إِنَّ السُّدُسَ الْآخَرَ طَعْمَةٌ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا
حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

توجه: او حضرت عمران ابن حصین رضی الله عنه وایې چې یو سړي د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت
کې حاضر شو (۲) او عرض یې وکړي چې زما نوسی مړ شوی دی، د هغه په ترکه کې به ماته
خومره حاصلیږي؟ (۳) حضور صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل چې شپږمه حصه (دا جواب اوریدو
سره) (۴) چې هغه واپس لاړل نو حضور صلی الله علیه و آله راوغوښتلې او ورته یې وفرمایل چې تاته به
شپږمه حصه نوره حاصلیږي، (۵) تر بیا چې هغه واپس لاړل نو حضور صلی الله علیه و آله راوبللو او ورته
یې وفرمایل چې دا آخری شپږمه حصه ستا رزق دی، (احمد ترمذي ابوداود) او امام
ترمذي رحمته الله فرمایلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دی.
هل اللغات: - (۱) وُلِيَ: واپس شو، (۲) طَعْمَةٌ: طعام، رزق.

تسهيلات: قوله: إِنَّ السُّدُسَ الْآخَرَ:

مورد د مسئلي: - دمسئلي نوعیت داسې ووجه یوسړي مړ شو هغه په ترکه کښې مال
پریخودو اوپه وارثانو کښې ئی دوه لونه پریخودې او یونی نیکه پاتې شو د حضوریاک نه
هم دغه نیکه دخپل میراث دمسئلي تپوس اوکړو حضوریاک اوفرمانیل چه تاته به یوثلث
ملاوېږي. دا سړي لاړو بیا حضوریاک راوغوښتو ورته ئی اوفرمانیل تاته به یوسدس
ملاوېږي. دا سړي لاړو بیا حضوریاک راوغوښتو اوونی فرمانیل دویم سدس ملاؤ شودا په
توگه دعصبه دې چونکه دا سړي د ذوی الفروض څخه وو نوده ته دمری پلار نه کیدو په
وجه یوسدس مال ملاؤ شو حضوریاک ده ته دوباره یو سدس ورکړو دا په توگه دعصبه وو

(۱) أخرجه أبو داود في السنن كتاب الفرائض باب ما جاء في ميراث الجد (رقم- ۲۸۹۶) والترمذي في كتاب الفرائض
عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في ميراث الجد (رقم- ۲۰۹۹)

حضور ياك جدا جدا خكه وركړه چه دې دا اونه گنړی چه په دوه سدس ميراث كښې د هغه حصه په توگه د ذوى الفروض ده په دې وجه نى هغه ته په زباني توگه باندې اوخودل چه د آخرى سدس د عصبه په توگه دې دمنسلي صورت داسې دې

مسئله ۶ .

بنت	بنت	جد بالفروض والعصبه
ثلث	ثلث	دو سدس
۲	۲	۲

[۲۰۶۱] په ميراث كښې د جده حصه

«...» [۲۰] [۱] وَ عَنْ قَبِيصَةَ بِنْتِ ذُوَيْبٍ قَالَتْ: «جَاءَتِ الْجَدَّةُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا» [۲] فَقَالَ لَهَا: مَا لَكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ شَيْءٌ وَمَا لَكَ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَيْءٌ؟ فَأَرْجِعِي حَتَّى أَسْأَلَ النَّاسَ. فَقَالَتْ الْغُبَيْرَةُ بِنْتُ شُعْبَةَ: حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أُعْطِيَهَا السُّدُسَ. [۳] فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: هَلْ مَعَكَ غَيْرُكَ؟

ترجمه: او حضرت قبيصه ابن ذويب ؓ وايې [۲] چې د يو متوفي سړي جده د حضرت ابوبكر صديق ؓ په خدمت كې حاضره شوه او هغه ته يې د خپل ميراث په وركولو مضايه وكړه. [۳] حضرت ابوبكر ؓ هغه ته وفرمايل چې په كتاب الله كې ست د پاره هيڅ حصه مقرر نه ده او نه په سنت د رسول الله ﷺ كې ستا د پاره څه حصه مقرر شويده. يعنى ماته چې كوم حديثونه ياد دې په هغه كې په هيڅ حديث كې د انا څه ذكر نشته [۴] حكه اوس ته واپس ولاړه شه. زه به د خلقو علماء صحابه ؓ څخه پوښتنه وكړم شايد په هغوى كې چاته د جده په باره كې د حضور ﷺ څه ارشاد معلوم وي. [۵] حضرت ابوبكر صديق ؓ د خلقو څخه پوښتنه وكړه، نو حضرت مغيره ابن شعبه ؓ اوويل چې زه، يوه ورځ د حضور ﷺ په خدمت كې حاضروم (نوما وليدل) چې حضور ﷺ يوي انا ته شپږمه حصه وركړه. [۶] حضرت ابوبكر ؓ مغيره ؓ ته اوويل چې ستا څخه علاوه بل يو سړى هم تاسره وو؟ يعنى حضرت ابوبكر ؓ څخې په طور د احتياط پوښتنه وكړه چې ستا څخه علاوه يو بل سړى هم د رسول الله ﷺ څخه دا حكم اوريدلى يا ليدلى دى؟

[۱] فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلَمَةَ مِثْلَ مَا قَالَ الْغُبَيْرَةُ [۲] فَأَنْفَذَهُ لَهَا أَبُو بَكْرٍ [۳] ثُمَّ جَاءَتِ الْجَدَّةُ الْأُخْرَى إِلَى عُمَرَ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا. [۴] قَالَ: هُوَ ذَلِكَ السُّدُسُ [۵] فَإِنْ أَجِئْتُمَا فَبِئْسَ بَيْتُكُمَا وَأَبْسَ عِلَّتْ بِهٖ قَبُولُهَا. رَوَاهُ مَالِكٌ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

(۱) اخبره ابو داود في السنن كتاب الفرائض /باب في الجدة (رقم - ۲۸۹۴) والترمذي في كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في ميراث الجدة (رقم - ۲۱۰۰) وابن ماجه في كتاب الفرائض /باب ميراث الجدة (رقم - ۲۷۲۴) كتاب الفرائض /باب ميراث الجدة (رقم - ۴) واحمد في المسند: ۲۲۵/۴

توجہ: [۱] نو (یو بل صحابی) حضرت محمد ابن مسلمہ [۲] د حضرت مغیرہ [۳] د قول تائید وکړي یعنی هغه، هغه اوویل چې څه مغیرہ [۴] ويلي وو، [۵] حضرت ابوبکر [۶] ته چې کله اطمینان وشو چې د مړي د ترکی څخه د انا هم حصه ده نو هغه، هغه انا ته د مړي د ترکی څخه د شپږمې حصه ورکولو فیصله وکړه، [۷] بیا دویمه انا د حضرت عمر [۸] په خدمت کې حاضر شوه او د خپل میراث په ورکولو یې مطالبه ترې نه اوکړه، [۹] نو حضرت عمر [۱۰] ورته اوویل چې هغه شپږمه حصه ستا د پاره هم ده، [۱۱] که تاسو دوی یئ، نو هغه شپږمه حصه ستاسو د دواړو په منځ کې مشترکه ده، او که ستاسو څخه یوه وې نو هغه شپږمه حصه به د هغه یوې د پاره وي، (مالک احمد ترمذی ابوداود دارمي ابن ماجه).
 هل بلغت: - ① فَأْتَقَدُّ: نوناخذ نې کره دا خبره.

تفہیلات:

قوله: جازت الجدة إلى أبي بكر [۱۲]:

شیخینوته د نیاکانو د اټو مصداقات: - په عربی لغت کښې جده د پلار مور والایا ته هم وائی او د مور مور والایا ته هم جده وائی. د حضرت ابوبکر صدیق [۱۳] په خدمت کښې چه د میراث غوښتو دپاره کومه ښځه راغلي وه علماؤ لیکلی دی چه هغه ښځه د مړي د مور مور وه او د حضرت عمر [۱۴] په خدمت کښې چه کومه ښځه راغلي وه هغه د مړي د پلار مور وه لکه څنگه چه په بعض روایاتو کښې د دې فرق ذکر هم کړې شوې دي
 د حدیث مفهوم: - د دې حدیث مطلب دادې چه د پلار د مور والایا شپږمه حصه ده که هغه یوه وی که دوه وی او که شپږ وی د حضرت ابوبکر [۱۵] په علم کښې دا خبره وه چه یوه نیانی ده لهدا د هغې شپږمه حصه ده لیکن چه کله د حضرت عمر [۱۶] په زمانه کښې دویمه نیا راغله نو حضرت عمر [۱۷] هغې ته او فرمائیل چه د پلار د مور والایا حصه هم هغه شپږمه ده که نیا یوه وی او که دیرې وی که خان له وی نودا حصه هم د هغې د پاره خان له ده او که په یوځانی دیرې نیاگانې راجمع شی نو د ټولو دپاره هم هغه یو سدس دي ټولې به په دې کښې شریکې وی خلاصه دا چه د حضرت ابوبکر [۱۸] په علم کښې یوه نیا وه نود یوې دپاره نی سدس مقرر کړولیکن حضرت عمر [۱۹] ته معلومه شوه یوه بله نیانی هم ده نو دواړه نی هم په دغه یوه حصه کښې شریکې او گرځولې.

[۲۰۶۲] د مړي د پلار په موجوده کښې جده ته سدس ملاویدل

۳۰۳- [n] (۱) وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: «فِي الْجَدَّةِ مِمَّا بَيْنَهُمَا [۲] أَثْنَا أَوَّلَ جَدٍّ وَأَعْطَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا بَيْنَهُمَا [۳] وَأَبْنَاهَا حَيٌّ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ، وَالتِّرْمِذِيُّ ضَعْفَهُ.

۱! اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في ميراث الجدة مع ابنتها

توجه: او د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې هغه د هغی انا په باره کې چې د هغه خوی موجود وي ۱۷ دا اوويل چې (ميراث حاصلونکی) هغه مخکنی نيا وه، چې رسول الله ﷺ د هغه د خوی په موجودگي کې هغی ته شپږمه حصه ورکړې وه، ۱۸ او د هغی خوی ژوندی وو، (ترمذي دارمي، او امام ترمذي رحمتهما الله دي حديث ته ضعيف ويلي دي

تسهيلات:

قوله: مَمَّائِيهَا:

صورت ه مسئلي: - د مسئلې صورت داسې دې چې يوسړې پخپله مرشو هغه يو پلار پريخودو او يوه نيا چې په خپل مينځ کښې مور او خونی وو حضورياک د مړی نيا ته په ميراث کښې شپږمه حصه ورکړه او دغه نيا خونی هم ژوندی وو چې د مړی پلار وو په دې صورت کښې د علماو مسلك دادې چې د مړی د پلار په موجودگي کښې به نيا ته څه نه ملاوړې بلکه هغه د نمسی د ميراث نه محروم پاتې کېږي. مذکوره حديث متروک العمل دې اودا حديث ضعيف هم دې کوم چې د استدلال قابل نه دې يا خو حضورياک نيا ته د تبرع او احسان په توگه شپږمه حصه ورکړه په توگه د ميراث نی نه ده ورکړې لهدا دا ضابطه نه ده

[۲۰-۲۲] د خون بها په مال کښې د ميراث نفاذ

۳۰۰- [۲۲] (۱) عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ سَفْيَانَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَيْهِ ۲ أَنْ وَرَثَ امْرَأَةٍ أَشِيمُ الضَّحَّاكِيِّ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا» ۳ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

توجه: او د حضرت ضحاک رضي الله عنه ابن سفيان څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ هغه ته وليکل چې د اشيم ضبابي ښځې ته دی د هغه د خاوند د خون بها څخه ميراث ورکول شي، ترمذي ابوداود، امام ترمذي رحمتهما الله ويلي دي چې دا حديث حسن صحيح دی

تسهيلات:

قوله: الضَّحَّاكِيُّ بْنُ سَفْيَانَ:

د ضحاک بن سفيان تعارف: - حضرت ضحاک بن سفيان رحمتهما الله د عربو د بها دارانونه وو ونيلی شی چې د سلو بها دارانو برابر وو حضورياک سره به نی برېنده توره اوړلوسره د بهره دار په توگه اوسيدلو حضورياک هغه د هغه په قوم اسلم باندې گورنرمقرر کړې وو هم هغه وخت هغوی له د حضورياک خط راغلي وو

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الفرائض / باب في المرأة تراث من دية زوجها (رقم- ۲۹۲۷) والترمذي في كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في ميراث المرأة من دية زوجها (رقم- ۲۹۱۰) وابن ماجه في كتاب الديات / باب الميراث من الدية (رقم- ۲۶۸۲) ومالك في الموطأ كتاب العقول / باب ما جاء في ميراث العقل والتلفظ فيه (رقم- ۹) واحمد في المسند: ۵۵۲/۳

لونه امرأة الميم الضباني:

په ديت كښي ۵ ميرا ۱۵۱ جو ۱۰۱۰ - اشيم ضبابي صحابي دې دې د حضورياك په زمانه كښي قتل كړې شوې وو مگر دا قتل خطا وو په دې وجه قاتل سره خون بها او كړې شوه په وارثانو كښي د اشيم عليه السلام بي بي هم وه حضورياك هم په دې سلسله كښي ضحاك عليه السلام ته خط اوليكلو چه اشيم ضبابي ته دهغي د خاوند د ديت نه ميراث ور كړني دې حديث نه معلومه شوه چه ميراث دمري په ديت كښي هم چلېږي لكه چه دهغه په نورو مالونو كښي چلېږي ونيلي شي چه د حضرت عمر رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه خيال وو چه دمري په ديت كښي د ورثاء ديت نه چلېږي په دې وجه حضرت ضحاك رضي الله عنه هغوی ته د حضورياك د حديث حواله وركړه او مسئله ئي ثابته كړه.

[۲۰۶۴] د مولات اسلام په ارث باندي عدم اثر

۳۰۰- [۳] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الدَّارِمِيِّ قَالَ: «سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا السُّنَّةُ فِي الرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ يَلْمُزُ عَلَى يَدَيْ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ؟ قَالَ: هُوَ أَوْلَى النَّاسِ بِمَحَبَّةٍ وَمَهَابَةٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ۱) او حضرت تميم داري رضي الله عنه وايي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و سلم څخه پوښتنه وكړه چې د هغه سري په باره كې څه حكم دی چې د يو مسلمان په لاس يې ايمان راوړي وي يعني هغه مسلمان د هغه نوی مسلم مولی دی كه نه؟ عليه السلام حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل چې هغه مسلمان چې د هغه په لاس هغه مشرك اسلام راوړي دی، د هغه په ژوند كې د ټولو څخه زيات حقدار دی، او د مرگ څخه وروسته هم د ټولو څخه زيات حقدار هغه دی يعني هغه مسلمان د هغه نوی مسلم مولی دی، ترمذي ابن ماجه دارمي.

د راوي مختصر تعارف:

حضرت تميم اوس الداري رضي الله عنه: نوم تميم، ابورقيه كنيت دارى نسبت د شام اوسيدونكې وو. د قبيله تميم سره ئي نسبى تعلق وو. د اسلام نه وړاندې ئي عيسائى مذهب سره تعلق وو. په ۹هـ كښي خپل رور نعيم سره مسلمان شو. (اصابه) د حضورياك صلی الله علیه و سلم په زمانه كښي د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په زمانه كښي هم په مدينه منوره كښي اوسيدو خوچه كله د حضرت عثمان په زمانه كښي فتنه شروع شوه نو د زړه د ناخوښي باوجود خپل وطن شام ته لاړو. (۴)

(۱) اخخرجه البخارى فى كتاب الفرائض / باب إذا أسلم على يديه واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الفرائض / باب فى الرجل يسلم على يدى الرجل (رقم- ۲۹۱۸) و الترمذی فى كتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى ميراث الذى يسلم على يدى الرجل (رقم- ۲۱۱۲) وابن ماجه فى كتاب الفرائض / باب الرجل يسلم على يدى الرجل (رقم- ۲۷۵۲) واحد فى المسند: ۱۰۳/۳

هم دې صحابی رضی اللہ عنہ په جومات کښې چراغ اولگولو په کوم سره چه حضور پاک ﷺ خوشحاله شو (٥) ښه پېزار ښه لباس او ښکلې ښانسته سړې وو. (٦)
وفات - تر آخر عمر پورې پر هیزگاره او ملنګۍ ژوند تیر کړو. (٧) ٤٠ هجري کښې د دې دنیا نه رخصت شو او په بیت حبرون کښې خښ کړې شو. (٨)
مرويات - د هغوی نه ١٨ روایات نقل دي. په دې کښې یوه مسلم شریف کښې او باقی په سنن کښې دي په بخاری شریف کښې د هغوی نه یو روایت هم نشته.
هل للغات - ① السنة: حکم، شریعت

تسهيلات:

قوله: هُوَ أَوَّلَى النَّاسِ بِمَحْيَاةٍ وَمَمَاتِهِ:

د مولات اسلام اصطلاح: - یوسړې چه کله د بل سړی په لاس باندې اسلام قبلوی نو هغه سړې د دغه نوی مسلمان آقا کیږي دې ته مولات اسلام وائی د اسلام په شروع کښې په داسې صورت کښې حکم دا وو چه داخلق به د یو بل وارثان کیدل روستو بیا دا حکم منسوخ شو

قوله: هُوَ أَوَّلَى النَّاسِ بِمَحْيَاةٍ وَمَمَاتِهِ:

د مولی په جوړیدو کښې اختلاف: - نه هم دغه مراد دې چه د ژوند او مرګ دواړو صورتونو کښې دا سړې د دغه نوی مسلمان آقادي. ملا علی قاری رحمته الله علیه په حواله د مظهر رحمته الله علیه لیکلی دی چه داسې سړې د عمر بن عبدالعزیز رحمته الله علیه اوسعید بن مسیب رحمته الله علیه وغیره په نیزه نوی مسلمان آقا جوړیږي لیکن د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه امام مالک رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه په نیز د هغه مولی نه جوړیږي مولی هم هغه وی چاچه څوک آزاد کړې وی

په حدیث کښې دوه احتمالات: - ① زیر بحث حدیث یا منسوخ دي

② مطلب دادې چه اوس ژوند او د ژوند نه پس د دغه نوی مسلمان امداد په دې سړی باندې لازم دي لهذا ددې حدیث د مولی جوړیدو اونه جوړیدو سره هیڅ تعلق نشته دي
[٢٠٦٥] د آزاد شوی غلام دخپل مالک څخه د میراث اوړلو حکم

٣٠٥- [٢٣] (١) وَ عَنْ أَبِي عَبَّاسٍ ٢ «أَنَّ رَجُلًا مَاتَ وَلَمْ يَدَعْ وَارثًا إِلَّا غَلَامًا كَانَ أَعْتَقَهُ ٣ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَلْ لَهُ أَحَدٌ ٤ قَالُوا: لَا ٥ إِلَّا غَلَامُهُ كَانَ أَعْتَقَهُ ٦ لِمَنْعَلِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِيرَاثُهُ ٧». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ ابْنُ مَاجَةَ.

نو ځممه: ① او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ راوي دي ② چې یو داسې سړی مړ شو ، چې هغه د

(١) اخرجه ابو دارود فی السنن کتاب الفرائض /باب فی میراث ذوی الارحام (رقم- ٢٩٠٥) و الترمذی فی کتاب الفرائض عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب فی میراث المولى الأسفل (رقم- ٢١٠٦) وابن ماجه فی کتاب الفرائض /باب من لا وارث له (رقم- ٢٧٤١) و احمد فی المسند: ٢٢١/١

خپل يو غلام څخه علاوه چې هغه يې آزاد کړي وو بل هېڅ وارث نه وو پريښی. [۲] رسول الله ﷺ وفرمايل د ده يو وارث شته که نه: [۳] صحابه وو ﷺ عرض او کړو چې وارث يې شته، البته يو غلام شته چې هغه آزاد کړي وو، [۴] نو حضور ﷺ د هغه مړي ميراث هغه آزاد شوی غلام ته ورکړي.

تسهيلات:

قوله فَعَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِيرَاثَهُ لَهُ:

د مالک ميراث غلام ته د ملاويد صورت: - يعنی د يواځا انتقال او شو مکر دهغه په وارث نوکښې څوک نه وو صرف دهغه په پسمانده گانو کښې يو غلام وو حضور يک دهغه سړی ميراث دغه غلام ته ورکړو ملاعلی قاري رحمته الله عليه ليکلی دی دامعامله د احسان او تبرع په توگه وه لکه څنگه چه دې نه مخکښې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها په روايت کښې تير شوی دی شيخ مظهر رحمته الله عليه ليکلی دی چه د حضرت شريح رحمته الله عليه او طائس رحمته الله عليه په نيز د حديث په خپل ظاهر باندې معمول به دې لکه څنگه چه آزاد کونکې د خپل آزاد کړي غلام وارث وی دغه شان غلام هم د خپل آزاد کونکي وارث کيدې شی

[۲۰۶۶] ذولا د وراثت مسئله

«[۵] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ [۶] أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "يَرِثُ الْوَلَاءُ مَنِ يَرِثُ الْمَالُ" [۷] رواه الترمذي قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ لَيْسَ بِالْقَوِي.

قوجه: [۵] او حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل نيکه څخه نقل کوي [۶] چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] کوم سړی چې د مال وارث وي هغه د ولاء هم وارث وي. [۸] امام ترمذي رحمته الله عليه دا حديث نقل کړي دی او ويلي يې دي چې د دې حديث اسناد قوي نه دي

هل اللفظ - ① الولاء: د آزاد کړ ر - لام متروکه مال ته ولاء وانی

تسهيلات:

قوله: يَرِثُ الْوَلَاءُ مَنِ يَرِثُ الْمَالُ:

د غلام ميراث مالک ته ملاويد: - د آزاد کړي شوی غلام د مړي نه پس به ولاء د هغه آزادونکي ته ملاوېږي په دې شرط چه د غلام خپل وارث نه وی په دې حديث کښې چه کوم صورت بيان کړي شوې دې هغه داسې دې چه مثلاً د زيد پلار مړ شو بيا د هغه نه پس د زيد د پلار آزاد کړي شوې غلام مړ شو نو اوس به زيد د دغه غلام د ولاء وارث وی ځکه چه څنگه زيد د خپل پلار د مال وارث دې هم دغه شان د خپل پلار آزاد کړي شوی غلام هم

وارث دي کوم ته چه ولاه وانی یاد لرني چه داحکم صرف د عصبه بنفسه دي کوم چه خونی وی لهذا لونوته به په دي ميراث کښې هيڅ نه ملاوېږي ځکه چه هغوی عصبه بنفسه نه دی هغوی به د خپل پلار د مال وارث وی لیکن دهغه د غلام د ولاه وارث نه شی کیدی

الفصل الثالث

[۲۰۶۷] په جاهلیت کښې د تقسیم شوی میراث حکم

۲۰۶۷- [۲۰] [۱] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ فِيمَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَيُوعَلَى قِيَمَةِ الْجَاهِلِيَّةِ [۲] وَمَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ أَذْرَكَهُ الْإِسْلَامُ فَيُوعَلَى قِيَمَةِ الْإِسْلَامِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: حضرت عبد الله ابن عمر ؓ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] کوم میراث چې په زمانه د جاهلیت کې تقسیم شوی دی هغه به د زمانه جاهلیت د تقسیم مطابق وي [۳] او کوم میراث چې د اسلام زمانه پیدا کړي هغه به د اسلام مطابق تقسیمېږي، ابن ماجه: تسهيلات:

قوله فَيُوعَلَى قِيَمَةِ الْجَاهِلِيَّةِ:

① دښی کریم د دي ارشاد مطلب دادې چه کوم میراث د جاهلیت په زمانه کښې په وارث نوکښې تقسیم شوې دي په هغې کښې به ترمیم اوزیاتوالي نه کیږي چاته چه دهغه دور مطابق څومره ملاؤ شوې هم هغه د هغه حصه ده که کم ملاؤ شوې ② که زیت او په کوم مال چه د اسلام دور راغلې دي دهغې تقسیم به د اسلام د اصولو اوقواعدو مطابق کیږي د دي حدیث نه ابقاء ماکان علی ماکان ضابطه راوځي [۲۰۶۸] د ترور خپل وراره څخه د میراث اورلو عدم صحت

۲۰۶۸- [۲۰] [۲] وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَزْمٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ كَبِيرًا يَقُولُ: [۳] كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَقُولُ: غَيْبًا لِنَفْسِهِ تَوَرُّتٌ وَلَا تَوَرُّتٌ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

توجه: او د حضرت محمد ابن ابی بکر ابن حزم ؓ څخه روایت دی چې هغه د خپل پلار څخه واوریدل. اکثره به یې دا وئیل چې حضرت عمر فاروق ؓ به فرمایيل چې د عمه په باره کې تعجب دی چې د هغه وراره خو د هغه وارث کېږي خو هغه د خپل وراره نه وارثه کېږي. (مالک)

هل التفتت - ① غيبا: تعجب دي. ② العمة: ترور (د پلار خور)

(۱) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب الفرائض باب فسخه الموارث (رقم- ۲۷۸۹)

(۲) اخرجه مالك في الموطا كتاب الفرائض باب ما جاء في العمة (رقم- ۹)

تسهيلات: قوله: **فَبَابُ الْفَرَايِضِ:**

هتعمجب يو صورو ۱۵- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه فرماني په ترور باندې تعجب دې چه د هغې وراره خود هغې وارث دې مگر هغه د وراره وارث نه ده د حضرت عمر رضي الله عنه دا تعجب د قياس په بنياد دې گني د شريعت د حكم علت لتول ضروري نه دی د الله تعالی حكم دې که په عقل کښې راځي او که نه راځي

[۲۰۶۹] د ميراث علم د زده کولو حکم

۳۰۰- [۲۸] (۱) **عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] تَعْلَمُوا الْفَرَايِضَ [۳] وَزَادَ ابْنُ مَسْعُودٍ: وَالطَّلَاقَ وَالْحَجَّ [۴]. قَالَ: فَإِنَّ مَعِينَ دِينِكُمْ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.**

توجمه: [۱] او د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څخه روايت دی چې هغه وفرمايل [۲] د فرائض (ميراث، احکام او مسائل زده کړي، [۳] او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د دې الفاظو اضافه کړېده، د طلاق او حج احکام او مسائل هم زده کړي، [۴] هغه اوويل چې: د دې زده کول ځکه ضروري دی چې دا علم ستاسو د دين د ضرورياتو څخه دی، (دارمي) **حل المسائل:** ① الفرایض: ميراث،

تسهيلات:

قوله: قَالَ: فَإِنَّ مَعِينَ دِينِكُمْ:

په مذکوره مجيزونو د دين اطلاق: - يعنی ابن مسعود رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه دواړو او فرمايل: "فانه" يعنی دا علم اوزده کول بعض نسخو کښې "انها" دې يعنی دا مذکورات ستاسو دين نه دی يعنی د دين اهم اهم مسائل دی په دې صورت کښې من د تبعيض دپاره دې يامن بيانېه دې يعنی دا مذکورات ستاسو دين دي

علم الفرائض ته د نصف العلم وليلو وجه: - دې ته نصف علم ځکه وائي چه د انسان د ژوند دوه حالتونه دی يا حالت حيات دې چه نيمه حصه ده او يا حالت ممات دې چه دويمه نيمه حصه ده د علم الفرائض تعلق دويم حالت سره دې په يو حديث کښې دی تعلموا الفرائض وعلوموه الناس فاني امرؤ مقبوض - په يوروايت کښې د دې حديث په آخره کښې داسې دی: فانها اول قضية تنسي: يعنی دا روميې علم دې چه د انسانانو نه به هيرولي شي

چنانچه په علوم اسلاميه کښې علم ميراث روميې علم دې چه د علماؤ نه به پاسی اوداد قيامت د نښونه دی نه په ځاني باندې ونيلى شي چه ۸۰ فيصد علماؤ نه دا علم پاسيدلي دې په کوم کښې چه د ټولونه وړاندې زه پخپله يم الله تعالی دې د علم او علماؤ حفاظت او کړي

[۱۸] بَابُ الْوَصَايَا

دوصیتونویان

مخلاصة الباب :-

فیه ثمانية احادیث مشتملة على خمس مسائل:

① الترغيب على الإيضاء: ۱، ۶.

② جواز الوصية في الثلث فقط: ۲، ۳، ۸.

③ عدم جواز الوصية للوارث: ۴.

④ عدم الإضرار في الوصية: ۵.

⑤ عدم جواز الوصية للكافر: ۷.

ه قرآن عطفه ه وصیت ثبوت :- (قِنْ يُّهْدَى وَصِيَّةً تُؤْصُونَ بِهَا أَوْ ذُنُوبٌ ؕ) [سورت النساء: ۱۱۲]

ه وصیت لغوی معنی :- وصایا جمع ده ددی مفرد وصية دې:

ه وصیت اصطلاحی تعریف :- وصیت دې ته وانی چه یوسرې په خپل ژوند کښې خپلو وارثونو ته او وانی چه زما د مرګ نه پس فلانکې فلانکې کار او کړنې مثلاً مدرسه یا جماعت یا خانقاه یا سرانې یا پل یا هسپتال جوړ کړنې یا کوهی اوباسنې یا زما په ذمه فلانکې فلانکې عبادتونه پاتې دی ددې انتظام او کړنې

ه وصیت په حکم کښې مذهب :-

① داؤد ظاهری او اسحاق بن راهویه او اهل ظواهر په نیز وصیت کول واجب دی

② د جمهورو په نیز وصیت کول مستحب دی اگر چه د احتیاط تقاضا هم دغه ده چه هر مسلمان سره دغه وصیت موجود وی یا د تکیه لاندې نی کیخو دې وی مګر واجب نه دې

اول فریق دلائل :- ① د اول فریق مستدل د قرآن کریم دا آیت دې (كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا أَحْبَبْتُمْ أَحَدَكُمُ الْمَوْتَ أَنْ تَرَكَهُ هَبْرًا ۖ بِالْوَصِيَّةِ يُلَوِّدُ الْيَتِيمَ وَالْأَفْرِيضَ بِالْمَعْرُوفِ ؕ) [البقره: ۱۸۱]

په دې دې کښې ښکاره د وصیت دپاره د کتب لفظ استعمال شوې دې او کتب د فرضیت دپاره راځی نو وصیت کول فرض او واجب شو

② د باب الوصایا رومی فصل رومی هم د اول فریق مستدل دې

ه اول فریق د دلائل عطفه جوابونه :- اهل ظواهر چه د کوم آیت د وصیت نه استدلال کړې دې یا د دې باب د حدیث نمبر (۳۰۰) نه نی استدلال کړې دې نو ددې جواب دادې چه دا صورت یاد قرض په وصیت باندې محمول دې یعنی که دې مقروض وی نو ده باندې د قرض ادا کولو وصیت واجب دې

⑦ ياد امانت په وصيت باندې معمول دې يعنى که ده سره د چا امانت پروت وي نو په ده باندې واجب دى چې وصيت اوکړي دا ما سره فلانې خيز د فلانى امانت دې هغه ته نې واپس کړئ

⑧ د وصيت نه استجابي وصيت مراد دې اوډ وصيت په استجاب کښې د چا اختلاف نشته دې

⑨ دا د ابتداء اسلام کښې د وصيت د وجوب حکم وو بيا منسوخ شو

د دويم فريق ه لال: - ① د ميراث په آيت سره د وصيت پوره نظام منسوخ شوې دې اوس د وارثانو د شريعت د طرف نه حصې مقرردي د سړي د وصيت څه ضرورت باقى پاتې نه شو ② دغه شان "لاوصية لوارث" مشهور حديث دې په دې سره هم آيت ميراث متاثر کيدې شى د اسلام په شروع کښې سره ددې چه د وصيت نظام قائم وو ليکن روستو منسوخ شو او د آيت ميراث نه پس هم د مال په دريمه حصه کښې مالک ته د وصيت حق حاصل دې دې دپاره که يوسړې د ژوند په آخرى وخت کښې وصيت کول غواړي ي صدقه کول غواړي نو د نيکښى تولې دروازي په هغه باندې کولای دى.

الفصل الأول

[۲۰۷۰] د وصيت نامې د ليکلي ساتلو حکم

۳۰۷۰- [۱] (۱) عَنْ ابْنِ عُمرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] مَا حَقَّ أَمْرٌ مُسْلِمًا لَمْ يَشَأْ يُوَصِّ فِيهِ [۳] يَبِيتُ لِيَكُنَّ [۴] الْأَوْصِيَّةُ مَكْتُوبَةً عِنْدَهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضرت ابن عمر رضي الله عنهما وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د کوم مسلمان سړى چې (په مال يا په خپلو کې د تعلقاتو) په معامله کې څه خبره د وصيت قابل وي، ③ نو هغه ته پکار دى، چې هغه دوه شېې هم د ليکلو څخه بغير تيري نکړي، (بخاري مسلم) **هل اللغات:** - ④ يبيت: شپه تيره کړى، ⑤ مکتوبه: ليکلي شوي.

تسهيلات:

نوټ: د وصيت په باره کښې تفصيل د مذاهبو وړاندې تير شوي دې

۱) اخرجه البخارى فى كتاب الوصايا/باب الوصايا وقول النبی صلی الله علیه وسلم: «وصية الرجل مكتوبة عنده» (رقم- ۲۷۳۸) ومسلم فى كتاب الوصية (رقم- ۱- ۱۶۲۷) واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الصید/باب ما جاء فى ما یأمر به من الوصية (رقم- ۲۸۶۲) والترمذی فى كتاب الوصايا عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فى العت على الوصية (رقم- ۲۱۱۸) والنسائی فى كتاب الوصايا/باب الکراهية فى تأخير الوصية (رقم- ۳۶۱۵) وابن ماجه فى كتاب الوصايا/باب العت على الوصية (رقم- ۲۷۰۲) كتاب الوصية/باب الأمر بالوصية (رقم- ۱) واحمد فى المستند: ۱/۲

[۲۰۷۱] د خپلي ترهګر په دريمه حصه کې وصيت کيدی شي

۳۰۰۰- [۲] (۱) وَحَن سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «مَرَضْتُ عَامَةً الْفَتِيرَ مَرَضًا أَشْقَيْتُ عَنْهُ النَّوْبَ [۲] فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَهْودِي [۳] فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنْ لِي مَالًا كَثِيرٌ [۴] وَلَيْسَ يَوْلِيهِ إِلَّا ابْنَتِي [۵] أَفَأَوْحِي بِمَالِي كِلَاهُ [۶] قَالَ: "لَا" [۷] قُلْتُ: فَنُلْقِي مَالِي؟ قَالَ: "لَا"

توجه: [۱] او حضرت سعد ابن ابی وقاص رضی اللہ عنہ وایې چې زه د مکې د فتح په کال دومره سخت نا جوړه شوم چې مرګ ته نژدې شوم، [۲] کوم وخت چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما پوښتني ته تشریف راوړو، [۳] نو ماعرض اوکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما سره ډیر مال دی [۴] خو د یوې لوړ څخه سوا بل څوک وارث مې نشته، [۵] نو آیا زه د خپل ټول مال په باره کې وصیت وکړم؟ [۶] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې نا، [۷] بیا ماعرض اوکړو چې آیا د دوو دریمو حصو مال په باره کې وصیت وکړم؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې نا، هل للفت: ① أَشَقَيْتُ: أَشَقَيْتُ د قاریت په معنی کښې دې. أَشَقَيْتُ: ای قاریت.

قُلْتُ: قَالَ لَقَطْرٌ؟ قَالَ: "لَا" [۲] قُلْتُ: قَالَ لَقَطْرٌ؟ قَالَ: "الْثُلُثُ" [۳] وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ [۴] إِنَّكَ إِنْ تَذَرَدُونَ تَرَكَ أَغْنَاءَ غَيْرِمْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، [۵] وَأَنَّكَ لَنْ تَنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَجَرْتَ بِهَا [۶] حَتَّى الثَّلَاثَةَ تَرْتَفِعًا إِلَى فِي أَمْرَاتِكَ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: [۱] بیا ما عرض اوکړو چې آیا د نیمه وصیت وکړم؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې نا، [۲] بیا ما عرض اوکړو چې آیا د دریمې وصیت وکړم؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې هو، د یوې دریمې مال په باره کې وصیت کولی شي، اگر چې ډیر دی، [۳] او یاد ساته که ته خپل وارثان مالدار او خوشحاله پرېږدي، نو دا ستا د پاره د دې څخه ښه ده چې ته هغه مفلس پرېږدي. او هغه د خلقو په مخکې لاس غزولي گرځوي (یعنې سوال کوي) [۴] پوهه شه چې ته د خپل مال په کومه حصه کې هم د الله تعالی د رضا او خوشنودی په جذبه کې خرڅ کوي. نو د په هغه خرڅ به درته ثواب حاصلېږي، [۵] ددې پورې چې تاته په هغه نمرې هم ثواب حاصلېږي چې ته یې د خپلې ښځې تر ځلې ورسوي، (بخاري مسلم) هل للفت: ① اللَّطْرُ: نصف، نیمه. ② إِنَّكَ تَذَرُ: که ته پرېږدي. ③ عَالَةً: مفلس، محتاجه. ④ يَتَكَفَّفُونَ: لاسونه نه نیولی وی. سوال کوی. ⑤ الثَّلَاثَةُ: نمرې. ⑥ غِي: غېم کښې یو لغت دې کوم چه مشدد دې ځلې ته وانی

(۱) اخبره البخاری فی کتاب الوصایا/باب أن یتَرَک ورثة أغنیاء خیر من أن یتکففوا الناس (رقم- ۲۷۴۲) ومسلم فی کتاب الوصیة/باب الرصبة بالثلث (رقم- ۵- ۱۶۲۸) والترمذی فی کتاب الوصایا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الوصیة بالثلث (رقم- ۲۱۱۶) والسنائی فی کتاب الوصایا/باب: الوصیة بالثلث (رقم- ۳۶۲۶) وابن ماجه فی کتاب الوصایا/باب الوصیة بالثلث (رقم- ۲۷۰۸)

تسهيلات:

فوله عام الفتح:

عام الفتح تقييد ۱- ميرك شاه ليكلي دي چه دعام الفتح الفاظ صحيح نه دي بلكه عام
حجة الوداع الفاظ دي ديوراي نه سهوشوي ده
فوله إلا أنني:

مطلب داچه ذ ذوی الفروض نه زما وارث دي وخت کنبی صرف زما لورده
اشکال ۱- حضرت سعد رضی الله عنه یومالدار صحابی وو او دهغه خو خامن وو او په عصبه کنبی
دیرزیات وارثان وو بیا هغوی دا څنگه او فرمائیل چه زما په وارثانو کنبی صرف یو لور ده
نور څوک نشته دي؟

دا اشکال قوي جواب ۱-

① ملا علی قاری رحمته الله د علامه طیبی رحمته الله نه نقل کړي دي د دې خلاصه داده چه زما وارثان
خو دیر دي لیکن دجا باره کنبی چه زما ویره ده اوزه په هغې کنبی پریشان یم هغه صرف
زما لور ده ځکه چه دا عاجز خاتون ده چه زما په وارثانو کنبی د ټولو نه زیاته کمزوري ده
② ملا علی قاری فرمائی د حضرت سعد رضی الله عنه ذوی الفروض نه صرف یولور خودل چه د
ذوی الفروض نه یولور ده دامطلب نه دي چه نور وارثان نی نشته دي ځکه چه په عصبه
کنبی دهغوی دیرزیات وارثان وو پخپله هم دي حدیث کنبی "ورثتك" لفظ راغلي دي او
"بتكفون" د جمع صیغه ده دکوم نه چه صفا پته لگی چه نور وارثان وو مگر هغه په عصبه
کنبی وو بلكه دي سره حدیث نمبر (۲۰۴۲) کنبی "ولدتك" سره د اولاد ذکر موجود دي

③ حضرت سعد رضی الله عنه خپل مالونه په خپلو ټولو خامنو باندي تقسیم کړي وو صرف یو
لورنی وه چه هغې ته دمیراث حصه تر دغه وخته پوري نه وه ورکړي شوې په دي وجه هغوی
د دې ذکر او کړو دا جواب دیرینه دي او واضح دي ماته یادیږي چه دا ما چرته لیدلي دي
فوله الی فی:

په مباح عمل کنبی دینکی په نیت ه ثواب ملاویدل ۱- مطلب دادې چه د الله تعالی د
رضان دپاره څوک عمل کوی هغه ته ضرور ثواب ملاوېږي د بی بی په خوله کنبی نورونی
ورکول دمینی په وخت کیخودې شی دا څه عبادت نه دي بلكه عادت اوشهوت دي لیکن
چه کله په دي کنبی د الله تعالی د رضا تصور وی نوداهم په عبادت کنبی شمیرلې کیږي
او ثواب ملاوېږي

الفصل الثاني

[۲۰۷۲] د ٲول مال د وصيت ڪولو خله مما نعت

۱۸-۳۰-۲۰ (۱) عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «عَازَنِي رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنْ مَرِيضًا، فَقَالَ: «أَوْصَيْتَ؟» قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «بِكُمْ». قُلْتُ: يَمَالِي كُلُّهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. قَالَ: «فَمَا تَزَكُّتَ لَوْلَاكَ؟» قُلْتُ: هُمْ أَغْنِيَاءُ بِغَيْرِ فَقَالَ: «أَوْصِ بِالْعَشِيرِ» فَمَازِلْتُ أَنَا قَصْدَهُ، حَتَّى قَالَ: «أَوْصِ بِالثَّلَاثِ، وَالثَّلَاثُ كَثِيرٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

قوجھ: حضرت سعد ابن ابی وقاص ؓ وایي زه چي ناجوړه وم نورسول الله ﷺ زما پوښتي ته راغلی، وي فرمايل چي آيا تاد وصيت ڪولو اراده ڪړيده؟ ما اوويل چي هو. نو حضور ؐ وفرمايل چي د خومره مال د وصيت اراده دي ڪړيده؟ ما عرض اوکړو چي ما خود الله ﷻ په لار ڪي د ٲول مال د وصيت ڪولو اراده ڪړيده، حضور ؐ وفرمايل چي ت دخپل اولاد د پاره څه پريښي دي؟ ما عرض اوکړو چي هغه خپله مالدار او خوشحاله دي. حضور ؐ وفرمايل (که وصيت ڪول غواړي نو) دخپل مال د لسمي حصي په باره ڪي وصيت وکړه، حضرت سعد ؓ وایي هرکله چي ما د حضور ؐ بنودل شوی دا مقدار می باربار ڪمولى نو (زما په اصرار) حضور ؐ وفرمايل چي ښه د دريمى حصى مال په باره ڪي وصيت وکړه، اگر چي دا دريمه هم ډيره ده

هل للثلاث - عازني: بيمار پرسى اوکړه زما، زما پوښتنه نه اوکړه ۲ قَازِلْتُ: هميشه ووم زه، باربار ګونګي ووم زه ۳ اَنَا قَصْدَهُ: ما ڪمولو هغه ۴ فَوَ: د حديث تشریح د ترجمي نه ظاهره ده او ددي حديث نه معلومه شوه چه په ثلث ګڼي به وصيت جاري ګیري

[۲۰۷۲] د وارث د پاره د وصيت عدم صحت

۱۸-۳۰-۲۰ (۲) عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ: [۱] إِنْ اللَّهُ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، فَلَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ: «الْوَلَدُ لِلْفَرَسِ وَلِلْمَخَارِشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَبَرِ، وَجَاءَهُمْ عَلَى اللَّهِ».

قوجھ: ۱ او حضرت ابو امامه ؓ وایي چي ما د حضور ؐ څخه د حجة الوداع په کال په خطبه ګي اوریدل ۲ چي الله ﷻ هر حقدار ته د هغه حق ورکړي دی نو د وارث د پاره

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الجنائز عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الوصية بالثلث والربع (رقم- ۹۷۵) والنسائی فی کتاب الوصايا/باب: الوصية بالثلث (رقم- ۳۶۳۱)

(۲) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الصید/باب ما جاء فی الوصية للوارث (رقم- ۲۸۷۰) والترمذی فی کتاب الوصايا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء لا وصية لوارث (رقم- ۲۱۲۰) وابن ماجه فی کتاب الوصايا/باب لا وصية لوارث (رقم- ۲۷۱۳) واحمد فی المسند: ۲۶۷/۵

وصيت نشسته، (ابوداؤد ابن ماجه، او امام ترمذي رحمه الله) دا مزيد نقل كړي دي چې وړوكي د صاحب فراش د پاره دي او د زنا كونكي د پاره كاني دي او د هغوی معامله الله ﷻ ته حواله ده

هل الغاف - ① انقراش: بستره (مراد تري ښځه ده)، ② الغافر: زناكار، ③ الخبز: كڼړی، محرومتب، سنگسار كول

تسهيلات:

قوله: أَعْطَى كُلَّ ذِي عَقْلٍ حَقَّهُ:

د وارث د پاره د وصيت نشته: - يعنی د هر صاحب حق مقرر حصه الله تعالی ورکړې ده. د ذوی الفروض د پاره جدا حصې مقررې دي د اعصاب د پاره جدا حصې مقررې دي لهذا د يو وارث په حق كښې د وصيت ضرورت نشته كه څوك وصيت هم او كړي نو د هغې هيڅ اعتبار نشته دي او كه ټول وارثان په دې باندې متفق شي او د يو كس په حق كښې د مړي د وصيت د نفاذ اجازت وركړي نو دا جائز دي په دې شرط چه په هغوی كښې څوك وړوكي ماشوم نه وي

قوله: الولد يلقراش:

د القراش عطفه مراد: - د فراش اطلاق په ښځه باندې كيږي ليكن دلته په الولد لښفراش كښې صاحب فراش مراد دې چه د ښځې د پاره خاوند يا د ښځې د پاره آق او مالک مراد دې

قوله: وللعاهر الحجر:

د الحجر دوه معنې: - ① يعنی هغه ته به كڼړی ملاوړې چه په هغه باندې كڼړی او وړه وي سنگسار نې كړي كه چرې واده كړې وي

② يا د الحجر لفظ كڼايه ده د حرمان او محروم تيا نه چه زنا كار ته به هيڅ هم نه ملاوړې هغه محروم دي

۳۰۰- (۱) وَيَقُولُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ① قَالَ: «لَا وَصِيَّةَ لِبَارِثٍ، إِلَّا أَنْ يَتَّأَ الْوَرَثَةُ». ② مُنْقَطِعًا، هَذَا لَفْظُ الْمَصَابِيحِ. وَفِي رِوَايَةِ الدَّارِقُطَنِيِّ: قَالَ: «لَا تُجْوزُ وَصِيَّةُ لِبَارِثٍ إِلَّا أَنْ يَتَّأَ الْوَرَثَةُ».

توجه: ① و حضرت ابن عباس رضی الله عنہما د رسول الله ﷺ څخه دا نقل كړي دي چې حضور ﷺ وفرمايل د وارث د پاره وصيت نشته خو كه وارث وغواړي، ② دا حديث منقطع دي او دا د مصابيح الفاظ دي

او د دار قطنی په روایت کی دا الفاظ دی، چې حضور ﷺ وفرماییل، د وارث په حق کی وصیت جائز نه دی خو هر کله چې نور وارثان وغواری

[۲۰۷۵] وارثانو ته د نقصان رسولو وعید

۳۰-۴۰ [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ وَالْمَرْأَةُ بِطَاعَةِ اللَّهِ بَيِّنِينَ سَنَةً» [۱] ثُمَّ يَحْضُرُهَا الْمَوْتُ، فَيُخَارِأَنَ فِي الْوَصِيَّةِ، فَيُغَيَّبُ هَذَا النَّارَ. ثُمَّ قَرَأَ أَبُو هُرَيْرَةَ «مِنْ بَقِيَّةِ وَصِيَّةٍ يُؤْصَى بِهَا أَوْ ذِي غَيْرِ مَخَارِجٍ» [النساء: ۳] أَيْ قَوْلِهِ «وَذَلِكَ الْقَوْزُ الْعَظِيمُ» [النساء: ۳] «لَوْ أَنَّ أَحْمَدَ، وَالْبَرَزِيْنِيَّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

قوجه [۱] او حضرت ابوهريره رضى الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] شری او بنسخه تر شپیتو کلو د الله عبادت کوي، [۳] خو کله چې د هغوی د مرګ وخت نژدی راشي، [۴] نو د وصیت په ذریعه وارثانو ته نقصان رسوي، نو د هغوی د پاره دوزخ ضروري کېږي، [۵] د دې څخه وروسته حضرت ابوهريره رضى الله عنه دا آیت کریمه وویل و وصیة یؤصی بها أو ذی غیر مخرجات یعنی (وژنا د خپلي حصی، وصیت پوره کولو څخه وروسته د چا دپاره چې وصیت شوی وي یا د دین (قرض) څخه وروسته په شرط د دې چې (وصیت کونکی) چاته ضرر ونه رسوي

حضرت ابوهريره رضى الله عنه دا آیت تر ارشاد رباني: وَذَلِكَ الْقَوْزُ الْعَظِيمُ او دا لویه کامیابی ده پورې تلاوت کړي، احمد ترمذي ابو داود ابن ماجه،

هل التفت:- ① تَخَارِأَنَ: نو یویل ته ضرر رسوی دوی. ② ذَنَبَ: قرض

تسهيلات:

قوله: بَيِّنِينَ سَنَةً:

د آخری خاتمي اعتبار:- د حدیث تعلیم دادي چې اعتبار آخری خاتمي له دې یوسې مثلاً د شپیتو کالو نه په عبادت کنبې لگيادي بنخه هم لگياده لیکن دمرګ نه مخکېني ناجائز وصیت کولو سره خپلو وارثانو ته نقصان رسولو نه هغه د اور مستحق کیږي لهدا په هر مسلمان باندې لازم دی چې هغه دې د خپلو وارثانو په حق کنبې نقصان نه کوی گنی د عذاب دپاره دې تیارشي

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب العید باب ما جاء فی کراهیة الإضرار فی الوصیة (رقم- ۲۸۶۷) وابن ماجه فی کتاب الوصایا/باب العیف فی الوصیة (رقم- ۲۷۰۴)

الفصل الثالث

[۲۰۷۱] په جائز وصيت ذلواب ملا ويدل

۱۷- [۱] عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ مَاتَ عَلَى وَصِيَّةٍ مَاتَ عَلَى سَبِيلِ سُنَّةٍ» [۲] وَمَاتَ عَلَى تَقَى وَشَهَادَةٍ، وَمَاتَ مَغْفُورًا إِلَهُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه.

توجهه: [۱] او حضرت جابر رضي الله عنه وايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] كوم سړى چې د وصيت كولو سره مړ شي (يعني كوم سړى چې د خپل مرگ په وخت د خپل مال يو حصه د الله تعالى په لار كې مثلاً فقراء ته د ور كولو وصيت وكړي) نو هغه په صراط مستقيم او ښه طريقه مړ شو. [۳] او په تقوى او شهادت مړ شو (يعني په متقيانو او شهيدانو كې دا خل شوي او په داسې حال كې مړ شو چې د هغه مغفرت وشو (يعني وبخښل شو) (ابن ماجه).

هل اللغات: - [۱] سبيل: لاره (د شريعت)، [۲] سنة: طريقه (د دين)، [۳] على تقى: په تقوى باندې، په خوف خدا باندې، [۴] شهادة: حكمى شهادت (د شهادت ثواب به ملاويږي)، [۵] مغفوراً: بخښلې شوې.

تسهيلات: قوله: مات على سبيل:

د سبيل مخفه هراډ: - يعنى په لويه لار كښې دې اولگوى چه كوگ نه وي بلكه نيغ به وي نه به خفگان وي اونه به د چا جگړه. په دې حديث كښې د وصيت تر غيږ دې چه هونييار اوسېږنې وصيت خان سره ساتنې دا حكم د اسلام په شروع كښې واجب وو بيا د ميراث په آيت سره منسوخ شو اوس مستحب دې او كه د چا رشته دار غريب دې او په ميراث كښې د هغه څه حق نشته دې كه د هغه دپاره يوسړې دخپل دريمې حصې د مال نه وصيت كوي نو دا جائز بلكه مستحب دى.

قوله: وسنة:

د سنت مخفه هراډ: - يعنى په خوښه كړې شوې لار به مړى او د څو سنتو په لار به اچولې ځى "على تقى" يعنى د خوف خدا او د تقوى په اوچت مقام باندې به مړى په علم او عمل به د هغه خاتمه وړى او ډير به ښه وي

قوله: مغفوراً:

د وصيت فائدي: - يعنى بخښنې سره به د دنيا نه اوچتيرى ځى به. دا ټول فوائد د وصيت دى د دې فوائدو تعلق د آخرت سره دې ليكن په وصيت كښې د دنيا هم بې شميره فائدي دى كله چه سړې وصيت نه كوي او مال په بينكونو كښې يا نور كاروبار كښې لگيدلې وي دكور خلقو ته هم معلومه نه وي چه مشر سره څومره مال دې او كوم كوم ځانې كښې دې. د وصيت نه بغير مړ كيدو سره لاهونه ډوب شى دغه شان ډير واقعات شوى دى.

[۲۰۷۷] كَاذِبًا فَوَهِدَ فَيَكُونُ أَعْمَالُهُ ثَوَابًا لَهُ رَسِيدًا

۴۰۰۰- [۴] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ [۲] «أَنَّ الْعَاصَ بْنَ وَائِلٍ أَوْصَى أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ يَمَانَةُ رَقَبَةٌ [۳] فَأُعْتِقَ ابْنُهُ وَشَارَ غَنِيمُونَ رَقَبَةً [۴] فَأَرَادَ ابْنُهُ عَمْرُو أَنْ يُعْتِقَ عَنْهُ الْغَنِيمِينَ الْبَاقِيَةَ [۵] قَالَ: خَشِيَ أَنْ يُرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

توجه: [۲] او حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار (حضرت شعيب) او شعيب د خپل نیکه حضرت عبد الله ﷺ څخه نقل کوي [۳] چې عاص بن وائل وصیت کړې وو چې زه د طرف څخه دي سل غلامان آزاد کړل شي، نو پنځوس غلامان خو د هغه خوی هشام ﷺ آزاد کړل، بیا چې د هغه دویم خوی عمرو دا اراده وکړه چې باقي پنځوس غلامان هغه آزاد کړي [۴] نو هغه اوویل (يعني په خپل زړه کې یې سوچ وکړو) چې زه دا پنځوس غلامان د هغه وخته نه آزادوم د څو پورې چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه ونه کړم په خپل زړه کې یې سوچ وکړي چې آیا دا پنځوس غلامان او پنځوس غلام آزادول مقید هم دي که نه؟ نو عمرو د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو

[۵] فَذَاتِي الشَّيْءَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ أَبِي أَوْصَى أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ يَمَانَةُ رَقَبَةٌ [۶] وَإِنْ هِشَامًا أُعْتِقَ عَنْهُ غَنِيمِينَ، وَبَقِيَ عَلَيْهِ غَنِيمُونَ رَقَبَةٌ، فَأُعْتِقَ عَنْهُ! [۷] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: إِنَّهُ لَوْ كَانَ مُسْلِمًا فَأَعْتَقْتُمْ عَنْهُ أَوْ تَعَدَّ قَتْلَهُ عَنْهُ أَوْ تَحْتَجَّمْتُمْ عَنْهُ [۸] بَلَّغْتُمْ ذَلِكَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۲] او عرض یې وکړي چې یا رسول الله ﷺ زما پلار عاص دا وصیت کړې وو، چې د هغه د طرف څخه دي سل غلامان آزاد کړل شي، [۳] او بیشکه هشام ﷺ اذاد کړی او د هغه د طرفه نه پنځوس غلامان نو اوس په هغه (يعني د هشام ﷺ) په ذمه، پنځوس غلامان باقي پاتې دي، نو آیا زه د خپل پلار د طرف څخه، هغه پنځوس غلامان آزاد کړم. [۴] رسول الله ﷺ ورته وفرمایل چې هغه (ستا پلار عاص، که مسلمان وي او تاسو د هغه د طرف څخه غلامان آزاد کړي وی، یا صدقه کړي وی، یا مو د هغه د طرفه حج کړي وي نو هغه ته به د هغه ثواب رسیدی (ابوداود)،

هل الكلمات: ① تَحْتَجَّمْتُمْ حج کړې وي تاسو. ② بَلَّغْتُمْ: رسیدلې به وي هغه ته.

تسهيلات:

بَوَّاهُ أَنَّ الْعَاصَ بْنَ وَائِلٍ:

ه عاص بن وائل ه دوه محامو تعرف: - عاص بن وائل د نبوت په زمانه کښې وولیکن د بدقسمتی نه نی اسلام قبول نه کړې شو او په کفریاندې مړ شو د هغه دوه خامن وو یوه شام بن عاص رضی الله عنده او بل عمرو بن عاص رضی الله عنده و دواړو ته الله تعالی د اسلام قبلولو

توفیق ورکړې وو مکه کښې اسلام قبول کړو او بیا د حبشه طرف نه هجرت او کړو د حبشه نه واپس مکې ته راغلل نو پلار قید کړل او درې څلور کاله دیلاړ په قید کښې نکلیفونه تیرول بیا په غزوہ خندق کښې مدینې منورې ته حضور اکرم ﷺ له هجرت او کړو راغلل د لونی شان والا صحابی وو په جنگ یرمول کښې شهید شو حضرت عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ د فتح مکہ له شان وړاندې حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ سره مدینې ته اورسیدل او اسلام نی قبول کړو د څه لونی شان والا صحابه کرام وو فاتح مصر وو د حضور پاک په زمانه کښې د حضور پاک د طرف نه گورنروو بیا د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ په زمانه کښې هم گورنروو بیا د عمر فاروق رضی اللہ عنہ په زمانه کښې د مصر گورنر پاتې شو بیا د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ د طرف نه گورنر پاتې شو د ۹۹ کالو په عمر کښې ۲۳ هجری کښې وفات شو

قوله: إِنَّ أُمِّي أَوْسَى أَنْ يَتَّقَى عَنْهُ مِائَةَ رَقَبَةٍ:

د عمرو بن عاص د پلار وصیت: - په زیر بحث حدیث کښې حضرت عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ د حضور پاک نه تپوس او کړو چه زما پلار د مرگ نه وړاندې وصیت کړې وو چه زما د طرف نه سل غلامان آزاد کړه زما ورور هشام پنخوس غلامان آزاد کړل باقی پنخوس زما په: مه دی زه د هغه د طرف نه دا غلامان آزادولې شم. یعنی هغه ته به څه فائده اورسی او څه سکې به هغه ته اورسی؟

قوله: إِنَّهُ لَوُكَّانَ مُنِيلًا:

کافرمی ته ثواب نه رسیدل: - حضور پاک په جواب کښې او فرمائیل که هغه مسلمان وو نو د غلام آزادولو ثواب به هغه ته رسیدلو لیکن چونکه هغه په اسلام باندې نه دي مړ لهذا د کافر د پاره هیڅ ایصال ثواب نه وررسی حضور پاک په عجیبه طریقه سره جواب ورکړو حضور پاک دا اوونه فرمائیل چه غلام مه آزاده وه بلکه اشاره نی او فرمائیله چه د غلام آزادولو ثواب خو ضرور ملاویری غلام آزادول پکاردی دا د ثواب کاردې لیکن هغه ته ثواب څکه نه رسی چه هغه مسلمان نه وو یو کافر ته د هغه د هریو عبادت ثواب د هغه د مرگ نه پس هغه ته نه رسیږی لهذا د هیڅ نیکنی فائده به نه وی که غلام آزادول وی او که حج کول وی او که زکوٰۃ ورکول وی او مسلمانانوته د دې قسم نیکو ثواب ملاویری

[۲۰۷۸] د وارث حق لوه د ضائع کولو مکناه

۳۰۷۸- [۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ قَطَعَ مِيرَاثَ آيَةٍ، قَطَعَ اللَّهُ مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

قوچه: [۲] او حضرت انس رضی اللہ عنہ وایې چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۱] کوم سړی چې د خپل وارث میراث قطع کړي، نو الله ﷻ به د قیامت په ورځ د هغه د جنت میراث قطع کړي. (ابن ماجه)

۴۰- (۱۰) (۱۱) «كَوْرُوْهُ الْبَيْتُ فِيْ شَعْبِ الْاِيْمَانِ» عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ -

ترجمه: [۱] او بيهقي دا روايت د حضرت ابوهريره (رضي الله عنه) څخه نقل كړي دي
هل المقات - [۱] قطع ضائع كړي، ختم كړي.

تسهيلات: قوله مَنْ قَطَعَ مِيرَاثًا وَارِلَهُ:

د ميراث قطع د وارث محرومه كولو سزا - يعنې دخپل وارث ميراث په هيڅ شان سره مه
ضائع كوه او كه هغه نې د ميراث نه محروم كړو نو د قيامت په ورځ به دغه ظالم سړي د
جنت د ميراث نه محروم كړي د جنت د ميراث طرف ته د قرآن كريم طرف نه اشاره ده
(وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا) دميراث د دې اطلاق نه معلومېږي چه دهر انسان دپاره په جنت
كښي سيټ او ځاني متعين دي اودغه شان په دوزخ كښي هم يوسيټ او ځاني متعين دي
كه دا سړي جنت ته لاړنه شو نو د بل سړي سيټ هغه ته ملاوېږي دا لكه چه د جنت ميراث
دي [اشعة المعات]

د هر انسان دپاره په جنت او جهنم كښي ځاني: شيخ عبدالحق محدث دهلوي (رحمته الله عليه)
انسان د دوو سيټونو ذكر كړي دي ولما كان لكل مكلف مقعد في الجنة ومقعد في النار الخ [المعات
حاشيه مشكوة ص ۴۸۵]

بهر حال كوم سړي چه په دنيا كښي د يورشته دار ميراث خرابوي الله تعالى به د قيامت په
ورځ ددغه سړي ميراث خراب كړي [اشعة المعات]

په هل او سزا كښي مناسبت: علامه طيبي (رحمته الله عليه) په دې سزا كښي د ربط او مناسبت طرف
ته داسې اشاره كړې ده دهغه د عربي عبارت ترجمه او گورنې په قيامت كښي د جنت نه د
دغه سړي ميراث ختمول د دغه سړي ډيره ناكامي اودنا اميدني طرف ته اشاره ده په دواړو
كښي مناسبت داسې دي مثلاً په دنيا كښي د يوسړي وارث د اوږدې مودې راسې په دې
انتظار كښي دي چه زه د خپل مورث ميراث ته اورسيږم كله چه ورنيزدې شي نومرگ د دغه
سړي ميراث كت كړي او هغه نااميد كړي دغه شان چه كله دا مورث د جنت په انتظار كښي
وي او په طمع وي چه اوس به ماته زما مقام ملاوشي او په جنت كښي به زما ميراث ماته
ملاوشي نواله تعالى دهغه نه د جنت ميراث كت كړي نو د ډير اميد او انتظار نه پس هغه پوره
نااميده شي اوناكام شي اود كياتدين تدان مكافات عمل مزه هغه ته وراوځكي او هغه ته
جزاء الفعل عمل مافعل: پوره پوره حساب ملاوېږي او جزاء سینه سینه بمثلها - مكممل نقشه دهغه
مخې ته راځي حال كه هغه ته بار بار ونيلې شوي وو چه (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) ۵
په ضابطه باندې كار بند اوسيږه دي دپاره چه ته كامياب شي [الكاشف ۶/۲۳۳]

[۱۳] کتاب النکاح

دنکاح کتاب

- خلاصه الباب ۱ -

فيه ثمانية عشر حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

① الترغيب في النكاح: ۱، ۲، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۷.

② صفات الزوجة: ۳، ۵، ۹، ۱۲، ۱۳، ۱۸.

③ الترغيب في تزويج المرأة الصالحة: ۴، ۱۶.

④ كون النساء سب الفتن: ۶، ۷، ۱۸.

الفصل الأول

د نکاح لیو د قرآن عغه :- قال الله تعالى ﴿فَالْيَاكُفْرُ مَا ظَاهَرَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾

(سورت النساء: ۳).

د کتاب الیوم عغه روسته د کتاب النکاح ذکر کولووچه :- نکاح من وجه عبادت دې او

من وجه معامله ده په دې وجه د عباداتو او معاملاتو نه پس ذکر کړې شو

دنکاح لغوی معنی :- لفظ نکاح په لغت کښې ضم او ملاویدلو ته وائی او تقب - سوری ته

هم وائی په نکاح کښې دواړه مفهومونه موجود دی.

د نکاح اصطلاحی تعریف :- د فقهاء کرامو په نیز دنکاح تعریف داسې دې **النِّكَاحُ هُوَ عَقْدٌ**

وُفِيهِ لِمْلِكُ الْمُتَعَةِ بِالْأُنْثَى قَصْدًا. په اردو کښې دنکاح تعریف داسې کيږي چه نکاح د هغه

عقد او معاهده نوم دې چه د ښځې اوسړې په منيځ کښې کيږي په کوم سره چه د دغه دواړو

په مینځ کښې د زوجیت تعلقات قائميږي

د اهل وضعی په اعتبار سره د نکاح په حیثیت کښې **مذهب** :-

دنکاح لفظ د اصل وضع اعتبار سره عقد دپاره دې یا وطی دپاره ، په دې سلسله کښې

د علماؤ درې قولونه دی.

① د حضرات شوافع قول اصح او د حضرات مالکیه راجع مذهب دادې چه لفظ دنکاح

په عقد کښې حقیقت دې او وطی کښې هم مجاز ده.

② د حضرات حنفیه مسلک دادې چه لفظ دنکاح دوط الراجحی په معنی کښې حقیقت

دې او په عقد کښې مجاز ، د حضرات شوافعونه هم دا یو روایت دې .

③ لفظ دنکاح وطی او عقد دواړو دپاره علی السواء استعمالیږي. او دواړو کښې

بالاشتراك حقیقت دې

حنابلہ کنبی قاضی ابویعلیٰ هم دا اختیار کړې دي ، شوافع نه هم یو روایت هم د نقل شوې دي او حافظ ابوالقاسم زجاجی هم ددې تائید کړې دي

نکاح د عباداتو یا مباحاتو په حیثیت کنبی مذاهب :-

- ① د مالکیه نه دوه قولونه منقول دي . یو دا چه نکاح «اقوات» کنبی نه ده ، (قوت) هغه خیز ته ونیلې شی چه دهغې نه بغیر ژوند تیروول مشکل وی او نکاح داسې خیز دي چه ددې نه بغیر ژوند مشکل دی ، دویم قول دادې نکاح د تفککات دقیقیل نه ده او د فواکه شان داوی که استعمال شی نو ډیره ښه ، که نه وی نو هېڅ حرج نشته
- ② حضرات حنفیه او حنابلہ په نیز داپه عبادات کنبی شامل دي . او حضرات شوافع دا په مباحات کنبی شمیری .

نکاح په حکم کنبی مذاهب :-

- ① اود داود ظاهري رحمته الله ، علامه ابن حزم رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله یو قول دادې چه نکاح کول واجب دی .
- ② د جمهور علماء کرام مسلک دادې چه نکاح کول سنت دی . خودا سنتیت دعامو حالاتو په اعتبار سره دي ، کله چه انسان ته په زنا وغیره کنبی د مبتلا کیدو ویره نه وي . که ددې ویره وي نو (عند التوقان) بیا د ټولو دپاره نکاح کول واجب دی . البته حضرات شوافع په دې صورت کنبی هم دوجوب قائل نه دي ، بلکه هغوی ورته صرف مستحب وائی .
- د اول فریق اول دلیل :-** ① دقران عظیم الشان دا آیت مبارک (فَالْيَاكُفُّوا أَمْطَابَ لَكُمْ مِنَ الْيَاكُفِّ د دوی مستدل دي . چه (فَالْيَاكُفُّوا) د امر صیغه ده ،
- د اول فریق دویم دلیل :-** ② په حدیث کنبی (تزوجوا للودود فانی مکاتربکم الامم) کنبی وارد شوی دی او په دې کنبی هم (تزوجوا) د امر صیغه ده .
- د اول فریق دریم دلیل :-** ③ په بخاری شریف کنبی یو حدیث رازی ، ددې په آخر کنبی دی چه (فمن رغب تن سنق فللس منی) ، ددې نه هم وجوب ثابتیږي .
- د اول فریق د اول دلیل جواب :-** دا دلیل دوجوب دپاره کافي نه دی ، آیت کریمه چه (فَالْيَاكُفُّوا) د امر صیغه دي لیکن امر هر ځانې کنبی دوجوب دپاره نه رازی ، د آیت کریمه سیاق و سباق هم په دې باندې دلالت کوی چه نکاح واجب نه ده ،
- د اول فریق د دویم دلیل جواب :-** په (تزوجوا للودود) ، کنبی د امر صیغه خوده لیکن مخکنې چه په (مکاتربکم الامم) سره کوم علت بیان شوې دي ، دې نه متبادر هم دا کیږي چه وجوب لره بیانول مقصود نه دي .

د اول فریق د هريم دليل جواب ۱- او ((من رغب عن سنن فليس مني)) دهغه سړی دپاره بیان فرمائيلې شوی دی چه د حضرت نبي کریم دستومبارک نه اعراض او کړی ، بيه هم که یوسړی دست نه اعراض نه کوی او هغه نکاح صرف په دې وجه نه کوی چه ده ته دنکاح کولو ضرورت او حاجت نشته نو دا وعید دهغه دپاره نه دي

علمی مصروفیاتو ته په تړون ترجیح ور کونکی عالمان ۱- دشام مشهور عالم شیخ عبدالفتاح ابو غده په یو کتاب د ((العلماء العزباء الذین آثرو العلم علی الزواجر)) نوم سره تحریر فرمائيلی دی ، په دې کښې هغوی دهغه عالمانو مختصر حالات جمع کړي دی چه هغوی د علمی مصروفیاتو په وجه د ازواج ضرورت محسوس نه کړو . او په دې کښې هغوی تقریباً د شپږ دیرشو (۳۶) عالمانو ذکر فرمائيلې دي چه په هغوی کښې ابن تیمیه رحمه الله او علامه نووی رحمه الله پشان اساطین علم نومونه شامل دي . ظاهره ده چه ددې اهل علم متعلق خودا نشی و نیلې کیدې چه هغوی یو واجب عمل پریښودو .

دامام بخاری د طرز محقه د هدم وجوب نکاح لړینه ۱- پخپله دامام بخاری رحمه الله دصنیع او ارزانه معلومیرې چه هغه هغوی مطلقاً دنکاح دوجوب قائل نه دي ځکه د ((قَاتِلُكُمْوَا)) ولایت هغوی په ((بَابُ التَّغْيِيبِ فِي النِّكَاحِ)) لاتدي ذکر کړې دي . دې خبرې طرفه داشري کولو دپاره دا په وجوب باندې دال نه دي ، صرف دترغیب دپاره دي .

د تخلي للعبادة النافلة اونکاح په افضليتکښې مذاهب ۱-

- ① د شوافعو په نیز تخلي بالعبادة النافلة دنکاح نه غوره دي
- ② امام ابوحنيفه رحمه الله د خپل ژور نظر او شرعی نقطه نگاه په بنياد باندې فرماني چې نکاح د عبادت نغليه څخه غوره او افضله ده

د اول فریق د دليل ۱- حضرت يحيى عليه السلام ته الله تعالی ((سَيِّدَا وَمُؤْمِنَا)) فرمائيلی دی او حضور هغه وی چه واده خادی اونه کړی او يوشان په عبادت کښې اخته وی هرکله چې د پیغمبر د تجرد ژوند تیروی نودا د دې د افضليت دليل دي

د اول فریق د دليل جواب ۱- د حضرت يحيى عليه السلام شريعت زمونږ شريعت نه دي د هغوی عمل زمونږ دپاره حجت نشی جوړيدې

د هريم فریق اول دليل ۱- په نکاح باندې د نوع انسانی دارومدار دي دا د انسان د توالد او تناسل ذریعه ده دا د دوو کسانو په مینځ کښې ذاتی تړون یا صرف شخصی او طبعی خواش نه دي بلکه دا د عمل انسانی د معاشري د وجود ددې د تشکیل او ددې د ترقي بنيادی ستن ده هم دغه وجه ده چه د تخليق آدم عليه السلام نه واخله تر د شريعت محمدی پورې په ټولو آسمانی مذاهب او شريعتونو کښې نکاح يوشان راروانه ده . هيڅ یو شريعت داسې

نه دې راغلي چې ددې نکاح د عمل نه خالي پاتې وي سره ددې چې په بعضي شريعتونو کي بعضي عباداتو کي بدلون راغلي دي ليکن د شرائطو او ضوابطو تغير پريخودوسره د نفس نکاح وجود په هر مذهب کي پاتې دي يو آسماني مذهب دا اجازت نه دي ورکړې چې بغير د عقد او نکاح او بغير د معاهدې او معاهدې نه د ښځې اوسرې جنسي تعلق قنم وي

د هوم لويق هوم هليل :- نکاح کول سنت نبوي دي او په نکاح نه کولو کي د خپل پيغمبر د سنت ترک دي ددې وجې نکاح کول افضل شو
د نکاح د ضرورت اووه وجوهات او فوائد :-

① **د افرادي قوت ازاله :-** يوسرې کمزوري دي دهغه افرادي قوت د نشت برابرې په واده کولو سره هغه ته افرادي قوت حاصل يږي د نوي خپلوانود طرف نه هغه ته پشني امداد اونصرت ملاويږي نو هغه ته حوصله ملاويږي د بزدلني نه بچ کيږي اوس دا سرې نه ضمه پاتې کيږي اونه مظلوم بلکه ددې په مينځ کي د بهادرني په مطلوبه مقام باندې قنم پاتې کيږي

② **په انساني قوتونو کي اعتدال پيدا کيدل :-** په انسان کي دوه طاقتونه په ښکاره توگه موجود دي چې دهغې په افراط او تفریط او بې قاعده گني سره انسان برباديږي قوت غضبيه قوت شهويه قوت غضبيه کي افراط او زياتي تهوړ او ظلم دي او په دې کي تفریط او کمي جبن او بزدلي ده او په دې کي توسط او اعتدال شجاعت او بهادري ده کوم چې شرع مطلوب او مقصود ده

قوت شهويه کي افراط فسق او فحور او زناده او په دې کي تفریط خمود او حمود اون مردی ده او ددې وسط عفت ده کوم چې مطلوب او مقصود دي په نکاح کي د انسان هم دغه دوه بنيادي قوتونه په قابو او کنترول کي راځي او د انسان په ژوند کي د اعتدال لار پيدا کيږي

③ **دشرمگانه د تخليقي عمل بالي پاتې کيدل :-** جالينوس ليکلی دی چې د انسان يو اندام دهغې د تخليقي عمل نه تره يري مودي پورې منع کړې شي نو هغه خپل تخليقي عمل پريخودوسره بېکاره کيږي ددې نه ثابته شوه چې نکاح کولو سره سرې خپل اصلي صفت او اعتدال او عفت باندې قائم پاتې کيږي نه په فسق او فحور او زنا کي پريوځي او د نامردني ښکار کيږي خلاصه دا چې نکاح سره په جنسي خيالونو کي مکمل سکون راځي

④ **د زنا عفه د حفاظت لويه :-** نکاح شهواني قوت په اعتدال کي راولي مثلاً د قضاء شهوت دپاره چې کله سري ته صحيح او جائز محل ملاويږي نو هغه د فسق او فحور او خنا ورتوب نه محفوظ پاتې کيږي حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمته الله عليه به فرمايل که

د خوارلسو کالو جیننی او د پنځلسو کالو هلك د نکاح پابند کړې شی نو تر دېره حده پورې به د زنا وجود ختم شی دغه شان د دېره موده د نکاح نه کولو په وجه په خاص اندام کښې تبادل خود او جمود او نامردي پيدا کيږي په صحيح نکاح کولو سره سړي د دې مصيبت نه محفوظ پاتې کيږي

① **د نیک اولاده پيدا کيدو ذريعه**:- نکاح د صالح اولاد واحد ذريعه ده او په صالح اولاد کښې د دين او دنيا لونی لونی فائدي دی دغه شان د تيز مزاج والا سړي په مزاج کښې به مزه والې راځي د ښځې فرمان شونه او ريدوسره په مزاج کښې اعتدال راځي

② **په سړي کښې عاجزي پيدا کيدل**:- د قوم نماننده او مشرچه کله کورته راځي نو ښځه هغه ذهنیه او کورکمان راوړلو د پاره بازار ته په منډه کوي دې په منډه ځي او سامان پخپله اخلي راوړي په دې سره په ده کښې عاجزي راځي او د نخوت او کبر نه بچ کيږي او د هغه روحاني اصلاح کيږي د مرزا مظهر جان جاناڼ رحمۃ اللہ علیہ د مزاج حال په واقف حال باندې ښکاره دې چه هغه څومره نازک مزاج وو نو د هغوی بی بی هم دو سره بد اخلاق وه څومره چه دا حضرت نازک مزاج وو. هغوی به فرمائیل چه الله تعالی زما د اصلاح د پاره ماله داسې ښځه را کړې ده

③ **په انساني ارادو کښې او چتوالي پيدا کيدل**:- د نکاح په فائديو کښې د احم ليکلی دی چه په دې سره د انسان ارادو او حوصلو کښې او چتوالی راځي ځکه چه د خاوند جوړيدونه پس سړي سوچ کوي چه پخپله به خورم په ښځه بچو او خپلوانو باندې به هم خورم. په دې سره په انسان کښې ښه صفات مثلاً همت سخاوت او عزيمت او بهادري راځي بل د نکاح کونکي د مجاهداتو عادت کيږي ځکه چه پوره کورنې انتظام د هغه په سر باندې راځي په دې سره هغه د سستی بې پرواهي او غفلت غوندې خرابو صفاتو نه بچ کيږي

④ **د نکاح د فریضيت صورتونه**:- ① نکاح هغه وخت فرض کيږي چه د نکاح نه کولو په صورت کښې د جنسی خیالاتو د وجې نه په زنا کښې پریوتل یقینی کيږي او که په دې صورت کښې په ښځه باندې د ظلم کولو ویره وی نو بیا فرض نه ده

② حق مهر ادا کولو باندې خاوند قادر وی

③ ښځې ته نان نفقه ورکولو باندې خاوند قادر وی

④ **د نکاح د مسئولیت صورتونه**:- په دې دغه پورتنی صورتونو کښې چه کله اعتدال وی نو نکاح سنت مؤکده کيږي د اعتدال مطلب دادې چه د جنسی خیالاتو غلبه نه وی او په نان نفقه باندې سړي قادر وی په عامو حالاتو کښې نکاح د احنافو په نیز هم مباح ده لکه څنگه چه د شوافعو په نیز نکاح مطلقاً مباح ده په دې صورت کښې شریعت مطهره د نکاح ډیر ترغیب ورکړې دې اودې ته ئی نصف ایمان وئیلې دې او د صالح مستقبل ضامن

نی گر خولې دې

د نکاح د گواहत صورتونه:- نکاح هغه وخت مکروه کیږي کوم وخت چه په ښځه باندې د ظلم کولو ویره او خطره وی مزاج نی دومره سخت وی که نکاح نی او کړه نو د ظلم خطره ده نکاح هغه وخت حرام دهس کله چه د نکاح کولو په وجه د بد مزاجنی نه په ښځه باندې د ظلم کولو یقین وی

نتیجه د بحث:- د پورتنی صورتونو په رنراکښې هر سړې دا فیصله کولې شی چه په کومو حالاتو کښې نکاح کول فرض کیږي او په کومو حالاتو کښې واجب کیږي یا سنت او ب مستحب کیږي او په کومو حالاتو کښې نکاح نه کول ضروری کیږي

د نکاح اته اسام سره د تعریف او حکم:-

د نکاح اته لقونه:- په عربو کښې د جاهلیت په دور کښې به اته قسمه نکاح کیدله اسلام په هغې کښې صرف یو قسم جائز او گر خوله او باقی ټولې نی رد کړې

① **نکاح استبضاع**: ښځه چه به کله د ماهوارنی نه پاکه شوه نو خاوند به نی ونیيل چه فلانکی سردار له لاره شه جماع او کړه دې دپاره چه شریف بهادر او نجیب بچې پیداشی ښځې به داسې کول او خاوند به د حمل د ظهور پورې به نی خپلې ښځې سره صحبت نه کونو

② **نکاح الرایات**: دا د بازاری او فاحشه ښځونکاح وه په دوی کښې به هرې یوې ښځې په خپل کور باندې جهنم لگوله او کوم سړی چه به هم زنا کول غوښتل هغه ته به معلومه شوه او هغه به دې له راتللو کله چه به ماشوم پیدا کیدلو نودې خلقو به قیافه شنس راغوښتلو هغه به په کتلو سره فیصله کوله چه دا ماشوم د فلانکی سړی په شان دې لهذا داهم دهغه بچې دې

③ **د لسو کسانو غغه جماع کول**: ښځې به نمبر په نمبر لسو کسانو سره جماع کوله کله چه به هلك پیدا کیدلو نودې ښځې به هغه ټول سړی راغوښتل هیچا به انکار نه شو کولې بیا به دغه ښځې هغوی ته ونیيل تاسو چه ماسره څه کړی دی هغه تاسو ته معلوم دی ای فلانکیه دا هلك ستا دې هغه سړی به دهغې نه انکار نه شو کولې او دغه هلك به په دغه نامزدگنی او تعین سره دهغه سړی کیدلو

④ **نکاح متعه**: دا به موقتہ نکاح وه یو سړې به چرته یوښار یا کلی ته لاړو هلته د حصاریدو او سامان کیخودو او د جنسی خواش پوره کولو په غرض بغیر د څه گواه په څه معاوضه به نی یوې ښځې سره نکاح کوله او هغې سره به حصاروو نن صبا شیعه او روافضو سره ددې پوره انتظام او سهولیات موجود دی اسلام دا ناجائز گر خولې ده.

⑤ **نکاح المعلن:** داد يارباشنى پته نکاح وه د دوستنى اوياري په توگه به نى پته زناکوله اسلام دې ته (وَلَا تُخْفَتُ أَنْفَادًا) وئيلي دى اورد کړې نى دې [سورت النساء ۲۵].

⑥ **نکاح شغار:** داد دوو جينکو د بدلون صورت دې په کوم کښې چه مهرنه وى مثلاً يوسړى به بل ته وائيل دا زما لور ده ته دا په خپله نکاح کښې د خپلې لور په عوض قبوله کړه هغه بل به وئيل ته زما لور د خپلې لور په عوض کښې قبوله کړه او د دغه دواړو په مينځ کښې به مهرنه وو.

شغار او شغار د سپى د متيازو وخت کښې خپې اوچتولوتنه وائى لکه چه دلته هريويل ته اووئيل ته زما د لور اوزه ستاد لور خپې اوچتوم اوهم دغه دواړو مهردې اسلام دا هم منع کړه (بحواله رسوم جاهليت).

⑦ **نکاح البدل:** په جاهليت کښې به يوسړى بل سړى ته وئيل ته زما د پاره د خپلې ښځې نه جدا شه زه په ستاد پاره د خپلې ښځې نه جدا شم داد هغوى په نيزد نکاح يوصورت وو اسلام دا منع کړو خون صبا په بې غيرت دنيا دارو کښې دا رواج په وقتى توگه نانت کليرونو کښې کيږي.

⑧ **عام شري نکاح:** دا هغه نکاح وه کومه چه نن صبا په مسلمانانو کښې رائج ده

په خپل خاندان کښې د واده کيدو په صورت کښې دعا: - په عربو کښې چه کله به دا نکاح په خاندان کښې کيدله نو د جيننى پلار به د جيننى حق کښې دادعا کوله چه الله تعالى دې تا په دې کورتنى کښې خوشحاله اوساتى ستا اولاد دې خورشى تاله دې الله تعالى خامن درکړى او په عزت او عظمت دې اوساتى

په پردى خاندان کښې د واده کيدو په صورت کښې دعا: - که جيننى به په بل خاندان کښې واده کيدله نو پلار به نى داسې دعا غوښتله الله تعالى دې تا خوشحاله اوساتى ستا اوبه دې خوږې وى تاله دې الله تعالى خامن درنه کړى ځکه چه په دې سره به زمونږ دښمنان زياتيږي ته د خپل خاوند عزت کوه د خپلې سخرگتنى خدمت کوه دهغوى د خپلو خپلوانو قدر کوه دا نکاح به په عربو کښې د عامو شريفانو خلقو نکاح وه او د دې نوم نکاح الشرفاء هم وو.

[۲۰۸۰] خوانانوته د نکاح کولو حکم

۱۱- (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضَى لِبَعْضٍ وَأَخْصَنَ لِلْفَرْجِ (۲) وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالنَّصُورِ (۳) فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت عبد الله ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) وایسی چې رسول الله ﷺ وفرماییل (۲) ای د خوانانو ډلې په تاسو کې چې کوم سړی د مجامعت لوازمات یعنی د بنځي او وړود نفقي او د مهر ادا کولو، استطاعت لري، نو هغه ته په کار دی چې هغه نکاح وکړي. (۳) ځکه چې نکاح کول نظر ډیر ټیټوي، او شرمگاه ډیره محفوظ کوي یعنی د نکاح کولو سره د اجنبی بنځي طرف ته نظر نه مائل کېږي، او انسان د حرام کارۍ نه منع کېږي. (۴) او کوم سړی چې د جماع د لوازماتو استطاعت، طاقت، نه لري، هغه ته پکار دی چې هغه روزي نیسي. (۵) ځکه چې روژه ساتل د هغه د پاره د خصي کولو فائده ورکوي یعنی څنگه چې د خصي کیدو سره جنسي جوش ختمیږي، دغه شان په روژو نیولو سره هم جنسي جوش ختمیږي بخاري مسلم

هل التفتت - ① مَعْشَرَ جماعت ډله مَعْشَرَ هغه جماعت ته وائی چه په یو خاص وصف باندې مشتمل وی مثلاً مَعْشَرَ الرجال د سړو جماعت، مَعْشَرَ النساء د ښځو جماعت، مَعْشَرَ الجن د جنات جماعت، مَعْشَرَ الشيوخ د بوډاگانو جماعت او مَعْشَرَ الشباب د خوانانو جماعت ته وائی ② الشَّاب دا د شاب جمع ده ددې مفرد شاب دې، خوان ته وائی شبان او شبیه هم ددې جمع راځی ③ أَغْضَى بَسَمَ: سترگو لره زیات پټکته کونکې ده یعنی نکاح کولو سره سړي د غلط نظرونه بېج کېږي ④ أَخْصَنَ لِلْفَرْجِ د شرمگاه زیات حفاظت کونکې ده ⑤ وَجَاءَ: خصیتین ټکول، دې نه مراد د شهوت که والي اوماتوالي دې ځکه چه خصیتین د شهوت مرکز دي

تسهيلات: ټوله: يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ:

د خواني آخری حد - د خوانتی په آخری عمر او آخری حد کېنې د فقهاء کرامو اختلاف دې د شوافعو حضراتو په نیز د خوانتی آخری حد ډیرش کاله دې د ائمه احناف په نیز یو سړي تر څلوېښتو کالو پورې د خوان و نیلو حق لری او د بلوغ د وخت نه خوانی شروع کېږی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب من لم يستطع الباءة فليصم (رقم: ۵۰۶۶) ومسلم فی کتاب النکاح / باب استحباب النکاح لمن نافت نفسه اليه، ووجد مؤنه، واشتغال من عجز عن الوزن بالصوم (رقم: ۱ - ۱۴۰۰) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب التحريض على النکاح (رقم: ۲۰۴۶) والترمذی فی کتاب الأطعمة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی شرب الابل (رقم: ۱۸۴۵) والنسائی فی کتاب الصوم / باب ذکر الاختلاف على محمد بن أبي يعقوب فی حديث أبي أمامة، فی فضل الصائم (رقم: ۲۲۴۲) وابن ماجه فی کتاب النکاح / باب ما جاء فی فضل النکاح (رقم: ۱۸۴۵) واحمد فی السنن: ۴۳۲/۱

قوله الباءة

په لفظ باءة کې علور قسمه لغات :- اي مؤنة الباءة. دا کلمه په څلور لغاتو باندې ونيلې شي

① "باءة" دې کښې مدهم دې اوتاهم ده

② "باءة" دې کښې مدخوشته ليکن آخره کښې تاهم نشته

③ "باءة" دې کښې مدنشته مگر آخره کښې يوه هاء اوتاهم نشته

④ "باءة" دې کښې مدنشته دې مگر آخره کښې هاء موجودده بابه اومباهات د جماع اونکاح په معنی کښې راځي چه په اصل کښې همزه سره مباءة د مکان ورکولو په معنی کښې دې ځکه چه کوم سړې نکاح کوي هغه بشخي ته ځاني اومکان ورکوي بابه. قوت به ته هم ونيلې شي

د لفظ باءة معنی او د حديث په مراد کښې دوه اقوال :- اوس دا کتل دي چه دلته په حديث کښې ددې لفظ څه مراد اومعنی کړې ده.

① شارحين حديث نه علامه طيبي رحمه الله فرماني دې لفظ نه جماع او نکاح دواړه مراد اخستې شي اوجماع مراد اخستل راجح دی. ليکن په دې صورت کښې به مضاف محذوف منلې شي يعنی مؤنة الجماع واسباب الجماع، ددې محذوف ځکه ضرورت پيښ شو چه روستو "من لم يستطع" جمله راغلې ده ددې عطف په "باءة" باندې صحيح نه دې ځکه معنی به داشي چه کوم سړې ستاسونه د جماع طاقت نه لري هغه دې روژې ساتي دامعنی غلطه ده ځکه چه کوم سړې په جماع باندې قادر نه وي هغه له د شهوت کنترول کولو دپاره د روژو ساتلو څه ضرورت دې هغه خود مخکښې نه په جماع باندې قادر نه دې اوکه چرې "باءة" د لفظ نه نکاح مراد واخستې شي نوياباه دا عطف صحيح شي (الکاشف ۲۳۵/۶)

② دمسلم شريف شارح علامه محمد بن خليفه متوفی ۵۸۲۸ هـ دمسلم شريف شرح أبي کښې فرماني چه "الباءة" هم د نکاح په معنی کښې دې د جماع معنی اخستل غلط دی ځکه چه په دې صورت کښې به د "من لم يستطع" مفهوم به غلط شي يعنی دچاچه د جماع طاقت نه وي هغه دې روژې اوساتي غلط دی په دې وجه هم نکاح مراد ده دعلامه أبي تشریح زیاته بهتر او آسانه ده

د نکاح فائدي :- دلته نبي کریم ﷺ د نکاح دوه لونی فائدي خودلی دي يوه دا چه نکاح سره سړې د غلط نظريازنی نه بچ کيږي اودويم دا چه دحرام کارنی نه بچ کيږي.

قوله: مَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ

ه من لم يستطع توجیه :- ددې جملې عطف دې نه مخکښې "من استطاع" په جمله باندې

دې او "باءة" دنکاح په معنى کښې دې نوبيا به معنى صحيح شى او که چرې بقاء د جمع په معنى کښې واخستې شى لکه چه د علامه طيبي رانې ده نوبيا به مضاف محذوف منلې کيږي دې دپاره چه معنى صحيح شى يعنى "مؤنة الباءة اي اسباب الجماع" **قوله** فَصْلُهُ بِالْمَوْرِ:

په نفقه هلى گې ياريکه نکته:- دعلی لزوم او رکوب په مفهوم کښې استعمال شوې دې په کوم سره چه دا اشاره اوکړې شوه چه يودوو روزو سره دامقصد نه حاصليږي بلکه يوشان روزې ساتلو سره به حاصليږي ځکه چه روژه ساتلو سره په انساني رگونو کښې وينه منډې وهل بند پيږي او شيطان هم د دغه وينې په لارو سره داخليږي نو د ده داخله په بدن کښې بنديږي په کوم سره چه د مستنې لارې بنديږي گنې په روزې سره سرې خصی کيږي نه صرف شهوت نى کنترول کيږي.

ه محتورو ه خصی کولو حکم:- د خناور خصی کولو کښې شوافعو حضرات فرماني چه م کول اللحم وړوکی خناورو خصی کول جائز دی د غتبو جائز نه دې اود حرام خناورو خصی کول مطلقا ناجائز دی. د احنافو په نيزد خناورو د خصی کولو ذکر خوشته مگر نور تفصيل نى نشته دې.

[۲۰۸۱] د ترک نکاح ممانعت

هـ [۲] [۱] عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى عُمَانَ بْنِ مَطْعُونٍ التَّبْتُلَ [۳] وَلَوْ أَدْنَى لَهُ لَا غَنَصَيْنَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابن ابی وقاص رضي الله عنه وايي [۲] چې رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت عثمان ابن مظعون رضي الله عنه د تبتل يعني د نکاح پرېښودلو، نه منع کړي وو، [۳] که حضور صلى الله عليه وسلم هغه ته د تبتل اجازت ورکړي وو نو مونږ به هم خانو ته خصی کړي وو، (بخاري مسلم)، **هل التبتل** - ① التبتل: ښخوسره انقطاع او ترک نکاح نه تبتل وانی **تسهيلات**:

قوله: التَّبْتُلُ: يعنى محبوب د شپې تياره داسې روښانه کوی لکه څوک راهب تارک دنيا د رنډا مناره چه وی

بی بی مریم او فاطمې ته د بتول ولیو وجه:- حضرت مریم ته بتول د ترک نکاح د وجې نه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب ما یکره من التبتل والخصاء (رقم- ۵۰۷۳-) وسلم فی کتاب الرضاع/باب التحريم بخصی رضعات (رقم- ۲۴- ۱۴۵۲) والترمدی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی النهی عن التبتل (رقم- ۱۰۸۳) والنسائی فی کتاب الجهاد/باب: النهی عن التبتل (رقم- ۳۲۱۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح /باب النهی عن التبتل (رقم- ۱۸۴۸) واحمد فی السند: ۱۷۵/۱

وانی او حضرت فاطمه (علیها السلام) ته بتول یا خوددې دپاره وانی چه هغې دین ترک کړې وه او په دې وجه چه د دې امت د ښځونه حسب نسب، دین او درجه په اعتبار سره خان له جدا او ممتاز وه

[۲۰۸۲] د پندارې ښځې سره د نکاح کولو ترغیب

۲۰۸۲- (۳) [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِنَسَبِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَلِدِينِهَا" [۲] قَالُوا فَرِيذَاتُ الدِّينِ تَرِثُ بِذَلِكَ؟. "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

ترجمه: [۱] او حضرت ابو هريره (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] د يوې ښځې سره د نکاح کولو په باره کې د څلورو خيزونو لحاظ ساتل کېږي، [۳] اول د هغې مالدار کيدل، دويم د هغې حسب او نسب والا کيدل، دريم د هغې حسين او جميل کيدل، او څلورم د هغې دينداره کيدل، [۴] نو دينداره ښځه خپل مطلوب وگرځوه ستا دواړه لاسونه دي په خاوره ککړ شي، (بخاري مسلم)

هل الثقات: ① عَسَبٌ: حسب نسب، د خاندان ښه صفاتو ته حسب وانی ② طَفْرٌ: کاميابی، ③ تَرِثُ بِذَلِكَ: لاسونه دې ککړ شه، (دا کلمه د ترغیب ده)

تسهيلات:

قوله: وَلِنَسَبِهَا

د حسب نسب تعريف: - د سړي په خپل ذات او د هغه پلار نيکه او خاندان کښې چه شرعاً ي عرفاً کوم ښه صفات وی د هغې نوم حسب نسب دي. د حسب لفظ خاص کر د ښځې د خاندان په نسب باندې يادولې شی. د خاندان نسبى رفعت او عظمت اثر په اولاد باندې پریوخی

د رشتې دپاره د سړو فطري رجعات: - ① د انسان دا فطري خواهش وی چه هغه داسې ښځې سره نکاح اوکړی چه د خاندان په اعتبار سره اوچت وی عزت والاوی او حیثیت والا وی دې دپاره چه د هغوی په اولاد کښې دا خصوصیات راشی

⑦ بعضې خلق غواړی چه د هغه نکاح ښه مالداره ښځې سره اوشی

⑧ د د یوزیاتو خلقو داهم خواهش وی چه د هغوی نکاح حسین او جميل ښځې سره اوشی

⑨ بعضې نیک او دینداره خلق دا غواړی چه د هغوی ښځه نيکه او دینداره شریفه وی

د اسلام په نظر کښې قابل تر جیع صفت: - اسلام دا ترجیحات مسترد کړی نه دی بلکه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح باب الاکفاء فی الدین (رقم- ۵۰۹۰) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح باب ما یؤمر به من تزویج ذات الدین (رقم- ۲۰۴۷) والنسائی فی کتاب الجهاد باب: کراهیه تزویج الزناة (رقم- ۳۲۳۰) وابن ماجه فی کتاب النکاح / تزویج ذات الدین (رقم- ۱۸۵۸) واحمد فی المستند: ۲/ ۲۸۸

ددې نه د بیداری او نیکۍ ته په باقی صفاتو باندې ترجیح ورکړې ده. شریعت دیندارنۍ ته په دې وجه ترجیح ورکړې ده چه په دې کښې د انسان د دنیا نېکۍ ده او د آخرت هم نېکۍ ده ځکه چه په دیندارنۍ کښې پانیداری ده باقی درې څیزونه عارضی او زوال پذیر دی لهذا د بیدار او دیانتدار او عقلمند او مروت خلقو له پکار دی چه دهغوی په مخکښې دین په ټولو باندې مقدم وی کوم چه نښی کریم دهغوی دپاره خوښ کړی دی

قوله فَاَضْرِبْ ذَاتِ الْيَمِينِ:

د مذکورې جملې مفهوم: - ظفر هغه کامیابۍ ته وانی چه د ک میابۍ آخری درجه او د خوښۍ آخری منزل وی په کوم کښې چه د فوائد جلیله حصول وی دا امر ارشاد دی دې دین ته اولیت ورکړې شوې دې د باقی ترجیحاتو نفی مقصود نه ده

قوله تَرَبُّثٌ يَدَاكَ:

په عربی معلوم اتو کښې د لفظ تربت یداک معنی: - دا کلمه واضع د بد دعاء دپاره وضع کړی ده لیکن عرب په خپلو محاوراتو کښې دا د نورو معانی دپاره هم استعمالوی

① د تربتی دپاره په یو کار باندې ترغیب ورکولو دپاره ② دانکار دپاره

③ د حیرات دپاره هم استعمالیږی. دلته بد دعاء مقصود نه ده بلکه راوچتول مقصود دی کوم ته چه ترغیب هم ونیلي شی. په اردو کښې ددې دپاره "تیرا اس هو" الفاظه به مناسب وی

په عربی کښې به پوره جمله داسې جوړیږی ((تَرَبُّثٌ يَدَاكَ اَنْ لَمْ تَفْعَلْ مَا اَمَرْتُكَ)).

لکشف ۲۳۷/۶

[۲۰۸۲] نیکه بی بی که لولې دنیاوی نعمت

س- [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

"الدُّنْيَا كُلُّهَا مَتَاعٌ ① وَغَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ ②". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ① او حضرت عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ وایی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی ② پوره دنیا یو متاع ده. او د دنیا بهترینه متاع نیک عمله ښځه ده. (مسلم)

حل لفظات: ① متاع: د عارضی فائدې لپړ شان سامان

تسهيلات: قوله: كُلُّهَا مَتَاعٌ:

د متاع تشریح: - د دنیا هغه قلیل او کثیر سازو سامان د کوم نه چه فائده اوچتولې شی هغې ته متاع وانی په مختصر الفاظو کښې داسې اووایه چه متاع هغه څیز دی د کوم نه چه لپړه شان عارضی فائده اوچته کړې شی اویا فناسی (الکاشف ۲/۲۴۸)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الرضاع/باب خیر متاع الدنيا المرأة الصالحة (رقم- ۶۴ - (۱۴۶۷) والنسائی فی کتاب الجهاد/باب المرأة الصالحة (رقم- ۲۳۲۲) واحد فی المسند: ۱۶۸/۲

د هري غيزونو حقيقت معلومولو دپاره د امام اصمعي د تون عجيبه والله :- امام لغت شيخ اصمعي رحمته الله باره كښې وينلې كيږي چه هغه د دريوخيزونو يعنې متاع، تبارك او رقيم حقيقت معلومولو تلاش وو چه ددې دريوارو الفاظواصلي مفهوم او حقيقت څه دې نوهغه د كلو طرف ته لاړو دې دپاره چه د صحرانشين عربو فصحاء نه ددې حقيقت معلوم كړي كله چه هغه په يوكلې كښې يو كوهي ته اورسيدو نوهغه اوكتل چه په كوهي باندې يوه جينسي لوبښي وينځي كومي سره چه د لوبښو وينځلو دپاره سخا، خيرنه خيچنه غوره كنده كپړه وه اصمعي رحمته الله دا نظاره كتله چه يوسپې راغلو هم دغه د لوبښو وينځلو كپړه نې په خله كښې اوچته كړه او د غر طرف ته وراوختلو. دغه جينسي د فرياد په شكل كښې خپلې مورته داسې آواز او كړو تاأساءه جاء الرقيم وأخذ المتاع وتبارك إلى الجبل - اصمعي رحمته الله چه كله خپل دريواره مقاصد په يوه جمله كښې واوريده نو د خوشحالي نه تاؤ شو مطلب دا چه د متاع حقيقت چتره اولاس پناه د لوبښو وينځلو كنده كپړه ده او په سورت كهف كښې چه كوم د رقيم لفظ راغلي دې دې نه سپې مراد دې او په قرآن كښې چرته چه د تبارك لفظ راغلي دې هغې نه دأند تعالى اوچتوالي او عظمت مراد دې نيكې ښځې ته په دې وجه د متاع او نفع سامان اونيښلي شو چه داد مفتو خوكيداره ده د خاوند خدمتگاره ده ښه وفادار نسل زياتونكې ده غم شريكه ده خير خواه ده مشوره وركونكې ده او هم دغه بهترين روزگار دې

[۲۰۸۴] د قريشو نيك عملو ښځو فضيلت

۲۰۸۳- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : " خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبَ الرَّبْلُ صَالِحُ نِسَاءٍ قُرَيْشٍ [۴] أَخْنَأَةٌ عَلَى وَلَدٍ فِي صِغَرِهِ، وَأَرْعَاءَةٌ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوچمه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] چې په اوبښانو سوريډونكو ښځو كې ښه ښځې د قريشونيكې ښځې دي، [۳] چې په وړو كوشنيانو ډيري مهرباني وي، [۴] او د خپل خاوند د هغه مال چې د هغې په قبضه كې وي ډير زيات حفاظت كوي. (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① كَبِنَ الرَّبْلِ: په اوبښانو سوريډونكې ښځې. دې نه د عربونځې مراد دی ځكه چه كه اوبښانو باندې سورلی د عربو ښځو عادت دې، دا د هغوی خصوصيت او دهغوی تعريف دې ② أَخْنَأَةٌ: په ماشومانو بچو باندې مهرباني كونكې ښځې. ③ أَرْعَاءَةٌ: د خاوند د مال حفاظت كونكې ښځې.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب إلى من ينكح. وأى النساء خير. وما يستحب [ص: ۶] أن يتخير لطفه من غير إيجاب (رقم- ۵۰۸۲) وسلم في كتاب فضائل الصحابة رضى الله تعالى عنهم / باب من فضائل نساء قريش (رقم- ۲۰۰ - ۲۵۲۷) (۲۵۲۷) واحد في السند: ۲ / ۲۶۹

تسهيلات:

قوله أُنْشَأَ عَلَى وَلَدٍ:

۱- حنا یحنو د نصر ینصر نه د شفقت په معنی کښې دې ټولدنکړ، راوړلې شو دې دپاره چه عموم راشی که د چاڅوک هم ولد وی که هغه نسی خپل وی یا د سابقه ښځې وی چه د هغې په تربیت کښې وی په هریویاندي شفقت کونکې ده
قوله: أُنْشَأَ:

۲- حنا له مواسی- هغه ښځه چه څوک یتیم ماشوم اوپالی گنی حانه نه ده یا که چرې یتیمان پر سرېدی نکاح اوکړی نوییاهم حانه نه ده په دې حدیث کښې د عربو او بالخصوص د قریشو د ښځو تعریف دي

۳- حنا په ضمیر اشکال:- احنا کښې ضمیر مذکر ولې راوړلې شو او حال دادې چه ضمیر په ظاهره د ښځو طرف ته راگرځی؟

۴- اشکال جواب:- د مذکر ضمیر د الصنف طرف راگرځی مراد هذا الصنف دې یا من یرکب الابل طرف ته راگرځی کوم چه د کلام په مفهوم کښې موجود دي دغه شان د اربعه ضمیر هم د مور طرف ته راگرځی کوم چه د کلام په مفهوم کښې دي
[۲۰۸۵] ښځې که لویه فتنه ؟

۵- [۶] (۱) وَعَنْ أَسَمَةَ بِنْتِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَاتَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَفْرَعُ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او حضرت اسامه بن زید رضی الله عنہا وایی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرماییل [۲] ما د خان نه وروسته هیڅ داسې فتنه نه ده پریښي چې د سرو په حق کې د ښځو د فتنې نه زیاته ضرر رسانه وي. (بخاری مسلم)

هل الفت ① فتنه أفرد: ډیره زیاته ضرر رسونکې فتنه

تسهيلات: قوله: مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً:

ښځه د فتنې او فساد جوړه ۱- ښځه که چرې د هغې په پیدائشی او تخلیقي فطرت، یا څه ظاهري شریعت قابونه کړی اودا فطري او شرعي څیزونه د هغې اصلاح اونه کړی نوښځه عین فساد دي اود سرو په حق کښې داد ټولو نه زیاته ضرر رسونکې فتنه ده. اول خوددې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب ما یفتی من شؤم المرأة (رقم-۵۰۹۶) ومسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب اکثر اهل الجنة الفقراء وأكثر اهل النار النساء وبيان الفتنة بالنساء (رقم-۹۷) - (۲۷۴۰) والترمذی فی کتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی تحذیر فتنه النساء (رقم-۲۷۸۰) وابن ماجه فی کتاب إقامة الصلاة/باب ما جاء فی صلاة الليل والنهار متنی متنی (رقم-۱۳۲۵) واحمد فی المسند: ۲۰۰/۵

دېره چه په عام توگه باندې د سرو طبائع د ښخو طرف ته مائل کېږي دوه دا چه سړي د ښخو زيات خواهشات پوره کولو باندې اود ښخې ټوله سرمايه داده چه هغه سړي د دين بېکلا او بېنست طرف ته رامايل کړي اود دنيا په محبت کېږي راگيروي اود دين محبت دهرې بريښي او فتنې جرړه ده. لهدا ښخه صرف د فساد د زريعه نه بلکه عين فساد دي.

د دنيا اول قتل د ښخې په وجه: - په دنيا کېږي اول قتل قابيل د ښخې د وجهي نه کړې وو او هغه نې هم خپل ورور وژلي وو. قرآن کریم کېږي الله تعالى (وَيُزَيِّنُ لِلنَّاسِ حُبَّ الدُّنْيَا وَكُفْرَهُنَّ مِنَ الدُّنْيَا) (اسورة آل عمران ۱۴) الخ اګېږي ښخې نفس خواهشات گرځولو سره په ټولو شهو اتو کېږي په سرفهرست ده خلاصه دا چه که چرې ښخه صالحه وي نو دا حضرت حوا عليه السلام نور او خوږه ده او که مفسد وي نو دا د شيطان ترور ده.

په حديث کې د بعدی قيد فائده: - ښي کریم د ښخو دا فتنه "بعدي" سره ځاني کولو کېږي اشاره او کړه چه ددې فتنه به زما د وفات نه پس زياتېږي

[۳۰۸۶] د ښخې فتنې څخه د ځان ساتلو حکم

۳۰۸۶- [۴] (۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - :
 "الدُّنْيَا حُلُوةٌ خَيْرَةٌ فَإِنَّ اللَّهَ مُتَعَلِّقُكُمْ فِيهَا فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ [۲] فَأَتَقُوا الدُّنْيَا، وَاتَّقُوا الْبِتْرَةَ فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ بَيْنَ إِبْرَاهِيمَ لَكَثُ فِي النِّسَاءِ." [رواه مسلم].

توجه: [۱] او حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه وایې چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایېل: [۲] دنيا شیرينه او شنه (جاذب نظره) ده، [۳] الله تعالی تاسو د دې دنيا خليفه جوړ کړي یی، ځکه هغه هر وخت، گوزي چې تاسو په دې دنيا کې څنگه عمل کوئ. [۴] نو د دنيا نه ځان اوساتی، او د ښخو (د فتنو) نه ځان اوساتی، [۵] ځکه چې د بني اسرائيلو د تباهی. باعث د ټولو نه مخکې فتنه د ښخو په صورت کې وه، (مسلم)

حل الفات: ① حُلُوةٌ: خوږه او شیرينه. ② خَيْرَةٌ: شنه او تازه. نظر راښکونکې. دنيا هم دغسې ده په طبيعت خوږه او په نظر ښائسته لکي ③ مُتَعَلِّقُكُمْ: یعنی الله تعالى تاسو په دې دنيا کېږي خپل خليفه جوړ کړې یی تاسو خليفه یی اصل مالک الله تعالى دې تاسو صرف د نائب او وکیل په توگه په دې کېږي اوسېږي

تسهيلات:

تولہ: فَأَتَقُوا الدُّنْيَا: یعنی دنيا يو د دهر کې نه ډک جال دې په دې کېږي مه راگيرېږې دنيا فاني او ختميدونکې خيز دې خپله بيرنۍ په دې خطرناک سمندر کېږي مه ډوبه ونې

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار باب اکثر اهل الجنة الفقراء، وأكثر اهل النار النساء وبيان الفتنه بالنساء (رقم- ۹۹- (۲۷۴۲) والترغی فی ما جاء ما أخبر النبی صلی الله علیه وسلم أصحابه بها هو کائن إلى يوم القيامة (رقم- ۲۱۹۱) وابن ماجه فی کتاب الفتن لهاب فتنه النساء (رقم- ۴۰۰۰) واهمد فی السنن: ۲۲/۳

قوله فَإِنَّ أَوَّلَ فِتْنَةٍ بَنَى إِسْرَائِيلَ

په بنی اسرائیلو کښې ه اولنی فتنې سبب ښخه ۱- په دې حدیث کښې په بنی اسرائیلو باندې د ښخود وجې نه چه کومه فتنه راغلې وه د هغې مصداق دوه واقعې کیدې شی

ه بنی اسرائیلو ه سړی ه قتل وجه ښخه ۱- بنی اسرائیل کښې عامیل نومی یوسړی خپل تره یا د تره خونی په دې وجه قتل کړو چه د هغه لور یا د هغه ښخې سره نکاح اوکړی د سورت بقره اوږده قصه هم دې واقعه سره متعلق ده کیدې شی چه په دې حدیث کښې دې قصې طرف ته اشاره وی

ه بلعم بن باعور ه گمراهی سبب ښخه ۱- حضرت موسی علیه السلام بنی اسرائیل واخستل د جهاد په غرض د شام په علاقه کښې جبارون (د عمالقه وغیره) په مقابل کښې راووتل په دې قوم کښې بلعم بن باعور په نوم باندې یو مستجاب الدعوات سړی اوسیدلو قوم هغه ته اوونیل چه د موسی علیه السلام خلاف بددعا اوکړه دې دپاره چه موسی علیه السلام خپل لښکر سره واپس لاړ شی هغه اوونیل تاسو توبه اوکړئ هغه پیغمبر دې که بددعا مې اوکړه نو هلاک به شم دې خلقو د ښخو او تحفو په ذریعه تیار کړو. بلعم په خپل خراباندې سور شو د بددعا د پاره اووتلو نو خرگویا شو او بلعم ته نی اوونیل:

ای نادان بلعم! په تاباندې افسوس دې ولې خپل خان سره ماهم هلاک کوې؟ ته ما وړاندې کوې اوفرښتې ما شاته دیکه کوې بلعم دخر نه کوز شو پیدل روان شو اولارو په یو مقام کښې بددعا اوکړه بددعا اولته شوه هغه خپل قوم ته بددعا کول شروع کړه قوم ونیل بلعم ته څه کوې؟ هغه اوونیل زه څه کوم بې اختیار د ژبې نه ستاسو دپاره بددعا اوخی دې سره د بلعم ژبه د خلې نه بهر راووتله او په سینه باندې زور ښود

ه الله تعالی مدد ښوولو دپاره یوه حربه: - بلعم خپل قوم ته اوونیل زما خودنیا و آخرت تباه شو اوس تاسو د موسی اود هغه د لښکرو د منع کولو دپاره خپلې ښانسته ښخې سینگار کړئ او لښکر ته نی وراولیکئ اودغه ښخو ته اووایښې چه د هر یو سپاهی هر خواش پوره کړی نو دا ښخې لاړې او په اسلامی لښکر کښې فتنه اچول شروع کړه خو چاهم د هغوی طرف ته اونه کتل مگر زمزم نومی یونسردار یوې ښخې سره زنا اوکړه د کوم په ذریعه چه په بنی اسرائیلو کښې یووبانی مرض خورشو په کوم سره چه اويا زره فوجیان مړه شو حضرت موسی علیه السلام د دې گناه د لتولو دپاره سړې اولیگل یوسړی زمزم او هغه سره یوه اجنبی ښخه قتل کړه نوییا عذاب اخواشو کیدې شی چه په دې حدیث کښې دې قصې اودې فتنې طرف ته اشاره وی.

[۲۰۸۷] ددرې څيزونو سپيره والي

۳۰۸۷- [۸] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُثْمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْثُّمَرُ فِي الْمَرْأَةِ وَالذَّارُ الْفَرَسِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۲] وَفِي رِوَايَةٍ: «الْثُّمَرُ فِي ثَلَاثَةٍ: فِي الْمَرْأَةِ، وَالْمُسْكَنِ، وَالذَّائِيَةِ».

توجه [۲]: او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما وايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل [۲] چې په ښځي، کور او آس کې نحوست وي (بخاري او مسلم) [۲] او په يو روايت کې دې چې حضور صلى الله عليه وسلم فرمايل نحوست په درې څيزونو کې وي په ښځو کې، په مکان کې او په حيوان کې هل لفظ: ① الثُّمَرُ: بدفالي، نحوست، بې برکتی شوم د برکت ضد دې.

د احاديثو په مينځ کې ه تعارض اشکال: - دا حديث د هغه ټولو احاديثو سره معارض دې په کوم کې چې د بدفالي او نحوست نفی کړې شوې ده بلکه "الطير قهرک" فرمايلې شوې دې؟ ه اشکال درې جواونه: ① - واقعي الله تعالی په دې دريو اړو څيزونو کې د نحوست خاصيت کيځو دې. دا تاثير بالخاصه دې په دې وجه دا درې څيزونه د بدفالي او طيره د عام احاديثو نه مستثنی دي. "وما من عام الا وقد خص عنه البعض".

② حضرت ابو هريره رضي الله عنه د دغه نحوست په توضيح او تشرېح کې فرمائي چې د ښځې نحوست دادي چې بد اخلاقه وي، د آس نحوست دې چې سرکش وي او د کور نحوست دا دې چې تنگ وي نو دلته په حديث کې د شوم نه بدفالي نه بلکه بدی او برائی مراد ده بعضو ونيلى دي چې منحوسه ښځه هغه ده چې شپه وي د کور نحوست دا دې چې ګاونډی بیکاره وي او د آس نحوست دا چې په هغه باندې جهاد اونه کړې شي.

③ داکلام د فرض او تقدير په توګه باندې دې چې فرض کړه که نحوست وي نو په هغه دريو څيزونو کې به وي مګر نحوست نشته دې په دې وجه په دغه دريو کې هم نشته دې

[۲۰۸۸] پيغلې ښځې سره د نکاح ځکولو ترجيح

۳۰۸۸- [۹] (۲) وَعَنِ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي غَزْوَةٍ فَلَمَّا قُتِلْنَا كُنَّا فَرِيقًا مِنَ الْمَدِينَةِ [۲] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِيَّيْهِ عَهْدِي بِعُزْرِ [۳] قَالَ: تَزَوَّجْتُ؟" قُلْتُ: نَعَمْ. [۴] قَالَ: أَفَكُرَّ أَمْ تَيْبٌ؟ قُلْتُ: بَلْ تَيْبٌ».

۱ اخريه البخاري في كتاب النکاح/باب ما يتقى من شؤم المراه (رقم- ۵۰۹۳) ومسلم في كتاب السلام/باب الطيره والقال وما يكون فيه من الشؤم (رقم- ۱۱۵ - ۲۲۲۵) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الطب/باب في الطيره (رقم- ۳۹۲۲) والترمذي في كتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الشؤم (رقم- ۲۸۲۴) والنسائي في كتاب الخيل/باب: شؤم الخيل (رقم- ۳۵۶۹) ومالك في الموطأ كتاب الاستئذان/باب ما يتقى من الشؤم (رقم- ۲۲)

۲ اخريه البخاري في كتاب النکاح/باب تستعد الغيبه وتنشط الشتمه (رقم- ۵۲۴۷) ومسلم في كتاب الرضاع/باب استحباب نکاح البکر (رقم- ۵۷ - ۷۱۵) واخرجه ابو داود في السنن كتاب النکاح/باب في تزويج الأبکار (رقم- ۲۰۴۸) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: على ما تنكح المراه (رقم- ۳۲۲۶) وابن ماجه في كتاب النکاح/ تزويج الأبکار (رقم- ۱۸۶۰)

توجه: ۱- او حضرت جابر (رضی اللہ عنہ) واپس چې په یو جهاد کې مونږ در رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) سره ملګری وو ۲- کومه وخت چې مونږ د جهاد نه واپس راغلو او مدینه ته نژدې ورسیدو ۳- نو ماعرض اوکړو چې پ رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) زما نوی نوی واده شوی وو چې زه جهاد ته ولاړم اوس که حکم وي، نو زه به مخکې ولاړ سم، چې خپل کور ته زړ ورسېږم ۴- نو حضور (صلی اللہ علیہ وسلم) وفرمایل چې ټاکل کړیده؟ ماعرض اوکړو چې هو، ۵- رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) پوښتنه وکړه چې: پیغلې سره که د ګندي سره؟ ماعرض اوکړو چې د ګندي سره.

۱- قَالَ: قَبْلًا بِمَا تَلَاجِبُهَا وَتَلَا جِبَّتُكَ ۲- لَكُنَّا قَدْ مَنَّا ذَهَبًا لِنَدْخُلَ، ۳- فَقَالَ: أَهْلُوا حَتَّى نَدْخُلَ لَيْلًا أَوْ عَشَاءً ۴- يَكُنْ تَحْتِهَا الشَّيْءُ وَتَكُنْ فِي الْمُهْبَةِ ۵- مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱- حضور (صلی اللہ علیہ وسلم) وفرمایل د پیغلې سره دې نکاح ولي ونه کړه؟ چې تا د هغې سره او هغې تاسره ساتي کولای، ۲- بیا چې مونږ مدینه ته ورسیدو او مونږ ټولو خپلو کورونو ته د تلو اراده وکړه، ۳- نو حضور (صلی اللہ علیہ وسلم) وفرمایل چې اوس لږ انتظار وکړي، مونږ به د شپې یعنې د مېنځ په وخت، په کورونو کې داخلېږو، ۴- چې د کومې ښځې وېستان اړ اوږېږي هغه سر چوټي ګمز کړي او هغه ښځه چې د هغه خاوند موجود نه وو (بلکه زموږ سره جهاد ته تلې وو، خپل وېستان زیات صاف کړي، بخاري مسلم)

هل تلتعن ۱- من غزوة: دې نه مراد غزه ټپوک دي ۲- قُلْنَا: ذَمِيدَانِ جِهَادٍ اوغزو نه واپس کورته راتلو ته قفل وانی ۳- تَحْتِهَا: امتشاط ګمز کولو ته وانی ۴- الشَّيْءُ: خیرن وېستوالا ښځې ته وانی کله چه تر یوه وخته پورې خاوند د کور نه غائب وی نوښځه عموماً د وېستو جوړولونه غافلده وی هه دغې ته شعثه وانی ۵- وَتَكُنْ فِي الْمُهْبَةِ: استعداد د حدید نه دې د اوسپنې استعمالولو په معنی کښې دې ۶- تَحْتِهَا: هغه ښځې ته وانی د کومې خاوند چه د ډیرې مودې نه غائب وی مېم باندې ضمه ده بوله تَلَاجِبُهَا وَتَلَاجِبُكَ:

د پاکړې سره د نکاح مشوره ورکول: - په دې جمله سره د ښځې خاوند په مینځ کښې لویې توقې او د حقوق زوجیت طرف ته اشاره کړې شوې ده حضرت جابر (رضی اللہ عنہ) ته نسی کریم پاکړه او پیغلې سره د نکاح کولو ترغیب ورکړو

د جابر رضي الله عنه د ثيبې سره د نکاح کولو وجه: - حضرت جابر (رضی اللہ عنہ) د دې یو معقول وجه اوخودله چه زما اته خوښېدې دی که چرې ما پیغلې جیننې سره واده کړې وې نو هغه به هم هغوی سره یوه جیننې جوړیدو سره اوسیدله ما غوښتل چه یوه ثیبې کونډې تجربه کاري ښځې سره واده اوکړم دې ډپاره چه هغه ددوی مور جوړیدو سره تربیت اوکړی بوله نَدْخُلُ لَيْلًا:

د تعرض اشکال: - دلته سوال دادې چه بل حدیث کښې د شپې وخت کښې داخلیدل منع کړی دی او دلته د شپې د داخلیدو ډپاره د انتظار حکم ورکړې شوې دي دا تعارض دي؟

ه تعلو فی جواب ۱- د شېې داخل دل هغه وخت منع دی چه اول ئی ښځې ته خبر نه وی او کله چه د ښځې د ډول سسگار موقع ملاؤ شی سودا جائز دی ځکه چه دا صورت ددې ممنوع صورت نه جدا دي

ه ويستو ختمولو په پاره ښځې نه د چارې استعمالولو حکم ۱- اوس دلته پرمې سوال دادي چه دلته د ښځې دپاره د چارې استعمال خودلې شوې دي دا څنگه دي؟
ددې جواب دادي چه د ښځې دپاره د چارې استعمالول نامناسب هم دی اونه ښځه دا استعمال په صحيح طريقه سره پوره کولې شی دلته د استحداد لفظ د ويستو د ختمولو نه کډيه ده که هغه په نوره سره وی او که په بال صفا وغيره سره وی د ښځو دپاره اصل طريقه "تشف" يعنی د ويستو راشو کولو يا ويستل دی ليکن دا لفظ د قباحت د وجې نه نه دي ښکاره کړې نو د استحداد لفظ استعمال کړې شو

ه لفظ المغيبة په تعبير کي يو نکته ۱- هم دغه وجه ده چه دلته "المغيبة" لفظ راغلې دي ددې نه مخکښې د الشعثة لفظ راغلې دي حالانکه هغه د گمنزې کونکې خير نو ويستو والا ښځه هم المغيبة ده ددې خاوند هم غائب پاتې دي ليکن دلته د ښځې د نامه نه لاندې ويستو ذکر پريخودو سره دا د مغيبة په نوم سره ياده کړې شوې ده دې دپاره چه د ښځو په پتو خبرو باندې تر ممکن حد پورې پرده واچولې شی نو د المغيبة لفظ په حقيقت کښې د ښځې د نامه لاندې ويسته اوږده کيدو سره کنايه ده ددې ذکر د قباحت په وجه پريخودې شوې دي او په الشعثة کښې قباحت نه وو په دې وجه ددې ذکر اوکړې شو دي ته د "المغيبة" ونيلو ضرورت نه وو د سرو د نامه لاندې ويستو صفا کولو کښې د چارې استعمال زيات بهتروا د مردانه قوت د زياتيدو سبب دي او د ښځو دپاره "تشف" يعنی راښکل زيات بهتر دی

الفصل الثاني

[۲۰۸۹] د الله تعالى د مدد مستحق درې حکسان

۳۰۸۹- [۱۰] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «ثَلَاثَةٌ حَقَّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُرِيدَ الْأَذَاءَ» [۲] وَالنَّاكِحَ الَّذِي يُرِيدُ الْعُقَافَ [۳] وَالْمُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۴].
"رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالتَّسَنُّيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ."

توجهه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] درې سړي داسې دي

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في المجاهد والناكح والمكاتب وعون الله إياهم (رقم- ۱۶۵۵) والتسناني في كتاب الجهاد/باب: معونة الله الناكح الذي يريد العفاف (رقم- ۳۲۱۸) وابن ماجه في كتاب النكاح/الأكفاء (رقم- ۱۹۶۷)

چې د هغوی مدد په الله ﷻ باندې د هغه د وعدي مطابق، واجب دی، [۱۴] یو خو هغه مکاتب چې د خپل بدل کتابت د ادا کولو اراده لري، [۱۵] دویم نکاح کونکی سړی چې د حرام کاري نه د ځان ساتنی نیت لري [۱۶] او دریم د الله ﷻ په لار کې جهاد کونکی، (ترمذي نسائي ابن ماجه)

هل الثقات حق: واجب او لازم دی [۱۷] قون: نصرت او امداد
قوله حق على الله:

د لفظ حق اختيارولو وجه: - لفظ حق ځکه اختيار کړې شوچه راتلونکی درې امور دانسان دپاره ډیر سخت او مشکل دی چه دانسان ملا ماتوی که چرې الله تعالی خصوصی مهربانی نصرت او امداد اونه کړی نوهیڅ یوسړې دا نه شی پوره کولی
قوله: الثقات:

د مکاتب تعریف: - مکاتب هغه غلام ته وائی چه د هغه مالک هغه ته و نیلی وی که چرې تادومره روپیشی او گتلی او ماته را کړې نوته به آزاد شي. دې رقم ته بدل کتابت وائی ددې په ادا کولو سره غلام آزاد پېږی. لیکن که ددې یوه روپیشی هم باقی وی نومکاتب به غلام پاتې وی دغه غلام ته زکوة ورکول هم جائز دی او الله تعالی په خپل ځان باندې د احسان او اکرام په توگه د هغه امداد کول واجب گرځولی دی.

دغه شان ناکح دې او هم دغه شان مجاهد فی سبیل الله دې ځکه چه ناکح پاک دامنی غواړی او مجاهد خود الله تعالی د دین د اوچتوالی دپاره د خپل ځان بازی لگوی په دې وجه الله تعالی د هغه امداد کوی چه دا یې غرضه خلق دی

[۲۰۹۰] د بشخي دولی دپاره یو ضروری هدايت

«...» [۱۱] [۱۲] «وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۱۳] «إِذَا عَطَبَ الْكُفْرُ مَنْ تَرَضَّوْنَ وَبَيْنَهُ وَخُلُفَهُ فَرُجُوهَ» [۱۴] «إِنْ لَا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَقَسَادٌ عَرِضٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱) او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱۵] هر کله چې تاسو ته خوک د نکاح پیغام راوړي او تاسو د هغه سړي د دهنډاری او د هغه د اخلاقو نه مطمئن او خوشحاله یئ نو د هغه پیغام منظورولو سره، د هغه سره یې نکاح وکړي، [۱۶] او که داسې ونکړي نو په زمکه کې به فتنه او لوی فساد پیدا شي، (ترمذي)

هل الثقات: ۱) عطب: د نیکاح پیغام اولیږلو، ۲) قساد عریض: اوږد او لوڼې فساد چه تر ډیره وخته پورې جاری وی

تسمیلات

قوله إِذَا غَضِبَ إِلَيْكُمْ

ه جینی ۵ رشتہ راتکو پہ وخت اولیلا کہ ہدایت ۱ - یعنی بونیک سیرت او نیک صورت سہی د نکاح پیغام ورکرو نوڈ جینی اولیا۔ لہ پکار دی چہ پہ دغہ پیغام باندی عمل کونوسرہ جینی دغہ پہ نکاح کنبی ورکری اوبی کارہ شرطونہ دے نہ لگوی لکہ چہ د دنیا دخلقو عادت دے چہ ہغوی دولت مند اومالداران خلق گوری اوگرخی اوینہ اخلاق طور طریقے او دیندارنی تہ نہ گوری بیبا قسما قسم شرطونہ لگوی پہ دے وجہ دمرضنی رشتہ زرنہ ملاویری نوجینی بہ ترمرگہ پوری پہ کور کنبی ناستہ وی جگری بہ پیدا کیری اوورد فساد بہ شروع شی پہ حدیث کنبی خطاب د بنخی اولیا۔ تہ دے کله کله د پیغام رد کونوسرہ خپل مینخ کنبی بغض او حسد دینمننی عداوت افساد میدان ہم گرمیری

۵ امام مالک رحمہ اللہ پہ نیز ۵ کلمات معیار : - ددے حدیث د وجہ نہ امام مالک رحمہ اللہ فرمانی چہ د نکاح پیغام راتلونہ پس صرف دین تہ کتل پکار دی دے نہ علاوہ کفو کنبی خہ شرافت او خاندانی تناسب تہ بہ نہ شی کتلی لیکن جمہور علما کرام فرمانی چہ دکفود پارہ د خلورو خیزونو کیدل ضروری دی ① دین ② حریت ③ حسب نسب ④ حرفت او پیشہ [الکاشف ۲۲۴/۶]

[۲۰۹۱] ډیریچی راوړو نکھی بنخی سره د نکاح مکرولو ترغیب

۶-۱۲ [۱] (۱) وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «تَزَوَّجُوا الْوُدَّ وَالْوُدَّ» [۳] فَأَيُّ مَكَاتِرِكُمْ الْأَمَمَ. «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ»

قوجہ ① او حضرت معقل ابن یسار ② وایہ ③ چې رسول اللہ ﷺ وفرمايل تاسو د داسې بنخی سرہ نکاح کوی، چې خپل خاوند سرہ محبت کونکي وي، زیات ماشومان خینی پیدا کیدونکي وي، ④ خکه چې زه به د نورو امتونو په مقابلہ کې ستاسو په کثرت فخر کوم، (ابوداود نسائي)

هل اللغات: ① الْوُدَّ: خاوند سرہ محبت کونکي بنخه ② الْوُدَّ: ډیر بچی راوړنکي بنخه ③ مَکَاتِرُ: په زیاتوالی باندې فخر کول
قوله: تَزَوَّجُوا الْوُدَّ وَالْوُدَّ:

محبت کونکي او بچی راوړونکي بنخی سره ۵ نکاح ترغیب ۱ - بنخه که کثیر الاولاد وی مگر خپل خاوند سرہ محبت کونکي نه وی نو داهم د زړه د تسکین او نظر تہ نیز دې نہ ده او که

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح باب النہی عن تزویج من لم یلد من النساء (رقم - ۲۰۵۰) والنسائي فی کتاب المعاد باب: کراهیة تزویج العقیم (رقم - ۳۲۲۷)

چري اولاد ني نه وي شنده وي نوډ نکاح مقصد او مطلوب فوت کيږي نوبياهم د اطمینان سبب ده خوکه دا دواړه صفتونه په يوشنځه کښې راشي نو هغه مرغوبه هم ده او محبوبه مطلوبه هم ده.

ه مذکورہ دوو صفاتو معلوماتو طريقه: - د هرې ښځې د خاندان او خپلوانونه پته لگي چه د دې خاندان چينکي څنگه وي.
فوله: فَاَيُّ مَكَائِرِكُمُ الْأَمْرُ.

دست په زياته ه نبي کريم ﷺ فغو ۱- دا جمله د ماقبل دپاره علت دې "مکاتراي مفاخر" يعني د نورو امتونو په مقابله کښې به ستاسو په کثرت باندې فخر کوم چه زما منونکي زيات دي کله چه تاسو زيات شني نوزه به په دغه مقابله کښې به هغوی باندې غالب راشه په دې حديث کښې د کثرت اولاد تر غيب دې.

[۲۰۹۲] پيغلي سره د نکاح کولو تر غيب

ج-۱- [۱۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَالِمٍ بْنِ عُوَيْمٍ بْنِ سَاعِدَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "«عَلَيْكُمْ بِالْأَبْكَارِ» [۲] فَإِنَّهُمْ أَغْذِبُ أَفْوَاحًا، وَأُلْثِقُ أَرْحَامًا» [۳] وَارْضَى بِالْيَتِيمِ» [۴] رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ مُرْسَلًا.

توجه: او حضرت عبد الرحمن ابن سالم ابن عويم ابن ساعده انصاري د خپل پلار حضرت سالم نه او هغه د عبد الرحمن د نيکه (يعني حضرت عتبه تابعي ﷺ) نه نقل کوي [۲] چې رسول الله ﷺ وفرمايل تاسو ته د پيغلو ښځو سره نکاح کول پکار دي. [۳] ځکه چې هغه شيرين دهن وي (يعني پيغلي ښځي شيرين زبانه او خوش کلامه وي او هغه په بد زباني او فحش گوني کې نه مبتلا کېږي، او زيات ماشومان پيدا کونکي وي. [۴] او هغه په لږ څه شي باندې راضي وي (يعني په لږ مال او اسباب پيدا کيدو باندې هم راضي وي، دا روايت ابن ماجه بطريق ارسال نقل کړي دي.

هل للنفق ① اغذِبُ افْوَاهًا: د باکري ښځې د خولې د توکانرو خوږوالی ته وائي ردا کنايه ده د خوږو خبرو او خوش کلامۍ نه، ② وَأُلْثِقُ أَرْحَامًا: زيات ماشومان پيدا کونکې، ③ وَارْضَى بِالْيَتِيمِ: په لږ څه مال اسباب باندې راضي کيدونکې.

تسهيلات: فوله: ① اغذِبُ افْوَاهًا:

ه اعذب افواها په مفهوم کښې القوال: -

① "اعذب افواها" دهغې د ژبې او کلام د خوږوالی سره کنايه ده

② اعذب افواها: د ناواده کړې په ژبه د شرم او حياء وچې ژبه اوږدول نه کيږي ځکه چه هغې

دې نه وړاندې خاوند سره واسطه نه وی راغلي

⑤ اعذب افواها: دې نه کنایه ده چه د ناواده کړې شکل اوصورت کښې بناوټ اوسجاوټ وی کوم چه د عذوبت ذریعه ده دا کیفیت په ټیبه کښې نه وی

⑥ اعذب افواها: حقیقه د باکره توکانرې د بکارت په وجه مزیدارې وی
قوله: **وَأَنْتُمْ أَرْحَامًا**:

ه زیات بچو راوړنکی بنځي، فضیلت ۱ - په دې حدیث کښې د باکره دویم خصوصیت دایبان کړې شوې دې چه باکره د بکارت د وجې نه زیات بچی پیدا کوی

انتق اوسم په معنی کښې دې ای اکثر اولادا یعنی په رحم کښې قوت غریزی او حرارت زیات کیدو دوجې نه نطفه زر قبلولوسره زیات بچی پیدا کوی. نائق هغه بنځې ته وائی د کومې چه زیات اولادوی.

قوله: ⑦ **وَأَرْضَى بِأَلْبَسِهِ**:

په لږ څیز راضی کیدل ۱ - په دې جمله کښې د باکره یعنی ناواده کړې دریم خصوصیت دا بیان کړې شوې دې چه باکره ته په هر څیز کښې څومره حصه ورکړې شی هغه راضی وی که هغه جماع وی که سامان وی که طعام وی که سلام کلام وی ځکه چه هغې بل خاوند نه وی لیدلې بلکه د دغه میدان رومې شهبواره وی نو په قلیل او کثیر دواړو باندې راضی وی په خلاف د کونډې بنځې چه هغې ددې نه وړاندې د یو بل خاوند شهبواری کړې وی نو هغه دا دویم خاوند په هر څیز کښې تلی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۹۲] په محبت پیدا کولو کښې د نکاح اثر

۳-۱۱۳ (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «**لَمْ يُولَدْنَا بِأَبْنٍ مِثْلَ النِّكَاحِ**».

ترجمه: ① حضرت ابن عباس رضی الله عنهما وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل (ای سړیه) ② تا به د نکاح په شان داسې څه څیز نه وي لیدلی، چې د دوو محبت کونکو په منځ کې محبت زیات کړي

هل التفات: ① **الْمَثَابَيْنِ**: دوه کسان په خپل مینځ کښې محبت کونکی

تفہیمات: قوله: **لَمْ يُولَدْنَا**:

ه حدیث دوه مطلبونه ۱ - ① یعنی د نکاح په ذریعه د بنځې او خاوند په خپل مینځ کښې

محبت دومره زیاتیری چه په یوبل کښې فنا کېږي د دې دوو نه علاوه د طرفینو خاندان په خپل مینځ کښې محبت او ترلې کېږي لکه د وینې رشتې سره دارشته په محبت کښې زیاتیری او په یوبل باندې قربانیری

⑦ مطلب دادې چه اول په دواړو کښې صفا محبت وو دهغې نه پس د دواړو په مینځ کښې نکاح اوشوه نو د نکاح والا محبت دومره زیاتیری چه چا به داسې محبت نه وی لیدلې اونه به نی اوریدلې وی ددې وجه دا ده چه د نکاح نه بغیر محبت ناقص دې او په نکاح کښې جماع ده په کوم کښې چه د محبت تکمیل دې

[۲۰۹۴] آزادو ښځو سره د نکاح کولو فضیلت

۲۰۹۴- [۱۵] (۱) وَعَنْ أَبِي رَجْحَنِ اللَّهِ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ طَاهِرًا مُطَهَّرًا، فَلْيَتَزَوَّجِ الْمُتَزَّيِّرَ».

ترجمه: ① او حضرت انس ؓ وایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې ② کوم سړی چې د دې خبرې خواشمنند وي چې هغه (د زنا د نجاست نه پاک) د پاکي په حالت کې او پاکیزه د الله ﷻ سره ملاقات وکړي ③ نو هغه ته پکار دی چې د آزادو ښځو سره نکاح وکړي
هل تلتفت: ① المتزاور: جمع د حرة ده، آزاده ښځه، ددې ضد أمة (وینځه) راځي
قوله: فليتزاور المتزاور:

آزاد ښځو سره د نکاح کولو حکمت: -سوجه داده چه په وینځه کښې هغه خصوصیات نه وی کوم چه په آزاده کښې وی د دې خراب اثر په خاوند باندې هم وی اوبیا د دې خراب خیالات او د همت لاندې والی اثر په اولاد باندې هم وی. وینځه پخپله د ادب او تهذیب نه خالی وی په دې وجه دهغې اولاد به ترتیب او بد تهذیب جوړیدې شی د دې برعکس د آزادي او پخت صفتونو اثر په خاوند او اولاد باندې پریوځي نو هغه به پاک صفا وی د آزادو ښځو په شان طریقه او سلیقه په وینځو کښې چرته کیدې شی
خلاصه دا چه اسلام خپل منونکی کامل انسان او کامل صفاتو والیلیدل غواړی دا صفات په آزادو شریفو ښځو کښې دی په وینځو کښې نشته دې

[۲۰۹۵] خاوند دپاره نیکه ښځه لوبې نعمت

۲۰۹۵- [۱۶] (۲) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- أَنَّهُ يَقُولُ: «مَا اسْتَفَادَ الْمُؤْمِنُ بَعْدَ تَقْوَى اللَّهِ خَيْرًا لَهُ مِنْ زَوْجَةٍ صَالِحَةٍ، إِلَّا أَنْفَرَهَا أَطَاعَتُهُ، ① وَأَنْ نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَتْهُ، ② وَأَنْ أَقْسَمَ عَلَيْهَا أَبْرَأَتْهُ، ③ وَأَنْ غَابَ عَنْهَا نَصَحَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ». رَوَى ابْنُ مَاجَةَ الْأَحَادِيثُ الثَّلَاثَةَ.

(۱) اخرجه ابن ماجه في كتاب النكاح / تزويج العرائر والولود (رقم- ۱۸۶۲)

(۲) اخرجه ابن ماجه في كتاب النكاح / باب أفضل النساء (رقم- ۱۸۵۷)

قوله: [۱] او حضرت ابو امامه (رضی اللہ عنہ) وایي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل [۲] مومن بنده د الله تعالیٰ د تقویٰ نه وروسته د ټولو نه ښه شی چې د خان د پاره منتخب کوي، هغه نیک بخته او خوبصورت ښځه ده، [۳] د داسې ښځې خصوصیت دا دی که خاوند هغه ته څه حکم ورکوي نو هغه پرځای کوي، [۴] هر کله چې د هغې طرف ته گوري نو هغه د خپل حسن، پاکیزګي، خوش سلیقګي او پاک سیرتې سره، د هغه زړه خوشحالي، [۵] هر کله چې هغې ته قسم ورکوي، نو هغه قسم پوره کوي [۶] او هر کله چې د هغه خاوند موجود نه وي نو د خپل نفس اودده د مال په باره کې دهغه خیر خواهي کوي چې (هغه د ضائع کیدلو او خرابیدلو نه ساتي او په هغه کې څه خیانت نه کوي) مذکوره بالا حدیثونه ابن ماجه (رحمته الله علیه) نقل کړي دي هل الثقات [۷] انتقاء: فائده او گټه ښې واخسته [۸] اېړت: قسم کښې بری کونکې ښځه [۹] نصح: خیر خواهي کونکې ښځه يعنی خیانت پکښې نه کوي.

تسهيلات:

قوله: زَوْجِيَّ صَالِحًا

د صالحې او نیک عمله ښځې صفات :- يعنی د دیندارنې او تقویٰ نه پس د هر څه نه بهترین خیز صالحه اونیکه بې بې ده چه دمفت خدمتګاره او تابعداره ده د خاوند د ټولو احساساتو محافظه ده په کوم کښې چه د دین او دنیا دواړو فائده ده په دې حدیث کښې تقویٰ الله يعنی د الله تعالیٰ ویره او دین اسلام په دوو حصو کښې تقسیم کړې شوې نیمه حصه نیکې ښځې سره نکاح ده اوباقی نیمه ددې نه علاوه ده ددې حدیث مضمون راتلونکې حدیث په شان دې چه نکاح کول نیم دین دې په احیاء العلوم کښې امام غزالی (رحمته الله علیه) فرماني چه انسان تباہ کونکې په عمومي توګه باندې دوه خیزونه دی یو یون دې او دویم فرج دې په نکاح سره د فرج مسئله حل کیږي

په دې حدیث کښې د نیکې ښځې تشریح او تفصیل دې خلاصه دا چه ښځه که نیکه وی نو د خاوند او امر او نواهي اود هغه د اورځو په اشاره لیبک وانی که خاوندنی موجود نه وی نو بیا هم خیر خواه وی او که مفسده وی نو بیا خور ټول فساد دې

قوله: أَتَمَّ عَلَيَّهَا

د خاوند د قسم پوره کولو خیال ساتل :- مطلب دا چه خاوند د ښځې سره متعلق څه قسم خورلې وی چه دا کار به نه کوی یا به کوی نونیکه ښځه د خاوند د قسم پوره پوره خیال ساتي

[۲۰۹۶] په نکاح د نیم دین اطلاق

۲۰۹۶- [۱۴] وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِذَا تَزَوَّجَ الْعَبْدُ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ» [۲] فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي».

ترجمه: [۱] او حضرت انس رضی اللہ عنہ وایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې [۲] کوم سړی چې نکاح وکړه هغه خپل نیم دین پوره کړي [۳] اوس هغه ته پکار دی چې د باقی نیم په باره کې د الله ﷻ نه ویرېږي

قوله يَصِفُ النِّسَانَ

په نکاح ه نیم هین ه اطلاق وجه: - یعنی په انسان کښې دوه قوتونه او دوه خیزونه داسې دی په کوم سره چه پوره دین کښې د فساد راتلو احتمال دې یو شهوت د بطن قوت دې او دویم شهوت د فرج قوت دې شهوت بطن د شهوت فرج نصف دې نو په نکاح سره د شهوت فرج حفاظت کیږي. لهذا د نصف دین حفاظت نکاح سره اوشو د باقی نصف حفاظت په نورو خوا فعالو او اعمالو او عباداتو په ذریعه سره کول پکار دی، دې دپاره چه ایمان مکمل شی.

[۲۰۹۷] آسانه نکاح برکتی نکاح

ع. ۳- [۱۸] (۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «إِنْ أَعْظَمَ النِّكَاحَ بَرَكَةً أُتْبِرَ قَوْمُنَا». [۳] وَأَوَّاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: [۱] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې [۲] بلا شبهه دیره زیاته برکت ناکه نکاح هغه ده، چې د مهراو خرخونو د لحاظ نه اسانه وي، [۳] دا دواړه روایهونه بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړي دی.

هل لكفات: ① أُتْبِرَ قَوْمُنَا: کم مهر او کم خرج والا نکاح

تسهيلات

قوله: أُتْبِرَ قَوْمُنَا

د آساني نکاح تعريف: - یعنی آسانه نکاح هغه ده چه د ښځې مهر د کم نه کم وی. د نکاح په وخت په خاوند باندې ناجائز شرائط اونه لگوي د خاوند د حیثیت نه د زیات مال اسباب مطالبه دې ښځه نه کوي د جهیز بوج دې په ښځه باندې نه اچوي او د نورو رسمونو او بدعتونو نه دې نکاح پاکه وی باقی چرته چه جینسی خرخولو سره د مهر په نوم باندې موریلار کوم مال گټی دا د ظلم او حرام د گټې نه علاوه لویه بې غیرتی هم ده. د داسې علاقه په علماو باندې فرض دی چه هغوی دې پخپله هم د دې ظلم نه لرې شی او عوام ته دې هم ښه نصیحت کولو سره منع کړي.

[۱] باب النظر إلى المخطوبة، وبيان العورات

منسوبی ته د مکتو او دمستری د اندامونو پتو لوی بیان

خلاصة الباب :-

فيه ثمانية وعشرون حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① جواز النظر إلى المخطوبة، الإذن في النظر: ١ - مواضع النظر: ٩ - حكمة النظر: ١٠.
- ② منع النظر إلى العورات وما في حكمها وجوبها أو أداها: ٢، ٣، ٧، ١٢، ١٣، ١٤، ١٦، ٢٦، ٢٧، ٢٨.
- ③ النهي عن الخلوة بالأجنبية: ٣، ٥، ٢١، ٢٢.
- ④ ذكر من يجب عنه السر ومن لا يجب عنه: ٥، ٦، ١٩، ٢٣، ٢٤.
- ⑤ الأمر بالستر: ١٢، ١٦، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢٤، ٣٥.
- ⑥ طريق دفع الوسوسة الناشئة من النظر إلى الأجنبية: ٨، ١١.
- ⑦ تفصيل العورات: المرأة كلها: ١٢ - ما بين السرة إلى الركبة: ١٤. الفخذ: ١٥، ١٦، ١٧ / الرأس والرجلان: ٢٣.

هل لتلفت: ① المخطوبة: منسوب کړې شوي او دچا په نامه کړې شوي ښځه، کومې ښځې ته چه د نکاح پیغام ورکړې شوي وی هغې ته مخطوبه وائی، ② عورات: جمع ده، ددې مفرد عورة دې د انسان شرمگاه او پتو اندامونو ته وائی.

تسهيلات:

مخطبه او مخطبه کې لوقه :- خطب، مخاطبه او مخاطب د یو بل سره کلام کولو په معنی کښې دی خطبه په ضمه د خاء و عطف کلام او خطبه په کسره د خاء د نکاح پیغام ته وائی دلته هم دغه د نکاح پیغام مراد دي.

نوله: عورات

د هورت د لفظ تحلیل :- جمع ده، ددې مفرد عورة دې اصل او حقیقت کښې عورة د انسان شرمگاه او پتو اندامونو ته وائی دادعارنه مشتق دې ځکه چه د دغه اندامونو ښکاره کیدو سره انسان شرمیږي په دې وجه د عورة لفظ د مستوراتو دپاره وئیلې شی | الکاشف ۶/۲۵۰

نوله: النظر إلى المخطوبة:

مخطوبه ته د مکتو په حکم کښې مذاهب :-

کومې ښځې ته د پیغام د نکاح لیکلی شی هغې د نظر کولو په جواز او عدم جواز کښې

اختلاف دي

- ① ذ اهل ظواهریه نیز مخطوبه په هیخ صورت کښې لیدل جائز نه دی
 ② ذ امام مالک رحمہ اللہ په نیز ذ یو قول مطابق مطلقاً ممنوع دی او ذ یو قول مطابق ذ ښځې په اجازت سره جائز دی بغیر ذ اجازت نه منع دی
 ③ جمهور فقهاء او عام علماء فرمائی چه مخطوبه ته کتل مطلقاً جائز دی که ذهې اجازت وی او که نه وی

فوق: دویم فریق چونکه په عدم جواز کښې داول فریق سره ملگری دی او په جواز کښې د دریم فریق سره ملگری دی نوموړې په دلائل صرف داول او دریم فریق ذکر کوو داول فریق د عدم جواز د دلائلو په ضمن کښې به د دویم فریق دلائل هم راشی اود دریم فریق د جواز د دلائلو په ضمن کښې به د دویم فریق دلائل هم راشی

د اول فریق دلیل: - حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت د دوی مستدل دې په هغې کښې دا الفاظ دی: «بأعلى لاتبين النظر إلى النظر» اهل ظواهر وائی دې سره مطلقاً ذ کتلو ممانعت ثابتیږی د دویم فریق د عدم جواز دلیل هم داول فریق دلیل دې

جواب: - دا غلط استدلال دې ځکه چه ددې حدیث تعلق د اجنبیاتو بد نظرې سره دې اوزمونې بحث مخطوبه منسوبه سره دې

د دریم فریق دلائل: - ① عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنِّي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالَ: «فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي أَنْصَارٍ حَتَمًا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

په دې کښې فالنظر إليها - واضحه الفاظ راغلی دی چې په جواز د نظر دلالت کوی
 ② عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَلَا يَبِيتُ رَجُلٌ عِنْدَ امْرَأَةٍ نَهَبٍ إِلَّا أَنْ يَكُونَ نَاكِحًا أَوْ ذَا فَحْرٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

③ «وَعَنْ أَنُورَةَ بِنْتِ خُضَيْمَةَ قَالَتْ غَطَّيْتُ امْرَأَةً فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ نَظَرْتَ إِلَيْهَا؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَاَنْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُؤَقِّمَ بَيْنَكُمَا»

په دې احادیثو کښې په واضحه توگه ذ مخطوبه ذ کتلو حکم دې اوتا کید دې نوڅنگه ممنوع کیدې شی بل دا د ژوند مسئله او معامله ده نوښه تسلی کول پکار دی

د توالی سور: - او ذ اختلاف نه د بچ کیدو دپاره بهتر صورت دادې چه یوه تجربه کاره ښځه دغه جینشی کره اولیگلې شی هغه به په تسلی سره د کتلونه پس صورت حال اوبشائی لیکن یاد ساتل پکار دی چه مخطوبې ته ذ سرو ذ کتلو کوم اجازت دې هغه صرف ذ مخ اولاسونو ذ یوخل کتلو اجازت دې نور اندامونه نه اویار بار کتل هم نشته دې

الفصل الأول

[۲۰۹۸] مطلوبی ته د کتلو اجازت

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَكُنْ بِأَخِيٍّ فَلْيَكُنْ بِإِخْوَانِهِ».

تو جه: ۱) او حضرت ابوهريره (رضي الله عنه) وايي چې يو سري د حضور (صلى الله عليه وسلم) په خدمت کې حاضر شو. ۲) عرض يې وکړي چې زه د يوې انصاري ښځې سره نکاح کول غواړم (په دې باره کې ستا څه هدايت دی؟) ۳) حضور (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې ته هغه ښځه وگوره (ښه به وي ځکه چې (د بعضو) انصارو ښځو په سترگو کې څه خرابي وي، (مسلم)
هل اللغات: ۱) اغنت: د عين جمع ده سترگې ته وانی، ۲) اغنت الگصا شفتا: د سترگو خرابۍ، او غيب مراد دې، دې نه مراد دا چه د انصاري ښځو سترگې شپې وی يا دا مطلب چه هغوی کښې نيروالی وی

تَحِيلَات: قَوْلُهُ: فَأَنْظِرِ الْيَهُودَ فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا:

د مستشار امانت دار گیسو وجه: - یعنی د مشورې تقاضا هم دغه وه لکه څنگه چه نبی کریم ﷺ دغه سری ته صفا صفا اوخودل څکه چه "المستشار مؤتمن" د چانه چه مشوره اخستی شی هغه امین جوړولې شی نو هغه له صفا خودل پکار دی.

د نبی کریم ﷺ د اجنبی ښځو د سترگو په علم اشکال: - اوس دلته شارحینودا سوال اوچت کړې دې چه نبی کریم ته د اجنبی ښځو د سترگو علم څنگه وو؟

د اشکال درې جوابونه: - ① ښځې په سر و باندې قیاس کولو سره معلومیږی چه د سرو سترگې داسې وې نو د ښځو سترگې به یې هم دغه شان وی

② د وحی په ذریعه ورته معلومه شوه.

ډېرې پرې وې ډ چا نظريه هغوی نه وو پرېوتلې؟

(١) أخرجه مسلم في كتاب النكاح / باب نذب النظر إلى وجه المرأة وكفها لمن يريد تزويجها (رقم- ٧٤) - (١٤٢٤) واحد في المسند: ٢٩٩/٢

[۲۰۹۹] ذیوی بنیعی بلعی بنیعی سره د مباشرت ممانعت

۳- [۲] (۱) وَصَّى ابْنُ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا تَبَايِرُ الْمَرْأَةُ الْمَرْأَةَ فَتَفْتَحَ بَابُهَا» كَأَنَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) او حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ وایسی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ۲) هیچ بنسخه دي د بلعی بنیعی برینه بدن نه مسه کوي چې بیاد هغه بنیعی د بدن حال د خپل خاوند په مخکې بیانوني ۳) په داسې طريقه چې گوياد هغې خاوند دهغه بنیعی بدن پخپله ويني (بخاري مسلم هل الثقات: ۱) لَا تَبَايِرُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ: تباشر نه (الصالحی البشره بالبشره مراد دي یعنی یوه بنسخه دي برینه د بلعی بنیعی برینه بدن سره ځان نه لگوي. ۷) تَقْتَبِعُ: خپل خاوند ته د پردی بنیعی صفات بیانونی.

تسهيلات:

قوله: لَا تَبَايِرُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ:

بلا حائله د دوو بنیعو خپل مینغ کنبې د مباشرت د ممانعت وجوهات: -- علامه طیبی رحمته اللہ علیہ فرماني د لفظ (لَا تَبَايِرُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ) نه کتل اولاس لگول دواړه مراد دي. دا حکم د لسو کالو نه پس عمر کنبې بنیخواوسرو ټولو دپاره دي.

① په دي سره به هغه بنسخه دبلي بنیعی د بدن خصوصیات او پټ راز وغيره معلوم کړي او بیا به نې د خپل خاوند په وړاندې بیانونی لکه چه هغه دي ته گوري. دا ډیر معیوب عمل دي په دي قبیح فعل کنبې یو بې شرمی بې حیائی او بې غیرتی ده

② که په دغه بیانونو د دي خاوند په هغه بنسخه باندې مثین شی نو هغه به په فتنه کنبې پریوخی او پخپله به دا بنسخه په افسوس لاسونه مروړي.

[۲۱۰۰] ذی بنیخواوسرو دپاره دوه حکمونه

۳- [۳] (۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ» وَلَا الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ وَلَا يُلْقِي الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ وَلَا تُلْقِي الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ. رواه مسلم.

توجه: ۱) او حضرت ابوسعید رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ۲) هیچ نارینه دي د بل نارینه د ستر طرف ته نه گوري، ۳) اونه دي بنسخه د بنیعی و بدن ته گوري، ۴) ودوه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب: لا تباشر المرأة المرأة فتفتح لزوجها (رقم: ۵۲۴۰) کتاب النکاح/باب ما يؤمر به من غرض البصر (رقم: ۲۱۵۰) والترمذی فی کتاب الأدب عن رسول الله صلی الله عليه وسلم /باب فی کراهية مباشرة الرجال الرجال والمرأة المرأة (رقم: ۲۷۹۲) واحد فی السند: ۳۸۷/۱

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب البیض/باب تحریم النظر إلى العورات (رقم: ۷۴ - ۳۳۸) والترمذی فی کتاب الأدب عن رسول الله صلی الله عليه وسلم /باب فی کراهية مباشرة الرجال الرجال والمرأة المرأة (رقم: ۲۷۹۳) واحد فی السند: ۶۳/۳

قوجه: [۱] او حضرت جابر (رضي الله عنه) وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] خبردار هيڻ سري دي يوي ٿيبي ٻنهي سره شپه نه تير وي، [۳] خودا چي هغه سري ناکح يعني خاوند وي يا محرم وي، (مسلم)

هل التفات: [۱] لا ٿيڻ: شپه دي نه تيروي، ڏ شپي تيريدونه دلته مراد خان له ملاويدل دي ڪه: شپي وي اوڪه ڏ ورخي وي دواړه ناجائز دي [۲] ٿيڻ: هغه ٻنهي چي جماع ورسره شوې وي ٻنهي، دلته تري ڪونڊه او پيغله دواړه مراد دي [۳] ڏاڏي: دائمي محرم هغه وي چاسره ڇه ڏ ٻنهي نڪاح ڪله هم به يوصورت ڪنبي هم ممڪن نه وي لکه مور لور وغيره

تسهيلات: قوله: عندئذ رأيت

ه ٿيڻه خاصي گولو وجه: - يعني ڪونڊه ٿي ڇڪه خاص ڪري ڇه باڪر ڪنبي حيا، مانع او حجاب وي نولهته ڏ فتني دومره خطرہ نه وي ڇومره ڇه به ٿيڻه ڪنبي وي. بل ٿيڻه ڏ دغه ميدان شهنسوار او تجريه ڪار ده دا خپل عادت زر مجبوره ڪولي شي. يا ڏ ٿيڻه ڏ لفظ نه مراد بي خاونده ٻنهي مراد ده ڪه ڪونڊه وي او ڪه پيغله وي دا تشريح ڏيره بهتر ده

[۲۱۰۲] ڏ ليور غغه ڏ پردي حڪم

س- [۱۵] (۱) عَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «يَا كُفْرًا الدُّخُولُ عَلَى الْيَسَاءِ» فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الْحَمَوَاتُ قَالَ: «الْحَمَوَاتُ الْمَوْتُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: [۱] او حضرت عقبه ابن عامر (رضي الله عنه) وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] اجنبي، ٻنهي ته ڏ ورتلو نه پرهيز ڪوي (هر ڪله چي هغه به تنهائي ڪي وي، يا بريند خلاص ٿي ناستي وي، [۳] يو سري ڏ دي اوڀريدو سره) عرض اوڪرو چي يا رسول الله ﷺ ڏ حمود ديور، به باره ڪي ستا ڇه حڪم دي؟ آيا ڏ هغه ڏ پاره هم دا ممانعت دي؟ [۴] رسول الله ﷺ وفرمايل حمود ديور، خو مرگ دي، (بخاري مسلم)

هل التفات: [۱] الموت: ڏ حمود جمع احماء راڻي، داخوند رشته داران، چي ددي رومي مصداق ڏ خاوند ورور دي [۲] الموت: مرگ، په حذيث شريف ڪنبي ليور ته مرگ ونيوسره دا تنبيه ڪري شوي ده ڇه دا خطرناڪ خيز دي ده نه بچ اوسيه

قوله: أَرَأَيْتَ الْمَوْتَ

ه حمود مراد: - دا ڏ ٻنهي هغه خپلوانو ته وائي ڪوم ڇه ڏ خاوند ڏ طرف نه وي مگر دلته ڏ خاوند خوني اوڏ خاوند پلار دي نه مستثنى دي دلته ڏدي لفظ رومي مصداق ڏ خاوند رونر دي ڇه دغه ٻنهي ليورونه دي

(اخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب لا يخلون رجل بامرأه [لا ذو محرم، والدخول على المفية (رقم- ۵۲۳۲) ومسلم في كتاب السلام / باب تحريم الخلوة بالأجنبية والدخول عليها (رقم- ۲۰ - ۲۱۷۲) والترمذي في كتاب الرضا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الدخول على المفيات (رقم- ۱۱۷۱) واحمد في المستد: ۱۴۹/۴

په لیور ۵ مرگ ۱۵ اطلاق وجه ۱- په حدیث شریف کښې لیور ته مرگ ونیلوسره دا تنبیه کړې شوې ده چه دا خطرناک خیزدې ده نه بچ اوسپړه
عرب چه کله څوک د یوڅیز نه ویره وی نو هغه څیز سره مرگ یا اور یادوی مثلاً هغوی وائی "الاسد الموت" دازمری نه بچ کیږه دامرگ دې "السلطان النار" بادشاه له نیزدې مه ورڅه هغه مرگ دې "الحمو الموت" یعنی د لیور نه داسې بچ اوسپړه لکه چه دمرگ نه بچ کیږی ځکه چه ددې فتنه د خطري نه ډکه ده. د کور د کسانونه یوکس دې او د کور رازدان دې

[۲۱۰۲] سړی دپاره د بنځي علاج ځکولو حکم

«عَنْ جَابِرٍ أَنَّ أَمْرَ سَلَمَةَ اسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْجِمَامَةِ ۖ فَأَمَرَهَا طِبِيَّةً أَنْ يَجْعَلَهَا ۖ قَالَ: حَيْثُ أَتَتْهُ كَانَ أَحَاطَاهُمَا الرِّضَاعَةُ ۖ وَأَعْلَاهُمَا مَخْتَلِفٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱- او حضرت جابر ؓ وايي (يو ځل) ام المؤمنين بي بي ام سلمه ؓ د رسول الله ﷺ نه د ښکر لگولو (د وني ښکلي) اجازت وغوښتلې، ۲- نو حضور ﷺ ابو طيبه ؓ ته د ښکر لگولو حکم ورکړي، ۳- حضرت جابر ؓ وايي زما گمان دی چې ابو طيبه ؓ ته د ښکر لگولو د حکم ورکولو وجه دا وه چې هغه د بي بي ام سلمه ؓ د پښو شريک ورور وو ۴- يا اوس لا بالغ شوی نه وو، (مسلم)
حل المسئلة: ① الجِمَامَةُ: حجامه ښکر او جوکه لگولو ته وائی. یعنی د بدن نه وينه ويستل. ② غَلَامًا: نَفْسٌ تَحْتَ نَبَالِغٍ: ځکه چه احتلام ئې لا نه وی شوې.

تسهيلات:

توله: في الجِمَامَةِ

د حجامه یعنی ښکر لگولو اهميت او فوائد: په احاديثو کښې دې ته ډيرزيات ترغيب ورکړې شوې دې او ددې امت دپاره دا د علاج يوه لويه ذريعه گرځولې شوې ده په ښکر لگولوسره د بلد پریش او ددې نه پيدا کيدونکو ټولو بيمارو مؤثر علاج کيدې شی
د حضرت ام سلمه رضي الله عنها د اجازت غوښتنو وجه: - حضرت ام سلمه ؓ د يو بيمارنی د علاج دپاره ددې اجازت ځکه او غوښتلو چه د ښکر لگولو د اعمل سرو کولو نبی کریم ﷺ اجازت ورکړو او ابو طيبه حجام ئې ددې دپاره متعين کړو.

۱۵ ام سلمې بدن ته د کتلو جواپات: - باقی د ابو طيبه پردی سړی د حضرت ام سلمه ؓ بدن ته د کتلو اعتراض لرې کولو دپاره حضرت جابر ؓ دوه جواپونه ورکوي.
① زما خيال دې چه ابو طيبه د ام سلمه ؓ د پښو شريک ورور وو.
② هغه نابالغ هلك وو.

⑦ که چرې د علاج ضرورت وی او د بيمارنی مجبوری وی نو طبيب د بيمارې ښځې د بدن هغه متاثره حصه کتلې شی او په غیر ضروری مقاماتو باندې کپړه اچول پکار دی که ښځه طبيبه او داکتره وی نو بيا هم مسئله هم دغه شان ده په افسوس سره ونيلې کيږي چه نن صبا په هسپتالونو کښې داکترانې ښځې اوسرې په شوقیه توگه د مريضانو د بدن غیر ضروری مواضع گوري

[۲۱۰۴] په پردې ښځه ناخاپه د نظر پريوتو حکم

س- [۴] [۱] «وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ نَظَرِ النَّجَاءِ ② فَأَمَرَنِي أَنْ أَصْرِفَ بَصَرِي». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۲] و حضرت جریر ابن عبد الله ؓ وایې چې ما د رسول الله ﷺ نه په یوې اجنبې ښځې د اچانک نظر پريوتو په باره کې پوښتنه وکړه، [۲] نو حضور ﷺ ماته دا حکم وکړې چې خپل نظر (سمدستي) وگرځوه، (مسلم)

حل گفتات ① عَنْ نَظَرِ النَّجَاءِ: ناخاپه نظر، بغیر د قصد اوارادې ناخاپې په یو اجنبې ښځه باندې نظر پريوتلو ته "نظر النجاء" ونيلې شوې دي.

تسبیلات:

قوله: عَنْ نَظَرِ النَّجَاءِ:

په پردې زياته باندې د ناخاپې نظر لیکدلو مفهوم او حکم: په شریعت کښې دا ناخاپې نظر پريوتل یو خل معاف دي لیکن په نظر پريوتونکې سرې باندې واجب دی چه زړې خپلې سترگې واړه وی که هغه د رومبی خل نظر هم هغه شان ساتی نویه رومبی نظر باندې به هم گناهکار شی

ښځې دپلاره د مجبورې په حالت کې ه مخ ښکاره کولو حکم: - ددې حدیث نه معلومه شوه چه ښځه د مجبورنې د وجې نه خپل مخ ښکاره کولې شی دا د هغې مجبورې ده لیکن یو سړی ته اجازت نشته چه هغه دي د دي د مجبورنې نه فائده اوچته کړی او د هغې مخ ته په کتو شی هم دغه وجه ده چه قرآن کریم کښې الله تعالی مؤمنانوته د نظر ښکته ساتلو حکم ورکړې دي حضرت امام غرالی رحمه الله فرماني چه نظر د زنا بنیاد دي د دي حفاظت دیر ضروری دي

په پردې ښځه د ناخاپې نظر لیکدلو علاج: - ددې حدیث نه پس را تلونکې حدیث نمبر (۳۸۵) کښې دی چه په پردنې ښځه باندې د ناخاپې نظر پريوتلو علاج دادي که شهوت

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الآداب / باب نظر الفجاءة (رقم- ۴۵) - (۲۱۵۹) والترمذي في كتاب الآداب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في نظره الفجاءة (رقم- ۲۷۷۶) واحمد في المسند: ۴/ ۳۵۸

نی شوې وی نو لار دې شی خپلې ښځې سره دې کوروالې او کړی د راتلونکې حدیث نه داهم معلومېږي چه ښځه په فتنه کښې خالص د شیطان په شان ده لهدا دې له د سخت ضرورت نه بغیر گرخیدل راگرخیدل جائز نه دی او په ښکلي او زړه راښکونکې لباس کښې خو په یو صورت کښې هم وتل جائز نه دی ځکه چه دا د شیطان د ټولو نه لونی جال دې په کوم سره چه د سرو ښکار کيږي ددې حدیث نه داهم معلومېږي چه په سرو باندې لازم دی چه هغوی دې پردو ښخوته او د هغوی لباسونو ته نه گوري اوددې نه داهم معلومه شوه چه سړي د ورځې خپلې ښځې سره کوروالې کولې شی راتلونکې حدیث نمبر (۳۳۸) پورې دټولو احادیثو تشریح او توضیح ضرورت نشته دې دا تشریح د ټولو دپاره کافی ده

[۲۱۰۵] د اجنبي ښځې د لیدلو او ختمولو دپاره خپلې ښځې ته رجوع کول

[۸] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمَرْأَةَ تُقْبَلُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ وَتُذْبَرُ فِي صُورَةِ شَيْطَانٍ [۱] إِذَا أَحَدُكُمْ أَحْبَبَتِ الْمَرْأَةَ فَوَقَعَتْ فِي قَلْبِهِ فَلْيُعْزِدْ إِلَى امْرَأَتِهِ فَلْيُؤَاقِبْهَا [۲] فَإِنْ ذَلِكَ يَوْمًا فَيُؤَدِّمَهَا نَفْسُهُ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت جابر (رضی الله عنه) راوي دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرماییل: [۲] ښځه د شیطان په صورت کې راځي، او د شیطان په صورت کې ځي، [۳] نو په تاسو کې چې چاته یوه اجنبي ښځه ښه ولگيږي، او د هغه زړه ته راشي نو هغه ته پکار دی چې سمدستي خپلې ښځې ته ورشي او د هغې سره مباشرت وکړي، [۴] ځکه چې دا مباشرت به هغه څیز ختم کړي کوم چې د هغه په زړه کې پیدا شوی دی (یعني جنسي خواش) مسلم

هل تفتت: [۵] ټول: زامخامخ کيږي، [۶] ټډېږ: واپس کيږي، [۷] احبته المرأة: حیران کړی ده لره یوه ښځه، یوه پردی ښځه ورته ښه ښکاره شی، [۸] فوقع فی قلبه: او دده په زړه کښې ورسره مینه پیدا شی [۹] فللعزید الی امرأته: نو خپلې ښځې ته دې لار شی، [۱۰] فلیواقبها: نو خپلې ښځې سره دې صحبت او کړی، [۱۱] لئن ټیک یو دمای نلیو: نو دا به هغه څیز ختم کړي کوم چه دده په زړه کښې پیدا شوی دی

تسهيلات:

قوله: فَلْيُعْزِدْ إِلَى امْرَأَتِهِ فَلْيُؤَاقِبْهَا فَإِنْ ذَلِكَ يَوْمًا فَيُؤَدِّمَهَا نَفْسُهُ:

ه مذکورہ جملې مفہوم: - امام نووی رحمہ اللہ فرمائیلى دى د عالمانود تحقيق مطابق په دې حدیث کښې فرمائیلى دى چې الله تعالى د سرو په زړونو کښې ښځو ته کوم میلان اود دوى په زړونو کښې د هغوى محبت کيځودې دې نوشیطان د وسوسې په ذریعه پردی ښځه

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب النکاح/ باب ندب من رای امراة فوقعت فی نفسه، إلى ان یاتی امراته او جاریته فیواقعها (رقم- ۹- (۱۵۰۳) واحد فی السند: ۳۴۱/۳)

سرو ته بنائسته کوی چي دوی ورته اوگوری نونبی علیه السلام ددی علاج اوخودلو چي کوم شهوت د پردی بنخي خغه پوره کولې شی هم د هغه شهوت پوره کولو یو جائز محل شته چي دده خپله بنخه ده د هغې خغه دې خپل شهوت پوره کړی او پردې بنخي دې په نظر کښي نه راولی

الفصل الثاني

[۲۱۰۶] د نکاح خغه وړاندې مخطوبې ته د کتلو استحباب

۳۷۱- [۱۹] (۱) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَقْعَلْ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: حضرت جابر رضي الله عنه وایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل ۲ هر کله چې په تاسو کې یو سړی یوې بنخي ته د نکاح پیغام لېږلو، ۳ نو که هغه د بنخي په اعضا، کتلو قادر وي. چې هغه ته د نکاح رغبت ورکوي (یعني لاس او مخ، نو یو نظر دي وگوري، ابو داود) هل التفات: ① مطلب: د نکاح پیغام ورکړو ورکول، ② إلى ما يدعوه إلى نكاحها: څه چه بنخي سره د نکاح شوق پیدا کوی یعنی لاس او مخ وغیره.

تسهيلات:

نوټ: - په راروان حديث نمبر (۳۱۰۷)، کښي د دې حديث تسهيل راروان دي

[۲۱۰۷] مخطوبې ته د کتلو فائده او حکمت

۳۷۲- [۱۱۰] (۲) «وَعَنِ النَّبِيِّ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: عَطَيْتُ امْرَأَةً فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ نَظَرْتَ إِلَيْهَا؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أُخْرَى أَنْ يُؤَدَّرَ بَيْنَكُمَا» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: او حضرت مغیره رضي الله عنه ابن شعبه وایې چې ما د یوې بنخي سره د واده کولو اراده وکړه. نو رسول الله صلی الله علیه و سلم ماته وفرمایل چې آیا تا هغه بنخه لیدلې ده؟ ۳ ماعرض اوکړو چې نا، ۴ نو حضور صلی الله علیه و سلم وفرمایل چې ته هغه بنخه یو نظر وگوره، ځکه چې ستاسو دواړو په منځ کې د الفت او محبت د پیدا کیدو د پاره یو نظر کتل ډیر مناسب او بهتر دی، (احمد ترمذي نسائي ابن ماجه دارمي)

هل التفات: ① أخرى: ډیر مناسب، ډیر بهتر. ② أن يلاق: چې محبت او مینه پیدا شی

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح/باب في الرجل ينظر إلى المرأة وهو يريد تزويجها (رقم- ۲۰۸۲)

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء في النظر إلى المخطوبة (رقم- ۱۰۸۷) والنسائي في كتاب الجهاد/باب إباحة النظر قبل التزويج (رقم- ۳۲۳۵) وابن ماجه في كتاب النكاح/ النظر إلى المرأة إذا أراد أن يتزوجها (رقم- ۱۸۶۵) واحمد في المسند: ۲/۴/۲۴۶

تسهيلات:

قوله: **فَانْظُرِ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ آخَرُى أَنْ يَأْتِيَ مِنْكُمْ:**

ه نکاح پيغام ليدلو نه وړ اندې ه ليدلو فائده: - يعنى که ته خپله مخطوبه يو نظر او گورې او بيا ورسره نکاح او کړې نو ستاسو په خپل مينځ کښې به محبت زيات وي ځکه چې کله مخطوبه او کتلې شې او بيا ورسره نکاح او کړې شې نو په دې باندې عام طور سرې پېښمانه نه وي او نه په خپل انتخاب باندې شرمنده او پريشانه وي دا حديث پاک هم د جمهور آئمه کرامو مستدل دې چې مخطوبه ښځې ته کتل جائز دی او نبي کريم ﷺ پخپله ددې حکم فرمايلې دې

[۲۱۰۸] په اجنبی زنا نوډ ناخاپی نظر پريوتلو علاج

[۱۱] (۱) «وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - امْرَأَةً فَأَعْيَبَتْهُ فَأَتَى سَوْدَةَ وَهِيَ تَصْنَعُ طَبْخًا وَعِنْدَهَا نِسَاءٌ فَأَعْلَيْتُهُ فَقَصَى حَاجَتَهُ ثُمَّ قَالَ: أَلَمْ تَجُلْ رَأَى امْرَأَةً تُعْجِبُهُ فَلْيَقُمْ إِلَى أَهْلِهَا فَإِنَّ مَعَهَا يَمْلُ الَّذِي مَعَهَا». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت ابن مسعود ؓ وايي چې (يوه ورځ) د رسول الله ﷺ نظر په يوې ښځې ولگيدلو، نو په حضور ﷺ هغه ښه ولگيده، [۲] نو حضور ﷺ (سمدستي) ام المؤمنين بي بي سوده ؓ ته تشريف راوړو، هغې هغه وخت خوشبو تياروله، او څو ښځې ورسره ناستې وې، [۳] هغه ښځو خلوت وکړې (يعني د بي بي سوده ؓ نه پاڅيدلې او بهر ووتلې) بيا حضور ﷺ خپل ضرورت پوره کړې (يعني د بي بي سوده ؓ سره يې مجامعت وکړې) [۴] او وې فرمايل چې د کوم سړي چې په يوې داسې ښځې نظر پريوځي چې خوښه يې شي، نو هغه ته پکار دی چې هغه (سمدستي) خپلې بي بي ته ورشي او د هغه په ذريعه جنسي تسکين حاصل کړي (چې د هغه جنسي خواهش پوره شي او خراب خيالو کې مبتلا نشي) ځکه چې د هغه ښځې سره هم هغه خيز دی کوم چې هغه د بلې ښځې سره دی، (دارمي)

هل الكلمات: ① فَأَعْلَيْتُهُ: هغه ئې په تعجب کښې او غور ځولو (يو خيز په زړه ښه لگيدل) ② طَبْخًا: عطر، خوشبو. ③ فَأَعْلَيْتُهُ: نو هغه ښځو نبي عليه السلام ځانله پريښودو او لاړلو. ④ فَقَصَى حَاجَتَهُ: خپلې ښځې نه ئې د شهوت طبعي تقاضا پوره کړه ⑤ فَإِنَّ مَعَهَا يَمْلُ الَّذِي مَعَهَا: پردې ښځې سره هم هغه څه دی کوم چه خپلې ښځې سره وي، يعنى اصل مقصود شهوت پوره کول دې او هغه خود خپلې ښځې نه هم پوره کيږي په دې کښې هيڅ تفاوت نشته دې، خو په حکم کښې تفاوت ضرور شته دې چه خپلې ښځې سره جماع حلال ده او پردې ښځې سره حرام ده

تسهيلات: قوله: فَأُفِيَّتْهُ

اشكال ۱- نبی کریم ته داسې خیال څنگه اوولې راغلو نبی کریم خو معصوم دې؟

ه اشكال هوه جواوونه ۱- ① دېشړی او طبعی تقاضی لاتدې نبی کریم ته ددې ښځې د خوښیدو خیال راغلو دا خیال صرف د "هاجس" او "خاطر" په درجه کښې وو په کوم چه هیڅ مواخذه نشته دې لهذا مسئله صفاده

② د نبی کریم په ذریعه الله تعالی عملاً دامسئله ښکاره کړه د دې وجې نه چه د امت دپاره د تعلیم اونوموې ذریعه جوړه شی. اود امت د تعلیم دپاره کله کله یومکروه تزیهې فعل ارتکاب هم مباح گرځولې شوې دې. دریم جواب دادې چه دا د ناخاپی نظر وو په کوم چه څه نیول نشته دې.

[۲۱۰۹] مکتونکونه د ښځې ښانسته کولو شیطانی حربه

م- [۱۲] (۱) وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ ② فَإِذَا خَرَجَتْ اسْتَشْرَقَهَا الشَّيْطَانُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه ۱- او حضرت ابن مسعود ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ښځه په پرده کې د اوسیدو څیز دی ② هر کله چې یوه ښځه د خپلې پردې نه (اوځی نو شیطان د سرو په نظر کې هغه ښانسته ښکاره کوي، (ترمذي)

هل العفت: ① عورة: د پردې او پټ ساتلو څیز، دکوم په ښکاره کیدو چه شرم محسوسېږي ② استشرقها الشيطان: "استشرق" شیش لگول سره کتلوته وائی خاص کر د حیرانتیا په وخت سرې چه کله لاس د سترگو دپاسه په اوریځو باندې کیږدي گوری دغه استشراف دې.

تسهيلات:

قوله: الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ:

ه لفظة عورت مأخذ او تسمیه ۱- یعنی ښځه د پردې قابل څیز دې دا د عار نه دې ددې په ښکاره کیدو اوبې پردې کیدو سره سرې عار یعنی شرم محسوس کوي. د ښځې بې پردې کیدل داسې دی لکه چه شرمگاهه نې بې پردې شی کله چه دا ځوک برداشت کولې نه شی نو د ښځې بې پردگی څنگه برداشت کولې شی لیکن په حقیقت کښې د سرو په غیرت باندې پرده پریوتلې ده

قوله: اسْتَشْرَقَهَا الشَّيْطَانُ:

ه شیطان ه شیش لگولو علور مکتوبه ۱- علامه طیبی رحمه الله فرمائی چه د دغه شیش لگولوسره کتلو

① شیطان بهر وتونکې ښځه باندې شیش لگولو سره خپل خبیث نظر اچوی دې دپاره چه د هغې په اثر سره دا پاکه او طیبه ښځه رذیله او خبیثه جوړه شی د علامه طیبی رحمته الله علیه دا آخری توجیه دیره ښکلی ده [الکاشف ۲/۲۵۱].

② شیش لگولو سره کتلونه د بدکاره خلقو کتل مراد دی یعنی کله چه ښځه دکور نه بهې پردې کیدوسره اوخی نو فاسقان او فاجران هغې ته په شیش لگولو سره گوری اود هغوی په زړونو کښې دغه وسوسه او خبیثتوب چونکه شیطان پیدا کوی په دې وجه ددوی د فعل نسبت د شیطان طرف ته کړې شوې دې، یعنی د شیطان نه مراد فاسقان او فاجران خلق دی

③ شیطان غواړی اویه دې سره خوشحالیږی چه ښځه ذات کولو میدان ته راشی دې دپاره چه شیطان هغه په ښه موږ زړه سره اوگوری او هغه دې د شیطان مخې ته ولاړه وی

④ شیطان دغه ښځه د سرو مخکښې ښانسته کوی اود هغې په ذریعه خلق گمراه کوی اویخپله دغه ښځه هم گمراه کوی. صاحب اکام المرجان فی احکام الجان په خپل کتاب کښې لیکلی دی چه شیطان د ښځې د کوناتو دپاسه د نرنی ملا لاندې کینی او خلق د هغې طرف ته راغب کوی. د علامه طیبی رحمته الله علیه په نیز ددې حدیث

[۲۱۱۰] په ښځه اتفاقي نظر پریوتو څخه د دویم نظر عدم جواز

— [۱۳] (۱) وَعَنْ بَرِيْدَةَ قَالَتْ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعْطَى [۲] يَأْتِي عَلَى لَا تُتْبِعُ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ① او حضرت بریده رضی الله عنہا راوي دی رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضی الله عنہ ته وفرمایل [۲] چې ای علي رضی الله عنہ، د نظر پریوتو نه وروسته بیا نظر مه اچوه (یعني که په یوی ښځې ناگهاني نظر پریوځي نو بیا د دې نه وروسته دوباره د هغې طرف ته مه گوره) ② ځکه چې ستا د پاره مخکښی نظر خو جائز دی (ځکه چې په هغه کې قصد او ارادي ته قطعاً دخل نه وي، خو دویم نظر جائز نه دی، (احمد ترمذي ابو داود دارمي)

هل التفات: ① لَا تُتْبِعُ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ: یعنی رومي نظر پریوتلو سره دویم نظر مه اچوه ② فَإِنَّ لَكَ الْأُولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ: ځکه چه ستا دپاره رومي نظر جائز دې کوم چه بغیر د قصد نه وو، خو دویم نظر جائز نه دې

تسهيلات: قوله: لَا تُتْبِعُ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ:

ه اول تا عاينی نظر معاف کيدل - الحاصل نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضی الله عنہ ته وفرمایل چې ای علي! يو نظر نه پس بل نظر مه کوه يعنی اول نظر خو معاف دې ليکن دویم نظر نه دې معاف. ځکه دا ارادي سره وی او ارادي سره بد نظری معاف نه ده. که اول خل نې

خپل نظر مسلسل جاری اوساتلو او ساتلو او نظر ئې ښکته نه کړو نو سا به هم دا د دویم نظر په حکم کښې وی په دې باندې هم گناه شته دې

امام طیبی رحمه الله علیه فرمائی چې دا حدیث پاک په دې خبره باندې دلالت کوی چې بغیر ارادې والا نظر ستاسو دپاره مفید دې چې که ته زر نظر تیت کړې یعنی سترگې واړوي نو یقینی طور به تاته اجر ملاویږي لکه څنگه چې د یو حدیث پاک مفهوم دې چې کله تاته ایمانی خوږ والی ملاؤ شی نو لامحاله به دویم نظر نقصانی وی د حدیث الباب پیش نظر دا مسئله اخذ کیږي چې علماء کرامو او مشانځ لره خپلو ښځو شاگردانو یا ښځو مریدانو ته کتل جائز نه دی او نه بلا حجاب بیعت جائز دې [۲۱۱۱] په نکاح ورکولو څخه روسته په مولى باندې د وینې حرمت

۱۱۳ (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ عَيْدَهُ أَمَتَهُ فَلَا يَنْظُرَنَّ إِلَى عَوْرَتِهَا» [۲] وَفِي رِوَايَةٍ فَلَا يَنْظُرَنَّ إِلَى مَا دُونَ الشَّرْقِ وَفَوْقَ الرِّجْلِينِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت عمرو ابن شعيب رضي الله عنه د خپل پلار نه او هغه د نیکه نه نقل کوي، چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر کله چې په تاسو کې څوک د خپل غلام نکاح د خپلې وښځې سره وکړي، نو بیا د هغه وښځې (عورت) ته دي نه گوري، ځکه چې د نکاح نه وروسته هغه دمولى د پاره حرامه شي، [۳] او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې ته د هغه وښځې د بدن هغه حصې ته مه گوره چې د نامه د لاندې نه د زنګون تر پورته پورې ده، (ابوداؤد)، **هل تفتت:** ① عَیْدُ غلام، ② أَمَتُهُ: امه، وښځه، ③ الشَّرْقُ: ناف، نوم، ④ الرِّجْلَانِ: پښې.

تسهيلات:

قوله: فَلَا يَنْظُرَنَّ إِلَى عَوْرَتِهَا:

عپله وښځه په نکاح ورکولو له پس عپله هغې ته ه نظر حکم: - یعنی کله چه آقا د خپلې وښځې نکاح خپل غلام سره اوکړه نو اوس دا وښځه د بل سړي ښځه جوړه شوه لهندا اوس د آقا دپاره دا وښځه د اجنبی ښځې په شان شوه اوس ددې د کونډونه پورته اوانامه نه لاندې اود دې نه علاوه نور مستوره اندامونو طرف ته کتل د آقا دپاره جائز نه دی اوهم دغه د اخافو مسلک دې

لیکن امام شافعی رحمه الله فرمائی چه د واده کیدونه پس د وښځې ستر د آقا دپاره به د سرو د ستر په شان شی یعنی د کونډونه پورته اوانامه نه لاندې پرده اوس ضروری ده اول د آقا دپاره ضروری نه وه ځکه چه د هغه دپاره دې سره جماع کول جائزوو مگر اوس ددې دا حصه

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب اللباس / باب فی قوله عز وجل: {وقل للمؤمنات یغضضن من ابصارهن} [النور: ۳۱] (رقم: ۵۱۱۳) (واحد فی المسند: ۲/ ۱۸۷)

ممنوع اوباقی حصی به د سرو په شان شی یعنی د دې خپته اوشا وغیره اندامونه به دستر نه خارج وی

[۲۱۱۲] د پتون عورت کیدل

۳- [۱۵] (۱) وَ عَنْ جَرَّهْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَمَّا عَلِمْتُ أَنَّ الْفَيْحَ عَوْرَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او حضرت جرهد (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلي الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] آيا تاسو نه پوهيږئ چې ورون ستردي (يعني ورون د بدن هغه حصه ده چې دهغه پټول پکار دي، ترمذي ابو داود هل الکفایت: ۱) الفیح: پتون، ورون، د خپي هغه حصه کوم چه د زنگون نه پورته وی تسهيلات: قوله: أَنَّ الْفَيْحَ عَوْرَةٌ

د پتون په عورت کيدو کښي مذاهب:-

د پتون په عورت او عدم عورت کښي د فقهاؤ اختلاف دي.

① د امام مالک (رحمته الله عليه) او اهل ظواهر په نيز پتون عورت نه دي.

② د جمهورو په نيز پتون عورت دي.

د اول فريق دليل:- حضرت انس (رضي الله عنه) فرمائي مونږ د غزو خيبر د پاره نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) سره روان وو. د سحر په وخت کښي ابو طلحه (رضي الله عنه) پسې شاته نبي کریم سره په اوښه سور شوم زما خپي د نبي کریم خپو مبارکوسره لگيدلې يعني پتون په خپل مينځ کښي لگيدل معلومه شوه چه عورت نه دي.

جواب:- د دې نه جواب دادې چه د خيبر په سفر کښي که چرې د پتون د يوبل سره د لگيدو واقعه پيښه شوې وي نو هغه د مجبورني او په سورلني باندې غير اختياري توگه باندې شوی دی کوم چه ضابطه نه شی جوړولې يا هغه د پتون يوبل سره لگيدل حائل سره وو چه په مينځ کښي څه کپرا حائل وه. بهر حال هغه يوجزني واقعه ده او هغه هم محتمل ده او بل طرف ته په زيات مقدار کښي واضح احاديث دي په دې باندې عمل کول زيات بهتر دي.

د دويم فريق دليل:- ① وَ عَنْ جَرَّهْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَمَّا عَلِمْتُ أَنَّ الْفَيْحَ عَوْرَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ. (ه تسهيلات حديث نمبر ۳۱۱۲)

② وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ عَمَةً أُمَّتَهُ فَلَا يَنْظُرَنَّ إِلَى عَوْرَتِهَا. وَفِي رَوَايَةٍ فَلَا يَنْظُرَنَّ إِلَى مَا دُونَ السَّرَّةِ وَفَوْقَ الرِّمَكَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. (ه تسهيلات حديث نمبر ۳۱۱۱)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصلاة/باب ما يذكر في الفخذ قال ابو عبد الله: والترمذي في كتاب الادب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء ان الفخذ عورة (رقم- ۲۷۹۵) واخرجه احمد في المسند: ۴/۷۸

به دي حديث كنبی دی چې د وينځې د زنگونونو نه پورته او د پتون نه ښکته مه گورنې
طرز د استدلال داسې دې چې د وينځې د ستر اندامونه هم هغه دی کوم چې د سړي دی لهذا
پتون عورت دې دا د جمهورو دويم دليل دې

⑤ «وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَهُ: يَا عَلِيُّ لَا تُبْرِزْ فَيْدَكَ وَلَا تَنْظُرَ إِلَى فَيْدِ حَتَّى وَلَا مَيِّتٍ». ه تسهيلات حديث نمبر (۳۱۱۳)

به دي كنبی د ژوندی سړی او مړ سړی پتون ته كتل مصنوع گرځولې شوی دی
⑥ وَعَنْ الْحَسَنِ مُرْسَلًا قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ النَّاطِرَ وَالْمَنْظُورَ إِيمَهُ». ه تسهيلات حديث نمبر (۳۱۲۵)

[۳۱۱۳] پتون ته د كتلو څخه ممانعت

--- [۱۶] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَهُ: يَا عَلِيُّ لَا تُبْرِزْ فَيْدَكَ ① وَلَا تَنْظُرَ إِلَى فَيْدِ حَتَّى وَلَا مَيِّتٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① او د حضرت علي ؓ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل اي علي ؓ خپل ورون د خلقو په مخكې مه ښكاره كوه، ② او مه د ژوندي سړي ورون ته گوره. او مه د مړي ورون ته گوره، (ابوداؤد ابن ماجه) هل لطف ③ لا تبز: مه ښكاره كوه.

تسهيلات: توجه: -- د پتون د عورت په باره كنبی تفصيل د حديث نمبر (۳۱۱۲) په تشريح كنبی ذكر دې

[۳۱۱۴] د پتون د عورت كيدو دليل

--- [۱۴] (۲) «وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَحْشٍ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى مَعْمَرٍ وَفَيْدَاةٍ مَكْشُوقَاتٍ ① قَالَ: يَا مَعْمَرُ غُلِّ فَيْدُكَ فَإِنَّ الْفَيْدَ بَيْنَ عَوْرَتَيْ ②. رَوَاهُ فِي تَرْغِيبِ النَّفْسِ.

توجه: ① او حضرت محمد ابن جحش ؓ وايي چې يو ځل رسول الله ﷺ په حضرت معمر ؓ په داسې حال كې تير شو چې د هغه دواړه ورونونه ښكاره وو، ② نو حضور ﷺ ورته وفرمايل چې اي معمر! خپل ورونونه پټ كړه ځكه چې ورونونه ستر دي، (شرح السنه) هل لطف ③ لَمَّا مَكْشُوقَاتٍ: دواړه پتونان ټي ښكاره وو ④ غُلِّ فَيْدُكَ: خپل پتونان دې پټ كړه تسهيلات:

توجه: -- د پتون د عورت په باره كنبی تفصيل د حديث نمبر (۳۱۱۲) په تشريح كنبی ذكر دې

[۲۱۱۵] بلا ضرورت له په تنهائي كېنې د عورت ښكاره كولو حكم

«[۱۸] (۱) وَهِيَ ابْنُ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَأْكُمُوا النَّعْرَى فَإِنْ مَعَكُمْ مِنْ لَبَنَاءٍ لَكُمْ الْأَعْدَاءُ وَالْقَابِطُ وَحِينَ يُلْقِي الرَّجُلُ إِلَى أَهْلِهِ [۲] لَمَّا غَضِبُوا هُمْ أَكْرَمُ مَوْهَمٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه [۱] او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل [۲] تاسو د برېښد كيدو نه پرهيز كوي، اگر چې تنهائي ولي نه وي، ځكه چې د قضاي حاجت او د خپلي بي بي سره د مجامعت د وختونو ماسوا هر وخت هغه فرشتي ستاسو سره وي دكومي چې ستاسو په نگهباني او حفاظت او ستاسو د اعمال په ليكلو ماموره وي [۳] نوتاسو د دې فرشتو نه حياء كوي، او د هغوي تعظيم كوي، (ترمذي)

هل للنفات: ① يَأْكُمُوا النَّعْرَى: د خان برېښد كيدو نه بچ اوسن، يعنې خان مه برېښدوي ② لَا يَأْكُمُوا كُمْ: چه ستاسو نه نه جدا كيږي، هر وخت تاسو سره وي. ③ الْقَابِطُ: قضائي حاجت. ډك اودس ماتي.

تسهيلات:

قوله: يَأْكُمُوا النَّعْرَى:

بلا ضرورت له د عورت ښكاره كولو معانت: - بلاوجه د كشف عورت نه خان ساتي ځكه چې تاسو سره فرېستې هم وي چې كله هم ستاسو څخه نه جدا كيږي خو د وړوكي او لوڼې اودس ماتي په وخت كېنې.

د فرشتو په مصداق كېنې الاول: - ① امام طيبي رحمته الله فرمائي چې ددې نه حفاظت كوونكې فرېستې ② دې فرشتو څخه كراما كاتبين مراد دي.

د انساني عورت كتلو غځه د فرشتو حياء كول: - ابن الملك رحمته الله فرمائي چې كشف عورت دې بغير د څه ضرورت نه اونه كړې شي او ضرورت قضاء حاجت يا مجامعت دې ددې نه معلومه شوه چې فرشتې د انسان د ستر كتلو نه شرم كوي نو ايماني تقاضا داده چې مونږ دې هم دهغوي نه شرم او كړو او بغير د څه ضرورت نه دې ستر نه ښكاره كوؤ دارنگ الله تعالى د شرم وحياء زيات حقدار دې

اشكال: - كه په دې دواړو وختونو كېنې څوك گناه او كړي نو د كراما كاتبين د نه نزدوالي په وجه به ددوي گناه نه ليكلې كيږي او بيا به مواخذه هم نه وي هر كله ليكلې كيږي نه نو ددې سزا به هم نه وي؟

د اشكال هوه جواونه: - ① الله تعالى فرېستو ته وائي چې دې فلاني كس دا گناه كړې ده نو هغوي ئې اوليكي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الاستئذان عند الجماع (رقم - ۲۸۰۰)

⑦ به دی دوارو وخنونو کنبی به ددی کس گناه لیکلې کیری ځکه چې کله یو کس گناه کوی نو دهغه په بدن باندې یو نجاست اولگی چې دهغې په وجه کراما کاتبین ته معلومېږي چې دې کس څه گناه کړې ده

[۲۱۱۶] د بنځې دپاره سړو ته د کتلو ممانعت

«...» [۱۹] (۱) «وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أُمِّهَا كَانَتْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَتَمُوتُهُ [۲] إِذَا أَقْبَلَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَحْبَبُ إِلَيَّ» [۳] فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ هُوَ أَغْنَى لَا يَجْعَلُنَا؟ [۴] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَفْعَبْنَا وَإِنْ أَلْمَأُ السُّمَّا تَجْعَلُنَا؟» . زَوْاءُ أُخْتِ، وَالْبَرِيذِيُّ، يُوَلِّي دَاوُدَ.

توجه: ① ام المؤمنين بي بي ام سلمه ؓ روایت کوی چې (یو ځل) هغه او ام المؤمنین بي بي ميمونه ؓ د رسول الله ﷺ سره موجودي وي، ② اچانک ابن ام مکتوم ؓ چې یو نابینا صحابي وو راغلی، حضور ؓ د ابن ام مکتوم ؓ په لیدو سره، خپلو دواړو بیبيانو ته وفرمایل چې د ده نه پټې شی، ③ ام سلمه ؓ وايي چې د حضور ؓ دا حکم اوریدو سره ما عرض اوکړو چې آیا دی نابینا نه دی؟ دی مونږ نشي لیدلی، ④ حضور ؓ وفرمایل چې آیا تاسو دواړي هم نابینا یئ؟ آیا تاسو دی نه وینی؟ (یعني که هغه پوند دی نو تاسو خو پندي نه یئ)، احمد ترمذي ابو داود.

هل تلفت: ① اشقیبا: تاسو دواړه پرده اوکړئ، پټې شی، ② أفعبنا وان أئما: آیا تاسو دواړه هم پندي یئ؟ تاسو دې نه وینی؟

تسهيلات: -

قوله: أفعبنا وان أئما

د بنځې پردی سړی ته د کتلو حکم: - ددې حدیث نه معلومه شوه چه بنځه پردی سړی ته نه شی کتې لکه څنگه چه د سړی پردنی بنځې ته کتل حرام دی دغه شان بنځې له هم د شهوت سره مطلقا پردی سړی ته کتل حرام دی اوس په دې حکم باندې د حضرت عائشه صدیقه ؓ په روایت سره اعتراض راځي په کوم کنبې چه حضرت عائشه صدیقه ؓ فرماني چه ما هغه وخت تورو حبشيانو ته کتل کوم وخت چه هغوی خپلو نیزو اوتورو سره په جماعت کنبې لوبې کولې ددې دوه قسم متعارض روایتونو د وجې نه بعضې علماؤ خود حرمت خبره کړې ده لیکن عام علماء فرماني که چرې د فتنې نه امن وی نو بنځه پردی سړی ته کتلې شی د حضرت عائشه صدیقه ؓ روایت په دې باندې دلالت کوی ځکه چه

(۱) أخرجه ابو داود فی السنن کتاب اللباس لباب فی قوله عز وجل: {وقل للمؤمنات یغضن من أبصارهن} [النور: ۳۱] (رقم- ۴۱۱۲) والترمذي فی کتاب الأدب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء فی احتجاب النساء من الرجال (رقم- ۲۷۷۸) وأخرجه أحمد فی المسند: ۲۹۶/۶.

دا واقعہ ۹ دہ کوم وخت چہ دحضرت عائشہ رضی اللہ عنہا عمر ۱۶ کالہ وو بل قرآن کریم نبخو ته پردی او حجاب حکم ورکړي دې دې دپاره چہ سړی هغې ته اونه گوری اوسرو ته نی د پردی او حجاب حکم نه دې ورکړي که د نبخو کتل ناجائز وي نوسرو ته به د پردی حکم ورکړي شوي وو

د شهوت په صورت کښې پرې سړی ته د کتلو حرمت:- بهر حال د کتلو دا جواز مشروط دې چہ شهوت نه وي او دفتني خطره نه وي که چرې شهوت او دفتني خطره وي نو بیا خو کتل حرام دی او د نامه نه لاندې او د زنگونونه پورته حصې ته کتل په هرحال کښې حرام دی د لویغاړو په لویو کښې که چرې پتون بڼکاره وي نو د سړو او نبخو دواړو کتل حرام دی او بهتر هم دغه دی چہ نبخه دې بغیر د ضرورت نه سړی ته نه گوري

د حدیث د هوو کلماتو وضاحت:- ① وَمَيِّمَةٌ: ددې لفظ عطف "انها" کښې دان په اسم باندې دي په دې وجه دا منصوب وئیل زیات بهتر دی

② اَلْأَسْمَاءُ بِعَرَابٍ: دا جمله ددې نه مخکښې جملې استفهام انکاری دپاره په توگه دتقرر او ثبوت او فرمایشه. ددې زجر او توبيخ او ددې روایت ممانعت ته د حدیث علماؤ اوقفهاؤ په تقوی او احتیاط باندې حمل کړی دی او دعدم فتنه او عدم شهوت په صورت سره نی مربوط کړی دی

[۲۱۱۷] په خلوت کښې هم دعورت پټ ساتل

۳- [۲۰] ① وَعَنْ جَزْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [۲] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «أَحْضُضْ عَوْرَتَكَ إِذَا مَنِ زَوْجَتِكَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ» [۳] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ الرَّجُلُ غَالِيًا قَالَ: قَالَهُ أَحَقُّ أَنْ يُسْتَحْبَابَهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① او حضرت بهز ابن حکیم د خپل پلار مکرم (حکیم رضی اللہ عنہ) نه او هغه د بهز د نیکه حضرت معاویه رضی اللہ عنہ ابن حیده، نه روایت کوي [۲] چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل ته خپل ستر پټ ساته، علاوه د خپلې ښځې یا وښځې نه (چې د هغوی مخکې ستر پټول ضروري نه دی) [۳] حضرت معاویه رضی اللہ عنہ وایې چې ما عرض اوکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سړی چې په خلوت (تنهایي) کې وي نو آیا هلته دي هم خپل ستر پټ ساتي؟ [۴] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې الله تعالی زیات لائق دی چې د هغه نه شرم وشي، (ترمذي ابو داود ابن ماجه)

هل التفت: ① مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ: چہ ستا ښې لاس دهغې مالک وی، دې نه مراد وښځه ده ② إِذَا كَانَ الرَّجُلُ غَالِيًا: کله چہ سړی ځانله وی، یواځې وی نور هیڅوک نه وی، ③ قَالَهُ أَحَقُّ أَنْ

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الحمام باب ما جاء فی التعری (رقم- ۴۰۱۷) و الترمذی فی کتاب الأدب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی حفظ العورة (رقم- ۲۷۹۴) وابن ماجه فی کتاب النکاح / التستر عند الجماع (رقم- ۱۹۲۰) واحد فی السند: ۳/۵

بُنْعَتَانِهِ: الله ﷻ زيات لائق دې چې د هغه نه شرم وشي، يعنى په خانه والى كېنې هم خپل ستر پټ ساتل پكار دى

تسهيلات:

قوله: لَاللهُ أَحَقُّ أَنْ بُنْعَتَانِهِ:

په خلوت كېنې هم ه صورت ښكاره كولو مخه پوهيږي - د نبي كريم ﷺ د جواب مطلب دادې چې چې خلوت كېنې اگر چې څوك موجود نه وي خو بيا هم په دې وخت خپل ستر ښكاره كول مناسب نه دى ځكه الله ﷻ خو هر صورت كېنې گوري او هغه عظيم ذات دانسانانو نه زيات ددې خبرې حقدار دې چې د هغه نه شرم او كرې شي نو ددې نه معلومه شوه چې په خلوت كېنې هم ستر پټول واجب دى البته د څه ضرورت په وجه ښكاره كول جائز دى

د حديث مخه د يوې مسئلې استنباط: - حديث پاك كېنې دستر د پټولو حكم وركړې شوې دې او په دې سلسله كېنې چې د ښځې او وينځې كومه استثنى كړې شوې ده چې دخپلې ښځې يا وينځې په وړاندې خپل ستر پټول ضرورى نه دى نو ددې نه دا خبره واضح كيږي چې ملك او نكاح، جانبين (يعنى سړى او ښځې)، دپاره د يوبل ستر طرفته كتل مباح گرځوي

[۲۱۱۸] پردې ښځې سره خانه مجلس كېنې د شيطان شركت

۸۸- [۲۱] (۱) وَعَنْ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَا يَخْلُوتُ رَجُلٌ بِأَمْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَائِبُهُمَا الشَّيْطَانُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت عمر ؓ د رسول الله ﷺ نه نقل كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر كله چې يو سړى د يوې اجنبې ښځې سره په تنهائي كې يو ځاى شي، نو هلته په هغوى كې دريم شيطان وي، (ترمذي)

هل للفتان: [۱] لَا يَخْلُوتُ: خانه والې دې نه كوي، خانه كيږي دې نه.

تسهيلات: قوله: إِلَّا كَانَ ثَائِبُهُمَا الشَّيْطَانُ:

د شيطان د دريم گډو مطلب: - ښكاره خبره ده چه شيطان به ددې دواړو مينځ كېنې څه د اصلاح دپاره نه راځي بلكه د فساد او فتنې اچولو دپاره به راځي د ښځودا ويناكول غلطه ده چه زړه صفا ساته هيڅ به نه كيږي كه چېرې زړه نى صفا وې نو پردو سړو سره به نى ولې خان گډو كولو؟ ياد لرئ د فتنې نه اصل حفاظت حجاب او پرده ده بې پردگنې كېنې قرآن خودونكې قرآن په طاح كېنې كيځودوسره به گناه شروع كوي الاماشاء الله

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الدخول على المصليات (رقم - ۱۱۷۱) و اخرجه احمد في المسند: ۲۶/۱

[۲۱۱۹] په انساني بدن كېنې د شيطان تصرف

۳۸- [۲۲] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَا تَلْبَسُوا عَلَى الْمُغَيَّبَاتِ [۳] فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَهْرَى مِنْ أَحَدِكُمْ فَهَرَى الدَّمُ [۴] لَلْنَا وَمِنْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۵] قَالَ وَيَمْنَى وَلَكِنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت جابر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) نه نقل کوي چې حضور (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] هغه ښځو ته (په تنهائي کې) مه ورځي، چې د هغوی خاوندان موجود نه وي، [۳] ځکه چې ستاسو په بدنونو کې د وينې زغليدو پشان شيطان زغلي (يعني د شيطان تصرف د انسان په ټولو رگونو او چمره کې سرايت کوي، [۴] مونږ عرض او کړو چې يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ستاهم داسې دي [۵] هغوی وفرمايل چې زما هم، ليکن الله (صلى الله عليه وسلم) د شيطان په مقابلې کې زما مدد کړي دی، نو زه د هغه نه محفوظ یم، (ترمذي)

هل الغياب: [۱] لَا تَلْبَسُوا: په تنهائي کېنې مه ورځي، [۲] الْمُغَيَّبَاتِ: هغه ښځې چې د هغوی خاوندان موجود نه وي، [۳] فَهَرَى الدَّمُ: په شان د زغليدو د وينې، [۴] أَعَانَنِي عَلَيْهِ: الله مدد کړې دې زما، په مقابلې ددې شيطان کېنې، [۵] فَأَسْلَمَ: نو زه ددې (شيطان نه محفوظ یم، يا دا شيطان زما تابعدار شوې دې.

تسهيلات:

نوله: فَهَرَى الدَّمُ:

د مجري الدم په مفهوم کېنې دوه اقوال: - [۱] دا کلام خويابه تشبيه او مجاز باندې محمول دې يعنی څنگه چې وينه په رگونو کېنې منډې وهی دغه شان شيطان هم د وسوسې په ذريعه په انساني بدن کېنې منډې وهی.

[۲] دا کلام په حقيقت باندې مېنې دې چې کوم کوم ځانې ته وينه ځی هغه ځانې ته شيطان داخليدوسره ځی او په نظرنه راځی لکه څنگه چې وينه هم نه ښکاري

نوله: الْمُغَيَّبَاتِ:

د غيبات لفظ د تخصيص وجه: - دميم ضمه سره دا لفظ د مغيبه جمع ده هغه ښځې ته وائي د کومې خاوند چې په سفر کېنې وي او د هغې کور خالی وي په حديث کېنې داسې ښځې په خاص توگه ځکه يادې کړې شوې چې د يوې مودې نه د خاوند د عدم موجودگنې د وجې نه داسې ښځې د جماع زيات شوق لري نودې سره خلوت ساتل زيات د فتنې سبب دي او شيطان خوپت دېنمن دي چې هروخت د وار کولو په انتظار کېنې اوسيږي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الدخول على الغيبات (رقم - ۱۱۷۲) و اخرجه احمد في المسند: ۳/۳۰۹

فوله: فَأَسْلَمَ:

ه لفظ اسلام په ضبط کې دوه احتمالات او ه هې معنی -، ① دا لفظ اَسْلَمَ هم دې ② او اَسْلَمَ هم دې اول صیغه د ماضی ده او دویمه د مضارع متکلم صیغه ده که چرې د ماضی صیغه ده نو ترجمه به داسې شی چه شیطان تابعدارۍ اختیار کړې ده او که چرې د متکلم صیغه ده نو د دې ترجمه به داسې شی چه زه دهغه نه محفوظ پاتې کېږم بهر حال دا صیغه د اسلام په معنی کښې نه ده ځکه چه شیطان مردود دې هغه اسلام نه قبلوی

[۲۱۲۰] د مالکې د خپل غلام څخه د پردې حکم

۳۰۰- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَتَى فَاطِمَةَ بَعْدَ قُدُومِهَا هَذَا ② وَعَلَى فَاطِمَةَ تَوْبًا إِذَا قَعَّتْ بِوَرَأْسِهَا لَمْ يَنْتَفِرْ رَجُلُهَا، وَإِذَا غَطَّتْ بِرَجُلِهَا لَمْ يَنْتَفِرْ رَأْسُهَا، ③ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا تَلَقَّى قَالَ: إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْكَ بَأْسٌ إِذَا هُوَ أَبُوكَ وَغُلَامُكَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: ② او حضرت انس ؓ وايې چې (يو ځل) رسول الله ﷺ د بي بي فاطمه ؓ په طرف تشریف راوړو، هغه وخت د بي بي فاطمي ؓ په خدمت کې يو غلام موجود وو، چې حضور ؓ ورته ورکړي وو، ② او د بي بي فاطمي ؓ په بدن يو داسې (وړه) کپړه وه چې په هغه سره به يې سر پټوی نو پښي به يې ښکاره پاتې کيدی او که پښي به يې پټولي نو سر به يې ښکاره پاتې کيدی ③ حضور ؓ چې بي بي فاطمه ؓ په دې پریشانی کې وليده چې د هغه د شرم او حياء په وجه د خپل پوره بدن پټولو په کوشش کې نه کاميابيږي نو حضور ؓ ورته وفرمايل چې (ای فاطمي ؓ) دومره ولي پریشانه کېږي. په دې څه حرج نشته، ځکه (د چا نه چې ته دومره شرميږي) هغه يو هم غير نه دی بلکه يو ستا پلار دی. بل ستا غلام دی، (ابوداود)،

هل تلعفات ① إِذَا قَعَّتْ بِوَرَأْسِهَا: چې کله به نې په هغې سره سر پټولو، ② إِذَا غَطَّتْ بِرَجُلِهَا: او کله چې به نې پرې پښي پټولي ③ إِنَّهُ لَيْسَ عَلَيْكَ بَأْسٌ: په دې کښې په تا هيڅ گناه حرج نشته، ④ إِذَا هُوَ أَبُوكَ وَغُلَامُكَ: هغه خو ستا پلار دي او ستا غلام دي.

تسهيلات: فوله: إِنَّمَا هُوَ أَبُوكَ وَغُلَامُكَ:

ه غلام د خپلې مالکې په حق کښې د محرميت باره کښې مذهب:-

د مالکې ښځې غلام د دغه ښځې محرم وی که د پردو په شان دې په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دي

① د امام مالک ؒ او امام شافعي ؒ په نزد ښځې غلام د هغې د محارمونه نه دي د هغه نه هيڅ پرده نشته دي

① امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ امام غزالی رحمہ اللہ او علامہ نووی رحمہ اللہ پہ نیز ذہبی رحمہ اللہ غلام دھنہ دہارہ پہ منزله د اجنبی دی د کوم نہ چہ مکمل پردہ دہ ددی بنہی د مخ اولسونونہ علاوہ د بدن ہیخ یوہ حصہ غلام نہ شی کتلی

ہاول فریق ۵ لائل ۱- ① زیر بحث د حضرت انس رحمہ اللہ روایت د دوی مستدل دی

ہاول فریق ۵ لائل ۲- ① کیدی شی غلام نابالغ وی

① دلته د مظنہ شہوت او فتنہ احتمال نہ وو بہر حال دا یوہ جزونی واقعہ دہ پہ دی کنبی مختلف احتمالات کیدی شی مونہ لہ قاعدہ اوضابطہ خپلول پکار دی

ہاول فریق ۵ لائل ۳- ① د سورت نور آیت (وَلَا يَسْمِنُ زَيْنَتُهُنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ)

اسورت نور الایہ: ۳۱] ہم د دوی مستدل دی چہ دلته د ما لفظ عام دی لہذا بنسخہ د خپل

مملوک غلام او وینہی دوارو پہ مخکنبی د زینت مواضع نہ شی بنکارہ کولی

ہاول فریق ۵ لائل ۴- ① د دی نہ جینکنی او مملوک وی وینہی مراد دی ہلکان

مراد نہ دی. حضرت سعید بن مسیب رحمہ اللہ او حضرت حسن بصری رحمہ اللہ او حضرت سمرہ بن

جندب رحمہ اللہ فرمائی چہ "لا تفرقنکم سورۃ النور فانہا فی الاناث دون الذکور"

دویم فریق ۵ لائل ۵- ①

① د مصنف ابن ابی شیبہ روایت د دوی مستدل دی چہ "تستر المرأة من غلاما"

① دغہ شان پہ مصنف عبد الرزاق کنبی ذکر شوې د مجاہد رحمہ اللہ او حضرت طاؤس رحمہ اللہ

روایت ہم د دوی مستدل دی چہ "لا ينظر المملوك الى شعر سيدته"

① صاحب ہدایہ عقلی دلیل داسی پیش کری دی چہ کله غلام آزادیری نو دغہ نکاح

خپلی سابقہ مالکې بنہی سرہ جائزہ کہ چری دی د محارم نہ وی نونکاح بہ څنگہ جائز

کیدلہ [سورت نور: ۳۱]

الفصل الثالث

[۲۱۲۱] د مخنت بنہو مجلس تہ د ورقلو ممانعت

۳۱- [۲۳] (۱) عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ اَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ عِنْدَهَا وَفِي الْبَيْتِ مُخْنَتٌ، فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ أَيُّ أُمِّيَةِ أُمِّي أُمِّ سَلَمَةَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ (۲) إِنْ قَتَمَ اللَّهُ لَكُمْ غَدَا الطَّائِفَ فَرَأَيْتَ أَدُلُّكَ عَلَى ابْنَتِهِ غَلَانٍ (۳) لَمَّا تَمَّا تَقْبِيلُ بَارِئِهِ وَكَذَّبَ بَرِئَتَانِ (۴) فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا يَدْخُلَنَّ هَؤُلَاءُ عَلَيْكُمْ».

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی / باب غزوہ الطائف فی شوال سنہ ثمان. قاله موسى بن عقبه (رقم- ۴۳۲۴) ومسلم فی کتاب السلام / باب منع المخنت من الدخول على النساء الأجانب (رقم- ۳۲ - (۲۱۸۰))

توجهه: [۱] دام المؤمنین بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا نه روایت دی [۲] چې (یوه ورځ) رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغی سره تشریف فرماوو، او په کور کې یو مخنث هم موجود وو، [۳] هغه مخنث حضرت عبد الله ابن امیه ته چې د بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا ورور وو، او ونیل ای عبد الله [۴] که الله تعالی صبا ته تاسو خلکو ته په طائف فتح درکړي، نو زه به تاته د غیلان لور وښایم، [۵] چې د څلورو سره راځي او د اتو سره ځي (یعنی هغه د غیلان لور چې بادیه نومېږي دومره څریه ده چې مخامخ را روانه وی نو پر نس یې څلور گنجې ښکاري او چې ځی د شا نه آته گنجې ښکاري څلور یواځ ته څلور بل اړخ ته) [۶] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې د هغه مخنث دا خبره واوریده، نو وی فرمایل چې دا مخنث دي تاته نه راځي، (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① فُتِحَتْ: تر ښځې، غلې مشکل هغه سړي چې د ښځو سره مشابه وی. ② ابْنَةُ غِيلَانَ: غیلان د طائف سردار وو د هغه د لور نوم بادیه وو. دا د چاقیدو (خرې کیدو) د وجې نه ښه ښکلي او زړه راښکونکي او چاقه وه ③ تَهْلِيلُ بَأْتِيَةٍ: چه مخې ته نې د چاقوالی په وجه څلور قطونه جوړ شوی وو. ④ تَذْبِيرُ بَأْتِيَةٍ: او شاته نې د چاقوالی په وجه اته قطونه جوړ شوی وو

تسهيلات:

قوله: وفي البيت فُتِحَتْ:

د مخنث معنی: - مخنث د ښځې په شان سړي وی د چا اندامونه چه د ښځوپه شان وی رنگ د هنگ او آواز د ښځوپه شان وی اودا د ښځوپه شان سړي بالکل د ښځو مشابه وی،

د مخنث قسمونه: - ① مخنث کیدل او ښځو سره مشابهت کله خلقي او پیدائشي وی لهذا هغه شرعاً د مذمت قابل نه وی ځکه چه د هغه په اختیار کښې نه وی او که دا مخنث کیدل ښځو سره د مصنوعی مشابهت په وجه وی چې سړي د څه مقصد او غرض دپاره خپل خان د ښځوپه شان جوړ کړي وی نودا موجب لعنت او حرام دی اودا تصنع د سرو او ښځو دواړو دپاره ناجائز دی

د مخنثانو کورونو ته د داخليدو مخه د منع کولو وجه: - صحابیاتو او امهات المؤمنین مخنث (غَيْرُ أُولَى الْأَرْبَابِ مِنَ الرِّجَالِ) گنرلې وو چه داخل د ښځو خدوخال سره څه رغبت او خواش نه لری لیکن چه کله دې مخنث د ښځو تیک تیک محاسن ذکر کړل نو ښی کریم دوی کورونو ته د داخلیدو نه اود ښځو سره گډو کیدو نه منع کړل ځکه چه معلومه شوه چه داخل د (غَيْرُ أُولَى الْأَرْبَابِ) نه نه دی هم دغه حکم د خصی او مجبوب الذکر سړي هم دې چه هغه هم (غَيْرُ أُولَى الْأَرْبَابِ) نه نه دي.

قوله: تَذْبِيرُ بَأْتِيَةٍ:

د ادبار پشمان مطلب او تفسیر: - د دې مطلب دادې چه د چاقوالی د وجې نه د هغې په بدن

کڻي قطونه جوڀ شوی وو چه ڌ مخي طرف نه څلور قطه کڻي ڌ شا طرف ته ځي يود ډډي بني طرف ته اوبوگس طرف ته ځي اوس څلور کڻي ڌ مخي طرف نه خو هم څلور دی مگر شاته تلو سره ڌ ملا نه مخکڻي مخکڻي ختميږي نوڌ هريو دوو طرفونه ڌ څلورو په ځاني اته قطونه جوږيږي نوڌډي ښځي مخي ته راتلو سره څلور او تلو کڻي اته قطونه ښکاري هم دغه نقشه دغه مخنث راښکله چه تقبل باريه وتډبريمان.

[۲۱۲۲] بلا ضرورت ده پږيند والي ممانعت

۳۳۳- [۲۵] (۱) «وَعَنِ السُّورِيِّينَ قُرْمَةٌ قَالَ: حَمَلْتُ حِمْلًا أَقِيلًا [۱] قَبْلِي مَا أَفْشَى سَقَطَ عَنِّي قَوْيِي فَلَمْ أَشْطَلْهُ [۲] أَتُحَدِّثُ قَرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] فَقَالَ لِي: خُذْ عَلَيْكَ ثَوْبَكَ وَلَا تَعْمُوا عَرَاءً». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: [۱] او حضرت مسور ابن مخرمه [۲] وايي چي (يوه ورځ د خپل څه ضرورت تحت، ما يو دروند کاني پورته کړي [۳] او د هغه آخستو سره روان شوم (په لار کي) زما کپږه (يعني تهبنډ (لنگ)) زما د بدن نه ولويدلي (چي د هغه په وجه زما ستر ښکاره شو) خو ما (د بوج په وجه سمدستي) خپله کپږه پورته نه کړي شوه، [۴] او په دي دوران کي رسول الله ﷺ زه (په پږيند حالت کي) وليدم، [۵] نو رسول الله ﷺ وفرمايل چي (سمدستي) خپله کپږه پورته کړه او ستر پټ که او بيا حضور ﷺ دا عام حکم وکړي چي پږيند مه گرځي، (مسلم)

تسهيلات:

قوله: وَلَا تَعْمُوا عَرَاءً:

دستر هورت د حکم عموم: - داد عموم بعد الخصوص قبيل څخه دي چي خذ عليك ثوبك، دا په دي خبري باندې دلالت کوي چي هيڅ يو بالغ کس دي نه پږيند اوسي او نه دي پږيند گزځي، ستر پټول فرض دي، دا حکم عام دي. دا يو کس سره خاص نه دي (التعليق الصريح)

[۲۱۲۲] ڌ ځاوند شرميکاه ته نه ښکتل

۳۳۳- [۲۶] (۲) «وَعَنِ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا نَظَرْتُ [۱] أَوْ مَا رَأَيْتُ فَرَجَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَطُّ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

قوجه: [۱] او د مؤمنانو مور بي بي عائشه [۲] فرمايې چي ما د رسول الله ﷺ ستر ځايي طرف ته هيڅ کله نظر نه دی پورته کړي، [۳] يا داسي يې وفرمايل چي ما (د حضور ﷺ د ستر) حصه هيڅ کله نه ده ليدله، (ابن ماجه)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب العيوض/باب الاعتناء بحفظ العورة (رقم- ۷۸- (۳۴۱)

(۲) اخرجه ابن ماجه في السنن رقم الحديث ۱۹۲۲ واحد في السنن رقم الحديث ۶۳/۶

تسهيلات:

قوله: مَا رَأَيْتُ قَوْمَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَطُّ:

هـ خپلې بې بې شو مگه ته ه کتلو حکم ۱- غوره اوبهتره دا ده چې خاوند د خپلې بې بې شرمگه ته اونه گوری دغه شان چې ښځه د خپل خاوند شرمگه ته اونه گوری خوکه د خپلې تسلی: دپاره ورته او گوری نه څه گناه په کښې نشته

[۲۱۲۴] پردې ښځې ته دا چا نکه نظر څخه پس نظروا پس کولو انعام

۳۷۷- [۲۴۸] (۱) [۲۴۸] وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَأْمِنٌ مُسْلِمٌ يَنْظُرُ إِلَى خَاصِيَةِ امْرَأَةٍ أَوْ لَمْ يَفْضْ بَعْرَةً إِلَّا أَخَذَتْ اللَّهُ لَهُ عِبَادَةً يَجِدُ حَلَاوتَهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۲] او حضرت ابو امامه ؓ د رسول الله ﷺ نه نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل [۲] د کوم مسلمان نظر چې په اولني ځل «بلا قصد او اراده، د يوي ښځې د حسن او جمال طرف ته پورته شي، او بيا هغه سمدستي خپل نظر وگرځولو، نو الله ﷻ د هغه د پاره يوداسي عبادت پيدا کوي، چې په هغه سره هغه سړی لذت حاصلوي، (احمد) حل لنفس: ① خاسي امراة: د ښځې د حُسن او جمال خايونه. ② اخذت الله: پيدا کوي الله تعالى. ③ حلاوتها: لذت او خوږوالي دهغې،

تسهيلات:

قوله: (إِلَّا أَخَذَتْ اللَّهُ لَهُ عِبَادَةً يَجِدُ حَلَاوتَهَا)

په عبادت کښې دغوند پيدا کولو طريقه :- په عبادت کښې حلاوت او خوند پيدا کيدل دا ډير اوچت مقام دې کله چې د سړي په عبادت کښې خوند او لذت پيدا شي نو بيا هغه د عبادت ستړې والي نه محسوسوي هم دغه وجه وه چې نبي کریم ﷺ ته به خوشحالي په مانځه کښې حاصليدله ((کما قال جعلت قرعة عشي في الصلاة)) ننودا مقام په مختلفو مجاهداتو سره سړي ته حاصلېږي ددې مقام د حاصلولو يوه طريقه دا هم ده چې سړي د خپل نظر حفاظت کړي نو ده ته به دا مقام حاصلېږي

[۲۱۲۵] د مستورا نامولو ښکاره کولو حرمت

۳۷۷- [۲۴۸] (۲) [۲۴۸] وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا قَالَ: يَنْفَعُنِي أَنْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَعَنَ اللَّهُ النَّاطِرَ وَالْمَنْظُورَ إِلَيْهِ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۲] او د حضرت حسن بصري ؒ نه بطريق ارسال روايت دی چې هغه فرمايې ماته (د صحابه وو ؓ)، دا حديث رسيدلی دی، چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په هغه سړي

(۱) اخرجه احمد في المسند: ۲۶۴/۵

(۲) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ (رقم - ۷۷۸۸)

چې هغه (بلا عذر او اضطراب) اجنبی ښځې ته وکتل او په هغه چې هغه ته وکتل شو د الله تعالیٰ لعنت وي، (بیپهي)

هل اللعنت: ① أنظار: یعنی قصد او شهوت سره پردې ښځې ته کتونکې ملعون دې دغه شان مستوره اندامونو ته کتونکې هم ملعون دې ② وَالْمَنْظُورَ إِلَيْهِ: دغه شان د چا طرف ته چې کتلې شي هغه هم ملعون دې

تسهيلات: قوله: وَالْمَنْظُورَ إِلَيْهِ

د منظور اليه ه ملعون کيدلو وجه: - سوال دادې چې هغه ولي ملعون دې د کتونکې خو قصور دې مگر د هغه څه قصور دې؟

د دې جواب دادې چې منظور اليه کښې دا قيد دې چې هغه بغيره عذر او اضطراب نه خپل ځان برين کړې دې او ځان ښائي که هغه ښځه وي او که د يوسړي مستور اعضاء وي او که منظور اليه بې اختياره وي يا معذوره او مجبوره وي نو هغه د دې وعيد نه خارج دې

تنبيه دې روايت سره جانگې اچونکې د سوينگ شوقين لويغاړې فلم او فلم ستار برينې تصويرونه، تيلي ويژن او وي سي آر ټول د دې لعنت لاندې راځي. الله تعالی دې د دې ټولو بلاگونه د مسلمانانو حفاظت او کړي او د مسلمانانو په شان منافق حکمرانان دې مسلمانان جوړ کړي او اسلامي ملکونو ته دې د دې فحاشونه خلاصې ورکړي آمين يارب العالمين

[۲] بَابُ الْوَلِيِّ فِي النِّكَاحِ وَاسْتِئْذَانِ الْمَرْأَةِ

د نکاح ډولې او د ښځې د اجازت بيان

خلاصة الباب: -

فيه ثلاثة عشر حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① حکم الاستئذان: ۱، ۲، ۸.
- ② الرجوع وقت عدم الاستئذان: ۳، ۱۰.
- ③ انعقاد النکاح بالولي: ۵، ۶، ۷.
- ④ من يصلح للوكالة ومن لم يصلح، الأب: ۳، ۴، ۱۰، ۱۲، ۱۳.

د ولي ماخذ او معنى: - ولي په لغت كښې د امورو منتظم او كارساز په معنى كښې دې داد ولايت نه ماخوذ دې كوم ته چې تنفيذ الحكم على الغير وائى دلته د ولي نه مراد هغه سړي دې چې د يوې ښځې د نكاح اختيار لري او د دغه معامله قانوني ذمه وار وي. د ټولو نه اول د يوې ښځې د نكاح د ولايت اختيار د ښځې هغه رسته دار ته حاصل دې كوم چې عصبه بنفسه وي او د عصبانو ترتيب به هم هغه وي كوم چې په ميراث او وراثت كښې وي

ه حق ولایت حاصلیدلو شرائط :- ذ ولایت حق حاصلیدلو دپاره د سړی

① آزاد کیدل شرط دي

② عاقل کیدل ضروری دی

③ بالغ کیدل

④ او مسلمان کیدل لازم دی لهذا غلام مجنون، ماشوم او کافر ولی نه شی چوپړیدې دي دپاره چه د کامل شفقت او مکمل حکمت په رنر اکښي د ژوند دا اوږده معامله د خه نقصان ښکارنه شی د اسلام په نظر کښي چونکه د نکاح او د انساني شرافت د یر زیات لحاظ ساتلې شوې دي په دي وجه د ولی اجازت سره معامله د شرافت په رنر اکښي یوځاني کړې شوې ده دي دپاره چه په مناسب ځاني کښي نکاح کولو سره ښځه خپل خاندان رسوا نه کړي او بل طرف ته ښځه بې وسه کیدو سره د خناوړو په صف کښي شامله نه شی په دي وجه دي بَابُ الْوَلِيِّ النِّكَاحُ کښي به هغه ټول احادیث راځي په کوم کښي چه د طرفینو احساساتو او جذباتو پوره پوره لحاظ ساتلې شوی دي د انساني حق خودداري د اصول لاندې په دي معامله کښي د ښځي حیثیت لږ شان طاقتور او مستحکم دي لیکن د شرافت شرم او حیا په میدان کښي د ولی طرف دروند دي. لهذا په دي باب کښي چه په کومو احادیثو کښي په ظاهره تعارض ښکاری هغې ته هم د دغه طرفین د حقوق په انداز کښي کتل پکار دی بیا به هیڅ تعارض نه پاتې کیږي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۳۱۳۶] د نکاح دپاره د ښځي څخه اجازت غوښتل

— [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا تَنْكَحُوا الْمَرْأَةَ حَتَّى تُسْتَأْذِنَ وَلَا تَنْكَحُوا الْبُكَرَ حَتَّى تُسْتَأْذِنَ» [۳]. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ إِذْنُهَا؟ [۴] قَالَ: أَنْ تُسْأَلَ: «مَتَّقِي عَلَيَّ» [۵].

توجه: ① او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② اَيَمَ يعني د کونډی بالغی، نکاح دي نه کول کیږي د څو پورې چې د هغه حکم حاصل نشي، ③ دغه شان د پیغلي ښځي (یعني د پیغلي بالغی) نکاح دي نه کول کیږي د څو پورې چې د هغه اجازت حاصل کرل نشي د دي اوریدو سره، ④ صحابه وو رضي الله عنهم عرض اوکړو چې یا رسول الله! ⑤ د پیغلي ښځي اجازت به څنگه حاصلیږي (ځکه چې پیغله خو ډیر شرم او حیا

(۱) اخر جه البخاری فی کتاب الحیل / باب فی النکاح (رقم- ۶۹۶۸) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب فی الاستئذان (رقم- ۲۰۹۲) و الترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی استئذان البکر والثیب (رقم- ۱۱۰۷) والنسائی فی کتاب الجهاد / باب: اذن البکر (رقم- ۳۲۶۷) وابن ماجه فی کتاب النکاح / استئذان البکر والثیب (رقم- ۱۸۷۱) واحمد فی السنن: ۲/ ۲۵۰.

کوی، [۵] حضور ﷺ و فرمایند داسی چې هغه چپ شي یعنی د پیغلي نه د هغی د اجازت په غوښتلو باندې که د شرم او حیاء د وجې نه هو و نه کړي، بلکه خاموشه پاتې شي نو داد هغه اجازت ګڼل کېږي، (بخاري مسلم)

هل بلغت ① الايم: هغه ښځه چه دهغې بکارت ختم شوې وی. ② الهکر: هغه ښځه چه دهغې بکارت په نکاح وغیره سره ختم شوې نه وی،

تسویلات: قوله: لَا تَنْكَحُوا الْأَيَمَّ حَتَّى تَنْتَاهِرَ:

په ټیبه او باکره کښې فرق ۱-

ه ټیبه هري اطلاقات ۱- ① د ايم لفظ شد سره دې دا هغه ښځې ته وائی چې ټیبه وی. ② ب دکومي خاوند چه نه وی ③ یا مطلقه وی ④ یائی د خاوند انتقال شوې وی.

په حدیث کښې مراده معنی: - لیکن دلته په دې حدیث کښې صرف ټیبه مراد ده یعنی د چا بکارت چه ختم شوې وی ① که هغه په نکاح صحیح سره ختم شوې وی ② یا په نکاح فاسد سره ③ یا شبه سره ④ یا زنا سره ⑤ او یا په توپ وغیره سره ختم شوې وی علامه طیبی رحمه الله هم داسی لیکلی دی. دې حدیث کښې "الايم" سره د امر او حکم لفظ راغلې دې ځکه چه په ټیبه کښې اصل نسوانی حیا باقی پاتې نه وی نو هغه د خپلې نکاح پخپله حکم ورکولو سره د الفاظو قطار په اولگوۍ.

دباکره سکوت دلیل وړ ضاويلي دې؟: - او "الهکر" سره اذن او اجازت لفظ لگیدلي دې ځکه چه هغه پیغله وی په دې میدان کښې نسوانی حیاء په هغې کښې کامله وی نو په ژبه سره حکم نه شی ورکولې په دې وجه د هغې چپ پاتې کیدل او سکوت دهغې رضامندنی باندې دلالت کوی

دولایت اجبار غلور قسمونه: - په ولایت اجبار او عدم اجبار کښې د ښځو څلور قسمونه دی ① باکره صغیره ده په دې کښې هم د ټولو علماؤ اتفاق دې چه ددې د نکاح دپاره ددې نه د اجازت اخستلو ضرورت نشته دی

② ټیبه بالغه ده په دې قسم ښځو کښې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې چه د ټیبه اجازت ضروری دې بغیر دې د اجازت نه نکاح صحیح نه ده

③ باکره بالغه ده په دې کښې هم اختلاف دې علماء احناف فرمائی ددې نکاح ددې د اجازت او رضامندنی نه بغیر جائز نه ده ځکه چه دا بالغه اختیار منده ده لیکن جمهور فرمائی چه ددې د اجازت او رضامندنی نه بغیر دې نکاح د دې ولی کولې شی ځکه چه دباکره ده خود مختار نه ده. او هم دغه مطلب د ولایت اجبار دې چه ولی په جبری توګه باندې ددې نکاح کوی.

② ثيبه صغيره ده په دې کښې د جمهورو خیال دې چه ددې د اجازت نه بغیر نکاح نه شی کیدې مگر احناف وائی چه دلته ددې د اجازت ضرورت نشته دې د ثيبه صغيره صورت دادې چه جیننی وره ده او د بلوغ نه مخکښې کونډه شوه

په باکره باندې د ولی په ولایت کښې مذاهب او د اختلاف بنیاد:-

① د جمهور حضراتو په نیز مدار د اجبار په بکارت باندې دې ولی ته به د جبر حق صرف په هغه صورت کښې حاصل وی کله چه جیننی پیغل په یا باکره وی که هغه بالغه وی او که نابالغه وی نو په دوو صورتونو یعنی ثيبه بالغه او باکره صغيره کښې د ټولو اتفاق دې دغه شان ثيبه صغيره او باکره بالغه دواړو صورتونو کښې د فقهاؤ اختلاف دې دلته چه کله د فقهاؤ د اختلاف خبره راځی نو د هغې نه هم دغه دوه نزاعی صورتونه مراد وی

② د احنافو په نیز د ولایت اجبار مدار په صغیر باندې دې یعنی نابالغ کم عمره جیننی باندې اولیاء ته دا حق حاصل دې چه د هغې د مرضی نه بغیر د هغې نکاح او کړی که هغه ثيبه وی او که باکره وی

د اول فریق دلائل:- ① د ولایت اجبار دپاره خو داسې هیڅ یو صریح حدیث نشته دې چه د جبر د ټولو صورتونو دپاره دلیل جوړ شی. صرف د یو حدیث د مفهوم مخالف نه په خپله مدعا باندې دلیل قائموی هغه حدیث داسې دې: «الثیب احق بنفسها من ولیها» (رواه مسلم) په دې روایت کښې د ثیب لفظ راغلې دې چه هغه د خپلې نکاح اختیار پخپله لری نوم مفهوم مخالف دا شو چه باکره د خپلې نکاح اختیار پخپله نه لری. بلکه د هغې ولی د هغې د نفس زیات حق لری.

② د خساء بنت خدام روایت د دوی مستدل دې چه هغه ثيبه وه نو نبی کریم د هغې نکاح رد کړه کومه چه د هغې پلار کړې وه. ددې نه ئی هم استدلال د مفهوم مخالف په توگه کړې دې چه د ثیب نکاح ئی رد کړه لهذا هغې ته اختیار دې او یا کړې ته اختیار نشته
جوابونه:- ① مونږ مفهوم مخالف نه منو ځکه چه که مفهوم مخالف که چرته په توگه د قاعده او ضابطه او منلې شی نو د شریعت بعضې نصوص مفهوم مخالف منلو سره به د شریعت ښکاره خلاف ورزی راځی.

③ چه کله مفهوم موافق موجود دې او حکم منطوق ثابت دې نو د مفهوم مخالف طرف ته او د غیر منطوق حکم طرف ته د ټلو څه ضرورت دې اونه مناسب دی په دې وجه زموږ د لامل راجع دی

د دویم فریق دلائل:- ① زیر بحث حدیث د دې «وَلَا تَنْكُحُ الْيَتَامَى حَتَّى تَتَأْتُوهُمْ»

② د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت د دویم فریق مستدل دې کوم کښې چه «وَالْيَتَامَى الْمَرْءُ وَالْأَيُّمُ أَحَقُّ بِنَفْسَيْهِمَا مِنْ وَلِيِّهَا» وغیره الفاظ راغلی دی

⑦ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْبَيْتَةُ تُسْتَأْمَرُ فِي نَفْسِهَا إِنْ عَمَّتْ قَهْرًا أَوْ ذَرْيًا، وَإِنْ أَبَتْ فَلَا حَزَّ عَلَيْهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ.

⑧ «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنْ جَارِيَةٌ بَكَرَ أَثَرُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْتَ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا مِنْ كَارِهَةٍ. فَهَؤُلَاءِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

په دې کښې چه په واضحه توگه باندې باکري ته د نکاح فسخ کولو اختیار ورکړې شوي دي دا مختلف احاديث په دې باندې واضح دلائل دي چه باکره کله بالغه وي هغه دخپلې نکاح اختیار پخپله لري په هغې باندې خوک جبر نه شی کولې اودا جدا خبره ده چه د شرافت مروت او حکمت تقاضا داده چه ښځه دخپلې نکاح معامله خپلو مشرانوته حواله کړي دحدیث شریف د لفظ حق نه د اسم تفضیل سره هم اشاره کیږي چه پخپله ښځه زیاته حقداره ده اوولی ته هم حق حاصل دي.

[۲۱۲۷] د کونډې اختیار د هغې په خپل لاس کښي

⑦-⑧ (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْأَيُّمُ أَحَقُّ بِنَفْسِيَّامِنْ وَلِيِّهَا وَالْبَكْرُ تُسْتَأْذَنُ فِي نَفْسِهَا وَإِذْنُهَا صِمَاتُهَا» ⑦ وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «الْثَّيْبُ أَحَقُّ بِنَفْسِيَّامِنْ وَلِيِّهَا وَالْبَكْرُ تُسْتَأْذَنُ وَإِذْنُهَا صُكُوتُهَا» ⑧ وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «الْثَّيْبُ أَحَقُّ بِنَفْسِيَّامِنْ وَلِيِّهَا وَالْبَكْرُ تُسْتَأْذَنُ وَإِذْنُهَا صِمَاتُهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ⑦: او حضرت ابن عباس ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ⑦ ايم يعنى هغه ښځه چې گنده بالغه او عاقله وي، دخپلې نکاح په معامله کې دخپل ولي نه زيات خپله اختيار لري، ⑧ او پيغله جينئ (چې بالغه وي) هم د دې حقداره ده، چې د هغې نکاح د هغې د اجازت سره وکړي شي، او د هغې اجازت د هغې خاموشي ده ريغې دا ضروري نه ده چې هغه دخپلې ژبې سره اجازت ورکړي، بلکه د هغه د شرم او حياء له خاطر د هغې خاموشي د هغې د اجازت د پاره کافي دی، ⑦ په يوروايت کې داسې دي چې حضور ﷺ وفرمايل ثيب (يعني گنده ښځه) په خپل باره کې دخپل ولي نه زيات خپل اختيار لري، او د پيغلي جينئ نه دی هم د هغې د نکاح اجازت واخستې شي، او د هغې اجازت د هغې خاموشي ده ⑧ او په يوروايت کې داسې دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ثيبه په خپل باره کې دخپل ولي نه زياته خپل اختيار لري او د پيغلي جينئ نه دي هم پلار د هغې د نکاح په باره کې اجازت حاصل کړي، او د هغې اجازت د هغې خاموشي ده، (مسلم)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب النكاح/ باب استئذان الثيب في النكاح بالنطق. والبرک بالکوت (رقم- ۶۶ - ۱۴۲۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النکاح/ باب في الثيب (رقم- ۲۰۹۸). والترمذی في کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء في استئذان البرک والثيب (رقم- ۱۱۰۸) والنسائي في کتاب الجهاد/ باب: استئذان الثيب في نفسها (رقم- ۳۲۶۵) وابن ماجه في کتاب النکاح/ استئذان البرک والثيب (رقم- ۱۸۷۰) ومالك في الموطأ کتاب النکاح/ باب استئذان البرک والأيم في أنفسها (رقم- ۴) واحمد في المسند: ۲۱۹/۱

تسهيلات

نوٓ: د دي حديث شرح د حديث نمبر ۳۱۲۶، په تسهيل کښي ذکر شوي دي
[۲۱۲۸] کونډي ته د نکاح رد کولو اختيار

۳۱۲۸- [۳] (۱) «وَعَنْ عَمِّاءَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَاهَا زَوْجَهَا وَهِيَ ثَيِّبٌ [۱] فَكَرِهَتْ ذَلِكَ، فَأَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] فَرَدَّ نِكَاحَهَا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى مَا جَاءَ «نِكَاحًا أَيْمًا».

قوجه: [۱] او د بي بي عثماء بنت خدام [۲] نه روايت دی چې د هغې پلار د هغې نکاح د هغې د اجازت نه بغير، وتړله، هر کله چې هغه گنده او بالغه وه، [۳] هغې هغه نکاح خوښه نه کړه. او د رسول الله [۴] په خدمت کې د خپلي معاملي راولو سره، حاضره شوه. [۵] نو حضور [۶] د هغې نکاح ريغني د هغې د پلار نکاح کول رد کړله، (بخاري)

تسهيلات

قوله وَهِيَ ثَيِّبٌ:

د مفهوم مخالف نه استدلال او ه هغې جواب: جمهورو د دي نه مفهوم مخالف په توگه بندي د خپل مسلك د اثبات دپاره استدلال کړي دي چې ثيب ته د نکاح رد کولو اختيار دي باکري ته اختيار نشته دي. احناف فرمائي چې دلته د ثيب نه بالغه ښځه مراد ده او هغې ته اختيار په وجه د اهليت ورکړي شو ځکه چې عاقله بالغه ښځه ده هر قسم عقود اوفسوخ اختيار هغې ته شريعت ورکړي دي نو د عقد نکاح اختيار هم شريعت ورکړي دي او کله چې يوې ښځې ته اختيار ورکړي شو نو بيا د کونډي او باکري فرق نشته صرف د بلوغ لحاظ دي
[۲۱۲۹] د نکاح په وخت د حضرت عائشه صديقه [۱] عمر

۳۱۲۹- [۳] (۲) «وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَهَا وَهِيَ بَيْتٌ سَبْعَ بَيْنِينَ [۱] فَذَلَّتْ إِلَيْهِ وَهِيَ بَيْتٌ سَبْعَ بَيْنِينَ [۲] وَلَمْ يَكُنْ مَعَهَا [۳] وَمَاتَ عَنْهَا وَهِيَ بَيْتٌ ثَمَانِي عَشْرَةَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: [۱] او د بي بي عائشې [۲] نه روايت دی چې رسول الله [۳] د هغې سره هغه وخت نکاح وکړه کله چې د هغې عمر اووه کاله وو، [۴] او کوم وخت چې د حضور [۵] کورته وليدل شوه. نو د هغې عمر نهه کاله وو، [۶] او د هغې د لوبو د پاره، د لوبو خيزونه هم د هغې سره وو، [۷] او کوم وخت چې حضور [۸] د دنيا نه تشریف يووړلی، او د بي بي عائشې [۹] نه د هميشه د پاره جدا شو نو هغه وخت د هغې عمر اتلس کاله وو، (مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب إذا زوج ابنته وهي كارهة فنكاحه مردود (رقم-۵۱۳۸) واخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح/باب في الثيب (رقم-۲۱۰۱) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: الثيب يزوجه ابوها وهي كارهة (رقم-۳۲۶۸) وابن ماجه في كتاب النكاح/من زوج ابنته وهي كارهة (رقم-۱۸۷۳) واحمد في المسند: ۳۲۸/۶
(۲) اخرجه مسلم في كتاب النكاح/باب تزويج الأب البكر الصغيرة (رقم-۷۱ - ۱۴۲۲)

هل اللغات ① وَذَلِكَ لِأَنَّهُ جِهَةٌ دَوَّاهُ رَخَصْتِي نِي اوشوه او د حضور پاک ﷺ کورته اولیرلې شوه ② وَتَصَبَّاهُمَا او دهغې د لوبو څیزونه هم دهغې سره وو
تصحیلات:

قوله: تَزَوَّجَهَا وَهِيَ بِهَيْئَتِهَا بَيْنَهُ:

ه حضرت عائشه رضي الله عنها ژوند ه ابتدايي دور لكشه او ددې اهم مراحل ۱- دا حديث شريف د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د ژوند د شروع دور نقشه وړاندې كوی او د هغې د كم عمرنې د دريو مرحلو خودنه كوی ① د اووه كالو په عمر كښې هغه د نبی كريم په زوجيت كښې راغله

② د نهو كالو په عمر كښې رخصتي اوشوه

③ نبی كريم سره د نهو كالو د رفاقت نه پس د اتلسو كالو په عمر كښې نبی كريم ﷺ سره د نياوې رفاقت ختم شواو د نبی كريم وصال اوشو.

د نهو كالو په عمر كښې د بلوغت امكان: - د نهو كالو په عمر كښې جيننې بالغ كيدې شي دا د بلوغ اقل موده ده او په دغه كم عمر كښې دربار نبوی ته رسيدل د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د پاره اعزاز دې نادان دی هغه خلق چه دا صريح او صحيح حديث په دې وجه رد كوی چه د هغوی په خيال كښې دې سره د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا شان كميرې په غلطو مفروضو سره يو صحيح حديث رد كول گمراهی ده. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا كم عمره وه په دې وجه نې خپل د لوبو څیزونه خان سره راوړې وو دا د لوبو څیزونه د كپرې او لرگي نه جوړې شوې گديانې وې

الفصل الثاني

[۲۱۲۰] د ولی د اجازت څخه بغیر د کم عمره جیننې د نکاح عدم صحت

۳۰- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «[۲] لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ① حضرت ابو موسی رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ نه نقل کوي حضور ﷺ وفرمايل ② د ولي د اجازت نه بغیر نکاح نه کېږي، (احمد ترمذي ابوداود ابن ماجه دارمي)

تصحیلات:

قوله: لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ:

ه نکاح په ليمه كښې احتياط: - نکاح د ټول ژوندون د تړون نوم دې د پوره ژوند سودا ده

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب في الولي (رقم- ۲۰۸۵) و الترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء لا نكاح الا بولي (رقم- ۱۱۰۱) وابن ماجه في كتاب النكاح / لا نكاح الا بولي (رقم- ۱۸۸۱) واحد في السنن: ۳۹۴/۱

شریعت په دې کښې په ډیر سوچ او فکر سره د قدم کيځودو وړکړې دې ددې ډېره لږم دی چه د فریقینو رضا اورغبت په دې کښې شامل وی چه روسته څه د فکر خبره راته شی شریعت په ډیر اعتدال سره یو طرف ته اولیاوته ترغیب وړکړې دې چه هغوی دې د جیننی د مرضنی خیال اوساتی اوبل طرف ته نی جیننی ته ترغیب وړکړې دې چه هغه دې دخپل ولی د رضا نه بغیر دې نکاح نه کوی خودا چونکه د ترغیب معامله ده لیکن

په عبارة النساء سره د نکاح د انعقاد په صحت کښې مذاهب او مسئلې صورت:-

که څوک عاقله بالغه جیننی په کفو کښې په مهر مثل باندې نکاح کوی او د ولی نه اجازت نه اخلی یاد هغې نکاح بل څوک عاقله بالغه بنځه کوی کوم ته چه "انعقاد النکاح بصارة النساء" په عنوان سره یادولې شی نو په دې کښې د فقهاء اختلاف دې

① دامام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیهما په نیزد ولی د اجازت نه بغیر نکاح نه منعقد کیږی او د صاحبین مسلک هم دغه دې.

② امام مالک رحمته الله علیه فرمائی که چرې بنځه وضیعه ده یعنی دکمزوری خاندان سره دهغې تعلق دې نو هغه خپله نکاح پخپله کولې شی د ولی ضرورت نشته او که د شریف خاندان سره نی تعلق دې نو هغه خپله نکاح پخپله نه شی کولې.

③ امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی که چرې نکاح په کفو کښې شوې ده او مهر مثل مقرر دې نو نکاح منعقد کیږی او که چرې په غیر کفو کښې ده یا د مهر مثل نه کم مهر باندې نکاح شوې ده نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه نه دوه روایتونه دی یو ظاهر الروایه دې او هغه دا چه نکاح خو به اوشی مگر ولی ته به ددې نکاح د فسخ کولو حق حاصل وی او دویم روایت نادر الروایه دادې چه دا نکاح بالکل صحیح نه ده لهذا د راجح او قابل فتوی قول دادې چه نکاح به نه منعقد کیږی

د بول طریق دلائل :- ① وَعَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ" رواه (مشكاة رقم ۳۱۳۰)

② وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتُ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَيَنكِحُهَا بَاطِلٌ فَيَنكِحُهَا بَاطِلٌ فَيَنكِحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ مِمَّا اسْتَحَلَّ مِنْ قُرْبَاهَا فَإِنْ اشْتَبَرُوا فَالْسلطانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ". (مشكاة رقم ۳۱۳۱)

جوابونه :- ① په کومواحادیثو کښې چه د ولی د اجازت نه بغیر نکاح ممنوع مگر خولې شوي ده هغه احادیث په صغیره باندې محمول دی

② هغه احادیث په صغیره باندې محمول دی په مجنوننه باندې محمول دی ځکه د دوی د اختیار اعتبار نشته بلکه هډو اختیار نی نشته.

⑥ یا "النکاح الاولی" کنبی دې طرف ته اشاره ده که چرې په غیر کفو کنبی نکاح شوې وی نو د ولی اجازت ضروری دې یعنی که په غیر کفو کنبی نکاح شوې وی نو ولی دا فسخ کولې شی لکه چه دا نکاح د ولی په اجازت باندې موقوف ده نو "النکاح الاولی" صحیح شو
 ⑦ د منع احادیث د سند په اعتبار سره ناقابل احتجاج دی لکه امام بخاری رحمته الله دې روایت ته ضعیف ولی دی نسائی رحمته الله دامخدوش گرځولې دې امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمایلی چه دا روایت قوی نه دې.

⑧ د حضرت عائشه رضی الله عنها خپل عمل د خپل روایت برعکس شوې دې ځکه چه هغې د حضرت عبد الرحمن بن ابی بکر رضی الله عنه د لور نکاح پخپله اوکړه په کوم چه عبد الرحمن بن ابی بکر رضی الله عنه خفه وو مگر نکاح نافذ او منلې شوه. لهذا په دې صورت کنبی دا روایت د حجت قابل نه شو.

⑨ بعضی ونیلی دی چه د احناف په نیز "النکاح" کنبی لاندی دکمال دپاره ده چه بهتر نه ده
د دوم فریق دلیل :- دوی په احادیثو کنبی د تطبیق نکاح لار راویستی ده یعنی د منع احادیث د شریفې بنځې په حق کنبی دی چه د ولی د اجازت نه بغیر دې نکاح نه کوی او هغه احادیث چه په جواز باندې دلالت کوی هغه د ضیععه بنځې په حق کنبی دی هغې ته د اجازت اختسو ضرورت نشته.

د دوم فریق د لامل :- ① د قرآن کریم په دیرو زیاتو آیاتونو کنبی د نکاح نسبت بنځې طرف ته کړې شوې لکه (فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ) (بقره: ۲۳۰) (فَلَا تَحْضُوا حَوْثًا أَنْ يَنْكِحَنَّ أَزْوَاجَهُنَّ) (بقره: ۲۳۲) (فَلَا تُنْكَحُوا عَلَيْكُمْ قِمَمَافَعْلَنَ فِي الْقُبُورِ وَالْمَعْرُوفِ) (بقره: ۲۴۳)

⑦ په احادیث کنبی دی "الايمر احق بنفسها من وليها" د دې نه هم معلومه ده چې ښه وی نو هغه دخپلې نکاح په خپله د ولی په نسبت زیاته حقدار ده یعنی دهغې نکاح د هغې په عبارت سره منعقد کیږی

⑧ هغه ټول احادیث د دوی مستدل دی په کوم کنبی چه د بنځې اجازت ضروری گرځولې شوې دې

⑨ وَغْنُ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ، فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ قُرْبَاهَا فَإِنْ اشْتَعَرُوا فَالْطَّلَاقُ وَلَيْسَ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ». (مشكاة رقم ۳۱۳۱)

په دې حدیث کنبی د "اشتعرها" لفظ راغلي دي دا د تشاجر او مشاجره نه دې کوم چه د جگړې په معنی کنبی دې. یعنی چه کله د یوې بنځې اولیاء په خپل مینځ کنبی څه جگړه کوی او یو اتفاقی فیصلې ته نه رسی نو بیا به د ولایت حق د وخت قاضی ته وی ځکه چه د

چا ولی نه وی دهغوی ولی قاضی او حاکم وی

⑤ عقلی دلیل دا دې چه بنځه انسان دې کله چه دې ته د ټولو فسوخ او عقود حق حاصل دې نونکاح هم یو عقد دې په دې کښې بنځه د حیواناتو په شان نه شی ساتلې لهذا په عبارات النساء سره هم نکاح منعقد کیږي او د ولی د اجازت نه بغیر هم [۲۱۲۱] د ولی د اجازت مخه بغیر د نکاح فساد

۳۳۱- [۶] (۱) وَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا ① فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ ② فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اشْتَرَلَ مِنْ قَوْجِهَا ③ فَإِنْ اشْتَبَهَ ④ أَقْسَطُ ⑤ وَلَوْ لَهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

قوجمه: ① او بي بي عائشه ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کومي ښځې چې خپله نکاح د هغه د ولي د اجازت نه بغیر وکړه، ③ نو د هغې نکاح باطله ده، د هغې نکاح باطله ده، د هغې نکاح باطله ده، ④ بيا که خاوند د هغې سره مجامعت وکړي، نو هغه به د مهر حقداره وي، ⑤ ځکه چې خاوند د هغې د شرمگاه نه فائده واخستې ده، ⑥ او که د يوي ښځې وليان په خپلو کې اختلاف وکړي نو د چا چې هيڅوک ولي نه وي د هغې ولي بادشاه دی، احمد ترمذي ابو داود ابن ماجه دارمي

هل تلفت ① فَإِنْ اشْتَبَهَ: که خلق خپلو کښې اختلاف اوکړي

تسهيلات:

نوت: - د دې حديث شرح د حديث نمبر (۳۱۲۶) په تسهيل کښې ذکر شوي دي [۲۱۲۲] د کواها نو مخه بغیر د نکاح فساد

۳۳۲- [۷] (۲) وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ① الْبَغْيَا زَانَا لَا يَنْكِحُنَ أَنْفُسَهُنَّ بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ ② وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

قوجمه: ① او د حضرت ابن عباس ؓ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② بدکاري ښځې چې په زنا کې مبتلا وي هغه دي چې بي شاهدانو خپله نکاح کوي، ③ د دې روايت په باره کې زياته صحيح خبره دا ده چې دا په حضرت ابن عباس ؓ باندې موقوف دی يعنی داد حضور ﷺ ارشاد نه دی بلکه خپله د حضرت ابن عباس ؓ قول دی، (ترمذي هل تلفت: ① الْبَغْيَا: زناکارې او بدکاري ښځې

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب في الولي (رقم- ۲۰۸۳) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۱۱۰۲) وابن ماجه في كتاب النكاح / لا نکاح الا بولي (رقم- ۱۸۷۹) واحمد في المسند: ۱۶۶/۶

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء لا نکاح الا ببينة (رقم- ۱۱۰۳)

تفہیمات: قولہ: بِغَيْرِ يَتَمَّةٍ:

پہ ہفتہ نکاح کہی ہ گواہانو حیثیت، اہل ظواہر او ابن ابی لیلیؒ کی طرف تہ دامنسوب کولی شی چہ د عقدنکاح پہ وخت د دوو گواہانو او ایجاب اوقبول اوریدل ضروری نہ دی د جمهور امت پہ نیز د نکاح دبارہ د دوو گواہانو موجود کیدل شرط دی البتہ امام مالکؒ فرمائی چہ د بنسخی اوخوند د ملاکات د وخت پوری د گواہانو موجود کیدل ضروری دی د جمهورو پہ نیز د عقدنکاح پہ وخت موجود کیدل کافی دی

[۲۱۲۲] د بنسخی خاموشی د رضا دلیل کیدل

۸۱- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "«الْيَتِيمَةُ تَنْتَابِرُ فِي تَقْيِيمِ إِمْرَانٍ فَهَمَّتْ قَهْرًا ذُنُوبًا» [۲] وَإِنْ أَبَتْ فَلَا جَوَازَ عَلَيْهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ.

ترجمہ: [۱] او حضرت ابوہریرہؓ وایسی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل [۲] د بالغی پیغلی بنسخی نہ دی د ہفتہ د نکاح پہ بارہ کہی اجازت حاصل کرل شی، او کہ ہفتہ د طلب اجازت پہ وخت، خاموشہ شی، نو د ہفتی خاموشی د ہفتی اجازت دی، [۲] او کہ ہفتی انکار وکړی نو پہ ہفتی دی جبر نہ کول کیږی، (ترمذی ابو داود نسائی)

هل التفات: ① الیتیمہ: بالغہ پیغلہ جینی، دلته د یتیمی اطلاق پہ باکرہ بالغہ بنسخی باندی پہ اعتبار د ما مضی شوی دی چہ اول دا یتیمہ وه اوس خود بلوغ نہ پس "لا یمتر بعد البلوغ" چہ د بلوغ نہ پس څوک یتیم نہ پاتی کیږی.

۸۲- [۲] (۲) وَرَوَاهُ الدَّارِمِيُّ عَنْ أَبِي مُوسَى.

ترجمہ: [۲] دارمیؒ دا روایت د حضرت ابو موسیؓ نه نقل کړی دی.

تفہیمات: قولہ: فَإِنْ هَمَّتْ قَهْرًا ذُنُوبًا:

پہ نکاح کښی د بنسخی د خاموشی مسئلہ: د خاموشی دبارہ پہ دی ضابطہ باندی خان پوه کول پکار دی چہ د بنسخی خاموشی د اجازت قائم مقام کیدل صرف د هفتی دولی پہ حق کښی دی یعنی بنسخہ به هفتہ وخت خاموش گنرل شی چہ کوم وخت د هفتی ولی د هفتی نہ د نکاح اجازت او غوښتلو او هفتہ چپ پاتی شی. دا خاموشی د رضا قائم مقام ده او که غیرولی د نکاح مطالبہ او کره او بنسخہ خاموش پاتی شوه نو د دغه چپ پاتی کیدو هیڅ اعتبار نشته دی. که چرې د یتیمی نکاح د پلار نه غیر او کړی شوه نو د بلوغ نه پس د احنافو پہ نیز هفتی ته به د فسخ حق حاصل وی فی الحال نکاح موقوف ده د شوافعو پہ نیز دا نکاح صحیح نہ ده

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح/باب فی الاستنثار (رقم- ۲۰۹۳) و الترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی إكراه الیتیمہ علی التزویج (رقم- ۱۱۰۹) و النسائی فی کتاب الجهاد/باب: البکر یزوجها ابوها وی کارهه (رقم- ۳۲۷۰) و احمد فی المسند: ۲۵۹/۲

(۲) اخرجه الدارمی فی السنن رقم الحدیث ۸۵۲۱

د مالڪو اجازت هغه بغير د غلام د نڪاح عدم صحت

۳۳- [۹] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ بِغَيْرِ إِذْنِ سَيِّدِهِ قُبُحًا عَظِيمًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت جابر رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] کوم غلام چې د خپل مالک د اجازت نه بغير نڪاح وکړي، هغه زنا کار دی، اترمذي ابو داود دارمي،

هل الثقات: ① عاشر: ای زان، زناکار،

تسهيلات: قوله: أَيُّمَا عَبْدٍ تَزَوَّجَ:

ممالک د اجازت نه بغير د غلام د نڪاح په صحت کښي مذهب:-

① د امام مالک رحمته الله عليه په نيزد عبد نڪاح د آقا د اجازت نه بغير جائز او صحيح ده امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه

② د امام شافعي رحمته الله عليه په نيزدا نڪاح باطل او صحيح نه ده

③ د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز غلام اهليت نه لري لهذا ايجاب او قبول هم موقوف دی او نڪاح هم موقوف ده. مولى که چري اجازت ورکړو نو نڪاح نافذ ده گنى موقوف به وى نواحتاف د مولى اجازت ملاويدو په صورت کښي چه کومه نڪاح نافذ منى په هغې کښي دوى امام مالک رحمته الله عليه سره شواوود عدم اجازت په صورت کښي احناف دا نڪاح باطل منى نو په دې صورت کښي هغوى شوافعو سره شو.

الفصل الثالث

[۲۱۳] د خپلي نڪاح په معامله کښي د باغي خود مختارى

۳۳- [۱۰] (۲) «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: [۱] إِنْ جَارِيَةً بَكَرًا أَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَدَرَتْ أَنْ يَأْتَاهَا زَوْجًا وَهِيَ كَارِهَةٌ. [۲] فَخَوَّضَهَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس رضي الله عنه وايي [۲] چې (يوه ورځ) يوه پيغله ښځه (چې بالغه وه) د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضرې شوه [۲] او هغې دا بيان وکړي چې د هغې پلار د هغې نڪاح کړيدى، چې هغه يې نه خوښوي، [۲] رسول الله صلى الله عليه وسلم هغې ته اختيار ورکړي (که غواړي

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب النكاح/باب فى نكاح العبد بغير إذن سيده (رقم-۲۰۷۸) والترمذي فى كتاب النكاح من رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء فى نكاح العبد بغير إذن سيده (رقم-۱۱۱۱) وابن ماجه فى كتاب النكاح/ تزويج العبد بغير إذن سيده (رقم-۱۹۵۹) واحمد فى المسند: ۳/۳۷۷

(۲) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب النكاح/باب فى البكر يزوجه أبوها ولا يستأمرها (رقم-۲۰۹۶) وابن ماجه فى كتاب النكاح/ من زوج ابنته وهى كارهة (رقم-۱۸۷۵)

نکاح دي باقي وساتي که غواړي نو فسخ دي کړي، ابو داؤد
هل بلغت ① گماره: ناخوښه وه. خفه وه، په خپله نکاح باندې، ② فترقا: نو اختصار نه وکړو
هغې نه، ډه که باقي نه ساتی او که فسخ کوی نه،

تسهيلات: نو ③ د دې حديث تشریح د حديث نمبر ۴۱۳۰، په تسهيل کښې تيره شوې دي
[۲۱۲۷] دولی دپاره د بالغي ښځې په نکاح ورکولو استعجاب

۳۳۰- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ أَوْ لَا تُزَوِّجِ الْمَرْأَةَ نَفْسًا ① لِمَنْ الرِّبَا ② هِيَ الَّتِي تُزَوِّجُ نَفْسًا ③». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ④ او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ⑤ ښځه دي د يوې
ښځې نکاح نه کوي او نه دي ښځه خپله نکاح په خپله کوي، ⑥ ځکه چې هغه ښځه به په
زن کې مبتلا وي، چې خپله نکاح پخپله کوي، (ابن ماجه)
نو ⑦ د ښځو په عبارت سره د نکاح په انعقاد کښې اختلاف مذاهب وړاندې تير شوې
دې هغې ته رجوع او کړی:

[۲۱۲۸] د اولاد درې حقونه

۳۳۰- [۱۲] (۲) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مَا قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ وَلِدَ لَهُ وَلَدٌ فَلْيُضِنِّ اسْمَهُ وَأَدْبَهُ ① فَإِذَا بَلَغَ فَلْيُزَوِّجْهُ ② فَإِنْ بَلَغَ فَلْيُزَوِّجْهُ فَأَصَابَ لِمَا قَامَ لِحُمِهِ عَلَى أَبِيهِ».

توجه: ③ او حضرت ابوسعید ؓ او حضرت ابن عباس ؓ وايي چې رسول الله ﷺ
وفرمايل ④ د کوم سړي چې خوی پیدا شي، نو پکار دی چې د هغه ښه نوم کېږدي، او نیک
آدب ورته وښايي (يعني د شريعت احکام او آداب او د ژوند بهترينې طريقې دي ورته
وښايي چې په دنيا او آخرت کې کامياب شي) ⑤ او بيا چې هغه بالغ شي، نو د هغه نکاح
دي وکړي، ⑥ که هلك بالغ وي (او غير مستطيع وي) او د هغه پلار د هغه په نکاح کولو د
قادر کيدو باوجود، د هغه نکاح ونه کړي، او بيا هغه هلك په بدې کې مبتلا شي (يعني د
بدکاري بې راه روي ښکار شي، نو د هغه گناه به په پلار وي

تسهيلات: لوله: مَنْ وَلِدَ لَهُ وَلَدٌ فَلْيُضِنِّ اسْمَهُ

د اولاد په حق کښې د والدينو ډله واری: - اسلام يو صالح معاشره تشکيل کوی. د بچو
رومښی مدرسه د والدينو کوروی که د هغه ځانی نه شی ښه بنياد واچولې شونو د
ژوند تر آخره پورې به دا بنياد په کار راځی او که چرې د ژوند په دې شروع مرحله کښې بنياد

(۱) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب النکاح / استئثار البکر والشیب (رقم ۱۸۷۲)

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۸۶۶۶

خراب شو نوبيا به تر آخره پوري دا خراب وي او پوره معاشره به په خپله گيره كښې واخلي
په والدينه اولاد هرې قسمه حقوق، - په دې حديث كښې والدين ته هم د دغه بنيادي
 خيزونونه د دريو تعليم وركړې شوې دي

① والدين دې د پيدائش په وخت د ماشوم ښه نوم كيږدي اسلامي نوم كيږدي د دې ښه
 اثر به پوره ژوند كښې وي

② والدين دې ماشوم ته صحيح تعليم وركړي دې د پاره چه ماشوم جاهل پاتې نه شي
 د تعليم مقصد ښه لار خوند ده چه ماشوم د خالق او مخلوق حقوق او پيژني ديني تعليم
 هيرول او سكول ونيل د بې مقصد تعليم حاصلولو په شان دي

③ والدين دې د بلوغ نه پس د ده نكاح او كړه دې سره به دا فائده وي چه بچي به د
 خرابولو نه بچ شي اود زنا د هلاكونكي اثراتو نه به محفوظ پاتې شي
 د حضرت مولنا مفتي محمد شفيع رحمته الله عليه په حواله سره دا خبره مشهوره ده هغوی به فرمايل
 چه هلك د خوار لسو كالووی او جينسی د پنځلسو كالو نوډ دواړو د پاره په دغه عمر كښې
 واده كول لازمي او گرځونى نوتقريباً زنا به ختمه شي.

د نبي كريم ﷺ د يو هلك پلار ته زور نه وركول، - د دې حديث په آخره كښې د
 تشديد او تهديد، تغليظ او توبيخ په توگه دا او فرمايلې شوچه د بلوغ نه پس نا واده كړې
 هلك يا جينسی د زنا وغيره فحاشی گناه او كړه نو د دې نقصان به په پلار وي يعنى پلار به
 نې په دې گناه كښې شريك گنرلې شي په دې شرط چه هغه ته څه شرعى عذر نه وي د
 راتلونكي روايت مضمون هم دا شان دي.

[۲۱۲۹] په بلوغت سره د جينسی د نكاح كولو تر غيب

۱۳- [۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَبِي بَكْرٍ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «فِي
 النِّكَاحِ مَثْنُونَ: [۲] مَنْ بَلَغَتْ ابْنَتُهُ الثَّنَى عَشْرَةَ سَنَةً وَلَمْ يَزُوجْهَا [۳] فَأَصَابَتْ إِمْرَأَةً لَمْ ذَلِكَ عَلَيْهِ». رَوَاهُمَا
 الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: [۱] او حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه او حضرت انس ابن مالك رضي الله عنه د رسول الله ﷺ
 نه نقل كوي [۲] چې رسول الله ﷺ وفرمايل په تورات كې ليكلي دي [۳] چې د كوم سري د لور
 عمر چې دولس كاله شي او هغه د كفو موندلو باوجود، د هغې نكاح ونه كړي، [۴] او بيا
 هغه جينسی په بد كاري وغيره كې مبتلا شي، نو د هغې گناه د هغې د پلار په سر ده، دا
 دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان كې نقل كړي دي
هل اللغات ① **لَمْ يَزُوجْهَا** عليه: نو د دې گناه نې په پلار ده

تسهيلات:

قوله فَأَصَابَتْ اِلْمَاءَ الْمُرْدَلِكَ عَلَيْهِ:

په نکاح کې ه غیر ضروری شرائطو لیکلو نتیجه: - مسلمانانو غیر مسلمونه په کتلوسره د هغوی رسم اورواج او غلط رسومات او بدعات په خپل غم او خوشحالي کښې داخلولوسره د خپل خان د پاره مشکلات پیدا کړی دی د جهیز جوړولو د پاره خیر غوښتلې شی او خانی په خانی دعا گانې کولې شی چه د لونړو د رشتو انتظام اوشی لیکن د دغه رشتو د پاره چه کوم اوږده اوږده او بیکاره شرطونه کیخو دې شی د هغې پوره کول آسان نه وی نو نتیجه دا راؤخی چه ماشومانې په کلونو باندې د بلوغت نه پس په کورونو کښې نستی وی او په قسما قسم گناهونوسره گنده کیږی هم دغه حال د هلکانو هم دې اسلام د حق مهرا د اکلونه سوا د واده د پاره هیڅ قسم تکلف نه دې لازم کړی

[۳] بَابُ اِعْلَانِ النِّكَاحِ وَالْخِطْبَةِ وَالشَّرْطِ

د نکاح اعلان ، خطبه او شرائط

خلاصة الباب:-

فیه عشرون احادیث مشتملة علی ست مسائل:

- ① طریق اعلان النکاح: - الدف: ۱، - اللهو: ۲، - فی المسجد: ۱۳ - / الصوت: ۱۴ - العناء: ۱۵، ۲۰ - الفزل: ۱۶.
- ② عدم الاختطاب علی خطبة الغیر: ۵.
- ③ الخطبة (بضم الخاء) ۲، ۱۱، ۱۲.
- ④ الرد علی تحريم بعض الاوقات للخطبة والنکاح: ۳.
- ⑤ شروط النکاح المجانزة وغیر المجانزة، المجانزة: ۴ - الغیر المجانزة: ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۸، ۱۹.
- ⑥ إيفاد إِنْکاح الولي الأول فی صورة إِنْکاح الولين: ۱۷.

د نکاح د اعلان په سلسله کې شوهی آداب:- په دې باب کښې د نکاح واجبات، آداب.

سنن، مستحبات او د نورو ضروریاتو په ډیر واضحه انداز سره بیان راغلي دي

① د ټولونه اول دا اعلان کیدل پکار دی چه نکاح دې د دوو گواهانو په وړاندې وی گنی صحیح به نه وی

② د نکاح دې ښه تشهیر او کړې شی په ښکاره جملات کښې دې وی د جانبین د بزرگانو او د علاقې د معززینو په وړاندې دې وی. په دې کښې د جائز حده پورې د علاقې د دستور مطابق دې دې وی ځکه چه په دې کښې یوه فائده د تشهیر ده او دویمه فائده د ښې

پخولو ده او دريمه فائده د جهادی تربيت ده خو د اسراف نه بچ کيدوسره دې په بنه نيت سره کوی

② د اعلان نکاح په سلسله کښې تمبل وهل هم شته چه د جائزحد پورې وی په دې کښې يوه فائده د تشهير نکاح ده دې دپاره چه د سازشی نکاح نه شرعی نکاح جدا شی دويمه فائده داده چه په ماتم غم او واده کښې فرق راشی چه داواده دې غم نه دې

③ د وليمې دعوت هم يو ادب دې دې دپاره چه عام تشهير اوشی او هر سازش بندشی خطبه د نکاح هم د اعلان د تشهير ذريعه ده دا ټول کارونه د تشهير په غرض سره جائز دی بعضې واجب دی بعضې مستحب او مسنون او يامباح دی.

ليکن ددې باوجود د يومسلمان نکاح د جاهليت او اهل بدعت د ټولو رسوماتونه پاک کيدل پکار دی د يهود هندو او اهل باطل د ټولو خرافاتو نه ددې پاک کيدل د اسلام ايمان شريعت او شرافت تقاضاده مثلاً گانې بجاني، آتش بازي، بي پردگی سهره ټول په اسونو سوريدل د بازارونو چکروهل او د ناوې اوزلمی غير اخلاقی حرکات فضول دی.

د خطبې شرعی حیثيت: - دا لفظ په ضمه او کسره دواړه شان لوستلې شوې دې که د خاء ضمه وی نو د نکاح خطبه به مراد وی اودا خطبه د احنافو او شوافعو ټولويه نيز مسنون ده البته شوافعو د هر عقد په موقع خطبې ته مسنون وائی. مثلاً د بيع او شراء په وخت هم دهغو په نيز خطبه مسنون ده. او که چرې دا لفظ د خاء کسره سره وی نو بيا د نکاح د پيغام په معنی کښې دې د باب په احاديثو کښې دواړه خيزونه دی ليکن خطبه مسنونه مراد اخستل دير واضع دی.

الفصل الأول

[۲۱۴۰] د نکاح په وخت د تمبل وهلو اجازت

۲۳۰- [۱] (۱) عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مَعُوذٍ ابْنِ عَفْرَاءَ قَالَتْ: «جَاءَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَدَخَلَ حَيْثُ بَنَى عَلَى فُلَيْسَ عَلَى فِرَاشٍ كَمَجْلِيكٍ مِثْلِي [۳] فَهَلَكْتُ حُزْنًا لَنَا بَعِيرَيْنِ بِالذَّبِّ وَتَدْبِيرَيْنِ مَنْ قُتِلَ مِنْ أَهْلَيْهِ يَوْمَئِذٍ [۴] إِذْ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا: وَفِينَا نَبِيُّ يُعَلِّمُ مَا فِي غَدَا [۵] فَقَالَ: ذَهَبَ هَذَا وَقَوْلِي بِالَّذِي كُنْتِ تَقُولِينَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] بي بي ربيع بنت معوذ بن عفراء وايي چې د نکاح نه وروسته چې د خپل خاوند کور ته رخصتولو سره راغلم، [۲] نو رسول الله ﷺ زموږ خواته تشریف راوړو، او زما په بستره داسې کيناستلو څنگه چې ته زما په بستره ناست يې (بيع دا خبره حضرت خالد ابن ذکوان مخاطب کولو سره اوويل کوم چې دا روايت يې نقل کړي دی، [۳] او زموږ د

خندان ورو لونرو (چې هغه وخت زمونږ په کور کې موجودي وي، دریا (تنبل) غږول شروع کړل او زمونږ د پلرونو نه چې کوم خلق په جنگ بدر کې شهیدان شوي وو د هغوی په خوښي او شجاعت مشتمل اشعار یې شروع کړل، [۴] په دې دوران کې یوې وړوکی جینې: دا اوویل چې او زمونږ په مینځ کې هغه نبي ﷺ دی چې صبا کیدونکي خبره ورته معلومه وي، [۵] حضور ﷺ (د دې اوریدو سره) وفرمایل چې دا خبره پرېږده، یعنې دا قسم خبرې مه کوه، بلکه هغه وایه څه چې دې مخکې ویل، (بخاري، ① جینَ نَبِيٍّ عَلَيَّ: کله چې څه ناوې جوړه شوم، یعنې د خپل خاوند کور ته په ناوې توب راغلم، ② گَنَجِيلِكَ مَتْنِي: لکه څنگه چې ته اوس ما سره ناست ئې، داخطاب حضرت خالدبن ذکوان ته دې ③ جُونِيَاتُ: نابالغې جینکې، ④ يَغْرِيْنَ بِالذِّفِّ: چې تنبل ئې وهلو، د ف دهلکې یا په څه لوبنۍ وغېړه باندې څرمن تر لوسره غږونکې څیز ته وائی دکوم نه چې د ف د ف آواز راوځي نو دا "تحمية الشئ باسم صوته" دې ⑤ وَيَذْنُبْنَ: او تعریف ئې کولو، بهادری ئې بیانوله

تسهيلات:

قوله: فَمَلَسَ عَلَيَّ فَرَأَيْتِي:

د نبي کریم ﷺ د رُيْعِ ﷺ سره بغیره پردې کيناستو جوهات: -

- ① جلوس حجاب سره وو یعنې د ستر د اصول مطابق وو.
- ② د اجنبی ښځې مخ او لاسونه په وخت د ضرورت کتل جائز دی
- ③ نبي کریم د امت د سرو او ښخود پاره په منزله د پلار وو نو د پردې سوال نه پيدا کيږي
- د آخری جواب علامه عینی رحمه الله ورکړې دې دچانه چې په اکثره موقعو دې قسم سوالونو جوابونه کيږي

قوله: يَغْرِيْنَ بِالذِّفِّ:

د تنبل د جواز حکم: - په تنبل کښې به باجې سرناگانې چنگ رباب ستار او هارمونيم نه وی که چرې دا څيزونه وی نو په اتفاق سره حرام دی

- ① بعضې علماؤ مطلقاً هروخت د ف غږول منع کړی دی
- ② بعضې هروخت مطلقاً مباح گرځولی دی مگر اصل مسئله داده چې په اخترونو کښې سنتونو کښې واده ښادنی په موقعو کښې د ف غږولو ذکر په احادیثو کښې په کثرت سره ملاوړې مثلاً یوڅو هم دغه زیر بحث حدیث دې

دې نه پس د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها والا حدیث دې. دغه شان په ص ۲۷۲ باندې د حضرت عائشه روایت دې دې نه پس دحاطب جمعی رحمه الله روایت دې، دې نه پس بیاد حضرت عائشه رحمه الله روایت دې دا ډیر احادیث د جواز او اباحت واضح دلائل دی په دې

مسئله کنبی حضرت مولانا محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ احکام القرآن کنبی د سورت لقمان پہ فواندو کنبی دیر تفصیلی بحث او تفصیل بیان کړې دې او د غنا، اوسماع قواعدنې بیان کړی دی هغه هم هلته کتل پکار دی خلاصه دا چه د مسلمانانو په خوشحالتی او غم کنبی فرق کیدل پکار دی واده غم نه دې دا په غم کنبی بدلوسره د ناوې په مجلس کنبی قرآن خوانی نه دی کول پکار اونه دعوت ولیسه د دعوت خیرات په نوم سره یادول پکار دی لکه چه بعضې خشک صوفیان نی کوی

قوله مَنْ قَتَلَ مِنْ أَهْلِي يَوْمَئِذٍ:

په شعرونو کنبی ه جهاد او مجاهدینو بهادری یسانول :- حضرت معوذ رحمۃ اللہ علیہ د بدر د شهیدانونه وو د آباتی په لفظ سره هم د هغه طرف ته اشاره کړې شوې ده چونکه په دې اشعارو کنبی د مجاهدینو، جهاد اوجوش اوشجاعت تذکرې وې په دې وجه نسی کریم خاموش وو

قوله: وَقَتَلْتُ مَنِائِي عَدِي

د قبی کریم رحمۃ اللہ علیہ د علم فیض مسئله :- لیکن چه کله دغه ماشومانو جینکو "وفنا رسول الله يعلم ما فرغ" ونبیل نونبی کریم هغوی منع کړې خکه چه په دې سره د فساد عقیده خطر وه خکه چه علم غیب د الله تعالی د خصوصی صفاتونه دې علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ په دې مقام باندې لیکي چه نسی کریم دغه ماشومه ددې شعر ونبیلونه خکه منع کړه چه "لکراهة ان يستعلم الغیب اله مطلقا لان الغیب لا یعلمه الا الله" طیبی ج ۴ ص ۲۵۲

[۳۱] د واده په موقع د تنبیل وغیره غږولواجازت

۳۱- [۲] (۱) دَوَّعْنَ عَاكِفَةً - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: زُفْتُ امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ [۲] فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: مَا كَانَ مَعَكُمْ هَؤُلَاءِ [۳] إِنْ الْأَنْصَارُ يَتَّبِعُهُمُ اللَّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوله: [۲] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایې چې یوه ښځه د نکاح نه وروسته رخصتولو سره په انصارو کې یو سړي ته را وستل شوه، [۲] نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه سړي ته، وفرمایل چې آیا تاسره لویه (یعني دریا، تنبل، او سندری، نشته، یعنی شریعت چې په واده او کوژدن کې د کوم دریا، تنبل، غږولو اجازت ورکړي دی او د کوم قسم سندري چې بي جائز گرځولي دي ستا واده ددی خیزونونه ولي خالي دي، [۳] خکه چې انصار خوداخیزونه دیرخوښوي، (بخاري، هل لفظ [۱] زُفْتُ امْرَأَةً یوه ښځه د نکاح نه وروسته رخصتولو سره راوستلې شوه، [۴] اللَّهُ: د لوبو او سندري ونبیلو آله، تنبل وغیره

تسهيلات: قوله مَا كَانَ مَكْرُهاً؟

ه مذکورہ جعلی تو کیسے، - ما نافیہ دی او ہمزہ د انکار دی تقدیری عبارت بہ داشان وی رای لم یکن معکم ضرب دف و قراۃ شعر لیس فیہ اثم یعنی آیا ستاسو سرہ دف نشستہ دی او شعر ویونکی چی بہ کنبی خہ گناہ نہ وی

[۲۱۴۲] د شوال پہ میاشت کنبی د نکاح کولو استحباب

۳۳۰- [۳] (۱) «وَعَنْهَا قَالَتْ: تَزَوَّجَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي شَوَّالٍ وَيَتَى بِي فِي شَوَّالٍ» فَأَيُّ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ أَحَقُّ عِنْدَهُ بِي؟. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] او بی بی عائشہ ؓ فرمایا رسول اللہ ﷺ زما سرہ د شوال پہ میاشت کی نکاح و کرہ، او بیا (دری کالہ وروستہ) د شوال پہ میاشت کی زما رخصتی سرہ بی خپل کور تہ راوستم، [۲] اوس (تاسو و بنا یی چی) د رسول اللہ ﷺ پہ بیبیا نو کی کومہ بی بی بہ زما نہ زیاتہ خوش نصیبہ وی، (مسلم)

هل اللغات: ① ویتنی: ز رخصت کولو سرہ نہی راوستم ② اُحَقُّ: زیاتہ خوش نصیبہ. زیاتہ خوینہ

تسهيلات: قوله: فِي شَوَّالٍ:

د شوال پہ میاشت کی د وادہ کولو بارہ کنبی د نخواست عقیدہ ساتکو تہ دید: - د جاہلیت خلقو بہ د شوال پہ میاشت کنبی وادہ سپیرہ گنرلو لکہ خنکہ چہ تن صابعضی جاہل خلق د دوو اخترونیہ مینخ کنبی یا شعبان یا محرم کنبی وادہ کول بد گنری حضرت عائشہ ؓ ہم ددی تردید کر دی کہ چر دی سپیرہ و نوزما وادہ خو بہ شوال کنبی شو ی دی رخصتی ہم پہ شوال کنبی شو ی دہ زہ خومرہ خوش نصیبہ یم

[۲۱۴۲] د مهر داداء کولو تاکید

۳۳۱- [۳] (۲) «وَعَنْ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَحَقُّ الشُّرُوطِ أَنْ تُؤْفَا بِهِ» مَا اسْتَخْلَسْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] او حضرت عقبہ ابن عامر ؓ وایں چی رسول اللہ ﷺ و فرمایا [۲] د کومو

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب النکاح / باب استحباب التزوج والتزويج فی شوال. واستحباب الدخول فيه (رقم- ۷۳- (۱۴۲۳) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الاوقات التي يستحب فيها النکاح (رقم- ۱۰۹۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح / متى يستحب البناء بالنساء (رقم- ۱۹۹۰) واحمد فی المسند: ۵۴/۶

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب الشروط فی النکاح (رقم- ۵۱۵۱) ومسلم فی کتاب النکاح / باب الوفاء بالشروط فی النکاح (رقم- ۶۳- (۱۴۱۸) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب فی الرجل يشترط لها دارها (رقم- ۲۱۳۹) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الشرط عند عقد النکاح (رقم- ۱۱۲۷) والنسائی فی کتاب العباد / باب الشروط فی النکاح (رقم- ۳۲۸۱) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الشرط فی النکاح (رقم- ۱۹۵۴) واحمد فی المسند: ۱۴۴/۴

شرطونو پوره کول چې ستاسو د پاره ضروري دی [۴] په هغوی کې د ټولو نه مهم شرط هغه دی چې د هغه په ذریعه تاسو شرمگاو وړباندی جلال کړي دي، «بخاري مسلم»
 هل الغطاء ① اُحَقُّ الشُّرُوطُ: د ټولو نه د اهم شرط نه مراد د ښځې مهردې
 تسهيلات: قوله: - اُحَقُّ الشُّرُوطُ:

د شرط په مراه کښې دوه اقوال ۱-

① د شرط نه مراد یاخو مهردې لکه څنگه چې اولیکلې شو
 ② اویا د ښځې اوځاوند په مینځ کښې حقوق زوجیت مراد دي کوم چې د ځاوند په ذمه وی
 لکه چې د نان نفقه او مکان وغیره ضروریات دی
په دې عینونو د شرط د اطلاق وجه: - چونکه د عقد نکاح په وخت ځاوند صراحتاً یا دلالتاً
 اقرار او عهد کوی چې زه به دغه ټول حقوق پوره کوم هم دغه عزم او عهد د شرط په نوم سره
 یاد کړې شوې دي دې نه علاوه د دواړو کار شروطو د اسلام سره هیڅ واسطه نشته کوم چې
 د روافض وغیره په نیز رائج دی

د نکاح دوي شرطونه: - په نکاح کښې درې قسمه شرطونه کیدې شی

① هغه شرطونه چې د عقد نکاح د تقاضو موافق وی او د لوازم نکاح نه وی لکه رویتي کېدا
 مکن وغیره ددې شرطونو پوره کول ضروری دی.

② هغه شرطونه چې د عقد نکاح د تقاضو منافی وی. دا قسم شرط پوره کول ضروری نه دی
 اونه ددې څه اعتبار شته

③ هغه جانز شرائط چې نه د عقد نکاح د تقاضو منافی وی اونه د عقد نکاح د لوازماتو نه
 وی لکه په یو خاص کور کښې د آسولو شرط، په یو خاص علاقه کښې د آوسیدو شرط
 داسې شرطونه پوره کول د حسن سلوک په بنیاد خو صحیح دی لیکن دا څه شرعی ضابطه
 اوداسې قاعده نه ده د کوم پابندی چې لازم وی «احق الشروط» مبتداء دي او «ما استعملتم» خبر
 دي او «ان توفوا به» دې شروط سره بدل دي

[۲۱۴۴] دېل چا مخطوبې ته د نکاح پیغام ورلېږلو معانیت

۳۳۳- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶] «لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى

(۱) اخبره البخاری فی کتاب النکاح/باب لا یخطب علی خطبه آخیه حتی ینکح او یدع (رقم- ۵۱۴۴) ومسلم فی کتاب
 النکاح/ باب تعزیم الغطیه علی خطبه آخیه. حتی یأذن أو ینکر ۰۵۲ - (۱۴۱۳) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب
 النکاح/باب فی کراهیه ان یخطب الرجل علی خطبه آخیه (رقم- ۲۰۸۰) والترمذی فی کتاب الفتن عن رسول الله صلی
 الله علیه وسلم/باب ما جاء فی سزال النبی صلی الله علیه وسلم ثلاثاً فی آتیه (رقم- ۲۱۷۵) والنسائی فی کتاب
 الجهاد/باب التهی ان یخطب الرجل علی خطبه آخیه (رقم- ۳۲۴۱) وابن ماجه فی کتاب النکاح/ لا یخطب الرجل علی
 خطبه آخیه (رقم- ۱۸۶۷) ومالك فی الموطأ کتاب النکاح/باب ما جاء فی الخطبه (رقم- ۱)

عِطَّةً أَمِيهَةً حَتَّى يَنْكِحَ أَوْ يَتَرَكَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۷] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هيڅ سري دي د خپلي نكاح پيغام د خپل يو مسلمان ورور په پيغام نه ليرلو ، ددي پورې چې هغه ورسره نكاح وكړي يا يي ترك كړي ، (بخاري مسلم)
 هل القات: ① عِطَّةً: داځا كسره سره دي ، د نكاح پيغام ته خطبه واني
 تفهيمات:

قوله: لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ:

د نكاح پيغام ليرلو دپاسه د بل چا د پيغام ليرلو معانعت: - اسلام بغض حسد او تنازعات او ددي اسباب ختمول غواړي. نوچه كله يو مسلمان په يو عقد كښي لگياوي نو تركومي پورې چه دهغه معامله ختمه نه وي بل مسلمان په دي كښي داخليدي نه شي دي دپاره چه بغض حسد او عداوت جوړنه شي. هم په دي سلسله كښي دا حديث دي چه دخبرو اترو په وخت او د معامله د فيصلي په وخت مداخلت مه كوئي ترهغه وخته پورې چه دهغه نكاح اوشي يا مخطوبه پريخو دي شي.

اشكال: - دلته يو فني اعتراض دي او هغه دا دي چه "حتي ينكح" جمله "لا يخطب" جمله باندې متفرع ده ليكن د دغه نهی دپاره دا جمله غايه نه شي جوړيدې ځكه چه په دي صورت كښي به ترجمه داسې شي هيڅ يوسري دي د خپل مسلمان رور د نكاح په پيغام باندې دي د نكاح پيغام نه ليكي ترهغه پورې چه دغه رور نكاح او كړي ياني ترك كړي ، نوچه كله دغه رور نكاح او كړه بيا هغه د دغه سري منكوچه ښځې ته د نكاح پيغام څنگه وركولې شي؟

د اشكال دوه جواونه: - ① د حتى كلمه په معنی د "كي" ده او "او" كلمه د "الي ان" په معنی كښي ده او د "ينكح" ضمير د دغه نوی سري طرف ته راجع دي او د "يترك" ضمير دهغه دمسلمان رور طرف ته راگرځي ترجمه به داسې شي هيڅ يوسري دي د خپل مسلمان رور د نكاح په پيغام باندې د نكاح پيغام نه ليكي دي دپاره چه هغه ښځې سره هغه پخپله نكاح او كړي تردې چه دهغه مسلمان رور هغه ښځه ترك كړي ددي توجيه مطابق په حديث كښي نهی دپاره غايه صرف د يترك جمله ده ينكح به نه جوړيږي

② علامه طيبي رحمته الله دي اعتراض كولوسره بيا دوه جواونه وركړي دي اول جواب دا دي چه دا كلام د تعليق بالمحال په توگه باندې دي يعنی فرض كړه كه داسري د نكاح پيغام وركولې شي او ممكن وه نو وردي كړي ليكن د نكاح نه پس بيا پيغام وركول جائز نه دی لهندا پيغام دي نه وركوي

د معانعت وخت: - جمهور عالمان فرماني چه كه ښځې يا د هغې ولي په واضح توگه باندې

دا پیغام قبول کرو او ددواړو طرفونو رضامندی اوشوه صرف عقد نکاح باقی دي نودغه وخت کښې د بل چا پیغام لیکل ناجائز دی او که په واضحه توگه باندې رد کړو نو اتفاقاً پیغام ورلیکل جائز دی [الکاشف ۲/۲۸۰].

[۲۱۴۵] بنوټه په خپل مینځ کښې د محبت تعلیم

۳۳- [۶] (۱) وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا تَسْأَلِ الْمَرْأَةَ طَلَاقَ أُخْتِهَا [۳] لِيَسْتَفْرِغَ صَفْهَتَهَا وَلِتُنْكِكَ [۴] فَإِنَّ لَهَا مَا تَذِيرُ لَهَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ښځه دي (يو سړي ته، د خپلي ديني يوي خور په باره کې دا نه وايي، چې هغې ته طلاق ورکړه، [۳] او هغې ښځې ته د طلاق ورکولو مقصد دا وي چې هغه د هغه پيالي خالي کړي (يعني هغې ته طلاق ورکولو سره د هغې ټول حقوق په خپله را ټول کړي، او د هغې د خاوند سره خپل نکاح وکړي، [۴] ځکه چې هغې د پاره هغه دی کوم چې د هغې په مقدر کې ليکل شوی دی. (بخاري، مسلم)

هل الصفات: [۱] يَسْتَفْرِغُ: استفرغ د فراغت نه دي دخالي کولوپه معنی کښې دي. [۲] صَفْهَتَهَا: "صفه" نه مراد لويه پياله اوکاسه ده په کوم کښې چه پنځه کسان خوراک کولې شي.

تسهيلات:

قوله: لِيَسْتَفْرِغَ صَفْهَتَهَا:

د حديث په مفهوم کښې دوه اقوال: - [۱] د يوسړي په نکاح کښ دوه ښځې وي مگر يوه بڼه وائی چه دا دويمه فارغه کړه، دي دپاره چه ددې کاسه زما دپاره خالی شی "والتنکح" ددې دويم مفهوم مطابق به ددې کلمې ترجمه داسې شی چه هغه مطلقه سابقه ښځه چرته بل خوا لاره شی بل سړی سره نکاح اوکړی نبی کریم ددې نه مسلمانانې ښځې منع کړي دی ځکه چه هرې يوي ښځې سره خپل قسمت راخی نوددې بد اخلاقي او بد خواهی څه فائده ده

[۲] يوسړي دي دهغه يوه ښځه ده په هغې باندې دي دويمه ښځه کول غواړي ليکن دا نوې راتلونکې ښځه وائی چه زه به هله نکاح کوم چه ته اولې ښځې له طلاق ورکړې کور نه نی لري کړي چه انگر او خانی زما دپاره خالی شی. "والتنکح" يعنی د مخکښې ښځې خاوند سره دا نوې راتلونکې ښځه پخپله نکاح اوکړي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح لباب الشروط التي لا تلح في النكاح (رقم- ۵۱۵۲) ومسلم في كتاب النكاح / باب تحريم الجمع بين المرأة وعمتها أو خالتها في النكاح (رقم- ۳۸ - ۱۴۰۸) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الطلاق / الرجل يراجع. ولا يشهد (رقم- ۲۱۸۶) والترمذي في كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء لا تسأل المرأة طلاق أختها (رقم- ۱۱۹۰) والنسائي في كتاب الجهاد لباب النهي أن يخطب الرجل على خطبة أخته (رقم- ۳۲۳۹) واحمد في المسند: ۳۱۱/۲

[۳۱۴۶] ذ نکاح شغار ممانعت

۳۱۴۶- [۴] (۱) [۱] وَحَيَّ ابْنُ عُمَرَ: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: نَهَى عَنِ الشِّغَارِ [۲] وَالشِّغَارُ [۳] أَنْ يَتَزَوَّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ عَلَى أَنْ يَتَزَوَّجَهَا الْأَخْرَ ابْنَتَهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۴] وَفِي بَيِّنَةٍ يُشِيرُ قَالَ: لَا شِغَارَ فِي الرِّسَالَةِ».

ترجمه: [۱] او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایہی چہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم د شغار نہ منع کریدہ [۲] او شغار: دا دی چہ یو سری (د یو دویم سری سرہ) د خپلی لور نکاح پہ دی شرط وکړي [۳] چہ هغه دویم سری به د خپلی لور نکاح د هغه سره کوي، او په دواړو کې مهر هېڅ نه وي. بخاري مسلم، [۴] او د مسلم په یو روایت کې دا الفاظ دي چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل په اسلام کې شغار جائز نه دی.

هل للنفقات: ① الشغار: اوچتول، مهر ختمول، خپله لور یا خور د بل د لور یا خور په بدل کېنې ورکول چه مهر پکېنې نه وی. ② صداق: مهر،

تعمیلات:

قوله: نَهَى عَنِ الشِّغَارِ:

د لفظ شغار ماخذ او د نکاح شغار وجه تسمیه: شغار د شغر نه ماخوډ دي اوشغرد اوچتولو په معنی کېنې راځي. چنانچه کله چه سپې خپه اوچتولوسره متيازې کوی نوئیلی شی "شغر الکلب". دلته د شغار په دي معامله کېنې مهر د مینځ نه اوچتولې شی په دي وجه دي ته هم شغر اوئیلی شویا دا چه هریوډ بل په لور یا خور باندې په خپله خپه اوچتولو سره عقد کوی په دي وجه دا شغار شو او په دي کېنې دهرقسم د عار اوشرم طرف ته اشاره ده د شغار صورت خو په دي حدیث کېنې ترجمه سره بیان شوې دي لږ شان په نوروضاحت سره داسې اوگنړنی چه شغار دادي چه یوسړې بل سړی ته اووانی ماته خپله لورپه نکاح کېنې راکړه هغه ورته اووانی چه ته خپله لور زما د لور په عوض کېنې ماته په نکاح کېنې راکړه دغه شان د دواړو په راضی کیدو باندې عقد کیري او په مینځ کېنې مهر نه وی بلکه د جینکو دا بدلول مهر منلې شی صرف هم دغه عقد لکه چه د یو بل دپاره مهر دي

د شغار د نکاح په حکم کېنې مذاهب:-

د شغار د نکاح په جواز او عدم جواز کېنې د فقهاؤ اختلاف دي ① جمهور فرمائی دا عقد باطل دي

۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب الشغار (رقم-۵۱۱۲) ومسلم فی کتاب النکاح/ باب تعزیم نکاح الشغار وطلانه (رقم- ۵۷- ۱۴۱۵) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح/باب فی الولی (رقم- ۲۰۸۴) والنسائی فی کتاب العباد/باب:تفسیر الشغار (رقم- ۳۳۳۷) وابن ماجه فی کتاب النکاح/ النهی عن الشغار (رقم- ۱۸۸۳) ومالك فی الوطا کتاب النکاح/باب جامع ما لا یجوز من النکاح (رقم- ۲۴) واحمد فی المسند: ۱۹/۲

② امام ابوحنيفه رحمته الله فرماني عقد صحيح دې نکاح خوشوي ده البته مهر مثل به ورکولې کيږي احناف د دې حديث ترجمه داسې کوي "لاشفار في الاسلام" يعنې په اسلام کښې به يو عقد کښې داسې شرط صحيح نه دې نوسرط باطل دې نفس عقد اوشو مهر مثل ورکول به لږم وي

د عقد د صحت او د شرط د بطلان مورقونه - احناف فرماني چه په ديرو مسائلو کښې د دې مثالونه موجود دي چه عقد صحيح وي اوشرط باطل وي مثلاً

① نکاح اوکړې شوه او په مهر کښې شراب يا خنزير مقرر کړې شي نو د ټولو په نيز عقد صحيح دې ليکن مهر مثل به ورکولې کيږي

② په خدا قهقه سره د مونځ نه وتل جائز نه دی خو که يوکس د مونځ د وتلو په نيت د سلام په خانې په مانځه کښې په کرس کرس (قهقه) سره او خاندل نونا جائزه عمل نهې اوکړلو خو مونځ نهې پوره شو نو په نکاح شغار کښې هم چې په احاديثو کښې چه د کوم شغار نه نهې راغلې ده هغه په خپل خاني صحيح ده مگر د دې په ضمن کښې عقد منعقد کيږي

خلاصه د بحث - خلاصه دا چه د شغار په معامله کښې د طريقه او طرز باطل دې نفس نکاح صحيح ده نو مهر مثل به ورکوي. زيلعي رحمته الله ونيلى دى دا عقد او معامله مکروه ده ليکن په کراحت سره په يوڅيز کښې فساد خونه راځي او د مهر مثل ورکولو نه پس بيا شغار نه پاتې کيږي. دا بحث او تحقيق په خپل خاني ليکن حکم دادې چه مسلمانانو له دې قسم نکاح کولو نه په سختي سره خان ساتل پکاردى اونهي هم په دغه کراحت باندې محمول ده

[۳۱۴۷] د نکاح متعه معانفت

۳۴- [۸] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ ^ع أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ حُبَيْلٍ ^ع وَعَنْ أَكْلِ لُحْمِ الْحُمُرِ الْأَنْبِيَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او حضرت علي کرم وجهه فرمايې ② چې رسول الله رحمته الله د خيبر په ورځ د بنځو سره د متعه کولو نه منع وفرمايله ③ او د کورني خړو د غوښو خوړلو نه يې هم منع وفرمايله ④ د کورني خړونو نه هغه خړونه مراد دې کوم چې په کور کې ساتل کېږي او د بار برداري وغيره په کار کې راځي، څنگلي خر چې هغه ته گور خر وايي حلال دی، د هغه غوښه خوړل کيدی شي، (بخاري مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب المغازي / باب غزوة خيبر (رقم - ۴۲۱۶) ومسلم في كتاب النكاح / باب نكاح المتعة. وبيان انه أباح. ثم نسخ. ثم أباح. ثم نسخ. واستقر تحريمه إلى يوم القيامة (رقم - ۲۹ - (۱۴۰۷) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في تحريم نكاح المتعة (رقم - ۱۱۲۱) والنسائي في كتاب الجهاد / باب: تحريم المتعة (رقم - ۳۳۶۶) ومالك في الموطأ كتاب النكاح / باب نكاح المتعة (رقم - ۴۱)

هل للتمتع ① مثنية: د یوې مقرر مودې دپاره، د مقرر رقم په عوض نکاح کولو ته متعه وائی مثلاً یوسړې یوې ښځې ته داسې اووائی زه د دوو کالو دپاره یا د دوو میاشتو دپاره په عوض ددومره رقمه تاسره نکاح کوم ② الفهر الإلیئیه کور کښې ساتلی شوی خرونه، کورنی خرونه،

د متعې د حرمت تاریخي پس منظر: - متعه یو سازشی نکاح ده، نه په دې کښې گواه شته نه په دې کښې د ولی اجازت شته او نه د کفو او خاندان سوال دې نه ایجاب دې نه قبول نه دې متعه د جاهلیت د نکاحونو نه یوه نکاح وه د اسلام په شروع کښې دا هم دغه شان روانه وه څه نوې حکم نه وو راغلي د جنگ خیر په موقع ښی کریم ددې نه منع او کړه بیا د مکې د فتح نه پس د جنگ او طاس په موقع باندې د دریو ورځو اجازت نه پس د قېمه پورې متعه د مسلمانانو د پاره همیشه همیشه دپاره حرام او څرغولې شوه لکه چه د نکاح متعه دوه ځل اباحت راغلو او دوه ځله حرمت، او بیا د همیشه دپاره حرامه کړې شوه د ابوداؤد د یو روایت نه معلومېږي چه د متعه حرمت د حجة الوداع په موقع باندې راغلي وو ممکن ده چه دا اعلان د حرمت نه پس د نور زیات تشهیر تفهیم او تعمیم دپاره کړې شوې وی

د نکاح متعه مقاسد: - متعه د نکاح د اغراضو او مقاصدو نه بالکل منافی عمل دې اود بې شمیره مفاسدو منبع ده. مثلاً یوې ښځې په یوه میاشت کښې دریو خاوندانوسره د لسو لسو ورځو دپاره متعه او کړه بیا کال پس بچې پیدا شو نو اوس د دریو خاوندانو په اشتراک عمل سره کوم بچې پیدا شوې دې دا بچې به د چا وی؟ د چا وارث به جوړېږي؟ څوک به دده مشر او وارث وی؟ د متعه په دې بد عمل سره تلبیس نسل او ابطال میراث لازم راځي لهذا دا اجماع امت په فیصلې سره متعه حرام ده د فقهاء اریعه په اتفاق سره متعه حرام ده د شرافت په اصول سره متعه حرام ده. صاحب هدایه په هدایه کښې د امام مالک رحمته الله طرف ته د متعه د جواز نسبت کړې دې لیکن په دې نسبت کښې غلطی شوې ده ځکه چه په مؤطا مالک کښې دا ناجائز لیکلې شوې ده [نساء الایه ۲۴]

د متعې په حکم کښې مذاهب:

① د روافضو په نیز د متعې نکاح جائز ده ② د جمهورو عالمانو په نیز دا حرامه ده

د اول فریق اول دلیل: - ① د قرآن پاک آیت دا آیت ددوی مستدل دې ﴿فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ (مؤمنون ۱۰۷) کښې د استمتاع ذکر دې کوم چه د متعه نه ماخوډ دې او "اجورهن" کښې د اجرت ذکر دې مېرته دې لهذا متعه مستقل حکم دې

د اول فریق د اول دلیل جواب: - د ﴿فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ﴾ د آیت نه مخکښې او د آیت نه پس د نکاح ذکر دې نو (اُجُورهن) نه مراد مهر دې او (اسْتَمْتَعْتُمْ) نه نکاح مراد ده د اجور اطلاق په

مهرباندي کيږي لکه چه قرآن پاک کښې دى (فَالْكُفْرُ هُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِيهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ) (سورت نساء ۲۵) دلته د أجور نه مزدورى مراد نه ده بلکه حق د بضعه معاوضه مراد دې کوم چه مهربدي

ه اول فريق ه دويم دليل ۱-

① دوى د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما طرف ته د متعه د جواز قول منسوب کوى

ه اول فريق ه دويم دليل جواب ۱-

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما سره ددې چه د جواز قائل وو لیکن چه کله حضرت على رضی الله عنه په سختی سره منع کړو نو هغوى رجوع اوکړه او ونی فرمائیل "فکل فرج سواها فهو حرام" د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما ته د هغوى شاگرد سعید بن جبیر رضی الله عنه یوخل او فرمائیل چه حضرت د متعه متعلق ستاسو فتوى خو په دنیا کښې خوره شوې ده او په قافلو او مجالسو کښې دهغې تذکره کيږي حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او فرمائیل چه هغه کومه فتوى ده اوڅه تذکرې دى؟ نو شاگرد ورته اوونیل چه خلق ستاسو طرف ته داسې فتوى منسوب کوى دکوم ذکر چه په اشعارو کښې یو شاعري ښخې داسې کړې دې:

قد قلت وللشيخ لما طال مجلسه
بأصاحه هل لك في فتوى ابن عباس

یعنی چه کله مشر صاحب ترناوخته پورې مونږ کړه وو نو ما هغه ته اوونیل چه اې زما ملگریه ولې ستا د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د متعه په فتوى کښې څه رغبت نشته

هل لك في رخصة الاطراف آنسة
يكون مثواك حتى مصدر الناس

آیا تاته په نازک اندام محبت کونکى جینى کښې رغبت نشته چه د خلقو د واپس کیدو پورې ته هم هغوى سره حصار وي

فقال ابن عباس سبحان الله ما بهذا افتيت وما هي الا كالهيئة والدم والخمر ولحم الخنزير
بهر حال متعه په نکاح کښې داخلول داسې مشکل دى

ه اول فريق ه دويم دليل ۱-

① په مشکوة ص ۲۷۲ باندې د ابن مسعود رضی الله عنه د روايت نه هم دوى استدلال کوى

د اول فريق ه دويم دليل جواب ۱- که ابن مسعود رضی الله عنه چرته یو وخت کښې د متعه په شروع کښې قائل وو نو و به روستو هغوى رجوع کړې وه

ه دويم فريق دلائل ۱- ① د قرآن کریم آيت (فَمَنْ أَتَىٰ وَآةَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَدُوْنَ) (سورت مؤمنون ۷) د متعه په حرمت باندې د آيت نص قطعى دى

② د مسلم شريف يو روايت د متعه په حرمت باندې دغه شان واضح دليل دى. «وان الله قد حرم ذلك الي يوم القيامة»

③ مشکوة ص ۲۷۲ باندې د حضرت على رضی الله عنه روايت په حرمت باندې دال دى

مشکوٰۃ ص ۲۷۲ باندې د حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ روایت دی کوم چه د متعه په حرمت باندې دال دی

⑤ هم دغه شان مشکوٰۃ ص ۲۷۳ باندې د ابن عباس رضی اللہ عنہما روایت د متعه په حرمت باندې دال دی ⑥ اجماع د امت هم د متعه په حرمت باندې قائم ده
روايت او حضرت علي رضي الله عنه سره د محبت د هوۍ - په شيعه روافض باندې تعجب دي چه حضرت علي رضی اللہ عنہ چه د کوم متعه نه په سختی سره منع کړې ده د شيعه گانو محبوب مشغله هم دغه متعه ده.

[۲۱۴۸] د متعه د حرمت تاريخ

۳۳۸- [۹] (۱) [۱] «وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: [۲] رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَ أُوطَاسٍ فِي الْمُنْعَةِ ثَلَاثًا [۳] ثُمَّ نَهَى عَنْهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① او حضرت سلمه ابن اکوع رضی اللہ عنہ وايي ② چې حضور ﷺ د جنگ اوطاس په کال د دريو ورځو د پاره د متعی اجازت ورکړي وو، ③ بيا يې د هغه نه د هميشه د پاره منع وفرمايله، (مسلم)

هل التفت: ① عامر اوطاس: او طاس د يو جنگ نوم دي يعنی د اوطاس جنگ په کال.

تصحیلات:

قوله: عامر اوطاس:

د حرمت متعی د تاريخ باره کښې مختلف اقوال:-

① کښې د متعه حرمت کله راغلې په دې باره کښې مختلف احاديث دی زیاته مشهوره خو هم دغه خبره ده چه د جنگ خیبر په موقع باندې د متعه حرمت راغلې وو او د کورنو ساتلې شوې خړو د غوښې د خوړلو ممانعت کړې شوې وو.

② بعضې روایاتو کښې راغلی دی چه د فتح مکه په موقع باندې د متعه د تحریم حکم راغلې

③ بعضې روایاتو کښې راغلی دی چه د جنگ حنین او اوطاس په موقع د احرمت راغلې وو په دې روایتونو کښې د تطبیق او ترتیب یو خصوصرتونه دی

د روایاتو د تطبیق صورتونه:- ① د متعه حرمت خو هم د جنگ خیبر په موقع شوې وولیکن بیا د فتح مکه په موقع باندې رخصت اوشو، دې نه پس د اوطاس په موقع د هميشه د پاره حرمت اوشو نودوه خل رخصت اودوه خل حرمت راغلو.

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب النکاح / باب نکاح المتعه، وبيان انه ايح. ثم نسخ. ثم ايح. ثم نسخ. واستقر تحريره إلى يوم النهاية (رقم ۱۸۰۰ - (۱۴۰۵) واحد فی المسند: ۵۵/۴

⑦ ذ جنگ خیبر په موقع باندې کوم حرمت شوې ووهغه داسې لکه څنگه چه د مردار او مړ شوی حرمت دې چه په حالت اختیار کښې حرام دې او حالت اضطرار کښې جائز دې د کومو صحابه کرامو طرف ته چه د جواز قول منسوب کولې شی لکه حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه نوهغوی هم دغه شان د اضطرار په حالت کښې په شروع کښې قائل وو بیانی د دې نه هم رجوع او کره

بهر حال کومو مخلوقه ته چه په کوم وخت معلومه شوه چه متعه حرام ده هغوی هم د هغه وخت طرف ته نسبت کړې دې او دا هیڅ تعارض نه دې فتح مکه او جنگ حنین یوځانی دوه واقعی دی که چا د فتح مکې طرف ته نسبت کړې چه په دغه ورځ متعه حرام شوې وه نو هغه هم صحیح دې او کومو چه د اوطاس د موقع طرف ته نسبت کړې نوهغه هم صحیح دې ځکه چه هم د فتح مکه په کال کښې مکه هم فتح شوې ده جنگ حنین، اوطاس او طائف هم دې

⑧ امام حازمی رحمته الله لیکلی دی چه د حجة الوداع په موقع باندې هم حضور اکرم صلی الله علیه و آله متعه د همیشه دپاره حرام گرځولې ده. په ابوداؤد شریف کښې هم یوحیدیت دې په کوم کښې چه د حجة الوداع په موقع باندې د متعه د حرمت ذکر دې. د تعمیم تفهیم او تشهیر دپاره هغه وخت هم اعلان شوې وو. نو چاچه په کوم وخت د حرمت واوړیدل هم دهغې طرف ته نی منسوب کړو دا څه تعارض نه دې.

الفصل الثاني

د نکاح د خطبې مسنونیت

۳۸۹- (۱۰) (۱) «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: [۱] عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - التَّشَدُّدُ فِي الصَّلَاةِ وَالتَّشَدُّدُ فِي الْحَاجَةِ [۲] قَالَ: "التَّشَدُّدُ فِي الصَّلَاةِ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ [۳] السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ [۴] السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ [۵] أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»

توجه: ① حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه وایې چې رسول الله صلی الله علیه و آله مونږ ته په مونځ کې ویونکی تشهد هم بنویی ده او د څه حالت او ضرورت په وخت چې کوم تشهد و نیل پکار دي، د هغه تعلیم یې هم راکړي دی. [۲] نو د مونځ تشهد دادی د ژبي عبادتونه، بدني عبادتونه او مالي عبادتونه ټول د الله تعالی د پاره دي. [۳] ای نبی صلی الله علیه و آله په تا دي سلامتي وي او د الله تعالی رحمت او برکت دي وي. [۴] او مونږ او د الله تعالی په نیکو بنده گمانو دي هم

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح باب فی خطبة النکاح (رقم- ۲۱۱۸) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی خطبة النکاح (رقم- ۱۱۰۵) والنسائی فی کتاب الجهاد باب: ما يستحب من الکلام عند النکاح (رقم- ۳۲۷۷) وابن ماجه فی کتاب النکاح / خطبة النکاح (رقم- ۱۸۹۲) واحمد فی المسند: ۳۹۲/۱

سلامتي وي، [١] زه شاهدي ورکوم چې د الله ﷻ نه سوا بل معبود نشته او زه د دې خبري ه شاهدي ورکوم چې محمد ﷺ د هغه بنده او د هغه رسول دی

وَالشَّهْدُ فِي الْحَاجَةِ إِنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ [٢] تُسَكِّنُهُ وَتُسَخِّرُهُ [٣] وَتُعْزِزُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا [٤] مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُجِبِلَ لَهُ [٥] وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ [٦] وَأُشْهِدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأُشْهِدُ أَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

توجه: [١] او د حاجت تشهد دا دې ټول تعريفونه الله ﷻ لره دي [٢] مونږ د هغه نه مدد غواړو او د هغه نه د بخشش طلبگار يو، [٣] او مونږ د خپل نفس د هري بدۍ نه د الله ﷻ پ غواړو، [٤] چا ته چې الله ﷻ د هدايت توفيق ورکړي، هيڅوک هغه گمراه کولی نشي يعني نه خو شيطان يې دوکه کولی شي نه نفس يې گمراه کولی شي، او نه بل څوک يې په گمراهي کې مبتلا کولی شي، [٥] او الله ﷻ چې څوک گمراه کړي هغه ته هدايت کونکی هيڅوک نشته، [٦] زه شاهدي ادا کوم چې د الله ﷻ سوا بل معبود نشته او شاهدي ادا کوم چې محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی.

وَقَوْلُهُ أَثَلَاثَ آيَاتٍ + يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ [آل عمران: ١٠٢]، (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)، + يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا - يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا [الأحزاب: ١٠٠]

توجه: [١] او درې آياتونه دې اولولی ای ايمان والاود د الله ﷻ نه ويريږي، څنگه چې د وريدو حق دی، او چې مري نو مسلمانان مړه شي. ای ايمان والاود دخپل رب نه ويريږي، هغه ذات چې تاسو يې پيدا کړي يې ديونفس نه اوپيدا کړي ده د هغه نه ښځه د هغه اوخوازه کړي دي د دوي دواړونه خلق ډير اوښځي ډيري، او ويريږي د الله ﷻ نه هغه ذات چې د هغه په نوم تاسو د يو بل نه غوښتنه کوي او د صله رحمتي ډيري کولونه خانونه وساتي بيشکه الله تاسو ويني ای ايمان والاود د الله ﷻ نه ويره کوي او سمه خبره کوي، هغه به ستاسو ټول اعمال درست کړي، او ستاسو گناه به وبخښي، او کوم سړی چې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ فرمانبرداري کوي، نو بيشکه لوی مراد به و مومي

[٢] «[١] زَوَاةُ أَحْمَدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ. [٢] وَفِي جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ فَتَرُ الْآيَاتِ الثَّلَاثَ سُبْحَانَ الثَّوَرِيِّ وَزَادَ ابْنُ مَاجَةَ بَعْدَ قَوْلِهِ إِنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ مُحَمَّدًا، وَبَعْدَ قَوْلِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَوَاقَاتِ أَعْمَالِنَا.

توجه: [١] احمد ترمذي ابوداود نسائي دارمي [٢] او په جامع ترمذي کې دا الفاظ هم دي چې دا دري سره آياتونه سفيان ثوري رحمه الله بيان کړي دي ابن ماجه رحمه الله د ان الحمد لله نه وروسته نحمده او من شرور انفسنا نه وروسته، ومن سيئات اعمالنا الفاظو اضافه کړيده، او دارمي رحمه الله په خپل روايت کې د عظيمًا نه وروسته دا اضافه کړيده، چې د دې تشهد

او آياتونو ويلو نه وروسته، خپل حاجت (يعني د عقد الفاظ، دي بيان كړي او په شرح السنه كې د ابن مسعود رضي الله عنه) دا روايت نقل كړي دي، په دي كې د خطبه حاجت وضاحت نكاح وغيره سره شوي دي (يعني په شرح السنه كې د لفظ حاجت په توضيح كې من النكاح وغيره د الفاظو اضافه كړيده).

تسهيلات: قوله الشَّهْدَى الصَّلَاةَ وَالشَّهْدَى الْحَاجَةَ:

د نكاح خطبه مسنون ده او د شوافعو په نيزه نورو عقود كښې هم خطبه ونييل مسنون دي
قوله وَالشَّهْدَى الْحَاجَةَ

په خطبه كښې ه قرائتي آيتونو لوستل: - د تشهد نه مراد هم دغه نكاح او په دي كښې ايجاب او قبول دي د قرآن كريم درې آياتونه دلته د نكاح په خطبه كښې راغلي دي ليكن دا ياد ساتنی چه د سورت نساء آيت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَوَلَّوْا فَاذْكُرُوا اللَّهَ الَّذِي هُوَ أَوْلَىٰ بِحُلُومِكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنِّي أَوَّلَتْ لِي وَجْهَ اللَّهِ فَإِذَا ذُكِرْتُمُ اللَّهُ فَاذْكُرُوهُ إِنَّكُمْ أَنْتُمْ عَلَىٰ أَعْيُنِنَا إِن كُنْتُمْ مِنَ الْمُذْذَبِّينَ) داسې نه دي په هغې كښې (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَكُمْ وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي هُوَ الْوَهْدُ الْحَقُّ الَّذِي هُوَ أَوْلَىٰ بِحُلُومِكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنِّي أَوَّلَتْ لِي وَجْهَ اللَّهِ فَإِذَا ذُكِرْتُمُ اللَّهُ فَاذْكُرُوهُ إِنَّكُمْ أَنْتُمْ عَلَىٰ أَعْيُنِنَا إِن كُنْتُمْ مِنَ الْمُذْذَبِّينَ) نه دي نو دا كيدې شي چه د كتاب غلطی وی یا دا د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د مصحف يوقرات دي

د نكاح او خطبې په مينځ كښې توقيب: - بهر حال كوم خلق چه نكاح كوی هغوی له پكړدې چه خطبه دي د تشهد نه شروع كړی بيا دي درې آياتونه او وانی بيا دي نكاح سره متعلق يوڅو احاديث او وانی او بيا دي ايجاب او قبول او كړی اول دي د جينشی والونه قول او اقرار واخلی او بيا د هلك نه قول او اقرار او قبول په واضحه الفاظو كښې واخلی د اصورت واضع او بهتر دي فقهاؤ ليكلي دي چه يوه صيغه دي د ماضی وی او دويمه د مستقبل يعنی حال وی نو د دي هم خيال ساتل پكار دی بعضې حضرات نن صبا صرف د قبول الفاظ ادا كولو سره نكاح كوی نو مناسب دغه دی چه ايجاب او قبول دي دواړه وی
[۲۱۵۰] د خطبې څخه بغير د نكاح يې پر هكتی

۱۰- [۱۱] (۱) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «كُلُّ عُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا شَهْدٌ فَيُكَلِّبُ اللَّهُ عَلَيْهَا» . رواه الترمذي ، وقال : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ .

توجه: [۱۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كه كومه خطبه كې چې تشهد (يعني د الله ﷻ حمد وثناء، نه وي هغه د كت شوي لاس په شان ده، ترمذي رحمته الله عليه) دا روايت نقل كړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث حسن غريب دی.
هل للغات ① اليها التمسك: كت شوي لاس. پښ يا شل لاس.

تسهيلات: قوله: كُلُّ خُطْبَةٍ لَيْسَ فِيهَا كُنْهٌ:

په نکاح کښې د خطبې په حکم کښې مذهب:-

- ① د اهل ظواهرو په نزد خطبه ونیل شرط دی، دې نه بغير نکاح نه صحيح کيږي
 ② د جمهور علماء کرامو او ائمه اربعه په نزد خطبه ونیل شرط نه دی بلکه مسنحب دی.
 ددې نه بغير نکاح کښې څه فرق نه راځي.

د اول فروق دليل:- همدا حديث باب دې چې په دې کښې نبی کریم ﷺ، بغير د نکاح نه خطبې ته (کاليد الجذماء) فرمائيلی دی.

د اول فروق دليل جواب:- حديث الباب نه استحباب مراد دې ځکه چې حديث پاک کښې هيڅ يو لفظ داسې نشته دې چې هغه په وجوب باندې دال وی بلکه په حديث پاک کښې د بې برکتی لفظ استعمال شوې دې څخه وجوب نه ثابتيږي

د دويم فروق دليل:- ابو داؤد شريف کښې يو حديث دې چې (ان رجلا من بني سليم عطف إلى النبي ﷺ أمامة بنت عبد المطلب فانكحه من غير أن يتشهد) ددې نه معلومه شوه چې د خطبې نه بغير نکاح صحيح ده.

قوله: قُبِيَ كَالْيَاكِبِ الْجَذَمَاءِ:

د تشهد مخه بغير خطبې د جذامي لاس سره تشييه:- مطلب دادې چې لکه څنگه د بریکرې شوې لاس څه فائدي نه وی چې لاس به والا ددې نه څه فائده نشي اخستې دغه شان د خطبې نه بغير نکاح هم فائدي نه خالی ده چې په دې کښې خير او برکت نه وی ملا علی قاری رحمه الله خپله شرح کښې لفظ د خطبه دخ په زیر سره ليکلي دي او ددې معنی ئې تزويج یعنی نکاح کول بيان کړی دی. او حضرت مولانا شاه اسحاق دهلوی رحمه الله فرمائيلی دی چې مونږ د خپلو اسانده کرامو نه دا لفظ دخ په پيښ سره اوريدلې دې اود حضرت شيخ عبد الحق دهلوی رحمه الله په کلام کښې هم دا مفهوم دې

[۲۱۵۱] بسم الله نه ونيولو په وجه بې برکتی

۳۸- [۱۲] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُدَّ أَوَّلُهُ بِالْحَمْدِ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم اهم او عظيم الشان کار چې د الله تعالی د حمد او ثناء نه بغير شروع کړل شي هغه بې برکته وي، (ابن ماجه).
 ③ ذی بَال: عظيم الشان کار، ④ أَقْطَعُ: بې برکته، لنډې بوچې،

(۱) أخرجه ابوداود فی السنن کتاب الأدب لباب الهدی فی الکلام (رقم- ۹۸۴۰) وابن ماجه فی کتاب النکاح / خطبة النکاح (رقم- ۱۸۹۹) واحمد فی المسند: ۳۵۹/۲

تسهيلات:

قوله: كُلُّ اَمْرٍ ذِي بَالٍ:

هـ بال لغوی معنی :- د بال لغوی معنی ده زړه، خیال، توجه،

د بال اصطلاحی تعریف :- اصطلاح کښې ددې معنی ده شان، انجام، حال، ښه ځکه چې داسې کار طرفته زړه متوجه کیږي په دې وجه دې ته بال وائی.

د ذی بال قید لکولو لاندې :- په دې وجه حدیث کښې د ذی بال قید لگولو سره نې ممنوع کارونه او وېستل، لهذا د ممنوع کارونو په وخت کښې بسم الله یا الحمد لله یا ذکر الله ممنوع دې

[۲۱۵۲] د نکاح د اعلان کولو استحباب

۳۳- [۱۱۳] (۱) [وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -]: «أُغْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ» [وَأَمْرٌ يُؤَاعَلِيهِ بِالذُّفُوفِ]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: [۱] او ام المؤمنین بی بی عائشه رضی اللہ عنہا وایی [۲] چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا تاسو د نکاح اعلان کوی نکاح په مسجدونو کې دننه کوی، [۳] او د نکاح په وخت دریا تنبل غږوی. ترمذی دا روایت نقل کړي دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی هل الثقات: [۴] بالذفوف: جمع د دف ده، تنبل، دویږی.

تسهيلات:

قوله: أُغْلِنُوا هَذَا النِّكَاحَ:

د نکاح آداب :- ① د نکاح اعلان کونی یعنی ښه تشهیرنی کونی

② هم ددې تشهیر یو صورت دادې چې نکاح دې په ښکاره مجلس او کولو جمات کښې وی په جمات کښې نکاح په تشهیر سره کولودا ډیرکت سبب هم دې ځکه چې د ادا عبادت خانی دې اونکاح هم عبادت دې

③ د طرفین بزرگان دې حاضر وی

④ د تنبل غږولو شور او غوغادې وی مگر په جمات کښې شور یا تنبل وهل منع دی

⑤ دغه شان د جمعې ورځ د نکاح ډپاره بهتر ده ځکه چې دې کښې زیات تشهیر هم دې او حصول برکت هم دې

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / ما جاء فی إعلان النکاح (رقم ۱۰۸۹)
 و اس ماجه فی کتاب النکاح / إعلان النکاح (رقم ۱۸۹۵)

[۲۰۴] د سندرو پا تنبل په لريمه د واده د تشهير حكم

۲۰۴- [۱۳] (۱) (۲) وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ الْجَمْعِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «فَصَلَ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ الصَّوْتُ وَالذَّفُّ فِي النِّكَاحِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْبُرَيْدِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] او حضرت محمد ابن حاطب الجمعي (رحمہ اللہ) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] د حلال او حرام په منځ کې فرق په نكاح کې آواز او تنبل، دريا، غږول دي. احمد ترمذي نسائي ابن ماجه،

هل للنفات [۳] فصل: فرق، جدائي، [۴] الصَّوْتُ: د آواز نه مراد خو اشعار دي اوياد نكاح تذكري دي تسهيلات:

قوله فَصَلَ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ الصَّوْتُ:

د نكاح د تشهير حكم: - د حديث مطلب دا نه دي چې ددې خيزونونه بغير نكاح صحيح نه ده بلكه د نكاح د پاره خو ايجاب او قبول اودوه گواهان ضروري دي په دې حديث كښي صرف دا ترغيب دي چې د نكاح تشهير كيدل پكاردی ددې مجلس عام او ښكاره كيدل پكاردی د تشهير كم نه كم حد دادي چې گاونډيانو ته معلومه شي چې دلته واده دي اوس دا علم په آواز سره هم حاصلېدي شي او په تنبل وهلو سره هم ددې حديث مطلب داهيڅ كله نه دي چې بازرونو ښارونو اخبارونو او ويليوگانو وغيره كښي تشهير كول پكاردی اونه ددې نه د باجوسرناگانو اوميوزك خرافات مراد كيدې شي.

[۲۱۵۴] په واده كي د سندرو ونيلاوا جازت

۲۰۴- [۱۵] (۲) (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] كَانَتْ عِنْدِي جَارِيَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ زَوَّجْتُهَا [۲] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : يَا عَائِشَةُ أَلَا تُفْقِينَ [۳] فَإِنَّ هَذَا الْحَيَّ مِنَ الْأَنْصَارِ يُحِبُّونَ الْفَنَاءَ». رَوَاهُ.....

توجه: [۱] او بي بي عائشه (رحمہ اللہ) وايي [۲] چې زما سره يوه انصاري جيني وه، ما چې د هغه نكاح (د چا سره، وكره [۳] نور رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې اي عائشي (رحمہ اللہ) آيا ته د سندرو د پاره چاته نه وايي [۴] ځكه چې انصار قوم سندري دي ري خوښوي، دا روايت ابن حبان رحمه الله به خپل صحيح كې نقل كړي دي هل للنفات [۵] الفناء: لوبي. سندري

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء في إعلان النكاح (رقم ۱۰۸۸) والنسائي في كتاب الجهاد/ باب: إعلان النكاح بالصوت وضرب الدف (رقم ۳۳۶۹) وابن ماجه في كتاب النكاح / إعلان النكاح (رقم ۱۸۹۶) واحمد في المسند: ۲۵۹/۴

(۲) اخرجه صحيح ابن حبان في كتاب العطر والاباحه / باب فضل في السماع... رقم الحديث ۵۹۷۱

تفهيمات:

قوله: يَا عَائِشَةُ الْأَتَقَيْنِ

① به خطاب کنبی دوه احتمالات - په دې کنبی دا احتمال شته چې خطاب د غائب په صیغې سره وی یعنی کومې ښځې چې په دې وخت کنبی موجود نه دی دهغه ښځو نه مراد وینځې یا لاندې درجې ښځې دی ځکه چې آزادې ښځې په دې کار کولو باندې شرمیري

② داهم احتمال دې چې صیغه خطاب کنبی امهات المؤمنین هم شاملې وی او د فعل اضافت حکم ورکولو والا یا اجازت ورکونکو طرفته وی

قوله: فَإِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مِنَ الْأَنْصَارِ يُجِيبُونَ الْفِتْنَةَ

ه سنورو ویلو معمل :- حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی چې ما سره د انصارو یوه جینی وه اودا زما زیر کفالت وه ما ددې واده اوکړو نو رسول کریم ﷺ تپوس اوکړو چې ته ددې د واده په موقع باندې سندرې نه وایئ ، ښه مضمون والا سندرې اووایه یعنی ماشومانو ته اووایه چې هغوئ راشی او سندرې اووایئ ځکه چې دا د انصارو ماشومه ده او ددې واده هم په انصارو کنبی شوې دې او د انصارو جماعت غناء خوښوی غناء ته مراد ښه مضمون والا سندرې دی کومې چې وړې ماشومانې وائی

قوله: رَوَاهُ.....

د مشکاة په بعضې نسخو کنبی بیاض :- په ځینې نسخو کنبی دلته بیاض (خالی ځانې) دې لیکن ځینو ددې په حاشیه کنبی لیکلی دی ابن حبان فی صحیحه

[۲۱۵۵] د واده په موقع د حقیقی سنورو ویلو اوجا

همه - (۱۹) (۱) «وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَلْكَحَتْ عَائِشَةُ ذَاتَ قُرَابَةٍ هَازِمِينَ الْأَنْصَارَ ۖ لَمَّا رَسُلُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ "أَهْدَيْتُمُ الْفِتْنَةَ" ۖ قَالُوا نَعَمْ ۖ قَالَ "أَرْسَلْتُمُ مَعَهَا مَنْ يُفْتِي قَالَتْ لَا" ۖ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنَّ الْأَنْصَارَ قَوْمٌ فِيهِمْ غَزَلٌ ۖ فَلَوْ بَعَثْتُمُ مَعَهَا مَنْ يَقُولُ أَتَيْتَاكُمْ أَتَيْتَاكُمْ فَمَا تَأَوَّجْتُمَا" ۖ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ ۖ

توجه: ① او حضرت ابن عباس ؓ وایي چې ام المؤمنین بی بی عائشې ؓ خپله یوه رشته داره جینی په انصارو کې واده کړه ۖ ② د نکاح نه وروسته رسول الله ﷺ چې کور ته تشریف راوړ ۖ نو پوښتنه یې وکړه چې آیا تاسو دې جینی ته چې د هغې نکاح شویده د هغې د خاوند کور ته د لېږلو په وخت څه هدیه ورکړې ده؟ کور والا وو اوویل چې هو ۖ ③ حضور ﷺ وفرمایل چې آیا تاسو د هغې سره سنورو والا هم لېږلې وه؟ بی بی عائشې

اولیل چې نا، [۵] نو حضور ﷺ ورته وفرماییل چې انصار یو داسې قوم دی چې په هغوی کې د سندرو شوق دی، [۶] آرمان (کاش) چې تا د هغه سره داسې څوک لیرېلی وی چې دا سندری یې کولی، أَتَيْتَاكُمْ أَتَيْتَاكُمْ فَمَا نَا وَحَمَّاكُمْ یعنی مونږ تاسو ته راغلو، مونږ تاسو ته راغلو، الله ﷻ دي مونږ هم او تاسو هم د سلامتي سره لرې، (ابن ماجه) هل الهفات: ① أَهْدَيْتُمُ النَّفَاةَ: آیا تاسو دې واده شوې ناوې سره څه هدیه لیرېلې ده؟ ② مَنْ يَغْنَى: هغه څوک چه شعرونه او سندري وائی ③ غَزَل: د سندرو شوق لرونکی

تسهيلات:

بُوله: أَتَيْتَاكُمْ أَتَيْتَاكُمْ فَمَا نَا وَحَمَّاكُمْ:

ه انصارو ه خوشحالي په موقع سندري ولیل، - د مدینې په انصارو کښې یو پخوانې روایت وو چه د خوشحالی په موقع باندې به نې اشعار وغیره ونیل. هم د دغه قومی روایت مطابق نبی کریم د دغه خواهش اظهار او فرمایشو چه که تاسو د یوسندري ویونکې انتظام کړې وې چه د انصارو په خوشحالی کښې زیاتوالې شوي وې. بیا نې کریم په دې موقع باندې د یو شعر طرف ته اشاره او فرمایشه چه د هغې نیمه حصه نې اوونيله پوره شعر داسې دې أَتَيْتَاكُمْ أَتَيْتَاكُمْ فَمَا نَا وَحَمَّاكُمْ وَلَوْلَا الْخِنْطَةُ التَّمَرَاءُ لَمْ تَمَنَّ عَدَاكُمْ یعنی مونږ ستاسو خواله راغلو چی راغلو الله تعالی دې مونږه هم اوتا هم ژوندې اوتازه لری، که چرې سره غنم نه وې نو ستاسو پیغلې به داسې چاق بدن والاوداسې د ښکلی بدن والا نه وې.

یادلرنی دې شعرونو سره باجې وغیره نه وې او هغه جائز نه دی او په کلو کښې د شعرونو ونیلو رواج اوس هم شته اود پردې اهتمام سره جاری پاتې کیدل مستحب دی. نوره تشریح به ان شاء الله بیان شعریاب کښې راځی څه وضاحت وړاندې هم شوې دې [۲۱۵۶] د دوو ولیانو په انکاح کښې دا ونی د انکاح صحت

۲۱۵۶- [۱۴] (۱) وَعَنْ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّمَا امْرَأَةٌ زَوْجَاهَا وَلَيَّانٌ قَبِي لَ الْأَوَّلِ مِنْهَا» [۳] وَمَنْ بَاغَى بَيْنَهُمَا رَجُلَيْنِ قَبُولَ الْأَوَّلِ مِنْهُمَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالسَّائِي، وَالْذَاوِي.

توجه: ① او حضرت سمرة ؓ وايې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] د کومي ښځې چې دوه ولي د هغه نکاح وکړي نو هغه ښځه په هغه دواړو کې د یوه د پاره ده، د کوم یوه سره چې مخکې نکاح شويده، [۳] او کوم سړی چې یو څیز د دوو سړو په لاس خرڅ کړی، نو هغه څیز

(۱) أخرجه أبو داود في السنن كتاب النكاح/باب إذا أتىك الوليان (رقم- ۲۰۸۸) والنسائي في كتاب البيوع/باب الرجل يبيع السلمة فيستحقها مستحق (رقم- ۴۶۸۲) وابن ماجه في كتاب التجارات/باب إذا باع المجيزان فهو للأول (رقم- ۲۱۹۰) واحد في المسند: ۸/۵

په هغه دواړو کې د هغه د پاره دی چې مخکې ورباندې خرڅ شوی وي، اترمذي ابو داود نسائي دارمي،

تسهيلات:

قوله: اِنَّمَا اَمْرُ اَزْوَاجٍ وَثَنَانٍ:

په يو وخت کې په دواړو وليانو په نکاح ورکولو کې دوه صورتونه ۱- ① که د يوې ښځې دوه وليان وي او دواړه وليان ددې ښځې نکاح جدا جدا وختونو کې دوه سړو سره اوکړي، داشان چې اول يو ولي يو کس سره ددې نکاح اوکړه او بيا بل ولي د بل کس سره ددې نکاح اوکړه، نو ددې دويم ولي کړې شوې نکاح به باطل وي اودا به دهغه کس ښځه وي کوم سره چې اول نکاح شوې ده. ليکن دا حکم به په دې صورت کې وي چې کله دواړه وليان په يوه درجه کې وي، ددواړو قربت ورسره يو شان وي.

② که دواړه وليان د يوې درجې نه وي نو بيا به هغه ولي مقدم وي کوم چې اقرب وي يعنې نزدې رشته دار وي. لهذا دې صورت کې به دا دهغه کس ښځه وي کوم کس سره چې ددې نزدې رشته دار کړې نکاح کړې ده. که دې اول نکاح کړې وي او که روستو او که د يوې ښځې يو شان درجې والا دوه وليان وي او ددې نکاح په جدا جدا وختونو کې جدا جدا سړو سره اوکړي. مثلاً يو ولي ددې نکاح زید سره اوکړه او هم په دې وخت کې بل ولي ددې نکاح بکر سره اوکړه نو په دې صورت کې متفقۀ طور د علماء کرامو مسلك دادې چې دواړه نکاح گانې باطل دي.

الفصل الثالث

[۲۱۵۷] د اسلام په ابتدا، کېنې د نکاح متعه جواز

۳۴- [۱۸] (۱) «عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كُنَّا نَقْرَأُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا: أَلَا نَخْتَصِمُ؟^[۱] قَالَتْكَ أَعْنِ ذَلِكَ لَمْ نَخْصِ لَنَا أَنْ نَخْتَصِمَ^[۲] فَكَانَ أَحَدُنَا يَتَكَلَّمُ الْمَرْأَةَ بِالنِّسَاءِ إِلَى أَجَلٍ^[۳] ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ^[۴] «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْزَمُوا ظَهْرَ مَا أَهْلَ اللَّهُ لَكُمْ»^[۵] (المائدة: ۵۷)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) وايې چې (د يوې غزا په موقع، مونږ د رسول الله ﷺ سره په جهاد کې شريك وو، ② او هغه وخت زمونږ سره زمونږ ښځې (يعنې بيبياني او وينځې، نه وي) هر کله چې د ښځو د نه کيدو په وجه مونږ د بشري خواهش نه پریشان شو، نو مونږ اوويل چې آيا مونږ ځانونه خصي نه کړو، ③ چې د بشري خواهش او د شيطان د

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح باب ما يكره من التبتل والخصاء (رقم- ۵۰۷۵) ومسلم في كتاب النكاح / باب نكاح المتعة، ويان أنه أبيع، ثم نسخ، ثم أبيع، ثم نسخ واستقر تحريره إلى يوم القيلة (رقم- ۱۱- ۱۴۰۴) واحد في السند: ۱۳۲/۱

وسوسو نہ مونہ نجات تر لاسہ کرو، [۲] لیکن رسول اللہ ﷺ مونہ دے نہ منع کرلو، البتہ مونہ تہ یی د متعہ کولو اجازت راکری، [۳] نو پہ مونہ کہی بہ بعضی خلقو د کپہری پہ معاوضہ د یوی مقرری مودی پورے د بنخی سرہ نکاح یعنی متعہ کولہ، [۴] د دے نہ وروستہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ دا پورته آیت وویلہ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا النِّكَاحَ** ایمان والوؤ کوم پاک خیزونہ چي اللہ ﷻ حلال کري دي، هغه حرام مه گنی، (بخاری)
 هل التفت: ① تَلَفُتْ: خان خصی کول چه شهوت ختم شی او د بشری خواهش نہ خان خلاص کری ② رُوِيَ لَنَا: اجازت نہی راکرو، ③ لَمْ يَكُنْ: چه مونہ متعہ اوکرو، یو خاص مودی پورے پہ مخصوص معاوضہ سرہ نکاح کولو تہ متعہ وائی.

تہذیبات:

نوله: ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ:

ه ابن مسعود رضي الله عنه نه د متعې ه جواز په روايت کې دوه احتمالات: - د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ په دې روايت سره د متعہ جواز معلومېږي ① نو ممکن ده چه ابن مسعود رضی اللہ عنہ د اسلام په شروع کې په جواز باندې د اضطراب په صورت کې د هميشه دپاره قائم پاتې شوی وی اود نسخ د واضحه احکاماتو هغه تہ علم نه وی شوي
 ② اودیر قوی امکان دې چه د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ په شان حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ هم رجوع کړې وی ځکه چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ سرکاری اعلان کړې وو چه په احادیثو کې د ممانعت نه باوجود اوس هم که یوسړې متعہ کوی نوزه به په هغه باندې حد جاری کوم
 [۳۱۵۸] د متعې د حکم منسوخیت

۸۸- [۱۹] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِذَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ كَانَ الرَّجُلُ يُقَدِّمُ الْبَلَدَةَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ ① فَهَذَا كَوْنُ الْمَرْأَةِ بِغَيْرِ مَا يَرَى أَنَّهُ يُقِيمُ حَقَّقَ لَهُ مَتَاعُهُ وَتَصْلِيحُ لَهُ شَيْءٌ ② حَتَّى إِذَا نَزَلَتْ الْآيَةُ ③ إِلَّا عَلَى أَنْوَأِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ ④ [المؤمنون: ۱۰] ⑤ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فُكِّلَ قُرْجٌ بِيَوَاهِمَا فَهُوَ حَرَامٌ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وايي چې د متعې جواز يواځې په ابتداء د اسلام کې وو، ② او هغه وخت د متعې يو صورت دا وو، چې کله به يو سړی يو ښار ته ورتلی، او هلته به يې د خلقو سره څه پېژندگلوی نه وه (چې د هغوی سره پاتې کيدو سره د قيام او طعام بندوبست يې کړي وی) ③ نو هلته به يې د يوې ښځې سره د دومره مودې د پاره نکاح کوله، څومره موده چې به هلته پاتې کيدلی، نو هغې ښځې به د هغه د سامان حفاظت

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في تحريم نكاح المتعة (رقم-

کولی، او طعام (دیگ و روتی و غیره) به یی ورلره پخوی، [۴] ددی پورې چې دا آیت نازل شو اَلَا عَلٰی اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ، [۵] ابن عباس (رضی الله عنه) فرمایې چې پس د دې دواړو (یعنی بنخي او وينخي) د شرمگاه نه علاوه هره شرمگاه حرامه ده، (ترمذي)

تسهيلات:

قوله: اَلَا عَلٰی اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ

۵ آیت مفهوم:- کوم چې خلق خپل شرمگاهونه دخپلو بنخو او وينخو نه علاوه نورو بنخو څخه محفوظ ساتی نو په دوی باندې هيڅ ملامتیا نشته دې خو چې کوم خلق په خپلو بنخو او وينخو باندې قناعت نه کوی يا چې کوم خلق د نکاح په ذریعه په شرعی طور سره د خپل جنسی خواش تسکین نه کوی بلکه غیر بنخو طرفته مائله کیږي، هغوی په اصل کښې د حلال نه مخ اړونکی او حرامو طرفته تجاوز کوونکی دی او ددوی دپاره سخته ملامتیا ده

نو:- د حرمت متعه باره کښې تفصیل دحدیث نمبر (۳۱۴۷) په تسهیل اوشرح کښې تیر شوي دي

[۲۱۵۹] د واده په موقع د سندرو و نیلولو اجازت

۳۸- [۲۰] (۱) وَعَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى قَرْظَةَ بِنِ كَعْبٍ وَأَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ فِي عُرْسٍ، [۲] وَإِذَا جَوَارِ يَفْتِنَنِ، [۳] فَقُلْتُ: أَيُّ صَاحِبِي رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَهْلُ بَدْرٍ يَفْعَلُ هَذَا عِنْدَكُمْ؟ فَقَالَا: أَجَلِيسُ إِنْ شِئْتَ فَاسْمَعْ مَعَنَا وَإِنْ شِئْتَ فَادْهَبْ، [۴] فَإِنَّهُ قَدْ رَغِصَ لَنَا فِي النَّهْرِ عِنْدَ الْعُرْسِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: [۱] او عامر بن سعد (تابعی رضی الله عنه) وايي چې زه په يو واده کې د شرکت د پاره ورسيدم، چرته چې (دوه صحابه) حضرت قَرْظَةُ ابن کعب (رضی الله عنه) او حضرت ابو مسعود انصاري (رضی الله عنه) هم موجود وو، [۲] نو ومی ليدل چې څو وړوکي جينکي: سندري وايي، [۳] ما اوويل چې اي د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) صحابه وو او په جنگ بدر کې شريکيدونکو! آيا ستاسو په مخکې هم دا (سندري) کېږي؟ (د دې اوريدو سره) [۴] هغه دواړه صحابه وو (رضی الله عنه) اوويل چې کينه، که ستا زړه غواړي نو ته يې هم زمونږ سره واوړه، او که غواړي نو دي خای نه څه، [۵] ځکه چې د واده په موقع مونږ ته د سندرو اوريدو اجازت را کول شوی دي هل گفتات: ① عُرْس: خوشحالی، واده، ② جَوَارِ: نابالغه جينکي، ماشومانې، ③ يَفْتِنَنِ: سندري او شعرونه نې ونيل.

تہذیبات:

قوله: فَإِنَّهُ لَفَرَّغَ لَنَا فِي التَّبَوُّعِ عِنْدَ الْعُرْسِ:

۱- حضرت عامر بن سعد و دو ماشومانو سنغورو و لیو پاره کنې ه هوږ صحابو نظر په ۱- حضرت عامر بن سعد فرمائی چې زه د قرظه بن کعب او د ابو مسعود انصاری ه په خدمت کنې حاضر شوم او هغوی دواړه په یو واده کنې شریک وو. ناگهانه ما او کتل چې وړې وړې ماشومانې سندرې وائی او دا خلق ناست دی. ماله غصه راغله او ما او وئیل چې د رسول کریم ﷺ صحابه کرامو، اې اهل بدر، تاسو سندرې آؤرئ هغوی ماته او وئیل چې کینه ته هم زموږ سره واؤره، او که ته تلل غواړې نو لاړ شه، ځکه چې مونږ ته خو ددې وادی په موقع باندې اجازت ملاؤ شوې دې. یعنی د شریعت په حدودو کنې مونږ ته ددې اجازت دې

[۴] بَابُ الْمُحَرَّمَاتِ

په سرو باندې د حرامو ښځویان

خلاصه الباب:-

فيه عشرون حديثاً مشتملة على تحريم أسباب الفكاح السبعة.

- ① تحريم الجمع بين الأخين: ۱، ۱۰، ۱۷.
- ② تحريم الرضاع، الحكم العام: ۲. حرمة عم رضاعي: ۳. حرمة بنت الأخ الرضاعية: ۴.
- حرمة أم رضاعية: ۱۴. مقدار الرضاع: ۵، ۱۰۶. اعتبار مدة الرضاع لابعدها: ۷، ۱۲. إثبات الرضاعة بشهادة مرضعة واحدة: ۸ - ۳. أداء حق الرضاعة: ۱۳.
- ⑤ تحريم المرأة إذا كانت في نكاح مسلم: ۹.
- ⑥ التحريم بالنسب: منكوحة الأب: ۱۱، - اغرامات السبعة لأجل النسب: ۱۹.
- ⑦ تحريم الزيادة على أربع: ۵، ۱۶.
- ⑧ التحريم بسبب اختلاف الدين: ۱۸.
- ⑨ التحريم بسبب الصهر: ۱۹، ۲۰.

۱- معر ماتونه ه نه کيږو شرط ۱- نكاح يوه اسلامي رسته ده صرف شهوت پوره كول نه دي. په دې وجه د دې د صحت او حرمت ډير ضرورت دي د نكاح د صحيح كيدلو د پاره د نورو شرطونو نه علاوه يو شرط داهم دي چه ښځې د محرماتو نه نه وي. په دې باب المحرمات كښې هم دغه بيان دي چه كومه يوه ښځه په كوم سړي باندې حرام ده.

۲- حرمت السام:

حرمت دوه قسمه دي يو حرمت مؤبد ده دي يعنى هغه ښځه كومي سره چه هميشه د پاره

نکاح نه شی کیدلې دویم حرمت غیر مؤیده دې دا هغه بنسخت ده چه د عارض د وجې نه حرامیږی

⑤ حرمت نکاح اسباب: - د حرمت نکاح مختلف اسباب دی د ټولو بیانول مشکل هم دی او طویل هم صرف د نهه اسبابو بیان په مختصر توگه دلته کولې شی.

① رومي سبب نسبی رسته ده کومې بنسختې چه د نسبی رشتې د وجې نه حرام دی هغه دادی مور، لور، خور، تروریانې، وریره او خورزه. لهذا دې بنخوسره نکاح حرام ده دغه شان د والدین اصول د بړه پورې او د هغوی فروع لاتدې پورې حرام دی.

② دویم سبب د سخرگنشی رسته ده لکه خواخې، بهوام مزینه وغیره

③ دریم سبب د رضاعت او پینور رسته داری ده.

④ څلورم سبب بنسختې په نکاح کښې راجمع کولو سبب دې په کوم سره چه حرمت راخی لکه د څلورونه زیاتې بنسختې په یو وخت نکاح کښې یوځانی کول یا دوه خویندې یا ترور او د هغې وریره جمع کول یا داسې دوه بنسختې په نکاح کښې رايوځانی کول که په هغوی کښې یوه سرې تصور کړی نو هغه بنسخته د دغه سړی د پاره حلال نه وی. خلاصه دا چه ی اجنبیاتې د څلورونه زیاتې راجمع کول یا د ذوات الارحام نه دوه یا د دوو نه زیات یوځانی کول دا ټول حرام دی.

⑤ پنځم سبب د بنسختې مملوکه کیدل دی یعنی د اول نه آزاده بنسخت موجود ده نو په هغې باندې وینسختې سره نکاح کول حرام دی.

⑥ شپږم سبب تعلق حق الغیر دې یعنی د بل نکاح کړې بنسختې سره نکاح کول دی.

⑦ اووم سبب د مذهب اختلاف دې یعنی مشرکه آتش پرست، دهریه، آغاخانیه، قادیانیه یا رافضیه سره نکاح کول حرام دی صرف د اهل کتاب بنسختې که چرې واقع اهل کتاب وی هغوی سره نکاح جائز ده لیکن د مسلمانې جیننی اهل کتاب سره نکاح کول حرام دی

⑧ اتم سبب د بنسختې مالکه کیدل دی یعنی بنسخت مالکه ده هغه خپل مملوک غلام سره نکاح نه شی کولې

⑨ نهم سبب طلاق دې یعنی درې طلاقه ورکولو نه پس بغیر د حلاله دا بنسخت په دغه سړی حرامه شوې ده بل په لعان سره چه گومه بنسخت د خاوند د پاره د همیشه حرامیږی هغه هم د طلاق په زمره کښې راخی

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۱۶۰] په خپل مېنځ کښې د مهر مو ښخو د جمع کولو حرمت

۱۱- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَتْمِهَا وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲: ښځه او ځو هغې عمه (د پلار خور) په خپله نکاح کښې يوځاي نشي ساتلی، اونه يوه ښځه د هغې د خاله (د مور د خور) سره په خپله نکاح کښې ساتلی شي، (بخاري مسلم)

تسهيلات:

قوله: لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ:

د موږ ښځو په يووخت په نکاح کښې د ساتلو د حرمت وضاحت او يوه ضابطه :- په دې حديث کښې يوه ضابطه او يواصولی قاعده طرف ته اشاره کړې شوې ده او د امت علماؤ د دغه قاعده تشریح کولو سره واضح کړی دی. هغه قاعده داده چه هر هغه دوه ښځې په کومو کښې چه قرابت د محرمیت وی که په هغوی کښې یوسړې او بله ښځه فرض کړې شی نو د دواړو نکاح نه صحیح کیږي داسې دوه ښځې په نکاح کښې یوځای ساتل حرام دی ددې مثال په مذکور حديث کښې د پلار خور (ترور) او وریره ده. که چېرې دغه ترور سړې فرض کړې شی نو د وریرې سره د تره نکاح حرام ده او که چېرې وریره سړې فرض کړې شی نو وراره سره د ترور نکاح حرام ده. ددې قاعده متعلق یوڅېره ذهن کښې یاد ساتل پکار دی هغه دا چه د احرمت د دواړو طرفونه ضروري دي یعنی د جانبین نه چه څوک هم سړې فرض کړې نو نکاح حرامیږي. که چېرې داسې نه وی او د یو طرف نه حرمت راځي لیکن ددې برعکس کښې حرمت نه راځي نو دا قاعده دغه صورت ته شامل نه ده بلکه داسې دوه ښځې په یوه نکاح کښې یوځای ساتلې شی مثلاً ښځه او د هغې د مخکیني خاوند لور د جمهورو په نیز په یو نکاح کښې یوځای ساتلې شی خو چه هغه جینشی د دې ښځې نه نه وی اوس که چېرې د مخکیني خاوند دغه لور سړې فرض کړې شی نو دا ښځه د هغې د پلار ښځه یعنی زوجه الاب جوړیږي او زوجه الاب سره نکاح حرام ده لیکن که دغه ښځه سړې فرض کړې شی نو د دغه جینشی سره د نکاح د حرمت هیڅ وجه نه جوړیږي لهذا مذکور قاعده د طرفین په حرمت باندې مبنی ده د یو طرف حرمت کافی نه دي.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب لا تنکح المرأة علی عمتها (رقم - ۵۱۰۹) و مسلم فی کتاب النکاح / باب تعزیم الجمع بین المرأة و عمتها او خالتها فی النکاح (رقم - ۳۳ - ۱۴۰۸) و اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب ما یکره أن یجمع بینهن من النساء (رقم - ۲۰۶۶) و ابن ماجه فی کتاب النکاح / لا تنکح المرأة علی عمتها. ولا علی خالتها (رقم - ۱۹۲۹) کتاب النکاح / باب ما لا یجمع بینهن من النساء (رقم - ۲۰)

[۲۱۶۱] د حرمت رضاعت حکم

۳۳- [۲] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوِلَادَةِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: [۱] اوبی بی عائشه رضی اللہ عنہا وایی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: «د رضاعت په وجه کونکي دې، (بخاري) هغه رشتي حرامی کيږي کومې چې د پيدائش په وجه حرامی دي، هل التفت: ① الرضاعة: په پښو د دوو شريکو بچو په مينځ کښې د نسب نوم دي.

تسهيلات:

فوله «يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ»:

د رضاعت سره متعلق يو غو اصطلاحی الفاظ: رضاعت په اصل کښې د پښو څکلو په معنی کښې دې د رضاعت صیغه د باب فتح کرم اوسمع ټولونه راځي. رضیع پښی څکونکی بچی ته وائی او مرضعه پښی ورکونکی ښځې ته وائی. د رضاعت موده دوه کاله ده په کوم چه فتوی ده

د رضاعت په موده کښې مذهب:-

څومره اندازه باندې پښی څکلو سره د رضاعت حرمت ثابتیږي په کوم سره چه د نسب د حرمت په شان حرمت راځي. ① امام شافعی رحمته الله د رضاعت حرمت پنځو ځل څکلو سره ټولې دي

② د امام احمد بن حنبل رحمته الله او اهل ظواهر په نیز حرمت د رضاعت درې ځل څکلو سره ثابتیږي

⑤ جمهور یعنی امام مالک رحمته الله امام ابوحنیفه رحمته الله او جمهور علماء فرمائی که چېرې د ښځې د پښو موده رضاعت په دوو کالو کښې دننه په یقینی توگه باندې د ماشوم د خلق نه تیر شو نو که دا پښی لږ وي او که ډیر حرمت د رضاعت به ثابتیږي. په مرضعه باندې به د دغه بچی فروع حرام شی او د ضیع بچی باندې مرضعه او او د دې اصول او فروع ټول حرام شی.

د اول فریق دلیل ۱- د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حدیث نمبر (۳۸۴) د اول فریق مستدل دې کوم کښې چه ذکر دې چه قرآن کریم کښې اول د لسو رضعاتو سره د حرمت حکم نازل شوې وو بیا هغه حکم منسوخ شو او د پنځو رضعاتو حکم راغلو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تروقات پورې هغه آیت په قرآن پاک کښې لوستلې شو.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب (وامهاتكم اللاتي ارضعنكم) {النساء: ۲۳} ويحرم من الرضاعة ما يحرم من النسب (رقم- ۵۰۹۹) ومسلم في كتاب الرضاع/باب يحرم من الرضاعة ما يحرم من الولادة (رقم- ۲) - (۱۴۴۴) كتاب الرضاع/باب رضاعة الصغير (رقم- ۱)

ه بول فریق ۵۵ دلیل نه جواب ۱- د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حدیث خبر واحد دی او په خبر واحد سره د قرآن قرآنیت نه شی ثابتیدې لهذا د قرآن د آیت په موجودگنی کښې به دا روایت ترك کولې شی یا به تاویل کولې شی ځکه چه قرآن کریم یو محفوظ آسمانی صحیفه ده په دې محفوظ کتاب کښې د پنځو رضعاتو والا آیت نشته دې نه په مشهور او متواتر قرات کښې ددې څه ذکر شته اوس که چرته د نبی کریم په آخری وخت کښې هغه آیت تلاوت شوې وې او د نبی کریم د وفات نه پس منسوخ شوې وې نو ددې مطلب خو هم دا شو چه نموذ بالله دا قرآن محفوظ نه دی اودا نظریه د (لَا تَنْزِيلًا لِّكَرُوا لَّآئِهَ لِنُفُطُونَ ه) (سورت حجر ۹) منافی ده

بواصل حقیقت دادې چه د لسو رضعاتو والا آیت په پنځو رضعاتو والا آیت سره منسوخ شو د کوم تذکره چه حضرت عائشه رضی اللہ عنہا کړې ده او د پنځو رضعاتو آیت (وَأَمْتَكُمْ أَلِيٌّ أَرْضَكُمْ) (نساء ۲۳) په مطلق آیت سره منسوخ شو اوس دا آیت منسوخ التلاوة والحکم دې البته حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ته ددې رومبې نسخ علم وشو او کیدې شی چه ددویمې نسخ علم ورته نه وی شوې نو هغې د خپل علم مطابق مذکوره حدیث بیان کړو.

ه دویم فریق ۵۵ دلیل - حدیث نمبر (۳۳۳) دام الفضل روایت د دویم فریق مستدل دې په کوم کښې چه دی په دوو رضعاتو سره حرمت نه راځی لهذا په دریو سره به حرمت راځی لکه چه دوی په مفهوم مخالف باندې عمل کړې دې.

ه دویم فریق د دلیل نه جوابونه - ① مونږ د مفهوم مخالف هډو قائل نه یو اونه ددې پابند یو بل د منطق په مقابله کښې د مفهوم طرف ته تلل هم مناسب نه دی اودا منل هم مناسب نه دی.

① دام الفضل روایت د هغه وخت دې کله چه د پنځو رضعاتو خبره مشهوره وه او د هغې حکم منسوخ شوې نه وو کله چه منسوخ شو نو ټوله قصه ختمه شوه.

② اصل حقیقت دادې چه "معه" چپول د بچی فعل دې او "املاجه" د مور فعل دې نو عادات او تجربه داسې ده چه کله ماشوم تیبې په خوله کښې اخلی نو په تیبې کښې زر پیښی نه راځی بل یوځل دوه هسې خوله وهی هم دې ته ئی فرمائیلی چه په دې سره رضاعت نه ثابتیږی ځکه چه په دې سره خلق ته پیښی نه ورځی د پیښو په ورتللو خو به یقیناً رضاعت ثابتیږی

③ "مصتان" یا "املاجتان" دا عدد دې او په تعداد او عدد کښې د مفهوم مخالف نه شی اخستلې "قال الطیبي ومفهوم العدد ضعيف". [الکاشف ۲/۲۹۳]

ه دویم فریق ۵۵ دلیل - ① د قرآن کریم آیت (وَأَمْتَكُمْ أَلِيٌّ أَرْضَكُمْ) (نساء ۲۳) د دریم فریق مستدل دې. دا حضرات فرمائی چه ارضاع مطلق دې که هغه یو گوډ وی او که کم

اوزيات وى حرمت د رضاءت به ثابتېږي "ارضاء باب العال ارضعكم" مصدر دې

⑥ په احاديث كښې د "الرضاعة" لفظ هم راغلې دې كوم چه مصدر دې او په مصدر كښې تکرار نشته نو په يوځل څكلوسره به هم حرمت راځي كه د سيني نه چپولوسره نى څكې وى يا په لوبښ كښې اچولوسره نى اوڅكې حرمت به ثابتېږي په دې كښې د تعداد او شمېر څه قيد او شرط نشته دې

⑦ عقلی دليل دادې چه د حرمت اصل علت جزئيت دې چه د پښو په وجه د يو بل په ډېر كښې اجزاء گډوډ كيږي او د خپل جزء نه استمتاع كول جائز نه دى. په دې وجه نكاح جبر نه ده او دا جزئيت په يو څاڅكې پښوسره هم حاصليدې شى لهذا حرمت به ثابتېږي كه هغه كم وى او كه زيات

د رضاءت مستثنى صورتونه ۱- دلته يوڅو صورتونه دى چه د رضاءت د مستثنى نه مستثنى دى چه په رضاءت كښې جائز او په نسب كښې هلته نكاح منع ده

① د رضاءى رور نسبى خور جائز ده.

② د نسبى رور رضاءى خور جائز ده.

③ د رضاءى ځونى نسبى خور جائز ده.

④ د رضاءى رور رضاءى خور جائز ده.

⑤ د رضاءى ځونى رضاءى خور جائز ده.

⑥ د نسبى ځونى رضاءى خور جائز ده.

⑦ د نسبى خور رضاءى رور سره نكاح صحيح ده.

⑧ د رضاءى خور رضاءى رور سره نكاح جائز ده.

⑨ د رضاءى خور نسبى رور سره نكاح جائز ده.

دا ټول نهه صورتونه دى كوم چه مستثنى دى. د فقه كتابونو كښې څه نور صورتونه هم دى ليكن شارحين حديث هم دا نهه بيانوى.

[۲۱۶۲] د رضاءى مور ځاوند د پلار په حكم كښې

۱- [۳] (۱) «وَعَنْهَا قَالَتْ: جَاءَ عَمِّي مِنَ الرِّضَاعَةِ فَاسْتَأْذَنَ عَلَيَّ ① قَالَتْ: أَنْ أَذْنَ لَهُ حَتَّى أَشَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ③ فَاسْتَأْذَنَ ④ قَالَ: إِنَّهُ عَمِّي فَأَذْنِي لَهُ ⑤»

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب النكاح / باب ما يحل من الدخول والنظر إلى النساء فى الرضاع (رقم- ۵۲۳۹) ومسلم فى كتاب الرضاع / باب تحريم الرضاعة من ماء الفعل (رقم- ۷) - (۱۸۸۵) / واخرجه ابو داود فى السنن كتاب النكاح / باب فى لبن الفعل (رقم- ۲۰۵۷) والترمذى فى كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى لبن الفعل (رقم- ۱۱۸۸) و ابن ماجه فى كتاب النكاح / لبن الفعل (رقم- ۱۹۸۹) كتاب النكاح / باب ما جاء فى الخطبة (رقم- ۲) / واحمد فى السند: ۱۹۸/۶

قَالَتْ: قُلْتُ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا أَرْضَعُنِي الْمَرْأَةَ وَلَمْ يُرْضِعْنِي الرَّجُلَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّهُ عَلَيْكَ فَلْيَلْبِسْ عَلَيْكَ وَذَلِكَ بَعْدَ مَا هُمُ بَعْدَ عَلَيْنَا الْحِجَابُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] او بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا واپس بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا (یو ورخ) زما رضاعی تره زما کور ته د راتلو اجازت وغوبستلی، [۲] ما د اجازت ورکولو نه انکار وکړي، چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وکړم، [۳] یس پیغمبر راغلی ما په دی باره کی پوښتنه وکړه، [۴] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې هغه ستا تره دي، هغه ته د راتلو اجازت ورکوه، [۵] بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا فرمایي چې د دي اوریدو سره، ما عرض اوکړو چې ماته خوښخي پښ راکړي وي سړي خونه وی راکړي، [۶] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې په دي کښې شک نشته، چې هغه ستا تره دی، ځکه هغه ستا کره راتلی شي (بی بی عائشې رضی اللہ عنہا بیان وکړي) زما د رضاعی اکا (تره) د راتگ د هغه وخت واقعه ده، کله چې زمونږ د پاره د اجنبي سړو نه پرده کول واجب شوی وو

تسهيلات: قوله: إِنَّهُ عَلَيْكَ:

در راضی ورور کېدو وضاحت: -

حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا چه دکومې ښځې پښی څکلې وو دهغې د خاوند نوم ابوالقیس وو اوکوم سړي چه دعائشہ رضی اللہ عنہا کورته داخلیدلو دپاره راتلو دهغه نوم افلح وو افلح د ابوالقیس ورور وو. د ابوالقیس د ښځې د پښو څکلو د وجې نه دا د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا رضاعی پلار شو او د هغه ورور افلح د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا رضاعی تره شو

قوله: أَرْضَعْنِي الْمَرْأَةَ:

دعائشې مقصد: - حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا په دي کلام سره دا خودل غواړی چه پښی د ښځې دی نورضاعت هم ښځې نه ثابتیدل پکار دی. د سړي په رضاعت کښې څه دخل دي نبی کریم ارشاد افرمانیلو چه نه، د ښځې د پښو د وجې نه سړي هم رضاعی جوړېږي پښی سره ددي چه د ښځې دی لیکن د خاوند په جماع سره پښی پیدا کیږي نوخاوند ته هم په پښو کښې دخل شته دي.

[۲۱۶۲] در راضی ورور کېدو وضاحت: -

۳۳- [۱۳] (۱) [۱] وَدَعَىٰ عَلِيًّا أُمَّةً قَالَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لَكَ فِي يَدَيْكَ حَمْرَةٌ فَأَنَّهُمَا أَجْمَلُ فَتَأْوِي قُرَيْشًا، فَقَالَ لَهُ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ حَمْرَةَ أَحَدٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ وَأَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا حَرَّمَ مِنَ النَّسَبِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] او د حضرت علي کرم الله وجهه په باره کښې منقول دي چې هغه عرض وکړو، یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ستا د اکا (تره) حمزه، لور ستا (د خپلې نکاح د پاره) ولي خوښه نه ده؟

هغه خو د قریشو په پیغلو جینکو کښې یوه حسین ترینه جینی ده، [۲] حضور ﷺ ورته وفرمایل چې آیا تاته معلومه نه ده چې حمزه ﷺ زما په پینو کی شریک ورور دی. [۳] او الله تعالی ﷻ چې کومی رشتي د نسب په وجه حرامې کړې دي، هغه رشتي یې د رضاعت په وجه هم حرامې کړې دي، (مسلم)

تسهيلات

قوله: هَلْ لَكَ فِي بَيْتِ قَرْنِكَ حُمْرَةٌ:

ه مذکورہ جعلی مفهوم :- یعنی ولې ستاد حضرت حمزه ﷺ په لور کښې څه دلچسپي نشته حالانکه داپه قریشو کښې د ټولونه زیاته بنائسته ده نو. "هل لك مبتداء" رغبة خبر محذوف دې حضرت حمزه ﷺ نسی کریم تره وولیکن د دواړو یو عمرو او دواړه رضاعی روزنه هم وو ځکه چه دواړو د ابولهب د وینځې ثوبیه پښی ځکلي وو په دې وجه د حمزه ﷺ لور د نسی کریم رضاعی وریره وه کومی سره چه نکاح حرام وه.

ه نسی کریم ﷺ رضاعی میاندې :- رسول الله ﷺ مبارک د څلورو ښځو پښی ځکلي دی ① دخپلې مور محترمې آمنه ② حلیمه سعدیه ③ ام ایمن ④ او ثوبیه ⑤

[۲۱۶۴] درضاعت مقدار

— [۵] (۱) وَعَنْ أُمِّ الْقُعُيْلِ قَالَتْ: إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَا تُحْرِمُ الرُّضْعَةُ أَوْ الرُّضْعَتَانِ».

توجه: [۱] اوبې بې ام فضل ﷺ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمایل [۲] یو خل یا دوه ځله یې ځکل نه حراموي (یعني یو خل یا دوه ځله رودلو سره نکاح د پاره حرمت رضاعت نه ثابتېږي)

هل اللغتان ① الرضعة: یو خل پښ ځکل ② الرضعتان: دوه ځله پښ ځکل

— (۲) وَفِي رِوَايَةٍ عَائِشَةَ قَالَتْ: لَا تُحْرِمُ الرُّضْعَةُ أَوْ الرُّضْعَتَانِ.

توجه: [۱] او د بې بې عائشې ﷺ په روايت کښې داسې دي چې حضور ﷺ وفرمایل یو خل یا دوه ځله رودلو نکاح نه حراموي

هل اللغتان ① الرضعة: یو خل پښ رودلو ② الرضعتان: دوه ځله پښ رودلو

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الرضاع/باب في المصّة والمصتين (رقم- ۲۱- ۱۵۵۱) وابن ماجه في كتاب النكاح/ لا تحرم المصّة ولا المصتان (رقم- ۱۹۴۰)

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الرضاع/باب في المصّة والمصتين (رقم- ۲۷- ۱۵۵۰) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح/باب هل يحرم ما دون خمس رضعات (رقم- ۲۰۶۳) والترمذي في كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء لا تحرم المصّة ولا المصتان (رقم- ۱۱۵۰) والسنن في كتاب الجهاد/باب: القدر الذي يحرم من الرضاعة (رقم- ۳۳۰۹) وابن ماجه في كتاب النكاح/ لا تحرم المصّة ولا المصتان (رقم- ۱۹۴۱)

۱۰۰- (۱) [۱] وَفِي آخَرٍ لِأَمْرِ الْفَضْلِ [۲] قَالَ: لَا تُحَرِّمُوا الرِّمْلَةَ أَوْ الرِّمْلَةَ. هَذِهِ بَيِّنَاتٌ لِمُسْلِمٍ.

ترجمہ: [۱] او دبی بی ام فضل پہ یو روایت کنبی دا الفاظ دی [۲] چہی حضور ﷺ وفرمایا یو خل یا دوہ خله پہ خله کنبی، تی دا خلل، نکاح، نہ حراموی، دا تول روایتونہ مسلم علیہ نقل کری دی،

ہل النحرمان - ① الرملة: یو خل پہ خولہ کنبی تن داخلول ② الرملة: دوہ خله پہ خولہ کنبی تن داخلول

تہذیبات:

نو: - ددی حدیث تشریح د حدیث نمبر (۳۱۶۱)، یل کنبی ذکرشوی دہ

۳۱۶- (۲) [۱] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ لَهَا أَنْزَلٌ مِنَ الْقُرْآنِ: [۲] عَلُو رَضَعَاتٍ مَقْلُومَاتٍ يُحَرِّمْنَ [۳] ثُمَّ يُبَيِّنُ بَعْضُ مَقْلُومَاتٍ [۴] التَّوَلَّى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَفِيهَا يَمْرَأَتَانِ مِنَ الْقُرْآنِ. وَفِي الْمُسْلِمِ.

ترجمہ: [۱] اوی بی عائشہ رضی اللہ عنہا وایی چہ پہ قرآن کریم کنبی دا حکم نازل شوی وو، [۲] چہ لس خله بین خکل، ہر کلہ چہ د دہ د خکلو کامل یقین وی (نکاح) حراموی، [۳] بیا دا حکم پنخہ خله د خکلو سرہ چہ د ہفہ د خکلو کامل یقین وی، منسوخ شو (یعنی وروستہ چہ دا حکم نازل شو چہ پنخہ خله بین خکل چہ د ہفہ د خکلو کامل یقین وی حرمت رضاعت ثابتوی، نو اولنی حکم منسوخ شو، [۴] د دہ نہ وروستہ رسول اللہ ﷺ د دہ دنیا نہ تشریف یو وری، اودا آیت پہ قرآن کریم کنبی تلاوت کیدلی، (مسلم)

تہذیبات:

نو: - ددی حدیث تشریح د حدیث نمبر (۳۱۶۱)، یل کنبی ذکرشوی دہ

[۲۱۶۸] ذرعات مودہ

۳۱۸- (۴) [۱] (۲) وَقَالَتْ: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا رَجُلٌ [۲] فَكَانَتْ كَرَّةً ذَلِكَ فَقَالَتْ: إِنَّهُ أَمْرٌ [۳] لِقَالَ الظُّرْنِ مِنْ إِنْوَايَكُمْ [۴] لِمَا الرِّضَاعَةُ مِنَ الْجَمَاعَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] او د ام المؤمنین بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت دی چہ یوہ ورغ نبی کریم ﷺ

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الرضاع / باب فی المصۃ والمصتنی (رقم- ۱۸ - ۱۴۵۱) والنسائی فی کتاب الجہاد / باب: لا یقدر الذی یحرم من الرضاعة (رقم- ۳۳۰۸) واحمد فی المسند: ۳۳/۶

(۲) اخرجہ مسلم فی کتاب الرضاع / باب التحريم بغير رضاعت (رقم- ۲۴ - ۱۴۵۲) وخرجہ ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب هل یحرم ما دون خمس رضعات (رقم- ۲۰۶۲) والنسائی فی کتاب الجہاد / باب: القدر الذی یحرم من الرضاعة (رقم- ۳۳۰۷)

(۳) اخرجہ البخاری فی کتاب النکاح / باب من قال: لا رضاع بعد حولین (رقم- ۵۱۰۲) ومسلم فی کتاب الرضاع / باب: انما الرضاعة من الجماعة (رقم- ۳۲ - ۱۴۵۵) وخرجہ ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب فی رضاعة الکبیر (رقم- ۲۰۵۸) والنسائی فی کتاب الجہاد / باب: القدر الذی یحرم من الرضاعة (رقم- ۳۳۱۲)

هغی ته تشریف راوړو نو هغه وخت یو سری ورسره ناست وو [۲] د هغه په لیدو سره حضور ﷺ ته گویا ناگوار شو ، بې بې عانشه ﷺ وایې چې ما د حضور ﷺ ناگوارې محسوسولو سره، عرض اوکړو چې دې زما د پینو شریک ورور دی، حضور ﷺ وفرمایل گوره (یعنې دا غور او سوچ وکړه) چې ستا ورور څوک کیدی شي، [۲] ځکه چې به شرعي طور سره د رضاعت اعتبار د لوړې په وخت دي، (بخاري مسلم)

هل التلعات ① المراجعة: د ماشوموالی په حالت کښې چه پښ خینې ته لار شی کوم وخت کښې چه ددغه ماشوم بل څه خوراک نه وی، هغې ته مجاعت وائی؟

تسهيلات:

قوله: فَأَمَّا الرِّضَاعُ مِنَ الْمَجَاعَةِ

د غذا په طور د پیو غځلو سره د رضاعت د حکم تعلق :- ددې حدیث مطلب دا شو چه د پینو ځکلو احکام هغه وخت شروع کیږي کله چه دا پیني د خوراک په توگه بدن کښې ورکوز شی ځکه چه هم په دغه زمانه کښې پیني د بدن جز جوړیږي او هم په دې سره د رضاعت حرمت ثابتیږي د المجاعة مطلب هم دغه دې چه دا پیني د اولگې د وجې نه بدن ته کوز شوي وی بل څه خوراک نه وی. حضرت عائشه رضی الله عنها هم دغه سړي د پینو شریک ورور گنرلې وو لیکن چونکه دا پیني د رضاعت د مودې نه پس ځکلي شوې وو په دې وجه دې سره رضاعت ثابت نه شو نو پښی کریم خفگان ښکاره کړو.

د رضاعت مدت او مفتي په قول :- د رضاعت موده د جمهورو په نیز دوه کاله ده اوصاحبین هم دې طرف ته تلی دی. امام ابوحنیفه رحمه الله دوه نیم کاله وائی لیکن فتوی د صاحبین او جمهورو په قول ده

[۲۱۶۹] د رضاعت په ثبوت کښې د یوې ښځې د ککواهی اعتبار

— [۸] (۱) [۸] «وَعَنْ عَقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ أَنَّهُ تَزَوَّجَ ابْنَةَ أَبِي إِبَاهٍ بْنِ عَزِينٍ فَأَتَتْ امْرَأَةً فَقَالَتْ: قَدْ أَرْضَعْتُ عَقْبَةَ. وَأَتَى تَزَوَّجَ بِهَا» فَقَالَ لَهَا عَقْبَةُ مَا أَعْلَمُ أَنَّكَ قَدْ أَرْضَعْتَنِي وَلَا أُعْبِرُ نِسِي [۲] فَأَرْسَلَ إِلَى أَبِي إِبَاهٍ فَاَلْتَمَسَ

توجه: [۲] د حضرت عقبه ابن حارث رحمه الله په باره کښې منقول دی چې هغه د ابو اهاب ابن عزیز لور سره نکاح وکړه. [۲] نو یوه ښځه راغله هغی اوویل چې ما عقبه ته او د ابو اهاب لور ته، چې د هغی سره عقبه واده کړي دی، پښ ورکړي دي (نو عقبه او د ابو اهاب لور چې پښ شریک ورور، خور شو، د هغوی نکاح باطله شوه) [۲] عقبه هغه ښځې ته اوویل چې ماته دا معلومه نه ده چې تا په ما باندې پښ ځکلی دي، او نه تا ماته (د دي نه مخکې)

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الشهادات/باب إذا شهد بشئ. أو شهد بشئ. وقال آخرون: ما علمنا ذلك. يحكم بقول من شهد (رقم: ۲۶۴۰)

خبر را کړي دي، [۴] بيا عقبه يو سړي د ابو اهاب د خاندان والاوو ته د دې معلومولو د پاره ولېږلی، چې آیا دې ښځې ستا په لور پې ځکلي دي؟

﴿ثَقَالُوا: مَا عَلِمْنَا أَرْضَعْتَ صَاحِبَتَنَا، فَرَكِبَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالنَّدْبِ، فَقَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ [۵] لِقَارِكَبَا عَقِبُهُ وَتَكَعَّتْ زَوْجًا غَيْرَهُ. رَوَاهُ النَّحَّارِيُّ﴾.

توجه: [۴] هغوی او ویل چې مونږ ته معلومه نه ده چې دې ښځې زموږ لور ته پې ورکړي دي، د دې نه وروسته عقبه [۵] سوړیدو سره مدینې ته نښی کریم ﷺ ته ورسیدو، [۶] او د حضور ﷺ نه یې د خپلې نکاح په باره کښې پوښتنه وکړه چې دا صورت پیدا شوی دی آیا زما نکاح باطله شوي ده؟ یا باقي ده؟ حضور ﷺ ورته وفرمایل چې ته هغه جینی څنگه په نکاح کښې ساتلی شي، کله چې دا ظاهره شوي ده چې هغه ستا د پښو شریکه خور ده، [۷] نوعقبه [۸] هغه جینی جدا کړله، او هغه جینی د یو بل سړي سره نکاح وکړله، (بخاري)

هل للنفات: [۹] کيف وقد قيل: ته هغه جینی څنگه په نکاح کښې ساتلې شي، کله چې دا ظاهره شوي ده چې هغه ستا د پښو شریکه خور ده، [۱۰] لقارکبا: نو هغه جینی نې جدا کړله یعنی د نکاح نه نې اووېستله.

تسهيلات: قوله: فَاَرْضَعْتُ عَقِبَهُ

د یوې ښځې په گواهي سره د رضاعت په ثبوت کښې مذهب:-

یوه ښځه چې گواهی ورکړي چې مافلانکی سړی ته پښی ورکړې وو نو په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دي.

① امام احمد بن حنبل رحمه الله او اسحاق بن راهویه په نیزد رضاعت د حرمت د پاره د یوې ښځې گواهی کافی ده. ② جمهور علماء فرمائی چې صرف یوه ښځه مرضعه د گواهي سره د رضاعت حرمت نه ثابتیږي.

د اول فریق دلیل ۱:- د دوی مستدل حدیث الباب دي په دې کښې نبي کریم ﷺ د یوې ښځې په گواهي باندې د ښځې او خاوند په مینځ کښې تفریق اوکړو

د اول فریق د دلیل نه جواوونه ۱:- ① کیدې شي نبي کریم ته د وحی په ذریعه معلومه شوه چې دې ښځې واقعی دواړو ته پښی ورکړې وو نو نبي کریم د فرقت حکم ورکړو

② د پریخودودا فیصله او حکم په توگه د قاعده شرعیه نه وو او نه په توگه د فتوی وو بلکه دا حکم په توگه د احتیاط او تقوی وو. او د حدیث دا لفظ کیف و قد قیل په دې باندې صریح دلالت کوی یعنی چې کله یو د شک والا خبره کړې شوې ده نو دې نه پس به ستا زړه څنگه مطمئن وي په دې وجه بهتر ده چې پرېږدې

د دویم فریق په خپل مینځ کښې اختلاف ۱:- د جمهورو په مینځ کښې لېشان اختلاف دي

① امام مالک رحمہ اللہ فرمائی ہے دوو بنخوشہادت کافی کیری

② امام شافعی رحمہ اللہ د خلورو بنخوگو اھی معتبر منی

③ د احنافو پہ نیز پہ رضاعت کنبی ہم هغه عام قاعده چلیری ہے د دین پہ تونو شعہ کنبی د گواھنی قاعده چلیری ہے دوه سری وی یا یوسری اودوه بنخو وی داد شہادت نصاب دی پہ رضاعت کنبی به هم په دي باندی عمل کیری

[۲۱۷۰] د دارالحرب هغه قیدولو سره دراوستل شوي بنخي حکم

۱۰۰- [۹۱] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ ① «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ حَنْزَلٍ بَعَثَ جَيْشًا ② وَأَصَابَهُ ③ فَلَقُوا عَدُوًّا فَقَاتَلُوهُمْ فَظَهَرُوا عَلَيْهِمْ وَأَصَابُوا الْهَرَسَبَا ④ لَكُنَّ نَاسًا مِنْ أَهْصَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَخْرَجُوا مِنْ غُضَائِيٍّ مِنْ أَهْلِ الْأَوْجِيٍّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ⑤ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي ذَلِكَ «وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ ⑥ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ⑦» [النساء: ۳۳] ⑧ أَيُّ هُمْ حَلَالٌ إِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهُنَّ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① او حضرت ابو سعید خدری رحمہ اللہ وایي ② چې رسول الله ﷺ د غزوه حنین په ورځ یو لښکر د اوطاس جانب ته ولیږلی (چې طائف ته تږدي واقع دی) ③ هغه لښکر د دښمن سره وجنګیدلی، او د جنګ نه وروسته هغه فتح یاب شول، او ډیر قیدیان ورته په لاس ورغلل (چې هغوی کنبی) بنخي هم وي، او هغه بنخي د وینخو په طور د مجاهدینو په ملکیت کنبی راغلي، ④ لیکن د رسول الله ﷺ بعضې اصحابو رحمہم اللہ هغه وینخو سره په دي وجه د جماع نه پرهیز وکړي، چې هغه د خاوندانو والا وي، او د هغوی خاوندان مشرکان وو. ⑤ نو په دي سلسله کنبی الله تعالی ﷻ دا آیت نازل کړی. ⑥ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ ⑦ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ، او په تاسو هغه بنخي حرام شوي دي کومي چې د خاوندانو والا دي. ⑧ خو هغه بنخي په تاسو حرامې نه دي، کومي چې ستاسو په ملکیت کنبی راغلي دي. یعنی هغه بنخي چې تاسو د جنګ نه وروسته د دارالحرب نه د وینخو په طور نیولي راوستلي وي، او د هغوی خاوندان په دارالحرب کنبی پاتې شوي دي، هغه بنخي د عدت تیریدو نه وروسته ستاسو د پاره حلالې دي، (مسلم)

هل التفت: ① مَحْشَا: د جنګیالو جماعت، ډله، لښکر، ② فَظَهَرُوا: هغوی کامیاب شول، ③ وَأَصَابُوا الْهَرَسَبَا: د مسلمانانو په لاس کنبی د کافرانو بنخي قید کنبی راغلي، ④ مَخْرَجُوا: هغوی خان اوساتلو، ⑤ غُضَائِيٍّ: د جماع کولو نه هغوی سره ⑥ وَالْمُحْصَنَاتُ: خاوندانو والا بنخي،

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الرضاع باب جواز وطء المسکة بعد الاستبراء. وإن کان لها زوج انفص نکاحها بالسی (رقم- ۳۳) - (۱۸۵۶) و اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح باب فی وطء السبايا (رقم- ۲۱۵۵) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الرجل یسی الیها ولها زوج هل یحل له أن یطاعها (رقم- ۱۱۳۲) والنسائی فی کتاب العیاد: باب: تأویل قول الله عز وجل {وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ} [النساء: ۲۴] (رقم- ۳۳۳۳)

تفهيمات:

قوله **مَهْرُ مَا مِنْ غُلِيَابَةٍ**:

۵ **استبراء رحم حکم**: - دا خوديره واضحه مسئله ده چه کومه بنخه د يوسړی په نکاح کښې وی د بېل سړی خونه دهغې سره نکاح کول جائز دی اونه په دې باندې تصرف جائز دې اوکه د کافرانو بنخې په میدان جهاد کښې د مسلمانانو لاس ته راغلې اودهغوی خاوندان په دار الحرب کښې پاتې شو نو اوس دهغوی څه حکم دې؟ ددې مسئلې حل دا دې چه په دې بنخو باندې استبراء رحم واجب دې یعنی د استبراء رحم نه وړاندې هغوی سره جماع کول جائز نه دی

۵ **استبراء رحم دوه صورتونه**: - ① د استبراء صورت دادې چه دغه بنخې باندې يوحيض راشی که چرې حيض پرې نه راخی وړه وی یا آيسه وی نو په دې باندې د يوې مياشتې تيريدل ضروری دی بيا به ورسره جماع جائز وی ② اوکه چرې هغه بنخه حامله وی نو د وضع حمل پورې به انتظار کول ضروری وی دا استبراء رحم دې

الفصل الثاني

[۲۱۷۱] د محرماتو په يو وخت په نکاح کښې د ساتلو حرمت

۳۰- [۱۰] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَعَيَّ أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا أَوْ أَلْعَمَّةِ عَلَى بَنَاتِ أُخْيَافِ وَالْمَرْأَةُ عَلَى خَالَاتِهَا وَخَالَاتِهَا عَلَى بَنَاتِ أُخْيَافِ لَا تُنْكَحُ الصَّغْرَى عَلَى الْكُبْرَى وَلَا الْكُبْرَى عَلَى الصَّغْرَى». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَفِي النَّسَائِيِّ وَرَوَاهُ أَبُو بَكْرٍ إِلَى قَوْلِهِ بَنَاتِ أُخْيَافِ.

توجه: ① حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ دې نه منع فرمايل ده، چې د يوې بنخې سره د هغې د عمه په موجودگي کښې، يا د يوې بنخې سره د هغه د وريري په موجودگي کښې نکاح وشي. ② او د دې نه يې هم منع فرمايله ده چې د يوې بنخې سره د هغه د خاله په موجودگي کښې نکاح وکړي شي، يا د يوې بنخې سره د هغې د خورزی په موجودگي کې نکاح وکړي شي. ③ او حضور ﷺ وفرمايل چې، د لوی، مثلامعه او خاله، په موجودگي کښې د وري مثلاوريره او خورزه، سره او دکشني په موجودگي کښې د لوی سره دي نکاح نشي کولی. او بنت الاخ والاخت ته صغري او عمه وخاله ته کبري پدي وجه اوويل شوه ځکه چې وريره او خورزه د عمه او خاله دپاره په منزله دلوروي او عمه وخاله

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النکاح باب ما يكره ان يجمع بينهما من النساء (رقم- ۲۰۶۵) والترمذي في كتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء لا تنکح المرأة على عمتها ولا على خالتها (رقم- ۱۱۲۶) والنسائي في كتاب الجهاد باب: تعريم الجمع بين المرأة وخالتها (رقم- ۳۲۹۶)

ددوي دپاره په منزله دموروي (ترمذي ابوداؤد دارمي نسائي)
او نسائي رحمه الله دا روايت تر بنت اختها پورې نقل کړي دي

تسهيلات:

قوله: نَهَى أَنْ تُنْكَحَ الْمَرْأَةُ عَلَى غَيْرِهَا:

هـ حديث مفهوم :- د حديث پاك حاصل دادې چې كه د اول نه ترور په نكاح كښې وى ددې
په موجودگى كښې ددې ورپرې سره يا كه ورپره په نكاح كښې وى نو ددې ترور سره
نكاح كول جائز نه دى خو كه دوى كښې يوې ته طلاق وركړى او ددې د عدت ورځى
تيرې شى نو بيا د بلې سره نكاح كولې شى . يا په دوى كښې يوه مړه شى نو ددې بلې
سره نكاح كول درست دى .

[۲۱۷۲] دميرنى مورسره د نكاح كولو حرمت

«...» [۱۱] (۱) وَعَنِ الْوَلَدِ بْنِ عَارِبٍ قَالَ: «سَمِعْتُ خَالِيَّ أَبُوبُرْدَةَ بْنَ نِيَّارٍ [۲] وَمَعَهُ لِيَاؤَةُ فَقُلْتُ أَيْنَ تَذْهَبُ؟»
قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً أَبِيهِ بِرَأْسِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ
وَفِي رِوَايَتِهِ، وَلِكُنَّيَّ، وَابْنِ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ "فَأَمَرَنِي أَنْ أَقْرِبَ غَنَقَهُ وَأَخَذَ مَالَهُ" وَفِي هَذِهِ الرِّوَايَةِ قَالَ
"عَنِّي" بِدَلِّ "خَالِي"

قوجه: [۱] او حضرت برا ابن عازب ؓ وايي چې يوه ورځ زما ماما حضرت ابو برده ؓ
ابن دينار زم سره په داسې حال كښې تير شو، [۲] چې د هغه په لاس كښې جنده وه، م
پوښتنه ورنه وكړه چې ته چرته ځى؟ [۳] نو هغه اوويل چې يو سړي د خپل پلار د ښځي سره
نكاح كړي ده. رسول الله ﷺ زه دي سړي ته رالېږلى يم چې د هغه سر پرېكولو سره د
حضور ﷺ په خدمت كښې حاضر شم، (ترمذي ابوداؤد)،

او دا بوداؤد رحمه الله په يوبل روايت كښې او د نسائي رحمه الله ابن ماجه رحمه الله او دارمي رحمه الله په
روايت كښې داسې دي چې ابو برده ؓ اوويل چې حضور ﷺ ماته حكم راكړى دى چې
زه د هغه څټ ووهم، او د هغه مال اواسباب راوړم، او په دي روايت كښې زما د ماما په
ځاى د تره الفاظ دى (نو دا خبره مختلف فيهِ شوه، چې حضرت ابو برده ؓ ابن نياز د برا
بن عازب ؓ ماما وو يا اكا (تره) وو،

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب الحدود/باب فى الرجل يزنى بهريه (رقم- ۴۵۵۶) والترمذى فى كتاب الاحكام
عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب فيمن تزوج امرأة أبيه (رقم- ۱۳۶۲) والنسائي فى كتاب الجهاد/باب: نكاح ما نكح
الآباء. (رقم- ۳۳۳۱) وابن ماجه فى كتاب الحدود/باب من تزوج امرأة أبيه من بعده (رقم- ۲۶۰۷) واحمد فى المسند
۲۹۲/۴

تسهيلات:

قوله: آية برأيه:

ه پلار ه منگوچه سره ه نکاح کولو سزا، - په اصل کښې د دغه سړي عقیده د اهل جاهلیت په شان وه چه د پلار ښځې سره نکاح کول جائز دی بلکه هغه خلق مشر خونی په توگه د حقدار د پلار ښځه یعنی دهغه میرنې مور ور کوله او هغه بد بخت به هغې سره نکاح کوله د دغه سړي چه کله دا عقیده وه چه په اسلام کښې یو حرام څیز په حقیقت کښې حرام نه دي بلکه حلال دي نو په دې عقیده سره دا سړي مرتد شو نو واجب القتل شو ځکه چه اسلام یو دبیز قانون دي. چرته چه حدود او تعزیرات دی داسې نه ده چه د خپل نرم طبیعت د وجې نه هم د اسلام احکام خراب کړي. اوس او گوړه دا صحابی د ښې کریم د طرف نه یوسړې د پوه کولو د پاره نه بلکه د هغه ست الوزلو د پاره ځی. د ښې کریم جهندا په لاس کښې اخستلو سره په دې وجه خوزوی چه خلقو ته یقین راشی چه دا د ښې کریم لیگلې شوې سړې دي. "لواء" جنگی جهندې ته وائی.

[۲۱۷۲] د رضاعت د مودی تیریدو څخه روسته د حرمت رضاعت عدم صحت

۱۳- [۱۱۳] (۱) وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَحْتَرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ إِلَّا مَا تَقَى الْأَنْفَاءَ فِي النَّذْيِ» [فَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

قوله: (۱) او بي بي ام سلمه رضی الله عنه وایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې ﷺ هغه پی ځکل حرمت رضاعت ثابتوي کوم چې د سيني نه د ځکلو په وجه کولمي خلاصې کي، (۲) او هغه پی د تي د پریکولو د وخت نه مخکي ځکل شوي وي، (ترمذي)
هل اللغات: (۱) مَا تَقَى: مَا مَوْصُولُهُ بِهَ مَعْنَى ذَ الَّذِي دِي او فَتَقَى نصر ينصر نه دي د دې معنی کولوول دی (۲) الْأَنْفَاءُ: کولمي (۳) الْفِطَامِ: د تی نه پریکول، ماشوم باندې د مور پښ بندول.

تسهيلات:

قوله: لَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ:

ه رضاعت وخت :- د دې مطلب دادې چه هغه پيښې د ماشوم خيټه او کولمې دا مړې کړې لکه څنگه چه د پواوگي سړي خيټه په خوراک سره مړېږي يعنی د دغه ماشوم خوراک صرف د مور پيښې دی خوراک نه خوري اودا د رضاعت په موده کښې کيږي چه د مفتی به قول مطابق د دوو کالو زمانه ده

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء أن الرضاعة لا تحرم إلا في العصر دون العولين (رقم- ۱۱۵۲)

قوله في الثدي:

د لفظ الثدي دو مطلوبونه: ① عربی محاوره کنبی دا لفظ د رضاعت موده اود پینو څکلو زمانې ډېاره یادولې شی دلته که چرې هم دغه معنی واخستې شی نو مطلب به داسې چه پینو د څکلو په زمانه کنبی ماشوم پینې او څکل ② یاد دې لفظ نه امر واقعې بیان کړې شوې دې چه ماشوم عموماً پینې هم د سینې نه نیغ په نیغه را کاږي ځکی نو دا څه قید احترازی نه دې چه د سینې نه علاوه که چرې د لوبنی نه او ځکی نور رضاعت به نه ثابتیږي

قوله: فَتَقَّ:

د رضاعت مودې ته د اشارې الفاظ: - د فتق د ضمیر فاعل نه فی الثدي حال مقدره دې او الامعاء مفعول به دې. "اي لا يجر من الرضاع الا الذي فتق الامعاء حال كون اللبن منتشراً في الثدي" علامه طیبی رحمته فرمائی چه الثدي لفظ د لوبنی په معنی کنبې دې لکه چه دا پینې د سینې په لوبنی کنبې جمع پراته دی او ماشوم ئې ځکی. فتق الامعاء اوفی الثدي دا ټول الفاظ د رضاعت د مودې طرف ته اشاره ده. [الکاشف. ۲۹۹-۳۰۰/۶].

قوله: زَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ:

د سابقه کلام تاکید: - یعنی د پینو نه اړولو نه مخکې ئې څکلې وی دا جمله د سابقه کلام ډېاره په توگه د تاکید ده یعنی د رضاعت په موده کنبې ئې پینې څکلې وی او هغه موده دوه کاله دې ځکه چه هم د دغه زمانې پینې د بدن جز جوړیږي کوم چه موجب حرمت رضاعت دې

[۲۱۷۴] د رضاعی مور حق ادا کول

۳-۱۳ [۱] عَنْ حَجَّارِ بْنِ حَجَّارٍ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ ① أَنَّهُ «قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا يُذْهِبُ عَنِّي مَذْمَةُ الرِّضَاعِ؟» فَقَالَ: «غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّسَائِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ① او حضرت حجاج ابن حجاج اسلمی رحمته د خپل پلار بزرگوار نه نقل کوي ② چې هغه یعنی حجاج اسلمی رحمته، عرض وکړي چې یا رسول الله رحمته هغه کوم شی دی، چې په هغه سره د پینو د حق نه خلاصیږي شم؟ یعنی دخپلي رضعي مور حق څنگه ادا کړم؟ ③ حضور رحمته ورته وفرمایل چې مملوک ورکول، که غلام وي یا ونځه چې د پینو ورکونکی ښځی خدمت وکړي چې د هغی د خدمت جیره وگرځي، (ترمذی ابو داود نسایی دارمی)

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح/باب فی الرضخ عند الفصال (رقم- ۲۰۶۴) و الترمذی فی کتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء ما يذهب مذمة الرضاع (رقم- ۱۱۵۳) و النسائی فی کتاب الجهاد/باب حق الرضاع و حرمة (رقم- ۳۳۲۹) واحد فی السند: ۴۵/۳

هل اللغات: ① مَنِيَّةُ الرِّضَاعِ: رضاعت د حق ذمه داری پوره کول ② عُزَّةٌ: د اس په تندې باندې سپین داغ ته وائی. هر ښانسته خیز ته وائی. دلته ترې غلام یا وښخه مراد دی

تسهيلات:

قوله: مَنِيَّةُ الرِّضَاعِ:

ه اجرت نه غه زیاتی بدله مر نغې ته ور کول ۱- مَذْمَةٌ د ذال کسره او میم فتحه سره د حق او ذمه دارنۍ په معنی کښې دې الذمام د واجب الحفاظت خیز حق ادا کولو سره حفاظت کولو ته وائی مراد د پینو څکلو د احسان بدله ور کول دی د عربو عادت وو چه د پینو څکلو د اجرت ور کولو نه علاوه د احسان په توگه به نۍ څه ور کول

د لفظ فرة اصل معنی او مفهوم ۱- هم د دغه خیز سوال حضرت حجاج اسلمی ؓ کړې دې نبی کریم په جواب کښې او فرمائیل غره ورکړه غره ښانسته غلام ته وائی اصل کښې دا لفظ د اس په تندې باندې سپین داغ ته وئیلی شی بیا د دې اطلاق په هر روښانه او سردار او شریف سړی باندې کیدلو. هم په دې سلسله کښې دا لفظ د غلام او وښخې دپاره او وئیلی شو نبی کریم او فرمائیل چه د مرضعه د خدمت دپاره وښخه یا غلام ورکړه هغه به د دې خدمت کوی لکه څنگه چه مرضعه ستا خدمت او کړو لکه چه دا "جزاء حقها من جنس فعلها" شو یعنی د خدمت بدله خدمت سره اوشو. (هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ) [الرحمن: ۶۰]

[۲۱۷۵] د حلیمی ؒ سعیدیه تعظیم او تکریم کول

۳- [۱۳] (۱) عَنْ أَبِي الطَّغَيْلِ الْقُنَوِيِّ، قَالَ: «كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ أَقْبَلَتْ امْرَأَةٌ فَبَسَطَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رِدَاءَهُ حَتَّى قَعَدَتْ عَلَيْهِ [۲] فَلَمَّا ذَهَبَتْ قِيلَ: هَذِهِ أَرْضَعَتِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت ابو طفیل غنوي ؒ وایي چې (یوه ورځ) زه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې ناست وم، ② چې اچانک یوه ښځه (یعنې دایه حلیمه ؓ)، راغله، حضور ﷺ د هغې د تعظیم او تکریم او خوشحالولو د پاره، خپل پتو مبارک اوار کړ، او هغه په هغه کیناستله، ③ بیا چې هغه ولاړه (نو هغه خلقو ته چې هغه د حضور ﷺ د تعظیم او تکریم په وجه او د حضور ﷺ په پتو مبارک د هغې ښځې په ناسته سره حیران او متعجب وو، او ښودل شو چې دا ښځه هغه ده چې، هغې نبی کریم ﷺ ته بڼۍ ورکړې دي، (ابوداؤد)، هل اللغات: ① مَبْسُطٌ: خور (آوار)، نې کړو. ② رِدَاءَةٌ: خپل خادر،

تسهيلات:

قوله قَبَضَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رِذَاءَهُ:

د حضور پاک ﷺ ه ځپلې رضاعي مور هژن کول: حضرت حليمه سعديه د قبيله سعد سره تعلق لرلو هغې دوه کاله نبي کریم ته پنی ورکړې دی د جنگ حنین په موقع کيدې شی دا نبي کریم ﷺ ته راغلې وه نبي کریم ددې ډیر اکرام او کړو هم په دې موقع: نبي کریم رضاعي خور او د حليمه سعديه لور شيما هم نبي کریم له راغلې وه دهغې هم نسی کړه ډیر اکرام او کړو دا دواړه خوش قسمته مسلمانانې شوې وې د حضرت حليمه د ځنې قبر په مدينه منوره کښې جنت البقيع کښې دې

[۲۱۳۶] په یو وخت کښې د څلورو څخه د زیاتو ښخو سره د نکاح حرمت

۴۰- (۱۵) [۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ «أَنَّ غِيلَانَ بْنَ سَلَمَةَ السَّقْفِيَّ أَسْلَمَ وَلَهُ عَشْرُ نِسْوَةٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ۚ فَأَسْنَنَ مَعَهُ ۚ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : أَمْسِكْ أَرْبَعًا وَقَارِقُ سَابِرَهُنَّ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱- او حضرت ابن عمر ؓ وايي کوم وخت چې غيلان ابن سلمه ثقفي مسلمان شو . نو د هغه لس ښځي وي، چې هغه د جاهليت په ورځو کښې واده کړي وي، ۲- د هغه سره هغه لس سره ښځي هم مسلمانې شوي، ۳- نو رسول الله ﷺ هغه ته حکم ورکړي چې په هغوی کښې څلور ښځي په خپله نکاح کښې وساته او باقي جدا کړه. احمد ترمذي ابن ماجه هل الثقات - ۱- قارځ: جدا کړه. پرېږده. يعنی طلاق ورکړه.

تسهيلات:

قوله - أَمْسِكْ أَرْبَعًا وَقَارِقُ سَابِرَهُنَّ:

په نکاح کښې د څلورو نه زیاتو ښځو د وجود په صورت کښې مذهب:-

کفر چې د خپلو ښځو سره مسلمان شی کومې چې د څلورو نه زیاتې وی نو صرف څلور په ساتی خو کومې به ساتی او کومې پرېږدی نو

① انسه ثلاثه او امام محمد ؒ يعنی جمهور فرمائی دغه سړی ته اختيار دې چه کومې ساتل غواړی او دې ساتی او کومې چه پريخودل غواړی رخصت دې کړی

② امام ابو حنيفه ؒ او امام ابو يوسف ؒ فرمائی دې سړی ته پريخودو کښې تخيير نشته بلکه اول چه کومو څلورو ښځو سره نکاح شوې ده هم هغه دې اوساتی او د څلورو د نکاح نه پس چه کومو سره نکاح شوې ده هغه د پريخودو د پاره متعين دی

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۱۲۸. وابن ماجه فی السنن رقم الحديث ۱۹۵۳. واحمد فی المسند رقم الحديث ۲/۴۴

ه بول فریق ۵ لائل ۱- زیر بحث د غیلان بن سلمه رضی اللہ عنہ روایت د اول فریق مستدل دې خکه چې په دې کښې د ((امسک اربعا)) مطلق الفاظ راغلی دی هیڅ قید نشته چه اول کومه پرېږدی اوروستو کومه ساتی

⑦ د حضرت ضحاک بن فیروز رضی اللہ عنہ روایت د دوی مستدل دې په دې کښې د "اعترا بهما فیت" الفاظ راغلی دی چه تخییر او اختیار استعمالولو باندې دلالت کوی

⑧ د نوفل بن معاویه رضی اللہ عنہ روایت د دوی مستدل دې چه هغه ته کله د څلورو ساتلو اوباقی پریخودو حکم ملاؤ شو نو هغه د ټولو نه مشره مخکښې نکاح شوې نی پریخوده او څلورنی اوساتلې.

ه بول فریق ۵ لائلو نه جواب:- امام طحاوی دا جواب ورکړې دې چه په مذکوره احادیثو کښې خاوند ته کوم اختیار ورکړې شوې دې دا د هغه زړې او پخوانې نکاح خبره ده کله چه د څلورو نه زیاتی یا د دوه خوښندې یوځانی ساتلو د تحریم حکم هډو راغلي نه وو لهذا هغه وخت ټولې نکاح گانې صحیح وې نو په ټولو کښې اختیار ورکړې شو چه کومې غواړی اودې ساتی او کومې چه غواړی رخصت دې کړی. بیا دا حکم موقوف شو بهر حال د جمهورو قول راجع دې.

ه دویم فریق دلیل :- د نکاح په معاملات کښې کفار د شرعی نصوصو او احکامات او فروعات پابند دی. نو چه کومې څلور نکاحونه یو کافر د مخکښې نه کړې وې هغه د اسلام په نظر کښې صحیح وې لیکن څلورونه پس نکاح صحیح نه وه مگر په کافراندي شرعی احکامات تنفیذ خکه نه وو چه هغه مسلمان نه دې او اهل ذمه په خپل شخصی ژوندون کښې آزادي دی لیکن چه کله هغه مسلمان شو نو اوس د شریعت حکم د هغه طرف ته متوجه شو لهذا چه کومې څلور اول په نکاح کښې راغلي وې نو هغه خونې بیبیانې وې او روستو به هم هغه پاتې وی او کومې څلور چه روستو په نکاح کښې راغلي وې هغه نکاح کلانکاح وه هغه هم هغه وخت کالعدم وې. لهذا هغه د پریخودو او رخصت کولو دپاره متعین دی.

هفتي په قول :- د دوی دا دلیل د شریعت مجموعی قواعد او اصولو باندې مبنی دې دا څه قیاس نه دې چه د نصوص په مقابله کښې راغلي دې خو چونکه امام محمد رضی اللہ عنہ هم جمهورو سره دې لهذا فتوی د جمهورو په قول ده هم په دې کښې احتیاط هم دې.

[۳۷۷] د پنځو بنځو سره د زیاتوبه نکاح کښې د ساتلو عدم جواز

۳۷۷- [۱۶] (۱) وَعَنْ تَوْفَلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: «أَسْلَمْتُ وَتَحَنَّنَى خُشَى بْنُ نَوْفَلٍ^(۱) فَاسْلَمْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ^(۲) فَقَالَ: فَأَرِيقُ وَاحِدَةً وَأَمْسِكُ أُزْبَعًا^(۳) لَقَعْدَدْتُ إِلَى أَفْذَمِيْنَ صُحْبَةٍ عِنْدِي غَافِرٍ مُنْذُ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَقَارِقْتَهَا^(۴)». رَوَاهُ فِي شَرْحِ السَّنَةِ.

توجه: [۱] او حضرت نوفل ابن معاويه رضي الله عنه وايي کوم وخت چې زه مسلمان شوم نو زما په نکاح کښې بنځه بنځي وي، [۲] ما به دي باره کښې، د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه. نو حضور صلي الله عليه وسلم راته وفرمايل چې يوه جدا کړه او څلور باقي وساته [۳] د حضور صلي الله عليه وسلم د حکم اوریدو سره، ما د ټولونه مخکې بنځه جدا کړه، چې شنه وه، او د شپيتو کلونه هم سره وه. شرح السنة.

هل اللغات - ① أَفْذَمِيْنَ صُحْبَةٍ: چه په ملگرتيا او نکاح کښې د نورو نه مخکښې وه. ② غَافِرٍ: سمه. چه هيڅ اولاد نه وو

تسهيلات: نو: - د دي حديث تشریح په وړاندې حديث کښې تيره شوې ده

[۲۱۷۸] د دوو خولیندو په نکاح کښې د ساتلو حرمت

۳۷۸- [۱۷] (۲) وَعَنْ الصَّخَالِيِّ بْنِ قَبِيْرٍ الدَّيْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَسْلَمْتُ وَتَحَنَّنَى أَخْتَانِ^(۱) قَالَ: اخْتَرَا لِيْهَا جُنْتَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] او حضرت سخاک ابن فیروز دیلمي د خپل پلار (حضرت فیروز رضي الله عنه) نه نقل کوي. هغه اووایل [۲] چې ما عرض او کړو یا رسول الله صلي الله عليه وسلم زه مسلمان شوی یم، او زما په نکاح کښې دوه خویندې دي (په دي باره کښې، څه حکم دی؟ [۳] حضور صلي الله عليه وسلم وفرمايل چې په دي دواړو کښې چې کومه یوه غواړي وي ساته، (ترمذي ابوداود ابن ماجه)، هل اللغات - ① وَتَحَنَّنَى أَخْتَانِ: او زما په نکاح کښې دوه خویندې دي

تسهيلات:

قوله: اخْتَرَا لِيْهَا جُنْتَ:

د نو مسلم په نکاح کښې د دوو خویندو اجتماع په صورت کښې حکم: - مثلاً یو سړی اسلام قبول کړو او د هغه په نکاح کښې دوه خویندې وې هغه هم دواړه مسلمانانې شوې نو جمهور فرمانی چه دې سړی ته اختیار دې چه کومه ساتی او که پرېږدي او امام ابوحنیفه

(۱) أخرجه البغوی فی شرح السنة رقم الحديث ۲۲۸۹

(۲) أخرجه ابو داود فی السنن کتاب الصوم / باب فی صوم يوم عاشوراء (رقم- ۲۴۴۳) والترمذي فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الرجل یسلم وعنده أختان (رقم- ۱۱۳۰) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الرجل یسلم وعنده أختان (رقم- ۱۹۵۱)

پیوسته فرمائی که چری د دواړو خوښندو نکاح په یوځای شوی وې نو اوس به دواړه رخصت کوی او که چری نکاح وړاندې روستو شوی وی نو اولنې دې اوساتی او دویمې ته دې رخصت وړکړی د داتلو او مسالو بحث مخکښې شوې دې

[۲۱۷۹] د احد الزوجین په اسلام قبلولو سره د نکاح حکم

۱۸- (۱) [۱۸] وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «أَسْلَمَتْ امْرَأَةٌ فَتَزَوَّجَتْ [۱] لَهَا زَوْجَهَا إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ قَدْ أَسْلَمْتُ وَعَلِمْتُ، يَا سَلَامِي [۲] فَأَتَزَوَّجُكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ زَوْجِهَا الْآخَرِ، وَزَوْجَهَا إِلَى زَوْجِهَا الْأَوَّلِ». [۳] وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّمَا أَسْلَمْتُ مَعَهُ [۴] فَزَوَّجَهَا عَلَيْهِ. زَوَّاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس رضی الله عنه وایي چې یوې ښځې اسلام قبول کړي، او بیا هغې د یو سړي سره نکاح وکړه، [۲] د دې نه وروسته د هغې اولنې خاوند د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په خدمت کښې حاضر شو، او عرض یې وکړي چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم ما اسلام قبول کړی دی، او زما دې ښځې ته زما د اسلام قبلولو علم وو، [۳] لیکن د دې باوجود هغې د دویم خاوند سره نکاح کړي ده، حضور صلی الله علیه و سلم هغه ښځه د دویم خاوند نه جدا کولو سره اولنې خاوند ته حواله کړه. [۴] او په یو روایت کښې داسې دي چې هغه اولنې خاوند او اوویل چې هغه ښځه (یعنې زما ښځه چې هغه اوس د دویم سړي سره نکاح کړي ده، زما سره مسلماننه شوي ده، [۵] حضور صلی الله علیه و سلم د دې اوریدو سره، هغه ښځه د هغې اولنې خاوند ته حواله کړه، (ابوداؤد).

۱۹- (۲) [۱۹] فَتَزَوَّجُ فِي ثَمَرِ السَّنَةِ: «أَنَّ عَمَّاعَةَ مِنَ الْيَسَاءِ زَوَّجَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِإِنْتِكَارِ الْأَوَّلِ عَلَى أَرْوَاحِي [۱] عِنْدَ أَجْمَاعِ الْمُسْلِمِينَ بَعْدَ اخْتِلَافِ التَّيْنِ وَالذَّارِ.

توجه: [۱] او په شرح السنة کښې دا روایت نقل شوي دي چې حضور صلی الله علیه و سلم دغه شان ډیري ښځې د هغوی د اولنې نکاح مطابق د هغوی خاوندانو ته حواله کړي وي، [۲] چې د هغوی خاوندان د دین او وطن د فرق نه وروسته د هغوی سره د اسلام په صف کښې شامل شوي وو (یعنې په غیر مسلم ښځه او خاوند کښې د یو د اسلام قبلولو په وجه او د یو په دارالاسلام کښې او دویم په دارالحرب کښې د اوسیدو په وجه، لکه چې د دواړو په منځ کښې مذهبي او ملکي لري والي او اختلاف پیدا شوی وو، خو هر کله چې هغه دواړو اسلام قبول کړي، نو حضور صلی الله علیه و سلم د هغوی سابقه نکاح باقی ساتلو سره ښځه به یې خاوند ته حواله کوله، لکه چې د قبول اسلام نه وروسته د تجدید نکاح ضرورت نه وو).

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق / باب إذا أسلم أحد الزوجین (رقم- ۲۲۳۸) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء فی الزوجین المشرکین یسلم أحدهما (رقم- ۱۱۴۴) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الزوجین یسلم أحدهما قبل الآخر (رقم- ۲۰۰۸)

(۲) اخرجه مالک فی الموطا کتاب النکاح / باب نکاح المشرک إذا أسلمت زوجته قبله (رقم- ۴۴)

ابْنُ بَنِي الْوَلِيدِ بْنِ مُغِيرَةَ كَانَتْ تُحْتَمِ صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ ۚ فَأَسْلَمَتْ يَوْمَ الْقَتْرِ، وَهَرَبَ زَوْجُهَا مِنَ الْإِسْلَامِ ۚ فَثَبَّتَ إِلَيْهِ ابْنُ عَمِهِ وَهَبُ بْنُ عُمَيْرٍ بِرَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَمَانًا لَصَفْوَانَ ۚ فَلَمَّا قَدِمَ جَعَلَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثِيَابَ أَرْبَعَةِ أَشْهُارٍ ۚ حَتَّى أَسْلَمَ فَاسْتَقَرَّتْ عِنْدَهُ.

ترجمہ: ۱۔ نو پہ ہفہ بنخو کنہی یوہ بنخہ د ولید ابن مغیرہ لور ہم وہ، چہ د صفوان ابن امیہ بنخہ وہ، ۲۔ دا بنخہ د خپل خاوند نہ مخکی د فتح مکہ پہ ورځ مسلمانہ شوه، او د هغی خاوند د اسلام نہ تینستہ وکړه، ۳۔ حضور ﷺ د هغی خاوند صفوان ابن امیہ ته د هغه د اک تره زوی وهب ابن عمیر ۴۔ خپل پتو مبارک ورکولو سره ولیږلی، او هغه ته یی آمن ورکړي، یعنی حضور ﷺ وهب ته په طور د علامت خپل پتو ورکولو سره ولیږلی. چہ هغه صفوان ته دا پتو بنودلو سره خبر ورکړي، چہ د قتل او تشدد نه ت ته آمن درکړل شوی دی، ته بلا خوف راتلی شي ۵۔ بیا چہ صفوان راغلی، نو د هغه د سیل د پاره څلور میاشتي مقررۍ کړی شوی (یعنی هغه ته اجازت ورکړی شو چہ هغه په پوره آمن وامن سره تر څلور میاشتو د مسلمانانو په منځ کنہی دي وگرځي، چہ د مسلمانانو عادات او احوال په بنه شان مشاهده کړي، نو هغه د خو ورځوپوري د مسلمانانو په منځ کنہی وگرځیدلی ۶۔ د دې پورې چہ صفوان هم د خپلي بنځي د مسلمانیدو نه دوی مېشتي وروسته، مسلمان شو، او کومه بنځه چہ د هغه په نکاح کنہی وه، برقرار د هغه بنځه پاتې شوه.

وَأَسْلَمَتْ أُمُّ حَكِيمٍ بِنْتُ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ امْرَأَةً عِكْرَمَةَ بْنِ أَبِي جَهْلٍ يَوْمَ الْقَتْرِ بِمَكَّةَ ۚ وَهَرَبَ زَوْجُهَا مِنَ الْإِسْلَامِ حَتَّى قَدِمَ إِلَيْهَا أُمُّ حَكِيمٍ حَتَّى قَدِمَتْ عَلَيْهِ الْيَمَنَ قَدْ عَثَتْ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ فَأَسْلَمَ، فَثَبَّتَا عَلَى نِكَاحِهِمَا. رَوَاهُ مَالِكٌ عَنْ أَبِي شِهَابٍ مُرْسَلًا.

ترجمہ: ۱۔ دغه شان په دي بنځو کنہی یوہ بنځه ام حکیم وه، چہ د حارث بن هشام ۲۔ لور د ابو جهل د خوی عکرمه ۳۔ بنځه وه، هغه د مکي د فتح په ورځ اسلام قبول کړي ۴۔ او د هغه خاوند عکرمه، د اسلام نه گریخت (تینستہ) وکړه، او یمن ته لاړل ۵۔ څه ورځي وروسته، ام حکیم ۶۔ هم د حضور ﷺ په حکم خپل خاوند براه راست راوستلو د پاره، یمن ته ورسیده، او خپل خاوند عکرمه ته یی د اسلام د قبولولو ترغیب ورکړي ۷۔ د دې پورې چہ هغه مسلمان شو، او د هغوی دواړه نکاح باقی پاتې شوه، دا روایت امام مالک ۸۔ د ابن شهاب نه بطریق ارسال نقل کړی دی

هَلِ الْفَتَاتِ: ۱۔ هَرَبَ: او تېښتیدلو، ۲۔ ثَوْبٍ: ګرځیدل، ۳۔ لَاسْتَقَرَّتْ: برقرار پاتې شوه ۴۔ لَمَّا تَحَلَّتْ: کوچ نې او کړلو

تفہیمات: قولہ: - اَنَّ جَمَاعَةً مِنَ النِّسَاءِ وَدَّھُنَ النَّبِیِّ

و تَفَرَّقَ بَيْنَ الزَّوْجِیْنِ اسباب: - د نفس مسئلہ شروع کولو نہ وړاندې د تفرق بین الزوجین اسباب اویژن:

① **اسلام قبولونه انکار:** - که د احد الزوجین نه یوکس اسلام قبول کړی نو بل ته به اسلام وړاندې کولې شی که هغه هم اسلام قبول کړو نو نکاح په خانی ده او که چرې دغه دویم انکار او کړو نو نکاح به ختمه شی. قاضی به په دواړو کښې جدائی کوی او که چرې ښځه کتابیه وی نو هغې ته به اسلام نه شی پیش کولې او نکاح به په خانی وی

② **تباين دارين:** - که احد الزوجین نه یوکس مسلمان شی او دې نه پس تبدل دارین راغلو یعنی یو ملک پریخودو نو دې ته اختلاف دارین وائی ددې په وجه به هم تفرق بین الزوجین راخی ځکه چه د دارین د اختلاف سره د اسلام پیش کول ممکن نه دی او د دار الحرب د تللو نه پس که د عدت د مقدار موده تیره شوه نو نکاح به ختمه شی

③ **د عدت ختمیدل:** - که احد الزوجین نه یوکس اسلام قبول کړی او بل د عدت په موده کښې یعنی دریو حیضو پورې اسلام قبول نه کړو نو په دې سره به هم د دواړو نکاح ختمه شی اگرچې په یو ملک کښې اوسیږی.

د تفرق بین الزوجین په سبب کښې مذاهب:

① امام شافعی رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمتهما الله په نیز په اسباب ثلاثه کښې صرف د دریم سبب قائل دی چې صرف د عدت په تیریدو باندې تفرق د احد الزوجین واقع کیږی

② د جمهورو په نیز د ښځې د جدائی اسباب درې دی دکوم تفصیل چې وړاندې تیر شو **خلاصه مذاهب:** - یعنی دامام شافعی او امام احمد بن حنبل په نیز احد الزوجین کله اسلام قبول کړو نو د نکاح باقی پاتې کولو کښې د بل انتظار انقضاء عدت یعنی دریو حیضو پورې به کولې شی که په دغه موده کښې بل هم مسلمان شو نو نکاح به نی باقی پاتې وی گنی نکاح به ختمه شی. که د ښځې او خاوند په مینځ کښې د دین د اختلاف سره اختلاف دارین راغلې وی او که نه اختلاف دارین سره هیڅ فرق نه پریوخی دغه شان د یو د اسلام په صورت کښې به په بل باندې اسلام نه شی پیش کولې اونه د اسلام د انکار فرق سره څه تعلق دې د فرق تعلق خو صرف انقضاء عدت دې او جمهور درې واړه اسباب سبب د تفرق گنری.

د اول فریق اول دلیل: - ① د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما حدیث الباب د اول فریق مستدل دې کوم چې په خپله مدعی باندې ښکاره دلیل دې یعنی په دې حدیث کښې تباین دارین موجود شوي دې خوددې باوجود په دواړه ښځه او خاوند کښې تفریق نه دې

شوي کوم چې د دويم فريق حجت دي

د اول فريق د اول دليل جواب: دلته تباین دارین صرف صورة موجود شوې دي صورة او معنی نه دي موجود شوې، ځکه چې هر کله ښځې هم د خپل خاوند سره اسلام قبول کړې وو لکه چې هغه په هجرت کولو کښې روسته شوې وه خود اسلام راوړلو څخه روسته هغه .. علی شرف الهجرة، وه یعنی د هجرت په انتظار کښې وه نو دلته تباین دارین صورة خو راغلو خو حکماً نه دي راغلي، او د دويم فريق په نیز هغه تباین دارین موجب د فرقت دي چې هغه صورة او حکماً دواړه وی او دلته صرف صورة دي حکماً نه دي

د اول فريق دويم دليل :- ⑦ اول فريق د صفوان بن امیه او عکرمه بن ابی جهل په واقعاتو سره په تباین دارین باندې استدلال کړې دي. د کوم تفصیل چې د حدیث په ترجمه کښې موجود دي

د اول فريق د دويم دليل جواب :- په دي واقعاتو سره په تباین دارین باندې استدلال کول جائزه دي ځکه چه دلته تباین شوې نه دي دا دواړه حضرات بیشکه دمکې نه تخته لې وو لیکن دمکې د حدودو نه بهر نه ووتلی بلکه یو خو د سمندر غاړې پورې تلې وو او دوسه دمکې سره خواکې پټ شوې وو.

د اول فريق دريم دليل :- د اول فريق دريم دليل دادې چې زمی ته مونږ د عدم تعرض عهده ورکړې ده اوس په هغه باندې اسلام پیش کول دا تعرض دي کوم چه جائزه دي

د اول فريق د دريم دليل جواب :- د دي جواب دادې چه تېلک ده تعرض جائزه دي په جبری توگه جائزه دي د مجبورنې په حال کښې یا د همکې ورکولو سره جائزه دي په اختیاري توگه خو جائز دي د دي هیڅ ممانعت نشته دي

د اول فريق غلورم دليل :- په بنيادی توگه شوافعو او حنابله د حضرت ابوالعاص رضي الله عنه د واقع نه استدلال کړې دي د حضرت ابوالعاص رضي الله عنه نکاح په مکه کښې د نبی کریم صلي الله عليه وسلم لورښی حضرت زینب رضي الله عنها سره شوې وه حضرت زینب رضي الله عنها خو مسلمان نه وه لیکن ابوالعاص رضي الله عنه لا اسلام نه وو قبول کړې په جنگ بدر کښې چه کله قید شو نو نبی کریم هغه بغیر د فدی نه پرېخود و مگر دا شرط ئی کیخود و چه زما لور زینب په دمکې نه مدينې ته د هجرت دپاره پرېږدي په دي موقع حضرت زینب رضي الله عنها دهغه د اخلاص لودپاره هغه هار هم ورلیکلې وو چه حضرت خدیجه رضي الله عنها خپلې لور ته د واده په موقع ورکړې وو نبی کریم چه کله دا هار او کتلو او د حضرت خدیجه رضي الله عنها یاد ورته راتازه شو نو په نبی کریم باندې رڼ شروع شو نبی کریم د صحابه کرامو په مشوره ابوالعاص رضي الله عنه و عده پوره کړه او حضرت زینب رضي الله عنها او لیکلو اوارنئ هم واپس کړو حضرت ابوالعاص رضي الله عنه و عده پوره کړه او حضرت زینب رضي الله عنها مدینې منورې ته لاړه بیا د یوې قافلې صحابه کرامو د څه مودې پورې سارنه هم اوکړه په

کومه کنېې چه حضرت ابو العاص رضي الله عنه هم وو هغه په تيخته باندې مدينې ته راغلو او حضرت زينب په کور کنېې داخل شو حضرت زينب رضي الله عنها دهغه دپاره امان او غوښتلو نبي کریم امان ورکړو ابو العاص رضي الله عنه مکې ته لاړو او هلته نې د خپل اسلام په شانداره طريقه سره اعلان او کړو او واپس مدينې ته راغلو په دې کنېې د شپږو کالو موده تيره وه مگر نبي کریم صلي الله عليه وسلم په رومېې نکاح سره حضرت زينب رضي الله عنها هغه ته واپس کړه شوافع وائي چه گورنې تباین دارين شوې وو مگر فرقت نکاح نه ده شوې

د فريق اول ه غلورم دليل جواپونه :-

① حضرت ابو العاص رضي الله عنه واقعه په قطعی توگه قابل استدلال نه ده ځکه چې په ترمذی کنېې دې چه په اول نکاح سره نې واپس کړه هلته دا هم دې چه په نکاح جديد او مهر جديد سره نې واپس کړې ده اوس به څه کوني؟ اذا تعارضتا سقطا-

② په دې کنېې خود عدت موده هم تيره شوې وه درې حيض يا درې مياشتې څه چه شپږ کاله په کنېې تير شوې وو نو خامخوا به اول فريق هم تاويل کوي او دويم فريق به هم تاويل کوي بغير د تاويل نه څوک هم استدلال نه شي کولي نو په تاويلاتو کنېې يوتاويل دادې چه دا خصوصيت پيغمبري ووچه تر شپږو کالو پورې نکاح په ځاني وه.

③ په اول نکاح کنېې يود تشبيه صورت دې چه د رومېې نکاح په شان په نوي مهر اونوي نکاح سره نکاح اوشوه. باقي د ترمذی دواړه روايتونه صحيح دي او په دې کنېې واضح تعارض دې. نو دويم فريق وائي چه د عمرو بن شعيب رضي الله عنه روايت کوم چه د دوي دليل دې چه نوې مهر اونوي نکاح اوشوه دا روايت راجح دې ځکه چه دا مثبت دې او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما روايت نافي اونافي و مثبت کنېې چه کله تعارض راځي نو مثبت اولی بالترجیح وي

د دويم فريق دوه لسمه دلائل :- د دويم فريق دپاره د دوو قسم دلائل ضرورت دې

① هغه دلائل چه د عرض اسلام دپاره مفيد او مثبت وي

② هغه دلائل چه تباین دارين سره د فرقت د ثبوت دپاره وي

په احد الزوجين باندې د عرض اسلام دلائل :-

③ حضرت عمر فاروق رضي الله عنه يوه واقعه د دويم فريق مستدل دې

د هغې واقعي خلاصه داده چه د داود بن کردوس بيان دې چه زمونږ د بنو تغلب نه ديو نصرانی سړی په نکاح کنېې يوه نصرانی ښځه وه دې ښځې اسلام قبول کړو او ځاوندنی انکار کولو. حضرت عمر رضي الله عنه له چه کله ځاوند راوستلې شو نو هغوی او فرمائيل اسلام وولا فرقت ښکنا دې نصرانی او ونييل چه زه په دې وجه اسلام نه قبلوم چه زه د عربو نه شرميرم دوی به وائي چه دې سړی د ښځې د فرج دپاره اسلام قبول کړو حضرت عمر رضي الله عنه په دواړو کنېې جدائی او کړه دا روايت زجاجة المصابيح ج ۲ ص ۲۲۰ باندې ددې مصنف نقل

کړي دي او د عارضة الاحودی مصنف ابن عربی شرح نرمدی کښي او امام طحاوی هم دا نقل کړي دي

⑦ د دویمه فریق بله واقعه هم مستدل ده حضرت عمر رضی الله عنه ته دوه مشرکان راوستلي شو په هغوی کښي یو مسلمان شوي وو حضرت عمر رضی الله عنه په هغه دویم باندې اسلام پیش کړو په انکار باندې په دواړو کښي جدائی او کړې شوه معلومه شوه چه اسلام پیش کول ثابت دي او د فرقت نکاح د اسباب نه یو سبب انکار اسلام دي

⑧ اسلام رحمت دي شفقت او طاعت دي لهذا دا پخپله د فرقت سبب نه شی جوړېدي په کوم ک فریب ندې چه اسلام پیش کړې شو او هغه انکار او کړو نو اوس انکار از اسلام به د فرقت ذریعه جوړېږي او قصور وار به هم هغه کافر ګرځولې شی په دې وجه عرض اسلام ضروري دي دي ډېر چه په اسلام باندې د تفریق زوجین الزام رانه شی

په تباین د یوین سره د فرقت واقع کیږه لال: ① اول دلیل قرآنی آیت دي (فَإِنْ عَسَيْتُمْهُنَّ مُؤْمِنَاتٌ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهُنَّ لَكُمْ وَلَهُنَّ جُلٌ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ) (سورت ممتحنه الايه ۱۰) دي سره په واضحه توګه دا مسئله ثابتېږي چه تباین دارین د فرقت زوجین سبب دي ② د آیت هم د دویم فریق مستدل دي (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ) (سورت ممتحنه الايه ۱۰) که چېرې تباین دارین د فرقت زوجین ذریعه نه ده نو دې بنځور سره نکاح څنګه جائز شوه د ځاځاوندان چه په مکه کښي موجود وو

③ امام ترمذی رحمه الله د عمرو بن شعيب رضی الله عنه په حواله سره په خپل کتاب کښي نقل کړي دي "ان رسول الله صلى الله عليه وسلم رد ابنته زينب على ابى العاص بن الربيع عمه جديداً ونكاح جديداً" (ترمذی ج ۱ ص ۲۱۷)

الفصل الثالث

[۲۱۸۱] د سفر کښي په تعلق سره اووه قسمه ښځې حراميدل

۳۸۸- [۱۹] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «مَرْمَرٌ مِنَ النَّسَبِ سَبْعٌ ① وَمِنْ الْجَهْرِ سَبْعٌ ② ثُمَّ قُرَأَ ③ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ ④ (النساء: ۳۳) الْآيَةُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① حضرت ابن عباس رضی الله عنه وايي چې د نسب له مخه د اوو ② رشتو ښځې حرامي شوي دي. ③ او د مصاهرت له مخه هم د اوو ④ رشتو ښځې حرامي شوي دي. ⑤ بيا ابن عباس رضی الله عنه دا آیت حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ (النساء: ۳۳) تر آخره وويلو، (بخاري، هل اللغات: ① الجهر: سفرګڼي)

تسهيلات:

نور:- د سورت نساء آيت نمبر ۲۳ کښې د دغه ټولو محرماتو ذکر دې د نسبي رشتې والا د اووه ذکر دې او د سخرگنې رشتو د اکثر ذکر دې هلته او گورنې (مؤلف، ۲۱۸۲) د ميرنې لور سره د نکاح حرمت

۳۸۸- [۲۰] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «أَيُّمَا رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً قَدْ دَخَلَ بِهَا لَا يَحِلُّ لَهُ نِكَاحُ ابْنَتَيْهَا [۳] وَأَنَّ لَمْ يَدْخُلْ بِهَا فَلْيَنْكِحْ ابْنَتَهَا [۴] وَأَيُّمَا رَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً فَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَنْكِحَ أُمَّهَا دَخَلَ بِهَا أَوْ لَمْ يَدْخُلْ». [۵] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَا يَصِحُّ مِنْ قِبَلِ إِبْنِ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَيُّمَا رَجُلٍ نَكَحَ ابْنَةَ أَبِيهِ لَمْ يَحِلَّ لَهُ أَنْ يَنْكِحَ ابْنَتَهُ. وَهَذَا بِمَنْعِ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ.

توجه: ۱) او حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار او هغه د خپل نيکه حضرت عبدالله (رضي الله عنه) نه نقل کوي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل ۲) کوم سړی چې د ښځې سره نکاح او بيا د هغې سره جماع وکړي، نو د هغه د پاره د هغې د ښځې د لور سره (چې د هغې د مخکني خاوند نه وي) نکاح کول جائز نه دی (ترڅو چې هغه ښځې لره يې طلاق ورکړي نه وي، يا هغه مړه شوي نه وي، ځکه چې هغه ښځه او د هغه لور يو ځای په خپله نکاح کښې ساتل په دې صورت کښې هم جائز نه دی) ۳) او کوم سړی چې د يوې ښځې سره نکاح وکړي نو اوس د هغه د پاره د خپلې منکوحې مور يعنی خپلې خواښې سره نکاح کول جائز نه دی، که د دی خپلې منکوحې سره يې جماع کړي وي که يې نه وي کړی، ۴) دا روايت امام ترمذي رحمه الله نقل کړی دی او ويلې يې دی چې دا حديث د خپل سند په اعتبار سره صحيح نه دی. ځکه چې دا ابن لهيعة او مثنی ابن صباح د عمرو ابن شعيب نه نقل کړی دی، او هغه دواړه د حديث د روايت کولو په سلسله کښې ضعيف شميرل کيږي (گويا دا حديث د خپلو راويانو د اعتبار نه خو صحيح نه دی، ليکن د خپل مفهوم او معنی د اعتبار نه صحيح دی، ځکه چې په دې حديث کښې کوم مفهوم بيان شوی دی هغه د قرآن د آيت مطابق دي،

تسهيلات:

نور:- د دې حديث وضاحت د حديث نمبر (۳۱۶۰) په تسهيل کښې ذکر شوي دي

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فيمن يتزوج المرأة ثم يطلقها قبل أن يدخل بها هل يتزوج ابنتها أم لا (رقم- ۱۱۱۷)

[۵] بَابُ الْمَبْشِرَةِ

خپلې نې بی سره د مباشرت بیان

خلاصه الباب :-

فيه خمسة عشر حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

- ① جواز الإتيان إلى الحائض من كل جانب في محل واحد: ۱، ۹.
- ② النهي عن إفشاء السر بين الزوجين: ۸.
- ③ حرمة الإتيان في الدبر: ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳.
- ④ حكم الفيلة تحريماً وتربهاً وبيان عدم تأثيرها حقيقة: ۷، ۱۴، ۱۵، ۱۶.
- ⑤ حكم العزل تحريماً وتربهاً وعدم الفائدة في فعله وذكر العزل بعد الفيلة: ۲، ۷، ۱۵، ۱۶، ۳، ۴، ۵، ۶.

قوله: البشارة:

د مباشرت لغوی معنی :- د انسان بشکاره څرمن او بشکاره بدن ته وائی هم ددې نه بشر دې ځکه چه بشر هم انسان وی او د حیوان په مقابله کښې دده بدن د وینستونه خالی او صف وی المباشرة الصاق البشره بالبشره: ته وئیلی شی چه د طرفین کولو بدن یو بل سره اولگی د لفظ په عربی کښې جماع سره خاص نه دې البته جماع نه کنایه کیدې شی لکه چه دنته المباشرة په معنی د المجامعة دې. لیکن په ابواب الصوم کښې په احادیثو کښې د نبی کریم باره کښې د رمضان په ورځو کښې چه د "بیاشر" کوم لفظ راغلې دې هغه الصاق البشره بالبشره غیر الجماع په معنی کښې دې د کوم چه په اردو کښې ترجمه "بوس وکنار" کیږی

د حدیث قلعه ترجمه :- کو مو خلقو چه د بخاری شریف اردو ترجمه کښې ددې لفظ ترجمه مباشرت سره کړې ده هغوی ډیر لونی ظلم کړې دې ځکه چه مباشرت په اردو کښې جماع سره خاص دې نو په رمضان کښې نبی کریم د ورځې څنگه جماع او کړه په دې ترجمه سره به ډیر زیات خلق گمراه شی

د باب ه مضامینو اجمال:

په دې باب کښې د جائز او ناجائز مباشرت تفصیلات دی او د مباشرت آداب او مسائل هم بیان شوی دی لیکن په دې کښې د عزل احادیث زیات دی

دې اطلاق نسی کیدی ځکه چې مقعد د اولاد د پیدا کیدو ځانې نه دي بلکه د غږ اودس مانی ځانې دي ، په دې وجه دا خبره یاد ساتل پکار دی چې په ورستو حصه کسې به فعلی یعنی اغلام کول صرف په اسلام کسې نه بلکه په هر دین کسې حرام دی

اشکال: - په ظاهره سوال او جواب کسې مطابقت نشته دي حالانکه که د حدیث بار حقیقی معنی مراد وی نو دا اشکال نه پیدا کیږي د عدم مطابقت سوال داشان دی چې سوال د عزل د حرمت اود حلت باره کسې وو ، او په جواب کسې ددې فوائد او نقصان بیان کړي شوی دی

د اشکال جواب: - نبی کریم ﷺ ډیر په حکیمانه انداز سره د سوال د منشاء مطابق جواب ورکړو چې ته دا کار ولې کوي ، کوم بچي چې به دنیا ته راځي نو هغه هیڅوک نه شي بندولې ، ځکه چې چالره چې تقدیر او دالله ﷻ حکم دي دنیا ته راوړلی نو هغه د نطفې نه بغیر هم راوستلې شي داشان دا حدیث پاک هم د عزل په جائز کیدو دلالت کوي

[۲۱۸۴] د عزل جواز

«... [۲] (۱) وَغَنَّهُ قَالَ: «كُنَّا نَعْزِلُ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۲] وَآدَامُ مَلِيْمٌ: «قَبْلَهُ ذَلِكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَلَّمَ رِثْمًا».

ترجمه: [۱] او حضرت جابر ؓ وايي چې مونږ خلقو به (د رسول الله ﷺ په زمانه کسې عزل کوي ، او قرآن به نازلیدلی (يعني د نزول سلسله جاري وه) خو په دې باره کي څه ممانعت نازل نه شو ، (بخاري)

حل التفات: ① تعزل: عزل ، جدا کيدل ، دجماع په وخت کسې جدا کيدل چه انزال بهر اوشي.

تسهيلات: ټوله: تعزل:

د عزل لغوی: - د عزل لغوی معنی جدا کول دی لکه «فَاعْزِلُوا الْيَسَاءَ فِي الْمَحِيضِ» ابقره ۲۲۲. دي

د عزل اصطلاحی تعريف: - د عزل اصطلاحی تعريف داسې دي جماع کولو وخت کسې نطفه د انزال په وخت جدا کيدو سره ضائع کول په دې باب باندې د عزل احاديث حاوی دی د بعضي نه د جواز پته لگي اود بعضي نه عدم جواز معلومېږي

د عزل حکم: - ① علامه ابن همام ؒ فرماني چه اکثر علماء د عزل قائل دي. درمختار هم جائز ليکلی دی

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب العزل (رقم- ۵۲۰۸) ومسلم في كتاب النكاح/ باب حكم العزل (رقم- ۱۳۸- ۱۴۰) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في العزل (رقم- ۱۱۳۷) وابن ماجه في كتاب النكاح/ العزل (رقم- ۱۹۲۷) واحمد في المسند: ۳/۳۰۹

⑤ بعضی صحابه او بعضی سلف عزل ته ناجائز وائی ابن حزم هم د عدم جواز قائل دي بهر حال عام علما فرمائی او په احادیثو کښې هم داشان دی چه وینځې سره بغیر د اجازت د وینځې نه عزل جائز دي او آزادي ښځې سره د اجازت نه پس عزل جائز دي ځکه چه د تکمیل شهوت کښې د ښځې د پاره د سړی اوبه سختې ضروری وی نو دا د هغې حق دي که چرې هغه اجازت ور نه کړی نونا جائز دي بهر حال که اجازت اوشی نو عزل صرف د مباح په درجه کښې دي پوره احادیثو ته په کتو سره داسې معلومیږي چه د شریعت په نظر کښې عزل خوښ کړې شوې کار نه دي

د حمل د بندولو د پاره د دوائی استعمال حکم: - بعضی روایاتو کښې خو دي ته وادخنی و نیلې شوې دي یعنی په پټه طریقه سره بچې ژوندې څښول. بهر حال صاحب د هدایه چه کله د عزل متعلق لیکلی دی "و کراهة العزل" چه عزل سره ددې مباح دي لیکن دا یو ناخوښه عمل دي. په دې باندې د هدایه شارحینو کفایه عنایه او فتح القدیر کښې د ضبط تولید متعلق لیکلی دی چه که نن صبا څوک د بچو بندولو د پاره د حمل کیدو نه مخکښې مخکښې نطفه د څه دوائی په ذریعه ضائع کول غواړي نو دا جائز دی هغه حضرات لیکي چه نن صبا د اولاد تربیت خو کیږي نه په دې وجه د فاسقانو فاجرانو او د الله تعالی د بنمانو زیاتولو ته څه ضرورت دي. دا د هغه حضراتو یو ښه نیت دي دغه شان که چرې ښځه کمزورې وی بیمار ه وی یا اولاد زیات وی نو هغه هم د عذر په توگه باندي دوائی استعمالولی شی.

د ضبط اولاد تو هښایات: - لیکن نن صبا چه د بد تمیزنی کوم طوفان را وچت شوې دي منصوبه بندی او کړنې بچی هم دوه ښه دی، وقفه ضروری ده نو ددې خلقو نیت څه بل څه وی په کوم کښې چه د اسلام او مسلمانانو عداوت او دښمنی پټه پرته وی او د الله تعالی په راز کیدو باندې عدم اعتماد وی. په دې نظریه سره څه دوائی استعمالول جائز نه دی علما بهتر فتوی ورکولي شی.

[۳۸۸] د وینځې څخه د عزل کولو جواز

۳۸۸- [۳] (۱) وَقَعْنَهُ، قَالَ: «(إِنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: «إِنَّ لِي جَارِيَةً هِيَ خَامِئَةٌ وَأَنَا أَطُوفُ عَلَيْهَا وَأُكْرِهُ أَنْ تُحْمِلَ» فَقَالَ: «اغْزِلْ عَنْهَا إِنْ شِئْتَ فَإِنَّ سَيِّئَاتِهَا مَا فَعْدِرُهَا» فَفَلَيْتَ الرَّجُلُ لَمْ أَتَاهُ» قَالَ: «إِنَّ الْجَارِيَةَ قَدْ حَمَلَتْ» قَالَ: «قَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّ سَيِّئَاتِهَا مَا فَعْدِرُهَا» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: او حضرت جابر ؓ وایي چې یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کښې په

حاضریدو سره عرض او کړو [٢] چې زما سره یوه وینځه ده، چې زموږ خدمت کوي، او زه د هغې سره جماع هم کوم، لیکن زه دا نه خوښوم، چې هغه حامله شي، [٣] حضور ﷺ ورته وفرمایل چې که ته غواړي عزل کوه، لیکن د هغې وینځې په ذریعه چې د کوم شي پیدا کیدل مقدر شوي دي، هغه به ضرور پیدا کیږي، [٤] د دې نه وروسته تر څه مودي یوږي هغه سړی راغلی، او بیا چې هغه راغلی، [٥] نو هغه اوویل چې زما وینځه حامله شوي ده، حضور ﷺ د دې اوریدو سره، وفرمایل چې ما خو ته مخکې خبر کړي وي، چې د هغه په ذریعه د کوم شي پیدا کیدل مقدر شوی دی هغه به ضرور پیدا کیږي، (مسلم) هل الثقات - ① تمهل: حملداره شوه ② خبلت: حامله شوه

تسهيلات:

نوډ:- د حديث د ترجمې څخه مطلب واضح دي. د مزيد تفصيل ضرورت نشته

[٢١٨٦] د تقدير نه بدلیدل

٣٨٧- [٣] (١) [٢] عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «حَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ [٢] فَأَصَبْنَا سَبِيًّا مِنْ سَبَى الْعَرَبِ، فَأَشْتَبَيْنَا الْبِئْسَاءَ وَأَشْتَدَّ عَلَيْنَا الْعُزْبُ، وَأَحْبَبْنَا الْعُزْلَ [٣] فَأَرَدْنَا أَنْ نَعُزَلَ وَكُنَّا: نَعُزِلُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْ أَطْمَرُنَا قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ [٤] فَسَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ [٥] قَالَ: مَا عَلَيْكُمْ أَنْ تَفْعَلُوا [٦] مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَانَتْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَانَتْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او حضرت ابوسعید خدری ؓ وایي کوم وخت چې موږ د رسول الله ﷺ سره د بني المصطلق جنگ ته ولاړو، [٢] نو د عربو په قوم کښې څه وینځې غلامان زموږ لاس ته راغلل. موږ ته د ښځو خواش وو، او مجرد اوسیدل موږ ته سخت مشکل شو، او د هغه وینځو سره چې زموږ لاس ته راغلي وې، موږ عزل کول وغوښتل، چې د هغوی حمل ونشي، [٣] آخر موږ د عزل اراده وکړه، خو بیا موږ سوچ وکړي، چې رسول الله ﷺ په موږ کښې موجود دي، نو د حضور ﷺ نه د پوښتنې کولو نه بغیر عزل کول زموږ د پاره جانز دی که نه؟ [٤] موږ د حضور ﷺ نه په دې باره کښې پوښتنه وکړه، [٥] نو حضور ﷺ وفرمایل چې که تاسو عزل ونه کړي، نو په دې کښې ستاسو څه نقصان دي؟ [٦] ځکه چې تر قیامته چې کوم نفس پیدا کیږي هغه خو به (خامخا) پیدا کیږي، (بخاري مسلم) هل الثقات - ① العزبة: مجرد اوسیدل، دښځو نه جدا اوسیدل ② نکت اطمرننا: موجود کیدل ③ نسمة: نفس ④ گانې: پیدا کیدل

(١) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی / باب غزوة بني المصطلق. من خراقة. وهي غزوة المريسيع (رقم- ٤١٣٨) ومسلم فی کتاب النکاح / باب حکم العزل (رقم- ١٢٥٠ - ١٤٣٨) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب ما جاء فی العزل (رقم- ٩٥)

تفہیمات:

توبہ: فَأَصْبَحْنَا سَيِّمِينَ سَبَّيَ الْعَرَبَ:

پہ ہر وہ غلامیہ را تلو امکان :- علامہ نووی رحمہ اللہ فرمائی ددی حدیث نہ داخیرہ ثابتیری
 چہ پہ عربی باندی ہم غلامی را تلی شی خکہ چہ دلتہ ذنبو مصطلق خلق غلام او وینخی
 جزو ولو ذکر دی او هغه عرب وو۔ ذ امام شافعی رحمہ اللہ او امام مالک رحمہ اللہ ہم دغه مسلک دی
 امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ فرمائی عربو خلقوتہ اللہ تعالیٰ مخصوص شرف ورکری دی پہ هغوی
 باندی غلامی نہ شی را تلی
 ہلہ: مَا عَلَيْكُمْ اَلَّا تَفْعَلُوا:

ہ مذکورہ جملہ ہوہ مطلبیہ :- ① دلتہ پہ ان باندی فتحہ او کسرہ دواہہ جائز دی معنی دا
 چہ کہ چری تاسو عزل نہ کوئی نو پہ دی کنبی ہیخ نقصان نشتہ دی
 ② بعضی دلا کلمہ زائدہ منلی دہ۔ ترجمہ دا چہ پہ عزل کولو کنبی ہیخ قباحت نشتہ
 [۲۸۷] دعزل پہ وجہ دتقدیر نہ بدلیل

۲۸۷- [۵] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: سُبْحَانَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْعَزْلِ ② فَقَالَ: «مَّا مِنْ كُلِّ الْمَاءِ
 يَكُونُ الْوَلَدُ ③ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ خَلْقَ شَيْءٍ لَمْ يَخْلُقْهُ شَيْءٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ① او حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دی چہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ د عزل پہ
 بارہ کنبی پوینستہ وشوہ چہ عزل کول جائز دی کہ نہ ② نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چہ د
 منی د هری اوبو نہ خوماشوم نہ جوریری ③ او هر کله چہ اللہ تعالیٰ عزوجلہ د یو شی د پیدا
 کولو ارادہ وکری، نو د هغه د پیدا کولو نہ بی ہیخ خیز نشی منع کولی، (مسلم)

تفہیمات:

توبہ: سُبْحَانَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْعَزْلِ

ہ تپوس منشاء :- پہ ظاہرہ اشکال پیدا کیڑی چہ د سائل پہ سوال او ذنبی کریم پہ جواب
 کنبی پہ ظاہرہ مطابقت نشتہ دی خو کہ پہ ژور نظر سرہ او گوری نوخہ سوال نہ
 را پیدا کیڑی خکہ چہ د سوال مقصد داوو چہ د عزل اجازت ملاؤشی دی دپارہ چہ د عزل
 کولو پہ صورت کنبی داوولا پیدا کیدو ویرہ نہ وی

ہ منہ دخول سرہ ہ ملوق عدم قطعیت :- ہم ددی سوال ددی مفہوم پہ رنرا کنبی رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم جواب ورکرو چہ تاسو گنرئی چہ د منشی دتنہ تلوسرہ بہ بجی پیدا کیڑی او پہ نہ
 تلوسرہ بہ نہ پیدا کیڑی دا غلطہ دہ بعضی وخت اوبہ ورخی خوبچی نہ پیدا کیڑی

اوبعضي وخت اوبه نه خي خواله تعالى د مور په رحم کښې بچي راپيدا کوي نو دارومدار په نطفه باندې نه دې بلکه د الله تعالى په قدرت دې اودا جدا خبره ده چه الله تعالى د تولد و تناسل سلسله نطفې سره يوځاني کړې ده مگر نطفه مؤثر حقيقي نه دې په دې وجه کيدې شي چه د نطفې يوه ذره دننه اورسي او دهغې نه الله تعالى بچي پيدا کړي د ټوټې مننې نه خو بچي نه پيدا کيږي

[٢١٨٨] د رضاعت په موده کښې د جماع جواز

٣٨٨- [٦] (١) عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (٢) «أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [٣] «إِلَى أَعْزَلٍ عَنِ امْرِأَتِي. [٤] قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "لِمَ تَفْعَلُ فِي ذَلِكَ؟" [٥] قَالَ الرَّجُلُ أَشْفَقُ عَلَى وَلَدِيهَا. [٦] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَوْ كَانَ ذَلِكَ خَارًا أَفَرَأَيْتَ قَارِسَ وَالرُّومَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ١- او حضرت سعد ابن ابې وقاص (رضي الله عنه) وايي ٢- چې (يوه ورځ) يو سړی د رسول الله (صلي الله عليه وسلم) په خدمت کښې راغلی، او هغه اوويل ٣- چې زه د خپلې ښځې سره عزل کوم. ٤- حضور (صلي الله عليه وسلم) د دې اوریدو سره، وفرمايل چې ته ولي داسې کوي؟ ٥- هغه سړي اوويل چې زه د هغه د پښو خوړونکی ماشوم په وجه ويرېږم چې چرته د رضاعت په موده کښې هغه حامله نشي، او په دې حالت کښې ماشوم ته پي ورکول نقصان ونه رسوي. ٦- رسول الله (صلي الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې که دې نقصان رسولی، نو روم او فارس والاو ته به يې ضرور نقصان رسولای، (مسلم)

هل التفت: ١- أشفق: زه ويرېږم ٢- خارا: نقصان اورسولو.

تسهيلات: قوله: أشفق على ولديها:

د باطني نظريې تو ديد: - د عامو خلقو خيال داووجه د رضاعت په موده کښې په جماع کولو سره اوبياحمل حصاريدو سره د ښځې په پښو کښې خرابې راځي په دې وجه دغه پښي ځکلوسره ماشوم ته نقصان رسيږي او د ښځې پښي هم کميږي هم د دې ويرې هغه سړی د نبی کریم نه د عزل اجازت اوغوښتلو د دې په جواب کښې نبی کریم او فرمائيل که چرې داسې پښي ځکلوسره بچي ته نقصان کيدلو نو د فارس او روم خلقو ته به نقصان کيدلو ځکه چه هغوی دا عمل کوی معلومه شوه چه په دې کښې نقصان نشته دې نو بيا د عزل څه ضرورت دې دې سره د عزل د ناخوښه کيدو اشاره ملاوېږي.

[۳۱۸۹] د غيله ډكولو حكم

۸۸- [۴] [۱] وَعَنْ جَدَامَةٍ بَنَتْ وَهَبَ قَالَتْ: «حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي أَثَابِ [۲] وَهُوَ يَقُولُ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْتَهِيَ عَنِ الْفِيلَةِ [۳] فَتَنَظَرْتُ فِي الرُّومِ وَفَارَسَ فَإِذَا هُمْ يُعْمِلُونَ أَوْلَادَهُمْ فَلَا يَغْفِرُ أَوْلَادَهُمْ ذَلِكَ شَيْئًا، لَمْ سَأَلُوهُ عَنِ الْعَزْلِ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: ذَلِكَ الْوَأْدُ الْغَفِيُّ وَهِيَ «وَأْدَا الْمُؤَوَّدَةُ سَهْلَتْ» [التكوير: ۸]. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ».

ترجمه: [۱] او بي بي جدامه بنت وهب [۲] وايي [۳] چې (يوه ورځ) زه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضره شوم، هغه وخت د خلق يو جماعت هلته موجود وو. [۴] او حضور ﷺ هغوى ته وفرمايل چې ما دا اراده كړي وه، چې خلق د غيله د حمل په حالت كې وركوي ته پښ وركولو، نه منع كړم، [۵] ليكن بيا ما وليدل چې د روم او فارس خلق د خپل اولاد په موجودگي كښې غيله كوي، او په دې وجه د هغوى اولادو ته څه نقصان نه رسيږي نو ما دا اراده پرېښودله [۶] بيا خلقو د عزل په باره كښې د حضور ﷺ نه پوښتنه وكړه چې د دې څه حكم دى؟ نو حضور ﷺ ورته وفرمايل چې دا عزل كول خو په پټه طريقه سره ژوندى اولاد ښخول دي، [۷] او دا يو خراب عادت دى، چې د دې آيت كريمه «وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ لِآلِهَةٍ أَوْ لَهْرٍ كَلِمَةٍ لَمْ يَزِدْهَا مِنْ عَمَلٍ غَيْرِهَا» [التكوير: ۸] په حالت د حمل كښې بچي ته پښ وركول، چې هغه د كومي گناه په بدل كښې قتل شوي وه، په حكم كښې داخل دي، (مسلم)

هل لغات: ①- أَثَابٍ: جماعت، ②- هَمَمْتُ: ماقصد او كړو ③- الْفِيلَةُ: غيله د غين كسره سره غيل بفتح الغين نه ماخوږ دي. په حالت د حمل كښې بچي ته پښ وركول ④- الْوَأْدُ الْغَفِيُّ: په پټه طريقه سره ژوندى اولاد ښخول

تسهيلات:

نوله: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْتَهِيَ عَنِ الْفِيلَةِ:

د فِيلَة په تعريف كښې دوه اقوال: ①- اصمعي رحمه الله او د هغه ملگري اهل لغت او امام مالك رحمه الله فرماني چې د پيښي وركونكې ښځې سره كله دهغې خاوند جماع او كړي نوددغه خاص فعل نوم غيله دي

②- ابن سكيت وائي چې حامله ښځې سره كله دهغې خاوند د حمل په حالت كښې جماع او كړي نوددغه مخصوص عمل ته غيله وائي

① اخرجه مسلم في كتاب النكاح / باب جواز الفيلة. وهي وطء المرضع. وكراهة العزل (رقم- ۱۴۱) - (۱۴۴۲) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الطب / باب في الفيل (رقم- ۳۸۸۲) والنسائي في كتاب الجهاد / باب: الفيلة (رقم- ۳۳۲۶) وابن ماجه في كتاب النكاح / الفيل (رقم- ۲۰۱۱) كتاب الرضاع / باب جامع ما جاء في الرضاغة (رقم- ۱۶) واحمد في السند:

د هروي غيلة نه د محان ساتلو عقیده او د هې پاره کښې شوې حکم :- عربويه د دغه عمل نه خن ساتلو اوونیل به نې په دې سره بجې ته نقصان رسيږي دا عقیده په هغوی کښې ښه ښکړه جاره او خاص او عام کښې مشهوره وه ښې کریم اراده او کړه چه امت ددې نه منع کړی لیکن چه کله ښې کریم او کتل چه فارس او روم کښې خلق دا عمل کوی او هغوی ته نقصان نه رسيږي اونه هغوی ددې خیز څه پرواه کوی نو ښې کریم عليه السلام امت د دې عمل نه منع نه کړو

د جمهورو په نیز غيلة جائز ده مگر د ماشوم د نقصان خطر ده په دې وجه خلاف اولی دې قوله ذُبُّوا الْوَادَّ الْقُبَى:

د عزل کراهت :- یعنی عزل په پته ژوندی خښول دی په دې جملې سره د عزل د کراهت طرف ته واضح اشاره ملاوېږي "الواد" د ژوندی خښولو په معنی کښې دې یعنی څوک ژوندی خښول د علماؤ یوه طبقه د عزل د عدم جواز طرف ته تلې ده لیکن د جمهور علمو په نیز عزل مباح دې سره ددې چه حضرت عمر رضي الله عنه خلق د عزل نه منع کړی دی او حضرت عثمان رضي الله عنه هم منع کړی خو بیا هم دا نهی کراهت تنزیهی او خلاف اولی باندې به حمل کیږي [۲۱۹۰] د خپلې ښځې د پټو خبرو ظاهر و نکي دپاره وعید

ج- [۸] (۱۰) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] إِنْ أَغْطَمَ الْأَمَانَةُ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفِي رِوَايَةٍ: «إِنَّ مِنْ أَثْمَرِ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُغْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ وَتُغْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَشْتَرِي بِهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د قیامت په ورځ به د الله تعالی جبار په نزد د ټولو نه لوی امانت، [۳] په یو روایت کښې داسې دي چې د قیامت په ورځ د الله تعالی جبار په نزد به د مرتبې په اعتبار سره د ټولو نه خراب سړې هغه وي، چې دخپلې ښځې سره هم بسترشي، او دهغه ښځه د هغه تعلق اوساتی، او بیا هغه سړې، دهغې ښځې پټې خبرې ظاهروي یعنی دښې حالات خلقوته بیانوي، بخاري مسلم، هل القات [۴] پلغی الی امرأته: خپلې ښځې سره تعلق اوساتی جماع او کړی تسهيلات:

قوله: پلغی الی امرأته:

د ښځې او ځواند پټې خبرې ښکاره کول :- یعنی د ټولونه لونی امانت کوم کښې چه بنده خیانت اووکړی دهغه سړی خیانت دې الخ الله تعالی ښځه اوخواند د یوبل د پاره لباس پیداکړی دی دهغوی په مینځ کښې پټ جنسی تعلقات قائم وی اودا دواړه د یوبل راز دان

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب النکاح / باب تحريم إفشاء سر المرأة (رقم- ۱۲۳ - (۱۴۳۷) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب الأدب / باب فی نقل الحديث (رقم- ۴۸۷۰) واحمد فی المسند: ۶۹/۳

وی اوس که پہ دوی کنبې هریو سحر پاسی او د شپې پټ حالات ښکاره کوی اووینا کوی
گرځی چه زما د ژوند ملگري داسې ده او داسې ده ما داسې اوکړه او هغې داسې اوکړه لکه
چه د بعضې خلقو عادت وی د داسې خرابو حرکتونو نه اسلام مونې منع کوی اودا پټ راز
ښکاره کول ډیر لونی خیانت دې اوډیره لویه بې غیرتی هم ده اوډیر لونی شرارت هم دې
[نکشف ۳۰۹]

الفصل الثاني

[۲۱۹۱] د حیض په دوران ښغوسره د مجامعت حرمت

«[۹] عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ «أُوحِيَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنْسَاؤُكُمْ حَرْثَ لَكُمْ فَتَوَارَحُكُمْ» [البقرة: ۲۳۳] أَيْ قِيلَ وَأَذْبِرُوا لِقَى الدُّبُرِ وَالْحَيْضَةِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ.

ترجمه: حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دا آیت نازل شو **إِنْسَاؤُكُمْ حَرْثَ لَكُمْ فَتَوَارَحُكُمْ**، الایة یعنی ستاسو ښځي ستاسو پټی دي، خپلو کښتو (پټی) ته راځی الخ
نو تاسو چې څنگه غواړي د هغوی سره مجامعت کوي [۹] که د مخ نه د مخ په جانب کنبې
راځي. یا د وروسته نه د مخکي په جانب کنبې راځي، لیکن په مقعد (دشاحصه) کنبې د
دخول کولونه پرهیز کوي (ځکه چې دا مردار و بوی ناکه او مردار ځایي دی) او د حیض په
حالت کنبې جماع مه کوی، (ترمذي ابن ماجه دارمي)

تبیانات:

قوله: **فَاتَوَارَحُكُمْ** انی شتم:

د لفظ انی نه د روافضو باطل استدلال: - لفظ **أَنْ** مِنْ **أَيْنَ** معنی کنبې د عموم مکان
دپاره راځی "ای من این شتم" او د کيف په معنی کنبې هم راځی د کوم نه چه عموم احوال
مراد اخستې شی

روافض دواړه معنی اخستلوسره وطی فی الدبر جائز گرځولې دې او په قبائح کنبې
راگیرشو بعضې خلقو د عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ د یو مجمل کلام نه غلطه فائده اوچتولوسره
د هغوی طرف ته غلط نسبت کړې دې چه هغوی "انې شتم ای فی دبرها" فرمایلی دی دا
سراسر بهتان دې ځکه چه حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ وطی فی الدبر باره کنبې فرمایلی دې
"هل يفعل ذلك احدهن المسلمين" آیا یو مسلمان بدفعلی کولې شی؟

د استدلال جواب: - روافض چه د انې شتم نه کوم د عموم افعال اخستوسره وطی فی الدبر

جائز گر خولی دی ددی جواب دادی چه د آیت د سیاق او سیاق نه معلومیری چه دلته عموم موضع مراد نه دی بلکه عموم احوال مراد دی یعنی موضع خاص وی کیفیت عام وی به ناسته وی او که به ملاسته وی به اړخ وی پورته ښکته وی قعود وی دا ټول احوال جائز دی مگر شرط دادی چه وطی به موضع حرث کښې وی موضع فرث کښې نه وی شیعه به هر عمل کښې د مسلمانانو نه جدا تلل غواړی دلته هم هغوی جدا لار جوړه کړه "خذلهم الله كما خذلوا الاسلام".

[۳۴] زاناو له سره د شاعطفه د جماع کولو حرمت

۳۴- [۱۰] (۱) وَ عَنْ عُرْمَةَ بِنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْفَعِي مِنَ الْحَقِّ [۳] لَأَتَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَذْهَارِهِنَّ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت خزيمه ابن ثابت ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالى حق خبري کولو نه حيا نه کوي، [۳] تاسو د ښځو په مقعد کښې بدفعلي مه کوی، یعنی د خپلو ښځو سره لواطت مه کوی، احمد، ترمذی، ابن ماجه، دارمی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْفَعِي مِنَ الْحَقِّ:

د حياء تعريف: - حياء هغه تغيرته ونييلې کيږي چې د عيب لگيدو او د بد ونيلو د ويري په انسان کښې واقع کيږي.

د الله تعالى په حق کښې د حياء مطلب: - او چونکه د الله ﷻ په ذات کښې د څه قسم تغير واقع کيدل محال دی، په دې وجه دې ځانې کښې د حياء حقيقي معنی مراد نه ده بلکه دې ځانې کښې مجازی معنی مراد ده یعنی پريښودل نو د دې جملې مطلب دادی چې الله ﷻ ته په حق خبره کولو سره حياء نه ورځي، نو د دې په پس والا مضمون دپاره دا جمله د تهديد په طور ذکر کول د دې بد فعل ډير زيات مذمت (غندنه) او خرابی بيانول مقصود دی چې د دې حديث پاک نه معلومه شوه چې بدفعلي حرامه او ډير زيات قباحت والا کار دی

قوله: لَأَتَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَذْهَارِهِنَّ

ښځې سره په ډير کښې د جماع دوه مور توله او د هريو حکم: - علامه طيبي رحمه الله فرماني

- ① که يو کس دا بد فعل يو اجنبی ښځې سره اوکړی نو دا به د زانی په حکم کښې وی
- ② که خپلې بی بی یا وينځې سره اوکړی نو د حرامو مرتکب به وی. خو د دې په وجه به دې نشي سنگسارولې او نه به په ده باندې حد جاری کيږي البته ده ته به تعزير ا سزا ورکولې کيږي

چهل غلام سره ۵ لواطت سزا - علامه نووی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ یو کس خپل غلام سره بدفعلی اوکړه نو دا داجنبیه سره د بدفعلی په حکم کښې دې ، اوکه مفعول وړوکې وی یا مجنون وی یا ده سره زبردستی اوشی نو په مفعول باندې حد نشته دې

د لواطت په سزا کښې مذاهب :-

① د جمهورو په نزد د لواطت حکم هم د زنا د حد پشان دې چې کوم حد د زنا دې دغه حد به د لواطت هم وی

② امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې لوطی دپاره حد نشته دې بلکه تعزیر دې او تعزیر د حاکم په اختیار کښې وی . او په دې تعزیر دې فعل کوونکی لره قتل کولې هم شی او په ده باندې دیوال هم راغورزولې شی . او سنگسارولې هم شی گویا د حد نه هم زیاته تعزیراً سزا ورکولې شی .

[۲۱۹۲] خپلې ښځې سره د شاطره راتلونکې باندې لعنت

— [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَتَهُ فِي دُبْرِهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی ② هغه سړي ملعون لعنتي دي چې د خپلې ښځې سره بدفعلي وکړي ، (احمد ابو داود)

تسہیلات:

نوله: فی دُبْرِهَا:

د لواطت د گناه لوقوالې: خپلې بی بی سره چه ښځه هم ده بدفعلی کول خومره لونی جرم دې نو د پردو ماشومانو قریب البلوغ او سړو سره د بدفعلی کونکی به کومه ټکانه وی پخوانو امتونو کښې قوم لوط په مکمل توگه ددې جرم په سزا کښې تباہ شوې دې . په دې خراب کار سره عرش په لړزیدو کیږی . بعضې وائی چه د دې فعل نه پس ددې جرم مرتکب په اووه سمندرونو کښې هم غسل اوکړی بیا هم ده نه طهارت نه حاصلیږی . ښکاره خبره ده چه ظاهري غسل او اوبو سره دغه باطني خباثت او گناه چرته ختمیدې شی .

د لواطت په سزا کښې مذاهب :-

① د جمهورو په نیزد لواطت سزا د زنا د حد په شان ده لهدا هم دهغې په شان حد نافذ کیږی صاحبین هم د جمهورو سره دی .

② امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په لواطت کښې تعزیر دې

ه اول فریق ه لال، - د حضرت علی علیه السلام نه نقل دی چه هغه لوطی سنگسار کړې وو د حسن بصری رحمته الله علیه او ابراهیم نخعی رحمته الله علیه نه هم دغه شان نقل دی

⑦ په عقلی دلیل کښې جمهور فرمائی چه په لواطت سره قضاء شهوت په مکمل درجه سره کیږی لهذا دا د زنا په حکم کښې دې

ه دویم فریق ه لیل، - ځکه چه دا د یوحنا لدې راوستل گران دی که چرې دا په یوحنا کښې په متعین توگه باندې داخل وې نوصحابه کرام به د دې په سزا کښې مختلف نه وې حالکه مختلف صحابه کرامو مختلف سزاگانې ورکړی دی. دا د دې خبرې دلیل دې چه په دې کښې حدنشته دې البته تعزیر دې په تعزیر کښې دې قتل کولې هم شی سنگسار کولې هم شی ځکه چه تعزیر د امیر په اختیار کښې دې. لهذا په احنافو باندې دا اعتراض د حسد د وجې نه دې چه هغوی د لواطت د حد قائل نه دی حالکه د هغوی په نیزخود حد نه هم په دې بد عمل باندې د سخت نه سخت سزا ورکولې شی.

د لوطی په سزا کښې د صحابو اختلاف، - ① چا لوطی د غرنه راغورزولې دې

② چا پرې دیوال راگزار کړې دې

③ چا په سمندر کښې دوب کړې دې

④ چا په اور کښې سوزولې دې

⑤ چا د چت نه راگزارولوسره پرې د شانه کانړی ورولې دی.

[۴۸۳] لوطی ته د الله تعالی نظر نه کول

۴۸۳- [۱۳] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «إِنَّ الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبُرِهَا لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِ». رَوَاهُ فِي تَرْغِيمِ السُّنَّةِ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهریره رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل ② کوم سړی چې د خپلې ښځې سره بد فعلی کوي، الله تعالی تعالی د هغه طرف ته د رحمت او شفقت په نظر سره، نه گوري، (ترمذي)

تسهيلات:

نوټ: - د دې حديث تشریح د حديث نمبر (۳۱۸۳)، په تسهیل کښې ذکر شوې ده.

[۴۸۵] په لوطی باندې د الله تعالی غصه

۴۸۵- [۱۳] (۲) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۳] «لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى

(۱) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب النكاح / النهي عن إتيان النساء في أدبارهن (رقم- ۱۹۲۳)

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية إتيان النساء من أدبارهن (رقم- ۱۱۶۵)

رَجُلًا وَأَمْرًا فِي الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱) او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ الله تعالى ﷻ دهغه سري طرف نه، د رحمت او شفقت په نظر سره، نه گوري چې د سري يا د ښخي سره بدفعلي کوي، (ترمذي).

تسهيلات:

نوټ: - د دې حديث تشریح د حديث نمبر، ۳۱۸۳، په تسهيل کښې ذکر شوي ده

[۳۱۹۶] د غيله ممانعت

«... [۱۳] (۱) وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «لَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ بِرَأْسِ الْفِيلِ يَذْرُوكُ الْفَارِسَ قَيْدَ عِثْرَةٍ عَنْ قَرِيْبِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او بي بي اسما بنت يزيد رضی اللہ عنہا وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل ﷺ چې تاسو خپل اولاد په مخفي (پټ) طور سره مه قتلوی، ﷺ ځکه چې غيل، په سواره باندې اثر اندازه کيږي، او هغه د آس نه غورخوي، (ابوداؤد).

هل التقات: ۱) الفيل: ماشوم ته په حمل کښې پټ ورکولو سره چه کومه بيماري پيدا کيږي هغې ته غيل وائي ۲) الفارس: شهنسوار، په آس باندې سور شوي کس، ۳) قَيْدَ عِثْرَةٍ: راويغورزولو.

تسهيلات:

نوله: قَيْدَ عِثْرَةٍ:

د لفظ يدمثرو لغوي تحقيق: - د عثريد عثرد عثرة د راغورزولو په معنی کښې دې يعنی د داء الفيل اثر به دهغه ماشوم په خپو اوبدن د کمزورنې په صورت کښې ظاهريږي. کله چه ماشوم سري شى اوپه اس باندې سوريږي او هغه زغلوى نو دا بيماري خپل اثر ښائي نو هغه د آس نه پريوځي او هلاکيږي لکه چه دا پټ قتل دې نو او وفرمايلي شو چه خپل اولاد مه قتل کوڼي د داء الفيل تفصيل تير شوې دې چه د دې بيمارنې اثر په اندامونو باندې پريوځي اودا ټوله خرابي د دغه غلطو پيښو نتيجه ده چه د خاوند د جماع په وجه چه د ښخي پيښي خراب شو او ماشوم او څکل يا د حمل په حالت کښې هغې سره جماع او کړې شوه

د فيل په احاديثو کښې تعارض: - دلته سوال دا پيدا کيږي چه دې نه وړاندې ښي کريم د غيل عمل مباح گرځولې دې په دوو حديثونو کښې دا خبره راغلې ده چه غيل سره هيڅ نه کيږي او اوس په دې حديث کښې د غيل نقصان منلې شوې دې؟

(۱) اخرجه ابو داود فى السنن كتاب الطب / باب فى الفيل (رقم- ۳۸۸۱) وابن ماجه فى كتاب النكاح / الفيل (رقم- ۲۰۱۲) / احمد فى المسند: ۴۵۸/۶

د تعارض جوابونه: ① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په تیرو شوو احادیثو کښې د غیله د نقصان نفی د اهل جاهلیت د عقیدې په رنرا کښې وو چه هغوی د غیلې اثر مؤثر حقیقی گمړنو نونې کریم نفی او فرمایله او دلته په دې کښې فی الحمله د اثر طرف ته اشاره کړې ده چه فی الحمله د دې اثر پریوخی

② دا په شروع کښې نېی کریم اراده کړې وه چه غیله حرام او ګرځوی روستو بیا د نېی کریم اجتهاد بدل شو د زیر بحث حدیث تعلق کیدې شی هغه زمانې سره وی کوم وخت چه د غیله د ممانعت خبرې کیدلې [الکاشف ۱/۲۳۱].

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۱۹۷] د عزل مشروط جواز

«— [۱۵] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: «تَهَيَّأْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَقْعَلَ عَنِ الْخُرْقِ إِلَّا بِذَنْبٍ.» يَوْفَاؤُنْ مَا جَاءَهُ.

ترجمه: حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حري د آزادي ښځې سره د هغه د اجازت نه بغير، د عزل کولو نه منع فرمایلي ده، (ابن ماجه، تسهيلات:

قوله إِلَّا بِذَنْبٍ)

آزادي ښځې هغه د عزل اجازت فوېنتل: ① د آزادي ښځې سره که د جماع په وخت کښې عزل اوشی نو دهغې نه اجازت اخستل ضروری دی د هغې د اجازت نه دې بغير عزل او نه کړې شی

د اجازت فوېنتل دوه وجوهات: ① که ښځه بېجې غواړی نو سړی ته دا اختیار نشته دې چې هغه د ښځې دا خواهش پورا نه کړی او د عزل په وجه بېجې نه پيدا کيږي ② د عزل په وجه د ښځې په جنسی لذت کښې کمې راځي که يوه ښځه د عزل په وجه خپل جنسی خواهش کښې کمې محسوسوی نو دا هغې سره بې انصافی ده. په دې وجه ضروری ده چې د عزل دپاره دې د ښځې نه اجازت طلب کړې شی که هغه اجازت اوکړې نوبيا عزل کولې شی، او که اجازت ورنکړی نو عزل دې او نه کړې شی.

[۶] بَابُ مَسْئَلَةِ خِيَارِ الْعَتَقِ

خلاصة الباب :-

فيه أربعة احاديث مستملة على ثلاث مسائل:

- ① ثبوت خيار العتق للأمة إذا كان زوجها عبداً: ۱، ۲.
- ② جواز الشفاعة في الرجوع إلى الزوج السابق: ۲.
- ③ امتداد خيار الأمة إلى قبل الجماع مع الزوج: ۳.

الفصل الأول

[۲۱۹۸] وينبغي ته دآزادی شخه روسته د نکاح دفسخ اختیار

۳۸۸- [۱] (۱) عَنْ عُرْوَةَ «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ هَذَا فِي بَرِيرَةَ: [۲] خَذِيهَا فَأَعْتِقِيهَا وَكَانَ زَوْجُهَا عَبْدًا [۳] فَخَيَّرَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخْتَارَتْ نَفْسَهَا [۴] وَلَوْ كَانَ حُرًّا لَمْ يُخَيَّرَهَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت عروه د ام المؤمنین بی بی عائشی ؓ نه نقل کوي چې رسول الله ﷺ بی بی عائشی ؓ ته د بریره ؓ په باره کښې وفرمایل چې هغه واخله، او بیا هغه آزاده کړه، او د بریره ؓ خاوند غلام وو، [۵] ځکه حضور ﷺ هغه ته اختیار ورکړي وو، او بریره ؓ د دي اختیار مطابق خپل خان د خپل خاوند نه جدا کړي وو، [۶] او که د هغه خاوند آزاد وی، نو حضور ﷺ به هغه ته دا اختیار نه وو ورکړي، (بخاری مسلم)

تسهيلات

فوله: خَذِيهَا فَأَعْتِقِيهَا وَكَانَ زَوْجُهَا عَبْدًا:

د حديث پس منظور او شان ورو ده: - مدینه منوره کښې د يو يهودی وينځه وه دکومې نوم چه بریره وه دهغې مالک د . اوقيه په بدله کښې هغه مکاتبه جوړه کړه دبدل او کتابت د امداد په سلسله کښې بریره حضرت عائشی ؓ له راغلې وه حضرت عائشی ؓ هغه واخسته او بیاني آزاده کړه د آخستلو په وخت کښې د بریره يهودی مالک ددې شرط ذکر اوکړو چه د بریره د ولاء حق دهغې دمه کيدونه پس هم مونږ ته ملاوېږي حضرت عائشه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الإجارة/باب بیع الولاء و هینه (رقم- ۲۵۳۵) وسلم فی کتاب العتق/باب إنما الولاء لمن أعتق (رقم) ۸ - (۱۵۰۴) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق/باب فی المملوكة تعتق وهي تحت حر أو عبد (رقم- ۲۲۳۳) والترمذی فی کتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی المرأة تعتق ولها زوج (رقم ۱۱۵۴) والسنانی فی کتاب الجهاد/باب: خيار الأمة تعتق وزوجها حر (رقم- ۳۴۴۹) وابن ماجه فی کتاب النکاح / خيار الأمة إذا اعتقت (رقم- ۲۰۷۴) کتاب الطلاق/باب ما جاء فی الخيار (رقم- ۲۵) واحمد فی المسند: ۴۲/۶

﴿عقدا﴾ ددې خبرې ذکر د نبي کریم په وړاندې اوکړو نبي کریم ډیر خفه شو او خطبه نې ورکړه ونی فرمائیل : فقضاء الله الحق وشرط الله الوفی واما الولاء لمن اعنق . د حضرت بریره ﴿عقدا﴾ یوځوند وو چه د هغه نوم مغیث وو هغه هم اول غلام وو روستو هغه ته هم آزادۍ ملاؤ شوه په دې سلسله کښې حضرت بریره ﴿عقدا﴾ ته د خیار عتق یعنی اختیار طلاق په وجه د عتق حاصل شو هم ددې خیار عتق په تفصیلات کښې د فقهاء کرام اختلاف پیدا شوې دې

د وینزې آزادیدو په وخت کښې درې صورتونه :- ① په دې باندې د ټولو اتفاق دې که چرې د وینځې د آزادولو په خت د هغې خاوند غلام وی نووینځې ته خیار عتق یعنی د طلاق اختیار په ورته ملاوېږي .

② په دې باندې هم د ټولو فقهاءو اتفاق دې که چرې په یوځانی باندې دواړه ښځه اوځوند آزاد شی نوچاته به هم خیار عتق حاصل نه وی .

③ که چرې د وینځې د آزادۍ وخت کښې خاوند آزاد وی نووینځې ته به خیار عتق ملاوېږي که نه ؟ په دې کښې

د خاوند د حریت په صورت کښې وینزې ته په خیار عتق کښې مذهب :-

① د فقهاء کرامو اختلاف دې د ائمه احناف په نیز وینځې ته به په هر حالت کښې خیار عتق ملاوېږي که د هغې خاوند غلام وی او که آزاد وی .

② د جمهور او شوافعو په نیز خیار عتق صرف په هغه صورت کښې دې کله چه خاوند غلام وی او ښځه آزاده شی . که چرې خاوندنې آزاد وی نووینځې ته به خیار عتق حاصل نه وی

د غیر ملت په ملت کښې اختلاف :- ① د احناف او جمهورو په مینځ کښې چه کوم اختلاف دې داد تخریج علت د وجې نه دې جمهورو د خیار عتق دپاره چه کوم علت راوستې دې هغه دادې چه کله وینځه آزاده شی نو اوس به هغه د غلام خاوند لاندې اوسیدو سره شرم محسوسوی ځکه چه په دواړو کښې کفایت پاتې نه شو او که چرې خاوند آزاد وی نو هیڅ شرم نه دې ددې دپاره هغه ته خیار نشته په غلام کښې شرم دې نولهته اختیار دې

② د احنافو په نیز د خیار عتق علت د آزادۍ نه پس شرم نه دې بلکه د دریو طلاقو اختیار دې ځکه چه د طلاق مدار په ښځو باندې دې که چرې ښځه وینځه ده نوځاوند ته د

دوو طلاقو حق حاصل دې "طلاق الامة اثنتان" او که چرې ښځه آزاده وی نوځاوند ته د دریو طلاقو اختیار حاصلېږي احناف فرمائی د آزادۍ نه پس د دغه ښځې طرف ته یوزیاتی

دریم طلاق متوجه شو . لهذا دې له د دغه زیاتی بوج د لرې کولو حق حاصل دې کوم چه خیار عتق دې داد خیار عتق علت هم دې او فائده او حکمت هم دې .

ه اول فريق اول دليل ۱:- ① زیر بحث حضرت عروه رضی اللہ عنہ عن عائشہ رضی اللہ عنہا روایت د دوی مستدل دې په کوم کښې چه "کان زوجها عبدا" واضح الفاظ راغلی دی "ولو کان حرا لم یخبرها" الفاظو سره د مخالف طرف رد هم اوشو او مسئله هم صفاشوه

ه اول فريق د اول دليل جواب ۱:- د "ولو کان حرا لم یخبرها" الفاظ د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نه دی بلکه د حضرت عروه رضی اللہ عنہ الفاظ دی ځکه چه حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا خود مغیث ذکر کیدو روایت بار بار بیان کړې دي

ه اول فريق دویم دليل ۲:- ② عقلی دليل هم د دوی مستدل دې چه په حقیقت کښې ددې مسئلې د علت طرف ته اشاره ده که چرې خاوند غلام وی نو د هغه ماتحت اوسیدو کښې شرم دې اوکه چرې خاوندنی حرو وی نو هیڅ شرم نشته لهذا هغې ته خیار نشته نو په مسئله کښې څه غبار نشته.

ه اول فريق د دویم دليل جواب ۱:- د عبدالله دې د آزادي ښځې اوسیدل شرم دې نو دا علت بیانول صحیح نه دی ځکه چه د حره په شروع کښې د غلام ماتحتی کښې راتلل شرم دې لیکن هغه د مخکښې نه د هغه په نکاح کښې مستعمله مستفرشه وی نو په دې کښې به دغه وخت څه شرم وی؟

ه دویم فريق دلائل ۱:- ① ((روي مسلم عن عبد الرحمن بن القاسم الى آخر الحديث قال القاسم وحدثت فقال عبد الرحمن وکان زوجها حرا)). زجاجة المصابيح : ج ۲ ص ۴۳۰

② ((روي البخاري واصحاب السنن عن ابراهيم عن الاسود عن عائشة في قصة برة وفي آخرها وکان زوجها حرا)). ربحواله زجاجة المصابيح ج ۲ ص: ۲۲۸، بخاری ج ۲ ص: ۹۹۹.

③ ((وفي رواية الترمذي قالت كان زوج برة حرا فخيرها النسي)). (ايضا)

④ ((وروي ابو داود عن الاسود عن عائشة ان زوج برة كان حرا حين اعتقت)). (زجاجة ج ۲ ص ۴۳۱)

⑤ ((وروي الطحاوي وابن ابي شبة عن طاؤس قال للامة النخار اذا اعتقت وان كانت تحت قرشي وفي رواية لها عنه قال لها النخار في الحرة والعبد)). (ايضا)

⑥ ((وروي ابن ماجة والنسائي عن الاسود عن عائشة انها اعتقت برة فخيرها النسي هو كان لها زوج حرا)). (ايضا)

⑦ ((وروي ابن ابي شبة عن ابن سيرين والشعبي نحوه وفي رواية له عن مجاهد قال لها النخار ولو كانت تحت امير المؤمنين)). (زجاجة المصابيح مشكوة الحنفى: ج ۲ ص ۴۳۱).

⑧ دارقطني رحمته الله يو روایت نقل کړې دې ((قال رسول الله ﷺ لبيرة ملكيت بهضك فاختراري)) دلته دې روایت کښې د خیار عتق علت بیانولو سره نښی کریم پخپله فیصله او کړه چه د خاوند

اعتبار نشده که هغه غلام وی او که حروی شرط دادې چه بنخه دخل اختيار مالکه جوړه شی اوس دته مطلق د ملکیت بضعه د فاختاری سبب گرځولې شوې دې دخاوند لخوا نه دې ساتلې شوې افسوس سره لیکلې کېږي چه دومره روایات دی او صاحب مشکو: یوهم نه دې نقل کړي

د اول فریق د اول او دویم دلیل دوه جواونه: ① اول فریق "وکان زوجها عبدا" اختیار کړې دې اودویم فریق "وکان زوجها حرا" اختیار کړې دې نو په ظاهره دې معارض روایاتو کښې یو طرف ته خو ترجیح نه شی ورکولې بیا به په دې روایتونو باندې عمل څنگه کولې شی نواحت ف د تطبیق صورت اختیار کړې دې هغوی فرماني چه کله "وکان زوجها حرا" اختیار کړې شونو په ټولو روایتونو باندې به عمل اوشی او هغه داسې چه مونږ دحر او عبد دواړه متضاد الفاظ به په یو وخت باندې نه حمل کوو بلکه د تطبیق په غرض سره مونږ به حربه جدا زمانه باندې حمل کو او عبد به په جدا زمانه باندې حمل کوو. نواصولی قاعده داده چه په حرم مسلم باندې عبدیت نه شی شروع کیدې او په عبد مسلم باندې حریت شروع کیدې شی

② اود بریره څخه خاوند مغیب اول غلام ووروستو آزاد شو نو د هغه په حق کښې چه د عبدیت کوم الفاظ راغلی دی دا حکایت په تیره شوې زمانه باندې محمول دی یعنی "وکان عبدا" پخواشې زمانه کښې غلام وو اوس د بریره د آزادۍ په وخت کښې نه وو نو هغه خو واقعی اول غلام وو او چرته چه د "وکان زوجها حرا" الفاظ راغلی دی نو دا الفاظ د حالت عتیق او خيار عتیق په وخت باندې محمول دی نتیجه دا شوه چه مغیب حرو و او بریره ته ښی کړیم د خيار عتیق حق ورکړو معلومه شوه چه د حربه ماتحتۍ کښې که چرې وبنځه آزاده شی نو هغې ته به هم خيار عتیق حاصل وی او په عبدیت کښې ئی ټول منی

[۳۴۴] دیو غلام دپاره د نبی علیه السلام سفارش

۳۴۴- [۱] (۲) [۱] رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: [۲] «كَانَ زَوْجُ بَرِيرَةَ عَبْدًا أَسْوَدَ أَبْقَالَ لَهُ مُهَيْتٌ [۳] كَأَنَّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَطُوفُ خَلْفَهَا فِي سِكَكِ الْمَدِينَةِ وَدُمُوعُهُ كَيْسَلٌ عَلَى خَدَيْتِهِ [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبَّاسٍ، يَا عَبَّاسُ، أَلَا تَحِبُّ مِنْ حُبِّ مُهَيْتٍ بَرِيرَةَ، وَمِنْ بَغْضِ بَرِيرَةَ مُهَيْتًا [۵] فَقَالَ النَّبِيُّ: لَوْ رَأَيْتِيهِ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَأْمُرُنِي [۶] قَالَ: إِنَّمَا الشُّغْرُ، قَالَتْ: لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس ؓ وایي [۲] چې د بریره ؓ خاوند یو تور رنگي غلام

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الطلاق / باب شفاعه النبی صلی الله علیه وسلم فی زوج بریره (رقم- ۵۲۸۴) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق / باب فی السلوکة تعقیق وهی تحت حر او عبد (رقم- ۲۲۳۱) والترمذی فی کتاب الرضاع عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء فی المرأة تعقیق ولها زوج (رقم- ۱۱۵۵) واحمد فی المسند: ۱۸۴۱۵

وو، چې مغیث نوم یې وو، [۲] زما د سترگو مخکې اوس هم هغه منظر دي، چې مغیث په بریره (۱) پسي وروسته وروسته د مدینې په کوڅو کښې ژپدلی ګرځیدلی، او د هغه د سترگو نه اوبښکې څښدو سره د هغه په بریره پریوتلې، [۲] یوه ورځ حضور (ﷺ) حضرت عباس (رضی الله عنه) ته وفرمایل چې ای عباس! (۱) آیا تا ته په دي تعجب نکوي چې د مغیث بریره (۲) څومره خوښه ده، او بریره (۳) د مغیث نه څومره نفرت کوي، [۵] بیا حضور (ﷺ) بریره (۴) ته هم وفرمایل چې کاش چې نا مغیث ته رجوع کړي وای، یعنی د مغیث سره دي دوباره نکاح کړي وای، بریره (۵) عرض اوکړو چې یا رسول الله (ﷺ) تاسو ماته په طور د وجوب، د دې حکم راکوی، [۶] حضور (ﷺ) ورته وفرمایل چې ای بریره! (۶) زه خو سفارش کوم، یعنی په طور د وجوب نه، بلکې بطریق استحباب تا ته سفارش کوم بریره (۷) اوویل چې زما هغه ته د رجوع کولو هیڅ ضرورت نشته، یعنی ماته د هغه سره وسیدل منظور نه دی، بخاري
 حل التعلات - ① یګګ: کوڅه، ګلی، ② اَلْعَقَق: سفارش کوم

تسبیلات:

نور: - د حدیث مطلب د ترجمې څخه واضح دي د اضافی شرحې ضرورت نشته

الفصل الثاني

[۲۲۰۰] د زوجینو په آزادولو کښې د غلام آزادولو ته ترجیح ورکول

... [۳] (۱) «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَعْتِقَ مَمْلُوكَيْنِ هَذَا وَزَوْجَهُ ② فَسَأَلَتِ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ③ فَأَمَرَهَا أَنْ تَبْدَأَ بِالرَّجُلِ قَبْلَ الْمَرْأَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ.

ترجمه: [۱] د بي بي عائشي (رضی الله عنها) نه روایت دي چې هغی د خپل دوه مملوک د آزادولو اراده وکړه، چې په خپلو کښې ښځه اوځاوند وو، [۲] نو د نبی کریم (ﷺ) نه یې پوښتنه وکړه، [۳] حضور (ﷺ) ورته د ښځې نه مخکې د سړي د آزادولو حکم ورکړي (چې ښځې ته د نکاح فسخ کولو اختیار باقي پاتې نشي، ابو داود د نسایي

تسبیلات:

قوله: أَنْ تَبْدَأَ بِالرَّجُلِ:

د ښځې نه مخکې د سړي آزادولو وجه: حضرت عائشه (رضی الله عنها) دوه مملوک وو په هغوی کښې یوه ښځه او بل ځاوند وو یعنی د دواړو په مینځ کښې د ښځې ځاوند رښته وه

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق / باب فی المملوکین یعنغان معا هل تغیر امراته؟ (رقم - ۲۲۳۷) والنسائی فی کتاب العیاد / باب: څیار المملوکین یعنغان (رقم - ۳۴۴۶) وابن منجه فی باب من اراد عتق رجل وامراته فلیبدأ بالرجل

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا دواړه آزادول غوښتل نو د نبی کریم نه شی معلومه کړه نبی کریم
اوفرمانیل چه سرې اول آزاد کړه

① «أَنْزَلَ قَوْمًا عَلَى الْإِسَاءِ» ۳۲. د فضیلت خیال ساتلې شوې دې

② عموماً سرې وینځه په نکاح کښې ساتی په هغه ډیر ناخوښه نه تیریرې خو چه ښځه کله
آزاده وی او خاوندنی غلام وی نو په دې کښې ښځه شرم محسوسوی په دې وجه د سرې اول
آزادولو حکم اوشو

③ د سرې په آزادولو سره به ښځې ته د نکاح د فسخ کولو اختیار حاصل نه شی نو بقا،
نکاح د انقطاع نکاح نه اولی وی

[۲۷۰۱] د آزادی څخه روسته په جماع کولو سره د نکاح فسخ کولو اختیار ختمیدل

«... [۳] (۱) وَعَنْهَا «أَنْ بَرِيرَةَ عَتَقَتْ وَهِيَ عِنْدَ مُغِيثٍ» [۲] الْفَرَّازْدَقِيُّ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. هَذَا إِنْ قَرَّبَكَ فَلَا خِيَارَ لَكَ».

قوجه: [۱] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې بريره رضی اللہ عنہا په داسې حال کښې آزاده شوي وه،
چې هغه د مغيث په نکاح کښې وه، [۲] رسول الله رضی اللہ عنہ هغې ته «د خپلې نکاح د باقي ساتلو
په فسخ کولو، اختیار وکړي، لیکن دا بي هم ورته فرمایلي وو چې که ستا خاوند ست
سره جماع وکړي، نو تا ته به د المخیار حاصل نه وي (ځکه چې په دي صورت کښې به دا
گنجل کیږی. چې ته د هغه په خاوندتوب راضي يي، ابو داود.
اوداب د دریم فصل نه خالي دي

تسهيلات:

نوب - د دې حديث تفصيل چې د خيار العتق مسئله ده د حديث نمبر (۳۹۹۸) په تسهيل
کښې

[۶] بَابُ الصَّدَاقِ

ذمہ بیان

خلاصۃ الباب :-

فیہ ثمانیۃ احادیث مشتملۃ علی خمس مسائل:

- ① كون المهر غير المال: ۱، ۸.
- ② كون المهر قليل من المال: ۴، ۵.
- ③ القدر المنصوص من المهر: خمس مائة دراهم: ۲، ۳ - أربعة آلاف درهم: ۷.
- ④ الاستحلال بإعطاء المهر المعجل: ۴.
- ⑤ انعقاد النكاح بمهر المثل: ۶.

د قرآن مجید د مهر د فرضیت ثبوت :-

- ① (وَأَتَيْنَاهُمُ أَزْوَاجًا) (سورت نساء: ۲۰).
- ② (وَأَجَلَ لَكُمْ مَّا وَرَّاءَ ذَلِكَ أَن تَتَّقُوا يَأْتُوا لَكُمْ) (سورت نساء: ۳۴).
- ③ (وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ مَغْلَّةً) (سورت احزاب: ۵۰).
- ④ (قَدْ عَلِمْنَا مَا أَفْرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ) (سورت نساء: ۴).

د لفظ صداق تحقیق: - صداق په وزن د کتاب د ښځې مهرته وائی ددې جمع صدق د کتب په شان راځي. په صداق کښې د صاد کسره زیات فصیح او فتح هم مشهوره ده ملاعلی قاری رحمته فرمائی مهرته صداق ځکه اوونیلې شو - لانه بظهوره صدق میل الی الرجل الی المرأة - په عربی کښې المهرهم ونیلې کیږي د کوم جمع چه مهوړ راځي.

د نکاح د صحت دپاره د مهر لازم: - د خاوند د طرف نه د حقوق زوجیت په معاوضه کښې چه څه ورکولې شی هغه مهردې د نکاح د صحت دپاره د مهر کیدل ضروری دی ددې نه بغیر نکاح صحیح نه ده. او که چرې تذکره ئی اونه کړه نو مهر مثل به لازم راځي نکاح به ئی صحیح شی.

مهر د ښځې مال حق: - مهر خالص د ښځې حق دې کوم خلق چه د لور خور په نوم باندي مهر وصول کړی او بخیل مصرف کښې راوولی دا د ښځو په حق کښې لونی ظالمان خلق دی او بیره د بې شرمی خبره ده چه لونړه خرڅه وی. په علماء حق باندي فرض دی چه دې خراب رسم او ظلم خلاف د حق آواز اوچت کړی.

د مهر حکمتونه: - ① حضرت شاه ولی الله رحمته د مهر د حکمتونو متعلق په حجة البالغه کښې لیکلی دی چه نکاح د یونظم او ضبط جوړ او ترتیب نوم دې د ښځې خاوند په مینځ

کښې د هميشه معاونت او نصرت او مدد نوم دې هم ددې جوړ نظم او ضبط د وجې په مهر مقرر شو دې دپاره چه بغير ضرورت نه خاوند ددې نظم په ماتولو کښې دخپل مهر يعنى مهر ضائع کيدو خطر محسوسوى گویا مهر مقررول چه د نکاح د دواړو مضبوطيا دپاره ضرورى دې

⑤ مهر مقرر کولو کښې په نکاح کښې عظمت او اهتمام پيدا کيږي ځکه چه خلق په طبعي توگه باندې د مال حرص کوى نو چه يوسړې د ملک بضعه په عوض کښې مال ورکوى نو: اخستونکى او ورکونکى دواړو په سترگو کښې به د نکاح عظمت پيدا کيږي او د جيښتى والو سترگې پخيدې شى چه زمونږ د زړه د تکرې يوسړې په مفت کښې مالک نه دي جوړ شوي

⑥ مهر مقررولو سره په زنا او نکاح کښې فرق ښکاره کيږي. بيا د مال په اخستلو وړ کولو کښې چونکه دخلقو عادتونه او د حرص درجات بل د انسانانو طبقات مختلف دي په دې وجه شريعت د مهر کم يا زيات مقرر کولو کښې څوک پابندنه کړل (يعنى جانب اکثر هم په مهر پابندى اونه لگوله).

الفصل الأول

[۲۲۰۲] د اوسپنې کتبه په مهر کښې مقرر کول

۳۳۳- [۱۱] (۱) عَنْ نَعْلٍ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَاءَهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَهَبْتُ نَفْسِي لَكَ فَقَامَتْ طَوِيلًا فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَوِّجْنِي إِنْ لَمْ تُكُنْ لَكَ فِيهَا حَاجَةٌ. فَقَالَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ تُصَدِّقُهَا؟ قَالَ مَا عِنْدِي إِلَّا إِرَارِي هَذَا.

توجه: ① حضرت سهل ابن سعد ؓ وايي چې يوه ورځ يوه ښځه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه، ② او هغې اوويل چې يا رسول الله ﷺ ما خپل خان ستا د پاره هبه کړى دى ويلو سره، هغه ښځه تر ډير وخته ولاړه وه، ددې پورې چې حضور ﷺ د هغې د خبرې څه جواب ورنه کړي، ③ او اوس لا حضور ﷺ پټه خوله وو، چې يو صحابي ودریدلو او عرض يې وکړي چې يا رسول الله ﷺ که ته ددې ښځې ضرورت نه محسوسوى نو د دې سره زما نکاح وکړه، ④ حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آيا ستا

۱) اخرجه البخارى فى باب: السلطان ولى لقول النبی صلی الله علیه وسلم: «زوجناکها بما معک من القرآن» (رقم- ۵۱۳۵) ومسلم فى کتاب النکاح/ باب الصدق، وچواز کونه تعليم قرآن. وخاتم حديد. وغير ذلك من قليل وكثير. واستحباب كونه خسمائة درهم لمن لا يجهف به (رقم- ۷۶ - ۱۸۲۵) رواه ابو داود فى السنن كتاب النکاح/باب فى التزويج على الصل يصيل (رقم- ۲۱۱۱) والترمذی فى کتاب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب منه (رقم- ۱۱۱۴) والنسائی فى کتاب الجهاد/باب: التزويج على سور من القرآن (رقم- ۳۳۳۹) وابن ماجه فى کتاب النکاح/ صدق النساء (رقم- ۱۸۸۹) ومالك فى السوطا کتاب النکاح/باب ما جاء فى الصدق والعباء (رقم- ۸) واحمد فى المسند: ۳۳۰/۵

سره يو څيز هم داسې شته، چې دې ښځې ته په مهر کښې ورکړی شي، [۵] هغه عرض اوکړو چې د دې تهېند (لنگ، نه علاوه) چې ما ترلی دی، بل هيڅ څيز نشته،

قَالَ قَالَ لَيْسَ وَلَوْ عَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ قَالَ لَيْسَ فَلَمْ يَحْزَنْ شَيْئًا [۶] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَلْ مَلَكَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ [۷] قَالَ نَعَمْ سُورَةُ كَذَا وَسُورَةُ كَذَا [۸] فَقَالَ لَقَدْ زَوَّجْتُكَ بِمَا مَلَكَ مِنَ الْقُرْآنِ [۹] وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ الطَّلِقُ فَقَدْ زَوَّجْتُكَ فَعَلِمَهَا مِنَ الْقُرْآنِ [۱۰] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۶] رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې لاږ شه (څه شي) ولتوه، اگر چې هغه د اوسپني گوتني وي، هغه صحابي ﷺ ډير تلاش وکړي، خو هيڅ څيز يې بيان نه پيدا کړی، [۷] بب حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آيا تا ته د قرآن مجيد نه څه ياد دي؟ [۸] هغه عرض اوکړو چې هو، فلاني فلاني سورتونه مې په ياد دي، [۹] حضور ﷺ وفرمايل چې د قرآن مجيد نه چې څه تا ته ياد دي، د هغه په سبب ما ستا نکاح د دې ښځې سره وکړه، [۱۰] او په يو روايت کښې دا الفاظ دي چې حضور ﷺ وفرمايل څه، ما ستا نکاح د دې ښځې سره وکړه، ته دی ته د قرآن مجيد تعليم ورکړه، (بخاري مسلم)

حَدَّثَنَا: ① ثَعْلَبِيُّ: چې ته هغې ته مهر ورکړې ② قَالَ لَيْسَ: ته لتون اوکړه

تسهيلات:

قوله: قَالَ قَالَ لَيْسَ وَلَوْ عَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ:

د مهر مقدار څومره پکار دي په دې کښې د علماء کرامو اختلاف دي

د اکثر مهر په مقدار کښې عدم تعين: - په دې خبره باندې ټول فقهاء متفق دی چه د مهر جانب اکثر کښې څه حد مقرر نه دي بلکه په قرآن کریم کښې الله تعالی لفظ "قنطاراً" ذکر فرمائيلې دي اگرچه مستحب دادی چه په مهر کښې غلونه وی اودغه دي دومره زیات نه وی چه خلق د نکاح کولو قابل پاتې نه شی اود مهر د بوج لاندې ځينې پاتې شی

د اقل مهر په مقدار کښې مذاهب: -

① امام مالک رحمه الله به نیز کم نه کم مهر ربع دینار دي

② د امام شافعی رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله به نیز د اقل مهر هم څه حد مقرر نه دي بلکه چه زوجین په کوم باندې راضی شی هم هغه صحیح دي د هغوی په نیز نکاح د بیع او شراء په شان مالی معامله ده مال پکار دي چه کم وی او که زیات، چه ښځه خاوندوی راضی نوڅه کوی قاضی

③ امام ابو حنیفه رحمه الله فرمائی چه اقل مهر لس درهم دي دي نه کم جائز نه دي د آخری حد دي

د اول فریق اول دلیل: - ① حدیث المجن د وی مستدل دي چه د نبی کریم په زمانه کښې

ممن المجن باندې نکاح شوې ده او د هال قيمت ربع دينار وو

ه اول فريق ه اول دليل جواب ۱- دا حديث د فريق ثالث خلاف مستدل نه دې خکه چه به شروع دور کښې ربع دينار يا ثمن مجن دا خيزونه د لس درهم برابر وو

ه اول فريق دويم دليل ۱- ⑦ په حد سره کښې لاس د ربع دينار بدله کښې کتې کړې کيږي نو د يواندام قيمت ربع دينار دې دلته په نکاح کښې ملک بضعه هم يواندام دې دې بدله هم ربع دينار کيدل پکار دی

داول فريق ه دويم دليل جواب ۱- د قطع يد مسئله خومونې هم په خپل عقلی دليل کښې پيش کوو خکه چه هلته هم د لس درهم ذکر دې هم دغه ربع دينار دې

د دويم فريق دلائل:- هغه اکثر احاديث د دوی مستدل دي په کومو کښې چه د شی قليل من المال ذکر دې لکه چه د بخاری په يوروايت کښې دی "ولو خاتمان حديد يوروايت کښې د ستوانو ذکر راغلې دې او په يوکښې د چواري ذکر دې په يوکښې د نعلين ذکر دې نه د مهر خه حد مقرر نه دې

د دويم فريق د دلائل ه دوه جوابونه:- ① په کومو خيزونو کښې د قليل شينونو وړ کولو ذکر راغلې دې دهغي نه مهر معجل مراد دې. د عربو عادات وچه په رومي ملاکات کښې به نې بی ته نه خه د تحفه په توگه وړ کول چه د مهر نه علاوه به د مخ کتلو تحفه وه يابه د مهر خه حصه وه لکه څنگه چه حضرت علی عليه السلام حضرت فاطمه عليها السلام ته يوه زغره وړ کړې وه حالته که مهر جدا مقرر وو.

② دا دهغه وخت خبره وه کوم وخت چه د مهر حد مقرر شوې نه وو. هم دغه وجه ده چه په احاديثو کښې تعليم القرآن په مهر کښې شمير کړې شوې دې حالته که هغه مال نه دې

د دويم فريق دلائل:- ① د قرآن عظيم د آيت **(قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ)** (سورة احزاب ۵۰). اد دوی مستدل دې طريقه د استدلال داسې ده چه الله تعالى کوم خه مفروض او مقرر کړی دی دهغي خه معتدبه معين مقدار کيدل پکار دی دغه شان آيت **(أَنْ تَنْقُضُوا أَمْوَالَكُمْ)** (سورة نساء ۲۲). هم يومعين او مقرر مقدار تقاضا کوی دا مقدار ضرور معلوميدل پکار دی د آياتونو د اجمال تفصيل دپاره حضرت ابن مسعود رضي الله عنه هغه حديث دې کوم چه دارقطنی اوييهقی نقل کړې دې "لامرودون عشرة دراهم"

② په دارقطنی اوييهقی کښې د حضرت علی عليه السلام هغه موقوف روايت هم دې "ولا يكون المهر اقل من عشرة دراهم" په دې روايتونو کښې سره د دې چه په انفرادی توگه باندې ضعف دې ليکن دکثرت طرق د وجې نه د حسن د درجې نه کم نه دې

③ ابن ابی حاتم رحمته الله د حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه دا حديث نقل کړې دې «قال قال رسول

به صلى الله عليه وسلم لامر الله من عمره، دي روايت ته ابن حجر رحمته الله حسن ونيلي دي
 زَوْجُكَ لَعَنَتَهَا مِنَ الْقُرْآنِ»:

ه قرآن تعليم مهر مقرر كول - ① د حديث ذدي لفظ نه په ظاهره دا معلوميري چه تعليم
 قرآن مهر مقرر كړي شوي دي امام شافعي رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله دا جائز منلي دي
 ② دامام مالك رحمته الله او امام ابو حنيفه رحمته الله په نيزدا جائز نه دي هغوی فرماني چه داسي
 كولو سره مهر مثل لږميري

ه اول فريق ه دليل - زير بحث حديث د دوی مستدل دي د كوم د ظاهر نه چې په مهر كښي
 تعليم القرآن مقرر كول صحيح ښودلی شوی دی

ه اول فريق ه دليل جوايو نه - ① د اسلام په شروع كښي بنی كريم قرآن عظيم د ژوند په
 هره شعبه كښي عام كول غوښتل د دي وجې نهې د نكاح د صحت دپاره د قرآن پاك تعليم
 په مهر كښي مقرر كړي وو چې قرآن پاك عام شی

② د دي حديث نه د اشاري په توگه داهم معلوم شوچه تعليم قرآن د هغه سړي دپاره په درجه
 د مجبورني مهر جوړيدې شی چا سره چه په پوره مالييت كښي يود اوسپني گوتمه هم نه
 وی داسي سړي په دنيا كښي څوك كيدې شی نودا يويې مثال صورت وو «والنادر كالمعدوم»
 ③ دا د نبی كريم صلى الله عليه وسلم خصوصيت وو چې په خپله نهې هم بغير مهر نكاح
 كولې شوه او بل دپاره نهې هم دعامو څيزونو مالياتو په ځاني به منافعو نكاح كولې شوه د
 دي وجې بل چا دپاره بغير د مهر نه نكاح جائز نه ده او كه چا او كړه نو مهر مثل په بري
 واجب وی په دي خصوصيت باندي دا دوه روايات دليل دی

(۱) په ابو داؤد شريف كښي په روايت د مكحول د انقل دی «انه كان يقول ليس ذالك لاحد بعد رسول
 الله صلى الله عليه وسلم» معلومه شوه چه دا خصوصيت د پيغمبر وو

(پ) په سنن سعيد بن منصور كښي يو حديث داسي هم دي «عن ابي النعمان الاذدي قال قال رسول
 الله صلى الله عليه وسلم امرأة على سورة من القرآن ثم قال لا يكون لاحد بعدك مهرا»

ه دويم فريق ه دليل - د مهر په وجوب كښي چه څومره روايات دي هغه د دوی دلائل دي
 [۲۲۰۲] د اذواج مطهرات رحمته الله د مهر مقدار؟

۳۳۳- [۲] (۱) وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: «سَأَلْتُ عَائِشَةَ كَمْ كَانَ صَدَاقُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 قَالَتْ: كَانَ صَدَاقُهُ لِزَوْاجِهِ ثِنْتَا عَشْرَةَ أَوْقِيَةً وَثَلَاثُونَ قَالَتْ: أَتُدْرِي مَا الثُّنْشُ؟ قُلْتُ: لَا [۲] قَالَتْ: نِصْفُ
 أَوْقِيَةٍ فَبَلَكَ ثَمَامًا وَدُرْهَمًا [۳] رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَثَلَاثُونَ بِالرُّفْعِ فِي شَرْحِ الشُّنَّةِ وَفِي جَمْعِ الْأَصُولِ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب النكاح / باب الصداق. وجواز كونه تعليم قرآن. وخاتم حديد. وغير ذلك من قليل وكثير.
 واستجاب كونه خسمائة درهم لمن لا يجهف به (رقم- ۷۸ - ۱۹۲۶) واخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب
 الصداق (رقم- ۲۱۰۵) وابن ماجه في كتاب النكاح / صداق النساء (رقم- ۱۸۸۶)

توجه: ۱) او حضرت ابو سلمه ؓ وایي چې ما د ام المؤمنين بي بي عائشي ؓ بوبسته وکړه چې نبی کریم ﷺ د خپلو بیبیانو مبارکو خورمه مهر مقرر کړی وو؟ ۲) بي بي عائشي ؓ وفرمايل چې حضور ﷺ د خپلو بیبیانو د پاره د دولس اوقیه او یو نش مهر مقرر کړی وو، ۳) بي بي عائشي ؓ بوبسته وکړه چې پوهیږی نش څه ته وایي، عرض وکړو، چې نا، ۴) نو هغی وفرمايل چې یو نش د نیم اوقیه برابر وي، دغه شن د دولس اوقیه او یو نش مجموعي مقدار د پنځه سوه درهم برابر شو ځکه چې یو اوقیه د څلوېښت درهم برابر وي، ۵) دا روایت مسلم ؒ نقل کړي دي او شرح السنه او د اصول په ټولو کتابونو کښې لفظ نش د نون په پیش سره یعنی نش منقول دي (اصول د حدیث هغه کتابونو ته وایي چې په هغه کښې ټول احادیث د سند سره لیکلي وي).

هل الثقات: ① اوقية: د اوقیه جمع اواق ده. یواوقیه د څلوېښتو درهم وی ② کش: د کش نصف اوقیه وی یعنی شل درهم نش دی نو د دولس نیم سوو اوقیه نه پنځه سوه درهم پوره شو

تسهيلات:

قوله: صدقة لزوجيه ثمانية أوقية

د بعضي ازواج مطهراتو د مهر تعداد: - د عام ازواج مطهرات مهر هم دومره وو یعنې پنځه سوه درهم، او هم د دې ذکر عام روایاتو کښې ملایوږی. او د ام حبیبه ؓ مهر څلور زره درهم وو لیکن هغه د نبی کریم د طرف نه د حبش نجاشی بادشاه مقرر کولو سره ادا کړې وو لهدا د دې روایت دې سره هیڅ تعارض نشته دې

د درهم مقدار: - لس درهمه غالبا د دوه نیمې ټولې چاندنی د وزن برابر وی مظاهرق کښې لیکلی دی چه پنځه سوه درهم د چاندنی د مقدار یو کلو پنځه سوه دیرش گرام وی

الفصل الثاني

[۲۲۰۴] ذریات مهر معانیت

۲۲۰۳- [۳] (۱) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: [۲] أَلَا تَقَالُوا صَدَقَةَ النِّسَاءِ فَإِنَّهَا لَوَ كَانَتْ مَكْرَمَةً فِي الدُّنْيَا وَتَقْوَىٰ عِنْدَ اللَّهِ لَكَانَ أَوْلَاكُمْ بِهَا نِسَاءُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] مَا عَلِمْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَكَحَ شَيْئًا مِنْ نِسَائِهِ وَلَا أَلَكُمْ شَيْئًا مِنْ بَنَاتِهِ عَلَى أَكْثَرِ مِنَ الثَّنِي عَشْرَةِ أَوْقِيَةً. رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ۱) د حضرت عمر بن خطاب ؓ په باره کښې منقول دي چې هغه وفرمايل

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب الصداق (رقم - ۲۱۰۶) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب منه (رقم - ۱۱۱۴) والنسائي في كتاب الجهاد / باب: القسط في الصدقة (رقم - ۳۳۴۹) وابن ماجه في كتاب النكاح / صداق النساء (رقم - ۱۸۸۷)

تخبر دارا د بنحو دروند مهر مه تری، که دروند مهر ترل په دنیا کښې د بزرګي او عظمت سبب او د الله تعالی ﷻ په نزد د تقوی موجب ولاي نو یقیناً نبی کریم ﷺ ددې زیات مستحق وو چې حضور ﷺ د دروند نه دروند مهر ترلی، [۵] خو ماته نه ده معلومه، چې رسول الله ﷺ د دولس اوقیه نه په زیات مهر د خپلو بیبیانو سره نکاح کړي وي، یاد دي نه په زیات مهر یې د خپلو لونونکاح کړي وي، احمد ترمذي ابو داود نسایي ابن ماجه دارمي هل اللغات - ① مَكْرُمَةُ عِظَمَت، بزرګي

تسهيلات:

قوله: لَا تَقَالُوا:

د کم مهر افضلیت: - د حضرت عمر رضی الله عنه ددې فرمان مطلب دادې افضل دغه دی چه مهر کم نه کم وی او په دې کښې زیات تجاوزونه کړی. ددې مطلب دانه دې چه د ۱۲ اوقیه نه زیات مهر مقررول جائز نه دی جواز خود زیات هم دې. باقی دا اعتراض هم نه دی کول پکار چه حضرت عمر رضی الله عنه ۱۲ اوقیه ذکر کړې دې او حضرت عائشه رضی الله عنها د یو نش اضافه کولو سره بیان کړې دې داځکه چه حضرت عمر رضی الله عنه په خپل بیان کښې کسر پریخودې دې لکه چه په عام توګه عرب پریږدی او حضرت عائشه رضی الله عنها بیان کړې دې یا دا چه د حضرت عمر رضی الله عنه د علم مطابق هم دغه وو هغوی د خپل معلومات مطابق بیان کړې دې په دې څه تعارض نشته دې [۲۲۰۵] په مهر کښې د تعجیل استحباب

۳۷۵- [۳] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ أَعْطَى فِي صَدَاقِ امْرَأَتِهِ بِلَءٍ كَفَيْهِ سَوِقًا أَوْ ثَمَرًا فَقَدْ اسْتَحْلَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او حضرت جابر رضی الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې د خپلې ښځې په مهر کښې (څه حصه په طور د مهر معجل ورکړله، مثلاً، دواړه لاسه ډکولو سره ستوان یا کجوري یې ورکړلې، [۲] نو هغه خپله ښځه د خان د پاره حلاله کړه، (ابوداود، هل اللغات - ① سَوِقًا: ستوان. ② اسْتَحْلَ: حلالول، جائز کول

تسهيلات:

نو: - ددې حديث سره متعلق د مهر په مقدار کښې تفصيل د حديث نمبر (۳۲۰۲)، په تسهيل کښې ذکر شوې دي

[۲۲۰۹] د مهر د وجوب پو صورت

۳۲۰۹- [۵] (۱) «وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ [۲] «أَنَّ امْرَأَةً مَنِ بَنَى فَوَارَةً تَزَوَّجَتْ عَلَى ثَعْلَيْنِ [۳] لَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَرْضَيْتِ مِنْ ثَعْلَيْكَ وَمَالِكَ يَنْتَعِلَيْنِ [۴] كَأَلْتِ: تَعْمَرُ، فَأَجَاؤُهُ.» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱) او حضرت عامر ابن ربیعہ ۲) وایې ۳) چې د قبيله فزاره یوې ښځې په یوه جوړه چپلو د یو سړي سره نکاح وکړه، ۴) نو رسول الله ۵) هغه ته وفرمایل چې آیا ته د خپلې مالداري باوجود خپل خان د یوې جوړې چپلو په بدله کښې په حواله کولو راضي شوي یعنې د دې باوجود چې ته خپله مالداره او باحیثیه ښځه یې، آیا یواځې د یوې جوړې چپلو په بدله کښې دی خان حواله کولو باندې راضي شوي ۶) هغه ښځې اوویل چې هو، زه راضي یم، حضور ۷) دا جواب آوریږدو سره، دا مهر یې جائز وگرځولی، (ترمذی)

تسهيلات:

قوله: ثَعْلَيْنِ:

په ثعلین کښې مختلف توجهیات: - ۱) دې نه مراد خوهم هغه مهر معجل او مهر علی الفوریه توگه د تحفه دې ۲) یا خپلنې خو هم مختلف وی په نوم اختسوسره خو د خپلنې لفظ راځي لیکن بعضې خپلنې لس درهم خوڅه بلکه سل درهم نه هم د زیات قیمت وی نودا روایت د شوافعو دپاره قطعی دلیل نه دې اودا روایت ضعیف هم دې ۳) دابنخه د مهر مقرر کولو نه پس د خپل حق نه د دوو جوړو په بدله کښې لاس واخستو ۴) د مهر څه حصه فوری توگه باندې ورکړه هغه مراد دې

[۲۲۰۷] د مهر مثل د وجوب پو صورت

۳۲۰۷- [۶] (۲) «وَعَنْ عَلْقَمَةَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ [۲] أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَكَمَرُ يَفْرُسَ لَهَا شَيْئًا، وَكَمَرٌ يَدْخُلُ بِهَا حَتَّى مَاتَ [۳] قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِمَا لَا وَكَسَ وَلَا شَطَطٌ [۴] وَعَلَيْهَا الْهَدَاءُ وَلَهَا الْبِرَاقُ.

توجه: ۱) او حضرت علقمه ۲) د حضرت ابن مسعود ۳) په باره کښې نقل کوي ۴) چې د هغه نه د یو سړي متعلق پوښتنه وشوه، چې هغه د یوې ښځې سره نکاح وکړه، او د هغه

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی مهور النساء (رقم- ۱۱۱۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح / صدق النساء (رقم- ۱۸۸۸) واحمد فی المسند: ۴۵/۳

(۲) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح / باب فیس تزوج ولم یسم صداقا حتی مات (رقم- ۲۱۱۵) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی الرجل یتزوج المرأة فیموت عنها قبل ان یفرض لها (رقم- ۱۱۴۵) والسنانی فی کتاب الجهاد / باب: إباحة الزوج بغير صداق (رقم- ۳۳۵۵) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الرجل یتزوج ولا یفرض لها فیموت علی ذلک (رقم- ۱۸۹۱) واحمد فی المسند: ۲۷۹/۴

خه مهر يي مقرر نه کړي، [۵] او اوس لا هغه دخول نه وو کړی، يعنې نه خويي د خپلي بي بي سره نکاح کړي وه، او نه خلوت صحيحه شوي وو، چې هغه وفات شو، [۶] حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) تر يوې مياشتې په دې مسئله غور اوفکر وکړي، او بيا د خپل اجتهاد په بنا، يي وفرمايل چې دې ښځې ته به هغه مهر حاصلېږي کوم چې د دې د خاندان د ښځو دي، يعنې د هغه سړي گندي ښځې ته به مهر مثل ورکول کېږي، نه به په هغې کېښې کېږي نه به زياتوب، [۷] او په هغې ښځې به د خاوند د ذات، عدت هم واجب وي، او هغه ته به ميراث هم ورکول کېږي (د دې اوریدو سره)،

هل التفات [۱] لا وحس: کسي به پکښې نه کېږي [۲] ولا فلتظ: زياتي به پکښې نه کېږي.

[۳] لَقَامَ مَعْقِلَ بْنِ سِنَانٍ الْأَشْجَعِيِّ لَقَالَ: [۴] لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَرَاءَةَ بِنْتِ أَسْتِ أُمِّ أَرْطَأَ بِنَا يَمِيلُ مَا قَصَبَتْ [۵] فَمَرَّ بِهَا ابْنُ مَسْعُودٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ.

تر چه: [۱] حضرت معقل (رضي الله عنه) ابن سنان اشجعي ودریدلو، او هغه اوویل [۲] چې نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) زمونږ د خاندان د يوې ښځې بروع بنت واشق په باره کېښې دا حکم کړی وو، کوم چې دا وخت تا بيان کړی دی، [۳] ابن مسعود (رضي الله عنه) (د دې خبرې د اوریدو سره) ډیر خوشحاله شو، (ترمذي، ابو داود، نسايي، دارمي)

تسهيلات: قوله: مثل صدق نساءها:

د متوفي عنها زوجها د مهر نه مستحق کېدو يو صورت: - حضرت علي (رضي الله عنه) اونورو صحابه کرامو دامسلك ووجه کله به د چاهمهر مقرر نه وو او خاوند دخول هم نه وی کړې صرف نکاح شوې وی او بيا د خاوند انتقال شوې وی نويه دغه صورت کېښې به ښځې ته مهر نه ملاوېږي او عدت به تيروي او ميراث به ورته ملاوېږي.

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه ايماني جذبه او علمي مهارت: حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) فيصله واوروله چه دغه ښځې ته به مهر مثل ملاوېږي دا د هغوی اجتهادى فيصله او ايماني فراست او علمي مهارت وو په دې باندې يو صحابي پاسيدو او هغه گواهی ورکړه چه نبی کریم د يوې ښځې باره کېښې هم داسې فيصله کړې وه په دې باندې ابن مسعود (رضي الله عنه) ډیر خوشحاله شو چه ستاسو اجتهاد صحيح ثابت شو او الله تعالى لار او خودله په دې واقع سره د ابن مسعود (رضي الله عنه) شان ډیر اوچتېږي د حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) باره کېښې نبی کریم فرمائيلی ((رضيت لامتي ماري هالين ام عبد)) دامعمولی انعام نه دي بلکه د دواړو جهانو اعزاز دي په کوم باندې چه حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) پوره ثابت شو

مهر مثل هغه مهر ته وائی چه د هغې د پلار د خاندان د هغه ښځووی چه په دې لاندې خبرو کېښې د هغې مثل وی، عمر، جمال، مال، ښار، زمانه، عقل او کمال، بکارت، دینداری، علم او ادب او ښه عادات او اخلاق

الفصل الثالث

[۲۲۰۸] دام حبيبه ﷺ د مهر مقدار

۳۲۰۸- [۴] (۱) «عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ جَحْشٍ [۲] قِمَاتٍ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ فَرَزَّهَا النَّبِيُّ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] وَأَمَرَهَا عَنْهُ أَرْبَعَةَ آلَافٍ [۴] وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى أَرْبَعَةُ آلَافٍ ذِرْهُمٍ [۵] وَتَعَثَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَعَ شُرَحْبِيلَ ابْنِ حَسَنَةَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

قوجه: [۴] د ام المؤمنين بي بي ام حبيبه ﷺ په باره كښې منقول دی چې هغه مخكې د عبدالله ابن جحش په نكاح كښې وه، [۲] بيا چې په ملك حبشه كښې عبدالله مړ شو، نو د حبشه بادشاه نجاشي د هغې نكاح د نبی كريم ﷺ سره وكړه، [۳] او نجاشي د حضور ﷺ د طرف نه د ام حبيبه ﷺ مهر څلور زره مقرر كړي، [۴] په يو بل روايت كښې د څلورو زرو درهمو الفاظ دی (يعني دلته چې كوم روايت نقل شوی دی په هغه كښې د درهم لفظ نشته بلكي يواځې د څلور زره ذكر دي، هر كله چې په يو دويم روايت كښې د څلورو زرو سره د درهم لفظ هم دی، او دا مراد دی) [۵] او نجاشي (د نكاح نه وروسته، ام حبيبه ﷺ د شرحبيل ابن حسنه سره حضور ﷺ ته وليږله، (ابوداؤد نسايي)

تسهيلات:

قوله: تَحْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ جَحْشٍ

د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها د رومي خاوند نوم: - د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها د رومي خاوند نوم عبدالله بن جحش وو. د مشكوة په ټولونسوخو كښې عبدالله بن جحش ليكلي شوې دي دا غلط دي عبدالله بن جحش خوپه احد كښې شهيد شوې دي او نن صبا دهغوی قبر د حضرت حمزه رضي الله عنه او د حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه په اړخ كښې د زيارت كونكو دپاره پروت دي اودا دعوت وركوی

د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها د نكاح پس منظر: - د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها اصل نوم رمله وو دا د حضرت ابوسفیان بن حرب لور او د حضرت معاويه رضي الله عنه خوروه اول د دې نكاح عبيدالله بن جحش سره شوې وه عبيدالله اسلام قبول كړو او بيا د مكې نه هجرت كولوسره حبشه ته لاړو حضرت ام حبيبه رضي الله عنها ورسره وه په حبشه كښې عبيدالله مرتد شو عيسائی شو او هم هلته مړ شو حضرت ام حبيبه په اسلام باندې قائمه پاتې شوه نبی كريم د يوقاصد په ذريعه د حبشه بادشاه نجاشي ته پيغام اوليكلو چه هغه دي د حضور اكرم نكاح د ام حبيبه سره او كړی او هغه دي د نبی كريم دپاره د نكاح پيغام وركړی نجاشی دخپلې وينځې په

(۱) اخرجہ ابو داود فی السنن كتاب النكاح باب الصداق (رقم- ۲۱۰۷) والنسائي فی كتاب الجهاد باب: القسط فی الأصدقة (رقم- ۳۳۵۰)

دریہ حضرت ام حبیبہ رضی اللہ عنہا تہ ذ نکاح پیغام ورکرو حضرت ام حبیبہ رضی اللہ عنہا بہ خوشحالتی خوشحالتی دا قبول کرو او پیغام را ورونکی وینخی تہ نی دودہ کپری او یوہ گوتمہ ورکرو اویانی خپل رشتہ دار حضرت خالد بن سعید رضی اللہ عنہ خپل ذ نکاح وکیل مقرر کرو کله چه ما بنام شو نو نجاشی حضرت جعفر طیار رضی اللہ عنہ تہ او هغه ټولو صحابه کرامو تہ کوم چه په حبشه کښي وو ذ نکاح دمحلل تقریب کښي ذ شمولیت دعوت ورکرو
نجاشی اوہ نبي کریم سره ۱۵۵ م حبیبیہ ۵ نکاح خطبه :- کله چه نول مسلمانان راجمع شو نو ذ حبشه بادشاه پخپله داسي ذ نکاح خطبه اولوستله

الحمد لله الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار الشهدان لا اله الا الله وان محمد عبده ورسوله ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون- بيا نجاشی او فرمائیل چه ما ذ رسول الله ﷺ حکم قبول کرو او خلورززه دینار مهرمي مقرر کرو دې نه پس حضرت خالد بن سعید رضی اللہ عنہ ذ توحید اورسالت خطبه اولوستله اویانی او فرمائیل چه ما ذ رسول الله ﷺ حکم او منلو او ما ذ ابوسفیان لور حضرت ام حبیبہ رضی اللہ عنہا سره ذ نبي کریم نکاح او کړه انہ تعالی دې رسول الله ﷺ تہ دغه نکاح مبارک کړي
کله چه مجلس ختم شو نو نجاشی او فرمائیل تاسو خلق کینشی خوراک او کرنی خکه چه ذ نکاح نه پس خوراک ورکول ذ انبیاء کرامو سنت دی. ټول خلق کیناستل او خوراک نی او کړو دا واقعه ۷ هجری ده.

[۲۲۰۹] د اسلام قبولیت د مهر قائم مقام مکر خول

۸- [۱] (۸) وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: [۲] تَزَوَّجَ أَبُو طَلْحَةَ أُمَّ سَلِيمَ [۳] فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا الْإِسْلَامَ أَسْلَمَتْ أُمُّ سَلِيمَ قَبْلَ أَبِي طَلْحَةَ [۴] فَخَطَبَهَا فَقَالَتْ إِنْ قَدْ أَسْلَمْتُ فَإِنْ أَسْلَمْتَ نَكَحْتُكَ [۵] فَأَسْلَمَ فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا رِوَاةُ النَّسَائِيِّ.

توجه: ۱) او حضرت انس رضی اللہ عنہ وايي ۲) چې ابو طلحه رضی اللہ عنہ چې کوم وخت د ام سليم رضی اللہ عنہ سره نکاح وکړه ۳) نو قبولیت د اسلام يي په خپلو کښي مهر وگرخولی، ام سليم رضی اللہ عنہ د ابو طلحه رضی اللہ عنہ نه مخکي اسلام قبول کړی وو، ۴) او بيا چې ابو طلحه رضی اللہ عنہ ام سليم رضی اللہ عنہ ته د نکاح پیغام ولیږلی نو ام سليم رضی اللہ عنہ ورته اوویل چې ما اسلام قبول کړی دی، که ته هم مسلمان شي، نو زه به ستا سره نکاح وکړم (او ستا نه به مهر نه آخلم، ۵) نو ابو طلحه رضی اللہ عنہ اسلام قبول کړي او اسلام قبول يي په خپلو کښي مهر وگرخولو، (نسايي)

تہذیبات:

نوله: فَكَانَ صَدَاقُ مَا بَيْنَهُمَا:

۵ اسلام قبول ۵ حضرت ابو طلحه رضي الله عنه ۵ پاره مهر مقرر كيدل :- يعنى اسلام د دغه دواړو په مېنځ كېنې مهر جوړېدو اسلام او تعليم قرآن د شوافعو په نيزهم يو څيز دې لهذا دهغوى په نيز دواړه مهر جوړېدې شى د احنافو په نيز تعليم قرآن او اسلام وغيره طاعات چونكه مال نه دې او د مهر باره كېنې صريح آيت راغلې دې (أَنْ تَنْتَفُوا بِأَمْوَالِكُمْ) لهذا څيزونه مهر نه شى جوړېدې

د حضرت ابو طلحه رضي الله عنه معامله د ډير مخكېنې ده بلكه داسې معلومېږي چه دهغه اسلام دهجرت نه وړاندې وو مختصر واقعه داسې ده چه ام سليم اول د مالك بن نضر په نكاح كېنې وه د كوم نه چه حضرت انس رضي الله عنه پيدا شوې وو مالك د اسلام قبولونه وړاندې وژلې شوې حضرت ام سليم اسلام قبول كړو ابو طلحه هغې ته د نكاح پيغام ور كړو حضرت ام سليم دا شرط اولگولو كه چرې ته اسلام قبولې نوزه به تاسره نكاح او كرم ابو طلحه اسلام قبول كړو او د دواړو نكاح اوشوه او مهر هم دغه د اسلام قبول شو

۵ مذكوره واقعه نه ۵ احنافو جواوې نه :- ① مهر خود اول نه مقرر وو ليكن ام سليم دخپلې وعده مطابقت د ابو طلحه د اسلام د قبولولو د وجې نه خپل حق مهر معاف كړو نو اسلام د مهر معاف كيدو ذريعه جوړ شو.

② دا واقعه دهجرت نه د وړاندې ده كوم وخت چه د مهر متعلق آيت هم نه وو نازل شوې ابو طلحه خود بيعت عقبه په وخت كېنې مسلمان شوې وو د مهر آيت په مدينه منوره كېنې نازل شوې وو لهذا دا ضابطه د مهر نه د وړاندې واقعه ده بل دا يوه جزئى واقعه ده په كوم كېنې چه ډير زيات احتمالات دى معلومه نه ده چه صحيح صورت حال څه وو دا به د ضابطه لاندې كتلې شى پخپله ضابطه نه شى جوړېدې

۵ ابو طلحه د نكاح په عدم بطلان باندې اعتراض :- يو مشهور اعتراض هم دې چه مهاجر د ام قيس هجرت د نكاح سره مشروط كولو د وجې نه باطل شوې وه نو د ابو طلحه نكاح چه د اسلام سره مشروط كړې شو دا ولې باطل نه شو؟

۵ اعتراض جواوې :- هجرت يور اتلونكې عارضى څيز دې په دې كېنې امتداد نشته كله چه هجرت مكمل شو هغه وخت په دې كېنې اخلاص نه وو او د مكمل كيدونه پس د اخلاص گنجائش پاتې نه شو ځكه چه په هجرت كېنې امتداد نشته او اسلام خويو معتد عمل دې كه چرې نن په كېنې اخلاص نه وى نو صاباه راشي ابو طلحه سره د دې چه د واده په غرض اسلام قبول كړې وو ليكن د نكاح نه پس ئې په اسلام كېنې اخلاص راغلو او په رېستونى زړه سره د اسلام قبولولو گنجائش باقى وو لهذا په دې كېنې او په هجرت كېنې فرق پيدا شو

[۷] بَابُ الْوَلِيْمَةِ

ذولیمي دعوت

مُحَلَّصَةُ الْبَابِ :-

فیه تسعة عشر حديثاً مشتملة على تسع مسائل:

- ① التأكيد في الوليمة: ١، ١٥.
- ② المقادير المنقولة في الوليمة: شاة: ١، ٢ - خبز ولحم: ٣، ٤ - حيس وأجزاءه: ٤، ٥ - مدين من شعر: ٦ - سوق وغمر: ١١.
- ③ التأكيد بإجابة الوليمة: ٧، ٨، ٩، ١٣.
- ④ عدم الإجابة وقت وجود المانع: وجود المنكر: ١٢ - التفاجر بالوليمة: ١٦، ١٧ - الفسق: ١٨.
- ⑤ عدم الشركة في طعام الوليمة بلا إذن: ١٠.
- ⑥ مصداق شر الوليمة: ٩.
- ⑦ مدة الوليمة: ٥.
- ⑧ المرجح وقت تعارض الدعوتين: ١٤.
- ⑨ عدم السؤال عن المسلم عن طعامه من حيث الحرمة والحلّة: ١٩.

دَلَالَةُ وَلِيْمَةٍ تَحْقِيقُ: - ذولیمه جمع ولیم ده ولم یلم ولما جمع کیدل، یوخی اود راغونیدلو په معنی کښې دې ولیم هغه خوراګونو ته وائی چه د جاهلیت په دور کښې د غم یا خوشحالی په موقع ورکولې شو عربو خلقو به ټولو ته ولیم ونیل بیا میلستیا سره خاص کړې شو مثلاً ولیم العرس او ولیم الخرس وغیره وغیره

نن صبا ولیمه صرف د واده خادنی خورې سره خاص شوې ده ځکه چه شریعت د ولیمه لفظ د واده اونکاح دپاره استعمال کړې دې فقهاء کرام فرمائی چه ولیمه د هغه خوراک نوم دې چه د شب زفاف نه پس یعنی د ښځې خاوند د ملاقات نه پس ورکولې شی ذولیمي اصل سنت خو هم دغه دې چه د ښځې خاوند د ملاقات نه پس وی خو که ملاقات نه وی نو کم از کم نکاح شوې وی که د نکاح نه وړاندې یوسرې ولیمه ورکوی نو دا ذولیمي سنت نه دې صرف دعوت دې

دولیمي حکم: - په اسلام کښې دعوت ولیمه ته بعضې خلقو واجب ونیلی دی بعضې سنت مؤکد ونیلی دی اوبعضو مستحب ونیلی دی رحمة الامة فی اختلاف الامة یومستند کتاب دې په دې کښې لیکلی دی ولیمه اللعرس سنة علی الراجه من مذهب الشافعی

ومسکة عند الثلاثة: (ص ۲۱۴)، کومو حضراتو اهل ظواهر و غسره و لیمې ته چه واجب و نیلی دی هغوی اولم و لو بشاءه د امر صیغې ته نی کتلې دی الولیمة حق الفاظو ته نی کتلې دی جمهور فرمائی دامت تعامل په لزوم او وجوب باندې نه دي البته د سنت لفظ عام او مشهور دې مستحب او سنن زوائد هم یو څیز دي لهذا مستحب و نیل هم صحیح دی (الکاشف ۱۲۳۲)

د دعوتونو بیان

د دعوت قبولو حکم: د دعوت په قبولولو کښې چه څه شرعی عذر نه وی نو قبولول واجب دی که عذر وی سړې پخپله بیمار وی یا په تللو کښې خطر ه وی یا دعوت د حرام مال نه وی یا په دعوت کښې د متوب و غیره وی یا بدعات او منکرات وی نو د دې قبولول جائزه دی که د تګ نه پس پته اولگی چه منکرات دی نو که داسې پخپله مقتدا، جوړ شوې دي نو هلته دي نه حصار پرې بلکه په منډه دي واپس لاړ شی او که چرې مقتدا نه وی جوړ شوې نویا دې خوراک او کړی رادې شی

د مقتدا جوړیدو مطلب دادې چه داسې عالم جوړ شوې دي چه د هغه د عمل نه خلق دلیل نیسی اودا د سدنګتړی یا دي دا خبره هم په خیال کښې اوساتی چه دعوت خاص قبولول لازم دی چه چ خصوصي دعوت درکړې وی او که خصوصي دعوت نه وی نو عام دعوت قبولول لازم او واجب نه دی د دعوت قبولول اصل وجه داده چه د شریعت حکم دي بله وجه دا چه د راغوبستونکي د خصوصي دعوت نه پس انکار کولو سره به د هغه زړه مات شی نفرت به زیات شی او په عام دعوت کښې دا صورت نه وی

د دعوت د منکراتو نه داهم دي چه څوک لونی سړې د خپل شان شوکت او عهدې په بنیاد باندې خپل عزت زیاتولو د پاره په خصوصي دعوت باندې عالم رابلی یاد یو باطل د تقویت د پاره هغه رابلی اود هغه په ذریعه باندې په بل باندې د اثر اچولو کوشش کوی یا څوک قاضی په دعوت باندې راغواړی نو دا دعوت د رشوت شکل اختیاره وی یا نور داسې منکرات دی مثلاً رینمین قالین و غیره یا حرام مال یا ریاکاری یا کبر تجبر و غیره منکرات وی

د هریو د جاهلیت و لیمې:

د عربو د جاهلیت په دور کښې د ولایم په نوم باندې پنځلس دعوت ه روان وو په اضافت سره به نی په دي کښې تخصیص کولو د دغه ټولو نومونه د مختصر تعارف سره لیکلې کیږی

① **ولیمة العرس:** دابه دواده ښادنی په موقع کیدلو اسلام دا په ځانی ساتلې دي په عام توګه هم دغه ولیمه پاتې ده

② **الغرس:** د ماشوم په پیدا کیدو چه کوم خوراک ورکولې شی هغې ته الخرس وائی

- ⑤ **حقیقه:** په اوومه ورځ د ماشوم نوم کیږدو وخت کښې چه کوم خوراک ورکولې شی هغې ته عقیقه وائی په اسلام کښې دا مسنون طریقه ده
- ⑥ **اظهار:** د ماشومانو په سنتولو کښې چه کوم خوراکونه ورکولې شی هغې ته اعداز وائی په اسلام کښې دا نشته دا صرف رواج کښې دی
- ⑦ **خواله ذات:** ماشوم چه په یو څیز کښې کمال پیدا کوی مثلاً غشی ویشتل، لامبو وهل، توره چلول او اسونه زغلول وغیره هغه وخت به دا خوراکونه وژکولې شو په اسلام کښې دا خوراکه تحفیظ قرآن یا فارغ تحصیل کیدو باندې دا خوراک ورکولې شی
- ⑧ **ملاک:** د کوژدن په تقریب کښې چه کوم خوراک ورکولې شی هغې ته ملاک وائی
- ⑨ **وضیمه:** چا کره په مری کیدو باندې چه کوم خوراک ورلیکلې شی هغې ته وضیمه وائی اسلام ددې د ورکولو تاکید کړې دې په جاهلیت کښې به د وضمی لاندې دریمه اوومه نهمه پنځلسمه او د کلېزې خوراکونه هم راتلل چه نن صبا بریلیانو خپل کړی دی
- ⑩ **وکیسه:** د کور جوړولو په موقع چه به کوم خوراک ورکولې شو هغې ته به نئ وکیسه وئیل. وکر جالې ته وائی
- ⑪ **عقیر:** دا خوراک به د رجب د میاشتې په لیدو باندې ورکولې شو
- ⑫ **شندځ:** دا خوراک به هغه وخت ورکولې شو کله چه به د چا وړک څیز راپیدا شو
- ⑬ **تقیصه:** دا خوراک به د مسافر کور ته په واپس کیدو باندې ورکولې شو
- ⑭ **تعنه:** دا خوراک به د ملاقات په وخت ورکولې شو
- ⑮ **قوی:** دا به عام میلمانو او نوی راتلونکو خلقو ته ورکول شو
- ⑯ **بقوی:** دا به په خاص کار د باندې دعوتی خوراک وو
- ⑰ **جفلی:** دابه د عام خیرات خوړه وه په دې کښې به دوستان او دښمنان ټول شریکیدل

الفصل الأول

[۲۲۱۰] دولیمی حکم

«عن أنس (۱) عن النبي ﷺ «رَأَى عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَثَرُ صَفْرَةٍ (۲) فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالَ: لِي تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَى وَدْنِ نَوَاقِمٍ (۳) دَهَبٍ (۴) قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، أَوْلِمُوْا بِنِسَائِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب قول الله تعالی: {وَاتُوا النِّسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ نَحْلَةً} [النساء: ۴] (رقم: ۵۱۴۸) وسلم فی کتاب النکاح/باب الصداق. وجواز کونه تعلیم قرآن. وخاتم حدید. وغیر ذلك من قليل وكثير. واستحباب کونه خسانه درهم لمن لا یجفع به (رقم: ۷۹ - ۱۴۲۷) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح/باب قلة المهر (رقم: ۲۱۰۹) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ما جاء فی الولیة (رقم: ۱۰۹۴) وابن ماجه فی کتاب النکاح/الولیة (رقم: ۱۹۰۷) کتاب النکاح/باب ما جاء فی الولیة (رقم: ۴۷) واحمد فی السنن: ۲۰۵/۴

ترجمه: ۱- حضرت انس ؓ وايي چې (يوه ورځ) رسول الله ﷺ د عبدالرحمن بن عوف ؓ په بدن يا په کپړه، د زعفران، زيره نښه وليده، ۲- پوښتنه يې وکړه چې دا څه دي؟ عبدالرحمن ؓ اوويل چې ما د يونوا (د پنځو درهمو برابر وزن) سرو زرو په عوض کښې د يوې ښځې سره نکاح کړي ده، ۳- حضور ﷺ د دې اوریدو سره، ورته وفرمايل چې الله تعالی ﷻ دې تاته مبارکه کړي، وليمه وکړه، يعنې طعام پخولو سره په خلقو يې وخوړه، که څه هم هغه يوه پسه وي، (بخاري مسلم،

هل اللغات - ۱) وَزَّتْ نَوَاقِمٌ ذَهَبٌ: نواة د کهجورې هډوکۍ ته وائی. يعنی د کهجورې هډوکۍ د مقدار برابر سره زر. چه هغه وخت ددې قيمت پنځه درهم وو

تسهيلات:

قوله: مَا هَذَا:

د نبی کریم صلي الله عليه وسلم د پوښتی کولو وجه:- دا سوال ئی ځکه اوکړو چه نبی کریم صحابه ته خلق يعنی د زعفرانو عطر لگولونه منع کړې وو عبدالرحمن بن عوف ؓ عذر پيش کړو چه د بې بې نه لگيدلې دې "اولمه" کوم خلق چه وليمه ته واجب وائی دهغوی دليل دادې "ولو بشاة" يعنی لونى څيزاوبښ وغيره نه ليکن چيلنى خودبج کړه بعضې علماؤ داپه تکثير ياندي حمل کړې دې چه وليمه کوئى اگرکه چيلنى ولې نه وى دا مفهوم بعيد دې تقليل زيات واضح دې

بعضې د نواة نه مراد پنځه درهم اخستى دى چه دا هم بعيد ده بلکه د نواة نه مراد د کهجورې د گيټۍ هډوکۍ، برابر سره زر دى

[۲۲۱۱] په ازواج مطهراتو کښې د ټولو څخه لويه وليمه

۳-۲-۱ (۲) (۱) وَعَنْهُ قَالَ: «مَا أَوْلَمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ أَوْلَمَ بِشَاةٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱- او حضرت انس ؓ وايي چې رسول الله ﷺ د خپلې يوې بې بې دومره لويه وليمه نه وه کړې. ۲- څومره لويه وليمه چې بې بې زينب ؓ په نکاح کښې کړې وه. حضور ﷺ د هغې په نکاح کښې د يوه پسه وليمه کړې وه. (بخاري مسلم،

۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب الولیمة ولو بشاة (رقم- ۵۱۶۸) ومسلم فی کتاب النکاح / باب زواج زینب بنت جحش. ونزول العجائب. وإنبات ولیمة العرس (رقم- ۹۰۰ - ۱۴۲۸) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب الأطعمة / باب فی استنباط الولیمة عند النکاح (رقم ۳۷۴۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الولیمة (رقم- ۱۹۰۸) واحمد فی المسند: ۲۲۷/۳

تسهيلات: قوله: **أُولَئِكَ**:

ه حفور پاک **وليمه**:- يعنى د نورو ازواج مطهرات د دعوت وليمه په اعتبار سره چيلنى لوى خيز وو خكه چه د حضرت زينب (عليها السلام) نه علاوه د چا په دعوت وليمه كښي چيلنى نه ده ذبح شوې د دې مطلب دانه دې چه چيلنى د ټولو نه لوى دعوت وو لوى د نبوت خو په اوښ وغيره سره كيدلو لكه چه د حضرت على (عليه السلام) د واده د پاره نى دوه اونى ساتلې وې او حضرت حمزه (رضي الله عنه) وژلې وې كومه چه مشهوره قصه ده لهذا د دې نه مخكښي روايت كښي "ولو بشاة" د تقليد د پاره دې د تكثير د پاره نه دي

[٣١١] د زينب بنت جحش د وليمه

٣١١- [٣] (١) **وَعَنْهُ قَالَ: «أُولَئِكَ رُسُلُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جِئْنَ بَنَى بَرْنَيْبَ بِنْتِ جَحْشٍ ۖ فَأَشْبَهَ النَّاسَ غَيْرًا وَنَحْمًا»**. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ١) او حضرت انس (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د بي بي زينب بنت جحش (رضي الله عنها) سره د شب زفاف (د واده شپه) تيرولو نه وروسته وليمه وکړه. ٢) او هغه په هغه وليمه كښي ، خلق په غوښو او په روټۍ سره ماره كړل، (بخاري)
هل اللغات:- ١) **بَنَى بَرْنَيْبَ**: د زينب (عليها السلام) شب زفاف. د رخصتي شپه

تسهيلات:

قوله: **فَأَشْبَهَ النَّاسَ غَيْرًا وَنَحْمًا**:

د حديث د بعضي جملو وضاحت:- ١) **فَأَشْبَهَ النَّاسَ**: كوم خلق چې په وليمه كښي حاضر وو هغوئ باندې ئې ښه په مړه خيټه خوراك او كړو
٢) **غَيْرًا وَنَحْمًا**: روټۍ او غوښې سره يا په دې كښي دا هم احتمال دي چې د غوښې په خوروا كښي تړيد (يعني روټۍ وړه كړې يا ماته كړې وې) او هغه خوړلې شو
[٢٢١٢] د ښځې آزادي دهغي مهر مقرر كول

٣٣٣- [٣] (٢) **وَعَنْهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَعْتَقَ صَفِيَّةَ ۖ وَتَزَوَّجَهَا وَجَعَلَ عَتَقَهَا صَدَاقَهَا ۖ وَأُولَئِكَ عَلَيَّا وَحَيْنِيس»**. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

١) اخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن / باب قوله: «إلا تدخلوا بيوت النسي إلا أن يؤذن لكم إلى طعام غير ناظرين.....» (رقم- ١٧٩٤)

٢) اخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب الوليه ولو بشاة (رقم- ٥١٦٩) ومسلم في كتاب النكاح / باب فضيلة إعتاقه أمته. ثم يتزوجها (رقم- ٨٤ - ١٣٦٥) واخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب في الرجل يعتق أمته ثم يتزوجها (رقم- ٢٠٥٤) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في الرجل يعتق الأمه ثم يتزوجها (رقم- ١١١٥) والسناني في كتاب الجهاد / باب: التزويج على العتق (رقم- ٣٣٤٢) وابن ماجه في كتاب النكاح / الرجل يعتق أمته ثم يتزوجها (رقم- ١٩٥٨) واحمد في السنن: ٩٩/٣

قوجہ: ۱۰ او حضرت انس رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ مخکې یې یې صفیه رضی اللہ عنہا آزاده کړه. ۲۰ یې د هغې سره نکاح وکړه، حضور ﷺ د هغې آزادي د هغې مهر وگرځولی. ۳۰ او د هغې په نکاح کسې یې د حیس ولیمه وکړه، بخاري،
هل الثقات ① بنسب د کهجورو بنسراو غورو حلوا.

نسیبانات

قوله اغتق صبیة وتزوجها

ه جنگ خیبر په موالع باندې د حضرت صفیه رضی اللہ عنہا غوږ لیدل، حضرت صفیه رضی اللہ عنہا د خیبر د یهودو د سردار حیی بن اخطب لور وه. د جنگ خیبر په موقع باندې هغې خوب ولید نو چه د یثرب نه یوه سپوږمۍ راغله او د هغې په غیږ کسې راکوزه شوه. هغې د خوب خپل خوند ته اوونیل هغه دا یوڅپیره په مخ باندې اووهله چه ته د یثرب یعنی د مدینې پادشاه محمد ﷺ سره د واده خواهش لرې. هغه پخپله فرمانی چه په دغه څپیره باندې تردغه وخته پورې زما سترگه مخ شین وو چه زه نورو ښخوسره د حضرت محمد ﷺ په قیبه کسې راغلم ما بنام نبی کریم ماله راغلو او ماسره نی خبرې اترې او کړې د دغه خبرو اترو خلاصه دا وه.

حضرت صفیه رضی اللہ عنہا ته نبی کریم صلي الله عليه وسلم اختیار ورکول: حضرت صفیه رضی اللہ عنہا ته نبی کریم او فرمائیل که ته په خپل دین باندې قائمه پټ کیدل غواړې نو په تېاندې هیڅ جبر نشته او که چرې ته الله تعالی او د هغه رسول ﷺ اختیار وې ننو دا به ستا پاره بهنړوی حضرت صفیه رضی اللہ عنہا او فرمائیل زه الله تعالی او د هغه رسول او اسلام ختبروم نبی کریم هغه آزاده کړه او بیانی هغې سره نکاح او کړه صحابه کرامو ته معلومه نه وه چه صفیه په وینځو کسې ده یا ام المؤمنین جوړه شوې ده بعضې صحابه کرامو او فرمائیل چه که پرده نې او کړه نو نکاح به نې شوې وی او ام المؤمنین به جوړه شوې وی او که چرې پرده نې اونه کړه نو وینځه به وی چنانچه د سورلۍ په وخت چه زما پرده او کړې شوه نو صحابه کرامو ته اندازه او شوه چه ام المؤمنین جوړه شوې ده
قوله وجعل عتقا صداقها

اعتق معجوریدو کسې مذهب -

په دې حدیث کسې د اللفظ موجود دې چه "جعل عتقا صداقها" نبی کریم د حضرت صفیه رضی اللہ عنہا آزادي د هغې مهر او گرځولو نو

① امام احمد بن حنبل رحمته الله اسحاق بن راهویه رحمته الله او زاعی رحمته الله او قاضی ابویوسف رحمته الله فرمانی چه عتق مهر جوړولې شی دا جائز دی

⑦ حضرت امام مالک رحمته امام ابوحنيفه رحمته او امام شافعي رحمته په نيز عتق مهرگر خول صحيح نه دی

د اول فريق دليل ۱: - زير بحث حديث د دوی مستندل دي چه د حضرت صفيه رضي الله عنها مهر دفعي عتق گر خولې شوې وو

د اول فريق د دليل هري جواونه ۱: - په حديث کښې کوم د صداق لفظ راغلې دي داد حضرت انس رضي الله عنه کلام دي او د قرآني آيت په مقابلې کښې قابل د استدلال نه دي

⑧ حضرت صفيه رضي الله عنها مهر معاف کړي وو د اهام پيغمبري خصوصيت وو

⑨ دا خصوصيت پيغمبري وو د نبی کریم د پاره د بغیر د مهر نه نکاح کول جائز وو نوکه چرې عتق مهر جوړ کړې شو نو په وجه د خصوصيت جائز وو د بل چا د پاره جائز نه دي

د دويم فريق دليل ۱: - قرآن کریم د دوی مستندل دي الله تعالی فرماييلي دي (أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ) اسورت نساء ۲۴. او چه عتق مال نه دي نومهر نه دي

[۲۲۱۴] د بي بي صفی رضي الله عنها وليمه

۵- [۱] (۵) وَعَنْهُ قَالَ: «أَقَامَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ خَيْرِ وَالْمَدِينَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَبْتِي عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ ۖ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيَّتِهِ وَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْرٍ وَلَا نَحْمٍ ۖ وَمَا كَانَ هَذَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِالْأَطْعَامِ قَبِضَتْ فَأُلْقِيَ عَلَيْهَا التَّمْرُ وَالْأَقِطُ وَالسَّمْنُ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د خيبر او د مديني په منځ کښې درې شپې قیام وکړي، او د صفیې رضي الله عنها سره د نکاح نه وروسته، شپ زفاف، د دواوه شپه تيره کړه. ② او ما مسلمانان د حضور صلی الله علیه وسلم د وليمي دعوت ته را وبلل. په وليمه کښې نه خو غوښه وه نه روتی وه. ③ بلکې حضور صلی الله علیه وسلم د دستر خوان خورولو حکم وکړي، کوم وخت چې دستر خوان هوار کړل شو، نو په هغه خورما، او اقط او غوري کينودل شو. بخاري، حل اللغات ① بالأطعام دستر خوان ② والأقط بنبر

تسهيلات:

قوله التَّمْرُ وَالْأَقِطُ وَالسَّمْنُ:

په بي بي صفیه پاندي ه نبی کریم صلي الله عليه وسلم د وليمي دعوت ۱: - دي نه مخکښې حديث کښې لفظ حيس راغلي وو داد هغې تفسير دي چه د کهجورو پنبړ او غوړو حريره او د حلوا په شان يو خوراکي ته حيس ونيلی شی دي حديث نه پس راتلونکی حديث کښې د دوو سيرو اور بشود کړ دي چه د سردار اولين او آخرين وليمه داسې وه په دي سره به د امت

د هغه غريبانانو د زړه ساتنه کيږي څوک چه د وليمې د دعوت طاقت نه لري نو هغوی ته د نبی کریم دا نمونه ملاؤ شوه چه نبی کریم په دوو سيرو اوريشوياندي خپله وليمه اوکړه دې نه مخکښې د حضرت زينب رضي الله عنها په وليمه کښې په خلقو باندې د چيلنې غوښه په مړه خيته اوخوړلې شوه کوم سره چه مالدارنوته د سنت نمونه ملاويږي که چرې طاقت وي نو ښه خوراک ورکړه او که طاقت دې نه وي نو په قرض اخستوسره خپل خان مه خرابوني د نبی کریم سيرت ته اوگورنې چه په دوو سيرو اوريشوياندي وليمه ورکولې شي

[۲۲۱۵] د حضرت ام سلمه رضي الله عنها وليمه

no- [۶] (۱) [۷] وَ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ قَالَتْ [۸] «أَوَلَمْ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ عِمْدَتَيْنِ مِنْ شَعِيرٍ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] او بي بي صفيه رضي الله عنها بنت شيبه وايي [۲] چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د خپلي بي بي مبارکي (غالبا د ام سلمه رضي الله عنها) وليمه د دوو سيرو وربشو سره وکړه. (بخاري)

تسهيلات:

قوله: عَلَى بَعْضِ نِسَائِهِ عِمْدَتَيْنِ مِنْ شَعِيرٍ:

د علي بعض نساءه مصداق:- امام سيوطي رحمته الله عليه فرماني چې د بعض نساءه نه مراد شايد ام سلمه رضي الله عنها وي

۱۴۱ سلمې اوتې غاوند:- ام سلمه رضي الله عنها اول د ابن عبدالاسد حضرت ابو سلمه رضي الله عنه په نکاح کښې وه دهغه د وفات نه پس ام سلمه رضی الله عنها فرماني چې ما د حضور نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دا کلمات اوریدلې وو چې کوم کس دمصبیت به وخت کښې دا کلمات اوواني «اللَّهُ أَجْرُنِي فِي مَبِيتِي، وَأَخْلَفَ لِي غَيْرَ امْتِنًا، إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ غَيْرَ امْتِنًا» حضرت ام سلمه رضي الله عنها فرماني چې ما به دا دعا ونيله او په زړه کښې به مې سوچ کولو چې د ابو سلمه رضي الله عنه د مړگي نه پس به ماته د هغه نه څوک بهتر ملاويږي بهر حال ما به په زړه کښې دا دعا ونيله

دنبی علیه السلام ۱۴۱ سلمې ته د نکاح پیغام لیږل:- بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم ماته د حاطب بن ابی بلتعنه په ذریعه د نکاح پیغام رااولیږلو ځینې روایاتو کښې دی چې حضرت ابو بکر صدیق رضي الله عنه ورته د نکاح پیغام لیږلو وو خو هغې انکار کړې وو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم دې ته د نکاح پیغام لیږلو وو بیا روستو چې کله حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د خطبې باره کښې علم او شو چې هغوی صلی الله علیه وسلم خواهش مند دی نو هغه خپل نفس ته ډیر زیات غصه شو او خپل نفس ئې ملامت کړو

۱۴۱ سلمې درې غصتونه:- ام سلمه رضي الله عنها به فرمائیل چې کله حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ما ته

پیغام را او لیرو نو ما او وئیل چی مرجا بر سول لیکن ما کنبی درې خصلتونه دی

① زه یوه غیر منده ښځه یم

② زه په مصیبتونو کنبی راگیره ښځه یم

③ زما څوک ولی نشته دې چې زما نکاح او کړی

نبی علیه السلام ام سلمې ته ه دې واره خبرو جواب: - نبی کړي ﷺ تشریف راوړ او ماته نې او فرمائیل چې تا د کوم غیرت ذکر او کړو هغه څه دالله ﷻ نه دعا کوم چې هغه ستا نه ختم کړی او تا چې په مصیبتونو کنبی د راگیریدو ذکر او کړو نو دهغې بدله کنبی به انده ﷻ ستا دپاره کافی شی او ستا څوک ولی نشته دې نو ستا په رشته دارو کنبی ما بد نه گنړی بیا دې نه پس ام سلمه ﷺ دخپل خوښ نه تپوس او کړو نو هغه او وئیل چې **إِن اللَّهَ سَكَنَ** یعنی ستا دپاره الله ﷻ کافی دې بیا زما خوږ زما واده نبی کریم ﷺ سره او کړو ددې حدیث نه معلومه شوه چې خوښ د خپلې مور واده کولې شی او د احنافو هم دا مسلک دې خو د امام شافعی رحمته الله علیه په دې کنبی اختلاف دې

[۲۲۱۶] د ولیمې دعوت قبولول پکار دی

۳۳- [۴] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: **«إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْوَلِيَّةِ فَلْيَأْتِهَا»**، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. **۲** وَفِي رِوَايَةٍ لِيُسْلِمٍ: **«فَلْيُجِيبْ عُرْسًا كَانَ أَوْ حَوْوَةً»**.

توجه: ① او حضرت عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② هر کله چې په تاسو کنبی څوک د واده د طعام د پاره وبلل شي، نو هغه ته ور تلل پکار دی. بخاری مسلم ③ او د مسلم په یو روایت کنبی دي چې دعوت قبولول پکار دی، که هغه د ولیمې دعوت وي یا د دې قسم یو بل دعوت وي

هل الکفات: ① عُرْسًا: واده. خوشحالی

تسهيلات:

قوله: **إِلَى الْوَلِيَّةِ فَلْيَأْتِهَا:**

توجه: - دې حدیث سره متعلق تفصیل د دې باب په اول کنبی تیر شوې دي

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب حق إجابة الولیة والدعوة. ومن أولم سبعة أيام ونحوه ولم یوقت النبی صلی الله علیه وسلم یوما ولا یومین (رقم- ۵۱۷۳) وسلم فی کتاب النکاح/ باب الأمر بإجابة الداعی إلی دعوة (رقم- ۱۰۰۰ - ۱۴۲۹) واخرجه ابو داود فی السنن کتاب الأضمة/باب ما جاء فی إجابة الدعوة (رقم- ۳۷۳۶) وابن ماجه فی کتاب النکاح/ إجابة الداعی (رقم- ۱۹۱۴) ومالك فی الموطأ کتاب النکاح/باب ما جاء فی الولیة (رقم- ۵۹) واحمد فی المسند: ۲۲/۳

[۲۲۱۷] دعوت د اجابت حکم

۸۸- [۸] (۱۶۱۰) وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَلْيَجِبْ فَإِنْ شَاءَ طَعِمَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ۱- او حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمایا: وایہی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: هر کله چې په توبه کښې څوک د واده یا د دې قسم په تقریب پروگرام، کښې د طعام د پاره وبلل شي. ۲- نو هغه ته پکار دی، چې هغه دعوت قبول کړي یعنی دعوت ته دي ولاړ شي، بیا هلته په ورته سړه د هغه په مرضي موقوف ده چې، که طعام وخوري یا ونه خوري، مسلم.

تسهيلات:

فوله: إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَلْيَجِبْ:

د خبر په وجه د دعوت نه قبولولو جواز: - ابن الملك رحمته اللہ علیہ فرماني چې دا امر د وجوب د هغه جا دپاره دي چې څه عذر نه وي او که عذر لاحق شوې وي لکه د دعوت ځاني لري دي چې هلته تگ کښې تکليف او مشقت دي نو بيا ددې دعوت نه قبولولو کښې څه بې نشته دي او داشان مسلم او ابو داؤد کښې روايت دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمايل چې کله توبه کښې چې د دعوت ورکړې شي نو هغه ته پکار دی چې هغه قبول کړي [۲۲۱۸] په وليمه کښې يواځې مالداران راغوښتل انتهايي پدې

۸۸- [۹] (۱۶۱۰) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «شَرُّ الطَّعَامِ صَعَامُ الْوَلِيْمَةِ يَدْعِي هَذَا الْأَغْنِيَاءُ وَيَتْرُكُ الْفُقَرَاءَ» [۳] وَمَنْ تَرَكَ الدَّعْوَةَ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱- او حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ وایي چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: ۲- خراب طعام د هغه وليمي طعام دي چې په هغه کښې مالداران وبلل شي، او فقرا پرېښودل شي. ۳- او کوم سړی چې دعوت د يو عذر نه کيدو باوجود، قبول نه کړي، نو هغه د الله تعالی او د هغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم نافرمانی وکړه، بخاري مسلم.

تسهيلات: فوله: شَرُّ الطَّعَامِ:

مذکورہ وليمي ته د شر الطعام وليلو وجه: - وليمي ته نى خراب خوراک د وليمي د وجي نه نه دی ونيلي بلکه په دې وجه دي ته شر الطعام ونيلي شوی دی چه د دنيا والوعات دي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب النكاح / باب الأمر بإجابة الداعي إلى دعوة (رقم ۱۰۵ - ۱۴۳۰) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الأطعمة باب ما جاء في إجابة الدعوة (رقم ۳۷۴۰)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب النكاح باب من ترك الدعوة فقد عصى الله ورسوله (رقم ۵۱۷۷) ومسلم في كتاب النكاح / باب الأمر بإجابة الداعي إلى دعوة (رقم ۱۰۷ - ۱۴۳۲) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الأطعمة باب ما جاء في إجابة الدعوة (رقم ۳۷۴۴) وابن ماجه في كتاب النكاح / إجابة الداعي (رقم ۱۹۱۳) ومالك في الموطأ كتاب النكاح باب ما جاء في الولية (رقم ۵۰۰) واحمد في المسند: ۲/ ۲۴۱

چه په وليمه کښې د خان خودلو د پاره مالدار، منصب دار، رعب دار، او مشهور خلق راغواړی او غریبانان او فقیران پریږدی که چېرې دا خارجی علت نه وي نو نفس وليمه خود شریعت ماموریه مسنون یا مستحب حکم دې ددې ترغیب نسی کریم ورکړې دې نو دې ته نسی شر الطعام خنګه او ونیل معلومه شوه چه د دغه خارجی قید و چې نه نسی مذمت شوې دې او هغه دا چه غریبانان پریخودې شی او مالداران راغونښتې شی او بیا پرې خوراک کولې شی

قوله: فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ:

هولیمې ده دعوت قبولو حکم: - دعوت قبول د انمه احناف په نیز د راجع قول مطابق مستحب دې او د جمهورو په نیز د مشهور قول مطابق واجب دې رحمة الامة في اختلاف الامة کښې داسې لیکلی دی لیکن بعضې کتابونو کښې داسې لیکلی دی چه د احادیث د هغه خلقو دلیل دې چه دعوت قبولو ته واجب وائی او د جمهورو په نیز دعوت قبول مستحب دی دا قول ډیر واضحه معلومېږی باقی دعوت کښې که چرته منکرات او یا څه شرعی عذر وی نو قبول ضروری نه دې تفصیل تیر شوې دې

[۲۲۱۹] غیر مدعوته طعام ورکول د کوربه پر اجازت موقوف دی

---[۱۰] (۱) وَ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: «كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُكْنَى أَبَا شُعَيْبٍ كَانَ لَهُ غُلَامٌ تَحَامَرُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ طَعَامِ أَبِي كَيْفِي خَمْسَةً لَعَلِّي أَدْعُو النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَامِسَ خَمْسَةٍ فَصَنَعَتْ لَهُ طَعِيمًا ثُمَّ أَتَاهَا فَدَعَاهَا

توجه: ۱) او حضرت ابو مسعود انصاري (رضي الله عنه) وایي چې یو انصاري صحابي (رضي الله عنه) چې د هغه کنیت ابو شعيب (رضي الله عنه) وو، د هغه یو غلام وو، چې غوښه به یې خرڅوله، ۲) یوه ورځ هغه انصاري صحابي (يعني ابو شعيب (رضي الله عنه)) خپل غلام ته اوویل چې زما د هدایت مطابق دومره طعام تیار کړه، چې د پنځو سړو د پاره کافي وي، ځکه چې د رسول الله (صلي الله علیه و آله) دعوت کوم، او حضور (صلي الله علیه و آله) به د هغه پنځه کسانو ته یو وي (يعني حضور (صلي الله علیه و آله)) به وي او څلور سړي به ورسره نور وي، ۳) نو هغه غلام د هغه د هدایت مطابق د حضور (صلي الله علیه و آله) د پاره لېشان طعام تیار کړ، بیا هغه (ابو شعيب (رضي الله عنه)) د حضور (صلي الله علیه و آله) په خدمت کښې حاضر شو او حضور (صلي الله علیه و آله) او څلور صحابه وو (رضي الله عنهم) ته یې د هغه طعام د پاره دعوت ورکړي (حضور (صلي الله علیه و آله)) چې د هغه د کور طرف ته روان شو، نو،

۱) أخرجه البخاري في كتاب الأطعمة / باب الرجل يدعى إلى طعام فيقول: وهذا معي (رقم- ۵۴۶۱) ومسلم في كتاب الأشربة / باب ما يفعل الضيف إذا نعمة غير من دعاء صاحب الطعام، واستعجاب إذن صاحب الطعام للتابع (رقم- ۱۳۸) - (۲۰۳۶) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فيمن يجيء إلى الولية من غير دعوة (رقم- ۱۰۹۹) واحد في المسند: ۱۲۱/۴

هل التفتت: ① بُحْتَنِي: کنیت چه د خوی یا پلار په نوم سره وی چې خوک یاده ولی شی نو دې ته کنیت وائی ② تَغَامَر: د لحم نه د مبالغه صیغه ده ، غوښه خرڅونکې یا غوښه تیارونکې ③ طَعْمًا: محدود طعام.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَرْثَدٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ① يَا أَيُّهَا شُعَيْبُ إِنَّ رَجُلًا تَبِعَنِي فَإِنْ شِئْتَ أَذْنَبْتُ لَهُ وَإِنْ شِئْتَ تَرَكْتَهُ قَالَ: ② لَا بَلْ أَذْنَبْتُ لَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① یو بل سړي هم د حضور ﷺ سره ملگری شو ، حضور ﷺ د هغه کور ته په رسیدو سره یې وفرماییل ② چې ای ابو شعیب! یو بل سړی هم مونږ سره راغلی دی. که ته غواړي نو ده ته هم د طعام د خوړلو د پاره د راتلو اجازت ورکړه ، گینې دې په دروازه پرېږده او په دستر خوان د ناستي اجازت مه ورکوه ③ ابو شعیب ﷺ اوویل چې ده ته په دستر خوان د ناستي اجازت نه ورکول زه مناسب نه گڼم بلکې زه ده ته هم اجازت ورکوم ، بخاري مسلم.

تسبیلات:

قوله: إِنَّ رَجُلًا تَبِعَنِي فَإِنْ شِئْتَ

د نابلی کسی په دعوت کښې د شرکت حکم: - د دې غلام د آقا کنیت ابو شعیب وو هغه د نبی کریم د پاره د دعوت انتظام او کړو رسول الله ﷺ سره نور څلور ملگری هم وو ① یوسړې له بغیر د بلنې د جادعوت له تلل نه دی پکار دغه شان د یومیلمه دپاره هم دا جائز نه دی چه هغه خوک نابلی خان سره بوخی او خوراک پرې اوکړی او که کوربه صراحه یا دلالة اجازت ورکړې وې نوییا بوتلل جائز دی

② علم: کرامو لیکلی دی چه که چرې کوربه د میلمه په مخکښې خوراک کیخودو سره دا اوونیل چه زه دا خوراک ستا په قبضه کښې درکوم نو په دې صورت کښې هغه میلمه په هریو بل سړی باندې دا خوراک کولې شی بلکه اوچتولو سره ئی کورته هم اوړلې شی لیکن که چرې کوربه د میلمه دپاره خوراک صرف مباح کړې وی نو هغه ئی صرف پخپله خوړلې شی د کوربه دروازي سره په احازت غوښتلو احتیاط: - کله چه نبی کریم ﷺ سره یو نابلی سړې دروازي ته هم اورسیدو دکوم ځانی نه چه خوک واپس کولې هم نه شی او نبی کریم د کوربه اجازت هم او غوښتلو نودلته څنگه ممکن وو چه کوربه انکار کړې وې که هغه په زړه کښې خفه ولې نه وی نولکه چه دا د خوشحالی اجازت نه وو بلکه یوقسم جبروو اگر چه صورت هم د اجازت وو نودا څنگه جائز شو!

د احتیاطی جواب: - حضور اکرم ﷺ د آسې معاشره تیاره کړې وه چه دهغې د هر فرد باطن او ظاهر یوشان پر قیدونکې وو کومه خبره چه به په ژبه وه هم هغه به په زړه کښې وه او کومه چه به ئی په زړه کښې وه هم هغه به ئی په ژبه وه که چرې دلت د دغه صحابی په زړه کښې

لریشان هم د عدم اجازت خبره وه هغه به ښه په جهر سره کوله چه یا رسول الله ﷺ د دغه زیاتی سری گنجانش نشته دي بیا به د هغه سری وایس تلوکښ نه پخپله په هغه څه بوج محسوس کیدو او نه به په نبي کریم باندې گرانه تیریدله لهذا دلته څه خبره نه وه په ژبه سره اظهار او رضامندی د زړه د رضامندنی دلیل وو بې تکلف اوصفا ستړه معاشرې تشکیل رسول الله ﷺ فرمایلي وو هلته د زړه او ژبې تناؤ یو وو

الفصل الثاني

[۲۲۲۰] د بي بي صفیې عليها السلام وليمه

۳۳۰- (۱) [۱] عَنْ أَنَسٍ [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أُلِمَّ عَلَى صَفِيَّةَ بِسُوقِ الثَّمَرِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

تورجمه: [۱] حضرت انس رضي الله عنه وايي [۲] چې نبي کریم عليه السلام د ام المؤمنين بي بي صفیې عليها السلام وليمه په ستوانو او خورماوو سره کړي وه، احمد، ترمذي، ابو داود، ابن ماجه.

تسهيلات:

قوله: بِسُوقِ الثَّمَرِ:

يو تغلوي او په رواياتو کښې تطبيق :- د حضرت صفیه عليها السلام د وليمې په سلسله کښې چې کوم حديث وړاندې تیر شوي دي ، په هغې کښې د هغې دوليمې خوراک حيس ذکر کړې شوی دی او د لته ستو او کهجوري ذکر دی . دې دواړو رواياتو کښې په مطابقت داشان وی چې د حضرت صفیه رضی الله عنها په وليمه کښې دواړه څيزونه وو ، حيس هم وواو ستو او کهجوري هم وو روايانو کښې چې چا څه کتلی دی هغه ئې بيان کړی دی

[۲۲۲۱] د ډول سنجار نه د حضور اکرم خان ساتل

۳۳۱- (۱) [۱] عَنْ سَعِيدَةَ «أَنَّ رَجُلًا صَافَ عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ [۲] فَصَنَعَتْ لَهُ طَعَامًا [۳] فَقَالَتْ فَاطْمَئِنَّا لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَكَلْنَا مَعَهُ [۴] فَدَعَا لَهَا قَوْصَةً يَدِيهِ عَلَى عِضَادَتِي الْبَابِ [۵] فَقَرَأَ الْقِرَامَ قَدْ هَرَبَ فِي نَاحِيَةِ الْبَيْتِ [۶] فَرَجَعْتُ قَالَتْ فَاطْمَئِنَّا فَتَبِعْتُهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا رَدَّكَ [۷] قَالَ إِنَّهُ لَيْسَ لِي أَوْلِيَةٌ أَنْ يَدْخُلَ بَيْتًا مَرُوفًا» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ

تورجمه: [۱] او حضرت سعيدة رضي الله عنها وايي چې يوه ورځ حضرت علي ابن ابي طالب عليه السلام ته يو

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الأطعمة/باب في استحباب الولیمة عند النکاح (رقم- ۳۷۴۴) والترمذي في کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في الولیمة (رقم- ۱۰۹۵) وابن ماجه في کتاب النکاح / الولیمة (رقم- ۱۹۰۹) واحد في السنن: ۱۱۰/۳/۲

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الأطعمة/باب إجابة الدعوة إذا حضرها مكروه (رقم- ۳۷۵۵) وابن ماجه في کتاب الأطعمة/باب إذا رأى الضيف منكراً. رجع (رقم- ۳۳۶۰)

میلحه را علی، ۲۱ نو حضرت علی ۱۱ د هغه د پاره طعام تیار کړي، ۲۲ بي بي فاطمي ۱۲ اوويل که مونږ رسول الله ۱۳ ته هم دعوت ورکړو او هغه ۱۴ زموږ سره طعام وخورې، نو د پرتبه به وي، ۲۵ حضور ۱۵ ته دعوت ورکړی شو، تشریف يې راوړو، او په مکن کښې د داخلیدو د پاره څنگه چې د دروازي په دولرگیو خپل دواړه لاسونه کښودل، ۲۶ نو د حضور ۱۶ نظر په هغه منقشه پرده پریوتی چې د کور په کالیو وغیره يې اچولي وه، ۲۷ حضور ۱۷ هغه پرده لیدو سره، واپس لاړل، بي بي فاطمه ۱۸ وايي چې زه هم په حضور ۱۹ پسې روانه شوم، او عرض مي اوکړو چې یا رسول الله ۲۰ ته ولي وایس لاړلې، ۲۱ حضور ۲۱ وفرمایل چې مالره یا هیڅ نبي لره د زینت والا په کورکي داخلیدل مناسب نه دی، (احمد ابن ماجه،

هل الثقات - ۱ عَصَادَتِي الْبَاب: د دروازي دواړه بازوگان، چوکاټونه ۲ الْقِرَامَةُ: نقشاره پرده ۳ مَوْثِقًا: زینت او زینت والا کور

تسهيلات: قوله: الْقِرَامَةُ:

د رسول الله دننه تشریف نه اړی لو دوه وجوهات: -

- ① د زینت او ښائست نه د ځان ساتلو د وجې نه دننه لاړنه شو
  - ② په دغه کپړې سره دیوال پټ کړې شوې وو کوم چه اسراف وونې کریم ناخوښه کړو
- [۲۲۲۲] یو دعوت ته د نابېلې تلونکي مذمت

— [۱۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ دُعِيَ فَلَمْ يُجِبْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ (۲) وَمَنْ دَخَلَ مِنْ غَيْرِ دَعْوَةٍ دَخَلَ سَارِقًا وَخَرَجَ مُؤَبِّرًا» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱ او حضرت عبدالله ابن عمر ۲ وايي چې رسول الله ۳ وفرمایل ۴ کوم سړی چې د طعام د پاره وغوښتل شي، او هغه دعوت قبول نه کړي، نو هغه د الله تعالی ۵ او د هغه د رسول ۶ نافرمانی کونکي دی، ۷ او کوم سړی چې نابېلې د چا د طعام مجلس لره ورشي، نو هغه د غلو په شان راغي، او د مال لوت کولو سره ووتلو، (ابوداؤد، هل الثقات ۱ سارق غل، ۲ مؤبِّرًا: شوکمار، لوت کونکي،

تسهيلات:

قوله فَلَمْ يُجِبْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ

د دعوت په پاره کښې معتدل تعلیم: - حضور اکرم خپل امت ته د ښکلی اخلاقو درس ورکړې دي لهذا بغیر د دعوت او بغیر بلنې د چا د طعام دعوت ته تلل نسی منع گرځولی دی او خپل امت نسی د حرص اولالچ نه بچ کړې دي بل طرف ته د شرعی عذر نه بغیر د چا د

دعوت نه انکار ممنوع او اگر خولوړو یا خوښی د حرص او تکبر په مینځ کښې درمیانه لار او خوله دې ډېاره چه د انکار په صورت کښې په امت کښې تکبر، لونی علو او عدم الفت خراب صفات داخل نه شی اونه په کښې حرص اوللچ راشی په دې وجه نسی کریم او فرماییل خوک چه بغیر د اجازت نه دعوت ته لاړو خوراک نی او کړو نو دخل سارقا وخرج مغیرا خرابو صفاتو سره متصف شو

[۲۲۲۲] که دوه سړي په یو وخت دعوت وکړي نو کوم یو قبولول پکار دی؟

----- [۱۳] (۱) وَفَرَمَايِلُ [۲] كِه دوه سړي په یو وخت دعوت وکړي، نو په هغوی کښې د هغه سړي دعوت قبول کړه، چې د هغه دروازه درته زیاته نژدې وي، [۳] او که په هغوی کښې یو مخکې دعوت ورکړي وي (او دویم د هغه نه وروسته کړی وي) نو په دې صورت کښې د هغه سړي دعوت قبول کړه، کوم چې مخکې دعوت درکړي وي. احمد ابو داؤد.

ترجمه: [۱] د نسی کریم ﷺ په صحابه وو ﷺ کښې د یو سړي نه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] که دوه سړي په یو وخت دعوت وکړي، نو په هغوی کښې د هغه سړي دعوت قبول کړه، چې د هغه دروازه درته زیاته نژدې وي، [۳] او که په هغوی کښې یو مخکې دعوت ورکړي وي (او دویم د هغه نه وروسته کړی وي) نو په دې صورت کښې د هغه سړي دعوت قبول کړه، کوم چې مخکې دعوت درکړي وي. احمد ابو داؤد.

په حدیث کې حکم مذکور صورت :-

تسهيلات:

فوله. فَأَجِبْ أَقْرَبَهُمَا بَابًا:

دوؤ دعوتونو د اجتماع په صورت کښې حکم :- دا هغه صورت دې چه په یو وخت په یوشان دوو کس نوجاته دعوت ورکړو اوس به دا سړي څه کوی؟ که ممکن وی نو د دواړو دعوت دې اوخوری خواه که کمه خوری خور د کوی دې نه یا چه د کوم دروازه ډیره نیزدې ده هغه حقدار دې ځکه چه مشهور متل دې: الحق للقریب ثم للبعید- او که په دواړو کښې چرې یو ډومبی دعوت ورکړي وی نو د هغه دعوت قبولول لازم دی

[۲۲۲۴] دعوت ولیمه صرف دوه ورځې دې

----- [۱۵] (۲) وَعَنْ أَبِي مُسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «طَعَامُ أَوَّلِ يَوْمٍ حَقٌّ [۱] وَطَعَامُ يَوْمٍ الثَّانِي سُنَّةٌ [۲] وَطَعَامُ الثَّلَاثِ سُنَّةٌ وَمَنْ سَمِعَ سَمِعَ اللَّهُ بِهِ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابن مسعود ﷺ وایي چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] په اولني ورځ د واده، طعام ورکول حق دی. [۳] په دویمه ورځ طعام سنت دی. [۴] او په دریمه ورځ طعام د

۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الأطعمة باب إجابة الدعوة إذا حضرها مكرهه (رقم- ۳۷۵۶) واحد فی المسند: ۴۰۸/۵

۲) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی الولیمة (رقم- ۱۰۹۷)

خېل خان بکړه کولو دپاره وي اوڅوک چې دخان بنودلو خواهشمند وي، الله تعالى ښه دهغه دقيامت په ورځ دتولومخلوقانونه مخکې شهيد وکړي چې دارياکار اودروغجن دي، ترمذي.

هل القضاة ① سمعة ریاکاری. شهر

تسهيلات

قوله أول ټورعق

دوليمې دوجوب دليل :- کوم حضرات چه ولیمې ته واجب وائی دا حدیث دهغوی دلیل دي لیکن د جمهورو په نیز ولیمه سنت ده

د دلیل نه جواب :- کوم حضرات چه دعوت ولیمه ته مسنون وائی دهغوی په نیز دې لفظ ترجمه داسې ده چه د اولې ورځ خوراک ورکول ثابت دی بهر حال د دوو ورځو پورې خوراک ورکول جائز دی

قوله سمعة

د ریا او فخر دپاره کول دعوت :- لیکن که په دریمه ورځ هم که چرته څوک دعوت ورکوي نو د اکثر پکړدی چه په دې کښې ریاکاری، خان خودل او د نمائش جذبه شامل شوي ده اوس دا سړي غواړي چه دې مشهورشي د ده تعریف اوشی او هر طرف ته د ده د سخوت غبرونه او کړي شی دې دپاره چه هغه د فخر اظهار او کړي شی د "سمعة" هم دغه مطلب دي

قوله سمعة الله به

د ریا کاري انجام :- یعنی داسړي ریاکاری کوي دخان مشهورتیا غواړي چه عزت دار جوړشي الله تعالی به د حشر په میدان کښې دې په خلقو کښې مشهور کړي چه دا سړي دروغ ژن دي او ریا کاردې په هغې سره به دا سړي د معظم جوړیدو په ځای "مُخَرَّ" جوړشي

[۲۲۲۵] د فخر او مقابله کونکو دعوت خوږل منع دی

۳۰۰۰ - [۱۶] (۱) «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] نَهَى عَنْ طَعَامِ الْمُتَّابِينَ أَنْ يُوَكَّلَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ [۳] وَقَالَ فِيهِ السُّنَّةُ: وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُرْسَلًا.

توجه :- او حضرت عکرمه ؓ د حضرت ابن عباس ؓ نه دا روایت کوي [۲] چې نبی کریم ﷺ د هغه دوه سړو د طعام خوړلو نه منع فرمایلي ده، چې په خپلو کښې د فخر مقابله کوي، (ابوداؤد،

[۳] او محي السنه ويلي دي چې صحيح دا دی چې دا حضرت عكرمه رضي الله عنه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه بطريق ارسال نقل كړيدي يعنې په روايت كښې عن ابن عباس رضي الله عنه الفاظ مذكور نه دي بلكې دلته زيات نقل شوي دي.

هل لكفت ① المتبارين: په فخر او ريا كښې مقابله كونكي

تسهيلات:

قوله المتبارين:

ه لفظ مبارات معنى او په حديث كې لي مطلب: - دا لفظ د مبارات نه دې په يو كار كښې د يو بل نه د وړاندې كيدو په معنى كښې دې دلته ددې لفظ نه مراد هغه دوه كسان دي چه زيت خوراك پخولو او په خلقو باندې خورلو كښې مقابله كوي او د خلقونه شاباسي وصولول غواړي چه د چا خوراك ډير ښه وو او چا ډيرو خلقو باندې او خورله او د چا انتظام ډير بهتروو د دواړو مقصد خان خودل دی د داسې دعوت خورل منع كړې شوى دى دې دپاره چه په خلقو كښې د دغه مقابلي حوصله شكنى اوشى د راتلونكى حديث هم دغه مفهوم دې په دې كښې د دغه لفظ مفهوم متعارضان سره واضح كړې شوي دي يعنى د يو بل په ضد كښې دعوتونه پخه وي او په خلقو باندې خورى

الفصل الثالث

[۲۲۲۶] درياء او فخر دپاره شوى دعوت د قبلولو معانعت

— [۱۷] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «الْمُتَبَارِئَانِ لَا يُجَاهِدَانِ وَلَا يَكُلَّ طَعَامُهُمَا». [۲] قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ: يَغْنَى الْمُتَعَارِضَيْنِ بِالْعِيَاةِ فَفَرَّادِيَاءُ.

توجه: ① حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايې چې رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل [۳] هغه دوه سړو دعوت دى قبول نه كړل شي، نه دي د هغوى طعام وخورل شي، چې د اظهار فخر د پاره طعام پخولو، خورلو، په خپلو كښې مقابله كوي، [۴] امام احمد رحمه الله د لفظ متباريان په وضاحت كښې ويلي دي چې د متباريان نه د حضور صلي الله عليه وسلم هغه دوه سړي مراد دي، چې د فخر او ريا له مخه او په طريقه د مقابلي يعنى د يو بل په ضد كې دعوت كوي

هل لكفت ① المتعارضين: د يو بل په ضد كښې دعوت كونكي

تسهيلات:

قوله: - ددې حديث تشریح د حديث نمبر (۲۲۱۶)، په تسهيل كښې ذكر شوي ده

[۲۲۲۷] د فاسق دعوت مه قبلوي

۳۳۷- [۱۸] (۱) «وَعَنْ هُرَيْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: [۷] نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ [إِجَابَةِ طَعَامِ] الْقَاسِيَيْنِ».

تو جهه: [۷] او حضرت عمران ابن حصين [۷] وايې چې رسول الله [ﷺ] د فاسقانو خلقو د دعوت د قبلولو نه منع فرمايلي ده.

تسهيلات: قوله: الْقَاسِيَيْنِ:

ه فاسقانو دعوت نه قبلولو وجه: - دې نه مراد مطلق فاسق دې که د هر قسم په فسق کښې اخته وي د فاسقو او فجارو د دعوت د معانعت سبب دادې چه دا خلق اکثر ظالمان وي نو په چا به نې ظلم کړې وي او حرام مال به نې راجمع کړې وي بل هغوی له تلل او د هغوی دعوت قبلول د هغوی دپاره عزت دې د کوم چه هغوی د فسق په وجه حقدار نه دی بل که نن دې د فاسق خوراک او کړو نوصاله به په هغه باندې خپل حلال مال خورې او هم دغه وجه ده چه نې کریم دعا غوښتي ده اې الله په ماباندې د فاسق احسان مه اچوه د کوم چه زه بيا روستو بدله ورکوم

[۲۲۲۸] د نیکه مسلمان په دعوت خوړلو کښې شک مه کولی

۳۳۸- [۱۹] (۲) «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۷] «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ فَلْيَأْكُلْ مِنْ طَعَامِهِ وَلَا يَسْأَلْ، وَكَثْرَتُ مَنْ سَأَلَهُ وَلَا يَسْأَلُ» [۸]. رَوَى الْأَعَاذِيثُ الثَّلَاثَةُ فِي شُعَبِ الْأَحْزَانِ [۹] وَقَالَ هَذَا إِنْ صَحَّ فَلْيَأْكُلْ الطَّاهِرُ أَنْ الْمُسْلِمَ لَا يَطْعِمُهُ وَلَا يَتَقَبَّحُ إِلَّا بِمَا هُوَ حَلَالٌ عِنْدَهُ».

تو جهه: [۷] او حضرت ابو هريره [۷] وايې چې رسول الله [ﷺ] وفرمايل [۷] هر کله چې په تاسو کښې يو سړی يو مسلمان ورور ته ورشي [۸] نو د هغه طعام دې وخوري، او د هغه اوبه دې وڅکي، او دا پوښتنه دې نه کوي، چې هغه طعام او اوبه څنگه دي؟ او د کوم خای نه راغلي دي؟ [۹] دا دري سره حديثونه بيهقي [۷] په شعب الايمان کښې نقل کړي دي [۹] او ويلي دي چې دا آخري حديث که صحيح شی [۸] نو د دې حکم وجه دا ده چې يو مسلمان په دويم مسلمان هغه خيز خوري، څکي، چې د هغه په نزد حلال وي

تسهيلات:

قوله: إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ:

ه اخيه المسلم مصداق او ه حديث مفهوم: - د مسلمان ورور نه مراد متقی او پرهيزگار ه مسلمان دې نو ونی فرمائيل چه د داسې سړی په خوراک څښاک کښې هسې شک مه کولی

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۵۸۰۳

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم الحديث ۵۵۰۱

چه داډ حلال خوراك دي؟ كه ډ حرام؟ بلكه څه چه مخې ته راشي بيشك اوبې شبه خوړنی څكه چه كله دغه سړي نيك دي نوهغه به نه خپله ډ حرام مال ډ خوړلو كوشش كوی او نه به په بل باندې حرام مال خوړی او په دې تحقيق تفتيش او خبرواترو ولتون سره به هغه ته تكليف رسېږي كوم چه منع دي او كه چرې ډ حرامې گټې شك دي نوبيا سوال كولې شی او كه چرې اكثره گټه نى ډ حرام ده نوبيا دې خوراك نه خوړی او كه غالب مال ډ حلال دى نوخوړی دي

[٨] بَابُ الْقُسْمِ

په زیاتو بیښیا نوکښې د نمبر مقررولو بیان

مخلاصة الباب :-

فيه تسعة أحاديث مشتملة على خمس مسائل:

- ① عمل النبي ﷺ في القسم بين أزواجه الطاهرات : ١، ٢، ٧، ٩.
- ② الهبة والإذن لى القسم لواحدة من الزوجات: ٢، ٣، ٩.
- ③ طريق القسم بين الزوجة الجديدة والقديمة: ٥، ٦.
- ④ المواخذة من الله تعالى لى ترك القسم فيما يملك : ٧، ٨، .
- ⑤ الاستهام لى القسم لمحبة الزوجة لى السفر: ٤.

دعادل وانصاف و جواب :- ① قال الله تعالى (فَإِنْ يَحْتَفِظُوا لَا تَعِدُ لَكُمْ أُفُواً وَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) سورة

⑤ وقال الله تعالى ﴿ وَلَنْ نَسْلِفَهُمْ أَنْ يُعْبُوا ابْنِ النَّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَغْنِيُكُمُ الْيَمَلُ قَدْ رَمَاهَا الْخَالِقُ ۝ ﴾ (سورة نساء: ١٢٩)

قوله: القمر:

د قسم په مفهوم کېي القوال ۱ - په قاف فتحه او په سین سکون دې دا قسم یقسم قسماً مصدر دې دتقسیم په معنی کښي دې دمال په تقسیم کښي چه کله په د یرو شریکوالو کښي مال تقسیم شی او هریو ته خپله حصه ملاو شی هغه تقسیم په بل قسم دې

① هم ددې نه دلته هم د زیاتو بیبیانو په مینځ کښي نمبر مقرر کول اود هغوی په مینځ کښي برابری اوعدل اوانصاف قائم کول قسم دې

⑦ ډ بعضو ښخوسره د شپې تيروولو نمبر ته قسم ونيولې دي مگر رومي مفهوم كوم چه ابن همام ^{عليه السلام} بيان كړې دي هغه زيات واضح دي بعضو ددي نه هم زيات وضاحت سره داسې فرمائيلي چه د ښخو په مينځ كښي د شپې تيروولو اخوراك ځښاك او كپړي او مكان وغيره

کسي د برابرني نوم قسم دې دا برابري کول واجب دی او په جماع کښې برابري ضروري نه ده ځکه چه د دې تعلق د سړي شوق او خوښې سره دې دغه شان د زړه په مينه کښې هم برابري ضروري نه ده ځکه چه دا غير اختياري معامله ده قرآن کریم کښې الله تعالی قسم د عدل په نوم باندې ياد کړې دې لکه چه پورته آياتونو کښې ذکر دې دغه شان په احاديث مقدسه کښې دې برابري ته قسم او عدل په نوم سره ياکړې شوې دې

په نبي کریم ﷺ باندې د نوبت ه حکم حیثیت: - د بعضي علماؤ خیال دې چه قسم په حضور اکرم ﷺ باندې هم واجب وو مگر صحیح قول دادې چه نبي کریم ﷺ د قسم نه مستثنی وو د قرآن کریم آیت (تَزِيهِ مِنْ كُفَاؤِمَنْهُمْ وَتُؤْوَى إِلَيْكَ مِنْ كُفَاؤِ) نه معلومیږي چه نبي کریم ﷺ د قسم باندنه وولیکن ددې باوجود نبي کریم ﷺ په قسم او عدل باندې عمل کړې دې قسم صرف د اقامت په موده کښې وی په سفر کښې نه وی دغه شان قسم صرف په شپه تیرولو کښې دې په ورځ کښې نه دې او که خاوند د شپې په ډیوتنی باندې وی نو بیا دې د قسم نمبر د ورځې مقرر کړی د سفر دوران کښې د تطییب قلب دپاره ځسري اچولوسره یوه بی بی خان سره بوخی نودا بهترده د نمبر موده کم نه کم یو ورځ او شپه ده ددې نه په کم وخت کښې نمبر نه جاری کیږي لهذا په یوه شپه کښې د دوو بیبیانو نمبر مقرر کول صحیح نه دی

الفصل الأول

[٢٢٢٩] د حضور ﷺ د ازواج مطهرات (بیبیانو مبارکو) تعداد

۳۳۳- [١] «عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قُبِضَ عَنْ تِسْعِ نِسْوَةٍ وَكَانَ يُقِيمُ مِنْهُنَّ لِحَامًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: حضرت ابن عباس رضی الله عنه وایي کوم وخت چې رسول الله ﷺ وفات شو ، هغه وخت د حضور ﷺ په نکاح کښې نهه بیبیانې وې ، چې هغوی کښې د اتو بیبیانو مبارکو نمبر مقرر وو . بخاري مسلم ،

حل التلکات - ① قُبِضَ وفات شو

تسهيلات: قوله قُبِضَ عَنْ تِسْعِ نِسْوَةٍ

د وفات په وخت کښې د ازواج مطهراتو ټول تعداد: - د رسول الله ﷺ یولس بیبیانې وې لیکن د حضرت خدیجه رضی الله عنها او حضرت زینب خراغیه رضی الله عنها انتقال مخکښې شوې وو په دې

(١) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب کثرة النساء (رقم ٥٠٦٧) ومسلم فی کتاب الرضاع / باب جواز هبتها نوبتها لغيرها (رقم ٥١ - ١٤٦٥) والسانی فی کتاب الکاح ذکر امر رسول الله صلى الله عليه وسلم فی النکاح وازواجه. وما أباح الله عز وجل لنبيه صلى الله عليه وسلم ، وحظه على خلفه. ريادة فی کرامته. وتنبيهها لفصله (رقم - کتاب النکاح (رقم ٣١٩٧) واحمد فی السند: ٢٢١/١

حدیث کنبی د هغه ازواجو ذکر دې چه د نبي کریم ﷺ د وفات په وخت ژوندنی موجود وې د ټولې نهه بیبیانې وې د کومو نومونه چه دادی

① ام المؤمنین عائشه صدیقه ﷺ

② ام المؤمنین زینب ﷺ

③ ام المؤمنین حضرت حفصه ﷺ

④ ام المؤمنین حضرت صفیه ﷺ

⑤ ام المؤمنین حضرت ام سلمه ﷺ

⑥ ام المؤمنین حضرت سوده ﷺ

⑦ ام المؤمنین حضرت جویریہ ﷺ

⑧ ام المؤمنین حضرت ام حبیبہ ﷺ

⑨ ام المؤمنین حضرت میمونہ ﷺ

د حضرت سودي خپل نوبت عائشې ته ورکول: - په دوی کنبي صرف د اتو نمبر مقرر وو حضرت سوده ﷺ خپل نمبر حضرت عائشه ﷺ ته ورکړې وو نبي کریم اراده کړې وه چه حضرت سوده ﷺ ته طلاق ورکړی نو هغې ﷺ اوفرمائیل چه ماته تاسو طلاق مه را کوئی خکه چه زه امید کوم چه زه به په جنت کنبي ستاسو بی بی یم زه خپل نمبر حضرت عائشه ﷺ ته ورکوم

د نبي کریم ﷺ په گټو بیبیانو د کافرانو اعتراض: -

کافران دا اعتراض کوی چه د مسلمانانو نبي محمد عربي ﷺ دومره زیات ودونه ولې کړی دې اودومره زیاتې بیبیانې ئې ولې ساتلې وې؟

جواب: د نبي کریم ﷺ کثرت ازواج د شجرت پوره کول نه وو: - اهل اسلام او علماء کرام ددې جواب هم ورکوی اود کثرت ازواج مصلحت او ضرورت هم ښانی نو حقیقت دادې چه نبي کریم ﷺ د عظیم مصلحت او حکمت لاندې زیاتې نکاح گانې کړې وې په دې کنبي هیڅ د نفس خواش نه وو خکه چه نبي کریم د ۲۵ کالو په خوانشی کنبي د ۲۰ کالو پوځ عمر ښخې حضرت خدیجه ﷺ سره نکاح اوکړه چه دوه ځل کونده شوې وه که چرې نبي کریم د نفس خواش مجبور کولو نو نبي کریم به دانکاح چرې هم نه کوله خکه چه په قریشو کنبي د نبي کریم دپاره پیغلې جینکنی خوموجود وې بیا چه ترکومي پورې حضرت خدیجه ﷺ موجوده وه د ۵۲ کالو پورې نبي کریم بل واده اونه کړو د حضرت خدیجه ﷺ د وفات نه پس د یو خو حکمتون د وجې نه نبي کریم ﷺ په کثرت ازواج باندې عمل کړو په کوم کنبي چه دا لاندینی حکمتونه پټ پراته وو

فرحة للعالمین ﷺ د پلاره د بیبیانو گټو والي: - د رسول الله ﷺ ذات مبارک سراسری

رحمت او برکت دې، دا حکامو رسول، د نفسو نو پاکيزه کول او قرآن کریم خلقوته رسول ددوی ﷺ د ټولونه لـوڼې مقصد د پيغمبري وو، دوی ﷺ اسلامي تعليمات، په وينا او عمل سره په دنيا کښې خواږه کړل، خلقوته به نې بنودل او پخپله نې هم پر عمل وو، بيا هر کله چې دانساني ژوند هيڅ يوه څانگه داسې نه وه چې په هغې کښې به در رسول الله ﷺ ضرورت نه وي، د جمعې د مونځ نه چې واخلې بيبيانو سره د تعليماتو د آل اولاد د پالنې، د لویو وروم تيازو وکولو او د پاکي حاصلولو په باره کښې د دوی ﷺ قولي او فعلی هداياتونه د احاديثو کتابونه ډک دي، په کور کښې دننه به نې څه څه کول، بيبيانو سره نې څنگه تعلقات ساتل، او کور ته ورتلونکو بيبيانو ته نې دهغوئ د پوښتلو مسئلو څه څه جوابونه ورکړل، داسې نورې په سوؤنو مسئلې دي چې هم دا زواجو مطهراتو په ذريعه امت ته اور سیدلي د تعليم او تبليغ د ديني ضرورت په وجه نې کریم ﷺ د پاره د بيبيانو کثرت يو ضروري خبره وه. صرف د عائشه صديقه رضی الله عنها نه دا حکامو او مسائلو، اخلاقو او آدابو، او د نبي کریم ﷺ د سيرت متعلق دوه زره دوه سوه او لس روايات مروی دي چې د احاديثو په کتابونو کښې موجود دي د ام سلمه رضی الله عنها د رواياتو شمير درې سوه يو اويا پورې رسيدلې دې حافظ ابن قيم رحمه الله په اعلام الموقعين (ص ۹ ج ۱) کښې ليکلی دی چې که د ام سلمه فتاوي راجمع کړې شی کومې چې هغوی د نبي کریم ﷺ د وفات نه پس ورکړي دي نو د هغې نه يوه رساله مرتب کيږي

د عائشې رضي الله عنها قاضيت: - د حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها چې په فقه او فتاوی کښې کومه مرتبه ده هغه د بيان محتاج نه ده. د هغوی د شاگردانو تعداد تقريباً دوه سوه دی د نبي کریم ﷺ د وفات نه پس يې تر اته څلوېښتو کالو پورې د علم زړه خوره کړه د مثال په طور د دوؤ مقدسو بيبيانو مجمل حال ليکلې شوې دې د نورو زواجو مطهراتو روايات هم مجموعی طور سره کافي تعداد کښې موجود دی او دا خبره ښکاره ده چې ددې تبليغ او تعليم فائده صرف د زواج مطهراتو نه راوسيدله.

ازواج مطهراتو سره د نکاح ترتيب: ① هر کله چې ددوی ﷺ عمر مبارک پنځه ويشت کاله و نو حضرت خديجې رضی الله عنها سره نې نکاح او کړ و او د عمر مبارک تر پنځو سو کالو يعني پنځه ويشت کاله پورې نې يواځې هم دغه بي بي پاتې شوه.

② دهغې رضی الله عنها د وفات نه پس نې حضرت سوده رضی الله عنها او حضرت عائشه رضی الله عنها سره نکاح او شو. حضرت سوده رضی الله عنها د دوی ﷺ کور مبارک ته راغله او حضرت عائشه رضی الله عنها لاوړه وه، ځکه دخپل والد صاحب رضی الله عنها په کور کښې پاتې شوه.

③ بيا څو کاله پس (سنه ۵۲) کښې په مدينه منوره کښې حضرت عائشه رضی الله عنها د والد صاحب رضی الله عنها د کور نه رخصت کړې شوه او د دوی ﷺ کور مبارک ته راغله چې عمر مبارک نې دغه

وخت څلور پنځوسو کالونه رسیدلې وو او دوه بیبیانې ټې په دغه عمر کېنې ورسره جمع شوې او دگنډو بیبیانو معامله دغه ځانې نه شروع شوه.

④ دې نه یو کال پس ټې حضرت حفصه رضی اللہ عنہا سره نکاح اوشو،

⑤ بیا څو میاشتې پس ټې د حضرت زینب بنت خزیمه رضی اللہ عنہا سره نکاح اوشو چه اتلس میاشتنې د دوی رضی اللہ عنہما په نکاح کېنې دپاتې کیدونه پس وفات شوه. او دیویل قول مطابق درې میاشتنو پورې د دوی رضی اللہ عنہما په نکاح کېنې پاتې شوې وه.

⑥ بیا په [کال ۴ هجری] کېنې ټې د حضرت أم سلمه رضی اللہ عنہا سره نکاح اوشو،

⑦ بیا [سنه ۵هـ] کېنې ټې د حضرت زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا سره نکاح اوشو چه عمر مبارک ټې دوه کم شپيته کاله شوې وو او په دې دومره مشر عمر کېنې ورسره څلور بیبیانې جمع شوې. حالانکه امت ته چې څه وخت د څلورو بیبیانو اجازت ورکړې شوې وو. دغه وخت خودوی رضی اللہ عنہ هم کم ناکم څلور نکاحونه په یو ځل کولې شو، خودوی رضی اللہ عنہ داسې اونکړل.

⑧ بیا په [سنه ۶هـ] کېنې حضرت جویریة رضی اللہ عنہا سره اوشوه.

⑨ بیا په [سنه ۷هـ] کېنې حضرت أم حبیبه رضی اللہ عنہا سره

⑩ بیا هم په دې کال کېنې حضرت صفیه رضی اللہ عنہا او حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا سره ټې نکاح اوشو.

خلاصه داچه د څلورو پنځوسو کالو تر عمره پورې، دوی رضی اللہ عنہم صرف دیوبی بی سره گذاره او کړه بیا پنځه ویشته کاله حضرت خدیجه رضی اللہ عنہا او څلور پنځه کاله ټې حضرت سوده رضی اللہ عنہا سره تیر کړل بیا د اتو پنځوسو کالو په عمر کېنې ورسره څلور بیبیانې جمع شوې او پاتې نورې پاکې بیبیانې دوه. درې کالو کېنې دننه دننه په حرم نبوت کېنې راغلې.

داخبره په خاص ډول د یادولو جوگه ده چې په دې ټولو بیبیانو کېنې صرف یوه بی بی حضرت عائشه رضی اللہ عنہا داسې یوبی بی وه چې په پیغلتنو کېنې ټې ورسره نکاح شوې وو او پاتې نورې بیبیانې ټولې گنډې وې چې پکېنې دخو بیبیانو دوه دوه خاوندان تیر شوي وو. او د اشیر هم بیا په آخر عمر کېنې ورسره جمع شوي دي.

د صحابه کرامو د ټپي گرویم رضی اللہ عنہم په رسته ه اړه لغو کول: - صحابه کرام رضی اللہ عنہم انراو بنځېا ټول په دوی رضی اللہ عنہم فدايان وو. که دوی رضی اللہ عنہم غوښتنې نو ټولې

بیبیانې به ټې پیغلې کړې وې بلکه یو. یو یادوه. دوه میاشتنې پس ورته دیبیانو د لولو موقعه هم وه خودوی رضی اللہ عنہ داسې اونکړل.

په ځپل ځان پاندي ه نکاح پاندي کول: - داخبره هم د یادولو جوگه ده چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په حقه نبی وو او نبی صلی اللہ علیہ وسلم د هوا او هوس تابع نه وی. چه څه کوی نو د الله تعالی په حکم ټې کوی. چه نبی او منلې شی نو ټول اعتراضونه به ختم شی او که څوک ټې د سره نبی نه منی

اودا الزام اولگوى چي دوى يواخي دشهوت پرستى له کبله خپل خان دياره ديبیانو گتروالي روالي گتري وونودغه کس ته به ونيلې شى چې که داسې وي نو خپل خان دياره به نې دگترو ديبیانو په باره کښې دهغې پابندى اعلان ولې کولو چه ذکر نې د قرآن باند په آيت (الَّذِينَ لَكَ الْبَأْسَ مِنْ بَعْدِا) کښې موجود دې پخپل حق کښې ددې پابندنى اعلان ددې خبرې ښکاره دليل دې چې نبي کریم ﷺ څه هم اوکرل هغه يې د خپل رب په اجازت سره اوکرل

امت ته د اسلامي تعليماتو رسول :- دگترو ديبیانو په وجه چې امت ته کومې تعليمي اونبيلغې فائدي اورسيدي اوکوم احکام چې امت ته اورسيدل دهغې جزئيات په دومره گټه سمير کښى دى چې په حساب کښې نې راوستل گران دى. دا جاديشو کتابونه په دې گواه دى. البته. خنوروفاندوته مونږ دلته اشاره کوو.

د پوکي د تربيت تعليم ورکول :- دحضرت أم سلمه رضی الله عنها خاوند ابو سلمه رضی الله عنه چې وفات شونود هغې نه پس ورسره رسول الله ﷺ نکاح کړې وو. هغه دمې خاوندنه پيدا اولاد سره د دوى ﷺ کور ته راغله. دوى ﷺ ددغې ناڅکه اولاد چه په کومه مينه محبت سره پالنه اوکړه او پخپل عمل سره يې اونښودل چې په کومې مينې او محبت سره دنا سکه اولاد بروړش کول پکار دى او درسول کریم ﷺ په ديبیانو کښې يوازې دا يوه بى بى وه چې د بچيو سره راغلي وه. که يوه بى بى داسې نه هم وي راغلې نو په عملى ډول به دناڅکه اولاد پ نې خانه خالى پاتې کيده او امت ته به په دې باره کښې څه هدايت په لاس نه وي راغلې. ددې خونې حضرت عمر بن ابى سلمه رضی الله عنه فرمائيلى دى چې زما پالنه درسول الله ﷺ په غيږه مبارکه کښې کيده. يو ځل م هغوى سره چې روتئ خوره نود کاسې هرځانې ته په لاس وراوړو. هغوى ﷺ راته اوفرمائيل [سُبَّانَ اللَّهِ وَكُلُّ يَمِينِكَ وَكُلُّ مَائِكَ] [دالله تعالى په نوم خوراک شروع کوو. په نښى لاس خوراک کوو او خپلې مخې نه ا دخپلې خواسه خوره. بخارى مسلم په حواله دمشقوه ص ۱۳۲۳].

د جوړيه سره په نکاح کولو کښې پموو لره مالوف کول :- حضرت جوړيه رضی الله عنها په يو جهاد کښې بندي جوړه شوې راغلې وه. په وېش کښې د ثابت بن قيس رضی الله عنه يادده دتربوراد اکاد زوى نه په برخه اورسيده. دې خپل آقا سره داسمجهوت ته او معامله اوکړه چې دومره دومره مال به درکړم ته م آزاده کړه بيادې باره کښې رسول الله ﷺ ته راغله اومالى امداد نې تراوغوښتو. هغوى ﷺ ورته اوفرمائيل چې ددې نه ډيره غوره خبره درته اونکړم؟ هغه داسې چې ستادارڅه به څه مال اداکړم اونکاح به درسره اوکړم. دغې بى بى

په خوشحالي منظوره كړه اوداشان ددې له اړخه په مال اداكولو سره نې نكاح كښې راوسته.

د صحابه كرامو رضی الله عنهم خپل مريان كرامول ۱- ددې د قوم په سوونو خلق د صحابه كرامو عليه السلام په ملكيت كښې راغلی وو، ولې چې دغه ټول په قيد كښې راغلی وو، هر كله چې صحابه كرامو عليه السلام ته پته اولگيده چې حضرت جوړيه عليها السلام د رسول الله صلی الله علیه و آله په نكاح كښې راغلي ده، نو دهغوی عليه السلام د احترام له خاطر ه نې خپل خپل ټول مريان او وينخې آزادي كړي. سبحان الله د صحابه كرامو عليه السلام د ادب څه شان وو، جذبه نې داوه چې هر كله اخلق دهغوی عليه السلام سخرگنې شوه، نو مونږه نې دوينځو، غلامانو، په نوگه څنگه په خپل ملك كښې ساتلې شو؟ او ټول نې آزاد كړل، حضرت عائشه عليها السلام ددې په باره كښې فرماني: فلقد اعتق بتزويجه اياها مائة اهل بيت من بني المصطلق فما علموا اراقا عظمت بركة علي قومها منها: (۱)
رسول الله صلی الله علیه و آله سره د نكاح كولو په وجه د بنو مصطلق سل كورنۍ آزادي شوې ماهيخ يونځه داسې نه ده ليدلې چې خپل قوم دپاره په برکت كښې د جوړيې عليها السلام نه زياته ثابته شوې وي. (۲).

د جوړيه سره د نكاح نتيجه: - غرض داچه ددې نكاح اثر د يونفسياتي جنگ په ډول او شواو د اسلام په مقابله كښې د كفر ليدړ همت او بائيللو، ددې نكاح په وجه چې كومه سياسي فائده اسلام او مسلمانانو ته اورسيده دهغې د اهميت او ضرورت نه انكار نشي كيدې او په يقين سره ونيلې شي چې د الله تعالى مديرو او حكيم رسول صلی الله علیه و آله به دغه فائده ضرور په خيال كښې ساتلې وي. دا يو خو خبرې اوليكلې شوې، ددې نه علاوه د سيرت پوهانو حضراتو ته څه دير حكمتونه دگنړو بيبيانو په باره كښې معلوميدې شي، په دې سلسله كښې د سيدى حكيم الامت قدس سره رساله اكثره (الازواج لصاحب المعراج) كتل به هم فائده من وي. دا تفصيل مود بيدينو او مستشرقينو د خطا ايستونكي خور كړي جال د شلو د دپاره ليكلې دى ولې چې د فريب په دغې دام كښې دير هغه تعليم يافته او ناواقفه مسلمانان هم راگيرسېږي چې د سيرت نبوي صلی الله علیه و آله او تاريخ اسلام نه بې خبره دي اود اسلامياتو علم، د مستشرقينو د كتابونو نه تر لاسه كوي. (۳).

(۱) مسند احمد رقم الحديث: ۲۵۱۶۱

(۲) تفسير الحازن باختصار تحت سورة السانده آي ق ۸۰ ج ۲، ص ۳۲۳. والسند ترك للحاكم رقم الحديث: ۶۷۷۱

(۳) ماخوذة از معارف القرآن سورة نساء جلد دوم

[۲۲۲۰] يوه بي بي خېل وار خېلي پني ته ورکولی شي؟

۳۳۰- [۲] ( ) عَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ سَوْدَةَ لَمَّا كَوَّرَتْ^۱ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ جَعَلْتَ يَوْمِي مِنْكَ لِعَائِشَةَ^۲ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُعِيرُ لِعَائِشَةَ يَوْمَيْنِ يَوْمَهَا وَيَوْمَ سَوْدَةَ^۳». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې د بي بي سوده رضي الله عنها عمر چې زيات شو ، [۲] نو هغې عرض او کړو چې يا رسول الله صلي الله عليه وسلم ما د خپل نمبر ورځ، چې تا صلي الله عليه وسلم زما د پاره مقرر کړي وه، بي بي عائشي رضي الله عنها ته ورکړه، [۳] نو د دې نه وروسته به حضور صلي الله عليه وسلم دوه ورځي د بي بي عائشي رضي الله عنها سره وو، يوه ورځ خود هغې په خپل نمبر کښې ، او يوه ورځ د بي بي سوده رضي الله عنها په نمبر کښې ، (بخاري مسلم)

هل لغات: ① كَوَّرَتْ: د بـاء په ضمي سره باب کرم نه هم رازي، بمعنى مقدار کښې لونيډل يا د بـاء کسرې سره باب علم نه وی نو بيا به ددې معنى عمر کښې زيات. دلته دباء په کسرې سره باب علم نه دې

تسهيلات:

قوله: أَنَّ سَوْدَةَ لَمَّا كَوَّرَتْ:

د حضرت سوده رضي الله عنها د پلار نوم زمعه وو او د مور نوم نې سموس وو. اول ددې واده حضرت سکران رضي الله عنه سره شوې وو. دې دواړو د نبي کريم صلي الله عليه وسلم د بعثت په ابتداء کښې اسلام قبول کړې وو او هجرت نې کړې وو او حبشه ته تلې وو هرکله چې ددې خاوند حضرت سکران رضي الله عنه وفات شو نو حضرت نبي کريم صلي الله عليه وسلم د حضرت خديجه رضي الله عنها د وفات نه پس دې سره نکاح اوکړه حضرت عائشه رضي الله عنها سره د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نکاح ددې سره د نکاح نه پس شوې وه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او يا د حضرت معاويه رضي الله عنه په زمانه کښې دا وفات شوه او په مدينه منوره کښې دفن کړې شوه فقهاء کرامو ليکلی دی چې که ديوي کس ښځه خپل نمبر خپلې يو بڼې ته ورکړی نو دا جائز دی په دې شرط چې په دې کښې د خاوند د طرفه څه لالچ يا جبر نه وي او که يوه ښځه خپل نمبر خپلې بڼې ته ورکړې نو دهغې دپاره دا هم جائز دی چې هغه کله غواړي او خپل پيشکش واپس واخلي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النکاح / باب المراء / نه ب يوهما من زوجها لضررتها. وكيف يقسم ذلك (رقم- ۵۲۱۷) ومسلم في كتاب الرضاع / باب جواز هبتها نوبتها لضررتها (رقم- ۴۷۰ - ۱۴۶۳) وابن ماجه في كتاب النکاح / المراء / نه ب يوهما لضررتها (رقم- ۱۹۷۲) واحمد في السنن: ۷۶/۶

[۲۲۲۱] د نبی علیہ السلام د عائشہ رضی اللہ عنہا سرہ محبت

۳۱- [۳] (۱) وَعَنْهَا «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَسْأَلُ فِي مَرَجِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ [۲] أَيْنَ أَتَا عَدَا أَيْنَ أَتَا عَدَا يُرِيدُ يَوْمَ عَائِشَةَ [۳] فَأَوْدَنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ بِكُونِ حَيْثُ شَاءَ فَكَانَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ حَتَّى مَاتَ عِنْدَهَا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خپلي هغه بیماري کښې چې په هغه کښې وفات شو (روزانه) به یې دا پوښتنه کوله، [۲] چې صبا به زه کوم ځای یم (یعني صبا به د کومي بي بي سره یم) [۳] او د دې پوښتنې کولو نه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم منشا دا معلومیدله، چې د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا نمبر په کومه ورځ دي (د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا سره زیات محبت وو، ځکه حضور صلی اللہ علیہ وسلم به د هغې د نمبر په شدت سره منتظر وو) [۴] بیبيانو مبارکو (د حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا قلبي اضطراب محسوس کړي، نو ټولو) دا اجازت ورکړي، چې ته صلی اللہ علیہ وسلم د چا سره چې غواړی د هغې سره اوسه، بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا سره مقیم شو، ددې پورې چې د هغې په کور کې وفات هم شو، (بخاري).

تہذیبات

تولہ: فَأَوْدَنَ لَهُ أَزْوَاجُهُ: د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عائشه رضی اللہ عنہا سره ډیره مینه وه په دې وجه د بیعارنې په ناقرارنې کښې نښې کریم د زړه د سکون حاصلولو ډپاره به نې د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د نمبر باربار تپوس کولو. د نښې کریم هم دغه اراده وه چې ټولې ازواج مطہرات حضرت عائشه رضی اللہ عنہا کره د تلو اجازت راکړی چنانچه ټولو اجازت ورکړو او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم انتقال هم حضرت عائشه رضی اللہ عنہا کره اوشو. مگر عجیبه اتفاق دې چې کله د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نمبر راغلو نو د نښې کریم هم هغه وخت د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا په نمبر کښې انتقال اوشو حضرت سوده رضی اللہ عنہا خو د مخکښې نه خپل نمبر حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ته ورکړې وو خلاصه دا چې یوه بن بلې بڼې ته خپل نمبر هبه کولې شی په دې شرط چې د خاوند د طرف نه څه جبر نه وی اونه د خاوند څه غلطه اراده او یا څه لالچ وی

خپل نمبر بن ته هیبه کولو کښې یو غوښتګان:-

دلته یوڅو نکتي دی کوم چې علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ بیان کړی دی

- ① که یوه بن خپل نمبر خپلې بڼې ته هبه کړی نو خاوند له دغه قبلول لازمی نه دی بلکه اختیاري ورته چې قبلوی او که نه قبلوی
- ② خاوند د یومعین بی بی متعلق د نمبر هبه کول قبول کړل نو اوس به هغه دوچنده وخت

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب إذا استأذن الرجل نساء فی أن یمرض فی بیت بعضهن فأذن له (رقم ۵۲۱۷) ومسلم فی کتاب فضائل الصحابه رضی اللہ تعالی عنہم/باب فی فضل عائشه رضی اللہ تعالی عنہا (رقم ۸۸) - (۲۶۴۳)

هغه بی بی کره تیروی کومی بی بی نه چه دوه نمبرې ملاوشوی دی مگر دغه ښځې نه دا
اختیار نشته چه هغه دغه زیاتی نمبر مسترد کړی

⑦ خپل سر هبه کونکې بی بی خپلې هبې نه چه کله هم غواړی رجوع کولې شی داد هغې
مرضی ده

⑧ داهم جائز دی چه ښځه خپل نمبر نیغ په نیغه خپل خاوند ته هبه کړی بیاخاوند په خپله
مرضی سره چه د کومی بی بی د پاره غواړی مقرر کولې شی

⑨ که یو بی بی خپل نمبر ترک کړولیکن د چا دپاره نی متعین نه کړوواوس به خاوند به
تولو بیبیانو کښې مساوات قائم ساتی البته د هبه کونکې ښځې نمبر ختم شو

⑩ دنمبر هبه کولو په عوض څه پیسې وغیره اخستل جائز نه دی [الکاشف ۴/۲۳۳]

[۳۳۷] په سفر کښې د خان سره د بوتلو دپاره د یوې بی بی انتخاب دې د قرعه په ذریعه وشي

۳۳۷- [۳] (۱) «وَعَنْهَا قَالَتْ «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ أَقْرَعًا يَنْتَهِنَ غَيْرَهُنَّ غَيْرَ بِهَا مَعَهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۳] وایي بي بي عائشه ؓ وایي رسول الله ﷺ چې به د سفر اراده وکړه. [۴] نو د
خپلو بیبیانو په منځ کښې به یې قرعه اندازي کوله. [۵] د کومی په نوم چې به قرعه
راوخته. هغه به یې د خان سره په سفر کښې بوتله. [بخاري مسلم]

هل تلتفت - ① اقْرَع: قرعه اندازی به ئې اوچوله. ② كُنَّهَا: قرعه. پچه راوخته

تسبیلات:

فوله اقْرَع:

به طر باندې خان سره د دوو بی بی بوتلو دپاره د خسرې د ویتلو په حکم کښې مذهب -

① په سفر باندې بوتللو دپاره په زیاتو بیبیانو کښې خسرې ویتل اوس هم د امام
شافعی ښځه په نیز واجب دي

② د امام مالک ښځه او امام ابوحنیفه ښځه په نیز په سفر کښې د یوې بی بی بوتلو کښې د
خسرې ویتلو هڅو څه ضرورت نشته بلکه خاوند ته اختیار دې کومه یوه چه بوتل
غواړی بغیرد خسرې بوتلې شی

د اول فریق دلیل - مذکور حدیث د دوی مستدل دې کوم چه بالکل واضح دې چه نبی
کریم به په سفر کښې د بوتلو دپاره خسرې ویتلو

(۱) اخرجه ابیحاری فی کتاب النکاح/باب إذا استأذن الرجل نساءه فی أن یمرض فی بیت بعضهن فأذن له (رقم- ۵۲۱۷)
وسلم فی کتاب التوبة/باب فی حدیث الإفک وقبول توبة الفأفاد (رقم- ۵۶) - (۲۷۷۰) وابن ماجه فی کتاب النکاح
القسم بین النساء (رقم- ۱۹۷۰) واحد فی السد: ۲۶۹/۶

ه اول لړيک ه ليل جواپ ۱- دا د نبی کریم ﷺ خسري ويستل د تطيب خاطر دپاره وړو کوم چه په استحباب باندې معمول دي

ه دويم لړيک ه ليل ۱- په سفر کښې د نمبر نظام او ترتيب ختميرې نوچه کله په سفر کښې د يوې ښځې يو تلل واجب نه دی نو خسري ويستل به ولې واجب وي؟
[۲۲۲۲] د نوې ناوې دپاره د نمبر مقرر کولو مسئله

۳۳۳۳- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي قَلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: [۲] بَيْنَ السُّنَّةِ إِذَا تَزَوَّجَ الرَّجُلُ الْبُكَرَ عَلَى الثَّيِّبِ أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا وَسَمًّا، [۳] وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبَ أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا وَسَمًّا، [۴] قَالَ أَبُو قَلَابَةَ: وَلَوْ جُنْتُ لَقُلْتُ: إِنَّ أَتَارَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او ابو قلابه (تابعي رحمه الله)، د حضرت انس (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې هغه وفرمايل [۲] دا مسنون دي چې که يو سړی د ثيبې په موجودگي کښې د يوې پيغلې سره نکاح وکړي نو تر اوو شپو دي د هغه سره وي، او بيا دي د نوې او پخوانو ښځو په منځ کښې نمبر مقرر کړی. [۳] او که د يوې ثيبې (يعني کنډي او يا مطلقې ښځې) سره نکاح وکړي، نو د هغه سره دي درې شپې اوسي، او بيا دي نمبر مقرر کړي، [۴] حضرت ابو قلابه وايي چې که زه وغواړم، نو دا به اووايم چې حضرت انس (رضي الله عنه) دا حديث د حضور ﷺ نه نقل کړی دی. بخاري مسلم

هل اللغات - ① وکتل: نمبرې دي مقرر کړې تقسيم د شپو دي اوکړې

تسهيلات: قوله: أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا:

په نوبت کښې دوه اتفاقي مسئلې: - ① که چرې د چاد يوې نه زياتې بيبيانې وي نو اتفاق دتولو په نيز په دوی کښې عدل او انصاف قائم ساتل واجب دی
② دغه شان که خاوند نوې واده اوکړو نو که چرې باکره سره نسی واده کړې وي نو اووه ورځو پورې دي اول هغې سره وي او ثيبه سره دي درې ورځې وي په دې کښې د چاهم اختلاف نشته دي

ه اعزازي شپو ختميدو نه روسته ه پييانو ه نوبت په تعداد کښې مذهب: -

کله چې دا اعزازي زياتی ورځې ختمې شې نو بيا به باقي بيبيانوته هم دومره ورځې ورکولې کيږي ياداد دغه نوې ناوې اضافی اعزاز دي

(۱) أخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب إذا تزوج النيب على البكر (رقم - ۵۲۱۴) ومسلم في كتاب الرضاع / باب قدر ما تستغف البكر. والنيب من إقامة الزوج عندها عقب الزفاف (رقم - ۴۴) - (۱۴۶۱) وأخرجه أبو داود في السنن كتاب النكاح / باب في المقام عند البكر (رقم - ۲۱۲۴) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في القصة للبكر والنيب (رقم - ۱۱۳۹) ومالك في الموطأ كتاب النكاح / باب المقام عند البكر والأيم (رقم - ۱۵) وأحمد في المسند: ۱۷۸/۲

① جمهور فرمائی چه په نمبر کښې رومبې کول هم ددغه نوې ناوې حق دې اوبیا دا ورځې د تقسیم نه جدا ساتل هم ددغه نوې ناوې حق دې د باکره اعزاز تراوه ورځوپورې دې او د ټیبه دریو ورځوپورې دې نمبر به ددې ورځونه پس شروع کیږي دادموج ورځې دې دې سوچ ورځې نه دی

② امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی چه صرف رومبې والې کول ددغه نوې ناوې حق دې د تالیف اوتانیس په غرض سره دا ورځې به اول دې ته ملاوېږي بیابه دا ورځې به نمبر کښې شمیرلې کیږي څومره انتظار چه نورو کړې دې دابه نی هم کونی دادهوش کاردې دجوش نه **د اول فریق دلیل:** - د حضرت انس رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې ځکه چې دا واضح حدیث دې اوه ددغه د شریعت قانون اوضابطه ده.

د اول فریق د دلیل جواونه: - ① د حضرت انس رضی الله عنه روایت مجمل دې ددې تفصیل د حضرت ام سلمه رضی الله عنها په روایت کښې دې لهذا داخیلول پکاردی یا دا چه که په بیبيانو کښې د صلح صورت جوړشی او د ټولو په خوښه دا اعزازی ورځې هم دغه نوې ناوې ته ملاؤ شی نو دا محل د بحث نه دې.

② هلته تفصیل اعزاز اکرام د ورځو د زیاتوالی د وجې نه نه وویلکه د بدایت او شروع کولو کښې اعزاز ورکول وو لکه چه بیسی (کمیتی/قسط) اچونکی یو کس ته په توگه د رعایت د قسط نمبر اول ورکوی ددې مطلب دا نه دې چه هغه ددې ترتیب نه بهر شو

د دویم فریق دلیل: - ① د حضرت ابوبکر بن عبدالرحمن رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې په هغې کښې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها واقعه ده په کوم کښې چه تصریح موجود ده چه دا ورځې به په تقسیم کښې شمیرلې کیږي ځکه چه «سمعت عندك وسعت عندهن» والا الفاظ واضح ښائی چه دا ورځې د تقسیم نه بهر زیاتی ورځې نه وې بلکه صرف د ابتداء کولو اعزاز وو **[٢٢٢٤] د پیغلې او ټیپې سره د نوبت مقدار**

٢٢٢٤-١١٦ (١) وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جِئَ تَزْوِجَ أُمِّ سَلَمَةَ وَأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ ٢ قَالَ هَذَا لَيْسَ بِكَ عَلَى أَهْلِكَ هَؤُلَاءِ إِنْ شِئْتَ سَبَعْتُ عِنْدَكَ وَسَبْعْتُ عِنْدَهُنَّ ٣ وَإِنْ شِئْتَ ثَلَاثَتْ عِنْدَكَ وَفَرْتُ ٤ قَالَتْ: ثَلَاثٌ ٥. قُلْتُ: رَوَايَةٌ إِنَّهُ قَالَ: «هَذَا لِلْبُكَرِ سَبْعٌ وَلِلنَّاسِ ثَلَاثٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① د حضرت ابوبکر بن عبدالرحمن رضی الله عنه وایي رسول الله صلی الله علیه و آله چې کوم وخت د بي بي ام سلمې رضی الله عنها سره نکاح وکړه، ② نو په دویمه ورځ سحر يي هغې ته وفرمایل چې ستا د

(١) اخرجه مسلم في كتاب الرضاع/باب قدر ما تستحقه البكر. والنيب من إقامة الزوج عندها عقب الزفاف ١٢ - (١٤٥٠) واخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح/باب في النكاح عند البكر (رقم-٢١٢٢) ومالك في الموطأ كتاب النكاح/باب النكاح عند البكر والأيم (رقم-١٤)

خاندان والاوود پاره ستا د طرف نه په دي کښې هيڅ ذلت نشته، که ته غواړي نو زه به ستا سره اوه شپې يم، او بيا د نورو ټولو بيبيانو سره به هم اوه شپې يم. [۴] او که ته غواړي نو ستا سره به درې شپې يم، او بيا د دې نه وروسته به دوره کوم يعني د نورو ټولو بيبيانو سره به هم درې درې شپې يم، [۵] بي بي ام سلمه رضي الله عنها (د دي اوريدو سره، اوويل چې زما سره درې شپې تيری کړه، [۶] او په يو روايت کښې دا الفاظ دي چې حضور ﷺ بي بي ام سلمه رضي الله عنها ته وفرمايل چې د پيغلي سره اوه شپې پاتې کيدل پکار دی او د ثيبه سره درې شپې، (مسلم)

هل الثقات: ① هَوَانٌ: ذلت، ملامتيا

تصحیلات: قوله: لَيْسَ بِكَ عَلَى أَهْلِكَ هَوَانٌ:

ه اهل په مصداق کښې دوه اقوال: - ① د اهل نه مراد د نبی کریم ﷺ ذات بابرکات دي ② يا د ام سلمه رضي الله عنها قبيله مراد ده

اومفهوم واضع دي يعني زمونږ په نيزستاسو څه ناقدري او اعراض او بې رغبتی نشته ليکن شرعی مسئله داده چه د ثيبه حق درې ورځې دي که چرې زه تاسره اووه ورځې پاتې شم نو اووه ورځې به نورو بيبيانو سره هم اوسيرم دې دپاره چه عدل وانصاف قائم شی علماء کرامو ليکلي دي چه نبی کریم ام سلمه رضي الله عنها ته د اعزاز او اکرام په توگه د باکره درجه ورکړه او د اووه ورځو خبره نسی اوفرمانيله دا د شروع کلام د راتلونکی کلام دپاره د تمهيد په توگه دي بيا حضور پاک اوفرمانيل که چرې زه درې ورځې تاسره پاتې شم نوبيا به نورو بيبيانو کړه ورځم اوس ته اوبيا به ستاکوم صورت خوښ دي

د درې ورځو د انتخاب دوه وجوهات: - ① ام سلمه رضي الله عنها درې ورځې اختيار کړې دي دپاره چه د شرعی قاعدې مطابق هم وی

② چه ورځې کمې وی نو نبی کریم به زر دوباره حضرت ام سلمه رضي الله عنها له راشی

الفصل الثاني

[۲۲۲۵] یو سري د خپلو ټولو بيبيانو سره په يوشان محبت هکولو مجبور نه دی

۳۳۵- [۴] (۱) عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقْسِمُ بَيْنَ نِسَائِهِ فَيُعْطِلُ ⑦ وَيَقُولُ اللَّهُمَّ هَذَا غَنِيٌّ فِيمَا أَمْلِكُ فَلَا تُلْنِي فِيمَا أَمْلِكُ وَلَا أَمْلِكُ. رَوَاهُ الْبُيْهَقِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

① اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح/باب في القسم بين النساء (رقم- ۲۱۳۴) والترمذي في كتاب النكاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في التسوية بين الفرائر (رقم- ۱۱۴۰) والنسائي في كتاب عشرة النساء/باب ميل الرجل إلى بعض نسائه دون بعض (رقم- ۳۹۴۲) وابن ماجه في كتاب النكاح / القسمة بين النساء (رقم- ۱۹۷۱) واحمد في مسند: ۱/۶/۱۴۴

توجه: ۱) ای بی عائشه رضی اللہ عنہا وایي چي رسول الله ﷺ به د خپلو بیبیانو په منځ کښي نمبر مقررولی، او د عدل نه به یې کار آخستلو، یعنی د هغوی سره د شپي نیولولو په سلسله کښي د برابري خیال ساتلی، [۱] او بیا د دي احتیاط باوجود به یې، دا دعا به یې غوښتله، چې ای الله ﷻ د کوم شي چې زه مالک یم، په هغه کښي ما نمبر مقرر کړی دی، نو د کوم شي چې ته مالک یې، زه یې مالک نه یم، چی هغه د زړه محبت دی، نو به هغه ما ملامت مه کړي، ترمذي، ابوداؤد، نسایي، ابن ماجه، دارمي.

هل القضاة ① یُعْبَلُ: نو د ښځو په منځ کښي دې برابری کوی

تسهيلات:

قوله اللهم هذا قضي في أمك:

په اختیاري غیزونو کښي د مساوات لرفییت: - ددې دعا مطلب دادې چې خپلو بیبیانو نه به ورتلو کښي نمبر مقرر کولو او دهغوی د نان نفقي مالک یم لهذا په دې خیزونو کښي عدل او برابری زما ذمه داری ده کومه چې زه پورا کوم او یوې ښځې سره هم یې انصافی یا دهغې حق تلفی نه کوم، اود مینې او محبت معامله د زړه سره تعلق ساتی نو په دی باندې زما هیڅ اختیار نشته دې څه په دې کښي برابری نشم کولې که زما یوې بی سره زیاته مینه ده او بلې بی سره مې کمه مینه ده نو دې کښي به زما قصد او اختیار لږه داخل نه وی نو په دې باندې زما مواخذه اونه کړې شی

[۲۳۳۶] د خپلو بیبیانو په منځ کښي د عدل او برابري نه هکونکي په باره کښي وعید

۳۳۳۶- [۸] ① وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ② «إِذَا كَانَتْ عِنْدَ الرَّجُلِ امْرَأَتَانِ فَلَمْ يَعْبُدْ بَيْنَهُمَا ③ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَجْهُهُ سَاقِطٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ۱) او حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمایل ② کوم سړي په نکاح کښي چې د یوې نه زیاتي، مثلاً دوه بیبیاني وي، او هغه د هغوی دواړو په منځ کښي عدل او برابري نه کوي، ③ نو هغه به د قیامت په ورځ په میدان حشر کښي، داسې راځي چې د هغه نیم بدن به بیکاره وي، ترمذي، ابوداؤد، هل القضاة ④ یوځه، بواړخ، نیمه حصه ⑤ ساقط یې کاره، شل

(۱) اخرجه ابو داود فی السن کتاب النکاح باب فی القسم بین النساء (رقم- ۲۱۳۲) والترمذي فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی التسوية بین الضرائر (رقم- ۱۱۴۱) والتسائي فی کتاب عشرة النساء / باب میل نزول إلی بعض نسائه دون بعض (رقم- ۳۹۴۲) وابن ماجه فی کتاب النکاح / القسم بین النساء (رقم- ۱۹۶۹) واحمد فی المسند: ۳۴۷/۲

تسهيلات: قوله: فَلَمْ يَعْمَلْ بَيْنَهُمَا:

په بیبیانو کښې ه بی انصافی سزا - د کوم کس چې یو نه زیاتې بیبیانې وی که دوه وی که درې وی او که څلور وی ، او هغه په دوی کښې عدل و برابری نه کوی نو دده ددې بی انصافی په وجه ده ته ددې پورتنۍ سزا دهمکې ورکړې شوې ده نمبراونوبت کښې برابری په دې طور واجب ده چې دشیې څومره حصه یوې ښځې سره تیره کړی نو دومره حصه بلې ښځې سره هم تیروول پکار دی لکه یوې ښځې ته هم د ماښام نه پس ورځی نو پکار ده چې بلې ته هم د ماښام نه پس ورځی که هغې ته دما سڅتن نه پس ورځی نو دا به د انصاف خلاف وی دلته د صحبت په معامله کښې برابری واجب نه ده

د نوبت په حکم کښې ه لیه او پاکړه پراړۍ - په دې حکم کښې باکره ، ښیه ، نوې او زړه ، مسلمانان او کتابیه ټولې برابر دی . او د ټولو حقوق یو شان دی البته د آزادي ښځې په نسبت د وینځې مکاتې مدبرې ام ولد دپاره نیم نمبر دې یعنی که د یو سړی په نکاح کښې یوه آزاده ښځه وی او ده یوې وینځې سره ئې هم نکاح کړې وی نو وینځې وغیره سره یوه شپه ده او د آزادي ښځې سره دوه شپې حرم (وینځې) دپاره نمبر مقررول واجب نه دی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۳۳۷] د حضور ﷺ په نهو۹ بیبیانو مبارکو کښې د اتو د پاره و ارمقرر وو

۳۳۷- [۹] (۱) عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: «حَضَرْنَا مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَنَازَةَ مَيْمُونَةَ بِرَفٍّ فَقَالَ: هَذِهِ زَوْجَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَإِذَا رَفَعْتُمْ نَعْشَهَا فَلَا تُزَعُّ عَوَهَا وَلَا تُزَلُّ لَوَهَا وَارْقُوا بِهَا» فَإِنَّهُ كَانَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعْدَ نِسْوَةٍ كَانَ يَقِيمُ مِنْهُنَّ لِقَامٍ وَلَا يَقِيمُ لَوَاجِدًا.

توجه: حضرت عطاء ابن رباح (تابعی رضی اللہ عنہ) وایي چې مونږ د حضرت ابن عباس سره په مقام سرف کښې د ام المؤمنین بی بی میمونی سره په جنازه کښې شریک شو ، نو ابن عباس وفرمایل چې گوري دا د رسول الله ﷺ بی بی مبارکه ده ، هر کله چې تاسو د دې جنازه پورته کړی ، نو دې ته زیات حرکت مه ورکوی ، بلکې د تعظیم و تکریم د ټولو تقاضو سره ، په ډیر آرام سره یې پورته کړی ځکه چې دا د هغې بیبیانو مبارکو نه ده چې د هغوی د پاره حضور ﷺ نمبر مقرر کړی وو ، د حضور ﷺ نهه بیبیانې وې ، حضور ﷺ په هغوی کښې د اتو د پاره نمبر مقرر کړی وو ، او د یوې د پاره هېڅ نمبر نه وو ،

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح / باب کثرة النساء (رقم - ۵۰۶۷) وسلم فی ۵۱ - (۱۴۶۵) والنسائی فی مسلم . وحظه علی خلقه . زیاده فی کراته . وتبیه فضیله (رقم - کتاب النکاح (رقم - ۳۱۹۶) واحمد فی السند: ۴۸۸/۱

قَالَ عَطَاءٌ: اَلَّذِي كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا يَقْسِمُ هَا ^(۱) يَلْقَانَا اَنْهَا صَفِيَّةٌ ^(۲) وَكَانَتْ اَخْرَجَتْ مِنْ مَوَاتٍ مَاتَتْ بِالنَّبِيَّةِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. ^(۳) وَقَالَ رَزِيْنٌ: قَالَ غَيْرُ عَطَاءٍ هِيَ سَوْدَةُ ^(۴) وَهِيَ اُمُّهُ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِعَائِشَةَ جَدَّتِ. ^(۵) اَرَادَ رَسُولُ اللّٰهِ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - طَلَاَقَهَا ^(۶) فَقَالَتْ لَهُ: اَمْسِكْنِي، فَذَوَّبَتْ يَوْمَئِذٍ لِعَائِشَةَ لَعْنَتِي اَنْ اَكُوْنَ مِنْ نَسَابِكَ فِي الْجَنَّةِ.

ترجمہ: حضرت عطاء رضی اللہ عنہ واپس ہفتہ بی بی مبارکہ چہ د ہفتی د پارہ ہیخ نمبر نہ وو. ^(۱) مونہ تہ معلومہ شوی دہ چہ ہفتہ بی بی صفیہ رضی اللہ عنہا وہ. ^(۲) او د رسول اللہ ﷺ پہ بیبیانو کنہی بی بی صفیہ رضی اللہ عنہا د تولو نہ وروستہ پہ مدینہ کنہی وفات شوی دہ، بخاری مسلم ^(۳) او د رزین رضی اللہ عنہ بیان دی چہ د عطاء رضی اللہ عنہ نہ علاوہ د نورو آئمہ حدیث نہ منقول دی، چہ ہفتہ بی بی مبارکہ چہ د ہفتہ نمبر نہ وو مقرر شوی بی بی صفیہ رضی اللہ عنہا نہ وہ، بلکہ بی بی سودہ رضی اللہ عنہا وہ، ^(۴) او دا قول زیات صحیح دی، او د بی بی سودی رضی اللہ عنہا د پارہ نمبر نہ مقرر کیدو وجہ دا وہ، چہ ہفتی، د خپل نمبر ورخ بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا تہ ورکړي وہ د ہفتہ تفصیل دا دی چہ، کوم وخت چہ رسول اللہ ﷺ بی بی سودی رضی اللہ عنہا تہ د طلاق ورکړنو ارادہ وکړه. ^(۵) نو ہفتی حضور ﷺ تہ عرض اوکړو چہ زہ د خپل نمبر ورخ بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا تہ ورکړم. تہ ما پہ خپلہ نکاح کنہی وساتہ، چہ پہ جنت کنہی ستا پہ بیبیانو کنہی د شملیدو شرف راتہ حاصل وی.

هل اللغات: ① پتہ: د مکہ او مدینہ پہ لارہ کنہی مکہ تہ نژدی د بو خانی نوم دی ② نعتہ: ہفتی مہ بدن، لاش ③ فلا تفرغ غوغا: زیات حرکت مہ ورکړی ④ ولا تزلزلوها: زیانہ ئی مہ خوزوی

تسهيلات:

فوله قَالَ عَطَاءٌ

مقام سرف او حضرت میمونہ: - حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا نکاح پہ ۶ ہجری کنہی مقام سرف کنہی شوی وہ ہم ہلنہ شب زفاف او ہم ہلنہ دعوت ولیمہ او ہم ہلنہ وفات او ہم ہلنہ دفن او ہم پہ ہفتہ خانی کنہی قبر تراوسہ پورې موجود دی دا خانی د تنعیم نہ د مدینہ طرف تہ وادی فاطمہ سرہ دی د سرک پہ غارہ باندی قبرسکاری حضرت میمونہ د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما ترور وہ د مور نوم ئی ہندہ وو د ہفتی خپل نوم برہ وو حضور اکرم ﷺ میمونہ کیخودو

فوله اَنْهَا صَفِيَّةٌ

د بی ثوبہ بی بی پہ تعین کنہی اختلاف روایاتو: - دکومہ بی بی نمبر چہ مقرر نہ وو ہفتہ حضرت سودہ رضی اللہ عنہا و حضرت صفیہ رضی اللہ عنہا نہ وہ دلنہ د یوروی نہ غلطی شوی دہ چہ د

صفیه نوم نی اخیستی دې دلته دوه متضاد روایتونه دی مگر راجح او تحقیقی خبره هم دغه ده چه هغه حضرت سوده رضی الله عنها علامه خطابی رحمته الله فرمائی چه دعطف رحمته الله په قول کښې د نمبر معاف کونکې حضرت صفیه وه د یو راوی نه سهو شوې ده یعنی حضرت عطاء رضی الله عنه خو هم د حضرت سوده رضی الله عنها نوم اخیستی وو مگر یو راوی د حضرت سوده رضی الله عنها په ځای د حضرت صفیه رضی الله عنها ذکر او کړو او هم دغه نی نقل کړو

په دې روایت کښې دویمه غلطی داشوې ده چه په دې کښې ونیلی شوی دی چه د صفیه رضی الله عنها انتقال په آخره کښې شوې دی حالانکه دهغې انتقال ۵۰ هجری سره نيزدې شوې دلته د حضرت میمونته رضی الله عنه ذکر زیات بهتروو ځکه چه دهغې انتقال ۶۶ هجری کښې شوې وو دباقي یبیینو زیات تر انتقال هم دغه ۵۰ هجری سره خواواشوې ځکه چه د حضرت عائشه رضی الله عنها وفات ۵۷ هجری کښې مدینه منوره کښې شوې وو وویل ۵۸ هجری کښې شوې د حضرت سوده رضی الله عنها وفات ۵۴ هجری کښې شوې د حضرت صفیه رضی الله عنها وفات ۵۰ هجری کښې شوې وو وویل في ۴۱ هجری د حضرت ام سلمه رضی الله عنها انتقال ۵۹ کښې شوې د حضرت ام حبیبه انتقال ۴۴ هجری کښې شو وویل في ۴۳ هجری د حضرت زینب بنت جحش رضی الله عنها انتقال ۲۰ هجری یا ۲۱ هجری کښې شوې او د حضرت جویریة انتقال ۵۰ هجری کښې شوې اوس که چرته دلته د حضرت میمونته رضی الله عنه نوم وې نو په دې لحاظ سره خو هغه بهتر وو چه دهغې انتقال د ټولونه آخره کښې شوې وو لیکن بیابه دا اشکال راوچتیرې چه په مذکوره روایت کښې "ماتت بالمدينة" الفاظ راغلی دی حالانکه د حضرت میمونته رضی الله عنه انتقال مقام سرف کښې شوې دې هم الله تعالی بهتر پیژند گلو کولې شی چه په دې روایت کښې دومره گډوډوالې ولې دې شارحین عاجز او حیران دی څه او کړی؟

[۹] بَابُ عَشْرَةِ النِّسَاءِ وَمَا لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنَ الْحُقُوقِ

ذِكْرُ نِسَاءِ زَيْنَبٍ وَأَخَوَانِهَا وَذِكْرُ حُقُوقِ بَيَانَ

خلاصة الباب ۱-

فيه أربعة وثلاثون حديثاً مستمدة على ست مسائل:

① حقوق الزوجة على الزوج: ۱، ۳، ۵، ۲۱، ۲۲، ۲۳.

② حقوق الزوج: ۴، ۹، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۳۱، ومن ۲۸ إلى ۳۴.

③ حسن العشرة مع الزوجات: ۶، ۷، ۱۴، ۱۵، ۲۲، ۲۵، ۲۶، ۲۷.

④ بيان المعاضة بين الزوجين: ۸، ۱۱، ۱۲.

⑤ عشرة الضرات فيما بينهما: ۱، ۱۲، ۱۳.

⑥ الزجر على الدخيل في عشرة الزوجين: ۲۴.

ذَكَرَ سِرَّهُ دَحْسَنَ سُلُوكِ دَلِيلُ ۱-

① قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَعَايِذُهُنَّ بِأَلْمَعْرُوفِ) (نساء: ۱۹).

② قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) (بقره ۲۲۸).

قوله: وَعَايِذُهُنَّ:

د عَشْرَةٌ وَضَاحَةٌ: - عاشر بعاشر معاشره وعشرة، تعلق ساتلوته بوخانی اوسیدلوته اوژوند تیرو لوته عَشْرَةٌ وانی هم دَدِی نه عَشْرَةٌ او عَشْأَنَدِی چه دَسَرِی په خاندان قبیلله او زورولنی باندی مشتمل وی عَشْرِ خاوندته هم وانی دلته دَبَسَخِی او خاوند په خپل مینځ کښې د ژوند تیرو لواصول او قواعد مراد دی

قوله وَمَا لِكُلِّ وَاحِدَةٍ:

په ترجمه الباب کې: دوما لکل واحده لفظ ذکر کولو ضرورت: - دهرې یوې ښځې خپل حیثیت حالت او کیفیت وی چه څوک پیغلله وی نو څوک ښه ده څوک مالداران څوک غریبان او څوک متوسط څوک خوش اخلاق وی او څوک بد اخلاق وی دَدِی ټولو اقسامو په رنځر اکښې ومالکله واحده- لفظ استعمال کړې شوي دي چه دهر قسم ښځې د حقوق بیان دي گڼی دَدِی لفظ د راوړلو ضرورت نه وو د مشکوة شریف د متن په ټولو نسخو کښې لکلی واحد- الفاظ دی دا الفاظ زیات بهتر دی ځکه چه دا لفظ ښځو اوسرو ټولو قسم افراد ته شامل دي خو ټولو شارحین حضراتو د واحده لفظ نقل کړې دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۳۲۸] دَهْغِي كَنْبِي سَحْت رُوى سِرِه لَرِي كَنْبِي نَفْسِي

۳۳۸- [۱] ( ) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّهُنَّ خُلْفَى مِنْ حُلُمٍ» [۱] لَوْ أَنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الْعَالَمِ أَغْلَاهُ [۲] لَأَنَّ ذَهَبْتَ بَعِيْمُهُ كَسْرَتُهُ، وَإِنْ تَرَكْتُهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت ابوهريره (رضی) وایي چي رسول الله (ص) فرمایيل (۱) که بنخوبه حق کنبي د خير وصيت قبول کړي، خکه چي هغوی د پوښتنی نه پيدا شوي دي، (۲) او د ټولونه زیات کوږوالی په هغه پوښتنی کنبي دی چي پورته ده، (۳) که تاسو د پوښتنی د سیده کولو کوشش کوی. نو هغه به ماته کړي، او که پوښتنی په خپل حال پریرېږي، نو هغه همیشه کړه به کړه وي، خکه د بنخوبه حق کنبي د خير وصيت کوی، بخاري، مسلم.

هل قلت: ① استوصوا بالنساء خیرا: زنانو په باره کنبي نصیحت قبول کړی ② صنع بخنی: اغوج ریت کوږ ③ بیعیه چي ته نې نیغوي ④ کسرتنه ماته به نې کړي

تسهيلات:

قوله: خُلْفَى مِنْ حُلُمٍ:

د کسبي پښتنی نه د بی بی حوا پیدائش: - ضلع د ضاد کسره اولام فتحه سره پوښتنی ته وائی دا مفرد دې ددې جمع اضلاع ده او د ټولونه ککه پوښتنی دلته مراد ده حضرت حوا علیه السلام د حضرت آدم (علیه السلام) د کچي پوښتنی نه پيدا شوې وه کومه چه د ټولونه زیاته ککه وی لهذا د بنخي په طبیعت او مزاج کنبي کوږوالی دې داد هغې د تخلیقي مزاج حصه ده په دې حدیث کنبي د بنخي عیبونه او نقصانات بیانول مقصد نه دې بلکه دهغې خلقت استعداد او طبیعت بیان کړي شوي دي چه کوم د هغې نفسیات استعداد او حالات دی هم دهغې مطابق په هغې باندې بوج اچونی دهغې د طاقت او طبیعت نه زیات بوج په هغې باندې مه اچونی گنی د صحیح کولو په ځانی به نوره وړانه شی خلاصه دا چه د بنخي بدلیدونکی رابدلیدونکی حالات او د تلون مزاجی او دهغې په نفسیاتو باندې ښه ځان پوهه کولوسره دهغې مطابق د گذاري دحده پورې هغې سره ژوند تیرونی

قوله: فَاسْتَوْصُوا:

ه فاستوصوا جعلی فوه مطلقونه -

① د بنخوباره کنبي زه کوم نصیحت او وصیت کوم دهغوی په حق کنبي زما نصیحت او

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب الوصای بالنساء (رقم: ۵۱۸۶) ومسلم فی کتاب الرضاع/باب الوصیه بالنساء (رقم: ۶۰- (۱۶۸)

وصيت قبول کرئی سین اوتاء د مبالغہ د پارہ کیدی شی

⑦ تاسو په خپل مینځ کښې د ښځو متعلق د ښیگرې او نصیحت خبرې کونې په دې حدیث کښې ښځوسره د نرمۍ اوبښه سلوک کولو تعلیم ورکړې شوې دې او د هغوی په کډواخلاکو باندې د صبر، تحمل او برداشت سبق ورکړې شوې دې دې ته طلاق ورکول نې ناخوښه کړی دی اودانې خودلی دی چه د ښځې په مکمل توگه باندې د صحیح کیدو امید اوتوقع مه ساتئ

د حدیث مذکور محل او مصداق: - یاد لرئ دا صبر او تحمل د کورنۍ امورو او تعلق ستلو کښې په ښکته پوره کیدو کښې دی که چرې ښځه په ښکاره گناه او معصیت باندې راشي نو په سرو باندې لږم دی چه هغه دې داسې کولای پرېښودی بلکه پابند دې کړی او د گناه آزادی دې نه ورکوی د پورته پوښتنې نه هغه وړه پوښتنې مراد ده کومه چه ملاسره وی

[۲۲۹] د ښځې د کسې پښتۍ څخه پیدانش

۳۳۰- [۲] ((۱) ۲) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ لَنْ تُنْقِمَ لَكَ عَلَى طَرِيقَةٍ ۳ فَإِنْ اسْتَمْتَعْتَ بِهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَبِهَا عِوَجٌ ۴ وَإِنْ ذَهَبَتْ ثَغِيرُهَا كَثُرَتْهَا ۵ وَكَثُرَتْهَا طَلَّاقٌ ۶» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

توجه: ۱- حضرت ابوهريره ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ۲- لا ښځو اصل او بنید یعنی د هغوی مور بي بي حوا ؑ د حضرت آدم ؑ د پوښتۍ نه پیدا شوي ده. ۳- ځکه هغه به ستا د پارہ په يوه لار هيڅ کله سيده نشي، ۴- که فائده ورنه پورته کول غواړي. نو د هغه د کوډوالي په حالت کښې ورنه فائده پورته کړه. ۵- او که ته هغه سيده کول غواړي. نو د هغه نتيجه به دې نه سوا نور هيڅ نه وي چي، ته به هغه ماته کړي. او د هغې ماتول هغې لره طلاق ورکول دی. (مسلم)

هل اللغات ①- جنم: پوښتنی. ②- عوج: کوډوالي ③- کثرت: ته به نې ماته کړي

تسهيلات:

قوله إِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ لَنْ تُنْقِمَ لَكَ عَلَى طَرِيقَةٍ:

د ښځې د کسې پښتۍ سره د تشبيه وجه: - بالکل به نېغه نشي. ددې مطلب دادې چې که تاسو غواړئ چې چې يوه ښځه هميشه هم په يو حالت باندې قائمه پاتې شي نو دا ممکن نه دی ځکه چې ددې په خلعت کښې کوډوالي دې بدې وجه ددې حالت بدلېږي رابدلېږي

۱) اخرجه البخارى فى كتاب النكاح باب المداراة مع النساء. وقول النبی صلی الله علیه وسلم: «إنما المرأة كالضلع» (رقم- ۵۱۸۴) ومسلم فى كتاب الرضاع باب الوصبة بالنساء (رقم ۵۹ - (۱۶۶۸) والترمذی فى كتاب الطلاق واللغات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم /باب ما جاء فى مداراة النساء (رقم ۱۱۸۸) واحمد فى المسند: ۵۳۰/۲

کلہ: نہ کر لار بیریدی او د ناشکری پہ لارہ روانہ شی کلہ د طاعت او فرمانبرداری لار
بندی روانہ وی او یکدم دنا فرمانی لاری بہ راوازی فناعب بو طرفنہ کیری او د طمع
او حرص پہ جال کنبی انجینلی غرض دا چہ دانشان ددی بہ مزاج او عمل کنبی نور
تغیرات پیدا کیری

[۲۲۴۰] بیخوسره حسن معاشرت اختیار کرنی

۳۳۰- [۳] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «لَا يَفْرُقُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِلَّا كَرِهَتْهَا
عُلَاقَرُضِي مِنْهَا آخَرٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجہ: (۱) حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا تفہیم مسلمان
سری دی د ہیخ مسلمانن بنیخی سرہ بغض نہ ساتی. (۲) کہ د ہفہ پہ نظر کنبی د بنیخی بو
خصلت او عادت ناخوینہ وی، نو یوبل خصلت او عادت بہ بی خوینہ ہم وی. مسلم
جل التعلات - (۱) یَفْرُقُ: بغض کوی، نفرت کوی.

تہذیلات: قوله: لَا يَفْرُقُ:

لفظ لا یفرک وضاحت او د حدیث مقصد:- دا د نہی صیغہ دہ لیکن پہ نفی کنبی مستعمل
دہ چہ خوند لہ مناسب نہ دی چہ د بنیخی نہ نفرت او کیری فرک یفرک سمع یسمع نہ بغض
حسد او نفرت تہ وائی خاص کر د بنیخی خاوند پہ مینخ کنبی چہ د یوبل دپارہ کوم نفرت
او کرکہ وی ہفہ تہ الفکر وائی ددی حدیث مطلب داشو چہ د یوسری ہول حرکت
اوسکناات او دہفہ ہول اخلاقیات ہول پہ ہول خراب نہ وی کہ پہ یوانسان کنبی خراب
افعال وی نو دہفہ بنہ اخلاق ہم کیدی شی کہ یونیم خوئی خراب وی نو ددی مطلب دانہ
دی چہ ہفہ بالکل مسترد کیری شی بلکہ دہفہ ددی خرابو افعالو او عاداتو نہ علاوہ دہفہ
بنہ خوینہ او عادتو نہ ہم پہ خیال کنبی ساتل پکار دی

ہفہ یومتل دی چہ بالکل بی عیب یار لتونکی ہم بی یارہ پاتی کیری خلاصہ دا چہ د
بنیخی بنہ اخلاق او خصائل مخی تہ ساتہ او پہ خرابو خصلتونو باندی صبر او تحمل کوہ
[۲۲۴۱] کھو کھوالی ہری یوی بنیخی تہ پہ میراث کنبی ملاؤ دی

۳۳۱- [۳] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «لَوْلَا بُؤْسُ امْرِئِئِيلَ لَمْ يَخْتَرْ اللَّهُ
لَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخْنِ أُنثَى زَوْجَهَا الدَّهْرُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الرضاع / باب الوصیہ بالنساء (رقم: ۶۱ - ۱۸۶۹) واحد فی السند: ۳۲۹/۲
(۲) اخرجہ البخاری فی کتاب احادیث الانبیاء / باب قول افہ تعالیٰ: «وواعدنا موسی ثلاثین لیلۃ وامنناھا بعشر فتم
سبقت ربہ اربعین لیلۃ» (رقم: ۳۳۹۹) وسلم فی کتاب الرضاع / باب لولا حواء لم تخن انثی زوجها الدهر (رقم: ۶۳ -
۱۸۷۰) واحد فی السند: ۳۰۸/۲

توجه: [۶] و حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] كه بني اسرائيل نه وايي، نو غوښه به نه خرابيده، [۸] و كه بي بي حوا نه وايي نو ښځي به د خپل خاوند سره خيانت نه كولى، (بخاري، مسلم)
 هل اللغات ① يغلز: خرابېرى سخا كېرى ② قلن: خيانت كوى.

تسهيلات

قوله: لَوْلَا بُنُو إِسْرَءِيلَ:

د بنی اسرائیلونه ذخیره الموزی نهوست، -یعنی بنی اسرائیل په میدان تیه کښې سرکاری اوشاهی میلمانه وو هغوی ته به سحر مابښام ترنجبین او تازه غوښه ملاویدله مگر د غوښې ذخیره کولونه منع کړې شوی وو لیکن هغه خلقو د حرص لالچ او عدم یقین خراب طبیعت په بنیاد باندې غوښه د دویم وخت دپاره ذخیره کول شروع کړه دې نه مخکښې به غوښه نه سخاکیدله دهغوی کیخودې شوې غوښه د سزا په توگه باندې سخاکیدله او تر اوسه پورې پوره انسانیت دهغې سزا خوری

د ښځو د ماهوارۍ (حیض) فلسفه: حضرت حوا بی بی حضرت آدم عليه السلام ته د غڼه خوږ لوبار بار دعوت ورکړو حضرت آدم عليه السلام او فرماښل الله تعالی منع کړی یو حضرت حوا او فرماښل چه الله تعالی ددې خانی او ددې ونې د خوړلو نه منع کړی یو مونږ به د بلې علاقې د ونې نه او خوړو ځکه (وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ) (البقره ۳۵) مشارالیه خاص ونه ده چنانچه حضرت حوا د ونې ښاخ ښکته طرف ته راټیټول غوښتل په کوم سره چه ښاخ مات شو او دهغې نه وینه بهیدله هغه ښاخ خیرې او کړې چه الله تعالی دې ستانه داسې ونه روانه کړی لکه څنگه چه تامانه روانه کړه چنانچه ښځوته د ماهوارۍ بیماری ملاؤ شوه په دې خیر ورسره خو په ښځو د ماهوارۍ اولگیدله او بل د هغوی په طبیعت کښې د استقامت په خانی د کوگوالی بیماری ورگډه شوه

[۲۲۴۲] بغير ضرورت نه د ښځو د وهلو ممانعت

۳۳۳- [۵] (:) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَا يَجِلُّ أَحَدُكُمْ أَمْرَ أَنْهَ جَلَدَ الْعَبْدَ لَمْ يَأْمُرْ بِهَا فِي آخِرِ الْيَوْمِ». [۶] وَكَانَ يَرْوَاهُ «يَعْنِي أَحَدُكُمْ قَدْ جِلْدَ أَمْرَ أَنْهَ جَلَدَ الْعَبْدَ فَلَعَلَّهُ يَضْأُ جَعْفًا فِي آخِرِ يَوْمِهِ» لَمْ يَعْظَمْ فِي هَيْكِلِهِمْ مِنَ الْعَرْطَةِ فَقَالَ: لِمَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ؟. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب ما يكره من ضرب النساء (رقم - ۵۲۰۴) ومسلم في كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها / باب النار يدخلها الجبارون والجنة يدخلها الضعفاء (رقم - ۴۹ - ۲۸۵۵) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ومن سورة الشمس وضحاها (رقم - ۳۳۴۳) وابن ماجه في كتاب النكاح / ضرب النساء (رقم - ۱۹۸۳) واحد في المسند: ۱۷/۴

توجه: [۱] و حضرت عبدالله ابن زعمه رضی اللہ عنہ وایں جی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا ہیخ سری دی خپله ښځه د غلام په شان په بد دلي سره، نه وهی، [۲] بهی بیا د ورځی په آخره حصه کښی د هغی سره جماع کوی، [۳] په یو روایت کښی داسی دی چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا، په تاسو کښی یو سری وهل کوی، او خپله ښځه د غلام په شان وهی، حالانکه دا سوچ نه کوی چې، شاید هغه د هغی ورځ په آخری حصه کښی د هغی سره هم بستر شی، [۴] بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم د ریح (باد) په خارجیدو خنډیدونکو ته نصیحت کولو سره و فرمایا چې په تاسو کښی یو سری په هغه څیز ولې خاندی چې هغه یی خپله هم کوی، بخاری مسلم و **روای مختصر تعلق:**

حضرت عبدالله بن زعمه رضی اللہ عنہ: نوم نی عبدالله د پلار نوم نی زعمه د مور نوم نی قریبه وو د ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا خور وه دا د قریشو د رنسانو د کورنی نه وه پلار زعمه نی په غزوه بدر کښی د مشرکانو د طرف نه اووړلې شو (۴)
عبدالله رضی اللہ عنہ د مکې د فتح سره نیزدی مسلمان شوې وو د ام المؤمنین ام سلمه رضی اللہ عنہا خورنی کیدو په وجه به حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم له ډیر زیات راتلو
وفات - ۳۵هـ کښی په جنگ جمل کښی د یزید په دور حکومت کښی د حره په مشهوره واقعه کښی وفات شو. (۵)

توجه - د مرگ نه څوک خلاصیدې شی نن هغه دی اوصبار مونږ وار دی
روایات - د هغه نه د احادیثو په کتابونو کښی صرف یو روایت دی او هغه هم متفق علیه دی یعنی بخاری او مسلم شریف دواړو کښی دی. (۶)
هل الکفت - ① یخیز: وهی سزا ورکوی ② یضاحفها: چې هغی سره جماع کوی ③ الغزوة: هوا. باد خارجیدل.

تصحیلات: قوله: لَمْ يَأْتِهَا:

د ښځې و هلو لیاخت: - د اثم استبعادیه او استعجابیه دی چه د یو عقل مند او هوښیار سری نه دا ډیره لرې خبره ده او د سخت تعجب مقام دی چه هغه دا وهل ټکول راپوخانی کړی دی د و هلو په وخت کښی هغه له خو دومره خیال کول پکار دی چه د ورځی په آخری حصه یعنی د شپې داسرې د خپلې ښځې طرف ته څومره اندازه باندې محتاج کیدو ورتیتیرې خپله ښځه په شرعی حدود کښی دننه وهل جائز دی مگر داسی نه چه د غلامانو په شان وهلی ټکولې شی دا ډیر زیات ناخوښه انداز دی

(واظروهن) [نساء: ۳۴] داخو په قرآن کښی دی او "ضرها غرمه" حدیث کښی دی لیکن قرآن او حدیث د ځناورو په شان د بربریت قطعاً اجازت نه دی ورکړې د حدیث نه معلومه شوه چه وهل ادباً جائز دی

قوله ضحکبیر:

«خلقو هیونہ پتول» - دلته دا تعلیم ورکړې شوې دې چه کوم عیب په یوسری کښې پخپله موجود دې د هغه عیب په بل کښې موجود کیدوسره په هغه پورې خداگانې اوتوقې کولو څه مطلب اومقصد دې؟ که چرې دا د خدا څیز دې نویخپله ددې ارتکاب ولې کوی؟ یعنی هر سړی له پکار دې چه هغه د نورو عیبونو ته دکتلونه مخکښې دا سوچ اوکړی چه دا عیب پخپله په هغه کښې موجود دې که نه، نویيادی لارشی اود نورو خلقو عیبونه دې لتوی بهرحال ددې حدیث نه داسې معلومیږی چه هغه وخت هم په مجلسونو کښې دننه دخلقو په مخکښې ریح هواخارج کیدل عیب گنړلې شو هم په دې وجه خو صحابه کرامو خنډل لهذا محفلونه د دې قسم ناخوښه حرکتونونه محفوظ ساتل تهذیب دې لبیکن که د مجبورنی د وجې نه د چانه دا اخراج اوشی نویه خدا کولوسره هغه دلیل کول چا نه دی

[۲۲۴۲] د جینکو کدیانی

۳۳۳- [۶] (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كُنْتُ أَلْعَبُ بِالْبَيِّنَاتِ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَكَانَ لِي صَوَاجِبٌ يُلْعَنُ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ يَنْفَعُنْ مِنْهُ ۚ فَيَسْتَرْهَنُ ۚ لِي فَيُلْعَنُ بِهَا» مَثَّقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] اوبې بي عائشه رضی اللہ عنہا فرمایي (زه چې کښني وم، او زما د واده ابتدایي دور وو، نو ما به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په کور کښې په لوبتکو سره، لوبي کولي، [۲] او زما همزمو لوبو په هم زما سره لوبي کولي [۲] بیا چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به کور ته تشریف راوړو، نو زما همزولي به «د شرم په وجه، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم نه پټي شوي، [۲] لیکن حضور صلی اللہ علیہ وسلم به هغه ماته رالیرلي، او هغوی به زما سره لوبي کولي، بخاری مسلم
 حل اللفظ: ① صَوَاجِبٌ: ملگري، همزولي، ② يَنْفَعُنْ: پټي به شوې، ③ فَيَسْتَرْهَنُ: نو هغوی به نې ماته رالیرلي

تفہیلات: قوله، فیلعن بالبينات:

«لفظ بنات تعقيل» - بنات د کپرونه جوړې شوې گډيانې وی ماشومانې جینکنی دې سره لوبې کوی اوپه خپلو لاسونو باندې جوړوی دې سره مسلمانانو ماشومانو جینکونه په کورنی کارونو کښې امداد ملاویرې جینکوله د کور کار زده کول، خوراک پخول اود لین دین ښه پوره چل ورښانی لکه چه دا د جینکو د مهارت حاصلولود دستکارنی سکول دې په دې وجه شریعت ددې اجازت ورکړې دې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الادب / باب الانبساط إلى الناس (رقم - ۶۱۳۰) ومسلم فی کتاب فضائل الصحابة رضی الله تعالی عنهم / باب فی فضل عائشة رضی الله تعالی عنها (رقم - ۸۱) - (۲۴۱۰) واحد فی السند: ۲۳۴/۶

ه پلاټېکي گورديانو حکم: - به دې باندې د س صبا د يلاسنک گويانې قيس کول چايز نه دی ځکه چه دغه خون جاجر مجسمې دی کوم چه د ناجائز تصويرونو په زمرو کښې راځي ددې حديث نه د رسول الله ﷺ عظيم الشان سيني د وسعت پته لگي اود ښکلې کورنۍ ماحول هه اندازه کيږي او په دې کښې د ښه وخت تيرولو لوني تعليم موجود دي

ه. حدیث د دوو ټکو وضاحت :- ① یتفق: انقاع د ټپیدو او غیبیدو په معنی کښې دې
په اصل کښې انقاع په غاړ کښې د ټپیدلو په معنی کښې دې

⑦ قِيَرْتَهَن: سرب تـسـرـيـب د ليـگـلـو په معنی کښې دې که خان له وی او که د ډلې په صورت کښې وی دلته دواړه معنی صحیح دي نبي کریم به داماشومانې جینکني ماته: اليکلي [۲۲۴۴] مسجد نبوی کښې د جهاد مشق

---[14]--- وَعَنْهَا قَالَتْ: «وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ عَلَى بَابِ مَجْرِي وَخُتْمَةٍ يَقُومُونَ بِالْجِرَابِ فِي الْمَسْجِدِ» وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْتَحِي بِبُزْةٍ لَهُ لِيُغْفِرَ لِي بِهِمْ مِنْ أَذْيِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ لَمْ يَقُومْ مِنْ أَجْلِي حَتَّى أَكُونَ أَتَى أَلَيْهِ فَعَاذْتُ بِوَأَقْدَرِ الْجَارِيَةِ الْعَبْدِيَّةِ النَّبِيِّ خُرُوجَهُ عَلَى النَّبِيِّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱۰ او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې ما وليدل او ماته په ښه شان ياد دي. چې رسول الله صلي الله عليه وسلم زما د حجري په دروازه ولاړ وو، ۱۱ او حبشي خلقو په مسجد کښي په خپلونيزو لوبه کوله. ۱۲ او رسول الله صلي الله عليه وسلم په خپل خادر سره زما د پاره پرده کړي وه، چې زه هم د حضور صلي الله عليه وسلم د غوږ او اوږي په منځ کښي د هغه حبشيزونو لوبه ووينم. ۱۳ ددې پورې چې حضور صلي الله عليه وسلم د هغه وخته پرده کړي ولاړ وو، د څو پورې چې زه خپله د هلته نه ليري نه شوم. ۱۴ دې نه تاسو د هغه وخت اندازه ولگوي، چې په هغه کښي يوه کم عمره جينۍ چې د لوبي تماشي شافقه وي او دريدلو شي يعني خيال وکړي چې کم عمره جينۍ د تماشي ليدو څومره شوق کوي. او د زيات نه زيات دريدل هم د هغې د پاره يوه معمولي خبره وي. زه چې هغه وخت څومره ولاړ وم، حضور صلي الله عليه وسلم هم زما په وجه پرده کړي ولاړ وو. حاصل دا چې حضور صلي الله عليه وسلم هلته تر ډيره وخته ولاړ وو. ما ته يې د حبشيانو لوبه ښودله. بخاري، مسلم.

هذه الكلمات ① تَنْقَبُونَ بالجراب به نورو مانزو سره ني لوبي کولي. ② بُوْدُو خادِر. ③ الحديقة السين.
کم عمره جين. ④ القرية على النهر دلوبو سوسنه.

(١) أخرجوه البخاري في كتاب الكناح باب نظر المرأة إلى العنصر ومحوه من غير رتبة (رقم- ٥٢٣٦) ومسله في كتاب صلاة العيدين باب الرخصة في اللعب الذي لا يعصيه فيه في آية العيد (رقم) ١٨ (٨٩٢) وأخرجه أبو داود في السنن كتاب الأدب باب في النهي عن الفناء (رقم ٨٩٢٣) - والساني في كتاب صلاة العيدين باب اللعب في انسجد يوم العيد (نظر الساني إلى ذلك (رقم ١٥٩٥) وأحد في السند: ١٦٤: ٤

تسهيلات

قوله وَالنِّسَاءُ يَلْتَمِزْنَ بِالْحِرَابِ:

ه حبشو په جماعت کښې لوبې کول ۱- الحراب چاره توکيه ته وائی يعنى حبش خلقو به په چارو سره کرتب خودلو

په جماعت کښې ه لوبو کولو توجيهات ۲- ① جنگي مظاهره خوبه يا مسجد سره خواکې رجه او کولای خانې کښې وه مسجدنې ځکه اوونيل چه مسجد سره بالکل متصل خانې وو ⑦ دې تاويل ضرورت نشته داهم مسجدوو او د حبشيانودا لويه څه د دناوې لوبونه نه وو بلکه دا د جهاد د تربيت يوه حصه وه او عبادت وو لهذا په دې باندې نور فضول لوبې قياس کول جائز نه دی

د عائشې رضي الله عنها د حبشو سر و ته د کتلو توجيهات ۳- ① حضرت عائشه رضي الله عنها وخت کښې دومره لويه بالغه بنځه هم نه وه

⑦ د نبی کریم ﷺ په موجودگي کښې تولو آفاتو بلياتو او فتن ظاهري او باطني نه حفظت هم وو د وحی د نازلیدلو زمانه وه د فرښتو تگ راتگ وو د صحابه کرامو په شن د فرښتو جماعت موجود وو په دې کښې ذهني قسم فتنې خطر نه وه نو حضرت عائشه رضي الله عنها او کتل ددې نه د هغه خلقو خبره ثابتېږي چه بنځه اجنبی سر و ته بغير د شهوت نه کتلې شي

⑤ دا واقع د حجاب د حکم د نزول نه مخکښې ده په دې باندې نورې بالغه غير محفوظ بنځې قياس کول قياس مع الفارق دي

⑤ دا يو جهادي حربي مظاهره وه نو د جهاد په وجه دا عبادت وو ددې طرف ته کتلو کښې ممانعت نشته دي

[٢٢٤٥] د نبی عليه السلام د عائشې په نفسياتو پوهيدل

۳۴۵- [١٨] (١) رَوَيْنَا قَالَتْ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢] إِنْ لَأَعْلَمُ إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاحِيَةً وَإِذَا كُنْتُ عَلَى غَضِي [٣] لَقُلْتُ: مِنْ أَيْنَ تَعْرِفُ ذَلِكَ، [٤] فَقَالَ: إِذَا كُنْتُ عَنِّي رَاحِيَةً فَإِنَّكَ تَكُونِينَ: لَا وَدَبَّ غَضِي، وَإِذَا كُنْتُ عَلَى غَضِي قُلْتُ: لَا وَدَبَّ [٥] إِبْرَاهِيمَ، [٦] قَالَتْ: قُلْتُ: أَجَلُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَفْجَرُ إِلَّا أَنْتَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: ① او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې (يوه ورځ) رسول الله ﷺ ماته وفرمايل ② کوم وخت چې ته زما نه خوشحاله يي، نو زه پوهيږم، او کله چې ته (په څه دنياوي معامله کښې

(١) اخرجه البخاري في كتاب النكاح / باب خبره النساء - ووجهه (رقم- ٥٢٢٨) وسلم في كتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم / باب في فضل عائشة رضي الله تعالى عنها (رقم- ٨٠٠) - (٢٤٣٩) واحد في المسند: ٦١/٤

زما نه ناراضه يي (ځنگه چې د ښځې او خاوند په منځ کښې په څه خبره خفگان راځي، نو هم ماته هغه معلومېږي، [۲] ما عرض اوکړو چې ته ﷺ دا ځنگه پېژني؟ حضور ﷺ وفرمايل (داسې چه، ته زما نه خوشحاله يي، نو داسې وايي چې د محمد ﷺ په پروردگار قسم، او کله چې ته زما نه خفه يي، نو داسې وايي چې د ابراهيم ﷺ په پروردگار قسم، يعنې کله چې ته زما نه د خفه کيدو په حالت کښې قسم خوري، نو زما نوم نه اخلي بلکې د ابراهيم ﷺ پروردگار وايي، [۳] بې بې عائشه ﷺ وايي «د دې اوریدو سره، ما عرض اوکړو چې هو، يا رسول الله ﷺ دا خبره صحيح ده، ليکن زه يواځې ستا نوم پرېږدم نه محبت، (بخاري، مسلم)،

هل التفتت :- ① مَا أَفْجُرُ زه نه پرېږدم،

تسهيلات:

قوله: وَاللَّهُ يَأْتِيَنَّكَ

ه عائشه رضي الله عنها نبى عليه السلام سره مينه :- حضرت عائشه صديقه ﷺ به کله کله د غصې نه دنې کریم ﷺ نامه مبارکه نه اخسته د حضرت عائشه صديقه ﷺ د نبی کریم ﷺ نامه مبارکه نه اخستل څه د محبت د ناقص کيدو علامت يا دليل نه دې بلکه فرمانی چې زما په زړه کښې چې نبی کریم ﷺ د پاره د محبت او مينې کوم درياب دې په هغې کښې به لړشان هم کمې نه راتلو

[۲۲۴۶] د خاوند په خواش ښځې لره د هم بستر کيدو نه انکار کول نه دي پکار

۱۹- [۱۹] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضَبَانِ [۳] لَعْنَتَا الْمَلَائِكَةِ حَتَّى تَرْضِيَهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۴] وَفِي رِوَايَةٍ لَهَا قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدَيْهِمَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَتَأْبِي عَلَيْهِ [۵] إِلَّا كَانَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ سَاعِطًا عَلَيْهِمَا حَتَّى يَرْضَى عَنْهَا».

لوجهم: [۱] او حضرت ابوهريره ﷺ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] که يو سړی چې خپله ښځه د هم بستر کيدو د پاره اوبلي او هغه ښځه انکار وکړي، او بيا خاوند، د هغه انکار په وجه، ټوله شپه په دغه شان حالت کښې وي، [۳] نو ملائکې به هغه ښځه تر سهاره لعنت لېږي، (بخاري، مسلم)، [۴] او د مسلم په يو روايت کښې داسې دي چې حضور ﷺ وفرمايل قسم دي په هغه ذات چې د هغه په لاس کښې، يعنې د هغه په قبضه تصرف کښې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الخلق باب إذا قال أحدكم: آمين واللائكة في السماء. آمين [ص: ۱۱۴] فوافقت إحداهما الأخرى. غفر له ما تقدم من ذنبه (رقم: ۳۲۳۷) وسلم في كتاب النكاح / باب تحریم استماعها من فراش زوجها (رقم: ۱۱۲۲ - ۱۸۳۶) وخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح باب في حق الزوج على المرأة (رقم: ۲۶۴۱) واحمد في المسند: ۳۹/۲

زم سه ده. کوم سړی چې خپله ښځه خپلي بستري ته وبلې، او هغه انکار وکړي، (فهر)
هغه ذات چې په آسمان کېږي دې د هغې نه د هغه وخته ناراضه وي، د څو پورې چې د
هغې خاوند د هغې نه راضي نشی
هل اللغات ① ساجطاً ناراضه، خفه،

تسهيلات:

قوله إِذَا عَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ: یعنی چه څه شرعی عذر نه وی او بغيرد عذر نه ښځه دکوروالی نه
انکار کوی نو دغه ښځې دپاره وعيد دې گڼی د عذر په وخت په انکار باندې وعيد نشته
دې بل د شېې ذکر د اکثریت په توگه باندې کړې شوې دې گڼی انکار که هغه د ورځې وی
او که د شېې ټولونه دا وعيد شامل دې

قوله إِلَّا كَانِ الَّذِي فِي السَّمَاءِ:

د الذي في السماء په مفهوم کېږي دوه اقوال :-

① داجمله دمتشابهات نه ده د سلف صالحين په نيز ددې ترجمه داسې ده چه هغه رب کوم
چه په آسمانونو کېږي دې "مايليق پاشانه"

② دويمه ترجمه چه د سلف نه پس دامت د آخرين په نيز ده هغه داسې ده چه هغه رب د
چ حکم چه په آسمانونو کېږي چلېږي او په آسمانونو باندې د هغه قبضه ده د عدم نصوص د
واضح اشارونه معلومېږي چه الله تعالی په آسمانونو کېږي دې

[۲۲۴۷] د ښې سوزولو دپاره دروغ ونيول حرام دی

۳۳- (۱۱۰) (۱) وَعَنْ أَسْمَاءَ أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ① إِنْ لِي هَرَّةٌ قَبْلَ عَمَلٍ جَنَاحٌ إِنْ تَشِبَّتُ مِنْ
زَوْجِي غَيْرَ الَّذِي يُعْلِي ② فَقَالَ: "الْمُتَشَبِّهُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِيسَ تَوْبَىٰ زَوْرٌ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① بي بي اسماء ؓ وايي چې يوي ښځې عرض اوکړو يا رسول الله ﷺ زم
يوه ښه ده، که زه د هغې په مخکي د خپل خاوند د يو داسې څيز اظهار وکړم، چې هغه
ماته نه دي را کړي، نو آيا دا گناه ده، يعني زما خاوند چې څه ماته را کوي که زه د خپلي
ښي سوزولو د پاره د هغې په مخکي هغه څيز زيات کولو سره بيان کړم، چې گوره ماته
ستا نه زيات حاصلېږي، نو آيا په دې کېږي څه بدې شته، ② حضور ﷺ ورته وفرمايل
چې هو، دا ډيره بده خبره ده، ځکه چې د نه ورکړی شوي څيز اظهار کونکي د دوو
دروغو کېږو اغوستونکي په شان دي، (بخاري، مسلم،

(۱) اخرجہ البخاری فی کتاب النکاح باب النشيع بما لم یئل. وما ینهی عن افتخار الضرة (رقم- ۵۲۱۹) (رقم-) وسمه
فی کتاب الأضرحة باب النهی عن التزوییر فی اللباس وغيره والنشيع بما لم یعط (رقم- ۱۲۷) - (۲۱۳۰) واخرجه ابو داود فی
الس کتاب الأدب باب فی النشيع بما لم یعط (رقم ۵۹۹۷)

هل الغفات ① مَثَرَةٌ بَنَتْ ② الثَّقِیْمُ دَنَهُ وَرَكِرَی شَوِی خَمَزٍ بِهْ دَرُوغَه، اظهَار كَوَلَه ③ كَلَابِیْسِ
تَوْنِ زُوْر د دُوو دَرُوغُو كَبِرُو اَغُوْسُوْنُوْكِی پَشَان.

تصحیلات:

قوله كَلَابِیْسِ تَوْنِ زُوْر

لَابِیْسِ تَوْنِ زُوْر دُووهُ مَطْلُوبُوْنَه: ① یعنی د پورنه نه د ښکته یوړې دروع دی د دروعو لابس
دا چه عالم نه وی اود علماؤ خاص وضع نی اختیار کړی وی صوفی زاهدنه وی او وضع
قطع او لباس نی د صوفیانو اغوستې وی
د دوو کپرونه ته بنده او خادر مراد دې

② یو سړی د خلقو د امانت کپړې اغوستې دی او خلقوته نی ښانی چه دا زم کپړې دی

[۲۲۴۸] ذایلاء مطلب

۸-۳-۱۱ [۱] (۱) لَوْعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «أَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا وَكَانَتْ الْفَكْتُ
رُجُلُهُ فَأَقَامَ فِي مَثَرَةٍ ثَمْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ثُمَّ نَزَلَ ② فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ آيَتُ شَهْرًا فَقَالَ: إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ
ثَمْعًا وَعِشْرِينَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① او حضرت انس ؓ وایي چې رسول الله ﷺ یوه میاشت د خپلو بیبونو نه
ایلاء وکړه. او په هغه زمانه کښې د حضور ﷺ په پښه کښې بریش راغلی وو. ② حضور
ﷺ تر یو کم دیرش شپو په بالاخانه کې وو بیا چې حضور ﷺ لاندې تشریف راوړو.
③ نو خلقو عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ تا خو د یوې میاشتي ایلاء کړې وه او
میاشت د دیرشو ورځو وي بیا ته د یو کم دیرش ورځو نه وروسته ولې را کوز شوي؟
حضور ﷺ وفرمایل چې میاشت د یو کم دیرش ورځو هم وي

هل الغفات ① آتی ایلاء. ښخو ته د نه ورتلو قسم کول. ② الْفَكْتُ رُجُلُهُ جبه کسې یې سریع. درد
راغلي وو. ③ مَثَرَةٌ: د ابو خانې، بالاخانه. خلوت خانه، دا بالاخانه مسجد نبوی سره وه

تصحیلات:

قوله آتی رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د ایلاء لغوی معنی: - د اللفظ د ایلاء نه دې او ایلاء قسم ته وانی شاعر وانی

وَيَوْمًا عَلَى ظَهْرِ الْكُثْبِ تَعَدَّرَتْ عَلَيَّ وَالْتِ جَلْفَةٌ لَمْ تَحُلَلْ

یعنی یوه ورځ محبوبې د شگو په غونډه باندې د انکار وخت کښې یو داسې قسم

(۱) أخرجه البخاري في كتاب النكاح/باب قول الله تعالى: {الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض} (النساء: ۳۴) إلى قوله: {إن الله كان عليا كبيرا} (النساء: ۳۴) (رقم- ۵۲۰۹) واحد في السند

او خورلو چه دهغي نه دلال كيدو خه صورت نه وو

۵ ايلاء اصطلاحی تعريف :- ايلاء هغه قسم ته وائی چه خاوند خپلې بنسختې ته اوونى چه زه به څلور مياشتې تاله نيزدي درنه شم په دې باندې عمل کولوسره به په بنسخته باندې يو طلاق بائن هغه وخت پريوځى کله چه د څلورومياشتو موده تيره شى او که قسم نى مات کړو او پوره نى نه کړو بلکه په څلورو مياشتو کښې دننه نى خپلې بى بى سره کوروالې او کړو نواوس به د قسم كفاره اداکوى اول به غلام آزادوى که چرې غلام نه وى نو بيا به دوه مياشتې روژې نيسى گنى بيا په شپيتو مسکينانو باندې خوراک کوى تفصيل به وروستو راځى په دې حديث کښې شرعى او اصطلاحى ايلاء مراد نه ده بلکه دلته صرف ايلاء لغوى مراد ده ځکه چه دلته د يوې مياشتې پورې نى کريم انتظار او کړو او په ايلاء شرعى کښې څلور مياشتو پورې انتظار کولې کيږى

[۲۲۹] ذنبى کريم د ايلاء قصه

۱۳- (۱۱۳) عَنْ جَابِرٍ قَالَ «دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَوَجَدَ النَّاسَ جُلُوسًا بِأَيْدِيهِمْ رُءُودُنَ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ [۱] قَالَ: فَأَذِنَ لِأَبِي بَكْرٍ فَدَخَلَ [۲] ثُمَّ أَقْبَلَ عُمَرُ فَاسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لَهُ فَوَجَدَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَالِسًا حَوْلَهُ نِسَاءٌ وَاجْتِمَاعًا [۳]

توجه: [۱] او حضرت جابر ؓ وايي چې په کومه زمانه کښې چې حضور ﷺ خپلو بيبیانو ته د يوې مياشتې جديي اختيار ولوسره په مکان کښې گوښه نشين وو، نو يوه ورځ حضرت ابوبکر صديق ؓ راغلى، او د حضور ﷺ په خدمت کښې د حاضريدو د اجازت طلبگار شو، [۲] هغه وليدل، چې د حضور ﷺ په دروازه خلق جمع دي، او چاته د حاضريدو اجازت نه ورکول کيږى، [۳] خو حضرت ابوبکر ؓ ته اجازت ورکړى شو، او په خدمت کښې حاضر شو، [۴] بيا چې حضرت عمر فاروق ؓ راغلى، هغه ته هم اجازت ورکړى شو، نو حضور ﷺ يې په داسې حالت کښې وموندلي، چې شاوخوا ورنه بيبیاني مبارکي ناستي وې، او حضور ﷺ هغه وخت غمجن او خاموش وو.

[۱] قَالَ: فَقُلْتُ: لَا أَقُولَنَّ شَيْئًا طَعِبْتُكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوِ ارْتَبْتُ بِلَيْتِ عَابَجَةَ سَأَلْتَنِي النَّفَقَةَ فَقُمْتُ إِلَيْهَا فَوَجَّاتُ عَنْقَهَا [۲] فَطَعَبْتُكَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ: هُنَّ حَوْلِي كَمَا تَرَى يَا لَيْتَنِي النَّفَقَةَ [۳] فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ عَنْ عَائِشَةَ بِمَا عَنْقَهَا، وَقَامَ عُمَرُ إِلَى خَفْصَةَ بِمَا عَنْقَهَا [۴] كَلَامًا يَقُولُ تَسْلِيْنُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا لَيْسَ عِنْدَهُ لَمْ اعْتَزَلْنِ شَهْرًا أَوْ ثَمَانًا وَعِشْرِينَ

توجه: [۱] جابر ؓ وايي چې حضرت عمر ؓ دا صورت حال ليدو سره په خپل زړه کښې، اوويل چې دا وخت مالره څه خبره کول پکار دى، چې حضور ﷺ وخاندي [۲] نو

هغه اوويل چې يا رسول الله ﷺ که ته ووينی، چې د خارجه لور، يعنې زما ښځه، زما نه د روتی او د اوبو خرج، د معمول نه، زيات طلب کوي، نو زه به ودرېدو سره د هغې خټ تاوولو سره خوږ کړم [۱] حضرت عمر ؓ دا خبره په داسې آنداز سره وکړه، چې حضور ﷺ وځنډل، بيا حضور ﷺ وفرمايل دا «زما ښځې چې ته يې زما نه شاوخوا ناستي ويني، زما نه د معمول نه زيات خرج غواړی [۲] د دې اوړيدو سره، حضرت ابوبکر ؓ او درېدلو او دخپلې لور بې بې عانشه ﷺ په خټ يې وهل شروع کړل، دغه شان حضرت عمر ؓ هم دخپلې لور حفصه ؓ په خټ يې وهل شروع کړل، [۳] او بيا دې دواړو ابوبکر ؓ او عمر ؓ، اوويل چې آيا تاسو د حضور ﷺ نه د هغه شي مطالبه کوئ؟ چې د حضور ﷺ سره موجود نه دي؟ (يعنې دا خبره څومره نامناسبه ده چې تاسو ته د حضور ﷺ مالي حالت معلوم دی، او د دې باوجود د حضور ﷺ نه د دومره خرج مطالبه کوئ، چې د هغه په پوره کولو قادر نه دی، آيا ستاسو مطالبه د حضور ﷺ په پرېشاني کښې د مبتلا کولو برابر نه ده، هغوی اوويل چې «بېشکه مونږ مطالبه کړي وه، چې په هغه مونږ پشیمان نه يو، او د آئنده د پاره عهد کوو، چې قسم په خدای اوس به مونږ هيڅ کله هم د حضور ﷺ نه د هغه شي مطالبه نه کوو، کوم چې د حضور ﷺ سره نه وي، ليکن حضور ﷺ د جدایي قسم خوړلی وو (ځکه د هغه قسم د پوره کولو د پاره، [۴] حضور ﷺ تر يوې مياشتې پورې ياتر ۲۹ ورځو پورې د خپلو بيبيانو نه جدا وو په دې ځای کښې د حديث راوي ته شک شوي دي، چې حضرت جابر ؓ دلته يوه مياشت ويلي وه، يا ۲۹ ورځې يې ويلي وي.

[۱] ثُمَّ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ ﴿الْأَحْزَابُ: ۲۸﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [الْأَحْزَابُ: ۲۸] قَالَتْ قَبْدًا لِّمَا لَيْسَ قَالَ: يَا عَائِشَةُ إِنَّي أُرِيدُ أَنْ أَعْرِضَ أَمْرًا أَحِبُّ أَنْ لَا تَعْبُلِي فِيهِ حَتَّى تَشْتَبِرِي أَبُو بَكْرٍ، قَالَتْ: وَمَا هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَتْ عَلَيْهَا الْآيَةُ

توجه: [۱] بيا دا آيت قل لآزواجك نه تر للمحسنات منكُن أجرا عظيما پورې نازل شو، [۲] حضرت جابر ؓ وايي چې د دې آيت د نازلېدو نه وروسته، حضور ﷺ د ټولونه مخکې د بې بې عانشي سره رابطه قائمه کړه، ځکه چې په ټولو بيبيانو مبارکو کښې هغه د ټولونه زياته عقلمنده او محبويه وه، حضور ﷺ هغې ته وفرمايل چې اې عائشي! زه ستا په مخکې يوه خبره پيش کوم، ليکن ورسره زه دا هم غواړم چې ته د دې په جواب راکولو کښې، تلواړي مه کوه، بلکې په دې باره کښې د خپلې مور او پلار نه مشوره واخله، [۳] بې بې عانشي ؓ عرض او کړو چې يا رسول الله! وي فرمايه، هغه څه خبره ده، حضور ﷺ د هغه په مخکې مندرجه پورته آيت وويلو،

قَالَتْ: أَيُّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَشَدُّ بُهْوَ بِلِ الْخُتَارِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالْذَّارِ الْآخِرَةِ؟ وَاسْأَلْتُكَ أَنْ لَا تُخْبِرَ أَمْرًا مِنْ بَيْنَاكَ بِالَّذِي قُلْتُ، قَالَ: لَا تَأْتِنِي أَمْرًا مِنْهُمْ إِلَّا أَخْبَرْتُهَا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ مَعْشَرًا مَعْشَرًا وَلَا مَعْشَرًا وَلَكِنْ مَعْشَرًا مَعْشَرًا ۖ رَوَاهُ مُبَارَكٌ.

ترجمہ: ای بی عاشری! دا آیت اوریدو سرہ اوویل چې یا رسول الله! آیا زہ سنہ ۱۰۰۰ په معامله کنبې د مور او پلار نه مشوره واخلم؟ یعنی مشوره خو په هغه معاملې کنبې کول کیږي، چې په هغه کنبې څه تردد وي، هر کله چې په دې معامله کنبې ماته هېڅ تردد نشته، بلکې ما د الله ۱۰۰۰ او د الله ۱۰۰۰ د رسول ۱۰۰۰ او د آخرت کور اختیار کړی دی، یعنی زه په دې معامله کنبې د الله ۱۰۰۰ او د هغه د رسول ۱۰۰۰ د مرضي او خواهي په مخکې سر تسليم خم کوم، چې په دې کې زما د پاره د دنیا هم خير دی او د آخرت هم کاميابي ده، ۲۰ لیکن زه تا ۱۰۰۰ ته دا درخواست کوم چې دا وخت ما تا ته څه عرض کړی دی، د دې ذکر خپلې یوې بي بي ته مه کو، ۳۰ حضور ۱۰۰۰ ورته وفرمایل چې دا خبره ممکنه نه ده، ځکه، که یوه بي بي زما نه دا پوښتنه وکړي، نو زه به د هغه په مخکې ضرور ذکر کوم. ۴۰ الله تعالی ۱۰۰۰ زه د دې د پاره نه یم رالیږلی، چې چا ته تکلیف ورسوم، یا خامخا څوک په تکلیف کنبې مبتلا کړم، بلکې الله تعالی ۱۰۰۰ زه د دې د پاره رالیږلی یم، چې زه د خدای مخلوق ته د دین احکام وښایم، او آساني یعنی په دیني او دنیاوي راحت سره، بي هم کنار کړم، (مسلم)

هل گفت: ۱- «وَأَجَابَتْكِتَا: "وَجَمْعُهُمَا" دَغَمٌ دَوْجِيٌّ نَهْ خَامُوشٌ پَاتِي كِيدُوتَه وَجَمْعُ وَائِي نَوَسَاكُ لَكِهْ چَه دَدِي تَفْسِيرِ اَوْتَوْضِيحِ دِهْ بَعْضُهُ وَنَيْلِي دِي وَجَمْعُ غَمِ تَهْ وَائِي اَوْدُ سَكُوتُ ذَكَرْدَلْتَهْ جَدَا كَيْفِيَّتِ بِيَانُولُودِپَارَهْ دِي ۲- «وَوَجَّهَتْ عَنْهَا: نُوْ بِهْ خَتْمِي اَوْوَهْلَهْ ۳- «تَشْتَبِيْرِي: تَهْ مَشُورَهْ نِي وَرَكْرَهْ ۴- «مُعْتَبَا: تَكْلِيْفِ رَسُوْنِكِي ۵- «مُعْتَبَا: پَهْ تَكْلِيْفِ كَنْبِي اَخْتَهْ كُونَكِي. یعنی نه نی څوك په مشقت كنبې واچولو اونه د چامشقت غوښتونكې وو

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ اغْتَرَفْنِ كُفْرًا أَوْ تَعَاوَعَرْنِ:

د حديث د بعضې الفاظو وضاحت: - ۱- الى ايلاء: دلته هم ايلاء لغوی مرادده یعنی یوې مياشت پورې کورته د نه راتلو قسم نی خوړلې وو

۲- بَغَتْ خَارِجَةً: حضرت عمر ۱۰۰۰ د خپلې بي بي طرف ته اشاره کړې ده

۳- سَأَلَتْنِي النُّفَّةَ: یعنی زمانه زما د طاقت نه زیاته نفقه او غواری نوزه به دهغي په مرني غلې شم

۴- لَمْ تَزَلْ: یعنی آیت د تخيير نازل شونې کريم د تخيير آيت تلاوت کړو ټولو بيبيانو الله تعالی او دهغه رسول اختيار کړو.

قوله: **يَمَّا عَتَبَا:**

ه نبي كريم ﷺ ه خوشحالولو ه پاره ه عمر رضي الله عنه طريقه: - وجاء د چقنري كولو اويه مرني د غلې كيدلو دپاره راخي دلته مراد په ست وهل دي روستو هم په دغه حديث كښي هم دالفظ دغه شان د وهلو په معنى كښي راغلې دي حضرت عمر رضي الله عنه د خپلي بي بي د اصل نفقي نه انكارنه كولو بلكه كه هغه د خپل حيثيت نه دزياتي نفقي مطالبه او كړي نوياباه داسې عمل وي

ه فقط اختارى حكم: - د جمهور علماؤ په نيز خپلې بي بي ته "اختارى" ونيلوسره هيڅ طلاق نه واقع كيږي او كه بي بي طلاق اختيار كړو نو طلاق بانن به واقع شي
قوله: **لَا تَجْلِي فِيهِ:**

ه نبي كريم ﷺ عائشي سره مينه: - يعنى اي عائشه زه يوه خبره تاته خودل غواړم ته په جواب كښي تادي مه كوه بلكه خپل موريلارسره مشوره او كړه نو جواب راكړه. د نبي كريم ﷺ خيال داوو چه عائشه كم عمره او ناتجربه كاره ده چرته طلاق اختيارنه كړي په كوم سره چه به د هغې والدين ته هم تكليف وي اونور امهات المؤمنين هم د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها په شان طلاق اختيارولې شي نو ټولې به پريشان شي
قوله: **أَنْ لَا تُخْطِرَ امْرَأَةً:**

ه عائشي د قول مطلب: - حضرت عائشه رضي الله عنها غوښتل چه زما د جواب علم نورو بيبيانوته نه وي نوممكن ده چه په هغوى كښي څوك طلاق اختيار كړي او هغه طلاقه شي دا يو بشرى جذبه ده كومه چه بشر سره لگيدلې ده خاص كر د بنو كمې په كومه يوه ښځه نه غواړي بيا چه د نبي كريم په ملاقات كښي څومره واسطې كمې وي هم هغه هومره به د علم مستفيد ته د استفاده زياته موقع ملاويږي نودا غرض څه فاسد غرض نه دي

ه نبي كريم ﷺ ه ايلاء سبب: - د خيبر د فتح كيدونه پس د نياز ياته شوه او د صحابه كرامو اموال زيات شو بعضي بيبيانو د نبي كريم نه د خرچي زياتولو درخواست او كړو په دي باندې نبي كريم ناراض شو او بيبيانوله د تلونه ئي د يوې مياشتي دپاره قسم اوخوړلو اوجمات سره بالاخانه كښي ئي يوه مياشت تيره كړه او بيا آيت د تخيير نازل شو دا واقعه او د خرچ خبره د شروع خبره وه روستو چه كله مكمل وسعت پيدا شو نونبي كريم به دخپلو بيبيانو دپاره د يو كال خرچ وړاندې ادا كولو د حضرت عائشه رضي الله عنها نه علاوه به ټولو خپله خرجه اخستله.

[۲۲۵۰] دعا نشي رضى الله عنها غيرت

۳۳۸- (۱۳) (۱) «وَمِنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغَارُ عَلَى اللَّأْمِيِّ وَهَبْنِ أَنْفُسَهُنَّ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: أَتَهَبُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿تُرْجَى مِنْ نِشَاءٍ مِثْلِهِ وَتُؤْوَى إِلَيْكَ مِنْ نِشَاءٍ وَمِنْ الْبَغْيَةِ مِثْلٍ عَزَلْتُ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ﴾ [الأحزاب: ۵] قُلْتُ مَا أَرَى رَيْكَ إِلَّا يَسَارِعُ فِي هَوَاكَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَحَدِيثٌ جَائِدٌ «أَتَقَوَّالُ اللَّهَ فِي النِّسَاءِ» ذَكَرَ فِي قِصَّةِ حُجَّةِ الْوُضَّاعِ.

توجهه: [۱] او بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې ماته به په هغه ښځو غیرت راتلو یعنی خوند به یې نه راکاوی چې خپل نفس به یې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته هبه کوی [۲] و ما به ونیل چې ښځه لاهم خپل نفس هبه کولی شي بیا چې دا آیت نازل شو اې محمد صلی اللہ علیہ وسلم دي ښځو نه چې کومي نه غواړي هغه جدا کړه او کومي چې غواړي خان سره ځای ورکړه او کومي ښځي چې تاجدا کړي دي که په هغوی کښې هم ته څوک وېلي نوڅه گناه نشته [۳] نو ما حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته اوویل زه ونیم چې ستاسو پروردگار ستاسو مرضي او خواهش زر پوره کوي، «بخاري مسلم هل للنفث: - ۱ اغار: زه به غیرت کوم [۴] یسارع فی هواک: ستا مرضی او خواهش زر پوره کوی تسهيلات:

قوله: فقلت أتهب المرأة نفسها:

د ښځې خپل ځان بل چاته هبه کولید گنلو وجه: - یعنی هغه ښځې چې هغوی به خپل ځانونه نې کریم صلی اللہ علیہ وسلم دپاره هبه کولو. هغوی ته به حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا په دې وجه په ښه نظر نه کتل چې د یوې ښځې خپل نفس غیر کس لره هبه کول دا د ښځې د شرف او عزت نه خلاف دی او دهغې په حرص او قلت حیا باندې دلالت کوی په دې وجه به حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا دا خبره ښه نه گنله یا به یې د شرکت په وجه ښه نه گنله قوله تُرْجَى مِنْ نِشَاءٍ مِثْلِهِ وَتُؤْوَى إِلَيْكَ

د مذکورې آیت په تفسیر کېږي علود القول: - ۱ ددې آیت مبارک مطلب دادې چې نې کریم صلی اللہ علیہ وسلم خپلو ازواج مطهراتو کښې چاره غواړی نو هغې سره شپه دې تیره کړی او چاره چې او نه غواړی نو شپه دې ورسره نه تیروی

① چا لره غواړی نو خپله نکاح کښې او ساتی او چاره چې غواړی نو طلاق دې ورکړی
② د خپل امت په ښځو کښې چا سره چې او غواړی نو نکاح دې ورسره اوکړی او چې

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب تفسیر القرآن / باب قوله: (ترجم من نشاء منهن وتؤوى إليك من نشاء ومن ابتغيت من عزلت فلا جناح عليك) (رقم- ۵۷۸۸) ومسلم فی کتاب الرضاع / باب جواز هبتها نوبتها لغيرها (رقم- ۴۹ - ۱۶۶۴) والسنائی فی کتاب النکاح ذکر أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم فی النکاح وأزواجه. وما أباح الله عز وجل لنبیه صلى الله عليه وسلم. وحظره علی خلقه. زیاده فی کراهته. وتنبیها لفضیلتہ (رقم- کتاب النکاح (رقم- ۳۱۹۹) وابن ماجه فی کتاب النکاح / باب التي وهبت نفسها للنبي صلى الله عليه وسلم (رقم- ۲۰۰۰) واحمد فی المسند: ۱۳۴/۶

جا سره نه غواړی نو نکاح دې ورسره نه کوی

⑥ امام بغوی رحمته الله فرماني چې دا آيت مبارك د نبی کریم صلی الله علیه و آله د بيبيانو د نمبر باره کښې نازل شوې وو په دې آيت مبارك سره د نمبر وجوب د نبی کریم صلی الله علیه و آله په حق کښې ساقط شو ځکه چې اول نمبر مقررول به نبی کریم صلی الله علیه و آله باندې واجب وو ددې آيت د نازلیدو نه پس نبی کریم صلی الله علیه و آله ته اختيار ملاؤ شو چې خپلو بيبيانو کښې کومې بي بي سره غواړی نو شبه ورسره نیروه او چا سره چې نه غواړی نو مه تیروه يعنی د امت په سرو باندې د نمبر په معامله کښې نبی کریم صلی الله علیه و آله ته فضيلت ورکړې شو

قوله مَا أَرَىٰ رَبِّكَ إِلَّا سَارِعًا

ه مذکورہ جملې **عطفه مراد**:- علامه نووی رحمته الله فرماني چې ددې خبرې نه د حضرت عائشه صديقہ رضی الله عنہا مراد دا وو چې الله تعالی د نبی کریم صلی الله علیه و آله په حق ځينې احکامو کښې نرمی کوی او نبی کریم صلی الله علیه و آله ته په هغې باندې د عمل نه کولو آسانی کوی

په حديث کښې د **دکړ شوې بشپړې په مصداق کښې غلور احوال**:- ملا علی قاری رحمته الله فرماني چې هغه کومه يوه بنځه وه چې هغې خپل خان نبی کریم صلی الله علیه و آله دپاره هبه کړې وو په دې کښې مختلف اقوال نقل دی

① ميمونه رضی الله عنہ

② ام شريك رضی الله عنہا

③ زينب بنت خزيمه رضی الله عنہا

④ خوله بنت حكيم رضی الله عنہا

خود حديث ظاهري الفاظو څخه معلومېږي چې دا يوه بنځه نه وه بلکه ډيرې بنځې وې او داسان ډير ځل شوی دی

الفصل الثاني

[۲۲۵۱] د حسن معاشرت بهترين نمونه

۲۲۵۱- [۱۳] () «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ قَالَتْ قَسَّيْتُهُ قَسَّيْتُهِ عَلَى رَجُلٍ فَلَمَّا كُنْتُ اللَّحْمَ سَأَلْتُهُ قَسَّيْنِي (۱) قَالَ هَذِهِ بَيْتُكَ السَّهْقَةُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① بي بي عائشه رضی الله عنہا چې په يو سفر کښې د حضور صلی الله علیه و آله سره ملګري وه، ② وايي چې په يو سفر کښې په يوه موقع، ما د حضور صلی الله علیه و آله سره د خپلو پښو په ذريعه منډه ووهله (يعني مونږ دواړو په منډه کښې پخپل مينځ کې مقابله وکړه، نو زه د حضور صلی الله علیه و آله نه

مخکي شوم. [٢] بيا زه خه موده وروسته خربه شوم نو بيا چې ماد مندي وهلو مقابله ورسره وکره نو دا خل حضور ﷺ زما نه مخکي شو، [٣] نو حضور ﷺ وفرمايل، دا خل زما مخکي وتل په اولنی خل ستا د مخکي کيدو په بدله کښې دي يعني مخکي خل تا گتلي وه. او دا خل ما وگتله، نو په منده کښې دواړه برابر برابر شوي ابو داود
 هل التفت - ① فَمَا بَقِيَتْ: نو ما دهغه سره دمندي مقابله اوکره، ② تَمَلَّطْتُ الْخُفَّ: ما چه کله غوښه اونيوله، يعني خربه شوم.

تسهيلات:

فوله: فَمَا بَقِيَتْ:

⑤ زو جينو خپل مينځ کښې د مسابقي جواز: - دا د سفرخه واقعه ده چه په صحرائي ميدان کښې ښخه اوځاوند دمندي مقابله اوکړي نو دا د حجاب او پردې منافي هم نه دی اونه په دي کښې د نن صبا دې حيا جينکو فسادونو اولويو خه مشابهت دي
 لفظ د پيدل مندي د تعيين دپاره دي چه دا مقابله په خپو وه د سوريدو په حالت کښې نه وه ددي واقعه نه معلومېږي چه د نبي کریم ﷺ خپلو يبييانو سره په حسن معاشرت اوحسن معامله کښې خان له يومثال وو.

په غلورو غيزونو کښې د مقابلي جواز: - علامه قاضي خان ليکلی دی چه په څلورو خيزونو کښې د مندي مقابله جائزه ده. ① په اوبسانو کښې ② اسونو او قچرو کښې ③ غشي ويشلو کښې ④ او پيدل مندي وهلو کښې. خو په خپل مينځ کښې شرط لگول جانين کښې حرام دي

په مسابقه کې د شرط لگولو جائز صورتونه: -

① د يوطرف نه شرط لگول جائز دي. چه څوک چاته اوواني راځه مقابله کووکه زه وړاندې لارم نوماته به پنځه سوه روپي راکوي او که ته وړاندې شوې نوزه به هيڅ هم نه درکوم دا جائز دی

② چه په مينځ کښې محلل موجود وي. نو هم شرط لگول جائز دی يعني زيد اوبکر د دواړو طرفونه شرط اولگولو خو په مينځ کښې نه داسې اوکره چه يودريم کس نئ هم په مقابله کښې شامل کړو اووني ونيل چه که په مونږ کښې څوک وړاندې شونو شاته پاتي کيدونکي به هغه ته پنځه سوه روپي ورکوي څوکه محلل وړاندې شو نو هغه ته به هيڅ هم نه ملاوېږي دا صورت ددي شرط هغه منده جائز جوړه وي

③ دغه شان که يو انجمن يا کمپني اعلان اوکړي چه وړاندې تلونکي ته به مونږ دومره رقم ورکونو دا هم جائز دی دا د انعام صورت دي

«هذه بطلك السبق» يعني دا کاميابي دهغه ناکامی په بدله کښې ده تلتك بطلك.

[۲۲۵۲] په مرو تبصرې مه ګولئ

۳۳۵- [۱۵] (۱) وَعَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «غَيْرُكُمْ غَيْرُكُمْ لِأَهْلِيهِ وَأَنَا غَيْرُكُمْ لِأَهْلِي» [۲] وَإِذَا مَاتَ صَاحِبُكُمْ فَقَدْ عُوذُ. رَوَاهُ الْيَزِيدِيُّ وَالْذَّارِيُّ.

توجه: [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل، [۲] په تاسو ګڼې بهترين سړي هغه دي، چې دخپل اهل (بنخي) ورو او اقرباؤ او د خدمتګارو په حق ګڼې بهترين وي، او زه دخپل اهل په حق ګڼې په تاسو ګڼې بهترين يم (يعني دخپل اهل وعيال سره چې څومره بهتر سلوک زه کوم، په خپل اهل وعيال ګڼې دومره بهتر سلوک په تاسو ګڼې هيڅوک هم نه کوي) [۲] او هر کله چې په تاسو کې څوک مړ شي، نو هغه پريږدي يعني دهغه بدمه بيانوي، (ترمذي دارمي).

۳۳۶- (۲) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ إِلَى قَوْلِهِ لِأَهْلِي.

توجه: [۱] او ابن ماجه رحمه الله دا روايت د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه د لفظ لِأَهْلِي پورې نقل کړي دي

تسهيلات

قوله: وَإِذَا مَاتَ صَاحِبُكُمْ فَقَدْ عُوذُ:

د مذکورې جملې درې مطالب:-

- ① يعني دهغه دمړګ نه پس په هغه باندې ژړاګانې مه کوئ.
- ② يعني چه ستاسو څوک دوست مسلمان مړ شي نو هغه پريږدئ اوس دهغه غيبت مه کوئ او عيونه ئې مه لټوئ او په هغه باندې بې خايه تبصرې مه کوئ
- ③ "يا صاحبکم" نه مراد حضور اکرم ﷺ دي مطلب داچه اوس د وفات نه پس په حضور اکرم ﷺ باندې ماتم غم او تحسر پريږدئ دوه درې ورځې ماتم يعني غم کول په عام مړوباندې جائز دي ددريو ورځونه زيات جائز نه دي. او بنځه په خپل خاوند باندې څلور مياشتې لس ورځې ماتم او غم کولې شي

[۲۲۵۴] د تابه دارو ښځو فضائل

۳۳۷- [۱۶] (۲) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْمَرْأَةُ إِذَا صَلَّتْ غَمَّهَا وَصَامَتْ كَفَّرَهَا وَأَحْصَتْ قُرْبَهَا وَأَطَاعَتْ بَعْلَهَا فَلْتَدْخُلْ مِنْ أَيْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَتْ». رَوَاهُ أَبُو نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب في الغف والمغفرة (رقم- ۳۵۹۵)

(۲) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب النكاح / حسن معاشره النساء (رقم- ۱۹۷۷)

(۳) كذا في حلية الاولياء وطبقات الاصفياء / باب الربيع بن صبيح ومنهم اذوالعقل (۶/ ۳۰۸)

ترجمه: [۷] و حضرت انس رضی اللہ عنہ و ایی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل [۸] کومي بنخي چي د خپلي پاكي په ورځو کښي په پابندي سره، پنځه وخته مونځ وکړي، د رمضان ادا او قضاء روژي يي ونيولي، د خپل شرمگاه حفاظت يي وکړي «يعني د فواحشو او خرابو خبرو نه يي خپل نفس محفوظ کړي، او د خپل خاوند يي په هغه څيزونو کښي، فرمانبرداري وکړه چې په هغه کښي فرمانبرداري کول د هغه د پاره ضروري ده، [۹] نو د هغی بنخي د پاره دا بشارت دی چې هغه د کومي دروازي نه چې غواړي په جنت کښي دي داخله شي. دا روايت ابو نعيم په حلیۃ الاولیاء کښي نقل کړي دي هل القضاة - ۱ بعلها: د هغی خاوند.

تسهيلات:

قوله: الْمَرْأَةُ إِذَا صَلَّتْ غَسَّهَا

د محلوړ مفتونو حاملې بنخي د پاره د جنت وعده :-

① هغه پنځه مونځونه ادا کوي، کله چې د طهارت په حالت کښي وي.

② هغه بنځه چې د رمضان روژي نيسي.

③ هغه بنځه چې خپل نفس د بدو خبرو او بدرکارونو نه ساتي او د خپل عزت حفاظت کوي

④ هغه بنځه چې د خپل خاوند اطاعت کوي په هغه امورو کښي کوم چې شرعا جائز دی

قوله: فَتَدْخُلُ مِنْ أَيْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شَاءَتْ:

د مذکورې جملې په مفهوم کښي درې اقوال :- ① په دې جمله کښي جنت ته د داخليدو

اشاره ده چې دا جنت ته د داخليدو نه هيڅوک نشي منع کولې

② يا اشاره ده چې دا به زر جنت ته داخله شي

③ د داسې بنخي جنت کښي داخليدل يقيني دی

[۲۲۵۵] مکه غير الله ته سجده کول جائز وي نو ځاوند به د بنخي مسجود هکر ځول شوې وو

۳۲۵۵- [۱۴] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَوْ كُنْتُ أَمِيرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ إِلَّا لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۷] و حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ و ایی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل [۸] که ما چا ته دا حکم کولای چې هغه دي بل چاته ته سجده وکړي، [۹] نو ما به يقينا بنخي ته حکم ورکړي وو، چې هغه دي خپل خاوند ته سجده کوي، (ترمذي)

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في حق الزوج على المرأة (رقم - ۱۱۵۹)

تبیلات:

قوله: لَوْ كُنْتُ أَمِيرًا أَعَدُّ أَنْ يَنْجِدَ لِأَخِي

هـ **خاوند مقام او عظمت:** - یعنی په ښځه د خاوند بې شمیره حقوق دی ښځه د خاوند د احسانانو شکر نه شی ادا کولې په دې وجه که چرته دغیر الله دپاره سجده کول جائز وي نو ښځې ته به حکم کړې وي چې هغه دې خپل خاوند ته سجده کوی وړاندینو شریعتو کښې د تعظیم سجده جائز وه لکه د ملائکو حضرت آدم علیه السلام ته سجده کول، دا سجده تعظیمی وه اوداشان د حضرت یوسف علیه السلام د روڼو حضرت یوسف علیه السلام ته سجده کول هم سجده تعظیمی وه زموږ په شریعت محمدی کښې د شرک د ویرې په وجه سجده تعظیمی جائز نه ده او دا سجده منسوخ شوې ده

[۲۲۵۶] د خاوند د خوشنودې اهمیت

۱۱۸- (۱) وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّهَا امْرَأَتُ مَنْزِلُهَا عَلَيْهَا رِاضٍ دَخَلَتْ الْجَنَّةَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱ او بي بي ام سلمه رضی الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ کومه ښځه چې په داسې حال کښې مړه شي چې دهغه خاوند دهغي نه راضي او خوشحاله وي نو هغه به جنت کښې داخلېږي (ترمذي)

تبیلات: قوله: وَنَزَّجَهَا عَنْهَا رِاضٍ

هـ **خاوند ه خوشحالي معیار:** - زوج نه مراد عالم، متقی دې د عالم او متقی ښځې دپاره دا اجر بیان شوې دې، او په غیر شرعی امورو کښې د فاسق، فاجر خاوند د رضامندی هېڅ اعتبار نشته دې.

قوله: دَخَلَتْ الْجَنَّةَ

۱۵۵ **اسې ښځې جنت ته ۱۵۵ ځلیدو وجه:** - د الله ﷻ د حقوقو پورا کولو او د بندگانو حقوقو د پورا کولو په وجه به جنت ته داخلېږي

[۲۲۵۷] په مشکل وخت کښې هم د خاوند تاهمداری کولی

۱۱۹- (۱) وَ عَنْ طَلْحِ بْنِ عَفِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا الرَّجُلُ دَعَا نَوْجَتَهُ لِمَا جِئَهُ فَلْتَايِهِ وَإِنْ كَانَتْ عَلَى التَّنَوُّرِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في حق الزوج على المرأة (رقم- ۱۱۶۱) وابن ماجه في كتاب النكاح / باب حق الزوج على المرأة (رقم- ۱۸۵۴)

(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في حق الزوج على المرأة (رقم- ۱۱۶) واحمد في المسند: ۲۳/۴

ترجمہ: [۱] وحضرت طلق بن علي ؓ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر کله چې یوسری خپله بنسخه د خپل حاجت پوره کولو دپاره یعنی جماع دپاره ويلي نو بنسخي له خاوند ته ورتلل پکار دی که څه هم چې هغه دتغري سره وي (ترمذي)
 هل للفتات - ① التثور: تنور یا تغري، د روغن پخولو ځانې

تسهيلات:

قوله: عَلَى التَّثُورِ:

ه حکم مذکور هل او محمل: - یعنی سره ددې چه هغه بنسخه په ډیر مشکل کار کښي مشغوله هم وی او د هغه کار به پرېخودو باندې دهغي ذخراييدو خطره هم وی لکه په گرم تنور کښي لگيدلي روغن پرېخودوسره هغه روغن سوزيږي دا به په هغه صورت کښي وی چه کله چه دا اوړه د خاوند وی او هغه کله خپل مال ضائع کول غواړي نوداسې دې اوکړي بنسخه دې بابعداري اوکړي ځکه چه که چرې بنسخه انکار اوکړي او د خاوند سرته مستي ختلې وی نو خاوند په زنا او بد کارنې کښي پرېوتلې شی یا کورنۍ تعلقات خرابيدې شی کوم چه لوڼي نقصان دې يا دا چه کلام دا تعليق بالمحال په توگه دې که هغه کار پرېخودونکې هم ممکن نه وي او محال وي نوييادې هم پرېږدي او د خاوند تابعداري دې اوکړي.

[۲۲۵۸] خاوند ته تکليف مه ورکوه

۳۷۵۸- [۲۰] (۱) وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا تُؤْذِي امْرَأَةً زَوْجَهَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا قَالَتْ زَوْجُهُ مِنَ الْخَوَرِ الْعَيْنِ: لَا تُؤْذِيهِ قَاتِلُكَ اللَّهُ» [۲] قَالُوا مَا هُوَ عِنْدَكَ دَعِيلٌ يُوشِكُ أَنْ يَقَارِقَكَ الْبَيْتُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمہ: [۱] وحضرت معاذ ؓ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي [۲] چې حضور ﷺ وفرمايل هر کله چې یوه بنسخه په دنیا کښي خپل خاوند ته تکليف رسوي، [۳] نو د هغه د جنت والا بنسخه (یعني د ښانسته) غټو سترگو والا حوره وایي چې الله ﷻ دی مړه کړه [۴] دا خو درسره د څو ورځو میلمه دی، چې زر به ستا نه جدا کيدو سره (په جنت کی، مونږ ته راشي، ترمذي، امام ترمذي رحمه فرمايلي دي چې دا حدیث غریب دی
 هل للفتات - ① ذهل: د یو څو ورځو میلمه.

تسهيلات:

قوله: [لَا قَالَتْ زَوْجُهُ مِنَ الْخَوَرِ الْعَيْنِ:

هـ **خاوند هغه نافرمانې ښځې ه پلوه وهید:** - یعنی کله چې د دنیا بې بی خاوند ته تکلیف رسوی نو د جنت حورې د دنیا ښځې ته وائی چې (قاتلک الله) ته د الله ﷻ د رحمت نه ناامیده شي او د جنت نه لرې شي او په بل روایت کښې دی چې (لعي الله الملائكة لعاصية الزوج) یعنی فریښتې په هغه ښځه باندې لعنت لیرې کومه چې د خپل خاوند نافرمانی کوی ددې نه معلومه شوه چې انسان څه کوی نو هغه د ملاطی یعنی د آسمان فریښتو په علم کښې هم وی **قوله: فَأَمَّا هُوَ جَنْدَلٌ ذَعِيبٌ:**

دنیالوی ښځې سره ه خاوند مثال: - یعنی هغه د دنیا دې ښځې سره د لږ ساعت دپاره میلمه دې او ددې نه راتلونکې دې

[۲۲۵۹] په خاوند د ښځې حق

۱۰۰- [۳۱] (۱) وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْقُشَيْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ (۲) قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدِنَا عَلَيْهِ؟ (۳) قَالَ: أَنْ تُطْعِمَهَا إِذَا طَعِمْتَ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَمْتَ (۴) وَلَا تُغْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تُقِيمَ وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَه.

توجه: (۱) او حضرت حکیم ابن معاویه قشیری د خپل پلار نه نقل کوي (۲) چې هغه اوویل ما عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ په مونږ کښې د یوې ښځې د هغې په خاوند څه حق دی؟ (۳) حضور ﷺ وفرمایل دا چې هر کله ته (څه) خوري، نو په هغې هم خوره، هر کله چې ته (څه) آغوندي نو په هغه یې هم آغونده (یعنې څنگه چې یې ته خوري، آغوندي یې، دغه شان یې په خپله ښځه هم خوره او آغونده) (۴) هغه په مخ مه وهه، مه هغه ته بد رد وایه، او مه ورته دا وایه چې الله ﷻ دی بد شکله که، او د هغې نه یواځې په کور کښې دننه جدایی اختیار کړه. (احمد ابوداود ابن ماجه،

هل تلفت - ① وَلَا تُقِيمَ: بد رد ورته مه وایه، ② وَلَا تَهْجُرَ: او جدائی ترې مه اختیاروه.

تسبیلات:

قوله: وَلَا تُغْرِبَ الْوَجْهَ:

په مخ باندې د وهلو معالعت: - په ټولو اندامونو کښې مخ ډیر معظم او مکرم دې په دې وجه خاص په دې باندې وهل نې منع کړل په قرآن پاک کښې الله تعالی د ښځود وهلو اجازت ورکړې دې ښی کړم "ضرباً غیر مبرح" فرمایلو سره حد بندی اوکړه په یو حدیث کښې راغلی دی په قیامت کښې به د خاوند نه (د شریعت په حدود کښې) د ښځې د وهلو سوال نه کیږی؟

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب النکاح/باب فی حق المرأة علی زوجها (رقم- ۲۱۵۲) وابن ماجه فی کتاب النکاح/باب حق المرأة علی الزوج (رقم- ۱۸۵۰) واحمد فی المسند: ۴/۴۶۴

د بنګې د وېلو جائز صورتونه: - د څلورو خبرو د وجې نه سرې خپله بنځه وېلې شي

- ① بغیر د نذر نه د جماع نه په انکار کولو
 ② د خاورد باره په ډول سنگار نه کولو باندې
 ③ فرائض اسلام پر یهودو باندې
 ④ د اجارت نه بغیر د کور نه په بهر وتلو باندې یعنی بې پردگی کولو باندې وهلې شی د
 قرآن کریم د ترتیب دې «وَالَّذِي تَخْتَلِفُ أَلْسِنَتُهُ لُغُوتُهُمْ لِيُعْلَمُوا فِي الْمَدِينَةِ وَالْمُجْرِمِينَ فِي الْمَسَاجِدِ وَالْمَسْجِدِ الْأَشْجِدِ الْأَقْبَىٰ»
 (نساء ۳۴): «وَلَا تَقْرَأُ عَنْهُمْ عَصَاكَ ادْبَا»
 قوله وَلَا تَقْرَأُ:

د مغ د بدو پیاوړولو معانت: - یعنی ښځه په قبیح الفاظو سره مه یادوئ چې ته گنده نۍ بد شکل نۍ خرابه نۍ ځکه چې د ښځې اصل سرمایه د هغې حسن او د هغې تعریف دې نو په دې قسم مدمت باندې هغه مری.

[۳۲۶۰] بدزیا نه بنجی ته طلاق ورکړه.

— (١٢٢) عَنْ لَيْثِ بْنِ صَبْرَةَ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي امْرَأَةً فِي بَيْتِنَا شَرٌّ مِنْ بَيْتِنَا، أَلَا تَعْلَمُهَا؟ قُلْتُ: إِنَّ لِي مِنْهَا وَلَدًا وَهِيَ مُصَبَّةٌ،» قَالَ: «فَقَرِّهَا، يَقُولُ: عِظْهَا فَإِنَّ بَيْتَكَ فِيهَا خَيْرٌ فَتُسَبِّحُ» (١٢٣) وَلَا تَغْمِرِينَ طَعْمَتَكَ مِنْ بَيْتِكَ أَمَّتِكَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) او حضرت لقيط ابن صبره ؓ وايي چې ما عرض اوکړو ۲) يا رسول الله ؐ زما يوه ښځه ده، چې د هغې په ژبه کښې څه شي دي، يعنې هغه زبان درازه اويدزبانه ده. ۳) حضور ؐ وفرمايل چې که ته د هغې په زبان درازي او فحش گوښي صبر نه شي کولی، نو ته هغې لره طلاق ورکړه. ۴) گویا حضور ؐ دا حکم په طور د اباحت ورکړي، ما عرض اوکړو چې د هغې د نس نه زما اولاد دې، او د هغې سره پخواني رفاقت او صحبت دی، ځکه هغې لره طلاق ورکول هم زما د پاره مشکل دی، ۵) حضور ؐ وفرمايل چې بيا هغې ته حکم کړه، يعنې هغې ته د ژبې د درست کولو او د خپلو عاداتو او طريقو د صحيح کولو نصيحت کړه، که په هغې کښې څه هم نيکي وي، نو هغه به ستا نصيحت قبول کړي. ۶) او هغه د وينځې په شان مه وه، (ابوداؤد)،

هل اللغات ۱) هي لسانهاش ۲) د هغې په ژبه کښې څه خيز دې يعنې زبان درازه ده. ۳) اللّٰه: بد زبان، ۴) طويشتنات ناوي په ډولې کښې ناسته ښځه، ناوي.

تسهيلات: قوله: عَلَيَّ:

ه لَفْظُ ظَعِينَةٍ مُتَعَلِّقٌ هَ عِلَالَهُ طَبِيعِي قَوْلٌ: - دَا لَفْظُ ذَمِّهَا تَفْسِيرُ دِي ظَعِينَةٍ هَفْهُ شَرِيفِي بِنَحْوِي تَه وَائِي چَه پَه کجاوه اوډولنی کښې په عزت سره ناسته وی که په کجاوه کښې نه وی نو ظعینه نه ده بیا په دې کښې وسعت راغلې اوهرې شریفې بنحې ته اوخاص کر سی بی ته ظعینه او نیلې شوه دا لفظ در فیکه سفر او در فیکه حیات بهترین تعبیر دې علامه طیبی رحمته فرمائی چَه عرب ډیرې شریفې بنحې ته ظعینه وائی لکه چَه یوشاعر وائی الکاشف رحمته [۳۵۲/۶]

[۲۲۶۱] د ښخود وهلو معانفت

۳۵۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ إِبْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَا تُغَيِّرُوا إِمَاءَ اللَّهِ، إِنْ جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: ذَهَبَ النِّسَاءُ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ فَرُغَصَ فِي فَرْجِهِنَّ

توجهه: ۱ حضرت ایاس ابن عبدالله رحمته وایی چې رسول الله رحمته وفرمایل ۲ د الله رحمته ورنحې (یعنی خپلې بیبیانې) مه وهی، ۳ بیا د دې حکم نه خو ورځي وروسته حضرت عمر رحمته د رسول الله رحمته په خدمت کښې حاضر شو، او عرض یې وکړې چې تاسو رحمته د ښخود وهلو نه منع فرمایلي ده، ځکه، بنحې په خپلو خاوندانو زړه وړي شوي دي، نو حضور رحمته د ښخود وهلو اجازت ورکړي، **هل التفات:-** ① ذَهَبَ: بنحې زړه ورې شوې،

۱ فَأُطَافَ بِأَلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نِسَاءً كَثِيرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَقَدْ طَافَ بِأَلِ مُحَمَّدٍ نِسَاءً كَثِيرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ ۚ لَيْسَ أَوْلَبِكُمْ بِحَيَاؤِكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجهه: ۱ دې نه وروسته بیا ډیرې بنحې د رسول الله رحمته بیبیانو مبارکو ته راجمع شوي، او د خپلو خاوندانو یې شکایت وکړې (چې هغه مونږ وهی، ۲ رسول الله رحمته ته چې دا معلومه شوه، نو وي فرمایل چې د محمد رحمته بیبیانو ته ډیرو ښخود خپلو خاوندانو شکایت راوړي دي، دا خلق (چې خپلې بنحې وهی، ۳ په تاسو کښې بهتر خلق نه دي، (ابوداود ابن ماجه دارمي)

ه راوي مختصر تعارف:

حضرت ایاس بن عبدالله رحمته بن ابی ذباب رحمته: ایاس د قبيله دوس نه ووخو بعضې خلقو هغه قبيله مزینه ته منسوب کړې دې ولې اکثر وکښې دوس ته ترجیح حاصله ده. د مکې

اوسيدونكي صحابی وو ابن منده او ابونعيم اختلاف كړې دي. چه هغه ته د حضور ﷺ صحبت هم ملاو شوې دې كه نه. دبعضو په نيز صحبت نهدي ملاو شوي. د دوی نه صرف هم يو روايت نقل دې.

تسهيلات:

قوله: لَا تَقْرُبُوا أَسَاءَ اللَّهِ:

ه تعارض اشكال ۱ - د قرآن او حديث نه په مجموعی توگه د بنخود و هلو اجازت څه پته خبره نه ده ليكن د زير نظر حديث نه معلوميری چه بنخي نه دی وهل پکار په ظاهره د آيت حديث او د حديث حديث سره تعارض معلوميری؟

ه اشكال جواب: - په قرآن كريم كښې كله د بنخود و هلو اجازت راغلو نونبی كريم د دغه و هلو اجازت هم وركړ او وحدي هم مقرر كړ او د دغه حدنه زيات و هل نی منع او فرماييل چه يوطرف ته ممانعت راغلې نو هغه د هغه و هلو دې كوم چه د شرعی حدنه زيات وی او چرته چه د و هلو حكم دې نو هغه په شرعی حد كښې دننه دې.

قوله: فَزُرْتُ:

فحوى توجيه: - يعنى بنخي تکره شوې د ازمو په شان نی غابونه راويستل دا صيغه د مفرد كيدل پكاروو ځكه چه فاعل اسم ظاهر دې ليكن دې سره "اكنون البراغيث" (وَأَتَرُوا النَّجْمَى الَّذِينَ ظَلَمُوا) [ابوداؤد: ۲/۲۶۰]. معامله كړې شوې ده.

[۲۳۶۲] بنخه دهغی د خاوند خلاف د خطا ایستلو مذمت

۳۳۳- [۲۳۶۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَيْسَ مِنَّا مَنْ عَيَّبَ امْرَأَةً عَلَى زَوْجِهَا» [۳] وَأَعْيَبَ أَعْلَى سَوْدٍ [۴]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجه: [۱] او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هغه سړی زموږ نه د تابعدارانو نه نه دی، چې يوه بنخه د هغی د خاوند خلاف، [۳] يا يو غلام د هغه د آقا خلاف بد راه كړي، [ابوداؤد، هل لطف: - ① عَيَّبَ: چه مخالف كړی.

تسهيلات:

قوله: مَنْ عَيَّبَ امْرَأَةً عَلَى زَوْجِهَا:

ه چغې او غولند په مينځ كښې، تکره له اچولو مطلب: - د بنخي خاوند مينځ كښې تفریق اچول دادی چه په خبرو سره غيبتونو سره او چغلبيانو سره د هغوی په مينځ كښې وراتي

راپيد اکري يا په جادو منتر جنتر تعويذاتوسره په هغوی کښې فساد واچوی دا ټول منع دی که روحاني توروی او که مادي توروی

قرنه: ليس منّا:

زمونږ نه نه دې مطلب داچه اوس دا سرې په دې شعبه کښې د اسلام په تريقه نه دې يا دا مطلب چه په توگه د اسلوب حکيم نبي کريم او فرمايل چه زمونږ نه نه دې نوچه کړه مسلمان دا خبره اورې هغه به په ژړا ژړا سره دا کار پريردی

[۲۳۶۲] د خپل اهل وعيال په حق کښې کمال مهرباني د کمال: يمان دليل دی

۳۳۳- [۲۳۵] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنْ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا» (۲) وَالطَّبَقُ الْمَرْبُوعُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱) او بي بي عائشه ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) په مؤمنانو کښې کامل ترين ايمان د هغې سړی دی، چې خوش اخلاقه وي، ۳) او په خپل اهل وعيال ډير مهربانه وي، (ترمذي)

هل للفت: ۴) وَالطَّبَقُ الْمَرْبُوعُ: مهربانه وی،

تسهيلات:

نوټ: - د حديث مطلب د ترجمې څخه واضح دې. د مزید تشریح ضرورت نشته.

[۲۳۶۴] بَنُحَسْرَةٍ د ښه سلوک کولو ترغيب

۳۳۳- [۳۶] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا» (۲) وَغَيْرُكُمْ غَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ إِلَى قَوْلِهِ خُلُقًا.

توجه: ۱) او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل په مؤمنانو کښې کامل ترين ايمان د هغه سړي دي، چې په هغوی کښې ډير زيات خوش اخلاقه وي يعنې د الله ﷻ د پوره مخلوق سره د خوش اخلاقي سلوک کوي، ۲) او په تاسو کښې بهتر هغه سړي دي، چې د خپلو ښځو په حق کښې بهتر دي ځکه چې ښځې د خپل عجز او د کمزوري په بنا د زياتي مهرباني او مروت مستحقې وي، ۳) امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا روايت حسن دی، او امام ابو داود رحمه الله دا روايت د لفظ خُلُقًا پورې نقل کړي دي

هل للفت: - ۴) وَغَيْرُكُمْ غَيْرُكُمْ: په تاسو کښې غوره.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۶۱۲ واحد في المسند ۴۷/۶

(۲) أخرجه ابو داود في السنن كتاب السنة/باب الدليل على زيادة الإيمان ونقصانه (رقم ۴۶۸۲)

تسهيلات

قوله: وَجَارَكُمْ عِيَارًا كُمْ نِسَائِهِمْ:

په خاوندانو كښې افضل خاوندۍ - ماقبل حديث پاك كښې تير شو چې بهترين اخلاقو سره الله ﷺ هم راضى كيږي ، رسول كريم ﷺ هم راضى كيږي او مخلوق هم راضى كيږي چونكه ښځه صرف د خاوند په وجه دخپل مورپلار ، ورنه ، خويندې او ټول خاندان پريږدي ، په دې وجه خاوند ته پكار دى چې خپلې بې بې سره مهرباني اوكرې [٢٦٦٥] د بي بي عائشي ؓ سره د حضور ﷺ يوه د لطفه ډكه واقع

٣٣٥- [٢٤] (١) [١] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ أَوْ خَيْبَرَ [٢] وَفِي مَهْوِيٍّ بِيْتٍ قَهَبْتُ رَيْعًا فَكَشَفْتُ نَاحِيَةَ الْيَتْرِ عَنْ بَنَاتٍ لِعَائِشَةَ لَعِبَ [٣] فَقَالَ: مَا هَذَا يَا عَائِشَةُ؟ قَالَتْ: بَنَاتِي [٤] يَرَأَيْنِي قَرَسًا لَهُ جَنَاحَانِ مِنْ رِقَاعٍ،

قوجهم: [١] او د بي بي عائشي ؓ نه روايت دى چې رسول الله ﷺ د غزوه تبوك يا غزوه حنين نه وروسته كور ته تشریف راوړو ، [٢] نو هغه وخت د بي بي عائشي ؓ د كور په چوكاټ پرده پرته وه ، چې هوا وچلیدله نو د هغې پردي يو گوټ كولاو شو ، چې د هغه نه د بي بي عائشي ؓ د لوبو گوديانې په نظر راغلی ، كومي چې هغه په درېچه كښې ايښودل شوى وي ، [٣] حضور ﷺ ورنه پوښتنه وكړه چې اې عائشي! ؓ دا څه دي؟ عائشي ؓ اوويل چې دا زما گوديانې دي ، [٤] په هغه گودو كښې حضور ﷺ يو آس هم وليدلو ، چې د هغه د كپرې يا بل څه نه دوه وزرې وې

[١] فَقَالَ: مَا هَذَا الَّذِي أَرَى وَسَطَيْنِ [٢] قَالَتْ: قَرَسٌ قَالَ وَمَا هَذَا الَّذِي عَلَيْهِ؟ قَالَتْ: قُلْتُ: جَنَاحَانِ، [٣] قَالَ قَرَسٌ لَهُ جَنَاحَانِ، [٤] قَالَتْ: أَمَا تَعْلَمُ أَنَّ إِسْلِمَانَ غِيْلًا لَهَا أُخْتٌ؟ [٥] قَالَتْ: فَصَجِكَ حَتَّى رَأَيْتُ تَوَاجِدًا، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوجهم: [١] حضور ﷺ بيا پوښتنه وكړه چې د دې گوديانو په منځ كښې چې كوم شى زه وښم ، دا څه دي؟ [٢] بي بي عائشي ؓ اوويل چې دا آس دى ، رسول الله ﷺ وفرمايل داڅه شى دي چې پردي آس دي بي بي عائشي ؓ اوويل دادوه وزران دي رسول الله ﷺ وفرمايل چې د آس هم وزرې وې؟ [٣] نو بي بي عائشي ؓ اوويل چې آيا تاسو ﷺ نه دي اوريدلي چې د حضرت سليمان ؑ سره چې كوم آسان وز ، د هغوئ وزرې هم وې ، [٤] بي بي عائشه ؓ وايي چې حضور ﷺ زما جواب اوريدو سره ، وختدل ، ددي پورې چې ما د حضور ﷺ د ژامي غاښونه وليدل ، (ابوداود) ،

هل لغات: ① مَهْوِيٍّ: د كور چوكاټ ، وړوكي كور ، دونكاجه ، طاقچه ② يَتْر: پرده ، ③ قَهَبْتُ رَيْعًا: نو

هوا را اولوته، ⑦ نأجئة الشجر: د پردې گوټ، او طرف، ⑧ لَصَب: د لوبو گوډ يانې ⑨ وقار: د رڼه جمع ده د کډې يا کاغذ تېکړو ته وانی (هغه وخت خو به هم کپړه وه کاغذ چرته وو،

تسبیحات:

قوله: نَسَاءَتِیَّت:

ه قیس گویم ﷺ ه محمد ا یوت - یعنی ولي تاته معلومه نه ده چه د حضرت سلیمان علیه السلام اس وو دهغې دوه وزرې وې حضرت عائشه رضی الله عنها دا خبره په معاشره کښې دغه مشهورې قصې اوریدوسره بیان کړې ده کومې قصې چه په عام توگه د ماشومانو په مجلسونو کښې اورولې شی په دې وجه نې کریم ډیر او خنډل ددې خندا نه ثابته شوه چه نې کریم به کله کله د مسکې کیدونه علاوه خدا هم کوله په کوم سره چه به د غاړې غاښونونه ښکاریدل

الفصل الثالث

[۲۲۶۶] غیر الله ته سجده کول جائز نه دی

— [۲۸] ( ) عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: «أَتَيْتُ الْحَبْرَةَ قَرَأْتُ بِمِرْزَبَانٍ لِمِرْزَبَانٍ هَمْزٌ فَقُلْتُ: لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَحَقُّ أَنْ يُسَجَّدَ لَهُ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: إِنِّي أَتَيْتُ الْحَبْرَةَ قَرَأْتُ بِمِرْزَبَانٍ لِمِرْزَبَانٍ هَمْزٌ قَالَتْ أَحَقُّ بِأَنْ يُسَجَّدَ لَكَ،

توجه: ① حضرت قیس ابن سعد ؓ وایي چې زه (کوفي ته نزدې یو ښار، حیره ته ورسیدم، نو ما د هغه خای خلق ولیدل، چې خپل سردار ته سجده کوي ② ما په خپل زړه کښې، اوویل چې رسول الله ﷺ خو ډیر زیات د دې مستحق دی، چې هغه ﷺ ته سجده وشي، ③ کوم وخت چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم، نو ما عرض وکړو، چې زه حیره ته ولاړم نو د هغه خای خلق مي ولیدل، چې هغوی خپل سردار ته سجده کوي، نو ته ﷺ خو د دې زیات مستحق یي، چې تا ﷺ ته دي سجده وسي

④ فَقَالَ لِي: أَرَأَيْتَ لَوْ مَرَرْتُ بِغَيْرِ أَكْثَرِ تُسَجَّدُ لَهُ؟ فَقُلْتُ لَا فَقَالَ: "لَا تَفْعَلُوا" ⑤ لَوْ كُنْتُ أَمِيرًا أَحَدًا أَنْ يُسَجَّدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْيَسَاءَ أَنْ يُسَجَّدَ لِأَزْوَاجِهِنَّ ⑥ لِمَا جَعَلَ اللَّهُ هَمْزَ عَلَيْهِنَ مِنْ حَقٍّ. رواه أبو داود.

توجه: ① حضور ﷺ وفرمايل چې ② ماته وښايه، که ته زما قبر ته راشي، نو آیا ته به زما قبر ته سجده کوي؟ ③ ما عرض اوکړو چې نا، حضور ﷺ وفرمايل (نو بيا زما په ژوند کښې هم داسې مه کوه، ④ که ما دا حکم کولی شو چې يوکس دي (د الله ﷻ نه علاوه) بل چاته سجده وکړي، نو ما به ښخو ته حکم ورکړي وو، چې هغه دي خپلو خاوندانو ته سجده کوي، ځکه چې الله تعالی ﷻ په ښخو د سرو (ډیر زیات، حق مقرر کړی دی، (ابوداود،

هل لطف ① البيرة: د يو خانې نوم دې ② لِيَزْزَأَنَّ: په ميم فتحه اوزاء باندې ضمه ده دا فارسي لفظ دې قومندان ته هم وانی رئيس امير کماندار او چوهدري او لونی زميندار ته هم وانی

تسهيلات: قوله لومرت بقدر:

لبرونو ته ه سجدې سد باب: - يعنى د رسول الله ﷺ روضه ته به سجده کونى؟ صحابى اوونيل نه به کوم په دې لفظ کښې خومره لونی تعليم دې اوډ قبرپرستو په مخ باندې خومره لويه څپره ده «لَوْ كَانُوا يَشْعُرُونَ»

٢٢٢٤- (٠) رَوَاةُ أَحْمَدَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ.

توجه: ① دا روايت احمد رحمه الله هم د معاذ ابن جبل رضي الله عنه نه نقل کړي دي

[۲۲۶۸] د نافرمانې ښځې پر وهلو په مواخذنه نه وي

٢٢٢٥- [۲۹] (٠) لَوْ عَنْ عُمرَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② قَالَ: «لَا يُسْأَلُ الرَّجُلُ فِيمَا قَرَّبَ أَمْرُهُ عَلَيْهِ» رَوَاةُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةٍ.

توجه: ① او حضرت عمر رضي الله عنه د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي، ② چې حضور ﷺ وفرمايل که سړی خپله ښځه په يو (معقول) شي ووهي، نو قابل د مواخذې نه دی، (ابوداؤد ابن ماجه، تسهيلات: قوله: لَا يُسْأَلُ الرَّجُلُ:

ه بی بی په جائزو وهلو عدم سزا: - ددې مطلب داددې چه دخپله نافرمانه بی بی د شریعت د حدود په رڼا کښې وهلو باندې نه په قیامت کښې نه په دنیا کښې د خاوند نه څه تپوس پوښتنه نه کیږی دلته د لفظ علیه ضمیر مجرور د حرف ما طرف ته راجع دې کوم چه په فیما ضرب کښې دلته مذکور دې لیکن چونکه (وَالَّذِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ) انساء ۳۴ آیت ددې مسئلې بنیادې دې لهذا لفظ ما دنشوز قائم مقام دې په حقیقت کښې د علیه ضمیر د نشوز طرف ته راجع دې مطلب داشروچه یوسړې خپله ښځه په نشوز (نافرمانتې) باندې اووهی نو نیول به نی نه کیږی

[۲۲۶۹] ښځه دې د خاوند د اجازت نه بغیر نفلی روژه نه ساتی

٢٢٣٠- [۳۰] (٠) لَوْ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: «جَاءَتْ أَمْرَأَةً إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَتَمَنَّ عِنْدَهُ ② قَالَتْ: تَوْحَى صَفْوَانُ بْنُ الْمُعْتَلِّ بِغَيْرِ رِيضٍ إِذَا صَلَّيْتُ وَتَقَطَّرُنِي إِذَا صُمْتُ، وَلَا يُعْصِي الْقَجْرَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، ③ قَالَ: وَصَفْوَانُ عِنْدَهُ، قَالَ: قَالَتْ: عَمَّا قَالَتْ: ④ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا قَوْلُهَا بِغَيْرِ رِيضٍ إِذَا صَلَّيْتُ فَإِنَّهَا

(۱) اخرجه احمد في السند ۲۲۷/۵

(۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب النكاح / باب في ضرب النساء (رقم- ۲۱۵۷) وابن ماجه في كتاب النكاح / ضرب النساء (رقم- ۱۹۸۶)

(۳) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الصوم . باب المرأة تصوم بغير إذن زوجها (رقم- ۲۴۵۹) / احمد في السند: ۸۰/۳

تَفَرُّقُ الْبُحُورَيْنِ وَقَدْ تَهَيَّأَتْ،

توجه: [۱] او حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ وایي چې یوه ورځ مونږ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې ناست وو، یوه ښځه په بارگاه رسالت کښې حاضره شوه، او عرض یې وکړې چې زما خاوند صفوان ابن معطل، چې زه مونځ کوم، نو ما وهي، [۲] او چې روژه نیسم نو راباندې یې ماتوي، او هغه خپله د سحر مونځ هغه وخت کوي، هر کله چې نمر یا خو راخو سره نژدې وي یا، راخولی وي، [۳] راوي وایي چې (کوم وخت چې د صفوان ښځې شکایت کولی، هغه وخت، صفوان د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره موجود وو، د راوي بیان دی چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د صفوان نه د هغه د ښځې د ذکر کړې خبرو په باره کښې پوښتنه وکړه، [۴] نو صفوان اوویل چې یا رسول الله! صلی اللہ علیہ وسلم زما د ښځې دا ونیل چې زه کله مونځ کوم، نو م وهي، د دې وجه دا ده چې دا د مونځ په یو رکعت کښې یا په دوه رکعاته، کښې دوه اوږده اوږده، سورتونه وایي، حالانکه ما دا د اوږدو سورتونو د ویلو نه منع کړې ده،

[۱] قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: لَوْ كَانَتْ سُورَةٌ وَاحِدَةٌ لَكَلَفْتُ النَّاسَ. [۲] قَالَ: وَأَمَّا قَوْلُهَا يُفْتَرُونَ إِذَا مُنِعَتْ فَإِنَّهَا تَتَطَلَّقُ تَصُومُوا أَنَا رَجُلٌ شَابٌ فَلَا أَصْبِرُ. [۳] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: لَا تَصُومُوا لِمَا لَمْ يَأْتِ بِذِكْرٍ،

توجه: [۱] راوي وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د صفوان د تصدیق د پاره وفرمایيل چې، د سورة فاتحه نه وروسته، یو سورت ونیل د خلقو د پاره کافي دي، [۲] بیا صفوان اوویل چې او د دې دا ونیل چې کله زه روژه نیسم، نو روژه راباندې ماتوي، د دې وجه دا ده چې دا روژې نیسي (یعني همیشه نفلي روژې نیسي)، او زه یو زلمي سړی یم (د شپې ماته د مباشرت موقع نه حاصلیږي، ځکه د ورځې که زما د جماع خواش وشي، نو، زه صبر نشم کولی، [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل چې یوه ښځه دي دخپل خاوند د اجازت نه بغیر (نفلي، روژه نه نیسي،

[۴] إِنَّمَا قَوْلُهَا إِنِّي لَا أَصَلِّي حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ عَرَفْنَا ذَلِكَ لَا نَكَاذُ نَسْتَقِيطُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ. [۵] قَالَ: فَإِذَا اسْتَقِطْتَ يَا صَفْوَانُ فَصَلِّ. «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ».

توجه: [۱] بیا صفوان اوویل چې د دې دا ونیل چې زه د نمر ختو په وخت مونځ کوم، د دې سبب دا دی چې مونږ د کار او بار والا خلق یو (د شپې تر ډیر وخته خپلو کښې تپو او باغونو ته اوبه ورکوو، چې د هغه په وجه په شپه کښې اوده کیدل راته نه حاصلیږي، او زموږ خلقو دا عادت شوی دی چې (مونږ د شپې په آخری حصه کښې اوده کیږو، نو، هغه وخت رابیداره کیږو، هر کله چې نمر (یا خو ختو ته نژدې وي، یا، ختلی وي، [۲] حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا عذر اوریدو سره، وفرمایيل چې ای صفوانه! چې کله دي سترگي وغړیږي مونځ کوه، (ابوداود ابن ماجه،

هل تلفت: [۱] لَدَعْرِفْنَا: زموږ دا عادت جوړ شوې وو

تسهيلات:

قوله: يَقْرَأُ إِذَا صَلَّيْتُ:

په حديث کې ذکر شوي هېر واکه: هر خاص او عام له ددې واقعه نه عبرت اخستل پکار دی چه د ژبې ظاهري الفاظ او ذهني مصداق او حقيقت کښې خومره فرق راځي که يوسرې اجمال هم په اجمال کښې کيخودوسره خبره او کړې نو په اوريدونکي باندې به څنگه اثر يړوځي خو چه کله ددغه اجمال وضاحت اوشي نو هيڅ څه لويه مسئله نه وي مگر د خپل مينځ د جگړو دپاره هم دغه کافي وي نن صبا د الفاظو د ظاهري جوړځ نه خلق کوم کوم تنازعات پيدا کوي بيا خپل مينځ کښې جگړې کوي خو چه د حقيقت پته اولگي نو هيڅ هم نه وي. بس دا د نقل کونکو مهرباني وي.

اوس دلته په حديث کښې او گورني درې شکايتونه دي او خومره لوني شکايتونه دي چه خاوندنې په مونځ کولو باندې وهی چه روژه نيسي نوماتوي پرې او د سحر مونځ خو هډوکوي نه نبي کریم چه کله ددې تفصيل دهغي د خاوند نه معلوم کړو نو حقيقت څه بل څه وو خو نبي کریم په مانځه باندې د وهلو شکايت کښې د حضرت صفوان رضي الله عنه د بي بي په حق کښې فيصله ورکړه او د روژې ماتولو په شکايت کښې د خاوند په حق کښې فيصله ورکړه او د سحر په مونځ کښې هم حضرت صفوان رضي الله عنه معذوره گنې لوسره دهغه په حق کښې فيصله ورکړه او بياني د مونځ ترتيب او خودلو

[۲۳۷۰] د سخت نه په سخت حکم کښې هم د خاوند اطاعت ځکه

۳۷۰- [۳۱] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ فِي نَفَرٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ [۱] فَهَذَا أَبُو بَكْرٍ فَسَجَدَ لَهُ [۲] فَقَالَ أَصْحَابُهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ تَسْجُدُ لَكَ الْبُهَارُ وَالشَّجَرُ فَقَضَى أَحَقُّ أَنْ تَسْجُدَ لَكَ

قوجه: [۱] او د بي بي عائشي رضي الله عنها نه روايت دی، چې (يو ورځ، رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرينو او د انصارو د يو جماعت په منځ کښې تشریف فرماوو، [۲] يو اوبښ راغلی، او د حضور صلى الله عليه وسلم مخې ته سجده کونکي شو، د دي ليدو سره، [۳] صحابه وو رضي الله عنهم عرض او کړو چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم هر کله چې جارايان او اوني تاسو ته سجده کوي چې ناپوهه دي، او ستا صلى الله عليه وسلم د تعظيم او احترام مکلف هم نه دی، نو مونږ د دوی نه، زيات د دي لائق يو، چې تا صلى الله عليه وسلم ته سجده وکړو.

[۱] فَقَالَ: اغْبُدُوا رِجْلَهُ وَأَكْرِمُوا أَعْيُنَهُ [۲] وَلَوْ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا [۳] وَلَوْ أَمَرْتُ أَنْ تَقُفَ مِنْ جَنْبِ أَصْفَرٍ إِلَى جَنْبِ أَسْوَدَ وَمِنْ جَنْبِ أَسْوَدَ إِلَى جَنْبِ أَيْشٍ كَانَ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تَقْعَلَهُ»

ترجمه: حضور ﷺ ورته وفرمايل چي د خپل پروردگار عبادت کوي، او د خپل ورور يعني زما تعظيم کوي، [۲] که ما چا ته د غيرالله د سجدي حکم ورکولی شو، نو يقينا ښځي ته به مي دا حکم ورکړي وو، چي هغه دي خپل خاوند ته سجده کړي، [۳] که د هغی خاوند هغی ته دا حکم ورکړي، چي هغه دي د زير رنگ د غره نه کاني پورته کولو سره تور غره ته يوسي، او د تور غره نه کاني پورته کولو سره سپين غره ته دي يوسي، نو د هغی ښځي د پاره د لائق وو، چي هغه د خپل خاوند دا حکم په خای راوړي، (احمد)

تسهيلات: قوله: فَجَدَلَهُ:

نبی کریم ﷺ ته د اوبښ سجده کول: - يعني اوبښ د خپل خرق عادت په توگه د نبی کریم په وړاندې راغلو سجده نئ او کړه اوبښ يوغير مکلف خناور دې او د معجزې په توگه داسي شوی دی نوپه دې سره د مکلف انسانانو د پاره څه داسي قاعده نه شی جوړيدې بې د اوبښ دا سجده د الله تعالی د پاره وه نبی کریم په منزله د قبلي وو اودا د الله تعالی صرف اوبښ ته حکم شوې وو د بل چا د پاره گنجائش نشته دې رسول الله ﷺ منع فرمايلې ده نوچه کوم خلق نه په قبرونو کښې سجدي لگوي هغوی ډير نادانان او نافرمان دی

قوله: وَأَكْرَمُوا أَهْلَكُمْ:

عبادت د الله تعالی او اطاعت در رسول الله صلي الله عليه وسلم: - نبی کریم د تعظيم او اکرام بپاره کښې اوفرمايل چي عبادت خو د الله تعالی حق دې او د خپل زور يعني د حضور اکرم ﷺ اکرام تعظيم او ادب کونی په زړه کښې ماسره محبت ساتنی او په ظاهر او باطن کښې زما اطاعت کونی نبی کریم خو تواضعاً "اُخَاكُمْ" لفظ استعمالولوسره اشاره او کړه چي زه هم د آدم ﷺ د اولاد په شان بشر یم خو زما رب ماته نبوت راکړې دې په دې وجه د الله تعالی د اکرام په راتړ کښې زما اکرام کونی

علامه طیبی رحمه فرمائی: "يعني اكرما من هو شر مثلكم ومفرع من صلب ابيكم آدم، واكرموه لما اكرمه الله تعالى" د دې حديث د تشریح د پاره يويد عتی حضرت شاه اسماعيل شهيد رحمه در خواست او کړو حضرت شاه صاحب ښکلې تشریح اولیکله ورونی ليکله د بديعتی نيت ښه نه وو هغه د شاه صاحب خلاف يو طوفان راوچت کړو چي شاه صاحب نبی کریم ته مشر زور او ونييل تر نن پوري د مطاعن سلسله جاری ده الله تعالی دې د داسي فتنه خوړونکو خلقونه حفاظت او کړي [الکاشف ۱۰۶/۳۵۷]

قوله: أَنْ تَنْقَلَ: ای تنقل همرا:

په ښځه د خاوند د حکم پوره کولو وجوب: - يعني که خاوند ښځي ته حکم او کړی چي هغه دې يو دروند کاني د زير رنگ د غره نه واخلی او د تور رنگ غره ته دې يوسی او د تور نه دې

واخلي سپين غر ته دې يوسى نودې بنځې له پکار دى چه دا کار او کړى سره ددې چه په دې کښې څه فائده نشته دې بلکه موقع ده چه دا فضول خاوند ښه اور تلې شى چه د يوې مقصد کار د پاره يوانسان په تکليف کښې اچوى ليکن د شريعت او پيغمبر اسلام حکم دې چه بنځه دې ددې په شان حکم هم منى هغه دې کار ته نه گورى بلکه د خاوند حکم او اطاعت ته دې گورى په دې به دې ته ثواب ملاويږي

قوله: احضرالى من جبل:

په خبرو کښې ه مبالغې حکم - د غرونو د دغه خاص رنگونو ذکر کول د مبالغه طرف ته اشاره کول دى ځکه چه دا قسم د مختلف رنگونو والا غرونه د يوبل نه ډير لرې وى او يوبل سره نيز دې نه وى

[۲۳۷۱] د حکومې بنځې خاوند چه ناراض وي د هغى مونځ په پوره طور سره نه قبليدل

۳۷۷- [۳۲] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «ثَلَاثَةٌ لَا تُقْبَلُ لَهُمْ صَلَاةٌ وَلَا تَعُودُ لَهُمْ حَسَنَةٌ: [۲] الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى مَوْلَاهُ قِيَضَ يَدُهُ فِي أَيْدِيهِمْ، [۳] وَالْمَرْأَةُ السَّاحِظُ عَلَيْهَا زَوْجُهَا، [۴] وَالسُّكْرَانُ حَتَّى يَضُحُوْا». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: [۱] او حضرت جابر ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] داسې دري سړي دي، چې د هغوى مونځ په پوره طور سره نه قبلېږي، او نه د هغوى څه نيكى پورته (يعني الله تعالى) ته ځي، [۳] يو خو تبتيدلي غلام، د څو پورې چې هغه خپلو مالكانو ته واپس راتلو سره د هغوى په لاس خپل لاس كيښدي (يعني د څو پورې چې وروسته راتلو سره خپل خان مالكانو ته خان حواله نه كړي، او د هغوى اطاعت شروع نه كړي، د هغه مونځ په پوره طور سره نه قبلېږي، [۴] دويم هغه بنځه چې د هغى خاوند د هغى نه ناراضه وي. [۵] او دريم نشه باز، د څو پورې چې په هوش كښې رانشي، دا روايت بيهقي په شعب الايمان كښې نقل كړي دي

هل الغفت - ① لَا تُعُودُ: پورته نه خيجه. ② الْعَبْدُ الْآبِقُ: تختيدلي غلام ③ إِلَى مَوْلَاهُ: موالى د مولى جمع ده آقا ته وانى ④ السَّاحِظُ: ناراض، خفه ⑤ السُّكْرَانُ: نشه باز ⑥ يَضُحُوْا: چه په هوش كښې راشي.

تسهيلات:

قوله: إِلَى مَوْلَاهُ:

په لفظ ه موالى جمع واورو كښې نكته: - دلته په جمع راوړو سره اشاره او كړه چه دغه غلام له پكاردى چه صرف د آقانه بلکه د آقا د اولاد په لاس كښې دې هم لاس وركړى توبه دې او كړى چه د ده عبادت خراب نه شى او چه د وفادرانى ښه اظهاراوشى.

قوله: وَلَا تَصْنَعُ:

په لفظه صوره کښې لالده: سره دا اشاره ملاوړې چه نيك اعمال پورته ځيږي او د الله تعالى بادشاهت او عرش برين نظام پاس دې دلته دا خبره ذهن کښې ساتنې چه په کومو احاديثو کښې خاوند ته اعزاز ورکړې شوي دې دهغي نه مراد هغه خاوند دې چه دخپل خالق او مالک مطيع او فرمانبردار او پرهيزگاره مومن وي د فاسق فاجردا مقام نه دې

[۲۲۷۲] د بهترين ښځې پيژندکلو

۳۳۷۷- [۳۳] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ؟ قَالَ: الَّتِي تَسْرُهُ إِذَا نَظَرَ وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ» وَلَا تُخَالِفُهُ فِي نَفْسِهَا وَلَا مَالِهَا بِمَا يَكْرَهُ، رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې د رسول الله ﷺ نه پوښتنه وشوه. چې کومه ښځه بهتره ده؟ نو حضور ﷺ وفرمايل هغه ښځه چې کله د هغې خاوند هغې ته وگوري، نو هغه يې خوشحاله کړي، او هر کله چې خاوند څه حکم ورکړي، نو هغه په ځای کوي په شرط د دې چې هغه حکم خلاف شروع نه وي، او په خپل ذات او خپل مال کښې د هغه خلاف څه داسې خبره نه کوي، چې هغه يې نه خوښوي، دا روايت بيهقي رحمه الله په شعب الايمان کښې نقل کړي دي

تسهيلات:

قوله: وَلَا مَالِهَا:

د نسبت ښځې طرف ته په کولو کښې دوه توجيهات: ① د مال نسبت ښځې طرف ته ځکه شوې دې چه ممکن ده چه دامال په ذاتي توگه د ښځې وي او دهغې خاوند غريب وي نو دا به حقيقي نسبت شي

② اوداهم ممکن ده چه مال خود خاوندوی ليکن د ښځې په تصرف کښې وي نو دا ښځه دومره ايمانداره ده چه د خاوند د مال دخپل مال په شان حفاظت کوي او د خاوند مال د خاوند د مرضني نه خلاف نه خرچ کوي اونه په خپله په هغې کښې خيانت کوي [الکشاف: ۶/۳۵۹]

[۲۳۷۲] د امانت داري بڼې فضيلت

۳۳-۳۴] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: [۲] قَلْبٌ شَاكِرٌ، وَلِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَيَدَانِ عَلَى الْهَلَاءِ صَابِرَتَانِ، وَنَفْسٌ لَا تُبْغِيهِ خَوْفًا فِي نَفْسِهَا وَمَالًا». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: ۱] او حضرت ابن عباس رضي الله عنه راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲] خلور خيزونه داسې دي، چې هغه کوم سړي ته حاصل شي، هغه ته د دين او دنيا خير نصيب شو، ۳] اول د حق تعالی ﷻ د نعمتونو شکر ادا کونکی زړه، دويم په خوشحالي او غم، په هر حالت کښې الله تعالی ﷻ يادونکي ژبه، دريم په بلاگانو او مصيبتونو صبر کونکي بدن، ۴] او خلورم هغه ښځه چې په خپل ذات او د خاوند په مال کښې خيانت نه کوي، دا روايت بيهقي رحمه الله په شعب الايمان کښې نقل کړي دي. هل اللغات - ۱] لَا تُبْغِيهِ خَوْفًا: هغه سره خيانت مه کوه.

تسهيلات

قوله: أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

د خلورو نعمتونو کښې عظمت :- په حديث مبارک کښې د خلورو نعمتونو ذکر دې چې چاته دا خلورو په خصلتونو ورکړې شونو هغه ته د دنيا او آخرت ټول خيزونه ورکړې شو.

① هميشه دپاره د الله تعالی شکر گزار وی شکايت نه کوی

② په هر حالت کښې د الله تعالی ذکر کونکي ژبه ورته الله تعالی ورکړی وی

③ په تکليفونو او مصيبتونو کښې صبر کونکي وی.

④ چې داسې بې بې ورته الله تعالی ورکړې وی چې ده سره خيانت نه کوی چې دده څخه سوال بل چا سره آشنائی جوړه کړی او هغه ته د خپل نفس څخه د فاندې اخستلو موقع په لاس ورکړی او دغه شان دده د مال حفاظت هم کوی چې بې خايه نې خرچ کړی.

[۱۰] بَابُ الْخُلْعِ وَالطَّلَاقِ

ذِخْلَعِ اَوْ طَلَاَقِ بَيَان

خلاصه الباب -۱-

فیه عشرون حدیثاً مشتمله علی ست مسائل:

① مقدار بدل الخلع: ۱، ۱۷.

② النهی عن بعض السام الطلاق: -، لی الحیض: ۲، - قبل النکاح: ۸، ۹.

③ طرق الطلاق ثبوتاً ونفیاً: ۱، ۳، ۴، ۵، ۱۰.

④ الزجر بالطلاق والخلع من غیر ضرورة: ۲، ۷، ۱۶، ۲۰.

⑤ الطلاق النافذ و غیر النافذ: ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴.

⑥ عدد الطلاق: ۱۵، ۱۸، ۱۹.

خلع یفتتح الحلاء او بالضم کنبی فرق: -باب فتح یفتح نه خلع کله چه د خاء فتح سره راشی نودا په لغت کنبی د یوخیزد ویستلو کولاولو وختمولو اورا ښکلو کنبی استعمالیږی په خاص توگه د بدن نه کپړې او څپلنی کوزولو دپاره استعمالیږی او کله چه د خاء په ضم او لام په سکون سره وی نودا د ازاله زوجیت دپاره استعمالیږی او هم دغه خلع ده

د خلع شرعی تعریف: -ددې شرعی تعریف داسې دې «الخلع فراق الرجل امرأته علی عوض» یعنی ملکیت نکاح ته د مال په عوض د خلع په لفظ سره زائل کولو نوم خلع ده،

په معنی لغوی او شرعی کنبی مناسبت: -علامه طیبی رحمته الله فرمانی چه په لغوی او شرعی

معنی کنبی دامناسبت دې چه ښځه خاوند د یویل دپاره په منزله د لباس دی «هَنْ لِبَاسٍ

لَكُمَا كَتَفَ لِبَاسٍ لَّهِنَّ» البقرة ۲۲۹. او کله چه ښځې خاوند د خلع عمل او کړو نولکه چه

دواړو دخپل بدن نه کپړې کوزې کړې «والطلاق» دپه خلع باندې عطف دې که چرې خلع د

فسخ نکاح نوم دې اود طلاق نوم نه دې نو په دې باندې د طلاق عطف کول واضح او ظاهر

دی چه دواړه لفظونه د مفهوم په اعتبار سره جدا جدا دی او عطف صحیح دې او که چرې

خلع هم یو طلاق دې لکه چه وروستو اختلاف راځی نوبابه لفظ «الطلاق» عطف په عام علی

الخاص وی طلاق عام دې او خلع خاص ده

د خلع او طلاق حکمت: -اسلام د سهولت او رحمت، دین او شفقت قانون دې کله ښځه ښه

نه وی دکوم په وجه چه د خاوند ژوند د تکلیفونو تیرولو مجموعه وی نو اسلام خاوند ته په ښه

طریقه باندې د طلاق ورکولو اختیار ورکړې دې او کله خاوند ښه نه وی نو ښځه د هغه د

ظلمونو په میچن اوږه کپړی نو اسلام د دغه ښځې د خان خلاصولو دپاره په رضا کارانه توگه

خلع کول یعنی په څه اندازه د مال په عوض د طلاق اخستلو حق ورکړې دې فرق صرف دومره دې چه په طلاق کښې خاوند آزاد دې د ښځې په مرضی باندې طلاق موقوف نه دې لیکن په خلع کښې د خاوند مرضی باقی ساتلې ده دې دپاره چه د کورنۍ مشروالی اود سروسیادت شل پاتې نه شی سره ددې سهولتونو اسلام په تکلیف ورکولو او د فساد په بنیاد باندې طلاق ورکول یا خلع اخستلو سخت مذمت کړې دې دې دپاره چه د مجبورنۍ د یو سهولت نه څوک ناجائزه فائده وانخلي

طریقہ: - که د ښځې خاوند په مینځ کښې اختلاف پیدا شی او خاوند ښځې ته طلاق نه ورکوی او ښځه د خپل خان خلاصولو د پاره خاوند ته وائی چه ته دومره پیسې واخله او ما پرېږده، د مهر پیسې خپل خان سره حصارې کړه او ما پرېږده او خاوند په جواب کښې وائی چه او د دومره پیسو په بدله کښې تا پرېږدم نو دا فدیة، افتدا او خلع ده په دې کښې د اشرط دې چه د طلاق لفظ به نه استعمالیږي که د طلاق لفظ استعمال کړې شو نو طلاق بالمال به ورته وائی

الفصل الأول

[۲۲۷۴] د ناخوښه خاوند نه طلاق حاصلولی شي

۱۱- [۱] عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ أُمَّ رَأْفَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ مَا أَغْتَيْبَ عَلَيْهِ فِي خُلُقِي وَلَا دِينِي [۲] وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الْإِسْلَامِ!

توجه: [۱] حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې د ثابت ابن قیس رضی اللہ عنہ ښځه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضره شوه، [۲] او عرض یې وکړې چې یا رسول الله! صلی اللہ علیہ وسلم په ثابت ابن قیس رضی اللہ عنہ ماته غصه نه راځي، او نه د هغه عادات او د هغه په دین کښې څه عیب لگوم، لیکن زه په اسلام کښې کفر (یعني کفران د نعمت یا گناه، نشم خوښولی،

هل التفت - ۱) مَا أَغْتَيْبَ عَلَيْهِ: زه په ده باندې عیب نه لگوم

[۲] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَتُرَوْنَ عَلَيْهِ حَيْثُ قَبْلُ؟» قَالَتْ: نَعَمْ، [۳] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَقْبِلِ الْحَيْثُ قَبْلُهَا تَطْلِقُهَا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې آیا ته د ثابت ابن قیس رضی اللہ عنہ باغ به چې هغه تاته په مهر کښې درکړې دي، هغه ته واپس کړي، د ثابت رضی اللہ عنہ ښځې اوویل چې هو، [۲] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دې اوریدو سره، ثابت رضی اللہ عنہ ته وفرمایل چې ته خپل باغ واپس واخله او دې ته یو طلاق ورکړه، (بخاري،

هل التفت - ۲) أَتُرَوْنَ: آیا ته به واپس کړې؟

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الطلاق/باب الخلع وکيف الطلاق فيه (رقم- ۵۷۷۳) والنسائي فی کتاب الجهاد/باب: ما جاء فی الخلع (رقم- ۳۴۶۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح/المختلعة تأخذ ما أعطها (رقم- ۲۰۵۶) واحمد فی المسند: ۲/۴

تسهيلات:

قوله: اقبل الحديقة واطبقها تطليقة:

په ختم سره د نکاح په فسخ کېدو کې مذهب:-

① دامام احمد بن حنبل رحمته الله او امام شافعي رحمته الله د مشهور قول مطابق خلع کولو سره به نکاح فسخ شی او د ښځې او خاوند دواړو جدائی به اوشی② دامام مالک رحمته الله او امام ابوحنيفه رحمته الله په نيزد خلع په عمل سره به په ښځه باندې يو طلاق باندن واقع شی خلاصه دا چه امام احمد رحمته الله او امام شافعي رحمته الله په نيز خلع فسخ نکاح ده او دامام مالک رحمته الله او امام ابوحنيفه رحمته الله په نيز طلاق باندن دي

د اول فريق اول دليل :- ① «الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ فَإِمَّا سَكَتَ عَنْهُمَا أَوْ كَتَرَ مِنْهُمَا حَسَابًا وَلَا يُعْمَلُ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَتْهُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يُخَافَا أَلَّا يُعْمِلَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُعْمِلَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا اقْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا يُعْمَلُ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِّ تَكْرِيمٍ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ طَلَّقَا أَنْ يُعْمِلَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُؤَيِّسُهَا لِقَاؤِهِمْ فَلْيَقْتُلُوا ② آيت دي طرز د استدلال داسې دي چه په آيت كښې اول د دوو طلاقو ذكر دي اوبيا (فَإِنْ طَلَّقَهَا) نه دريم او آخرى طلاق بيان كړې شوې دي اوس كه چرې په مينځ كښې (فِيمَا اقْتَدَتْ بِهِ) د فديه والا دخلع صورت هم طلاق واحد شمير كړې شى نو په اسلام كښې به د ديو په خاتى څلور طلاقه شى اودا باطل دي لهذا خلع په طلاق كښې شميرل هم باطل دى

د اول فريق د اول دليل جواب :- دلته خلع جدا طلاق نه دي بلكه قرآن د (الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ) دوه صورتونه بيان كړى دى يو طلاق بغير د عوض دي د كوم ذكر چه (الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ) كښې دي او يو طلاق بالعوض دي كوم ته چه خلع وائى داد جدا طلاق ذكر نه دي بلكه (الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ) په ضمن كښې يو قسم طلاق ذكر دي دا دوه طلاقونه شو او (فَإِنْ طَلَّقَهَا) كښې دريم طلاق بيان كړې شوي دي

د اول فريق دويم دليل :- د حضرت ثابت بن قيس د ښځې قصه د دوى مستدل دي چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم دهغې عدت صرف يو حيض او گرځولو ((لعمل عدتها حصة)) د ابو داود شريف د دي روايت نه معلومه شوه چه د خلع نه پس حضور پاك د حضرت ثابت رضي الله عنه د هغې عدت يو حيض او گرځولو او په طلاق كښې يو حيض نه بلكه درې حيض عدت دپاره ضرورى دى معلومه شوه چه خلع طلاق نه بلكه فسخ نکاح ده

د اول فريق د دويم دليل جواب :- او كوم چه په حديث كښې ((حصة)) لفظ راغلي دي نو دا د جنس دپاره دي كوم چه په قليل او كثير باندې يادولي شى. لهذا په دي سره د ديو حيضو

نهی نه کیری حضرت شاه انورشاه کشمیری رحمته فرمائی د یوحیض چه په حدیث کنبی کوم ذکر راغلی دې داهغه حیض دې چه دکوم دتیرولو دپاره بنسخې ته ونیلی شوی دی چه هغه دې د خاوند په کور کنبی کم نه کم دا تیر کړی دې نه علاوه د دوو حیض تیرولو دپاره دې خپل کور ته لاړه شی

ه هوم فریق ه لیل :- ① د حضرت ثابت بن قیس رضی الله عنه د بنسخې د واقعه نه استدلال کړې دې چه په بخاری کنبی هم ذکر دې اود مشکوة شریف په دې صفحه باندې هم دې چه نبی کریم د هغې خاوند ته او فرمائیل چه دا باغ کوم چه ستا بنسخې در کړې دې دا قبول کړه او بنسخې ته یو طلاق ورکړه داحضرات فرمائی که چرې داخلع فسخ نکاح وې نو د طلاق وړ کولوخه ضرورت وو؟ دې حضراتو ددې روایت نه هم استدلال کړې دې «ان النبی صلی الله علیه وسلم جعل الخلع تطلیقه واحداً رواه عبد بن السبب مرسل کذا فی مصنف ابن ابی شیهه»

قوله: أَكْثَرُ الْكُفَرِيِّ الْإِسْلَامِ:

د اکره الکفر فی الاسلام مطلب :- یعنی زما هغې سره د زړه مینه نه ده د کوم په وجه چه هغه په طبعی توگه زما ناخوښه دې په څه شرعی وجه باندې خراب نه دې نه په هغه کنبی څه شرعی عیب دې لیکن زما خوښ نه دې او چونکه هغه زما خاوند دې دکوم نه چه نفرت او کرکه کول حرام دی. لهذا په اسلام کنبی اوسیدو سره دا غیر اسلامی خبرې اوناشکری زه نه شم برداشت کولې هسې نه چه زما ایمان خراب شی. نو د کفر نه کفران نعمت مراد اخستی شی ونیلی شی چه د حضرت ثابت بن قیس رضی الله عنه قد تبت و او شکل نی هم تک سپین نه وو اود هغه بی بی چه د هغې نوم جمیله یا حبیبه وو بنائسته وه په دې وجه د دواړو جوړ نامناسب او بی جوړ وو

[۲۲۷۵] د طلاق تعریف او هغې قسمونه

۲۲۷۵- [۲] (۱) «وَمَنْ عَذَّبَ النَّبِيَّ عَزَّ اللَّهُ عَنْهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ ① فَذَكَرَ عَزَّرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَتَبَيَّنَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② أَلَمْ قَالَ: ③ أَلَمْ قَالَ: ④ لِيُرَاجِعَهَا ثُمَّ عَمِيصٌ قَطَطٌ ⑤ خَلَّتِ الْجِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تُطْلَقَ لَهَا النِّسَاءُ. ⑥ وَفِي رِوَايَةٍ: ⑦ «مَرْءٌ فَلْيُرَاجِعَهَا ثُمَّ لِيُطْلِقَهَا طَاهِرًا أَوْ حَائِضًا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب تفسیر القرآن باب سورة الطلاق (رقم- ۴۹۰۸) ومسلم فی - کتاب الطلاق باب تحریم طلاق الحائض بغیر رضاها. وانه لو خالف وقع الطلاق. ويؤمر برجعتها (رقم- ۱) - (۱۴۷۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق باب فی طلاق السنة (رقم- ۲۱۷۹) والترمذی فی کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی طلاق السنة (رقم- ۱۱۷۵) والنسائی فی کتاب الجهاد باب: وقت الطلاق للمدة التي أمر الله عز وجل أن تطلق لها النساء (رقم- ۳۳۸۹) وابن ماجه فی کتاب النکاح / باب طلاق السنة (رقم- ۲۰۱۹) ومالك فی الموطأ کتاب الطلاق باب ما جاء فی الأقراء وعدة الطلاق وطلاق الحائض (رقم- ۵۳) واحمد فی المسند: ۲/۲۶

ترجمہ: [۱] او د حضرت عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما پہ بارہ کنبی روایت دی. چې هغه د حیض په حالت کنبی خپلي ښځې ته طلاق ورکړي، [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ د دې ذکر حضور ﷺ ته وکړي، حضور ﷺ په دې واقعه سره ډیر په غصه شو، [۳] او وي وفرمایل چې: د دې گناه د تدارک کولو د پاره، عبدالله لره پکار دی چې هغه دې ښځې ته رجوع وکړي یعنې مثلاً داسې اوواني، چې ما دا په خپله نکاح کنبی واپس واخستله، او بیا یې د خان سره وساتي. ددې پورې چې هغه پاکه شي، او بیا چې هغه حائضه شي، او د هغه نه وروسته پاکه شي، او که طلاق ورکول ضروري وي، نو د پاکې په حالت کنبی دې هغې لره طلاق ورکړي. مخکې د دې نه چې هغې سره جماع وکړي، [۴] نو دا هغه عدت دی چې د هغه په باره کنبی الله تعالی ﷻ حکم ورکړي دی، چې په دې کنبی دې ښځولره طلاق ورکړی شي، [۵] په یو روایت کنبی دا الفاظ دي چې حضور ﷺ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته وفرمایل عبدالله ته حکم ورکړه، چې هغه دې ښځې ته رجوع وکړي، او بیا هغه لره د پاکې په حالت کنبی په شرط د دې چې هغه حامله نه وي، او حیض ورته هم نه وی، یا د حمل په حالت کنبی دې طلاق ورکړي. (بخاري، مسلم)

هل الطلاق - ① تَنْقِطُ: غصه شو.

تسبیلات:

قوله: طَلَّقَ امْرَأَتَهُ:

د طلاق لغوی معنی: - طلاق په معنی د تطليق دې لکه چه سلام د تسلیم په معنی کنبی دې په لغت کنبی د طلاق معنی داده "كُلُّ قَبْدٍ جَبِيٍّ أَوْ مَغْفُوتٍ" یعنې د ظاهري یا معنوی تروتنه نه خلاصولو نوم طلاق دې د قید ظاهري مثال لکه چه د چا په خپه کنبی زنجیرونه اچولې شوی دی او د قید معنوی مثال لکه د نکاح د وجې نه په ښځه باندې غیر مرئی وغیره حسی قید لکی

د طلاق اصطلاحی تعریف: - د فقهاء کرامو په اصطلاح کنبی د طلاق تعریف داسې دي "الطلاق ازالة النکاح وانقاص حیة" یعنې د نکاح قید بالکل ختمول یا د هغې حلت کمول کله چه یو سړي ښځې ته مغلط طلاق ورکوی نو د ابالکلیه د نکاح قید ختموی اوس وطی حرام ده او که چرې طلاق رجعی ورکوی نو د نکاح د حلت صورت کنبی نقصان کوی په دې صورت کنبی سره د دې چه وطی جائز ده لیکن د رجوع کولو په صورت کنبی به د بیا دریو طلاکو په ځانی د دوو مالک کیږی هم دغه په حلت کنبی کمی دې خلاصه دا چه په لغت کنبی طلاق ته د قید او چلول ونیلی شوی دی او اصطلاح کنبی د نکاح قید د مخصوص الفاظو په ذریعه د ختمولو نوم طلاق دي

ه طلاق درې قسمونه :-

۱ حسن :- ① دادې چه يوخل طلاق په داسې پاك حالت كښې وركړې شې په كوم كښې چه جماع نه وى كړې بيا درې مياشتې عدت تيرولوپورې رجوع او جماع نه اجتناب او كړې شې دعدت په تيريدو به ښځه باڼنه شې دا خكه احسن دې چه خاوندته به هروخت د رجوع اختياروى د سوچ دپاره به ورته اوږده موقع ملاؤ شې او د طلاق مكروه الفاظ به هم د كم نه كم استعمالېږي

حسن :- ② دې ته وائى چه په طهر كښې خپلې ښځې ته يو طلاق وركړى په دويم طهر كښې دويم طلاق او په دريم طهر كښې دريم طلاق وركړى دغه شان په ښځه باندې درې طلاق واقع شو امام مالك رحمته الله عليه فرمائى چه دا صورت حسن نه دې خكه چه كله په يو طلاق وركولو سره ښځه جدا كيدې شې نو دا ابغض المباحات درې ځل پورې د استعمالولوڅه ضرورت دې؟ جمهور فرمائى چه د شرعى نصوص په موجودگنى كښې ستاسو قياس نه شې چليدې

بدعي :- ③ طلاق بدعى دې هغه داسې چه په يو طهر كښې درې طلاقه هم په يو مجلس كښې وركړى يا په جدا جدا وختونو كښې وركړى يا دحيض په حالت كښې ښځې ته طلاق وركړى دا بدعى طلاق دې. دغه شان بدعى طلاق وركولو سره به سړې گناهگار شى مگر طلاق به واقع كيږي.

ه طلاق بدعي په حكم كښې اختلاف :- ① امام شافعى رحمته الله عليه فرمائى چه طلاق بدعى هغه دې چه دحيض په حالت كښې وركړې شې. كه په طهر كښې وركړې شې نو دغه بدعى نه دې كه هغه په يو مجلس كښې درې طلاق په يو ځاى وركړى يا جدا جدا ټول جائز دى خكه چه طلاق امر مشروع دې ممنوع نه دې

② احناف فرمائى چه نكاح په مصالح دينيه او دنويه باندې مشتمل ده او طلاق وركولو سره دا مصالح ختمېږي لهذا طلاق د سختې مجبورئ په حالت كښې وركول پكاردى او هغه هم داسې وركول پكاردى چه په وخت د خپماتيا كښې د خاوند په لاس كښې څه اختيار باقى وى په كوم سره چه به د هغه پرېشانى لري شې په دې وجه طلاق چه خورمه كم وركړې شى نو هم دومره بهتر ده او كثرت بدعت دې

ه طلاق په دويم اعتبار سره تقسيم :- د طلاق په قسمونو كښې بعضې شارحينو حضراتو مختصر الفاظو سره داسې تقسيم كړې دې چه طلاق په دوه قسمه دې. سنى او بدعى بيا سنى په دو قسمه دې احسن او حسن نو ټول درې قسمونه جوړ شو.

قوله: "تَقْبِطُ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ"

۵ حیض په حالت کښې د طلاق ورکولو حکم: - نبی کریم ځکه غصه شو چه د حیض په حالت کښې طلاق ورکول حرام دی ځکه چه په حالت د حیض کښې بالاجماع گناه اویدعت دې د ائمه اربعه او سلف صالحین په دې کښې د هیڅ قسم اختلاف نشته دې
۶ غیر مقلدینو مذهب: - البته د غیر مقلدینو مسلک دې که چا په حالت د حیض کښې طلاق ورکړو نو طلاق به نه واقع کیږي

په حالت حیض کښې د طلاق په واقع کیږدو دلیل: - جمهور ائمه د زیر نظر حضرت ابن عمر رضی الله عنہما د روایت نه استدلال کړي دې په کوم کښې چه د حضرت عمر فاروق رضی الله عنہ په شکایت باندې نبی کریم هغه ته او فرمانیل خپل ځونی ته حکم ورکړه چه خپلې ښځې ته رجوع او کړي "مره فلیراجعاً" اوس دا خبره واضح ده چه رجوع متفرع ده په طلاق باندې چه طلاق پریوځي نویسا هله رجوع کیږي گنی د رجوع ضرورت څه دې؟ دې نه معلومه شوه چه سره ددې چه د حیض په حالت کښې طلاق ورکول گناه ده لیکن که چا ورکړو نو طلاق به واقع کیږي پاتې شوه دا خبره چه دې حیض سره متصل کوم طهر دې په هغې کښې د طلاق ورکولو په ځانی نبی کریم دا ولې او فرمانیل چه راتلونکی حیض نه پس چه کوم طهر راځي په هغې کښې طلاق ورکړنی. ددې حکمت علماء کرامو دا خودلې دې په دې تاخیر سره کیدې شی چه داخوند د طلاق اراده بدله شی یا د سزایه توگه شی مؤخر کړی چه تا نادی کولو سره په حبض کښې طلاق ورکړو. اوس د یو طهر نه بلکه د دوو طهرات انتظار او کړه بهر حال دا یوه تنبیه ده کومه چه اولی ده واجب نه ده

[۲۳۶] ۲۳۶] بِنِخْيَ لَه د طلاق اختیار ورکولو

۳۷۷- [۳] (۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «عَيَّرَ نَارِسُ بْنُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَخَّرَ تَابُ اللَّهِ وَرَسُولَهُ ﷺ فَلَمْ يُدْ ذَلِكْ عَلَيْنَا شَيْئًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او بي بي عائشه رضی الله عنہا وايي چې رسول الله ﷺ مونږ ته اختيار راكړی وو كه تاسو د دنيا او د دنيا د زينت او آسائش طلبكار يئ، نور اخي چې څه مال دركولو سره تاسو پرېږدم. [۲] او كه تاسو د الله ﷻ او د الله ﷻ د رسول او د دار آخرت طبكاري يئ، نو ستاسو د پاره د الله ﷻ سره بي شميره اجر او عظيم ثواب دی، نو مونږ د دنيا او د دنيا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الطلاق/باب من خبر نساء (رقم- ۵۲۶۲) وسلم فی کتاب السلام/باب التمود من شیطان الوسوسة فی الصلاة (۶۸) - (۲۲۰۳) و اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق/باب فی الخیار (رقم- ۲۲۰۳) والترمذی فی کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی طلاق السنة (رقم- ۱۱۷۶) والنسائی فی کتاب المعاهد/باب: فی الصخرة تختار زوجها (رقم- ۳۴۴۱) وابن ماجه فی کتاب النکاح/باب الرجل یغیر امراته (رقم- ۲۰۵۲) واحد فی السنن: ۴۵/۶

د زینت او آسائش په مقابله کېښي، الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ اختیار کړي، او حضور ﷺ دا اختیار زمونږ د پاره (د طلاق په اقسامو کېښي څه قسم لکه یو طلاق یا دوه طلاق یا رجعي یا بائن) هیڅ هم اختیار نه کړی، (بخاري مسلم)

هل طلاق: ① غَوْرًا: اختیار نه راکړو مونږ ته. ② قَاعَرَةً: نو اختیار کړو مونږ. ③ فَلَمَقَعَدَ: نو شمیر نه کړو.

تسمیلات: قوله: فَأَعْتَرْنَا اللَّهَ:

۵ حدیث پس منقول :- حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مونہ تہ ذ طلاق اختیار راکړي وو مونہ اللہ تعالیٰ او د هغه رسول صلی اللہ علیہ وسلم اختیار کړو او طلاق مو اختیار نه کړو صورت حال داسې دې چه که یوسړې خپلې ښځې ته داسې اووانی چه ته خپل نفس اختیار کړه یا ما اختیار کړه. اوس که چرې ښځې خپل خان اختیار نه کړو بلکه خاوند نی اختیار کړو نو په دې صورت کښې به هیڅ طلاق نه واقع کیږي ځکه چه ښځې خپل حق او اختیار استعمال نه کړو. نو د جمهورو په نیز هیڅ نشته او حضرت علی رضی اللہ عنہ او حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ طرف نه منسوب دی چه هغوی صرف ذ اختیار ورکولو سره ذ طلاق رجعی یا بائن واقع کیدو قائل وو. حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا کیدې شی هم د دې حضراتو د خیال طرف ته اشاره فرمانیلې ده چه صرف اختیار ورکولو سره هیڅ نه کیږي.

د لفظ اختاری په حکم کښې مذاہب :-

- ① که چری بنسخی خپل خان او طلاق اختیار کړو نو طلاق به واقع شی البته د امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد رحمته الله علیه په نیز به طلاق رجعی واقع شی
- ② امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز به طلاق بائن واقع کیږی
- ③ د امام مالک رحمته الله علیه په نیز به درې طلاق پریوخی

[۲۳۷] غه خیزپه خان حرامولو سره کفارہ لازمیری

٢٢٤- [١٣] (١) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [٢] عَلَى الْحَرَامِ يُكْفَرُ لَقَدْ كَانَ كُفْرًا فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَوْفَى حَسَنَةٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] و د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دی، هغه اوویل [۲] چې (څه شی) حرام وکولو باندې به کفار وړکوي، او په دې سلسله کښې ستاسو د پاره د رسول الله صلی الله علیه و آله پیروي بهتره ده، (بخاري مسلم)

هل للنفات: ① ټټې کفار به وړکولي شی

١) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن لهباب {ها أيها النسي لم نحرّم ما أحل الله لك تبني مرضاة أزواجك والله غفور رحيم} (رقم- ٤٩١١) ومسلم في كتاب الطلاق لهباب وجوب الكفارة على من حرم امرأته. ولم ينو الطلاق (رقم- ١٨٠٠) وابن ماجه في كتاب النكاح لهباب الحرام (رقم- ٢٠٧٣).

تسهيلات:

بوله: قَالَ: فِي الْمَرْأَةِ كُفْرًا:

يو مخيز په محان باندې ه حرامو لو تفصيل ۱- يعنى كه يوسرې څه څيز په خپل خان باندې حرام كړى نو هغه څيز خو حلال دې او حلال به پاتې وى البته حرام كونكې به د قسم كفاره هغه وخت ادا كړى كله چه هغه دغه څيز استعمال كړو كه هغه څيز فى نفسه حلال وى او كه حرام وى مثلاً چا د قسم په نيت سره دا اوونيل چه شراب په ما باندې حرام دى او د هغه نيت د خبر وركولو نه وو بلكه قسم نى كړې وو نو كه اوس هغه شراب او څكل نو د قسم كفاره به لازم وى سره د دې چه شراب څكل حرام دى كه چرې چا خپلې بڼې ته اوونيل چه ته په ما باندې حرامه نى نو دابه ايلاء شى د كوم تفصيل چه د ايلاء په ابواب كښې دې او كه چا اوونيل چه په ما باندې د الله تعالى حلال كړې شوى ټول څيزونه حرام دى نو په مظا هر حق كښې ليكلى دى چه فتوى هم دغه ده چه داسې ونيولوسره د هغه ۲: څه طلاق واقع كيږي سره د دې چه هغه د طلاق نيت نه وى كړې. د حضرت ابن عباس ؓ هم دغه مسلك دې او د انمه احناف هم دغه مسلك دې. په آيت كښې هغه واقعه طرف ته اشاره ده چه نبى كريم په خپل خان باندې شات حرام كړې وو بيا نبى كريم قسم ماتولوسره د قسم كفاره ادا كړه راتلونكى حديث كښې په تفصيل سره دغه واقعه راځي.

[۲۲۷۸] د شاتو څكلو واقعه

۱۰۰- [۵] (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَمْلِكُ عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَشَرِبَ عِنْدَهَا عَسَلًا ۚ فَتَوَاصَيْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ أَنَّ ابْنَنَا دَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۚ فَلْتَقُلْ إِلَى أَحَدٍ مِنْكُمَا رِيحَ مَغَافِيرٍ أَكَلْتُ مَغَافِيرَ ۚ» قَدْ عَلَّ عَلَى إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ:

توجه: ۱) او بي بي عائشه ؓ وايي چې نبى كريم ﷺ به (خپلې يوې بي بي) د زينب بنت جحش ؓ سره ايساريدلو، او هلته به يې غسل (شهاد، څكل، يوه ورځ) ۲) ما او حفصې ؓ په خپلو كښې دا اوويل كه نبى كريم ﷺ په مونږ كښې، هرې يوې ته تشرېف راوړو، ۳) نو هغه دې حضور ﷺ ته دا اوواني، چې ستا ؓ د خلي نه د مغافيرو بوى راځي، آيا تا ؓ مغافير خوړلي دي؟ ۴) هر كله چې په هغوى دواړو كښې يوې يعنې بي بي عائشي ؓ يا بي بي حفصې ؓ، ته يې تشرېف راوړو، نو هغې دغه شان وويل.

۱) اخرجه البخارى فى كتاب تفسير القرآن باب (يا ايها النسي لم تعرم ما احل الله لك تبغى مرضا ازواجك والله غفور رحيم) (رقم- ۵۹۱۲) ومسلم فى كتاب الطلاق باب وجوب الكفارة على من حرم امرأته. ولم ينو الطلاق (رقم- ۲۰- ۱۵۷۵) واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الاثربة باب فى شراب العسل (رقم- ۳۷۱۴) والنسائى فى كتاب الجهاد باب: تأويل هذه الآية على وجه آخر (رقم- ۳۵۲۱)

﴿لَا بَأْسَ شَرِئْتَ عَلَا عِنْدَ زَيْنَبَ بِمِثْلِ جَحْشٍ فَلَنْ أُعْذِلَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُغَيِّرِي بِذَلِكَ أَحَدًا﴾ [تَنْفِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِهِ فَتَرَكْتُ] ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَنْفِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ﴾ [التَّحْرِيمُ: ۱] «الْآيَةُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: حضور ﷺ ورتہ و فرمایا میں جحش خبرہ نشہ، ما د زینب بنت جحش سرہ غسل (شہد، خکلی دی، اوس بہ زہ ہیخ کله غسل (شہد، نہ حکم، ما قسم آخستلو دی، لیکن تہ چاتہ دا خبرہ مہ کوہ (چی بہ دی سرہ د زینب سرہ دل شکنی ونشی، چی اوس بہ زہ د هغي سرہ غسل (شہد، نہ حکم، او د دی نہ (یعنی غسل (شہد، بہ خان د حرامولو نہ حضور ﷺ مقصد د خپلو بیبیانو خوشحالولو وو، بہ دی خبرہ دا آیت نازل شو یَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَنْفِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ، (یعنی ای نبی تہ محض د خپلو بیبیانو د خوشحالولو د پارہ بہ خپل خان هغه خیز ولي حراموی کوم چی الله ﷻ ستا د پارہ حلال کړي دي بخاري مسلم

هل اللغات: ① قَوَامِيَّتُ: وصیت، مشورہ او کرہ، ② مَغَافِيْرُ: دا د مغفور جمع دہ د لالشرہ وغیرہ خہ ونہ د میوی نوم دی چہ د گوند پہ شان وی ددی بونی خراب وی ③ فَلَنْ أُعْذِلَهُ: زہ بہ دا دوبارہ نہ کوم، بیا بہ شہد نہ حکم

تسهيلات

قوله: قَوَامِيَّتُ أَنَا وَمَنْعَتُهُ

د یوې بی بی خلاف د دوه بیبیانو خپلو گنہې منصوبہ جوړول: نبی کریم ﷺ به چونکه فریتوسره خبرې کولې په دې وجه به نې د خپلې مبارکې د بونی ډیر خیال ساتلو د ازواج مطهرات نه حضرت زینب بنت جحش کره د مازيگر په وخت به نبی کریم ﷺ تشریف اوړلو حضرت زینب ﷺ به په نبی کریم ﷺ باندې شات خکل د نبی کریم ﷺ شات ډیر خوښ وو په حضرت عائشه ﷺ باندې دا فراق او د حضرت زینب ﷺ کره تر ډیره وخته پورې کیناستل گران تیریدل نو حضرت حفصه ﷺ سره نبی مشورہ او کره او یوه منصوبه نې تیاره کره چہ مونږ دواړه به وایو ستاسو دخپلې نه د مغافیر بونی راخی نودواړو داسې او کره نبی کریم ﷺ او وینل چہ ما خو مغافیر نه دی خوړلې البته شات مې خکلی دی هغوی وینل چہ او کیدې شی چہ د شاتو مچنی د دغه میوی نه رس راښکلی وی اورا وړلوسره نې په شاتو کښې اچولې وی د کوم اثر چہ په شاتو کښې راغلی وی داهم داسې اوږده مفروضه وه بهر حال حضور اکرم ﷺ شات په خان باندې حرام کرل الله تعالی ورتہ د قسم د کفارې ادا کولو حکم ورکړو د حضرت عائشه ﷺ او حضرت حفصه ﷺ دا منصوبه چونکه کورنۍ حساس معامله وه په دې وجه الله تعالی په ډیرو کلکو الفاظوسره تنبیه او فرمانیلہ که چرې تاسو توبه اونه کره نو یاد ساتی الله تعالی خپل نبی سره دې بلکه جبرائیل امین هم

نبی سره اوتول نیکان صالحان مسلمانان هم نبی سره دی خیال کوئی د نبی دپاره هر قسم بیبیاښی موجود دی دښخو هیڅ کمی نه دی

الفصل الثانی

[۲۳۷۹] بلا ضرورته د طلاق غوښتونکي ښځې په حق کښې وعید

۳۲۷۹- (۶) عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلْتَ زَوْجَهَا عِلَاقًا فِي غَيْرِ مَا بَإْسٍ ۖ فَرَأَاهَا زَائِمَةً لِمَنْتَهُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ۱- حضرت ثوبان ؓ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۲- کومه ښځه چې د خپل خاوند نه بي ضرورته طلاق غواړي، ۳- په هغې به د جنت بوی حرام وي (یعني هر کله چې په میدان حشر کښې د الله تعالی ﷻ نیک او خواږه بنده گانو ته د جنت خوشبویی رسیږي، نو دا ښځه به د دې خوشبونه محرومه وي) احمد، ترمذي، ابو داود، ابن ماجه، دارمي حل الفتا: ۱- غوښتایس: بي ضرورته،

تسهيلات: قوله: فِي غَيْرِ مَا بَإْسٍ:

د بایس مفهوم: - حديث الباب کښې باس نه مراد سختی ده. یعنی بغیر د څه شدت او ضرورت نه د طلاق مطالبه کول، په دې جمله کښې ما زانده دې قوله: فَرَأَاهَا زَائِمَةً لِمَنْتَهُ:

د خوشبویی نه محسوسولوپه مفهوم کښې درې احوال: -

① د جنت بوټي نه محسوسول دوعید او زورتې په طور دې
② مطلب دا چې د طلاق مطالبه کوونکې به د جنت خوشبو هم بوټی نه کړې دا مطلب زیاد راجع ده

③ یا لکه څنگه چې نیکو عملونو والا به د خوشبو نه فائده اخلي داشان به بغیر د څه ضرورت نه د طلاق مطالبه کوونکې د دې خوشبو نه فائد نشی اخستې لکه څنگه چې د چا زکام وی هغه که په پوزه باندې گل کیږدی نو بیا هم هغه ته فائده نه رسی.

[۲۳۸۰] طلاق څه ښه څه نه دی

۳۲۸۰- (۷) عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: «أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الطلاق / باب في الخلع (رقم- ۲۲۲۶) والترمذي في كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الخنثى (رقم- ۱۱۸۷) وابن ماجه في كتاب النكاح / كراهية الخلع للمرأة (رقم- ۲۰۵۵) واحمد في المسند: ۲۷۷/۵

۲) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الطلاق / باب في كراهية الطلاق (رقم- ۲۱۷۸) وابن ماجه في كتاب النكاح / العاقل المتوفى عنها زوجها إذا وضعت حملت للأزواج (رقم- ۲۰۲۸)

توجه: [۱] حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نہ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا [۲] کہ مباح خیزونو کنبې د الله تعالی په نزد مبغوض ترین شی «یعنی د ټولو نه خراب» طلاق دی. (ابوداؤد)

تسهيلات:

قوله: أَبْغَضُ الطَّلَاقِ:

طلاق ته د ابغض الحلال ولیلو وجوهات: - ① چه یوخیز حلال دې نوهغه څنگه مبغوض گرځولې شی ځکه چه حلال خو جائزوی؟ نو د دې دا ده چه دلته د حلال لفظ د حرام په مقابل کې ونیلې شوې دې چه طلاق حرام نه دې حلال دې. اوس د حلال ډیرې درجې دی که د واجب درجه وی که د سنت که د مباح درجه وی او که خلاف اولی یا د ناخوښه مکروه درجه وی دا ټول مراحل د حلال لاندې راځی لهذا دلته فی نفسه د حلال کیدو باوجود دا فعل مبغوض گرځولې شوې دې

② سره ددې چه طلاق ورکول حلال او مباح دی لیکن دالله تعالی په نیز مبغوض او مکروه دې او ډیر داسې خیزونه او مثالونه موجود دی چه یوخیز مکروه او ناخوښه گنرلې شی لیکن هغه مباح او حلال وی مثلاً فرض مونځ د شرعی عذر نه بغیر په کور کېنې کول یا په غضب شوې زمکه باندې مونځ کول داسره ددې چه مباح دی او د فرض مونځ نه غاړه خلاصیږی خو ولې سره ددې مکروه او ناخوښه دې

[۲۲۸۱] د نکاح نه وړاندې د طلاق مسئله

۲۲۷- [۲۸] (۱) عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا طَّلَاقَ قَبْلَ نِكَاحٍ، وَلَا عَتَاقَ إِلَّا بَعْدَ مِلْثَ، وَلَا وَصَالَ فِي حَيَاتِهِ، وَلَا يَتَمَرُّ بَعْدَ اِخْتِلَامٍ، وَلَا رَضَاعٌ بَعْدَ فِطَامَةٍ، وَلَا صَمْتُ يَوْمٍ إِلَى اللَّيْلِ». رَوَاهُ فِي تَرْجِمَةِ النَّبِيِّ.

توجه: [۱] او حضرت علي رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي، [۲] چې حضور و فرمایا د نکاح نه مخکې طلاق نه کیږی، د مالک کیدو نه مخکې غلام آزاد کولی نسی، او د وصال روزي «یعنی د شېي افطار کولو بغیر مسلسل روزي نیول، جائز نه دی، دا یواځې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په خصائصو کېنې وو، او یواځې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د پاره جائز وو، [۳] د بالغ کیدو نه وروسته څوک یتیم نه وي «یعنی د چا چې مور پلار نه وو، هغه چې بالغ شي، نو هغه ته به یتیم نشي ویل کیدی، د پښو څکلو د مودي نه وروسته پښو څکلو په رضاعت کېنې شامل نه دي «یعنی د پښو څکلو موده دوه یا دوه نیم کاله ده، او د پښو څکلو په سبب چې حرمت نکاح وي، هغه د دې مودي نه وروسته د پښو څکلو سره نه ثابتیږي، او

تو له ورځ چې پاتې کیدل جائز نه دی (یعنې د دې هیڅ ثواب نشته) شرح السنه
 هل الفات ① موصال: پیوسته د شپې افطار کولو نه بېر مسلسل روژې نیولو ته صوموصال
 وانی ② وَلَا تَحْ: یتیم والې نشته ③ بظلمتی نه پرېکول. په ماشوم باندې د مور خپل پی بندول.
 ④ تفت: چېوالې، خاموش پاتې کیدل

تفہیمات:

توله: لا طلاق قبل نكاح:

ه طلاق دوه قسمونه: ① تنجیزی: - طلاق تنجیزی د دې مطلب دادې چې طلاق فوری توگه
 باندې د څه شرط نه بېر واقع کړی

مثال: - د یوې ښځې سره د نکاح کولونه وړاندې تنجیزی طلاق د هیچا په نیز جائز نه دي
 مثلاً یوسرې یوپر دنی ښځې ته وانی هغه په ما باندې طلاق ده دا کلام په اتفاق سره لغو دي

② طلاق بالشرط دي چې یو شرط سره مشروط او معلق وی

ه معلق بالشرط طلاق دوه قسمونه: - ① په یو قسم کښې اضافت او نسبت د نکاح د خپل
 ملک طرف ته نه وی بلکه غیر ملک طرف ته وی مثلاً یوسرې وانی که چرې فلانکې ښځې
 نکاح اوکړه نو هغه طلاق دي طلاق وی. نو دا طلاق لغو دي

که چرې روستونی نکاح اوکړه نو طلاق به نه واقع کیږی ځکه چې طلاق په خپل محل
 کښې نه دي واقع شوي

② په دې کښې سرې د نکاح او طلاق اضافت خپل ملک طرف ته کوی او وانی چې. ان
 نکحتک فانت طالق او ان نکحت فلانة ففی طالق، په دې صورت کښې د فقها، کرامو اختلاف دي

ه طلاق قبل النکاح په حکم کښې مذاهب: -

① د جمهورو په نیز د اهرم لغو دي ځکه چې دا قبل النکاح طلاق دي نو محل طلاق نشته نو
 دا وقوع طلاق هم نه دي

② امام ابوحنیفه رحمته الله فرمانی که په دې صورت کښې محل صالح نه دي نو ټیک ده چې
 طلاق نه دي لیکن څنگه چې محل صالح اوشی نو طلاق به کیږی

د اول فریق دلیل: - زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي په کوم کښې چې د لا طلاق قبل
 نکاح واضح الفاظ موجود دی د امام مالک رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله روایات اگر چې
 مختلف دی لیکن د هغوی یو روایت امام شافعی رحمته الله سره دي لهذا جمهور په یو طرف دی

ه اول فریق د دلیل جواب: - دا روایت په معلق بالشرط فی ملک الغیر باندې محمول دي
 چې د ټولو په نیز نه واقع کیږی

ه دویم فریق د دلیل: - ① د موطاء امام مالک روایت د دوی مستدل دي امام مالک رحمته الله

فرمانی مالک بلغه ان منین الخطاب و عبد الله بن عمرو و عبد الله بن مسعود و سالم بن عبد الله و القاسم بن محمد و ابن شهاب و سليمان بن يسار كانوا يقرءون اذا حلف الرجل بطلاق المرأة قبل ان ينكحها ثم اثم (ای حنث) ان ذلك لازم له اذا نكحها رحمہ

① هم په دې موطا امام مالك كښې دى چه يوسړى قاسم بن محمد او سليمان بن يسار نه د مسئلې تپوس او كړو چه يو سړى د يوې ښځې سره د نكاح نه وړاندې اظهار او كړو نو د دې څه حكم دې؟ نو دواړو جواب ور كړو كه دغه سړى دې ښځې سره نكاح او كړه نو تر كومې پورې چه د اظهار كفاره نه ادا كوي دغه ښځې ته به نه نيز دې كيږي (ص ۵۲۸)

② دغه شان په ترمذى كښې هم ص ۲۲۳ باندې يو قول د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه د احنافو دليل دې د دې ټولو دلائلونه معلومه شوه چه د ائمه احناف مسلك مبرهن او مدلل بدلائل دې نوچ:-- هم دغه اختلاف د جمهورو او احنافو لفظ (كلما) سره طلاق وركولو كښې هم دې جمهور د طلاق واقع كيدو قائل نه دى او احناف دا مني او هم دغه شان مسئله د اعتاق هم ده قوله: وَلَا وَصَالَ:

د سوم الوصال تعريف:-- وصال د هغه پرله پسې روژو نوم دې په كوم كښې چه روژې ماتې نه وى داسې روژې د عام امت دپاره منع دى او د رسول الله ﷺ په خصوصيات كښې وو هغوى دپاره منع نه وو.

قوله: وَلَا يَتَمَرَّعُ دَاحِلًا:

د يتيم تعريف: يعنى د يتيم مسائل او فضائل صرف د قبل البلوغ مودې پورې محدود دى كله چه هلك بالغ شو نو اوس هغه ته يتيم نه شى ونيلې گنى د دنيا ټول خلق به د يتيم ونيلو مستحق او گرځي.

قوله: وَلَا تَمْتَّ بِيَوْمٍ:

د شپې د وروژې عدم صحت:-- يعنى د چپ پاتې كيدو روژه نشته دې پخوانو امتونو كښې به د چپ پاتې كيدو روژه وه لكه چه حضرت مريم عليها السلام ونيلى دى ﴿إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَةَ الْيَوْمِ الْيَوْمِ﴾ مريم ۲۶. هسې په خاموش اوسيدو كښې فائده ده ليكن د خاموشنى روژه ساتل دا د دې امت په عبادتونو كښې نه ده

[۲۲۸۸] غیر منکوحی ته د طلاق ورکولو عدم صحت

۲۲۸۸- [۹] (۱) «وَعَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا تَنْذِرَ لِبَيْنِ آدَمَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ، وَلَا عَتَقَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ، وَلَا طَلَّقَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ». رَوَاهُ الْبَرْمُذِيُّ، وَزَادَ أَبُو دَاوُدَ: «وَلَا يَنْفَرُ إِلَّا فِيمَا يَمْلِكُ».

توجه: [۹] و حضرت عمرو ابن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلار (شعب) نه او شعيب د خپل نيکه حضرت عبداللہ ابن عمرو رضی اللہ عنہ نه نقل کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۹] ابن آدم نذر په هغه څيز کښې نه صحيح کيږي، چې د هغه خپله مالک نه دی، او هغه څيز يعنی وينځه او غلام آزادول هم صحيح نه دی، چې د هغه مالک نه دی، [۹] او هغه ښځې ته طلاق ورکول هم درست نه دی، چې دي د هغه مالک نه دی، (ترمذي ابو داود) او ابو داود په خپل روايت کې دا الفاظ هم نقل کړي دي چې هغه څيز خرڅول هم صحيح نه دی چې د هغه د خرڅولو هغه (اصالة يا وكالة يا عارية) مالک نه دی
 حل التفات - ① نذر: منت، منخته منل،

تسهيلات:

قوله: لَا تَنْذِرَ لِبَيْنِ آدَمَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ

د غیر منکوح غلام آزادولو عدم صحت: - د ابن آدم نذر صحيح نه دي مطلب دادې چې يوکس اووانی چې دالله ﷻ درضا دپاره ددې غلام د آزاديدو نذر کوم، حالانکه د نذر منلو په وخت کښې هغه غلام دده په ملکيت کښې نه وی نو دا نذر صحيح نه دي او که دې نه پس هغه ددې غلام مالک شو نو هغه به آزاد نه وی
 [۲۲۸۲] د طلاق بته مسئله

۲۲۸۸- [۱۰] (۱) «وَعَنْ رِكَانَةَ بْنِ عَبْدِ يَزِيدَ أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ مُهَيَّمَةَ الْبَيْتَةِ، فَأَعْتَرَبَ بِذَلِكَ النَّسْ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ: وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ إِلَّا وَاحِدَةً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ إِلَّا وَاحِدَةً».

توجه: [۱۰] او د حضرت ركانه ابن عبد يزيد په باره کښې روايت دی چې هغه خپلې ښځې

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن كتاب الطلاق / باب فی الطلاق قبل النکاح (رقم- ۲۱۹۰) و الترمذی فی کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء لا طلاق قبل النکاح (رقم- ۱۱۸۱) وابن ماجه فی کتاب النکاح / لا طلاق قبل النکاح (رقم- ۲۰۸۷) و احمد فی السند: ۱۹۰/۲

(۲) اخرجه ابو داود فی السنن كتاب الطلاق / باب فی البتة (رقم ۲۲۰۶) و الترمذی فی کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی الرجل يطلق امرأته البتة (رقم- ۱۱۷۷) وابن ماجه فی کتاب النکاح / باب طلاق البتة (رقم- ۲۰۵۱)

سُهِمَهُ ۞ ته طلاق بته (۱) ورکړي، [۷] او بيا د دې ذکر يې رسول الله ﷺ ته وکړي، او هغه اوويل چې قسم په خدای ما د يو طلاق نيت کړی وو، [۸] حضور ﷺ پوښتنه ورنه وکړه چې آيا واقعي، په خدای قسم، تا د يو طلاق نيت کړی وو؟
 هل التفات... ① البتة: قطع کول. پريکول.

[۹] فَقَالَ رُكَاةٌ: وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ إِلَّا وَاحِدَةً، فَرَدَّهَا إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۰] فطَلَّقَهَا الثَّانِيَةَ فِي زَمَانِ عُمَرَ وَالثَّانِيَةَ فِي زَمَانِ عُثْمَانَ. [۱۱] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ إِلَّا أَنَّهُمْ لَمْ يَذْكُرُوا الثَّانِيَةَ وَالثَّالِثَةَ.

قوجه: ركانه اوويل قسم په الله ما ديوه طلاق نه بغير دبل څه نيت وکړي نو رسول الله ﷺ د هغه ښځه هغه ته واپس ورکړه، [۷] بيا ركانه هغې ښځې ته دويم طلاق د حضرت عمر ۳ په عهد خلافت کښې، او دريم طلاق د حضرت عثمان غني ۴ په عهد خلافت کښې ورکړي، [۸] دا روايت ابوداؤد ترمذي، ابن ماجه او دارمي نقل کړی دی، ليکن ترمذي وابن ماجه او دارمي په خپل روايت کښې د دويم او دريم طلاق ذکر نه دی کړی
 تسهيلات: قوله: البتة:

د البتة لغوی معنی: - لفظ بته او البتة هم يوڅيز دې چه د پرې کولو او قطع کولو په معنی کښې راځي
 د ښځې خاوند په مينځ کښې د نکاح علاقه پرې کولو او ختمولو دپاره خاوند ددې لفظ استعمال کوي يعنی لفظ طلاق ته (بته يا البتة) سره مقيد کوي د کوم مفهوم چه داشو داسې طلاق کوم چه د نکاح د رشتې تعلق بالکل ختمولو سره ښځه د نکاح نه قطعې توگه باندې اوباسی

طلاق سره د البتة لفظ په جمع کولو کښې د نيت په اعتبار کښې مذهب:-

که يوسری طلاق البتة سره مقيد کړو

① نو د امام مالک رحمه الله قول چه په دې لفظ سره درې طلاعه واقع کيږي ښځه به مغلظه شی د نيت اعتبار نشته دي

② جمهور رفقه، فرماني ددې لفظ د استعمالونکی سړی د نيت اعتبار دي

البتة سره په طلاق ورکولو کښې د طلاق په عدد کښې مذهب:-

① بيا د شوافعو او احناف ددې نيت په تفصيل کښې اختلاف پيداشوي دې امام شافعي رحمه الله فرماني که يوسري د يو طلاق رجعی نيت کوي نو بيا هم صحيح دي د دوو نيت هم صحيح دي او د دريو نيت هم کولې شی په کوم سره چه به ښځه مغلظه شی

۱۱، طلاق بت دا دی چی حضرت ركانه ۳ په دی الفاظو کی طلاق ورکړ، لکي طلاق البتة

⑦ ائمه احناف فرمائی ہے دے لفظ سرہ طلاق رجعی نہ بلکه یوطلاق بائن واقع کیجی کہ دے یوطلاق نیت نی کری اوکہ دے دریو طلاقو نیت نی کری وی نوہفہ ہم صحیح دے اوڈ دوو نیت نہ شی کیجی

ہ اول فریق د لیل، اول فریق د زیر بحث حدیث خخہ استدلال کوی چہ رکانہ بیت دے یوطلاق ارادہ کری وہ اوہفہ رجعی وو لہذا صرف "راجعہ الی نکاحی" پہ الفاظو سرہ نی بی بی پہ خپلہ نکاح کنبی راوایس کرہ

ہ اول فریق د لیل جواب، دا الفاظ کنائی دی اوکنائی الفاظو سرہ یوطلاق بائن واقع کیجی نویہ حدیث کنبی دے "ردھا" مطلب بہ داشی چہ حضور پاک پہ نوی نکاح سرہ دہفہ بی بی دہفہ طرف تہ وروایس کرہ

ہ دویم فریق د لیل:- (البتہ) لفظ مصدر دی اوڈ مصدر اطلاق پہ دوو باندی نہ شی کیجی خکہ چہ دوہ عدد محض دے او مصدر پہ قلیل اوکثیر باندی خویادولے شی خو پہ عدد محض باندی نہ بہر حال پہ یوطلاق سرہ بہ بنخہ بائن شی اوکہ دے دریو نیت نی وی نو مغلطہ بہ شی

قوله: وَاللَّيْمَاءُ أَزْدُنُ الْأَوَّلَاءِ:

پہ طلاق کنایہ کنبی د نیت د اعتبار صحت:- چونکہ دا کنائی الفاظ دی پہ دے وجہ دے طلاق ورکونکی دے نیت اعتبار کیجی۔ ہم دے دے دپارہ نبی کریم بار بار د حضرت رکانہ بیت نہ تپوس کولو چہ دے یوارادہ دے وہ دے دریو۔ ہفہ قسم خوری چہ ہم دے یوارادہ مے وہ چونکہ پہ دے الفاظو سرہ دے دریو د عادت موافق دے یوطلاق ارادہ معروف او مشہور وہ لہذا ہم پہ ہفی باندی بہ عمل کیدلو۔

قوله: قَرَضْنَا:

د شوافعو پہ لیز د و دھا مطلب:- امام شافعی رحمہ اللہ فرمائی چونکہ صرف رکانہ بیت دے یوطلاق ارادہ کری وہ اوہفہ رجعی وو لہذا صرف "راجعہ الی نکاحی" پہ الفاظو سرہ بی بی پہ خپلہ نکاح کنبی راوایس کرہ۔ د امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ پہ نیز دے لفظ سرہ یوطلاق بائن واقع کیجی خوکہ دے یو یادوو طلاقو ارادہ اوکری شوہ یا ہیخ ارادہ نی ہم نہ دہ کری اوکہ دے دریو ارادہ نی اوکری نودری طلاقہ بہ واقع کیجی۔ خلاصہ دا چہ دا الفاظ کنائی دی اوکنائی الفاظ سرہ یوطلاق بائن واقع کیجی لہذا "ردھا" مطلب بہ داشی چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ نوی نکاح سرہ دہفہ بی بی دہفہ طرف تہ وروایس کرہ۔

[۲۲۸۴] د نکاح او طلاق الفاظ کله په خندا کښې هم د خلي نه وزي نو د هغې حکم ثابتېږي

۳۴۸۳- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: «ثَلَاثُ جُدْهَنْ جُدٌّ وَهَزْلُ جُدٍّ: الْيَتَكَاةُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱) او حضرت ابوهريره (رضي الله عنه) وايي ۲) چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل دري خيزونه داسې دي، چې د هغه قصد کول هم قصد دی، او په خندا ومذاق کښې د خولي نه ايستل هم قصد دی ۳) نکاح ۴) طلاق ۵) رجعت، (ترمذي ابوداود، ترمذي رحمه الله ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دی

هل التفتت:- ۱) جُدْهَنْ جُدٌّ: د هغه قصد کول هم قصد وی، ۲) هَزْلُ جُدٍّ: د هغه مذاق کول هم قصد دی، ۳) الرَّجْعَةُ: د طلاق څخه پس بېخې ته رجوع کولو ته رجعة وانی یعنی چې هغې سره تعلق اوساتی

تسهيلات: قوله: ثَلَاثُ:

د هزل او جد د برابرۍ صورتونه:- باقی حديث پاك كښې د دريو خيزونو (نكاح، طلاق او رجوع) باره كښې فرمايلې شوی دی چې په دې كښې قصد او هزل برابر دي د احنافو په نزد ددې درې واړو نه علاوه نور هم ديرو مسائلو كښې د قصد او هزل حكم يودې حديث كښې ددې درې واړو تخصيص ددې د اهميت په وجه شوې دي
قوله: جُدْهَنْ جُدٌّ وَهَزْلُ جُدٍّ:

د جد لغوی معنی:- (ما يرا د به ما وضم له او ما صلح له اللفظ مجازاً) يو لفظ او ونيلې شی او د ونيلو په وخت ددې لفظ نه واقع کيدونکې حکم مقصود وی يا د مجازی معنی مراد اختصاراً صلاحيت نه وی

د هزل لغوی معنی:- (الهزل ان يرا د بالش غيور ما وضم له بغير مناسبة بينها) ددې مطلب دادې چې انسان کوم لفظ او وانی هغه په واقع كښې مقصود نه وی
قوله: جُدٌّ: الْيَتَكَاةُ، وَالطَّلَاقُ، وَالرَّجْعَةُ:

د هزل په حالت كښې د طلاق په واقع كيدو كښې مذاهب:-

- ① دامام احمد رحمه الله او امام مالك رحمه الله په نزد د هزل طلاق نه واقع كيږي ددوي په نزد د وقوع طلاق دپاره د طلاق لفظ ونيلو په وخت كښې د طلاق نيت ضروري دي
- ② د امام ابوحنيفه رحمه الله او امام شافعي رحمه الله په نزد طلاق كه د قصد په طور وي او كه د

۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الطلاق / باب في الطلاق على الهزل (رقم- ۲۱۹۴) والترمذي في كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الجحد والهزل في الطلاق (رقم- ۱۱۸۴) وابن ماجه في كتاب النكاح / من طلق او نكح او راجع لاعما (رقم- ۲۰۳۹)

هزل دواړو صورتونو کښې به واقع کيږي

مول فريق هليل:- دقرآن پاک آيت مبارک کښې دې چې «وَأَنْ عَزَّمُوا الطَّلَاقَ الْغَيْرَ» وجه د استدلال داده چې دې ځانې قرآن کریم د وقوع طلاق دپاره عزم طلاق شرط گرځولې دې او د هزل په صورت کښې د طلاق عزم نشته دې

مول فريق ه هليل جواب:- ددې آيت مبارک دې زير بحث مسئلې سره هيڅ تعلق نشته دې ځکه چې زير بحث مسئله د طلاق ده او دا آيت د ايلاء باره کښې دې او په ايلاء کښې خو ټول حضرات د عزم طلاق اعتبار کوي

ه نويم فريق هليل:- همدا زير بحث حديث د دوی مستدل چې دې «ثلاث جدهن جدوهز من جد»

[۲۲۸۵] په زبردستي ورکيدونکي طلاق واقع کيږي که نه؟

۳۷۵- [۱۳] (۱) «لَوْ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «لَا طَّلَاقَ وَلَا عَتَاقَ فِي إِغْلَاقٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَه، قِيلَ: مَعْنَى الْإِغْلَاقِ الْإِكْرَاهُ.

ترجمه: [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه واوريدل، [۲] چې د اکراه په حالت کې خو نه طلاق کيږي، او نه آزادي، (ابوداؤد، ابن ماجه، وئيل شوي دي چې د اغلاق معنی د اکراه ده

ط لفتات:- ① الإغلاق: مصدر دې بندول ② الإكراه: مصدر دې زبردستی کول

تفهيمات:

لوله: لا طلاق ولا عتاق في إغلاق:

د اغلاق معانی:- ① اغلاق د غلق نه دې د اکراه او زبردستۍ په معنی کښې دې

② ددې دويمه معنی بعضي علماؤ غصه او غضب هم کړې ده ددې مطلب به داشی چه بدحواستی او مدهورشی په حالت کښې چه کله غصه دومره زیاته شوه چه د سری عقل په ځانی پاتې نه شی اوبه دغه حالت کښې ورډوب شی نو ددغه حالت طلاق او عتاق معتبر نه دې ځکه چه د هغه هوش په ځانی پاتې نه شو ③ بعضو د اغلاق معنی لیو ستوب خودلې دې یعنی د مجنون او پاگل د طلاق او عتاق اعتبار نشته دې بهر حال صاحب کتاب د اغلاق معنی اکراه سره کړې ده

د مکروه د طلاق په واقع کیدو کښې مذهب:-

(۱) اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق / باب فی الطلاق علی غلط (رقم- ۲۱۹۳) وابن ماجه فی کتاب النکاح / طلاق مکروه والناسی (رقم- ۲۰۴۶) واحمد فی السنن: ۲۷۶/۶

① در یو او، و انمه حضراتو په نیز مکره چې په چا باندې زور شوی وی طلاق نه واقع کیږي ② انمه احناف او ډیرو زیاتو صحابه کرامو او ډیرو زیاتو تابعینو په نیز د مکره طلاق واقع کیږي او صحیح هم دي

د اول فریق ه لایق :-

① د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها دا مذکور ه حدیث د اول فریق مستدل دي چرته چه اغلاق د اکراه په معنی کښي دي لهذا دا غلاق په صورت کښي به طلاق نه واقع کیږي

د اول فریق ه اول دلیل نه جواب :- دا غلاق ډیري معنی دي بعضو د تنگی معنی اخستي ده بعضي د غصې معنی مراد اخستي ده بعضي د اکراه معنی مراد اخستي ده او بعضو دري طلاقونه په یو خانی دور کولو مطلب اخستي دي بعضي د جنون معنی اخستي ده کله چه په دي لفظ کښي دومره احتمالات دي نو د اصراف په اکراه باندې حمل کولې نه شی اونه دا لفظ د دي ډېاره متعین دي نو دا استدلال صحیح نه دي. د احنافو علماء فرماني چه د دي (مجمل) لفظ نه مونږ د اکراه په خانی د تنگی معنی اخلو خکه چه په یو خانی باندې د دري طلاقه ور کولو سره تنگی پیدا کیږي مطلب دا شو چه کله د دریو طلاقو جدا جدا ور کولو گنجانش شته نویوسړي په یو خانی باندې دریو طلاقو ور کولو سره په خپل خان باندې تنگی ولې کولی لهذا (الاطلاق في الاغلاق) مطلب داشو چه په یو خانی دري طلاقه مه ورکونی په خپل خان باندې تنگی مه کونی دغه شان که مثلاً یو غریب سړي دي دهغه مه یو غلام دي هغه دا آزاده وی نو شریعت وائی چه په خپل خان باندې تنگی مه کونی اوس که چا تنگی اوکړه او په یو خانی طلاقونه ورکړل نو طلاق خو به واقع کیږي او د عتق حکم به نافذ شی

د اول فریق دویم دلیل :-

② مشهور حدیث د دوی مستدل دي چه (رفع عن امی الخطاء والنسائ وما استکرها واعلیه)

د اول فریق دویم دلیل جواب :- د (رفع عن امی) کښي د رفع نه مراد د آخرت گناه او رانیول دي چه د غلطنې په وجه یا په هیږه سره یا په اکراه سره کوم کار او کړي شی هغه د آخرت په اعتبار سره معاف دي نه دا چه په دنیا کښي هغه کار معاف دي خکه چه په دنیا کښي په قتل خطا، باندې دیت راخی حال که هغه هم د خطا یو عمل دي معلومه شوه د دنیا حکم معاف دي

د اول فریق دریم دلیل :- ③ د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما هغه فیصله مستدل ده چه یوسړی بل سړي په طلاق ور کولو باندې مجبور کړو هغه طلاق ورکړو نو حضرت ابن عمر رضی الله عنهما او فرمائیل (لېس هذا بطلاق إرجع إلى أهلک)

ه بول فریق ه مریم دلیل جوابونه -

① د مرفوع احادیثو په موجودگنی کښې ددې آثارو او واقعاتو اعتبار نشته
 ② د دغه حضراتو اود هغوی په آثارو کښې هم اتفاق نشته دې بلکه په دوی کښې هم
 اختلاف دې لهذا په مرفوع احادیثو به عمل کیږی

ه مریم فریق ه لامل: ① - د دې حدیث نه وړاندې د حضرت ابوهریره رضی الله عنه حدیث د دوی
 مستدل دي د کوم الفاظ چه دادی «ثلاث جدهن جدوهذهن جد النکاح والطلاق والرجعة» (ترمذی
 وابوداؤد، د استدلال طرز داسې دې چه په توقو کښې یوسرې طلاق ورکوی په هغې کښې
 د هغه مرضی شامل نه وی نو (فقدان رضا) نه باوجود واقع شو دغه شان د اکراه په صورت
 کښې هم فقدان رضا ده نودلته هم طلاق واقع کیدل پکار دی

② د حضرت صفوان طائی رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې چه یوې ښځې خپل خاوند سره
 بغض لرلو یوه ورځ چه هغې خاوند اوده اولیدلو نو هغې چاره راواخسته اود خاوند په
 سینه کیناسته اوبیانی خاوند ته اووئیل چه ماته درې طلاقه راکړه گنی زه به دې حلال کړم
 خوندورته د الله تعالی واسطه ورکړه مگر ښځې هیڅ خبره وانوریده هغه درې طلاقه
 وزکړل او بیا ښی اکرم رضی الله عنه له راغلواود دغه حالت د طلاق د مسئلې پوښتنه ښی او کړه ښی
 کریم اوفرمائیل «لا قبلولة فی الطلاق» یعنی په طلاق مغلظه کښې رجوع نشته دې (زجاجة
 المصایح ج ۲ ص ۲۷۶)

③ عن علی قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رفم القلم عن ثلاثة عن النائم حتى يستيقظ وعن
 الصبي حتى يبلغ وعن المعتوه حتى يعقل (ترمذی ابوداؤد، په دې حدیث کښې معتوه مغلوب الحال
 مرفوع القلم گرځولې دې اود نابالغ ماشوم او اوده شوی سری فعل ناقابل اعتبار گرځولې
 شوې دې دا واضحه اشاره ده چه ددوی نه علاوه کوم عاقل بالغ او په هوش کښې خلق دی
 ددوی افعال معتبردی هم په دې کښې طلاق مکړه هم دې کوم چه د صحیح اوناقد په حکم
 کښې دې

④ د حضرت عمر رضی الله عنه هغه فیصله د دوی مستدل دې چه په یوسرې نه د هغه ښځې په
 جبر باندې طلاق حاصل کړو کله چه مقدمه حضرت عمر رضی الله عنه له راغله نو هغوی طلاق نافذ
 او گرځولو او حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه هم د مکړه طلاق نافذ گرځولې دې (عمدة
 القاری)

ه اکراه د اعتبار لږ صورتونه: - د علماء احناف نه ملاعلی قاری رحمته الله په حواله د فتح
 القدیر لږ داسې احکام راجع کړی دی په کوم کښې چه د اکراه په صورت کښې هم حکم
 نافذ کیږی

[۲۲۸۶] ذَلِيلُونِي طَلَاقَ نَهْ وَاقِعَ كِبِيرِي

۳۲۸۰- [۱۳] (۱) «لَوْ عَنَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «كُلُّ طَلَاقٍ جَائِزٌ إِلَّا طَلَاقَ الْمُعْتَوَةِ وَالْمُغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ» [۲] لَوْ أَوَّاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَعَطَاءُ بْنُ عَجَلَانَ الرَّأَوِي ضَوْفٌ ذَاهِبٌ الْحَدِيثِ.

ترجمه: [۱] و حضرت ابوهريره (رضی اللہ عنہ) و ایہی چہ رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایا ہر طلاق واقع کبیری ، خود دبی عقل او مغلوب العقل طلاق نہ واقع کبیری ، [۲] امام ترمذی (رحمہ اللہ) دا روایت نقل کری دی، او ویلی یی دی چہ دا حدیث غریب دی، او د دی یو راوی عطاء بن عجلان بہ روایت حدیث کنبی، ضعیف شمیرل کبیری، خکہ چہ د ہغہ پہ حافظہ کنبی بہ حدیث محفوظ نہ پاتی کیدی
 هل للفتات - ① الْمُعْتَوَةُ: کم عقل اومدهوش

تسهيلات

قوله: إِلَّا طَلَاقَ الْمُعْتَوَةِ:

۵ معتوه په تفسیر کنبی اقوال: ①- معتوه عموماً داسې سړې وی چه په یو وخت کنبی بی عقل پاتی کیری اودویم وخت کنبی بیاد هغه عقل خپل خانی له راخی
 ② علامه ابن همام (رحمہ اللہ) فرمائی چه معتوه هغه سړې دې چه ناقص العقل وی کم پوهیدونکې وی د هغه کلام بہ ربط وی لیکن خلق وهی نه اونه کنخل کوی اودده په مقابله کنبی مجنون دې مجنون هغه وی چه کنخلې کوی او خلق په کانرو باندې اولی
 ③ زین العرب افرمانیل چه د معتوه په مفهوم کنبی مجنون او په خوب کنبی اوده سړې، مدهوش او داسې بیمار د چا عقل چه ختم شوي وی ټول په کنبی داخل دی
 ۵ جملې په ترکیب کنبی هوه احتماله اوه هریو حکم: ①- اوس که د معتوه په مفهوم کنبی مجنون او پاگل داخل اومنلې شی نو "والمغلوب علی عقله" جمله د "معتوه" دپاره به عطف تفسیر جوړشی اومطلب به داسی چه معتوه یعنی د مجنون اویاگل طلاق نه واقع کبیری د عطف تفسیر تائید ددی روایت نه هم کبیری په کوم کنبی چه دا جمله بغیر د واو راغلې ده
 ② اوکه چرې دا جمله ماقبل دپاره عطف تفسیر نه وی نویسا دې جملې نه مراد به سکران اخستی شی اود هغه د طلاق حکم زیر بحث راخی اومجنون به په معتوه باندې قیاس کولې شی چه کله د معتوه د طلاق اعتبار نشته نو د مجنون په طریقہ اولی نشته.

د سکران د طلاق په واقع کیدو کښې مذاہب :-

① د امام شافعی رحمہ اللہ او امام احمد بن حنبل رحمہما اللہ دویم قول دا دی چې د سکران طلاق نه واقع کیږي او هم دغه رائي د علامه کرخي رحمہ اللہ او امام طحاوی رحمہما اللہ او اسحاق بن راہویہ رحمہما اللہ هم ده

② امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ او امام مالک رحمہما اللہ او د اکثر سلف صالحین په نیز د سکران طلاق واقع کیږي او دې سره ددې چې زائل العقل دي

د اول فریق دلیل :- د وقوع طلاق او عتاق دپاره د عقل ضرورت دي او سکران زائل العقل دي لهذا دده طلاق نافذ نه دي

د دویم فریق دلیل :- نشه کول یوه گناه ده نو د معصیت او نشې کولو د جرم په وجه زجر او د هغه طلاق نافذ گرځولې شوې دي او هم دغه د امام شافعی رحمہ اللہ او امام احمد رحمہما اللہ یو قول هم دي

نوچ :- د شوافعو او حنابلہ یو قول جمهورو سره دي په دي وجه د سکران مسئلہ اتفاقی اجماعی کیدل پکار دی

[۲۲۸۷] درې حکسان مرفوع القلم دی

۳۲۸۷- [۱۳] (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «رَفَعُ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الثَّابِرِ حَتَّى يَنْتَقِظَ، وَعَنِ الْعَبِيِّ حَتَّى يَمْلَأَ، وَعَنِ الْمُغْتَوَى حَتَّى يَقُولَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت علي کرم الله وجهه وايي چې رسول الله ﷺ و فرمايل ② درې سړي مرفوع القلم دي (يعني د دې سړو نامه اعمال نه ليکل کیږي، ځکه چې د هغوی د قول او فعل هيڅ اعتبار نشته او هغه د مواخذي نه کولای دي) ③ یو اووه د څو پورې چې بيداره نشي ④ دویم هلک د څو پورې چې بالغ نشي ⑤ او دریم بي عقل د څو پورې چې د هغه عقل صحیح نشي، (ترمذي ابوداود)،

هل الثقات: ① رَفَعُ الْقَلَمُ: مرفوع القلم، چه عمل نامه ي نه ليکلي کیږي، مواخذه ي نه وي

۳۲۸۸- (۲) رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ عَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ مَاجَةَ عَنْهَا.

توجه: ① دارمي رحمہ اللہ دا روایت د بي بي عائشې رضی اللہ تعالیٰ عنہا نه او ابن ماجه د بي بي عائشې رضی اللہ تعالیٰ عنہا او حضرت علي رضی اللہ تعالیٰ عنہ نه نقل کړی دی

(۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الحدود/باب في المجنون يسرق أو يصيب حدا (رقم- ۴۳۹۸) واحمد في المسند: ۱۵۵/۱

(۲) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب النكاح / طلاق المعتوه والصغير والثام (رقم- ۲۰۴۱)

تسهيلات:

قوله: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ

د هري قسمه عاقلو هدم مكلف كيدل؛ - په دې لاندې ذكر شوؤ درې كسانو باندې شرعي احكام نه جاري كيږي په دې وجه دوى د تصرفاتو هيڅ اعتبار نشته دې

① نائم تر دې چې بيدار شي

② ماشوم چې تركومې بالغ نشي

③ مجنون چې تركومې هغه عقل مند نشي.

[۲۲۸۹] د وينځي د پاره دوه طلاقه دي

۳۷۸- [۱۵] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «طَلَاؤُ الْأُمَةِ تَطْلِيقتَانِ وَعِدَّتُهُمَا حِلٌّ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ① او بي بي عائشه ؓ راوي ده، چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د وينځي د پاره دوه طلاقه دي، او دهغې د عدت موده دوه حيضه دي، (ترمذي، ابوداود، ابن ماجه، دارمي)

تسهيلات:

قوله: طَلَاؤُ الْأُمَةِ:

د طلاق الامه سره متعلق دوه صورتونه؛ - په زير بحث حديث كښې د وومستلو ته اشاره شوې ده

① دا اتفاقى مسئله ده چه د آزاد او غلام سړى په طلاق كښې فرق دې (دحر، طلاق درې دى او د غلام صرف د دوو طلاقو اختيار دې.

② په دوو طلاقو كښې يا دريو طلاقو وركولو كښې د ښځې د حالت اعتبار دې كه د خاوند د حالت اعتبار دې يعنى طلاق بالرجال دې كه بالنساء دې

د زوج يا زوجې د حالت په اعتبار كښې مذهب:-

① د انمه ثلاثه يعنى جمهورو په نيز د زوج او خاوند د حالت اعتبار دې كه چرې زوج حر دې نوهغه ته د دريو طلاقو اختيار دې كه ښځه ئى آزاده ده او كه وينځه ده او كه چرې خاوند ئى غلام وي نوهغه ته د دوو طلاقو اختيار حاصل دې كه ښځه آزاده ده او كه وينځه ده يعنى دهغوى په نيز طلاق بالرجال دې طلاق بالنساء نه دې

(۱) اخرجه ابوداود فى السنن كتاب الطلاق / باب فى طلاق السنة (رقم - ۲۱۸۰) والترمذى فى كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء ان طلاق الامه تطليقتان (رقم - ۱۱۸۲) وابن ماجه فى كتاب النكاح / باب فى طلاق الامه ومدهتها (رقم - ۲۰۸۰)

⑦ دائمه احناف په نیز د طلاقونو د تعداد دارومدار د ښځې په حالت باندې دې که چرې ښځه حره یعنی آزاده او شریفه ښځه ده نو خاوند ته د دریو طلاقو حق حاصل دې که خاوندنې آزادوی او که غلام او که چرې ښځه وینځه ده نو خاوند ته په هغې باندې د دوو طلاقو اختیار دې که خاوندنې حری او یار قیق وی

ه اول فریق د لیل: - د طبرانی یو روایت د دوی مستدل دې چه «الطلاق بالرجال والعدة بالنساء رواه الطبرانی عن ابن سعد موقوفاً»

ه اول فریق د لیل جواب: - جمهورو په خپله یوه مدعا باندې چه کوم دلیل پیش کړې وو د هغې جواب دادې چه «الطلاق بالرجال» مطلب دادې چه د طلاق ورکولو حق زوج ته حاصل دې اود ښځې په ذمه عدت تیرول دی لهذا دا حدیث د جمهورو دلیل نه شی جوړېدې

دویم فریق د لیل: - زیر نظر صریح او صحیح حدیث د دوی مستدل دې د حدیث په اول حصه کښې په واضحه توگه باندې ذکر دی چه د وینځې دوه طلاقونه دی دکوم نه چه معلومه شوه چه د طلاق په تعداد کښې د خاوند اعتبار نشته بلکه د ښځې اعتبار دې ددې دپاره او فرمائیل چه د وینځې خاوند که هر څوک هم وی مگر د هغه طلاق د دوو نه زیات نه دي

د درې قروء په اعتبار باندې اتفاق: - د فقهاؤ په نیز دویمه اختلافی مسئله داده چه په قرآن کریم کښې داخو واضح دی چه د آزادې ښځې د عدت موده درې قروء دی ځکه چه په قرآن پاک کښې دا الفاظ راغلی دي «وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ» [سورت البقره ۲۲۸].

په دې کښې خود چاهم اختلاف نشته دي

عدت بالقروء او بالاظهار په اعتبار کښې مذاهب: -

په دې کښې اختلاف دې چه د لفظ قروء نه اظهار مراد دی یا درې حیض مراد دی

① ائمه احناف فرماني چه د قروء مصداق حیض دې لهذا عدت به درې حیض تیریدو سره مکمل کیږی

② امام مالک رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه فرماني چه د قروء مصداق طهر دې په دې وجه د مطلقه ښځې عدت درې طهر دی

د اول فریق دلیل: - دې حضراتو سره د دویمې مسئلې د اثبات دپاره څه مرفوع حدیث نشته

د دویم فریق دلیل: - احناف د خپلې دویمې مسئلې د اثبات دپاره هم ددې حدیث د دویمې حصې نه استدلال کړې دې چه د وینځې د عدت موده دوه حیض دی د کوم نه چه معلومه شوه چه عدت بالاظهار نه دي بلکه عدت بالحیض مقرر دي

③ د ابو داود شریف د فاطمه بنت حبیش واضع او صریح حدیث د دوی مستدل دې د

حدیث الفاظ دادی: «فقال لما رسول الله ﷺ المأذالك عرق فانطري اذا نثي قروءك فلا تصلي فاذا امر قروءك فخطبيري ثم صلى ما بين القراء الى القراء» (ابوداؤد ص ۳۷)، په دې حدیث کښې څلور ځل د قروء لفظ راغلې دې او څلور واړه ځل د حیض دپاره استعمال شوي دې او د طهر دپاره یو ځل هم نه دې استعمال شوي

الفصل الثالث

[۲۲۹۰] د خپل خاوند نه د طلاق یا خلع غوښتونکي په باره کښې وعید

۳۸۸- [۱۶] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْمُنْزِعَاتُ وَالْمُخْتَلِعَاتُ هُنَّ الْمُتَأَفِّقَاتُ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: حضرت ابوهريره ؓ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل (۲) لا خپل خاوند نه خان ايستونکي او خلع غوښتونکي ښځې منافقي وي، (نسائي)
 حل المسائل: ① الْمُنْزِعَاتُ: وتونکې، هغه ښځه چه دخپل خاوند دنکاح نه وتل غواړي، بلواچه خلع کوي ② الْمُخْتَلِعَاتُ: د خاوند تابعداري نه کونکې، نافرمانه ښځې.
 تسهيلات: قوله: هُنَّ الْمُتَأَفِّقَاتُ:

بغير د مجبوري نه د خلعي په غوښتو د مناقت اطلاق: - يعنی کومې ښځې چه د سختې مجبوري نه بغير شوقيه خلع اخستل غواړي او د خاوند تابعداري نه کوي نوهم دغه ښځې متفقې دي ځکه چه په ژبه سره او په ظاهري احوالو کښې هغوی د اسلام احکام مني خو په زړه کښې هغوی نافرمانی او د خاوند سره دوه مخيزه معامله کوي نن صبا د بعضې ښځو د کاروبار دې چه پيسه ورکولو سره طلاق حاصله وي او نوی خاوند انوسره نکاح کونکې گرځي

[۲۲۹۱] د ښځې د تمام مال په عوض کښې خلع کول مکروه دي

۳۸۹- [۱۷] (۱) عَنْ نَافِعٍ عَنْ مَوْلَا لِعَصِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ (۲) أَنَّهَا اخْتَلَعَتْ مِنْ زَوْجِهَا بِكُلِّ شَيْءٍ لَهَا قَلَمٌ يُتَكْرَمُ ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

ترجمه: (۱) حضرت نافع ؓ د بي بي صفيه بنت ابي عبید د بوي آزادي کړي وينځې نه روايت کوي. (۲) چې بي بي صفيه ؓ د خپل هر هغه شي په عوض کښې، چې د هغې سره موجود وو، خپل خاوند حضرت عبدالله ابن عمر ؓ، نه خلع وکړه، او عبدالله ابن عمر ؓ د دې نه انکار ونه کړي، (مالک)
 حل المسائل: ① اخْتَلَعَتْ: د مونت صيغه ده خلع ني اوکړه.

(۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب الجهاد / باب: ما جاء في الخلع (رقم- ۳۶۶۱) واحمد في المسند: ۶۱۵/۲
 (۲) اخرجه مالك في الموطا كتاب الطلاق باب ما جاء في الخلع (رقم- ۳۷)

تہذیلات:

بُولِه بِكُلِّ شَيْءٍ وَأَمَّا:

وہ غلطی جواز :- یعنی ذہنی دہول مال پہ عوض چہ خاوند خلع قبلو لوسرہ طلاق ورکروندو صورت سرہ ددی چہ مکروہ دی لیکن ذہن طرفین ذہن رضامندی نہ پس خلع جائزہ

د خلع پہ جواز اوعدم جواز کنبی مذاہب :-

علامہ ابن ہمام رحمہ اللہ فرمائیلی دی چہ ① ذہن شیخ مزنی رحمہ اللہ مسلک دی چہ خلع کول پہ ہیچ یو صورت کنبی جائز نہ دہ

② اہل ظواہرو نیلی دی کہ ذہن خاوند نہ ذہن سخت نفرت وی اوخاوند اوس دا اندازہ اونگولہ چہ اوس نہ زہ ذہن حقوق ادا کولہ شہم اونہ بنسخہ زما حقوق ادا کولہ شی نو پہ دغہ صورت کنبی خلع اخستل جائز دی گنی نہ دی جائز

③ ذہن جمہور و فقہاؤ پہ نیز خلع جائزہ او ذہن قرآن ذہن آیت نہ ثابتہ دہ او منسوخ ہم نہ دہ

پہ خلع کنبی د مہر واپس کولو پہ مقدار کنبی اقوال :- البتہ دومرہ بحث ضرور دی چہ خاوند خومرہ مہر ادا کرے دی آیا بنسخہ بہ ہم دومرہ مال ذہن خلع پہ عوض فدیہ کنبی ادا کو ی زیات ہم ادا کولہ شی؟ نو ملا علی قاری رحمہ اللہ مرقات کنبی ذہن حدیث لاندی یر روایات نقل کرے دی چہ خاوند خومرہ مال ورکری دی دہغی نہ زیات مال پہ خلع کنبی اخستل جائز نہ دی لیکن پہ آخرہ کنبی لیکلی دی چہ پہ دی مسئلہ کنبی ذہن صاحبہ کرامو پہ دور کنبی ہم اختلاف وو اوبعضی صاحبہ کرامو پہ تول مال باندی خلع جائز گر خولی دہ د خاوند د سر کشی پہ صورت کنبی د خلع حکم :- صاحب ذہن ہدایہ لیکلی دی کہ چری نہ فرمانی ذہن ذہن طرف نہ وی بلکہ خاوند سر کشی کوی نو پہ دی صورت کنبی ذہن خلع پہ عوض مال اخستل منع دی لیکن دی تہ حرام نہ شی ونیلی خکہ چہ پہ روایاتو کنبی تعرض دی بہر حال ذہن مہر نہ زیات مال اخستل مکروہ دی او خلع جائز دہ پورہ تفصیل مرقات کنبی دی

[۲۲۹۲] پہ یو بخای دری طلاقہ ورکول مکروہ دی

— [۱۸] (۱) وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَيْسٍ قَالَ ② «أَخْبَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ رَجُلٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ ثَلَاثَ تَطْلِيقَاتٍ جَمِيعًا ③ فَقَامَ غَضْبَانٌ، ثُمَّ قَالَ: أَتَلْعَبُ بِكِتَابِ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - وَأَنَا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ حَتَّى ④ يَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقْتُلُهُ». رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمہ: ① و حضرت محمود ابن ولید ② وای ③ ہر کلمہ چہ رسول اللہ ﷺ تہ دہغہ

سري په باره كښې وښودل شو، چې هغه خپلې ښځې لره په يو ځای درې طلاق وركړي دي.
 [۲] نو حضور ﷺ غضبناك كيدو سره ودریدلو، او وي فرمايل چې آيا د الله عز وجل د
 كتاب سره لويې كول كيږي، يعنې د حكم خداوندې سره توقي كول كيږي، حالانكه زه په
 تاسو كښې موجود يم [۳] د دي اوریدو سره په مجلس نبوي ﷺ كښې د موجود صحابه
 وو ﷺ نه، يو سري ودریدلو، او عرض يې وكړي چې يا رسول الله ﷺ زه دا سري قتل
 نه كړم؟ (نسايي)

تسهيلات: قوله: ثَلَاثٌ تَغْلِيْقَاتٌ:

په يو ځل د درې طلاقو په حكم كښې مذهب:-

① د امام شافعي رحمه الله په نيزه په يوځاني درې طلاقه وركول خلاف اولی دی حرام نه دی
 ② د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزه په يوځاني درې طلاقه وركولو بدعت او حرام دی
 د دويم طريق دليل:- د مذكوره حديث نه په يوځاني درې طلاقه وركول حرام معلومېږي
 ځكه چه د نبی كريم داسې غضبناك كيدل په حرام كيدې شی. ليكن ددې مطلب دانه دې
 چه په دې سره طلاق نه واقع كيږي ځكه چه ډيرزيات احكامات داسې وى چه د ممانعت نه
 باوجود حكم نافذ كيږي

د ممانعت باوجود په منهي هغه باندې د ائرد ترتب مثالونه:- ① لكه په حالت د حيض
 كښې د طلاق ممانعت دې ليكن حضرت ابن عمر رضي الله عنهما چه كله طلاق وركړ ونوهغه واقع شوي
 كوم چه نبی كريم خفه شو او د رجوع كولو حكم نى وركړو.

② د جمعه د اذان نه پس بيع او شراء ممنوع ده ليكن په كولو سره كيږي

③ د مغصوبه ز مكې غصب منع دې ليكن په هغې باندې مونځ كيږي

په مسنون طريقه طلاق وركولو كښې سهولت:- بهر حال الله تعالى انسان ته په طلاق
 وركولو كښې د مهلت حكم وركړي دې چه يو طلاق وركړه بيا سوچ او كړه بيا د څه مودې نه
 پس دويم طلاق وركړه او سوچ او كړه كيدې شی چه په دغه دوران كښې دماغ او غيظ
 او غضب احوال بدل شی نو د ښځې طرف ته د رجوع كولو موقع به نى په لاس كښې وى
 ليكن كه يوسري په يو ځل درې طلاقه په يو مجلس كښې وركړي نو هغه سري د الله تعالى
 حكم شاته غورزه وى او خپل خان په مشقت او مصيبت كښې اچوي

سهولت ته د قرآنى آيت اشاره:- ددې طرف ته د قرآن عظيم دا آيت مبارك اشاره كوي
 «الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ سَمْعًا مَعْرُوفًا وَتَرْتِيْنًا حَسَانًا وَلَا يُحِلُّ لَكَرَّانٍ تَأْعُدُ وَامِنَا اَنْتُمْ مَوْحُشٌ شَيْئًا اِلَّا
 اَنْ يَخْلُصَ اِلَا يَفْعَلُ حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ عَفَتْهُ اَلَا يَفْعَلُ حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا
 تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَبِئْسَ الظَّالِمُونَ» فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا يُحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ أَنْ يَكْفُرَ زَوْجًا
 غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ تَشَاءَا أَنْ يَفْعَلَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يَنْهَوْنَهَا لِقَوْلِهِ

يَقُولُونَ: «وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَنَّكُمْ أَمْلَاقُهُنَّ فَامْكُرُوا لَهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَعْرِضُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ بِفِرَاقٍ يُبْغِضُهُنَّ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَقْدِرُوا أَنْتُمْ أَنْ تَبْلُغُوا فِيهَا حُكْمًا» استهزاء او توقیف هم دغه دی چه یوسری د الله تعالی د حکم نه بې پرواهي او بې رخی او کړی په دې وجه نسی کریم د غضب په حالت کښې او فرمائیل (المحب بکتاب الله عزوجل، او هم د دې جملې د وجې نه یوسری عرض او کړو چه یا رسول الله! آيازه هغه قتل نه کړم؟ دې صاحبی او گنډل چه کوم سړې قرآن پورې توقیف کوی هغه کافر کیږی لهذا د هغه قتل کول پکار دی حالانکه د حضور اکرم دا اشاره د زجر توبیخ او تغلیظ او تشدید د پاره وه د امت د علمو په دې باندې اتفاق دې که یوسری خپلې ښځې ته او وویل (انت طالق ثلاثا) نو درې طلاق به واقع شی اهل ظواهر په دې خبره کښې اختلاف کوی. دا مسئله ورسره حدیث کښې راروانه ده

[۲۲۹۲] د دریو طلاقو مسئله

۳۷۳- (۱۹) (۱) وَ عَنْ مَالِكٍ بَلَّغَهُ [۲] أَنَّ جُلًّا قَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ: إِنِّي طَلَقْتُ امْرَأَتِي مِائَةَ تَغْلِيْفَةٍ [۳] فَمَاذَا تَرَى عَلَيَّ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: [۴] طَلَقْتَ مِنْكَ بِثَلَاثٍ، وَسَبْعَةٌ وَتَسْعُونَ أَتَّخَذْتَ بِهَا آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا. رَوَاهُ فِي الْمَوْطَأِ.

توجه: [۱] او حضرت امام مالک رحمته الله راوي دی چې هغه ته دا حدیث ورسیدلی. [۲] چې یو سړی حضرت عبدالله ابن عباس رضی الله عنه ته اوویل چې ما خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړې دي. [۳] په دې باره کښې ته څه وایي؟ (یعني آیا زما په ښځه طلاقونه لویدلی دی که نه؟) حضرت ابن عباس رضی الله عنه ورته وفرماییل [۴] چې هغه ښځه د درې طلاقه په ذریعه ستا نه جدا شوه. او، (۹۷)، طلاقونه چې باقی پاتې شو، د هغه په ذریعه تا (گویا، د الله تعالی جبار په آیاتونو مزاق وکړي، (موطأ).

تصحیلات:

قوله: طَلَقْتَ مِنْكَ بِثَلَاثٍ.. الخ:

قال الله تعالى ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جِلْدَ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَهُ زَوْجًا غَيْرَهُ ﴾ (البقرة ۲۳۰). قال ابن عباس طلقت منك بثلاث یعنی حضرت ابن عباس رضی الله عنه سوال کونکی په جواب کښې او فرمائیل چه په دریو طلاقو ورکولو سره ستا ښځه تانه جدا شوه

د درې طلاقو په واقع کېدو مذاهب:-

دویمه مسئله چه کومه ډیره زیاته اهمه او معرکه الاراء ده هغه د درې طلاقات د وقوع مسئله ده. یعنی که یوسری په یوه کلمه سره درې طلاقه ورکړی، یا په یو مجلس کښې درې طلاق ورکړی نو آیا دا واقع کیږی او که نه؟ او که واقع کیږی نو یو واقع کیږی که

درې (۱) نوبه دې باره کښې درې مذهب دی :

- ① شیعه جعفریه دامسلك دې چې د درې طلاقو وركولو په صورت كښې یو طلاق هم نه واقع کیږی . (۲) او حجاج بن ارقطه او ابن مقاتل ته هم دا قول منسوب دې (۳)
- ② د بعضو اهل ظاهر او علامه ابن تیمیه ، علامه ابن القيم ، اود عكرمه وغيره مسلك دا دې چه په دې سره یو طلاق واقع کیږی ، او خاوند ته به د رجعت اختیار وی . (۴) زمونږ په زمانه كښې غیر مقلدین هم په دې ټینگ دی

③ جمهور فقهاء او علماء امت او انعمه اربعه فرمائی چه درې طلاقه كه هغه په یو طهر كښې وی یا په جدا جدا طهر كښې وی یو مجلس كښې وی یا په جدا جدا مجالس كښې وی . حالت حیض كښې وی یا طهر كښې وی د دریو طلاقو الفاظ یو خانی وی یا جدا جدا الفاظ وی په هر صورت كښې هم درې طلاقونه واقع کیږی د جمهورو فقهاؤ او تابعین په حق كښې د قرآن او حدیث قطعی نصوص نه اود صحابه كرامو او تابعینو د فیصلو سره په دومره زیات مقدار كښې دلائل موجود دی چه دهغې د رایو خانی كولو نه یو پوره كتب لیکلې كیدې شی دلته یوڅو دلائل پیش كولې شی :

مشترک خبره :- خوږه مذكوره درې واړو مذاهبو كښې دا خبره مشترك ده چه كه درې طلاقه په درې مختلفو طهرونو كښې وركړې شی نو دا د ټولوپه نزد واقع کیږی ، نو د داسې ښځې په مغلظه كیدو كښې د چا هم اختلاف نشته ، تردې چه اهل ظاهر هم او روافض ددې د وقوع قائل دی .

په پاکستانی عالی قوانینو كښې د درې طلاقو حكم :- خوزمونږ په ملك چه كوم عائلی

(۱) په ظاهره دا حكم دمذخول په صورت كښې دې ، گڼنې كه ښځه غیر مدخول بها وی نوبه داسې صورت كښې دا حنا فوږه نزد تفصیل دې ، او هغه دا چه كه خاوند به یو كلمه سره درې طلاقه وركړی وی مثلاً اوواني انت طالق ثلاث نوبه داسې صورت كښې به صرف د یو طلاق سره بانه شی . اود نورو دوه طلاقو دپاره به همدومحل پاتې نه شی ، او گورنئ مדיا به (ج ۲ ص ۳۷۱) فصل فی الطلاق قبل الذخول ۱۲ مرتب)) .

(۲) كما جزم به العلى الشعی فی شرائع الاسلام (ج ۲ ص ۵۷) كذا فی التكملة (ج ۱ ص ۱۵۳) . قال الشیخ ابن الهمام رحمه الله : فمن الاسمية لا یقع بلفظ الثلاث ولا فی حالة الحیض . فتح القدیر (ج ۳ ص ۳۲۹) باب طلاق السنة ۱۲ مرتب)) .

(۳) كما حكاه النووی فی شرح المسلم (ج ۱ ص ۴۷۸) باب طلاق الثلاث " دحجاج بن ارقطه اود محمد بن اسحاق دویم روایت ددریم مذهب مطابق د یو طلاق رجعی واقع كیدودې . حواله مذکور ۱۲۵ م)) .

۴) یوبل څلورم مذهب هم ذكر شوې دې چه دمذخول بهایه صورت كښې درې طلاقه اود غیر مدخول بهایه صورت كښې یو طلاق به واقع وی . كما فی فتح القدیر (ج ۳ ص ۳۲۹) د اخلورم مذهب ابن القيم بعض اصحابو د ابن عباس رضی الله عنهما اود اسحاق بن راهویه په منسوب كړې دې ، كما فی زاد السعاد (ج ۲ ص ۲۴۸) فصل واما السالة الثانية (وراجعها لتفصیل المذاهب . وانظر الفتی (ج ۷ ص ۱۰۴ و ۱۰۵) بوطلفها ثلاثا وشرح النووی علی صحیح مسلم (ج ۱ ص ۴۷۸) ۱۲ م)) .

قوانين نافذدی دې کښې دا ونيلې شوی دی چه په درې طهرو باندې متفرق درې طلاق وړ کولوسره هم درې به نه واقع کيږي ، بلکه يو به واقع وي او د تغليظ صورت ددې عائلي قوانينوپه بناء صرف دا دې چه خاوند يو طلاق ورکړی او رجوع اوکړی بيا طلاق ورکړی او بيا رجوع اوکړی او بيا طلاق ورکړی .

ظاهره ده چه مذکوره صورت په امت کښې ديو فرد هم مسلک نه دي ، د دې وجې چه کوم خلق د دې عائلي قوانينوپه تائيد کښې ابن قيم رحمته الله عليه ، ابن القيم رحمته الله عليه ، يا اهل ظاهر پيش کړی د دوی دا عمل په هيڅ قسم صحيح نه دي .

د اول فريق اول دليل :- ① د مشکاة حديث نمبر (۳۴۸) د حضرت ركانه رحمته الله عليه روايت د دوی مستدل دي چه هغه د نبی كريم په زمانه کښې ښځې ته (په بته) سره طلاق ورکړې وو مگر نبی كريم هغه ته د رجوع کولو اختيار ورکړې وو معلومه شوه چه په يو مجلس کښې درې طلاقه ورکول هم يو طلاق رجعی واقع کيږي ځکه چه ركانه رحمته الله عليه رجوع اوکړه اونبى كريم انکار اونه فرمائيلو او د (بته) په الفاظوسره درې طلاقه ورکولې شى د ركانه رحمته الله عليه په روايت کښې بعضې روايانوداهم نقل کړی دی چه هغه د ثلاثا په الفاظ سره درې طلاقه ورکړې وو او بيا هم نبی كريم د رجوع کولو حکم ورکړې وو معلومه شوه چه په يوځانې درې طلاقه په حقيقت کښې هم يو وي .

د اول فريق د اول دليل جواب :- د دې حديث په متن کښې ډير اضطراب دي بعضې رواياتوکښې راغلی دی چه حضرت ركانه رحمته الله عليه د ثلاثه لفظ سره طلاق ورکړې وو بعضې کښې راغلی دی چه هغوی د البته لفظ د طلاق دپاره استعمال کړې وو او د بعضې رواياتونه معلوموي چه حضرت ركانه رحمته الله عليه يو طلاق ورکړې وو چنانچه نيل الاوطار ج ۶ ص ۲۴۱ کښې ددې تفصيل موجود دي په دې وجه امام بخاري رحمته الله عليه د حضرت ركانه رحمته الله عليه حديث ضعيف گرځولي دي او امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه ددې حديث ټول طرق ته ضعيف ونيلى دی علامه ابن عبدالبر رحمته الله عليه هم دا روايت ضعيف گرځولي دي د سنن ابوداؤد شريف په ډيرو طرقو سره معلوموي چه ددې حديث په سند کښې هم اضطراب دي امام ابوداؤد رحمته الله عليه په دې روايت کښې د بته په لفظ سره طلاق ورکول صحيح او راجح گرځولی دی او د ثلاثه الفاظ نى مرجوح او غير اصح گرځولی دی (ابوداؤد ج ۱ ص ۲۹۸) د حضرت ركانه رحمته الله عليه روايت که صحيح هم وي او په دې کښې څه اضطراب هم نه وي بيا هم ددې مطلب بالکل واضح دي چه د البته لفظ د کنائى الفاظونه يو لفظ دي او په الفاظ کنائى کښې د ټول په نيز ددغه الفاظو د استعمالونکى د نيت اعتبار به کيږي هم دغه وجه ده چه د حضرت ركانه رحمته الله عليه نه نبی كريم صلوات الله عليه بار بار حلفيه بيان اخلى چه په دغه الفاظوسره ستا څه اراده کړې وه هغه جواب ورکړو چه ما د يو طلاق اراده کړې وه نو هله نبی كريم د يو طلاق

فیصله او فرمانیله او بنسخه نی ورته واپس کره که چری حضرت رکانه علیه السلام ونیلی وی چه ما د دریو طلاقو اراده کری وه نورسول الله صلی الله علیه و آله به خامخا فیصله کوله چه اوس د رجوع گنجانش نشته دې خکه چه د دریو طلاقونه پس د رجوع حق نه پاتې کیږی که چری درې طلاقه د رسول الله صلی الله علیه و آله په نیزهم یو وی نو د حضرت رکانه علیه السلام نه باربار په قسم سره د یو طلاق د اقرار اخستو څه ضرورت وو هغوی به صفا صفا فرمانیل چه که د یونیت نی کری وی او که د دریو نیت نی کری وی خو طلاق هم یو دې د دریو به هدو سوال نه پیدا کیږدو که چری دا نصاب په نظر سره او کتلی شی نو د حضرت رکانه علیه السلام روایت د غیر مقلدینو دلیل نه جوړیږی بلکه د جمهور فقهاو دلیل جوړیږی خکه چه غیر مقلدین خووانی چه د دریو نیت څوک او کری یا د دریو صریح الفاظ استعمال کری طلاق صرف هم یو واقع کیږی حالیکه د حضرت رکانه علیه السلام په روایت کښې د یو او دریو د فرق ښکاره کولو د پاره بار بار د هغه نه پوښتنه کیږی شارحین حدیث د حضرت رکانه علیه السلام د حدیث متعلق لیکلی دی چه په دې کښې د ثلاثا الفاظ کومو راویانو استعمال کری دی هغه په حقیقت کښې روایت بالمعنی دې او هغوی د بته په لفظ سره د دریو طلاقو مفهوم اخذ کولو سره د ثلاثا الفاظ نقل کړل گنی په اصل روایت کښې صرف د البته لفظ دې لکه څنگه چه د ابو داود نه معلومیږی

د بول فریق دویم دلیل :- (۲) د مسلم شریف دا روایت دې د کوم الفاظ چه دادی .وعن ابن عباس رضی الله عنهما قال کان الطلاق علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم وای بکروستین من خلافة عمر طلاق الثلاث واحدة فقال عمر بن الخطاب ان الناس قد استعجلوا فی امرکانت لهم فیہ اناة فلو مضاهاه علیه فامضاه علیهم | مسلم ج ۱ ص ۴۷۸ |

توجه حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی چه د حضور اکرم صلی الله علیه و آله او ابوبکر صدیق رضی الله عنهما په زمانه کښې او د حضرت عمر رضی الله عنه د خلافت د شروع دوو کالو کښې به درې طلاقه یو وو او د دې نه پس حضرت عمر رضی الله عنه او فرمانیل چه خلقو په دې کار کښې تادی او کره په کوم کښې چه د هغوی د پاره سهولت وو نو که مونږ به هغوی باندې درې طلاقه نافذ کړو نو دا به بهتروی نو په هغوی باندې درې طلاقه نافذ کړې شو د استدلال طرز داسې دې چه د نبی کریم او صدیق اکبر رضی الله عنهما په زمانه کښې به درې طلاقونه یو طلاق شمیرلې کیدو درې طلاقونه درې ګرځول د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه فیصله ده مونږ ته د قبوله نه ده بلکه د حضور اکرم او صدیق اکبر فیصله قبولول پکار دی

د بول فریق د دویم دلیل جواب :- علامه نووی رحمته الله علیه چه د دې حدیث کوم مطلب بیان کړې دې هغه د شارحین حدیث متفق فیصله ده ټولوله پکادی چه د حدیث هم هغه مفهوم خپل کری کوم چه شارحینو بیان کړې دې د علامه نووی رحمته الله علیه د کلام خلاصه داده چه

حضرت اکرم په مبارکه زمانه کېنې د خلقو عادت داسې ووچه د یو طلاق د تاکید دپاره به یی نور دوه الفاظ ونیول لکه په انت طالق طالق طالق کېنې په رومبی خل یو طلاق ورکول به مقصود وو هم ددې د تاکید دپاره به یی دویمه او دریمه کلمه ونیوله درې طلاقه ورکول به عادت وو او نه رواج وو لیکن د روستو زمانې خلقو دا کلمه درې خل ونیول د دریو خلود طلاق ورکولو دپاره شروع کړه

ه عمر فاروق رضي الله عنه فیصله: - په دې باندې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او فرمائیلي چې وس خلق دا تاکیدی سهولت هیڅه وی او د دریو خلو طلاق ونیولو نه تاکید نه بلکه د ستیناف اراده کولو سره درې طلاقه ورکوی لهذا اوس به دې ته هم درې ونیولې شی بدستنی چې حضرت عمر رضی الله عنه څه شرعی حکم نه دې بدل کړې بلکه د خلقو عادت د خلقو فعال او اعمال او د خلقو د عرف او دستور بدلیدو سره یی حکم بدل کړې دې لکه چې د حکم د نبی کریم په زمانه کېنې هم داسې ووکه د خلقو عادت د فاروقی دور د عادت په شان وې خو هغه وخت غالب عادت هم د یو طلاق وو او شاته دور کېنې غالب عادت د دریو طلاقو شو نو د دریو طلاقو واقع کیدو عام حکم یی ورکړو ځکه چې د دریو طلاقو په نیت باندې طلاق ورکول خود نبی کریم په زمانه کېنې هم درې طلاقه گنلې شو او عمر فاروق رضی الله عنه هم دغه د دریو حکم نافذ کړې دې.

د درې طلاقو په واقع کیدو اجماع: - علماؤ داهم لیکلی دی چې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د صحابه کرامو رضی الله عنه د مشورې نه پس دا حکم نافذ کړې دې او یو صحابی په دې باندې نکیرنه دې کړې لهذا په دې باندې د صحابه کرامو اجماع شوې ده غیر مقلدین حضرات سره ددې چې په ژبه باندې دانه وائی چې مونږ د صحابه کرامو یو فیصله نه منو ځوکه غور او کړې شی نو هغوی د خپل عمل نه ظاهره کړې ده چې هغوی د صحابه کرامو د اجماعی فیصلو پابندنه دی مثلاً شل رکعتنه تروایح کېنې دا حضرات په خپل عمل سره د صحابه کرامو اجماعی فیصله رد کوی په طلاق ثلاثه کېنې هم دغه صورت حال دې د جمعه دپاره په اذان کېنې دا حضرات وائی چې دا حضرت عثمان رضی الله عنه د خان نه جوړ کړې دې د حد خمر اتیا (۸۰) کور وکېنې او ددې په شان په ډیرو فیصلو کېنې دا حضرات د صحابه کرامو خبره رد کوی حالانکه نبی کریم فرمائیلي دی، **علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين**.

د اول فریق هريم دلیل: - ⑤ هغه ټول روایات د دوی مستدلان دې په کومو کېنې چې درې یا د دریو نه زیات طلاقونو ورکولو سخت معانعت راغلې دې او نبی کریم او صحابه کرامو په دې باندې د سختې غصې اظهار کړې دې

د ټول فریق هريم دلیل جواب: - معانعت او وعید په خپل ځانی باندې صحیح دې لیکن

د بومسوع کر دکولونه پس به ولې دهغې اثر نه مرتب کيږي؟ د جمهور امت نظريه داده که يو ممنوع کړچ په غلطنۍ سره او کړونود هغې اثر مرتب کيږي درې طلاقه په يوځنې ورکول سره ددې چه يوناخوبه عمل دي ليکن د دغه ناجائز قبيح او مکروه کار په کولوسره به ددې اثر خامخا پريوځي صحابه کرامو د دريو طلاقونه زيات طلاق ناخوبه گرځولي دي او سخته ناراضگي نې هم ښکاره کړي ده خود دې نه باوجود دې د سلو طلاقونه درې نافذ گرځولي دي يا په حالت دحيض کښې د ابن عمر رضي الله عنه طلاق نيسي کريم د خفگان او کراهيت نه باوجود نافذ کړو ددې قسم ډير مثالونه دي لهذا د دريو طلاقو په يوځنې ورکولو کراهت نه باوجود صحابه اوتابعين او جمهور امت دا درې منلوسره نافذ گرځولي دي د احتياط او انصاف تقاضا ده چه د جمهورو په مسلک باندې فتوى ورکړي شي

دويم طريقه لامل :- ① د قرآن کريم دا آيت د دوى مستدل دي **﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا مَحْلُ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِّ تَتَكِيمٍ زَوْجًا غَيْرَهُ ﴾** په دې آيت کښې دا خبره په يقينى اواجماعى توگه سره ثابت شوه چه په اسلام کښې د دريو طلاقو وجود شته او په دريو طلاقونوسره ښځه مغلفه جوړيږي او د دويم خاوند سره نکاح او حلاله نه بغير د زومبى خاوند د پاره حلال کيدې نه شي

② امام بخارى رحمه الله د بخارى شريف هم په دغه پورتننى صفحه کښې دا باب قائم کړې دي باب من اجاز الطلاق الثلاث، ددې لاندې امام بخارى رحمه الله د عويمر عجلانى رضي الله عنه د لعان اوږده قصه نقل کړې ده دهغې په آخره کښې دي **﴿ فطلقها ثلاثاً، بذر الدین عینی ﴾** فرماني چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله د عويمر رضي الله عنه درې طلاقونه نافذ او گرځول معلومه شوه چه درې طلاقه هم درې وي

③ امام بخارى رحمه الله بخارى شريف ج ۲ ص ۷۹۱ کښې د طلاق ثلاثه د پاره مستقل باب، باب من اجاز الطلاق الثلاث، ترلې دي او د قرآن کريم آيت **﴿ أَلْطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ مَقَامُكَ يَحْفَرُونَ وَأَنْتَ مِنْهُ بِأَخْسَنِ ﴾** نه نى استدلال کړې دي هغوى خو يا «مرتان» تشبيه د تکرير په معنى کښې اخستې دي چه مرة بعد مرة طلاق ورکول جائز دی په کوم کښې چه درې طلاقونه داخل دي يا هغوى اوسنۍ باحسان، نه استدلال کړې دي ځکه چه تسريع د پريخودلو په معنى کښې دي که دا پريخودل په يو طلاق سره وي يا په دريو طلاقوسره وي ټول دي کښې شامل دي

④ جمهورو د محمود بن لبید رضي الله عنه د روايت نه هم استدلال کړې دي چه د زير بحث حديث څخه وړاندې حديث نمبر ۲۲۷۷، لاندې تير شوي دي په کوم کښې چه دا الفاظ دي **﴿ طلق امرأته ثلاث تطليقات جميعاً ﴾** په کوم چه نى کريم سخت خفه شوي وو ليکن په دغه يو مجلس کښې په يوځاني درې طلاقه نيسي کريم او منل او داني يواونه گرځولو

④ ذبحاری شریف هم په دغه صفحه کښې د حضرت رفاعة د ښځې واقعه هم امام بخاری رحمه الله د دریو طلاقو په ثبوت او واقع کیدو باره کښې نقل کړې ده په دغه حدیث کښې د الفاظ دی (لاحق یتذوق عسلک وتذوق عسلته، یعنی ته دخپل خاوند طرف ته ترهغه وخته پورې رجوع نه شې کولې ترکومې چه ته د دغه نوی خاوند خوند وانخلي او هغه سنا خوند وانخلي دا روایت صاحب مشکوة هم صفحه ۲۸۲ باندې نقل کړې دې لیکن په هغې کښې دا الفاظ دی (لاحق یتذوق عسلته وتذوق عسلتک،

⑤ زیر بحث حدیث نمبر (۳۲۳) هم د دوی مستدل دې په کوم چه مشکوة کښې د موطا امام مالک په حواله سره د ذکر کړې شوې دې لکه چه دا د عبدالله ابن عباس رحمه الله د هغه سړی باره کښې فتوی ده چه درې طلاقه واقع شو او ۹۷ طلاقونه ستا په گناه کښې شامل شو

⑥ سنن نسائی (باب احلال المطلقه ثلاثاً)، کښې امام نسائی رحمه الله مختلف احادیث نقل کړې دی د کوم نه چه د دریو طلاقو واقع کیدل معلومېږي د حضرت ابن عمر رحمه الله یو روایت "نفاذ داسې دی (عن ابن عمر رضي الله عنهما قال سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن الرجل يطلق امرأته ثلاثاً فيتوجها الرجل فيغلق الباب ويرخي الست ثم يطلقها قبل ان يدخل بها لاحتل للال حتى يجامعها الاخر ا سنن نسائی ج ۲ ص ۱۰۱)

یعنی د نبی کریم نه د یو داسې سړی په باره کښې سوال او کړې شو چه مثلاً خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکوی او بیا دویم سړې هغې سره نکاح کوی او دروازه بند ولوسره پرده راښکته کړی خلوت صحیحه کوی لیکن د جماع نه وړاندې هغې ته طلاق ورکوی آې دا ښځه به د رومي خاوند د باره حلال شی؟ نبی کریم او فرمانیل چه ترکومې دا دویمه خوند هغې سره جماع نه وی کړې دا د رومي خاوند د باره حلال کیدې نه شی

⑦ د حضرت ابن عباس رحمه الله نه خود طلاق ثلاثه د واقع کیدو باره کښې بې شمیره اقوال نقل دی او د هغوی نه په گڼر تعداد کښې فتاوی مشهورې دی دا زیر بحث حدیث هم د حضرت ابن عباس رحمه الله حکم او فتوی ده چه په سلو طلاقو کښې په دریو باندې ښځه طلاقه شوه او په درې کم سلوسره په قرآن پاک پورې خندا او کړې شوه مصنف ابن ابی شیبه او سنن بیهقی کښې د حضرت ابن عباس رحمه الله ډیرې فتاوی نقل دی د کوم نه چه په واضحه توگه معلومېږي چه په یو خانی درې طلاقه واقع کیږي او ښځه مغضظه جوړېږي

⑧ د حضرت عبدالله بن مسعود رحمه الله یوه فتوی هم د دوی مستدل ده هغوی له د دوو کسانو باره کښې استفتاء راغلې وه چه یو خپلې ښځې ته سل طلاقه ورکړې وو او بل د ستورو د شمیر برابر ورکړې وو هغوی په جواب کښې او فرمانیل چه هغه ښځې د هغوی نه جدا شوې (بییهقی)

دغه شان يوسرى خپلې ښځې ته سل طلاگونه ورکړې و نو حضرت ابن مسعود رضي الله عنه په دې الفاظو سره فتوى ورکړه ، «بانت منك ثلاث وسائرهن معصية» ، مصنف ابن ابى شيبه ، يعنى په دريو طلاگونه سره ښځه جدا شوه او باقي ستا په گناه کښې داخل دى

دغه شان د ابن عمر رضي الله عنه فتوى ده ، «من طلق امرأته ثلاثا فقد عصي به وبانت امرأته» ، مصنف ابن ابى شيبه ، چاچه درې طلاکه په يوځانې ورکړل نو هغه د خپل رب نافرمانى او کره او د هغه ښځه د هغه نه جدا شوه . په بل روايت کښې دا الفاظ هم دى «لم تعمل له حق تنكح زوجا غيره» .

⑤ حضرت مجاهد رضي الله عنه د خپل استاذ حضرت ابن عباس رضي الله عنه يوه فتوى داسې نقل کړې ده : قال رجل لابن عباس طلقت امرأتى مائة قال تأخذ ثلاثا وگدا سبعا وتسعين ، «بيهقى» هم په دې مقام د حضرت سعيد بن جبیر فتوى هم په سنن بيهقى کښې نقل کړې ده هغوى فرمايلى دى که يوسرې خپلې ښځې ته درې طلاکه ورکړى نو ښځه به په هغه باندې حراميرى بهر حال د صحابه کرامو بې شميره فتاوى او بې شميره فيصلې موجود دى چه په يوځانې درې طلاکه ورکولو سره ښځه مغلظه کيدو سره جدا کيږي او د بل خاوند سره د نکاح اوجماع نه بغير د خپل خاوند د پاره حراميرى د سلف او خلف فقهاء په دې باندې متفق دى د صحابه کرامو او تابعينو په دې باندې اتفاق دې او د قرون وسطى علماء په دې باندې متفق ښکاري د غيرو او عجمو علماء په دې باندې اتفاق کړې دې د سعودى عرب د لويولو يو مفتيانو هم دغه فتوى ده د سعودى عرب قاضى القضاة شيخ بن باز رحمه الله د طلاکه ثلاثه په واقع کيدو باندې د فتوو نه علاوه يو کتاب هم ليکلى دى .

[۲۲۹۴] د الله تعالى په نزد طلاق يو خواب څيز دى

٢٢٩٤- (٢٠٠) (١) وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢] يَا مُعَاذُ مَا خَلَقَ اللَّهُ شَيْئًا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْعَتَاقِ، [٣] وَلَا خَلَقَ اللَّهُ شَيْئًا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَبْغَضَ إِلَيْهِ مِنَ الطَّلَاقِ». رَوَاهُ الدَّارَقُطْنِيُّ.

ترجمه: - [١] د معاذ بن جبل رضی الله عنه څخه روایت دې فرماني رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی ته ، او فرمائل [٢] معاذ الله تعالی په مخ د زمکې د غلام آزادولو څخه خوښ عمل نه دې پیداکړي [٣] والله تعالی په مخ د زمکې د طلاق څخه ناخوښه عمل نه دې پیداکړي تسهيلات: قوله: أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الْعَتَاقِ :

د عتاق د معنویت وجه: - د دې وجه داده چې عتاق سره يو انسان ته دهغه پیدائش او فطري حق ملاويږي اوده ته د غلامۍ نه نجات حاصلیږي کوم چې د انسان حیثیت سره د دې د مربې برابر دې

قوله **الْمُطَلَّاقُ** الْيَوْمَ **الطَّلَاقُ** :

طلاق مبعوضیت وجہ :- طلاق نہ مبعوض پہ دی وجہ و نیلی شوی دی جی یہ دی کنبی
بضع رحمی وی او الله ﷻ دصلہ رحمی حکم ورکری دی خو طلاق مبعوض ہلہ وی جی
کلہ بغیر د خہ حاجت شرعیہ نہ ورکری شی

تجرہ پہ مقابلہ کنبی پہ نکاح کولو افضلیت :- فناوی قاضی خان کنبی دی جی کہ جا
سرہ دومرہ مال نہ وی جی ہغہ د بنخہ مهر ادا کری او ددہ بنخہ مونخ نہ کوی نو ہغہ ہم
ددہ لائغہ جی دی ہغہ تہ طلاق ورکری شی د ابو حفص ﷻ قول دی جی کہ یو بندہ الله
ﷻ سرہ پہ دی حالت کنبی ملاقات کول کوی جی ددہ پہ ذمہ ددہ مهر وی نو ہغہ زم پہ
نزد ددی نہ زیات ماتہ دا خویش دی جی ہغہ یوی داسی بنخہ سرہ صحبت او کری کومہ
جی ہم و مونخ نہ کوی گویا دا حدیث الباب پہ دی خبرہ باندی دلالت کوی جی خلدہ
والی (گوشہ نشینی) اختیارولو نہ نکاح افضل دہ دا زمونہ دلیل دی (مرفاۃ
ص ۲۹۲ جلد ۲)

[۱۱] بَابُ الْمُطَلَّاقَةِ ثَلَاثًا

باب دہنی زنا تہ بارہ کنبی چہ درې طلاقہ ورکری شوی وی

خلاصۃ الباب :-

فیہ ستہ احادیث مشتملہ علی أربع مسائل:

- ① وجوب التحليل من الزوج الثاني للزوج الأول الطالق: ۱.
- ② اللعنة یاشرط التحليل فی النکاح: ۲.
- ③ حکم الإیلاء: ۳.
- ④ كون الکفارة واحدة فی الظهار بعد الوقوع وقبله: ۴، ۵، ۶.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۲۹۵] د حلالہ صحیح کیدل د دویم خاوند پر جماع کولو موقوف دی

rrrr- [۱] () عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «جَاءَتِ امْرَأَةٌ رَافِعَةَ الْقُرْظِيِّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

(۱) اخرجہ البخاری فی کتاب الشهادات / باب شهادة المختص (رقم ۲۶۳۹) وسلم فی کتاب النکاح / باب لا تحل المطلقة ثلاثا لمطلقها حتى تنكح زوجا غيره. وبطأها. ثم يفارقها وتنقض عدتها (رقم ۱۱۱ - ۱۴۳۳) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فيمن يطلق امرأته ثلاثا فيتزوجها آخر فيطلقها قبل أن يدخل بها (رقم ۱۱۱۸) والنسائي فی کتاب العیاء / باب: الطلاق للثی تنکح زوجا. ثم لا يدخل بها (رقم ۳۴۰۸) وابن ماجه فی کتاب النکاح / الرجل يطلق امرأته ثلاثا فتزوج فيطلقها قبل أن يدخل بها. أترجع إلى الأول (رقم ۱۹۳۲) ومالك فی الموطأ کتاب النکاح باب نکاح المحلل وما أشبهه (رقم ۱۷) واحمد فی المسند: ۴۲/۶

فَقَالَتْ: إِنِّي كُنْتُ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي قَبْلَ تَطَلُّقِي، فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَمَا مَعَهُ إِلَّا مِزْلُ هَذِيحَةِ الثَّوْبِ، فَقَالَ: أَتُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَيَّ رِفَاعَةَ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، فَقَالَ: لَا حَتَّى تَذُوقِي عُيْلَتَهُ وَتَذُوقِي عُيْلَتِكَ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱) بی بی عائشه رضی اللہ عنہا وایبی چہ (یوہ ورخ) د رفاعہ قرظی بنسخہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی حاضرہ شوه، ۲) او عرض یی وکړي، چہ زه د رفاعہ په نکاح کنبی وم. خو هغه ماته طلاق را کړي، او طلاقونه یی هم دري راکړل، ۳) نو ما د رفاعہ نه روسته. د عبدالرحمن ابن زبیر سره نکاح وکړه، لیکن عبدالرحمن د کپړي د خوندي په شان لري، یعني هغی بنسخي د شرم او حیا له مخه د عبدالرحمن نامردي یی کنایه د دې الفاظو په ذریعہ بیان کړه، چہ هغه د بنسخي قابل نه دی، ۴) حضور صلی اللہ علیہ وسلم د دې آوریډو سره، وفرمایل آیا ته بیا رفاعه رضی اللہ عنہا ته تلل غواړي؟ هغی عرض اوکړو چہ هو، ۵) حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چہ ته د هغه د رفاعه رضی اللہ عنہا سره دوباره نکاح نه شي کولی، د خو پورې چہ عبدالرحمن ستا مزه ونه څکی او ته د هغه مزه ونه څکی، (بخاري مسلم)

هل الكلمات: ① قَبْلَ تَطَلُّقِي: درې طلاقه نه یوځل راکړل ② هَذِيحَةُ الثَّوْبِ: د کپړي زونډې. کنایه ده د نامردي نه. ③ تَذُوقِي عُيْلَتَهُ: چمته دهغه گبین اوڅکي. کنایه ده د جماع د خوند اخستلونه

تسهيلات: قوله: هَذِيحَةُ الثَّوْبِ:

د نامردي غمغه کنایه: - دا د نامردي طرف ته اشاره ده بعضي رواياتو کنبی راغلی دی چہ عبدالرحمان اوونیل "انما الیهناش" یعنی زه خودا څنډلو سره ایږدم زه نامر د نه یم علمو تطبيق وړکړي دې چہ عبدالرحمان هم ربنسياه و نیلی دی مگر دا بنسخه ددې نه د زیات قوت خواشمند وه نو د هغې ونیل هم صحیح دی مگر هغې په تشبیه وړکولو کنبی ښه زور وړکړي دې او د کوندي بنسخي سره واده کولو کنبی دا خرابی لازم ده

د حدیث غمغه مستط مسائل: - ① حلاله یو حقیقت دې دکوم نه چہ انکار نه شی کولی او ددې خراب صورتونه به هم خراب وی لیکن ددې د وجود نه انکار خونه شی کیدي البته که چرې څوک سرې دې نکاح او حلاله ته د حلاله په ځای څه بل نوم تجویز کولو سره وړکوی نو د اصطلاحاتو په تغیر کنبی څه بخل نشته دې

② درې طلاقه هم درې واقع کیری

③ د زوج ثاني جماع کول ضروری دی او (حَتَّى تُنْكِحَهُ زَوْجًا غَيْرَهُ) (بقره ۲۳) کنبی صرف نکاح مراد نه ده بلکه وطی مراد ده حضرت سعید بن مسیب رضی اللہ عنہ اول صرف نکاح کافی گرځولي وه مگر روستود حدیث عسیله د وجې نه رجوع اوکړه ④ د حلاله نه بغیر د بنسخه د اول خاوند د پاره حلاله نه ده.

الفصل الثاني

[۲۲۹۶] په محلل او محلل له د حضور ﷺ د طرف نه لعنت

۳۳۰- [۲] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: [۲] «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمُحِلَّ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ۱) حضرت عبد الله ابن مسعود ؓ وايي [۲] چې رسول الله ﷺ په محلل او محلل له لعنت ويلي دي (دارمي)،
 حل الافات: ۱) الْمُحِلَّ: حلالونکې، زوج ثاني ته وائي ۲) وَالْمُحَلَّلَ لَهُ: د چادپاره چه حلالولي شي،
 زوج اول ته وائي

۳۳۱- (۱) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي عَبَّاسٍ وَعُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ.

ترجمه: ۱) ابن ماجه ؓ دا روايت د حضرت علي ؓ، ابن عباس ؓ او عقبه ابن عامر ؓ نه نقل کړي دي.

تجلیات:

قوله: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمُحِلَّ

د حلالې صورت: - چه یوسړی خپلې ښځې ته درې طلاقه ورکړل د عدت تیریدونه پس دا سړي دوباره دغه ښځې مطلقه مغلظه سره نکاح کول غواړی نو دا سړي اوس نکاح نه شی کولې او که دغه ښځې چرته بل چاسره نکاح اوکړه او هغه ورسره جماع هم اوکړه اوبیانی پخپله طلاق ورکړو نو د عدت تیریدونه پس دا ښځه د خپل پومبی خاوند دپاره حلالیږي دې ته حلاله وائي اودا د حلاله هغه جائز صورت دې د کوم ذکرچه قرآن کریم کښې «حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ» سره کړي شوي دې البته دا خبره د یاد ساتلو ده چه په دویم خاوند باندې څه لازم نه دی چه هغه دې طلاق ورکړی که چرې هغه طلاق نه ورکوی نو دا د هغه ښځه ده خو که هغه په رضا صلاح سره طلاق ورکړو نو په ښځه باندې عدت تیږول لازم دی بیان نکاح کولې شي

د حلالې مکروه تحریمی صورتونه: - لاتدې چې کوم صورتونه ذکر کولی شي دا ټول د حلاله مکروه تحریمی صورتونه دی ځکه چه دامقاصد نکاح منافي دی په نکاح کښې دوام وی او په دې کښې د عدم دوام شرط لگولي شوي دي

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب النکاح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء في المحل والمحلل له (رقم- ۱۱۲۰) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: إجلال المطلقة ثلاثا وما فيه من التغليب (رقم- ۳۴۱۶) واحمد في المسند: ۴۴۸/۱

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن كتاب النکاح/ المحلل والمحلل له (رقم- ۱۹۳۴)

- ① بنحې دغه شرط اولگولو چه د جماع نه پس به طلاق راکوي
- ② که چرې دويم خاوند شرط اولگولو چه د جماع نه پس به طلاق ورکوم
- ③ زوج ثاني د زوج اول سره پيسې مقرر کړې چه دومره پيسې به راکړي نو حلاله به کوم
- ④ زوج اول دغه شرط اولگولو چه د جماع نه پس به طلاق ورکوي

د شروط خلکي په صحت کښې مذهب:-

① د جمهور ائمه په نيز دا حلاله صحيح نه ده او د جماع نه باوجود دا بنسجه به د پرمېي خاوند د پاره حلاله نه وي ځکه چه دا شرط فاسد دی لهذا نکاح فاسد شوه نو حلاله صحيح نه شوه

② د احنافو په نيز دا فاسد شرائط به په خپله فاسد شي او نکاح په صحيح پاتې شي ځکه چه په شرائط فاسد سره عقد نکاح نه فاسد کيږي او کله چه عقد نکاح صحيح شوه نو حلاله هم صحيح شوه او بنسجه د زوج اول د پاره حلال شوه.

د اول فريق دليل:- زير بحث حديث کښې لفظ لَعْنُ نه دوی استدلال کوي چې دې کښې په محلل باندې لعنت ونيلى شوي دې معلومه شوه چې دا تحليل صحيح نه دي

د اول فريق د دليل جواب:- په دې روايت کښې لفظ د محلل په دې دلالت کوي چې حلاله صحيح کيږي ځکه چې محلل نه ورته ونيلى دي. که حلاله پرې نه صحيح کيده نو ولې به نه ورته محلل ونيلى

حلاله کونکې باندې د لعنت وجه:- په حلاله کونکي باندې لعنت ځکه کړې شوې دي چه د لعنت تعلق د حلاله هغه صورتونو سره دي کوم چه مکروه تحریمي دي هم د دغه صورتونو په رنې کښې په بعضې رواياتو کښې 'محلل' ته 'نفس مُستَعَار' يعنی د عاريت بکړې ونيلى شوې دي او په زير نظر حديث کښې په دې باندې لعنت کړې شوې دي

په محلل له د لعنت وجه:- په محلل له باندې لعنت ځکه کړې شوې دي چې د هغه مغلظه طلاق ورکولو سره دغه زوج ثاني د حلاله په هغه مکروه صورتونو کښې واچولو په دې وجه هغه هم د لعنت مستحق شو

خلاصه:- خلاصه دا چه که په حلاله کښې دغه مکروه صورتونه نه وي او په زبان حال او زبان قال سره په واضحه توگه د دغه ناجائز شرطونو اظهار نه وي نو فې نفسه حلاله د مواخذې قابل نه ده بلکه په بعضې ډيره مجبورني کښې د اجر قابل هم کيدې شي کله چه نيت د اصلاح احوال وي ځکه چه د قرآن په آيت کښې (عَلَى تَنكِحَتُنَّ مَأْتِرَةً) (سورت بقره ۲۳۰) هم يو عام مفهوم دي

د خلکي ممنوع او غير صحيح صورت:- علامه ابن همام رحمه الله فتح القدیر کښې د حلاله

منعوق او قابل ذلعت دا صورت خودلي دي چه مطلقه مغلظه بنخي خيل په خيله د مشرد اجازت نه بغير نكاح او كره نويه دي صورت كښي سره ددي چه دويم خاوند جماع هم او كړي دا حلاله صحيح نه ده او د زوج اول دپاره دا حلال كيدي نه شي او هم په دي باندې فتوى ده

[۲۲۹۸] دايلا مسئله

۲۲۹۸- [۳] (۱) وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: أَذْرَكْتُ بَعْضَةَ عَشْرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَلِمَةً يَقُولُ: يُوقِفُ الْمَوْلَى. رَوَاهُ فِي (شَرْحِ السَّنَةِ).

ترجمه: ۱) او سليمان ابن يسار (تابعي) وايي چې ما د رسول الله ﷺ لس، بلکه د دي نه هم زيات صحابه (رضي الله عنه) ليدلي دي، چې هغوی ټولو به دا فرمايل، چې ايلا کونکي دي ايسار کړل شي، (شرح السنه)

هل اللغات: ۱) بَعْضَةُ عَشْرٍ: لسو نه زيات. ۲) يُوقِفُ: ايسارولې به شي. پابند کولې به شي ۳) تَطَقُّفٌ: ايلا کونکي

تفهيمات:

قوله: يُوقِفُ الْمَوْلَى:

د موهلي حصارولو مفهوم: -يعنی ايلا کونکې به حصارولې شي رابندولې به شي او هغه به ددي پابند کولې شي چه تا کله ايلا کړي ده نواوس د څلورو مياشتو نه پس وطی کولو سره د بنخي طرف ته رجوع او کړه يا طلاق ورکړه که چېرې هغه داسې نه کوی نو هغه به قيد کولي شي او په جيل کښي به اچولې شي دا ددي جملې ظاهري مطلب دي کوم چه د جمهورو موافق دي

د ايلالغوی: -په لغت کښي ايلاء قسم ته وائی

د ايلالاصطلاحی تعريف: - په اصطلاح کښي ايلادې ته وائی چه يوسړي داقسم اوخوړی چه هغه به څلورو مياشتو يا ددي نه زيات پورې خپلې بنخي سره جماع نه کوی دا ايلاده د ايلال حکم: - که دي سړي په څلورو مياشتو کښي دننه خپلې بنخي سره جماع او کړه نو ايلاء ختمه شوه داسې حاث شواوس به د قسم كفاره ادا کوی

د څلورو مياشتو تيريدو نه پس د طلاق واقع کيدو په کيفيت کښي مذاهب: -

۱) که څلور مياشتې تيرې شوې اوده رجوع اونه کړه نو د جمهور په نيز څلور مياشتې تيريدونه پس به پخپله طلاق نه واقع کيږي بلکه ايلاکونکی ته به ونيلی شي چه يا خپلې بنخي طرف ته رجوع او کړه يا دي ته طلاق ورکړه که چېرې هغه نه طلاق ورکوی اونه رجوع کوی نو قاضی به دي په قيد کښي واچوی دي دپاره چه هغه دي يا طلاق ورکړي يا دي

رجوع اوکری خوکه دې ضدی ظالم هیڅ هم اونه کرل بلکه انکارنی اوکړو نو دې وخت کښې به قاضی دده په ځانی شی او هغه به طلاق ورکړی یعنی په دواړو کښې به د جدا کیدو حکم اوکړی کوم چه یو طلاق باندې

② د احنافو په نیز به د دغه مودې په تیریدو سره به پخپله یو طلاق بانن واقع شی د قاضی د تفریق هیڅ ضرورت نشته دې اونه به دا سړي په طلاق ورکولو یا په رجوع ورکولو باندې مجبورولی شی

د اول لړۍ دليل: - مذكوره روايت په ظاهره د دوی مستدل دې څكه چه ايلاكونكي ته د څلورو مياشتو نه وړاندې په رجوع يا طلاق باندې نه شی مجبورولې معلومه شوه چه د څلورو مياشتو موده تيريدونه پس دامعامله كول دي كه په موده تيريدوسره طلاق بيا واقع كيدې نو د (يوقف المولي) څه ضرورت وو؟

داول فریق د دلیل جواب:- دلته د قاضی د فیصلې هیڅ ضرورت نشته دې ځکه چې ایلا یوه ذاتی معامله ده کورنۍ ده ددې قاضی او د هغه عدالت سره هیڅ کار نشته دې د قاضی مداخلت په لعان کښې وی په ایلا کښې نه وی لهذا جمهورو چه دلته د قاضی تفریق ته ضروری ونیلي دی ددې هیڅ ضرورت نشته دي.

دویم فریق دلیل :- دا آیت د دوی مستدل دې (لَّذِینَ یُؤْتُونَ مِنْ لَدُنْهُمْ تَرْتَبًا أَفْهَرُ قَبْلَ أَنْ تُؤْتُوا) وَأَنْ عَزُمُوا الْقُلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِیعٌ عَلِیمٌ (سورت بقره ۱۰۲۶)

د آيت نه د دوؤ خبرو معلوميدل :- ① د آيلاکم نه کم موده څلور مياشتې ده ددې نه په کمه موده کښې به ايلان نه کيږي بلکه صرف قسم به وي.

⑤ خلور میاشتی تیریدونه پس یو طلاق بانن واقع کیږي ځکه چه آیت وائی که چرې ایلا کونکی خلور میاشتی کښې دننه رجوع اونه کړه نوهغه هم د طلاق اراده او کړه اود د اَوَان عَزْمَوُ الطَّلَاقُ انه احنافوپه ځانی استدلال کړي دي

دویم فریق دوم دلیل ۱- ۷ د آخنافوذ مسلک مطابق لوئی لوئی صحابہ کرام لکه حضرت عثمان رضی اللہ عنہ حضرت علی رضی اللہ عنہ او حضرات عبادلہ ثلاثہ یعنی حضرت عبداللہ بن مسعود او عبداللہ بن عمر او عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہم تولو فرمانیلی دی چه د ایلاذ مودی خلورو میاشتو تیریدوسره په بنخه باندی یو طلاق بانن واقع گیری.

په ایلا کښې د رجوع دوه صورتونه: - ① په ایلا کښې د رجوع کولو یوه طریقه خو خپلې
نښې سره جماع کول دی دا رجوع بالفعل دی

② دویمه طریقه په ژبه سره د رجوع کولود کوم ته چه رجوع بالقول ونیلی شی

[۲۲۹۹] د ظاهر حکم

۲۲۹۹- (۳) [۱۳] (۱) عَنْ أَبِي سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ سَلْمَانَ بْنَ صَخْرٍ - وَقَالَ لَهُ: سَلَمَةُ بْنُ صَخْرٍ الْبَيَّاضُ -
[۲] جَعَلَ امْرَأَتَهُ عَلَيْهِ كَقَطْرِ آبٍ حَتَّى يَمُوتَ رَمَضَانَ، [۳] فَلَمَّا مَضَى نَصَفَ مِنْ رَمَضَانَ وَلَمْ عَلَيْهَا لَيْلَةٌ، [۴] فَأَتَى
رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَغْنَى رَقِيَّةٌ،

توجه: [۱] او حضرت ابوسلمه [۲] وایي چې (یو صحابي) سليمان [۳] ابن صخر چې هغه
ته سلمه ابن صخر بیاضی و نیل کبیری، [۴] خپله ښځه د خان د پاره د خپلي مور د شا په شان
وگرخوله، [۵] تردې چې رمضان ختم شی (یعني هغه ښځې ته دا اوویل چې د رمضان تر
ختمیدو ته په ما زما د مور د شا په مثل یې، گویا دغه شان هغه خپله ښځه د رمضان تر
ختمیدو په خپل خان حرامه وگرخوله، خو اوس لانیسم رمضان تیر شوی وو، چې یوه شپه یې
د خپلي ښځې سره صحبت وکړي، [۶] بیا (چې سحر شو، نو) هغه د رسول الله [۷] په
خدمت کښې حاضر شو، او دا واقعې یې ورته بیان کړه، حضور [۸] ورته وفرمایل چې یو
غلام آزاد کړه.

[۹] قَالَ: لَا أَجِدُهَا قَالَ: فَصُمُّ شَهْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ، [۱۰] قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ، قَالَ: (أَطْعِمُ بَيْنَيْنِ مَكِينًا): قَالَ: لَا
أَجِدُ، [۱۱] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِفَرْوَةَ بِنْتِ عَمْرِو (أَعْطِيهِ ذَلِكَ الْعَرَقَ): [۱۲] وَهُوَ مِثْلُ يَأْخُذُ
خَمْسَةَ عَشَرَ صَاعًا أَوْ يَسْتَعَا (لِيُطْعِمَ بَيْنَيْنِ مَكِينًا): «: رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱۳] هغه عرض اوکړو چې زه د دې استطاعت نه لرم، حضور [۱۴] ورته وفرمایل چې
دوې میاشتي پرله پسې روژې ونیسه، [۱۵] هغه عرض اوکړو چې د دې طاقت هم راپه کښې
نشته (حکم خداوندی خو دا دي چې دوه میاشتي مسلسل داسې روژې ونیول شی، چې په
هغه میاشتو کښې د جماع نه کله پرهیز وشي، او زه د خپل جنسي هیجان په وجه تر دومره
ورخو د جماع نه منع کیدی نشم، حضور [۱۶] ورته وفرمایل چې په شپیتو مسکینانو
طعام وخوره، هغه عرض اوکړو چې زه د دې هم استطاعت نه لرم، [۱۷] بیا حضور [۱۸] یو بل
صحابي فروه ابن عمرو [۱۹] ته وفرمایل چې ده ته د خورماوو هغه عرق ورکړه، چې یو
سری راوړي وو، چې په شپیتو مسکینانو یې وخوري [۲۰] او عرق د خورماوو د پانو نه
جوړي شوی توکري ته وایي، چې په هغه کښې پنځلس یا شپاړس صاع یعنی تقریباً ۱۱۲
۵۲ سیره یا ۵۶ سیره کجوري راځي، (ترمذي،

هل اللغات ① العرق: توکري، بوجن، ② مِثْلُ: پیمانه، صاعاً: یو خاص پیمانه چه په دې
کښې تقریباً ۱۱۲ ۵۲ سیره یا ۵۶ سیره کجوري راځي.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في كفارة الظهار
(رقم ۱۲۰۰)

۳۸۰- (۷) وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالذَّارِمِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ «عَنْ سَلَمَةَ بْنِ هَظْرٍ نَحْوَهُ» (۲) قَالَ: كُنْتُ امْرَأًا أُصِيبُ مِنَ النِّسَاءِ مَا لَا يُصِيبُ غَيْرِي». (۳) وَفِي رِوَايَتِهِمَا - أُغْنِي أَبَا دَاوُدَ وَالذَّارِمِيُّ -: «(۴) فَأَطْعَمُوا سَقَامِي ثُمَّ بَيْنَ سِتَيْنِ وَسِتِينَ».

ترجمه: (۷) و ابو داؤد، ابن ماجه او دارمي دا روايت د سليمان ابن يسار نه او هغه د سلمه ابن صخر (۲) نه داسې نقل کړي دي، (۲) چې په هغه کښې د حضرت سلمه (۳) دا الفاظ هم دي، چې ما به د خپلو ښځو سره دومره قربت کولی، چې هيڅ سړی به زما برابر قربت نه کولی (نو د جنسي هيچان د دومره زياتي غلبې په وجه زه د خپلې ښځې سره د صحبت کولو نه منع نه شوم)، (۳) او دې دواړو يعنې د ابو داؤد او دارمي په روايت کښې دا الفاظ دي، چې حضور (۴) په شپيتو مسکينانو د خوړلو په ځای، دا و فرمايل چې په شپيتو مسکينانو يو وسق کجوري وخوړه

هل اللغات: ① أُصِيبُ مِنَ النِّسَاءِ: ښځو ته به رسيدم. کنايه ده د جماع نه. ② وَتَقَا: يو خاص پيمانه چه د شپيتو صاع برابر وی

تسهيلات:

قوله: كَثُرَ أَيْ:

د مشكاة د نسخو اختلاف: - د مشكاة شريف په بعضې نسخو کښې «باب المطلقه ثلاثاً» نه پس وفيه ذکر الظهار والايلاء، الفاظ عنوان کښې ذکر دی. هم په دې وجه په دې باب کښې د ايلاء حديث هم دې او د ظهار احاديث هم راغلي دي يا ايلاء او ظهار هم د طلاق يوقسه دې په دې وجه د طلاق د ابوابو په ضمن کښې ذکر کړې شو

قوله: كَثُرَ أَيْ:

د ظهار تعريف: - ظهار هغې ته وائی چه يو سړې خپلې ښځې ته يا دهغې د بدن اهم او مشهوره حصه خپل محرمات ابدیه د بدن هغه حصې سره تشبيه ورکړی د کومې حصې طرف ته چه د هغه د پاره کتل حرام وی لکه چه خپلې ښځې ته داسې اووانی چه ته په ما باندې لکه زما دمور د شا په شان حرام نئ يا ستا سړ يا خيته زما دمور د خيته په شان ده

د ظهار حکم: - ددې الفاظونه پس دغه ښځې سره جماع کول او ښکلول او نيز دې کيدل ټول حرام دی او که هغه چرته د ظهار کفار ادا کړی بيا به جماع جائز شوی د ظهار کفار ادا کولو نه مخکښې که چرې هغه جماع او کړه نو په هغه باندې استغفار لازم دي صرف هم هغه د ظهار کفار به ادا کړی نوره څه جرمانه به نه راځی البته د کفار ادا کولو نه مخکښې دوباره دې جماع نه کوی

قوله: خَشِيَ تَخَشُّعَ رَمْضَانَ:

ه ظہار موقت حکم: - دې جملې نه معلومه شوه چه موقت ظہار جائز دې او کله چه مقررہ وخت تیرشی نو ظہار به باطل شی ابن ہمام رحمۃ اللہ علیہ فرمائیلى دى چه کوم سړى د یومعین وخت د باره ظہار او کړو، مثلاً داسې اوونیل چه د رمضان پورې ظہار دې نودا قید لگول صحیح دى او د وخت تیریدو سره به ظہار باطل شی

قوله: أَطْفِئِ بَيْنَ مَنِكَبَيْتَا:

ه ظہار په کفارہ کښې توقيب: - د ظہار به کفارہ کښې دا ترتیب دې

① چه اول خو غلام آزادول متعین دى

② که چرې غلام نه وى نو شپيته ورځې به روژې ساتي

③ که چرې روژې نه شی ساتلې نو بيا به په شپيتو مسکینانو باندې خوراک کوى

په دې درې وارو صورتونو کښې د دې کفارو ادا کولو نه وړاندې جماع کول حرام دى يعنى د غلام آزادولونه وړاندې د روژو پوره کولونه مخکښې او شپيتو مسکینانو ته د طعام ورکولو نه وړاندې جماع کول حرام دى که چرته د دې کفارو ادا کولو نه وړاندې نې جماع او کړه نو کفارہ پرې دوباره نه لازمیږي البته استغفار کوى او د الله تعالى نه به معافى غواړي

اشکال: - شپيتو مسکینانو ته ۱۶ صاع کهجورې کفارہ کښې ورکړې دې حالته که د فقه په کتابونو کښې ليکلې دى چه که کهجورې ورکول وى نو هر مسکين ته به د صدقه فطر په اندازه برابر ورکوى په دې حساب خو شپيته صاع کهجورې کيدل پکار دى؟

د اشکال درې جواونه: - ① رسول الله ﷺ حضرت سلمه رضي الله عنه ته او فرمانيلى چه دا کهجورې په مسکینانو باندې خرچ کړه ددې مطلب دا نه وو چه پوره کفارہ هم دغه وه بلکه مطلب دا وو چه خومره کهجورې موجود دى هغه تقسيم کړه او باقى د خپل طرف نه يوځانې کړه

② هم په دې روايت کښې د ابو داؤد او دارمى په حواله سره د يوسق ذکر موجود دې اووسق د شپيتو صاع وى نواوس هيڅ اشکال باقى پاتې نه شو ځکه چه دغه سړى ته لکه چه اوونيلې شو چه دا ۱۶ صاع واخله او د خپل طرف نه باقى کهجورې ملاؤ کړه يوسق پوره کړه

③ په نورو روايتونو کښې دا تفصيل دې چه داسرې پخپله غريب وونوفى الحال ټولې کهجورې هم هغه ته ورکړې شوې او کفارہ روستو بيا ادا کړې شوه

ه کفارہ ظہار په روژو کښې د تسلسل حکم: - فقهاؤ ليکلى دى چه کفارہ د ظہار کښې که يوسرې روژې ساتل غواړي نو په هغه روژو کښې دا تسلسل کيدل پکار دې چه په مينځ کښې ايام منهيه رانه شی

ه روزو په مینځ کښې د جماع کولو حکم: - د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه نه یو روایت دې که ظهار کونکې د روزو په مینځ کښې جماع او کړه نویابه د سره روزې نیسی مگر د امام ابویوسف رحمته الله علیه او جمهورو مسلک دادې چه استیناف نشته صرف استغفار دې او کړی

په کفارو ظهار کښې د غلام د اسلام په شرط کښې مذهب:-

① د جمهورو په نیز د ظهار کفارو کښې د مسلمان غلام آزادول ضروری دی
② احناف فرمائی چه قرآن کریم کښې مطلق غلام ذکر دې لهذا مسلمان کیدل افضل دی لیکن واجب نه دی دغه شان که غلام وی او که وینځه وی بالغ وی که نابالغ ټول جائز دی خکه چه آیت مطلق دې د راتلونکې حدیث نمبر (۳۳۱) او (۳۳۲) تشریح هم په دې توضیح کښې راغله

[۳۳۱] که ظهار کونکې د کفارو ورکولو نه مخکې جماع او کړي، بیا به هم یوه کفارو واجب وي

۳۳۱- [۵] (۱) [۱] وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرٍ [۲] «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَظَاهِرِ يُؤَاقِمُ قَبْلَ أَنْ يَكْفُرَ، [۳] قَالَ: كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] او سلیمان ابن یسار (تابعی)، د حضرت سلمه رحمته الله علیه ابن صخر نه نقل کوي [۲] چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغه ظهار کونکې په باره کښې، چې د کفاری د ادا کولو نه مخکې جماع وکړي [۳] او فرمایل چې په هغه به یواځې یوه کفارو واجب وي، (ترمذی، ابن ماجه، هل الثقات:- ① المظاهر: ظهار کونکې ② یواقیف: چه واقع شی مراد ترې جماع ده

تسهيلات

نود:- حدیث سره متعلقه تشریح ددې څخه وړاندې حدیث نمبر ۳۳۰۰ په تسهیل کښې ذکر شوی ده

الفصل الثالث

۳۳۲- [۶] (۱) [۱] عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - [۲] «أَنَّ رَجُلًا ظَاهَرَ مِنْ امْرَأَتِهِ فَغَشِيَهَا قَبْلَ أَنْ يَكْفُرَ، [۳] فَأَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ. [۴] فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ؟! [۵] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! رَأَيْتُ نَيْصَ جَنَابِي فِي الْقَمَرِ، فَلَمْ أُمْلِكْ نَفْسِي أَنْ وَقَعْتُ عَلَيْهَا.

توجه: [۱] عکرمه د ابن عباس رحمته الله علیه نه نقل کوي، [۲] چې یو سړي د خپلې ښځې سره ظهار وکړي، او بیایي د کفارو د ادا کولو نه مخکې د هغې سره جماع وکړه، [۳] د دې نه وروسته

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في المظاهر يوافق قبل أن يكفر (رقم- ۱۱۹۸) وابن ماجه فی كتاب النكاح / المظاهر يجامع قبل أن يكفر (رقم- ۲۰۶۴)
(۲) اخرجه ابن ماجه فی السنن كتاب النكاح / المظاهر يجامع قبل أن يكفر (رقم- ۲۰۶۵)

هغه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو، او حضور ﷺ ته یې واقعه ذکر کړه، حضور ﷺ ورته وفرمایل چې کوم شي ته په داسې کولو آماده کړي؟ (يعني څه وجه پېښه شوه چې تا د کفارې د ادا کولو نه مخکې جماع وکړه، هغه عرض اوکړو چې د سپوږمۍ په رڼا کښې د هغه د بازېب په سپین والی زما نظر ولگیدلو، او ما د جماع کولو نه ځان منع نه کړی شو.

فَقَضَّكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَمَرَهُ أَنْ لَا يَتْرِبَهَا حَتَّى يُكْفَرَهُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ. وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ عَنْهُ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ عَنْهُ مُسْنَدًا وَمُرْسَلًا. وَقَالَ النَّسَائِيُّ: الْمُرْسَلُ أَوْلَى بِالصَّوَابِ مِنَ الْمُسْنَدِ.

توجه: ۱) دې آوريدو سره، حضور ﷺ ته خدا ورغله، ۲) هغه ته یې دا حکم وکړ چې اوس دوباره د هغې سره د هغه وخته جماع مه کوه، د څو پورې چې کفار ه ادا نه کړي، ۳) ابن ماجه، ترمذي ښه هم دغه شان (يعني د دې هم معنی)، روایت نقل کړي دي، او ويلي يې دي چې دا حدیث حسن صحیح غریب دی، او ابو داؤد ښه او نسایي ښه دا شان روایت مسند او مرسل نقل کړي دي، او نسایي ښه ويلي دي چې د مسند په نسبت مرسل زیات صحیح دی

حل الثقات - ① فَقَضَّيْتَا: نو پټه نه کړه، جماع نه ورسره اوکړه ② جَمَلَيْتَا: پانزېب دهغې

تصحیلات:

قوله: فَلَمْ أَمْلِكْ نَفْسِي أَنْ وَقَعْتُ عَلَيْهَا:

د مذکور ه جملې مطلب: - ما دا طاقت نه لرلو چې ما خپل ځان منع کړې وې لیکن بیا مې هم جماع اوکړه. یا به دا بدل وی د نفسی نه نو معنی به نه داوی چې ددې کار په کولو کښې څه د خپل نفس مالک نه ووم

قوله: وَأَمَرَهُ أَنْ لَا يَتْرِبَهَا حَتَّى يُكْفَرَهُ:

د سورة مجاله د آیاتو نو شان نزول: - ددې حدیث پاک په ذیل کښې ملا علی قاری ښه د کفارې د نزول سبب بیان فرمائیلې دې کوم طرفته چې داسې اشاره نه او فرمائیله (وسب نزول ثریعة الکفارة فی الظهار قصة خولة او خویله بنت مالک ابن ثعلبة قالت ظاهر منی زوجی اوس بن صامت فلیت رسول الله ﷺ أشکوا الیه ورسول الله ﷺ یجادل فی فیهِ ویقول اتقی الله فإنه ابن عمک... الخ)

یعنی خوله یا خویله بنت مالک ابن ثعلبه ښه فرمائی چې کله ماته اوس بن صامت او فرمائیل چې (أنت کظہرامی)، نو څه د شکایت دپاره د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې

حاضره شوم او ځينو رواياتو کښې دى چې نبى کریم ﷺ ته راغله او وي اوښل يارسول الله ﷺ کله چې څما هغه سره واده شوې وو نو هغه وخت کښې ماسره مال دولت وو اوس راسره هيڅ نشته دې ماشومان مې دى او اوس زه هم ځوانه نه يم ، د يو خانې کيدو يو صورت راته اوښانې په دې باندې نبى کریم ﷺ او فرماښل چې زما دا خيال دې چې ته په خپل خاوند باندې حرامه شوې نو په دې باندې دې ښځې بحث شروع کړو او وي وښل چې هغه د طلاق لفظ هم نه دې استعمال کړې اوس به څه کيږي؟ زه چرته لاره شم وغيره وغيره

د تهلره حکم فزول :- نو په دې باندې د سورة مجادله دا پورتنى آيت مبارک نازل شو چې **قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ**، نبى کریم ﷺ هغې ته او وښل چې ته خپل خاوند راوله نو هغې خاوند راوستو او دهغه په وړاندې نبى کریم ﷺ دا آيت مبارک تلاوت کړو او ورته ئې او فرماښل چې ته يو غلام آزاد کړه هغه او وښل چې ما کښې د غلام آزادولو طاقت نشته دې نبى کریم ﷺ ورته او فرماښل چې دوه مياشتې پرله پسې روژې اونيسه هغه او وښل چې څه بودا يم دومره روژې نشم نيولې نبى کریم ﷺ ورته او فرماښل چې شپيتو مسکينانو ته خوراک ورکړه عرض ئې او کړو چې ماسره د صدقې دپاره هيڅ څيز نشته دې خو که تاسو ماسره مدد او کړئى نبى کریم ﷺ هغه سره د يو فرق که جوړو مدد او فرماښلو دې صحابى عرض او کړو چې ماسره د يو بل فرق تعاون او کړئى نو نبى کریم ﷺ هغه ته دوه فرق ورکړل يو فرق کښې شپيته صاع وى

[۱۲] بَابُ [فِي كَوْنِ الرَّقَبَةِ فِي كَفَّارَةِ مُؤْمِنَةٍ]

باب د مؤمنی په کفارہ کنبی د غلام آزادول

خلاصۃ الباب ۱-

فیه حدیث واحد مشتمل علی مسئلۃ واحدۃ:

① کون الرقبة مؤمنة ل الكفارة إلا كفارة القتل:

الفصل الأول

[۲۳۰۲] د ظالم دپاره په مظلوم باندې احسان کول

۳۳۰- (۱) (۲) «عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ جَارِيَةً كَانَتْ لِي تَرَعَى غَمَّائِي لِحُبَّتِهَا وَقَدْ قَدَّتْ شَاةً مِنَ الْغَنَمِ، فَسَأَلْتُهَا عَنْهَا فَقَالَتْ: أَكَلَهَا الذِّئْبُ، فَأَسْفُتُ عَلَيْهَا وَكُنْتُ مِنْ بَنِي آدَمَ، فَلَطَمْتُ وَجْهَهَا، وَعَلَى رَقَبَةٍ أَفْغَيْتَهَا؟»

ترجمه: ① حضرت معاویه ابن حکم رضی اللہ عنہ وایي چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کښي حاضر شوم، ② او عرض مي او کړو چې يا رسول الله ﷺ زما يوه وينځه ده، چې زما رڼه پيايي. زه چې هغې ته ورغلم، او په رڼه کښي خپله يوه بزه مي کمه وليده، ③ نو ما د هغې نه د بزي (چيلی) په باره کښي پوښتنه وکړه، چې هغه څه شوه؟ هغې اوويل چې شرمښ يو وړه. ④ ماته په هغې غصه راغله، او زه د بني آدم نه يم (يعني يو انسان يم، او انسان په تقاضا د بشریت سره مغلوب الغضب کيږي)، ⑤ ځکه هغه وينځه مي په مخ يوه چپلاخه ووهله. او دا وخت د کفارہ ظهار يا د کفارہ قسم په طور يا په څه بل سبب، په ما يو برده (يعني يوه وينځه يا يو غلام، آزادول واجب دی، نو آيا زه هغه وينځه آزاده کړم (چې زما د ذمي نه هغه کفارہ هم ادا شي، او د هغې په چپلاخه د وهلو په وجه چې زه په کوم ندامت او شرمندگي کښي مبتلا يم، د هغه نه هم نجات پيدا کړم،

هل بلغت ① - فَلَطَمْتُ: په خپره مي اووهله.

② قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (أَتَيْنَ اللَّهُ؟) فَقَالَتْ: فِي السَّمَاءِ ③ فَقَالَ: (مَنْ أَتَاهَا؟) فَقَالَتْ: أَلْت رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (أَغْنَيْهَا) «رَوَاهُ مَالِكٌ».

ترجمه: ① حضور ﷺ د دي اوریدو سره، هغه وينځه طلب کړه، او د هغې نه پيايي پوښتنه وکړه چې الله چرته دي؟ هغې جواب ورکړي چې په آسمان کې دي يعنی پورته دي ② پيايي پوښتنه ورنه وکړه چې زه څوک يم؟ هغې اوويل چې ته ﷺ د الله تعالی ﷻ رسول يي، د

① اخرجه مسلم فی کتاب الساجد/باب تحریم الکلام فی الصلاة. ونسخ ما كان من إباحته (رقم- ۳۳ - (۵۳۷) ومالك فی الموطأ کتاب المتق والراء/باب ما يجوز من العتق فی الرقاب الراجیه (رقم- ۸)

دي نه وروسته حضور ﷺ وفرمايل چي دا آزاده كره، مالک،

۱. «كَانَتْ لِي جَارِيَةٌ تُرْعَى غَتَمًا لِي قَبْلَ أَحَدٍ وَالْجَوَانِيَّةُ ۚ ۱. فَأَطْلَعْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَإِذَا الْبَلْبُ قَدْ ذَهَبَ بِهَا مِنْ غَتَمًا ۚ ۲. وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ أَسَفُ كَمَا يَأْسُونَ ۚ ۳. لَكِنْ صَكَّكُنَّ صَكَّةً، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَعَطَّمْتُ ذَلِكَ عَلَيَّ.

قوجه: ۱. دا مسلم ﷺ په روايت كښې داسې دي چې حضرت معاويه ؓ اوويل چې زما يوه وينځه وه، چې د احد د غره او د جوانيه په اطرافو كښې به يې زما بري (چيلی) پيايلي (جوانيه احد ته نژدې د يو ځای نوم دی)، يوه ورځ چې ما خپله زمه وليده، نو ماته معلومه شوه چې شرمښ زما يوه بزه د رمي نه پورته كولو سره وړي ده، ۲. زه د بني آدمو نه يو سړی يم، او څنگه چې د څه نقصان او تاوان په وجه، د آدم اولاد ته غصه راځي، دغه شان ماته هم غصه راغله، نو د هغه په وجه ما هم وغوښتل، چې هغه وينځه ښه ووهم، ۳. ليكن ما هغه يوه چپلاخه ووهله، بيا زه د رسول الله ﷺ په خدمت كښې حاضر شوم او ټوله واقعه مي ورته بيان كړه، حضور ﷺ دا واقعه زما په حق كښې يو اهم امر وگڼلو، او وي فرمايل چې ت دا لويه گناه كړي ده.

هل تلفات - الجوانيَّة: په جيم باندې فتحه او په واؤباندې شد دي. په مدينه كښې د اُحد غرسره يوځانی دي دهغې نوم دې ۱. فَأَطْلَعْتُ: طاء مشدده سره دا د سر وراوچتولوسره كتلو په معنى كښې دې ۲. آسَفُ: افسوس ۳. صَكَّكُنَّ صَكَّةً: نصرينصر نه صحاصكه په مخ خپيره وهلو ته وانی ۴. فَعَطَّمْتُ ذَلِكَ: يو اهم او لويه واقعه نې اوگنېله دا معامله.

۱. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-! أَفَلَا أُغْتَمُّ؟ ۲. قَالَ: (اِئْتِنِي بِهَا). فَأَتَيْتُ بِهَا. فَقَالَ لَهَا: (أَنْتِ أَلَا اللَّهُ؟) ۳. قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ قَالَ: (مَنْ أَنَا؟) ۴. قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: (أَغِيظُ فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ):

قوجه: ۱. ما عرض اوکړو چې يا رسول الله ﷺ نو آيا زه دا وينځه آزاده كړم؟ حضور ﷺ وفرمايل چې هغه ماته راوله، ما حضور ﷺ ته راوسته، حضور ﷺ د هغې نه پوښتنه وكړه چې الله تعالى ﷻ كوم ځای دی؟ ۲. هغې جواب ورکړي چې په آسمان كښې دی. بيا يې ورته حضور ﷺ پوښتنه وكړه چې زه څوك يم؟ ۳. هغې اوويل چې ته ﷻ د الله تعالى ﷻ رسول يې، نو حضور ﷺ وفرمايل چې دا وينځه آزاده كړی، ځكه چې دا مسلمان ده.

تسهيلات: قوله: أَنْفُ:

ه آسَفُ لغوی تعقیق :- په همزه باندې مددي اوسين مفتوح دي دا ماده د دوو بابونونه راځي سمعهم نه درد مند او غمگين كيدو په معنى كښې دي او د باب افعال نه په غصه كښې د اچولويه معنى كښې دي (فلما آسفونا) هم د دې باب افعال نه دي. په دې حديث كښې

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ او ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ دواړو دا لفظ د غصې او غضب په معنی کښې خښي دي
 بوله **لَئِنْ اَللّٰهُ**

په این الله سره د سوال کولو مطلب:- رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دهغه وینځې نه دا سوال ددې وجې نه نه ووکړې چه هغه دې دالله تعالی جهت مکان او مقام اوبشائی بلکه د نبی کریم مقصد صرف دومره معلومات کول وو چه دا وینځه موحده مؤمنه ده که نه او چونکه د عیو د مشرکونو عقیده وه چه الله تعالی سره څومره هم معبودان شریک دی هغه ټول په زمکه باندې دی او په آسمان کښې چه کوم رب دې هم هغه الله دې په دې وجه چه کله وینځې جواب ورکړو چه **اقی السماء** نو ددې مطلب دا شو چه هغه واحد لاشریک بادشه په آسمان کښې دې دهغه هیڅوک شریک نشته دې په دې باندې نبی کریم اوفرمانیل دا آزاده کړی دا مؤمنه موحده ده

په کفارو ظهار کښې فوره غلام:- افضل اوبهر هم دغه دی چه د ظهار په کفارو کښې آزاد شوې غلام یا وینځه مسلمان وی اوکه چرې مسلمان نه وی نویب هم دې سره کفارو داکیرې د احنافو هم دغه مسلک دې البته جمهور فرمائی چه د غلام مسلمان کیدل ضروری دی هغوی د مذکوره حدیث نه استدلال کوی احناف فرمائی په قرآن کریم کښې د ظهار د کفارې ترتیب داسې دې **(وَالَّذِينَ يَظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ يَبْأَفُوقُ فَخْرِي رُقْبَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَّاسَ ذٰلِكُمْ تَوَعَّلُونَ بِهِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝۵)** (سورة المجادلة ۲) **[فَسْ لَمَ يَظْهَرِمْ اَمْشَرُونَ مُتَّاعِينَ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَّاسَ فَسْ لَمَ تَعْلَمَ فَاِطْعَامُ يَتِيْمٍ مِّثْلُ نِسَاءٍ]** (سورة المجادلة ۴)

په دې ترتیب کښې رقبه، لفظ مطلق دې که مسلمانو وی اوکه کافرو وی البته د حدیث د وجې نه مسلمانو کیدل غوره دی

تعارفی:- دلته په دې دوو روایتونو کښې په ظاهره معمولی شان تضاد معلومیږی ځکه چه د موطا مالک د روایت نه معلومیږی چه دغه صحابی اوفرمانیل زما په ذمه یو غلام آزادول دی نو آیا دهغه په عوض زه دا وینځه آزادولې شم دې دپاره چه هغه کفارو هم اداشی او د دې وهونکی د ملامتیا علاج هم اوشی

بل طرف ته د مسلم شریف د روایت نه معلومیږی چه حضرت معاویه بن حکم دغه وینځه په مخ باندې د وهلو د وجې نه آزاده کړه؟

د تعارض جواب:- ددې تضاد جواب دادې چه دلته څه تعارض نشته دې صرف دومره خبره ده چه د موطا مالک په روایت کښې تفصیل دې او د مسلم په روایت کښې اجمال دې

نودغه اجمال ته ددې تفصيل په رڼا کښې کتل پکار دی چه د دغه صحابي په ذمه بل څه کفار ه هم وه لیکن هغه غوښتل چه په هغې کښې د دغه وهلو دکفاري نیت هم اوکړی نوچه دا نیت به صحیح وی که نه، نونی کریم او فرمائیل چه داصحیح دې

[۱۳] بَابُ اللَّعَانِ

ذلعان بیان

خلاصة الباب :-

فيه عشرون حديثاً مشتملة على تسع مسائل:

- ① الملاعة بين الزوجين : ثبوتاً ١، ٢، ٤ - ونفياً: ١٨.
- ② سب اللعان : ثبوتاً، ١، ٤، ٥، ٦ - ونفياً: ٨، ١٤.
- ③ التفريق والتطيق بعد اللعان: ١، ٢.
- ④ جعل الملاعة ذنباً عظيماً في قلب الزوج والزوجة من الحاكم ٢، ٣، ٤، ١٩.
- ⑤ أقسام الفيرة المتعلقة اللعان: ٥، ٦، ٧، ١٦، ٢٠.
- ⑥ نفى نسب الولد عن الزوج بعد الزنا واللعان: ١، ٢، ٩، ١٥، ١٦.
- ⑦ حكم ثبوت النسب بالشبهة: ١، ٤، ٩، ١٠.
- ⑧ الزوج لمن يدعى النسب إلى غير أبيه: ١١، ١٢، ١٣.
- ⑨ عدم الرجوع في المهر بعد اللعان: ٣.

ذلعان ثبوت د قرآن مخه :- قال الله تعالى ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ۝ وَالْحَامِشَةُ أَنْ لَعْنَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۝﴾ (سورة النور ٦).

ذلعان لغوی تحقیق :- لعان د فعال په وزن باندې د باب مفاعله مصدر دې ددې ماده لعنت دې او چونکه ښځه او خاوند یویل د الله تعالی د رحمت نه لرې کوی یا د زوجیت د رشتې نه یویل لرې کوی په دې وجه په لغوی اعتبار سره دې ته لعان او نیلې شو بل په دې قسمونو کښې د لعنت لفظ په صراحت سره موجود دې په دې وجه هم ددې معاملي نوم لعان کیځودې شوې دې [النور ٦].

ذلعان اصطلاحی تعریف :- د لعان په اصطلاحی تعریف کښې د فقهاؤ اختلاف دې د انمه باف په نیزد لعان تعریف داسې دې (شهادت موکدات بالایمان) یعنی قسمونو سره د بکید شوې گواهنی نوم لعان دې لهذا لعان د احنافو په نیزد گواهنی د قسم نه دې په دې وجه لعان کښې د شهادت ټول شرائط موجود کیدل ضروری دی چنانچه په نابالغ او مجنون کښې د شهادت اهلیت نشته لهذا هغه لعان هم نه شی کولې دغه شان د

کافر او مسلمان خپل مینځ کښې لعان نشته دغه شان محدود دی القذف کښې هم لعان نه شی کولې ځکه چه داتول خلق د شهادت اهلیت نه لری نو دوی د لعان هم اهل نه دی د جمهورو په نیز د لعان تعریف دادې ایمان موکدات بلفظ الشهادة، دهغوی په نیز لعان د باب الیمین نه دي نو دهغوی په نیز چه کوم سړي د یمین او قسم اهل وی هغه به د لعان هم اهل وی دهغوی په نیز محدود دی القذف او غیر مسلم کافر لعان کولې شی

د لعان حقیقت: د لعان صورت او د دې حقیقت دادې چه کله خاوند په ښځه باندې د زنا تهمت اولگړی او ښځه نی انکار او کړی او او وائی چه تابه ما باندې د دروغوبهتن لگولې دي اوس به دا ثابته وي دغه شان د ښځه د خپل خاوند خلاف عدالت ته تللوسره د قاضی مخکښې فریاد او کړی قاضی به خاوند راغواړی او د دعوی د ثبوت دپاره به څلور گواهان غواړی که چرې بهتان ثابت شونوپه ښځه به د رجم حکم نافذ کولې شی او که خاوند نی څلور گواهان پیش نه کړې شو نو په دواړو کښې به د لعان حکم جاری کولې شی

د لعان طریقه: - اول به خاوند وائی چه زه الله تعالی گواه جوړوم وایم چه ما په دې ښځه د زنا کوم تهمت لگولې دي زه په دې کښې رښتونی یم څلورخل به د ښځې طرف ته اشاره کولوسره خاوند دا قسم خوری او په پنځم خل دې داسې قسم او خوری که چرې زه په دې الزام کښې دروغون یم نویه مادي د الله تعالی لعنت وی بیادي د دې نه پس ښځه دغه شان قسم او خوری چه زه الله تعالی گواه کوم وایم چه زما دې خاوند په ما د زنا دا کوم الزام لگولې دي په هغې کښې دي دروغون دې څلورخل داسې قسم خوړلونه پس به په پنځم خل ښځه داسې وائی چه دې خاوند په ما باندې کوم تهمت لگولې دي که چرې په دې کښې دي رښتونی وی نو په مادي د الله تعالی غضب وی

د لعان په حکم کښې قائده: - یاساتنی چه د لعان حکم د زنا د حد نه پس راغلې دي دا یوخان له قانون دې کوم چه ښځې او خاوند سره خاص دي او په دې کښې د خاوند عزت او عظمت او د هغه د غیرت احترام کړې شوې دي ځکه چه که خاوند مثلاً په خپلو سترگو خپله ښځه زنا کولوسره او کتله اوس که چرې په ژبه سره د زنا نسبت د ښځې طرف ته کوی او څلور گواهان نشته نو هم د هغه په شایه د حد قذف اتیا کورې لگولې شی دا یوخان له مصیبت دي او که د ښځې په دې خراب حرکت باندې خاموش پاتې کیږی نو ټول عمر به د وینو گوټونه څکی او د همیشه دپاره به غیظ او غضب او غم خفگان کښې سوزیږی شریعت مطهره خاوند د دې مصیبت نه د راویستلو دپاره د زنا د حد نه جدا یوه لاز راویستلې ده که چرې گواه نه وی نو قسمونه او خبرې لعان او کړنی او که د دواړو نه خاوند انکار کوی نو قاضی به هغه د دوو څیزونو په یو باندې عمل کولو دپاره مجبور کولوسره قید کولې هم شی گنی حد د قذف به اولگړی شی

د لعان نه پس د زوجينو د تفريق په حكم كښي مذهب:-

د ښځې اوځاوند په مينځ كښي چه كله د لعان عمل مكمل شي

① امام شافعي رحمته الله او امام مالك رحمته الله او په يوقول كښي امام احمد رحمته الله فرماني چه د لعان نه پس به د ښځې اوځاوند په مينځ كښي پخپله جداني او فرقت راشي د قاضي د تفريق او دهغه د فيصلې ضرورت نشته دي.

② انمه احناف او په يوقول كښي امام احمد رحمته الله فرماني چه صرف په لعان كولو سره به په ښځه اوځاوند كښي تفريق نه راځي بلكه د قاضي د قضاء به ضرورت پيښيږي

د اول فريق اول دليل:- د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه يوروايت او اثر د دوى مستدل دي كوم چه عبدالرزاق په مصنف كښي نقل كړي دي دهغې الفاظ دادى (التلاعنان لا يمتنعان ابدا)

طرز د استدلال داسې دي چه په دغه روايت كښي خودلې شوى دى چه دلعان كولو نه پس ښځه اوځاوند هيڅ كله يوځاني نه شي اوسيدلې كه چرې په لعان باندې جداني راغله نو دې سره به د ښځې اوځاوند په مينځ كښي اجتماع لازم راځي كوم چه ددې روايت د تصريح خلاف دي

د اول فريق د اول دليل دوه جواونه:- ① د ابن مسعود رضي الله عنه اثر د مرفوع حديث په مقابل كښي حجت نه دي

② ددې اثر څخه مراد دا دي چې د تفريق څخه روسته اجتماع نشي كيدې دا تاويل دي وجې كولې شي چې د مرفوع حديث سره تعارض راشي

د اول فريق دويم دليل:- ② دا اول فريق دويم فريق ته الزامى دليل پيش كوى لكه څنگه چې تاسو د ايلا په مسئله كښي صرف د ايلا مدت تيريدهو سره د زوجينو د جداني قائل نې اود قاضي تفريق ته ضرورت نه گنږئ نودغه شان دلته د لعان په صورت كښي هم په نفس لعان باندې د زوجينو جداني پكار ده د قاضي د تفريق څه ضرورت نه دي پكار

د اول فريق د دويم الزامى دليل جواب:- پاتې شوه د ايلا مسئله نو لعان په ايلا باندې قياس كولې نه شي ځكه چه ايلا يوه ذاتى كورنۍ معامله ده په كوم كښي چه د قاضي مداخلت نشته دي باقى (التلاعنان لا يمتنعان ابدا) مطلب دادې چه د لعان د تكميل نه پس د ښځې ځاوند جداني د هميشه دپاره ده او په دې مطلب كښي د چاهم اختلاف نشته دي اونه د مطلب د چا خلاف دي

د دويم فريق دليل:- د حضرت عويمر عجلانى رضي الله عنه روايت د دوى مستدل دي په كوم كښي چه دا الفاظ راغلى دي كذب علماء ان امكتهما فطلقها لانا

روایت نہ ہوو غیرو ثبوت :- دَ لَعَان نہ پس درې طلاقہ ورکړې شو که چرې په لعان سره پخپله جدائی واقع کیدله نو د دریو طلاقو څه ضرورت وو

- یوځانی باندې درې طلاقه نافذ کیږی دریمه خبره دا واضحه شوه چه حضرت عویمر رضی اللہ عنہ پخپله فرمانی که اوس د لعان نه پس مادابنځه خپل خان سره پاتې کړه نو ددې مطلب به داشی چه ما په دې ښځه باندې دروغ ونیولی دی په دې وجه زه دې ته طلاق ورکوم دا بیان ددې واضحه دلیل دې چه صرف په لعان سره جدائی نه واقع کیږی که چرې دې سره جدائی کیدله نو عویمر رضی اللہ عنہ به هیڅ کله هم دایان پخپله نه شوور کولی

⑤ د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما ددې باب د دویم حدیث د دوی مستدل دې په هغې کښې دا الفاظ دی (فرق بینہا) ددې ټولو روایاتونه معلومیږی چه صرف لعان د جدائنی سبب نه دې بلکه د قاضی د مداخلت ضرورت شته دې

⑥ د سنن ابی داؤد یو حدیث هم د دوی مستدل دې چه هم د عویمر عجلانی رضی اللہ عنہ قصه ده په دې کښې دا الفاظ راغلی دی د کوم نه چه معلومیږی چه د لعان نه پس تفریق کول مسنون طریقه ده (فمضت السنة بعد فی المتلاعنین ان یفرق بینہما ثم لا یجتمعا ان ابداء) ابو داؤد ج ۱ ص ۳۰۶

⑦ عقلی دلیل د دوی مستدل دې ځکه چه د لعان ټوله معامله د قاضی عدالت سره تړلې ده په کوم کښې چه دعوی ده گواهی ده او قسم دې کله چه دا ټوله معامله د عدالت لاندې روانه ده نو د زوجین د تفریق معامله ولې د عدالت د اختیار نه بهر کولې شی؟

په زنا کښې د قتل حکم :- که یوسری خپله ښځه په زنا کښې پخپله اولیدله نو آیا هغه دا قتل کولې شی که نه؟

په دې کښې کافی تفصیل دې خلاصه داده که چا خپله ښځه د زنا په حالت کښې اولیدله او د غیرت په جوش کښې نئ دواړه قتل کړل نو امید دې چه د الله تعالی په نیز به نئ نیول نه کیږی فقهاؤ دا جمله لیکلې ده (وله قتلہا) چه خاوند دواړه قتل کولې شی لیکن چونکه د ظاهری شرعی قواعدو په دې اقدام سره خلاف ورزی شوې ده په دې وجه جمهور علماء فرمانی چه په شرعی عدالت کښې به داسرې راوستلې شی او په قصاص کښې به وژلې شی

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۳۳۳] در سالت په دربار کښې د لعان يوه واقعه

۳۳۳- [۱] عَنْ مُهْمِلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «إِنْ عُوْمِرَ الْعَجْلَانِي قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مِمَّا أَرَاهُ رَجُلًا أَبْقَيْنَهُ فَنَقَلْتَنَاهُ؟» أَمْ كَيْفَ يَقُولُ؟!

توجه: [۱] حضرت سهل ابن سعد ساعدي رضي الله عنه وايي چې «يو صحابي عويمر عجلاني رضي الله عنه په دربار رسالت کښې په حاضريدو سره، عرض او کړو [۲] چې يا رسول الله صلي الله عليه وسلم مه د هغه سړي په باره کښې وښايه، چې د خپلي ښځې سره يو اجنبي سړي پيدا کړي او هغه ته دا يقين وي، چې هغه سړي د هغه د ښځې سره زنا کړي ده، نو آيا هغه سړي قتل کړي؟ که هغه قتل کړي، نو د ټول وارث به هغه قتل کړي، [۳] نو په داسې صورت کښې هغه څه وکړي؟ (آيا په دې عار صبر وکړي، يا څه اقدام وکړي،

[۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (وَقَدْ أُنْزِلَ فِيكَ وَفِي صَاحِبَيْكَ، فَأَذْهَبْ قَاتِ بِهَا). قَالَ مُهْمِلٌ: فَتَلَا عَنَّا الْمُسْجِدَ، أَنَا مِمَّا النَّاسِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَمَّا قَرَعَا قَالَ عُوْمِرُ: كَذَبْتُ عَلَيْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ أَمْسَكْتَهَا، فَطَلَقْتُهَا قَاتًا،

توجه: [۱] رسول الله صلي الله عليه وسلم (د دې اوريدو سره، هغه ته وفرمايل چې ستاسو د ښځې او خاوند په قضيه کښې وحې نازلې شوي ده، لاږ شه خپله ښځه راوړله، [۲] حضرت سهل رضي الله عنه وايي چې عويمر رضي الله عنه خپله ښځه راوړسته، او ښځې و خاوند، په مسجد نبوي کښې، لعان وکړي. او زه هم هغه وخت د نورو خلقو سره د حضور صلي الله عليه وسلم سره موجود وم، [۳] کوم وخت چې هغه دواړه ښځه و خاوند د لعان نه فارغ شو، نو عويمر يعني خاوند، اوويل چې که زه دا ښځه د خان سره ساتم، نو گويا ما په دې د دروغو تهمت لگولی دی، د دې نه وروسته هغه هغې ښځې ته درې طلاقه ورکړل

[۴] ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (الظُّلُوفُ إِنْ جَاءَتْ بِهِ اسْتَحْمَرُ، أَدْعَمُ الْعَيْنَيْنِ، عَظِيمُ الْأَلْتَمَتَيْنِ، غَدَلَمِ السَّاقَيْنِ، فَلَا أُحِبُّ عُوْمِرًا إِلَّا قَدْ صَدَّقَ عَلَيْهَا). إِنْ جَاءَتْ بِهِ أَحْبَبُّ كَأَنَّهُ وَحَرَّةٌ فَلَا أُحِبُّ عُوْمِرًا إِلَّا قَدْ كَذَبَ عَلَيْهَا.

توجه: [۱] بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل [۲] چې که دا ښځه، د خپل موجوده حمل نه، داسې وړوکی راوړي، چې د هغه رنگ تور، سترگې يې ډيري توري وي، د غټو کوناتو والاوي.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الطلاق باب اللعان. ومن طلق بعد اللعان (رقم ۵۳۰۸) ومسلم في كتاب اللعان (رقم ۱۰- ۱۵۹۲) وأخرجه أبو داود في السنن كتاب الطلاق، باب في اللعان (رقم ۲۲۴۵) والسناني في كتاب الجهاد باب: بدء اللعان (رقم- ۳۴۶۶) وابن ماجه في كتاب النكاح / باب اللعان (رقم- ۲۰۶۶) ومالك في الموطأ كتاب الطلاق باب ما جاء في اللعان (رقم- ۳۴) وأحمد في المسند: ۳۳۴/۵

او دواړي پندوی یې غوښني وي، [۱] نو زه به د دې نه علاوه نور هیڅ نه گڼم، چې عویمر د دې ښځې په باره کې څه ویلی دی، رښتیا یې ویلی دی (ځکه چې عویمر **ع**) د کوم سړی طرف ته د زنا نسبت کړی دی، هغه د دې رنگ او صورت دي، او هر کله چې د هغه د شباهت وړوکی پیدا شي، نو دا به ویلی شي چې د هغه د نطفې نه دي [۲] او که ښځې داسې بچي راوړو چې د هغه رنگ سور وي، نو بیازه د دې نه علاوه نور څه نه گڼم، چې عویمر **ع** د هغه په باره کښې دروغ ویلي دي (یعني عویمر **ع**) د سور رنگ دي، ځکه د ماشوم رنگ به هم سور وي، نو گڼل کیږي به چې بچي د عویمر **ع** د نطفې نه دی، او عویمر **ع** په ښځه د دروغو تهمت لگولی دی.

هل القات: ① اُنْخَرَتُ تَوْرَ رَنْگِ وَالَا ② أَذْقَمَ الْعَمَلَيْنِ: تورو، غټو سترگو والا ③ عَظِيمُ الْأَمْرِ: غټو کونانو والا ④ عَذْلَمَ السَّاقَيْنِ: غټو غوښنو پندو والا، ⑤ أَخْفَرُ: سور رنگ والا، ⑥ وَرَقًا: دابۀ صغیرۀ علی شکل سام ابرص کربوري.

[۱] لَمَّا دَتْ بِهٖ عَلَى النَّبِيِّ الَّذِي نَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ تَصْدِيقِ عُوَيْرٍ، فَكَانَ بَعْدَ يَنْسَبُ إِلَى أَبِيهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] کوم وخت چې وړوکی پیدا شو، نو د هغه هغه رنگ او صورت وو کوم چې رسول الله **ﷺ** د عویمر **ع** د تصدیق د پاره ذکر کړی وو، (یعني هغه وړوکی د هغه سړي د شباهت وو، چې د هغه طرف ته عویمر **ع** د زنا نسبت کړی وو، گویا د عویمر **ع** خبره رښتیني ثابته شوه) [۲] د دې نه وروسته به هغه وړوکی د حضور **ﷺ** د دې ارشاد اَلْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ، مطابق د خپلي مور طرف ته منسوب کیدی، (بخاري مسلم).

تسهيلات:

قوله: أَرَأَيْتَ رَجُلًا وَجَدَ مَعَ امْرَأَتِهِ رَجُلًا:

دښځې سره پورې سړي په زنا باندې د ليدلو حکم: - که يوکس خپلې ښځې سره پر دې سړي په زنا باندې اوليدلو نو خاوند هغه قتلولي شي که نه؟ او که قتل نسي کړلو نو داسلامي قانون مطابق هغه د مرگ د سزا مستحق دي او که نه ده؟ په دې باره کښې مفسرينو مختلف اقوال ذکر کړي دي دجمهور په نيزدا کس د مرگ مستحق دي خوڅه صورتونه داسی دی چې په هغې کښې د مرگ د سزا څخه بچ کيدې شي که دا خاوند څلور گواهان پيش کړي چې دده ښځې زنا کړې ده يا د مقتول وارثان ددې گواهي ورکړي چې آو زموږ دې مقتول دده دښځې سره زنا کړې ده نو په دې صورت کښې دا خاوند د مرگ د سزا څخه بچ کيدې شي خو که خاوند د خپلې ښځې په زنا باندې گواهان پيش نکړي شوي د مقول وارثانو د مقتول د زنا اعتراف او اقرار اونکړو نو په دې صورت کښې به دا خاوند د مرگ مستحق وي نو که دا خاوند عندالله مجرم نه دي خو قضاء به ده ته د مرگ سزا

ورکولې شی خکه چې شریعت ده ته په مذکوره صورت کښې د دغه زانی کس د قتل اجازت نه ورکوي

[۲۲۰۵] د لعان په صورت کښې د ښځې او خاوند په مینځ کښې د جدایې مسئله

هـ- [۲] (۱) وَقَالَ ابْنُ قُرْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَاعَنَ بَيْنَ رَجُلٍ وَامْرَأَتِهِ، فَأَتَتْهُ مِنْ وَلَدِهَا، فَفُرِّقَ بَيْنَهُمَا، [۲] وَالْحَقُّ الْوَلَدُ بِالْمَرْأَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د هغه سړي او د هغه د ښځې په منځ کښې د لعان حکم وکړي، [۲] نو د هغه لعان په وجه، هغه سړی د هغې ښځې د ماشوم نه لري شو یعنی د ماشوم نسب د هغه سړي نه لري شو، او حضور صلی اللہ علیہ وسلم د ښځې او خاوند په منځ کښې جدایې وکړه، [۳] او ماشوم یې ښځې ته حواله کړي، بخاري مسلم

[۱] وَفِي حَدِيثِهِ هَذَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَظَهُ، وَذَكَرَهُ [۲] وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، [۳] ثُمَّ دَعَاهَا فَوَعَّظَهَا، وَذَكَرَهَا [۴] وَأَخْبَرَهَا أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ.

توجه: [۱] او د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما په یو بل روایت کښې چې بخاري او مسلم نقل کړي دی دا الفاظ دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه سړي ته نصیحت وکړي، او د آخرت عذاب یې وېر په یاد کړي چې هغه دروغ ونه وایي، او په ښځه ناحق الزام ثابت نه کړي. [۲] او هغه یې د دې خبرې نه آگا کړي، چې د دنیا عذاب د آخرت د عذاب نه آسان دي. [۳] بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم هغه ښځه راوغوښتله، هغه ته یې هم نصیحت وکړي او د آخرت عذاب یې وریه یاد کړي، [۴] او آگاهه یې کړه، چې د دنیا عذاب د آخرت د عذاب نه آسان (معمولي) دي

تسهيلات: نو: - د زوجینو په مینځ کښې د تفریق په مسئله کښې مذاهب د لعان د باب په اول کښې ذکر شوی دی هغې ته رجوع او کړئ

[۲۲۰۶] د لعان کونکو معاسبه په په آخرت کښې وي

هـ- [۳] (۱) وَقَعْنَاهُ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِلْمُتْلَاعَتَيْنِ: "جَاءَكُمَا عَلَى اللَّهِ، [۱] أَحَدُكُمَا كَاذِبٌ لَا سَبِيلَ لَكَ عَلَيْهَا" [۲] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا لِي. قَالَ: "لَا مَالَ لَكَ، إِنْ كُنْتَ صَدَقْتَ عَلَيْهَا فَبَوَّعْنَا اسْتَخْلَلْتَ مِنْ فَرْجِهَا [۳] وَإِنْ كُنْتَ كَذَبْتَ عَلَيْهَا فَذَلِكَ أَبْعَدُ وَأَبْعَدُ لَكَ مِنْهَا"». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الطلاق/باب يلحق الولد بالامعة (رقم ۵۳۱۵) ومسلم في كتاب اللعان (رقم- ۸- ۱۴۹۴) وأخرجه أبو داود في السنن كتاب الطلاق/باب في اللعان (رقم ۲۲۵۹) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: نفى الولد باللعان وإلحاقه بأمة (رقم- ۳۴۷۷) وابن ماجه في كتاب النكاح/باب اللعان (رقم- ۲۰۶۹) واحمد في المسند: ۱۱/۲ (۲) أخرجه البخاري في كتاب الطلاق/باب النكاح للتي لم يفرض لها (رقم- ۵۳۵۰) ومسلم في كتاب اللعان (رقم- ۵- ۱۴۹۳) وأخرجه أبو داود في السنن كتاب الطلاق/باب في اللعان (رقم- ۲۲۵۷) والترمذي في كتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في اللعان (رقم- ۱۲۰۲) والنسائي في كتاب الجهاد/باب: اجتماع المتلاعنين (رقم- ۳۸۷۶) واحمد في المسند: ۱۱/۲

ترجمه: ۱) و حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي چي نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لعان کونکي سړي او ښځي ته وفرمايل چې «مونږ یواځې د ظاهري احوال او وجوه په بنیاد څه حکم نافذ کولی شو، او هغه مونږ د لعان په صورت کښې نافذ کړي دي، البته، ستاسو احتساب به د الله عزوجل سره وي، ۲) ځکه چې «د نفس الامر او حقیقت په اعتبار سره، په تاسو دواړو کښې یو ضرور دروغجن دی (بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم سړي ته وفرمايل چې) اوس د ښځي په باره کښې ستا د پاره هیڅ لار نشته (یعني د لعان نه وروسته د دې ښځي سره ستا اوسیدل جائز نه دی، ځکه چې دا ستا د پاره د همیشه د پاره حرامه شوي ده، ۳) سړي عرض اوکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او زما مال (یعني ما چې ښځي لره کوم مهر ورکړي دی، آیا هغه به زما نه ولاړ شي؟، حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل چې په هغه مال ستا هیڅ حق نشته (یعني د ورکړي مهر د واپس آخستو تاته هیڅ حق حاصل نه دی، ځکه، که تا د هغه ښځي په باره کښې ریښتیا ویلي دي یعني ستا د وینا مطابق که هغې ښځي واقعاً بد کاري کړي ده، نو هغه مال د هغه شي بدله شوه، چې تا د هغه شرمگاهه حلاله کړي ده، ۴) او که تا د هغې ښځي په باره کښې دروغ ویلي دي، نو په دي صورت کښې د مهر بیرته آخستل د هغې نه هم بعید دی، او ستا نه هم بعید دی، نو د دروغ ویلو په صورت کښې خو بدرجه اولی تالره هغه مهر واپس آخستل نه دی پکار، (بخاري، مسلم)

تسهيلات: قوله: جَاءُكُمْ عَلَى اللَّهِ، أَخَذَكُمْ كَذِبًا:

په متلاعینو کښې د یو دروغ ژن کیدل: - تاسو په دنیا کښې په یو بل باندې قسمونه خوړل او لعان مو کړې وو. خو ددې حقیقت الله عزوجل ته معلوم دې چې څوک ریښتونی دې او څوک دروغ ژن آخرت کښې به الله عزوجل تاسو سره ددې حساب کوی او دا یقینی خبره ده چې یو دروغ ژن دې

قوله: إِنْ كُنْتُمْ صَدَقْتُمْ عَلَيَّ، فَوَيْحًا اسْتَخْلَتَ مِنْ قُرْجَا:

د ملاعن دپاره د مهر د نه واپس کولو حکم: - په دې کښې اشاره ده چې کوم کس دخپلې بی بی سره لعان اوکړی نو هغه دې د خپلې بی بی نه د مهر واپسی نه کوی چې کله ده بی بی سره دخول کړې وی

ملاعنه سره د عدم جماع په صورت کښې مذهب: -

- ① که ده بی بی سره دخول نه وی کړې نو د حضرت امام مالک رحمته الله علیه او حضرت امام شافعی رحمته الله علیهما په نزد د نیم مهر رجوع کولی شی
- ② عند البعض دتول مهر د واپسی حقدار دې
- ③ دا حنفو په نزد لعان کوونکی د مهر رجوع نشی کولی لعان سره په مهر باندې هیڅ

اثر نه پريوزی او که هغه کس دروغژن وی نو بیا خو به طریق اولی دخپلي بی بی
مهر واپس نشی اخستی

[۳۰۴] ذَاتُ الْعَانِ شَانِ فِزُولِ

۳۰۴- [۳] (۱) وَغَضِبَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - : «أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ لَقِيَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِشَرِيكِ بْنِ سَعْدٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "الْبَيْتَةُ أَوْحَدًا لِي ظَهَرَكَ"»

توجه: ۱) او حضرت ابن عباس (رضی الله عنهما) وایې چې (یو صحابي) هلال ابن امیه (رضی الله عنه) د نبی کریم (صلی الله علیه و سلم) په مخکي په خپلي بي بي د شریک ابن سعء صحابي (رضی الله عنه) سره د زنا تهمت ولگولی (يعني هلال (رضی الله عنه) ته وفرمايل چې (د خپل الزام په ثبوت کښې، گواه پيش کړه، نبی کریم (صلی الله علیه و سلم) هلال (رضی الله عنه) ته وفرمايل چې (د خپل الزام په ثبوت کښې، گواه پيش کړه، گڼی (د دروغود تهمت په جرم کښې به ستا په شاهد جاري کيږي) يعني ايتا دوري به وهل کيږي هل لغات - ۱) ذلک: د زنا تهمت ئې اولگولو ۲) عدا: شرعی سزاگانې کومې چه قرآن سره ثابتې وی

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِذَا رَأَى أَحَدًا عَلَى امْرَأَتِهِ رَجُلًا يَنْطَلِقُ بِالْبَيْتَةِ؟ فَجَعَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "الْبَيْتَةُ وَالْأَحَدُ فِي ظَهْرِكَ" فَقَالَ هِلَالٌ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، إِنِّي لَصَادِقٌ، فَلْيُزَلِّنِ اللَّهُمَا يَزِيدَ ظَهْرِي مِنَ الْحَقِّ،

توجه: ۱) هلال (رضی الله عنه) عرض اوکړو چې یا رسول الله (صلی الله علیه و سلم) که په مونږ کښې یو سړی دخپلي ښځي سره په بدکاری مبتلا وويني، نو آیا هغه شاهد تلاش کولو لره ولاړ شي؟ (يعني اول خو په داسې صورت کښې دومره موقع چرته وي، چې څوک شاهد کړي بیا دا چې د شاهد کولو د پاره په هغه ځای کې څوک وی، لیکن نبی کریم (صلی الله علیه و سلم) دا فرمايل چې شاهد پيش کړه، گڼی ستا په شا به حد جاري کيږي، بیا هلال (رضی الله عنه) عرض اوکړو چې قسم دي په هغه پاک ذات چې ته يې د حق سره پیغمبر رالېږلی يې، زه رېښتيني یم، زما يقين دی چې الله تعالی (ج) به ضرور څه داسې حکم نازل کړي، چې زما شا به د حد نه خلاصه کړي، هل لغات - ۲) ينطلق: هغه به ځي، لاړ شی. ۳) بالبيت: چه اولتوی، تلاش کړی.

فَقَالَ جَبْرِيلُ، وَأُنْزِلَ عَلَيْهِ: «وَالَّذِينَ يَوْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ» [النور: ۶]: فَقَرَأَ حَتَّى بَلَغَ «إِنْ كَانَتْ مِنَ الصَّادِقِينَ» [النور: ۱۰] لَمَّا هِلَالٌ فَشَدَّ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ، فَهَلْ مِنْكُمَا تَائِبٌ؟» [۳] لَمَّا قَامَتْ، فَشَدَّتْ فَلَمَّا كَانَتْ عِنْدَ الْخَاصَةِ ۷ وَقَفَّوْهَا، وَقَالُوا: إِنَّهَا مُوجِبَةٌ،

(۱) احرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن / باب {وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابُ} ان تشهد أربع شهادات باه {إنه لمن الكاذبين} [النور: ۸] (رقم: ۲۷۴۷) واخرجه ابو داود في السنن كتاب الطلاق / باب في العان (رقم: ۲۲۵۴) والترمذي في كتاب تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ومن سورة النور (رقم: ۳۷۹۹) وابن ماجه في كتاب النكاح / باب العان (رقم: ۳۰۶۷)

توجه: [۱] آخر (خه وخت وروسته) حضرت جبرائیل عليه السلام تشریف راوړو، او په حضور عليه السلام باندې دا آیتونه نازل شوه وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَنْفُسَهُمْ الْآيَةُ (يعني کوم خلقي چې په خپلو بیبيانو نهمت لگوي الخ) بیا د دې نه وروسته آیتونو تر ان کَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ پورې تلاوت وکړي، [۲] دې نه وروسته هلال عليه السلام په دربار رسالت کښې حاضر شو، او شاهدی یې ورکړه (يعني د لعان چې کوم تفصیل وروسته بیان شوی دی، هغه پنځه خله د شاهدی په ذریعه لعان اوکړو) او نبی کریم عليه السلام به دا فرمايل چې بیشکه الله تعالی پوهیږي عليه السلام چې په تاسو کښې یو دروغجن دی، نو په تاسو کښې څوک دي، چې توبه وباسي، [۳] هغه نه وروسته د هلال عليه السلام ښځه ودریدله او لعان یې وکړي (يعني څلور خله یې د پاکدامني شهادت ورکړي) او هر کله چې په پنځم ځل شاهدی یې ورکوله [۴] نو (صحابه وو عليه السلام) هغه منع کړه، او ورته یې اوویل چې ښه سوچ وکړه، دا پنځمه شاهدی به (ستاسو دواړو په منځ کښې) جديې واجب کړي (یا که ته دروغجنه یې نو د آخرت عذاب به واجب کړي) هل الغيات: - [۵] يَزْمُونَ: الزام، نهمت لگوي. [۶] وَقَفُوا: خلغو منع کړه هغې لږه (دقسم خوړلو نه).

[۱] فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَتَلَكُنَّ وَتَكَلَّمَتْ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهَا تَرْجِعُ، [۲] ثُمَّ قَالَتْ: لَا أَقْضِي قَوْمِي سَابِرَ الْيَوْمِ، قِمَضَتْ. [۳] وَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَبْهَرُهَا، [۴] فَإِنْ جَاءَتْ بِهَ الْكَلِّ الْعَيْنَيْنِ سَابِرَةَ الْأَلْيَتَيْنِ، خَذَلَبَ السَّاقَيْنِ: قَبُولُ رِيَاكُنِي سَحْمَاءَ"،

توجه: [۱] ابن عباس عليه السلام وایي چې هغې ښځه ایساره شوه او وروسته شوه (يعني هغه په پنځم ځل شاهدی ورکولو کښې په سوچ کښې شوه) نو مونږ دا گمان وکړي چې دا به د خپلي خبرې نه واورې، [۲] لیکن بیا هغې اوویل چې زه (د لعان نه بچ کیدو سره او د خپل خاوند د الزام د تصدیق کولو سره) خپل قوم ټول د عمر د پاره نه رسوا کوم (د دې ویلو سره) هغه پنځمه شاهدی هم پوره کړه (دغسې چې لعان پوره شو او حضور عليه السلام د دواړو په منځ کښې جديې وکړه، نو) [۳] حضور عليه السلام وفرمايل چې دې ته گوري، [۴] که دې داسې ماشوم راوړو چې د هغه سترگی توری، کوناتي درانه، او پندوی یې غټی وی، نو هغه وړوکی به د شریک ابن سحماء وی، (ځکه چې شریک دغسې دی)،

هل الغيات: - [۵] قَتَلَكُنَّ: ایساره شوه. توقف نهې اوکړو. په سوچ کښې شوه [۶] وَتَكَلَّمَتْ: او وروسته شوه. تاخیر نهې اوکړو [۷] لَا أَقْضِي: زه نه شرموم. نه رسوا کوم [۸] قِمَضَتْ: نو پوره نهې کړه. [۹] سَابِرَةَ الْأَلْيَتَيْنِ: درانه یا غټو کوناتو والا (خړب والي ترې مراد دې)

[۱] الْحَمَاءُ بِهِ كَذْلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] "لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللَّهِ؛ لَكُنَّا لِي وَلَهَا شَانٌ." رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۱] کوم وخت چې هغه ښځې وړوکی راوړو (چې د شریک مشابه وو) نو حضور عليه السلام وفرمايل [۲] چې که د کتاب الله مذکوره حکم نه وایي (او د دې نه واضحه کیږي) ، چې په

لُعان کونکو تعزیر نه جاري کيږي، نو ما به د دې ښځي سره دويمه معامله کړي وه. يعني د شريک سره د دې ماشوم د مشابهت د هغه ښځي د بدکاري يوه واضحه قرينه ده، ځکه چې د هغه په دې بدکاري ما هغه ته داسې سزا ورکړي وه، چې د خلکو د پاره به عبرت وو. بخاري

تسهيلات: قوله: (فَلْيَنْزِلُ اللَّهُ)

ه لُعان ه حکم اولي قائله عليه - د لُعان حکم شعبان ۹ کښې راغلې دې د ټولنو نه اول د لُعان حکم په هلال بن اميه باندې نافذ شوې وو. دې نه مخکښې د عويمر عجلاښي روايت کښې: **فَلْيَنْزِلُ اللَّهُ**، د الفاظو نه معلومېږي چې د لُعان حکم هم د دوی باره کښې نازل شوې وو. نيکن علماء د انطباق ورکړي دې چې د لُعان حکم عام دې نو د هريواره کښې ونيلې کيږي شي چې هم ستا متعلق د احکم راغلې دې. يا اصل حقيقت خودا دې چې حکم خود عويمر باره کښې نازل شوې وو مگر په دې باندې عمل هلال بن اميه د اول نه اوکړو يا ممکن ده چې د دواړو متعلق آيت نازل شوې وي.

ه حديث د بعضي القاتو وضاحت:

- ① **الْبَيْتَةُ** يعني گواه پيش کړه دا لفظ منصوب دې
- ② **إِنْهَا مُوجِبَةٌ**: يعني په پنځم ځل قسم خوړل به د لُعان حکم ثابت کړي او په آخرت کښې به عذاب واجب کړي
- ③ **سَائِرُ الْبُيُوتِ** يعني د هميشه د پاره خپل قوم رسوا کولې نه شم په دې جمله سره لکه چې دغه ښځي د خپل جرم اقرار اوکړو. بيادي عاجزې ته پته اونه لگيدل چې هغې قسم خوړلو سره څه پټ کړه اوڅه نې ښکاره کړه

[۳۸-۴۰] د زنا له مت د څلورو څکواها نو په درېهه ثابتيږي

۳۸-۴۰- [۵] (۱) **وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: لَوُ وُجِدَتْ مَعَ أَهْلِي رَجُلَانِمَا أُمْنُهُ حَتَّى آتَى بَارِئَةَ لِهَمْدَاءَ ۖ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَهُ: "نَعَمْ." قَالَ: كَلَّا،**

قوجه: ۱ او حضرت ابو هريره ۲ وايي چې سعد بن عباد ۳ اوويل که زه يو غير سړي د خپلي ښځي سره ووينم نو د څو پورې چې څلور شاهدان راجمع نه کړم، هغه ته به لاس نه وروږم؟ يعني هغه به نه قتلوم؟ ۴ رسول الله ۵ ورته وفرمايل چې هو، سعد ۶ اوويل چې هيڅ کله نه،

هل القات: ۱ **لَمَّا أُمْنُهُ**: لاس به نه وراوړوم. نه به ې قتلوم.

وَالَّذِي بَقِيتُ بِالْحَقِّ إِنْ كُنْتُ لِأَعَايِلَهُ بِالسَّيْفِ قَبْلَ ذَلِكَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:
(اَنْتُمْوَالِى مَا يَقُوْلُ سَيِّدُكُمْ) ۱۳ اِنَّهُ لَقَيُّوْرٌ وَاَنَا الْخَيْرُ مِنْهُ، وَاللَّهُ اَعْلَمُ بِمَنِي. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: ۱۳ قسم دي په هغه ذات، چې ته ﷺ يې د حق سره رالېږلي يي، مخکي د دې نه چې زه څلور شاهدان راجمع کړم، سمدستي به په توره سره د هغه خاتمه وکړم، ۱۴ حاضرین د مجلس مخاطب کولو سره، وفرمایل واورې چې ستاسو سردار یعني سعد رضی اللہ عنہ، څه وایي؟ ۱۵ بیشکه دي غیرت مند دي، زه دده نه زیات غیرت مند یم، او الله تعالی ﷻ زمانه زیات غیرت مند دی، (مسلم)

هل الثقات ۱۶ - لأعاجله بالسيف: زه به نې زر تر زره په توره وهم، ۱۷ لقيور: دې غیرت مند دي ۱۸ أغير: زه زیات غیرت مند یم

تسهيلات:

قوله: اَنْتُمْوَالِى مَا يَقُوْلُ سَيِّدُكُمْ:

اشكال :- دلته دا سوال پيدا کيږي چه د حضرت سعد رضی اللہ عنہ د کلام نه په ظاهره معلومېږي چه هغه د رسول الله ﷺ د ارشاد مبارك مخالفت کړې دي حالانکه هغه د ډير لوڼي شان والا صحابي دي

دا اشكال جواب :- ددې جواب دادې چه حضرت سعد رضی اللہ عنہ د ارشاد نبوي مخالفت نه دي کړې بلکه هغه د خپل طبيعت او پتو جذباتو او باطني کيفيت اظهار فرمايلي دي چه زم د کيفيت او غيرت خو دا حال دي که چرې ما په داسې حالت کښې يوسرې خپلې ښځې سره اوليدلو نو د يوگواه د انتظار نه وړاندې به هغه قتل کړم او وريت به نې کړم حالانکه د شريعت حکم بل دي نوزه به څه کوم؟ په دې باندې ښې کړيم د مجلس حاضرینو ته او فرمايل واورنې ستاسو سردار څه وائي لکه چه ښې کړيم د حضرت سعد رضی اللہ عنہ د دغه طبعي کيفيت او غيرت تعريف او کړو چه دا ستاسو سردار دي او د سردارانو په طبيعت کښې دا جذبات وي ليکن د شريعت حکم داسې نه دي بلکه ددې برعکس دي ښې کړيم د حضرت سعد رضی اللہ عنہ د خبرې تائيد اونه کړو بلکه د هغه عذر نې بيان کړو حضرت مظهر رضی اللہ عنہ فرماني چه حضرت سعد رضی اللہ عنہ د حضور پاک حکم رد کړې نه دي بلکه د هغه د سوال مقصد دا وو چه د ښې کړيم د طرف نه اجازت ملاوشي چه په داسې حالت کښې دغه شان سرې قتل کړې شي ښې کړيم د قتل کولو نه انکار او کړو او بليغ انداز کښې نې حضرت سعد رضی اللہ عنہ پوهه کړو په کوم چه حضرت سعد رضی اللہ عنہ خاموشي اختيار کړه.

[۳۰۰] د الله له زيات هيڅوکه غيرتمند نشته

۳۰۰- [۱] ( ) وَعَنِ الْمُبِيرَةِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: لَوِ رَأَيْتُ رَجُلًا مَعَ امْرَأَتِي لَعَزَّيْتَهُ بِالسَّيْفِ غَيْرَ مُضْمِرٍ، لَهَلَّةَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -»

توجهه: [۱] او حضرت مغیره ؓ وايي [۲] چې حضرت سعد ؓ دا اوويل که زه يو غير سري د خپلي بي بي سره ووينم، [۳] نو هغه به زه په توره سره قتل کړم، او د توري د ش جانب نه نه، بلکي د تيز والا جانب نه يي قتل کړم، حاصل دا چې په توره سره د هغه خاتمه وکړم، رسول الله ﷺ ته چې دا خبره ورسیده، چې سعد ؓ دغه شان وايي، هل للغات - ① غَيْرَ مُضْمِرٍ: د تورې پس اړخ، د شا طرف چه په هغې سره وينه نه اوځي.

[۱] قَالَ: أَتَعْجَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ؟ وَاللَّهِ لَأَنَا أَغَيْرُ مِنْهُ، وَاللَّهُ أَغَيْرُ مِنِّي، [۲] وَمِنْ أَجْلِ غَيْرَةِ اللَّهِ حَرَّمَ اللَّهُ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، [۳] وَلَا أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ الْعُدْرَيْنِ اللَّهُ، مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ بَعَثَ الْمُنْذِرِينَ وَالْمُبِيرِينَ، [۴] وَلَا أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ الْيُدْحَةَ مِنَ اللَّهِ، وَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَعَدَ اللَّهُ الْجَنَّةَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجهه: [۱] نو حضور ﷺ صحابه وو ؓ ته وفرمايل چې آيا تاسو ته د سعد ؓ په دي غير معمولي، غير تعجب دي؟ [۲] قسم په خداي زه يقينا د هغه نه زيات غيرتمند يم، او الله ﷻ زما نه زيات غيرتمند دي، [۳] او الله ﷻ د خپل غيرت په وجه ټول گناهونه حرام کړي دي، که هغه ظاهري گناه وي يا پټه گناه وي، [۴] او عذر د الله تعالی ﷻ نه زيات هيڅوک محبوب نه لري، ځکه الله تعالی ﷻ بيرونکي او بشارت ورکونکي (يعني پيغمبران، راليږلي دي، [۵] و تعريف کول د الله تعالی ﷻ نه زيات هيڅوک نه خوښوي، او په دي سبب الله تعالی ﷻ د جنت وعده کړي ده، (بخاري، مسلم)، هل للغات - ① الْيُدْحَةُ: مصدر دې تعريف کول.

تسهيلات: قوله: غَيْرَ مُضْمِرٍ:

د مصلح معلوم: - د دې مطلب دادي چه د تورې په تيره مخ به نى وهم په غاړه يا شاسره اويابه پلنوباندي به نى نه وهم مراد قتل کول دى مصنفح دميم ضمه صاد ساکن اوفاء کسره سره هم دې کوم چه د ضارب صفت دې او که چرې فاء باندې فتحه ده نودابه د تورې صفت جوړشى بعضې فاء مشدد لوستلې ده ټول حال واقع دى

قوله: وَاللَّهُ أَغَيْرُ مِنِّي:

د غيرت تعريف: - دسرى ددنته كيفيت د دې تغير نوم غيرت دې چه د خپل بال بچ متعلق

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب التوحيد/باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: «لا شخص غیر من الله» وقال عبيد الله بن عمرو: عن عبد الملك: «لا شخص غیر من الله» (رقم: ۷۶۱۶) وسلم فى كتاب اللعان (رقم: ۱۷ - ۱۸۹۹) واحمد فى المسند: ۲۸۸/۴

به نه برداشت کونکې خبرې په کتلوسره پيدا کيږي اوس سوال دادي چه دې مفهوم تنزه د غيرت اطلاق په الله تعالى باندې څنگه کيدې شي دا خو محال دی په دې وجه علما، نيکلی دی چه د الله تعالى د غيرتي کيدو مطلب دادي چه هغه د بندېگانو د معاصي او گناه په کولوسره غصه کيږي او خفه کيږي نو د لفظ غيرت او حياء او رحمت الفاظو په شان د دې الفاظو نه يودې د کوم اطلاق چه د شروع په اعتبار سره په الله تعالى باندې نه کيږي البته د غايه نهايه او انجام او نتيجه په اعتبار سره کيږي

قوله: وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْعُذْرُ مِنَ اللَّهِ:

هـ مذکوره جملي دوه مطلبونه: ① اول دا چه الله تعالى ته دا خبره محبوب وی چه د هر سړي عذر ختم کړي او د چا څه عذر باقي پرېنږدي دې د پاره چه په قيامت کښې د حجت موقع باقي پاتې نه شي د دې د پاره الله تعالى انبياء کرام بشير او نذير جوړولو سره مبعوث کړي دې د دې لفظ

② کله يوسړې د الله تعالى په مخکښې د خپل جرم عذر پيش کوي معذرت او اعتذار کوي په عاجزني سره درخواست کوي معافي غواړي نو الله تعالى د ټولو نه زيات د قبولولو سره معاف کوي.

قوله: وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْبِدْحَةُ مِنَ اللَّهِ:

د البدحة وضاحت: - يعنی الله تعالى خپل تعريف د ټولو نه زيات خوښوی ځکه چه هغه د ټولو خوښيانو مالک دي او په ټولو صفات کماله سره متصف وی ارشاد دي «الکبرياء ردائي ولطمة لزي» هم دغه وجه ده چه الله تعالى پخپله د خپل خان تعريف کړي دي او نورو ته نې د دې تر غيب ورکړي دي او د جنت وعده هم هغه خلقو سره کړي ده څوک چه د هغه د زيات نه زيات تعريف کوي

[۳۲۰] د الله تعالى ﷻ د غيرت تقاضه څه ده؟

۳۲۰- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقَارُ [۱] إِنْ الْمُؤْمِنُ يَقَارُ [۲] وَغَيْرَةُ اللَّهِ أَنْ لَا يَأْتِيَ الْمُؤْمِنُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تبارک و تعالی غيرتمند دی، [۳] او مؤمن (هم) غيرتمند دي (يعني غيرت په اصل کښې د الله تعالى ﷻ صفت دی، چې په مؤمن کښې هم موجود دی، [۴] و د الله تعالى ﷻ د غيرت تقاضه دا ده

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النکاح/باب الفیرة (رقم-۵۲۲۳) ومسلم فی کتاب التوبة/باب غیره الله تعالى وتحریم الفواحش (رقم-۳۶ - ۲۷۶۱) والترمذی فی کتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الفیرة (رقم-۱۱۶۸) واحد فی السنن: ۴۴۳/۲

چې مؤمن هغه کار ونه کړی کوم چې الله تعالی **حرام** کړي دي، (بخاري، مسلم،
هل اللغات - ۱) بَقَارُ: غیرت کوی، غیرت مند دي،

تسهيلات:

نو: - د ترجمې څخه د حديث مطلب ښکاره دي د مزيد تسهيل ضرورت نشته

[۲۲] په خيالي شېهانو با ندي ته مت مه لږکولی

۲۲- [۸] (۱) وَعَنْهُ «أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: «إِنَّ امْرَأَتِي وَكَلَّتْ غَلَامًا
أَسْوَدَ لَوْنِي أَكْثَرَهُ» فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «هَلْ لَكَ مِنْ لَبَلٍ؟» قَالَ: «نَعَمْ، قَالَ: «فَمَا لَوْنُهَا؟» قَالَ: «خُمْرٌ»

توجه: ۱) حضرت ابو هريره **رضي الله عنه** وايي چې يو باندې چې (كليوال) د رسول الله **ﷺ** په خدمت كښې حاضر شو، او عرض يې وكړي ۲) چې زما ښځې يو داسې ماشوم راوړې دى، چې د هغه رنگ تور دى او (زما هم رنگه نه دى) ما د هغه نه انكار كړى دى (يعنې چې زما خوى نه دى) ۳) رسول الله **ﷺ** (د دې آوريدو سره) ورته وفرمايل ۴) چې ستا سره څه اوبښ شته؟ هغه عرض او كړو چې هو، حضور **ﷺ** ورته وفرمايل چې د كوم رنگ دى؟ هغه عرض او كړو چې د سور رنگ دى،
هل اللغات - ۱) أَكْثَرَهُ: ما انكار كړې دې دهغه نه، ۷) خُمْرٌ: سور رنگ،

۱) قَالَ: "هَلْ فِيهَا مِنْ أَوْزَقٍ؟" قَالَ: "إِنَّ فِيهَا لَوْرَقًا" قَالَ: "فَأَتَى تَرَى ذَلِكَ جَاءَهُمَا؟" قَالَ: "عِرْقِي تَرَعَهَا" قَالَ: "فَلَعَلَّ هَذَا عِرْقِي تَرَعَهُ" ۲) وَلَمْ يُرْغِصْ لَهُ فِي الْإِنْفَاءِ مِنْهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) حضور **ﷺ** ورته وفرمايل چې په هغه كښې د څر رنگ دا هم شته؟ هغه عرض او كړو چې هو. په هغه كښې څر رنگي هم شته، ۲) حضور **ﷺ** ورته وفرمايل چې ست څه خيال دى؟ په هغوى كښې دا څر رنگي (ځاكستري) اوبښان د كومه راغلل هر كله چې د هغوى مود او پلار څر رنگي نه دي، ۳) هغه عرض او كړو چې څه رگ به وي، چې دوى يې راوښكل (يعنې د هغوى په اصل كښې به د څر رنگ اوبښ وو، چې د هغه مشابه دوى هم شو، ۴) حضور **ﷺ** ورته وفرمايل نو بيا دا وړوكى به هم د څه داسې رگ په سبب تور وي، چې هغه دي راوښكلي دي (يعنې د دې ماشوم په اصل كښې به هم څوك سړى د تور رنگ تير شوى وي، چې دا وړوكى د هغه مشابه شوى دى، ۵) او دغه شان حضور **ﷺ** هغه

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة / باب من شبه اصلا معلوما باصل مبين. قد بين الله حكمها، ليفهم السائل (رقم- ۷۳۱۴) ومسلم فى كتاب اللعان (رقم- ۱۸ - ۱۵۰۰) واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الطلاق / باب من اللعان (رقم- ۲۲۶۰) والترمذى فى كتاب الولاء والهبة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى الرجل ينتهي من ولده (رقم- ۲۱۲۸) والنسائى فى كتاب الجهاد / باب: إذا عرض بامرأته وشكت فى ولده وأراد الانتفاء منه (رقم- ۳۴۷۸) وابن ماجه فى كتاب النكاح / الرجل يشك فى ولده (رقم- ۲۰۰۲) واحمد فى المسند: ۲/ ۲۳۳

باندې چي (كليوال) ته د هغه ماشوم نه د انكار كولو اجازت ورنه كړي، (بخاري، مسلم)
 هَلْ لَهْمَا - ⑤ اُنَدَّى: خمر رنگ، خاكى ⑥ هُوَ: رڼى، ⑦ تَوَعَّاهُ: اړيښكې نې دې دا ⑧ وَلَمْ يَتَوَقَّضْ
 ته اجازت نې ورنه كړو هغه ته (د انكار كولو) ⑨ لى الْاِثْمَاءُ مِنْهُ: په نفي كولو د هغه (ماشوم) نه

تسهيلات:

پوله: ولدت غلاماً أسوداً:

ه كلى وال په زړه كېنې ه شك سېب - د دغه كلى وال په ذهن كېنې دا خبره وه چه زما خوښ
 نور ولې دې اوحال دادې چه زه پخپله سپين يم زما بى بى سپينه ده دا بېچې آخر د جادې په
 دې باندې هغه شك ښكاره كړو. نېى كړيم په ډير حكيمانه او ساده عام فهم انداز كېنې
 د كلى وال د تجربې مطابق هغه پوهه كړو خكه چه دا وېسانو په معامله كېنې دا كلى وال
 م هروو هغه په حقيقت باندې پوهه شو او چپ شو

ه كمزورو علاماتو په بنياد ه خپل بېچى نه انكار كول - علامه طيبي رحمه الله او فرمايل چه
 صرف په معمولى خبرو اوضيعف علامتونو په بنياد باندې د خپل بېچى انكار كول منع دى
 بلكه په دې صورت كېنې مضبوط دلائل او مكمل شهادت موجود كيدل ضرورى دى مثلاً
 بى بى سره نى كوروالې نه دې كړې او د هغې بېچې پيدا شو يا د صحبت نه پس د شپږو
 مياشتو نه په كمه موده كېنې بېچې پيدا شو په داسې صورتونو كېنې انكار كول جائز دى
 صرف په خيالى شبهات او تهمت لگول جائز نه دى.

[۳۳۳] د زنا په نتيجه كېنې د پيدا كېدونكي ماشوم نسب د زنا كار نه ثابتيږي

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: «كَانَ عَتْبَةُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ عَهْدًا إِلَى أَبِيهِ سَعْدِ بْنِ أَبِي
 وَقَّاصٍ ① أَنْ ابْنُ وَلِيدٍ زَمَعَهُ مِنِّي، فَأَقْبَضَهُ إِلَيْكَ، ② فَلَمَّا كَانَ عَامَ الْفَتْحِ أَخَذَهُ سَعْدٌ، فَقَالَ: إِنَّهُ ابْنُ أَبِي،

توجه: ① او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې عتبه بن ابي وقاص خپل ورور سعد ابن ابي
 وقاص ته وصيت وكړي، ② چې د زمعه د وينځې خوى زما د نطفې نه دى، ته هغه واخله،
 ③ نو د مكې د فتح په كال سعد رضي الله عنه هغه هلك واخستى، هغه اوويل چې دا زما وراره دى،
 هَلْ لَهْمَا: - ④ عَهْدٌ: وصيت (لوط، كړې و،

① وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: أَبِي، فَتَسَا وَقَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ
 أَبِي كَانَ عَهْدًا إِلَيَّ فِيهِ. ③ وَقَالَ عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ: أَبِي وَإِبْنُ وَلِيدٍ وَأَبِي، وَلِيدٌ عَلَى فِرَاشِهِ.

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الوصايا/باب قول الموصى (ص: ۴) لوصيه: تعاهد ولدى. وما يجوز للوصى من الدعوى (رقم- ۲۷۴۵) وسلم فى كتاب الرضاع/باب الولد للفراش. وتوفى الشهادت (رقم- ۳۶ - ۱۴۵۷) واخرجه ابو داود فى السنن كتاب الجهاد/باب فى نفل السرية تخرج من العسكر (رقم- ۲۷۴۵) والترمذى فى كتاب الرضاع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء أن الولد للفراش (رقم- ۱۱۵۷) والنسائى فى كتاب الجهاد/باب: فراش الأمة (رقم- ۳۴۸۷) وابن ماجه فى كتاب النكاح/ الولد للفراش. وللماهر العجر (رقم- ۲۰۰۴) ومالك فى الوطا كتاب الاضحية (رقم- ۲۰۰)

توجه: ۱) و عبد ابن زمعه ۲) اوويل چې دا زما ورور دی، بيا هغه دواړو خپله معامله رسول الله ﷺ ته راوړه. ۳) نوسعد اوويل چې يار رسول الله! بيشكه زما ورور ددي كښي په حقه ماته وصيت كړي وو چې داته واخله، ۴) و عبد بن زمعه اوويل چې دا هلك زما ورور دی، او زما د پلار د وينځي زوی دی، چې زما د پلار په بستره پيدا شوی دی. هل الثقات: ۵) و نساؤنا: دواړو معامله پيش كړه. ۶) فراشه: په بستره دهغه.

۱) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: (هُوَ لَكَ بِأَعْدَبِ بْنِ زَمْعَةَ: ۲) وَلَوْلَا لِفِرَاشٍ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرِ: ۳) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: (أَحَبُّهُنَّ) ۴) لِمَا رَأَى مِنْ شَبَهٍ بِعُتْبَةَ، ۵) فَمَا رَأَاهَا حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ. ۶) وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: (هُوَ لَكُمْ بِأَعْدَبِ بْنِ زَمْعَةَ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وَلَدَ عَلَى فِرَاشٍ أَبِيهِ): مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) رسول الله ﷺ د دواړو خبري اوریدو سره، وفرمايل چې اي عبد ابن زمعه د دې ماشوم ته حقدار يي، ۲) ځكه چې ماشوم د صاحب فراش طرف ته منسوب كېږي، او د زاني (زناكار)، د پاره د نسب او ميراث نه، محرومي ده (يا دا چې زاني د سنگساري مستوجب دی)، ۳) بيا حضور ﷺ بي بي سوده بنت زمعه ۴) ته وفرمايل چې ته د دې هلك نه پرده كوه، ځكه چې په ده كښي د عتبه شباهت په نظر راځي، ۵) نو بي بي سوده ۶) د هغه هلك سره هيڅكله ونه ليدل، حتی چې وفات شوه، ۷) په يوروايت كښي داسې دي. چې حضور ﷺ وفرمايل اي عبد ابن زمعه: دا هلك ستا ورور دی، ځكه چې ستا د پلار په بستره پيدا شوی دی، (بخاري، مسلم)

هل الثقات: ۸) و نساؤنا: زنا كارد پاره، ۹) الحجر: سنگسار كيدل. محروم كيدل

تسهيلات:

قوله: أَنَّ ابْنَ زَمْعَةَ:

د حديث پس منظور: - د دې حديث په مطلب باندې د پوهيدلو د پاره اول په دې باندې ځان پوه كول پكاردی چه يوسعد بن ابی وقاص دې دويم عتبه بن ابی وقاص دې كوم چه د ده ورور دې حضرت سعد رضی الله عنه راوړلي وو او عتبه په كفر باندې مړ شو بلكه عتبه هم هغه بدبخت دې چا چه د جنگ احد په موقع باندې د رسول الله ﷺ غايبونه مبارك شهيدان كړي وو عتبه د زمعه وينځي سره زنا كړي وه زمعه د حضرت سوده رضی الله عنه د پلار نوم دې او د هغه د خونی نوم عبد دې كوم چه په دې حديث كښي ذكر دې

د جاهليت د اصولو مطابق كه يوسرى به د چا وينځي سره زنا كوله او دهغې په نتيجه كښي به بچي پيدا كيدو نو هغه بچي به هم د هغه زناكارو او د هغه په اولاد كښي به شميرلې شو. هم په دې اصولو سره عتبه خپل ورور حضرت سعد رضی الله عنه ته وصيت كړي وو چه د زمعه د وينځي بچي زما دې ځكه چه دا زما د نطفه نه دې لهذا هغه په خپله قبضه كښي واخله نو چه كله مكه مكرمه فتح شوه نو په دې موقع حضرت سعد رضی الله عنه هلك واخستو او ونی

ونیل چه دازما ورازه دې عبد ابن زمعه اوونیل دازما رور دې خکه چه زما دپلار د وينخې نه پيداشوې دې داجگره چه کله د نبي کریم په وړاندې پيش کړې شوه نور رسول الله ﷺ نوې اسلامي دفعه نافذ کړه او هلک نبي عبده حواله کولو سره د جاهليت قاعده په دې مبارک فرمان سره ماته کړه چه «الولد للفراس وللعاهر الحصى» يعنی بجې هم د هغه وې د چا په فراش چه پيداشوې وې او د زنا کار د پاره د محرومي نه علاوه هيڅ نشته يا مطلب دا چه د زنا کار د پاره په کانرو ويشتل دی

سوده ټه ه پړه دې گولو حکم اوه دې وجه - بهر حال فيصله خوهم داسې اوشوه ليکن چونکه په دغه هلک کښې د عتبه واضحه مشابھت ښکاريدلو په دې وجه نبي کریم حضرت سوده ﷺ ته او فرمايل چه ده نه پرده کوه نو هغې د وفات پورې د هغه نه پرده کوله ددې واقعه نه دا خبره واضحه شوه چه د قرآنو علاماتو او مشابھت اعتبار نشته دې بلکه په فراش او زوجيت باندې دارومدار دې

[۲۲۱۲] د نسب په اثبات کښې د قیاله شناسي قول معتبر دی که نه؟

۳۳- [۱۰] ( ) ۱۰ عَنَّا، قَالَتْ: «دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ مُعَوَّدٌ، فَقَالَ: أَيُّ عَائِشَةَ! أَلَمْ تَرَي أَنَّ مُحَمَّدًا الْمَذْجِيُّ دَخَلَ، فَلَمَّا رَأَى أَسَامَةَ وَزَيْنًا وَعَلِيًّا قَطِيقَةً قَدْ غَطَّيَا رُؤُوسَهُمَا وَبَدَّتْ أَقْدَامُهُمَا، فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْأَقْدَامُ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱۰ ابې بي عائشه ۱۰ وايي چې (يوه ورځ) رسول الله ﷺ ډير خوشحاله خوشحاله زما کور ته تشريف راوړو، ۱۰ او وي فرمايل چې اي عائشي! آيا تاته معلومه نه ده چې (نن) مجزز مدلجي (مسجد نبوي ﷺ) ته راغلی، ۱۰ او هر کله چې هغه اسامه ۱۰ او زيد ۱۰ وليدل، چې خادر (پټو) په خان اچولی داسې ناست وو، چې سرونه يې پټ وو، او پښي يې ښکاره وي، ۱۰ نو هغه اوويل چې د دې دواړو پښي د يو بل مطابق دي، يعنی دا پښي چې د کومو دوو سر و دي، هغه په خپلو کښې پلار او خوی دي، (بخاري، مسلم، هل الثقات: ۱۰ متفق: خوشحاله، ۱۰ قطيعة: خادر، رومال: ۱۰ غطيا: دواړو پټ کړی وو

تفهيمات: قوله: أَنَّ مُحَمَّدًا الْمَذْجِيُّ:

د مجزز تعارف: - مجزز دمکبر په وزن باندې د عربود يومشهور قیافه شناس نوم دې دهغه خاندانی تعلق چونکه د قبيله مدلج سره وو په دې وجه هم دغه قبيلې طرف ته منسوب دې په عربو کښې په قیافه شناسنی کښې دې سړی د سند حیثيت لرلو او په خلقو کښې دا يومعیاروو

۱) اخرجه البخاری فی کتاب الفرائض / باب القافه (رقم- ۶۷۷۱) و مسلم فی کتاب الرضاع / باب العمل بالحق القائف الولد (رقم- ۳۸) - (۱۵۵۹) و اخرجه ابو داود فی السنن کتاب الطلاق / باب فی القافه (رقم- ۲۲۶۷) و النسائی فی کتاب الجهاد / باب: القافه (رقم- ۳۴۹۳) و ابن ماجه فی کتاب الأحکام / باب القافه (رقم- ۲۳۴۹) و واحد فی السند: ۲۲۶/۶

ه زید بن ثابت او اسامه بن زید په نسب باندې اعتراض ۱ - بل طرف ته حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه ډیر ښانسته وواو د هغه خونی اسامه بن زید چونکه د حضرت ام ایمن رضی الله عنها د بطن نه وو په دې وجه هغه د خپلې مور په شان د توربخن رنگ وو منافقانو به پروپیګندې کولې چه اسامه د خپل پلار نه نه دې ځکه چه د دومره ښانسته پلار خونی داسې تورڅنگه کیدي شی نبی کریم به په دغه خبرو باندې ډیر زیات غمگین او خفه کیدو او خاطر به یی دریدو لیکن ددې تور دپاره د یو داسې څیز اوسند ضرورت وو کوم چه د معاشرې ټول خلق بغیر څه خبرو کولو قبول کړی او هغه سند د قیافه شناس قیافه شناسی کیدې شوه

ه قیافه شناسی په وینا ه اعتراض سد پاپ کیدل ۲ - چنانچه الله تعالی انتظام وکړو او یو ورځ د عربو مشهور قیافه شناس مجز مدلجی مسجد نبوی ته راغلو حضرت اسامه او حضرت زید رضی الله عنهما دواړه په یوڅادر کښې داسې ایښیښتي اوده وو چه په مخونو باندې خدرو او خپې ښکاره وې مجرز چه کله او کتل نو وئی ونیل داخپې د پلار او خونی دی په دې باندې نبی کریم ډیر خوشحال شو ځکه چه د دغه پروپیګندې د ختمولو دپاره هم ددې سند ضرورت وو گنی د آسمان نه وحی هم راتلې شوه مگر په عام معاشره کښې د قیافه زبات اعتبار وو

د نسب په ثبوت کښې د قیافه شناس په حجیت کښې مذهب ۳ -

① د جمهوریه نیز د هر نسب د ثبوت دپاره هم د نورو دلائلو نه علاوه قیافه شناسی هم یو مؤثر دلیل دی

② انصه احناف فرمائی چه علم قیافه د ثبوت نسب دپاره کافی نه دي **د ټول فریق دلیل ۱** - د اول فریق مستدل زیر بحث حدیث دې په دې کښې نبی کریم صلی الله علیه و آله د دغه قافیه شناس په خبره خوشحاله شو چې هغوی د اسامه او د هغه د پلار د نسب ثبوت د خپل علم په رڼا کښې ورکړو نو د نبی کریم صلی الله علیه و آله خوشحالی د دې خبرې دلیل دي چې د قافیه شناس قول دلیل دي

ټول فریق د دلیل جواب ۲ - نبی کریم ته د مخکښې نه د وحی په ذریعه معلومه وه چه اسامه هم د زید خونی دي لیکن د منافقانو پیغورونه او پروپیګندې د قیافه شناس په فیصله سره ختمیدې شوې په دې وجه نبی کریم د قیافه شناس په خبره باندې د خوشحالی اظهار وکړو د ثبوت په نسب باندې دلیل نه دي بلکه د پیغور د ختمولو دپاره یو دلیل دي

د دویم فریق د لامل ۳ - ① قیافه د هغه علم نوم دي په کوم کښې چه د یو څیز بیژند گلویه هغې کښې د دته علاماتو او نشاناتو نه کپړی اودا تخمین اوانداز ده په کوم سره چه قطعی یقینی علم نه شی حاصلیدی او د ثبوت نسب دپاره د یقینی علم کیدل ضروری دی ددې

بیارہ پہ شریعت کنبی د امور یقینیو اعتبار دی لہذا قیافہ بی اعتبارہ دہ
 ⑦ شریع د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خط پہ ذریعہ ددی مسئلہ نبوس او کرو نو حضرت عمر رضی اللہ عنہ
 اوفرمانیل چہ دواہ آقا پہ دغہ بجی کنبی شریک دی دوی بہ د بجی وارشان وی او بجی بہ
 د دوی وارث وی د حضرت علی رضی اللہ عنہ ہم دغہ شان فیصلہ ولکہ چہ د صحابہ کرامو اجماع
 اوشہ ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ نور روایتونہ ہم نقل کری دی

پہ اختلاف مذکورہ باندی د بلی مسئلہ تفریع :- ہم پہ دی اختلاف باندی دامسلہ متفرع
 دہ چہ مثلاً پہ دوو سر و کنبی یو مشترکہ وینخہ دہ اود دواو دجماع پہ نتیجہ کنبی دغہ
 بجی پیدا شو نو جمهور فرمائی چہ قائف کومہ فیصلہ اوکرہ دغہ مطابق بہ دابجی دغہ
 سری شی احناف فرمائی پہ دی صورت کنبی بہ ہغہ بجی د دواو مشترکہ مملوک وی او
 وینخہ بہ د دواو ام ولدہ شی سرہ ددی چہ پہ حقیقت کنبی بہ دغہ بجی ہم د یوکس وی
 لیکن د قائف د فیصلی اعتبار نشتہ خکہ چہ پہ دی باندی د شریعت مدار نشتہ دی

[۲۲۲] د خپل پلار نہ د انکار کولو پہ بارہ مکی وعید

۲۲۲- [۱۱] (۱) [وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، وَأَبِي بَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: [۲] «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ [۳] فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ)» : مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجہ: [۱] او حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ او حضرت ابوبکرہ رضی اللہ عنہ دواہ راویان دی
 [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل کوم سری چہ خپل خان د خپل پلار پہ خای د یو دویم سری
 سرہ منسوب کری. او ہغہ پہ دی ہم پوهیږی، چہ دا زما پلار نہ دی، [۳] نو پہ ہغہ جنت
 حرام دی. (بخاری، مسلم)

تہذیبات:

قوله: مَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ:

د جنت حرامید لو تو جیہات :- یعنی خپل نسب پتولو سرہ د خپل پلار پہ خانی بل چاتہ پلار
 او وئیل نو پہ دغہ باندی جنت حرام دی

① پہ اولنی خل داخلیدل پہ دہ باندی جنت حرام دی
 ② چہ کوم سری د خپل پلار پہ خانی خپل خان بل چاتہ منسوب کوی اودا حرام عمل حلال
 گنری نو ہغہ پہ حقیقت کنبی یو حرام تہ حلال وائی اودا کفر دی نو د کفر پہ وجہ پہ ہغہ
 باندی جنت حرام دی

۱) اخرجه البخاری فی کتاب الفرائض / باب من ادعی إلى غیر أبیه (رقم- ۶۷۶۶) ومسلم فی کتاب الإیمان / باب بیان حال إیمان من رغب عن أبیه وهو یعلم (رقم- ۱۱۵) وابن ماجہ فی کتاب الحدود / باب من ادعی إلى غیر أبیه أو نولی غیر موالیہ (رقم- ۲۶۱۰) واحمد فی المسند: ۴۶/۵

① د گناه اثر خوهم دغه دې چه په ده دې جنت حرام وی لیکن په قیامت کنبی فیصله به معجون مرکب باندې کیری

② دا کلمات نی تشدیداً تغلیظاً تهدیداً فرمانیلې دی راتلونکی روایت نمبر ۱۲ کنبی د فقد کفر الفاظ راغلی دی هلته که د کفر نه کفر حقیقی مراد وی نو د دې خاخی جوابونو کنبی دویم جواب پریخودوسره باقی جوابونه د هغه حدیث دپاره هم دی اوکی چرته هلته د کفر نه کفران نعمت مراد واخستې شی نویابه څه اعتراض نه راخی

[۳۳۵] دخلولولارالو غلطه دېی رغبتی حرمت

۳۳۵- [۱۳] (۱) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: لَا تَرْغَبُوا عَنْ أَهْلِكُمْ ① قُلْنَ رَغِبَ عَنْ أَهْلِهِ لَقَدْ كَفَرَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ② وَ ذَكَرَ حَدِيثُ عَائِشَةَ: «مَنْ أَحَدٌ أَعْيَرَ مِنْ الدُّوَى»: فِي (بَابِ صَلَاةِ الْخُسُوفِ).

توجه، ① او حضرت ابوهریره ؓ وایې چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② ناشي (د غیر سړي سره خپل نسب لگولو سره) د خپل پلار نه مخ مه گرځوی، ③ څکه چې کوم سړی د خپل پلار نه مخ وگرځولي (یعنی د هغه نه یې د خپل نسب انکار وکړي) نو هغه په حقیقت کنبی کفران د نعمت وکړي (د نعمت ناشکري یې وکړله) بخاري مسلم ④ و حدیث دعائشی مَایْن أَحَدٌ أَعْيَرَ مِنْ الدُّوَى په باب صلوة الخسوف کې ذکر شوي دي. هل تلفت: ① لَا تَرْغَبُوا عَنْ: مخ مه گرځوی. انکار مه کوی.

تسهيلات:

قوله: لَا تَرْغَبُوا عَنْ أَهْلِكُمْ:

د مذکورہ جملې مفهوم: - یعنی که هغه غریب وی یا ئې عزت نه وی نو په دې کنبی شړه او غیرت مه کوئی چې هغوی ته خپل پلار او وائې

قوله: قُلْنَ رَغِبَ عَنْ أَهْلِهِ لَقَدْ كَفَرَ

پلار سره بې رغبتی کولو باندې د کفر په اطلاق کنبی توجیهات -

① دلته د کفر څخه کفر ته نزدیکت مراد دې

② دلته کفر کنبی د اخته کیدو خطره مراد ده

③ که قصدا عمداً د خپل پلار څخه سوا بل چاته خان منسوب کول مباح گنړی کومه چې لویه گناه ده نوده یو حرام خیز حلال او گنړل او تحلیل الحرام کفر دې دې صورت کنبی د حدیث پاک الفاظ (فقد کفر) خپل حقیقی معنو باندې محمول دی.

⑤ ددی خخه کفران نعمت مراد دی چې ده ته خپل پلار معلوم هم دی او دې بیا هم د هغه د خوښی ولی خخه انکار کوی نو دا دې د نعمت ناشکری کوه چې حرام پيدا نه دي پلار نه معلوم دي او بیا هم د هغه خخه انکار کوی

الفصل الثانی

[۳۳۳] د یوشی القلب پلار شقاوت

— [۳] (۱) «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ لَمَّا تَزَلَّتْ آيَةُ الْمَلَأَعَةِ: ⑥ "أَيُّمَا امْرَأَةٍ أُدْخِلْتُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ لَيْسَ مِنْهُمْ: ⑦ فَلَيْسَتْ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ، وَلَنْ يُدْخِلَهَا اللَّهُ جَنَّتَهُ، تَوَجَّهَ: ⑧" و حضرت ابو هريره ؓ نه روایت دی چې هغه د لعان د آیت د نازلیدو په وخت د رسول الله ﷺ نه دا واوریدل، ⑨ چې کومه ښځه څوک په داسې قوم کښې داخل کړي، چې د هغه نه هغه نه وي (یعني یوې ښځې بدکاری وکړه، او بیا د هغې د بدکاری نتیجه کښې یې وړوکی پیدا شو، او هغه وړوکی یې د خپل خاوند طرف ته منسوب کړي) ⑩ نو هغه د الله ﷻ په نزد په هیڅ درجه کښې نه ده، او الله تعالی ﷻ به هغه د خپل مقرب او د نیکو بند کانو سره، هیڅ کله په خپل جنت کښې داخله نه کړي، ⑪

هل للغات: ⑫ آيَةُ الْمَلَأَعَةِ: هغه آیت چې هغې کښې د لعان ذکر دي.

⑬ «أَيُّمَا رَجُلٍ جَحَدَ وَلَدَهُ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ: ⑭ احْتَبَبَ اللَّهُ مِنْهُ وَقَضَعَهُ عَلَى رُغُوسِ الْخَلَائِقِ فِي الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ.» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ⑮ او کوم سړی چې د خپل ماشوم نه انکار وکړي (یعني د هغه ښځې نه چې کوم وړوکی پیدا شوی دی. د هغه په باره کښې اوواني چې دا زما نه دی، حالانکه هغه، د هغه طرف ته گوري (یعني هغه پوهیږي، چې زما خوی دی) ⑯ نو الله تعالی ﷻ به د هغه نه پرده کوي (یعني د هغه به د الله تعالی ﷻ دیدار نه نصیب کیږي)، او الله تعالی ﷻ به هغه په ټولو مخکنی او وروستنی خلقو کښې رسوا کړي (یعني په میدان حشر کښې چې ټول مخکنی او وروستنی خلق راجمع شي، نو د هغوی په منځ کښې به هغه ذلیل او رسوا کړي، ابو داود، نسایي، دارمي

هل للغات: ⑰ جَحَدَ: انکار او کړو. ⑱ احْتَبَبَ اللَّهُ: پرده به او کړی الله (دیدار به ورته نصیب نه کړي) ⑲ وَقَضَعَهُ: رسوا به ئې کړی، اوبه ئې شرموی.

تسهيلات:

قوله: أَيُّهَا امْرَأَةُ أَذْعَلْتَ عَلَى قَوْمٍ مِنْ لَيْسَ مِنْهُمْ:

يعني زناكولوسره د بيل قوم د کس بچی د خپل خاوند او د هغه د قوم طرف ته منسوب کوی د ښځې دپاره دا حرام دی او په دې باندې جنت حرام دې دغه شان که یوسرې د خپل بچی نه انکار کوی نو په هغه باندې هم جنت حرام دې خلاصه دا چه نه دې ښځه زناکولوسره حرام زاده د خپل خاوند طرف ته منسوب کوی او نه دې خاوند د خپل حقیقي بچی نه انکار کوی.

قوله: وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ:

ه مذکورہ جمعې هوه مظلومه، ① یعنی ماشوم سترگې برندي کړې د پلار طرف ته گوری اودا شقی القلب د هغه انکار کوی.

② بعضې شارحینو د وهونظر مفهوم دا اخستی دې چه پلار بچی ته گوری او هغه پیژنی چه دا زما خونی دې اویا هم انکار کوی. په دې صورت د هو ضمیر د پلار طرف ته راگرځی

[۳۴] بدکاری ښځې لره طلاق ورکول اولی دی

۳۴- [۱۱۳] (۱) «وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: [۲] جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [۳] إِنَّ لِي امْرَأَةً لَا تَزِدُّنِي دَلِيلِينَ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] "طَلِّقْهَا". قَالَ: [۵] إِنْ أُجِيبًا قَالَ: "فَأَمْسِكْهَا إِنْ كُنَّ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، [۶] وَكَانَ النَّسَائِيُّ: رَفَعَهُ أَحَدُ الرُّوَاةِ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَحَدُهُمَا لَمْ يَرْفَعَهُ. وَقَالَ: وَهَذَا الْحَدِيثُ لَيْسَ بِثَابِتٍ.

قوجه: ① او حضرت ابن عباس ؓ وايي ② چې (يوه ورځ) د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې يو سړی حاضریدو سره عرض وکړو، ③ چې زما ښځه د چا مس کونکي لاس نه منع کوي (يعني کوم سړی چې د هغی سره د بدکاری اراده وکړي، د هغه نه انکار نه کوي، ④ نبی کریم ﷺ ورته وفرمايل چې هغی لره طلاق ورکړه، هغه عرض اوکړو چې دا ممکنه نه ده، ځکه چې هغه زما ډیره خوښه ده، حضور ﷺ ورته وفرمايل چې بیا د هغی نگهباني کوه چې هغه په بدکاری کښې مبتلا نشي، (ابوداود، نسائي).

⑤ او نسائي رحمه الله ويلي دي چې د دې روايت په راويانو کښې يو راوي خو دا ابن عباس ؓ ته رسولی دی، او وصل کړی يي دي، او يو راوي دا ابن عباس ؓ ته نه دي رسولی، او وصل کړی يي نه دی، او نسائي رحمه الله ويلي دي چې دا حديث ثابت نه دی (يعني دا حديث متصل نه دی، بلکه منقطع دي).

تہذیبات:

قوله: لَا تَرُدُّهُ دَلَالِيْس:

۱- مذکورہ جملہ پہ مفہوم کنہی اقوال - یعنی دے یولاس لگونکی لاس نہ منع کوی اونہ نی لرے کوی ددی حدیث مطلب او مقصد بیانولو کنہی دے شارحین حدیث مختلف خیالات دی ① دے قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ خیال دادے چہ چہ دا بنسخہ ہم دغہ شان فجور کنہی اختہ وہ او فاجرہ بنسخہ نکاح کنہی ساتل حرام دی خاص کر چہ کلہ یوسرے دے یوے بنسخہ پہ محبت کنہی راگیروی نو کہ ہفہ تہ دے طلاق ورکولو حکم ورکری شی نو دیر ممکن دی چہ ہفہ دے دی نہ ہم پہ زیاتہ لویہ گناہ کنہی اختہ شی۔ مذکورہ سرے تہ ہم ددغہ خاص مجبورنی دے وجہ نہ اجازت ورکری شو اود ہفہ دپارہ دا واجب کری شی چہ ہفہ دے ددغہ بنسخہ دے تہذیب او تادیب پورہ کوشش او کری۔

② امام احمد رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ددی جملہ مطلب دادے چہ دا بنسخہ بی وقوفہ او احمقہ دہ خپل مال ہرچاتہ ورکوی دے چانہ خہ مال نہ منع کوی علامہ توریشتی رحمۃ اللہ علیہ ہم دغہ شان توجیہ فرمائی دہ ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ دامعنی مراد اخستل دے دوو وجوہاتونہ دیراولی دہ اولہ وجہ دادہ کہ چرے دے نہ زنا مراد واخستے شی نو دا قذف دے نو نبی کریم بہ ددغہ سرے نہ پہ دے بہتان باندے ضرور ثبوت غوبتسلو گئی ہفہ بہ نی پہ کورو و ہلو دویمہ وجہ دادہ کہ چرے دا بنسخہ بدکارہ وہ او خبرہ نی دے بدکاری کری وہ نو نبی کریم بہ دا بنسخہ پہ نکاح کنہی دے ساتلو اجازت نہ ورکولو بلکہ دے جدائینی حکم بہ نی فرمائیلو ③ ابن الاعرابی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ (لاتر ددلاس) سرہ ددغہ بنسخہ فسق او فجور طرف تہ اشارہ کری دہ علامہ خطابی رحمۃ اللہ علیہ ہم تقریباً ہم داسی مطلب بیان کری دے

قوله: فَأَشْرَفْنَا إِذْ:

یعنی دداسی بنسخہ پریخودل بہتر دی لیکن کہ ہفہ ہم پہ نکاح کنہی ساتل وی نویا دا دے دغہ قبیح او مکروہ کار نہ منع کول ضروری دی۔

۲- مذکورہ واقعہ کنہی ہرجل جہالت - یادساتنی چہ دا حدیث ضعیف ہم دے او ثابت ہم نہ دے اودا بوجزنی واقعہ دہ نہ دہ معلومہ چہ دا سرے خوک وو اود ہفہ ایمانی کیفیت خہ وو اود ہفہ خاندانی غیرت خہ وو اود ہفہ خصوصی حالت خہ وو ہفہ وخت دمنافقانو دور او ہفوی زور ہم وو نہ دہ معلومہ چہ دا سرے خوک وو۔ خکہ چہ دے صحابہ کرامو متعلق چہ کرمی قطعی خویبانی موجود دی یومسلمان لہ دہغی بارہ کنہی خرابہ عقیدہ نہ دی ساتل پکار۔

بذل مجہود کنہی لیکلی دی چہ ماتہ ددغہ سرے بارہ کنہی ہیخ معلومہ نہ شوہ۔ اصابہ کنہی لیکلی دی چہ ددغہ سرے نوم ہشام وو اود نبی کریم یا قریشو غلام وو۔ علامہ ابن

کثیر بُیِّنَ لیکلی دی دغه سری ته د خپلې ښځې باره کښې یقین نه وو البته د قرآن په بنیاد باندې ئی دا خبره کوله کومه چه صرف د وهم او گمان په درجه کښې وه بل طرف ته دهغوی محبت یقینی وو په دې وجه نبی کریم ورته د ساتلی اجازت ورکړو ابن جوزی بُیِّنَ دا روایت موضوع گرځولې دې لیکن علامه سیوطی بُیِّنَ دهغه دا خبره رد کړې ده ابن حجر بُیِّنَ دا حدیث صحیح گرځولې دې

اشکال: - په احادیثو کښې د دیوث دپاره ډیر سخت وعیدونه راغلی دی او دلته د دیوث تعریف صادق راځي؟

اشکال جواب: - کوم وعیدات د دیوث متعلق دی هغه د هغه دیوث دپاره دی چه ښځه په بد کارنی باندې گوري او خاموش پاتې کیږي. دلته خودا سرې خاموش نه دې بلکه باقاعده مقدمه ئی داتر کړې او هغه هم صرف د شک وهم د قرآن بعیده په بنیاد وه دلته د دیوث تعریف صادق نه دې.

[۳۲۱۸] د اثبات نسب په سلسله کښې یو واضح هدايت او ضابطه

۱۱۵- [۱۱۵] (۱) «وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَضَى أَنْ كُلُّ مُتَلَقٍّ لِمُتَلَقٍّ بِعَدِّ أَبِيهِ الَّذِي يُدْعَى لَهُ ادِّعَاءُ وَرَثَتُهُ فَقَضَى أَنْ كُلُّ مَنْ كَانَ مِنْ أُمِّهِ يَمْلِكُهَا يَوْمَ أَصَابَهَا فَقَدْ لَحِقَ بِهَا مِنْ لَحِقِهَا قَبْلَهُ مِنْ الْوِثَاقِ شَيْءٌ، وَمَا أَذْرَكَ مِنْ مِيرَاثٍ لَمْ يَنْصَرَفْ فَلَمْ يَصِبْ»

توجه: ۱۱۵ و عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نيکه نه نقل کوي، چې نبی کریم ﷺ (د دې حکم ورکولو) فيصله وکړه، چې د کوم هلک نسب د هغه د پلار د مر کيدو نه روسته، چې د هغه طرف ته نسبت شوي دي، يو ځای کړل شوي دي، او د هغه دعوی د هغه پلار وارثانو کړي ده (يعني مثلاً د زيد د مرگ نه وروسته د هغه وارثانو د يو هلک بکر په باره کښې وويل، چې دا د زيد ځوی دی، نو دې هم زمونږ پشان د زيد يو وارث دی) نو په دې باره کښې (۱) حضور ﷺ فيصله وکړله (که هغه هلک چې د هغه نسبت يو ځای کړل شوی دی، د داسې وينځې د خيټې نه وي، چې د صحبت په ورځ د هغه د پلار په ملکيت کښې وه (يعني د وينځې سره د هغه د پلار په جائزه طريقه سره جماع شوي وي) نو هغه به د هغه سري سره په نسبت کښې يو ځای شي، چا چې هغه يو ځای کړي دي (يعني کوم وارث چې هغه ځای کړي، هغه به په هغه وارثانو کښې يو ځای شي، او د هغوی سره به د ميراث حقدار وي، په دې طور، که ټول وارثان هغه يو ځای کوي، نو د ټولو په حق کښې به وارث وي، او که بعضې وارثانو يو ځای کړی وي، نو د هغه بعضې په حق

کنبی به وارث وي، [۴] و کوم میراث چې د هغه یو ځای کولو نه مخکې تقسیم شوی وي، په هغه کنبی به د هغه څه حصه نه وي، هو، کوم میراث چې د اوسه تقسیم شوی نه وي، په هغه کنبی به هغه ته حصه حاصلیږي.

وَلَا يَلْحَقُ إِذَا كَانَ أَبُو الْبَنِي يَذْعِي لَهُ الْكُرَّةَ، [۵] إِنْ كَانَ كَانَ مِنْ أُمَّةٍ لَمْ يَلْحَقْ بِهَا وَخَرَّ عَاهَرُهَا فَإِنَّهُ لَا يَلْحَقُ بِهِ وَلَا يَرُفَعُ، [۶] إِنْ كَانَ الْبَنِي يَذْعِي لَهُ هُوَ الْبَنِي إِذْ عَاهَرَهُ لَمْ يَلْحَقْ بِهِ مِنْ خُرَّ كَانَ أُمَّةً. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۴] او که هغه هلک داسې وي، چې د هغه نسبت د کوم پلار طرف ته کیږي، هغه د هغه نه انکار کړی وو (یعنې هغه پلار په خپل ژوند کنبی د هغه د خپل ځوی کیدو انکار کړی وي) نو هغه هلک د هغه د مرګ نه وروسته د وارثانو یو ځای کولو سره به نه یو ځای کیږي، او د هغه پلار وارث به نه وي، [۵] دغه شان که هغه هلک د یوې داسې وینځې د خیتي نه، چې د صحبت په ورځ د هغه د پلار په ملکیت کنبی نه وه (یعنې هغه د یو بل سړي د وینځې سره زنا کړې وه، او د هغه زنا په نتیجه کنبی دا هلک پیدا شوی وو، یا د یوې داسې آزادي ښځې د خیتي نه وي، چې د هغه سره د هغه پلار زنا کړې وه، نو هغه هلک به د هغه د پلار په وارثانو کنبی شامل نه وي، او نه به هغه ته میراث ورکول کیږي، [۶] اگر که په خپله هغه سړي (یعنې پلار) چې د هغه طرف ته د هغه هلک نسبت کیږي، د هغه دعوی کړي وي.

دا جمله گویا د مخکني حکم د تاکید په طور ده، که هغه هلک ولد الزنا وي، نو هغه د هغه پلار، یعنی د زاني په وارثانو کې شامل کول جائز نه دی، ځکه که خپله هغه زانی په خپل ژوند کنبی د هغه د نسب دعوی کړی وي، چې دا زما ځوی دی، بیا هم د هغه سره د هغه هلک نسب نه یو ځای کیږي، چې څنگه د هغه د مرګ نه وروسته د هغه وارثان هغه هلک په ځان کړي، نو هغه هلک حرامی دي، اگر چې هغه د وینځې د خیتي نه وي، یا د آزادي ښځې نه پیدا وي، (ابوداؤد).

هل التفت: ① مُتَلَقٍ: صیغه د اسم مفعول ده یو ځای کړې شوې بچي، دې یعنی د کوم هلک نسب چه د هغه د پلار د مرګیدو نه وروسته ثابت شوې وي، ② عَاهَرُ: زنا ته کړې ده.

تسهيلات:

قوله: أَنْ كُلُّ مُتَلَقٍ:

ه لفظ استلحاق تعقیق: - استلحاق د ملاوړولو په معنی کنبی دې یعنی د مړی وارثانو مطالبه او کړه چه دا ماشوم زموږ سره په نسب او میراث دواړه کنبی یوځای کړنی نو د دغه قضیه تفصیل په دې حدیث کنبی ذکر دې مستلحق اسم مفعول سره هم دغه ملاوړ شوې بچی ته وائی او د ملاوړولو دغه عمل ته استلحاق وائی.

حدیث پس منظر: - علامه خطابی رحمه الله فرمائی چه په دې حدیث کنبی د هغه

احکامویان دې چه د اسلام په شروع کښې به د نبی کریم مخې ته راتلل او نبی کریم به د هغې باره کښې فیصله کوله د علامه خطابی رحمۃ اللہ علیہ وینا ده چه د جاهلیت په زمانه کښې د خلقو بدکاره او بد کرداره وینځې د بد کارنی دپاره گرځیدلې د دغه بد کارنی په نتیجه کښې چه به کله بچې پیدا کیدو نوزنا کار به دعوی کوله چه دا بچې زما دې ماته دې را کړې شی او مالک به هم دعوی کوله چه دا زما بچې دې ځکه چه زما د وینځې نه پیدا شوې دې لکه څنگه چه د زمعه د وینځې قصه ددې نه وړاندې حدیث کښې تیره شوې ده د دغه جگړې ختمولو دپاره حضور پک یوه شرعی ضابطه مقرر کړې وه د دغه ضابطې وضاحت په دغه حدیث کښې دې دا په مثال سره داسې او گنړنی چه مثلاً زید یوسړې دې هغه وفات شو د هغې نه پس د هغه وارثانو دعوی او کړه چه د فلانکې وینځې نه فلانکې هلك د زید دې چه مونږ سره په نسب او میراث کښې شریک دې لهذا دامونږ سره ملحق کړنی اسلام په یوڅو شرطونو سره د دغه وارثانو دا دعوی منلې ده البته کومو وارثانو چه په دغه دعوی کښې حصه نه ده اخستې نو د هغوی په نسب او میراث کښې به دغه هلك شریک نه وی

استلحاق ه صحت شرطونه: - د استلحاق د صحت دپاره په دې حدیث کښې چه د کومو شرطونو طرف ته اشاره کړې شوې ده هغه مثبت او منفی شرطونه دی کوم چې لاندې ذکر کولی شی

① زید هم په خپل ژوند کښې ددې هلك اقرار او اعتراف کړې وی او اعلان نی هم کړې وی چه دا هلك په جائز طریقه باندې زما خونې دې ددې شرط منفی اړخ دادې که زید په خپل ژوند کښې ددې ماشوم نه انکار کړې وی چه دا ماشوم زما خونې نه دې نو د زید د مرگ نه پس وارثان هغه په یو صورت کښې هم هغه په نسب او میراث کښې شریکولې نه شی

② چه دا وینځه د زید په ژوند کښې د هغه په ملکیت کښې راغلې وی او که د آزادي حره ښځې متعلق دا دعوی وی نو چه هغه آزاده حره ښځه د زید په نکاح کښې پاتې وی ددې شرط منفی اړخ دادې که دا وینځه د زید په ملکیت کښې نه وی راغلې او یا دا حره ښځه د زید په نکاح کښې نه وی راغلې نو په دې صورت کښې دا هلك ولد الزنادې نه ده استلحاق صحیح دې اونه وارث دې په خپل نسب کښې شاملولې شی بلکه په دې صورت کښې که چرې پخپله زید هم مثلاً په خپل ژوند کښې د دې هلك د نسب دعوی او کړی نو هغه به هم صحیح نه وی ځکه چه دا هلك ولد الزنادې

③ کوم مال د وارثانو په مینځ کښې وړاندې ددې ماشوم د استلحاق نه تقسیم شوی وی په هغې کښې به د دغه ماشوم حصه نه وی او چه کوم مال تر دغه وخته پورې تقسیم شوې نه دې او بیا به تقسیم کیرې په هغې کښې به دا ماشوم ټول وارثانو سره برابر شریک وی ددې وضاحتونو نه پس به ان شاء الله د دې حدیث ټولو اړخونو باندې به پوهیدل آسان شی

و بعضی جعلو تو کیس :- اوس پہ دے حدیث کنبی د بعضی جملو د ترکیب وضاحت ہم ضروری دے دے دپارہ چہ دھنی مفہوم نور زیات واضح شی او پہ عبارت کنبی جو پیدا شی

① قضمان کل متعلق: کنبی د ان، اسم اکل متعلق، دے او دے نہ پس عبارت د متعلق صفت دے

② د ادعاء، جملہ د ان، خبر دے

③ ففقی ان من کان، د اعاده بعد عهد، دپارہ ده یعنی د قضی لری کولو دپارہ نی دوبارہ راوگر خولہ خک کہ پہ مینخ کنبی کافی کلام حائل شوے دے دے وجہ پہ دے کنبی د تفصیلیہ داخل کری شوے ده

[۳۳۸] د غیرت صورتونه

۱۶- (۱) [۱۶] عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «مِنْ أَغْيَرَةٍ مَا يُحِبُّ اللَّهُ، وَمِنْهَا مَا يُفْضُ اللَّهُ؛ [۲] فَأَمَّا الَّتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَأَلْفَرَةُ فِي الرِّبَةِ، [۳] وَأَمَّا الَّتِي يُفْضُ اللَّهُ فَأَلْفَرَةُ فِي غَيْرِ رِبَةٍ» [۴] [وَأَنَّ مِنَ الْغِيَلَةِ مَا يُفْضُ اللَّهُ، وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللَّهُ؛

تو جمہ: ① و حضرت جابر ابن عتيك ؓ وایي چې نبی کریم ﷺ و فرمايل ② د خپلي بنخي او وینخي په باره کنبي، بعضی غیرت خو الله تعالی ﷻ خوینوي او بعضی غیرت نه خوینوي. ③ کوم غیرت چې الله تعالی ﷻ خوینوي هغه د شک و شبهي په خای کې پیدا کیدونکي غیرت دی (مثلاً بنخه یا وینخه د غیر سرو مخې ته راځي، یا غیر سري هغه لره راځي. او هغه ورسره خندا مذاق کوي، نو په دې موقع خاوند چې کوم غیرت محسوسوي الله تعالی ﷻ هغه خوینوي، ④ و کوم غیرت چې الله تعالی ﷻ نه خوینوي، هغه، هغه غیرت دي چې د شک او شبهي د وجهي نه بغیر پیدا شوی وي (مثلاً د څه قرينه او سبب نه بغیر د خاوند په زړه کنبي د بنخي د کردار په باب کنبي بدگمانی پیدا شي، او بیا په هغه غیرت محسوس کړي، ⑤ لاغه شان بعضی تکبر خو الله تعالی ﷻ خوینوي او بعضی نه خوینوي.

هل للغات :- ① الرِّبَةُ: شک، شبهه، ② الْغِيَلَةُ: تکبر، غرور

[۱] فَأَمَّا الْغِيَلَةُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَأَغْيَرَةُ الرَّجُلِ عِنْدَ الْقِتَالِ، وَأَغْيَرَةُ عِنْدَ الصَّدَقَةِ، [۲] وَأَمَّا الَّتِي يُفْضُ اللَّهُ فَأَغْيَرَةُ فِي الْفَخْرِ. [۳] وَفِي رِوَايَةٍ: «فِي الْبُهَيِّ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

تو جمہ: ① لله تعالی ﷻ کوم تکبر خوینوي، هغه د جنگ په وخت د سري تکبر کول

دی، یعنی په جهاد کښې چې د کفارو سره مقابلې وي، نو د خپل قوت او برتري او د کدريو د حقارت او کمزري د اظهار د پاره د خپلې لویې او شجاعت په ډیر فخر او غرور سره بیان کوي، او هغه تکبر هم الله تعالی ﷻ ته خوښ دي چې د الله ﷻ په لار کښې د خپل مال د خرج کولو په سلسله کښې وي، یعنی چې کله صدقه او خیرات ورکړي، نو په خوش دلي او بې پروايي سره یې ورکړي، او د زیات نه زیات ورکول هم حقیر وگڼي [۱] او کوم تکبر چې الله تعالی ﷻ نه خوښوي هغه (په خپل نسب) فخر او تکبر دی، [۲] او په یو روایت کښې د (في الفخر په خای) في البغي دي یعنی کوم تکبر چې الله تعالی ﷻ نه خوښوي، هغه د ظلم تکبر دی (یعنی هغه تکبر چې بلا د څه حق استحقاق وکړی شي، چې د هغه خو صورتونه کیدی شي) احمد، ابوداؤد، نسایي.

هل الصفات - الفخر: په نسب باندې فخر کول. ① البغي: ظلم.

تسهيلات:

قوله: مِنْ أَفْئِرَةٍ مَا يُحِبُّ اللَّهُ:

دغیرت دوه قسمونه: - ① د مؤمن ځینې غیرتونه الله ﷻ ته خوښ دي. په دې باندې به مؤمن ته ثواب ملا ویږي.

② ځینې غیرتونه الله ﷻ ته خوښ نه دي. او ددې په وجه به مؤمن گناهگار وی لهندا دا حدیث پاک به د (الحیاء شعبه من الإيمان) شرح شی. چې داسې حیاء چې الله ﷻ ته خوښه وی نو هغه د ایمان حصه ده. د خوښ او ناخوښې غیرت متعلق په دې حدیث پاک کښې تفصیل دې **قوله: فَأَفْئِرَةٌ فِي الرِّبَةِ:**

د تهمت د ځانې غغه ځان ساتلو باندې غیرت کول: - یعنی د تهمت او شک ځانې څخه غیرت کول او دهغې څخه ځان ساتل دا د اعلی درجې تقوی او ایمانی غیرت دې لکه دغیر سری کور ته راتلل او دده ښځې سره خبرې کول په دې باندې غیرت کول دا د ایمانی غیرت دلیل دې. دا شان پخپله د یوې اجنبی ښځې سره خلوت باندې غیرت کول داسې غیرت هم د ایمانی غیرت دلیل دې. داسې غیرت الله ﷻ ته خوښ دې. **قوله: فَأَفْئِرَةٌ فِي غُورِيَةِ:**

بې حیایه په چاه شک کولو معالعت: - بغیر د څه وجې نه په چا باندې شک کول او بدگمانی کول دا غیرت نه دې بلکه دفتني او فساد جرړه ده او دې سره د خاندانونو په مینځ کښې جنگ جگړې پیداکيږي او داسې غیرت الله ﷻ ته خوښ نه دې. په قرآن کریم کښې داسې بدگمانی ته (إثم) وئیلې شوی دی. کما فی القرآن: (إِثْمُ الْبَغْيِ) (د بغي ځمکه)

قوله: وَأَنَّ مِنَ الْفِتْنَةِ مَا يُغِشِّي اللَّهُ:

په حسب نسب پاندي تکبر کولو حرمت: - دالله ﷺ په نزد مبغوض تکبر فخر دې ددې مطلب دادې چې کوم کس د اعلى نسب او ښه خاندان سره تعلق ساتي او هغه دا وائي چې ماته په نسب کښې امتياز حاصل دې او زما پلار نيکه د اعلى خاندان سره تعلق ساتي، دا داسې تکبر دې چې دالله ﷺ ته خوښ نه دې ځکه چې دالله ﷺ په نزد فضيلت والا هغه کس دې چې د تقوى اعتبار سره وي. (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ هَذَا اللَّهُ أَكْرَمُكُمْ) وقال سبحانه وتعالى (قُلْ يَغْفِرُ اللَّهُ وَيَرْحَمُهُ لَهْدُ لِقَافِكُمْ هَؤُلَاءِ أَيْ بِالْقُرْآنِ وَالْإِيمَانِ) يعنى قرآن او ايمان سره خوشحاله اوسئ.

قوله: فَأَغْيَا لِرُجُلٍ عِنْدَ الْقِتَالِ:

ه دشمن په مقابله کښې ه ځان لوټي ښکاره کولو فضيلت: - چې د جهاد په وخت کښې د کفارو په مقابله کښې خپل ځان بهادر گڼل او کافرانو لره حقير او ذليل او کمزورى گڼل. لکه څنگه چې رسول کریم ﷺ غزوة حنين کښې کفارو سره کړی وو (أَنَا الَّذِي لَا كَذِبَ أَنَا أَيْنَ عِبَادِ الْمَلِكِ) داشان حضرت على ﷺ به جهاد کښې فرمايل چې (أَنَا الَّذِي سَمِعْتُ أُمِّي حَيْدَرًا) څه هغه کس يم د چا نوم چې زما مور حيدر کرار اېښودې دې. دحيدر معنى ده شير او د کرار معنى ده راتاويدنکې او حمله کوونکې. داشان ناز او فخر الله ﷺ ته خوښ دې قوله: وَأَغْيَا لَهُ عِنْدَ الصَّدَقَةِ:

په صدقه کولو پاندي د خوشحالي کولو فضيلت: - داشان د خيرات او صدقې د ورکولو په وخت کښې د خوشحالي اظهار کول هم د صدقې فخر دې کوم چې الله ﷺ ته ډير خوښ دې حديث باب کښې ډير ښه اسلوب بيان شويدي چې د غيرت په ذکر کښې ئې اول د محبوب غيرت ذکر او فرمائيلو. ځکه چې اکثر غيرتونه محبوب دی او کم غيرتونه مردود خو تکبر کښې ئې اول د مردود تکبر بيان او فرمائيلو روستوئې د محبوب تکبر ځکه چې اکثر تکبر مردود وي. او ډير کم محبوب تکبرونه وي او په يو نسخه کښې د (أَيُّ الْفَخْرِ) په ځانې (أَيُّ الْفَخْرِ) راغلی دی. يعنى کوم تکبر چې الله ﷺ ته خوښ نه دې هغه د فقر تکبر دې. ددې مطلب دادې چې الله ﷺ ته دا خبره خوښه نه ده چې يو کس د فقر په حالت کښې هم فخر او کړی. علماء کرام فرمائي چې د فقر کولو والا تکبر د هغه تکبر نه بدتر دې کوم چې د غنا او ثروت په وجه کيږي ليکن د فقر تکبر په هغه وخت کښې بد او دالله ﷺ په نزد ناخوښه دې چې هغه د فقراؤ په مقابله کښې او کړې شی. خو که د فقر تکبر د امراء، او اغنياء، په مقابله کښې وي نو بيادا خوښ عمل دې. ځکه چې داسې تکبر ته صدقه ونيلې شوې ده.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۳۰] دَوْلِدُ الزَّنَا نَسَبُ دِزَانِي نَه نَه ثَابِتِيَرِي

۳۳۰- [۱۴] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: [۲] «قَاهَرَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ زَنَانِي أَنْبَى؟ عَاَهَرْتُ بِأَبِيهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ» [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «لَا دَعْوَةَ فِي الْإِسْلَامِ، دَعْوَةُ أُمِّ الْجَاهِلِيَّةِ» [۴] الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱ حضرت عمرو ابن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلار شعيب نه او شعيب دخپل نیکه حضرت عبدالله ابن عمرو رضی اللہ عنہ نه روایت کوي [۲] چې يو سړي په مجلس نبوي صلی اللہ علیہ وسلم کښي ودریدلو، او عرض يي وکړي، چې يا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فلاني زما خوی دی. [۳] ایا د جاهليت په زمانه کښي د هغه د مور سره زنا کړي وه، [۴] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل چې د زمانه جاهليت د تيري خبري په زمانه د اسلام کښي دعوی نشي کيدی (يعني دا خبره د زمانه جاهليت سره مخصوص ده، او کوم وړوکی چې د زنا په نتيجه کښي پيدا کيدلی د هغه نسب زاني د خان سره يو خای کولی، اوس په زمانه د اسلام کښي دا خبره درست نه ده، [۵] ماشوم د صاحب فراش يعنی دبنځي دی او د زاني دپاره کاني يعنی محرومي دي ب سنگساري ده، (ابوداؤد)

هل للنفات: ۱ عَاَهَرْتُ: ما زنا کړې ده.

تسهيلات: قوله: لَا دَعْوَةَ فِي الْإِسْلَامِ:

د زنا په وجه د نسب دعوی گولو بطلان: - يعنی د زنا په وجه د نسب دعوی نشي کولې. الحاصل د جاهليت په زمانه کښي به د زنا په وجه د نسب دعوی صحيح گنرلې کيده او د زنا نه به نسب ثابتيدو. نور رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمايل چې اسلام کښي د زنا په وجه د نسب دعوی کول صحيح نه دی. او نه ددې نه نسب ثابتيدی شي. قوله: الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ:

د مذکوره جعلي مطلب: - ماشوم صاحب د فراش دې يعنی چې د کومې بنځي دې او دهغې خاوند هم وی نو هغه بچي به دهغه خاوند وی. ليکن که ديوي بنځي ماشوم پيدا شوې وی او ددې خاوند نه وی او نه دا بنځه دچا مملوکه وی نو بيا به ماشوم مور ته منسوب وی

قوله: وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ:

د زنا کار دپاره وجه: - زانی د پاره کانړې دې. يعنی زانی به په کانړو سره سنگساريږي ددې نه مراد دادې چې زانی دپاره حرمان نسب دې، يعنی دا د نسب نه محروم دې.

[۳۳۸] هغه څلور قسمه پنځي چاسره چه لعان نه شي كېدې

۳۳۸- [۱۸] ( ) ۱۸ وَعْتَهُ، «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ۱۹ أَرْبَعٌ مِنَ الْبَيْعِ لَا مَلَاعَتَهُ بَيْنَهُنَّ: ۲۰ انْتِعَازِيَّةٌ تَحْتَ الْمُسْلِمِ، وَالْيَهُودِيَّةُ تَحْتَ الْمُسْلِمِ، ۲۱ وَالْأَعْرَاقُ تَحْتَ الْمَمْلُوكِ، وَالْمَمْلُوكَةُ تَحْتَ الْحُرِّ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱۸ و حضرت عمرو ابن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه روایت کوي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل ۱۹ څلور قسمه پنځي دي چې د هغوی او د هغوی د خاوندانو په منځ کېنې لعان نه کېږي، یوه خو هغه نصرانیه (یعني عیسایي پنځه، چې د یو مسلمان په نکاح کېنې وي، او دویمه یهودیه (یعني یهودي پنځه، چې د یو مسلمان په نکاح کېنې وي. ۲۰ د دریمه هغه آزاده پنځه چې د یو غلام په نکاح کېنې وي، او څلورمه هغه وینځه چې د یو آزاد په نکاح کېنې وي، (ابن ماجه،

هل التفتات - ① مَلَاعَتَهُ: لعان کول.

تفصیلات: قوله: ۱۹ أَرْبَعٌ مِنَ الْبَيْعِ لَا مَلَاعَتَهُ بَيْنَهُنَّ:

څلور قسمه پنځو سره د لعان عدم صحت: - یعنی څلور قسمه پنځي داسې دي کومو سره که د لعان صورت راشي نو دغه پنځو او د هغوی په خاوندانو کېنې به لعان نه کېږي ① که یوه حره آزاده پنځه د یو غلام په نکاح کېنې وی نو د هغوی په منځ کېنې لعان نه کېږي

② یوه وینځه د آزاد خاوند په نکاح کېنې وی نو د هغوی په منځ کېنې لعان نه کېږي ③ یوه یهودنې پنځه ده یا عیساینه پنځه ده چه د یو مسلمان خاوند په نکاح کېنې وی او مسلمان خاوند په هغوی باندې د زنا تهمت اولگوي او هغې ترديد او کړو نو د هغوی په منځ کېنې به لعان نه کېږي

④ یوه عیساینه پنځه ده چه د یو مسلمان خاوند په نکاح کېنې وی او مسلمان خاوند په هغوی باندې د زنا تهمت اولگوي او هغې ترديد او کړو نو د هغوی په منځ کېنې به لعان نه کېږي د مذکور څلور قسمه پنځو سره د لعان د عدم صحت وجه: - د دې وجه داده چه لعان یو قسم گواهي ده ځکه چه د دې تعریف داسې دي (شهادات مؤکدات بالایمان، اودا څلور قسم خلق د شهادت اهل نه دی دوه خویهودی او عیسائی دی کوم چه کافران دی او دوه غلامان دی اود کافراو غلام دواړه گواهي معتبر نه ده. لهذا د هغوی په منځ کېنې لعان نشته. د دې حدیث نه د احنافو د دې موقف تایید هم کېږي چه لعان د شهادت د قسم نه دي

[۳۳۳] حضور ﷺ به حتی الامکان د لعان نه منع ڪول غوڻي

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَهْنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ جُلَّاجِينَ أَمْرَ الْمُتْلَاعِينَ أَنْ يَتْلَوْا عَنَّا (۲) أَنْ يَهْمُ بَدْءُ عُنْدَ الْحَافِصَةِ عَلَى فِيهِ (۳) وَقَالَ: "إِنَّمَا مَوْجِبَةٌ". رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمو: ۱) او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» په حکم دوه لعان کونکو (يعني بنخي او خاوند) لعان کولی، نو حضور ﷺ يو سري ته حکم وکړي، چې د پنځمي شاهدي په وخت د لعان کونکي په خوله لاس کيږده، ۲) او وي فرمايل چې پنځمه شاهدي واجب کونکي ده، (نسائي)

تسهيلات: قوله: أَنْ يَهْمُ:

ه لعان نه ه څه کيدو کوشش: - مطلب داچه نبي کریم متلاعنينو ته د لعان حکم ورکړو خو هلته موجود کسانو کښې ئی چاته دا هم او فرمائيل چه کله پنځمه گواهي راځی نو د لعان کونکي په ځله باندې لاس کيږدنی دې دپاره چه هغه لعان پوره نه کړی ځکه چه په ځله باندې لاس کيځودو سره به دې لعان کونکي سري ته عملی تنبيه اوشي او هغه به د پنځمي گواهي نه منع شی اولعان به مکمل نه شی کله چه لعان اونه شی نو هغه سري به رښتونی خبره ښکاره کړی هغه ته به د دنيا سزا اوشي او د آخرت د سزانه به بچ شی لکه چه د نبي کریم ﷺ په پوره کوشش وو چه حتی الامکان به ئی ښځه او خاوند د لعان نه بچ کولو سره د رښتياؤ طرف ته راوستل دي دپاره چه د دنيا سزا خوړلوسره د آخرت د سزا او عذاب نه بچ شی

[۲۳۲۲] شیطان ښځه او خاوند د یو بل نه د بد ظن کولو کوشش کوي

۳۳۳- [۲۰] (۰) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَزِمَ مِنْ عِنْدِهَا لَيْلًا (۱) قَالَتْ: فَوَيْرُثُ عَلَيْهِ، لَمَّا قَرَأَ مَا أَصْنَعُ. (۲) فَقَالَ: "مَا لَكَ يَا عَائِشَةُ! أَغْرُبُ؟" (۳) فَقُلْتُ: وَمَا لِي لَا يَغَارُ مِنِّي عَلَى مِثْلِكَ؟ (۴) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "لَقَدْ جَاءَكَ شَيْطَانُكَ"

ترجمو: ۱) د بي بي عائشي رضی اللہ عنہا په باره کښې منقول دی چې یو ځل د شعبان په پنځلسمه شپه نبي کریم ﷺ د هغی نه پاڅیدو سره لارل، ۲) بي بي عائشه رضی اللہ عنہا وایی چې ماته په حضور ﷺ د یر غیرت راغلی، چې واپس راغی او زه چې په کوم کیفیت کښې مبتلاوم، هغه بي ولیدلو ۳) نو وي فرمايل چې اي عائشي! په تا څه شوی دی؟ آیا ته په ما غیرت کوي؟ ۴) ما عرض او کړو چې زما په شان ښځه به ستا ﷺ په شان سري باندې

۱) واپو داود فی السنن کتاب الطلاق/ باب فی اللعان (رقم- ۲۲۵۵) والنسائي فی کتاب الجهاد/ باب: الأمر بوضع اليه على فی المتلاعنين عند الخامسة (رقم- ۳۴۷۲)

۲) اخرجه مسلم فی کتاب صفة القيامة والجنة والنار/ باب تعريض الشيطان وبعثه سراياها لفتنة الناس وأن مع كل إنسان فريناً (رقم- ۷۰ - ۲۸۱۵) واحمد فی المسند: ۱۱۵/۶

څنگه غيرت ونکړي، [۵] حضور ﷺ وفرمايل چې په اصل کښې تاته شيطان راغلي دي، يعنې شيطان ته په شک شبهه کښې مبتلا کړي يې.
 هل التفات: ① مروت: ماته غيرت راغې

[۶] قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أُمِّي شَيْطَانٌ؟ قَالَ: "نَعَمْ". قُلْتُ: وَمَعَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ [۷] قَالَ: "نَعَمْ! وَلَكِنْ أَغَاتِي اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى أَسْلَمَ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: [۶] ما عرض اوکړو چې يا رسول الله ﷺ آيا زما سره شيطان شته؟ حضور ﷺ وفرمايل چې هو، ما اوويل چې آيا ستا ﷺ سره هم شيطان شته؟ [۷] حضور ﷺ وفرمايل چې هو، ليکن الله تعالى ﷻ زه په هغه قوي کړی يم، ددې پورې چې زه د هغه د وسوسو نه سالم (محفوظ) يم، يا (حتی اسلم) ترجمه دا ده ددې پورې چې هغه مسلمان شوی دی، يعنې زما تابع شوی دی، (مسلم)

تسهيلات:

قوله: "مَا لَكَ يَا عَائِشَةُ! أَمْرٌ؟"

ه حدیث پس منظر او وضاحت: - يعنی په تاخه چل او شو ولې په غيرت کښې راغلي؟ په مدينه منوره کښې نصف شعبان کښې دا واقعه پېښه شوه. نبی کریم د حضرت عائشه رضی الله عنها په نمبر کښې هغې سره مقيم ووچه د شپې نې جنت البقيع ته تشریف یووړو دې دپاره چه نبی کریم دخپلو ملگرو دپاره دمغفرت دعا اوکړی کوموچه د دنيانه تشریف اوړلې وو او په جنت البقيع کښې دفن وو. د حضرت عائشه رضی الله عنها خیال وو چه نبی کریم دهغې په نمبر کښې چرته بلې ام المؤمنین کره تللې يا ځی نوڅکه ورپسې شاشاته لاړه. بياچه کله معلومه شوه چه نبی کریم قبرستان ته تشریف اوړلې دې نوزر زړ واپس شوه. ددې تادنی د وجې نه او د خپيماتيا د وجې نه ساه ساه شوه او رنگ نې هم زړ شو نبی کریم پوښتنه اوکړه (مالک اغرت؟) حضرت عائشې رضی الله عنها چه کوم جواب ورکړودا دهغې د ذهانت فراست عقيدت اومحبت اعلی شاهکار دې ونی فرمائیل چه زما په شان ښځه به ستا په شان د خاوند باره کښې ولې غيرت نه کوی؟ نبی کریم اوفرمائیل په دې شک شبهه کښې اچول د شيطان په لمسون اود هوکه سره شوی دی.

قوله: أُمِّي شَيْطَانٌ؟

ه عائشې د پوهيز گارو ښه: - داسوال حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها د ډير پاکي د زياتي تقوی اود الله تعالى په ويره باندې دلالت کوی ځکه چه دهغې په وهم او گمان کښې هم نه وو چه شيطان هم څه آفت دې او هغه هغې له د وسوسې اچولو دپاره نيزدې راتلې شی

قوله حتى أُلْمِتُمْ

د مذکورہ جعلی پہ صیغہ کنبی ہوہ احتمالاً ۱- ① دا صیغہ اسلم ذ واحد متکلم ہوہ ددی معنی داده چہ زہ دہغه نہ محفوظ یم تفصیل پہ اول جلد کنبی تیرشوی دی ⑦ اسلم ذ باب افعال نہ د ماضی صیغہ ہم لوستلی شوی ده معنی داچه شیطان زمانہ اعتراض کرې دی ماته وسوسه نه شی اچولې

[۱۲] بَابُ الْحِدَّةِ

ذ عدت او غم بیان

خلاصة الباب :-

فيه ثلاثة عشر حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① وجوب النفقة والسكنى على الزوج في العدة: ۱، ۲، ۳.
- ② حكم الخروج من البيت في العدة: ۴، ۹.
- ③ مدة علة الحاملة: ۵.
- ④ علة المتوفى عنها زوجها: ۶، ۷، ۸، ۹.
- ⑤ حكم الحداد على موت الزوج: ۶، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱.
- ⑥ غاية إنقضاء العدة: ۱۲.
- ⑦ علة الآتية: ۱۳.

قال الله تعالى ﴿إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِيَدْرِيْنَ وَأَحْضُوا الْحِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ﴾ (سورة الطلاق: ۱)

وقال الله تعالى ﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْهِكُمْ وَلَهُنَّ أَمْوَالُهُنَّ يَتَصَدَّقْنَ عَلَيْهِنَّ﴾ (سورة الطلاق: ۲)

وقال الله تعالى ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ وَكُنَّا بِكُمْ مُتَنَبِّئِينَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (سورة البقرة: ۲۲۰) وقال الله تعالى ﴿وَالَّذِي يَكُن مِنَ الْمُجْرِمِينَ يَلْعَنُ أَهْلُ الْبَيْتِ﴾ (سورة الطلاق: ۴)

وقال الله تعالى ﴿وَالَّذِينَ يَلْعَنُونَ أَهْلَهُمْ أَهْلُهُمْ أَهْلُهُمْ أَنْ يَخْرُجَ عَنْهُمْ﴾ (سورة البقرة: ۲۲۰) وقال الله تعالى ﴿وَالَّذِينَ يَلْعَنُونَ أَهْلَهُمْ أَهْلُهُمْ أَهْلُهُمْ أَهْلُهُمْ﴾ (سورة البقرة: ۲۲۰)

ه لفظ عدت لغوی معنی ۱- عدة باب نصر ينصر مصدر دي اودا په لغت کنبی شمیرته هوائی بنسخه هم د فرقت زوج نه پس د خپل عدت ورځې شمیری

۵ حدت اصطلاحی تعریف :- او د شریعت په اصطلاح کښې د ښځې نه د خاوند د جدائی نه پس د خاص مودې پورې د نکاح او د عدت د منافی څیزونو نه منع کیدلو نوم عدت دې د جدائی یا په طلاق سره کیږي یاد خاوند په مرگ سره کیږي

۶ حدت تیروولو طریقې :- د عدت تیروولو دیرې طریقې دی

① د حمل وضع سره عدت ترلې شوی وی په دې شرط چه ښځه حامله وی

② د دریو حیضو په ذریعه سره عدت وی

③ د عدت بالا شهر وی چه ښځه وړه وی یا د حیض راتلو سره یا د بوډوالی نه نه نا امیده وی نو د دریو میاشتو په شمیر به عدت تیروی او که د ښځې خاوند مړ شوې وی نویبا د عدت د پاره څلور میاشتې اولس ورځې مقرر دی

۷ حدت تیروولو حکم :- پورته د قرآنی آیاتونو نه اوراتلونکو احادیثو د تفصیلات نه او د امت د اجماع سره عدت تیروول په ښځه باندې لازم دی. په ټولو مسلمانانو ښځو باندې لازم دی چه هغوی دې د عدت اهتمام او کړی او د الله تعالی د دغه حکم نه دې بې پرواهي نه کوی په صوبه سرحد کښې ښځې د الله تعالی په دې حکم کښې ډیره سستی کوی. د هغه ځای په علماؤ باندې لازم دی چه هغوی دې د دې مسئله اهمیت په اهتمام سره په وعظ کښې بیان کړی. او د احنافو فقهاؤ د احادیثو په رنر اکښې کوم دفعات متعین کړی دی هغه دې د مسلمانانو په وړاندې ښکاره ښکاره بیان کړی دې د پاره چه دا مړه شوی سنت راژوبندی شی.

دوینځي حدت :- وینځې له که د هغې خاوند طلاق ورکړو نو د هغې عدت دوه حیضه دی او که چرې د هغې حیض نه راځی نو د هغې عدت یوه نیمه میاشتې دی او که چرې د هغې خاوند مړ شوی نو د هغې عدت دوه میاشتې پنځه ورځې وی.

الْقَصْلُ الْأَوَّلُ

[۴۴۴] مسئله النفقة والسكنى هي العدة

۴۴۴- [۱] (۱) عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ أَبَا عَمْرٍو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَتَّةَ وَهُوَ غَائِبٌ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكَلَّمَهُ السَّوِيرَ فَحَبَطَتْهُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ، مَا لَكَ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ. فَجَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: "لَيْسَ لَكَ نَفَقَةٌ".

توجه: ① او ابوسلمه د فاطمه بنت قيس نه نقل کوي، چې ابو عمرو ابن حفص ② فاطمه بنت قيس ③ ته (چې د هغه ښځه وه) درې طلاک وکړه، هر کله چې هغه خپله موجود نه

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الطلاق / باب المطلقة ثلاثا لا نفقة لها (رقم- ۳۶- (۱۴۸۰) والنسائي في كتاب الجهاد / باب: إذا انتشرت المرأة رجلا فليس يخطبها حل يخرها بما يعلم (رقم- ۳۲۴۵) واحمد في المسند: ۱۲/۶

کنبی خیر او برکت ورکړ و، او په مارشک شروع شو یعنې زمونږ دواړه ملګرتیا داسې راست راغله، او په مونږ کنبې دومره محبت او الفت پیدا شو چې چا به لیدل، نو په مونږ به یې رشک کولی.

هل لغات ⑤- فَلَا يَنْفَعُ عَصَا عَنْ عَائِقَةٍ هغه خو خپله همسا د اوږې نه نه کوزوی، هر وخت وهل ټکول کوی. ⑥- فَضْلُكَ فَقِيرٌ، اى لَا مَالَ لَكَ، غریب دې. ⑦- وَاعْتَبَلْتُ: غبطه او رشک به کولو ما

[وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهَا:] «فَأَمَّا أَبُو جَهْرٍ فَرَجُلٌ ضَرَّابٌ لِلنِّسَاءِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [وَفِي رِوَايَةٍ:] «أَنَّ زَوْجَهَا طَلَّقَهَا ثَلَاثًا، فَأَتَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [فَقَالَ:] «لَا نَفَقَةَ لَكَ إِلَّا أَنْ تُكُونِي حَامِلًا».

توجه: ①- او په یو روایت کنبې د فاطمې ﷺ الفاظ دا دی چې حضور ﷺ وفرمایل ابو جهم ﷺ یو داسې سړی دی چې ښځې ډیرې وهي (مسلم) ②- او د مسلم ﷺ په یو بل روایت کنبې داسې دي چې د فاطمې ﷺ خاوند هغې لره درې طلاقه ورکړي وو، کوم وخت چې هغه نسی کریم ﷺ ته راغله، ③- نو حضور ﷺ ورته وفرمایل چې ستا نفقه (ستا د خاوند په ذمه) نشته، هو که ته حامله وي (نو ستا نفقه په هغه واجب کیده).
هل لغات: ④- ضَرَّابٌ: د مبالغې صیغه ده، ډیر زیات وهونکې دي.

تجلیات:

قوله: "لَيْسَ لَكَ نَفَقَةٌ"

د مطلقې د نفقې او سکني درې صورتونه:--

- ① که ښځه په درې طلاقه سره مطلقه مغلظه وي لیکن حامله هم وي نو د هغې نفقه هم د وضع حمل پورې په خاوند باندې په اتفاق سره لازم ده.
- ② کومه ښځه چه رجعی طلاق سره مطلقه وي نو د هغې نفقه اوسکنه په اتفاق سره په خاوند باندې لازم دی
- ③ که چېرې ښځه مطلقه مغلظه غیر حامله وي نو د هغې په نفقه اوسکني کنبې د فقهاؤ کرامو اختلاف دي

د مطلقه مغلظه نفقه اوسکني کنبې مذاهب:--

- ① امام احمد بن حنبل رحمه الله اسحاق بن راهویه او اهل ظواهر په نیزد مطلقه مغلظه غیر حامله ډپاره نه نفقه شته اونه سکني یعنی نه نان شته اونه مکان شته
  - ② د امام مالک رحمه الله او امام شافعی رحمه الله په نیز سکني شته لیکن نفقه نشته دي یعنی مکان شته نان نشته ③ د احنافو په نیزد دي مطلقه ډپاره سکني هم شته او نفقه هم شته یعنی نان او مکان دواړه په خاوند باندې لازم دی.
- د اول فریق دلیل:-- د فاطمه بنت قیس رضی الله عنها روایت د دوی مستدل دي په دې کنبې دا

نفاذ دی لانفقة لك الا ان تكونی حاملاً او هم په دې حديث كښې هغې ته حكم وركړې شوې دې چه ته د ابن ام مكتون رضي الله عنه په كور كښې اوسېږه د كوم نه چه معلومه شوه چه هغې ته د استوگنې حق هم نشته

د اول فريق د دليل پنځه جوايونه :-

① حضرت عمر فاروق رضي الله عنه چه دا حديث واوړيدو نو وني فرماييل (لاند كتاب ربنا وسنة نبينا بقول امرأاة لنسبت او شبه لها سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول لها السكنى والنفقة)

② سعيد بن مسيب فرماني چه فاطمه بنت قيس ته نفقه خكه ورنه كړې شوه چه د هغې په ژبه كښې سختی او تيزی وه لكه چه هغه ناشزه وه او ناشزې ته نان او نفقه نه شی وركولې د حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه په عقد نكاح كښې چه كله فاطمه بنت قيس رضي الله عنها راغله نو هغه په دې باندي

③ كاتري اوورول او د هغې قول ئي مسترد كولو سره د خفگان اظهار وكړو.

④ حضرت عائشه رضي الله عنها او فرماييل چه فاطمه بنت قيس د الله تعالى نه نه ويرېږي چه وائي دې دپاره نه نفقه وه اونه سكنتي وه؟

⑤ د دې اقوالو نه علاوه په زير بحث حديث كښې پخپله د دې حديث جواب موجود دې خكه چه د فاطمه بنت قيس رضي الله عنها خاوند د ابو عمرو بن حفص وكيل د هغې د خرج په سلسله كښې هغه ته څه اورېشي ليكلي ليكن هغې دا كم گنرلو سره واپس كړې د نبی كريم په وړاندي ئي شكايات وكړو نو نبی كريم د زياتې نفقې نه انكار وكړو د اصل نان نفقې نه ئي انكار نه وو كړې

د دويم فريق دليل :- د سكنتي د ثبوت دپاره د قرآن كريم دا آيت د دوی مستدل دې (أَسْكَنْتُمْ مِنْ حَيْثُ كُنْتُمْ مِنْ وَجْهِكُمْ) (سورة الطلاق ۱۰) او د نفقې د ثبوت دپاره د دې نه آيت نه استدلال كړې دې (وَأَنْ كُنْ أُولَاتٍ غَلَبَ عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ خَمْلَهُنَّ) (سورة الطلاق ۱۰)

طريقه د استدلال :- طرز د استدلال د مفهوم مخالفت په توگه دې چه نفقه به صرف معتده حامله ته ملاوېږي لهذا كومه ښځه چه حامله مطلقه نه وي هغې ته به په هيڅ صورت كښې هم نفقه نه ملاوېږي دې حضراتو د نفقې د ثبوت دپاره د فاطمه بنت قيس رضي الله عنها د زير نظر حديث نه هم استدلال كړې دې

د دويم فريق د دليل جواب :- دريم فريق وائي چې مونږ مفهوم مخالف نه منو اونه دا زموږ په نيز څه مستند دليل نه دې خاص كړ كله چه د ابن مسعود په قرات كښې دا الفاظ موجود دي (وَأَنْفَقُوا عَلَيْهِمْ مِنْ وَجْهِكَ) د دې صراحت نه پس مونږ د نفقې نه انكار نه شو كولي

وهغه هسي شوافعو ته د الزام په توگه احناف دا جواب ورکوي چه کله تاسو سکني اومنله
بودغه عاجزه بنځه قتل کول غواړئ او هغې ته وايئ چه په کور کښې پرته اوسه ځکه چه
په تاياندي عدت تيرول واجب دی اوتاته به هيڅ خوراک نه ملاوېږي داخوعجيبه فيصله ده
باقي فاطمه بنت قيس رضي الله عنها ته مکان ولي ملاونه شو نو دې جواب خپله حضرت عائشه
صديقه رضي الله عنها ورکړې دې چه د فاطمه مکان په غير آباد خوشي ځاني کښې وو چه د ښار نه
يو غاړې ته واقع وو هلته هغه په دغه کور کښې ځان له نه شوه اوسيدې او د حضرت
سعيد بن المسيب د قول مطابق حضرت فاطمه بنت قيس رضي الله عنها به زبان دارزي کوله خپل
سخرگنني سره به ئي جنگ کولو په دې وجه هغه د مکان د سهولت نه محرومه کړې شوه
د دريم فريق اول دليل :- د وجوب سکني د پاره د قرآن پاک (اَنْكُفُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنَتْ
مِنْ وُجُوْدِكُمْ) اسورة الطلاق ۱۰ آيت د دوی مستدل دي دا آيت په سکني باندې قطعې
ذليل دي

د دريم فريق دويم دليل :- د قرآن پاک آيت (لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ يَتَوَتَّهِنَّ وَلَا تَخْرُجْنَ)
اطلاق ۱۰ د دوی مستدل دي. دا آيت په مکان ورکولو باندې صريح دلالت کوي او په
ضمني توگه باندې دا آيت نفقه هم واجبوي ځکه چه کله د دغه بنځې په ويستلو او وتلو
باندې پابندی ده نو په لازمي توگه به دې ته نفقه ورکول لازم وي
د دريم فريق دويم دليل :- د حضرت عمر رضي الله عنه عامه فيصله او د صحابه کرامو اجماع هم
په وجوب نفقه باندې د دوی مستدل دي.

د دريم فريق محاورم دليل :- د شريعت د قواعدو مطابق به هم هغې ته نفقه ورکولې کيږي
ځکه چه دلته د دغه بنځې حصاريدل په وجه د حق د زوج رغلي دي او عدت د نکاح د
اثراوتونه يواځې او د نکاح په وجه چه کله نفقه په زوج باندې لازم وه د دغه نکاح دائر د
وچې نه چه کوم حبس راغلي دي په دې کښې به هم نفقه په خاوند باندې فرض وي
قوله: تَفْعِيْلَ نِسَابِكِ

د مذکور جملې په مطلب کښې اقوال :-

① هلته به ته د عدت په حالت کښې سنگار پرېږدي

② د هغه ځاني نه به ته چرته نه اوځي

③ هلته به تاته د پردې کولو ضرورت نه وي ځکه چه د هغه ځاني اوسيدونکې پخپله ناييما
دي او د ام شريك د خپلوانو په شان دلته نور څوک نه ځي راځي لهذا دغه شان به تاته د
پردې ضرورت نه وي لکه څنگه چه د يوييما سړي په مخکښې مکمل پرده کولې شي

د فاطم مطلب ترديد :- دا مطلب ئي نه دي چه ته بالکل هډو کيږي مه استعمالوه بهرحال
د دې جملې نه معلومېږي چه بنځه پردی سړي ته کتلې شي يعنی که د فتنې خطر نه وي

نوبعضي علماء ذ جواز قائل دي ليكن بعضي ونيلي دي چه بنخونه له هم سرو ته كتل منع دي خكه چه ذ قرآن پاك اعلان دي (قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَفْعَلُوا مِنْ آبْصَارِهِمْ) (النور ۳۱). نوددي حديث مطلب داشو چه اين ام مكتوم (رضي الله عنه) نابينا دي هغه تاته كتلې نه شي اوته به پخپله ده هغه طرف ته نه گوري لهذا اوسيدل به دي آسان شي اود پردي به مكمل اهتمام او انتظام وي

د حديث د بعضي جمولو وضاحت: - ① فلايضع عصاه: يعنى ابو جهيم هروخت د آدب همس په اوگه ساتي. ضراب للنساء: د مبالغه صيغه ده يعنى هغه بنخي ډير وهونكي دي داهم هغه ماسبق كنائي الفاظ (فلايضع عصاه) تشرېح ده

② لامال له: لكه چه ددي صفت كاشفه دي يعنى معاويه مفلس او فقير دي چونكه د نبي كريم نه مشوره اخستي شوې وه په دي وجه (المستشار مؤتمن) د قاعدې لاندې نبي كريم حقيقت حل واضحه بيان كړو

د حديث نه مستنبط مسائل: - ① د فاطمه بنت قيس (رضي الله عنها) په دي حديث كښي ډير فوائد او د امت ډېاره فنده وركونكي تعليمات دي.

② د سړي د خپلو حقوقو ډېاره وكيل ساتل جائز دي.

③ د فتوى اخستلو ډېاره د اجنبي سړي او بنخي خبرې اترې كول جائز دي

④ كله چې خاوند غائب وي او په قابل اعتماد او مستند طريقه سره طلاق وركړي نو دا جائز دي

⑤ بنخه چه په كوم كور كښي د عدت تيرولو ډېاره ناسته وي دهغي نه د ضرورت او حاجت ډېاره بدليدي شي

⑥ مطلقه مغلظه ته د عدت په زمانه كښي د نكاح پيغام وركول د تعريض په توگه جائز دي

⑦ كله چه فتنه نه وي نو د نيكي بنخي د ملاقات د ثواب په نيت د خپلو خپلوانو سرو ډېاره مستحب دي لكه څنگه چه ام شريك كره تلل راتلل وو

⑧ د يوسړي د نكاح پيغام وركولو باندې بل سړي ته د نكاح پيغام وركول جائز دي خو چه كله د رومي سړي خبره جوړه شوې نه وي

⑨ په كلام كښي د مجاز استعمال جائز دي لكه چه نبي كريم او فرماڼيل (لايضع عصاه) د نكاح په رشته كښي مالداري هيرول نه دي پكار

⑩ د غائب سړي د عيبونو تذكره كول هغه وخت جائز دي كله چه د مشورې په توگه جواب وركولې كيږي لكه چه نبي كريم جواب وركړي دي

[۳۳۵] د مطلقه مغلفي دپاره د سکنی وجوب

۳۳۵- [۱۲] (۱) وَحَن عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: إِنَّ فَاطِمَةَ كَانَتْ فِي مَكَانٍ وَجِشٍ، لَحِيفَ عَلَى نَاجِيَّتِهَا، فَلَمَّا بَلَغَتْ رَحْمَتَ هَذَا النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَعْنِي فِي الثَّلَاثَةِ [۲] وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَتْ: مَا لِفَاطِمَةَ، أَلَا تَقْنِي اللَّهَ؟ تَقْنِي فِي قَوْلِهَا: لَا سَكْنَى وَلَا نَفَقَةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه، [۱] او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې فاطمه بنت قيس رضي الله عنها چې په کوم ځای کې اوسیده هغه يو وران ځای وو، او هلته د هغه په باره کښې اندېښنه وه، [۲] ځکه حضور صلي الله عليه وسلم هغې ته د عدت په ورځو کښې د خپل مکان نه د ابن ام مکتوم رضي الله عنه مکان ته، د منتقل کيدو آساني ورکړې وه، [۳] او په يو روايت کښې دا الفاظ هم دي چې بي بي عائشي رضي الله عنها اوويل چې فاطمې ته څه شوی دی چې هغه د الله تعالى نه نه ويرېږي؟ د دې نه د بي بي عائشي رضي الله عنها مراد د فاطمي رضي الله عنها د دې قول، چې نه نفقه واجب ده، نه سکنی، ترديد کول وو، (بخاري).

هل الثقات: ① مگان وجيش: د خوف، ويرې ځانې، ② ناجيها: د کور په اړخ، ③ الثلثة: د منتقل کيدو.

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا بَلَغَتْ رَحْمَتَ هَذَا النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

د عائشي رضي الله عنها د مذکوره قول مطلب: - د حديث پاک د ابتدائي الفاظو مطلب دادې چې فاطمه بنت قيس رضي الله عنها په کوم کور کښې اوسیده، هغه په يو ويران ځانې کښې وو. هلته به هر وخت د غل وغيره ويره وه په دې وجه نبي کریم صلي الله عليه وسلم هغې ته د حضرت ابن ام مکتوم رضي الله عنه کور ته د منتقل کيدو اجازت ورکړې وو او ددې بيان نه د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها مقصد دا خبردارې ورکول وو چې فاطمه دخپل عدت په ورځو کښې د خپل خاوند کور پرېښودې وو دغير په کور کښې اوسیده. په دې وجه څوک دې هم دا گمان نه کوي چې ددې طلاقو والا ښځې دپاره سکنی نشته دې او چې کوم ځانې ئې خوښه وي نو هلته دې عدت تير کړی بلکه د فاطمه رضي الله عنها دخپل خاوند کور پرېښودل او د بل کس په کور کښې د عدت تيرولو سبب دا دې کوم چې بيان شو.

قوله: وَفِي رِوَايَةٍ:

د دويم روايت مطلب: - د دې الفاظو مطلب دادې چې حضرت فاطمه بنت قيس رضي الله عنها به د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه دا نقل کول چې کومې ښځې ته طلاق بائن ورکړې شی نو د هغې دپاره نه

① اخرجہ البخاری فی صحيحه رقم الحديث ۵۲۲۵، ومسلم فی صحيحه رقم الحديث ۵۴/ ۱۴۸۱ وابوداود فی السنن رقم

نفعه سنه او نه سکنی حضرت عائشه صديقه (رضي الله عنها) دهغي ددي خبري تردید او کړو او وې فرمايل چې فاطمه بنت مس (رضي الله عنها) ددي قول حضرت نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) نه به منسوب کولو کسی داند بعلی نه نه ویریري چې نه نفعه سنه او نه سکنی نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) بالکل داسې نه دی و نیلی بلکه فاطمې ته غلط فهمی شوي ده

نوټ: - د مطلقه مغلطه: د نفعې په حکم کښې د مذاهبو تفصیل د حدیث نمبر ۳۳۲۴ به تسهیل کښې ذکر شوي دي

[۳۳۲۴] دفاطمې د عدت په دوران کښې دځاوند د کور څخه د تلو وجه

۳۳۲۴- [۳] (۱) «وَعَنْ سَيْبِ بْنِ الْمُسَيْبِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] «لَمَّا تَلَقَّتْ فَاطِمَةُ بَطْنًا يَطُولُ لِسَانَهَا عَلَى أُمِّهَا نَيْفًا. رَوَاهُ فِي "مُتَرِ السَّنَةِ"»

ترجمه: [۱] او حضرت سعيد بن مسيب وايي [۱] چې فاطمې د عدت په زمانه کښې د هغې د ځوند د کور نه ځکه نقل کړل شوي وه، چې هغې د خپل ځاوند د عزيزانو سره زېڼ درازي کوله. شرح السنه.

دل لفظ: [۱] لَطْلُ لِسَانًا: دهغې د زبان درازی په وجه، [۲] نَيْفًا: د هغې د ځاوند رشته داران.

تسهيلات:

قوله [۱] لَمَّا تَلَقَّتْ فَاطِمَةُ بَطْنًا يَطُولُ لِسَانَهَا عَلَى أُمِّهَا نَيْفًا:

د فاطمې د ځاوند پريغودو وجه: - گویا دا حدیث پاک هم د وړاندیني حدیث جواب دي چې حضرت امام احمد بن حنبل (رحمته الله علیه) فرماني چې هرکله سکنی نشته نو نفعه به هم نه وي دا صحيح نه دی ځکه چې حضرت فاطمه (رضي الله عنها) ته چې په هغه کور د نه اوسیدو حکم ورکړي شوي وو دهغې سبب حدیث کښې ذکر شوي دي چې هغه ژبه وره وه که په هغه کور کښې ئې عدت تیر کړي وي نو کیدیشي چې د دواړو به خپلو مینځ کښې جنگ شوي وو. د جنگ نه د بچ کیدو دپاره نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) ورته بل کور کښې د اوسیدو حکم ورکړو

[۳۳۲۷] د عدت په زمانه کښې د څه ضرورت دپاره د کور نه بهر وتل جائز دی که نه ؟

۳۳۲۷- [۳] (۱) «وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: طَلَّقَتْ عَائِشَةُ لِلَّهِ [۱] فَأَرَادَتْ أَنْ تَجِدَ نَعْلَهَا، فَرَجَرَهَا رَجُلٌ أَنْ تَخْرُجَ [۲] فَأَتَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: "بَلَى، لَمْ يَدَى تَخْلُوكِ [۳] فَإِنَّهُ عَسَى أَنْ تَصْدُقَ أَوْ تُفْلِحَ مَقْرُوفًا"» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه البغوي في شرح السنة رقم الحديث ۲۲۸۵

(۲) اخرجه مسلم في صحيح رقم الحديث ۱۵۸۲ / ۵۵ وابوداود في السنن رقم الحديث ۲۹۹۷ وابن ماجه في السنن رقم الحديث ۲۰۲۴

ترجمه: [۱] او حضرت جابر رضی اللہ عنہ وایي چي زما خاله ته دري طلاقه ورکړې شو او هغه په عدت کښې کیناستله، [۲] بیا (یوه ورځ) هغې اراده وکړه چې د کور نه بهر تلو سره، کجوري وشکوي، نو یو سړی هغه د کور نه د بهر وتلو نه منع کړه، [۳] هغه د نښې کریم ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه او دا واقعه یې ورته بیان کړه، حضور ﷺ ورته وفرمایل چې په دې کښې هیڅ حرج نشته، ولاړه شه او د خپلې ونې کجوري راوشکوه، [۴] شاید ته هغه کجوري د الله تعالی ﷻ په لار کښې ورکړې، یا د هغې په ذریعه احسان وکړې، (مسلم)

هل اللغات - ① تَجَدَّدُ: چه راؤشکوی، ② فَرَّجَهَا: نو اوړتله نې هغه، منع نې کړه، ③ فَبَدَّى: جدی د واحد مؤنث دپاره د امر صیغه ده، جداد د کججورو راښوولوپه معنی کښې راځی

تسهيلات:

قوله: فَرَّجَهَا رَجُلٌ أَنْ تَحْرِمَ:

دمتولی عنها زوجها په عدت کښې د کور نه د وتلو مسئله: - د دې حدیث نه د هغه ښځې د دروازې نه د وتلو یا نه وتلو حکم معلومېږي چه د عدت په حالت کښې په کور کښې ناسته وی په دې کښې داسې تفصیل دې چه د کومې ښځې خاوند مړ شو او هغه عدت تیره وی نو په دې کښې تقریباً د ټولو علماؤ اتفاق دې چه هغه د ورځې د کور نه وتلې شی ځکه چه هغه د خپلې نفقې پخپله ذمه واره ده نو دغه مجبورنی د وجې نه د ورځې د وتلو اجازت دې او په هغې باندې لږم دی چه د شپې تیرولودپاره به هم هغه کور ته راځی چرته چه د عدت تیرولودپاره ناسته ده.

اوس پتې شوه د مطلقه ښځې مسئله نو د هغې په وتلو یا نه وتلو کښې د فقهاؤ اختلاف دې

د مطلقه په عدت کښې د کور نه په وتلو کښې مذاهب:-

① مطلقه ښځه به د عدت په دوران کښې د خاوند د کور نه اوځی که نه نو د جمهورو په نیز مطلقه هم د ورځې وتلې شی

② ائمه احناف فرمائی چه د سختې مجبورنی نه بغیر د مطلقه د عدت والاد کور نه د ورځې نشی وتلې

داول فریق دلیل:- ① د جابر رضی اللہ عنہ ترور ته نښې کریم د کججورو شوکولو اوباغ ته د تللو اجازت ورکړې وو

داول فریق دلیل: د قرآن کریم د آیت عموم د دوی مستدل دې (لَا تُحْرِمُوهُنَّ مِنْ يَئِسُوهُنَّ وَلَا

يَحْزُنْنَ) (طلاق ۱۰) دا مطلق آیت د حضرت جابر رضی اللہ عنہ په خبر واحد سره مقید کولې نه شی لهذا بغیر د څه ضرورت نه مطلقه ښځه د عدت د کور نه بهرنه شی تللې او که چرې ضرورت

پېښ شی نو بیا تلل او د شپې واپس راتلل جائز دی

ه هوم طريق ه لائل ①: د قرآن كريم د آيت عموم د د وی مستدل دي **(لَا تُقْرَبُونَ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا يَرْجُونَ)** [اطلاق ۱] دا مطلق آيت د حضرت جابر رضي الله عنه په خبر و احده سره مقيد کولې نه شی لهذا بغير د څه ضرورت نه مطلقه ښځه د عدت د کورنه بهرنه شی تللې او که چرې ضرورت پيښ شي نو بيا تلل او د شپې واپس راتلل جائز دی

② په مجبورني کښې د وتلو د جواز دپاره د حضرت جابر رضي الله عنه د زير بحث حديث نه استدلال کړې دي چه نبي کریم د دغه ښځې اجازت ته **(لعلک ان تصدق وتعلمی معروفاً)** سره مقيد فرمايلې دي نو دا د يو ضرورت او حاجت طرف ته اشاره ده که چرې صاحب نصاب شوې نوزکوة به ادا کوی او که چرې زکوة نه وی نو نفلی صدقاتو نه به چا سره ښيگره کوی معلومه شوه چه د يوديني اودنياوی ضرورت دپاره وتل جائزگنی جائزه دی

③ امام طحاوی رحمته الله د حضرت جابر رضي الله عنه يوه فتوی نقل کړې ده چه وتل جائزه دی معلومه شوه چه زير بحث حديث منسوخ دي

مفتی به قول :- د صوبه سرحد په علماؤ باندې لازم دی چه هغوی دا مسئله عواموته واضحه کولو سره بيان کړی ځکه چه په دې کښې هلته سستی کيږی دلته يو خان له صورت دادې که چرې د معنده ښځې مکان راپريوخی ياد غلو ډاکوانو خطر ه وی ياد دغه مکان څرچ د دغه ښځې د طاقت نه بهروى نوهغه په دې صورتونو کښې ډاکور پريخودوسره يو مناسب خانی ته منتقل کيدې شی.

[۳۳۸] د حاملې عدت وضع حمل دی

۳۳۸- [۵] (۱) ① «وَعَنِ الْيَسَوِيِّينَ مَقْرَمَةً: أَنَّ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةَ نُفِثَتْ بَعْدَ وَقَافَةٍ زَوْجَهَا بِلَيْكَلٍ، ② فَجَاءَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَاسْتَأْذَنَتْهُ أَنْ تَنْكِحَهُ، ③ فَأُذِنَ لَهَا، فَتَنَكَحَتْ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① او حضرت مسور ابن مخرمه وايي، چې د بي بي سبيعه اسلميه د هغې د خاوند د وفات نه څه ورځې وروسته ولادت وشو، ② نو هغه د نبي کریم ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه، او د حضور ﷺ نه يې د دويمې نکاح کولو اجازت وغوښتلې، ③ حضور ﷺ ورته اجازت ورکړو، او هغې نکاح وکړه، (بخاري)

هل القفات ①: نُفِثَتْ: د ماشوم ولادت نه اوشو، دولادت بيمارۍ ته نفاس وائی

تسهيلات:

قوله: أَنَّ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةَ

د سبيعه الاسلميه تعارف :- دا بنو اسلم قبيلې طرفته منسوب دی سبيعه رضي الله عنه د حارث لور

ده او تعلق نهي بنو اسلم قبيلي سره دي د اسعد بن خوله په نكاح كښې وه بيا د حجة نوداع په كال د اسعد انتقال اوشو ، ددوي احاديث په كوفه كښې زيات دي او يو جماعت ددوي نه روايت كوي

قوله: **لَيْسَتْ بِعَدْوٍ لَّا زَوْجَهَا بَلْ كَالِ**

په وضع ه حمل سره متولي هنها زوجها محتميدل - په دي حديث پاك كښې د حاملې د عدت بيان دي كه يو كس مړ شي او دده نه حامله ښځه پاتې شي نو دده د ښځې عدت وضع حمل دي په دي بناء علماء كرامو دا مسئله ليكلي ده چې كه د خاوند د وفات نه پس يا د طلاق نه پس ددې ماشوم پيدا شي نو دې سره به د عدت نه بهر شي او ددې ډېره بله نكاح كول جائز كيږي اگر چې ولادت د خاوند د وفات نه لږ وخت پس شوې وي

[۲۲۲۹] د عدت په ورځو كښې د رانجو لېكولو معافيت

۳۳۳- [۶] (۱) **«وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: جَاءَتْ امْرَأَةً إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنَتِي تُوَفِّي عَنْهَا زَوْجَهَا [۲] وَقَدْ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا، أَتَنْكُحُهَا؟**

توجه: [۱] او بي بي ام سلمه رضي الله عنه وايي چې يوه ښځه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت كښې حاضره شوه [۲] او عرض يې وكړې چې زما د لور خاوند مړ شوی دی (چې د هغه په وجه هغه په عدت كښې ده) [۳] او د هغې سترگې خوږيږي نو آيا زه د هغې په سترگو کې رانجه ولگوم.

هل اللغات: ① اشتكى عينيها: د سترگو شكايات نهي او كړو ، سترگې نهي خوږ شوې.

② فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "لَا" [۲] مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: "لَا" [۳] قَالَ: "إِنَّمَا هِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ [۴] وَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَا تَزِمِي بِالْبُعْرِ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ." مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمايل چې نا ، [۲] هغې ښځې دوه درې ځله دا پوښتنه وكړه. [۳] او حضور صلی الله علیه وسلم به ورته هر ځل دا جواب وركوي ، چې نا ، [۴] بيا ورته حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې عدت څلور مياشتي او لس ورځې دي ، د هغې په ځای په ايام جاهليت كې په ناسو كې يوی ښځې به د كال په آخر كې د پچو په ويشتلو به د عدت نه ځان خلاصولو. (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① بِالْبُعْرِ: پچه، ② الْحَوْل: كال.

تسهيلات:

قوله: **أَتَنْكُحُهَا؟**

د متوفی عنہا زوجها دیارہ د ترک زینت پہ حکم کنہی مذاہب :-

متوفی عنہا زوجها، کله چه په عدت وفات کنہی د غم په ایام کنہی څلور میاشتې اولس ورځو پورې په ماتم کنہی ناسته وی نو د دې دیارہ د رانجو لگولو په حکم کنہی د فقہاء کرامو اختلاف دې

① د حضرت امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ په نیزکه عذر وی او که عذر نه وی په یو صورت کنہی ښځه په سترگو کنہی رانجه نه شی لگولې

② امام شافعی رحمہ اللہ فرماني چه د مجبورنې په صورت کنہی په توگه د علاج رانجه لگولې شی لیکن د شپې دې لگوی او د ورځې دې پاکوی

③ امام مالک رحمہ اللہ او امام ابوحنیفه رحمہ اللہ فرماني چه د مجبورنې په وخت په توگه د علاج رانجه استعمالولې شی. د شپې او د ورځې فرق په کنہی نشته.

نوټ :- د دویم او دریم فریق مذهب کنہی معمولی غوندې فرق دې اصل مد مقابل اول او دریم فریق دې ددې وجې دلته د اول او دریم فریق دلائل ذکر کولی شی دویم فریق د دریم فریق په دلائلو کنہی ضما راغلو.

د اول فریق دلیل :- زیر بحث حدیث د اول فریق مستدل دې.

د اول فریق د دلیل دوه جواونه :- ① کیدې شی دغه ښځې بهانه کړې وی چه رانجه خونې لگولی دی د زینت دیارہ او بهانه د سترگو د خوگیدو او کړه نې کریم ته به د اصل حقیقت علم شوې وی په دې وجه نې اجازت ورته کړو.

② کیدې شی چه دا د څه خاص قسم رانجه وو دکوم ممانعت نې چه او فرمائیلو

③ په دې حدیث کنہی د تاویل یو واضح قرینه د اہم ده چه هم دې ام سلمه رضی اللہ تعالیٰ عنہا نه په یوه موقعه د رانجو د لگولو د مسئلې پوښتنه او کړې شوه نو هغې د سختې بیمارنې په وخت اجازت ورکړو

د دویم فریق اول دلیل :- ① امام احمد او امام ابو داؤد ذکر کړی دی چې حضرت ام سلمې رضی اللہ تعالیٰ عنہا څخه یوې معتدې زنانہ د رانجو لگولو تپوس او کړو نو هغوی ورته په جواب کنہی او فرمائیل ((الکتملی به الامن امر لادنہ یشتد علیک مکتملین باللیل وامحیہ بالنهار)) بیانې او فرمائیل چې ما د خپل خاوند ابو سلمه به وفات سره هم داسې کړی وو نو نوبی علیہ السلام راته فرمائیلی وو ((فلاتجعلیہ الا باللیل وتنزعیہ بالنهار))

د دویم فریق دویم دلیل :- ② په موطاء امام مالک کنہی دی ((اجعلیہ باللیل وامحیہ بالنهار)) چې د شپې رانجه اچوه او د ورځې نې صفا کوه

د دویم فریق د اول او دویم دلیل جواب :- ددې دواړو دلیلونو څخه دا جواب ورکړې

نوی دی چې دا دواړه احادیث په عذر خفیف باندې حمل دی کله چې عذر شدید شی نو بیا ورته د ورځي هم د رانجو لگولو اجازت شته

بُولَهُ لَا تَرْمِي بِالنَّبْرِ عَلَى رَأْسِ الْخَوَلِ ..

د مذکورہ جملې مطلب: - په دې جمله سره نسی کریم د جاهلیت په زمانه کښې په ښځوباندې بې ځایه ظلمونه کولو طرف ته اشاره فرمائیلې ده او مقصدنی دا وو چې په دین اسلام کښې هر قسم آسانی ده او تاسو بیا هم د نورو رخصتونو درخواستونه کوئ تاسو ته معلومه نه ده چې په جاهلیت کښې به د ښځو د عدت څه قصه وه

مثال یما قصه: حضور پاک چه د کومې قصې او افسانې طرف ته اشاره کړې ده دهغې تذکره چه کومو کتابونو کړې ده دهغې خلاصه داده چه په جاهلیت کښې به کله سړې مړکیدلو ښځې به د ماتم کولو اوعدت تیرولو دپاره یه تنگه اوتیاره کوته کښې داخلیدلې د بهرنه به د دغه کوتې دروازه بندولې شوه او لویه ئې پرې کولو د یوې کهرکښې په ذریعه به معتده ښځې ته د سپی په لوبښی کښې خوراک ورکولې شو هم په دغه کوته کښې به ئې خوراک څښاک تشې او دکې متیازې هم په هغې سملاسل او هم په هغې کښې به کیناستل پاسیدل وو. د ټول کال دپاره به صرف یوه جوړه کپړې او پوره کال دپاره به هم په دغه یوځانی کښې اوسیدله. د کال پوره کیدونه پس چه به کله کوته ښه سخته زهریلا کیدله نوهغه خلقو به یوسپې یا مرغښی یا څه خنار دتنه ورداخلولو او خنار به ئې د هغه ښځې فرج پورې مړلو د سخت زهریلا گیس د وجې نه هغه خنار مړشو نوخلقو به وئیل زبردست عدت ئې تیرکړې دې بیابه ئې دغه ښځه بهرراوړستله او په یوڅر باندې به ئې سوروله د ښځې مخ به د خر لکنی او کوناتو طرف ته کیدلو او هغې په لاسونو کښې به ئې د اوبسانو یا چیلو د پچونه ډکه توکرنی ورکوله. هغې به یوه پچه غورزوله اوماشومانو به هغې پسې منډې وهلې او د دم دم آوازونه لگولوسره به ئې خداگانې اوقهقهې لگولوسره تلل کله چه به دغه ښځې آخری پچه غورزوله نو دهغې عدت به ختم شو حضور پاک لکه چه اشاره اوکړه چه یوخوهغه کافران نظام او د هغې انسانیت سوز سلوک او یو د اسلام دا شفقت اورحمت او د عزت او عظمت نظام؟ دواړو کښې لونی فرق دې.

[۳۳۰] د عدت په زمانه کښې د ماتم کولو حکم

۳۳۰- [۴] (۱) عَنْ أَرْحَبِيَّةَ، وَزَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تَزِمُنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُجِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، (۲) إِلَّا عَلَى نَفْسٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او بي بي ام حبيبه رضي الله عنها او بي بي زينب بنت جحش رضي الله عنها د نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلي الله عليه وسلم وفرمايل [۲] کومه ښځه چې په الله تعالى جده او د آخرت په ورځ ايمان لري، د هغې د پاره دا صحيح نه دی، چې هغه په يو مړي د دريو ورځو نه زيات ماتم وکړي، هو، [۳] خپل خاوند ماتم د څلور مياشتو اولس ورځو پورې کولی شي، (بخاري، مسلم) هل اللغات - ① مجد: غم کوی، ماتم کوی، احدا د په وزن د اعداد د باب افعال نه دي علامه ابن همام رحمه الله فرماني د اللفظ مجرد کښې د نصر اوضرب نه هم راځي احدا د اوحداد ترك زينت او عطريات او ډول سنگار د پريځودو نوم دي. په دې کښې د غم مفهوم پروت دي په دې وجه دي ته سوگ اوماته وائي

تجزيات:

قوله: لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تَزِمُنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُجِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ:

د درې ورځو نه زيات د ماتم کولو حرمت: په اسلام کښې د خاوند نه علاوه په يو مړي باندې د دريو ورځو نه زيات غم اوماتم کول جائز نه دی. شيعه گان چه هر کال د امام حسين عليه السلام ماتم کوی د احرام دی اسلام د انسان د طبيعت او فطرت لحاظ ساتلي دي نو په طبعي توگه باندې انسان دريو ورځو پورې بي محاله وی دي نه زيات ترك زينت او ترك عادت جائز نه دي او د زړه غم او د سترگونه او ښکې تونيدل د دې څه تحديد نشته دي د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها متعلق ابو داود د شريف کښې يوروايت دي چه کله د هغې د پلار ابوسفیان استقال اوشو نودرې ورځې پس هغې عطر راوغوښتل او په خپلو متو باندې او مړل او وئې فرمايل چه ماته د دې هيڅ ضرورت نه ووليکن ما د نبی کریم نه اوريدلی دی بيا هغې هم دغه حديث بيان کړو (ابوداود ۳۱۶/۱)، د ښځې د پاره د خاوند غم چونکه د ټولو غمونو نه زيات دي ځکه چه د هغې ټول کور وران شی نو شريعت د ښځې د دې فطري خفگان لحاظ ساتلي دي او څلور مياشتې اولس ورځو پورې د ماتم کولو اجازت ورکړي دي او بياني په دې باندې لازم کړي هم دی

(۱) ارحه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۵۲۲۴. ومسلم في صحيحه رقم الحديث ۱۴۸۶/۵۸ والترمذي في كتاب الاطلاق واللغة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في عدة التوفى عنها زوجها (رقم- ۱۱۹۶) والنسائي في كتاب العهاد باب الرخصة للعاده أن تنشط بالسدر (رقم- ۳۵۳۷) ومالك في الموطأ كتاب الاطلاق/باب ما جاء في الإحدا (رقم- ۱۰۱)

ہ متولیٰ منها زوجہ مدت پہ مودہ کنہی حکمت: - ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ مرقات کنہی ہیکلی دی چہ بہ عام توگہ پہ ہلک کنہی درہ میاشتی بس ساء راخی او پہ جینشی کنہی خور میاشتی لگی نو شریعت خلور میاشتی اولس ورخی مقرر کرے دی دپارہ چہ دھر قسم بجی ظہور یقینی شی بعضی بجو کنہی حرکت کمزوری وی پہ دی وجہ شریعت د خلورو میاشتی اولس ورخو اضافہ او کرہ چہ د بنخی د حاملہ کیدو اونہ کیدو بنہ اندازہ اوشی

[۳۳۱] عدت والا پنخہ دی د عطریاتو نہ خان اوسانی

۳۳۱- [۸] ( ) وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «لَا تُحِدُ امْرَأَةً عَلَى مَهْتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، [۲] وَلَا تُلْبِسُ ثَوْبًا مَصْبُوعًا إِلَّا تَوْبَ غَضَبٍ، وَلَا تُدَخِّلُ، وَلَا تُلْبِسُ طَيِّبًا، إِلَّا إِذَا طَهَّرْتَ ثِيْبَةً مِنْ قُسْطٍ أَوْ أَظْفَارًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۳] وَزَادَ أَبُو دَاوُدَ: "لَا تُخَضِّبُ».

ترجمہ: [۱] اوبی بی ام عطیہ رضی اللہ عنہا وایہی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] ہیغ بنخہ دی پہ یو سری د دریو ورخو نہ زیات ماتم نہ کوی، هو، د خپل خاوند پہ مرگ دی د خلورو میاشتی او نس ورخو پورے ماتم کوی (پہ ہغہ ورخو یعنی پہ زمانہ د عدت کنہی، د یمنی خادر نہ علاوہ نہ خو دی رنگینہ کپہ اغوندی، [۳] نہ دی رانجہ لگوي، او نہ دی خوشبو لگوي، تبہ د حیض نہ د پاکیدو پہ وخت کہ لہ شان قسط یا اظفار استعمال کرے، نو قباحث نشہ، بخاری، مسلم، [۴] وابوداود دالفاظ ہم زیات نقل کرے دی چہ خضاب رنگ دی ہم نہ لگوي

حل للفتا: ① مَصْبُوعًا: رنگ شوے، ② غَضَبٍ: یمنی خادر، پہ یمن کنہی بہ یوقسم خادر جو پیدو ہغی تہ عصب وانی ③ وَلَا تُلْبِسُ طَيِّبًا: نہ بہ خوشبو لگوي، ④ ثِيْبَةً لَبِ: معمولی شان، پہ نون بندی ضمہ دہ اودا لفظ پہ وجہ د استثنیٰ منصوب دی ⑤ قُسْطٍ: اگر باتی، عود، ⑥ أَظْفَارًا: یوقسم خوشبونی دہ د کومی پکری چہ د نوکونو پہ شان وی، ہمزہ مفتوح دی ددی مفرد خو یا نشہ یا کہ چری شتہ نو ظفر دی ⑦ لَا تُخَضِّبُ: خضاب رنگ بہ ہم نہ لگوي

تفہیمات:

قوله: وَلَا تُلْبِسُ ثَوْبًا مَصْبُوعًا:

ہ متولیٰ منها زوجہا دپارہ درنگ دارو جامواستولومعانت: - یعنی رنگینی کپری دی پہ توگہ د زینت نہ اغوندی کہ د زعفرانی رنگ وی او کہ د بل رنگ وی او کہ چرتہ بل خہ کپرا ملاؤ نہ شوہ نویا دی رنگینہ استعمال کرے مگر چہ د ٲول سنگار خیال نی قطعاً نہ وی خکہ چہ ستریتول فرض دی

(۱) اخرجه البخاری فی صحیحہ رقم الحدیث ۵۲۴۱، وسلم فی صحیحہ رقم الحدیث ۹۲۸ / ۶۶ وابوداود فی کتاب الطلاق / باب فی المتوفی عنہا تنتقل (رقم - ۲۳۰۲) والنسائی فی کتاب الجہاد / باب: الغضاب للعادة (رقم - ۳۵۳۶) واحمد فی السند: ۸۵ / ۵

هـ حديث هـ يعني جملوه وضاحت :- ① (الْأَنْزَبُ عَصَبٌ: دلته دَعَصَب نه مراد هغه رنگينه خادر دې کوم چه د بونړلو او جوړولو نه مخکېني تارونه يا وړني رنگ کړي شوې وي او کله چه خادر تيار شي نو په هغې کبني سپيني او سرې قسم رنگ راځي ددې قسم خادر استعمالول جائز دی ② طَهَّرْتُ: يعني چه کله بنځه دحيض نه پاکه شي

③ قُطِبَ: قُطِبَ دالْفَظ باب طب کبني باربار راغلې دې او د دې ترجمه اگرياتني ده دلته ددې نه يو قسم عطر مراد دی ملاعلی قاري رحمه الله ليکلي دی چه دا هندي عود دی دکوم نه چه د خوشبوني او دوانی دواړو کار اخستې شي بنځي دحيض نه پس غسل کبني دا استعمالوی دې دپاره چه بدبوني ختمه شي

الفصل الثاني

[۴۴۴] دَعَدْتُ بِهِ حَالَتِ كَبْنِي فَمَكَانٌ يَدُلُّوهُ حَكَم

۴۴۴- [۹] (۱) «عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ كَعْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا -: أَنَّ الْفَرَقَةَ بِنْتُ مَالِكِ بْنِ سِنَانٍ - وَهِيَ أُخْتُ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - أَخْبَرَتْهَا أَنَّهَا جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَسْأَلُهُ أَنْ تُزَجَرَ إِلَى أَهْلِهَا فِي نِيَرِ خُدْرَةٍ،

قوجه: ① اي بي زينب بنت كعب رحمه الله فرمايي چې فريعه بنت مالک بن سنان چې د ابو سعيد خدری رحمه الله خور ده، ② ماته وښودل، چې هغه (يعني فريعه) د رسول الله رحمه الله په خدمت کبني د دې پوښتنی کولو د پاره حاضره شوه، چې آيا هغه د خپل عدت د تيرولو د پاره خپل اهل د بنځي د مور او پلار کور) بني خدره ته منتقل کیدی شي؟

③ قَبَانَ زَوْجَهَا خَرَجَ فِي عِلْبٍ أَغْبَى لَهُ أَبُوهَا فَقَتَلُوهُ. ④ قَالَتْ: فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ أُزَجَرَ إِلَى أَهْلِي فَإِنْ نَزَّجِي لَمْ يَتَرَكْنِي فِي مَازِلٍ يَمْلِكُهُ وَلَا تَفْقَةٍ.

قوجه: ① ځکه چې د هغې خاوند د خپلو تنبیدلي غلامانو په تلاش کبني تلی وو. او هغوی مړ کړي. ② نو فريعه رحمه الله وايي چې ما د رسول الله رحمه الله نه پوښتنه وکړه، چې زه د خپل مور او پلار کور ته ولاړه شم؟ ځکه چې زما خاوند چې زه په کوم مکان کبني پرېښي يم. هغه د هغه مالک نه وو (يعني زه چې په کوم مکان کبني اوسم هغه د هغه د ملکیت نه دی، او نه زما سره د خوراک او څښاک څه انتظام شته، هل القات: ③ اَبُوهَا: هغوی تختیدلی دی.

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الطلاق/باب فی التوفی عنها تنقل (رقم- ۲۳۰۰) والترمذی فی کتاب الطلاق واللعان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء أين تعتد التوفی عنها زوجها؟ (رقم- ۱۲۰۴) والنسائي فی کتاب الجهاد/باب عدة التوفی عنها زوجها من يوم يأتيها الخبر (رقم- ۳۵۳۲) وابن ماجه فی کتاب النکاح/ أين تعتد التوفی عنها زوجها (رقم- ۲۰۳۱)

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "نَعَمْ" [۱] فَأَلْعَزَفْتُ حَتَّى إِذَا كُنْتُ فِي الْحَجَرَةِ أَوْ فِي النَّحْبِ، دَعَانِي [۲] فَقَالَ: "اْمْكُثِي فِي بَيْتِكَ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ" [۳] قَالَتْ: فَأَعْتَدْتُ فِيهِ أَرْبَعَةَ أَثْمَرٍ وَغُلًّا [۴] رَوَاهُ مَالِكٌ، وَالْقَزَمِينِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَهَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمہ: [۱] فریعه وایہی چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا بہترہ دہ چہ تہ د خلی مورگنی او بلارگنی کرہ ولارہ شی، [۲] نو (دا اجازت حاصلولو سرہ، زہ ولارہ، خو کوم وخت چہ زہ د حجری مبارکی صحن یا مسجد نبوی تہ ورسیدم، [۳] نو حضور ﷺ زہ بیا راوغوینتلم، او وی فرمایا چہ تہ اوس پہ ہفہ کور کنبی پہ عدت کنبی کینہ پہ کوم کہ چہ ستا د خاوند د مرگ خبر راغلی دی، اگرکہ ہفہ ستا د خاوند ملکیت نہ دی، ددی پورہ چہ کتب یعنی عدت، خلی مودی تہ ورسیرہ، [۴] فریعه وایہی چہ زہ (د حضور ﷺ د دی حکم مطابق، تر خلور میاشتو اولس ورخو پورہ پہ ہفہ مکان کنبی پہ عدت کنبی ناستہ ود، مالک، ترمذی، ابوداؤد، نسائی، ابن ماجہ، دارمی،

ہل التفات: ⑦ بَلَّغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ: کتاب یعنی عدت خلی نیتہی تہ اورسی، یعنی عدت خلور میاشتہ اولس ورخہ پورہ شی.

تفہیمات:

نولہ: اْمْكُثِي فِي بَيْتِكَ:

د متوفی عنہا زوجہا د عدت دوہ مور تونہ: ① د کومی بنخہ چہ خاوند مرشی د ہفہی د پورہ عدت تیروول ضروری دی، کہ چرہ حاملہ وی نو وضع حمل د دی عدت دی ② کہ چرہ غیر حاملہ وی نو خلور میاشتہ اولس ورخہ د ہفہی عدت دی

د متوفی عنہا زوجہا د عدت تیروولو پہ محل کنبی مذاہب:-

پہ کوم کور کنبی چہ د متوفی عنہا زوجہا خاوند وفات شوہی وی نو پہ دہ کنبی معمولی شان اختلاف دی چہ دا بنخہ بہ ہم پہ ہفہ کور کنبی عدت پورہ کوی او کہ پہ بل کور تہ ورید لیدوسرہ عدت مکمل کول جائز دی

① د امام شافعی رحمہ اللہ غیر مشہور قول دادی چہ د خاوند پہ مرگ باندی عدت تیرولو کنبی دا بنخہ آزادہ دہ چرتہ چہ غواری عدت تیرولی شی، او عدت پورہ کول اوترک زینت پہ ہفہی باندی لازم دی صحابہ کرامو کنبی د یوی طبقہ مسلک ہم دغہ شان وو

② د امام مالک رحمہ اللہ امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ او امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ پہ نیز د خاوند چہ پہ کوم کنبی انتقال شوہی وی ہم پہ ہفہ کور کنبی عدت تیروول ضروری دی او کہ چرتہ کور وران شی یا بل خہ حادثہ پینبہ شی نوبیا بل خانی تہ منتقل کیدی شی او ہم دغہ د امام شافعی رحمہ اللہ مشہور قول ہم دی

۱۴ اول فریق دلیل :- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې طریقہ د استدلال داسې دې نبي کریم فریعه بنت مالک ته د تلو اجازت ورکړې وو او د هغې د پاره تلل جائز هم وولیکن روستونی رامنع کړه چه دا مستحب دی چه هم په دغه کور کښې عدت تیر کړی نو دا امر د اسباب د پاره دې

۱۵ اول فریق د مستدل جوابونه :-

① نبي کریم اول دغه ښځه معذوره گنړلې وه نو د تلو اجازت نې ورکړو بیا نبي کریم ته معلومه شوه چه دا معذوره نه ده نو نبي کریم هغه منع کړه

② باقی فریق اول چه د اکوم و نیلې چه امر د استحباب د پاره دې نوجواب دادې چه په استحباب باندې دلته هیڅ قرینه نشته بلکه د وجوب قرینه موجود ده چه د اجازت نه پس نې منع او فرمائيله

۱۶ دویم فریق دلیل :- زیر بحث حدیث د دویم فریق د پاره هم مستدل دې طرز د استدلال داسې دې چه نبي کریم اول د تلو اجازت ورکړې وو لیکن بیاني منع کړه. په دغه منع کولو سره هغه د ومې حکم منسوخ شو یا چه دا اوو نیلې شی چه د وفات په عدت کښې د عذر او حاجت د وجې د خاوند د کور نه وتل د تلو په نیز جائز دی. نبي کریم اول دغه ښځه معذوره گنړلې وه نو د تلو اجازت نې ورکړو. بیا نبي کریم ته معلومه شوه چه دا معذوره نه ده نو نبي کریم هغه منع کړه.

۱۷ نوډ :- یادلرنی دکومې ښځې چه خاوند مې شوې وی هغه د ضرورت د وجې نه په ورځ کښې او څه حصه د شپې کښې د کور نه بهر تلې شی لیکن بغیر د ضرورت سیل او چکر د پاره وتل جائز نه دی

۱۸ په کومو ښځو ماتم نشته ؟ :- امام ابوحنیفه رحمته الله فرمائی چه اووه قسمه ښځې داسې دی چه دهغوی د خاوندانو د وفات نه پس ماتم کول واجب نه دی ددې تفصیل په درمختار کښې داسې لیکلې دې

① کافره ښځه یعنی یهودیه یا نصرانیه باندې ماتم واجب نه دې

② مجنونه اولیونشی باندې نشته دې

③ معتده عتق یعنی ام ولده باندې د مولی د مرگ نه پس ماتم نشته

④ په صغیره باندې ماتم نشته دې

⑤ د فاسد نکاح عدت تیرونکې ښځه باندې ماتم نشته دې

⑥ وطنی بښبه یعنی په غلطی کښې چاسره چه جماع شوې وی او هغه په عدت کښې ناسته وی په هغې باندې ماتم نشته دې

⑦ هغه ښځه چه په طلاق رجعی کښې ناسته وی په هغې باندې ماتم واجب نه دې یادلرنی

چه د ماتم د عدت په ورځو کښې کیناستو سره د ډول سنگار ترك کولو نوم دې نو د طلاق رجعی په عدت کښې ترك زینت نشته بلکه زینت اختیارول دی دې دپاره چه خاوندنی رجوع اوکړی او چه د کومې ښځې خاوند مرشوی وی یا هغې ته طلاق مغلظه یا طلاق بانن شوې وی نو د هغې د عدت موده کښې په هغې باندې ډول سنگار ترك کول واجب دی کوم ته چه ماتم وانی

[۲۲۲۲] د عدت دوران کښې سنگار منع دې

۲۲۲۲- [۱۰] (۱) «وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جِبْنٌ تَوَفَّى أَبُو سَلَمَةَ ۖ وَقَدْ جَعَلْتُ عَلَى صَبْرٍ ۖ قَالَ: "مَا هَذَا يَا أُمِّ سَلَمَةَ؟" ۖ قُلْتُ: "إِنَّمَا هُوَ صَبْرٌ لَيْسَ فِيهِ طَلَبٌ ۖ

توجه: [۱] او بي بي ام سلمه ؓ (چې د حضور ﷺ بي بي مبارکه ده) روايت کوي، هر کله چې (زما اولنی خاوند) ابو سلمه ؓ وفات شو او زه په عدت کښې ناسته وم، نو: يوه ورځ رسول الله ﷺ زما کور ته تشریف راوړو، [۲] هغه وخت ما په خپل مخ ایلوا (مصبر، صبر) لگولي وو، د دې لیدو سره حضور ﷺ وفرمایل چې ای ام سلمه! ؓ دا څه دي؟ یعنی تا د عدت په ورځو کښې دی په مخ دا څه لگولي دي؟ [۳] عرض اوکړو چې دا خو ایلوا ده، چې هیڅ قسم خوشبو پکې نشته، هل لاغت: ①- صبراً: په صاد باندې فتح ده او بیا باندې کسره ده، د یو ترڅې دوانی نوم دې کوم ته چه ایلوا وانی

[۱] فَقَالَ: "إِنَّهُ يُشَبُّ الْوُجْهَ فَلَا يَجْعَلِيهِ إِلَّا بِاللَّيْلِ، وَتُزْعِيهِ بِالنَّهَارِ، ۖ وَلَا تَمْسُحِي بِالطَّلَبِ وَلَا بِالْحَنَاءِ فَإِنَّهُ عِضَابٌ." ۖ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: "بِالْيَدِ تَقْلِفِينَ بِهِ وَأَسْكُ." ۖ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

توجه: [۱] حضور ﷺ وفرمایل خو ایلوا مخ ځوان جوړ وي (یعني د ایلوا لگولو سره مخ ځلانده) ښانسته، کیږی، او رنگ ښکلی کیږی، نو ته دا مه لگوه، هو، که په څه وجه لگول یې ضروري وي، نو د شپې یې لگوه، او د ورځې یې صفا کوه (ځکه چې د شپې استعمالول سره د جوړ وسینگار گمان به هم نه وي، [۲] داغه شان خوشبوداره گمنزول هم مه کوه، او مه نکریزي لگوه، ځکه چې نکریزي د سور رنگ وي (او په هغه کښې خوشبو وي، چې د ماتم په حالت کښې ممنوع دی) [۳] ما عرض اوکړو چې یا رسول الله! ؓ بیا زه په څه شي سره گمنز کوم؟ (یعني خپل ویښتان په څه شي سره صفا کوم؟) [۴] حضور ﷺ وفرمایل چې د بیرې په پانړو سره صفا کوه، او په هغه پانړو سره د غلاف په شان خپل سر

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الطلاق / باب فیما تجتنبه المعتدة فی عدتها (رقم- ۲۳۰۵) والنسائي فی کتاب الجهاد / باب الرخصة للعادة أن تمسح بالصدر (رقم- ۳۵۳۷) والنسائي فی کتاب الجهاد / باب الرخصة للعادة أن تمسح بالصدر (رقم- ۳۵۳۷) ومالك فی السوطا کتاب الطلاق / باب ما جاء فی الإحدا (رقم- ۱۰۸)

پتوه، یعنی د بیرې پانې په خپل سر په دومره مقدار کښې آچوه، چې هغه ستا سر د غلاف په شان پټ کړی، ابو داؤد، نسایی
 ۷۰۰۰۰: بَابُ الْوُجْهَةِ: مخ خوان، مخ ښائسته کوی. ۷۰۰۰۰: وَلَا تَغْتَبِطِ: او مه گومنز کوه. ۷۰۰۰۰: بَابُ الْبِرْرِ: د بیرې پانې. ۷۰۰۰۰: تَغْلِيْفٌ: په تپتوه په دې سره، د غلاف په شان نې لگوه،

تسهيلات:

قوله: بَابُ الْبِرْرِ تَغْلِيْفٌ: په رَأْسِكَ:

د متوفی عنها زوجها د عدت په دوران کښې د موجوده دور زیږ و زیږت حکم: - تغلفین د غلاف جوړولو او سربتولوپه معنی کښې دې د دغه څیزونوپه ممانعت سره معلومه شوه چه د نوي دور ټول لپ استک اوناخن پالش اونور قسم کریم د ځانست او سنگار ټول څیزونه منع دی دغه شان هر قسم عطرونه پاؤدر اود خوشبودپاره صابن وغیره هم منع دی ځکه چه په دې بعضې څیزونو کښې ځان جوړول او سنگار دې او په بعضو کښې خوشبونی ده

[۳۳۳۳] معتده ښځه دې هکالی نه استعمالوی

۳۳۳۳- [۱۱] (۱) وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا [۳] لَا تَلْبَسُ الْمُعْصَرِمِينَ الْقِيَابَ، وَلَا الْمُتَشَقَّةَ [۴] وَلَا الْحُلِيَّ، وَلَا تَغْتَضِبُ، وَلَا تَكْتُمِلُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ.

قوجه: ۱۱ و بي بي ام سلمه ؓ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل ۲: لا کومي ښځي خاوند چي مړ شي، ۳: هغه دي نه په کسم کښې رنگ شوي کپړه اغوندي، نه دی په گيرو کښې رنگ شوي کپړه اغوندي، ۴: نه دي کالي (زبور) اچوي، نه دي په لاسو وښو او وښتانو نکريزي لگوي او نه دي سرمه (رانجه) لگوي، (ابوداؤد، نسايي)
 ۱۱: الْمُعْصَرِمَاتُ: اي المصوغه بالمعصر، زیر رنگ، کسم، یعنی په کسم کښې رنگ شوې کپړه ۲: الْمُتَشَقَّةُ: اي المصوغه بالشق بکسر الميم وهو الطين الاحمر، دې ته گل خيرو (سره ښاوره) وائی په دې سره کپړه رنگ کولې شی ۳: وَلَا الْحُلِيَّ: نه به کالی (زبورات) استعمالوی حاء باندې ضمه هم صحيح ده او کسره هم صحيح ده او په تى باندې شد دې د حله جمع ده کالو (زبوراتو) ته وائی

تسهيلات: قوله: لَا تَلْبَسُ:

د معتده دپاره د ريښو جامو ا پوستو حکم: - صاحب د هدايه ليکلی دی چه د څه بيمارۍ يا خارش يا سپکود وچي نه معتده ته په سوگ کښې د ريښمو کپړه استعمالول جائز دی یعنی بغيرد مجبورۍ او بغيرد ضرورت نه ريښمن لباس استعمالول منع دی امام مالک رحمه الله فرمائی چه د تور رنگ ريښم او کالی استعمالول جائز دی ليکن شارحين

حدیث لیکي د کالو خو بنکاره ممانعت راغلي دي او په رنگ شوې کپړو کښې هر رنگ منع دي بغیر د معصب لهذا تور ریشم هم منع کیدل پکار دي

الفصل الثالث

[۲۳۲۵] د مطلقه د عدت باره کښې یو بحث

۳۳۳- [۱۲] (۱) عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : أَنَّ الْأَحْوَصَ هَلَكَ بِالنَّارِ حِينَ دَخَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي الدَّمِيرِ مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّالِثَةِ، وَقَدْ كَانَ طَلَقًا، [۲] فَكُتِبَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ. [۳] فَكُتِبَ إِلَيْهِ زَيْدٌ: [۴] إِنَّهَا إِذَا دَخَلَتْ فِي الدَّمِيرِ مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّالِثَةِ فَقَدْ بَرَأَتْ مِنْهُ وَبَرَاءَ مِنْهَا، وَلَا تَرْتُدُّهُ. رَوَاهُ مَالِكٌ.

ترجمه: [۱] سليمان بن يسار رضي الله عنه: أن الأحوص هلك بالنار حين دخلت امرأته في الدمير من الحيضة الثالثة، وقد كان طلاقاً، [۲] فكتب معاوية بن أبي سفيان إلى زيد بن ثابت يسأله عن ذلك. [۳] فكتب إليه زيد: [۴] إنها إذا دخلت في الدمير من الحيضة الثالثة فقد برأت منه وبراءة منها، ولا تتردده. رواه مالك.

توضیح: [۱] حضرت سليمان بن یسار رضی اللہ عنہ په ملک شام کښې هغه وخت وفات شو کله چې د هغه د ښځې دریم حیض شروع شوی وو او احوص د خپل مرګ نه مخکې، هغې ته طلاق ورکړي وو، [۲] نو حضرت معاویه ابن ابی سفیان ؓ د دې مسئلې د معلومولو د پاره حضرت زید بن ثابت ؓ ته خط ولیکي، [۳] حضرت زید ؓ، حضرت معاویه ؓ ته په جواب کښې ولیکل، [۴] هر کله چې د هغې ښځې دریم حیض شروع شو، نو هغه د احوص نه جدا شوه، او احوص د هغې نه جدا شو. نه احوص د هغې وارث کیدي شي، او نه هغه د احوص وارثه کیدي شي، (مالک)

تصحیلات:

قوله: مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّالِثَةِ:

صورت د مسئلې: - د مسئله صورت داوو چه حضرت احوص ؓ خپلې بی بی ته طلاق ورکړي وو او د هغه ښځه د عدت تیرولود پاره ناسته وه هغه په دریم حیض کښې داخل شوه چه د هغې د خاوند انتقال اوشو. اوس دا شک پیدا شو چه دا ښځه به د خاوند د مرګ څلور میاشتې او لس ورځې کښې اویا به دا دخپل خاوند وارثه جوړېږي ددې ښځې هغه د طلاق والاعتد ختم شوې دي لهذا دابه دخپل خاوند وارثه نه جوړېږي هم دغه مسئله حضرت معاویه ؓ د حضرت زید بن ثابت ؓ نه د خط په ذریعه معلومه کړه حضرت زید ؓ په جواب کښې او فرمائیل چه کله دا ښځه په خپل دریم حیض کښې داخله شوې وه نوهم دغه وخت د هغې د طلاق والاعتد ختم شو او هغه آزاده شوه لهذا دي ته به د خاوند په میراث کښې هیڅ نه ملایږي ځکه چه اوس ددې د خاوند سره تعلق بالکل ختم شو

ه حضرت زید رضی اللہ عنہ نہ مسئلتی معلومولو مقصد: - ددی بیان نہ معلومیری چه دحضرت معاویہ رضی اللہ عنہ د حضرت زید رضی اللہ عنہ د مسئلہ معلومولو مقصد صرف دومره ووجه دا بنسخه وارثه جویدیدی شی اوکه نه اوداهم احتمال دی چه حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ دامعلومول غویشتل چه آیا ددی بنسخی به د عدت والاطلاق پاتی وی که د خاوند د مرگ عدت به تیره وی حضرت زید رضی اللہ عنہ جواب ورکړوچه کله دا بنسخه په دریم حیض کښی داخله شوه ددی عدت ختم شو اوس نه دا د خپل خاوند میراث اخستی شی اونه د وفات د عدت ضرورت دی ځکه چه د خاوند وفات په وخت ددی بنسخی تعلق د خپل خاوند سره ختم شوې وو

په عدت بالا طهار باندې ه شوالعو استدلال: - د دی روایت نه شوافعو د عدت بالا طهار مسئله ثابتول غواړی ځکه چه د هغوی په نیز د قرآن کریم آیت (ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ) نه اطهار مراد دی کله چه په دریم حیض کښی بنسخه داخله شوه نودرې طهره پوره شویه دی وجه عدت ختم شو

ه شوالعو د استدلال نه جواب: - دا د حضرت زید رضی اللہ عنہ مسلك وو مونږ د نورو صحابه کرامو مسلك اخلو په کوم کښی چه خلفاء راشدین اونور اکابر صحابه کرام رضی اللہ عنہم داخل دی بل دا قول د صحابی دی اوحانف د مرفوع احادیث نه استدلال کوی. بل د حضرت زید رضی اللہ عنہ نه طلاق الائمة الانتان وعدتها حیضستان روایت هم ثابت دی د کوم نه چه عدت بالحیض ثابتیری معلومه شوه چه راوی د خپل مروی به خلاف فتوی ورکړې ده نو د استدلال قابل پاتی نه شو بهر حال مضبوط دلائل احنافو سره دی.

[۲۳۳۶] د مطلقه د عدت باره کښی یوه مسئله

۱۱۳- (۱) وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -: **[۱] إِنَّمَا امْرَأَةٌ طَلَقَتْ فَحَاضَتْ حَيْضَةً أَوْ حَيْضَتَيْنِ، لَمْ تَرْفَعْتَهَا حَيْضَتَهَا [۲] فَإِنَّهَا تَنْظُرُ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ، [۳] فَإِنْ بَانَ بِهَا حَمْلٌ فَذَلِكَ، وَإِلَّا اعْتَدَتْ بَعْدَ الثَّلَاثَةِ الْأَشْهُرَ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ لَمْ حَمَلَتْ. رَوَاهُ مَالِكٌ.**

توجه: [۱] او سعيد بن مسيب رضی اللہ عنہ وایي چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ وفرمایل [۲] کومې بنسخي ته چې طلاق ورکړی شوی وي، او هغې ته یو یا دوه حیضه راتلو سره بیاموقوف شوی وي، [۳] نو هغه دي تر نهه میاشتو انتظار وکړي، [۴] که ددی په موده کښی حمل ظاهر شو، نو د هغې حکم ظاهر دی، او هر کله چې ولادت وشي، نو عدت به پوره شي، او که حمل ظاهر نشي، نو بیا نهه میاشتي وروسته تر دریو میاشتو د عدت ورځي دي تیري کړي، او د دی نه وروسته به حلاله وي (یعني د عدت نه به وځي)، مالک **هل للنفات:** - [۵] إِنْ بَانَ بِهَا حَمْلٌ: که ددی حمل ښکاره شو، [۶] لَمْ حَمَلَتْ: بیا به حلاله وی، عدت به نې ختم شی

تفہیمات: قولہ: طَلَّقْتُ: داد مجہول صیغہ دہ دَ طلاق پہ معنی کنبی دہ
قولہ: حَضَّتْنِ:

د مذکورہ جملہ وضاحت: - یعنی دَعَدْتُ تیرولو د پارہ طلاقہ شوې بنخہ کیناسته خوچہ
کلہ یوحیض یا دوه حیضہ راغلل نووینہ بندہ شوه هم د دې مفہوم دپارہ نسی راتلونکې
جملہ ارشاد فرمائیلي دہ (ثمر رقتہا حضا، رقتہا د مجہول صیغہ دہ او حضا د دې نائب
فعل دې او په رقتہا کنبی چہ کوم د ہاء ضمیر دې دا منصوب بنزع الخافض دې اصل
عبارت داسې دې (ثمر رقتہا حضا، د رفع حیض نہ مراد د حیض بندیدل دی
قولہ: فَإِنَّهَا تَنْظُرُ:

جواب شرط: - داد (ایما امرأة) شرط دپارہ جواب دې (فذلک، دامبتداء دې او د دې
خبر محذوف دې (ای فذلک ظاہر حکمہ، یعنی د دې حکم خوشکارہ دې چہ وضع حمل سرہ بہ
عدت ختم شی (والا) پہ دې کنبی ان شرطیہ مدغم دې اصل عبارت داسې دې (وان لم یمن
یعنی کہ چرې حمل نہ وی بنکارہ شوې
قولہ: وَالْاِعْتَدْتُ:

د مذکورہ لفظ نفوی ترکیب: - داپہ اصل کنبی (فاعتدت) دې او د شرط جواب دې بعد
التسعة الاثمی دلته التسعة پہ مضاف باندې الف لام داخل دې حالاکہ نحاۃ دا نہ خوینہ وی
خکہ چہ پہ دې کنبی ثقل دې او فائده نسی نشته دې د دې علماء داجواب ورکوی چہ پہ
مضاف باندې الف لام داخلول د اهل کوفہ د لغت موافق دې کوم چہ د نفوی پہ نیز جائز دې
او پہ دې کنبی ہیخ قباحت نشته دې لکہ (الثلاثة الاثواب) بعضی علماء وائی چہ التسعة نہ
الاثم تبدیل واقع دې اودا هم پہ عربو کنبی شائع ذائع دې

پہ مذکورہ حدیث کنبی د ذکر شوې مسئلې صورت: - پہ دې روایت کنبی چہ کومہ مسئلہ
بیان کړې شوې دہ د نفی صورت دادې چہ مثلاً یوہ مطلقہ مغفلہ بنخہ د حیض والادہ
هغې د دریو حیضو پہ ارادہ سرہ عدت تیرول شروع کړہ کلہ چہ یو یا دوه حیضونہ تیر شو
نووینہ بالکل بندہ شوه اوس د دغه بنخې عدت د حاملہ بنخې پہ عدت کنبی بدل شو
خوچہ د حمل د اکثریت مودہ نہہ میاشتې هم تیرې شوې نو معلومہ شوه چہ هغه حاملہ نہ
دہ اوس پہ دې باندې د آنسہ عدت تیرول لازم دی آنسہ هغه بنخہ دہ چہ د حیض د راتلونہ
نامیدہ شی نو د هغې عدت میاشتو سرہ وی لہذا درې میاشتې بہ نورہ کینی عدت بہ تیر
کړی او د اوږدې زمانې پرواہ بہ نہ کوی پہ دې روایت کنبی حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ہم
دغه مسئلہ بیان کړې دہ

هـ طلاق الفار تعريف :- ملا علی قاری رحمہ اللہ دَفْتَحُ الْقَدِيرِ پە حوالہ سرہ دلته دَ تَفْرِيع پە توگه دَ طلاق الفار مسنله بیان کړې ده، فار، تختیدونکی سړی ته وائی اودَ طلاق الفار مطلب دادې چه یوسړې پە لاعلاجہ بیمارنی کښې راگیردې دَ صحت امید نی نشته هغه هم پە دغه مرض کښې خپلې ښځې له ددې دبارہ طلاق ورکړو چه هغه دَ میراث نه محرومه کړی اوس هغه ښځې دَ طلاق عدت تیرولو چه خاوندنی وفات شو

هـ طلاق الفار هـ مدت حکم :- دَ احنافو فقهاء فرمائی چه اوس به دا ښځه -البعدا لاجلین- عدت تیره وی دَ عدت بالحيض زمانه هغه وخت اوږد پېړی چه دَ یوحیض نه پس مثلاً دَ پېړو میاشتو پورې طهر اوږد شو او څلور میاشتې اولس ورځونه موده زیاته شوه اوس به دا ښځه دَ طلاق والاعدت تیره وی چه دَ عدت وفات زوج نه اوږد دي. دَ کومې زمانې پورې پە رسیدوسره چه ښځه آنسه کیږی دَ هغې پە تعین کښې مختلف اقوال دی. یوقول دادې چه ۵۵ کالو عمر دَ ایاس زمانه ده دَ یوقول مطابق ۶۰ کاله او دَ دریم قول مطابق سن ایاس ۷۰ کله زمانه ده

[۱۵] بَابُ الْإِسْتِبْرَاءِ

خلاصة الباب :-

فيه خمسة أحاديث مشتملة على مسئلتين:

① وجوب استبراء الرحم : ۱، ۳، ۵-

② طريقة الاستبراء : ۲، ۴-

هـ استبراء لغوی :- استبراء پە لغت کښې طلب برأت او یوڅیز دَ څه عیب وغیره نه دَ پاکولوپه معنی کښې راځی

هـ استبراء اصطلاحی تعريف :- دَ وینځې رحم دَ حمل نه خالی کولو طلب استبراء ده

هـ استبراء سبب :- اسباب دَ استبراء تجد دَ ملک دي یعنی دَ وینځې مالک کیدل که داملكيت دَ اخستلو خرڅولوپه ذریعه حاصل وی یا په هبه سره وی یا مال غنیمت په تقسیم سره وی غرض دا چه په کوم سبب سره هم وی خوچه کله تجد دَ ملک متحقق شو نواستبراء لازم ده

هـ استبراء حکمت :- دَ استبراء حکمت دادې چه دَ وینځې نه پیدا شوی بچی کښې اشتباه دَ نسب ختمیږی ځکه چه دَ استبراء نه بغیر په وطی کولوسره چه کوم بچی پیدا کیږی پە هغې کښې دا احتمال هم شته چه دَ غیر دَ نطفه نه وی

هـ دم استبراء قصائد :-

① دا خپل طرف ته منسوب کړی نوا احتمال دي چه دَ بل بچی خپل طرف ته منسوب کوی

⑤ کہ ذبل طرف ته نی منسوب کرو نو دا احتمال دې چه خپل بچي ذبل طرف ته منسوب کوی اودا ټول صورتونه شرعاً حرام دی هم ددې حکمت طرف ته ددې باب پرمېې حدیث کښې پخپله نبي کریم ﷺ ارشاد فرمانيږي دې ذکوم تفصيل چه راروان دې

⑥ **استبراء صورتونه:** - ① د جمهوريه نیزاصل مذهب دادې چه په ملکیت کښې راتلونکې وینځه که چرې ذ ذوات حیض نه وی نو ذ استبراء رحم ذ پاره هم یوحیض کافی دې

⑦ که چرې په وجه ذ صفر عمر یا کبر عمر حیض نه راځی نو ذ استبراء ذ پاره یوه میاشت کافی ده ⑧ که په ملک کښې راتلونکې وینځه حامله وی نو ذ استبراء رحم ذ پاره وضع حمل کافی دې

⑨ **استبراء رحم حکم:** - ذ استبراء رحم نه وړاندې جماع کول حرام دی بیا دا استبراء ذ صغیره کبیره یا باکره ټیبه ټولو ذ پاره لازم ده.

د استبراء عدم ضرورت صورتونه: -

① وینځه صغیره ده یا باکره ده ② ذ یوماشوم وینځه وه

③ د وینځې مالکه څوک ښځه وه

④ مالک ذ دغه وینځې محرم وو

اشکال: - ذ استبراء ضرورت خو هغه ځانی کښې وی چرته چه ذ اشتغال رحم امکان وی، دې ذ پاره چه په نسب کښې اشتباه رانه شی ځکه چه ممکن دی ذ غیر نطفه په رحم کښې موجود وی خو چه کله ذ اشتغال رحم بالکل امکان نه وی نو هلته ذ استبراء څه ضرورت دې؟ او په مذکوره ټولو صورتونو کښې ذ اشتغال رحم امکان نشته دې نو ذ قیاس تقاضا ده چه په دې صورتونو کښې دې استبراء نه وی؟

د اشکال جواب: - چونکه ذ استبراء سره متعلق نصوص او احادیث مطلق دی لهذا مونږ نصوص واخستل او قیاس مو پریخودو. په دې وجه مونږ په توگه ذ امر تعبدی هر ځانی کښې استبراء ضروری اومنله ذ مطلق نصوص مطلب دادې چه ذ جنگ حنین او جنگ اوطاس په موقع نبي کریم او فرمانيږي حامله وینځوسره ذ وضع حمل پورې جماع اونه کړنې او ذ غیر حامله سره ذ یوحیض راتلو پورې جماع اونه کړنې دلته ذ غیر حامله لفظ عام دې ذ باکره صغیره وغیره ذکر شته دې هم دامطلق جمهورو قبول کړو او قیاس نی ترک کړو.

متروک العمل دوه حدیثونه: -

① ذ باب فصل ثالث روایت نمبر ۴ ذ کوم روایت چه امام مالک رحمہ اللہ کړې دې په کوم کښې چه داراځی که چرې وینځه ذ حیض والا نه وی نو بیا دې درې میاشتې عدت دې

② دغه شان په روایت نمبر ۵ چه ذ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما نه نقل دې هغه هم ذ جمهور فقهاؤ په نیز متروک العمل دې په کوم کښې چه راغلی دی چه ذ باکره ذ پاره استبراء نشته دې

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

[۳۳۴] ذَا اسْتِئْذَانٍ نَهَ بِغَيْرِ مَا عِزَّاهُ

۳۳۴- [۱] (۱) عَنْ أَبِي الْبَرَدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ - بِأَمْرٍ مُجِيزٍ - فَقَالَ عَنْهَا: فَقَالُوا: أَمَّا لِفُلَانٍ. قَالَ: "أَيُّكُمْ جَاهٌ؟" قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَلْعَنَهُ لَعْنًا يَدْخُلُ مَعَهُ فِي قَبْرِهِ، كَيْفَ يَسْتَقْبِلُهُ وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهُ؟ أَمْ كَيْفَ يُوْرَثُهُ وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهُ؟. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: حضرت ابو برداء رضی اللہ عنہ وایي چې (یوه ورځ) نبی کریم ﷺ د یوې ښځې نژدې تیر شو، چې د هغې زر ولادت کیدونکې وو، حضرت د هغې په باره کښې د معلومولو د پاره وفرمایل چې دا آزاده ښځه ده که وينځه ده؟ صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض اوکړو چې د فلاني سړي وينځه ده، حضرت پوښتنه وکړه چې آیا هغه سړي د دې سره صحبت کوي؟ صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض اوکړو چې هو، حضرت وفرمایل چې ما اراده وکړه چې په هغه سړي داسې لعنت وکړم، چې د هغه سره قبر ته هم ولاړشي، يعنی داسې لعنت چې هميشه ورسره وي، په دې طور چې د هغه اثر د هغه د مرگ نه وروسته هم باقي وي، حضرت هغه به څنگه خوی ته د خدمت د پاره وایي، هر کله چې دې خوی ته د خدمت د پاره ويل، يا هغه غلام جوړول حلال نه دی، يا هغه به څنگه خپل وارث گرځوي، هر کله چې د غیر خوی خپل وارث جوړول حلال نه دی، (مسلم)

هل التفت:- ① مُجِيزٌ: په ميم باندې ضمه ده اودې نه پس په جيم باندې كسره ده اودې نه پس حاء ده په كوم چه شد دې او كسره سره تنوين دې قريب الولادت ښځې ته وائی. زر ولادت كيدونكې ښځه. ② أَيْلُكُمْ جَاهٌ: آیا هغه ددې سره صحبت كوي؟، داډ العالم نه د جماع په معنى كښې راځي

تسهيلات:

نوله: كَيْفَ يَسْتَقْبِلُهُ وَهُوَ لَا يَحِلُّ لَهُ؟

د حديث د بعضې جملو وضاحت:-

① يَسْتَقْبِلُهُ: داډ استخدام نه خادم او غلام جوړولو په معنى كښې دې د (وهو) ضمير د استخدام طرف ته راگرځي يعنى خپل خوڼى غلام جوړول حرام دى حلال نه دى.

② كَيْفَ يُوْرَثُهُ: داډ باب تفعل نه دې د وارث جوړولو په معنى كښې دې يعنى د بېل خوڼى به خپل وارث څنگه گرځولي شي حالتيكه دا د ده د پاره حلال نه دى

د حديث مطلب:- د حديث مطلب داشوچه د استبراء نه وړاندې وطى كول د دې وجې نه سبب د لعنت دى چه په دې سره په نسب كښې اشتباه راځي. ځكه چه د استبراء نه وړاندې

مثلاً وطنی او کړه او شپې میاشتي پس بچي پیدا شو نو اوس به دا بچي د چا وی د اهام احتمال دې چه د دغه نوی مالک خونى وی اودې د خونى په خانى غلام گرځوی اود غلام په شان د ده نه خدمت اخلى اود اهام احتمال دې چه هغه ماشوم د بل چا خونى وی دا نوی مالک دې خونى جوړولو سره وارث جوړ گرځوی دا دواړه صورتونه حرام دی او په دغه حرامو کښې دا سرې د استبراء نه کولو په وجه راگیر شو معلومه شوه چه استبراء نه کول د لعنت سبب او حرمت موجب دی

الفصل الثانی

[۳۳۸] بغیر د استبراء نه د وینځي سره د صحبت کولو ممانعت

۳۳۸- [۲] (۱) «عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) قَالَ فِي سَبَائِكَ أَوْطَاسٍ: "لَا تُوطَأُ حَامِلٌ حَتَّى تَقْعَمَ، (۳) وَلَا غَيْرُ ذَاتِ حَمْلٍ حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً"». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: ۱- حضرت ابوسعید خدری ؓ د نبی کریم ﷺ نه بطریق مرفوع نقل کوي ۲- چې حضور ﷺ په غزوه اوطاس کښې د گرفتارو وینځو په باره کښې وفرمایل چې هیڅ حامله وینځې سره دي د هغه وخته صحبت ونه کړل شي، د څو پورې چې د هغې ولادت ونشي، ۳- او د غیر حامله سره هم هغه وخته پورې دي صحبت نه کړی، د څو پورې چې هغې ته یوحیض رانشي، (احمد، ابوداؤد، دارمي)

هل التفات: ۱- سَبَائِكَ: قیدیان، ۲- أَوْطَاسٍ: دا د یو غزوې نوم دې. هغې طرف ته نسبت دې

تسهيلات:

نوله: لَا تُوطَأُ حَامِلٌ حَتَّى تَقْعَمَ:

دغیر حاملې حیض نه واکلو په صورت کښې حکم: - که یوې غیر حاملې ته ددې د کم عمری په وجه یا د زیات عمر په وجه حیض نه راځی نو ددې استبراء دا ده چې تر یوې میاشتي پورې دې ته د نزدې کیدو نه اجتناب او کړې شی کله چې یوه میاشت تیره شی نو بیا دې ورسره جماع او کړی دا صورت په دې حدیث پاک کښې په دې وجه نه دې ذکر کړې شوې چې دا قلیل الوجوه او نادر دي

۵- وینځي د استبراء وحم حکم: - وینځه که د حیض په حالت کښې د چا په ملکیت کښې راشی نو په استبراء کښې به ددې حیض اعتبار نه وی بلکه دبل پورا حیض اعتبار به وی دا حدیث ددې خبرې دلیل دې چې وینځې دپاره د نوی ملکیت پیدا کیدل استبراء واجبی د څلورو وارو ائمه کرامو هم دا مسلک دې.

دار الحرب هغه د بندي بنخي نکاح ختميدو کښې مذهب:-

- ① چې کله دار الحرب نه يوه کافره وينځه گرفتاره کړې شي نو د هغې اولنۍ نکاح د امام شافعي رحمته الله عليه او امام مالک رحمته الله عليه په نيز ختميدو، يعنې کافرانو سره د جنگ وغيره په صورت کښې ددوئ چې کومې واده شوې بنخي يا وينځې وې او هغه مسلمانان گرفتارې کړې نو ددوئ خاوندانو سره به ددوئ د زوجيت تعلق ختم شي،
  - ② حضرت ابو حنيفه رحمته الله عليه فرماني چې که ښځه خاوند دواړه يو ځانې گرفتار کړې شو نو دې صورت کښې به ددوئ نکاح برقراره وي
- [۲۳۲۹] د استبراء په غرض د حملدارې وينځې سره د جماع ممانعت

۱۳- (۱) [۲۳۲۹] وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِيٍّ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَوْمَ حَنْزَلٍ: "لَا يَحِلُّ لِأَمْرَةٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ بِالْآخِرِ أَنْ يَسْقِيَ مَاءَهُ زَرْعًا غَيْرًا -يَعْنِي إِنْ تَابَ الْحَبَالَى- وَلَا يَحِلُّ لِأَمْرَةٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ بِالْآخِرِ أَنْ يَقَعَّ عَلَى أَمْرٍ آقَمٍ مِنَ السَّبْيِ حَتَّى يَسْتَبْرِئَهَا، وَلَا يَحِلُّ لِأَمْرَةٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ بِالْآخِرِ أَنْ يَبِيعَ مَقْعًا حَتَّى يَقَعَّ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ إِلَى قَوْلِهِ: "زَرْعًا غَيْرًا".

توجه: ۱- او حضرت زید بن ثابت الأنصاري رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د غزوہ حنین په ورځ وفرمایل [۲۳۲۹] کوم سړی چې په الله تعالی او د قیامت په ورځ ایمان لري، د هغه د پاره دا خبره درست نه ده، چې هغه د بل کيڼۍ په خپلو اوبو سره اوبه کړي، یعنې د هغه ښځې سره جماع کول جائز نه دی، چې دمیځني په طور لاس ته راغلی وي، او د بل چا د نطفې نه حامله وي، [۲۳۲۹] او کوم سړی چې په الله تعالی او د آخرات په ورځ ایمان لري، د هغه د پاره دا هم جائز نه دي. چې د کفارو سره په جنگ کښې د گرفتارې شوې وينځې سره د هغه وخته جماع وکړي، د څو پورې چې یو حیض ورته راشي، یا د یوې میاشتي تیریدو انتظار کولو سره د هغې استبراء ونه کړي، [۲۳۲۹] او کوم سړی چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان لري. د هغه د پاره دا هم صحیح نه دی، چې هغه مال غنیمت خرڅ کړي، د څو پورې چې هغه تقسیم نشي، یعنې په مال غنیمت کښې څه قسم تصرف او خیانت نه کوي، (ابوداؤد، او امام ترمذی رحمته الله علیهما دا روایت د لفظ زرع پورې نقل کړي دي

هل الغنات:- ① أَنْ يَسْقِيَ مَاءَهُ زَرْعًا غَيْرًا -يَعْنِي إِنْ تَابَ الْحَبَالَى- چه د بل فصل په خپلو اوبو سره اوبه کړي. یعنې د بل چا د نطفې نه حامله شوې ښځې سره جماع اوکړی ② يَسْتَبْرِئَهَا: چه استبراء نهې اوکړي. یعنې د عدت تیریدو انتظار نهې اوکړی ③ أَنْ يَبِيعَ مَقْعًا: چه مال غنیمت خرڅ کړي

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب النکاح/باب فی وطء السبايا (رقم- ۲۱۵۸) والترمذی فی کتاب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/ ما جاء فی الرجل یشتري العجارية وهي حامل (رقم- ۱۱۳۱) واحد فی السند: ۱۰۸/۴ والسانی فی کتاب الجهاد/باب ما تجتنب العادة من الثياب المصبغة (رقم- ۳۵۳۵)

تسبیلات:

قوله: أَنْ يَقَعَ عَلَى أَمْرٍ مِنَ السَّبِي حَتَّى يَسْتَبْرَأَ:

استبراء رحم د ایمان نکاح ده ۱- کوم کس چې په الله ﷻ او د قیامت په ورځ ایمان لری ، هغه دپاره دا صحیح نه دی چې هغه دبل اوبو سره خپلې اوبه گډې کړی او د اشان کوم کس چې په الله ﷻ او د قیامت په ورځ ایمان لری ، هغه دپاره دا صحیح نه دی چې هغه کفارو سره جنگ کښې مگرتاره شوې وینځې سره هغه جماع او کړی ترڅو پورې چې د هغې استبراء رحم نه وی شوي

الفصل الثالث

[۳۳۰] ذِ اسْتِبْرَاءِ رَحْمِ يَوْهَ بِلَهْ مَسْئَلَهْ

۳۳۰- [۴] (۱) «عَنْ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَأْمُرُ بِاسْتِبْرَاءِ الرِّمَاءِ بِحَيْضَةٍ إِنْ كَانَتْ مِنْ نَحِيضٍ، [۳] وَثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ إِنْ كَانَتْ مِنْ لَأَحْيِضُ، وَتَبَيَّنَ عَنْ سَقَمِ مَاءِ الْغَيْرِ».

قوله: [۱] مام مالک - رضي الله عنه - قال: [۲] بلغني أن رسول الله ﷺ د يو حيض په ذريعه د وينځو د استبراء حکم فرمايلي ، په شرط د دې چې هغې وينځې ته حيض راځي ، [۳] او که يوه وينځه به داسې وه چې هغې ته به حيض نه راتلی ، نو د هغې د پاره د دريو مياشتو د مودې په ذريعه به يې د استبراء حکم کولی (يعني حضور ﷺ) دا حکم جاري کړی وو. چې کومو وينځو ته حيض نه راځي د هغوی سره دي د هغوی مالکان دي د هغه وخته جماع نه کوي د څو پورې چې د دريو مياشتو موده تيره نشي او حضور ﷺ د خپلو اوبو د بل داوبو سره دهغه په فصل کې د يوځاي کولو نه منع کوله ، يعني دبل دمطوبه وينځې سره د جماع کولو نه .

تسبیلات:

قوله: وَثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ:

د عدم حيض په صورت کښې د استبراء حکم ۱- دې نه وړاندې دامسئله تيره شوې ده چه جمهورو د عام رواياتو په رنراکښې د وينځې د استبراء رحم دپاره د يوحيض حکم خودلې دې اوکه چرې حيض نه راځي نوبيا د يوې مياشتې حکم ورکړې دې. خو په زير نظر روايت کښې د عدم حيض په صورت کښې درې مياشتې عدت تيرولو مسئله خودلې شوې ده. په دې روايت باندې حضرت شهاب زهري رحمه الله وغيره عمل کړې دې جمهور فرمانی چه اصل

عدت کوم مقرر دي هغه يوحيض دي او ښکاره خبره ده چه د يوحيض بدل ديوي مياشتي کيدل پکار دي نه چه دري مياشتي (عن سلفي ماء الفير) يعني چه خپلي اوبه د بل په اوبو کښي داخل نه کړي مطلب دا چه پردنۍ وينځه سره د استبراء رحم نه وړاندې جماع اونه کړي [۳۳۱] د پيغلي وينځي د پاره استبراء واجب ده

۳۳۱- [۵] (۱) وَهْنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - : أَنَّهُ قَالَ (۲) : إِذَا وَهَبَتِ الْوَلِيدَةُ الْبَنِي ثَوْبًا، أَوْ بَعَثَتْ، أَوْ أَغْتَسَتْ فَلَمْ تَسْتَبْرِزْ فَرَجَمَهَا بِحِجْزَةٍ (۳) وَلَا تُسْتَبْرَأُ الْعَدْرَاءُ. رَوَاهُمَا رِزِينَ.

توجه: ۱ او د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چې هغه وفرمايل ۲ هر کله چې يوه داسې وينځه چې د هغې سره جماع کول کيده، هبه کړل شي يا خرڅه کړل شي، يا آزاده کړل شي، نو هغې ته پکار دی چې د يو حيض په ذريعه خپل رحم پاک (صفا) کړي. ۳ البته د پيغلي د پاک (صفا) کولو ضرورت نشته، دا دواړه روايتونه رزين رضي الله عنهما نقل کړي دي هل التفت: ۱ الوليدة: وينځه، ۲ العذراء: پيغله جينۍ. باکره.

تسهيلات:

قوله: وَلَا تُسْتَبْرَأُ الْعَدْرَاءُ:

د مذکور ه جملې مطلب: د حديث شريف د ظاهري الفاظو مطلب دادې چه د پيغلي وينځي د پاره د استبراء ضرورت نشته ځکه چه دا خبره متعين ده چه دهغې رحم د غير د نطفې نه صفادې ځکه چه بکارت باقی دي

په زير بحث حديث باندې د جمهورو عدم عمل: - په دې روايت باندې قاضي شريح وغيره عمل کړې دي ليکن د جمهور فقهاؤ مطلب هم هغه دي کوم چه دي نه وړاندې ليکلي شوې دي چه د جنگ او طاس د وينځوباره کښي د نبی کریم فرمان عام دي چه غير حامله د پاره استبراء رحم يوحيض دي نو د غير حامله په عموم کښي پيغله هم داخل ده

[۱۷] بَابُ النَّفَقَاتِ وَحَقُّ الْمَمْلُوكِ

ذعام نفقات او د غلامانو د حقوق بيان

مخلاصة الباب -

فيه أحد وثلاثون حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

- ① وجوب النفقة للزوجة والأولاد والمالك والوالدين: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۱۳، ۲۵.
- ② أنواع النفقات: ۳، ۴، ۲۵، ۳۱.
- ③ النفقة عرض الخدمة: ۶، ۱۴.
- ④ حق المالك على المملوك: ۷، ۸، ۹.
- ⑤ حق المملوك على المالك في الملك الحقيقي كما في العبد، والحكمي كما في اليتيم: ۳، ۴، ۵، ۶، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱.

ه نفقي د فرزند ليو د قرآن مخه :- ① (وَأْتِذَا الْقُرْآنُ فَحُفَّ) (سورة بنی اسرائیل ۳۵).

② (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) (سورة بقره ۲۳۳).

③ (لِيَنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفْسِقْ فِيْ مَا آتَاهُ اللَّهُ) (سورة الطلاق ۷).

د اتفاق لغوی معنی :- اتفاق او نفقه خیرج کولو ته وائی. (وَمَا الْفُقَرَاءُ مِنْ نَّفَقَةٍ) (سورة بقره ۲۷۰). په آیت کښې هم د دې خرج کولو ذکر دې.

د اتفاق اصطلاحی تعریف :- ملا علی قاری رحمته الله علیه د دې شرعی اصطلاحی تعریف داسې کړې دې (وفي الشرع الادرا على الشئ بما به بقائه، یعنی نفقه د هر هغه څیز نوم دې چه د چارو نډېج کولو او باقی ساتلو کښې په کار راځي لکه روتښ کپړه او مکان).

د نفقي د وجوب اسباب :- د وجوب نفقه اسباب مختلف کيدې شی

① زوجیت او نکاح

② ملک او رقبه سبب

③ قرابت سبب وی

④ د چا اضطراری حالت

ه نفقات جمعې صیغې راوړلو وجه :- چونکه مذکور اسباب مختلف دی په دې وجه نفقات د جمع لفظ استعمال کړې شوې دې ځکه چه د زوجه نفقه جدا ده د والدين نفقه جدا ده د اولاد نفقه جدا ده او د غلامانو نفقه جدا ده او کله خپل خپلوان او مسکینان او مضطر خلقو نفقه خان له واجب کيږي په سری باندي د خپلي ښځې نفقه هغه وخت واجب کيږي

کله چه بنخه خپل خان خاوند ته حواله کړی که بنخه صغیره وی که کبیره مسلماننه وی که کتبه وی

د بنخې د نثقي ۱۵۱ کولو فورده مورد: - که بنخه ناشره نافرمانه وی نو د هغې نفقه په خاوند باندې لږم نه ده. بهتره خبره خوداده چه بنخه خاوند هم په یوځانی خوری ځکی خاوند گټه کوی او بنخه ئې د دستور مطابق خرج کوی خو که دا د خوشحالی ماحول نه وی او بنخې د قاضی په ذریعه د خان له خرج مطالبه او کړه نو قاضی به د هغې د پاره خان له خرج مقرری او بنخې ته به ئې حواله کوی خو خرجه به د خاوند د طاقت مطابق وی په کومه کبې چه به نه د اسراف اړخ وی اونه د تنگوالی وی

د بنخې د علاج ذمه وار والدین: - که بنخه په غټو بیمار وکبې راگیره وی نو د هغې خرج د هغې په موریلار دې البته د معمولی بیمارنی خرجه به په خاوند باندې وی که چرې بنخه د حج په سفر څی نود دغه سفر خرج به د هغې په ذمه وی په خاوند باندې نه دې.

د بنخې د سکتی ذمه وار خاوند: - بنخې له به مکان هم ورکولې شی چه خان له وی خو که هغه به مشترکه مکان کبې اوسپړی نوییا خان له ورکول واجب نه دې که د خاوند په کوز کبې د بنخې د پاره خان له یوه کمره مقرر کړی په کوم کبې چه اختیار منه وی نو په شرعی توگه د هغې د مکان حق ادا شو هم دغه کافی دې.

والدینو او خپلوانو کبې د قلو موده: - بنخه خپل موریلار که په یو میاشت کبې یوځل تللې شی په دې کبې خاوند هغه منع کولې نه شی او نورو ذی رحم محرم خپلوانو که په کل کبې یوځل تلل راتلل د هغې حق دې ددې نه زیات تلل راتلوننه شی خاوند منع کولې شی که د عدت تیرولول په موده کبې بنخه مرته شی نو په خاوند باندې خرجه واجب نه ده

د نثقي بعضې مسائل: - ① د نابالغه اولاد خرج د پلار په ذمه دې

② والدین او اصول یعنی پلار نیکونه او نیاگانې د پورته پورې که چرې محتاج وی نو د هغوی خرچې د اولاد په ذمه واجب دی په دې شرط چه اولاد ئې مالدار وی که چرې هغوی پخپله محتاج وی نوییا واجب نه دې

③ محتاج پلار نه د احق حاصل دې چه هغه د خپل خوڼی منقوله څیزونه خرڅ کړی خرجه ئې کړی لیکن غیر منقوله جائیدادنه شی خرڅولې

④ البته مورته د احق حاصل نه دې

⑤ په آقا باندې د غلام او وینځې نفقه واجب او ضروری ده

⑥ که چرې مولى دوی ته د نفقه ورکولونه انکار او کړو نو غلام به پخپله د گټلو اختیار مند شی

⑦ که چرې هغه ته د گټې اجازت ورنه کړې شی نوییا به آقا په غلام خرڅولوباندې

مجبور کولې شی

۵) که چا خاړوی ساتلې وی نو د هغوی خرچه د ساتونکي په ذمه واجب ده که چرې هغه خرچه نه کوی نو هغه به مجبور کولې شی چه یادی خرچ کوی یادی دغه خاړوی خرڅ کړی

الفصل الأول

[۱۱۱۱] د ښځې او اولاد په قدر د ضرورت نفقه په خاوند واجب ده

۱۱۱۱- [۱] [۱] عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ هُنْدًا بِنْتُ عُتْبَةَ ۱) قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ وَلَيْسَ يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي ۲) أَلَا مَا أَخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ ۳) فَقَالَ خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكَ بِالْمَعْرُوفِ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ام المؤمنین بی بی عائشه ۲) وایې چې هند بنت عتبه ۳) عرض او کړو چې یا رسول الله ۴) زما خاوند، ابوسفیان ډیر ټینگ لاسي او حریص دی، هغه ماته دومره خرچه نه را کوي چې زما او زما د اولاد د پاره کافي شي، ۵) البته که زه د هغه د مال نه خپله څه وکارېم، داسې چې هغه ته خبر ونشي، نو زموږ ضروریات به پوره کیږي (نو آیا دا جائز دي، چې زه د خپل خاوند د خبرولو بغیر د هغه د مال نه د خان او د خپل اولاد د ضروریاتو په قدر څه وکارېم) ۶) حضور ۷) ورته وفرمایل چې د خان او د خپل اولاد د ضروریاتو په قدر چې د شریعت موافق وي (یعني د اوسط درجي خرچ) د هغه د مال نه اخله. (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① شحیح: بخیل، کنجوس. ② بِالْمَعْرُوفِ: د عرف او شریعت مطابق.

تسبیلات:

قوله: خُذِي مَا يَكْفِيكِ:

د خاوند د مال نه یې اجازه د اخیستو حکم: - یعنی د دستور مطابق واجبی ضروریات پوره کولو د پاره د خوراک څښاک څیزونه اخیستې شی. د معروف یعنی د دستور مطابق مطلب دادې چه شریعت څنگه اجازت ورکړې دې هم د هغې مطابق دې اخلی. د خاوند د مال نه مراد هغه مال دې دکوم تعلق چه د خوراک څښاک څیزونو سره وی که اوشی قلیل هم وی. نوکه د خاوند صریح اجازت هم نه وی صرف دلالة اجازت وی نو د ښځې د پاره په دومره اندازه تصرف کول کافی دی.

ښځې د پاره د خاوند نه مراعاة یا کنایة اجازت اخیستل: - لیکن د ټولو احادیثو مخې ته کولو سره معلومېږي چه بعضې حدیث کښې د معمولی غوندې څیز استعمالول هم بغیر د

اجازت نه منع گر خولي شوی دی اود بعضی احادیثونه معلومیچی چه استعمالول جائز دی
نود احادیثونه رنزا بهتر هم دغه ده چه صراحة یا دلالة د خاوند اجازت حاصلول پکار دی
خکه چه بعضی معمولی خیز هم د خه اهمیت د وجی نه د خاوند د ضرورت وی بعضی
خیزونه د علاقې د مخصوص حالاتو د وجی نه د اهمیت حاصل وی لکه په یخننی کښې د
غریبه خوکه یو د ماچس تیلې هم د یر قیمتی کپړی بعضی خیزونه د زمانی اود احوال د وجی
نه اهمیت اختیاروی دغه شان د خاوندانو په مزاج کښې هم فرق وی بعضی خاوندان په
معمولی خیز باندې کباب کپړی او بعضی فیاض او دکولا زړه مالک وی نویتره هم داده
چه د خاوند نه اجازت اخستوسره ښخه په یو خیز کښې تصرف او کړی د زیر نظر حدیث تعلق
د واجبی حق اخستلوسره دې کوم چه د ښخې د خاوند مه باندې واجب وی د دې مسئلې
تفصیل د مشکوة شریف ۱۷۲/۱ باندې "بَابُ صَدَقَةِ الْمَرَأَةِ مِنْ مَالِ الزَّوْجِ لِاتِّدَائِهَا تِيرَشَوْي دې هم
هلته او گورنی

ه حدیث نه مستحب مسائل: - علامه نوی **بَابُ** د دې حدیث یو خو فاندې بیان کړی دی

- ① په سری باندې د ښخې او یو چو نفعه واجب ده.
- ② او په اندازه د ضرورت واجب ده.
- ③ د مسئلې د تپوس په وخت د یو سړی عیب ښکاره کول جائز دی.
- ④ د فتوی په وخت پردنې ښخې سره خبرې کول جائز دی.
- ⑤ د خه ضرورت او شرعی امر دپاره ښخه دارالقضاء ته تلې شی خوچه صراحة یا دلالة د
خاوند اجازت وی.
- ⑥ د خاوند په شان ښخه هم د بجود خرجې دمه واره ده.
- ⑦ قاضی او حاکم که په یوه معامله کښې حکم جاری کول غواړی نویغیرد گواه غوښتونه
جاری کولې شی خوچه خپل معلومات نی صحیح وی.

[۳۳۳] د الله **ﷻ** ورکړي دولت مخکې په خپل خان او خپل اهل و عیال خرج ککړه

۳۳۳ - [۲] (۱): عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ
[۲] «أَعْطَى اللَّهُ أَحَدَكُمْ غَيْرًا [۱] فَلْيَبْدَأْ بِنِسْبِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوجه: [۱] او حضرت جابر ابن سمرة **رضی الله تعالی عنه** وایي چې رسول الله **ﷺ** وفرمایل [۲] هر کله چې
الله تعالی **ﷻ** په تاسو کښې چاته مال او دولت ورکړي، [۲] نو هغه ته پکار دی چې هغه یې
مخکې په خپل ذات او په خپل اهل و عیال خرج کړي (بیا د دې نه وروسته حسب مراتب په
خپلو نورو متعلقینو، خپلوانو، فقراو او مساکینو خرج کړي) مسلم

تسهيلات:

د حديث د بعضي جملو وضاحت :-

① إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ أَحَدَكُمْ غَيْرًا خَيْرٌ مِنْهُ مَرَادُ مَالِ دِي كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى «إِنْ تَرَكْتَ غَيْرًا»..... الآية. او بېل ځانې كښې دې «وَأَنْتَ لِحُبِّ الْغَيْرِ لَشَدِيدٌ»

② فَلْيَبْذُلْ بِنَفْسِهِ: د دې جملې مطلب دادې چې الله تعالى چاته مال دولت وركړې نو دتولو نه اول دې په هغې باندې خپل ذاتي ضروريات پوره كوي چې دده دضرورياتو نه زياتي شي نو بيا دې په خپل اهل و عيال خرچ كوي

③ وَأَهْلُ بَيْتِهِ: اى من زوجته واولاده: اهل بيت نه مراد ددې خاوند كور والا او ماشومان دي

[۳۳۳] د غلام نفقه د هغه په مال كد واجب ده

----- [۳] (۱): عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لِيُتْمَلُوكَ ② طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ ③ وَلَا يُكْلَفُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا يُطِيقُ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ① او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ د غلام په باره كښې وفرمايل ② د هغه روتي، جامې، د هغه د آقا پر ذمه دي، ③ او دا چې د هغه نه دي يواځې دومره كار اخلي چې د هغه د طاقت او همت مطابق وي، مسلم
 حل النفقات:- ① اليتملوك: غلام، ② وكيسوته: د جامې، ③ ولا يكلف: تكليف به نه شي ④ يطيق: چې هغه نې طاقت لري.

تسهيلات:

نوله: طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ:

غلام ته د خوراك او لباس وركولو اندازه:- يعنى دې ښار كښې چې عام طور سره كوم خوراك او كومه جامه وركولې كيږي، ددې په اندازه دې غلام ته وركړې شي شريعت ددې حد نه دې مقرر كړې.

نوله: طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ:

د مذكوره جملې په اضافت كښې دوه احتمالات:- امام طيبي رحمه الله فرماني چې دې ځانې كښې دوه احتماله دي

① دلته اضافت كه مفعول طرفته وي نو په دې صورت كښې دكلام معنى ظاهر ده چې آقا باندې د خپل غلام نان نفقه واجب ده ددې ښار د آقا د غلامانو پشان، لكه څنگه چې نور آقا د رواج مطابق نفقه وركوي دا شان د عرف مطابق په دې باندې آقا باندې واجب ده

⑦ يا كه اضافت فاعل طرفته وی نو بیا ددی معنی ظاهر ده لکه څنگه چې راتلونکی حدیث پاک کښې لاندې ذکر کيږي امام محي السنة دا ذکر کوي چې دا خطاب د عربو هغه خلقوته دې کومو چې به خپلو غلامانو ته خراب لباس ورکولو او خراب خوراک به نه ورکولو

قوله: وَلَا يَكْلِفُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا يَهْدِي

په غلام باندې د ډډه واري اچولو ضابطه، - خپل غلام ته د داسې کار حکم مه کوني چې هغه نه شي کولې لکه د دوه درې ورځو کار وی یا څه غټ کار وی او هغه يوازې دا نشي کولې يا ددې په کولو هغه نقصان رسي، نو داسې کار پرې کول درست نه دی ځکه چې حقيقي مالک په خپلو بندگانو باندې د هغوی د طاقت او همت نه زيات بوج په يو عمل کښې او فعل کښې نه دې اېښودې. او خپل بندگان نه د هغه عمل پابند جوړ کړي دی د کوم چې هغوی طاقت لري. لهدا بندگان چې مالک مجازی دی هغوی ته بطريق اولی ددې خبرې اختيار نشته دې چې هغوی پخپلو غلامانو باندې داسې بوج واچوي چې هغوی نه پورا کولې نشي.

په غلام د مالک درې حقوق: - امام احمد په مسند او بیهقي په شعب الايمان او طبرانی کښې يو روايت د ابن عباس ؓ په حوالې سره بيان کړې دې چې غلام باندې مالک دپاره درې څيزونه ضروري دی.

① کله چې غلام په مونغ ولاړ وی مالک دې هغه ته د زر کولو حکم نه ورکوي

② کله چې غلام خوراک کوي نو آقا دې خپل کار دپاره هغه نه پورته کوي

③ دا مالک دې غلام ته دومره خوراک ورکوي چې هغه پرې مريږي داسې نه چې دومره خوراک ورته ورکړي چې کولمې ته نه هم اونه رسي

[۳۳۵] د غلام سره د حسن سلوکه کولو حکم

۳۳۵- [۳] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: "إِنْ كُنْتُمْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ ثَمَّتْ أَنْفُسُكُمْ، [۳] لَمَنْ جَعَلَ اللَّهُ أَحَاةً ثَمَّتْ بَدَنُهُ فَلْيَطْوِنَهُ وَمَا يَأْكُلْ، وَلْيَلْبَسْهُ مِمَّا يَلْبَسُ، وَلَا يَكْلِفُهُ مِنَ الْعَمَلِ مَا يَطْلِيهِ، [۴] إِنْ كَلَّفَهُ مَا يَطْلِيهِ فَلْيُؤَمِّنْهُ عَلَيْهِ." مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابوذر ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] غلامان ستاسو وروڼه دي او د دين او خلقت په اعتبار سره، ستاسو په شان دي، الله تعالی ﷻ هغه

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۶۰۵۰ ومسلم في صحيحه رقم الحديث ۲۸/۱۶۶۱ وابوداود في السنن رقم الحديث ۵۱۵۸ والترمذي في كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في الإحسان إلى الخدم (رقم: ۱۹۴۵) واحد في المسند: ۱۶۱/۵

ستاستو د آزمائش د پاره، ستاسو ماتحت جوړ کړی دی، ﴿۳﴾ نو الله تعالی ﷻ چې د کوم سړي ورور د هغه ماتحت کړی (يعني کوم سړی چې د يو غلام مالک جوړ شي) نو هغه ته پکار دی، چې خپله څه خوري په هغه دي هم خوروي، او خپله چې څه آغوندي په هغه دي هم آغوندي، ﴿۴﴾ او هغه نه دي څه داسې کار نه آخلي چې د هغه د طاقت نه وتلی وي، ﴿۵﴾ او که څه داسې کار ورنه واخستی شي چې د هغه د طاقت نه وتلی وي، نو په هغه کار کښې دي په خپله هم د هغه مدد کوي، (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① تَحْتُ يَدَيْهِ: د لاس لاندې يعنې ماتحت ② يُلَيْئُهُ: چه په هغه غالب وي. دهغه د طاقت نه زيات وي ③ يُلَيْئُهُ: نو دهغه مدد دې اوکړی

تسهيلات:

قوله: اِغْوَاكُمْ

د جملې په تركيب كښې دوه احتمالات: - علامه طيبي فرمايلى دى چې د دې جملې په تركيب كښې دوه احتماله دي.

① دا مبتدا محذوف خبردې اصل عبارت داسې دې ((مما ليكنكم اخوانكم)) او ورنه ورته په دې اعتبار سره ونيلى شوى دى چې ټول انسانان د حضرت آدم عليه السلام اولاد دې اويا په دې اعتبار چې ټول مسلمانان وروڼه دي په دې صورت كښې به ((جعلهم الله)) به حال شى ځكه چې په كلام كښې يوقسم تشبيه ده.

② ((اخوانكم)) مبتدا ده او ددې او ((جعلهم الله)) ددې خبرشې.

قوله: فَلْيُعْلَمَنَّ مِمَّا يَأْكُلُ، وَلْيُلَيْئَنَّ مِمَّا يَلْبَسُ:

غلامانوته د خپل خوراك او لباس پشان دور كولو د حكم حيثيت: - امام نووى رحمه الله فرماني چې دې ځانې كښې چې كوم د خوراك وركولو او څكولو حكم دې هغه د وجوب په طور نه دې بلكه د استعجاب په طور دې. نو په مولى باندې به د خپلو غلامانو نفقه او جامه ددې ښار د اشخاصو په اعتبار سره واجب وي كه هغه د مالك د جامو د جنس نه وي يا ددې نه كم يا زيات وي. كه مالك د خپلې تقوى په بنياد يا د خپل په وجه خوراك كښې داشان شومتيا كوى كوم چې دده د حيثيت د خلقو د معيار خلاف وي نو داسې شومتيا د مملوك په حق كښې جائز نه ده.

قوله: فَإِنْ كَلَّفَهُ مَا يُلَيْئُهُ فَلْيُعْلَمَنَّ عَلَيْهِ:

غلام سره په كار كښې مدد كول: - د مذكوره جملې مطلب دادې چې كه غلام دپاره داسې څه مشكل كار راشي چې هغه ئې نه شى پورا كولې نو هغه سره مدد كول پكار دى

[۳۳۷۰] د غلام روزي بندول کښه ده

۳۳۷۰- [۵] (۱) [۵] وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - [۲] حَاجَةً قَهْرَمَانٌ لَهُ فَقَالَ لَهُ: أَغَطَيْتَ الرَّقِيقَ قُوْتَهُمْ قَالَ: لَا. قَالَ: فَأَطْلِقْ فَأُطِيعَهُ. فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۳] كَفَى بِالرَّجُلِ إِثْمًا أَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوْتَهُ [۴] وَ فِي رِوَايَةٍ: [۵] «كَفَى بِالرَّجُلِ إِثْمًا أَنْ يُضَيِّعَهُ مِنْ يَقُوْتٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: [۱] او د حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما په باره کښې منقول دی [۲] چې یوه ورځ هغه ته د هغه کارنده راغلی، [۳] نو هغه ورته پوښتنه وکړه چې آیا تا غلامانو او وینځو ته د هغوی طعام «روتی» وغیره، ورکړي دی؟ هغه اوویل چې نا، [۴] نو ورته یې وفرمایيل چې واپس لاړشه او هغوی ته طعام ورکړه، ځکه چې ما د رسول الله صلي الله علیه و سلم نه اوریدلي دي چې د سړي د گناه د پاره دا کافي ده، چې هغه خپل غلام، یا وینځې ته طعام ورته کړی. [۵] او په یو روایت کښې دا الفاظ دی چې حضور صلي الله علیه و سلم وفرمایيل د سړي د گناه د پاره دا کافي ده، چې د کوم سړي روزي د هغه په لاس کښې وي (یعني د خپل اهل و عیال او غلام وینځې او هغه د هغوی روزي ضائع کړي، (مسلم)

هل التقات: ① قَهْرَمَانٌ: کارنده، وکیل. ② قُوْتُهُمْ: د هغوی رزق، طعام. ③ أَنْ يَحْبِسَ: چه راگیر نه کړی. قيد نه کړی، ④ أَنْ يُضَيِّعَهُ: چه ضائع نه کړی.

تسهيلات:

نو: -- د خپل بال بچ نفقه په سړی باندې واجب ده په دې کښې څه مشکل نشته
[۲۳۴۷] د خپل خادم او نوکر سره په طعام خوړلو کښې عار مه محسوسه

۳۳۷۰- [۶] (۱) [۶] وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۱] إِذَا صَنَعَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ طَعَامَهُ، [۲] ثُمَّ جَاءَهُ بِهِ وَقَدْ وَلَّى حَرَةً وَدَعَاَهُ فَلْيُقِضْ لَهُ مَعَهُ قَلْبًا كُلُّ، [۳] فَإِنْ كَانَ الطَّعَامُ مَشْغُوفًا قَلِيلًا فَلْيَضَعْ فِي يَدَيْهِ مِنْهُ أَكْلَةً أَوْ اكْلَتَيْنِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجهه: [۱] او د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلي الله علیه و سلم وفرمایيل [۲] هر کله چې په تاسو کښې د چا خادم د هغه د پاره طعام تیار کړی، [۳] بیا طعام هغه ته راوړي، نو د کوم طعام د پاره چې هغه گرمي او دود او نور تکلیفونه برداشت کړي دی، د هغې تقاضه دا ده چې آقا هغه خادم د ځان سره، په دسترخوان، کښوي، او د هغه سره طعام وخوري. [۴] که طعام لږ وي او خوړونکی زیات وي، نو د هغه طعام نه دی یوه دوی نمری اخستو سره د هغه په لاس کښې دي کیږدي، (مسلم)

(۱) اخرجه مسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۹۹۶/۴۰ و ابوداود فی السنن رقم الحدیث ۱۶۹۲ واحد فی السنن ۱۹۲/۲
(۲) اخرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۵۴۶۰. و مسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۱۶۶۲/۴۲ و الترمذی فی کتاب الأضمة عن رسول الله صلی الله علیه و سلم «باب ما جاء فی الأكل مع المملوک و الممیل (رقم- ۱۸۵۳) واحد فی السنن: ۴۰۹/۲

هل اللغات - ① صَمَّ: تیار کری، بوخ کری ② قَوْلَى: برداشت کری ده ③ دُخَانَهُ: لوگي ④ فَلْيَقْبِذْهُ: پس کنوی دې هغه ⑤ مَثْلُومًا: بوخ شوې طعام ⑥ فَلْيَقْبِذْهُ: نو کیدی یدی، ⑦ اُكْنَه: یوه نمری، تسهيلات:

قوله: فَلْيَقْبِذْهُ مَعَهُ فَلْيَاكُلْ:

نوکرانو او اوما ته سره یو خانې د خوراک کولو توغیب: - دادې چې هیڅ یو کس دې خپلو نوکرانو سره او خادمانو سره په یو خانې خوراک کولو کښې نرم نه محسوسوی ځکه چې خادم او نوکر هم د مسلمان په حیثیت سره دده ورور دي،

په روایې کښې د گنړو کسانو شرکت کښې پرکت: - بیا په دې کښې دا هم حکمت دې چې به یو دسترخوان څومره زیات خلق ناست وی نو په دې خوراک کښې به پرکت وی یو روایت کښې دی چې افضل خوراک هغه دې په کوم کښې چې زیات لاسونه وی د حدیث د حکم معمل: - دا خبره د لحاظ قابله ده چې په حدیث پاک کښې خادمانو او نوکرانو سره د خوراک کولو یا ددې خوراک نه هغوی ته لږ شان د ورکولو کوم حکم ورکړې شوې دې هغه د استحياب په طور دي.

[۳۳۸] د غلام د پاره دوچنده اجر

۳۳۸- [۷] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا نَصَرَ لِسَيِّدِهِ [۳] وَأَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او د حضرت عبدالله ابن عمر ؓ نه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ② هر کله چې یو غلام د خپل آقا خیر خواهي کوي (يعني د هغه په زړه او روح سره خدمت کوي، ③ او بیا د الله تعالی عبادت هم په ښه شان کوي، نو هغه ته دوچنده ثواب حاصلېږي، (بخاري، مسلم) هل اللغات - ① نَصَرَ: خیر خواه وی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا نَصَرَ لِسَيِّدِهِ:

د حدیث د بعضې جملو وضاحت: - ① إِذَا نَصَرَ لِسَيِّدِهِ د مولی خیر خواهی داده چې دهغه هر جائز حکم او منی د هغه په عدم موجودگی کښې د هغه د مال او اولاد نگرانی او کړی ② وَأَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ چې د الله ع او در رسول ﷺ دا حکاماتو پابندی کوی، د مولی په خدمت کښې مشغولیدو په وجه د الله ع دا حکاماتو نه بې پرواه نشی

(۱) اخرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۲۵۶۶، و مسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۴۲ / ۱۶۶۴ و ابو داود فی السنن رقم الحدیث ۵۱۶۹

⑦ **قُلْ أَجْرُهُ مَرْئُونِي** دده محنت ډبل دي د مخلوق خدمت هم او د خالق عبادت هم کوی یو اجر د خپل مولی د خدمت په وجه او دویم اجر دالله ﷻ د عبادت په وجه ورته ملاویری ددې نه معلومه شوه چې د خپل آقا خیرخواهی یعنی خدمت کول عبادت دي د اشان حدیث الباب کښې دمولی د اطاعت ذکر دالله ﷻ د عبادت نه وړاندې ذکر کولو کښې دي طرفته اشاره شوې ده چې معاملات د عباداتو په مقابله کښې زیات اهم دي

[۳۳۳۱] د غلام د پاره بهتره خبره څه ده ؟

۳۳۳۱- [۸] (۱) **وَعَنْ أَبِي مُرَّةٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۱] نِعْمًا لِلْمَمْلُوكِ أَنْ يَتَوَقَّاهُ اللَّهُ بِحُسْنِ عِبَادَةٍ وَطَاعَةٍ سَيُؤْتِيَهُ اللَّهُ نِعْمًا لَهُ»**. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] يو غلام د پاره دې نه بهتره خبره بله کومه کيدی شي، چې هغه د خپل مالک بهترين خدمت او د خپل پروردگار ښه عبادت کولو سره الله ته خپل روح وسپاري (يعني د غلام د پاره د ټولو نه سعادت دا دی چې د هغه پوره ژوند د خپل حقيقي مالک په اطاعت او عبادت او د مجازي مالک په خدمت او فرمانبرداري کښې تير شي بخاري، مسلم.

هل للتفت: ① نېما: ډيره بهتره خبره.

تسهيلات:

قوله: نِعْمًا لِلْمَمْلُوكِ

د نېما په لوستو کښې درې اړايات: - امام طيبي رحمه الله فرماني چې دا په درې قسمه لوستلې کيږي. ① دنون په کسرې سره او دعين په سکون سره نېما ② دنون په فتحې او د عين په کسرې سره، نېما ③ د دواړو په کسرې سره نېما الحاصل غلام دپاره ددې نه بهتر بل څه کيدی شي چې هغه د خپل مالک د خدمت سره سره د خپل رب کریم عبادت هم کوی او هم په دې کښې نې خاتمه اوشی

[۳۳۵۰] د مفزور (تنبهیدلی) غلام مونږ نه قبلويږي

۳۳۵۰- [۹] (۱) **وَعَنْ جَرِيرٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۱] إِذَا أَبَى الْعَبْدُ لِمَ تَقْبَلُ لَهُ صَلَاقٌ»**. [۲] وَفِي رَوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ: «أَيُّمَا عَبْدٍ أَبَى فَقَدْ بَرَّكَتْ فِيهِ الْبَهْمَةُ» [۳] وَفِي رَوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ: «أَيُّمَا عَبْدٍ أَبَى مِنْ مَوْلَاهُ فَقَدْ كَفَرَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَهْمِهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۲۵۴۹. ومسلم في صحيحه رقم الحديث ۶۶۷/۴۶
(۲) اخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ۷۰/۱۲۴. والنسائي في كتاب تحريم الدم/باب العبد يابن إلى أرض النحر
وذكر إختلاف الفاظ الناقلين لغیر جریر في ذلك الإختلاف على الشئ (رقم- ۴۹- ۵۰) واحمد في السند: ۳۶۵/۴

ترجمہ: ۱) حضرت جریر رضی اللہ عنہ واپس چھ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا ۲) ہر کلمہ چھ غلام و تبتی نو د ہفہ یو مونخ نہ قبلیری، ۳) یہ یو روایت کنبی د حضرت جریر رضی اللہ عنہ نہ دا الفاظ منقول دی چھ حضور صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا کوم غلام چھ و تبتیدلی د ہفہ نہ ذمہ ختمہ شوہ، ۴) او پہ یو روایت کنبی د حضرت جابر رضی اللہ عنہ نہ دا منقول دی چھ حضور صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا، کوم غلام چھ د خپلو مالکانو نہ و تبتیدلی ہفہ کافر شو، د خو پورې چھ ہغوی نہ واپس رانشی، (مسلم)

هل الثقات: ۱) أبی: او تبتیدہ، ۲) برکت: ختمہ شوہ، بری شوہ، ۳) الذمۃ: ذمہ، ۴) من موالیه: جمع د مولی دہ مالک، د خپلو مالکانو نہ،

تسهيلات:

قوله: أَيْمَاعُ أَبِي أَبِي فَقَدْ بَرَّتْ فِيهِ الذِّمَّةُ:

د تختیدلی غلام غیر محفوظ الدم گوعیدل: - چہ یو غلام د خپل مولی نہ او تختی او مردشی دار حرب تہ لارو نو اسلام د ہفہ خان او مال او عزت او تنگ تہ چہ کوم حفاظت و زکری و و اوس بہ ہفہ پاتی نہ شی او کوم خانی چہ دغہ غلام ملاؤ شو ہفہ بہ واجب القتل وی د ذمہ ختمید و مطلب ہم دغہ دې چہ د اسلامی قانون مطابق ہفہ سرہ چہ د خان او مال د حفاظت کومہ معاہدہ و اوس ہفہ پاتی نہ شوہ او چونکہ دا غلام مرد شو نو د ہفہ اوس مونخ ہم مقبول پاتی نہ شو

د غیر مرتد غلام د تختیدو حکم: - او کہ چرې ہفہ غلام مرد شوې نہ وی صرف د خپل مالک نہ تختیدلې او دار حرب تہ ہم نہ وی تلې بلکہ یو اسلامی ملک تہ لارو نو ہفہ قتل کول جائز نہ دی نو ہفہ وخت (فقد برت منه الذمہ) مطلب بہ دا شی چہ د مولی پہ ذمہ چہ د غہ غلام کومہ خرچہ و اود ہفہ د جنایت برداشت کولو کومہ ذمہ واری و ہفہ اوس پاتی نہ شوہ

قوله: أَيْمَاعُ أَبِي أَبِي مِنْ مَوَالِيهِ فَقَدْ كَفَر:

پہ حدیث کنبی د کفر پہ مفہوم کنبی دوا الوال: - ۱) کہ چرې د مسلمان غلام د قتل کولو خبرہ دہ نو دا تشدیداً تغلیظاً زجرأ و تہدیداً فرمائیلې شوې دی

(فقد کفر) د دې جملې مطلب دادې کہ چرې غلام دا تیختہ جائز او حلال گنری نو پہ دې سرہ ہفہ کافر کیڑی

۲) د فقد کفر نہ مراد کفران نعمت او ناشکری دہ چہ ہفہ د خپل آقا لویہ ناشکری او کرہ دریمہ توجیہ دا دہ چہ دا جملہ ہم تشدیداً تغلیظاً فرمائیلې دہ

[٣٣٥] په غلام د زنا د تهمت لکونکي مسئله

«٣٣٥- [١٠] (١) وَحَقَّ ابْنُ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [٢] «مَنْ قَذَفَ مَوْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا قَالَتْ [٣] جُلْدُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ» [٤]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [١] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې ما واوريدل ابو القاسم «نبي كريم صلي الله عليه وسلم» به فرمايل [٢] کوم سړی چې په خپل برده (غلام، د زنا تهمت ولگوي، هر کله چې هغه په حقيقت کښې د دې خبرې نه پاک وي، کومه چې د هغه په باره کښې ونيل شوي ده، [٣] نو د قيامت په ورځ به هغه سړی په دورو وهل کيږي، هو که هغه غلام واقعاً داسې وي، څنگه چې ونيل شوي دي، يعنې تهمت درست وي، نو بيا هغه به په دورونه وهل کيږي. بخاري، مسلم

تسهيلات:

قوله مَنْ قَذَفَ مَوْلُوكَهُ:

په غلام باندې د زنا د دروغو تهمت لگولو حکم: - په دې حديث کښې په غلام باندې د زنا دروغو تهمت لگول جرم گرځولې شوې دې اودادگناه کار دې ليکن ددې سزا په قيامت کښې کوزې خوړل گرځولې شوې ده ددې نه اندازه کيږي چه په دنيا کښې ددې بهتان د وجې نه په آقا باندې به د کوړو سزانه شی جاری کولې يعنی حد د قذف به نه شی لگيدې البته په شرعی عدالت کښې به په هغه باندې د تعزير حکم لگولې شی

[٣٣٥] د غلام بغير د څه خطا نه دوهلو کفار

«٣٣٥- [١١] (١) وَحَقَّ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [٢] «مَنْ ضَرَبَ غُلَامًا لَهُ حَدُّ الْمَرْأَةِ، أَوْ لَطَمَهُ [٣] فَإِنْ كَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتَقَ» [٤]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [١] او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما وايي چې ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا واوريدل [٢] څوک چې خپل غلام ته داسې سزا ورکړي چې د هغه څه جرم نه وي (يعنې بي گناه يي ووهي) يا په چپلاخه يي ووهي، [٣] نو د هغه کفار د ده چې هغه غلام آزاد کړي، (مسلم)

هل اللطع - لطمه: په خپيره نې اووهي

تسهيلات: قوله: مَنْ ضَرَبَ غُلَامًا لَهُ حَدُّ:

د حددا په اهراب کښې درې احتمالات: -

① (حَدًّا) مفعول مطلق دې ② (حَدًّا) مفعول له دې،

③ (حَدًّا) مميز تميز وی

(١) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ٦٨٥٨، وسلم في صحيحه رقم الحديث ٣٧ / ١٦٦٠ وابوداود في السنن رقم الحديث ١٣٦٥

(٢) اخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ١٦٥٧ / ٢٠ واحمد في المسند ٦١ / ٢

قوله: فَإِنْ كَفَّرْتَهُ أَنْ يُعَقِّقَهُ:

ه غلام ه وهلو كفاره: - په دې حديث پاك كښې د غلام بې د څه سبب نه د وهلو د كفاره يا د گناه د اسقاط ذكر شوې دې چې كوم كس چې غلام اووهی نو هغه ته پكار دی چې هغه دا غلام آزاد كړي

[۲۲۵۳] په مانتعت باندې د ظلم كولو ممانعت

۲۲۵۳- [۱۳] (۱) «وَعَنْ أَبِي مُسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: كُنْتُ أَهْرُبُ غُلَامًا لِي، فَجِئْتُ مِنْ غُلْفِي صَوًّا: [۲] «لَعَلَّكُمْ أَهْلُ مَسْعُودٍ لِلَّهِ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَيْهِ» [۳] «فَالْتَفَتْتُ فَإِذَا هُوَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هُوَ حُرٌّ لَوْجِهَ اللَّهِ» [۴] فَقَالَ: "أَمَا تَوَلَّيْتُمْ تَلْعَلُ لِلْفَتْحَتِ النَّارُ - أَوْ لَسْتُكَ النَّارُ -" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابو مسعود انصاري ؓ وايي چې «يوه ورځ ما خپل غلام وهلی، د ش د طرف نه مي دا آواز واوریدلی، [۲] چې اې ابو مسعوده ؓ یاد يې لره چې الله تعالی بې په تا د ده نه هم زيات قدرت لري، څومره قدرت چې ته په دې غلام لري. [۳] ما چې په وروسته وکتل، نو رسول الله ؐ وو، نو ما عرض اوکړو چې يا رسول الله ؐ ماته په خپل دې فعل ډير ندامت (شرمندگي) دي، اوس، زه دا غلام د الله بې په لار كښې آزادوم. [۴] حضور ؐ وفرمايل چې یاد لره كه تا دا غلام نه وی آزاد كړی، نو د دوزخ اور به ته سوخلي واى، يا وي فرمايل چې د دوزخ اور به درته لگيدلى وي، (مسلم) هل الثقات: - ① أَقْدَرُ: زيات قدرت لری، ② فَالْتَفَتْتُ: نو ما وروسته اوکتل، ③ لَلْفَتْحَتِ: سوزولې به نې وې ته.

تجلیات:

قوله: لِلَّهِ أَقْدَرُ عَلَيْكَ مِنْكَ عَلَيْهِ:

د حديث د متن فحوى تشريح: - لام ابتدائيه تاكيد يه دې دا مبتداء دې او (اقدر، ددې خبردې او (عليك، جار مجرور او اقدر سره متعلق دې او (منك، اقدر د اسم تفضيل دپاره مفضل عليه دې او (عليه، جار مجرور د (عليك، كاف خطاب نه حال واقع دې عبارت داسې دې (اى الله اقدر منك حال كونك قادر اعليه، لفعول فتحه بفتح نه دې په اور باندې د سوزيدو په معنى كښې دې "او" د شك دپاره دې (لمستك، د لاس لگولو په معنى كښې دې يعنى كه ته خپل غلام په ظلم باندې وهي او هغه دې نه معاف كوى نو د دغه ظلم په وجه به ته په اور كښې سوزيږي

ه غلامانو سره نومى اغتياړول: - علامه نووى رحمته الله عليه فرمائی چې په دې حديث كښې غلامانوسره د نرمنى كولو حكم وركړې شوې دې او د امت په دې باندې اتفاق دې چې د غلام په وهلو باندې د هغه آزادول واجب نه دى او مستحب او بهتر هم دغه ده چې هغه آزاد كړي د دې نه وړاندې چې كوم حديث تير شوې دې په هغې كښې د كفارې لفظ موجود دې چې د وهلو گناه او دغه ظلم اثرات ختمولو دپاره كفاره د غلام آزادول دى دا ټول استجابى امور دى او د غلامانوسره د حسن سلوك ترغيب دې كومه چې د اسلام يوې مثالې طريقې ده ځكه چې هم اسلام د آقانه غلام ته انصاف وركړې دې چې د دنيا په يوقانون كښې داسې نشته اونه د دنيا يوقانون د دې څه نمونه پيش كولې شى

بعضې انسانانوته ه غلامى طوق اچولووچ: - اسلام دالله تعالى بعضې باغى مخلوق خپل رب او خپل مولى او خالق او مالك نه د بغاوت په جرم كښې بيشكه د غلامنى طوق وراچولې دې او الله تعالى دا حكم وركړې دې چونكه زما دا بنديگان زما د بندگنى نه مخ اړه وى په دې وجه به اوس دوى زما د غلامانو غلامان وى مگر د دې سزا سره سره دالله تعالى دې آقا قى دين اسلام دغه غلامانوته هغه حقوق وركړى دى چې هيڅوك نى نه شى وركولې يو طرف الله تعالى غلامانوته د تابعدارنى حكم وركړو او بل طرف ته نى آقاگانوته د نرمنى هغه سبق وركړې دې چې د ټولې دنيا دپاره د حقوقو وركولو په ميدان كښې نمونه ده [الكشاف ۲/۲۲۴].

الفصل الثانی

[۳۳۳] د اولاد په هکته باندې ډېلار حق

۳۳۳- [۱۳] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، [۱] «أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنَّ لِي مَالًا، وَإِنَّ وَالِدِي يَمْتَنِعُنِي إِلَى مَالِي. [۲] قَالَ: "أَنْتَ وَمَالُكَ لِوَالِدِكَ، [۳] إِنْ أَوْلَاكُمْ مِنْ أَطْيَبِ كُنْهُكُمْ، كَلَّوْا مِنْ كَسْبٍ أَوْلَاكُمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] عمرو بن شعيب رحمته الله عليه د خپل پلار نه او هغه د خپل نيكه نه نقل كوي [۲] چې ديوه ورځ يو سړى د نبي كريم ﷺ په خدمت كښې حاضرېدو سره عرض او كړو چې زه مالداريم او زما پلار زما د مال محتاج دى، [۳] حضور ﷺ ورته وفرمايل چې ته او ستا مال (دواړه) ستا د پلار د پاره دي، [۴] بيشكه ستاسو اولاد ستاسو د ټولو نه بهتره گټه ده، نو د خپل اولاد گټه خوري، (ابوداؤد، نسايي، ابن ماجه)

۱) اخرجه ابوداؤد فى أبواب الإجارة/باب فى الرجل يأكل من مال ولده (رقم- ۳۵۳۰) وابن ماجه فى كتاب التجارات/ باب ما للرجل من مال ولده (رقم- ۲۲۹۲) واحد فى السند: ۲/۲۶۸

تسهيلات:

قوله: «أَنْتَ وَمَالُكَ لِوَالِدِكَ»:

ه پلار د خپل موږ په مال کښې د تصرف کولو حکم: - دې حديث کښې د موريلار د حقوق بيان دې مطلب داچه څنگه په اولاد باندې د پلار تابعداري او خدمت لازم دې دغه شان د اولاد په مال کښې هم د پلار ته د تصرف کولو حق حاصل دې لکه چه د حديث ددې خبرې دليل دې چه د پلار نفقه په بچي باندې واجب ده

ه قلمي مسئلې استنباط: - ددې حديث په ضمن کښې د امسنله هم بيانولې شي چه که پلار د خوښي مال پټ کړو يا د هغه وينځې سره نې زنا وکړه نو په هغه به شرعي حد نه شي جاري کولې ځکه چه دلته د ملکيت شبه پيدا شوې ده اولاد چونکه د پلار د محنت نتيجه ده په دې وجه اولاد ته د پلار گټه ونيولې شوې ده او د اولاد گټه د پلار د پاره بهترين حلال گټه گرځولې شوې ده او په دې باندې د پلار حق ثابت کړې شوې دې

[۳۵۵] د مورې په حق کښې د يتيم د مال حکم

۳۵۵- [۱۳] (۱) وَعَنْهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: [۲] «أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [۳] لِي فَيِّيرٌ لَيْسَ لِي شَيْءٌ، وَلِي يَتِيمٌ، [۴] فَقَالَ: [۵] «كُلُّ مَالٍ يَبِيحُكَ غَيْرُ مَرْفُوفٍ وَلَا مُبَادِرٍ وَلَا مُتَأَمِّلٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] او حضرت عمرو ابن شعيب رضي الله عنه د خپل پلار نه او هغه د خپل نيکه نه نقل کوي [۲] چې (يوه ورځ) د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې يو سړی حاضر شو، او عرض يې وکړي [۳] چې زه يو مفلس سړی يم، زما سره هيڅ هم نشته، او زما په نگرانې کښې يو يتيم دی، نو آیا د هغه د مال نه څه خورم؟ [۴] حضور ﷺ ورته وفرمايل چې ستا په نگرانې کښې چې کوم يتيم دی، ته يې د هغه د مال نه خوړلې شي، په شرط د دې چې اسراف (فضول خرچې) مه کوه، په خرچ کولو کښې تلواړي مه کوه، او مه يې د خان د پاره جمع کوه، (ابوداؤد، نسائي، ابن ماجه)

هل للنفقات: - [۱] غَيْرُ مَرْفُوفٍ: اسراف، زياتې به نه کوي. [۲] وَلَا مُبَادِرٍ: نادې او جلتې به نه کوي (چه د يتيم مال هرې کول او ختمول دې مطلب وي، [۳] وَلَا مُتَأَمِّلٍ: جمع کول به دې هم مقصد نه وي

تسهيلات: قوله: [۱] فَيِّيرٌ:

ه سرپرست د پاره د يتيم په مال کښې د تصرف کولو شرطونه: - يعنی د يتيم بچي مال دې

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصید/باب ما جاء فی ما لولی الیتیم أن ینال من مال الیتیم (رقم- ۲۸۷۲) والنسائی فی کتاب الوصایا/باب ما للوصی من مال الیتیم [إذا قام علیه (رقم- ۳۶۶۸) وابن ماجه فی کتاب الوصایا/باب قوله تعالى: {ومن كان فقيرا فليأكل بالمعروف} [النساء: ۶] (رقم- ۲۷۱۸)

او هغه زم په تربيت کښې دې اوزه مفلس او محتاج يم نوآب زه د دغه يتيم د مال نه څه خوړلې شه؟ نبی کریم د يتيم پالونکي او د فقير مولی ته د يتيم د مال نه د حاجت مطابق دڅه اخستلو اجازت ورکړو ليکن دانی دريو شرطونو سره مشروط کړو

① چه سخت ضرورت وی او د ډيرې محتاجی په وخت څه واخستې شی د يتيم د بالغ کيدونه وړاندې وړاندې د هغه مال خوړل مقصد نه وی ددې شرط طرف ته (غير مبادر) کښې اشاره کړې شوې ده ځکه چه بادر بادر مبادرة فهو مبادر د تادنی کولويه معنی کښې دې

② چه حق د خدمت قوت لایموت وی څه اسراف نه وی په دې کښې د غير مسرف طرف ته اشاره ده

③ د مری په جیلو او بهانو سره د يتيم مال په ويستلو ويستلو سره د خپل خان د پاره ذخيره کول مقصود نه وی ددې شرط طرف ته (غير متائل) سره اشاره کړې شوې ده تائل د ذخيره کولويه توگه يو خانی کولوته وانی

[۳۳۸] د غلامانو د حقوقو ادا کولو تاکید

۳۳۸- (۱) [۱۵] وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي مَرْجِيهِ: «الْعَلَاءُ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: [۱] او بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي [۲] چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم به په مرض الموت کښې دا فرمايل [۳] چې په مونځ په مضبوطي سره قايم اوسئ، او کوم خلق چې ستاسو په ملکيت کښې دي (يعني وينځي، غلامان) د هغوی حقوق ادا کوي. بيهقي **هل التقات - ①** مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ: چه ستاسو نښی لاسونه نې مالکان وی. يعنی غلامان

تسهيلات: قوله: الْعَلَاءُ:

جملې نفوی وضاحت: - د اللفظ منصوب دې او ددې فعل (الزمو) محذوف دې يعنی مونځ لازم اوسانتی ددې حقوق پوره کړنی

قوله: وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ:

د غلامانو د حقوقو ادا کولو حکم: - يعنی په ماتحتانو باندې ظلم مه کوئی او د هغوی حقوق ادا کوئی د وينځي غلامانو حق دادې چه د هغوی مالک دې په هغوی باندې خوراک کوی د حیثيت مطابق دې هغوی ته کپړې ورکوي ناحقه وهل ټکول او کنځلوو وغيره نه خان اوساتی دلته که د وينځي او غلام سره سره ددې جملې وسيع مفهوم واخستې شی چه د خپل لاس د لاتدي خلقو حقوق ادا کوئی نو په دې کښې ټول نوکران مزدوران او د حاکم

رعایا او د کور لونی واره تردې چه د لاس لاتدې خناور او مرغنی وغیره ټول به په دې کښې داخل شی او اسلام د دغه ټولو قسمونو د حقوقو اعلان هم کړې دې دا حدیث نبی کریم د انتقال په وخت امت ته آخری پیغام دې دې نه پس نبی کریم د امت د پاره یو لفظ هم نه دې ارشاد فرمایلي بلکه اللهم الرفیق الاعلیٰ، فرمایلو سره د دنیانه رخصت شوې دې

په حدیث کښې د حقوق الله او حقوق العباد راجع کول: - په دې دوو جملو کښې نبی کریم حقوق الله او حقوق العباد دواړه راجع کړی دی په رومبنی جمله الصلوة کښې د حقوق الله طرف ته اشاره ده او په دویمه کښې حقوق العباد طرف ته اشاره ده په حضور اکرم باندې ځان قربانی کونکی کلمه لوستونکو مسلمانانوله پکار دی چه هغوی دې د نبی کریم دا مبارک فرمان حرزجان جوړ کړی او په دې دې عمل او کړی دنیا فانی کیدونکې ده او دلته چه څه هم دی څی راځی دا یوه د هوکه ده او زموږ په سترگو د غفلت یوه پرده ده

۳۳۴- (۱) **كُرَوَى أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ عَنْ عَلِيٍّ قَوْلَهُ:**

توجه: ۱] و احمد او ابو داود دغه شان روایت د حضرت علي (ع) نه نقل کړی دی

[۲۳۵۸] د خپل مملوکه سره د بد سلوکی کونکي په پاره کښې وعید

۳۳۵- [۱۲] (۲) **عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكَةِ».** رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ۱] و حضرت ابوبکر صدیق (ع) د نبی کریم (ع) نه نقل کوي چې حضور (ع) وفرمایل لَا خپل مملوک (مینځه، غلام) سره بد سلوکی کونکي به په جنت کښې په ابتدايي مرحله د نجات تر لاسه کونکو خلقو سره، نه داخليږي، «ترمذي، ابن ماجه، هل للنفات: ۱- سَيِّئُ الْمَلَكَةِ: بد اخلاقه، بد مزاجه،

تسهيلات:

قوله: سَيِّئُ الْمَلَكَةِ:

د ملکه په تفسیر کښې دوه اقوال: - ① ملکه طبیعت اخلاق او مزاج ته وائی یعنی مثلاً یو آقا او مالک دې د هغه یو غلام دې د دغه غلام په حق کښې هغه ظلم زیاتې او بد اخلاقی کوی د دې حدیث نه پس راتلونکې حدیث نمبر ۳۳۵۸، کښې ملکه د اخلاق او طبیعت په معنی کښې استعمال کړې شوې دې او علامه طیبی (رحمته الله علیه) هم ملکه نه بڼه اخلاق معنی

(۱) اخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الجنائز/باب ما جاء فی ذکر مرض رسول الله صلى الله عليه وسلم (رقم- ۱۶۴۵) /واحد فی السنن: ۲۹۰/۶

(۲) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب البر والصله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الإحسان إلى الخدم (رقم- ۱۹۴۶) /واخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الأدب/باب الإحسان إلى الصالح (رقم- ۳۶۹۱) /واحد فی السنن: ۴/۱

مراد اخستي ده

① نهایه ابن اثیر کنبی ملکه نه ضنیع یعنی د معامله اوسلوك په معنی کنبی اخستي ده دواړه معانی نیز دي نیز دي دی "لا یدخل الهنة" دي نه مراد دخول اولی دي یعنی د سزا خوړلونه پس به ځی یا دا د تغلیظ او تشدید د اصولو مطابق دي [الکاشف ۲۲۸/۶].

[۳۳۴] د خپل مملوك سره حسن سلوكه د خير او برکت باعث دی

۳۳۴- [۱۴] (۱) وَعَنْ رَافِعِ بْنِ مَكِيٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «حَسَنُ الْمَلَكَةِ يُنْجِي، وَسُوءُ الْخَلْقِ ضَرَرٌ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. (۲) وَلَمْ أَرَفِ غَيْرَ الْمَصَابِيحِ مَا زَادَ عَلَيْهِ فِيهِ مِنْ قَوْلِهِ: «وَالصَّدَقَةُ تُنْقِئُ السُّوءَ، وَالْبِرُّ زِيَادَةٌ فِي الْفَيْرِ».

توجه: ۱- او حضرت رافع ابن مكیث ؓ نقل كوي چې نبی کریم ﷺ وفرمایل ۲- د خپل مملوك سره نيكې او حسن سلوك د خير او برکت باعث دی، او د خپل مملوك سره بد سلوكي د بي برکتې باعث دی، (ابوداؤد، ۱۴) او (د مشكوة مصنف رحمه الله فرمایي چې) ما د مصابيح نه علاوه په بل يو كتاب كښې هغه الفاظ نه دي ليدلي، كوم چې صاحب مصابيح په دي حديث كښې نقل كړي دي (او هغه زائد الفاظ دا دي) چې حضور ﷺ دا هم وفرمایل صدقه او خيرات د خراب مرگ نه خلق ساتي، او نيكې عمر زیاتوي. **هل بلغت** ①- ②- ③- ④- خير او برکت، ⑤- ⑥- ⑦- ⑧- ⑨- ⑩- ⑪- ⑫- ⑬- ⑭- ⑮- ⑯- ⑰- ⑱- ⑲- ⑳- ㉑- ㉒- ㉓- ㉔- ㉕- ㉖- ㉗- ㉘- ㉙- ㉚- ㉛- ㉜- ㉝- ㉞- ㉟- ㊀- ㊁- ㊂- ㊃- ㊄- ㊅- ㊆- ㊇- ㊈- ㊉- ㊊- ㊋- ㊌- ㊍- ㊎- ㊏- ㊐- ㊑- ㊒- ㊓- ㊔- ㊕- ㊖- ㊗- ㊘- ㊙- ㊚- ㊛- ㊜- ㊝- ㊞- ㊟- ㊠- ㊡- ㊢- ㊣- ㊤- ㊥- ㊦- ㊧- ㊨- ㊩- ㊪- ㊫- ㊬- ㊭- ㊮- ㊯- ㊰- ㊱- ㊲- ㊳- ㊴- ㊵- ㊶- ㊷- ㊸- ㊹- ㊺- ㊻- ㊼- ㊽- ㊾- ㊿- ١- ٢- ٣- ٤- ٥- ٦- ٧- ٨- ٩- ١٠- ١١- ١٢- ١٣- ١٤- ١٥- ١٦- ١٧- ١٨- ١٩- ٢٠- ٢١- ٢٢- ٢٣- ٢٤- ٢٥- ٢٦- ٢٧- ٢٨- ٢٩- ٣٠- ٣١- ٣٢- ٣٣- ٣٤- ٣٥- ٣٦- ٣٧- ٣٨- ٣٩- ٤٠- ٤١- ٤٢- ٤٣- ٤٤- ٤٥- ٤٦- ٤٧- ٤٨- ٤٩- ٥٠- ٥١- ٥٢- ٥٣- ٥٤- ٥٥- ٥٦- ٥٧- ٥٨- ٥٩- ٦٠- ٦١- ٦٢- ٦٣- ٦٤- ٦٥- ٦٦- ٦٧- ٦٨- ٦٩- ٧٠- ٧١- ٧٢- ٧٣- ٧٤- ٧٥- ٧٦- ٧٧- ٧٨- ٧٩- ٨٠- ٨١- ٨٢- ٨٣- ٨٤- ٨٥- ٨٦- ٨٧- ٨٨- ٨٩- ٩٠- ٩١- ٩٢- ٩٣- ٩٤- ٩٥- ٩٦- ٩٧- ٩٨- ٩٩- ١٠٠- ١٠١- ١٠٢- ١٠٣- ١٠٤- ١٠٥- ١٠٦- ١٠٧- ١٠٨- ١٠٩- ١١٠- ١١١- ١١٢- ١١٣- ١١٤- ١١٥- ١١٦- ١١٧- ١١٨- ١١٩- ١٢٠- ١٢١- ١٢٢- ١٢٣- ١٢٤- ١٢٥- ١٢٦- ١٢٧- ١٢٨- ١٢٩- ١٣٠- ١٣١- ١٣٢- ١٣٣- ١٣٤- ١٣٥- ١٣٦- ١٣٧- ١٣٨- ١٣٩- ١٤٠- ١٤١- ١٤٢- ١٤٣- ١٤٤- ١٤٥- ١٤٦- ١٤٧- ١٤٨- ١٤٩- ١٥٠- ١٥١- ١٥٢- ١٥٣- ١٥٤- ١٥٥- ١٥٦- ١٥٧- ١٥٨- ١٥٩- ١٦٠- ١٦١- ١٦٢- ١٦٣- ١٦٤- ١٦٥- ١٦٦- ١٦٧- ١٦٨- ١٦٩- ١٧٠- ١٧١- ١٧٢- ١٧٣- ١٧٤- ١٧٥- ١٧٦- ١٧٧- ١٧٨- ١٧٩- ١٨٠- ١٨١- ١٨٢- ١٨٣- ١٨٤- ١٨٥- ١٨٦- ١٨٧- ١٨٨- ١٨٩- ١٩٠- ١٩١- ١٩٢- ١٩٣- ١٩٤- ١٩٥- ١٩٦- ١٩٧- ١٩٨- ١٩٩- ٢٠٠- ٢٠١- ٢٠٢- ٢٠٣- ٢٠٤- ٢٠٥- ٢٠٦- ٢٠٧- ٢٠٨- ٢٠٩- ٢١٠- ٢١١- ٢١٢- ٢١٣- ٢١٤- ٢١٥- ٢١٦- ٢١٧- ٢١٨- ٢١٩- ٢٢٠- ٢٢١- ٢٢٢- ٢٢٣- ٢٢٤- ٢٢٥- ٢٢٦- ٢٢٧- ٢٢٨- ٢٢٩- ٢٣٠- ٢٣١- ٢٣٢- ٢٣٣- ٢٣٤- ٢٣٥- ٢٣٦- ٢٣٧- ٢٣٨- ٢٣٩- ٢٤٠- ٢٤١- ٢٤٢- ٢٤٣- ٢٤٤- ٢٤٥- ٢٤٦- ٢٤٧- ٢٤٨- ٢٤٩- ٢٥٠- ٢٥١- ٢٥٢- ٢٥٣- ٢٥٤- ٢٥٥- ٢٥٦- ٢٥٧- ٢٥٨- ٢٥٩- ٢٦٠- ٢٦١- ٢٦٢- ٢٦٣- ٢٦٤- ٢٦٥- ٢٦٦- ٢٦٧- ٢٦٨- ٢٦٩- ٢٧٠- ٢٧١- ٢٧٢- ٢٧٣- ٢٧٤- ٢٧٥- ٢٧٦- ٢٧٧- ٢٧٨- ٢٧٩- ٢٨٠- ٢٨١- ٢٨٢- ٢٨٣- ٢٨٤- ٢٨٥- ٢٨٦- ٢٨٧- ٢٨٨- ٢٨٩- ٢٩٠- ٢٩١- ٢٩٢- ٢٩٣- ٢٩٤- ٢٩٥- ٢٩٦- ٢٩٧- ٢٩٨- ٢٩٩- ٣٠٠- ٣٠١- ٣٠٢- ٣٠٣- ٣٠٤- ٣٠٥- ٣٠٦- ٣٠٧- ٣٠٨- ٣٠٩- ٣١٠- ٣١١- ٣١٢- ٣١٣- ٣١٤- ٣١٥- ٣١٦- ٣١٧- ٣١٨- ٣١٩- ٣٢٠- ٣٢١- ٣٢٢- ٣٢٣- ٣٢٤- ٣٢٥- ٣٢٦- ٣٢٧- ٣٢٨- ٣٢٩- ٣٣٠- ٣٣١- ٣٣٢- ٣٣٣- ٣٣٤- ٣٣٥- ٣٣٦- ٣٣٧- ٣٣٨- ٣٣٩- ٣٤٠- ٣٤١- ٣٤٢- ٣٤٣- ٣٤٤- ٣٤٥- ٣٤٦- ٣٤٧- ٣٤٨- ٣٤٩- ٣٥٠- ٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٤- ٣٥٥- ٣٥٦- ٣٥٧- ٣٥٨- ٣٥٩- ٣٦٠- ٣٦١- ٣٦٢- ٣٦٣- ٣٦٤- ٣٦٥- ٣٦٦- ٣٦٧- ٣٦٨- ٣٦٩- ٣٧٠- ٣٧١- ٣٧٢- ٣٧٣- ٣٧٤- ٣٧٥- ٣٧٦- ٣٧٧- ٣٧٨- ٣٧٩- ٣٨٠- ٣٨١- ٣٨٢- ٣٨٣- ٣٨٤- ٣٨٥- ٣٨٦- ٣٨٧- ٣٨٨- ٣٨٩- ٣٩٠- ٣٩١- ٣٩٢- ٣٩٣- ٣٩٤- ٣٩٥- ٣٩٦- ٣٩٧- ٣٩٨- ٣٩٩- ٤٠٠- ٤٠١- ٤٠٢- ٤٠٣- ٤٠٤- ٤٠٥- ٤٠٦- ٤٠٧- ٤٠٨- ٤٠٩- ٤١٠- ٤١١- ٤١٢- ٤١٣- ٤١٤- ٤١٥- ٤١٦- ٤١٧- ٤١٨- ٤١٩- ٤٢٠- ٤٢١- ٤٢٢- ٤٢٣- ٤٢٤- ٤٢٥- ٤٢٦- ٤٢٧- ٤٢٨- ٤٢٩- ٤٣٠- ٤٣١- ٤٣٢- ٤٣٣- ٤٣٤- ٤٣٥- ٤٣٦- ٤٣٧- ٤٣٨- ٤٣٩- ٤٤٠- ٤٤١- ٤٤٢- ٤٤٣- ٤٤٤- ٤٤٥- ٤٤٦- ٤٤٧- ٤٤٨- ٤٤٩- ٤٥٠- ٤٥١- ٤٥٢- ٤٥٣- ٤٥٤- ٤٥٥- ٤٥٦- ٤٥٧- ٤٥٨- ٤٥٩- ٤٦٠- ٤٦١- ٤٦٢- ٤٦٣- ٤٦٤- ٤٦٥- ٤٦٦- ٤٦٧- ٤٦٨- ٤٦٩- ٤٧٠- ٤٧١- ٤٧٢- ٤٧٣- ٤٧٤- ٤٧٥- ٤٧٦- ٤٧٧- ٤٧٨- ٤٧٩- ٤٨٠- ٤٨١- ٤٨٢- ٤٨٣- ٤٨٤- ٤٨٥- ٤٨٦- ٤٨٧- ٤٨٨- ٤٨٩- ٤٩٠- ٤٩١- ٤٩٢- ٤٩٣- ٤٩٤- ٤٩٥- ٤٩٦- ٤٩٧- ٤٩٨- ٤٩٩- ٥٠٠- ٥٠١- ٥٠٢- ٥٠٣- ٥٠٤- ٥٠٥- ٥٠٦- ٥٠٧- ٥٠٨- ٥٠٩- ٥١٠- ٥١١- ٥١٢- ٥١٣- ٥١٤- ٥١٥- ٥١٦- ٥١٧- ٥١٨- ٥١٩- ٥٢٠- ٥٢١- ٥٢٢- ٥٢٣- ٥٢٤- ٥٢٥- ٥٢٦- ٥٢٧- ٥٢٨- ٥٢٩- ٥٣٠- ٥٣١- ٥٣٢- ٥٣٣- ٥٣٤- ٥٣٥- ٥٣٦- ٥٣٧- ٥٣٨- ٥٣٩- ٥٤٠- ٥٤١- ٥٤٢- ٥٤٣- ٥٤٤- ٥٤٥- ٥٤٦- ٥٤٧- ٥٤٨- ٥٤٩- ٥٥٠- ٥٥١- ٥٥٢- ٥٥٣- ٥٥٤- ٥٥٥- ٥٥٦- ٥٥٧- ٥٥٨- ٥٥٩- ٥٦٠- ٥٦١- ٥٦٢- ٥٦٣- ٥٦٤- ٥٦٥- ٥٦٦- ٥٦٧- ٥٦٨- ٥٦٩- ٥٧٠- ٥٧١- ٥٧٢- ٥٧٣- ٥٧٤- ٥٧٥- ٥٧٦- ٥٧٧- ٥٧٨- ٥٧٩- ٥٨٠- ٥٨١- ٥٨٢- ٥٨٣- ٥٨٤- ٥٨٥- ٥٨٦- ٥٨٧- ٥٨٨- ٥٨٩- ٥٩٠- ٥٩١- ٥٩٢- ٥٩٣- ٥٩٤- ٥٩٥- ٥٩٦- ٥٩٧- ٥٩٨- ٥٩٩- ٦٠٠- ٦٠١- ٦٠٢- ٦٠٣- ٦٠٤- ٦٠٥- ٦٠٦- ٦٠٧- ٦٠٨- ٦٠٩- ٦١٠- ٦١١- ٦١٢- ٦١٣- ٦١٤- ٦١٥- ٦١٦- ٦١٧- ٦١٨- ٦١٩- ٦٢٠- ٦٢١- ٦٢٢- ٦٢٣- ٦٢٤- ٦٢٥- ٦٢٦- ٦٢٧- ٦٢٨- ٦٢٩- ٦٣٠- ٦٣١- ٦٣٢- ٦٣٣- ٦٣٤- ٦٣٥- ٦٣٦- ٦٣٧- ٦٣٨- ٦٣٩- ٦٤٠- ٦٤١- ٦٤٢- ٦٤٣- ٦٤٤- ٦٤٥- ٦٤٦- ٦٤٧- ٦٤٨- ٦٤٩- ٦٥٠- ٦٥١- ٦٥٢- ٦٥٣- ٦٥٤- ٦٥٥- ٦٥٦- ٦٥٧- ٦٥٨- ٦٥٩- ٦٦٠- ٦٦١- ٦٦٢- ٦٦٣- ٦٦٤- ٦٦٥- ٦٦٦- ٦٦٧- ٦٦٨- ٦٦٩- ٦٧٠- ٦٧١- ٦٧٢- ٦٧٣- ٦٧٤- ٦٧٥- ٦٧٦- ٦٧٧- ٦٧٨- ٦٧٩- ٦٨٠- ٦٨١- ٦٨٢- ٦٨٣- ٦٨٤- ٦٨٥- ٦٨٦- ٦٨٧- ٦٨٨- ٦٨٩- ٦٩٠- ٦٩١- ٦٩٢- ٦٩٣- ٦٩٤- ٦٩٥- ٦٩٦- ٦٩٧- ٦٩٨- ٦٩٩- ٧٠٠- ٧٠١- ٧٠٢- ٧٠٣- ٧٠٤- ٧٠٥- ٧٠٦- ٧٠٧- ٧٠٨- ٧٠٩- ٧١٠- ٧١١- ٧١٢- ٧١٣- ٧١٤- ٧١٥- ٧١٦- ٧١٧- ٧١٨- ٧١٩- ٧٢٠- ٧٢١- ٧٢٢- ٧٢٣- ٧٢٤- ٧٢٥- ٧٢٦- ٧٢٧- ٧٢٨- ٧٢٩- ٧٣٠- ٧٣١- ٧٣٢- ٧٣٣- ٧٣٤- ٧٣٥- ٧٣٦- ٧٣٧- ٧٣٨- ٧٣٩- ٧٤٠- ٧٤١- ٧٤٢- ٧٤٣- ٧٤٤- ٧٤٥- ٧٤٦- ٧٤٧- ٧٤٨- ٧٤٩- ٧٥٠- ٧٥١- ٧٥٢- ٧٥٣- ٧٥٤- ٧٥٥- ٧٥٦- ٧٥٧- ٧٥٨- ٧٥٩- ٧٦٠- ٧٦١- ٧٦٢- ٧٦٣- ٧٦٤- ٧٦٥- ٧٦٦- ٧٦٧- ٧٦٨- ٧٦٩- ٧٧٠- ٧٧١- ٧٧٢- ٧٧٣- ٧٧٤- ٧٧٥- ٧٧٦- ٧٧٧- ٧٧٨- ٧٧٩- ٧٨٠- ٧٨١- ٧٨٢- ٧٨٣- ٧٨٤- ٧٨٥- ٧٨٦- ٧٨٧- ٧٨٨- ٧٨٩- ٧٩٠- ٧٩١- ٧٩٢- ٧٩٣- ٧٩٤- ٧٩٥- ٧٩٦- ٧٩٧- ٧٩٨- ٧٩٩- ٨٠٠- ٨٠١- ٨٠٢- ٨٠٣- ٨٠٤- ٨٠٥- ٨٠٦- ٨٠٧- ٨٠٨- ٨٠٩- ٨١٠- ٨١١- ٨١٢- ٨١٣- ٨١٤- ٨١٥- ٨١٦- ٨١٧- ٨١٨- ٨١٩- ٨٢٠- ٨٢١- ٨٢٢- ٨٢٣- ٨٢٤- ٨٢٥- ٨٢٦- ٨٢٧- ٨٢٨- ٨٢٩- ٨٣٠- ٨٣١- ٨٣٢- ٨٣٣- ٨٣٤- ٨٣٥- ٨٣٦- ٨٣٧- ٨٣٨- ٨٣٩- ٨٤٠- ٨٤١- ٨٤٢- ٨٤٣- ٨٤٤- ٨٤٥- ٨٤٦- ٨٤٧- ٨٤٨- ٨٤٩- ٨٥٠- ٨٥١- ٨٥٢- ٨٥٣- ٨٥٤- ٨٥٥- ٨٥٦- ٨٥٧- ٨٥٨- ٨٥٩- ٨٦٠- ٨٦١- ٨٦٢- ٨٦٣- ٨٦٤- ٨٦٥- ٨٦٦- ٨٦٧- ٨٦٨- ٨٦٩- ٨٧٠- ٨٧١- ٨٧٢- ٨٧٣- ٨٧٤- ٨٧٥- ٨٧٦- ٨٧٧- ٨٧٨- ٨٧٩- ٨٨٠- ٨٨١- ٨٨٢- ٨٨٣- ٨٨٤- ٨٨٥- ٨٨٦- ٨٨٧- ٨٨٨- ٨٨٩- ٨٩٠- ٨٩١- ٨٩٢- ٨٩٣- ٨٩٤- ٨٩٥- ٨٩٦- ٨٩٧- ٨٩٨- ٨٩٩- ٩٠٠- ٩٠١- ٩٠٢- ٩٠٣- ٩٠٤- ٩٠٥- ٩٠٦- ٩٠٧- ٩٠٨- ٩٠٩- ٩١٠- ٩١١- ٩١٢- ٩١٣- ٩١٤- ٩١٥- ٩١٦- ٩١٧- ٩١٨- ٩١٩- ٩٢٠- ٩٢١- ٩٢٢- ٩٢٣- ٩٢٤- ٩٢٥- ٩٢٦- ٩٢٧- ٩٢٨- ٩٢٩- ٩٣٠- ٩٣١- ٩٣٢- ٩٣٣- ٩٣٤- ٩٣٥- ٩٣٦- ٩٣٧- ٩٣٨- ٩٣٩- ٩٤٠- ٩٤١- ٩٤٢- ٩٤٣- ٩٤٤- ٩٤٥- ٩٤٦- ٩٤٧- ٩٤٨- ٩٤٩- ٩٥٠- ٩٥١- ٩٥٢- ٩٥٣- ٩٥٤- ٩٥٥- ٩٥٦- ٩٥٧- ٩٥٨- ٩٥٩- ٩٦٠- ٩٦١- ٩٦٢- ٩٦٣- ٩٦٤- ٩٦٥- ٩٦٦- ٩٦٧- ٩٦٨- ٩٦٩- ٩٧٠- ٩٧١- ٩٧٢- ٩٧٣- ٩٧٤- ٩٧٥- ٩٧٦- ٩٧٧- ٩٧٨- ٩٧٩- ٩٨٠- ٩٨١- ٩٨٢- ٩٨٣- ٩٨٤- ٩٨٥- ٩٨٦- ٩٨٧- ٩٨٨- ٩٨٩- ٩٩٠- ٩٩١- ٩٩٢- ٩٩٣- ٩٩٤- ٩٩٥- ٩٩٦- ٩٩٧- ٩٩٨- ٩٩٩- ١٠٠٠- ١٠٠١- ١٠٠٢- ١٠٠٣- ١٠٠٤- ١٠٠٥- ١٠٠٦- ١٠٠٧- ١٠٠٨- ١٠٠٩- ١٠١٠- ١٠١١- ١٠١٢- ١٠١٣- ١٠١٤- ١٠١٥- ١٠١٦- ١٠١٧- ١٠١٨- ١٠١٩- ١٠٢٠- ١٠٢١- ١٠٢٢- ١٠٢٣- ١٠٢٤- ١٠٢٥- ١٠٢٦- ١٠٢٧- ١٠٢٨- ١٠٢٩- ١٠٣٠- ١٠٣١- ١٠٣٢- ١٠٣٣- ١٠٣٤- ١٠٣٥- ١٠٣٦- ١٠٣٧- ١٠٣٨- ١٠٣٩- ١٠٤٠- ١٠٤١- ١٠٤٢- ١٠٤٣- ١٠٤٤- ١٠٤٥- ١٠٤٦- ١٠٤٧- ١٠٤٨- ١٠٤٩- ١٠٥٠- ١٠٥١- ١٠٥٢- ١٠٥٣- ١٠٥٤- ١٠٥٥- ١٠٥٦- ١٠٥٧- ١٠٥٨- ١٠٥٩- ١٠٦٠- ١٠٦١- ١٠٦٢- ١٠٦٣- ١٠٦٤- ١٠٦٥- ١٠٦٦- ١٠٦٧- ١٠٦٨- ١٠٦٩- ١٠٧٠- ١٠٧١- ١٠٧٢- ١٠٧٣- ١٠٧٤- ١٠٧٥- ١٠٧٦- ١٠٧٧- ١٠٧٨- ١٠٧٩- ١٠٨٠- ١٠٨١- ١٠٨٢- ١٠٨٣- ١٠٨٤- ١٠٨٥- ١٠٨٦- ١٠٨٧- ١٠٨٨- ١٠٨٩- ١٠٩٠- ١٠٩١- ١٠٩٢- ١٠٩٣- ١٠٩٤- ١٠٩٥- ١٠٩٦- ١٠٩٧- ١٠٩٨- ١٠٩٩- ١١٠٠- ١١٠١- ١١٠٢- ١١٠٣- ١١٠٤- ١١٠٥- ١١٠٦- ١١٠٧- ١١٠٨- ١١٠٩- ١١١٠- ١١١١- ١١١٢- ١١١٣- ١١١٤- ١١١٥- ١١١٦- ١١١٧- ١١١٨- ١١١٩- ١١٢٠- ١١٢١- ١١٢٢- ١١٢٣- ١١٢٤- ١١٢٥- ١١٢٦- ١١٢٧- ١١٢٨- ١١٢٩- ١١٣٠- ١١٣١- ١١٣٢- ١١٣٣- ١١٣٤- ١١٣٥- ١١٣٦- ١١٣٧- ١١٣٨- ١١٣٩- ١١٤٠- ١١٤١- ١١٤٢- ١١٤٣- ١١٤٤- ١١٤٥- ١١٤٦- ١١٤٧- ١١٤٨- ١١٤٩- ١١٥٠- ١١٥١- ١١٥٢- ١١٥٣- ١١٥٤- ١١٥٥- ١١٥٦- ١١٥٧- ١١٥٨- ١١٥٩- ١١٦٠- ١١٦١- ١١٦٢- ١١٦٣- ١١٦٤- ١١٦٥- ١١٦٦- ١١٦٧- ١١٦٨- ١١٦٩- ١١٧٠- ١١٧١- ١١٧٢- ١١٧٣- ١١٧٤- ١١٧٥- ١١٧٦- ١١٧٧- ١١٧٨- ١١٧٩- ١١٨٠- ١١٨١- ١١٨٢- ١١٨٣- ١١٨٤- ١١٨٥- ١١٨٦- ١١٨٧- ١١٨٨- ١١٨٩- ١١٩٠- ١١٩١- ١١٩٢- ١١٩٣- ١١٩٤- ١١٩٥- ١١٩٦- ١١٩٧- ١١٩٨- ١١٩٩- ١٢٠٠- ١٢٠١- ١٢٠٢- ١٢٠٣- ١٢٠٤- ١٢٠٥- ١٢٠٦- ١٢٠٧- ١٢٠٨- ١٢٠٩- ١٢١٠- ١٢١١- ١٢١٢- ١٢١٣- ١٢١٤- ١٢١٥- ١٢١٦- ١٢١٧- ١٢١٨- ١٢١٩- ١٢٢٠- ١٢٢١- ١٢٢٢- ١٢٢٣- ١٢٢٤- ١٢٢٥- ١٢٢٦- ١٢٢٧- ١٢٢٨- ١٢٢٩- ١٢٣٠- ١٢٣١- ١٢٣٢- ١٢٣٣- ١٢٣٤- ١٢٣٥- ١٢٣٦- ١٢٣٧- ١٢٣٨- ١٢٣٩- ١٢٤٠- ١٢٤١- ١٢٤٢- ١٢٤٣- ١٢٤٤- ١٢٤٥- ١٢٤٦- ١٢٤٧- ١٢٤٨- ١٢٤٩- ١٢٥٠- ١٢٥١- ١٢٥٢- ١٢٥٣- ١٢٥٤- ١٢٥٥- ١٢٥٦- ١٢٥٧- ١٢٥٨- ١٢٥٩- ١٢٦٠- ١٢٦١- ١٢٦٢- ١٢٦٣- ١٢٦٤- ١٢٦٥- ١٢٦٦- ١٢٦٧- ١٢٦٨- ١٢٦٩- ١٢٧٠- ١٢٧١- ١٢٧٢- ١٢٧٣- ١٢٧٤- ١٢٧٥- ١٢٧٦- ١٢٧٧- ١٢٧٨- ١٢٧٩- ١٢٨٠- ١٢٨١- ١٢٨٢- ١٢٨٣- ١٢٨٤- ١٢٨٥- ١٢٨٦- ١٢٨٧- ١٢٨٨- ١٢٨٩- ١٢٩٠- ١٢٩١- ١٢٩٢- ١٢٩٣- ١٢٩٤- ١٢٩٥- ١٢٩٦- ١٢٩٧- ١٢٩٨- ١٢٩٩- ١٣٠٠- ١٣٠١- ١٣٠٢- ١٣٠٣- ١٣٠٤- ١٣٠٥- ١٣٠٦- ١٣٠٧- ١٣٠٨- ١٣٠٩- ١٣١٠- ١٣١١- ١٣١٢- ١٣١٣- ١٣١٤- ١٣١٥- ١٣١٦- ١٣١٧- ١٣١٨- ١٣١٩- ١٣٢٠- ١٣٢١- ١٣٢٢- ١٣٢٣- ١٣٢٤- ١٣٢٥- ١٣٢٦- ١٣٢٧- ١٣٢٨- ١٣٢٩- ١٣٣٠- ١٣٣١- ١٣٣٢-

قوله: وَالصَّدَقَةُ تُمْنَعُ السُّوءَ:

د خراب مرگ په مصداق کښې دوه اقوال ۱- ① د خراب مرگ نه مراد ناڅاپی مرگ دې اودې ته خراب مرگ په دې وجه ونييلې شوې دې چې انسان ناڅاپی د مرگ په دائره کښې راگير شى او ددې په وجه ورته د حقوق الله او د حقوق العباد په سلسله کښې د کوتاهيانو د تلافی وخت ملاؤ نشى او نه ورته د خپلو گناهونو د توبې وخت ملاؤ شى ② د توحيد اود حق څخه د غفلت په حالت کښې مرگ ترې مراد دې

قوله: زِيَادَةٌ فِي الْعَمَلِ:

د عمر په زیاده کښې احتمالات ۱- ① یعنی دده عمر زیاتولې شی ، د عمر په زیاتولو کښې دا هم احتمال شته چې حقیقی زیاتوالی وی یعنی الله ﷻ دده عمر د نیکانو سره معلق کړی چې دومره نیکۍ او کړۍ نو دده عمر به زیاتولې شی

② ددې نه مراد معنوی زیاتوالی دی چې دده په عمر کښې برکت اچولې شی چې له عمر کښې زیات کار او کړۍ .

[۳۳۰] که غلام وهل خورلو کښې د خدای واسطه درکړې نو خپل لاس منع کړه.

﴿١٨﴾ (٧) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ غَايِمَةً فَذَكَرَ اللَّهَ، فَأَرْقُوا أُبْدِيَكُمْ» [٣] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي شُعْبِ الْإِسْحَاقِ، لَكِنْ عِنْدَهُ: «فَلْيَمْسِكْ بَدَلَ: فَأَرْقُوا أُبْدِيَكُمْ».

توقو جه: ۱۶) او حضرت ابوسعید رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله ﷺ و فرمایلی ۱۷) د مثال په طور، که په تاسو کښې یو سړی خپل غلام وهي، او هغه خدای یاد کړي (یعني داسې اوواني چې تاته خدای واسطه کووم، ما معاف کړه) نو ته (د هغه د وهلو نه) خپل لاس منع کړه. ترمذي. ۱۸) او په شعب الایمان کښې د بیهقي رحمۃ اللہ علیہ په روایت کښې د **فَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ** په خدای فلیمسک نقل شوي دي (او د دواړو لفظونو مطلب یو دی، **حل لغات**: ۱۹) **فَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ** نو خپل لاسونه اوچت کړئ. یعنی مه نې وهي ۲۰) **فَلْيَمْسِكْ** نو منع دي شی

تعميمات:

قوله: فَارْقُوعُوا أَيْدِيَكُمْ:

د لاسونو پورته کولو هغه وروځ: - امام طيبي رحمته الله عليه فرماني چې دا حکم په هغه وخت کښې دې چې کله دې د تاديب په طور اووهلې شي او دې اوواني چې الله دپاره ما پرېږده نو

(١) أخرجه الترمذى فى السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فى أدب الخادم (رقم ١٩٥٠).

دی یرینودل پیکار دی او که ده نه د حد به طور سزا ورکولې کيږی نو بیا د ده یرینودل پیکار نه دی پیکار بلکه حد پورا کول پیکار دی

[۳۳۸] وروځی غلام د هغه د مور وغیره نه مه جلا کوه

۳۳۸- [۱۹] (۱) وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَيْهِ وَوَلَدِهِمَا [۲] فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَيُؤْنِ أَجْبَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْذَاهَلِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو ایوب رضی الله عنه وایي چې ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه دا واوریدل چې کوم سړی د مور او د خوی په منځ کښې جدایی راولي، [۲] نو د قیامت په ورځ به الله تعالی جبار د هغه او د هغه د عزیزانو په منځ کښې جدایی راولي، (ترمذي، دارمي)

تسهيلات:

نوله: مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَيْهِ وَوَلَدِهِمَا:

د مور او خوی په منځ کښې د جدائی راوستلو مطلب: -یعنی چاچه د وینځې اود هغې د خونی په منځ کښې جدائی او که نو په دې حدیث کښې د والدته نه مراد وینځه ده او ولد، نه د هغې بچي مراد دې چه پخپله هم غلام دې د دې دواړو د جدائی کولونه مطلب دادې چه وینځه خرڅه کړې شوه یا د چا په لاس باندې هبه کړې شوه یا د څه صلح وغیره په صورت کښې جدا کړه اود هغې بچي پاتې شو په دې کښې به دغه کم عمره ماشوم ته خومره تکلیف وی اود بچي موربه خومره پریشانه وی دې باندې هم هغه خلق پوهیدې شی په چاچه دا مصیبت راغلې وی اسلام دا تکلیف ورکونکې صورت په سختی سره منع کړې دې په دې حدیث کښې د ماشوم د قید نه لونی عمر والا دې حکم نه خارج کړې شوی لهذا دا وعیدونه نابالغ ماشوم سره خاص دی اود مور او خونی ذکر په توگه د مثال کړې شوې مراد ترې نه هر دوه نابالغ د هغه د ذی رحم محرم نه جدا کول دی که هغه مور وی او که پلار وی دواړه طرف ته نیکونه وی او که نیاگانې وی خور رور وی دا ټول مراد دی د تقریق حکم: - د ائمه احناف نه د امام ابویوسف رحمته الله علیه په نیز دا بیع بالکل ناجائز ده مگر د طرفین په نیز مکروه تحریمی ده اسلام د رحمت دیس او د شفقت قانون دې دې د غلامانو د مور و مره خیال ساتلې دې نود نورو شرفاؤ به په اسلام کښې کوم مقام وی

«[۳۰] (۱) [۱] «وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: وَهَبَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غُلَامَيْنِ أُتَوِيحَ فَبِيعْتُ أَحَدَهُمَا» [۲] فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "يَا عَلِيُّ مَا فَعَلَ غُلَامُكَ فَأَخْبِرْتَهُ". [۳] فَقَالَ (رُدُّة رُدَّة) «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ».

توجه: [۱] و حضرت علي کرم الله وجهه فرمائی چې رسول الله ﷺ ماته دوه غلامان را کرل، چې په خپلو کښې وروڼه وو، [۲] بیا په هغوی کښې یو ما خرڅ کړی، نو رسول الله ﷺ زما نه پوښتنه وکړه چې ای علي! ستا هغه یو غلام څه شو؟ ما حضور ﷺ ته وینودل چې هغه غلام ما خرڅ کړی، [۳] حضور ﷺ و فرمایل چې هغه واپس کړه، هغه واپس کړه (یعنی هغه بیع فسخ کړه)، ترمذی، ابن ماجه هل الثقات:-- ① رُدَّة: هغه واپس کړه، یعنی دا بیع ختمه کړه.

تسبیلات:

تولہ: فَقَالَ (رُدَّة رُدَّة)

د غلام واپس کولو مطلب: - دا واپس کړه، ددې مطلب دا وو چې تا کومه بیع کړې ده هغه فسخ کړه او دا غلام ځان سره راوړله چې د دواړو روڼو په مینځ کښې جدا والی رانسی.

د دوه د تکرار وجه: - ددې دا جمله د تاکید دپاره دوه ځل فرمائیلو کښې دې ته اشاره وه چې کوم حکم درکولې شی هغه د وجوب په طور دې او بیع مکروه تحریمی ده ددې حدیث پاک نه معلومه شوه چې د یو بل په مینځ کښې د جدا والی نه راوستو حکم صرف د مور او د بچو په مینځ کښې مخصوص نه دې.

[۳۳۳] د مور او بچي جدا کولو ممانعت

«[۳۱] (۱) [۱] «أَنَّهُ فُرِّقَ بَيْنَ جَارِيَةٍ وَوَلَدِهَا، فَتَبَاةُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ ذَلِكَ» [۲] قَوْلُ الْبَيْهَقِيِّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مُنْقَطِعًا.

توجه: [۱] و د حضرت علي کرم الله وجهه په باره کښې منقول دی چې (یو ځل) هغه یوه وینځه او د هغې خوی یو د بل نه جدا کړل (یعنی په هغه دواړو کښې یې یو خرڅ کړو، او یو یې د ځان سره وساتلی، [۲] رسول الله ﷺ د دې نه منع کړی، [۳] نو حضرت علي ﷺ هغه بیع فسخ کړه، ابوداؤد دا روایت بطریق انقطاع نقل کړی دی

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن کتاب البیع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی کراهیه أن یفرق بین الأتوین أو بین الولد وولدها فی البیع (رقم- ۱۲۸۴) وابن ماجه فی کتاب التجارات / باب النهی عن التفريق بین السبي (رقم- ۲۲۸۹) واحمد فی المسند: ۹۷/۱

(۲) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الجهاد، باب فی التفريق بین السبي (رقم- ۲۶۹۶)

تسهيلات:

قوله: أَنَّهُ فَرَّقَ بَيْنَ حَابِيَةٍ وَكَأَنَّهُمَا، فَنَبَّأَهُ... الخ:

ماشوم د مور پلار هغه د جدا کولو عدم جواز، - دا پورتنی دواړه حديثونه د حضرت امام ابو يوسف رحمته الله عليه د مسلك دليل دی چې وړوکي ماشوم او دده مور يا دده پلار لره د يوبل نه جدا کول او خرخول جائز نه دی

[۳۳۳] په غلام د احسان کولو اجر

۳۳۳- [۲۲] (۱) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ^[۲] «ثَلَاثٌ مِّنْ كُنٍّ فِيهِ يَبْتَزُّ اللَّهُ حَقَّهُ، وَأَدْخَلَهُ جَنَّتُهُ ^[۳]: رَفَقٌ بِالسَّيِّئِ، وَشَفَقَةٌ عَلَى الْوَالِدَيْنِ، وَإِحْسَانٌ إِلَى الْمَمْلُوكِ». رَوَاهُ ابْنُ تَرْمِذٍ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: ۱ او حضرت جابر رضي الله عنه د نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلي الله عليه وسلم فرمايل: ۲ په کوم سړی کښې چې دا درې خبرې وي الله تعالی جبار به په هغه مرگ آسانه کړي، او هغه به په جنت کښې داخل کړي ۳ ۱ د کمزورو او ضعيفانو سره نرمي کول ۲ د مور او پلار سره شفقت کول ۳ په خپل مملوک احسان کول، دا روايت امام ترمذي رحمته الله عليه نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی.
حل لغات: ۱ حقه: په خپل مرگ مړ کيدل، ۲ رفق: نرمی

تسهيلات:

قوله: ثَلَاثٌ مِّنْ كُنٍّ فِيهِ:

د مرگ د سختو هغه د حفاظت درې صفات: - حاصل د حديث پاک دادې چې په کوم کس کښې د امذکور درې صفات جمع وي نو الله جبار هغه د مرگ د سختو نه محفوظ ساتي
قوله: يَبْتَزُّ اللَّهُ حَقَّهُ

د مذکور ه جملي مفهوم: - امام طيبي رحمته الله عليه فرماني چې (يقال مات حتف أنفه) چې فلاني په خپل مرگ مړ شو، ددې مطلب دادې چې (وهوات يموت على فراشه) چې هغه پخپل کت باندې مړ شو، يعنی دې پرمخ او غورزیدو او (حتف أنفه)، ورته په دې وجه وائی چې دده روح د پوزې په ذريعه اوويستلې شو
قوله: رَفَقٌ بِالسَّيِّئِ:

د ضعيف په مصداق کښې درې اقوال: -

① که هغه د بدن په لحاظ سره کمزورې وی

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم: ۲۴۹۴)

⑦ کہ د مالی حالت پہ اعتبار سرہ کمزوری وی

⑧ د عقل پہ اعتبار سرہ کمزوری وی

بہر صورت دوی سرہ د مہربانی کولو حکم ورکری شوې دې

[۳۱۵] د مونځ گزار د وهلو معافیت

۳۱۵- [۲۳] (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهَبَ لِعَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - غُلَامًا، فَقَالَ: "لَا تَغْرِيبُهُ فَإِلَى نَهْبَتٍ عَنْ هَرَبِ أَهْلِ الصَّلَاةِ، [۲] وَقَدْ رَأَيْتُهُ يُصَلِّي". هَذَا لَقَطٌ "الْمَصَابِيحِ".

ترجمہ: ① او حضرت ابو امامہ ؓ وایي چې رسول الله ﷺ حضرت علي ؓ ته یو غلام ورکړي، ② او دا حکم یې ورکړي چې دی به (بې حکم شرعي) نه وهي، ځکه چې زما د رب د طرف نه زه د مونځ گزار د وهلو نه منع شوی یم، ③ او ما دا غلام په مونځ کولو لیدلی دی، دا الفاظ چې په مشکوٰۃ کښې مذکور دي، د مصابیح دی

۳۱۶- [۲۴] (۱) وَفِي "الْمُعْجَبِي" لِلدَّارِقُطِيِّ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ هَرَبِ الْمُصَلِّينَ».

ترجمہ: ① او د دارقطني په تصنيف په مجتبى کښې دا منقول دی چې حضرت عمر بن خطاب ؓ وفرمايل ② چې رسول الله ﷺ مونږ د مونځ گزار د وهلو نه منع کړي يو

تہذیبات: قوله: لَا تَغْرِيبُهُ:

د مونځ کوونکي د عزت او عظمت بیان: - یعنی د شرعی جواز نه بغير هغه غلام مه وهي ځکه چې دې مونځ گزار دې. ددې حدیث نه د مونځ گزار عزت و عظمت او ددې شرف اوفضيلت د الله تعالی په نيزه نور مخلوق باندې واضح کيږي او د مزې خبره داده چې نبی کریم فرماني چې زما رب زه د مونځ گزار د وهلو نه منع کړي یم یعنی د بل چا خو هډو سوال نه پيدا کيږي علامه طيبي فرماني چې کله الله تعالی په دنيا کښې مونځ گزار وهلو نه منع کړي ده نو د هغه د عظيم احسان او کرم نه اميد دې چې د قيامت په ورځ به هغه مونځ گزار په عذاب کښې راگيرولو سره ذليل اورسواکوی نه

[۳۱۷] د مملوک خطاکاني د معاف کولو حکم

۳۱۷- [۲۴] (۲) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُمَزٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: [۲] «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَمْ تَقْعُو عَنِ الْحَادِثِ؟ فَكَتَبَ، [۳] ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ، فَقَعَتِ، [۴] فَلَمَّا كَانَتْ

(۱) اخرجه احمد في المسند: ۲۵۸/۵

(۲) اخرجه الدارقطني رقم الحديث ۸ من باب التشديد في ترك الصلوة

(۳) اخرجه ابوداود في كتاب الأدب / باب في حق المملوك (رقم - ۵۱۶۴) واحمد في المسند: ۱۱۱/۲

النَّالِيَةُ قَالَ: «أَغْفُو عَنْهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] و حضرت عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي رحمہم اللہ چي رحمہم اللہ (یہ ورخ) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی یو سری حاضر شو، [۲] و عرض یي وکړي چي یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونږ خو خله د خپل غلام، وینځي خطاوي معاف کړو؟ حضور صلی اللہ علیہ وسلم خاموش شو او هيڅ جواب یي ورته کړي، [۳] هغه سړي بيا دا سوال وکړي، دا خل هم حضور صلی اللہ علیہ وسلم خاموش وو، [۴] بيا چي په دريم خل هغه سړي پوښتنه وکړه، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل چي هره ورخ اويا خله، ابوداؤد،

هل تَغْفُو عَنْهُ: ① تَغْفُو: معاف کول، ② لَسَّكَتَ: خاموش شو، ③ أَفَادَ: دوباره نې کړل، ④ لَمَّصَتْ: نوخاموش شو.

تسهيلات: قوله: لَسَّكَتَ:

ه حضور اکرم صلي الله عليه وسلم د خاموش کيدو وجوهات: -

① د سائل دا سوال مناسب نه وو ځکه چه معاف کول خو يو خوښ عمل دي دا د تعداد سره دمقيد کولوڅه ضرورت دي؟

② نبی کریم ته د وحی انتظار وو

③ ددې دپاره چه سائل او سامعين ددې سوال جواب ښه په اهتمام سره واوری.

قوله: سَبْعِينَ مَرَّةً

د سبعين نه هراډ: - د اوياو دا عدد په عربی کښي د کثرت دپاره د یرزيات استعمالیږي. چنانچه دلته هم بالکل واضح دی چه دا عدد د تکثیر دپاره استعمال کړي شوې دي خاص اويا خل د معافنی تقبيدنه دي.

۳۳۸ (۱) رَوَاهُ أَبُو الْقَاسِمِ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو.

ترجمه: [۱] ترمذي رحمه الله دا روايت د حضرت عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ نه نقل کړی دی

[۳۳۸] د مملوک په باره کښي يوه هدايت

۳۳۸ [۲۵] (۱) وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ لَا يَتَّقِي مَوْلَى كَرَمٍ فَأَعْلَمُوهُ مِمَّا تَأْكُلُونَ، وَالْكَوْءُ مِمَّا تَكُونُونَ، وَمَنْ لَا يُلَايِمُكُمْ مِنْهُمْ فَبِيدُوهُ، وَلَا تُعَذِّبُوا خَلْقَ اللَّهِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] و حضرت ابودر رضی اللہ عنہ وایي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] ستاسو مملوک

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في العفو عن الخادم (رقم- ۱۹۹۹)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الأدب / باب في حق المملوك (رقم- ۵۱۵۷)

مینخی، غلام، چې کومه وینځه، غلام ستاسو اطاعت او خدمت (ستاسو د خواهش مطابق، وکړي) او هغه ستاسو د مزاج موافق وي، نو په هغه، هغه خوروي څه چې تاسو خپله خوری، او هغه ته هغه اغوندي څه چې تاسو خپله اغوندي (ځکه چې هغه ستاسو زړه خوشحاله کوي، نو تاسو هم د هغه زړه خوشحاله کړی، [۴] او کومه وینځه او غلام چې ستاسو د مزاج موافق نه وی، نو هغه (ته تکلیف مه ورکوی، بلکې هغه، خرڅ کړی، او د الله تعالی ﷻ مخلوق ته تکلیف ورکول صحیح نه دی، (احمد، ابوداؤد)،

هل اللغات: ① لَا تَكْفُرُ ستاسو د طبیعت موافق خدمت کوی،

تسمیلات: قوله: لَا تَكْفُرُ:

ه لا تَكْفُرُ لغوی تحقیق او مطلب: - دا د باب مفاعله (بلا تملامة)، نه راځی د موافقت په معنی کښې دی د مزاج او خواهش مطابق او موافق مملوک مراد دی یعنی کله چه غلام ستاد مزاج موافق او تابعدار او فرمانبردار وی نو هغه اوساتنی او د هغه د حقوقو خیال کوئی هغوی ته مناسب خوراک او مناسب لباس ورکونی او که چرې داسې نه وی نو هسې هغه په عذاب کښې مه ساتنی اومه خپل ځان پر یاشان کوئی بلکه هغه خرڅ کړنی دا امور ارشادیه دی نبی کریم د امت رهنمائی کولو سره دا حکم ورکړې دي

[۳۷۷۰] د څاروؤ سره د ښه سلوک کولو حکم

۳۷۷۰- [۳۲۱] (۱) وَعَنْ سَهْلِ بْنِ الْحَنْظَلِيَّةِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «مَرَّرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِبَعِيرٍ قَدْ لَبِقَ ظَهْرَهُ بِظُلْمَةٍ، فَقَالَ: "اتَّقُوا اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُعْجَمَةِ". قَارَكُوهَا صَالِحَةً وَاتْرَكُوهَا صَالِحَةً». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت سهل ابن حنظليه ؓ وايي چې (يوه ورځ، رسول الله ﷺ په يو اوبښ تير شو، نو وي ليدل چې د لورې او تندي د شدت او د سورلي او بار برداري د زياتوب په وجه، د هغه شا د خيټې سره لگيدله، [۲] حضور ﷺ وفرمايل چې د دې بي زبانه چارپايانو په باره کښې د الله تعالی ﷻ نه ويريږي، [۳] او په دوی په هغه حالت کښې سپرتيا کوی، کله چې قوي او د سپرتيا قابل وي، او په ښه حالت کښې يې پرېږدی، چې هغه ستړی نه وي، (ابوداؤد)،

هل اللغات: ① بَعِير: اوبښ [۲] لَبِقَ ظَهْرَهُ بِظُلْمَةٍ: لږيدلې وه شا دهغه خيټې دهغه سره، يعنی د لورې تندي دلاسه کمزورې شوې وو، ③ الْبَهَائِمِ: چارپايان، ④ الْمُعْجَمَةِ: بي زبانه، چه خبرې نه شی کولې، څاروی

تسهيلات: قوله: اَنْفَرُ اللّٰهُ فِيْ هٰذَا الْبَآبِ الْمُعْجَبَةِ:

د حديث مطلب: - د حديث مطلب دادې چه دا بي زبانه خناور خود خپلې ولگې تندې بيان نه شي کولې په دې وجه د هغې خيال ساتنی او په مقرر وخت په هغوی باندې خوراک څښاک کونی علماؤ ليکلی دی چه ددې حديث نه معلومه شوه چه کومو خلقو خناور او مرغی ساتلې وی نو په هغوی باندې د هغې او په دانه واجب دی

قوله: صَلَاحَةُ:

عاروؤ سره د پته سلوک حکم: - يعنی په ښه خوراک څښاک سره هغوی صحت مند ساتنی او بيا په هغوی باندې سوري او بارونه اوړنی د کار اخستلو نه پس چه کله دا خناور په ښه حالت کښې وی نو هغوی د څرن دپاره پرېږدنی دې دپاره چه هغوی ددې قابل وی چه په خپله خپته دکه کړې شي. اسلام د رحمت او شفقت مذهب دې کوم چه د انسانانو او غلام نونه علاوه د خناورو د حقوقو پوره پوره خيال ساتلې دې. کوم خلق چه په دغه قوانينو باندې عمل نه کوی نو دا د هغوی خپل قصور دې د اسلام د قوانينو هيڅ قصور نشته دې

الفصل الثالث

[۲۳۷۱] د يتيم د مال په باره کښې حکم خداوندی

۳۳۷- [۲۴] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ [الفاتحة: ۱۷۲ - ۱۷۳]، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الْيَتِيمَ يُكَلِّمُكُمْ أَمْوَالَ الْيَتَامَى طَلْعًا﴾ [النساء: ۱۰] الْآيَةَ [۲] انْطَلَقَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ يَتِيمٌ فَعَزَلَ طَعَامَهُ وَتَرَابَهُ مِنْ شَرَابِهِ، [۳] فَإِذَا فَعَلَ مِنْ طَعَامِ الْيَتِيمِ وَتَرَابِهِ شَيْءٌ خُبَسَ لَهُ حَتَّى يَأْكُلَهُ أَوْ يَفْسُدَ،

قوله: [۱] حضرت ابن عباس رضي الله عنهما وايي چې کله د الله تعالی ج دا ارشاد نازل سوچي، د يتيم مال ته مه ورځی، خو د هغه عادت سره چې په نيکي مبني وي، يعنې د آمانت او ديانت سره په نيکي مبني وي، او بلا شبه کوم خلق چې د يتيمانو مال په ظلم او بلا استحقاق خوري، هغه په اصل کښې خپل نسونه 'خيتي' د اور نه د کوي، [۲] نو د کومو خلقو سره چې، يعنې د هغوی په نگرانی او پرورش کې، يتيمان وو، هغوی سخت احتياط کول شروع کړي، او د هغوی د خوراک او څښاک سامان يې د خپل خوراک څښاک د سامان نه جدا کړل، [۳] ددې پورې چې د هغه يتيمانو د خوراک څښاک نه به څه پاتې شو، هغه به يې کينودل، چې هغه يتيمانو به په دويم وخت کښې خوړل ځکل، يا به خراب شو،

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصبة/باب مغالطة اليتيم في الطعام (رقم- ۲۸۷۱) والسناني في كتاب الوصايا/باب ما للوصي من مال اليتيم إذا قام عليه (رقم- ۳۶۷۰)

﴿فَأَشَدُّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ﴾ ۲ ﴿فَذَكِّرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَسَأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِنِّكُمْ﴾ [البقرة: ۲۲۰] ۳ ﴿فَلْيَطْلَوْا طَعَامَهُمْ بِطَعَامِهِمْ﴾ وَشَرَّ رَأْيِهِمْ بِشَرِّ رَأْيِهِمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

ترجمہ: ۱) خدا خبرہ پہ ہفہ نگرانانو دیرہ سختہ شوہ، ۲) ہفوی: رسول اللہ ﷺ تہ د دې ذکر وکړي، نو الله تعالى ۳) دا آیت نازل کړي، او کوم خلق چې ستا نه د یتیمانو وړود حکم پوښتنه کوی، نو ورته اوونیلو چې د هغوی د مصلحت رعایت کول زیات بهتر دی، او که تاسو د هغوی سره خرچ شامل کړی، نو هغه ماشومان ستاشي «دیني» وروڼه دي. ۴) نو د دې آیت د نازلیدو نه وروسته هغه نگرانانو د یتیمانو خوراک خښاک په خپل خوراک خښاک کښي شامل کړل، «ابوداؤد، نسایي»

هل الثقات: ۱) الطلق: په جلتی سره لارل، ۲) لَعَزَلَ: نو جدا نې کړل ۳) حُبَسَ لَهُ: ساتلې به شوہ دهغه دپاره، ۴) فَأَشَدُّ: نو گرانه شوہ، سختہ شوہ، ۵) فَلْيَطْلَوْا: نو شامل کړو هغوی، یو ځای نې کړو.

تسهيلات:

قوله: لَمَّا نَزَلَ قَوْلُهُ تَعَالَى:

د مذکورہ آیت د نزول اثر: - د اسلام په شروع کښي د یتیمانانو د مالونو باره کښي پومې آیت نازل شو نو د هغوی پالنه کونکی دیر او ویریدل هغه آیت په مکمل توگه داسې دې (اِنَّ الَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ اَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا اِنَّهَا يَأْكُلُوْنَ فِيْ بَطُوْنِهِمْ نَارًا وَتَبْعِلُوْنَ سَعِيْرًا) (سورة النساء: ۱۰)

۱) د دې وعیدنه خلقو د یتیمانانو خوراک ځان له پخول شروع کړه په دې سره یو طرف ته د یتیمانانو دا نقصان وو چه خوراک به کم یا زیات شو خرابیدلویه

۲) بل طرف ته به پالونکو ته دیر تکلیف پیدا کیدل وچه د هغوی خوراکونه به نې ځان له په ځان له پخول او جدا به نې کیخودل

د آسانتیا راتلل: - په دې وجه الله تعالی آسانی پیدا کړه او ورسودا آیت نازل شو (وَ سَأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِنِّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْفَعْدِيْنَ الْمُضْلِيْنَ وَكَوْ شَاءَ اللَّهُ لَا غِنَى لَكُمْ) [بقره: ۲۲]

مطلب دا دې چه الله تعالی د یتیمانو بدغوښتونکی او خیر غوښتونکی ښه پیژنی لهذا د یتیمانو مالونه خپلو مالونو سره یو ځای خوکړنی لیکن د یتیمانو همدردی او خیر خواهی په هر صورت کښي لازم ده خپل نیتونه مه خرابه ونی او د خپلو اعمالو نقصان مه کوئی اود د هوکې او فریب نه په هر حال کښي ځان ساتنی وړاندې به الله تعالی مهربانی او فرمانی

[۲۳۷۲] په پلار، اوزامنو يا دوو ورونو كښې جدایي مه راوله

۳۳۷۲- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدِ وَوَلَدِهِ [۲] وَبَيْنَ الْأَخِ وَبَيْنَ أُخِيهِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارَقُطْنِيُّ.

توجهه: [۱] او حضرت ابو موسی ؓ وایي [۲] چې رسول الله ﷺ په هغه سري لعنت فرمایلی دی، چې د پلار او د هغه د زوی په منځ کښې، [۳] او د دوو ورونو په منځ کښې جدایي راولي، (ابن ماجه، دارقطني)

تسهيلات: قوله: مَنْ فَرَّقَ:

ه تفريق نه هراه- د دې تفريق اوجداني نه مراد هغه جداني هم کيدې شي چه دنا بالغ بچي اود هغه د مشر ذي رحم محرم په منځ کښې د يويه خرخولو اود بل په پاتې کيدوسره پيدا کيږي. د کوم تفصيل چه د حضرت ابوايوب انصاري ؓ حديث نمبر (۳۳۷۲) کښې تير شوې دې.

د جداني مفهوم:- دلته په دې حديث کښې د جداني دا مفهوم هم اخستلې شي چه يوسري چغلي غيبت اوفساد شرارت اونفاق سره د دوو ورونو په منځ کښې يا د پلار اوخامنو په منځ کښې تفرقه پيدا کوي نوهغه ملعون دې.

[۳۳۷۲] د قيديا نويوکس ته حواله کول

۳۳۷۳- [۲۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أُتِيَ بِالسَّبْيِ [۱] أُعْطِيَ أَهْلَ الْبَيْتِ جَمِيعًا [۲] كَرَاهِيَةً أَنْ يُفَرَّقَ بَيْنَهُمْ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجهه: [۱] او حضرت عبدالله ابن مسعود ؓ وایي کله چې به په يوي غزا وغيره کښې قيديان راوستل شو، [۲] نو نبی کریم ﷺ به په مونږ کښې يو سري ته حواله کول (يعني په قيديانو کښې د يو کور چې به خورمه افراد وو، هغه ټول به حضور ﷺ په مونږ کښې يو سري ته حوال کول، [۳] ځکه چې د هغوی په منځ کښې جدایي را وستل حضور ﷺ نه خوښوله، (ابن ماجه)

تسهيلات:

قوله: إِذَا أُتِيَ بِالسَّبْيِ أُعْطِيَ أَهْلَ الْبَيْتِ جَمِيعًا:

د حديث د بعضي جملوو فاحات:- ① أُتِيَ بِالسَّبْيِ: دسين فتحې سره او د بآ په سکون سره (أي لأسارى)، يعنى دوى ته قيديان راوستلې شو

(۱) اخرجه ابن ماجه فى السنن كتاب التجارات / باب النهى عن التفريق بين السبي (رقم- ۲۲۵۰)

(۲) اخرجه ابن ماجه فى السنن كتاب التجارات / باب النهى عن التفريق بين السبي (رقم- ۲۲۴۸)

⑦ أَفْطَى أَقْلَ الْبَنَاتِ مطلب دادې چې نبی کریم ﷺ به د یو کور ټول قیدیان یو مسلمان ته حواله کړل چې په دوی کښې جدائی رانشی واضحه دې وی چې د یو کور په وړو قیدیانو کښې تفریق درست نه دې البته د یو کور بالغ قیدیانو کښې تفریق درست دې

[۳۳۴] خراب خلق څوک دي؟

۳۳۴- [۳۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ رَاكِمٍ؟» الَّذِي يَأْكُلُ وَخَدَّةً وَيَبْلِي عِبْدَهُ وَيَكْتُمُ رَدَّةً». «نَوَافِلُ رَزِينِ»

ترجمه: ① او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې «يوه ورځ» نبی کریم ﷺ وفرمايل ② «يا زه تاسو ته دا ونه ښايښ، چې په تاسو کښې خراب خلق څوک دي؟ ③ (نو واورئ) چې خراب شری هغه دي چې طعام تنها خوري، خپل غلام په ناحقه وهي، او چا ته په خپل بخشش او عطا سره فائده نه رسوي، (رزین)

هل التفات: ① يَبْرَأُ رَاكِمٌ: تاسو کښې زيات خراب خلق، ناکاره خلق، ② يَبْلِي: وهي، ③ رَدَّةً: خپله ورکړه، بخشش.

تسهيلات:

قوله: أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ رَاكِمٍ:

④ تَوَلَّوْهُ خَرَابِ لُحْلُ: - د دې نه پس نبی کریم د چا د جواب انتظار اونه کړوونی فرمائيل بلکه پخپله ئی درې قسم خلق په خرابو خلقو کښې اوشميرل.

قوله: الَّذِي يَأْكُلُ وَخَدَّةً:

د تکبر په وجه عاتله خوراک کول: - ① يعنی يو هغه قسم خلق دی چه د ډير تکبر او ډير زيات حرص اولالچ د وجې نه خان له کيڼی خوراک کوی.

② قوله: وَيَبْلِي عِبْدَهُ:

په ماتحتو باندې ظلم کول: - جلد کورې وهلوته وائی مراد ترې غلام وهل دی شرعی کورې لگول مراد نه دی په دې کښې د هغه سړی د بد اخلاقی طرف ته اشاره ده چه د یو شرعی جواز نه بغیر ناحق غلام وهي. خودا معنی عام ده. صرف غلام پورې خاص نه ده بلکه کوم انسر او ادارې مشر چې په ماتحتو کسانو باندې ظلم کوی هغوی هم په دې کښې داخل دی.

③ قوله: وَيَكْتُمُ رَدَّةً:

کنجوسی: - رد یرفد ضرب یضرب نه مصدر دې په راء باندې کسره ده عطیه کول او د چا عطیه زیاتولو ته وائی. مطلب دادې چه د یو مستحق او صاحب حق نه خپله عطیه بندول او د خپلې ورکړې او بخشش نه چاله فائده نه ورکول کنجوسی او بخل دي.

د پوره حديث خلاصه داده چه په خلقو کښې ډير خراب سړې هغه دې په چا کښې چه بخل

خپل کور جوړ کړې وی او بده اخلاکوم هغه راگير کړې وی

تفصيلی حديث: - په جامع صغير کښې د ابن عساکر په حواله سره داشان روايت د حضرت

معاذ رضي الله عنه نه نقل دې په کوم کښې چه څه تفصيل هم شته او په ترغيث او ترهيث کښې

حافظ منذری داسې روايت د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل کړې دې په هغې کښې نور هم

زياتوالي دې د دغه ټولو خلاصه او مفهوم داسې دې چه نبی کریم حضرت معاذ رضي الله عنه ته

اوفرمانيل تاسو ته په خلقو کښې خراب سړې اونه ښایم؟ بيانيی کریم اوفرمانيل

① څوک چه خان له خوراک کوی

② چه خان له سفر کوی

③ خپله عطيه بنده وی

④ خپل غلام وهی آيا ددې نه درته خراب سړې اونه ښایم

⑤ څوک چه خلقو سره بغض ساتی او خلق ده سره بغض ساتی. آيا ددې نه درته خراب سړې

اونه ښایم؟

⑥ چه خپل آخرت ډیل د دنیا د وجې نه خرڅ کړی آيا ددې نه درته خراب سړې اونه ښایم؟

⑦ چه د دين په خرڅولو سره دنیاگتی. د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په روايت کښې داسې

راغلی دی چه زه تاسو ته ستاسو خراب سړې اونه ښایم؟ صحابه کرامو عرض اوکړو يارسول

الله ﷺ اوبيايه نبی کریم اوفرمانيل ستاسو خراب سړې هغه دې چه خان له سفر کوی خپله

عطيه بنده وی او خپل غلام وهی آيا زه تاسو ته ددې نه هم خراب سړې نه اونه ښایم؟ صحابه

کرامو عرض اوکړو يارسول الله! اوبيايه نبی کریم اوفرمانيل

⑧ کوم خلق چه د بل خطاگانې نه معاف کوی

⑨ د بل معذرت او معافۍ نه قبله وی

⑩ د نورو گناه او غلطيانې نه معاف کوی آيا زه تاسو ته ددې نه هم زیات خراب سړې اونه

ښایم؟ صحابه کرامو او ونييل يارسول الله! اوبيايه نبی کریم اوفرمانيل

⑪ د چا د ښيگرې چه څه امیدنه شی کيدلې او د چا د شر نه چه خلق په امن کښې نه وی

[۳۷۷] ويښي او غلامان د خپل اولاد او ورونو په شان ساته

۳۷۷- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الْجَدِّي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:

«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَيِّئُ الْمَلَكُوتِ (۲) قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْسَ أَغْوَرَّتْنَا أَنْ هَذِهِ الْأُمَّةُ أَكْثَرُ الْأُمَمِ مُسْلُوكِينَ وَيَتَأَمَّى

ترجمه: [۱] و حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] د خپل غلام، وینځې سره بدي کونکي به په جنت کښې نه داخلېږي، د دي آوريدو سره، [۳] صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ آیا تا ﷺ مونږ ته دا نه دی ښودلی، چې ست ﷺ امت به، غلام، وینځې او د یتیمانو د اعتبار نه د مخکنو ټولو امتونو نه زیات وي، یعنې د حضور ﷺ په امت کښې به غلامان، وینځې او یتیمان ډیر وي، نو آیا دومره د کثرت په حالت کښې د ټولو سره د خوش خلقي سلوک کول به ممکن وي؟
هل اللغات - ① سِرُّ الْمَلَائِكَةِ: بد اخلاقه.

[۴] قَالَ: نَعَمْ فَأَكْرَمُوهُمْ كَكَرَامَةِ أَوْلَادِكُمْ وَأَعْلَمُوهُمْ مِمَّا تَأْكُلُونَ [۵] قَالُوا: فَمَا يَنْفَعُنَا؟ قَالَ: "فَرَسٌ تَرْبِيَةٌ، تَقَابِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۶]" وَمَمْلُوكٌ يَكْفِيكَ فَإِذَا أَصْلَى فَبُهِرَ أَعْرُوكَ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: [۴] حضور ﷺ وفرماییل چې هو (زما په امت کښې به وینځې او غلامان ډیر وي، او دومره د کثرت په حالت کښې د ټولو سره د خوش خلقي سلوک کول به ډیر مشکل وي، لیکن که تاسو په جنت کښې داخلیدل غواړي، نو تاسو د هغوی سره داسې احسان کوي، چې د هغوی سره ستاسو د بد خلقي بدله شي، او هغه احسان دا دی چې تاسو هغه د ځان په شان عزتمند ساتي (یعنې د هغوی سره داسې نرمي او رحم کوي، چې په هغوی د داسې کار بوج مه آچوی، کوم چې د هغوی د طاقت نه وتلی وي، او په هغوی ظلم او زیاتوب مه کوی، او په هغوی هغه خوري څه چې خپله خوري، [۲] صحابه وو رضی اللہ عنہم عرض اوکړو چې یا رسول الله ﷺ مونږ ته په دنیا کي د نفع رسولو شی کوم یو دی؟ [۳] حضور ﷺ وفرماییل چې یو آس چې د الله ﷻ په لار کښې د جهاد د پاره ترلی ساتي، [۴] او یو غلام چې ستاسو کفایت کوي (یعنې هغه ستاسو دنیاوي امور سر ته رسوي، چې تاسو د فارغیدو سره د آخرت امور سر ته ورسول شي)، او که ستاسو غلام مونځ کوي، نو هغه ستاسو ورور دی، نو د هغه سره د ورور په شان سلوک کوی، ابن ماجه

هل اللغات - ① فَرَسٌ: اس ② تَرْبِيَةٌ: چه ترلې نه ساتی

نهيلا ت:

قوله: أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ لَدُنْكُمْ:

د مذکورہ جملې وضاحت: - مطلب دا چه په دې امت کښې به د جهاد عمل ډیر زیات وی د کوم په نتیجه کښې چه به کافران ډیر زیات په قید کښې راځی نو غلامان به ډیر زیات وی او د جهاد په معرکه کښې به مسلمانان ډیر شهیدان کیږی نو یتیمانان بچی به ډیر زیات وی سوال دا کړې شوې دې چه کله دومره زیات غلامانان او یتیمانان وی نو هغوی سره به ښه سلوک اوښه طریقه څنگه کولې شی؟ ښی کریم اوفرمانیل گرانه خوږه وی لیکن د جنت تللو د پاره دا ضروری دی چه دغه غلامان د خپل اولاد په شان اوباللی شی او د هغوی اکرام

اوکړې شی په دې سره به د غلامانو په حق کښې د کوتاهنې او بډاخلاکني کفارو اداسی
قوله: قَالُوا: قَسَائِدُنَا:

ه گټې ډنلوی همیز: - بیا صحابه کرامو پوښتنه اوکړه په دنیا کښې گټه ورکونکې څیز کوم
بودي؟ ونی فرمائیل د جهاد اس او د خدمت دپاره یو غلام گټه ورکونکی څیزونه دی او که
چرې هغه غلام مونږ کوی نویا هغه ستاسو روږ دي یاد روږ په شان دي په دې وجه اوس
هغه سره د روږو په شان ښه سلوک کونی

[۱۶] بَابُ بُلُوغِ الصَّغِيرِ وَحَصَانَتِهِ فِي الصَّغَرِ

د ماشومانو پالنه او د بلوغ بیان

خلاصة الباب :-

فيه ستة أحاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

- ① مدة البلوغ بالنسبة: ١-
- ② صاحبة الحضانة: ٢، ٣، ٤، ٥، ٦-
- ③ التخيير في الحضانة: ٤، ٥، ٦-

د قرآن هغه د بلوغ د حکم اعتبار :- (وَأَذِّنْ لِلْعَذْرَاءِ الْاُطْلُقَ اَلْاُطْلُقَ مِنْكُمْ اَلْعُلْمُ قُلَيْتَا ذُوَاكُمَا اَسْتَاذَنَ الَّذِيْنَ
مِنْ قُلَيْتَا) (سورة نور: ٥٩)

د حضانت مفهوم :- حضن بعض حضناً و حضانة د باب نصرته د حاء کسره سره دي د مور خپل
بچي د پالنې په غرض په ترڅ کښې اخستل او د چرگي د خپلو بچو او هگني د وزرو لاندې
ساتلو او ټولوتو حضانه وانی بیا دا لفظ د تربيت دپاره هم استعمالیدو چنانچه حاضنه
هغه ښځې ته وانیلي شي چه د خپل بچي پالنه او تربيت کوی او دلته حضانه د تربيت هم
د دغه عمل نوم دي په دې باب کښې به د احم بیانولې شي چه د بچي د تربيت او پالنې حق
چاته حاصل دي او د تربيت موده د هلك او د جینني دپاره څه مقرر ده واخلی د دې باب په
رومی حدیث کښې تفصیل او گورنی

الفصل الأول

[۳۳۷] د بلوغ عمر پښتلیس کاله دي

۳۳۷- [۱] (عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: عُرِضَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَةٌ

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۳۶۶۶. وسلم في صحيحه رقم الحديث ۹۱/ ۱۸۶۸ والترغبي في كتاب
الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في حد بلوغ الرجل والمرأه (رقم- ۱۳۶۱) وابن ماجه في كتاب
الحدود باب من لا يحجب عليه الحد (رقم- ۲۵۴۳)

أَحِبُّهُ ۖ وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعٍ عَشْرَةَ سَنَةً، قَرَأْتُ ۖ لَمْ عُرِضْتُ عَلَيْهِ عَامَ الْخَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسٍ عَشْرَةَ سَنَةً، ۖ فَأَجَازَنِي، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: هَذَا قَرَأَ مَا بَيْنَ الْمُقَاتِلَةِ وَالْدَّرِيَةِ، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: ۱) حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما واپس چھ پہ سنہ ۳ کنبی د غزوہ احد پہ موقع پہ جہاد کنبی د تلو د پارہ، زہ د رسول اللہ ﷺ پہ مخکی پیش کری شوم، ۲) کله چھ زما عمر خوارلس کالہ وو، خو حضور ﷺ زہ واپس واستولم یعنی پہ جہاد کنبی د شرکت د پارہ یی زہ نہ بوتلم، ۳) بیا د غزوہ خندق پہ موقع ہر کله چھ زما عمر پنخلس کالہ وو، زہ د حضور ﷺ پہ مخکی پیش کری شوم، ۴) تو حضور ﷺ ما تہ پہ جہاد کنبی د تلو د پارہ، اجازت راکری (خکے چھ د بالغ کیدو عمر پنخلس کالہ دی، حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی اللہ عنہ فرمایا چھ دا عمر د جنگیدونکو او ہلکانو پہ منع کنبی فرق کونکی دی، بخاری، مسلم،

ہمل القصاص:- ۱) عُرِضْتُ: پیش کری شوم، ۲) قَرَأْتُ: خو زہ نہ واپس کریم، ۳) الْمُقَاتِلَةِ: جنگیدونکی، جنگیالی، ۴) الدَّرِيَةِ: ماشومان، ہلکان،

تسبیلات

قوله: ابْنُ خَمْسٍ عَشْرَةَ سَنَةً:

د جینی او ہلک د عدم بلوغ پہ عمر باندی اتفاق:- دا خبرہ خوفصلہ شوہ دہ چہ جینی د نہر کالونہ مخکینی نہ شی بالغ کیدی او ہلک د ۱۲ کالونہ مخکینی د طبعی نظام لاتدی بالغ کیدی نہ شی او د غیر طبعی نظام اعتبار نشتہ لکے چہ د یورپ گندہ ہگنی د دغہ مقرر وخت نہ مخکینی پہ وجہ د فحاشی بالغ کیری.

د ماشومانو د بلوغت قسموں:- د ماشومانو بلوغت پہ دوه قسمہ باندی دی.

۱) بلوغت بالعلامات ۲) بلوغت بالسنین.

د ہلک د بلوغت درجہ فحش:- د ہلک د بالغ کیدو درجہ علامتوںہ دی ۱) احتلام ورتہ اوشی ۲) چھ انزال نہی اوشی ۳) پہ ہفہ کنبی د احوال صلاحیت راشی یعنی د یونیخی حاملہ جوړولو صلاحیت پہ ہفہ کنبی وی

د جینی د بلوغت درجہ فحش:- د جینی د بالغ کیدو ہم درجہ علامتوںہ دی ۱) دھغی ماہواری شروع شی ۲) ہغی تہ احتلام اوشی ۳) پہ ہغی کنبی د حمل د حصاریدو صلاحیت پیدا شی تردی پوری پہ دی مسائلو کنبی د فقہاء کرام خہ اختلاف نشتہ دی

د زیرنات وپختو پہ علامت بلوغ کیدو کنبی مذہب:-

د دی نہ علاوہ یوبل علامت دی کوم تہ چہ "إِنَّمَا بُشِّرْتُكُمْ بِهَذَا" یعنی دنامہ لاتدی وینشتہ کیدلوتہ وائی پہ دی کنبی د فقہاء معمولی شان اختلاف دی

- ① دَ جَمهورو په نيز د نامه لاتدي وينسته راختل د بلوغت نښه ده
- ② د احنافو په نيزدا علامت د بلوغت نښه نه ده د وينستونه مراد د نامه نه لاتدي د سختو وينستو راتلل دي صرف پشم او مړه وينسته مراد نه دي
- د اول فريق دليل:-** د بنو قريظه د هغه قيديانو متعلق د نبي كريم اوصحابه كرامو هغه فيصله د دوي مستدل ده په كومه كښي چې دغه قيديانو ته به كتلې شو چه څوك بالغ او څوك نابالغ دي كه د چا به د نامه لاتدي وينسته وو نو هغه به په بالغانو كښ شميرلي كيدل هغه به قتل كولي شو او د چا چه به زير ناف وينسته وو هغه به نئ نابالغ گنرلوسره پرېخوډلو او غلام به جوړولي شو
- د دليل جواب:-** د نامه لاتدي وينسته د بلوغت علامت هغه وخت گرځولي شي چه د بلوغت نور علامات مثلاً اَحْبَال اَنْزَال او احتلام نه وي او د عمر اندازه هم نه وي نو د اكيدي شي چه د يووختي ضرورت لاتدي دي چه عموماً د نامه لاتدي وينسته راتوكيدو په وخت هلك بالغ كيږي معامله چونكه د قتل كولو يا نه قتل كولو وه په دي وجه د احتياط په توگه داسي كړي وي وو دا څه عام ضابطه او قاعده نه وه.

په بلوغت بالسين كښي مذهب:-

- كه د بلوغت څه علامت په هلك او جينشي كښي ښكاره نه شي نوبيا به د دواړو بلوغت په كالونوسره معتبروي كوم ته چه بلوغ بالعمر وائي
- ① د جمهورو او د صاحبين مسلك دا دي چې كله هلك او جينشي د پنځلسو كالوشی نودواړه به بالغ گنرلي شي دا حكام بلوغ دي كه هيڅ يو علامت نئ هم موجود نه وي
- ② داؤد ظاهري وائي چه تركومي پورې د بلوغت علامات نه څه علامت ښكاره نه شي تر هغه وخته پورې بلوغت نه ثابتيږي د ده په نيز د بلوغ دپاره د عمر څه حد بندي نشته دي د امام مالك رحمته الله عليه قول هم دغه شان دي
- ③ د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه په نيز چه كله هلك د ۱۸ كالوشی او جينشي د ۱۷ كالوشی نودا دواړه به بالغ شميرلي كيږي

د اول فريق دليل:- زير بحث حديث د دوي واضح مستدل دي او كه چرې قريب البلوغ مراهق اقرار او كړه چه زه بالغ شوي يم نو د هغه قول به معتبر وي او د قاضي په عدالت كښي به فيصله هم د دي مطابق كيږي "هذافرق" يعنى د ۱۵ كالو عمر د جنگيدو عمر دي او د دي نه كم مثلاً څوارلس كاله عمر د وړو كوالی عمر دي په كوم كښي چه به د جنگ ميدان ته ماشوم نه شي ليكلي حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمته الله عليه هم دغه خبره فرمائيلي چه حضرت ابن عمر رحمته الله عليه كوم وخت د څوارلسو كالووو نو په جنگ احد كښي هغه ته نبي كريم صلى الله عليه وسلم د جنگ اجازت ورنه كړو او په جنگ خندق كښي چه هغه د پنځلسو كالوشو نور ته د

جنگیدو اجازت ملاؤ شو هم دغه فرق دې د جنگیدلو قابل نوې خلصې شوی خوان اونه جنگیدونکي ماشوم په مینځ کښي

① نو: - امام ابوحنيفه رحمه الله د جمهورو مذهب ته رجوع کړې ده ددې وجې د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل ذکر کولو ته څه ضرورت پاتې نشو

② نو: - که په دفاعي جهاد کښي کم عمر هلك د مسلمانانو جماعت زيات خودلو په غرض سره تلل غواړي نو هغه نه شي بندولي

[۳۴۴] د تنازعه په صورت کښي ذېحې حق چاته حاصل دې؟

۳۴۴- [۲] () (۱) وَعَنِ الْبُرَاقِ بْنِ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «صَالَحَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: [۱] عَلَى أَنْ مَنْ أَتَاهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ رَدَّهُ إِلَيْهِمْ، وَمَنْ أَتَاهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَرْدُوهُ، [۲] وَعَلَى أَنْ يَذَّخَّرَ لِمَنْ قَابِلٌ وَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، [۳] فَلَمَّا دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلُ خَرَجَ،

توجه: ① او حضرت برا ابن عازب ؓ وايي چې نبی کریم ﷺ د حديبيه په ورځ د مکي د کفارو سره په دري خبرو صلح کړی وه، ② یو خدا چې د مشرکانو نه کوم سړی حضور ﷺ ته راشي، حضور ﷺ به هغه استوی، دویم دا چې په مسلمانانو کښې کوم سړی مشرکانو ته ولاړ شي، مشرکان به هغه نه استه وي، ③ او دریم دا چې حضور ﷺ به آئینده کال د مدینې نه، مکي ته تشریف راوړي، او خپله قضاء عمره به کوي، او د ارکان عمره د ادائیګې او استراحت د پاره به، په مکه کښې یواځې دري ورځي قیام فرمايي، ④ نو آئینده کال هر کله چې حضور ﷺ مکي ته تشریف راوړي، او مقررې موده پوره شوه یعنې دري ورځې تیرې شوي، او حضور ﷺ د مکي نه د تللو اراده وکړه، هل گفت: - ① من قایل: آئنده، راروان کال، ② مَضَى: پوره شوه، تیره شوه، ③ الْأَجَلُ: مقررې نېټه.

① فَتَبِعَتْهُ ابْنَةُ حَزْمَةَ تَنَادَى: يَا عَمْرُ! يَا عَمْرُ! فَتَنَادَوْهَا عَلَى، فَأَخَذَ بِيَدِهَا، [۲] فَاتَّخَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعَفَرٌ. [۳] قَالَ عَلِيٌّ: أَنَا أَخَذْتُهَا وَهِيَ بِلْتُ عَمْرٍ. [۴] قَالَ جَعْفَرٌ: بِلْتُ عَمْرٍ وَعَالَتْهَا عَمْرِي.

توجه: ① نو د حضرت حمزه ؓ لور د اې زما اكا (تره)، ويلو سره په حضور ﷺ پسې وروسته ولګيده، ② حضرت علي ؓ د هغه د نيولو (يعنې د خان د ملګري کولو)، اراده وکړه، او د هغه لاس يې ونيولی (يعنې د خان سره يې ملګري کړه)، ③ دې نه وروسته د حضرت حمزه ؓ د هغې لور د پرورش په باره کښې د حضرت علي ؓ حضرت زید ؓ او حضرت جعفر ؓ په منځ کښې تنازعه پيدا شوه، ④ حضرت علي ؓ خودا ونيول چې مخکې ما دا وړوکی واخستي ده، او دا زما د اكا (تره) لور ده (ځکه د دې د

پرورش د ټولو نه زیات حقدار زه یم، [۱] او حضرت جعفر [۲] دا وئیل چې دا زما د اکا (ترو)، لور ده، او د دې خاله (د مور خور)، زما په نکاح کښې ده (ځکه د دې د پرورش د ټولو نه زیات حق زما دی،

هل تفتت: ۱- لَتَنَّاوْهَآ: نو ونې نیوله، خان سره نې کړه، ۲- لَمَّا خْتَصَمَ: نو جهگړه پیدا شوه،

[۱] وَقَالَ زَيْدٌ: بَلِّغْتُ أُمِّي فَقَضَى بِهَا النَّهْيُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَهَا نَيْبًا، [۲] وَقَالَ: "الْحَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ". [۳] قَالَ لَهَا: "أَلَيْتَ مِنْي وَأَنَا مِنْكَ." [۴] وَقَالَ لَجَعْفَرٍ: "أَلْبَيْتَ عَلَيَّ وَعَلَيَّ." [۵] وَقَالَ لَزَيْنَبٍ: "أَلَيْتَ أُمُّوْنَا وَمَوْلَانَا." مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت زید [۲] دا وئیل چې دا زما وریره ده (ځکه د دې د پرورش د ټولو نه زیات حق زما دی، نبی کریم [۳] د دې تنازعی فیصله داسې وکړه چې هغه یې د هغې خاله (ترو) ته حواله کړه (چې د حضرت جعفر [۴] په نکاح کښې وه)، [۵] او وي فرمایل چې خاله (د مور خور) د مور برابر ده، [۶] بیا حضور [۷] حضرت علي [۸] ته وفرمایل چې زه ستا نه یم او ته زما نه یې (یعنې په مونږ دواړو کښې کمال اخلاص او یو رنگی ده)، [۹] او حضرت جعفر [۱۰] ته یې وفرمایل چې ته زما په صورت او سیرت کی زما سره مشابه یې، [۱۱] او حضرت زید [۱۲] ته یې وفرمایل چې ته زموږ ورور او زموږ محب یې، (بخاری، مسلم) هل تفتت: ۱- لَتَنَّاوْهَآ: ته مشابه نې، ۲- وَمَوْلَانَا: محبوب، چاسره چې مینه کولې شی

تسبیلات:

قوله: فَقَضَى بِهَا النَّهْيُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَهَا نَيْبًا:

د ماشوم د پالنې (پرورش) استعلاق: ۱- د وړوکی بچی د پالنې حق د ټولونه مخکښې دهغه مور ته دې که هغې ته طلاق شوې وی او که نه. که مور د طلاق ملاویدلونه پس د بچی د پالنې نه انکار او کړی نوصحیح دا ده چه هغه به مجبوره کولې نه شی او که دخپلې مور نه علاوه د پالنې دپاره څوک هم نه وی نو د بچی د خان بچ کولو دپاره به بیا مور په پښوور کولو باندې مجبوره کولې شی

۱) که چېرې د مور نه د پالنې حق ساقط شو یا مور موجود نه وه بلکه مړه شوې ده نو د پالنې حق د مور طرف ته په نیاگانویاندي دې که فرض کړه دغه نیا نه وی نو د پلار طرف نه نیا ته دحق حاصل دې

۲) که چېرې دغه نیانی هم نه وی نو د بچی د پالنې حق به د هغه حقیقی خور ته حاصل شی دې نه پس به بیا میرنې خور ته حاصلیږی

۳) که چېرې په دوی کښې څوک نه وی یاد پالنې اهل نه وی نوییا د ټولو نه زیاته مستحق د مور خور (ترو)

④ اوډې نه پس د پلار خور (تورور) که چرې په مور پلار کښې یو مسلمان دې او دویم غیر مسلم دې نو د پالنې حق مسلمان ته حاصل دې

ه مور نه د پالنې د حق د ساقط کیدو صورتونه: ① او که چرې مورنۍ مرتد شوې وه نو د بچی د پالنې حق به د هغې نه ساقط شی

② که چرې مورنۍ بدکاره او بد کرداره وی نو هغه به هم د پالنې د حق نه محرومه کولې شی

③ که چرې مورنۍ د بچی د پالنې په وخت کښې نکاح او کره نواوس به کتلې شی چه که چرې هغې د بچی محارم او صله والو کښې نکاح کړې ده نو د پالنې حق به نه ساقط کیږي

خو که چرې هغې په اجانبو کښې نکاح او کره نوهغه به د پالنې د حق نه محروم شی

ه حق حضانت د پلاره د حریت لزوم: د پالنې چه د کوم مستحق عزیزانو او خپلوانو ذکر شوې دې د دې ټولو د پاره آزاد کیدل ضروری دی لهذا وینځې یا ام ولده ته د پالنې حق حاصل نه دې البته که چرې مورنۍ ذمیبه ده نو هغې ته د پالنې حق حاصل دې په دې شرط چه ماشوم د پوهې حد ته نه وی رسیدلې

ه پالنې موده: د پالنې حد اووه کاله یا نهه کاله مقرر دې او صاحب قدوری رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی چه کله ماشوم خان له د خوراک څښاک انتظام کولې شی پخپله د اودس او کپړو بدلونو اهل شی نو د هغه د پالنې حق ختمیږي. اوس پلار دا ماشوم په زور باندې په خپل تحویل کښې اخستی شی او که چرې جینشی وی نو د هغې د حیض راتلو او د شهوت قابل کیدو پورې د پالنې حق مور او نیا ته حاصل دې. زیر بحث حدیث کښې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مور خور یعنی ترور د مور په ځانی فرمائیلوسره حق حضانه هغې ته ورکړې دې

قوله: يَا غَيْرُ! يَا غَيْرُ!

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته د توره په نوم د آواز کولو وجه: - نبی کریم چونکه د حضرت حمزه رضی اللہ عنہ رضاعی زور هم وو په دې وجه د حضرت حمزه رضی اللہ عنہ لور نبی کریم ته د تره په نوم باندې آواز اوکړو حدیبیه دمکې نه ۱۵ میله فاصله باندې د جد ه طرف ته واقع ده د صلح حدیبیه واقع په ۶ه کښې پېښه شوې وه کافرانو نبی کریم د عمره کولونه منع کړو راتلونکی کال د عمره القضاء په موقع باندې د حضرت حمزه رضی اللہ عنہ لور ملاؤ شوې وه

قوله: بَيْتُ أُمِّي:

د حضرت زید او حضرت حمزه د ورورولي وجه: - د حضرت زید رضی اللہ عنہ بن حارثه رضی اللہ عنہ او حضرت حمزه رضی اللہ عنہ په مینځ کښې نبی کریم مواخاة قائم کړې وو په دې وجه حضرت حمزه رضی اللہ عنہ د حضرت زید رضی اللہ عنہ زور او گرځیدو نوهغوی په خپل استحقاق پالنه کښې او وئیل دازما وریره ده نبی کریم د دریوارود تسلی د پاره د اعزاز او خصوصی امتیاز کلمات ارشاد او فرمائیل مگر حق حضانه ئی حضرت جعفر رضی اللہ عنہ ته ورکړو

ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی چه حضرت زید بن حارثہ رضی اللہ عنہ پہ خیلہ بارہ کنبی دا کلمات واوریدہ نوڈ خوشحالتی نہ نی پہ تاویدوسرہ توپونہ اووہل "اخوان" دے نہ ہم ہفہ مواخات او رورولی مراد دہ او "مولانا" نہ مراد محبوب دی

الفصل الثانی

[۳۷۸] د حکم عمرہ ماشوم د پرورش د تولو نہ زیاتہ حقدارہ د ہفہ مورده

۳۷۸- [۳] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - (۲) «أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ يَطْلِي لَهْ وَعَاءً، وَيُذِي لَهْ بِعَاءً، وَيَجْرِي لَهْ جَوَاءً (۳) وَإِنَّ أَبَاهُ طَلَّقَنِي، وَأَرَادَ أَنْ يَنْزِعَهُ مِنِّي. (۴) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَلَيْسَ أَحَقُّ بِهَ مَا لَمْ تَنْكِحِي»". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: حضرت عمرو بن شعیب رضی اللہ عنہ د خیل بلار بزرگوار (حضرت شعیب رضی اللہ عنہ) نہ او ہفہ د خیلہ نیکہ (حضرت عبداللہ ابن عمرو رضی اللہ عنہ) نہ نقل کوی (۱) چہ یوی یشخی عرض اوکرو چہ یا رسول اللہ! ﷺ زما دا زوی چہ (تریو مودی پوری) زما نس (خیتہ) د دہ لوبنی وو (یعنی تر دمرہ مودی پوری دی) زما پہ خیتہ کنبی وو زما سینہ د دہ مشک وہ (یعنی تر مودی پوری یی) زما د سینہ نہ بی خکلی) او زما غیرہ د دہ زانگو وہ (یعنی تر مودی پوری دی) ما پہ خیل غیرہ کنبی پاللی دی (۲) اوس د دہ بلار ماتہ طلاق راگری دی، او زما خوی زما نہ پہ زور آخستل غواری؟ (۳) رسول اللہ ﷺ (د دی آوریو سرہ) وفرمایل د خو پوری چہ تہ د چا سرہ نکاح ونہ کری، د دی ماشوم د پرورش کولو تہ د تولو نہ زیاتہ مستحقہ یی. (احمد، ابوداؤد)

هل طلقها: (۱) یطلی: زما خیتہ. (۲) وعاء: لوبنی، (۳) بعاء: مشکیزہ. د ابوو خکلو خانی، (۴) وجرى: زما غیرہ. (۵) جواء: زانگو. (۶) أن ينزعہ: چہ پہ زورہ نی واخی. تسهيلات: قولہ: - أليس أحق به: -

تعارفی او دہلی جواب: - د دی حدیث پہ ظاہرہ راتلونکی د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ روایت سرہ واضح تعارض دی خکہ چہ پہ ہفہ کنبی غلام تہ اختیارور کری شوی دی اودلنہ مور احق او مستحق د پالنی مگرخولی شوی دہ ددی جواب دادی چہ پہ زیرنظر حدیث کنبی ضابطہ او قاعدہ بیان کری شوی دہ او راتلونکی د ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دواہ روایتونو کنبی یوجزنی عارضی احتمالی صورت بیان دی نو پہ دی کنبی بہ تاویل کوو لکہ خنگہ چہ تفصیل راخی

[۳۴۱] د پالنې مودې نه پس د تخيير غلام مسئله

۳۴۱- [۳] (۱) لَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] غَيَّرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره (رضي الله عنه) وايي [۲] چې نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) يو هلک ته اختيار ورکړي چې که هغه غواړي، د پلار سره دي وسپري، او که غواړي د خپلي مور سره دي وسپري، ترمذي

تصحیلات: قوله: غَيَّرَ غُلَامًا:

د والدينو د تفريق په صورت كښې د ولد حقدار، - په والدين كښې جدائی واقع كيدونه پس د كم عمر اولاد د پالنې حقدار د هغوی موره په دې كښې د چاهم اختلاف نشته دې البته د كم عمرنی د دې مودې تعین او د دې په تفصیلاتو كښې څه اختلاف دې د كم عمرنی په تعین كښې مذاهب:-

① د شوافعو او حنابلې په نیز ماشوم به د اووه كالو پورې د مور په پالنه كښې وی دې نه پس به هغه ته اختيار ورکولې شی چه هغه مور پلار كښې څوك اختياروی. هغه چه كوم يوه م اختيار كړو هم هغه سره به ځی. خلاصه دا چه احناف په هيڅ يو صورت كښې د ماشوم د تخيير په حق كښې نه دی او شوافعو د اووه كالو نه پس د ماشوم د تخيير قائل دی

② د شعور د زمانې باره كښې احناف وانی چه كله ماشوم په خپله خوړل څكل كولې شی پخپله اودس كولې شی او كپرې بدلولې شی نو دا ماشوم باشعور دې بعضې احنافو د سن شعور د پاره اووه كاله خودلی دی بعضې د جیننی د پاره نهه كاله او د هلك د پاره اووه كاله عمر خودلې دې فتوی د اووه كالو په قول باندې ده. احناف فرمانی چه په دې عمر كښې ماشوم پلار ته حواله كول پكاردی ځكه چه تعلیم او تربیت او ادب او ثقافت كښې د پلار سوچ زیات قابل اعتماد او ډیر مؤثر یانیداروی او دغه وخت كښې ماشوم ته هم د دې خیزونو ضرورت وی او د دې نه په كم عمر كښې هلك او جیننی دواړه به د مور په پالنه كښې وی ځكه چه د دغه زمانې مناسب تربیت مور په ښه انداز كښې كولې شی

د دویم فریق دلائل:- ① د حضرت براء بن عازب (رضي الله عنه) روایت د دوی مستدل دې چه نبی

کریم د حضرت حمزه (رضي الله عنه) لور خپلې خاله (تور) ته حواله کړه

② عَنْ عُمَرُو بْنِ شُعْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - : «أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ يَطْنِي لَهُ وَعَاءً، وَيُدْخِي لَهُ سِقَاءً، وَيَجْعَلِي لَهُ جِوَاءً، وَإِنَّ أَبَاكَ طَلَّقَنِي، وَأَرَادَ أَنْ يَنْزِعَهُ مِنِّي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَهُ"

تَنْكِحِي» - رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ

په دې کښې چه ذکر دی چه نبی کریم ماشوم خپلې مورته حواله کړو او په کم عمر بچی کښې د اختیار وړ کولو هیڅ خبره نه ده فرمانیلې

⑥ حضرت عمر رضی اللہ عنہ خپلې یوې بی بی ته طلاق ورکړې وو دهغې یو بچی پیدا شو یوخل حضرت عمر رضی اللہ عنہ مسجد قبا سره تیریدو نو دې هلك اعاصم، هلته لوبې کولې حضرت عمر رضی اللہ عنہ اوچت کړو نو جنگ جوړ شو نو صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د مور په حق کښې فیصله اوکړه داد صحابه کرامو په مخکښې فیصله وه نواجماع صحابه اوشوه

⑦ هغه ټول روایات د دوی دلائل دی چرته چه د تخییر نه بغیر نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فیصله فرمانیلې ده

د اول فریق د لائق :- ① عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَرَّ غَلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ» - رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

زیر بحث حدیث د اول فریق مستدل دې په دې کښې چه په واضحه توگه ذکر دې چه نبی کریم بچی ته په مور پلار کښې د یو اختیارولو اجازت ورکړې وو.

② عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَنْهُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : «جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ : إِنَّ زَوْجِي يُهْذِلُ أَنْ يَذْهَبَ بَيْنِي وَقَدْ سَقَانِي وَتَقَعْنِي، فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : هَذَا أَمْرُكَ وَهَذَا أَمْرُكَ، فَخَذَ بَيْنَ أُمِّهِمَا شَيْئًا، فَأَخَذَ بِأُمِّهِمَا فَطَلَّقَ بِهِ» - رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

د اول فریق د داللو جوابونه :- ① کوم خانې چې په احادیثو کښې د اختیار وړ کولو خبره راغلې ده هغه باشعور بالغ او (معین، بچی باره کښې ده خکه چه په احادیثو کښې ددې تصریح ده اودې سره روایت کښې هم دا جمله موجود ده چه مور نی اوونیل "وقد سقانی ونفعنی" اودې سره متصل روستو راتلونکی روایت کښې دا الفاظ دی "وقد نفعنی وسقانی من بئر ابی عنیه" یعنی دې ماشوم ماله د ابو عنیه دکوهری نه اوبه راوړې اومې خکله ددې بیان نه په واضحه توگه دا معلومیری چه هغه بچی بالغ وو یا مراهق وو اود داسې بچی په اختیار کښې خود چا هم اختلاف نشته دې خکه چه بالغ خود مختیار دې

② دلته د یوې مجبورنې د وجې نه بچی ته په مور پلار کښې د یو د اختیارولو اختیار ورکړې شوې وو اود هغې وجه دا وه چه د دغه هلك پلار کافر وو اونوی کریم غوښتل چه دا هلك دې د مور په پالنه کښې لارشی که چرې نبی کریم د مسلمان مور حق کښې د شروع نه فیصله کوله نو خلقو به اعتراض کولو چه د مسلمان طرفدارۍ نې اوکړه په دې وجه نبی کریم ماشوم ته اختیار ورکړو او ابوداؤد شریف کښې دی چه هلك د اختیار ملاویدونه

بس پلار طرف ته روان شو نونسی کریم دعا او کره "اللهم اهده" ای الله دده لای خودسه او کره
چنانچه هلك مور اختیاره کره نود نبی کریم دعا د خصوصیت پیغمبری وه په دې باندې د
بل چا قیاس نه شی کولې

خلاصه ۱- بهر حال عام ضابطه هم هغه ده چه مالکیه او احناف خپله کړې ده باندې په
جزئیات کښې به تاویل کولې کیږي

[۲۲۸۰] بهې ته په والدینو کښې هر یو سره د پاتې اختیار

۲۲۸۰- [۵] ( ) [وَعَنْهُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
قَالَتْ: إِنَّ زَوْجِي يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بَيْنِي وَقَدْ سَقَانِي وَتَفَعَّنِي»] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «هَذَا
أَبُوكَ وَهَذَا أُمُّكَ، فَخُذْ بِيَدَيْهِمَا شِئْتَ. فَأَخَذَ يَدَ أَبِيهَا فَانْطَلَقَتْ بِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي [بېې يوه ښځه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې
حاضره شوه. [۲] عرض يې وکړې چې زما خاوند غواړي چې زما خوی زما نه یوزي.
حاشکه هغه په ما باندې اوبه څکي او نفع راته رسوي یعنې هغه اوس د دې عمر شوی
دی. چې زه د هغه د خدمت نه فائده پورته کوم. [۳] نبی کریم صلى الله عليه وسلم هغه هلك ته وفرمایل
چې دا ستا پلار دی او دا ستا مور ده. په دوی کښې چې ته کوم یو خوښوي د هغه لاس
ونیسه. نو هلك د مور لاس ونیولواو هغې د خان سره بوتلو. (ابوداؤد، نسبی، دارمی.
حل التقات - ① سقانی: په ما باندې اوبه څکی

تسهيلات:

نوله: فَخُذْ بِيَدَيْهِمَا شِئْتَ:

د مذکور حديث مفهوم ۱- ددې حديث پاك نه معلومېږي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم کوم ماشوم
نه اختيار ورکړو هغه د شعور عمر ته رسيدلې وو او د مور د خدمت قابل وو

الفصل الثالث

[۲۲۸۱] د مطلقي ښځې په حق کښې د ابوهريره کړدار

۲۲۸۱- [۶] ( ) [عَنْ جَلَالِ بْنِ أَسَاةَ، عَنْ أَبِي مَيْمُونَةَ سَلَمَانَ مَوْلَى لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ، قَالَ: «بَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ
مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ جَاءَتْهُ امْرَأَةٌ فَارْتَبَعَتْ، مَعَهَا ابْنٌ لَهَا، وَقَدْ طَلَّقَهَا زَوْجُهَا»] فَأَذْعَنَاهُ [۲] فَرَطَلَتْ لَهُ تَقُولُ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ
زَوْجِي يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بَيْنِي.

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم . باب وقت فطر الصائم (رقم - ۲۴۵۱) والسناني في كتاب الهبة باب ذكر الإحتلاف
لغير عبد الله بن عباس فيه (رقم - ۳۶۹۶) وابن ماجه في كتاب الأحكام / اب تغبير الصبي بين أبويه (رقم - ۲۴۵۱)
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الطلاق / من أحق بالولد (رقم - ۲۲۷۷)

توجه: ۱ حضرت هلال ابن اسامه ؓ د حضرت ابی میمونہ ؓ نه چې د هغه نوم سليمان وو، او په اهل مدینه کښې د چا آزاد کړی غلام وو، نقل کوي ۲ چې هغه اوویل یوه ورځ، زه د ابوهریره ؓ سره ناست ووم، هغه ته د فارس یوه ښځه راغله، چې د هغې سره د هغې هلک هم وو، او د هغې خاوند هغې ته طلاق ورکړي وو، ۳ او د ښځې او خاوند په منځ کښې د هغه هلک په باره کښې تنازع وه، ۴ هغې ښځې د ابوهریره ؓ سره په فارسي ژبه کښې خبرې کولو سره ورته اوویل چې ای ابوهریره! ۵ زما خاوند زما ځوی زما نه آخستل غواړي،

۱ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: اسْتَبْهَأَ عَلَيْهِ. رَضَنَ هَذَا بِذَلِكَ. ۲ لَمَّا زَوَّجَهَا، وَقَالَ: مَنْ يُحَاقِقُنِي فِي أَيْتِي؟ ۳ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: الْبَحْرِيُّ لَا أَقُولُ هَذَا إِلَّا أَيْ كُنْتُ قَاعِدًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۴ فَاتَتْهُ امْرَأَةٌ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ زَوْجِي يُرِيدُ أَنْ يَذْهَبَ بِأَيْتِي، وَقَدْ نَفَعَنِي وَسَقَانِي مِنْ بِلْأَيِّ عَيْتَةٍ -

توجه: ۱ ابوهریره ؓ ورته اوویل چې تاسو دواړه په دې خبره قرعه واچوی (د چا په نوم چې قرعه راوړي، هغه دې هلک واخلې حضرت ابوهریره ؓ هم د هغې ښځې دا مفهوم په فارسي ژبه کښې ادا کړي، ۲ بیا د هغه ښځې خاوند راغلی چې زما د ځوی په باره کښې زما سره څوک تنازع کوي، ۳ ابوهریره ؓ اوویل یا الله! ۴ زه دا خبره د خپل طرف نه نه وایم، بلکې حقیقت دا دی چې زه (یوه ورځ) د حضور ؓ په خدمت کښې ناست ووم، ۵ نو یوه ښځه راغله، هغې عرض اوکړو چې یا رسول الله! زما خاوند زما نه زما د ځوی بوتلل غواړي، او هغه ماته فائده رسوي، او د ابوعتبه د کوهي (څاه) نه په ما اوبه څکي.

۱ وَعِنْدَ النَّسَائِي: مِنْ عَذَابِ الْمَاءِ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "اسْتَبْهَأَ عَلَيْهِ." ۲ فَقَالَ زَوْجُهَا مَنْ يُحَاقِقُنِي فِي وَلَدِي؟ ۳ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "هَذَا أَمْرُكَ وَهَذَا أَمْرُكَ، فَقَدْ بَيَّنَّا أَيْمَانًا شَيْئًا." ۴ فَخَذَ بِيَدِي أَيْتَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ وَدَوَاؤُ الدَّاءِ مِنْ عَنِ هَلَالِ بْنِ أَسَامَةَ.

توجه: ۱ او په نسایي کښې دا الفاظ دی چې هغه (د ښار نه بهر په کافي فاصله، خوږې اوبه راوړلو سره په ما څکي) د دې آوریډو سره، رسول الله ﷺ وفرمایل چې تاسو دواړه په ده قرعه واچوی. ۲ خاوند اوویل چې زما د ځوی په باره کښې زما سره څوک تنازع کوي، ۳ بیا رسول الله ﷺ هغه هلک ته وفرمایل چې دا ستا پلار دی او دا ستا مورده، په دې دواړو کښې چې دې کوم یو خوښ وي، د هغه لاس ونیسه، ۴ نو هغه هلک د مور لاس ونیولی او هغې د ځان سره بوتلو، ابوداود، نسایي، دارمي

هل لغات: ۱ مؤنل: آزاد کړې شوې غلام. ۲ لَوَطَلْتُ: دغه ښځې په فارسي ژبه کښې یا عجمي ژبه کښې خبرې اوکړې ۳ اسْتَبْهَأَ: قرعه، بچه واچوی دواړه، ۴ مَنْ يُحَاقِقُنِي: څوک دی چه جهگړه کوی ماسره، ۵ مِنْ بِلْأَيِّ عَيْتَةٍ: د ابوعتبه د کوهي نه، ۶ مِنْ عَذَابِ الْمَاءِ: د خوږو اوبو نه،

سبب الفرج

بوله اثر الفارسیه

ه فارسیه نسبت هوه مطلوبه ۱- دانیخه د فارس اوسیدونکې وه اوهم دغه وامنح ده
 ② د فارسیه نه مراد عجمیه ده یعنی یو عجمی بنځه وه عربویه په عام توگه باندې
 عثمان فارس او فارسی په نوم سره یادول

بوله رَظَنَ هَذَا بِذَلِكَ یعنی حضرت ابوهریره ؓ هم دغه بنځې سره په فارسی یا عجمی
 ژبه کښې خبرې اترې او کړې دکومې بیان چه راوی په عربی ژبه کښې اوکړو
 بوله فَرَطْتُ

دلفظ فَرَطْتُ تحقیق ۱- ذرا فتحه او کسره دواړو سره دې په حقیقت کښې دا هغه کلام نه
 ونیلی شی چه د چا په پوهه کښې رانه شی بیا ددې اطلاق په عجمی ژبه باندې کیدلو ځکه
 چه عرب به د عربی لغت نه علاوه په یولغت نه پوهیدل نو هغوی د عربی کلام نه علاوه
 هر کلام ته عجمی او ونیل یعنی د پوهیدونه بالاتر د گونگیانو ژبه حضرت ابوهریره ؓ که
 په فارسی ژبه کښې جواب ورکړې دې او په مینځ کښې څوک ترجمان نه وو نو ددې نه
 معلومه شوه چه د عجمو په علاکو کښې جهاد کولو سره صحابه کرامو فارسی ژبه څه نه څه
 زده کړې وه دلته د ابوهریره ؓ په وړاندې چه د کوم ماشوم تنزعه وړاندې کړې شوې وه
 دغه شان قضیه د رسول الله ﷺ مخې ته هم راغلې وه نو حضرت ابوهریره ؓ دهغې تذکره اوکړه
 اشکال ۱- البته دا وهم کیږی چه نسی کریم غلام ته تخیر هم ورکړې وو او قرعه سره نسی
 فیصله هم فرمانیلې وه حضرت ابوهریره ؓ صرف قرعه ولې اختیار کړه او تخیر نسی ولې
 پریخودو؟

دا اشکال جوپ ۱- حضرت ابوهریره ؓ هم د نسی کریم په شان تخیر او قرعه دواړو سره
 فیصله فرمانیلې وه لکه چه زیلعی د ابن حبان نه روایت نقل کړې دې په هغې کښې دا
 الفاظ دی «ان ابا هريره خير غلامين ابه وامه، مگر راوی د اختصار نه کال اخستلو سره د قرعه
 اندازنی ذکر اوکړو او تخیر نسی پریخودو

ه قرعه اندازنی دوه حیثیتونه ۱- د قرعه اندازنی دوه حیثیتونه دی د قرعه اندازنی یا
 خسنی ویستلو شرعی حیثیت څه دې؟ ځکه چه ددې حدیث نه د قرعه اندازنی واضح
 ثبوت ملاوړی نو ددې تحقیق دا دی

① قرعه اندازنی د زړه د تطبیب دپاره وی چې د هریوحصه مقرروی مگر د راجح او مرجوح
 دپاره قرعه اندازنی وی

② چه په قرعه اندازی سره د نوی حق اثبات اوشی یوته حق ملاوشی اویل محروم شی

د قرعه اندازی په حیثیت کښې مذهب:-

① امام شافعی رحمته الله علیه او اسحاق بن راهویه رحمته الله علیه دا خیال دي چې په مطلق قرعه اندازی سره حق ثابتېدې شی

② ائمه احناف فرماني چې په مذکوره دواړه قسمه قرعه اندازی کښې اول قسم جائز ده ددې نه انکار په احنافو کښې چاهم نه دي کړي او مذکوره دویم قسم قرعه اندازی د اسلام په شروع کښې وه کوم وخت چه د جوارني د حرمت حکم نه وور اغلې خوچه کله په قمار او جوارني باندې پابندی اولگیدله نو د قرعه اندازني دا قسم هم منسوخ شو خلاصه دا چه که چرې قرعه اندازی احد المتساويين کښې د ترجیح دپاره او د زړه د تسلی دپاره وی نو دا جائز ده او که چرې د شروع نوی حق دپاره وی نو ناجائز ده او منسوخ ده طحاوی ددې د منسوخ کیدو ذکر کړې دي

د اول فریق دلیل:- زیر نظر حدیث د دوی مستدل دي

د دلیل جواب:- بقی په زیر نظر حدیث کښې اصل صورت د صلح جوړ شوي دي نو حضور اکرم صلی الله علیه و آله د جگړې د ختمولو دپاره د صلح په توگه د قرعه اندازني حکم فرمایلي وو په توگه د شرعی حجت ئی په قرعه اندازني سره فیصله نه وه کړې

[۱۴] كِتَابُ الْعُقُ

د غلام د آزادولو بیان

خلاصة الباب:

فيه ستة أحاديث مشتملة على ثلث مسائل:

① أجر الإعاق: ۱، ۳، ۴، ۵.

② التنوع في الإعاق: ۲، ۳.

③ فضيلة الشفاعة في الإعاق: ۶.

د عتق لغوی معانی: د عتق دیرې معانی دي

① عتق په معنی د قدیم په دي اعتبار سره بیت الله د قدیم کور نوم سره یادولي کیږي د الله تعالی ارشاد دي (وَيُتَّقُوا إِلَى اللَّهِ عَتَقَ) الحج ۱۲۹ (لَمَّا قِيلَ لِيُتَّقُوا إِلَى اللَّهِ عَتَقَ) الحج ۳۳.

② عتق په معنی د قوت هم په دي اعتبار بیت الله ته عتيق ونيلي شی ځکه چه بیت الله په هره زمانه کښې د هر سړي د لاس قوت او ملکیت د خپل خان نه دفع کوي.

③ عتق د مملوکیت نه د وتلو په معنی کښې راځي دلته په کتاب کښې هم دغه معنی مراد ده یعنی د غلامني او مملوکیت او کمزورني نه وتلو سره د قوت آزادني او حریت طرف ته راتلل دا د عتق لغوی معانی دي

عق به معنی د حسن اوجمال او شرافت اوازادنی په دې اعتبار سره صدیق اکبر عليه السلام ته لعنېق ونيولې شی چه هغه بناسته هم وو شریف اوسردار هم وو او د اور نه آزاد هم وو

ه هتق اصطلاحی معنی او په شرعی اصطلاح کښې د عتق تعریف داسې دې قوت حکمة بصیر سره عليه السلام د اهلانشر ذوقه والنوابة والفضاء یعنی عتق د هغه حکمی او معنوی قوت او طاقت نوم دې د کوم په ذریعه چه سړې د قضاء گواهنی او نصرف کولو اهل کیږی

په اسلام کښې ه غلامی یو معقول هلیل اسلام د یوکافر سړی د غلام جوړولو چه کوم جزوت ورکړې دې نو د دې یو معقول وجه داده چه څنگه چه یوکافر د خپل خالق مالک و دخپل رازق باغی جوړیږی نوالله تعالی حکم ورکوی تر کومې چه زما دا بنده زما بندگی و علامی نه اختیاره وی نو دې به زما د غلامانو غلام وی اوس دا سړی د انسانانو د ډلې به خارج شواو د ځناورو په زمره کښې داخل شوې دې **(أُولَئِكَ كَانُوا لِيَئَلٍ مُّضًى ۝)** (اعراف ۱۷۹). اوس به ده سره د ځناورو سلوک کولې شی لهذا د ده څرخول اختل په خدمت کښې ساتل ټول هر څه جائز شو دامضمون داسې هم گنلې شنی چه کله داکفران د خپل رب د اطاعت او حکم منلونه منحرف شونو ددوی حیثیت د مالک او حاکم ډپاره د باغی فوج په شان شو اوس د حکومت وفادار فوج یعنی مسلمانانوته حکم دې چه دا باغیان ښکته کړی تر هغه وخته پورې چه دا باغیان یا واپس راوگرځی د وفادارنی اعلان وکړی یا قتل شی او یا په قید کښې راگیرشی بین الاقوامی قوانین اوقاعدې په دې ضابطه باندې گوته نه شی او چتولې بلکه ددې قاعدې تائید د ټولې دنیا باشعوره انسانان کوی بیه دافسوس مقام وی که یو بدباطن ملحد زندیق په اسلام باندې په دې وجه اعتراض کوی چه اسلام د بعضې سرکشو په قابو کښې راوستلو ډپاره د غلامنی سزا تجویز کوی

په اسلام کښې د غلامانو سره د خیر خواهی حکم او اهمیت بیا چه کله د دغه باقی فوج زور ختم شی او بعضې کسان قیدکیدوسره غلامان جوړشی نو اسلام د هغوی ډیر زیات خیال ساتی او خیر خواهی نی کوی او په ډیر تاکید سره د دغه خیر خواهی حکم ورکوی د هغوی آزادی او خلاصول ډیر لوئی ثواب گنری

په عهد نبوی او دور صحابه کښې د غلامانو د آزادولو عملی نمونه:

① هم دغه وجه ده چه نبی کریم دخپل عمر مبارک برابر په هر کال یو غلام آزاد کړې دې رسول الله ﷺ مبارک پخپله ۶۲ غلامان آزاد کړی دی

① حضرت ابن عباس رضی الله عنه ۷۰ غلامان آزاد کړی

② صدیق اکبر او عثمان غنی رضی الله عنهما بې شمیره غلامان آزاد کړی دی

- ⑦ حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ۶۷ غلامان آزاد کړی،
 ⑧ حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ دیرش زره غلامان آزاد کړی
 ⑨ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما زر غلامان آزاد کړی
د غلامانو د آزادولو حکمتونه: غرض داچه د غلام جوړولو په دې قانون کښې دیرزیات حکمتونه او دیرې فائدې دی
 ① باغی مخلوق په ادب شی او تابعدار شی ② غلامانو آزادونکوته چه کوم عظیم ثواب ملاوېږي هغه هم تاسو په احادیثو کښې لوستلی دی
 ③ غلامان چې آزاد شی نو هغوی ته د مسلمان کیدو موقع ملاوېږي په زرگونونه په لکهونو غلامان مسلمانان کیدوسره په دنیا و آخرت کښې کامیاب کیدوسره جنت ته لاړل آخر حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ او ابن سیرین رحمۃ اللہ علیہ په شان جبال العلم او د دین اسلام نوموړی حضرات هم د دغه غلامنی د پل نه تیریدوسره د اُمت مسلمة امامان جوړشوی دی
د غلام د آزادولو شرطونه: ① د غلام آزادولو دپاره شرط دا دی چه آزادونکې آقا بالغ وی نابالغ ماشوم دې نه وی
 ② عقلمند دې وی لیونی دې نه وی چه کوم غلام آزاده وی د هغه مالک دې وی او خود مختار دې وی
د غلام د آزادولو مختلف حکمتونه:

- ① بعضې کښې مباح لکه د چا د ایصال ثواب دپاره چه غلام آزادولې شی
 ② بعضې صورتونو کښې د غلام آزادول گناه ده کوم وخت چه د آزادولونه پس د هغه د بد معاشی او فساد خطره وی یا د مرتد کیدو خطره وی
 ③ بعضې صورتونو کښې غلام آزادول صرف د ثواب او عبادت عمل وی لکه یو غلام صرف د الله تعالی د رضا دپاره آزادول
 ④ په بعضې صورتونو کښې غلام آزادول واجب وی لکه چه په کفار ه کښې وی

الفصل الأول

[۲۲۸۲] د غلام د آزادولو ثواب

۳۳۴- [۱] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -: [۲] «مَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مُسْلِمَةً [۳] أَغْتَقَ اللَّهُ بِكُلِّ عَضْوَةٍ مِنْهُ عَضْوَامِنَهُ مِنَ النَّارِ [۴] حَتَّى فَرَجَهُ بِفَرَجِهِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .

(۱) حرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۵۷۱۵، ومسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۲۳ / ۱۵۰۹، والترمذی فی کتاب انذور والأیمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی ثواب من أعتق رقبة (رقم- ۱۵۴۱) واحمد فی المسند- ۴۴۷، ۲۰

ترجمه: [۱] حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې يو مسلمان (برده) له د غلامي نه نجات ورکړي، [۳] نو الله ﷻ به د هغه هر عضو اندام، له د هغه برده د هر عضو په بدله کې د دوزخ د اور نه نجات (خلاصون) ورکړي، [۴] ددي پورې چې د هغه شرمگاه له به د هغه برده د شرمگاه په بدله کې نجات ورکړي، (بخاري مسلم) هل اللغات ① أُنْتُقَ: آزاد کړی، ② رَقَبَةً: خټ، مراد ترې غلام دې، ③ عُضْوٌ: اندام.

تسهيلات: قوله: رَقَبَةً مُّسْلِمَةً:

د معلق غلام په آزادولو کښې ثواب، دلته د مسلمان د ست قیدڅه احترازی قیدنه دي بلکه صرف په افضل او ثواب کښې زیاتوالی طرف ته اشاره ده گنی د غیر مسلم په آزادولو کښې هم دیر ثواب دي

قوله: بِكُلِّ عُضْوٍ:

د اندامونو په مقابل کښې اندامونه آزادیدل: د بکل عضو ذکر کولونه پس د فرج او شرمگاه ذکر په خاص توگه یا خوددې دپاره اوکړې شو چه په کلام کښې ښه ترغیب او سختوالي پیدا شی یا ددې اندام ذکر څکه اوکړې شوچه دي نه د زنا په شان لویه گناه کیږی نواشاره اوکړې شوه چه د غلام آزادولو سره دومره لوئی جرم هم معاف کیږی نو د وړو گناهونو نه به څه وائي د اعضاء ددې تذکره په رنر اکښې علماؤ لیکلی دی آزادونکی له پکار دی چه هغه دجبل جنس مثل آزادکړی یعنی که سړې دي نو هغه دي سړې غلام آزادکړی او که چرې ښځه ده نو هغه دي ښځه غلام آزاده کړی ددې دپاره چه د اعضاء ښه تقابل اوشی بل مقصود الذکر اوخصی غلام دي نه وی نو د هغې آزادول اولی او افضل دی [۲۳۸۲] د ټولو څخه افضل عمل

۳۳- [۲] [۱] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -: «أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟» قَالَ: (إِيمَانٌ بِاللَّهِ، وَجِهَادٌ فِي سَبِيلِهِ) [۲] قَالَ: قُلْتُ: فَأَيُّ الرِّقَابِ أَفْضَلُ؟ [۳] قَالَ: (أَغْلَاهَا ثُمَّ أَنْفَسَهَا عِنْدَ أَهْلِهَا).

ترجمه: [۱] او حضرت ابوذر رضی اللہ عنہ وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه پوښتنه وکړه [۲] چې کوم عمل ښه دی؟ [۳] نو وي فرمايل په الله ﷻ ایمان راوړل او د هغه په لار کې جهاد کول، [۴] او ابوذر رضی اللہ عنہ وایي چې بیا ما عرض اوکړو کوم برده آزادول ښه دی؟ [۵] حضور ﷺ وفرمايل چې کوم گران قیمته وي او خپل مالک ته دیر خوږ وي هل اللغات ① الرقاب: جمع د رقبه خټ، مراد ترې غلام دي، ② أَغْلَاهَا: گران، قیمتی، ③ وَأَنْفَسَهَا: دیر ښه، عمده.

قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: (تُعِين صَانِعًا أَوْ تُضَعِّفُ لِأَعْرَقَ). قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَفْعَلْ؟ قَالَ: (تَدْرُمُ النَّاسَ مِنَ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ تُصَدَّقُ بِهَا عَلَى نَفْسِكَ). «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

ترجمه: ۱۴ عرض او کرو چي که زه داسې ونه کرل شم (يعني د سستي د مخه نه بلکه د عجز او عدم استطاعت د مخه نه غلام آزاد نه کړی شم) ۱۵ نو حضور ﷺ وفرمايل بيا د کار کونکي مدد کوه. ۱۶ ب کوم سړی چي د څه خيز په جوړولو نه پوهيږي، هغه ته هغه خيز وښايه. ۱۷ ما عرض او کرو که دا هم ونه کړي شم (نوييا غه وکړم؟) ۱۸ حضور ﷺ وفرمايل چي د خلقو ته د بدې رسولو نه بهرېز وکړه، ياد لره چي د هغه په ذريعه ته خپل نفس سره نيکي کوي. بخاري مسلم.

هل لطفات ① تعين: مدد کوه، ② صانعا: جوړونکې، کار کونکې، ③ أخرق: ناپوهه، چه په يو خيز جوړولو نه پوهيږي، ④ نذغ الناس: پرېږده خلق، (نقصان ورته مه رسوه).

تسهيلات:

قوله - وَجِبَ دَفْنِي بَيْلِهِ

د جهاد او صلاة په افضليت کښي مذهب:

دايمان په افضل کيدو کښي خود چا څه کلام نشته دي ځکه چه دايمان نه بغیر د يو عمل هيڅ غټ نشته دي ليکن علماؤ په دې کښي کلام کړې دي چه دايمان نه پس د ټولو نه افضل عمل آي جهاد دي که مونږ دې صاحب فتح القدير په دې باندې کلام کړې دي بهرچې.

① د علم و بيله طبقه دې طرف ته تلې ده چه دايمان نه پس د ټولو نه افضل عمل جهاد دي.

② د علم و بيلويه طبقه دې طرف ته تلې ده چه دايمان نه پس افضل عمل مونږ دي.

د اول طريق دلائل: ① زير بحث حديث د دوی مستدل دي

② د کتب الحج د شروع په احاديثو کښي د حضرت ابوهريره رضى الله عنه يو حديث کښي داالفاظ موجود دي قال سئل رسول الله ﷺ اي العمل افضل قال ايمان بالله ورسوله قبل ثم ماذا قال الجهاد في سبيل الله. مشکوة صفحه ۲۲۱.

دي نه معلومېږي چه دايمان نه پس جهاد په ټولو اعمالو کښي افضل عمل دي

③ د بخاري شريف يوروايت دي «جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال دلّني على عمل بعد الجهاد قال لا اجد» بخاري، يعني يارسول الله ماته په اسلام کښي داسې عمل اوښايه چه د جهاد برابر وي او د جهاد په شان وي نبی کریم او فرمانيل زه د جهاد په شان برابر عمل نه وښم دي روايت نه هم دغه خلقو دايمان نه پس جهاد په افضل عبادت دي

ه هوم فریق دلائل: ① کتاب الصلوة کنبی د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ یورایت کنبی راغلی دی چه د ایمان نه پس افضل عمل "الصلوة لوقتہا" دې (مشکوٰۃ صفحہ ۵۸)، هلته په دې حدیث باندې په حاشیہ کنبی صاحب لمعات پوره تفصیل کړې دې

په روایاتو کنبی تطبیق: دلته د مونځ او جهاد متعلق تطبیق په صورت کنبی علماؤ دا خودلی دی چه علی الاطلاق او عمومی فضیلت هم مونځ ته حاصل دې اگرچه د جهاد فضیلت هم موجود دې دې نه بهتر تطبیق دادې چه جهادچه کله د فرض کفایه په درجه کنبی وی نومونځ دې نه افضل دې ځکه چه مونځ په هر حالت کنبی فرض عین دې لیکن که جهاد فرض عین شی نوبیا جهاد د مونځ نه افضل کیږی (الشعة المعات)

ه حدیث د بعضی جملو وضاحت: ② **تُؤَيِّنُ صَانِعًا**: صانع صنعت د تجارت پیشه او کاریگری ته وانی یعنی چه د کوم پیشه ور او کاریگر اوصاحب تجارت سړی کاروبار نه چلیږی یا د هغې خرچه د ده د بال بیج دپاره کافی نه وی یا هغه سړی کاریگر خودې مگر د کار جوړولونه عاجز دې نود داسې سړی امداد کوه که هغه په کوم صورت کنبی هم وی دې دپره چه د هغه کاروبار روان شی.

③ **أَوْتَمَنَ لِأَخْرَقَ**: اخرق اناری او ناتجربه کار اود کاروبار کولونه جاهل سړی ته ونیلی شی مطلب دادې چه یوماهر اوصاحب فن سړی دې هغه له پکاری دی چه کاروبار صنعت وحرقت اومهارت نه ناواقف سړی سره په خپل فن کنبی امداد اوکړی د دواړو جملو مطلب د یومسلمان روز سره د امداد کولو ترغیب دې.

الفصل الثاني

[۲۲۸۴] د غلام آزادول د دخول جنت سبب

۳۰۰- [۳] (۱) **عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَالَ: عَلَيَّ عَمَلًا يَدْخِلُنِي الْجَنَّةَ. قَالَ: "لَبَنٌ كُنْتُ أَقْعَرْتُ الْغَنَمَةَ لَقَدْ أَعْرَضْتُ أَسْأَلُهُ، أَغْنَى السَّيِّئَةَ وَكُنْتُ الرَّقَبَةَ. قَالَ: أَوْلَيْتَا وَاجِدًا؟»**

ترجمه: ① حضرت براء ابن عازب رضی اللہ عنہ وایی چې (یوه ورځ) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې یو باندې چې، کلیوال، راغلی. ② او عرض یې وکړې چې ماته داسې یو عمل وښه چې د هغه په ذریعہ زه (په ابتدایي مرحله کې نجات حاصلونکو خلکو سره، په جنت کې داخل شم. ③ حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل اگر چې تا په سوال کولو کې ډیر د اختصار نه کار آخستلې دی. لیکن اهم سوال دی کړې دی ④ بیا حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته دا عمل وښودلی چې، ته یواښان

آزاد کره او برده ته نجات ورکړه، [۵] باندې چې (کلیوال) عرض وکړو چې آیا دا دواړي خبري
يعني انسان آزادول او غلام ته نجات ورکول، یو نه دي؟

هل اللغات ① أُنْفَرَتْ: د اختصار نه دې کار دې واخسته، ② النُّطَّة: په خطبه کېږي، ③ أَعْرَضَتْ: پېش
دې کره، ④ انْأَلَتْ: مسنله، سوال، ⑤ النَّمَّة: نسمة روح ته وانی او په نفس باندې هم ددې اطلاق
کېږي، ⑥ وَفَّكَ: آزاد کره، فاء باندې ضمه ده او کاف باندې تشدید مفتوح او مکسور دواړه شان
لوستلې شي

قَالَ: "لَا: عِنْتُ النَّمَّةِ أَنْ تَقْرَدَ بِعِتْقَا. ⑦ وَفَّكَ الرَّقَبَةَ أَنْ تُعَيِّنَ فِي عَمِّيَا، ⑧ وَالْيَمَّةَ الْوُكُوفَ ⑨ وَالْفَرْءَ
عَلَى ذِي الرِّجَمِ الْعَالِمِ ⑩ فَإِنْ لَمْ تُطِيقْ ذَلِكَ فَاطْلِعِ الْجَائِمَ، ⑪ وَأَسْقِ الظَّمَّانَ، ⑫ وَأَمْرًا بِالْمَعْرُوفِ، ⑬ وَأَنَّهُ عَنِ
الْمُنْكَرِ ⑭ فَإِنْ لَمْ تُطِيقْ ذَلِكَ فَكُفَّ لِسَانَكَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي (شُعَبِ الرِّمَّانِ).

ترجمه: ① حضور ﷺ ورته وفرمايل چې نا، ② انسان آزادول خو دا دي چې ته دهغه په
آزادولو کې تنها او مستقل يې، ③ او برده ته نجات ورکول دا دی چې ته د هغه د قيمت په
ورکولو کې د هغه مدد وکړي ④ او په جنت کې د داخلیدو دا هم عمل دي چې ته یو
محتاج ته د پیسو والاچلی (بزه، اوبښه) ورکړي، ⑤ او د هغه ظالم رسته دار سره مهرباني او
احسان وکړي کوم چې په تاظم کوي، ⑥ که ستا نه دا نشي کیدی، نو په وېرې څه وخوړه،
⑦ او په ترې اوبه وڅکه، ⑧ او (خلغو ته) د نیکی تلقین او تبلیغ کوه، ⑨ او د بدی نه خلقو ته
د ځان ساتلو تلقین کوه، ⑩ او که ته دا هم نشي کولی، نو بیا د کم نه کم دومره خو کوه چې
د ښي خبري نه علاوه خپله ژبه بنده ساته، (بیهقي)

هل اللغات ① الْيَمَّة: پښو والاخاروي، ② الْوُكُوف: زیات یی ورکونکې څاروي ③ الْفَرْء: مهرباني،
نرمی، ④ ذِي الرِّجَم: رسته دار، ⑤ الْجَائِم: وېرې، (چه دودۍ ته محتاجه وی، ⑥ الظَّمَّان: تېرې، چه
اوبو ته محتاجه وی، ⑦ كُفَّ: بنده ساته

تسهيلات:

قوله: أَغْنَى النَّمَّةَ وَفَّكَ الرَّقَبَةَ:

د اَعْتَق اولک قریب المعنی کیدل: دا دواړه لفظونه د معنی په اعتبار سره نیزدې نیزدې
بلکه یوو په دې وجه سوال کونکې پوښتنه اوکره چه دا دواړه خویودی ښی کریم فرق ور
اوخودلو چه عتق هغه وی چه مثلاً تا ځان له څوک آزاد کړو په دغه آزادولو کېږي ته مستقل شی.
او، فک، هغه وی لکه چه د یو غلام په آزادولو کېږي تاچا سره د پیسو امداد اوکړو ددې
معمولی فرق نه دا خبره واضح شوه چه د شارع کلام بالکل سرسری نه دی کنترول پکار څکه
چه شارع ﷺ هم باریک اشارو کېږي کله مسنله بیانونی او قرآن او حدیث کېږي ددې
نظائر موجوددی دپوهیدلو ضرورت دې لهذا معتق مولی، مدبر، مکاتب، ام ولده اورقین
وغیره الفاظو کېږي فرق کول پکار دی

نوله: وَالْيَمَّةُ:

ه لفظ المنحة تحقيق: د ميم كسره سره د عطيه په معنى كښې وى دلته د منحه نه هغه اوبه غوا يا چيلنى مراد ده چه څوك صاحب خير يو محتاج ته د دې دپاره وركوى تركومې چه په هغې كښې پښى وى نوهغه دې پښى حاصله وى كله چه پښى ختم شى نومالك ته دې واپس كړې شى په عربو كښې د دې ديزيات رواج وو

نوله: الْوَكُوفُ:

ه كوف نه هره: واؤ مفتوح او دې نه پس په كاف پښى دې داد منحه صفت دې كشير اللبن خاور مراد دې د كوم پښى چه داسې يوشان څخېرې لكه چه د چت نه اوبه څخېرې بړيوخى (وكف) چت چاؤ دې كيدو ته وانى

[٣٢٨٥] د جمات په جوړولو په جنت كښې د كور جوړيدل

٣٢٨٥- [٣] (١) وَوَعَنَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: (٢) «مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلدَّكْرِ اللَّهُ فِيهِ (٣) بَنَى لَهُ نَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ، (٤) وَمَنْ أَعْتَقَ نَفْسًا مُسْلِمَةً كَانَتْ قِدْرَتُهُ مِنْ جَهَنَّمَ، (٥) وَمَنْ شَابَ شَيْئَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (٦). رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ.

توجه: ١) و حضرت عمرو ابن عبسه رضي الله عنه راوي دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ٢) كوم سړى چې يو كوښنى يا لوى مسجد (د نام ونمود د پاره نه بلكه) په دې نيت جوړ كړي، چې په هغه كې د الله تعالى ذكر كيږي، ٣) نو د هغه د پاره به په جنت كښې يو لوى مكان جوړول كيږي. ٤) او كوم سړى چې يو مسلمان برده آزاد كړي، نو هغه برده به د هغه سړي د پاره د دوزخ د اور نه د نجات سبب وي، ٥) او كوم سړى چې د الله تعالى په لار كې يعنې په جهاد كې يا په حج كې يا په طلب علم كې يا په اسلام كې څنگه چې په يوروايت كې فرمايل شويدي، سپين بېرى شي، نو د هغه بوداتوب به د قيامت په ورځ به د هغه د پاره رڼا وي او د هغه په سبب به د هغې ورځې د تيارو نه نجات تر لاسه كړي، ٦) دا روايت صاحب مصابيح په خپل اسناد سره، په شرح السنه كې نقل كړي دى

هل اللغات: ١) فِدْرَتُهُ: د هغه بدله، ٢) شَابَ شَيْئَةً: ځوانى زړه كړى (سپين بېرى شى).

تسهيلات:

نوله: مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلدَّكْرِ اللَّهُ فِيهِ

جمات په جوړولو باندي په جنت كښې كور جوړيدل: يعنى داسې ځانې كښې مسجد جوړ كړى چې هلته د الله تعالى عبادت كيږي كه هغه وقف مسجد وړوكې وى يا لوى، ځانله نې جوړ كړى يا نور خلق خان سره يو ځانې كړى او جوړنې كړى په دې شرط چې نيت كښې

اخلاص وی نو انشاء الله ددی ثواب به ضرور ملاویری اودا د عبادتونو تولو انواع لره شامل دي

الفصل الثالث

[۳۲۸۶] دعاله دپاره دروايت بالمعنى جواز

۳۲۸۶- (۵) [۱] عَنِ الْغُرَيْفِ بْنِ الدَّبَلِيِّ، قَالَ: [۲] أَتَيْنَا وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَمِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - [۳] فَقُلْنَا: حَدِّثْنَا حَدِيثًا لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ وَلَا نَقْصَانٌ، [۴] فَغَضِبَ وَقَالَ: [۵] إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَقْرَأُ وَمُصْحَفُهُ مُعَلَّقٌ فِي بَيْتِهِ فَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ. [۶] فَأَمَّا رَدُّنَا حَدِيثًا نَعْتَمُّ مِنْ الشَّيْءِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -.

توجهه: حضرت غریف ابن دبلمی رضی اللہ عنہ (تابعی) وایي [۲] چې مونږ د حضرت وائله رضی اللہ عنہ ابن اسقم صحابي په خدمت کې حاضر شو، [۳] او عرض مو وکړي چې مونږ ته څه حديث بين کړه، چې په هغه کې څه کمی بيشي نه وي، [۴] حضرت وائله رضی اللہ عنہ د دي خبري اوریدو سره په قهر شو، او هغه اوويل [۵] چې تاسو خلق «شبه او ورځ» قرآن وایي، او ستاسو قرآن کریم ستاسو په کور کې خړیږي، بیا هم د دي باوجود «د سهو او خطا د مخه» کمی بيشي کیږي. يعني هر کله چې يو سړی د قرآن کریم تلاوت کوي نو د هغه قرآن کریم د هغه په کوز کې. يا د هغه سره موجود وي، او په دي صورت کې که هغه ته څه شبهه وي، نو هغه قرآن کتلی شي. لیکن د دي با وجود په تلاوت کې د غلطی سره څه لفظ پرېږدي، يا څه لفظ زیات کړي، نو معلومه شوه چې ضبط وتکرار او د پوره احتیاط باوجود د روایت په نقل کولو کې د الفاظ کمی بيشي ضرور راځي، [۶] مونږ عرض اوکړو چې زموږ مطلب خو یواځې دا دی چې تاسو د حضور صلی اللہ علیہ وسلم نه کوم حديث اوریدلی وي، مونږ ته هغه اووایي، هل اللغات ① مصحفه: د هغه قرآن کریم ② معلق: رازوړند وی

[۱] فَقَالَ: «أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - فِي صَاحِبٍ لَنَا [۲] أَوْحَبَ يُعْنِي: النَّارَ بِالْقَتْلِ. [۳] فَقَالَ: (أَعْتَقُوا عَنْهُ) [۴] يُعْتَقِ اللَّهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهُ عُضْوًا مِنْ النَّارِ». (رواه أبو داود، والنسائي).

توجهه: ۱- نو حضرت وائله رضی اللہ عنہ دا حديث بيان کړي چې «يوه ورځ» مونږ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې د خپل يو دوست په معامله کې راغلو [۲] چې هغه «خودکشي کولو سره يا بل څوک عمداً» قتلولو سره د خان د پاره د دوزخ اور واجب کړي وو، [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم د واقعي اوریدو سره، وفرمايل چې د هغه سړي د طرف نه غلام آزاد کړي، [۴] الله تعالی به د هغه غلام د هر اندام په بدله کې د قاتل هر اندام ته د دوزخ د اور نه نجات ورکړي، (ابوداود) هل اللغات ⑤ - فی صاحب لنا: د خپل يو دوست په معامله کښې ⑥ أَوْحَب: واجب کړي نې دي.

تسهيلات:

قوله: تَقْضِيْ

روایت بالمعنی ۵ جواز ۵ لیل، حضرت واثله بن اسقع رضی اللہ عنہ مندر چہ دا خلق دُنبی کریم د ژبی مبارکي الفاظ بعینه ہم هغه شان د نقل کولو مطالبه کوی لکه څنگه چہ نبی کریم ارشاد فرمائیلى وی په دې وجه غصه شو لیکن کله چہ دغه حضراتو صحابی پوهه کړو چہ زمونږ مطلب دادې نو د هغه غصه ختمه شوه. «ومصحفه معلق» دغه وخت قرآن کریم په مجلد شکل کښې نه ووبلکه جدا جدا څیزونو باندې لیکلې شوې وو اویانی دغه ټول څیزونه او پانرې په یوه کپړه کښې تړلوسره په دیوال پورې زوړند ساتلو هم دغه پس منظر په دې الفاظو کښې بیان کړې شوې دي. ددې کلام نه معلومه شوه چہ روایت بالمعنی جاتزدې کله چہ مفهوم او مقصود یووی نخبة الفکر وغیره اصول حدیث کتابونو کښې لیکلې دی چہ روایت بالمعنی د عالم نه بغیر بل څوک نه شی کولې

قوله: أَوْجِبَ يَقْضِي: النَّارُ بِالْقَتْلِ

مذکورہ جملې په ویلیو کښې دوه اقوال، یعنی هغه خودکشی کړې وه نوڅکه واجب النار شوې وو یا هغه بل څوک سرې قتل کړې وو د کوم په وجه چہ هغه واجب النار شوې وو

① ملاعلی قاری مرقات کښې لیکي چہ کیدې شی دا مقتول د معاهدین نه وی او په غلطی سره دې قتل کړې شوې وی اودغه سوال کونکو خیال او کړو چہ قتل خطا، هم موجب جهنم دي په دې وجه هغوی دا قسم الفاظ ادا کړل چہ هغه واجب النار وو نویي کریم او فرمائیل غلام آزاد کړه کفارہ کافی ده

② زجاجة المصابيح په حاشیه کښې ددې مصنف لیکلی دی چہ د غلام د آزادولو حکم به روستور کړې شوې وی او د قتل د وجې نه چہ کومه سزا شوې وه کیدې شی هغه دغه خلقو پوره کړې وه

[۲۲۸۷] د غلام د آزادي دپاره په سفارش د صدقې اطلاق

۳۳۸- [۶] (۱) [۷] وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُنْدُبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۸] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ الشَّفَاعَةُ، [۹] بِهَا تُفَكُّ الرِّقَبَةُ." رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي (شُعَبِ الْإِيمَانِ).

توجه: [۷] و حضرت سمره رضی اللہ عنہ ابن جندب وایي [۸] چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل بهترینه صدقه هغه سفارش دی [۹] چې د هغه په نتیجه کې، د برده، غاری ته خلاصون حاصل شي،

«بیہقی»

هل الكلمات ① تُفَكُّ: ته خلاص کړې، آزاد کړې

تفصیلات

بوله شفاعه

ه شفاعت موه مطلوبه: ① ذ سفرش مطلب دادې چه سفرش کولو سره نی غلام آزاد کړو
 ② ب مضب د دې چې یو سړی خپل غلام قتل کول غوښتل ب هغه وهی ب پرې دې که کوی
 یو به دغه تدرعه کسې سفرش کولو سره دغه مظلوم غلام بیچ کول د بهترین صدقه ده

[١] بَابُ إِعْتِقِ الْعَبْدِ الْمُشْتَرَكِ وَشِرَاءِ الْقَرِيبِ وَالْعِتْقِ فِي الْمَرَضِ

د عبد مشترک آزادولو او د ورشته دار د اغستلو او په حالت مرض کښې د غلام د آزادولو بیان

خلاصه الباب:

فيه ثمانية عشر حديثاً مشتملة على ثمان مائة مسائل

- ① حکم عتق العبد المشترك: ١، ٢٠، ١٠.
- ② حکم لإعتاق في المرض: ٣.
- ③ قضية شراء غلام المحرم وحكمه: ٤، ٦.
- ④ حکم خبر و نه نوند: ٥، ٧، ٨.
- ⑤ حکم من العبد: ٩، ١٨.
- ⑥ حکم شرط في الإعتاق: ١١.
- ⑦ حکم مكتوب: ١٢، ١٣، ١٤، ١٥.
- ⑧ حکم لإعتاق عن الميت: ١٦، ١٧.

قال تعالى (فَكَانَ قُرْآنٌ عَشِيرَتُهُمْ غَيْرًا) [النور ٣٣]

د باب خلاصه: د پورتنۍ باب او عنوان لاندې د کومو مسئلو او احکامو متعلق چه احادیث
 زخی هغه مسائل او احکام په درې قسمه دی

① په باب کسې یو عنوان د عبد مشترک مسائلو او احکامو د پاره قلمه کړې شوې دي
 وددې متعلق احادیث ذکر دی

② د باب دویو عنوان د ورشته دار غلام ب وینځې په اغستلو سره د هغوی د آزادیدو
 حکم او مسائلو سره متعلق دي اوڅه احادیث ددې عنوان متعلق دی

③ درې عنوان په مرض الوقت کښې د غلام آزادولو احکام او مسائل دی اوڅه احادیث
 ددې عنوان متعلق دی

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۲۲۸۸] د مشترک غلام د آزادولو په باره کښې یو هدایت

۳۳۸- [۱] (۱) عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -: «مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَائَهُ فِي عَبْدٍ [۲] وَكَانَ لَهُ مَالٌ يَنْتَلِهُ مِمَّنْ الْعَبْدُ، [۳] قَوْمَ الْعَبْدِ عَلَيْهِ قِيمَةُ عَدَلٍ، [۴] فَأَعْطَى شِرْكَائَهُ جِصْمَهُمْ [۵] وَعَتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدُ، [۶] أَلَا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ». (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

توجه: [۱] حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایې [۲] کوم سړی چې د یو مشترک غلام خپله حصه آزاده کړي [۳] نو د هغه د پاره بهتره دا ده که، د هغه سره دومره مال وي چې د هغه غلام د باقی حصو د قیمت په قدر وي، [۴] نو د انصاف سره (یعنې بغیر د کمې او بیشۍ) د هغه غلام (د باقی هغه حصو) قیمت دی ولگول شي، [۵] او د هغه غلام نورو شریکانو ته دي د هغوی د حصو قیمت ورکړي، [۶] نو هغه غلام به د هغه د طرف نه آزاد شي، [۷] او که د هغه سره دومره مال نه وي، نو بیا د هغه غلام کومه حصه چې هغه سړي آزاده کړیده هغه به آزاده شي (او د نورو شریکانو حصي به مملوک وي) بخاری مسلم هل اللغات. ① یشرکاء: چه دده ورسره شراکت وی. ② مِمَّنْ الْعَبْدُ: د غلام قیمت. ③ قَوْمَ: قیمت دي ولگولې شي. ④ قِيمَةُ عَدَلٍ: قیمت د انصاف، بغیر کمی بیشی

تسهيلات: قوله: مَنْ أَعْتَقَ شِرْكَائَهُ فِي عَبْدٍ... إلخ:

د یو خوا اصطلاحی الفاظو تشریح

په دې بحث کښې د یوخوا مشکل الفاظو تشریح ورکول ضروری ده دې دپاره چه نوستونکو ته آسانی وی

① قسَمین: هم ددې معنی ضمان ادا کول تاوان ورکول دی مطلب دا چه کله مالدار ملگری د بل ملگری سره شریک غلام کښې خپله حصه آزاده کړه نو هغه به د خپل ملگری د حصې تاوان ورکول

② استقامه: دا د طلب محنت کسب او گټې طلب کولو په معنی کښې دې مطلب دا چه غلام آزادونکې کوم وخت فقیر اولچار وی نو د هغه بل شریک ملگری دې د غلام نه دخپلې حصې برابر گټه وصول کوی

③ ولاه: کوم سړي چه غلام آزاد کړی د غلام د مرگ نه پس د هغه میراث به آزادونکې ته

(۱) أخرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۲۵۲۲. وسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۱/ ۱۵۰۱. وابوداود فی السنن رقم الحدیث ۳۹۸۰. والترمذی فی کتاب الأحکام عن رسول الله صلی الله علیه وسلم /باب ما جاء فی العبد ینکون بین الرجلین فیعتق أحدهما نصیحه (رقم- ۱۳۴۶) والنسائی فی کتاب البیوع /باب الشركة فی الرقیق (رقم- ۶۶۹۹) وابن ماجه فی کتاب العتق /باب من أعتق شرکاءه فی عید (رقم- ۲۵۲۸)

ملاویری هم د دغه میراث نوم ولاء ده که چرې دوو کسانو غلام آزاد کړو نو ولاء به دواړو ته ملاویری

- ⑤ **معق:** دا د اسم فاعل صیغه ده یعنی آزادونکې، یو غلام آزادونکې ته معق وائی
 ⑥ **حالت یسار:** یسار مالدارنی ته وائی حالت یسار یعنی د مالدارنی په حالت کېنې او حانت اَعسار یعنی د تنگدستنی په حالت کېنې
 ⑦ **اعتق کېنې:** د تجزی مطلب دادې چه جزوی اعتناق او جزوی آزادی معتبر ده
 ⑧ **مجانا:** یعنی مفت آزادول
 ⑨ **تجزی:** دا لفظ دلته اعتناق سره استعمال شوې دې دا د جزء جزء او ټکړې ټکړې کیدو په معنی کېنې دې په
قوله مَنْ أَعْتَقَ يَرْكَأَهُ إِلَى عِبَادِهِ

د اعتناق په تجزی قبولو کېنې مذاهب:

د اصل مسئلې شروع کولو نه وړاندې مناسب ده چې په کوم اصولی اختلاف باندې دا مسئله ب ده دهغې وضاحت اوشی هغه مسئله دا ده چې اعتناق تجزی او تقسیم قبولی که نه ؟

① د جمهورو په نیز اعتناق تجزی قبولی د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز هم اعتناق تجزی قبولی نیته د فقهی او اجتهادی اختلاف د وجې نه په مسئله کېنې فرق راغلو کوم چه پورته بیان کړې شو

② د حنبینو مسلک دادې چه اعتناق قطعاً تجزی نه قبولی هم دغه وجه ده چه د مشترک خلاف هره یوه حصه هم که یو شریک آزاده کړه نو پوره غلام به هم هغه وخت آزاد شی هرکله چې دا معلومه شوه نو اوس اصل مسئلې ته راشئ

د عبد مشترک د آزادولو په حکم کېنې مذاهب:

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما په مذکوره حدیث کېنې دا مسئله بیان کړې شوې ده چه کله د دوو سړو په مینځ کېنې یو غلام مشترک وی او یو شریک خپله حصه آزاده کړې وی نو په دې کېنې د فقه کرامو اختلاف دې

① جمهور امام مالک رحمته الله علیه امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه فرمائی که چرته آزادونکې معق مالدار وی نو هغه له پکار دی چه د شریک د حصې قیمت هم ادا کړی نو پوره غلام به دهغه د طرف نه آزادشی او ولاء به هم آزاد کونکې ته ملاویری او که چرې آزاد کونکې غریب وی نو صرف هم دهغه حصه به آزاده شی او د هغه د شریک حصه به غلام پاتې وی ددوی په نیزد غلام اعتناق کېنې تجزی جائز ده لهدا نیم آزاد دې او نیم غلام دې یوه ورځ به دې دخپل مالک په خدمت کېنې تیره وی او یوه ورځ به آزاد فارغ او عیش کوی

عبدالرزاق يورويت د امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله د مسلك په تائيد كېنې نقل كړې دې بهرحال د صاحبينو مسلك د ظاهري حديث په رنځا كېنې ديرواضح دې اوبيا د جمهورو مسلك واضع دې

فوت: دا خبره د ياد ساتلو ده چه امام ابوحنيفه د كوم اعتناق د تجزي او عدم تجزي خبره فرماني هغه "اعتناق بمعنى ازالة ملك" دې لهذا چه كوم وخت يوشريك خپله حصه آزاده كړه نو پوره غلام آزاد نه شو او صاحبينو چه كوم اعتناق ته غير متجزي ونيلې هلته اعتناق بمعني اثبات الحرية دې، لهذا د يوشريك حصه آزادولوسره پوره غلام آزاديږي د انصه احناف چه په خپل مينځ كېنې كوم اختلاف دې دا په حقيقت كېنې د اعتناق په تفسير كېنې دې صاحبين د اعتناق تفسير "اثبات الحرية" سره كړې دې او "اثبات الحرية" كېنې د تجزي خوك هم قائل نه دي او امام ابوحنيفه رحمته الله د اعتناق تفسير "ازال ملك" سره كړې دې او د ازاله ملك كېنې د تجزي ټول فقهاء قائل دي لهذا دا اختلاف لكه چه لفظي اختلاف دې يا د تعبير او تفسير اختلاف دې

[۲۲۸۹] د مشترک غلام د بعضي حصي په آزادي د ټول غلام آزادي

۲۲۸۹- [۲] ((۱)) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ((مَنْ أَعْتَقَ شِفْعًا فِي عَبْدٍ أَعْتَقَ كُلَّهُ (۲) إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ (۳) فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ (۴) اسْتَعْسَى الْعَبْدُ غَيْرَ مُشْفُوقٍ عَلَيْهِ)) . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورجمه: [۲] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] كوم سړي چې د (مشترک) غلام خپله حصه آزاده کړي، نو هغه غلام به پوره آزاد شي. او دا آزادي به د آزادونکي سړي د طرف نه متصور کيږي، [۲] او که هغه سړي سره دومره مال وي چې هغه د خپلي حصي نه علاوه د باقي حصو د قيمت ادانيگي وشي، نو نورو شرکاؤ ته دي د هغوی د حصو قيمت ورکړي، [۲] او که د هغه سره دومره مال نه وي، [۲] نو بيا هغه غلام دی د هغه باقي حصو په قدر قيمت او مزدوري يا د نورو شرکاؤ په خدمت مامور کړل شي. ليکن غلام دي په داسې کار محنت او مشقت کې نه مبتلا کوي چې د هغه د طاقت نه وتلي وي (بخاری، مسلم).

هل اللغات ① شِفْعًا حصه، ② اسْتَعْسَى: کوشش، محنت، مزدوری به کوی. ③ غَيْرَ مُشْفُوقٍ: چه د وس او طاقت نه زیات مشقت نه وی

(۱) اخرجه البخاری فی صحيحه رقم الحديث ۲۵۰۴ وسلم فی صحيحه رقم الحديث ۱۵۰۳/۳ وابوداود فی السنن رقم الحديث ۳۹۳۷ والترمذی فی کتاب الأحکام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی العبد یكون بین الرجلین یمتق أحدهما نصیبه (رقم- ۱۳۴۸) وابن ماجه فی کتاب العتق/باب من أعتق شركا له فی عبد (رقم- ۲۵۲۷) واحمد فی السند: ۲/۲۵۵

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَعْتَقَ شِقْصًا فِي عَبْدٍ أَعْتَقَ كُلَّهُ

نوبت: په دې حديث كښې ښكاره ثابته ده چې اعتاق تجزى نه قبلوى د بعضې حصې په ازاديدو به ټول غلام آزادېږي

[۲۲۹۰] د مرگ په وخت كښې د غلام د آزادولو حكم

۳۳۰- [۳] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - [۲] «أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ سِتَّةَ مَمْلُوكِينَ لَهُ عِنْدَ مَوْتِهِ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ» [۳] فَقَدْ عَايَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - فَجَزَّاهُمْ أَلْفًا [۴] ثُمَّ أَقْرَعَ بَيْنَهُمْ فَأَعْتَقَ الثَّانِيْنَ وَأَرْقَى أَرْبَعَةً [۵] وَقَالَ لَهُ قَوْلًا شَدِيدًا [۶]. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱] و حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہما راوي دي ۲] چې يو سړی د خپل مرگ په وخت خپل شپږ غلامان آزاد کړل، ۳] او د هغه سړي سره د هغه غلامانو نه علاوه بل څه مال نه وو بيا د هغه سړي د مرگ نه وروسته چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته علم وشو، ۴] نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه غلامان را وبلل او د دوو دوو په تعداد کي هغوی يي دري حصي کړل ۵] او بيا د هغوی په منځ کي يي قرعه واچوله، ۶] داغه شان د هغوی نه دوه خويي آزاد کړي او څلور يي غلامان وساتل، ۷] او د آزادونکي په حق کې د ناراضگي د اظهار کولو د پاره، سخت الفاظ وفرمايل،

هل اللغات: ① فَجَزَّاهُمْ: نو حصې حصې نې کړل، ② أَلْفًا: درې درې حصې، ③ أَقْرَعَ: قرعه اندازی، بچه نې واچوله، ④ وَأَرْقَى: غلامان نې اوساتل،

۱] رَوَاهُ النَّسَائِيُّ عَنْهُ وَذَكَرَ (لَقَدْ هَمَّ أَنْ لَا أَصَلِّيَ عَلَيْهِ) بَدَلْ (وَقَالَ لَهُ قَوْلًا شَدِيدًا) [۲] وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ: قَالَ: (لَوْ شِئْتُ لَكُنْتُ قَبْلَ أَنْ يُدْفَنَ [۳] لَمْ يُدْفَنَ فِي مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ).

توجه: ۱] او دنسايي په روايت کې چې د حضرت عمران رضی اللہ عنہ نه منقول دی د سخت الفاظ فرمايلو په ځای دا الفاظ دي چې ماخودا اراده کړي وه، چې د دې سړي د جنازي مونځ ونه کړم. ۲] او د ابوداود په روايت کې داسې دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه سړي په حق کې په طور د تنبيه او تهديد، دا وفرمايل ۳] که زه د هغه د دفن کيدو نه مخکې د هغه جنازي ته رسيدلی وی، ۴] نو هغه به د مسلمانانو په قبرستان کې دفن کولي نشو هل اللغات: ⑤ قَوْلًا شَدِيدًا: سخت الفاظ، د غصې خبرې، ⑥ هَمَّْتُ: ما قصد، اراده کړې ده

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ۵۶ / ۱۶۶۸ و ابوداود في السنن رقم الحديث ۳۹۵۸ والترمذي في كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فيمن يبتغي ماله عند موته وليس له مال غيرهم (رقم- ۱۳۶۴) والنسائي في كتاب الجنائز / باب الصلاة على من يعف في وصيته (رقم- ۸۹۵۸) وابن ماجه في كتاب الأحكام / باب القضاء بالقرعة (رقم- ۲۳۴۵) واحمد في المسند: ۴ / ۴۲۸

تسهيلات

توله أعتق سنة متلوكون

په مرض الموت كښې ه هريې حصې له د زيات وصيت كولو حكم، مملوكين د مملوك جمع ده يعنى شېر غلامان دغه سړى آزاد كړل او هم دغه شېر غلامان د هغه ټوله سرمايه وه په مرض الموت كښې د هغه غلامانوسره د هغه د وارثانو حقوق ترې شوې وو په دې آزادونوسره دغه سړى د وارثانو حق ضائع كړو په دې وجه نېى كريم د خفگان اظهار او كړو اويانې غلامان درې حصې كړه خسنې نې واچولونو په دريو حصو كښې يوه حصه كښې عتق نافذ كړو او دريو كښې دوه يعنى څلور غلامان نې پريخودل د دې حديث نه دامستله معلومه شوه كه يوسړى په خپل مرض الوفات كښې خپل غلامان آزاد كړي او هغه سره د دې غلامانونه علاوه نور څه مال نه وي نو دا عتق به په دريو حصو كښې په يوه حصه كښې نافذ كيږي په دې كښې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې البته دا مسئله چه كوم كوم غلام به آزادېږي او د دې كښې اوصورت به څه وي دې كښې اختلاف دې

د قهاتو اختلاف: ① جمهور فرماني چه مجموعه غلامان به دريو حصو كښې تقسيم كولي شى ويي به په دريو كښې د يوې حصې د پاره خسنې اچولې شى مثلاً د شېرو غلامانو درې حصې به جوړ كړې شى او د خسنې په ذريعه به دريو كښې يوه حصه يعنى دوه غلامان به را د كړې شى او دريو كښې دويمه حصه يعنى څلور به هم هغه شان غلامان پاتې وي كوم چه به وارث نوته ملاويږي لكه چه د عمران بن حصين رضي الله عنه په دې روايت كښې بيان كړې شوى دى

② امام ابو حنيفه رحمته الله فرماني چه په مذكوره صورت كښې هر څومره غلامان وي د هريو غلام به دريو حصو كښې يوه حصه آزاد شى او باقى دو ثلث په آزادنى كښې به غلام بېخپله سعى او محنت كولو سره گټه كوي او رقم به راوړي مالك ته به نې ور كوي او خپل ځان به خلاصوي لكه چه د مرض الموت دا اعتقاد د مړى په ثلث مال كښې نافذ گڼلې شى او دا ثلث به په ټول مال كښې خورېږي

دلائل: جمهور و د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه د روايت نه استدلال كړې دې چه د ظاهري الفاظ په لحاظ په خپله مدعا باندې واضح دليل دې امام ابو حنيفه رحمته الله فرماني چه قرعه اندازى د اثبات حق دپاره نه وي بلكه د تطيب په خاطر كيږي او د اسلام په شروع كښې به قرعه اندازى د اثبات حكم دپاره كيدله خو چه كله جوارى حرام او گرځيدله نو د قرعه اندازنى دا حكم هم موقوف شو اوس قرعه اندازى صرف مقرر حصصو د تعيين دپاره د تطيب په خاطر باقى ده د اثبات حق په حق كښې منسوخ ده امام طحاوى رحمته الله د قرعه اندازنى دا صورت منسوخ كيدو باندې ډير دلائل پيش كړي دي د مصنف عبدالرزاق يو

روایت هم په دې نسخ باندې دال دې د کوم الفاظ چه دادی «روي عبد الرزاق باسناد رجاله ثقات ان رجلا من بني عذرة اغتق مملوكا له عند موته وليس له مال غيره فاعتق رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلثه وامره ان يسعي في الثلثين» دغه شان د مسند احمد يوحديث سره په واضحه توگه معلومېږي چه د هر غلام به يوثلث آزادېږي

ه امام صاحب ه جمهورو ه دليل جواب: ① ددې حديث تعلق د حرمت قمارنه د وړاندې زمانې سره دې کله چه د قمار يعنى جوارنى د حرمت حکم راغلو نو د اثبات حق دپاره د قرعه اندازنى حکم هم حرام او گرځولې شو . قرآن او حديث کښې د قمار حرمت څه پته خبره نه ده لهذا د اثبات حق دپاره د قرعه اندازنى حکم منسوخ شوې دې

② دويم جواب دادې چه ددې حديث واقعه يوه جزئى واقعه ده داضابطه نه شى جوړېدې په حديث کښې ديراحتمالات هم کيدې شى او ددې په الفاظو کښې اضطراب هم دې بعضو کښې د آزادولو اوبعضو کښې د مدبر جوړولو الفاظ دى بعضو کښې د شپږو غلامانو د کردې او بعضو کښې د يو غلام د کردې

[۲۳۹۱] د پلار د حق ادا کولو يوه طريقه

۳۳- [۳] (۱) (۲) (۳) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَجْزِي وَلَكَ وَالِدُكَ إِلَّا أَنْ يَجِدَ مَمْلُوكًا ④ فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ

توجه: ④ او حضرت ابوهريره رضي الله عنه راوي دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ⑤ يو خوى د خپل پلار بدله نشي اداء کولى، ⑥ خو په دې صورت کې چې هغه خپل پلار د چا غلام و مومي ⑦ او هغه په رانيولو سره آزاد کړي (مسلم) هل لفظات: ① لا تجزي: بدله به نه ورکوي تسهيلات:

لوله فَيُعْتِقُهُ: که چرې يوسرې خپل يوډى رحم محرم يا خاص کړ د پلار مالک جوړشې او هغه په څه طريقه د ده په ملکيت کښې راشي نو هغه به هم آزاد وي په دې کښې د چا اختلاف نشته البته د دغه آزادنى کيفيت او تفصيل کښې لږ شان اختلاف دې د دى رحم محرم د ازايديو په طريقه کښې مذاهب:

① د اهل ظواهر غير مقلدين حضراتو په نيزډى رحم محرم به صرف په اخستلو سره نه آزادېږي بلکه د اخستلو نه پس به آزادولې شى نو هله به آزادېږي ② د جمهور فقهاو په نيز

(۱) اخرجه مسلم فى صحيحه رقم الحديث ۲۵ / ۱۵۱۰ وابوداود فى السنن رقم الحديث ۵۱۳۷ والترمذى فى كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فى حق الوالدين (رقم- ۱۹۰۶) وابن ماجه فى كتاب الادب / باب بر الوالدين (رقم- ۳۶۵۹) واحمد فى المسند: ۲ / ۲۳

صرف به ملك جو پيدوسره به آزاد پري د آزادولو ضرورت نشته دي
د اول فريق دليل: د حضرت ابو هريره رضي الله عنه زير بحث روايت د دوی مستدل دي چه په دي
 كسي بيعتقه لغض كسي فاء د تعقيب مع الوصل دپاره ده يعنى اول نى واخستلو او د
 حسونه پس خونی پلار آزاد كړو معلومه شوه چه صرف په مالك جو پيدلوسره آزاد پري نه
 بلكه د ملك جو پيدلوسه پس آزادولو ضروري دي

د دويم فريق دليل: د حضرت سمرة رضي الله عنه روايت د دوی مستدل دي
 ○ سَمُرَةُ بْنُ غَزَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - قَالَ (مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ فَبَوَّاهُ) (بَوَّاهُ
 بِمَعْنَى بَوَّاهُ وَذَوُّ رَحْمَةٍ

○ د حضرت ابن عمر رضي الله عنه روايت دي كوم چه امام نسائي رحمته الله نقل كړې دي دهغي لفظ
 د سي دي عن ابن عمر انه عليه السلام قال من ملك ذارحم محرر عتق عليه په دي دواړو
 حديثو كسي به نفس ملك باندې د اعتاق حكم لگولې شوي دي د مستقل آزادنى هيڅ
 ذكر شته دي معلومه شوه چه صرف مالك جو پيدل د آزادنى دپاره كافي دي

د اول فريق د مستدل جواب: په دي روايت كسي (فيعتقه) كسي فاء سببیت دپاره ده په دي
 صورت كسي به ترجمه داسې كيږي چه هغه خپل پلار غلام او ويني او هغه ددې دپاره واخلي
 چه هغه آزاد كړي ددې مسئلې څه تفصيل د حضرت سمرة رضي الله عنه حديث نمبر (٣٣٤) كسي
 به روان دي

[٢٣٩٢] د مدبر غلام د خرڅولو حكم

--- [٥] [١] (وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ ذَبَرَ مَمْلُوكًا) [٢] وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ فَبَنَعَ [٣] النَّبِيُّ - عَلَيْهِ
 الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - فَقَالَ [٤] (مَنْ يَشْتَرِهِ مِنِّي) [٥] فَأَشْرَاهُ نَعِيمًا ابْنُ الدَّخَاةِ بِمَائَةِ دِرْهَمٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې يو انصاري خپل غلام مدبر كړي [٢] او د هغه سره د
 هغه غلام نه علاوه نور څه مال نه وو. [٢] كوم وخت چې نبي كريم صلی الله علیه و آله د دي نه خبر شو نو
 وي فرمايل چې دا غلام زما نه څوك را نيولي شى. [٥] نو يو سري نعيم ابن دخام هغه
 غلام په اته سوه درهمه واخستي (بخاري مسلم)

هل القات ① دتر اى اثبات التعق عن دهر، څوك چې خپل غلام ته اووايي چې ته زما د مرگ نه
 وروسته آزاد دي. سو هغه ته مدبر واني

○ وَفِي رِوَايَةٍ لِبُخَارِي: فَأَشْرَاهُ نَعِيمًا ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَوِيُّ بِمَائَةِ دِرْهَمٍ [٢] فَأَجَاهَا إِلَى النَّبِيِّ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ
 وَالسَّلَامُ - فَقَالَ [٣] (أَبْدَأُ بِتَفْكِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا) [٤] فَإِنْ فَضَّلَ شَيْءٌ فَلَا هَيْلَ فَإِنْ فَضَّلَ عَنْ

أَمَّا شَيْءٌ قَلِيلٌ مِنْ قَرَاتِكَ، [۱] فَإِنَّ فَضْلَ عَنْ ذِي قَرَاتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا، [۲] يَقُولُ: قَبْلَ يَدُوكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ أَقْبَضَ دَيْنَكَ.

ترجمہ: [۱] مسلم پہ یو روایت کہی داسی دی [۲] چہ یو سری نعیم ابن عبداللہ عدوی ہفہ غلام د اتہ سوہ درہم بہ عوض کہی واخستی، [۳] ہفہ اتہ سوہ درہم بی د نبی کریم ﷺ پہ خدمت کی پیش کرل، او نبی کریم ﷺ ہفہ درہم ہفہ سری تہ ورکرل د چا چہ غلام وو، [۴] او ور تہ وی وئیل تہ دا روپی د تولو نہ مخکی بہ خپل ذات خرچ کرہ، او د دے پہ ذریعہ ثواب حاصل کرہ، [۵] او د دے نہ وروستہ کہ خہ پاتہ شی، نو پہ خپل اہل وعیال یہ خرچ کرہ، کہ بہ ہفوی د خرچ کولو نہ وروستہ ہم خہ پاتہ شی، نو ہفہ خپل پہ اقرباؤ خرچ کرہ، [۶] او بیا بہ ہفوی د خرچ کولو نہ وروستہ کہ خہ پاتہ شی، نو تہ ہفہ داسی او داسی خرچ کرہ، [۷] لراوی وایی چہ د داسی او داسی نہ مراد دا دی چہ ہفہ پہ خپل مخ، پہ خپل نبی او پہ خپل چپ طرف خرچ کرہ یعنی ستا مخی تہ او نبی او چپ طرف تہ چہ کوم سائل سوالگر جمع وی ہفوی تہ بی د اللہ ﷻ د پارہ ورکرہ.

تسهيلات:

قوله دَبَّرَ مَلُوكًا

د مدبر دوه قسمونه او تعریفونه: مدبر په دوه قسمه دے. ① مدبر مطلق دے دا هغه وی چه مالک هغه تہ اووانی چه زما دمرگ نه پس تہ آزادنی

② مدبر مقید دا هغه وی چه مالک هغه تہ داسی اووانی که زما په دے موجوده بیمارنی کښې زه مړشوم نو تہ آزادنی اوس د مدبر مطلق خرڅولو یا نه خرڅولو کښې د فقهاء کرامو اختلاف دے

د مدبر په خرڅولو کښې مذاهب:

① امام شافعی رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله فرماني چه د مدبر خرڅول جائز دی

② امام ابوحنيفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله فرماني داسی غلام چه مدبر وی د هغه آزادول خو جائز دی لیکن د هغه خرڅول یا چاته هبه کول یا په خه توگه باندې د خپل ملک نه ويستلو سره د بل په ملک کښې ورکول جائز نه دی او خپل خان سره نی. د خادم او غلام په توگه ساتلې شی که چرې وینځه وی نو هغې سره جماع هم کولې شی او د بل چا په نکاح کښې هم ورکولې شی لیکن د خپل ملک نه ويستل جائز نه دی د مدبر مقید حکم دے نه مختلف دے د هغه خرڅول جائز دی هبه کول جائز دی خپل خان سره ساتل هم جائز دی او د خپل ملک نه ويستل هم جائز دی او د مالک په مرگ سره مدبر مقید هم هغه شان آزادی پری لکه څنگه چه مدبر مطلق آزادی پری

دېول فریق د لیل: زیر بحث د حضرت جابر رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې دکوم الفاظ چه بالکل واضح دی نبی کریم فرمانیلی "من یشتريه" د حضرت نعيم باره کښې دی چه "فاشتره" نوبه دغه خرڅولو او اخستلو کښې هیڅ شبه نشته دې لهذا دمدير بيع جائز ده

د هوم فریق د لیل: ① د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه حضرت عمر رضی الله عنه حضرت عثمان رضی الله عنه وغيره اکثر صحابه او تابعینو روایاتو او آثار د دوی مستدلات دی چنانچه بدائع صنایع کښې د امام ابوحنيفه رحمه الله د مقوله نقل ده هغوی فرمائی "لولا قول هؤلاء الاجلة لقلت بموازیه اسمیر" که چرې دعلم ددې غرونو قول مخې ته نه وې نومابه د مدیر بيع دجواز فتوی ورکونه.

② د دارقطنی یو روایت هم د دوی مستدل دې دکوم الفاظ چه داسې دی "المدير لا يباع ولا يوهب وهو حر من ثلث المال" بحواله نصب الرايه ۲۸۵/۳، دا حدیث سره ددې چه موقوف دې نیکن د غیر مدرك بالقیاس په صورت کښې موقوف حدیث د مرفوع په حکم کښې وی

دېول فریق د دلیل جواب: ① رسول الله صلی الله علیه و آله د دغه مدیر مدیریت ختم کړو او ددې نه پس نی هغه خرڅ کړو دا د رسول الله صلی الله علیه و آله خصوصیت وو

② د حدیث په مدیر مقید باندې معمول دې او دمدير مقید په بيع کښې زمونږ اختلاف نشته دي

③ دلته د بيع اخلاق په اجاره باندې شوې دې او په اجاره باندې د بيع اطلاق کيږی نودلته د بيع نه بيع الخدمت یعنی اجاره مراد ده او بعضې روایاتونه ثابت دی چه دا مدیرنی په اته درهم جاره باندې ورکړې وو ونصب الرايه ۲۸۶-۲۸۵/۳

قاله: د نعيم بن نعام د نوم تعقیق، د مشکوة شریف په ټولو نسخو کښې دلته نعيم بن نعام نیکلې شوې دې شارحین وانی دا د کاتب غلطی ده ځکه چه نعيم د هغه صحابی رضی الله عنه نوه دې او نعام د هغه لقب دې ځکه چه په حدیث کښې راغلی دی چه نبی کریم فرمانیلی چه ره کله حست ته داخل شوم نوماد نعيم، نعمة، واوړیده نعمة دوب آواز یا د ټوخی آواز ته وانی هم په دې سره د هغه لقب نعام شو گنی د هغه د پلار نوم عبدالله دې حضرت نعيم رضی الله عنه په مکه مکرمه کښې مسلمان شوې وو بیانی د صلح حدیبیه په زمانه کښې مدینې ته هجرت او کړو او دوی سره د خاندان خلویبیت کسان هم وو او د شام په زمکه باندې په یوغروه کښې شهید شوې وو

الفصل الثاني

[۳۲۹۲] د محرم پہ ملکیت کنبی پہ راتلو سرہ د غلام آزادیدل

۳۲۹۲- [۶] (۱) [۱] عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - قَالَ: [۲] «مَنْ مَلَكَ ذَا رَجُلٍ قَبُولًا» (رَوَاهُ الْإِسْمَاعِيلِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ).

ترجمہ: [۱] حسن بصری رحمہ اللہ د حضرت سمرہ رضی اللہ عنہا نہ او ہفہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ نقل کوی چہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] کوم سری چہ د رانیولو پہ وجہ او یاد ہبہ یا وراثت پہ ذریعہ، د خپل ذی رحم محرم مالک شی نو ہفہ بہ آزاد پری، (ترمذی، ابن ماجہ،
ہل القفان ① ذارجہ: رشتہ دار،

تہذیبات:

فولہ: مَنْ مَلَكَ ذَا رَجُلٍ:

۱ ذی رحم محرم معداق: ذی رحم محرم نہ ہفہ خلق مراد دی دچاچہ پہ خپل مینخ کنبی کله ہم نکاح نہ شی کیدې مثلاً ترہ، وریرہ، پھوپھی، خالہ، نانا، نانی، دادا، دادی اصول فروع اوس د فقہاؤ دې کنبی اختلاف دې چہ کوم قرابت د حریت موجب دې او کوم یونہ دې د قرابت موجب ملکیت کنبی (۲) مذاہب:

① دامام شافعی رحمہ اللہ پہ نیز قرابت ولادت یعنی اصول اوفروع موجب حریت دی لہذا دا حریت پلاران اونیکونہ مینندې او نیاگانې د پورته پورې اوخامن اولونہ د نیکتہ پورې کنبی بہ ثابت وی او قرابت اخوت وغیرہ کنبی بہ حریت ثابت نہ وی
② احناف مالکیہ او حنابلہ جمهور فرمائی چہ د هر قسم قرابت والچہ کله بہ د خپل ذی رحم محرم مالک جوړ پری نو ہفہ غلام بہ آزاد شی کہ ہفہ قرابت ولادت وی او کہ قرابت اخوت وی

د اول فریق دلیل: د مالک او آقادر ضامنندی نہ بغیر صرف اخستلو سرہ د غلام آزادیدل د قیاس خلاف دی لیکن قرابت او ولادت یعنی اصول او فروع کنبی د احکم خلاف القیاس ثابت شوې دې لہذا دا نص بہ پہ خپل مورد کنبی بہ بند او منحصر وی نو د اصول اوفروع نہ سوا بہ اخوت وغیرہ شامل نہ وی

د اول فریق د دلیل جواب: چہ کله صریح حدیث موجود دې نو د قیاس خہ ضرورت دې

د دویم فریق دلیل: د حضرت سمرہ رضی اللہ عنہا زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې چہ پہ خپل مفهوم اومضمون کنبی مطلق دې چرته چہ د ذی رحم محرم الفاظ راغلی دی لہذا دا

(۱) اخرجہ ابو داود فی کتاب العتق / کتاب الطب باب فین ملک ذی رحم محرم (رقم- ۳۹۴۹) و الترمذی فی کتاب الأکام من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فین ملک ذی رحم محرم (رقم- ۱۳۶۵)

مطلق په خپل اطلاق باندې به جاري ساتلې شی په دې کښې د قرابت اوولادت څه تخصیص نشته دې نواصول فروع او اخوت وغیره ټولوته به شامل وی
[۲۲۹۴] د مالک د وفات څخه روسته د اُم ولد آزادیدل

۲۲۹۳- [۴] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - قَالَ: (۲) «وَأَذَا وَلَدَتْ أُمُّهُ الرَّجُلُ مِنْهُ فَبَيَّ عَنْ ذُرِّيَّتِهِ - أَوْ بَعْدَهُ» - . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ .

توجه: ۱- او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې وي فرمايل ۲- هر کله چې يوه وينځه د هغه (د نطفې نه) وړوکی راورې، ۳- نو هغه وينځه د هغه سړي نه وروسته ي وي فرمايل چې د هغه د مرگ نه وروسته آزاده ده (دارمي)

تسهيلات:

قوله: وَأَذَا وَلَدَتْ أُمُّهُ الرَّجُلُ مِنْهُ:

د يو کس څخه د هغه د وينځې د پيدا کيدو مطلب: مطلب دادې چې کومې وينځې نه د مالک بچي پيدا شي نو هغه به ددې مالک د مړ کيدو نه پس آزاده شی، او د مالک په ژوند کښې نه آزادېږي خو مالک دا وينځه نه خرڅولې شی اونه نې هبه کولې شی په دې مسئله باندې د علماء کرامو اجماع او اتفاق دې ددې برخلاف چې کوم روايت منقول دې هغه منسوخ دې ددې تفصيل ددې راتلونکی حديث په ضمن کښې راروان دې
[۲۲۹۵] دامهات الاولاد د تجارت څخه د عمر رضی الله عنه ممانعت

۲۲۹۵- [۸] (۲) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «بَعَثْنَا أُمَّهَاتِ الْأَوْلَادِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبَى بَكْرٍ (۱) فَلَمَّا كَانَ عَمْرُؤُنَا عَنْهُ (۲) فَأَتَيْنَا» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ .

توجه: ۱- حضرت جابر رضی الله عنه وايي چې مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله او حضرت ابوبکر رضی الله عنه په زمانه کې د وړو مندي (ام ولد) خرڅولي، ۲- ليکن حضرت عمر فاروق رضی الله عنه چې خليفه شو، نو هغه د دې د خرڅولو نه مونږ منع کړو ۳- نو مونږ منع شو، (ابوداود)،

تسهيلات:

قوله: وَأَذَا وَلَدَتْ أُمُّهُ الرَّجُلُ مِنْهُ:

د ام ولد تعريف: ام ولده هغه وينځې ته وانی چه د مولی د جماع کولونه د هغې بچي پيدا شوې وی د ام ولده په خرڅولو اونه خرڅولو کښې د فقهاء اختلاف دې

(۱) اخرجه ابن ماجه فی السنن كتاب العتق باب امهات الاولاد (رقم- ۲۵۱۵) واحد فی السنن: ۳۰۳/۱

(۲) اخرجه ابوداود فی كتاب العتق / كتاب العتق باب فی عتق امهات الاولاد (رقم- ۳۹۵۴) وابن ماجه فی كتاب العتق باب امهات الاولاد (رقم ۲۵۱۷)

۱۰ ام ولد د بیعی پہ حکم کنی مذهب:

① اهل ظواہر غیر مقلدین حضرات فرمائی چہ ام ولدہ خرخول جائز دی
 ② د جمهور فقہ و اوتابعینو پہ نیز د ام ولدہ خرخول جائز نہ دی شیخ ابن قدامہ پہ عدم جواز باندی د صحابہ کرام رضی اللہ عنہم اجماع نقل کری دہ
د اول فریق دلیل: ③ د حضرت جابر رضی اللہ عنہ د حدیث نمبر ۳۳۹۵، د دوی مستدل دی چہ بعناہات الاولاد علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

د اول فریق د دلیل جواب: اول د ام ولدہ خرخول جائزو و بیامنسوخ شو د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ دور مختصر وو داخلی او بیرونی خطرات وو پہ دی وجہ هغوی د مسائلو د منضبط کونود پرہ فارغ نہ وو بیا د عمر فاروق رضی اللہ عنہ پہ دور کنی د ام ولدہ پہ خرخولوباندی بیندی اولگیدہ او د عدم جواز عام اعلان اوشو د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د دور یوہ دا وقعہ نہ دہ بلکہ داسی دیرواقعات راغلی دی دابہ د صحابہ کرامو پہ مشورہ اواتفاق سرہ کین چہ د اجماع امت حیثیت لری

د دوم فریق دلائل:

① زیر بحث د حضرت جابر رضی اللہ عنہ حدیث نمبر ۳۳۹۵، ہم د دوی مستدل دی پہ کوم کنی چہ د مہات اولاد خرخولو ممانعت حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صحابہ کرامو سرہ د مشورے نہ پس کری وو تونو صحابہ کرامو قبول کریو نو پہ عدم جواز باندی اجماع اوشوہ
 ② د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما حدیث نمبر ۳۳۹۴، ہم د دوی مستدل دی پہ کوم کنی چہ افہر معتقہ الفاضل راغلی دی چہ کلہ د بجی پہ راوړ لوسرہ ام ولدہ آزاده شوہ او پہ هغی نہ دی دعتق حکم اولگیدو نوبیاہ د هغی خرخول څنگہ جائز شی
 ③ د حضرت ماریہ قبطیہ رضی اللہ عنہا واقعہ ہم د دوی مستدل دہ دا د نبی کریم وینخہ وہ کومہ چہ د مقوقس بادشاہ د تحفہ پہ توگہ د مصر نہ د نبی کریم د خدمت دپارہ رالیگلې وہ د هغی د بعض نہ چہ کلہ ابراہیم پیدا شو نوبی کریم او فرمانیل، اعتقا ولدہا، ابن ماجہ دارقطنی

[۳۳۹۶] د معتق غلام د مال حکم

۳۳۹۶- [۹] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «[۲] مَنْ أَعْتَقَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ [۳] فَقَالَ الْعَبْدُ لَهُ [۴] «لَا أَنْ يَشْرِبَ السَّيْدُ» [۵] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجہ: [۱] و حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما وایي چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرماییل [۲] کہ یو سری خپل

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب العتق / باب فیمین اعتق عبدا وله مال (رقم ۳۹۶۲) وابن ماجه فی کتاب العتق / باب من اعتق عبدا وله مال (رقم ۲۵۲۹)

علامہ آزاد کړي او د هغه غلام سره څه مال وي. [۲] نو د غلام هغه مال د هغه د مالک دی. یعنې که مالک د هغه شرط وکړي، نو بیا هغه مال به د هغه غلام وي، ابوداؤد، ابن ماجه

تسهيلات: قوله وَلَهُ مَالٌ،

اقتراض: غلام د هيڅ مال مالک نه وي د هغه په ملکيت کښې چه څه وي هغه به د مولی وی بې دښته څنگه او فرمائيل، وله مال،

جواب: ددې جواب دادې چه دا غلام مثلاً ماډون وی چه مولی ورته د ذاتی گټې اجازت ورکړې وی او هغه محنت مزدوری کولو سره مال را جمع کړې وی نو د آزادولو په وخت به دا مال د غلام وی که د مولی به وی په دې کښې اختلاف دې

د عبد ماډون گټې مال په ملکيت کښې مذهب:

① دامام مالک رحمه الله حسن بصری رحمه الله اواهل ظواهر وغیره دامسلك دې چه دا مال د غلام دې هغه ته به ملاوېږي

② جمهور فقهاو مسلك دادې چه د غلام د عتق په وخت كوم مال غلام سره دې هغه د هغه د مولی دې او که هغه وخت مولی دا اوواني چه دامال به د غلام وی نو داد دغه مولی د طرف نه د غلام د پاره صدقه او هبه ده

د اهل فریق اول دلیل: زیر بحث د حضرت ابن عمر رحمه الله حدیث د دوی مستدل دې طریقه د استدلال داسې دې چه (فما العبد له) ضمیر د عبد طرف ته راگرځي چونکه عبد قریب هم دې لهذا د ضمیر حق هم دغه دې چه (العبد) طرف ته راجع کړې شی د حدیث مطلب به داسې شی پس د غلام هغه مال هم د غلام دې او که مولی دا شرط اولگوي چه د غلام مال به زما وی نو د هغه شرط به منلې شی

د اهل فریق د اول دلیل جواب: په زیر بحث حدیث کښې له ضمیر مولی طرف ته راجع دې نو داد جمهورو مستدل دې مولانا فضل محمد صاحب فرمائی چه زیر بحث حدیث کښې ان بشرط السيد، الفاظ دې توجیه سره په ظاهره موافقت نه لری د اسلوب کلام تقاضا ده چه ضمیر د غلام طرف ته راوگرځي والله اعلم

د اهل فریق دویم دلیل: د حضرت ابن عمر رحمه الله روایت هم د دوی مستدل دې، عن ابن عمر عن انس رضي الله عنه وسلم قال من اعتق عبدا وله مال فالمال للعبد، رواه احمد، په دې روایت کښې هيڅ ضمیر نشته بلکه تصریح ده چه مال به هم غلام ته ملاوېږي

د اول فریق د دویم دلیل جواب: ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی دا روایت خطا دې (قبل الحديث خطأ) لهذا قابل د استدلال نه دې

د دویم فریق د لامل: زیر بحث د حضرت ابن عمر رحمه الله حدیث نمبر (۳۳۸) د دوی هم مستدل

دې د استدلال طريقه دا ده چې (فعال العبدله) كښې له ضمير د مولى طرف ته راجع دي مطلب داشو چه د غلام مال به هم مولى ته ملاويږي او كه مولى دا شرط اولگوى چه دامال به غلام ته ملاويږي نويابيه مال د غلام وي اود مولى د طرف نه به دا هبه اوصدقه شي

⑦ دا روايت هم د دوى مستدل دي (من باع عبدا وله مال فماله للعبد) (متفق عليه) په دې روايت سره د زير بحث حديث تفسير او تشریح هم اوشوه چه (فعال العبدله) كښې له ضمير د مولى طرف ته راجع دي

⑧ عن ابن مسعود قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول من اعتق عبدا فمال للذي اعتق يبهق. ملاعلى قارى رحمته په مرقات كښې د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه نور روايات هم د جمهورو په حق كښې نقل كړي دي

[۲۲۹۷] د پوره غلام د آزادولو تر غييب

١٠٠- [١٠] (١) وَعَنْ أَبِي الْمَلِيعِ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - [٢] «أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ شَقَصًا مِنْ غُلَامِهِ [٣] فَذَكَرَ ذَلِكَ لِنَبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٤] فَقَالَ: "لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ" [٥] فَأَجَازَ عَتَقَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [٣] او حضرت ابو مليح رضي الله عنه (تابعي) د خپل پلار مكرم (حضرت اسامه رضي الله عنه) ابن عمير رضي الله عنه صحابي، نه روايت كوي [٢] چې يو سړي د خپل غلام څه حصه آزاده كړه، [٣] هر كله چې نبی كريم صلی الله علیه و سلم ته د هغه ذكر وشو، [٤] نو حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل چې د الله جبار هېڅوك شريك نشته. [٥] بيا دا حكم يي وكړي چې دا غلام دی بالكل آزاد كړل شي، (ابوداود)،

هل اللغات ① شقصا: يوه حصه.

تصحیلات:

نوله لَيْسَ لِلَّهِ شَرِيكَ:

د مذكوره جملي مطلب: مطلب دادې چه په يوعبادت كښې هم الله تعالى سره څوك شريك كول نه دي پكار او اعتناق عبادت دې لهذا كله چه يوسړي نيم غلام آزاده وي اونيم غلام ساتي نولكه چه دا سړي الله تعالى سره په دې غلام كښې شريك شو نيم دالله تعالى دي اونيم د دغه سړي دې او د الله تعالى څوك شريك نشته دي نو دا عمل مناسب نه دي

د اعتناق په عدم تجزى باندې دليل: ددې حديث نه معلومېږي چه اعتناق تجزى نه قبلوى اوهم دغه د صاحبين مسلك دي

د دليل نه جواب: د جمهورو اوامام ابوحنيفه رحمته ټولو په نيزاعتناق تجزى قبلوى دهغوى په نيزددې حديث مطلب دادې چه نبی كريم د پوره غلام آزادولو تر غييب وركړې دي چه كله آزادول دي نويابيه پوره ثواب اوگټنى

[۲۲۹۸] د مشروط آزادي يوه واقعہ

۱۱۱۱ (۱) [۱] وَعَنْ سَفِينَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَتْ: كُنْتُ مَمْلُوكًا لِأَمِيرٍ سَلَمَةَ [۲] فَقَالَتْ: أَعْيَنْكَ وَالشَّرْطُ عَلَيْكَ أَنْ تَحْدُمَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا عَشْتُ [۳] فَقُلْتُ: إِنْ لَمْ تُشَرِّطِي عَلَيَّ مَا قَارَأْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا عَشْتُ [۴] فَأَعْتَقَنِي وَالشَّرْطُ عَلَيَّ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ .

توجه: [۱] او حضرت سفینه وایي په ابتداء کې زه د بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا په ملکیت کې وم هغې ماته وفرمایل چې زه ستا آزادول غواړم، لیکن دا شرط درباندي عائد کوم، چې د خو ژوندی یې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خدمت به کوي، [۲] ماورته عرض اوکړو چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خدمت خو زما د پاره د سعادت او خوشبختی د تولو نه لویه ذریعه ده، که ته دا شرط نه کړي عائد بیا هم زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه په ژوند کې نه جدا کیږم، [۳] نو بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا زه آزاده کړم، او د حضور صلی اللہ علیہ وسلم د خدمت شرط یې په ما عائد کړي (ابوداود، ابن ماجه، حل الثقات ① ما عشت: چه ترخو پورې ژوندې نې).

تسهيلات:

قوله: وَعَنْ سَفِينَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

د حضرت سفینه رضي الله عنه تعارف: حضرت سفینه رضی اللہ عنہا د ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا غلام وهغې نبی کریم ته د خدمت دپاره ورکړې وو حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا هغه آزادکړ او د نبی کریم د خدمت شرط نی اولگولو و نیلی شی چه سفینه د هغه لقب وو او د هغه په اصل نوم کنبی اختلاف دې بعضې رباح خودلې دې بعضې مهران و نیلي اوبعضې روحان خودلې دې و نیلی شی چه دا د فارس وو او دوی ته د سفینه و نیلو وجه دا شوه چه یوخل دې نبی کریم سره په سفر کنبی وو یوڅوکسان ستړی شونو هغوی خپله وسله او نور سامان دهغوی په اوگو باندې واچوله چنانچه هغوی دیرزیات سامان په خپل خان باندې بارکړي اوچت کړي وو نوبی کریم اوفرمانیل (انت سفینه، یعنی ته کشتنی نی، مرقات، نویس هم دغه نوم نی شو

د حضرت سفینه رضي الله عنه گرامت: د شام په زمکه کنبی په جهاد کنبی صحابه کراموسره راگیر شوي وو بیادې د قیدنه اوتخیدو او د څنگل په نامعلومه لار باندې روان شو مخې ته ازمرې راغلو هغه ورته اوونیل اي ابوالحارث زه د محمد عربی صلی اللہ علیہ وسلم غلام سفینه یم ازمری لکې خوزوله او د هغه په حفاظت کنبی راواړاندې شو او هغه نی آبادنی ته راوړسولو علامه خطابی رحمۃ اللہ علیہ فرمایلی دی دا په حقیقت کنبی د ام سلمه رضی اللہ عنہا د طرف نه وعده وه لیکن د شرط په نوم سره یاد کړي شوي ده او اکثر فقهاء د غلام آزادولونه پس

هیڅ یو شرط باقی ساتل صحیح نه گنری ځکه چه دا داسې شرط دې چه ملکیت سره متعلق نه دې ځکه چه غلام آزاد شوې دې او د آزادسړی نه د اجرت او مزدورنی نه علاوه دنده نه شی او چتولې تفصیل د ملاعلی قاری رحمته الله علیه په مرقات کښې دې

[۳۲۹۹] د مکاتب د آزادۍ دپاره د بدل کتابت ادا کولو فرضیت

۳۲۹۹- (۱۲) [۱] (۱) وَعَنْ قُتُوبِ بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «الْمُكَاتَبُ عَبْدٌ مَا بَقِيَ عَلَيْهِ مِنْ مَّكَاتَبِهِ وَزَهْمٌ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه او هغه د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] مکاتب د هغه وخته غلام وي. [۳] د دې پورې چې د هغه په بدل کتابت کې یو درهم هم باقی پاتې نشي، ابو داود هل للغات ① ټنگاټب: چاسره چه مکاتبه شوی وی، یعنی مکاتب هغه غلام ته وانی چه مولی هغه ته اوونیل چه ته دومره پیسې ادا کړه نوته به آزاد شي

تسهيلات:

نوله - «الْمُكَاتَبُ

د مکاتب تعريف: مکاتب هغه غلام ته وانی چه مولی هغه ته اوونیل چه ته دومره پیسې ادا کړه نوته به آزاد شي

هغه بدل کتابت چې موجب د حریت وی په هغې کښې مذائب:

- ① جمهور فرماني که په بدل کتابت کښې یوه روپنی هم باقی پاتې وی نو هغه به غلام وی آزاد به نه وی او که آخری روپنی ورکولو نه عاجز راغلو نو په مکمل توگه به غلام پاتې وی
- ② بعضې علما، او ابراهیم نخعی رحمته الله علیه وانی چه مکاتب څومره رقم ادا کړه هغه هومره آزاد دې او څومره پیسې چه باقی پاتې وی دومره به غلام وی دې

د اول فریق دلیل: د حضرت ابن عباس رضی الله عنه حدیث نمبر (۳۲۰۰) د دوی مستدل دې

د اول فریق د دلیل جواب: د حضرت ابن عباس رضی الله عنه روایت امام ترمذی رحمته الله علیه ضعیف گرځولې دې لهذا هغه روایت د نورو صحیح روایاتو په مقابله کښې د استدلال قابل نه دې بل په دې روایت باندې ابراهیم نخعی رحمته الله علیه نه علاوه چاهم عمل نه دې کړې

د دویم فریق دلیل: جمهورو د واضح احادیث نه استدلال کړې دې او تقریباً پوره امت په دې نظریه قائم دې چه د مکاتب آخری روپنی ادا کولو وخت پورې هم غلام دې

[۲۴۰۰] اد مكاتب غلام هغه د مالكي د پردې ڪولو حڪم

...[۱۳] (۱۰) وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا كَانَ عِنْدَ مَكْتَبٍ أَحَدُكُمْ وَقَعَةً فَلْيُخَفِّضْ مِنْهُ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَأَبُو دَاوُدَ ، وَابْنُ مَاجَةَ .

ترجمه: ۱۰. اوسي سي ام سلمه رضی اللہ عنہا وایی رسول اللہ ﷺ بنحو ته وفرمايل ۲ هر ڪله چي په تاسو ڪي د يوي سخي مڪتب غلام سره دومره روپي وشي چي په هغه سره هغه خپل پوره بدل ڪند ادا ڪړل شي. ۳ نو بيا هغه مالكي ته پکار دی چي د هغه مڪتب نه پرده ڪوي. ترمذي ابو داود ابن ماجه

هل التمام ① وقء پوره. برابر ② فلتخفف: نو پرده دي تري کوي

تسهيلات

فوله: فلتخفف يعني چه مڪاتب سره د بدل كتابت رقم راغلو نواوس د هغه مالكي له بکړي چه د هغه نه پرده او کړي ڪله چه هغه غلام وو نو د هغه نه پرده نه وه ليکن اوس دي پرده کوي

اشکال: اchiedو کښي صفا توگه باندې راغلي دي چه که په مڪاتب باندې يودرم هم پتي پتي وي نو هغه غلام دي نودلته اوس هغه آزاد گرځولو سره څنگه د پردې حڪم ورکړي شوې دي؟

د اشکال دې جوايونه: ① د پردې د احکم په توگه د تقوی او احتياط ورکړي شوې دي

② د حڪم اهدات المؤمنين سره مخصوص وو ځکه چه د هغوی خوشان جدا وو اوس پاتي شوه د خبره چه د غلام نه د مالكي پرده ضروري ده يا ضروري نه ده ددې تفصيل بې نظر نسي مخصوصه حديث نمبر (۳۰۸۸) کښي تير شوې دي

③ اوس دي هغه بنسخت د پردې تيارې کوي د پردې دپاره دي په ذهني توگه باندې تياره اوسيدی ځکه کوم يووخت هم هغه غلام آزاديدی شي

[۲۴۰۱] د مکاتب د لسو دينارو په نه ادا ڪولو عدم آزادي

...[۱۴] (۲) وَعَنْ عُمَرَو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ : «إِذَا مَنَ كَتَبٌ عَبْدٌ عَلَى مَالَةٍ أَوْ قِيَّةٍ فَأَذَاهَا إِلَّا عَشْرًا أَوْ أَقْيَ» . وَأُوقَالَ : عَشْرَةٌ دَنَانِيرٌ . ثُمَّ عَجَزَ ۶ فَهُوَ رَقِيقٌ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَأَبُو دَاوُدَ ، وَابْنُ مَاجَةَ .

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الطب/باب في الطيرة (رقم ۳۹۱۸) والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في المكاتب إذا كان عنده ما يؤدى (رقم ۱۲۶۱) وابن ماجه في كتاب العتق/باب المكاتب (رقم ۲۵۲۰)
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب العتق/باب في المكاتب يؤدى بعض كتابته فيعجز أو يموت (رقم ۳۹۲۷) والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في المكاتب إذا كان عنده ما يؤدى (رقم ۱۲۶۱) وابن ماجه في كتاب العتق/باب المكاتب (رقم ۲۵۱۹) واحمد في المسند: ۱۷۸/۲

توجه: [۱] و حضرت عمرو ابن شعیب د خپل پلار حضرت شعیب رضی الله عنه نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] که یو سړی خپل غلام د سل اوقیه په بدله کې مکاتب کړي، [۳] او هغه غلام ټول اوقیې ادا کړی شوی، خو لس اوقیې یې ادا نه کړې شوی [۴] دا یې وفرمایل چې لس دینار یې ادا نه کړی شول (دلته راوی ته شک شوی دی چې حضور صلی الله علیه و آله لس اوقیه فرمایلی وو یا د لس دینار ذکر یې کړي وو) [۵] او بیا هغه د هغه باقي د ادائیګۍ نه عاجزه شو، [۶] نو هغه مکاتب به (بدستور) غلام وي، (ترمذي، ابوداود، ابن ماجه)

هل التفتت ① أوقعه: د اوقیه جمع اواق دې یو اوقیه د څلویښتو دراهم وی ② ذناییر: اشرفی، دا یوه سکه وه چې د سرو زرو به وه.

تسلیلات: قوله: ثُمَّ عَزَّ قَبُورِيْقُ:

دعجز په صورت کښې مالګ ته د عقد کتابت د فسخ کولو حق: ددې حدیث پاک متعلق ملا علی قاری رحمته الله علیه فرمائی چې ابن الملک رحمته الله علیه فرمائی چې دا حدیث پاک په دې خبره باندې دلالت کوي چې د مکاتب د خپل بدل د کتابت د څه حصې دادا نه قاصر کیدل د پورا بدل کتابت د ادائیګۍ نه قاصر کیدل دی لهدا داسې صورت کښې مالک ته دده بدل کتابت د فسخ کولو حق حاصل دې او فسخ کتابت نه پس هغه مکاتب بدستور غلام وی. او کوم چې دې غلام بدل کتابت ادا کړي دې هغه به هم ددې مالک ملکیت کښې راشي

[۳۲۰۲] مکاتب ته د عتق په حساب سره میراث ملاویدل

۳۲۰۲- [۱۵] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "إِذَا أَصَابَ الْمَكْتَابُ حَدًّا أَوْ مِيرَاثًا وَرِثَ بِحَسَابِ مَا عَتَقَ مِنْهُ" [۲]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ. وَفِي رَوَايَةٍ لَهُ قَالَ: "يُؤَدَّى الْمَكْتَابُ بِمِثْلِهِ مَا أَدَّى دَبَّةٌ حَرًّا [۳] وَمَا بَقِيَ دَبَّةً عَبْدًا" [۴]. وَضَعَفُهُ.

توجه: [۱] و حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل [۲] که یو مکاتب د دېت یا میراث مستحق شي، [۳] نو هغه ته به د هغه دیت یا میراث هغه قدر حاصلیږي، څومره چې هغه آزاد شوی دی، [۴] ابوداود، ترمذي، او د ترمذي رحمته الله علیه په یو روایت کې داسې دی چې حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل [۵] د مکاتب په دیت کې به د هغه حصې په قدر مال ورکول شي، چې هغه د خپلې آزادۍ قیمت یعنی بدل کتابت ادا کړي وي،

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الأدب /باب فی التناجي (رقم- ۶۸۵۲) و الترمذي فی کتاب البیوع عن رسول الله صلی الله علیه وسلم /باب ما جاء فی المکاتب إذا کان عنده ما یؤدی (رقم- ۱۲۵۹) و التناجی فی کتاب القسامة /باب دية المکاتب

۱۰ او د هغه حصي په قدر به قيمت ورکول کيږي. او اوس به په طور د غلام باقي وي. دې

روايت نه ترمذي رحمه الله ضعيف ويلي دی

هل القات ① اصاب اورسېږي، اصاب حاصلولو او مستحق جوړيدو په معنی کښې دي

② حدًا: حد، مقدار، دلته د ديت او ميراث استحقاق مراد دي،

③ دية حر: د آزاد قيمت،

تسهيلات: قوله: وَرَثَ:

د حديث د مفتلنو جملو وضاحت: ④ د حسب په وزن باندې د معلوم صيغه ده بعضي

نسخو کښې مجهول هم دي "حسب" د الفظ د حساب او مقدار په معنی کښې دي

⑤ "وفي رواية له" د اضمير د ترمذي طرف ته راگرځي

⑥ "يودي" دا د مجهول صيغه ده د ودي يدي دية نه دي دلته د "يُعطي" په معنی ورکولويه

کښې دي "اذي" دا د دال مشدسره د ادا کولويه معنی کښې دي

⑦ "دية حر" د انصوب دي او "يؤدي" د پاره مفعول به دي اود "مادي" مفعول به محذوف دي

کوم چه النجوم دي د کوم معنی چه قسط او حصه ده او "دية عبد" هم منصوب دي اصل

عبرت داسې دي "اي يعطي المكاتب دية حر بحساب ما اداه من التجهو ويعطي دية العبد بحساب ما بقى

عليه" يعنی مکاتب ته دخپلې آزادۍ په حساب کښې هغه ته به د ديت نه ورکولې شي

د حديث وضاحت د مثال په وړې کښې: په دي حديث باندې د يو مثال په ذريعه باندې

داسې پوهه شئ چه مثلاً زيد مکاتب وو هغه نيم بدل کتابت ادا کړې وو چه د هغه پلار

مړ شو اودې واحد خان له وارث وو نو د پلار د ميراث نه به نيم ميراث زيد ته ملاوېږي

داد ميراث مثال شو د ديت مثال داسې دي چه مثلاً دي مکاتب د خپل کتابت نيم مال ادا

کړې وو چه دي چا قتل کړو اوس د دغه مکاتب وارثانوته به د هغه د ديت نه نيم مال

ملاوېږي اونيم مال به د مکاتب مالک ته ملاوېږي لکه چه د غلام کومه حصه وه د هغې

ديت به مالک ته ملاوېږي اود آزادۍ چه کومه حصه وه د هغې ديت به ورثاء ته ملاوېږي

بهر حال په دي حديث باندې صرف ابراهيم نخعي رحمه الله عمل کړې دي د باقي جمهور فقهاؤ

په نيز دا حديث معمول به نه دي بلکه هغه حديث معمول به دي په کوم کښې چه راغلي دي

چه «المكاتب عبد ما بقى عليه من مكانته درهم»

الفصل الثالث

[۲۱۰۲] د مالي عبادت ثواب مري ته رسيدل

۱۱۱ (۱) [۱۶] عن عبد الرحمن بن أبي عمرة الأنصاري - رضي الله عنه - [۱] أن أمة أرادت أن تفتق
بها غزت ذلك إلى أن تصبها [۲] فمالت [۳] فقال عبد الرحمن: فقلت للقاسم بن محمد: [۴] أأنتفها أن أغتق
هنا؟

توجه: [۱] حضرت عبد الرحمن بن أبي عمرة انصاري رضى الله تعالى عنه تابعي په باره کې منقول دی
[۲] چې د هغه مور یوه ورځ د یو برده د آزادولو اراده وکړه. [۳] خو هغه تر راتلونکي سبا
پورې خپلې ارادې ته عملی جامه وانه غوښتلې شوه. [۴] چې د دې دنیا نه رخصت شوه.
د عبد الرحمن وایي چې ما حضرت قاسم ابن محمد ته دا صورت ذکر کړي، او د هغه نه
مې پوښتنه وکړه. [۵] که زه د خپلې مور د طرف نه برده غلام آزاد کړم، نو آیا په دې سره به
ممي ته نفع ورسېږي؟

۱۱۱ [۱۶] قال القاسم: [۲] أتى سعد بن عبادَةَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [۳] إِنَّ أَمْرَ هَلَكْتُ، [۴] فَبَلَ
تَغْفَبُ أَنْ أَغْتِقَ عَنْهَا؟ [۵] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "نَعَمْ." [۶] رَوَاهُ مَالِكٌ.

توجه: [۱] حضرت قاسم رضى الله تعالى عنه و فرمايل [۲] چې ابو خل، حضرت سعد ابن عبادۀ د رسول
الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو، او عرض يې وکړي [۳] چې زما مور اچنک وفات شویده،
[۴] که زه د هغې د طرف نه برده آزاد کړم، نو آیا په دې سره به هغه ته نفع ورسېږي؟ [۵] رسول
الله ﷺ و فرمايل چې هو، نفع به ورته ورسېږي. (مالک)

سجلات:

قوله عبد الرحمن بن أبي عمرة الأنصاري - رضي الله عنه:

د عبد الرحمن بن أبي عمرة تعارف: دا صحابی نه دې بلکه تابعي دې عمره په عين فتحه
او ميم باندې سکون دې (مالت)، د سحر راتلونو وړاندې مړه شوه او د انیک کار پاتې شوی
دې وجه علماؤ ليکلی دی، فی التأخير آفات فالعجلة محمودة فی الطاعات، [۱] فقال القاسم
د اووه قهلاؤ تذکره: دا قاسم بن محمد دې د صديق اکبر ﷺ نسي دې او د مدینې منورې
د مشهور اووه فقهاؤ نه دې د فقهاء سبعة تذکره چا په دې دوو شعرونو کې کړي ده

افسسته الهیزي من الحق خارجه

الا کل من لا یقندی بانه

سعيد ابو بکر سليمان خارجه

فقط هم عبيد الله عروا قاسم

د ایصال ثواب حکم: قاسم بن محمد د حضرت سعد ﷺ واقعه بیان کړه په کوم کې چې د

سائل د سوال جواب دې د حديث نه د ايصال ثواب مسئله راوځي ددې تفصيل به د حضرت سعد بن عبادہ رضي الله عنه په حديث كښي ملاوېږي دلته دا اوگنړني چه د مالي عباداتو ثواب مري ته رسيږي په بدني عباداتو كښي د فرائض او واجبات نه رسيږي اوده نقلي ايصال ثواب جائز دې

[۲۴۰۴] د مري د طرله د مالي عبادات صحت

--- [۱۸] (۱) وَعَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: **كُلُّ مَوْلَى عِنْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ لِي تَوْبَةٍ نَافِعَةٍ**، **لَا تُغْنِي عَنْهُ عَاقِبَةُ أَثَمِهِ**، **وَلَا تَكْبِيرَةٌ**، **رَوَاهُ مَالِكٌ**.

توجه: حضرت يحيى ابن سعيد رضي الله عنه (تابعي) وايي چې حضرت عبد الرحمن بن ابي بكر رضي الله عنه اوده وو، چې د خوب په حالت كې اچانك وفات شو . بني بني عانسه چې د هغه خور وه . د هغه د طرف نه ډير غلامان ، او وينځي ، آزادي كړي ، مالك ،

تسهيلات

فوله تَوْبَةٍ نَافِعَةٍ

د حضرت عائشه رضي الله عنها د يو څو غلامانو آزادولو وجه: يعنې د خوب په حالت كښي تنقل شو حضرت عائشه رضي الله عنها داسې ناڅاپي مرگ ښه اونه گنړلو په دې وجه نې د كفاري په توگه ډير غلامان آزاد كړل يانې په دې وجه آزاد كړل چه د حضرت عبد الرحمن رضي الله عنه په ذمه ندي دومره غلامان آزادول وو . د حضرت عبد الرحمن رضي الله عنه انتقال مكې مكرمي سره نيز دې جښي مقدم باندې شوې وو او هم د هغه ځاني نه راوړلې شوې وو او په جنت المعلاه كښي دفن كړې شوې وو . حضرت عائشه رضي الله عنها د هغه په قبر باندې د حاضرني په وخت دوه شعرونه هم ونيولې وو كوم چه په مشكوة ج ۱ كښي باب الجنائز صفحه ۴۹ ا باندې ذكر دې

و كا كند ماني جذبه حقه

من الدهر حتى قيل لم ينصعما

فما نفرنا كائى ومالكا

لطول اجتناع لم يبت ليله معا

[۲۴۰۵] د خوږغ شوي غلام د مال حكم

--- [۱۸] (۲) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: **«مَنْ اشْتَرَى عَبْدًا فَلَمْ يَشْرَطْ مَالَهُ **فَلَا شُؤْلَهُ**»**، **رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ**.

توجه: حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې كوم سړي چې يو غلام را نيسي . او د هغه د مال شرط ونه كړي . نو آخستون كښي ته به د هغه د مال نه هيڅ نه حاصلېږي . دارمي

تسهيلات:

قوله: قَلَمْرُ شَرْط:

ه شَرَاءٌ په وخت کښې ه غلام په لاس کښې ه موجود مال حکم؛ يعنی یوسړی به غلام واخستلو د هغه غلام په لاس کښې چه کوم مال وو اخستونکی مشتری د عقد کولو په وخت د دې شرط نه وولگولې چه دامال زما وی لکه چه غلام به زما وی نو داخستلونه پس به هغه مال دې مشتری ته نه ملاوېږي ځکه چه په حقیقت کښې هغه مال د غلام د مولى دې اوهم دغه مولى ته به واپس کېږي اوکه مشتری شرط اولگوى چه د غلام دامال به هم ماته را کونى نومال به مشتری ته ملاوېږي اود مالک د طرف نه به دا هبه او عطیه په حکم کښې شمیرلې کېږي

[۲] بَابُ الْإِيْمَانِ وَالنَّدْوَرِ

د قسمونو او نذرونو بیان

قوله: الْإِيْمَانِ

د یمین لغوی معنی: ایمان د یمین جمع ده علامه ابن همام رحمته فرمائی چه د یمین لفظ په لغوی توگه قسم، ښې لاس او قوت کښې په مشترکه توگه باندې استعمالېږي
د یمین وجه تسمیه: قسم ته یمین ځکه وائی چه د عربو خلق د عهد او پیمان په وخت د یویل په لاس کښې لاس ورکوی اودامعامله به په ښې لاس سره کیدله

د یمین اصطلاحی تعریف: علماؤ د قسم اصطلاحی تعریف داشان کړې دې الیمن فی الشرع توکمد الشیء بذکر اسم الله اوصفته، دلته د قسم او نذر متعلق څلور بحثونه دی کوم چه په ترتیب سره لیکلې کېږي
مباحث اریعه:

اول بحث: د یمین درې قسمونه:

① یمین قهوس: دا هغې قسم ته وائی چه د ماضی په زمانه نى د څه دروغو قسم اوخوړلو چه په الله قسم مادا کار کړې وو حالانکه هغه ته معلومه ده چه دا کار نى نه وو کړې په یمین غموس کښې هیڅ کفار نه شته دې دا گناه کبیره ده د دې وجې نه به دې سړی ته په دوزخ کښې غوټې ورکوی "غمس وغموس" د غوټې په معنی کښې دې

② یمین لغو: دا هغه قسم دې چه په خبرو خبرو کښې د قسم د آزادي نه بغیر سړې وائی والله بالله یا وائی په الله قسم یا په قسم چه وائی یا یوسړی داسې قسم اوخوړلو چه د هغه خیال او گنان داوو چه واقعی داکار داسې وو خو هغه ته غلط شوې وو او هغه کار هغه شان نه وو دا ټول لغو قسمونه دی په دې کښې نه کفار شته اونه گناه کبیره ده سره د دې چه مسلمان له

دذي به هم یرج کیدل یکر دی امام شافعی رحمته الله فرمائی چه ما دالله تعالی د نوم به عظمت نه دروغو قسم خوړلې وی اونه د رښتیاؤ

⑦ **یمین منعقدہ:** دا هغه قسم دی چه یوسرې په ښه خور او سوچ سره د راتلونکې زمانې د یوکر نه کولو قسم او خورۍ او بیا قصداً دهغې خلاف ورزی کوی نو دا سرې حاث کیږی اوس به دې د قسم کفارو ورکوی په عربی کښې د قسم الفاظ والله بالله تالله دی

دویم بحث: د قسم الفاظ

د قسم دپاره موضوع له اسماء: په قسم کښې دالله تعالی ذاتی اسم یا صفتی اسم استعمالیږی لهذا دذي احترام ضروری دی چه دا مات نه کړې شی او دالله تعالی د نوم مبارک یې ادبی اونه شی اونه به دا مبارک نوم پریخودوسره بل چاته دا عظمت ورکړی اودهغه د نوم قسم او خورۍ

غیر شرعی قسمونه: د پلارانو او نیکونو د نومونو قسم خوړلو ممانعت راغلې دې دغه شان د دخن او سر قسم خوړل جائز نه دی

د قسم دارومدار: د قسم مدار په عرف باندې دې په دې وجه دالله تعالی په هغه صفتونې قسم نه شی خوړلې چه په عرف عام کښې د قسم دپاره نه استعمالیږی لکه رحمت مغفرت وغیره صفات چه دی او د کومو صفاتو قسم چه په عرف کښې خوړلې کیږی نکه عظمت او شان د بزرگۍ وغیره نو په دې سره قسم واقع کیږی

د قسم الفاظ: په عام توگه شریعت د قسم الفاظ والله، بالله، تالله خودلی دی لعمري الله لفظ سره هم قسم خوړلې شی دا هم قسم دی دذي مطلب دادې چه تاته د عمر درکونکی قسم په قسم کښې ان شاء الله استعمالولوسره د قسم اثر ختمیږی په دې شرط چه دا لفظ متصلاً استعمال کړې شی دې ته په قسم کښې استثناء وائی

دویم بحث: د قسم کفارو:

د قسم په کفارو کښې قوتیږ: ① د قسم ماتولو کفارو داسې ده چه یو غلام دې ازاد کړی که د غلام آزادولو ورسې نه وی یا غلام نه وی لکه په موجوده وخت کښې

② نوداول صورت په نشتوالی کښې دې لس مسکینانوته دوه وخته درمیانو خوراک ورکړی

③ د دویم صورت طقت هم نه لری نو بیادې لسو مسکینانوته کپړې ورکړی

④ که یوسرې په دې دریو قسم کفارانو باندې قادر نه وی نوهغه دې مسلسل درې روژې اوسنی

په کوم صورت کښې او په چا چي کفارو نشته: ① د قسم ماتولونه وړاندې د احنافو په نیزد قسم کفارو نشته دي

① ماشوم يا اوده شوى سرى يا ليونى اوياكل سرى دَ قسم اعتبار نشته دې په دې وجه په دې كښې هم كفاره نشته

② د كافر په قسم كښې كفاره نشته دې

نو: د نذر لغوى او شرعى معنى وغيره به دې باب پسې راروان باب ،، باب النذور ،، كښې راشي هغې ته انتظار او كړئ

الفصل الأول

[٣٣٠] د نبى عليه السلام د قسم الفاظ

٣٣٠- [١] (١) عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَكْثَرُ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْلِفُ: لَا، وَمَقْلِبُ الْقُلُوبِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما راوي دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به اكثره چې قسم خوړلو، ② نو فرمايل به يې نه ده داسې زما دى قسم وى د زړونو په گرځونكى، (بخاري) **هل اللغات** ① **يَخْلِفُ**: چه قسم به نې كولو، ② **مَقْلِبُ**: گرځونكى، اړونكى، **تسهيلات**:

قوله: "لَا، وَمَقْلِبُ الْقُلُوبِ"

د قسم مخه وړاندې د لا، په راوړلو كښې **غلور القوال**: عربى كلام كښې د قسم نه مخكښې د لا كلمه زاند راوړل معروف او مشهور دى لكه چه (لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ) سورة البلد ① (لَا أَقْسِمُ بِبَوَاقِ الْأَيْمَةِ) سورة القيامة ② د الله تعالى په كلام كښې راغلى دى ① بعضې ونيلې چه دا لامضمون د قسم د نفى د تاكيد دپاره ذكر كولى شى مطلب داچه د قسم حاجت او ضرورت نشته ليكن زه بياهم قسم خورم ② علامه طيبي رحمته الله فرماني چه د لا كلمه د سابق كلام د نفى دپاره راځي "ولانفى لكلام السابق" يعنى چه كوم ستا خيال دې هغه صحيح نه دې زه قسم خوړلو سره وايم چه حقيقت داسې دى

③ بعضې علماؤ ونيلې دى چه د قسم نه مخكښې دا لا د تجسس دپاره ذكر كولى شى ④ حضرت مولانا مفتى محمد شفيع رحمته الله معارف القرآن كښې ليكلي دى چه د قسم نه مخكښې حرف لام زاند دې كله چه قسم د يو مخالف د خبرې د رد كولو دپاره خوړلې شى نو دهغې په شروع كښې حرف لا د هغه سړى د باطل خيال د نفى دپاره زاند استعمالېږي او د

عربو په محاوراتو کښې دا استعمال معروف او مشهور دې زموږ په ژبه کښې هم بعضې وخت د یو قبل تاکید مضمون د بیان نه مخکښې ونیولی شی "نه ناداسې نه ده وړاندې خپل مقصد بېنوی اعارف القرآن ۱۹۲۳/۸

ه حدیث هغه معلومې شوي هري فاندې، ① دلته حضور پاک د الله تعالی په صفتی اسم سره قسم خوړلې دې معلومه شوه چه دا جائز دی اودا هم معلومه شوه چه قسم د ضرورت نه بغیر د تاکید کلام دپاره خوړلې شی

② "وانذني نفس محمدیة" سره حضور پاک تعلیم ورکړې دې چه زه د الله تعالی بنده یم پخپله خدائی نه یم زما د خان مالک هم هغه الله تعالی دې دې سره د الله تعالی د لونی شان او لونی بیانول مقصود دی

③ حضور پاک چه کوم قسم خوړلې دې په هغې کښې د امت دپاره لونی فاندې ورکونکې تعلیم پټ دې چه د غیر الله قسم مه خوړنی

[۳۰۷] په غیر الله د قسم خوړلو ممانعت

ع- [۲] (۱) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تُخْلِفُوا بِأَيْمَانِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِيًا فَلْيُخْلِفْ بِاللَّهِ [۳] أَوْ لِيُعَذِّبْهُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① و حضرت ابن عمر ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② الله ﷻ تاسو د دې خبرې څخه منع کوي، چې تاسو د خپلو پلرونو قسم واخلي، ③ کوم سړی چې قسم اخلي هغه ته پکار دی چې هغه د الله ﷻ په نوم يا د صفاتو، قسم واخلي، ④ يا چې پاتې شي. بخاری، مسلم

تسهيلات:

قوله إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تُخْلِفُوا بِأَيْمَانِكُمْ:

د پلار نيکه په نوم د قسم خوړلو هغه روايت: د پلار نيکه ذکر په توگه د مثال دې مراد دادې چه د غير الله قسم خوړل جائز نه دی د پلار نيکه ذکر دلته په دې وجه سره شوې دې چه د عربو معشره کښې به خلقو د پلارانو او نيکونو دنومونو قسمونه خوړل په دې وجه دا په خاص توگه باندې منع او گړخولې شو

(۱) أخرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۶۶۴۶ و مسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۱۶۳۶ / ۳ و ابو داود فی السنن رقم الحدیث ۳۲۴۹ و الترمذی فی کتاب النذور و الأیمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی کراهية الحلف بعير الله (رقم- ۱۵۳۴) و النسائی فی کتاب الأیمان و النذور / باب الحلف بالأبواء (رقم- ۳۷۶۷) و ابن ماجه فی کتاب التکفارات / النبی أن یحلف بعير الله (رقم- ۲۰۹۴) و مالک فی الموطأ کتاب النذور و الأیمان / باب جامع الأیمان (رقم- ۱۸) و احمد فی المسند: ۷/۲

د غیر الله په نوم د قسم خوړلو د معانعت وجه: او د غیر الله د نوم د قسم خوړل نی په دې وجه ناجائز ګرځولې شوی دی چه مقسم به یعنی د چا د نوم چه قسم خوړلې شی د هغه عظمت او د هغه اوچت شان مقصود او متصور وی په دې وجه دا عظمت الله تعالی سره خاص دې د غیر الله د نوم د قسم خوړلو سره د غیر الله مشابهت الله تعالی سره پیدا کیږی کوم چه د شرک یوه حصه ده

اول اشکال: یو طرف ته نبی علیه السلام د غیر الله په نوم د قسم خوړلو څخه منع کړې ده خو بل طرف ته الله تعالی په خپله د ډیرو څیزونو قسمونه خوړلی دی نو ښدگان منع کولی شی او الله تعالی په خپله په غیر الله قسمونه خوری په دې کښې څه وجه ده؟

د اول اشکال جواب: الله تعالی خالق او مالک دې د هغه دپاره دا امور تکلیفیه دا پابندی نشته دې بل چه الله تعالی د کومو څیزونو قسم خوړلې دې هغه الله تعالی په حقیقت کښې په خپل وحدانیت باندې د گواه په توګه پیش کړې دې هلته نور تصورات نشته دې حضرت ابن عباس رضی الله عنه د غیر الله د نوم د قسم خوړلو سره متعلق فرمایلی که زه د الله تعالی د نوم په یو ورځ کښې سل قسمونه او خورم او مات نی کړم هغه ددې نه بهتر ده چه زه د غیر الله قسم خوړلو سره سر ته اورسوم.

دویم اشکال: د حضور پاک نه په یوه موقع باندې نقل دی چه حضور پاک او فرمائیل "افلح وایه" ددې مذکوره حدیث سره واضح تعارض دې؟

د دویم اشکال جواب: ددې د معانعت نه مخکښې خبره ده د معانعت روستو راغلې دې

[۲۴۰۸] د بتا نو په نوم د قسم خوړلو معانعت

۳۳۰۸- [۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: **«لَا تُخْلِفُوا بِالطَّوَاغِي [۲] وَلَا بِأَبَائِكُمْ»**. **«رَوَاهُ مُسْلِمٌ»**.

توجه: [۱] و حضرت عبدالرحمن ابن سمره رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه و آله و فرماییل [۲] نه د بتانو قسم خوری، [۳] و نه د خپلو پلرونو قسم کوی، (مسلم) هل اللغات ① بالطواغي: بتان.

تسویلات

نوت: د حدیث وضاحت ددې څخه وړاندې حدیث نمبر (۲۴۰۷)، کښې تیر شوې دې

[۲۴.۹] په غير الله د قسم خوړلو كفاړه

۴-۳-۱ [۳] (۱) وَمَنْ أَمَىٰ هُرَيْرًا - رَجَىٰ اللَّهُ هَنَةً - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ حَلَفَ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ: بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى: [۳] فَلْيُقْلِلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. [۴] وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ: تَعَالَ أَقَامِرُكَ [۵]: فَلْيَتَصَدَّقْ». [۶] مَثَّقَىٰ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه نقل کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې قسم واخلي، او په خپل قسم کې دا الفاظ ادا کړي چې زه په لات او عزى قسم اخلم، [۳] نو هغه ته پکار دی چې هغه لاله الا الله ووايي، [۴] او کوم سړی چې خپل يو دوست ته دا اوواني چې راځه دواړه جواړي وکړو، [۵] نو هغه ته پکار دی چې هغه صدقه او خيرات وکړي، بخاري مسلم،

هل التمتع [۱] تعال [۲] اقامرك: زه تاسره جواړی کوم، چه خپلو کښې جواړی اوکړو مقامره دقمار نه دي [۳] فليقل: نو صدقه دي ورکړی،

تسهيلات:

قوله حَتَّىٰ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ: بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى: فَلْيُقْلِلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

د کلمه توحید په ویلو کښې دوه اقوال: یعنې د لات منات او بتانو د نوم قسم خوړلو نه پس لاله لاله وایښی

① که یو کس چرې د زړه نه د عقیده په توگه داسې دبتانو قسم خوړلې دې نو دا سړې مرتد شوې دې اوس دې د تجدید ایمان او مسلمان کیدو دپاره لاله لاله دې اوواني
② که نوی مسلمان شوی سهواً دا قسم اوخوړلو اوبه غلطنی سره نې دا کلمه د خپلې نه اووتله نو الا اله الا الله به په توگه د استغفار وی

قوله وَمَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ: تَعَالَ أَقَامِرُكَ: فَلْيَتَصَدَّقْ:

جواړی ته د دعوت ورکولو کفاړه: که چرې یو سړی بل مسلمان ته د جواړنی کولو دعوت ورکړو نو هغه د گناه دعوت ورکولو سره د گناه ارتکاب اوکړو اوس ددې کفاړه داده چه داسرې دې صدقه اوکړی د حدیث نه معلومه شوه چه د جواړنی دعوت ورکول او ددې ترغیب ورکول هم گناه ده نوچه کوم سړې پخپله په دې قبیح کار کښې اخته وی هغه به خورمه گناهگار یری

(۱) اخرجه البخاری فی صحیحه رقم الحدیث ۶۶۵۰ و مسلم فی صحیحه رقم الحدیث ۵/ ۱۶۴۷ و ابو داود فی السنن رقم الحدیث ۱۲۴۷ و الترمذی فی کتاب النذور و الايمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۱۵۴۵) و النسائي فی کتاب الايمان و النذور / باب الحلف باللات (رقم- ۳۷۷۵) و احمد فی المسند: ۳۰۹/۲

يم

په ملت غير اسلام باندې د حالف په حکم کښې دوه مذاهب:

په مذکوره صورتونو کښې که دغه حالف بغير ملة الاسلام دغه محلوف عنه کار او کړونه دده په حکم کښې اختلاف دي

① بعضې شوافعو فرماني چې د ظاهري حديث په اعتبار سره داسې کافر شو ځکه چې ده د اسلام حرمت دخپل لاندې کړو او په کفر باندې د رضامندني اظهار او کړو

② جمهور علماء فرماني چې په دې قسم سره داسې نه کار کړي

د اول فريق دليل: زير بحث حديث د دوی مستدل دي ځکه چې په دې کښې د دغه حالف بړه کښې بنی عليه السلام فرماني چې «فهو کما قال» يعنی ده چې په کوم ملت قسم خوړلې دي دې هم هغه شان دي که په يهوديت ئې قسم خوړلې وي نو يهودی به وی او که په مجوسيت ئې قسم خوړلې وي نو مجوسی به وی.

د اول فريق د دليل جواب: دې حالف ته دا نسبت په د زجر او توبيخ باندې حمل دي لکه څنگه چې په بعضې نورو احاديثو کښې داسې الفاظ په تشديد او زجر باندې محمول دی نکه په دې حديث کښې چې ((الايمان لمن لا عدى له)) يعنی چې په چا کښې د وعدې پابندی نه وی په هغه کښې ايمان نشته دغلته هم عالمان دا په تشديد او زجر باندې محمول کوي يا لکه «من ترك الصلوة متعمدا فقد كفر» حديث په زجر او توبيخ باندې محمول دي.

د دويم فريق دليل: دوی دا فرماني چې د کفر تعلق عقيدې او قصد او ارادې سره دي او د دې سړي اراده د کفر نه ده بلکه د نفس منع کولو دپاره هغه دا عمل کړي دي

د مذکوره مسئلې دوه صورتونه: ① در مختار کښې ليکلی دی په دې مسئله کښې زياته صحيح خبره داده چې داسې قسم خوړونکي که چرې دخپل قسم برعکس کار او کړي نو هغه به نه کار کړي په دې شرط چې د هغه مقصد قسم خوړل وی کافر کيدل نه وی

② که هغه پوهيږي چې د دې قسم خلاف کولو سره سړي کافر کيږي او بيا هم خلاف ورزی کوي نو په دې صورت کښې به هغه کافر شي ځکه چې په دې صورت کښې هغه ښه په رضا اورغبت سره په کفر باندې راضي شوې دي

په مذکوره صورت کښې د کفاري په وجوب کښې دوه اقوال: ① د مالکيه او شوافعو حضراتو په نيز چونکه دا يمين او قسم نه دي لهدا په دې کښې کفار هم نشته دي داسې ديزيات گناهگار شوې دي ده له د استغفار کولو ضرورت دي او څه کفار نشته دي

② احناف او حنابلې بلکه د جمهورو مسلك دادي چې په دې کښې کفار ده ځکه چې دا قسم دي او په قسم کښې د حنث په صورت کښې کفار وي

كفارہ قبل الحنث كني دوه مذاهب:

تنبيه د قسه كفاره اداكولو كني بعضي احاديثو كني د كفاره وركولو الفاظ مخكيني راغلي دي اود حنث كيدو الفاظ روستو راغلي دي اوبعضي احاديثو كني د حنث كيدو الفاظ مخكيني راغلي دي اود كفاره وركولو الفاظ روستو راغلي دي هم په دې وجه ذفقو په دې كني اختلاف پيدا شو چه كفاره قبل الحنث ده كه بعد الحنث ده

① امام مالك رحمته الله امام شافعي رحمته الله او امام احمد بن حنبل رحمته الله جمهور فرماني چه قبل الحنث كفاره اداكولې شي لكه چه د قسم خوړلو په وجه سره كفاره لازم شوه

② امام ابو حنيفه رحمته الله فرماني چه قبل الحنث كفاره نه شي اداكيدې حنث په كفاره باندې مقدمه دې تركومي پورې چه سرې حنث شوې نه وي كفاره لازم نه راخي

د اول طريق اول دليل: ① د قرآن عظيم دا آيت د دوى مستدل دي **(ذَلِكَ كَفَّارَةٌ لِّمَا أَنْتُمْ إِذَا حَقَّمْتُمْ)** طريقه د استدلال داسې دې چه په آيت كني حلف اويمين د كفاره د پاره سبب او وجه او د علت په توگه بيان كړې شوې دې لهذا قسم خوړلو سره كفاره اداكيدې شي د حنث كيدو ضرورت نشته دې

د اول طريق د اول دليل جواب: دلته د "اذاحلفتم" نه پس "وحنثتم" لفظ محذوف دې يعنى د قسه خوړلو نه پس كله چه حنث شي نو بيا كفاره اداكړه دامحذوف داسې دې لكه څنگه چه **(اذْ قُتِلَ عَلَى الصَّلَاةِ)** كني "وانتم محدثون" محذوف دې

د اول طريق مزيد درې دلائل: ① زير بحث د حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه روايت هم د دوى مستدل دي

② د حضرت عبدالرحمن بن سمره رضي الله عنه حديث نمبر (۳۳۳) هم د دوى مستدل دي

③ د حضرت ابو هريره رضي الله عنه حديث نمبر (۳۳۳) د دوى مستدل دي په دې درې واړه احاديثو كني د كفاره ذكر مقدم دې او د حنث ذكر روستو كړې شوې دې دا د دې خبرې دليل دې چې كفاره قبل الحنث وركول جائز دي

دمذكوره درې واړو دلائلو جواب: دې احاديثو كني واړو د مطلق جمع د پاره دې د ترتيب د پاره نه دې يعنى كفاره هم اداكړه او حنث هم شه او نيك كار هم كوه هسې په عربى كني د محاوره ذوق پياني چه په دې احاديثو كني د ترتيب هيڅ پابندى نه ده لگولې شوې د جمهورو احترام په خپل ځاني مسلم دې ليكن دې احاديثو سره د هغوى مسلك ثابتول د يرزيات بعيد معلومېږي

د اول اول طريق د دليل عمده الزامى جواب: كه يوسرى قسم او خورلو او بياني د خپل قسم پوره خيال اوساتلو او حنث نه شو بلكه په خپل قسم كني برى الذمه شو نو د چا په نيز هم

په دې سرې باندې کفار له لارم نه ده که چرې صرف د قسم خوړلو سره کفار له لارم کيدله نو په دغه سرې باندې به د حاث کيدونه بغير کفار له ورکول لارم وو حالانکه ددې اول فريق هم قائل نه دي

ه دويم فريق ۵۴۱: ① د حضرت عبد الرحمن بن سمره رضي الله عنه د حديث د آخری حصه د دويم

فريق د دوی مستدل دې په کوم کسې چه دا الفاظ دی «فَأَتَى الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينِكَ دَلَّتْهُ صِرَاحَتُ سِرِّهِ أَوَّلُ دَ حِثِّ ذِكْرِ دِي أَوْ بَيَّا دَ وَأَوَّ عَاطِفُهُ سِرَّهُ دَ كَفَّارُهُ ذَكَرَ دِي

② عقلی دليل هم د دوی مستدل دې هغه دا چه کفار له ادا کول د جرم د وجې نه وی او قسم خوړل جرم نه دي، ځکه چه انبيا، کرام او اوليا، عظام او علما، کرام په کلام کسې کثرت سره قسم موجود دي کله چه قسم خوړل جرم نه دي نو هغه د کفار له دپاره څنگه سبب جوړ شو؟ او حاث کيدل جرم دي چه د الله تعالی د نوم بې اکرامی او شوه نو د کفار له دپاره سبب جوړ پری نو تر کومې پورې چه حث نه راځي کفار نه نشته دي

[۲۴۱۲] د عَهْدِي دِ مَطَالِبِي كُولُو خُخَه مِمَّا نَعَتْ

— [۴] — (۱) [۴] وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ! لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ: [۳] فَإِنَّكَ إِنْ أُوْتِيْتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَكُنْتَ إِلَيْهَا [۴] وَإِنْ أُوْتِيْتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتُ عَلَيْهَا [۵] وَإِذَا حَلَقْتَ عَلَى يَمِينٍ قَرَأْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا [۶] فَكُفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ [۷] وَفِي رِوَايَةٍ: «فَأَتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ» " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① او حضرت عبد الرحمن ابن سمره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه ورځ ماته وفرمیل چې ای عبد الرحمان! د سرداری خواش مه کوه. يعني د دې خبرې طلب مه کوه چې زه دي د فلاني ځای حاکم او سردار جوړ شم، ځکه که ستا په طلب سرداری درکول شي نو ته به هغه سرداري ته حواله شي، ② او که غیر د غوښتنې څخه سرداری درته حاصله شي، نو په هغه کې به ستا مدد کېږي، ③ او که ته په يوه خبره قسم واخلي، او بيا وويني چې د هغه قسم خلاف کول د هغه قسم د پوره کولو څخه ښه دی، ④ نو ته د هغه قسم کفار وړکړه، او هغه کار وکړه کوم چې ښه دی، ⑤ او په يو روايت کې داسې دي چې هغه څيز په عمل کې راوله کوم چې ښه دی او د خپل قسم کفار وړکړه، بخاري، مسلم، هل اللغات ① الإِمَارَةُ: امارت، حاکم، سرداری، ② وَكُنْتَ إِلَيْهَا: د پناه په اوسپارلې شي، حواله به شي ③ أُعِنْتُ: ستا مدد به کولې شي

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۷۱۴۶ وسلم في صحيحه رقم الحديث ۱۹/۱۶۵۲ وابوداود في السنن رقم الحديث ۳۲۷۷ والترمذي في كتاب النذور والأيمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فيمن حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها (رقم: ۱۵۲۹) والنسائي في كتاب الأيمان والنذور/باب الكفارة بعد العنث (رقم: ۳۷۹۱ وأحمد في المسند: ۶۲/۵

تسهيلات: قوله عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

عبد الرحمن بن سمره او د كابل فتح يادساتنی د بخاری شریف په روایت كښې دې چه حضرت عبد الرحمن بن سمره رضي الله عنه كابل فتح كړو او په چوك كښې او دريدو سره د غنيمت مال باره كښې نې تقرير او كړو ابو داؤد شريف ۱۷۷/۱ كښې دې چه هغوی د فتح كابل په موقع باندې د صلوة خوف مونځ وركړې وو د مذكوره حديث روایت هم د دغه عبد الرحمن بن سمره رضي الله عنه نه دې

قوله: لَا تَأْكُلُ الْأَمَارَةَ:

د امارت د قبولولو دوه صورتونه:

① یعنی امارت او حکومت څه معمولی کارنه دې بلکه دا ډیره لویه ذمه واری ده هر سړې دا ذمه واری او بوج نه شی او چتولې که چرې د حرص لالچ او سیادت او قیادت په خواش كښې راغلي او د دې مطالبه كولو سره حاصل كړو نو د الله تعالی امداد به در سره شامل حال نه وی نونا کام به شی ② که چرې حرص او خواش دې نه وی او خلقو مجبوره كولو سره ذمه واړوې شوي نو د الله تعالی امداد به در سره وی او کامیاب به شی

قوله: قَرَأْتُ غَيْرَهَا غَيْرَ امْنِهَا

د قسم د ماتولو دوه صورتونه: ① یعنی که د گناه كولو قسم نی او خوړلو چه په الله تعالی قسم زه به موبلار سره خبرې نه كوم نو د دې قسم ماتول به واجب وی او كفاره به ادا كول وی ② که چرې د یو مستحب كار نه كولو قسم نی او خوړلو مثلاً د یوې میاشتي پورې به خپلې بی بی سره كوروالې نه كوم نو داسې قسم ماتول به مستحب او اولی

[۲۴۱۲] د غوره عمل اختیارول اود قسم كفاره وركول

۳۳۳- [۸] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ خَلَفَ عَلَى عَيْنَيْنِ قَرَأَ غَيْرَ امْنِهَا فَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ، وَلْيَفْعَلْ». "رواه مسلم.

توجه: ① او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② که يو سړی په يوه خبره قسم واخلي او بيا هغه دا وگني چې د هغه خلاف كول د قسم پوره كولو څخه ښه دی. ③ نو هغه دي كفاره ادا كړي او هغه كار دي وكړي (يعني قسم دي مات كړي) (مسلم)

تسهيلات:

نوبت د زير بحث حديث تسهيل دې څخه وړاندې حديث نمبر (۳۴۱۲)، كښې تير شو

[۳۳۳] په ناجانز قسم باندې کله کيدل مناسب نه دی

۳۳۳- [۹] (۱) وَنَعْنَهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «وَاللَّهِ لَأَنْ يَلْعَنَ أَحَدُكُمْ يَمِينَهُ فِي أَهْلِهِ أَكْرَهُهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَنْ يُعْطَى كَفَّارَتُهُ» أَلَيْسَ افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] قسم په خدای په تسو کې د يو سړی په خپل قسم اصرار کول (يعني د هغه قسم د پوره کولو ضد کول، چې د خپل اهل و عيال سره معلق وي، [۳] لا الله ﷻ په نزد هغه زيات گنهگار دي [۴] په نسبت د دې چې هغه هغه قسم مات کړي، او د هغه كفاره ادا کړي، [۵] چې په هغه فرض شويده بخاري مسلم،

هل للنفات ①: اصرار کول، ټينگ پاتې کيدل، ضد کول

تسهيلات:

قوله: لَأَنْ يَلْعَنَ أَحَدُكُمْ يَمِينَهُ فِي أَهْلِهِ أَكْرَهُهُ:

د خپل بال بچ سره د تعلق نه ساتلو قسم خوړلو گناه: د حديث مطلب دا چه قسم خوړلو کيښي د الله تعالی هتک او بې ادبي ده د الله تعالی د عظمت خلاف ورزی خويقت گناه ده ليکن ددې گناه نه هغه گناه زياته ده چه يوسړي خپل بال بچ سره د تعلق پريخودو قسم اوخوړی او بې ضد کولو کولو باندې کلک شی اوهم داسې کلک وی بلکه هغه له پکار دی چه د تعلق پريخودو قسم دې مات کړي او د كفاره فريضه کومه چه الله تعالی مقرر کړې ده هغه ادا کړي قوله: أَكْرَهُهُ:

د... لم... په نحوی تعقیق کښې دوه اقوال: ① بعضي شارحینو آثم لفظ د اسم تفضیل په معنی کښې اخستی دي

② بعضو "الصيف احرم الشتاء" په طرز باندې نفس فعل یعنی اثم په معنی کښې اخستی دي. کذا فی الطبیبی، (الکاشف ۲۶/۷).

[۲۴۱۵] د قسم ورکونکي د نیت اعتبار

۳۳۵- [۱۰] (۱) وَنَعْنَهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يَحْتَكُ عَلَى مَا يَصَدِّقُكَ عَلَيْهِ صَاحِبُكَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ستا قسم هغه وخت صحيح كيږي، هر کله چې ستا ملگري، يعني قسم درکونکی، تا رښتینی وگڼي، مسلم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۶۶۲۵ ومسلم في صحيحه رقم الحديث ۲۶/۱۶۵۵ واحمد في المسند ۳۱۷/۲
(۲) أخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ۲۰/۱۶۵۳ وابوداود في السنن رقم الحديث ۳۲۵۵ والترمذي في كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء أن البين على ما يصدق صاحب (رقم- ۱۳۵۴)

تسهيلات

لَوْلَا يَمِينُكَ عَلَى مَا بَعْدَكَ عَلَيْهِ صَاحِبُكَ:

په جگړه کېنې، د مستحلف د يمين اعتبار، يعنې چه په دوو کسانو کېنې څه مالي جگړه ده اودمعي منکرته قسم ورکوي نو په دې کېنې به د قسم ورکونکي د نيت اعتبار کېږي د قسم خوړونکي د نيت اعتبار به نه کېږي

د مذکورې مسئلې صورت، مثلاً قسم خوړونکي په ژبه باندې څه الفاظ واني او په زړه کېنې څه توريه ياد تاويل نيت نې پټ کړې دې نو ذهني اعتبار نشته مثلاً ارشد اقبال ته اوونيل چه تازما اس قتل کړې دې اقبال قسم اوخوړلوچه ما اس نه دې قتل کړې او په نيت کېنې دارشد د اس په ځاني د فريدون د اس د قتل قسم خوري نو ددې اعتبار به نه وي په راتلونکي روايت کېنې (علي نية المستحلف) الفاظو مطلب هم دغه دې مستحلف يعنې قسم ورکونکي.

په يمين کېنې د حالف د نيت د اعتبار صورت: که د چاد حق تلف کيدو مسئله نه وي يا يو سرې مظلوم وي نو بيا په قسم کېنې توريه او د تاويل اعتبار کېږي. ملخصاً زجاجة الصابون

[۲۴۱۶] په يمين کېنې د مستحلف د نيت اعتبار

«...» [۱۱] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةِ الْمُتَحَلِّفِ».

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] لا قسم اعتبار د قسم ورکونکي په نيت وي، (مسلم) هل الكلمات ① المتحلف: قسم خوړونکي.

تسهيلات:

د دې حديث وضاحت ددې څخه وړاندې حديث نمبر (۳۴۱۵)، کېنې تير شوې دې [۲۴۱۷] په يمين لغو کېنې عدم مواخذة

...» [۱۲] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۲] أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ﴿لَا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللُّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ [البقرة: ۲۲۵] فِي قَوْلِ الرَّجُلِ: لَا وَاللَّهِ، وَيَلَى وَاللَّهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. [۳] وَفِي تَرْجُمَةِ السُّنَنِ لَفْظُ الْمَصَابِيحِ: وَقَالَ: رَفَعَهُ بَعْضُهُمْ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا.

توجه: [۱] او د بي بي عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی [۲] چې دا آيت لا يَأْخُذُكُمْ اللَّهُ بِاللُّغْوِ فِي

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ۲۱/ ۱۶۵۳ وابن ماجه في السنن رقم الحديث ۲۱۲۰
(۲) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۶۶۶۳ وابوداود في السنن رقم الحديث ۳۲۵۴

إِخْتِاجُكُمْ بِعَلَى اللَّهِ ﷻ سَتَاسُو بِهِ لَعُو قَسْمُونُو سَتَاسُو مُوَآخِذُهُ كُوي، [٢] هغه سري په حق کې نازل شوی دی چې لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَبْلَى وَاللَّهُ وَابِي، بخاري، [٣] په شرح السنة کې دا روایت په لفظ د مصابيح نقل شوی دی، [٤] او په شرح السنة کې ونييل شوی دی چې د بعضي راويانو مطابق دا حديث بي بي عائشي ؓ څخه مرفوعاً نقل کړی دی، يعني د هغه راويانو مطابق دا حديث د حضور ﷺ ارشاد حرامي دی.

هل القصات ① بِاللَّغُو عَيْثُ، عَادَتِي قَسْمُونَهُ، ② لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيَلَى وَاللَّهُ دَاوَا، د قَسْمِ الْفَاطِ دِي، چه اهل عربو به عام خور خبرو کښي دغسي قسمنه خوړل

تسهيلات: قوله لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيَلَى وَاللَّهُ:

په هريو کښي ه يمين لغو وواچ: د اهل عربودا عادت وو چه هغوی خپل مینځ کښي د خبرو اترو په وخت په خبره خبره باندې په دې الفاظو سره قسم خوړلو "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" د دغه خلقو به په دې الفاظو سره قسم خوړل مقصوده وو بلکه په کلام کښي د زور پيدا کولو دپره يا په توگه د تکيه کلام به نئ داسې قسم خوړلو هم دغه يمين لغو دې په کوم کښي چه نه کفره ده او نه گنده ده

د يمين لغو يو بل صورت: ائمه احناف د قسم دا صورت هم لغو گرځولې دې چه يوسري په يوه خبره باندې قسم اوخوري او د هغه په خيال کښي دا وي چه زه صحيح قسم خورم ليکن په حقيقت کښي د هغه نه غلطی کيږي بهر حال د لغو قسم د دې شرعی سهولت مطلب دانه دي چه يو مسلمان هيڅ بي هيڅه خپله ژبه په قسمنو باندې ککره کړي او کله چه نئ خله کولوږي هم په څه قسم باندې کولوږي

الفصل الثاني

[٢٤١٨] په غير الله د قسم خوړلو حرمت

١٨- [١٣] (١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]: «لَا تَحْلِفُوا بِأَنبَاءِكُمْ، وَلَا بِأَهْلِيكُمْ، وَلَا بِالْأَنْدَادِ» [٣] «وَلَا تَحْلِفُوا بِاللَّهِ إِلَّا وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ» [٤]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

ترجمه: [١] او حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول ﷺ وفرمايل [٢] تاسو مه د خپلو پلرونو په نوم قسم اخلي، او نه د خپلو ميندو [٣] او نه د بتانو په نوم، [٤] او د خدای ﷻ قسم هم تاسو په هغه صورت کې اخلي هر کله چې تاسو رښتيني يئ، يعني د دروغو قسم مه اخلي که د هغه تعلق د تيري زماني سره وي يا د آنده زماني سره، ابو داود، او نسايي هل القصات ① بِالْأَنْدَادِ: په شريکانو، په بتانو

(١) اخرجه ابوداود في كتاب الايمان والنذور/باب في كراهية الحلف بالآباء (رقم- ٣٢٤٨) والنسائي في كتاب الايمان والنذور/باب الحلف بالأمهات (رقم- ٣٧٤٩)

تسهيلات:

نو: د دې حديث وضاحت وړاندې حديث نمبر (۲۲۰۷) کښې تير شوې دې
[۲۴۱۹] په غير الله باندې د قسم خوړلو حکم

۳۳۴- [۱۳] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ أَشْرَكَ»." رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: [۱] او د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما روايت دی چې ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه واوريدل چې د الله عز وجل څخه د غير قسم واخستلو [۲] نو هغه شرك وكړي. (ترمذي)
تسهيلات: قوله: فقد اشرك:

په غير الله باندې د قسم خوړلو دوه صورتونه: ① مطلب دادې چې په اصل کښې محلوف به معضه وی يعنی د چا د نوم چه قسم خوړلې شی هغه معظم هم گنرلې شی او هغه ضار و نه. هغه گنرلې شی هغه د خپلو امورو ضامن او بعضې وخت هغه غيب دان هم گنرلې شی نو چه کوم سړی د الله تعالی نه سوال څوک داسې معظم گنرلو سره قسم اوخوړلو نو هغه د شرک جلی ي شرک خفی ارتکاب اوکړو ځکه چه هغه د الله تعالی په بعضې صفاتو کښې غير الله شریک کړو او داسې په تعظیم کښې الله تعالی سره غير الله شریک گرځول شرک فی التعظیم دې لهدا ونی فرمائیل "فقد اشرك" هغه شرک اوکړو
② که چرې داسې عقیده نئ نه وی بلکه صرف د خپل زور عادت مطابق د خونۍ يا پلار ي نيکه د نومونو قسم اوخوړلو نودا سره ددې چه گناه ده ليکن په دې کښې شرک نشته دې
[۲۴۲۰] په "امانة" باندې د قسم خوړلو معانعت

۳۳۵- [۱۵] (۱) وَعَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ فَلَيْسَ مِنَّا»." رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او حضرت بريد رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې د امانت قسم واخستلو [۳] هغه زموږ څخه نه دی. ابوداؤد
تسهيلات: قوله: مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ

په امانت د قسم خوړلو هغه معانعت: امانت د الله تعالی په نومونو کښې يو نوم هم نه دې بلکه د الله تعالی د فرائض نه دې په دې وجه داسې قسم خوړلو سره قسم نه منعقد کيږي

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الأيمان والنذور بآب في كراهية الحلف بالآباء (رقم- ۳۲۵۱) والترمذي في كتاب النذور والأيمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الكفارة قبل الحنث (رقم- ۱۵۳۰) واحمد في المسند: ۸۶/۲
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الأيمان والنذور في باب كراهية الحلف بالأمانة (رقم- ۳۲۵۳) واحمد في المسند: ۳۵۲/۵

هممانعت وجه: اودا کوم چه فرمائیلی شوی دی چه داسرې زمونې څخه نه دې. دا ځکه چه دا طریقه د عیسایانو د هغوی په عبادات باندې قسم خوری لکه چه داد غیر الله په نوم باندې قسم شو کوم چه ناجائز دې

او که د امانت په ځای باندې امانه الله او وئیل اولفظ د الله طرف ته نی اضافه او کړو نو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیزبه قسم منعقد کیږی ځکه چه دا په دغه وخت اسم صفتی جوړشی کوم چه به د امین نه مشتق شی خود نورو ائمه حضراتو په نیزا اضافه سره استعمالولو سره هم قسم نه منعقد کیږی نه به حاثت کیږی اونه به کفار راځی

قوله فَلَيْسَ مِنَّا

د مذکورہ جملې په مفهوم کښې دوه اقوال: ① دا کلام د اسلوب حکیم په توگه باندې دې چه د دغه سری زمونې سره تعلق نشته دې ښکاره خبره ده چه کوم سړې د محبوب د طرف نه داسې اعلان واوری نو هغه به د دې فعل د ارتکاب نه خپل ځان بچ اوساتی یا دا تشدید او تغلیظ دې

② صرف دې قسم مسئله کښې داسرې د اهل اسلام په طریقه باندې نه دې ددې مطلب دانه دې چه دا سړې کافر شو

[۲۴۲۱] د اسلام څخه د بیزارۍ د قسم خوړلو حکم

--- [۱۱۶] (۱) لَوْعَنَهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «مَنْ قَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ، [۳] إِنْ كَانَ صَادِقًا فَلَنْ يَرْجِعَ إِلَى الْإِسْلَامِ سَائِلًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① او حضرت بریده عليه السلام وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې داسې اوواني که ما داسې کړي وی یا داسې مې نه وی کړي، نو زه د دې اسلام څخه بري یم. [۳] که هغه په خپله خبره کې دروغجن وی نو هغه به هغه شان شي څنگه چې هغه ويلي دي، [۴] او که هغه په خپله خبره کې رښتینی وی بیا هم هغه د اسلام طرف ته واپس صحیح سلامت نه راځي.

هل اللغات ① یعنی بوي: زه بری یم، بیزاره یم.

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الايمان والنذور لباب ما جاء فی الحلف بالبراءة وبملة غیر الإسلام (رقم- ۳۲۵۸) والنسائي فی کتاب الايمان والنذور لباب الحلف بالبراءة من الإسلام (رقم- ۴۷۷۲) وابن ماجه فی کتاب الکفارات / من حلف بملة غیر الإسلام (رقم- ۲۱۰۰) واحمد فی السند: ۳۵۵/۵

تسهيلات:

نوله فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَبُكَرًا قَالَ:

د مذکورہ جملہ پہ مطلب کنہی دوه اقوال، ① ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ ددی حدیث ددی جملہ (لندی لیکمی چه دا جملہ د تشدید، تغلیظ، تحدید او زجر او توبیخ پہ توگہ ده په دې سره واقعه داسرې کفر شوي نه دې خکه چه دا یمین غموس دې په کوم کنہی چه گناه شته کفر نشته - وان کان صدقاً - اوکه چرې په خپل خیال او خپل قسم کنہی رښتونی دې یعنی هغه داسې قسم او خوړلو که چرې ما فلانکې کارنه وی کړې نوزه د اسلام نه ویزاره یم اوفی نواقع هغه رښتونی وی هغه دغه کارکړې وی نویباهم داسرې د گناه نه خالی نه شی پتې کیدی خکه چه شریعت د داسې قسم خوړلو نه منع کړې ده او ده داسې قسم خوړلې دې نود گنه ارتکب نی اوکړو

② که یوسرې اوونیل چه که ما فلانکې کارنه وی کړې یعنی مثلاً د مسلمانانو د پاره مې کوهې نه وی کنستلې نوزه د اسلام نه ویزاره یم په دې قسم کنہی که چرې داسرې دروغون وی نودې واقعه د اسلام نه ویزاره شو - فهو کما قال - هم دغه مطلب دې

[۴۲۲۲] د نبی علیه السلام د قسم خوړلو بیان

— (۱۴) [۱] عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا جُنْدِي أَنْهَى قَالَ: «لَا، وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِي»». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې به په بعضو موقعو په خپل قسم کې زور پیدا کوی، ② نو داسې قسم به یې آخستلو، یا - قسم دی په هغه دت چې د هغه په لاس کې د ابو القاسم ساه په (دا خبره نه ده، بلکه دا خبره ده،

هل القامت ③ جندى النعمین - سختی او زور به یې پیدا کولو په قسم کنہی.

④ نفس - روح. ⑤ أبي القاسم: د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کنیت دې

تسهيلات:

نوله وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِي

د ابو القاسم عنه هراوه: د نبی علیه السلام چې کوم خامن په وړو کوالی کنہی وفات شوی وو په هغوی کنہی د یو نوم قاسم وو نویب علیه السلام به خپل نوم په کنیت سره واخستلو او قسم به یې اوخوړلو. کیدی شی په دې کنہی د حضرت قاسم سره د مینې د اظهار دپاره هغوی داسې قسم خوړولو

[۲۴۲۲] د نبي عليه السلام د قسم يو قسم الفاظ

«...» [۱۸] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا حَلَفَ: «لَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ»». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ.

توجه: [۱۸] او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي [۱] چې رسول الله ﷺ چې به قسم اخستلو، نو قسم به يې داسې وو، لَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، ابوداود، ابن ماجه،
تسهيلات: قوله لَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

سواب د لاکلمه د قسم په اول کښې راوړلو تحقيق حديث نمبر ۳۳۰۶، په شرح کښې تېر شوي دي

[۲۴۲۴] د قسم سره دان شاء الله وليلو حکم

«...» [۱۹] (۲) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «مَنْ حَفَّ عَنِّي يَمِينِي فَقَالَ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ فَلَا جُنْثَ عَلَيْهِ»». رَوَاهُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَابْنُ مَاجَهَ، وَدَاوُدُ، وَذَكَرَ ابْنُ رِجَالٍ جَمَاعَةً وَقَوَّاهُ عَلَى ابْنِ عُمَرَ.

توجه: [۱۹] او د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمېل: «خُون چې په يوه خبره قسم واخلي، [۲] او د قسم سره ان شاء الله هم اووايي، [۳] نو په هغه د حنث خلاق نه کيږي ترمذي ابوداود نسايي ابن ماجه دارمي، او اهم ترمذي رحمه الله د خښي محدثينو په بره کې ذکر کړي دي، چې هغوی دا روايت په حضرت ابن عمر رضي الله عنهما موقوف کړي دي يعني د دې محدثينو په نزد دا روايت د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما اړشد دی.
هل للعتات ① فلاجث: نو حنث پرې نشته، قسم نې نه دي مات،

تسهيلات:

قوله فَقَالَ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ فَلَا جُنْثَ عَلَيْهِ:

قسم باندې د ان شاء الله په وليلو اثر کښې غلور احوال: ① که چېرې قسم طلاق عتاق وغيره عقود کښې ان شاء الله لفظ متصل استعمال کړې شی نو د جمهورو په نيزم هغه قسم يا څه عقده به نه منعقد کيږي

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الايمان والنذور باب ما جاء في يمين النبي صلى الله عليه وسلم ما كانت (رقم- ۳۲۶۵) وايي ماجه في كتاب الكفارات بين رسول الله صلى الله عليه وسلم التي كان يحلف بها (رقم- ۲۰۹۳) واحمد في المسند: ۲/ ۲۸۸
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الايمان والنذور باب الاستثناء في اليمين (رقم- ۳۲۶۱) والترمذي في كتاب النذور والايمن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الاستثناء في اليمين (رقم- ۱۵۳۱) والنسائي في كتاب الايمان والنذور باب الاستثناء (رقم- ۳۸۳۰) وابن ماجه في كتاب الكفارات / الاستثناء في اليمين (رقم- ۲۱۰۵) ومالك في السوطا كتاب النذور والايمن باب ما لا تجب فيه الكفارة من اليمين (رقم- ۱۰)

① حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما طرف تہ منسوب دی چہ هغوی به ان شاء الله یو کال بعدهم مؤثر منلو

② حضرت مجاهد رضی اللہ عنہ به ډیرو کلون پورې مؤثر منلو

③ سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ د خلورو میاشتو پورې مؤثر منلو

④ دامام مالک رضی اللہ عنہ به نیز که ان شاء الله متصل وی او که منفصل وی دهغې څه اثر به یو عقد او عهد باندې نه کیږي قسم به واقع کیږي ځکه چه ټول امور هم ذ الله تعالی به رض کسې دی نو ددې ونیل اونه ونیل برابر دی قسم وغیره به په خانی وی لیکن دارانی د دې قسم ټولو احادیثو نه مخالف ده په دې وجه ددې څه اعتبار نشته دي

⑤ ان شاء الله په اتصال او انفصال کښې دوه اقوال: ① بعضې ونیلې دی چه په مجلس کښې د خبرو د سلسلې جاري کیدو پورې ددې وخت دي او کله چه کلام بدل شو یعنی دویم کلام شروع شو نواوس د ان شاء الله اثر ختم شو احناف به هم دغه مسلک خپلوی

② بعضې ونیلې دی چه ترکومي پورې مجلس قائم وی نوان شاء الله به د مجلس د قیام پورې مؤثر وی شوافعو به هم دغه مسلک خپلوی

وجه د اختلاف: ځکه چه د دواړو اصول او قواعد داسې دی چه یو فریق په مسائل کښې د مجلس د ختمیدو د اعتبار کړې دي او دویم فریق یعنی احناف سلسله د کلام په اختتام باندې اعتبار کړې دي

الفصل الثالث

[۳۴۵] خپلوانوسره د خپلولی ساتلو دپاره د قسم ماتول

۴۰۰- (۱) وَعَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: [۱] «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ عَفَّرَ لِي أَبِيهِ أَتَأْتُهُ فَلَا يَفْعَلُنِي وَلَا يَعْصُنِي؟» [۲] ثُمَّ عَتَا بِي إِلَى قُبَايْنِ بْنِ قَبَائِلٍ، [۳] فَقَدْ حَلَفْتُ أَنْ لَا أُعْطِيَهُ وَلَا أُحِلَّهُ، فَقَالَ: «إِنَّ أَيْدِيَهُ هُوَ خَيْرٌ لَكَ وَأَكْفَرُ عَنْ يَمِينِي». وَرَأَى النَّسَائِيَّ وَأَبْنَ مَاجَةَ.

ترجمه: ① ابو الاحوص عن عفوف بن مالک د خپل پلار رضی الله عنه څخه روایت کوي، د دوی پلار فرموي ② اي د الله رسوله، تاسو څخه فرماني زما د تره خوې دي، چې کله زه محتاج به نو زه هغه ته ورشم څه ترې غواړم نو هغه ماته څه نه راکوي او نه زما د خپلولي خيال ساتي ③ خو بيا په بله موقع دې ماته محتاج شئ او ما نه راشي زما څخه غوښتنه کوي دده دې سلوک ته چې ما او کتل نو ④ اما قسم خوړلې دي چې نه به ده ته څه ورکړم او نه به ده سره خپلولي او پالم ⑤ توبني عليه السلام ماته حکم او کړو چې ته هغه طريقه

اختیار کره کومه چې ښه ده، یعنی ته ورته ورکړه کوه او خپلولی ورسره هم ساته [۱] و باقی تا چې کوم قسم خوړلې دې نو دا حکم نې راته اوکړو چې زه د خپل قسم کفاره ورکړم

[۲] وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۳] يَا بَنِي ابْنِ قُحَيْشٍ [۴] فَأَخْلِفَ أَنْ لَا أُعْطِيَهُ وَلَا أُصِلَّهُ» [۵] قَالَ: كَفِّرْ عَنْ جَمِيعِكَ».

ترجمه [۱] او په یو روایت کښې دې فرماني چې ما عرض اوکړو اې دالله رسوله [۲] زما د تره خوږې ماته راشی. زما څخه غوښتنه کوی، [۳] زما قسم خوړلې دې چې زه به ده ته څه نه ورکوم او نه به ورسره خپلولی ساتم، [۴] نو نبی علیه السلام راته او فرمائیل دخپل قسم کفاره ورکړه. اوده ته ورکړه هم کوه او خپلولی ورسره هم ساته،
هل الثقات ① رَأَيْتُ: آيا ته گوري، تاته پته شته، ② فَلَا يُعْطِيهِ: نو ماله څه نه راکوی. ③ وَلَا يُصِلُّهُ: ونه راسره تعلق ستی، صله رحمی راسره نه کوی.

تسهيلات:

① د م موز به دادا کولو دپاره د قسم ماتول پکار دی ددې وضاحت وړاندې هم په دې باب کښې په مختلف احاديثو کښې شوې دې هغې ته رجوع اوکړئ

[۳] بَابُ فِي النَّذْرِ

ذ نذرو نويعنى منخوبيان

قوله بَابُ فِي النَّذْرِ

په دي کښي مباحث اړيږي:

اول بحث: د نذر لغوی معنی: نذر منختې ته وانی

د نذر اصطلاحی تعریف: غیر واجب څيز په خپل ځان باندې واجب کولو نوم نذر يا منخته ده او په تفسیر کښې د نذر تعریف داشان دې، النذر ما الزمه الانسان على نفسه.

دویم بحث: د نذر حکم: نذر چه کله د گناه نه وی نو د ټولو فقه و په نیزدا جائز دې د قرآن پاک اعلان دې (وَلْيَقُضُوا النَّذْرَ هُمْ) سورة الحج ۲۹

درېم بحث: د نذر دوه قسمونه: ① نذر مطلق دې دا هغه وی په کوم کښې چه منذور عمل د یوې ورځې یا وخت سره مقید کړې شوې نه وی

② نذر مقید دې دا هغه وی کوم کښې چه منذور عمل یو ورځ یا میاشت یا د یو خاص وخت پورې مقید کړې شی د رومی مثال لکه چه څوک او وانی، (لِلَّهِ عَلَى صَوْمِ شَهْرِ) د دویم مثال دادې، (اللَّهُ عَلَى صَوْمِ شَهْرِ رَجَبِ هَذِهِ السَّنَةِ)

معلوم بحث: نذر وصحت شرطونه

① عدم معصیت: منذور عمل گناه نه نه وی خکه چه په حدیث کنبی دی الانذری معصية لکه چه خوک نذر او منی چه که زما کار او شو نوزه به د فلانکی بزرگ په مزار باندې خادر خور و په موند کوم بابه یولسمه کوم بابه دغوث اعظم مونځ کوم دداسې منختې پوره کول جزیره دی لهذا ددې نه د وتلو دپاره د قسم کفاره ادا کولو سره د گناه نه بچ کیدل ضروری دی

② مشروع الجنس غیر منغته: منخته به د داسې څیزو د کوم جنس چه په شریعت کې مشروع او واجب وی لکه مونځ روژه حج وغیره نو که چا داسې منخته او کړه که زېم فلانکی کار او شو نوزه به د فلانکی مریض پوښتنه کوم دا نذر صحیح نه دې خکه چه پوښتنه کول په شریعت کنبی دداسې جنس نه ده چه واجب نه دي

③ غیر واجب غیر منغته: د کوم څیز منخته یوسرې کوی نوهغه دې په دغه وخت ی په راتلونکي وخت دغه په ذمه فرض یا واجب نه وی مثلاً داسې اووانی چه که زما کار او شو سوره به د مسخوتن مونځ کوم یا د رمضان روژې به ساتم بهرحال د ناجنز منختونه مسلمانونه بچ کیدل ډیر ضروری دی لکه څنگه چه د جانز منختې پوره کول ضروری دی د منختې دپاره دا هم ضروری دی چه هغه په طاعت کنبی وی او په طاعت مقصوده کنبی وی په وسایل کنبی نه وی په ژبه سره وی او د الفاظو ادانیګې سره وی صرف د ژبه په نیت سره وی او د نذر او منختې پوره کولو پخه اراده نه وی

فائدة: دوباره د باب اختصار و اذکر لوجه: صاحب مشکوة دې څخه وړاندې باب الایمان و نسور کې هم د نذور عنوان ورکړې وو او دلته بیا د باب النذور مستقل عنوان ذکر کوی کیدې شی هلته دکاتبینونه سهوشوې وی شیخ عبدالحق رحمه الله اشعة اللمعات کنبی نیکی دی چه هلته د نذر بیان په ضمنی توګه باندې وواصل بیان د قسم وو او دلته نه یی مستقل او خان له ذکر کړې دي

الفصل الأول

[۲۰۰۰] د نذر منلو څخه ممانعت

۲۰۰۰- [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي غُرَيْرَةَ، أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا تَنْذَرُوا. إِنْ بَانَ النَّذْرُ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا» أَوْ «إِنْ بَانَ يَطْرُقُ بِهِ مِنَ الْبَغِيلِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجہ ابیحاری فی صحیحہ رقم الحدیث ۶۶۰۹ وسلم فی صحیحہ رقم الحدیث ۵ / ۱۶۴۰ والنسائی فی کتاب الایمان والدور باب النذر یستخرج به من البخیل (رقم ۳۸۰۵) وابن ماجه فی کتاب الکفارات / النهی عن النذر (رقم ۲۱۲۳) واحمد فی المسند: ۱۸۸، ۲

ترجمہ: ① حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما دواہ راویان دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل ② تاسو نذر مه منی، ③ خکه چې نذر د تقدیر څه څیز لرې کولی نشي، ④ البته د نذر په ذریعہ د بخیل (څه مال ضرور) خرڅ کیږي، (بخاري مسلم) **هل التمتع** ⑤ لا تذروا نذر مه منی، ⑥ لا یفنی نشی لرې کولي، فائده نه ورکوی، ⑦ من القدر: د تقدیر نه، ⑧ یستخرج راویستلې شی، خرج کولی شی

تسهيلات

قوله لا تذروا: فَإِنَّ النَّذْرَ لَا يَفْنَى مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا،

اشکال: د مذکورہ حدیث په الفاظو کښې د منختې ممانعت په صراحت سره ذکر دي حالانکه قرآن عظیم د نذر جواز او دهغې په پوره کولو کښې حکم ورکوی بل د ډیرو حدیثونه د منختې جواز معلومېږي

د اشکال جواب: په حقیقت کښې دلته په دې حدیث د سخی، بخیل او کنجوس سپی موازنه کړې شوې ده او د دواړو تقابل بیان کړې شوې دي چې د سخی سپی شان دادې چې هغه بغیر د غرض او بغیر د لالچ او بغیر د منختې نه د الله تعالی په لار کښې مال خرچ کوی هغه صرف خپل رب راضی کول غواړي او د مال ورکول په عوض کښې هیڅ شرط نه لگوي

قوله وَأَمَّا يَسْتَخْرِجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ

نذر د کنجوس څخه د اتفاق ذریعہ: لیکن بخیل او کنجوس او کنجوس ته د دې توفیق نه وي هغه که چرې خپل مال خرچ کول هم غواړي نو دهغې د پاره منخته واسطه جوړوي او د زړه د غرض پوره کولو د پاره وائي که الله تعالی زما د اکار او کړو یا د دې نقصان نه شي بچ کړه نو زه به دهغه په نوم باندې دومره پیسې خرچ کوم نو په دې حدیث کښې د سخی د قرب شې د صفت بیان دي او د کنجوس اغراض او مقاصد او د لالچ او سوداګرۍ بیان دي

د تذکر د کراهت صورت: قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چې کوم وخت د نذر منونکی او وئیل چې الله تعالی به زما کار کوی نو زه به د اکار کوم گنی نه به شي کوم داسې شرط لگولوسره اخلاص ختمېږي نو نذر مکروه کیږي

د نذر دې صورتونه او د هر یو حکم: ① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چې د نذر منونکی دا عقیده وي چې په دغه منختې سره به د الله تعالی تقدیر بدل شي او پخپله به دا منخته نافع او رخص شي، جلب منفعت او دفع مضرت کار کوي، نو داسې منخته کول حرام دی ② که چر په منخته منلو کښې عقیده خرابه نه وي مګر صرف خود غرضي او مطلب پوره کیدل مقصود وي نو دا منخته مکروه ده ځکه چې نیت کښې خلوص نشته دي

③ که چرې خالص نیت سره د اطاعت په غرض سره منخته کوي نو دا مستحب ده **د حدیث څخه د نهي عليه السلام هراړه:** بهر حال په مذکورہ حدیث کښې د غلطې عقیدې د

وحي نه د منختې ممانعت راغلي دي او د نيت په خلوص سره د منختې ترغييب وركړې شوې دي مطلق د منختې نه منع كول مقصود نه دی زير بحث حديث كښې "فَانِ النَّذْرَ لَا يَغْنِي مِنَ الْقَدَرِ شَيْءٌ" الفاظو كښې چه د كوم علت طرف ته اشاره كړې شوې ده په هغې سره د علامه طيبي رحمه الله تفصيل او توضيح تائيد كيږي [الكشاف ۷/۳۵-۳۴]

[۳۲۲۷] د معصيت د نذر د پوره كولو حرمت

۳۲۲۷- (۲) (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللَّهَ فَلْيُطِعهُ، [۳] وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يُعْصِيَهُ فَلَا يُعْصِيهِ» . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ۱ او د بي بي عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ كوم سړی چې داسې نذر ومني چې په هغه سره د الله ﷻ اطاعت كيږي، نو هغه ته پكار دی چې د هغه اطاعت وكړي (يعني نذر دي پوره كړي) ۳ او كوم سړی چې داسې نذر ومني چې په هغه سره د الله ﷻ نافرماني كيږي، نو د هغه نافرمانی دي نه كوي (يعني داسې نذر دي نه پوره كوي بخاری)

تسهيلات: قوله وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يُعْصِيَهُ فَلَا يُعْصِيهِ:

د گناه په نذر كښې د كفاري په وجوب كښې دوه مذاهب:

تمهيد په دې باندې دټولو اتفاق دې چه د معصيت نذر او منخته منل جائز نه دی مثلاً دا منخته كه چا منلې وى كه زما ورك شوې خوښى ملاؤ شو نوزه به پير بابا په مزار باندې څار خوروم. گدا به كوم ددې منختې پوره كول دچا په نيز هم جائز نه دي ليكن اختلاف په دې كښې دي چه د معصيت په منخته كښې كفاره شته كه نه؟

① د ادم شافعي رحمه الله او امام مالك رحمه الله په نيزه ده معصيت منخته جائز ده اونه دهغې پوره كول جائز دی او نه په دې كښې كفاره شته

② امام ابو حنيفه رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله فرماني چه د معصيت منخته ماتول ضرورى ده اوب د هغې كفاره ادا كول هم واجب ده كومه چه د قسم كفاره ده

حاول فريق دلائل: ① زير بحث حديث د دوى مستدل دي

② راتلونكى د عمران بن حصين رحمه الله حديث نمبر (۳۲۲۸) هم د دوى مستدل دي په دواړو راياتو كښې طريقه د استدلال داسې دي چه دلته د كفاري ذكر نشته دي كه چرې په منخته

(۱) اخرج به البخارى فى صحيحه رقم الحديث ۶۶۹۶ وابوداود فى السنن رقم الحديث ۳۲۸۹ والترمذى فى كتاب النذور والابيان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب من نذر أن يطيع الله فليطعه (رقم- ۱۵۲۶) والنسائي فى كتاب الابيان والنذور /باب النذر فى الطاعة (رقم- ۴۸۰۶) وابن ماجه فى كتاب الكفارات / النذر فى المعصية (رقم- ۲۱۲۶) ومالك فى الوسطا كتاب النذور والابيان /باب العمل فى النذر إلى الكعبة (رقم- ۸)

د معصيت كنبې كفارہ وې نو په احاديثو كنبې به د دې تذكره وې
ماول فريق ده لا تلو مجوهي جواب: كه چرې په مذكوره زير بحث حديث كنبې د كفاره وركولو او يا
نه وركولو ذكر نشته دې نوعدم ذكر د عدم حكم دليل خونه وى كه چرې په زير بحث
حديث كنبې د كفاره ذكر نشته نو په نورو احاديثو كنبې د دې ذكر موجود دې لهذا د كفاره
وړكولو حكم به خپلولې شى دې حضراتو چه كوم د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه د روايت
نه استدلال كړې دې دهغې هم دغه جواب دې

دويم فريق دلائل: ① د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه د حديث نمبر (۳۳۳۱) د دوى مستدل دې چې
الفاظ نى دادى «كفارة النذر كفارة اليمين»

⑦ د فصل شانى د حضرت عائشه رضي الله عنها حديث نمبر (۳۳۳۵) هم د دوى مستدل دې په كوم
كنبې چه صفا الفاظ راغلى دى چه: «لأنذرى معصية وكفارتها كفارة اليمين»

⑧ هم دې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه حديث نمبر (۳۳۳۱) هم د دوى مستدل دې
د معصيت د نذر په كفاره كنبې فوق: د دويم فريق بعضې علماؤ د دې قسم منختې په كفاره كنبې څه
فرق كړې دې چه كه په دې منخته كنبې چرته معصيت لذاته يعنى شرب خمر يا د
زنا كولو منخته وى نو نه د دې پوره كول جائز دى او نه په دې كنبې كفاره شته او كه چرې په
منخته كنبې معصيت لغيره دې مثلاً په اخرونو كنبې يا ايام تشریق كنبې د روژو منخته
كړې وى نو د دې په ماتولو كنبې به د قسم كفاره راځي دغه شان په دواړه قسمه روايتونو
باندې عمل اوشو.

فائدة: د امام شعبى او امام ابو حنيفه مباحثه: ونيلې شى چه امام ابو حنيفه رحمته الله عليه شيخ شعبى رحمته الله عليه له راغلو
او د نذر معصيت د مسئلې تپوس نى او كړو هغوى او فرمائيل چه كله د گناه او معصيت
منخته او كړې شى نو په دې كنبې هيڅ كفاره وغيره نشته دې امام ابو حنيفه رحمته الله عليه
او فرمائيل نو بيا په ظهار كنبې كفاره ولې ده حاللكه هغه هم گناه ده ځكه خپلې بنځې ته
مور ونيل څومره لويه خرابه خبره ده؟ شعبى رحمته الله عليه حيران شو او ونى فرمائيل "انت من
الآرائين" يعنى ته د اصحاب رائي نه نى شيخ شعبى رحمته الله عليه د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه استاذ دې.

[۳۳۳۸] د گناه د نذر د پوره كولو ممانعت

۳۳۳۸- [۳] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حَرْثٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -:
"لَا وَقَاءَ لِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةٍ وَلَا فِي مَالِكَ الْعَبْدِ" [۲] رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةٍ: "لَا نَذْرٌ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ".

ترجمه: [۱] او د حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل
 «کوم نذر چې د گناه باعث وي، د هغه پوره کول جائز نه دی، او هم داسې د کوم څیز چې
 هغه بنده مالک نه وي، [۲] مسلم، او د مسلم علیه السلام په یو روایت کې داسې دي چې حضور
صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل د کوم نذر سره چې د الله تعالی نافرمانی کېږي، د هغه پوره کول جائز نه دي.

بخاري

هل التمتع ① لا وفاة پوره کول نه نشته، پوره کول نه جائز نه دی.

تسهيلات

په دې حديث پوره تشریح په وړاندې حديث نمبر (۲۲۲۸)، کښې تیره شوې ده

[۳۳۳] د نذر د قسم د ماتولو کفار

— [۴] (۱) وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «كَفَّارَةُ
 النَّذْرِ كَفَرَةٌ أَلِيمَةٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [۱] و حضرت عقیبه رضی اللہ عنہ ابن عامر د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه روایت کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم
 وفرمایل «د نذر کفار د قسم د کفاري پشان ده، (مسلم)
 هل التمتع ① كَفَرَةٌ كَفَّارَةٌ بدل، د نقصان ازاله

تسهيلات: قوله: كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَرَةٌ أَلِيمَةٌ:

د قسم په کفار کښې توقيب: ① د قسم ماتولو کفار داسې ده چه یو غلام دې ازاد کړی که
 د غلام زدونووس نه وي یا غلام نه وي لکه په موجوده وخت کښې
 ② نو د اول صورت په نشتوالی کښې دې لس مسکینانوته دوه وخته درمینه خوراک
 ورکړی

③ د د دویم صورت طاقت هم نه لری نو بیادې لسو مسکینانوته کپړې ورکړی

④ که یو سړي په دې دریو قسم کفار اتو باندې قادر نه وي نو هغه دې مسلسل درې روزې
 اوستی

په کوم صورت کښې او په چا چې کفار نشته: ① د قسم ماتولو نه وړاندې د احنافو په نیزد
 قسم کفار نشته دي

② ماشوم یا اوده شوی سړی یا لیونی او پاگل سړی د قسم اعتبار نشته دي په دې وجه په
 دې کښې هم کفار نشته

③ د کافر په قسم کښې کفار نشته دي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث ۱۶۴۵ / ۱۳ والترمذي في كتاب النذور والأيمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كفارة النذر إذا لم يتم (رقم ۱۵۲۸) والشافعي في كتاب الأيمان والنذور لباب كفارة النذر رقم ۳۸۳۲

[۳۳۰] د لاما ممکنه العالمو د نذر منلو معانعت

۳۳۰- [۵] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: [۲] «بَيْنَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ، [۳] فَسَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: أَبُو إِبْرَاهِيمَ [۴] نَذَرُ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ، وَلَا يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمَ وَيُصَوِّمَ، [۵] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيَتِمَّ صَوْمُهُ"». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: [۱] او حضرت ابن عباس (رضی اللہ عنہما) فرمایا [۲] چې "بينا النبي - صلى الله عليه وسلم - اچانک په يو سري نظر ولگيدلو چې ولاړ وو، [۳] حضور ﷺ د هغه سري په باره کې پوښتنه وکړه چې: د ده نوم څه دی؟ او دا وخت ولي ولاړ دی؟ خلقو ورته اوويل چې د ده نوم ابو اسراييل (رضي الله عنه) دی. [۴] او ده دا نذر منلی دی چې ولاړ به وي، نه به کښي نه به سوري ته راځي او نه به خبري کوي، او (هميشه) به روژي نيسي، [۵] رسول الله ﷺ د دي اوریدو سره، وفرمايل چې ده ته اووايې چې خبری کوي او سوري ته راځي، کښي، اوخپله روژه دي پوره کړي، بخاري هل اللغات (لا يستظل: نه به سوري (سايه) ته کښي،

تسهيلات:

قوله: أَبُو إِبْرَاهِيمَ نَذَرُ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ، وَلَا يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمَ وَيُصَوِّمَ

دا ابو اسراييل رضي الله عنه منعت: يعنى حضور ياك تپوس او کړوچه داسې ولي ولاړ دې خلقو او نبيل دا ابو اسراييل دې ده منخته کړې ده چې ولاړ به وي دغه سري چه د کومو خبرو منخته کړې وه په هغې کښي په بعضي باندې خوعمل کول آسان او ممکن وو ليکن په بعضي باندې عمل کول ممکن نه وو

قوله: أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ،

هميشه دولاړي نذر کول:

"ان يقوم" يعنى دهميشه اودريدو منخته نى کړې وه نو ددې پوره کول ممکن نه وو ځکه چه دا د چاد طاقت خبره هم نه ده او په مونځ کښي په سجده او قعد کښي کيनाستل فرض دی په دې وجه ددې منختي د ماتولو حکم نى ورکړو

قوله: وَلَا يَسْتَظِلَّ

هميشه دپاره مخان باندې سيورى نه، ولا يستظل يعنى کله به سوري ته نه راځي داهم ممکن نه وو ځکه چه هميشه په نمر کښي اودريدل خودکشی ده اوپه جمع سره د مونځ دپاره جمات ته را تلل ضرورى وو په دې وجه ددې منختي ماتولو حکم هم ورکړي شو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۶۷۰۴ وأبو داود في السنن رقم الحديث ۳۳۰۰ وابن ماجه في كتاب الكفارات / من خلط في نذره طاعة بمصيبة (رقم- ۲۱۳۶)

قوله وَلَا يَتَّكِمُ وَيُصَوِّرُ

همیشه دپاره د خبرونه کولو نذر، لا یتکمّم داهم ممکن نه وو چې همیشه دپاره به خبرې نه کوی ځکه چه به مښخه کسې وينا کول د قرأت په صورت کسې فرض دی د قرآن عظیم تلاوت دې اود یو مسلمان د سلام جواب ورکول واجب دی دغه شان د صله رحمتی دپاره خپلو اوسره خبرې کول د هغوی حق دې په دې وجه ددې نذر اومنځتې ماتولو حکم ورکړې شو دنده ددې حدیث نه دا خبره معلومه شوه چه هر هغه فعل او عمل په کوم سره چه انسان په مشقت کسې پریوخی او قرآن اوحديث د هغې حکم نه وی ورکړې لکه پیدل خبې بڼه گرځیدل یا په نمر کسې کیناستل دا د ثواب کار نه دې [ازجاجة المصابيح ۵۹۵/۲]

قوله وَيُتَيَمَّمُ

د ممکن العمل نذر پوره کول: رسول الله ﷺ هغه ته د روژو پوره کولو حکم ورکړ چه د پوره کول روژې به ساتې او ایام منهیه ددې نه بهر دی یعنی وړوکې اختر لونی اختر او دې ورځې به تشریق ایام منهیه دی که یو سړی ددې ورځو د روژو منځته اوکړه نو د ائمه احناف په تیریدنې ددې ماتول اویا کفار ادا کول به لازم وی یاد لرنی چه همیشه روژې ساتل د هغه دپاره جائز دی څوک چه ددې د لرلو طاقت لری.

[۳۳۸] د پیدل حج د کولو نذر منلو څخه ممانعت

— [۱۰۱] عَنْ أَنَسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى شَيْخًا يَأْذِي بَيْنَ ابْنَتَيْهِ فَقَالَ: "مَا بَيْنَ هَذِهِمَا؟" قَالُوا: نَذْرَانِ عَشِيٍّ. قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَقِنِي" [۱۰۲]. وَأَمْرَةٌ أَنْ يَرْكَبَ مُتَّقِفٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱۰۱] و حضرت انس ؓ وایي چې رسول الله ﷺ د بیت الله شریفې د سفر په دوران کې یو جوړه ولیدلو چې د ضعف او کمزوری په وجه، د خپلو دوو ځامنو په مینځ کې د هغوی په اوږو لاس ایښی، په لار روان وو. [۱۰۲] حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې په ده څه شوي دي؟ صحابه و فرمایې عرض او کړو چې دې سړي بیت الله شریفې ته د پیاده په پښو، تلو نذر منلی دی. [۱۰۳] حضور ﷺ وفرمایې چې داسې خپل ځان په تکلیف کې اچولو سره الله ﷻ ته پروا نشته. [۱۰۴] بیا حضور ﷺ هغه سړي ته په سورلی د تلو حکم وکړي بخاری مسلم هل اللغات (۱۰۱) الشفة بودا کمزوري ۱۰۲ یأذی: داد مجهول صیغه ده د دوو سړو په اوږو باندې دواړه لاسونه اچولو سره په گرانه گرځیدو ته وائی ۱۰۳ قال: په معنی د حال دې، ۱۰۴ نفقه: د تعذیب اومصدر دپاره مفعول به دې ۱۰۵ بئز ابنتیه: دا لفظ په دې باندې دلالت کوی چه هغوی ته څومره تکلیف وو

(۱) اخرجه البخاری فی صحیحہ رقم الحدیث ۱۸۶۵ وسلم فی صحیحہ رقم الحدیث ۱۶۴۲/۹ والنسائی فی کتاب الأیمان والنذور/باب: ما الواجب علی من أوجب علی نفسه نذرا فعجز عنه (رقم- ۳۸۵۴) واحد فی السنن: ۱۱۴/۳

﴿وَقَالَ رُوَيْدٌ لِغُلَامٍ مِّنَ ابْنِ مَرْثَدَةَ قَالَ: [۱] "ارْكَبْ أَيُّهَا الشَّيْءُ: [۲] لِمَ إِنَّ اللَّهَ غَضِبَ عَلَيْكَ وَعَنْ نَّذْرِكَ".

ترجمه: [۱] او د مسلم علیه السلام په یو روایت کې د ابوهریره رضی الله عنه څخه داسې دی چې حضور ﷺ هغه بډا ته وفرمایل په سورلی ځه، [۲] ځکه چې الله ﷻ ستا څخه او ستا د دې په تکلیف کې اچونکې، نذر څخه یې نیازه دی
تسهيلات: قوله وَأَمْرًا أَنْ يَرْكَبَ:

ه پیدل حج کولو لار منل، که چا د بیت الله د زیارت دپاره پیدل تللو نذر منلې وی او داسې نې ونیلي وی چه زه به پیدل په خپو بیت الله ته ځم په دې صورت کښې دعا لمانو احوال مختلف دی

① امام شافعی رحمه الله فرماني که د پیدل تللو طاقت او قدرت نی وی نولړ دې شی گڼي د عجز او مجبوري په صورت کښې دې سورشې او منخته ماتولوسره دې دم ادا کړی او هم دغه ددې کفار ده

② د امام شافعی رحمه الله یو قول داهم دې چه د عجز په صورت کښې هیڅ هم نشته او د قدرت په صورت کښې که نی نذر مات کړو او سورشو نودم به پرې وی

③ امام ابوحنیفه رحمه الله فرماني چه داسې منخته کولونه پس که د پیدل تللو طاقت نی وی او که نه وی تلل لازم دی بلکه هغه ته اختیار دې چه هغه دې سوریدو سره سفر او کړی ویو دم ددې د کفار په توگه باندې ادا کړی

د نذر د انعقاد په صحت باندې اتفاق: ددې دواړو مسلکونو اتفاقی خبره خودومره شته چه داسې منخته کولوسره نذر منعقد کیږی او پیاده خپو باندې تلل لازم دی

د پیدل حج نذر کولو کښې د نذر نه کولو په صورت کښې دوه مذاهب:

① که څوک په دې باندې عمل نه کوی اودا منخته ماتول غواړی نو هغه به څه کوی؟ نو شوافعو فرماني چه د مجبوري په صورت کښې دم دې اود مجبوري نه کیدو د وجې نه به پیدل تلل متعین دی

② احناف فرماني چه په پیدل تللو باندې د قدرت لرلو یا وجود که چرې دا سرې دا منخته ماتول غواړی او سوریدو سره تلل غواړی نو داسې کولې شی البته یو دم به ادا کوی او کم دم چیلنی ده او کوم ځانی چه د بدنه ذکر دې نو هغه مستحب دې

په احنافو باندې اعتراض: منخته خود هغه خیز کولې شی دکوم په جنس کښې چه څه شرعی فعل واجب وی او د بیت الله شریف طرف ته پیدل سفر کول واجب فعل نه دې نو د قیاس تقاضا خودا ده چه په دې سرې باندې په دې منخته کښې هیڅ هم لازم نه وی حالانکه

دَعْلَم. کرامو په نیز ددې نذر په ماتولو کښې په دې سرې باندې دم دې
١٥ اعتراض جواب: د قیاس تقاضا خوهم دغه ده او هم داسې کیدل پکارو لیکن داستحسان
یعنی قیاس خفي د وجې نه دا نذر معتبر گرځولې شوې دې ځکه چه دخلقو په عرف کښې
د سې الفاظ اداکولو سره حج یا عمره لازمی گنرلې شی او په قسم او منځته کښې د عرف
دیر لونی دخل دې دویمه وجه داده چه د حضرت علی رضی الله عنہ یواثر نقل دې چه داسې نذر
منسوسه حج یا عمره لازمی کیږي نو په دې وجه هم قیاس پریخودلې شوې دې
په احتالو دویم اعتراض: کله چه د منځتې د ماتولو کفارہ د قسم د کفارہ په شان ده نوب د
دغه نذر او منځتې د ماتولو په صورت کښې دم ولې لازمی کیږي او د قسم کفارہ ولې نه
راځي؟

د دویم اعتراض جواب: د نذر دا معامله حج او عمره سره تړلې شوې ده او په حج او عمره
کښې چه کله نقص راځي نوهغه هم په دم سره پوره کولې شی "قال ونقصان النسک غیر
بسم" نکه چه دا د حج او عمره خصوصیت دې "کذا فی زجاجة المصایح مختصر".

په مذکوره صورت کښې د کور څخه د پیدل روانیدو وجوب: باقی چا چه د پیدل حج منځته
وگره نو په هغه باندې لازم دی چه د کور نه د طواف زیارت پورې پیدل لار شی هم دغه راجح
قول دې او په حدیث الباب کښې چې نبی علیه السلام هغه ناذر ته د نذر ماتولو حکم کړې
دې نو زموږ په دې قول کښې چې د کور څخه دې پیدا حج شروع کړی د حدیث مخالفت
نشته ځکه چې دغه نذر خو په احرام کښې وو هغه خود حج شروع پید کړې وه ددې وجې
په خلافو اعتراض نه راځي

[۲۲۲۲] وارشانونه دمړی د نذر پوره کولو حکم

---[۱]--- (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - : أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «اسْتَفْتَى النَّبِيَّ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أَبِيهِ ^[۲] فَتَوَقَّيْتُ قَبْلَ أَنْ تُنْقِيبَهُ ^[۳] فَأَقْبَاهُ أَنْ يَقْضِيَهُ عَنْهُ». مُتَّفَقٌ
عَلَيْهِ

توجه: [۱] او د حضرت ابن عباس رضی الله عنہما څخه روایت دی چې سعد بن عباده رضی الله عنہ د رسول
الله صلی الله علیه وسلم څخه د هغه نذر په باره کې مسئله وپوښتله [۲] چې د هغه مور منلی وو. [۳] او هغه د
هغه د پوره کولو څخه مخکې مړه شوه. [۴] حضور صلی الله علیه وسلم سعد رضی الله عنہ ته دا فتوی ورکړه چې هغه
دې د خپلې مور د طرف څخه هغه نذر پوره کړي، «بخاری، مسلم،
هل الثقات ① المنقذ: طلب د فتوی نی اوکړو. د مسئلې تپوس نی اوکړو

تسهيلات:

قوله فَأَتَا أَنَّهُ يُقْبِيهِ عَنْهَا:

د سعد بن عبادہ د مور د منختې په مصداق کښې غلور اوال:

د حضرت سعد بن عبادہ رضی الله عنه مور څه منختې بعضې علماو فرمانيلى دى چه

① هغې د روژې د ساتلو نذر منلې وو

② هغې د غلام د آزادولو منخته نى كړې وه

③ هغې د صدقه منخته نى كړې وه

④ صحيح خبره داده چه د هغې منخته مبهم وه د نذر معين او نذر مطلق تذکره هم نه وه

د سعد بن عبادہ د مور د پاره د نذر پوره کول: دارقطنی کښې یو روایت دې چه نسی اکرم رحمته الله علیهحضرت سعد رضی الله عنه ته او فرمانيلى چه د خپلې مور د طرف نه کوهې اوباسه او وقف نى كړه

نوهغوى هم داسې او كړل اوبياىنى او فرمانيلى چه دا د سعد د مور د پاره دې

د مړى د نذر پوره كولو دوه صورتونه: ① كه يوسرې د منختې د پوره كولو وصيت او كړو

اود هغه د منختې تعلق بدنى عباداتو سره وى نو د هغه وصيت پوره كول د جمهور علماو په

نيز جائز نه دې ځكه چه "لا يصلى احد عن احد ولا يصوم احد عن احد" صريح حديث راغلي دې

اهل ظواهر د زير بحث حديث په ظاهر ياندي عمل كړې دې چه په وارث باندې د مورث

منخته پوره كول په هر حال كښې لازم دى.

② د هغه د منختې تعلق د مال سره دې نو اوس د دې دوه صورتونه دى

الف) كه دغه مړى پ تر كه كښې مال پريخودې وى د مړى د دريمې حصې د مال نه به هغه

منخته پوره كولې شى اود مړى په وارثانو باندې د دې حكم پوره كول لازم دى

ب) كه چرې د مړى مال نه وى نو په وارثانو باندې د دغه منختې پوره كول لازم نه دى او كه

وارثان په توگه د احسان هغه پوره كول غواړي نو دا تبرع او احسان دې

[۳۳۳] د خپل تم مال د خيرات كولو ممانعت

۳۳۳- [۸] (۱) «وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ^① إِنْ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَتَغْلِبَ مِنْ مَالِي ^② صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ. ^③ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَمَّا أَنْتَ بَعْضُ مَا لَكَ ^④ فَبُخَيْرُكَ". قُلْتُ: فَإِنِّي أَمَّا أَنْتَ سَهْمِي الَّذِي بَخِيرَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَهَذَا طَرَفٌ مِنْ حَدِيثٍ مُطَوَّلٍ.

توجه: ① واحضرت كعب ابن مالك رضی الله عنه وايي چې ما عرض او كړو چې يا رسول الله صلی الله علیه و آله

② زما د مكمل او په پوره طور سره د توبي تقاضه خو دا ده چې زه د خپل ټول مال څخه

(۱) اخرجه البخاری فی صحیحہ رقم الحديث ۶۶۹۸ ومسلم فی صحیحہ رقم الحديث ۵۳ / ۲۷۶۹ وابوداود فی السنن رقم الحديث ۳۳۱۷ والترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ومن سورة التوبة (رقم- ۳۱۰۱)

دست کش شم یعنی لاس واخلم، [۲] او هغه د الله ﷻ او د رسول ﷺ د پاره خیرات کرم
[۳] رسول کریم ﷺ ورته وفرماییل چې ستا په حق کې ښه دا ده چې ته څه مال وگرځوه، [۴] یا
عرض اوکړو ښه دی، زه د خیبر خپله حصه گرځوم، دا روایت د یو اوږده حدیث تکرر ده
هل الثقات [۱] أن أنجة: چه زه لاس واهلم، اویاسم، [۲] أنفک: اوساته، ایسار کړه، [۳] نفی: زما
حصه، [۴] طرف: تکرر، حصه، [۵] مظل: اوږد، طویل

تسهيلات:

قوله: إِنَّ مِنْ تَوَاتِي أَنْ أُنْجِلَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ:

د غزوة تبوک هغه ه کعب بن مالک رضی الله عنه پاتې کیدل، دتبوک دپاره د رسول الله ﷺ
طرف نه د نغیر عام اعلان شوې وو په دې وجه په هر عاقل بالغ سړی باندې جهاد کښې وتل
فرض عین شوې وو حضرت کعب بن مالک ﷺ او دهغه نور دوه ملگری حضرت هلال بن
امیه ﷺ او حضرت مراره بن ربیع ﷺ شاته پاتې شوي وو

اشکال: د کعب بن مالک د تویه په واقعه کښې دې غزوه کښې نې نبی علیه السلام د
حضرت کعب رضی الله عنه د ټول مال د صدقه کولو څخه منع کړې دې خو په غزوه تبوک
کښې د ابوبکر رضی الله عنه څخه دهغوی د کور ټول مال قبول کړې دې دا ولې؟

دا اشکال جواب: وجه د فرق داده چه دهریو ایسانی کیفیت جدا جدا وو د دې حدیث تعلق
باب اندوږده داسې دې چه د حضرت کعب ﷺ مال پیش کول لکه چه د نذر د وجې نه وو
فائدة: پنځه ملفري:

[۱] ددې دریو او نومونه یاد ساتلو دپاره لفظ «مکه» یاد لرنی ځکه چه د هریو دنوم روميې
حرف په دې لفظ کښې موجود دې ،، ميم،، کښې حضرت مراره بن ربیع ﷺ اشاره ده
اوبه .. کف .. کښې حضرت کعب بن مالک ﷺ ته اشاره ده او په ،، ه،، حضرت هلال بن
امیه ﷺ ته اشاره ده

[۲] ليله المعراج کښې د انبياء کرامو سره د ملاقات ترتیب دغه شان په معراج کښې په
کوم آسمان کښې کوم نبی سره د رسول الله ﷺ ملاقات شوې وو دکوم چه په احادیثو کښې
په ترتیب سره واقعه بیان کړې شوې ده نو ددې د یادولو دپاره

[۳] د تفسیر جلالین د مصنفینو پیژندگلو دغه شان د جلالین دوه مصنف جلال الدین
سیوطی او جلال الدین محلی کښې د حروف هجا په اعتبار سره روميې حرف سین دې دویم
ميم دې نو د روميې حصي مصنف سیوطی دې د دویمي محلی دې

[۴] په کوم نبی کریم صلی الله علیه و سلم کوم کتاب نازل شوي دي د دي پیژندگلو دغه
شان «تعمه فعماسه زید» په دې حروفو کښې د هر نبی نوم او په هغه باندې نازل شوې کتاب او د
ژبې طرف ته اشاره ده مثلاً «تعمه» ته اوگورنی «ت» تورات «ع» عبرانی کښې ميم موسی ﷺ

باندې نازل شوي «لهم» کښې «ف» فرقان «ع» عربي «م» محمد ﷺ باندې نازل شوي په «لهم» الف انجيل، سين سرياني ژبه کښې «ع» عيسى ﷺ باندې نازل شوي په سرياني ژبه کښې «م» يوناني ژبه کښې دال داود ﷺ باندې نازل شوي دي

② هابيل و قابيل کښې د قاتل او مقتول پيژنگلو دغه شان هابيل او قابيل کښې د قاتل د معلومولو د پاره قاف په ذهن کښې ساتنی د کوم په نوم کښې چه روميې حرف قاف دي هغه قاتل دي

الفصل الثاني

[۳۳۵] د کفاره د منځني حرمت

۳۳۵- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «[۲] لَا تَذَرُ فِي مَعْصِيَةٍ [۳] كُفَّارَتَهُ كُفَّارَةَ الْيَمِينِ» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: [۱] بي بي عائشه . وايی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د گناه نذر پوره کول جائز نه دي . [۳] او د هغه نذر کفاره د قسم د کفاري پشان ده، (ابوداود ترمذي نسائي)

تصحیلات:

• ددې حديث پوره تشریح په وړاندې حديث نمبر (۳۳۸)، کښې تیره شوي ده

[۳۳۶] د نذر کفاره غیر معین

۳۳۶- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي عَبَّاسٍ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا- أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ: «[۲] مَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَمْ يَتَّخِذْهُ [۳] كُفَّارَتَهُ كُفَّارَةَ الْيَمِينِ» . [۴] مَنْ نَذَرَ نَذْرًا فِي مَعْصِيَةٍ [۵] كُفَّارَتَهُ كُفَّارَةَ الْيَمِينِ، [۶] لَوْ مَن نَذَرَ نَذْرًا لَا يُطِيقُهُ [۷] كُفَّارَتَهُ كُفَّارَةَ الْيَمِينِ، [۸] لَوْ مَن نَذَرَ نَذْرًا أَطَاقَهُ فَلَيْفَ بِهِ» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَوَقَّفَهُ بَعْضُهُمْ عَلَى أَبِي عَبَّاسٍ.

توجه: [۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وفرمايل [۲] کوم سړی چې غیر معین نذر ومني (يعني يواخي دا اوواني چې زه نذر منم او د دې خبري تعين ونه کړي، چې د کوم څيز نذر مني، مثلاً د روژي يا د صدقي، [۳] نو د هغه نذر کفاره د قسم کفاره ده (يعني د غیر معین نذر په صورت کې هغه به هغه کفاره اداء کوي کومه چې د قسم د ماتولو په صورت کې ورکول کېږي، [۴] دغه شان کوم سړی چې د يو داسې څيز نذر ومني

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب البيوع/باب في المزارعة (رقم- ۳۳۹۲) والترمذي في كتاب التذویر والایمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أن لا نذر في معصية (رقم- ۱۵۲۵) والنسائي في كتاب المعصری/باب ذكر اختلاف ألقاظ النافلين لخير جابر في المعصری (رقم- ۳۷۳۴) واحمد في المسند: ۲۴۷/۶

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الايمان والتذویر/باب من نذر نذرا لا يطيقه (رقم- ۳۳۲۲) وابن ماجه في كتاب الكفارات / من نذر نذرا ولم يسه (رقم- ۲۱۲۸)

چې گنده ده. نو د هغه پوره کول جائز نه دی او [۱] هغه کفارده د قسم کفارده ده. [۲] او کوم سړی چې د داسې شی نذر ومني چې د هغه د پوره کولو هغه طاقت نه لري، لکه یو سړی د غره د پورته کولو یا په پنبو بیت الله شریفې ته د تلو نذر ومني یا دغه شان ناممکن الفعل څه څیز په ځن په طور د نذر واجب کړي، [۳] نو د هغه کفارده د قسم کفارده ده، [۴] او کوم سړی چې د داسې شي نذر ومني چې د هغه د پوره کولو هغه طاقت لري، نو هغه ته پکار دی چې هغه نذر پوره کړي، (ابوداود ابن ماجه) بعضې راویانو دا حدیث په حضرت ابن عباس رضی الله عنه باندې موقوف کړي دی

هل للمات ① أمانة ② جه طاقت نه لری. ③ تَلَبَّ نُو پوره دې کړی

تسهيلات

قوله: مَنْ نَذَرَ نَذْرًا لَمْ يُتَيَّمِهِ:

د دي جملي په مصداق کښې دوه اقوال: ① د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه او امام مالک رحمته الله عليه په نيزدې حدیث مطلب دې چا نذر مطلق پریځودو او د یو خاص فعل نوم نی واخلستلو چه په مابندې د الله تعالی دپاره روژه ده یا حج دې یا عمره ده خوکه په زړه کښې نی د څه څیز نیت وی نو په هغې باندې به عمل کول وی گنی دا نذر مطلق دې ددې کفارده د یعین یعنی قسم د کفارې په شان ده

② د شوافعو حضراتو په نيز په دې حدیث کښې نذر لجاج وجدال یې نه دې یعنی چه یو سړی نذر او منلو که ما فلانکی سړی سره خبرې او کړې نو په مابندې د یوې مېشتې روژې یا حج دې لازم وی اوس که هغه خبرې او کړې او نذر نی مات کړو نو په ده به د یعین کفارده راځی په ظ هر حدیث کښې "للمتيمه" الفاظونه د احتفواو مانکیو دارانې تايید کيږی

[۳۳۳] د جائز نذر د پوره کولو حکم

--- ① [۱] وَغَن ثَابِتُ بْنُ الشَّحَابِ - رَوَى اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «نَذَرَ رَجُلٌ عَلَى عَبْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يَخْرُجَ إِلَى بَوَائِنَ ② فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأُخْبِرَهُ ③ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : " هَلْ كَانَ فِي بَوَائِنَ مِنْ أَوْثَانِ الْجَاهِلِيَّةِ يُعْبَدُ ④ ؟ " قَالُوا: لَا. ⑤ قَالَ: " قَبْلَ كَانَ فِيهِ عِبَادَةٌ ⑥ ؟ " قَالُوا: لَا. ⑦ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : " أَوْفِ بِنَذْرِكَ ⑧ ، فَإِنَّهُ لَا وُقَاءَ بِنَذْرٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ. ⑨ وَلَا فِيهِ إِلَّا تَمْلِكُ ابْنَ آدَمَ. ⑩ " رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] او حضرت ثابت ابن شحاک رضی الله عنه وايي [۲] چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې یو سړی دا نذر و منلی چې هغه به په بوانه کې چې د مکې په څکته علاقه کې واقع د یو ځای

نوم وو، اوبى ذبح كوي، [۴] بيا هغه سړى رسول الله ﷺ ته راغلى او حضور ﷺ يې د خپل نذر څخه خبر كړي، [۵] رسول الله ﷺ د صحابه و ﷺ څخه معلوم كړل چې آيا په زمانه د جاهليت كې په دې مقام كې يو بت وو چې د هغه پرستش، عبادت، كيدلى؟ [۶] صحابه و ﷺ عرض او كړو چې نا، [۷] بيا حضور ﷺ پوښتنه وكړه چې آيا هلته د كفارو په ميلو كې څه ميله لگيدله؟ [۸] صحابه و ﷺ عرض او كړو چې نا، [۹] دې څخه وروسته رسول الله ﷺ هغه سړي ته وفرمايل چې ته خپل نذر پوره كړه، [۱۰] ځكه چې د هغه نذر پوره كول جائز نه دي چې د څه گناه خبره وي، [۱۱] او په ابن آدم، انسان، د هغه شي نذر پوره كول هم ضروري نه دي كوم چې د هغه په ملكيت كې نه وي، (ابوداود).

هل للنفات: ① أن يَنْفَر: چه اوبى قربانى كوى، چرته چه نذر لفظ راشى نو هلته د اوبى قربانى كول مراد وى ② بَوَاتَة: په باء باندې پيش او واو مفتوح غير مشدد دې مكه مكرمه سره نيزدې نيسع مقام كېنې د سمندر په غاړه د د څرن د يو ځانى نوم دې د نجده په علاقه هم د اوبو د يوځى نوم بوانه دې هغه مراد نه دې ③ وَثَنٌ: جمع اوټان ده په معنى د بت ④ عَمِدٌ: عيد د اعياد جمع ده، ميله خوشحلى، ⑤ أَذِفٌ: پوره كړه.

تسهيلات:

قوله: قُلْ كَانَتْ عِبَادَتُهُمْ مِنْ أَوْثَانٍ الْجَاهِلِيَّةِ يُعْبَدُونَ؟

د مشركانو په عبادتخانه كېنې د ذبح كولو څخه معانفت: په جاهليت كېنې چه به چرته مشهورې ميلې لگيدلې ددغه ځايونو په خاص خاص نومونه وو هم ددې حضور پاك پوښتنه كړې ده، دې دپاره چه هغوى ته معلومه شى چه په دې ځانى كېنې د كافرانو څه نښې نښانې خونسته دې كله چه معلومه شوه چه څه خاص علامت نشته نو حضور پاك هلته د ذبح اجازت وركړو

كافرانو څخه د مشابهت څخه ځان ساتل: ددې نه دامعلومه شوه چه كافرانو سره مسلمانانوله خپل افعال واوقوال او خپل عباداتو او عاداتو كېنې مشابهت نه دى ساتل پكار ځكه چه (من تشبه بقوم فهو منهم) د مذكوره حديث نه معلومه شوه چه د نذر چه د كوم مكان تعين كړې شوى وى او په هغې باندې عمل ممكن وى نو هم په هغه ځانى نذر پوره كول لازم دى

[۳۳۸] د تنبيل وهلو نذر منل

۳۳۸- [۳] (۱) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، [۲] «أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَغُوبَ عَلَى رَأْسِكَ بِالدَّفِّ. [۳] قَالَ: "أَذِفُ بِنَذْرِكَ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، [۴] وَزَادَ رِزِينَ: قَالَتْ: «وَنَذَرْتُ أَنْ أَذْبَحَ

يَمُكِّنُ كَذَا وَكَذَا ⑤ مَكَانَ يَذْبَحُ فِيهِ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ ⑥ قَالَ: "هَلْ كَانَ بِذَلِكَ الْمَكَانِ وَكُنْ مِنْ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ يُذْبَحُ؟" ⑦ قَالَتْ: لَا. ⑧ قَالَ: "هَلْ كَانَ فِيهِ عِيْدٌ مِنْ أَهْلِهِمْ؟" ⑨ قَالَتْ: لَا. ⑩ قَالَ: "أَوْفَى يَنْذِرُكَ".

ترجمه: ⑤ او حضرت عمرو ابن شعیب رضی اللہ عنہ د خپل پلار څخه او هغه د خپل نیکه (حضرت عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ) څخه روایت کوي ⑥ چې پوي ښځي عرض او کړو چې یا رسول الله ﷺ ما دا نذر منلی دی (چې کله تاسو د جهاد څخه واپس تشریف راوړي، نو زه به ستاسو په مخکې تنبل (دریا، غروم، ⑦ حضور ﷺ ورته وفرمایيل ته خپل نذر پوره کړه، (ابوداود، ⑧ او رزین رحمته الله علیه په دي کې دا الفاظ نور نقل کړي دي چې هغه ښځي دا هم اوويل او ما دا نذر منلی دی چې زه به په فلاني فلاني مقام کې ⑨ بچرته چې په زمانه د جاهلیت کې به خلقو څاروي ذبح کول، حیوان ذبح کړم، ⑩ حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې آیا هلته د زمانه جاهلیت د بتانو څخه یو بت وو؟ ⑪ هغی ښځي اوويل چې نا، ⑫ بیا ځیني حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې هلته د کفارو د میلو څخه یوه میله لگیدله؟ ⑬ هغی ښځي اوويل چې نه. ⑭ نو حضور ﷺ ورته وفرمایيل چې خپل نذر پوره کړه.

هل التفت ① على رأيك: ستاسو په مخکیني، ② بالذقي: طنبل، ③ گذا وگذا: فلانی فلانی ځی کښي.

تسهيلات: قوله: إني نذرتُ أن أذربَ علي رأيك بالذقي:

د مذکورې جملې مفهوم: ددې جملې مطلب دادې چې ستاسو په وړاندې به تمبل وهم عام شارجینوهم دغه مطلب اخستې دې لیکن دا حاصل معنی ده که چرې په حقیقی معنی باندې عمل او کړې شی چې ستاسو په سره تمبل غروم نوهم ممکن ده ځکه چې د تمبل غرونکی وینځه کله اودریږي تمبل غړه وی او حضور پاک ناست وی او تشریف فرما وی نو دا به په سریاندې تمبل غړول وی او ترجمه به داسی چې زه به ستاسو په سریاندې تمبل غروم شیخ عبدالحق رحمته الله علیه فارسی کښي هم دغه ترجمه کړې ده او بیانی حاصل معنی بیان کړې ده.

اشکال: تمبل غړول څه طاعت او نیک عمل نه دې دزیات نه زیات یو مباح عمل دې

حالاتکه د نذر منلو دپاره د طاعت کیدل ضروری دی نو دا نذر څنگه صحیح کیدي شی؟

اشکال جواب: علامه خطابی رحمته الله علیه په جواب کښي فرمائی سره ددې چې تمبل غړول یو مباح عمل دې خوچه کله دا تمبل غړول حضور پاک سره د ډیر میني او عقیدت سره متعلق وی او جهادی معرکونه صحیح سالم د فتح په انداز کښي واپس راتلوسره متعلق وی په کوم کښي چې د کافرانو سر ښکته په خفگان کښي کیدل وو او د منافقانو توهین تحقیر او تذلیل وو نو په دې وجه اوس دا عمل د بعضي نیکو په شان شونو ددې نذر صحیح شو.

[۳۳۳] د دریمی حصی مال خُخه د زیات د صدقه کولو معافیت

۳۳۳- [۳] (۱) «وَعَنْ أَبِي لُبَابَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِن مِّن تَوَيْتٍ أَن أَهْجُرَ دَارَ قَوْمِي الَّتِي أَصَبْتُ فِيهَا الدَّنْبَ، [۲] وَأَنَّ الْخَلِيفَةَ مِنْ مَّاعِي كُلِّهِ صَدَقَةٌ [۳] قَالَ: "يُجْزَى عَنْكَ الثَّلَاثُ"». رواه زرین.

توجه: [۱] و د حضرت ابو لبابه رضی الله عنه څخه روایت دی چې هغه رسول الله صلی الله علیه و سلم ته عرض او کړو [۲] چې زما کومه توبه دا ده چې زه د خپل قوم کور پرېږدم، چرته چې زما څخه گناه صادره شویده، [۳] و دا چې زه خپل ټول مال خیرات کولو د پاره د هغه څخه فارغه شم، حضرت ورتۀ وفرمایل چې د دریمی حصی مال صدقه ستا د پاره کافي ده، «زرین هل للثلاث» ① اُنْ أَهْجُرَ: آیا زه پرېږدم، ② أَصَبْتُ: زه رسیدلې یم، مانه صادر شویده، ③ الْخَلِيفَةُ: چه زه جدا شم، فارغ شم، ④ يُجْزَى: کافي کیږي،

تسهيلات:

قوله: إِن مِّن تَوَيْتٍ أَن أَهْجُرَ دَارَ قَوْمِي الَّتِي أَصَبْتُ فِيهَا الدَّنْبُ:

د حدیث پس منظر: په مدينه منوره کښې د جنگ خندق په موقع باندې ۴ هجري کښې د بنو قریظه يهوديانو کله چه وعده ماته کړه نو د جنگ خندق نه فارغیدوسره مسلمانان د حضور پاک سره ۲۵ ورځې پورې د بنو قریظه د يهوديانو محاصره او کړه کعب بن اسد چه د دغه يهوديانو مشروو هغه داسې تقریر او کړو: اي يهوديانو! اي د انبياء کرام اولاد! د دې مشکل نه د وتلو د پاره په دریو خبرو کښې د یوې انتخاب او کړنې ① یا ایمان راوړنې او تاسو ته معلومه ده چه دا نبی هم هغه نبی آخر زمان دې د چاچه تاسو په انتظار ونی

② که چرې داسې نه وی نو خپلې ښځې او بچۍ په خپله قتل کړنې او بیا په مسلمانانو باندې په یوځل حمله او کړنې هغوی تباہ او برباد کړنې یا پخپله مړه شنی ③ یا داسې او کړنې چه د هغتي په ورځ په مسلمانانو باندې ناڅاپي حمله او کړنې دوی به ناخبره وی مونږ به روستو د هغتي په ورځ د جنگ د وجې نه استغفار اوتوبه او کړو قوم د خپل سردار یوه خبره هم او نه منله

د ابو لبابه د مدعو کولو فاصله: بیادا فیصله اوشوه چه ابو لبابه راوغواړنې کیدې شی څه حل راوځی ابو لبابه رضی الله عنه چونکه بنو قریظه سره اوسیدلو د هغه هم هلته کور وو او هغوی سره د ده پخوانی تجارتی او معاشرتی تعلقات هم وو کله چه د حضور پاک په اجازت سره دوی

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الايمان والنذور لباب فین نذر ان يتصدق بماله (رقم- ۳۳۱۹) و مالک فی الموطا کتاب النور والایمان لباب جامع الايمان (رقم- ۱۶)

د هغوی محلونوته لازل اود بنسوخو اوماشومانو چغفي صورې نى واوړيدې نو نرم شو
يهوديانو هغوی ته اوونيل كه چرې مونږ د حضرت محمد ﷺ په حكم باندې د قلعه گانونه
بنكته راكوز شو او هغه به مونږ سره څه سلوك كوي؟ حضرت ابولبابه رضی الله عنه د مرنى طرف ته
اشاره او كړه يعنى تاسو ټول به ذبح كړى

د ابولبابه رضی الله عنه خپل ځان په ستنه پورې تړل، دا وينا كول ووجه هغه په هوش كښې
راغلو اوس لادوه قدمه وړاندې روستوشوې نه وو چه پښيमानه شوچه ما خود حضورياك
راز ښكاره كړو هغه نيغ مسجد نبوي ته راغلو او خپل ځان نى ستنې پورې او تړلو دغه
ستن اوسه پورې د اسطوانه ابولبابه رضی الله عنه په نوم سره مسجد نبوي كښې د حضورياك منبر او
روضه مباركې په مينځ كښې رياض الجنة كښې ولاړه ده د اووو ورځو پورې هغه تړلې وو
نه به نى خوراك كولو اونه به نى اوبه څكلې صرف د قضا حاجت د پاره به پرانستلې شو
اووه ورځې پس بې هوشه راپريوتلو آخر الله تعالى د هغه توبه قبوله كړه اود توبه دا آيت نازل
شو (وَأَعْرَفُونَ) اغتوا بؤنوبهم غلظوا غلظا صابحا وأعرسيتا عني الله أن يتوب عليهم إن الله غفورٌ رحيماً خدا
مين اموهم صدقة تطهرهم وتزكيهم (سورة توبه الايه ۱۰۲). خلقو زر زر هغه كولاوول غوښتل
خوهغه منع كړل او وئى فرمائيل چه پخپله به حضورياك په خپلو لاسونو مباركو سره م
كولاووي

قوله يَجْزِيكَ الثَّلَثُ:

د ټول مال د صدقه كولو مخه ممانعت: كله چه حضورياك هغه كولاو كړو نو هغه اوفرمائيل
چه زه بنوقريظه سره خپل كور پرېدم ځكه چه دغه مكان هم ددې واقعه سبب جوړ شوې دې
اوزه خپل پوره مال صدقه كوم ځكه چه دا مال د تجارت هم د دغه واقعه سبب جوړ شوې
دې حضورياك د مال باره كښې اوفرمائيل چه صرف يوثلث صدقه كړه د ريو كښې يوه
حصه خيرات كافي دې رسول الله ﷺ مبارك د مكان باره كښې هيڅ اونه فرمائيل لكه چه
حضورياك د مكان د پريخودو اشاره او كړه ځكه چه چرته شيطاني اثرات پريوځي دهغه
ځاني نه بدليلد ضروري دى

[۲۲۲۰] په يو خاص ځالى كښې د مونغ كولو نذر منل

۲۲۲۰- [۲] (۱) وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - (۲) «أَنَّ رَجُلًا قَامَ يَوْمَ الْفَتْحِ (۳) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
إِنِّي نَذَرْتُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ قَتَعَ اللَّهُ عَلَيْكَ مَكَّةَ أَنْ أَصِلَ فِي يَمِينِ الْمُقَدِّسِ رُكْعَتَيْنِ (۴) قَالَ: "صَلِّ هَاهُنَا".
(۵) ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ (۶) فَقَالَ: "صَلِّ هَاهُنَا". (۷) ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ (۸) فَقَالَ: "شَأْنُكَ إِذَا؟". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

(۱) اخرجه ابو داود فى كتاب الايمان والنذور باب من نذر ان يصل فى بيت المقدس (رقم- ۳۳۰۵) واحمد فى المسند: ۳۶۳ ۳

توجه: [۱] و حضرت جابر رضی اللہ عنہ ابن عبد اللہ و ابی [۲] چې د مکې د فتح په ورځ یو سړی په مجلس نبوی کې ودریدلو [۳] او عرض یې وکړې چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ما د الله تعالی دا نذر منلی وو، که الله تعالی تاسو ته د مکې فتح عطا کړي، نو زه به په بیت المقدس کې دوه رکعتہ مونځ وکړم، [۴] حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې نه په دې ځای مسجد حرام کې مونځ وکړه، ځکه چې دلته مونځ کول افضل دی، باوجود د دې چې بیت المقدس ته تلو سره هلته د مونځ کولو په نسبت دلته مونځ کول زیات آسانه دی، [۵] هغه سړی بیا دا عرض وکړو، [۶] حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته هغه جواب ورکړې چې په دې ځای کې مونځ وکړه، [۷] هر کله چې هغه په دریم ځل هم عرض وکړو، [۸] نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې اوس تاته ختیر دی، یعنی که ته دلته مونځ کول نه غواړي نو ته پوهه شه، تاته د خپل نذر مطابق په بیت المقدس کې د مونځ کولو اختیار دی، ابو داؤد، دارمی

تسهيلات:

قوله إِنَّ فَتَرَ اللَّهُ عَلَيْكَ مَكَّةَ أَنْ أُصَلِّيَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ رَكْعَتَيْنِ

په مقدس ځانې کېنې د عبادت د ادا کولو نذر منل: که الله تعالی د مکې فتحه راکړه نو زه به په بیت المقدس کېنې د شکرانې دوه رکعتہ نفل کوم په دې سره هر مسلمان اندازه کولې شی چه د صحابه کرامو جذبات د جهاد د پاره اود اعلاء کلمه الله د پاره څومره اوچت وو

قوله فَقَالَ: "مَلِّ هَامُنًا" ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ فَقَالَ: "ثَأْنَكَ إِذَا

د تعین عدم لزوم: یعنی هم دلته مکه کېنې او کړه بیت المقدس ته د تللو ضرورت نشته دې

په معین ځانې کېنې د نذر د ادا کولو په حکم کېنې درې مذاهب.

که یو سړی د خپل نذر د پاره یو مکان او مقام متعین کړو چه زه به دا عبادت هلته کوم نو آید تعین به برقرار وی یا هریو ځانې کېنې نذر پوره کولې شی

① امام زفر رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه تعین نی او کړو نو په دغه سړی باندې لازم دی چه نذر دې هم په هغه ځانې کېنې ادا کړی هغه فرماني چه او گورنی الله تعالی د وقوف د پاره عرفات مقرر کړې دې د شېب تیرولو د پاره نی د مزدلفه تعین کړې دې او د رمی جمرات د پاره منی مقرر ده په دې کېنې تغیر جائز نه دې

② د نورو ائمو باره کېنې په شرح السنه کېنې لیکلې دی چه هغوی د ادنی او اعلی فرق کوی یعنی که نذر نی په غوره کېنې ادا کول منلی وی نو په مفضل کېنې دې نه ادا کوی او که چرې په مفضل کېنې نذر منلې وی نو په افضل کېنې ادا کولې شی

مثلاً چا په مسجد اقصی کېنې دوه رکعتہ نفل ادا کولو نذر او منلو نو هغه په مسجد نبوی او مسجد حرام کېنې ادا کولې شی خو که په مسجد نبوی کېنې د دوو رکعتو نفل کولو نذر او منلو نو په مسجد حرام کېنې ادا کولې شی خو که په مسجد حرام کېنې دوه رکعتہ نفل

دوه ركه بهل كولوندر اوملو نو په مسجدنيوي كشي نه شي اداكولي او كه په مسجد حرام كشي د

⑦ ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ بہ مرقاۃ کنسی لیکلی دی جہ امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ ددی تعیین قائل نہ دی بلکہ مکان او مقام سرہ متعین نذر چرنہ چہ ہم وی پورہ کولی شی

[۳۳۱] د ناممکن څیز د نذر منلو حکم

٢٢٢- [٥] (١) رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - [٢] أَنَّ أُمَّتَ عَقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ نَذَرَتْ أَنْ تَصُومَ حَاجِيَةً، [٣] وَأَنْتَاهَا لَا تَطْلُقُ ذَلِكَ. [٤] قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ مَشَى أَغْنِيكَ، إِنْ هَلَفْتُمْ كَبُّوْا وَلَهَيْتُمْ يَدَيْتُمْ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: ۱) و حضرت ابن عباس رضی الله عنه وایي ۲) چه د عقبه ابن عامر خور دا نذر و منلی، چې هغه به په پښو حج کوي، ۳) لیکن د دې طاقت یې نه لری، ۴) نبي کریم صلی الله علیه و آله حضرت عقبه رضی الله عنه ته وفرمایل چې بلا شبه الله صلی الله علیه و آله ته ستا د خور د پښو د تلو ضرورت نشته، ۵) نو هغی ته پکار دی چې هغه (هر کله په پښو نشي تللی، نو) په سورلی دی کیني او د هغی مال څخه د کفاری په طور دی بدنه ذبح کړي (د حنفیه په نزد د بدنه څخه مراد اوبښ یا غوا ده، لیکن د شوافع په نزد د بدنه اطلاق یواځی په اوبښ کيږي) (ابوداود او دارمی)

﴿١﴾ وَفِي رِوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ: فَأَمَرَهَا الشَّيْطَانُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ﴿٢﴾ أَنْ تَرْكَبَ وَتَهْدِي هَذِيأَ. ﴿٣﴾ وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: قَالَ الشَّيْطَانُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ اللَّهَ لَا يَصْنَعُ شَيْئًا وَأَخْبِكَ شَيْئًا، ﴿٤﴾ فَلْتَرْكَبِي وَلْتَصْبِرِي رَاكِيَةً، وَتُكْفِرِي عَمَلًا".

توبه، [۱] ابوداود په یو روایت کې دا الفاظ دي چې نبی کریم ﷺ هغې ته حکم وکړي چې په سورلي دي سپره شی او یوه قرباني دي وکړي. [۲] او د ابوداود په یو روایت کې دا الفاظ دي چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل الله ﷻ ستا خور ته د دې مشقت هیڅ ثواب نه ورکوي، یعنې ستا خور چې داسې مشقت برداشت کوي، د دې به ورته هیڅ ثواب نه حاصلیږي، [۳] نو هغه ته پکار دی چې هغه هر کله په پښو نشي تللی نو په سورلی کیناستو سره د حج سفر دی پوره کړي، [۴] او د خپل قسم کفاره دي ورکړي.

هل اللغات ① مناجاة: پیدل. په خپوتلل ② ولتهد او قربانی دې کړی. ③ بڼه: اوبښ یا غوا

② هڼا هدی هغه خاور ته وانی چه د کعبې شریفې دپاره اولیگلي شی دې دپاره چه په حرم کښې ذبح کړې شی ④ نفاه: مشقت، سختی برداشت کول

تسهيلات:

قوله: **أَنْ تَرْكَبَ وَتَهْدِي هَذَانَا**

هَذَانَا **مصدر**، ذَرَّان آیت دې ادنی هدی چیلنی ده او اعلی هدی بدنه یعنی اوبی او غوا ده
نوبت د پیدل حج نذر منلوپه صورت کښې چې کوم تفصیل دې هغه د دې څخه وړاندې د
حدیث نمبر (۲۲۲۱)، په تشریح کښې تیر شوې دې
قوله: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَضَعُ بِشَقَاءِ أَهْلِكَ شَيْئًا**:

ه **مذکور**ه **جملې مطلب**: لایصنع د صنع نه دې اود لایفعل په معنی کښې دې صنع
کار یگرني ته وانی دلته عمل مراد دې "شقاء" د شین فتحه سره د محنت او مشقت
او چتولوپه معنی کښې دې ترجمه داده چه الله تعالی ستاد خور په دې مشقت او چتولو سره
هیڅ هم نه کول غواړی ځکه چه هغه د دفع مضرت او جلب منفعت نه پاک دې ، کذا یفهم من
المرقات واسعة المعاني، [اشعة المعاني: ۳/۲۲۲].

[۳۳۳۲] د بنی سرتور سر د حج کولو نذر منل

۳۳۳۲- [۴] (۱) **وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ، «أَنَّ عَقِبَةَ بْنَ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ أَهْلِ الْخَبْءِ لَمْ تَذَرَتْ أَنْ تَحْمِلَ حَافِيَةً غَيْرَ مُخْمَرَةٍ [۲] فَقَالَ: "مُرُوها فَلَمْ تَحْمِلْ وَلَمْ تَرْكَب [۳] وَلْتَصْمُرْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.**

توجه: [۱] او حضرت عبد الله ابن مالک رضی الله عنه وایی کوم وخت چې عقبه ابن عامر د سفر په
دوران کې د خپلې خور په باره کې پوښتنه وکړه [۲] چې هغه دا نذر منلی وو، چې هغه به په
خپې آبله پښو او سرتور سر حج ته ځی، [۳] نو حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل هغه ته حکم ورکړه چې
خپل سر پټ کړي، او په سورلی کښي، [۴] او هغی ته پکار دی چې درې روزي ونیسي،
ابوداؤد، ترمذی، نسایی، ابن ماجه، دارمی،

هل اللغات ① حافیة: خپې آبله، بغیر پیزار ② غیر مخمیره: سرتور سر "مختار" د څمار نه او څمار لویښي
ته وانی اختمار او مخمیره داد لویښي په سر کولو معنی کښې دې

تسهيلات: قوله: **ولتصمُر ثلاثة أيام**

د عقبه بن عامر د خور په لسه کښې د کفارې باره کښې درې لسمه مختلف روایات:

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الأیمان والتذوق لهاب من رأى عليه كفارة إذا كان في مصيبة (رقم- ۳۲۹۳) والترمذي في
كتاب النذور والأيمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب (رقم- ۱۵۴۱) والنسائي في كتاب الأيمان والتذوق لهاب إذا
حلفت البراءة لنسبي حافية غير مخمرة (رقم- ۳۸۱۵) وابن ماجه في كتاب الكفارات / من نذر أن يحج ماشيا (رقم-
۲۱۳۹) واحمد في المسند: ۱۶۹/۴

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه د خور په قصه کښې د کفارې ادا کولو باريه کښې مختلف الفاظ راغلي دي

- ① څه رواياتو کښې د دريو ورځو د روژو ساتلو ذکر دي لکه چه په زير بحث حديث کښې دي
- ② څه رواياتو کښې د هدی ذکر راغلي دي لکه څنگه چه ددې نه مخکښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه حديث نمبر (۳۳۳) کښې د هدی ذکر دي
- ③ هم په دغه حديث نمبر (۳۳۳) کښې د "بدنه" ذکر هم دي په دې کښې چې کوم تفصيل دي د هغې بيان وړاندې تير شوې دي

د منظور کیفیت د نه ادا کولو په صورت کښې د جزاء په لزوم کښې دوه مذاهب:

- په دې خبره باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دي چه مشی الی بیت الله نذر صحیح دي اوناذر له پیدل حج یا عمره کول پکار دي او که د پیدل تلونه عاجز شی نو په سورلنی دې سورشی تردې پورې خواتفاق دي اختلاف په دې کښې دي چه
- ① امام احمد بن حنبل رضي الله عنه فرمائی چه د منختې ماتولو په صورت کښې به د یمین یعنی د قسه کفاره ادا کولې کیږي که هغه د مشی الی بیت الله منخته وی او که بل څه وی ؟
  - ② د جمهورو خبره لیکلې شوې ده چه د منختې ماتولو د وجې نه په دې سړی باندې دم واجب دي

د اول طریق دلیل: زير بحث حديث د حضرت عبد الله بن مالک رضي الله عنه د دوی مستدل دي په دې کښې د دريو روژو ذکر دي او روژې نيول کفاره د یمین ده نو په ده به کفاره د یمین لار میږي

د اول طریق د دلیل درې جواونه: ① بعضې شارحین ددې حديث مطلب دا اخلي چه کوم وخت یوسړې د پیدل تلونه عاجز وی نودم دي ورکړی او که چرې په دم ورکولو باندې قادر نه وی نو د هغې بدله کښې دي درې روژې اوساتی

② د حضرت عقبه رضي الله عنه خور چه کله ترك مشی الی بیت الله منخته ماتولو سره سوره شوه نو ددې وجې نه حضور پاك د کفاره په توگه ددم ورکولو حکم ورکړو ځکه چه د نقائص حج کفاره په دم سره ادا کیږي خلاصه دا چه د حضرت عقبه رضي الله عنه خور ته د کفاره یمین او هدی دواړو حکمو ورکړې شوې وو کفاره یمین په ترك اختمار باندې او د هدی په ترك مشی باندې په دې وجه د احديث د ضابطه دلیل نه شی جوړېدي

③ د مجموعی رواياتو نه معلومېږي چه د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه خورد دوو خبرو منخته کړې وه يودا چه هغه به په سر باندې لوپته نه اچوی اودویم دا چه هغه به پیدل خپې ابله حج ته ځي ترك اختمار یعنی لوپته نه په سرول چونکه معصیت او گناه ده ځکه چه د ښځې د سروښته عورت دي ددې پټول ضروری دی اود معصیت منخته ماتول ضروری

کبری او په دې کښې په اتفاق سره د قسم کفارہ راځي په دې وجه دلته په دې حدیث کښې د کفارہ یمین ذکر هم راغلې دې اوښکاره خبره ده چه کله یوسړې د غلام آزادولو یا مسکینانو ته د خوراک ورکولو طاقت نه لري نو د هغه دپاره درې روزې دی

ه دویم لړیک ه لائل ۱ ① د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما په روایت دې **إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ مَخْلُوقِهِ**، فَتَرَكَبَ وَلْتَهْدِي بَدَنَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ. په دې کښې دبدنه ذکر او دهدی ذکر دې دا ټول دم دی د یمین د کفارہ ذکر په کښې نشته

② په مستدرک حاکم کښې د یو روایت الفاظ دادی **فَلْيَهْدِي بَدَنَهُ وَلْيَرْكَبْ**.

[۳۳۳۳] د ناجائز نذر د کفارې ورکولو وجوب

۳۳۳۳- [۴] (۱) **وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -** [۲] **«أَنَّ أَهْلَ نِصَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُمَا مِيرَاثٌ، فَسَأَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ الْقِسْمَةَ، [۳] فَقَالَ: إِنْ عُدْتَ تَسْأَلُنِي الْقِسْمَةَ فَكُلُّ مَالِي فِي رَأْسِ الْكَعْبَةِ. [۴] فَقَالَ لَهُ عَمْرٌ: إِنَّ الْكَعْبَةَ غَنِيَّةٌ عَنْ مَالِكَ، [۵] كَفَرُ عَنْ يَمِينِكَ، [۶] وَكَلِمَةُ أَخَاكَ قَائِلِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَمِينُ عَلَيْكَ وَلَا نَذْرُ فِي مَعْصِيَةِ الرَّبِّ» [۷] وَلَا فِي قَطِيعَةِ الرَّجِيمِ [۸] وَلَا فِي أَلَا يَمِينُكَ».** رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱ او حضرت سعيد ابن مسيب وايي ۲ چې دوه انصاري وروڼو ته د چا ميراث حاصل شوی وو (چې د هغه دواړو په منځ کې تسليمول باقي وو، ۳ نو په هغه دواړو کې يو ورور د بل ورور څخه د هغه ميراث د تقسيم مطالبه وکړه، ۴ نو هغه دويم ورور ورته اوويل چې زه دا نذر منم که، اوس ته بيا زما څخه د تقسيم مطالبه لري، نو زما ټول مال دي په کعبه کې څرخ کړل شي، ۵ هر کله چې دا صورت حال د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په علم کې راغلی نو هغه، وفرمايل چې کعبه ستا د مال څخه بې پروا ده، يعنې کعبې ته د دې ضرورت نشته چې ته خپل مال هغه ته نذر کړي، ۶ او په تا دا نذر پوره کول واجب نه دی، ۷ ځکه ته د خپل قسم (يعنې د دې ناجائزه نذر، کفارہ ادا کړه، ۸ او هر کله چې ستا ورور د دې ميراث د تقسيمولو مطالبه وکړي (نو په دې معامله کې، ته د خپل ورور سره خبری وکړه، يعنې دا ميراث تقسيمولو سره د هغه مطالبه پوره کړه، ځکه چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي چې په تاسو د دې قسم نذر پوره کول واجب نه دی، او د پروردگار د معصيت نذر ناجائز دی يعنې د کوم نذر تعلق چې د پروردگار د نافرمانې او يوې گناه سره وي، هغه پوره کول نه دي پکار، ۹ او نه هغه نذر پوره کول پکار دی، چې د قرابنداري قطع کولو سره متعلق وي، ۱۰ او د کوم څيز چې انسان مالک نه وي د هغه نذر پوره کول هم جائز نه دی (بلکه کوم نذر چې د ناجائز کيدو په وجه پوره نه شي د هغه کفارہ ورکول واجب دی، ابوداود

هل النذات ① الأئمة: تقسيم كول، ② إن عذت: كه تا دوباره داسي اوونيل، ③ في رائج النعمة: رتاج لوني دروازي او پهايت ته واني مراد كعبه ده ④ قطيعة: پريكول، پريخودل، ⑤ الرجوع: رشته داري، تسهيلات:

نوب په دې حديث كښې د ناجائزه نذر نه پوره كولو ماتولو ذكر دې دا خبره په مختلفو احاديثو كښې وړاندې تيره شوې ده او تفصيل نې هم تير شوې دې د دوباره ذكر كولو څه ضرورت نشته

الفصل الثالث

[۳۳۳] جائز او ناجائز نذر

۳۳۳- [۸] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «النَّذَرُ نَذَرَانِ: فَمَنْ كَانَ نَذَرٌ فِي طَاعَةٍ لِلَّهِ فِيهِ الْوَقَاءُ، ② وَمَنْ كَانَ نَذَرٌ فِي مَعْصِيَةٍ فَذَلِكَ لِلشَّيْطَانِ وَلَا قَاءَ فِيهِ. ③ وَيَكْفَرُهُ مَا يَكْفُرُ الْيَمِينُ» " رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: ① حضرت عمران ؓ ابن حصين وايي چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې نذر په دوه قسمه دي (يو خو دا چې) يو سړي د طاعت (يعني د حق تعالي ﷻ د بندگي) نذر ومني، دا نذر خالص د الله ﷻ د پاره دي، داسې نذر پوره كول واجب دي، ② دويم دا چې يو سړي د گناه نذر ومني، دا نذر د شيطان د پاره دي، داسې نذر پوره كول واجب نه دي، ③ بلكه په داسې صورت كې دي د هغه كفاره ادا كړي، كومه چې د قسم د ماتولو په صورت كې وركول كيږي، نسايي.

هل النذات ① الوقاء: پوره كول، سرتړ رسول، تسهيلات:

نوب په دې حديث كښې د ناجائزه نذر نه پوره كولو ماتولو ذكر دې دا خبره په مختلفو احاديثو كښې وړاندې تيره شوې ده او تفصيل نې هم تير شوې دې د دوباره ذكر كولو څه ضرورت نشته

[۳۳۵] د خان قرباني كولو د نذر منلو حكم

۳۳۵- [۹] (۱) وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّبِ قَالَ: ① إِنْ رَجُلًا نَذَرَ أَنْ يَهْرَئِفَهُ إِنْ نَجَّاهُ اللَّهُ مِنْ عَذْوَةٍ ② فَسَأَلَ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ: سَلْ مَنْوُوقًا، فَسَأَلَهُ، ③ فَقَالَ لَهُ: لَا تَهْرَئِفُكَ، فَإِنَّكَ إِنْ كُنْتَ مُؤْمِنًا قَتَلْتُ نَفْسَ مُؤْمِنَةٍ، ④ وَإِنْ كُنْتَ كَافِرًا أَتَّعَلَّجْتُ إِلَى النَّارِ، ⑤ وَأَشْتَرُ كُفْرًا دُجَّةً يَلْسَاكِينَ ⑥، فَإِنْ اسْتَحَاقَ غَيْرُكَ، وَلَيْسَ بِكَ بَشَرٍ ⑦. فَقَالَ خُبْرَابُ بْنُ عَبَّاسٍ، فَقَالَ هَكَذَا كُنْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَفْتِيكَ. رَوَاهُ رِزِينَ.

(۱) اخرجه النسائي في كتاب الايمان والنذور باب كفارة النذر رقم- ۴۸۸۵
(۲) اخرجه رزين

توجه: [۱] و حضرت محمد ابن منتشر وايي [۲] چې يو سري دا نذر ومنلى كه الله ﷻ هغه ته د دينمن څخه نجات وركړي، نو هغه به خپل خان ذبح كړي، هغه ته چې د دينمن څخه نجات حاصل شو، [۳] نو هغه په دې مسئله كي، د حضرت ابن عباس ؓ څخه معلومات وکړل، نو هغوى ورته وويل د مسروق څخه تپوس وکړئ نو هغه د مسروق څخه تپوس وکړو. [۴] هغه ورته وفرمايل چې ته خپل خان مه ذبح کوه، ځکه که ته مسلمان يي، نو په دې صورت كي، ته به د يو مسلمان د قتل مرتکب شي، [۵] و که ته کافر يي، نو په دې صورت كي لکه چې، ته دوزخ ته په تلوكي تلواري کوي، [۶] نو ستا په باره كي دا حکم دى چې ته يو پسه رانيولو سره د مسکينانو د پاره هغه ذبح کړه، [۷] حضرت اسحاق ؓ ست څخه ښه وو، چې د هغه بدله يو پسه وگرځول شو، [۸] هغه سري چې حضرت ابن عباس ؓ د حضرت مسروق د دې فتوى څخه خبر کړي، نو هغوى وفرمايل چې حقيقت دا دى چې ما ته ته د دې فتوى د درکولو اراده لرله (رزين)

حل التفات: ① وَاَشْفَرُ: او واهله، ② کُنْتُ: ځه، ځه، ځه،

تسهيلات:

قوله: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنِّبِ:

د محمد بن المثنى مختصر تعارف: دا جليل القدر تابعى دې او د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه نى احاديث ونيلى دى دا صاحب د حضرت مسروق بن اجدع وراړه دې همدان قبيلې سره د ده تعلق وو او په كوفه كښې اوسيدلو.

قوله: سَلَّ مَرُوقًا:

د مسروق بن اجدع همدانى مختصر تعارف: حضرت مسروق بن اجدع رضي الله عنه د پير لوى تابعى دې د حضور پاك په حيات طيبه كښې پيداشوې وو مگر ملاقات نى اونه كړې شو هغه د څلور واړو خلفاء راشدين رضي الله عنهم او حضرت عائشه رضي الله عنها نى نه ښه پوره علم حاصل كړو په دې وجه په تابعينو كښې هغه ته يو امتيازى شان حاصل وو

قوله: إِنَّ زُجْلًا نَذَرْتُ أَنْ يَأْتِيَ نَفْسَهُ إِنْ نَجَّاهُ اللَّهُ مِنْ عَذَابِهِ

د خپل ځان د قربانى كولو نذر: د مسنلي پوښتنه كونكې داسرې د يو عجيبه نفسياتى مرض ښكار شوې وو د هغه دا خيال په ده باندې سورشوې وو كه چېرې د هغه دينمن دې قتل كړو نو په دې كښې به د هغه ډيره رسوانى او بدنامى وي په دې وجه هغه دا نذر منلي وو كه الله تعالى زه د دينمن د چال نه بچ كړم نوزه به د هغه په نوم باندې خپل خان قربانولوسره ذبح كوم د دغه سري يوطبعى خواهش او د توهم پرستنى يوه جذبه وه هم د دغه خودكشنى باره كښې هغه د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د مسنلي پوښتنه او كړه هغوى دې حضرت مسروق رضي الله عنه ته اوليگلو نو حضرت مسروق رضي الله عنه او فرمايل كه ته مسلمان نى

او جبل خردی قتل کرو و نه به دیو مسلمان قاتل جوړشې او که چرې ته کافرني نو په ډیره تندی سره به خپل ځان د دوزخ اور کښې وردپکه کړې نو داسې مه کوه بلکه بهتر داده چه ددې ندر په بدله کښې ته یو گډ راوړه او ذبح کړه ځکه چه الله تعالی د حضرت اسحاق علیه السلام په بدنه کښې یو گډ قبول کړې وو

قوله قَرَأَ اسْمَاءُ بِنْتُ مُنْكَ، وَلَكَيْتَ بِكَ نَشِ:

ه دیم ه مصداق تعقیق: ① د علی علیه السلام ابن عباس علیه السلام عبدالله بن عمر علیه السلام، ابوهریره علیه السلام، ابو الطفیل علیه السلام، سعید المسیب علیه السلام، سعید بن جبیر علیه السلام، حسن بصری علیه السلام، مجاهد علیه السلام، عمر بن عبدالعزیز علیه السلام، شعبی علیه السلام، محمد بن کعب قرظی علیه السلام او نورو ډیرو تابعینو نه منقول دی چې دغه خونې اسماعیل علیه السلام وو

حافظ ابن کثیر علیه السلام وغیره دا قول اختیار کړې دې (۱) او دویم رازوان قول نې په سخته رد کړې دې

② عمر فروق علیه السلام، عبدالله بن مسعود علیه السلام، عباس علیه السلام، ابن عباس علیه السلام، کعب الاحب علیه السلام، سعید بن جبیر علیه السلام، قتاده علیه السلام، مسروق علیه السلام، عکرمه علیه السلام، عطاء علیه السلام، مقاتل علیه السلام، زهری علیه السلام او سدی علیه السلام نه منقول دی چې دغه خونې اسحاق علیه السلام وو، حافظ ابن جریر طبری علیه السلام دا قول غوره کړې دې (۲)

راجع قول او ددې دلائل: دلته د دواړو فریقو په دلیلونو باندې مکمله تبصره نشی کیدی بیه د قرآن پاک د طرزیان او د روایتونو د مضبوطیا تر مخه غوره دا معلومیږي چې د ابراهیم علیه السلام دغه خونې اسماعیل ځکه وو چې

① قرآن کریم ددې ټولو قیصې نقل کولونه پس فرمائیلى دی چې ﴿وَيَسِّرْ لَهُ يَسْمَعْ ثَمَرًا﴾ (۱) ددې نه صفا دا معلومیږي چې دغه خونې نې د اسحاق علیه السلام څخه علاوه بل یو وو او د اسحاق علیه السلام زیرې ورته دې نه پس ورکړې شوې وو

② د اسحاق زیرې ورکولو کښې دا بیان دې چې اسحاق علیه السلام به نښی وی، دې نه علاوه په یو بل آیت مبارک کښې دایان دې چې د اسحاق علیه السلام د پیدا کیدو سره د ازیرې هم ورکړې شوې وو چې دوی (۲) نه به یعقوب علیه السلام پیدا کيږي لکه فرمائی چې ﴿فَتَكُونُهَا يَسْمَعْ ثَمَرًا﴾ (۳) ددې صفا مطلب دادې چې دوی (۴) به تر ډیره عمره پورې ژوندی وی تر دې چې اولاد به نې هم کیږي، نو بیا په وړوکتوب ددوی (۵) د ذبح کولو به څه مطلب کیدی شي؟ او که په وړوکتوب کښې ددوی (۶) پیغمبر کیدو نه وړاندې ددوی (۷) د ذبح کولو حکم ورکړې کیدلې نو ابراهیم علیه السلام به پوهیدو چې دوی (۸) خوبه پیغمبر جوړیږي

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۳۲ نه ۳۵ پورے۔

(۲) تفسیر الطبری تحت هذه الآية: ج ۴۱، ص ۷۱

دوی ﷺ نه به یعقوب ﷺ پیدا کيږي نو په ذبح کولو سره د دوی ﷺ مړ کيدل نشته . په دې شان به دا نه خوځه لوڼې امتحان وواو نه به ددې په کولو سره ابراهيم ﷺ دڅه تعريف حقدار وو امتحان خو به دې صورت کښې ممکن وو چې د ابراهيم ﷺ دا يقين وي چې زما خويي به په ذبح کولو سره ختم شي ، په دې بنا د اسماعيل ﷺ په باره کښې د خبره پوره رښتيا کيږي چې الله ﷻ د دوی ﷺ د ژوندې پاتې کيدو او د پيغمبر جوړيدو څه پيشنگوڼي نه وه فرمائيلې

⑤ دقرآن پاک د بيان نه معلومېږي چې ابراهيم ﷺ ته د رومبي خونې د ذبح کولو حکم شوې دې ولې چې هغوی ﷺ کله چې خپل وطن نه هجرت کولو نو د يو خونې دپاره نې دعا کړې وه ، ددې په جواب کښې ورته دا زيرې ورکړې شو چې هغوی ﷺ ته به الله ﷻ يو زغمتک خونې ورکړي . کله چې هغه ورسره د گرځيدو راگرځيدو جوگه شونو د ذبح کولو حکم نې ورکړې شو نو د واقعاتو داتوله سلسله بنسټي چې دا د ابراهيم ﷺ رومبي خونې وو اودا اتفاق خبره ده چې رومبي خونې نې اسماعيل ﷺ دې او اسحاق ﷺ نې دويم خونې دې ځکه په دې کښې هيڅ شک نه پاتې کيږي چې ذبيح اسماعيل ﷺ وو

⑥ دا خبره هم تقريبا په ډاگه شوې ده چې دخونې د قرباني دا واقعه د مکې مکرمة په خواؤ شا کښې راپيښه شوې وه . ځکه په اهل عرسو کښې د حج په دوران کښې په مخه دا طريقه روانه پاتې شوې ده چې دوی به قرباني کوله ، بله دا چې د ابراهيم ﷺ د خونې په بدل کښې چې کوم گډ قرباني کړې شوې وو دهغې ښکرونه په کلونو کلونو په کعبه شريفه کښې آويزان پاتې شوي وو لکه حافظ ابن کثير رحمه الله ددې په تائيد کښې خوروايتونه نقل کړي دي او د عامر شعبي رحمه الله دا قول نې هم ذکر کړې دې چې ماد گډ (پسه) دغه ښکرونه په کعبه کښې پخپله آويزان ليدلي دي (ابن کثير ص ۱۸ جلد ۱۴) او سفیان فرمائيلي دي چې ددې گډ ښکرونه په کعبه شريفه کښې په مخه آويزان پاتې شوي وو تر دې چې په هغې اور اوسوځيدل کوم چې د حجاج بن يوسف په زمانه کښې په خانه کعبه کښې لگيدلي وو (ايضا ص ۱۷ جلد ۱۲) اوس دا خبره ښکاره ده چې په مکه مکرمة کښې اسماعيل ﷺ استوگنه کړيده اسحاق ﷺ نه ده کړې ، په دې بنا دا خبره په ډاگه شوه چې د ذبح حکم د اسماعيل ﷺ په باره کښې شوې وو د اسحاق ﷺ باره کښې نه وو شوي پاتې شو هغه روايتونه چې هغوی کښې د مختلفو صحابه کرامو او تابعينو باره کښې ذکر دي چې اسماعيل ﷺ ذبيح گرځولې دې نو په دې باره کښې حافظ ابن کثير رحمه الله ليکلي دي چې

(۱) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۲۹

(۲) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية: ج ۷، ص ۲۹

د معروفی الله عنه د کعب الاحبار رحمه الله، الله ﷻ ښه پوهیږي خو په ظاهره د دا ټولې خبرې د کعب الاحبار رحمه الله نه راخستې شوې دي داسې معلومیږي چې هغوی کله د عمر فاروق رحمه الله په زمانه کښې اسلام راوړو نو عمر فاروق رحمه الله ته به ئې د خپلو زړو کتابونو نه خبرې اوړولې چې د هغوی په اوړیدو سره نورو ته هم دا موقعه په گوټو ورغله چې هغوی به ئې هم خبرې اوړیدلې او د هغې نقل کول ئې شروع کړل. په دې کښې هر قسم یقیني او غیر یقیني خبرې راجمع شوې وې سره ددې چې دې امت ته ددغې خبرو هیڅ ضرورت نشته والله اعلم تفسیر ابن کثیر ص/ ۱۷ جلد ۱۴ (۱)

اسحاق علیه السلام لره د ذبیح گرځولو بنیاد، د حافظ ابن کثیر رحمه الله دا خبره قیاس سره تر دې معلومیږي ولې چې د اسحاق رحمه الله ذبیح گرځولو بنیاد په اسرائیلی روایتونو باندې قانع کړي شوې دي او هم دا وجه ده چې یهود او نصرانیان اسحاق رحمه الله ته ذبیح وانی موجوده بانیل کښې دا واقع په دې الفاظو کښې بیان کړې شېده چې ددې خبرونه پس داسې اوشو چې الله ﷻ په ابراهام رحمه الله باندې آزمینبت او کړو او ورته ئې او فرمانیل چې انې ابراهام رحمه الله هغوی رحمه الله او وویل چې زه حاضر یم بیا الله ﷻ او فرمانل ته خپل ایکی یو خونې اضحق رحمه الله چې ته ورسره مینه کوي ځان سره کړه. د موریاه ملک ته لاړ شه او هلته په یو غر باندې چې زه به ئې درته اوبښایم د سوخیدونکې قربانی په ډول اوخیژوه (پیدانش ۲۲۲)

اسماعیل علیه السلام د موریو غوټي، په دې کښې د ذبح واقع اسحاق رحمه الله ته منسوب کړي شوې ده خو که د انصاف او تحقیق نه کار واخستې شی نو صفا معلومیږي چې دلته یهودینو د خپل روایتی تعصب نه کار اخستې دي او د تورات په عبارت کښې ئې بدلون کړې دي ولې چې د کتاب پیدانش په دغه بیان شوی عبارت کښې د ایکی یو خونې نعتظ ښایي چې ابراهیم رحمه الله ته د ایکی یو خونې د قربانی کولو حکم ورکړې شوې وو، نو هم په دغه باب کښې دې پسې لیکي چې تاخپل ایکی یو خونې هم ما نه منع نه کړو (پیدانش ۲۲۲)

د ابراهیم علیه السلام د ایکی یو غوټې مصداق، دې جمله کښې په ډاگه دا خبره موجود ده چې دغه خونې د ابراهیم رحمه الله ایکی یو خونې وو، خو بل خوا دا خبره یقیني ده چې اسحاق رحمه الله د هغوی رحمه الله ایکی یوواځې خونې نه وو بلکه د هغوی رحمه الله ایکی یوواځې خونې اسماعیل رحمه الله وو نو هم د پیدانش نور عبارتونه ددې گواهی ورکوي چې د اسماعیل رحمه الله پیدا کیدل د اسحاق رحمه الله نه ډیر وړاندې دی او گورنی، بود ابرام رحمه الله بی بی ساره څه اولاد او نه شو د هغوی رحمه الله یوه مصرنی وینځه وه

چې هاجر ه نوې وې چې هغوی ۱۱ ورته نژدې شو نو دهغې اولاد اوشو د الله ۱۱ فرېښتې ورته اوونیل چې ته اوس بارداره نې خونې به دې کېږي دهغه نوم اسماعیل ۱۱ کېږده کله چې اسماعیل ۱۱ د هغې نه پیدا شو نو د ابرام ۱۱ عمر شپې پاتیل کاله وو، ۱۱ پیدائش باب ۱۶ آیتونه او ۴ و او ۱۶ دغه شان نور عبارتونه هم په دې دلالت کوي چې ذبیح اسماعیل علیه السلام وو اسحاق علیه السلام نه وو

۱۱ اسحاق علیه السلام ۱۱ اسماعیل علیه السلام غغه کشر والي، دې عبارتونه په ډاگه معلومېږي چې اسحاق ۱۱ د اسماعیل ۱۱ نه خوارلس کاله کشر وو، تر دغې وخته پورې د ابراهیم ۱۱ ایکی یو خونې وو، اوس ددې نه پس کله چې د کتاب پیدائش په دوه وېشتم باب کېږي د خونې د قربانۍ بیان راځي نو په هغې کېږي د لفظ ایکی یو ددې خبر گواهی ورکوي چې دې نه مراد اسماعیل ۱۱ دي، او چا یهودی دې سره د اسحاق ۱۱ لفظ خانص په دې غرض لگولې دي چې دا فضیلت د بنی اسماعیلو ۱۱ په ځانې بنی اسحاق ۱۱ ته حاصل شي

د اسحاق علیه السلام ذبیح نه کېدو یو دلیل، دې نه علاوه د بنییل هم په دې کتاب د پیدائش کېږي چرته چې د اسحاق ۱۱ د پیداکیدو زیرې ابراهیم ۱۱ ته ورکړې شوې دي، هلته دا هم بیان شوېږي چې یقیناً زده ده ته [یعنی اسحاق ۱۱ ته] برکت ورکړم چې قومونه ددوی د نسل نه وی، پیدائش ۱۶ ۱۷

اوس ښکاره خبره ده چې د کوم خونې باره کېږي د هغه د پیداکیدو نه وړاندې دا خبر ورکړې شوې وی چې هغه به صاحب اولاد وی او قومونه به دهغه د نسل نه وی، دهغه د قربانولو حکم څنگه ورکولې شي؟ دې نه هم دا معلومېږي چې دا حکم د اسحاق ۱۱ باره کېږي نه بلکه د اسماعیل ۱۱ باره کېږي وو

د یهودو د باطل خیال تر دید، ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمِّيَّةٌ وَمِمَّا كَتَبْنَا لِبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ د بنییل ددې عبارتونو ملاحظه کولو سره دا اندازه کیدای شي چې ددې دواړو په نسل کېږي ځینې بنه هم دی او ځینې داسې هم دی چې په ډاگه خپل زیان کوي ددې آیت تر مخه د یهودو هغه باطل خیال رد کړي شوې دي چې دوی به د ټولو نه زیات دانسان غور والي دا گټرلو چې د پیغمبرانو ۱۱ په اولاد کېږي وی او هم دا به نې د فضیلت او دنجات ذریعه گټرله، ددې آیت مبارک تر مخه دا خبره په ډاگه شوه چې د انسان نسبې تعلق هیڅ پکار نه راځي بلکه نجات او کامیابی وغیره په خپل عمل سره ملاوېږي

[١٥] كِتَابُ الْقَصَاصِ

د قصاص بيان

خلاصة الباب:

فيه أربعة وثلاثون حديثاً مشتملة على تسعة مسائل:

- ① حل إراقة الدم بالقصاص: ١، ١٢، ١١، ١٨، ٢٥، ٢٧، ٢٨، ٣١، ٣٢.
- ② عظمة جرمعة القتل بفحرق: ٢، ٣، ٥، ٦، ٩، ١٥، ١٦، ١٩، ٢٠، ٣٢، ٣٣.
- ③ القصاص الأعزوي في إهلاك نفسه وعضوه: ٧، ٨، ١٠.
- ④ الدية وقت عفو القصاص: ١١، ١٣، ١٤، ٢٥، ٢٧.
- ⑤ قصاص الأطراف: ١٣، ٢٤.
- ⑥ موانع القصاص: ٤، ١٤، ٢١، ٢٣، ٢٦، ٢٧.
- ⑦ عدم الأخذ بمجانبة الغير: ٢١، ٢٢.
- ⑧ الزجر بالقتل بعد أخذ الدية: ٢٧، ٢٩.
- ⑨ الترغيب في عفو القصاص: ٣٠.

د قصاص لغوي معاني: ① قص يقص باب نصر ينصر نه قصا برې كولو معنى كنبې دې

قص انصر یعنی په قینچنی سره نی وینشته پرې کړل

② قصاص د بیان وړ کولو په معنی کنبې هم راځي البته صله راوړلو سره نی فرق کیږي

قص لره دا د شاته تللو سره خاص دې لکه فارتدا علی آثارها قصاصاً او قص الخیر قصصاً دا خبرو کولو او بیان کولو سره خاص دې لکه

③ د نصر ينصر د باب نه که مصدر قصاص راشي نو د چا د ځپه په نښو باندې شاشاته تللو ته وانی

④ قصاص د بدله او انتقام اخستلو په معنی کنبې دې او (وَالْمُتْرُوعُ قِصَاصٌ) د مساوات او برابرۍ په معنی کنبې دې

په لغوي شرعي قصاص کنبې مناسبت: په شرعي قصاص کنبې پرې کول او شاته د تللو په مفهوم کنبې دې ځکه چه د مقتول وارث د بدله اخستلو په غرض سره قاتل پسي شاشاته ځي دې دپاره چه په دې باندې قابو بیا او مومی دغه شان پرې کړي لکه چه دې قاتل مقتول پرې کړي وو هم د دغه ځاني نه په دې کنبې د مساوات مفهوم هم راغلي لهذا په لغوي توگه هم په قصاص کنبې بدله اخستل. مساوات. د قاتل لټون او د هغه د پرې کولو مفهوم موجود دې

د قصاص شرعي تعريف: د شريعت په اصطلاح کنبې د قصاص تعريف داسې دې "القصاص

هو ان بفعل بالفاعل مثل ما فعل - یعنی قاتل یا جراح سره هم هغه څه کول کوم چه هغه کړی دی اسلامی عادلانه نظام کښې قصاص صرف په قتل عمد کښې کیږي په دې وجه دلته د قتل اقسام بیانول ضروری دی

دنا جائزه قتل پنځه قسمونه: ① قتل عمد، داهغه قتل دې چه قصداً عمداً څوک په تیره څیز یا توپک سره اووژنی

② قتل شبه عمد، داهغه قتل دې چه په قصد سره بغیر د قتل د آله نه اووژنی

③ قتل خطاء، د دې دوه صورتونه دی

۱. اول قتل خطاء فی القصد دې داهغه قتل دې چه دلکړې نه نی یو څیز اولیدلو او خیال نی او کړو چه داینکار دې هغې طرف ته نی غشې اوویشتلو یانی په هغې گولنی اوچلوله او هغه په حقیقت کښې سړې وو په گولنی لگیدوسره مړ شو.

۲. دویم قتل خطاء فی الفعل دې چه گولنی په نښه باندې اوویشته مگر لاس نی خطاشو یا گولنی خطاشو په سړې باندې اولگیدله او هغه مړ شو دادواړه صورتونه د قتل خطاء دی

④ جاری مجرای خطاء، یعنی د خطاء په ځانې، داهغه قتل دې چه مثلاً یوسړې په کټ باندې اوده وی او په خوب کښې واوړی په چا راپریوخی او هغه په دې سره مړ شي

⑤ قتل تسبب، د دې صورت دادې چه یوسړی د بل په زمکه کښې کوهې او کنستلو هلته څوک پریوتلو او مړ شو. یادلرنی د قتل د قسمونو د تعریفات د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په مسلک دی د نورو ائمه حضراتو په تعریفاتو کښې لې شان فرق دې.

د قتل موجبات: ① د قتل عمد موجب یو څو گناه کیږه ده دویم قصاص دې اودریم د مقتول میراث نه د قاتل محروم کیدل دی

② قتل شبه عمد د وجې نه گناه کیږي قاتل د میراث نه محروم کیږي په قاتل باندې کفار له لارم راخی یعنی غلام آزادول یا دوه میاشتي روزې ساتل او دیت مغلظه ادا کول چه د قاتل په عاقله باندې به راخی

③ قتل خطاء او جاری مجرای خطاء د وجې نه قاتل د مقتول د میراث نه محروم کیږي په قاتل باندې کفار له لارم راخی او د قاتل په عاقله باندې دیت راخی په دې کښې گناه نشته دې اود بې احتیاطی جرمانه کفار ده

④ قتل بسبب کښې عاقله باندې دیت راخی

په قتل عمل کښې د قصاص اجراء: دا خبره یاد ساتنی چه قصاص صرف قتل عمد کښې وی قتل شبه عمد یا قتل خطاء یا جاری مجرای خطاء کښې قصاص نشته دې.

د مقتول اولیاؤ اود قصاص حق: بله دا خبره یاد ساتنی چه د قصاص حق اگر که د مقتول د وارثانو دي

ه قصاص ه قتلا حقدار، د قصاص نافذ کول او د دې د تنفیذ حق وارثانوته حاصل نه دي بلکه د نافذ کولو حق حکومت وخت ته حاصل دي ځکه چه که هر سړي په ذاتي توگه قصاص اخستل شروع کړي نو د امن په ځاني به بدامنی خورېږي ځکه چه د مقتول ورثاء د غصې نه مغلوب کیدوسره حدود قصاص نه تجاوز کولې شی بل د قصاص کولو تفصیلات او د دې د واجب کیدو باریک نکات دومره زیات دي چه هر سړي د دې د پوهیدو نه قاصر او عاجز دي په دې وجه د اسلامی عدالت طرف ته رجوع کول ضروري دي باقی د دنیا د موجوده د پېمانسني نظام قصاص نه دي

په قصاص کښې د حیات کیدو مطلب، بله داخبره هم یاده ساتل پکار دي چه قصاص کول د خلکو د ژوند د بقاء او د حفاظت ذریعه ده ځکه چه د یو سړي د قصاص کیدوسره د پيرو ځنونوته تحفظ ملایږي په سعودی حکومت کښې صرف د قصاص نظام قائم دي د کوم په وجه چه هلته مکمل امن او امان دي د قصاص نه علاوه هلته د نور شرعی حدود نفذ نشته دي په افغانستان کښې د طالبانو اسلامی خلافت په دور کښې چه کوم وخت د حدود او قصاص نفاذ وو نو هلته څنگه یو مثالی امن وو په حدود او قصاص کښې د فرق بین ان شاء الله کتاب الحدود کښې راځي.

الفصل الأول

[۲۴۴۶] د مسلمان د وینې حرمت

«...» [۱] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" [۲] (أَلَا يَأْخُذُ بِثَلَاثٍ: [۳] النَّفْسُ بِالنَّفْسِ، [۴] وَالثَّوْبُ الثَّرَائِي، [۵] وَالنَّارُ بِبَيْتِهِ الثَّارِكُ لِلْجَمَاعَةِ) "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

توجه: [۱] حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه نه روایت دي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل **لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ**، چې د دې امر شهادت ورکړي، چې دالله ﷻ نه ماسوا بل معبود نشته او بلا شکه زه د الله ﷻ رسول یم، [۲] نو د هغه وینه بهیول جائز نه دی، خو دا چې په دې دریو خبرو کې څه یوه خبره پېښه شي، [۳] عمداً قتل کول چې د وینې په باره کې وینه واخستی شي، یعنې قصاص، واخستی شي، لیکن دا د مقتول د ولي حق دی، چې هغه په دې باره کې د شریعت د مقرر کړو اصول مطابق د قاتل نه بدله واخلې، [۴] د واده شوی مسلمان، مکلف او آزاد، زنا کول، چې هغه سنگسار کړل شي، [۵] د خپل دین نه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیات له باب قول الله تعالى: {إِنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالشَّعْرَ بِالشَّعْرِ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ} فمن تصدق به فهو كفارة له ومن لم يحكم بها أنزل الله فاولئك هم الظالمون { (الاسناد: ۴۵) (رقم: ۶۸۷۸) ومسلم فی کتاب القصاص والحدود والذیات له باب ما یباح به دم المسلم (رقم: ۲۵ - ۱۶۷۶)

وتونکی او خپل جماعت پرېښودنکی، یعنی کوم مسلمان چې مرتد شي د هغه قتلول جائز دی بخاري، مسلم

هل القصاص ① التَّهْبُ واده شوي، ② الثَّارُفُ: وتونکې، خارج کيدونکې.

تسهيلات: قوله النفس بالنفس:

په قصاص کښې د صفاتو په اعتبار کښې ۴ مذاهب:

په دې کښې اختلاف دې چه آيا صرف د ذات انساني لحاظ به کولې شي يا د جنس او انساني صفاتو به هم اعتبار کولې شي يعنی حریت وعبديت ذکوریت وانوشت او اسلاميت و ذميت لحاظ به هم وی که نه؟

① جمهور فرماني چه د صفاتو لحاظ به ساتلې شي که يو حريعتي آزادسړی څوک غلام قتل کړو نو حربه د غلام په قصاص کښې نه شي وژلې او حر د حر په بدله کښې او عبید د عبید په بدله کښې به وژلې شي

② د انصه احناف په نیز قصاص کښې د ذات انساني اعتبار دې د دې زیاتي صفاتو اعتبار نشته دې لهدا د عبید په بدله کښې به د حر نه قصاص اخستلې شي بل د ښځې په بدله کښې به سړي قتل کولې شي

③ **د اول فريق د دليل:** آيت (الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى) (سورت بقره ۱۷۸). د دوی مستدل دې طريقه د استدلال داسې دې چه د آيت مفهوم مخالف اخستې شوي دې نو د حر په بدله کښې حر دې بل څوک نه دې او د عبید په بدله کښې صرف هم عبید دې بل څوک نه دې په دې وجه به د عبید په وژلو سره د حر نه قصاص نه شي اخستې نو که يو حر څوک غلام قتل کړو نو د دغه آزاد نه به قصاص نه شي اخستې

④ **د اول فريق د دليل جوايونه:** ① دویم فريق وائی ونړ د مفهوم مخالف قائل نه يو مونږ د آيت نه ستاسو مفهوم مخالف اخستل نه منو نو ستاسو استدلال په مونږ باندې هيڅ حجت نه دي

② د آيت مطلب او مفهوم دادي چه په دې آيت کښې الله تعالی د جاهليت يو نظام ختم کړې دې په ایام جاهليت کښې به داسي کيدل چه صاحب شان او شريف قوم سړی بدله کښې به هغه خلقو وضع کمزوري او د کم خاندان دوه سړی وژل د شريف قوم د غلام په بدله کښې به د ښکته قوم آزاد سړي قتل کيدو د ښځې په بدله کښې به سړي وژلې شو دا غلط رواج په دې آيت کښې مات کړې شو بل دلته مفهوم مخالف نشي اخستې ځکه چه د منطق په موجود گنی کښې د مفهوم اعتبار نشته

③ دا الزامی جواب هم دویم فريق ورکړې دې چه تاسو د کوم آيت نه استدلال کړې دې په دې کښې د ښځې په بدله کښې د ښځې ذکر دې حالته که تاسو مننې چه که ښځې سړي

قتل کړو یا سړی ښځه قتل کړه نو په دواړو کښې به قصاص جاری کیږي نو د خپلې ضابطې مطابق اول فریق پخپله په آیت (وَالَّذِي بِالْأَنْفَى) باندې عمل اونه کړو **د دویم فریق دلائل:** دا آیت د دویم فریق مستدل دې (أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ) اسورت مانه الايه ۱۴۵

① دویم دلیل دا آیت دې (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ) اسورت بقره ۱۷۹

② دا آیت هم د دوی مستدل دې (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ) اسورت بقره ۱۷۸

په دې ټولو آیاتونو کښې مطلق د ذات انساني ذکر دې او په دې کښې دافرق نشته چه څوک په کوم صفت باندې متصف دې صرف د خان په بدله کښې د خان ذکر دې

③ زیر بحث حدیث هم د دوی مستدل دې په دې کښې مطلق نفس په مقابل کښې مطلق نفس ذکر اغلې دې د څه زیاتې صفت ذکر نشته دې

قوله وَالْقَاتِلُ أَثَمٌ:

د واده کړی د زنا سزا: یعنی واده کړې سړې چه خلوت صحیحه کونکې وی مسلمان وی مکلف او آزاد وی که د زنا ارتکاب او کړی نوهغه به سنگسار کولې شی

قوله وَأَسَارِقٌ لِّدِينِهِ:

د مرتد د قتل حکم: مارق د وتلو په معنی کښې دې دلته خپل دین پرېخودو سره وتونکې

یعنی دین اسلام پرېخودونکی ته مارق وئیلې شوې دې او ددې نه پس "الناک" الفاظ ددې د پاره په صورت د صفت مؤکده راوړلې شوې دی یعنی کوم سړې چه قولاً فعلاً یا اعتقاداً د دین اسلام نه مرتد شی نودریو ورڅو پورې به هغه پوهه کولې شی که توبه نی اوکړه خو ټیک ده گنې هغه به قتل کولې شی په دې کښې د ټولو فقهاو اتفاق دې که ښځه مرتده شی نوهغه به قتل کولې شی که نه؟ په دې کښې د فقهاو اختلاف دې

د مرتدې ښځې په قتلولو کښې ۴ مذاهب:

① جمهور علماء فرماني چه ددې حدیث عموم په رنرا کښې ښځه به هم د ارتداد په سزا کښې قتل کولې شی

② انه احناف فرماني د ارتداد په سزا کښې به ښځه قید کولې شی او قتل کولې به نه شی

د اول فریق دلائل: ① د بخاری شریف حدیث "من بدل دینه فاقتلوه" حدیث د اول فریق مستدل دې

② نبی کریم حضرت معاذ رضی الله عنه ته او فرمائیل «ایما امرأة ارتدت عن الاسلام فادعها فان عادت ولا فاضرب عنها»

د اول فریق د اول او دویم دلیل همدې جواب: ددې ټولو دلائلو دا جواب دې چه ددې

عموم نه د ښځې حکم مستثنی دې اوډ مذکوره روایاتونه په دې عموم کښې تخصیص راغلې دي

⑤ عقلی دلیل دادې چه کوم جنایت سری کړې دي د ارتداد هم دغه جنایت ښځې هم کړې دي نو د دواړو سزا هم یوشان کیدل پکار دی

د عقلی دلیلې جواب: سری په ښځو باندې دلته نه شی قیاس کولې ځکه چه سری د جنگ میدان ته ځي اود کافرانو امداد کولې شی او ښځه دا امداد نه شی کولې ددې حدیث نه ثابت شوه چه د اسلام قبلولو نه پس د چا د قتل اسباب هم دغه درې کیدې شی جمهورو د تارک الصلوة د قتل حکم هم ورکړې دي لیکن احناف د ده د قتل قائل نه دی اوډ هغه په جیل کښې د بندولو قائل دی

د دویم طریق دلائل: ① رسول الله ﷺ د ښځو او بچو د قتل کولو نه منع فرمایلي ده «نهی عن قتال النساء والصبيان» (ترمذی، ابوداؤد)

② حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دي د کوم الفاظ چه داسې دی «واما امرأة ارتدت عن الاسلام فادعها فان تابعت فاقبل منها وان ابت فاستتبعها» معجم طبرانی، بحواله زجاجة المصایيح ۴/۳ یعنی که مړته ښځه توبه نه کوی نویبا هم په هغې د توبه کولو کوشش اوکړنی

③ په نه قتلولو کښې یو حکمت او علت شته او هغه دا چه ښځه ناقصه العقل ده نو د یو حده پورې معذوره ده د پوهه کولو کوشش اوکړنی بله ښځه د جنگ کونکونه نه ده که مړته شی نو د ښمن ته امداد نه شی ورکولې په خلاف د سړو چه هغوی د جنگ کونکونه دی نودوی به دریو ورځو پورې پوهه کولې شی که منع شو نو ټپک ده گنی قتل کولې به شی

[۳۴۴۷] د قاتل مسلمان د وینې عدم حرمت

۳۳۳- (۲) (۱) [عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُتْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُعِيبْ دَعَا حَرَامًا﴾]. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ① و حضرت ابن عمر رضی الله عنهما وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل ﴿لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُتْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُعِيبْ دَعَا حَرَامًا﴾ (بخاری)

هل اللغات ① لَنْ يَزَالَ: همیشه. ② فُتْحَةٍ: وسعت، فراخی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیات / باب قول الله تعالى: {ومن يقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم} [النساء: ۹۳] (رقم- ۶۸۶۲)

تسهيلات:

قوله مَا لَمْ يُعَيِّبْ دَمًا حَرَامًا

۵ مذکورہ جعلی پہ معلوم کنبی غلور الوال: ① ابن الملك یکتیہ فرمانی د کوم کس نہ د قتل دا خراب فعل نہ صادریری مگر د حق نہ علاوہ یعنی حدود و قصاص نو الله ۳ دهنه دپاره دینی امور آسانوی او ده ته د نیکو عملونو توفیق ورکوی

⑦ امام طیبی یکتیہ فرمانی کوم کس څوک په ناحقه نه قتلوی نو هغه ته دالله ۳ دطرفه د رحمت او بخشش امید وی اگر چې دده نه نور کبائر صادر شی لیکن کله چې دې د قتل کولو حرام جرم کوی نو په ده باندې د رحمت دروازه بنده شی، بیا دې دهنه خلقو په زمره کنبی شاملیری کوم چې دالله ۳ د رحمت نه ناامیده وی لکه څنکه چې د حضرت ابوهریره ۳ روایت کنبی دی چې (من أعان علی قتل مؤمن ولو بشر كلمة لقي الله مكتوب بين عينيه آيس من رحمة الله) کوم کس چې د مؤمن په قتل کنبی د یوې کلمې ونیلو برابر هم شریک شی (کلمه نه مراد ا، ق دی) نو دې په د الله ۳ سره داسې حال کنبی ملاقات کوی چې دده د دواړو سترگو په مینځ کنبی به لیکلې شوی وی چې دې دالله ۳ د رحمت نه مایوسه دې

⑥ عند البعض ظالم قاتل ته په دنیا کنبی د نیکو اعمالو کولو توفیق نه ملاویری

⑤ دا حدیث پاک په تغلیظ و تشدید باندې محمول دې (مرقاۃ ج ۷ ص ۲۸)

[۲۴۴۸] د قیامت په ورځ حقوق العباد کنبی د ټولو څخه اولنی فیصله

۱- [۳] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ① فِي الدِّمَاءِ﴾ "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

ترجمه: ① و حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د قیامت په ورځ د ټولو نه مخکې چې د کوم څیز فیصله کیرې ③ هغه خون دی، (بخاری، مسلم، هل الثقات ① الدماء: جمع د دم ده وینه، قتل

تسهيلات:

قوله: أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

د اول تپوس په احاديثو کنبی تعارض، دلته په دې حدیث کنبی خودلې شوی دی چه د قیامت په ورځ به د ټولو نه مخکې د قتل حساب شروع کیرې او د ترمذی وغیره په نورو

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیات /باب قول الله تعالى: (ومن يقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم) [النساء: ۹۳] (رقم- ۶۸۶۴) و مسلم فی کتاب القسامه و المعاريین و القصاص و الذیات /باب المجازاة بالدماء فی الآخرة، و آتھا اول ما يقضى فيه بين الناس يوم القيامة (رقم- ۲۸ - (۱۶۷۸)

روایاتو کنبې د مومنځ ذکر دي چه د دې حساب اوفیصله به د ټولو نه مخکې کيږي په دواړو روایتونو کنبې واضح تعارض دي

۵ **تعطش هري جواړونه** ① په عبادتونو کنبې به د ټولو نه مخکې د مانځه قضیه پېش کولې شی او په معاملات کنبې به د ټولو نه مخکې د قتل قضیه اوچتولې شی

⑦ او امر او مامورات کنبې به د ټولو نه اول د مومنځ حساب اخستلې شی او منهيات او امور منهيې کنبې د ټولو نه مخکې د ناحق وینې حساب به کيږي

⑤ حقوق الله کنبې به د ټولو نه مخکې فیصله د مانځه کيږي پخوانو جماتونو کنبې به اکثر دا شعر ليکلې شوې وو او په حقوق العباد کنبې د ټولو نه مخکې فیصله به د دماء یعنی د وینې کيږي نوهیڅ تعارض نشته دي

[۲۴۴۹] د کلمې په ولبلو د وینې حرمت

۳۴۴۹- [۳] (۱) «وَعَنِ الْيَقْدَانِ ابْنِ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: [۱] يَأْرُسُ اللَّهُ أَرْأَيْتَ إِنْ لَقِيتَ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَأَقْتَلْتَهُ، [۲] فَغَرَبَ إِيَّاهُ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهُ، [۳] ثُمَّ لَا ذِمَّةَ بِشَجَرَةٍ [۴] فَقَالَ: أَسَلْتُ لِلَّهِ - [۵] وَفِي رِوَايَةٍ: فَلَمَّا أَهْوَيْتُ لِأَقْتُلَهُ [۶] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - [۷] أَقْتَلُهُ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا [۸] قَالَ: "لَا تَقْتُلُهُ".

توجه: ① او د حضرت مقداد ابن اسود رضي الله عنه نه روایت دی چې هغه عرض او کړو ② چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله ماته وښایه که زه یو کافر پیدا کړم او مونږ سره وجنگيږو ③ او هغه کافر زما په یو لاس د توري گذار کولو سره هغه پریکړي، ④ او بیا د یوې ونې په خوا کې زما نه پناه نیولو سره ⑤ دا اوواڼي، چې زه د الله تعالی د پاره مسلمان شوم، ⑥ او په یو روایت کې دا دي، او څنگه چې زه د هغه د قتلولو اراده وکړم، ⑦ هغه اوواڼي چې لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، نو آیا زه د هغه د ژبي نه دا الفاظ وتلو نه روسته، هغه قتلولی شم؟ ⑧ حضور صلی الله علیه و آله وفرمایل (د دې باوجود، هغه مه قتلوه، مقداد وايي

هل اللغات: ① أَرَأَيْتَ: ماته خبر راکړئ، ② لَا ذِمَّةَ: لا د پناه اخستل، ③ أَهْوَيْتُ: زه ور ښکته شوم ④ بِشَجَرَةٍ: ونه

[۱] فَقَالَ: يَأْرُسُ اللَّهُ! إِنَّهُ قَطَعَهُ إِيَّاهُ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهُ، [۲] ثُمَّ لَا ذِمَّةَ بِشَجَرَةٍ [۳] فَقَالَ: أَسَلْتُ لِلَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (لَا تَقْتُلُهُ، فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَأَنَّهُ يَمِيزُ لَيْتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ [۴] وَأَنَّكَ يَمِيزُ لَيْتِي قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ). "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① معارض او کړو چې اي د الله رسوله هغه زما یو لاس کټ کړيدي ②، رسول عليه السلام وفرمایل چې مه يې قتلوه ځکه که ته هغه قتل کړي، نو هغه به هغه خای ته ورسيږي، ③ کوم خای چې ته د هغه د قتلولو نه مخکې وي، او ته به هغه خای ته ورسيږي،

چرته چې هغه د کلمي ويلو نه مخکې ووايمني ته به جهنمي شی هغه به جنتي شي.
بخاري، مسلم

تسهيلات

قوله فَإِنَّهُ يَمُوتُ بِمَنْزِلَتِكَ

د حديث په مفهوم کښې دوه احوال ① يعنی هغه به د ايمان او مؤمن په ځاني شی "وانك بمنزلته" يعنی تاسو به د کفر په ځاني باندې راشنی دا حکم تشديداً تغليظاً او زجراً دې "قائه النصي".

② د دغه غیر مسلم د کلمي ونيولونه پس که چرې تاسو هغه قتل کړو نولکه څنگه چه اول تاسوي د هغه د قتل کولونه مخکښې محفوظ الدم ونی اوس هغه محفوظ الدم شو اود هغه د قتل د وجې نه اوس تاسو غیر محفوظ الدم شونی او څنگه چه هغه مخکښې د اسلام راوړلونه غیر محفوظ وو اوس تاسو د هغه د قتل د وجې نه غیر محفوظ شونی خلاصه دا چه د اسلام راوړلونه مخکښې د کفر د وجې نه د هغه قتل کول چه څنگه صحيح وو اوس د اسلام راوړلونه پس د هغه په قتل کولو سره ستاسو قتل صحيح شو الکاشف ۱۶۷

دوه قهې مسئله: قاضی عياض رحمته الله عليه د دې حديث نه دامسئله راويستلې ده چه په مکره بندي د اکراه په صورت کښې هم د هغه اسلام قبول او معتبر دې
[۲۴۵۰] د کلمه نکود قتلولو عدم جواز

--- [۵] [۱۱] وَعَنْ أَسَمَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: «بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَنَابِسَ مِنْ جَبْتَةَ فَأَتَيْتُ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ، فَذَهَبْتُ أَطْعُمُهُ، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَطَعَمْتُهُ فَقَتَلْتُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: «أَقْتَلْتَهُ وَقَدْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟»

قوجه: ① حضرت اسامه ابن زيد رضي الله عنه وايي ② چې رسول الله ﷺ مونږ د قبيله جهينه د خلقو د مقابلې د پاره وليږلو. ③ نو د هغوی د مقابلې په دوران کې، ما په يو سري په نيزي سره حمله کول وغوښتل. ④ چې هغه اوويل لا اله الا الله، ⑤ ليکن ما په هغه کې نيزه پيوست کولو سره هغه مي قتل کړي. ⑥ بيا چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې واپس راغلم، او دا واقعه مي ورته بيان کړه. ⑦ نو حضور ﷺ وفرمايل صد آفسوس! تا هغه په داسې صورت کې قتل کړي چې هغه لا اله الا الله ويلي وه.
هل القات ① أنابيس: خلق، ② أطعته: په نيزه مي پرې حمله اوکړه.

(۱) احرجه البخاري في كتاب الذبات/باب قول الله تعالى: (ومن أحيها) {السانة: ۳۲} (رقم-۶۸۷۲) ومسلم في كتاب الإيمان/باب تعريم قتل الكافر بعد أن قال: لا إله إلا الله (رقم-۱۵۸-۹۶)

قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! (۱) أَمَا فَعَلَ ذَلِكَ تَعَوُّدًا؟ (۲) قَالَ: «فَلَا تُشَقِّقُ عَنْ قَلْبِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: (۱) اما عرض وکړو، چې يا رسول الله! (۲) هغه څومحض د قتل نه د ځان ساتلو د پاره کلمه ويلي وه (۳) حضور ﷺ و فرمايل چې تا د هغه زړه شلولو سره ولي ونه کتلی هل التفات (۴) تَعَوُّدًا د ځان ساتلو دپاره، (۵) فَلَا تُشَقِّقُ: نو تا ولي اونه خبرلو، اونه شلولو

۳۳۵- (۱) لَوْ فِي رَوَايَةٍ جُنْدُبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيُّ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (۲) «كَيْفَ تَضْمَنُ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِذَا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» (۳) قَالَ: «مَرَارًا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: (۱) او جندوب رضی الله عنہ ابن عبد الله بجلي چې کوم روایت نقل کړي دي په هغه کې دا الفاظ دي چې حضور ﷺ و فرمايل (۲) هر کله چې د قیامت په ورځ کلمه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ د خپل ويونکي يعني د مقتول، د طرف نه جگړه کولو سره تاته راشي، نو هغه وخت به ته څه جواب ورکوي (۳) حضور ﷺ (د خوف وړ کولو د پاره، دا الفاظ څو ځله ارشاد و فرمايل، مسلم هل التفات (۴) كَيْفَ تَضْمَنُ: ته به څه کوي، څه جواب به ورکوي؟ (۵) مَرَارًا: بار بار، څو څو ځله.

تسهيلات: قوله: جُبِينَةً:

د حضرت اسامه رضی الله عنه يو نو مسلم لږه د قتلولو واقعه: حضرت اسامه رضی الله عنه په دې لشکر افوجی دسته کښې د قبيله جهينه طرف ته د هغه د ملگرو سره نبي کریم روان کړې وو: فَلَا تُشَقِّقُ عَنْ قَلْبِهِ، حضرت اسامه رضی الله عنه سوچ اوکړو چه داسې صرف د ويرې دوجې نه کلمه وائی او د ژبې په څوکه باندې د ځان بچ کولو دپاره کلمه وائی او د ده په زړه کښې ايمان نشته دې لهدا دده قتل کول جائز دي يا حضرت اسامه رضی الله عنه دا اجتهاد اوکړو کله چه زما توره د هغه د ست پورې رسيدلې ده، نيزه د هغه طرف ته وړاندې شوې ده نو په دې حالت غرغره کښې د دغه سړی ايمان معتبر نه دي

قوله: فَلَا تُشَقِّقُ عَنْ قَلْبِهِ:

خو نبي کریم د حضرت اسامه خيال او اجتهاد غير صحيح او گرځولو اوونې فرماييله چه کله دغه سړی کلمه ونيلې وه نو تاله د هغه ظاهري اسلام قبول وو باطن او د هغه د زړه کيفيت نه تاپيژندلې شو اونه ددې ضرورت وو تاله پکاروو چه د هغه په ظاهري حالت دې فيصله کړې وه او د هغه د قتل نه منع شوې وې ته پخپله سوچ اوکړه که دغه سړي دا کلمه د قیامت په ورځ خپل ځان سره راوړي نو ته به څه کوي نبي کریم صرف د خفگان اظهار اوکړو او د حضرت اسامه بن زيد رضی الله عنه نه ئی قصاص يا ديت وانه خستلو ځکه چه اسامه رضی الله عنه کوم دا سړي وژلې وو نوهغه د اجتهاد دلالتې داسې کړې وو او په اجتهادی غلطی باندې نبي کریم ښه رتنه اوکړه او نور ئی هيڅ اونه ونيل

[۲۴۵۲] د معاهد قتلولو معانعت

۳۳۸-۶۱ (۱) [۶] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۷] «مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ أُرْزِعَ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ أُرْزِعَ غَرِيقًا» . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجهه: [۱] او حضرت عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] كوم سړی چې عهد والا قتل کړي، هغه به د جنت بوی نه و مومي، [۳] او د جنت بوی د څلويښتو کلونو د لاري په مسافت کې راځي، (بخاري)

هل اللغات ① مُعَاهِدًا: د جنگ بندې معاهده کونکې، ② أُرْزِعَ: بونی به نه کړی، ③ غَرِيقًا: مسافت، فاصله، ④ غَرِيقًا: خریف د څزان موسم ته وانی مراد ترې نه څلويښت کاله دی

تسهيلات: قوله: مُعَاهِدًا:

د معاهد تعريف: معاهد هغه کافره وانی کوم چه امام او خليفه د وخت سره د جنگ نه کولو عهد او معاهده کړې وی که هغه ذمی وی که حربي وی او که مستامن وی.

قوله أُرْزِعَ رَجُلًا مِمَّنْ أُرْزِعَ:

د جنت يوې نه معسولو کښې، هري توجيهاټ: ① مراد دا دې چه هغه دا حرام عمل حلال گنړی نوک فرشو نو د جنت خوشبونی به پرې حرام وی.

② دانی په توگه د تشديد تغليظ او په توگه د زجراوتوبیخ فرمانیلى دی

③ مراد دا دې چه په شروع کښې به داسرې د جنت د خوشبونی ادراک نه شی کولی د سزایرونه پس به احساس کوی

قوله أُرْزِعَ غَرِيقًا:

په احادیثو کښې د تعارض اشکال، په دې حدیث کښې د څلويښتو کالو ذکر دې بعضې روایاتو کښې او یا کاله دې بعضې کښې سل کاله دې بعضې کښې پنځه سوا کاله دې یا د زرو کالو مسافت ذکر هم ملاوړی نو د دې تفاوت څه وجه ده

د تعارض د اشکال جواب: دا د اشخاص او دوی د درجو د اختلاف د تفاوت د وجې نه دې دا څه تعارض نه دې یعنی د اوچتو درجو والو ته به په نسبت د ښکته درجو والو خوشبونی د لرې نه راځي

[۲۱۵۲] د خود كشي كونه په باره كېني وعيد

۳۳- [۴] (۱) [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ، [۳] أَتُؤْبَى نَارَ جَهَنَّمَ يَرُدُّ فِيهَا خَالِدًا [۴] مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا [۵] وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ؛

توجه: [۱] و حضرت ابو هريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم سړی چې د غره نه خان غورخولو سره خود كشي وكړي، [۳] نو هغه سړی به هميشه په دوزخ كې رغړول كېږي، [۴] و هلته به هميشه هميشه وي، او هيڅ كله به د هغه نه ونه وځي، [۵] و كوم سړی چې د زهر څكلو سره خود كشي وكړي،

هل اللغات: ① تَرَدَّى: د باب تفعل نه دې خپل خان دغروغیره نه راغورزول باب تفعل د تكلف دپاره هم كيدې شی ② خَالِدًا مُخْلَدًا: دمخلد لفظ د خالداد پاره تاكيد دې اوبدا هم تاكيد دې هميشه پاتې كيدل، ③ تَحَسَّى: د باب تفعل نه دې "حسو" د څكلو په معنی كېنې دې دلته زهر څكل مراد دی د باب تفعل نه د تكلف معنی ظاهرېږي چه كراحت سره په خپل خان باندې زورزياتي كولو سره زهر او څكل ④ سُمًّا په سين باندې زير زير پېښ دريواره حركات راځي زهر ته ونيلى شی

[۱] قَتَلَهُ فِي يَدَيْهِ [۲] يَكْفَأُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا [۳] وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِعَدِيدَةٍ [۴] فَتُحْدِثُ لَهُ فِي يَدَيْهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ [۵] فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخْلَدًا فِيهَا أَبَدًا. "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ."

توجه: [۱] د هغه زهر به د هغه په لاس كې وي، [۲] چې هغه به يې د دوزخ په اور كې څكي، هغه به هميشه هميشه په دوزخ كې وي، د هغه نه به هيڅ كله نه را وځي، [۳] و كوم سړی چې د اوسپني په يو څيز (مثلاً چاره وغيره) سره خپل خان قتل كړي، [۴] هغه هتیار به د دوزخ په اور كې د هغه په لاس كې وي، چې هغه به يې په خپله خيټه كې تومي، [۵] و هميشه به په دوزخ كې وي، د هغه نه به هيڅ كله نه اوځي (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ① حَدِيدَةٍ: تيز مخ والا د وسپني آله ② يَتَوَجَّأُ: د باب تفعل نه دې، چاره چاقو سره خپله خيټه شلولی

تسهيلات: قوله: خَالِدًا مُخْلَدًا:

د لال په جهنم كېنې د هميشه اوسيدو په نسی كېنې توجيهاټ: ① دا حكم تشديدأ تغليظأ تهديدأ زجرأ اوتوبیخادې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الطب/باب شرب السم والذواء به وبها يخاف منه والغيبث (رقم-۵۷۷۸) ومسلم فی کتاب الايمان/باب غلط تحريم قتل الانسان نفسه. وان من قتل نفسه بشيء عذب به في النار. وأنه لا يدخل الجنة إلا نفس مسلمة (رقم-۱۷۵) - (۱۰۹) والترمذي فی کتاب الطب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فيمن قتل نفسه سمًا أو غيره (رقم-۲۰۴۴) والنسائي فی کتاب الجنائز/باب ترك الصلاة على من قتل نفسه (رقم-۱۹۶۵) واحد فی

⑦ دحلود نه مر د مدت مدیده طولله دې کوم چه په محاوره کښي ونيلي شي
 ⑧ دا دهېمېشه بېي کيدل نه ددې وجې نه وي چه دې سړی خودکشی حلال گنولوسره کړي
 سوک فرشو په دوح کسې نه پروت وي

فائدة: په اسلام کښي د خودکشي د حرمت وجه: اسلام خودکشي په دې وجه حرام کړې ده
 چه د اسرار خان د هغه خپل ملکيت نه دې نوڅنگه چه نور انسانان وژل حرام دی هم دغه
 شان خپل خان وژل هم حرام دی البته د خودکشي داجرم د بعضي اعتباراتو سره د بل
 قتل کولو نه زيات غليظ جرم دې ځکه چه په دې کښي اکثر د الله تعالی د نااميدنی عنصر
 موندنې شي چه هغه ماته خوراک نه راکوي يا نه شي راکولې نو په شکايت اونااميدنی
 کسې د خپل ژوند خاتمه کوي که چرې دا خبره په کښي نه وي نو بيا قاتل نفس جرم د قاتل
 غير د جرم نه سپک دې کذافی المقات خودکشي د دنيا په يو مهذب قانون کښي هم جائز
 نه ده اود انسان جوړشوی خپل قانون کښي هم دا قابل تعزير جرم گرځولي شوې دې اسلام
 خواتمی او فطری قانون دې هغه د مخکښي نه دا جرم حرام گرځولي دي

ســـــ [۸] (۱) [۸] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ ۖ يَخْنُقُهَا فِي النَّارِ ۖ وَالَّذِي يَصْنَعُ يَصْنَعُهَا فِي النَّارِ ۖ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه: ۱ او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱ کوم سړی چې مړی
 خفه کولو سره خپل خان مړ کړي، ۲ هغه به په دوزخ کې هم خپله مړی خفه کوي. ۳ او چې
 چې په نيزه سره خودکشي وکړه. هغه به په دوزخ کې هم خپل خان په نيزه سره وهي.
 بخاري

هل القصاص ① يخنق مړی خفه کوي ② يظعننا: په نيزه سره وهي

تسهيلات: قوله يخنق نفسه

د جون په کسري سره هم راځي او باب نصر نه د نون په ضمي سره هم راځي قال شارح
 الصبيح أي يصعده حلقه یعنی خپل خټ تاو هل او نجونول. يا خپل خان مړ کول. الحاصل چې
 چې خپل خان پخپله مړ کړو نو په قیامت کښي به هغه ته هم هغه شان سزا ورکولې کيږي
 [۲۵۵] په خودکشي باندې د جنت حرمت

ســـــ [۹] (۲) [۹] عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ قَوْمٌ كَانَ قُلُوبُهُمْ رَجُلٌ بِرَجُلٍ ۖ فَخَذَّ بِكَيْمَتِهِ ۖ فَخَزَّ بِهَا يَدَهُ فَمَارَقَ الدَّمَ حَتَّى مَاتَ ۖ» قَالَ

(۱) اهرجه البخاري في كتاب الجنائز باب ما جاء في قاتل النفس (رقم ۱۳۶۵) واحد في السند: ۴۳۵/۲
 (۲) اهرجه البخاري في كتاب أحاديث الأنبياء، باب ما ذكر عن بني إسرائيل (رقم ۳۴۳۶) مسلم في كتاب الإيمان/باب
 غلط تحريم قتل الإنسان نفسه، بأن من قتل نفسه بشئ مذنب به في النار. وأنه لا يدخل الجنة إلا نفس مسلمة (رقم ۱۸۰-۱۱۳)

اِنَّهُ تَعَالَى بِأَدْرَى عُنْدِي بِنَفْسِهِ فَرَمَتْ عَلَيْهِ الْجَنَّةُ» (متفق عليه).

قوجه: ۱) او حضرت حنبل (۳۲۸) ابن عبد الله (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (ﷺ) يوه ورځ و فرمايل (۲) استاسو نه په مخکې خلقو کې يو سړى وو، چې زخمي شوى وو. (۳) نو د زخم تکليف شديد کيدو په وجه، هغه صبر ونه کړي، چاره يې پورته کړه (۴) او خپل لاس يې پريکړلو، چې زخمي وو، د هغه نتيجه دا شوه چې زخم دفع نه شو، او هغه مړ شو. (۵) الله (ﷻ) و فرمايل چې زما بنده د خپل ځان په باره کې زما د فيصلې انتظار ونه کړي، بلکه خپل ځان يې هلاک کړي، نو ما په هغه جنت حرام کړي. (بخاري، مسلم)

هل اللغات (۱) فَرْغَ زخم، (۲) فَرْغَ: فریاد نې اوکړو، بې صبری نې اوکړه. (۳) بَکِنَا: چاره، (۴) فَمَارَأَ: پس دفع نه شو، جوړنه شو (۵) بَادَرَنِي: مقابله او ضد نې اوکړو ما سره

تسهيلات:

قوله فَرَمَتْ عَلَيْهِ الْجَنَّةُ

د مذکوره جملي وضاحت ابن الملك (رحمته الله عليه) فرماني چې په ده باندې د جنت د حراميدو مطلب دادې چې ده ځانمرگی حلال گنلې وه او د حرام خيز باره کښې د حلال عقیده لرل صریح کفر دې په دده وجه په دې باندې دخودل جنت حرام کړې شو، يا ددې نه مراد دادې چې تر کومې پورې دې جهنم کښې خپله سزا تيره نه کړی نو دې به د اول جنت ته د تلو نه محروم کړې شی

[۲۴۵۶] د خودکشي په باره کښې يوه سبق آموز واقعه

۳۳- [۱۰] (۱) وَقَدْ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ عَمْرٍو الدَّوْسِيَّ لَمَّا هَاجَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ هَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ، فَتَرَضَّ لِحْزَةً، فَأَعَدَّ مَشَاقِصَ لَهُ، فَقَطَعَهَا بِرَاجَةٍ، فَخَبَّتْ بِهَا، حَتَّى مَاتَ، فَأَرَادَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فِي مَنَاقِبِهِ وَهَيْئَتِهِ حَسَنَةً وَرَأَاهُ مُفْطِيلاً يَذْبُحُ، فَقَالَ: مَا صَنَعْتَ بِكَ رِيكٌ؟

قوجه: ۱) او حضرت جابر (رضي الله عنه) وايي نبي کریم (ﷺ) چې په هجرت مدیني ته تشریف راوړو. نو طفیل ابن عمرو دوسي هم هجرت کولو سره حضور (ﷺ) ته راغلی، (۲) د هغه سره د هغه د قبیلې یو بل سړی هم هجرت وکړي (۳) اتفاقي، هغه سړی بیمار شو، او (کوم وخت چې مرض شدت اختیار کړي، د هغه نه صبر ونه شو. (۴) نو هغه د غشی تیره څوکه آخستوسره د خپلو گوتو جوړونه يې پريکړل، په دې وجه د هغه د دواړو لاسونو نه دومره وینه جاري شوه، چې هغه مړ شو (۵) د هغه د مرگ نه وروسته یوه ورځ، طفیل بن عمرو (رضي الله عنه) هغه سړی په خوب کې په داسې حالت کې ولیدلو، چې هیئت خوښه وو، خو هغه

خبل دواړه لاسونه پټ کړي وو، ۱۶ طفيل ۱۷ د هغه نه پوښتنه وکړه، چې ستا رب ستا سره څنگه معامله وکړه؟

هل للقتل ۱۸ فریاد نهی اوکړو، بې صبری نهی اوکړه، ۱۹ مُشَاقَص: د شمس جمع ده لویه چاپه، ۲۰ تَرَابُجَه: درمه جمع ده د گوتو جوړونه ۲۱ فَتَحَتْ: د نصر اوفتح نه راځی د رگونو یا د زخم نه د فواري په شان د وینه جاری شوه

۱۲ فَقَالَ: غَفَرَنِي بِهَجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ۱۳ قَالَ: مَا لِي أَرَاكَ مُقَطَّعًا يَدَيْكَ؟ ۱۴ قَالَ: قِيلَ لِي: لَنْ تُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ، ۱۵ فَقَصَبَا الطُّفِيلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ۱۶ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُمَّ لِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: ۱۲ هغه سړي اوويل چې الله ﷺ زه په دې وجه وبخښلم، چې ما د هغه نبي ﷺ طرف ته هجرت کړي وو، ۱۳ بيا طفيل ۱۴ اوويل چې زه تا وښم، چې دواړه لاسونه دې پټ کړي دي، ۱۵ هغه سړی په ډیر حسرت سره، اوويل چې د پروردگار د طرف نه ماته ونيل شوی دی، چې کوم څيز تا خپله خراب کړي دی، مونږ هغه هيڅ کله نه صحيح کوو، ۱۶ کوم وخت چې طفيل ۱۷ دا خوب د رسول الله ﷺ په مخکې پيش کړي، ۱۸ نو حضور ﷺ وفرمیل چې ای الله ﷻ هغه او د هغه دواړه لاسونه وبخښي، (مسلم) هل للقتل ۱۹ پټ کړی نهی وو، ۲۰ مَا صَنَعْتَكَ: څه نهی اوکړل تاسره، څه معامله نهی اوکړه تاسره، ۲۱ قَصَبًا: قصه نهی بيان کړه،

تسهيلات: قوله: بِهَجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د هجرت يوکت: يعنی دالله تعالی رسول محمدعربي ﷺ طرف ته د هجرت د برکت نه الله تعالی زما د خودکشنی جرم معاف کړو دې نه معلوميری چه هجرت ډیر لوئی عمل دي اوخاص کر په مدینه منوره کښي د نبی کریم طرف ته د صحابه کرامو ﷺ هجرت ډیر نوبی عمل وودکوم په برکت چه الله تعالی د صحابه کرامو لوئی لوئی خطاگانې معاف کړې نو د یوسری دپاره مناسب نه دی چه په صحابه کرامو باندې گوته اوچته کړی او د خپل بې کاره عقل په تله کښي د هغوی اوچت مقام تلل شروع کړی د دې حدیث نه داهم معلوميری چه کبیره گناه موجب کفرته ده اونه د دوزخ د دائمی عذاب ذریعه ده چنانچه د اهل سنت هم دغه عقیده ده چه د سزاتیرولونه پس د کبیره مرتکب به د دوزخ نه راوځی

قوله اللَّهُمَّ لِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ

د صحابی دپاره د مغفرت دعا: رسول الله ﷺ ډیر د مینې په انداز کښي ددغه صحابی دپاره د مغفرت دعا اوکړه چونکه معامله صرف د لاسونوه نونبی کریم دا مقدم کولو سره فاغفر مؤخرکړو او ونی فرمائیل ای رب کریم د ده لاسونه هم اوبخښي

[۲۴۵۷] د مقتول وراثتو ته قصاص او ديت په دواړو ګڼېږي د يو د اخستلو اختيار

۲۴۵۷- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي ثُرَيْبٍ الْكَلْبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يُكْتَلَمُ الْأَنْثَرُ يَا خُزَاعَةُ! قَدْ قَتَلْتُمْ هَذَا الْقَتِيلَ مِنْ هَذِيلٍ، وَأَنَا وَاللَّهِ عَاقِلُهُ، مَنْ قَتَلَ بَعْدَهُ قَتِيلًا فَأَهْلُهُ بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ: إِنْ أَحْبَبُوا قَتَلُوا، وَإِنْ أَحْبَبُوا أَعَدُّوا الْعَقْلَ»." رواه الترمذي، والشافعي.

ترجمه: [۱] او حضرت ابو شريح کلبی رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې حضور ﷺ د مکي د فتح په ورځ کومه خطبه ارشاد وفرمايله او د هغه ابتدايي حصه د حرم مکه په باب کې تيره شویده، د هغه آخري الفاظ دا وو، وفرمايل [۲] چې اي خزاعه! تاسو دا مقتول چې د قبيله هذیل يو فرد وو، قتل کړي دی، [۳] او زه قسم په خدای د هغه د خون بها ذمه واريم. [۴] اوس د دې نه روسته په دې حکم سره خبرولی شي که، يو سړی څوک قتل کړي، نو د مقتول وراثتو ته ددوو څيزونو نه د يو شي اختيارولو حق حاصل دی. [۵] چې هغه قاتل قتل کړي [۶] که هغه خون بها واخلی (ترمذي شافعي)

هل الثقات: ① القَتِيل: مقتول، ② عَاقِلُهُ: دخون بها ذمه وار د قاتل قبيله، ③ فَأَهْلُهُ: اهل و عيال، وراثت، ④ خَيْرَتَيْنِ: دوه اختياره ⑤ الْعَقْلُ: خون بها، ديت.

تسهيلات:

قوله: فَأَهْلُهُ بَيْنَ خَيْرَتَيْنِ:

د مذکوره واقعي تاريخي پس منظر: يعنی د مقتول وراثتو ته په دوو څيزونو ګڼېږي د يو د اختيارولو حق حاصل دې. ددې واقعه تاريخي پس منظر داسې دې چې د جاهليت په درو ګڼېږي د هذیل قبيلې خلقو د قبيله خزاعه يوسړې وژلې وو د فتح مکه په ورځ خزاعه ته په هذیل باندې اوچتوالي حاصل شوې وو. نو خزاعه د هذیل يوسړې او وژلو او خپله زړه بدله نې واخستله نبي کریم د فتنې اوفساد د ختمولو په غرض سره ددغه مقتول ديت په خپل ذمه واخستلو او دې نه پس د فتح مکه په خطبو ګڼېږي په يوه خطبه ګڼېږي نې دا شرعی قاعده بيان کړه که اوس چا څوک ناحقه قتل کړو نو د مقتول وراثتو ته به په دوو خبرو ګڼېږي اختيار ورکولې شي چې خواهغوی قصاص واخلی ياديت اخستوسره دې قاتل معاف کړی اوس ددغه اختيار باره ګڼېږي د فقهاؤ په مينځ ګڼېږي څه اختلاف دې

د قتل عمد په موجب ګڼېږي ۴ مذاهب:

① شوافعو او حنابله فرماني چې په قتل عمد ګڼېږي د مقتول وراثتو ته د قصاص اخستلو هم اختيار دې او د قاتل نه د ديت اخستلو هم اختيار دې که هغوی د قاتل نه د ديت مطالبه

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الديات / باب ولي العمد يرضى بالذية (رقم- ۴۵۰۴) و الترمذي في كتاب الديات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في حكم ولي القاتل في القصاص والمعفو (رقم- ۱۴۰۶) واحمد في المسند: ۲۳/۴

اوکړی نو قاتل به دیت ورکوی

⑦ انمه احناف اومالکيه فرماني د قتل عمد موجب قصاص دې دمقتول وارثان د قاتل نه صرف د قصاص مطالبه کولې شی اود قاتل د مرضی نه بغیر د هغه نه دا مطالبه نه شی کولې چه مونږ ته دیت راکړه مونږ قصاص نه اخلو

داول فریق دلیل: زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې خکه چې په دې کنبې دمقتول وارثانوته د دوو خبرو اختیار ورکړې شوې دې داحضرات فرماني چه که چرې قاتل په دیت ورکولوبندې راضی نه وی اود قصاص ورکولو دپاره تیاروی نویبام د مقتول وارثان د هغه نه د دیت مطالبه کولې شی

داول فریق د دلیل جواب: د زیر بحث شوافعو اوحنا بله دمستدل جواب دادې چه دلته دیت اخستو کنبې به د قاتل د رضا خیال ساتلی شی دې دپاره چه په ټولو نصوصو کنبې تطبیق راشی اوتعارض پاتې نه شی

د دویم فریق دلائل: ① د قرآن عظیم هغه آیاتونه دی په کوم کنبې چه د قتل عمد سره قصاص متعین کړې شوې ده لکه: (کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ) (سورت بقره ۱۷۸) (وَكُنْتُمْ عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالْغَيْبِ) (سورت مائده ۴۵). (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ) (سورت بقره ۱۷۰)

② د حضرت انس رضی الله عنیه روایت کنبې نبی کریم فرمائیلى «بأنس كتاب الله القصاص» ای انس کتاب الله کنبې خو هم قصاص دې

③ د حضرت ابن عباس رضی الله عنیه په حدیث کنبې دا الفاظ دی «العمد قد واد الخطأ دية» یعنی په قتل عمد کنبې هم قصاص دې او قتل خطا کنبې دیت دې داروایت نصب الرايه کنبې ۳۲۷/۴ سند سره موجود دې

۳۲۸-۳۲۹ (۱) وفي شرح السنة إسناده: ① وَصَرَّحَ بِأَنَّهُ لَيْسَ فِي الصَّحِيحَيْنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ② وَقَالَ: وَأَخْرَجَاهُ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ يَعْنِي بِمَعْنَاهُ.

توجه: ① په شرح السنة کې دا روایت د شافعي رحمه الله په اسناد سره مذکور دی. ② د شرح السنة مصنف بغوي رحمه الله دا صراحت کړی دی. چې دا حدیث په بخاري او مسلم کې د ابو شریع رحمه الله نه منقول نه دی. ③ لیکن بغوي رحمه الله ویلی دی چې په بخاري او مسلم کې دا روایت د ابو هريره رحمه الله نه منقول دی. حالانکه په هغه کې هم بالمعنی منقول دی

۳۳۰۰- [۱۲] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ: «أَنَّ يَهُودِيًّا رَضِيَ رَأْسَ جَارِيَةٍ بَيْنَ جَهْمٍ فَقِيلَ لَهَا: مَنْ فَعَلَ بِكَ هَذَا؟ أَفَلَانَ؟ حَتَّى سَمِيَ الْيَهُودِيُّ فَأَوْمَأَتْ بِرَأْسِهَا. [طه] وَالْجَاهِلِيُّ بِالْيَهُودِيِّ، فَأَعْتَرَفَ فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَضَ رَأْسَهُ بِالْحِجَارَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورجه: [۱] او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې يو يهودي د يوې جينې سر د دوو کانو په منځ کې وټکي. يعنې په يو کاني د هغې سر اېښولو سره په دويم کاني يې گذار ورباندې وکړي، نو د جينې په حالت د ترغي کې چې بيان واخستې شو، نو، [۲] د هغې نه پوښتنه وشوه چې ستا سره چا دا معامله کړې ده؟ [۳] آيا فلانی سړی، آيا فلانی سړی يعنې په کومو خلقو چې شپه وه، د هغوی نومونه واخستي شو، ددې پورې چې د هغه يهودي نوم واخستې شو، نو جينې د خپل سر په اشارې سره وښودل چې هو، هغه داسې کړي دي، [۴] بيا هغه يهودي حاضر کړل شو، او هغه د خپل جرم اقرار وکړي، نو رسول الله ﷺ هغه شان د هغه يهودي د سر د ټکولو حکم وکړي، او د هغه سر په کانو سره میده کړی شو. «بخاري، مسلم، هل الثقات: ① رَضِيَ: اوټکولو، چخړی کړلو ② فَأَوْمَأَتْ: نو اشاره نې اوکړه ③ فَأَعْتَرَفَ: نوهغه اقرار اوکړو

تفصيلات: **قوله:** رَضِيَ: دا د باب نصر ينصر نه ټکولو چخړی کولو او دل کولو ته وائي **قوله:** فَأَوْمَأَتْ بِرَأْسِهَا:

د حديث د جملې مفهوم: يعنې هغه جينې د زخم د وجې نه خبره نه شوه کولې صرف د اشارې کولو طاقت نې لرلو صحابه کرامود هغې نه تپوس اوکړو ته چا وهلې آيا فلانکی وهلې فلانکی وهلې؟ کله چه د هغه يهودی نوم واخستې شو چاچه وهلې وه نوجينې د سر په اشارې سره اوخودل چه اودغه يهودی وهلې يم په دې باندې يهودی په قصاص کښې قتل کړې شو خو هغه د جرم اعتراف کړې وو

د حديث نه مستنبط مسائل: ① که يوسړی څوک ښځه قتل کړه نو د ښځې په قصاص کښې به سړي قتل کولې شی

② که چا څوک سړي په دروند کانه سره وهلو باندې قتل کړو نو دغه قاتل د قتل عمد مرتکب شو او د ده نه به قصاص اخستلې شی دې مسئلې ته قتل بالمشغل وائي او هم

(۱) اخخرجه البخاری فی کتاب الذیات/باب إذا أقر بالقتل مرة قتل به (رقم ۶۸۸۴) ومسلم فی کتاب القسامة والمعایین والقصاص والذیات/باب ثبوت القصاص فی القتل بالعمر وغيره من المحدثات. والشغل. وقتل الرجل بالمرأه (رقم- ۱۵) (۱۶۷۲) و ابو داود فی کتاب الذیات/باب یقاد من القاتل (رقم ۴۵۲۷) والترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فیمن رضخ رأسه بصخرة (رقم- ۱۳۹۴) والنسائی فی کتاب مناسک الحج/باب الحج بنهر نیه بقصد المحرم (رقم- ۲۷۴۲) وابن ماجه فی کتاب الذیات/باب یقتاد من القاتل کما قتل (رقم- ۲۶۶۵) واحمد فی المسند: ۱۹۳/۳

په دې کښې د فقهاء کرامو اختلاف دې چه آيا په دې کښې قصاص دې که ديت؟

د قتل بالمثل په حکم کښې ۲ مذاهب:

① جمهور فقهاء اوصاحبين فرماني چه قتل بالمثل موجب قصاص دې اوداقتل عمد دې لکه څنگه چه په دې حديث کښې په دروند کانري سره يهودی جينسی ویشتلوسره شهيد کړه اودهغه نه قصاص واخستې شو

② امام ابوحنيفه رحمته الله فرماني چه قتل بالمثل شبه د عمد ده او شبه د عمد کښې ديت دې قصاص نشته دې

د اول فريق دليل: زير بحث د حضرت انس رضي الله عنه د دوی مستدل دې چه په خپله مدعابندي واضح دليل دې

د اول فريق د دليل جوايونه: ① دا قصاص په سياست باندې محمول وو اگرچه د قاعده په زير کښې دلته قصاص نه وو د سياست قاعده د ټولو فقهاؤ په نيز مسلم ده بعضي علماء په دې موضوع باندې مستقل تصنيفات ليکلي دی مثلاً علامه عبدالبر ابن شحنه د لسان الحکام په نوم باندې کتاب ليکلي دې علامه ابن تيميه السياسة الشرعية په نوم باندې کتاب ليکلي دې

② ددې حديث دادي چه دا سړي قطاع الطريق يعنی ډاکو وو هغه د دغه جينسی نه بنگري اخستې وو اوهغه نقض عهد هم کړې وو بهر حال د جمهورو دليل واضح تر دې اوصاحبين هم جمهورو سره دی

د دويم فريق دليل: د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه حديث د دويم فريق مستدل دې دکوه نفاذ چه داسې دی «الا ان دية الخطاء شبه العمد ما كان بالسوط والعصا» (ابوداؤد، بحواله مشکوة ص ۳۰۲ باب الديات فصل ثاني)

امام صاحب رحمته الله فرماني چه دلته په لينته، چوکه او همسا کښې هيڅ فرق نشته دې چه هغه غټه وی يا وڼه وی نو په دې سره د قتل بالمثل ضابطه حاصله شوه

③ کښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه روايت هم د دوی مستدل دې الفاظ شي دا دی «من قتل في غمّة في رمي يكون بالحجارة او جلد بالسائط او ضرب بعصا فهو غمّة وعقله عقل الخطأ» (ابوداؤد، بحواله مشکوة ص ۳۰۲)

په مساوات في القتل و القصاص کښې ۲ مذاهب:

① ددې زير بحث حديث نه امام شافعي رحمته الله او امام مالک رحمته الله دا مسئله مستنبط کړې ده چه قتل او قصاص کښې مساوات في الفعل ضروری دې يعنی په کانري سره د قتل بدله په په کانري سره اخستې شی او د زهر بدله په زهر سره او د چوکي بدله په چوکه سره او په گولنی ویشتلوسره بدله په گولنی سره اخستې شی دې دپاره چه مساوات قائم شی

⑦ امام ابوحنيفه رحمته الله او په يوقول كښي امام احمد بن حنبل رحمته الله فرماني په قصاص كښي مساوات في العمل ضروري نه دي بلكه قصاص په تورې سره متعين دي
د اوبل فريق هليل: زير بحث حديث د دوى مستدل دي چه په كانري وژلو سره بدله به په

كانري وژلو سره واخستې شوه
د اوبل فريق ه هليل جواب: دا حديث په سياست باندې محمول دي، دي دپاره چه خلقو ته د زيات نه زيات عبرت حاصل شي

د دويم فريق هليل: "لا قود الا بالسيف" حديث د دوى مستدل دي
 [٢٤٦٠] په غايبو نو كښي د قصاص حكم

٣٣٠- [١٣] (١) وَعَنْهُ قَالَ: «كَتَبْتُ الرِّبَيعَ - وَهِيَ عَمَةُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ ۚ فَأَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۚ فَأَمَرَ بِالْقَصَاصِ ۚ فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ عَمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: لَا وَاللَّهِ لَا تُكْتَبُ ثَنِيَّتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ!

توجه: ① او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې بي بي ربيع د حضرت انس رضي الله عنه ابن مالك ترور د پلار خور، وه، ② هغه د يوي انصاري جيني غاښ مات كړي، ③ هغه جيني رشته داران د استغاثي سره د نبي كريم صلی الله علیه و سلم په خدمت كې حاضر شو، ④ حضور د بدلي اخستلو حكم وفرمايلو (يعني دا فيصله يي وكړه، چې د بي بي ربيع رضي الله عنه غاښ دي هم مات كړل شي) ⑤ انس رضي الله عنه ابن نضر چې د انس ابن مالك رضي الله عنه تره وو، هغه عرض او كړو چې يا رسول الله صلی الله علیه و سلم داسې به نه كيږي، قسم په خداي د بي بي ربيعي رضي الله عنه غاښ به نشي ماتولى،
 هل اللغات: ① كَتَبْتُ: مات نې كړو. ② ثَنِيَّةٌ: مخامخ غاښ،

③ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَنَسُ! كِتَابُ اللَّهِ الْقَصَاصُ". ④ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقِيلُوا الْأَرْضُ. ⑤ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوَاقَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ① حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل چې اي انسه! د الله صلی الله علیه و سلم حكم د بدلي اخستو دي، ② ليكن الله صلی الله علیه و سلم داسې وكړل چې، د جيني خاندان والا (د بي بي ربيعي رضي الله عنه غاښ نه ماتولو باندې راضي شو او ديت مالي معاوضه يي قبوله كړه، ③ نو رسول صلی الله علیه و سلم وفرمايل بعضې بندگان د خداي صلی الله علیه و سلم داسې دي كه هغه په څه خبره د الله صلی الله علیه و سلم قسم واخلي، نو الله تعالى صلی الله علیه و سلم د هغوى قسم پوره كوي (بخاري، مسلم)

هل اللغات: ④ الْأَرْضُ: تاوان، مالي معاوضه، ديت. ⑤ لِأَبْرَةٍ: برى به نې كړى، پوره به نې كړى

(١) اخرجه البخارى فى كتاب الديات/باب العافلة (رقم- ٤٩٠٣) ومسلم فى كتاب القسامة والمعارين والقصاص والديات/باب إثبات القصاص فى الأسان. وما فى معناها (رقم- ٢٤٠٥) و ابو داود فى كتاب الديات/باب انقصاص من السن (رقم- ٤٥٩٥) والنسائى فى كتاب القسامة/باب القصاص من الثنية (رقم- ٤٧٥٧) واحمد فى المسند

تسهيلات:

قوله كَثُرَت الرِّبَاةُ

ه هُوَ نَوْعٌ مِّنْ تَعِينٍ: دلته د تولو نه مخکنې په دې روایت کښې یو د خونو مونو تعین ضروری

دې

① په دې کښې ربیع د یوې ښخې نوم دې چه د نضر لورده

② د مالک نوم دې چه د نضر خوڼی دې

③ انس هم د نضر خوڼی دې

④ مالک بن نضر هم دخپل خوڼی نوم انس ایخوډې وو دغه شان د تره او وراره دواړو نوم
انس وو او انس بن مالک د نبی کریم خاص خادم وو ددې روایت راوی هم هغه انس بن
مالک دې

⑤ حضرت ربیع د انس ترور وه او د انس بن نضر خور وه

قوله لَا وَاللَّهِ لَا تُكْثَرُ: دَا "لَا وَاللَّهِ" قسم هم دې انس بن نضر خوڼې دې او نبی کریم "یا انس
کتاب الله القصص" خطاب هم ده ته کړې دېد انس بن نضر د قسم خوڼو وجه: د حضرت انس بن نضر دا کلام اودا قسم خوڼل د نبی
کریم د کلام او حکم نه انکار نه وو او نه د هغې مخالفت مقصود وو بلکه د الله تعالی په
وسیع رحمت باندې د هغه نظر وو او د هغه امید وو چه قسم په خدائی الله تعالی به داسې نه
کوی بلکه هغه به دغه مدعیان راضی کوی اودا خلق به د قصاص په ځانی دیت قبلوی
چنچه هم داسې اوشو د حضرت انس بن نضر رضی الله عنه نیت چونکه ښه وو د الله تعالی د حکم
نه انکار نه ووبلکه د رحمت انتظار وو په دې وجه نبی کریم د هغه تعریف او کړو اود خفگان
اظهارنی اونه کړواو "ارش" دیت ته وانی بهر حال "قدر هر چه گوید یدیه گوید"

[۲۴۶۱] د کاهر په قصاص کښې د مسلمان د قتلولو حکم

۳۸۸- (۱۳) [۱] عَنْ أَبِي حُجَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «سَأَلْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۲] هَلْ عِنْدَكَ مَرَشٌ لِّنَاسٍ فِي الْقُرْآنِ؟ [۳] فَقَالَ: وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ، وَبَرَأَ النَّسَمَةَ [۴] مَا عِنْدَنَا إِلَّا مَا فِي الْقُرْآنِ، [۵] إِلَّا أَهْمًا يُعْطَى رَجُلٌ فِي كِتَابِهِ وَمَا فِي الصَّبِيفَةِ.

توجه: [۱] او حضرت ابو حنیفه رضی الله عنه وایي چې ما د حضرت علي کرم الله وجهه نه پوښتنه
وکړه [۲] چې آیا ستاسو سره د قرآن نه علاوه یو بل شی هم شته؟ [۳] هغه وفرمایل چې قسم
دی په هغه ذات چې هغه غله پیدا کړه، او جان رسا والا ته یې وجود وبخښلی، [۴] ما سره

داسې هيڅ څيز نشته چې په قرآن کې موجود نه وي، [۵] هو د قرآن هغه پوهه (ماته ضرور راكول شوى ده، كوم چې يو انسان ته وركول كيدى شي، او زموږ سره څه داسې څيزونه دي چې په كاغذ كې ليكل شوي دي؟

هل اللغات [۱] فُلُق: وي چودلو، خبرې نې كړلو [۲] الحُة دانه، نځم [۳] ورا: وجود نې وركړو پيدا نې كړو [۴] النُمة: دنون سين او ميم فتحاتو سره نفس او هرساه والا، ذى روح

[۱] قُلْتُ: وَمَا فِي الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ: الْقَتْلُ وَفَكَائِ الْأَيِّمِ، [۲] وَأَنْ لَا يَقْتُلَ مُسْلِمٌ بَكَافِرٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي سَعْدٍ: «لَا تَقْتُلْ نَفْسَ ظُلَمَاءَ». فِي «كِتَابِ الْعِلْمِ».

توجه: [۱] ما عرض او كړو چې هغه څه څيزونه دي چې په كاغذ كې ليكل شوي دي؟ [۲] هغه وفرمايل چې (د ناحق قتل، خون بها، د هغه مقدار او د هغه احكام او د قيدي پريښودو ثواب ليكلى دى، [۳] او دا ليكلي دي، چې د كافر (چې ذمي نه وي) په بدله كې دي مسلمان شي قتلولى، (بخاري)

هل اللغات [۴] الْقَتْلُ: ديت، مالى معاوضه، [۵] وَفَكَائِ: خلاصول، آزادول. [۶] الْأَيِّمِ: قيدي.

تسهيلات:

قوله: هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ:

د حضرت ابو جحيفه نه د سوال كولو غرض: حضرت على عليه السلام نه د حضرت ابو جحيفه عليه السلام د سوال كولو او د تپوس منشاء د شيعه روافض هغه عقیده وه دكوم په وجه چه به هغوى ونيل حضرت على عليه السلام ته رسول الله صلى الله عليه وسلم په خصوصى توگه باندې علم اسرار وركړې وو اونبى كريم هغوى خليفه او وصى جوړ كړې وو دا عقیده د نن صبا روافض كښې هم رائج ده هم په دې وجه نې په اذان كښې د خليفه او وصى لفظ داخل كړې دې بل د شيعه گانوداه عقیده ده چه عامو خلقو ته ۳۰ سپارې قرآن ملاؤ شومگر حضرت على عليه السلام ته ۴۰ سپارې قرآن ملاؤ دې په كوم كښې چه ۱۰ سپارې د اهل بيت په فضائل باندې مشتمل وې كومې چه دې وخت كښې موجود قرآن پاك نه غائب دى ددې ټولو خبرو په رنډا كښې د ابو جحيفه سوال وو په جواب كښې د حضرت على عليه السلام د طرف نه ددې ټولو خبرو ترديد راغلو بلكه هغوى په دير تاكيد سره قسم خوړلوسره ترديد او كړو دې دپاره چه دامت په ذهنونو كښې څه شك شبه پيدا نه شى

قوله: [لَا قَبْطًا]

ه فهم نه مرا: يعنى الله تعالى چه دخپل كتاب پوهه چاته وركوى هغه هم الله تعالى ماته راكړې ده دكوم په ذريعه چه ز د قرآن كريم احكام او معانى استنباط كوم دهغې په اجمالى اشاراتو باندې پوهيږم او دهغې ژورو علومو ته وررسيږم

قوله: «وَأَنْ لَا يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ»

ه کافر په قصاص کښي د مسلمان هدم قتل: ددې حديث په دې جمله سره د فقهاؤ په مينځ کښي يواختلافي مسئله راوچته شوې ده. د فقها، کرامو خو په دې کښي اتفاق دې چه د يو کافر حربي قتل کولو سره به د مسلمانانو نه قصاص نه شي اخستي

د ذمی يا معاهد په قتل د مسلمان په قصاص کښي ۲ مذاهب:

① د جمهورانسه مسلک دادې چه د ذمی بدله کښي به د مسلمان نه قصاص نه شي اخستي

② د انسه احنافو مسلک دادې چه د ذمی او معاهد په بدله کښي به مسلمان په قصاص کښي قتل کولې شي

د اول فريق اول دليل: ① د زير بحث حديث دا جمله "وان لا يقتل مسلم بکافر" د دوی مستدل دي او طريقه د استدلال نې دا ده چه په دې جمله کښي د کافر لفظ دې کوم چه عام دې که هغه حربي وي يا ذمی وي يا معاهدوی د مسلمان نه به بدله او قصاص نه شي اخستي

د اول فريق دويم دليل: ② د دوی عقلی دليل دادې چه کافراو مسلمان کښي مساوات نشته دې د ذمی قتل سره ددې چه جائز نه دې ليکن په وجه د کفر د هغه په قتل کښي د بحت شبه راغله نو قصاص به نه شي اخستي. [نصب الرايه ۱۰۳۳۵/۴]

د اول فريق د دليلينو جواب: امام طحاوی رحمه الله فرماني دلته په دې حديث کښي د کفر نه مراد حربي کفر دې ذمی مراد نه دې او په کافر حربي کښي د چاهم اختلاف نشته دې دې نه علاوه د پورته ذکر شوو روايتونو او صحابه کرامو رحمه الله فيصلو د زير بحث حديث په عمود کښي خصوص پيدا کړې دې نو ددې نه ذمی مراد نه دې اگر چه د ظاهري حديث نه عمود معلومېږي کله چه د هغوی د نقلی دليل جواب او شونو د عقلی دليل وجود ختم شو

د دويم فريق د لال اړيحه: ① د حضرت علی رحمه الله يواثر او قصه ده هغوی د ذمی په بدله کښي د مسلمان نه قصاص واخستلو اوونی فرمانيل "من کان له ذمتنا قدمه کدمننا ودته کدبتنا" [نصب الرايه ۱۰۳۳۷/۴]

② د دارقطنی روايت د دوی مستدل دې د کوم الفاظ چه دادی "ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قتل مسلما معاهدا... بحواله نصب الرايه ج ۴

③ د حضرت عمر رحمه الله هغه فيصله د دوی مستدل ده په کومه کښي چه هغوی د يو ذمی په بدله کښي د يو مسلمان نه قصاص واخستو بحواله بالا د صحابه کرامو رحمه الله دې فيصلو او اسلاف ددې مستدلات پوره تفصيل تعليق الصبيح ۱۲۶/۴ کښي اوگورنی

④ هغه عام ضابطه د دوی مستدل دې د کومې ذکر چه په ديرو رواياتو کښي راغلي دي

اوبه گوم کنبې چه د ذمیانو حقوق اود خان اومال د تحفظ ذمه واری قبوله کړې شوې ده دهغوی دمالونو غلا کول جرم دې دهغوی بنسوخو سره زنا یا د زنا تهمت لگول جرم دې نودهغوی د وینې حفاظت هم "دماهمر کدماننا واما الهامر کاموالنا" په رنډا کنبې ضروری دې ، کذا فی زجاجة المصباح ۱۵/۳

الفصل الثاني

[۲۶۲] د مسلم د قتل د جگناه لولې والې

۳۳۳- [۱۵] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَزَوَالِ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ رَجُلٍ مُسْلِمٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَوَقَّفَهُ بَعْضُهُمْ، وَهُوَ الْأَصَحُّ.

توجه: ۱] حضرت عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه نه روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وفرماییل [۲] د الله تعالی په تر د پوره دنیا ختمیدل [۳] د یومرد مؤمن د قتلیدو نه زیات آسانه دی ، ترمذی ، نسایی ، او په بعضې روایاتو کی یې دا حدیث موقوف بیان کړي دی ، یعنی دایې ویلي دی چې دا حدیث نبوی صلی الله علیه و آله نه دی ، بلکه د عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه قول دی ، او دا زیات صحیح دی

هل اللغات ① زَوَالِ : ختمیدل ، ② أَهْوَنُ : ډیر آسان

تسبیحات : قوله لَزَوَالِ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ :

د الله په نیز د مسلمان هغلمت : الله تعالی ددې کائنات څیزونه د مسلمانانو دپاره پیدا کړي دی دې دپاره چه هغوی د دې څیزونو نه فائده اوچته کړي او عبادت او کړي عبد الرحمان بابا څه ښه فرمانیلی دی

د خلیل د کعبې دا «زړه» ، کعبه ده لویه

اوس چه یوسړی څوک مسلمان قتل کړو نولکه چه هغه پوره کائنات مرگ سره مخ کړو هم ددغه مضمون طرف ته د قرآن پاک په دې آیت کنبې اشاره ده «مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا» (سورت مائده ۳۲)

۳۳۳- [۲] رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

توجه: ۱] و ابن ماجه رحمته الله دا روایت د حضرت عبد الله ابن عمرو رضي الله عنه په خای د حضرت براء ابن عازب رضي الله عنه نه نقل کړي دی

۱) اخرجه الترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی تشدید قتل المؤمن (رقم - ۱۳۹۵) والنسائی فی کتاب تحریم الدّم / باب تعظیم الدّم (رقم - ۳۹۸۶)
۲) اخرجه ابن ماجه فی السنن کتاب الذیات / باب التخلیظ فی قتل مسلم ظلما (رقم - ۲۶۱۹)

[۲۴۶۴] ذیومؤمن په قتل دتولوا نسا نانو جهنم ته تلل

— [۱۶] (۱) [۱] عَنْ أَبِي حَبِيبٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ اشْتَرَكُوا فِي ذِمِّ مُؤْمِنٍ [۳] لَأَكْبَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجهه: [۱] او د حضرت ابوسعید خدری او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہما نه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] که دا ثابته شي چه، د آسمان والا او د زمکي والا ټول د یو مرد مومن په قتل کې شریک دي، [۳] نو الله تعالی به دوی ټول د دوزخ په اور کې پرمخې واچوي. امام ترمذی رحمته اللہ علیہ دا روایت نقل کړي دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی. **هل اللغات** ① **لأکبهم**: پرمخې به نې او غورزوی، البته به نې نسکور کړی.

تسهيلات:

قوله: **لَأَكْبَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ**:

د لفظ کب او اکب تحقيق: علامه طیبی رحمته اللہ علیہ لغت دامام علامه جوهری رحمته اللہ علیہ نه نقل کړی دی چې **کب** "فعل متعدی دې او" اکب "فعل لازم دی اودا به د نوادرات نه وی چه" اکب "فعل لازم وی او" کب "متعدی وی په دې وجه بعضې شارحینو نیلی دی چه دلته اصل لفظ **کبهم الله** دې د یوړای نه نقل کولو کینې غلطی شوې ده. علامه طیبی رحمته اللہ علیہ فرمانی چه دنیې کریم کلام معیار دې اهل لغت له هم ددې تابعداری کول پکار دی بل ټول راویان داسې نقل کوي یعنی ددې ټولو طرف ته د سهونسبت نه دا بهتردی چه جوهری ته د سهو نسبت اوکړې شی جامع صغیر کینې دا حدیث **کبهم الله في النار** په الفاظوسره نقل دی انکشف ۶۶/۷.

[۲۴۶۵] د قیامت په ورځ د مقتول فریاد

— [۱۷] (۲) [۱] عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَرَأْسُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ [۳] وَأَوْدَاجُهُ تَشْخَبُ دَمًا [۴] يَقُولُ: يَا رَبِّ! قَتَلَنِي، حَتَّى يُذْنِبَهُ مِنَ الْعَرْشِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجهه: [۱] او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] قیامت په ورځ به مقتول خپل قاتل داسې نیولی راولي، [۳] چې د قاتل تندي

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب الحكم في النماء (رقم- ۱۳۹۸)
(۲) اخرجه الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب: ومن سورة النساء (رقم- ۳۰۲۹) السانی فی کتاب تحریم الذم باب تعظیم الذم (رقم- ۳۹۹۹) وابن ماجه فی کتاب الذیات باب هل لقاتل مؤمن نوبه (رقم- ۲۴۲۱) واحد فی السند: ۲۴۰/۱

او سر به د مقتول به لاس کې وي، [۱۶] او خپله به د هغه د رگونونه وینه بهیري. [۱۵] او د هغه په ژبه به دا الفاظ وي پروردگاره ده زه قتل کړي يم «زما فریاد رسي وکه، ددي پورې چې مقتول به قاتل راښکلو سره، د عرش الهی ته نزدې بوخي، ترمذی، نسایی، ابن ماجه، حل الثقات [۱] ناصیته دتندی وینسته [۲] وأودأجه: دا د وډج جمع ده دسټ رگونه، [۳] تُثَغَّبُ: نصرینصر نه دي، د رگونونه وینه جاری شوه

تسهيلات:

قوله: وَأودأجه تُثَغَّبُ دَمًا:

د حديث د بعضي ټکو وضاحت: [۱] وَأودأجه: دا د وډج جمع ده دسټ دهغه رگونونوم دي چه د ذبح په وخت پرې کولې شی بعضي شارحين وائی چه دلته د جمع نه تشبيه مراد اخستي شوې ده بعضي رواياتو کښې "ودجان" الفظ هم راغلی دی

[۲] دَمًا: داتميز "محول عن الفاعل" دي يعنی په معنوی توگه باندې فاعل دي عبرت به داسې وي [۳] "تشخب دمها" ددې حديث نه معلومه شوه چه دقيامت په ورځ به مقتول خپل پوره حق د قاتل نه غواړي اود مظلوميت کيفيت سره به د الله تعالی مخې ته حاضرېږي او الله تعالی به هغه راضي کړي

[۲۴۶۶] د يوم الدار په موقع د عثمان ؓ تقرير

۱۸- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حَنِيفٍ، «أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَتَرَفَ يَوْمَ الدَّارِ، [۲] فَقَالَ: أَتَشْكُرُونَ بِاللَّهِ أَتَعْلَمُونَ [۳] أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثٍ: [۴] أَنْ تَأْبَهُدَ إِحْصَانًا، [۵] أَوْ تُكْفِرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ، [۶] أَوْ تُقْتَلَ نَفْسٌ بِغَيْرِ حَقٍّ فَقُتِلَ بِهِ".

توجه: [۱] او حضرت ابو امامه ؓ ابن سهل ابن حنيف وايي چې حضرت عثمان ابن عفان ؓ د دار په ورځ چت ته وختلی، [۲] او د بلوه کونکو مخاطب کولو سره يې فرمايل چې زه تاسو ته په خدای قسم درکولو سره پوښتنه در نه کوم، چې آیا تاسو ته نه ده معلومه. [۳] چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي، د يو مرد مومن خون ريزي په هيڅ صورت کي جائز نه وي، خو دا چې په دي دريو خبرو کې يوه خبره پېښه شي [۴] د نکاح کولو نه وروسته زنا کول [۵] د اسلام راوړلو نه وروسته مرتد کيدل [۶] او څوک ناحقه قتلول، چې د هغه په بدله کې به قتلول کيږي.

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الذيات باب الإمام يأمر بالعمو في الدم (رقم ۴۵۰۲) والترمذی في كتاب الفتن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء لا يحل دم امرئ مسلم إلا بأحدی ثلاث (رقم ۲۱۵۸) والسنانی في كتاب تعريم الدم باب ذکر ما يحل به دم المسلم (رقم ۴۰۱۹) وابن ماجه في كتاب الحدود باب لا يحل دم امرئ مسلم، إلا فی ثلاث (رقم ۲۵۳۳) واحمد في المسند: ۶۱/۱

هل التمام ① اُتُرف به اوچت خانې رانېكاره شو، په چټ رانېكاره شو ② يَوْمَ الدَّارِ: د كور ورځې، د عثمان ③ د محاصرې ورځې مراد دی ④ اُنْذَكُمْ: تاسو ته قسم دركوم ⑤ اِنْصَاب: پاكوالی، حدیث، مكح، دلته ترې نكاح مراد ده،

قَوْلُ اللَّهِ مَا زُنَيْتُ فِي جَاهِلِيَّتِي وَلَا إِسْلَامِي ① وَلَا أَرْتَدُّ ذُنُوبًا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ② وَلَا قَتَلْتُ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ فِيمَا تَقْتُلُونِي ③ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ④ وَالنَّسَائِيُّ ⑤ وَابْنُ مَاجَةَ ⑥ وَلِلدَّارِ قُطْنِي لَفْظُ الْحَدِيثِ.

توجه: ① نو په الله ② مي دي قسم وي چې ما خو نه په زمانه د جاهليت کې زنا کړيده، او نه مي په زمانه د اسلام کې، ③ او کله چې مي د رسول الله ﷺ سره بيعت کړي دي، ترننه د اسلام نه نه يم گرځيدلی، ④ او نه مي څوک قتل کړي دی، چې د هغه قتلول د الله ⑤ په نزد حرام وي، نو د خدای ⑥ د پاره ماته وينا يې چې، تاسو په کومه بناء زما قتلول غواړئ، دا روايت ترمذي نسائي او ابن ماجه نقل کړي دي او د حديث الفاظ د دارمي دي هل التمام ⑦ سُبْحَانَكَ د کوم وخت نه چه ما بيعت کړې دي.

تسهيلات:

قوله، اُتُرف يَوْمَ الدَّارِ:

د حديث مذکور مختصر پس منظور: يوم الدار يعنى د کور ورځ دې نه د حضرت عثمان بن عفان ① د محاصرې ورځې مراد دی ابن سبا يهودی د حضرت عثمان ② خلاف شام، مدينه، کوفه کښې پروېښگنده اوکړه مگر کامياب نه شو مصرته تلوسره د هغه پروېښگنده کمپب شوه دا سړې ډير لوثی منافق وو. د حضرت عثمان ③ د گورنر خلاف نى د دروغو پروېښگنده کولوسره حضرت عثمان ④ بدنامولو په مصر کښې هغه يو جنگی گروپ تيار کړو اوبيا دا گروپ مدينې ته راغلو او بلوه نى شروع کړه يوه ورځ حضرت عثمان ⑤ په محاصره کښې د خپل کور د چټ نه هغه خلوقسره خبرې اترې اوکړې او د خپل قتل د حرمت دلائل نى ورکړلو نو آخر بلوه کونکو هم په دغه محاصره کښې هغوى شهيد کړل تفصيل به ان شاء الله وروستو راځي

[۲۶۶۷] د قتل په وجه د خير د ځکارو نو څخه محروميتيا

۳۳۹۰- [۱۹] (۱) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ①: «لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ مُعْنِقًا صَالِحًا ② مَا لَمْ يُصِْبْ دَمًا حَرَامًا ③ فَإِذَا أَصَابَ دَمًا حَرَامًا بَلَمَ ④». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ① او حضرت ابودرداء ② د رسول الله ﷺ نه روايت کوي چې حضور ﷺ وفرمايل ③ مسلمان هغه وخته پورې د نيکي طرف ته سبقت کوي، او د الله ④ او د هغه د بنده گانو د حقوق په آدانيکې کې مشغول وي، ⑤ د څو پورې چې هغه حرام خون نه کوي،

۴] او هر کله چې هغه حرام خون وکړي، نو سترې شي، (ابوداود)
 هل القاتل ۱] لا یرأى همیشه، ۲] متبعاً: تیز تلل، په نیک کار کې وړاندې کیدل، قائم اوسیدل،
 ۳] تفریب چې نه وی رسیدلې، کړې نه وي، ۴] بئره سترې شو،
 تسهيلات: بوله بئره

ه قتل نه پس ه قاتل ه نيکونه محروميتيا يعنى دهغه تيزی اوچالاکی ختمیږي اوس هغه د نیک او ښه عمل نه جدا کیږي او الله تعالی هغه ته د نیکنی توفیق نه ورکوي تجربه شاهدده چه قاتل د قتل د وجې نه پتیرې نو د ښکاره عام عباداتو واقعو نه محروم کیږي پټ پټ کیږي گرځي او کله چه دا حالت وی نو د آخرت د ښیگړو سره سره د دنیا د ښیگړې او حلال گټې نه هم محروم کیږي

[۲۶۶۸] د ناحق قتل عدم بخشش

۳۰۰۸-۲۰۱ [۲۰] (۱) وَوَعْنَهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (۲) «كُلُّ ذَلْبٍ عَنِ اللَّهِ أَنْ يَغْفِرَهُ» ۳] أَوْ مَنْ يَقْتُلُ مُؤْمِنًا مُتَعِدًّا» ۴] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ۱] او حضرت ابو درداء ؓ د رسول الله ﷺ نه نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل ۲] هري گناه په باره کې دا اميد دی چې الله ﷻ هغه وبخښي، ۳] خو هغه سړي نه بخښي، چې د شرک په حالت کې مړ شي، ۴] یا چا چې يو مسلمان عمداً قتل کړي وي،
 ابوداود

۳۰۰۹-۲] وَرَوَاهُ النَّسَائِيُّ عَنْ مُعَاوِيَةَ.

ترجمه: نسائي رحمه الله دا روايت د حضرت معاويه ؓ نه نقل کړي دی
 تسهيلات:

بوله: أَوْ مَنْ يَقْتُلُ مُؤْمِنًا مُتَعِدًّا:

د مسلمان قاتل په مغلد فی النار کیدو باندي اعتراض: ددې حدیث نه په ظهري توگه دا معلومیږي چه مؤمن ناحق قتل کونکي مسلمان به همیشه په دوزخ کښې وی او د مشرک په شان به د هغه بخشش نه کیږي حالانکه د اهل سنت والجماعة او عام امت عقیده ده چه د مؤمن قتل گناه کبیره ده او د گناه کبیره مرتکب مغلد فی النار به نه وی البته د خوارجو او معتزلو دا عقیده ده چه دې به مغلد فی النار وی د حدیث نه په ظاهره ددې تائید کیږي د اهل سنت مستدل (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) آیت دې

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الترجیل /باب فی تعظیم قتل المؤمن (رقم - ۴۲۷۰)

(۲) اخرجه النسائي فی السنن کتاب تحریم الذم (رقم - ۳۹۸۴) واحد فی السنن: ۹۹/۴

۵ **اعتراض جوابیه:** ① دا حدیث دغه سری باره کښې دې چه قتل مسلم جائز گنځی نو هغه ک فردې - تهللی النار - دې

② دا حدیث په تغلیظ او تشدید او تهدید او توییح باندې محمول دې

[۲۷۰] د پلار ځمکه د ځولې د قصاص حکم

۳۷۰- [۲۱] (۱) عَنْ أَبِي عُبَايَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَا تَقَامَرُ الْخُدُودُ فِي الْأَسَاجِدِ» وَلَا يَقَادُ الْوَلَدُ الْوَالِدَ. "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ."

ترجمه: ① او د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې په مسجدونو کې دې حدود نشي جاري کولې. [۲] او نه دې د اولاد د قتل په بدلې کې پلار قتل کړل شي بلکه د پلار نه دې دیت یعنی مالي معاوضه واخستې شي، ترمذی، دارمی هر اقعاب ① ځنډو شرعی سزا گانې، ② ولا یقاد نه به شي قتلولې، قصاص به نشي اخستلې

تسبیلات:

نوله فی أساجید

په جوماتو کښې د حدودو د نقاذ حکم: د حدیث ددې اولنې جزء مطلب دادې چه په جوماتونو کښې حدود مثلاً د غلا حد یا د زنا یا د خمر یا حد قذف مه جاري کونی دغه شان قصاص هم په جومات کښې مه اخلنې ځکه چه جوماتونه صرف د فرض مونځونو سنن و یو اقل و د الله تعالی د کلام د تلاوت دپاره جوړ شوی دی

نوله لَا يَقَادُ الْوَلَدُ الْوَالِدَ:

د ځولې په قتل کښې د مور پلار عدم قصاص: یعنی که پلار خپل خونې قتل کړی نو هغه به د مقتول خونې په بدلې کښې په توگه د قصاص مه قتل کونی هم دغه حکم د نیکه او خرنیکه هم دې او هم دغه حکم د مور او نیاگانو هم دې د علما، کرامو په دې باندې اتفاق دې که خونې مور پلار قتل کړل نو دغه بدبخت به په قصاص کښې قتل کولې شي

د خونې په ذبح کولو کښې د پلار په قصاص ۲ مذاهب

① امام مالک رحمته اللہ علیہ فرمانی که پلار خونې په مروجې طریقه سره مړ کړو نو مسئله داسې ده څنگه چه جمهور وانی لیکن که پلار خونې ذبح کولو سره مړ کړو نو بیا به ددې ظالمانه او وحشیانه فعل د وجې نه د پلار نه قصاص اخستلې شي

② جمهور فرمانی پلار به د خونې په قصاص کښې مطلقاً نشي قتل کولې

د اول فریق د مذهب جواب: زیر بحث حدیث مطلق دې په دې کښې د ذبح او غیر ذبح څه

(۱) اخرج الترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الرجل يقتل ابنه بفداء منه أم لا (رقم: ۱۵۰۱) والنسائي فی کتاب الذیات/باب لا يقتل والد بولده (رقم: ۲۶۶۱) واحد فی المسند: ۱۶/۱

ذکر نشسته نو نوۀ امام مالک رحمہ اللہ را ئی به پریخودلی شی

۵ **موم فریق ۵۹۱** ① زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې خکه چې دا په دې کښې صریح دې چه د پلار نه به د خونې د قتل په بدله کښې قصاص نه شی اخستې،
 ② پلار د دغه خونې د ژوند ذریعه جوړ شوې دې اوس دا خونې د پلار د مرگ ذریعه نه شی جوړیدې قرآن کریم کښې الله تعالی خونې ته د مورپلار شکر په خانی راوړلو حکم ورکړې دې او هغوی ته د تکلیف نه ورکولوئی سخت تاکید کړې دې او هغوی سره په نرمی سره د پیش کیدو تلقین نی کړې دې

③ په احادیثو کښې "انت ومالك لایهک" الفاظ راغلی دی په کوم سره چه خونې د پلار د مملوک مال په شان کیږی اوس به د هغه نه قصاص نه شی اخستې په دنیا کښې د شریعت حکم دادې او د آخرت معامله الله تعالی ته حواله ده البته په دنیا کښې به د پلار نه دیت اخستې شی

[۲۴۷۱] پلار او خونې هر یو د خپلې کناه ذمه وار کیدل

۲۴۷۱- [۲۲] ① وَعَنْ أَبِي رُمْثَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي قَالَ: مَنْ هَذَا الَّذِي مَعَكَ؟ قَالَ: ابْنِي إِشْمُذُ بِهِ. قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَا يَجْنِي عَلَيْكَ وَلَا تَجْنِي عَلَيْهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابو رمثه رحمہ اللہ وایی چې زه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې د خپل پلار سره حاضر شوم ② نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې دا ستاسو سره څوک دی؟ ③ زما پلار ورته اوویل دا زما خوی دی، ته رحمہ اللہ گواه اوسه چې دا زما زوی دی، ④ حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې خبردار ته به په ده تیری او ظلم نه کوی او دی به په تا تیری او جنایت نه کوی، ابو داود نسایی.

هل القاتل ① إشمذ به: ته گواه اوسه ② لا تجني: ظلم، جرم، زیاتې نه به کوی.

وَأَدْفَى فِي "شَرْحِ السَّنَةِ" فِي أَوَّلِهِ قَالَ: «دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ أَبِي الَّذِي يَظْهَرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: دَعْنِي أَعَالِمُ الَّذِي يَظْهَرُكَ فَإِنِّي طَيِّبٌ. قَالَ: أَنْتَ رَقِيقٌ وَاللَّهُ الطَّيِّبُ».

توجه: ① او صاحب مصابيح په شرح السنه کې د دې او دروایت په شروع کې دا الفاظ هم نقل کړي دي ② چې ابو رمثه رحمہ اللہ اوویل کوم وخت چې زه د خپل پلار سره د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شوم، او زما پلار د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په شا مبارکه مهر نبوت

وليدلو، [۲] نو هغه د دې په حقيقت پوهه نه شو، او هغه اوويل چې ماته اجازت راکړه چې ستا په شاه څه څيز دى، زه د دې علاج وکړم، ځکه چې زه طبيب یم، [۳] رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ته (خو بس) رفيق يي طبيب (خو) الله ﷻ دى
 حل اللغات: [۴] بظنر: شا، ملا. [۵] دغنى: ما پرېرېده، اجازت راکړه، [۶] اعالیه: چه علاج اوکړم، [۷] طبيب: واکتر، حکيم.

تسهيلات:

قوله: وَعَنْ أَبِي رُمَّةَ: حضرت ابورمته رفاعه التيمي: نوم رفاعه، کنيت ابورمته اوقبيله تيم سره نى تعلق لرلو. غالباً د مکې د فتح نه پس په اسلام مشرف شوې وو. د هغه د دين باره کښې سوال باندې رسول الله ﷺ هغه په کرسنى باندې کينولواو د دين ضرورى تعليم نى ورکړو (مسلم).

ابورفاعه کښې د جهاد ډيره جذبه وه او هغه به دعا هم کوله چه اې الله ماته داسې مرگ رانصيب کړي چه د نورو مسلمانانو دپاره د پسخيدو سبب وي. (۱)، اوهم داسې اوشو ۴۴هـ کله چه په کابل باندې حمله اوشوه په سجستان کښې ټوله شپه عبادت کولونه پس نى سحر سترگې ورغلې فوخ وړاندې لاړواو دې هم هلته اوده وو نودښمنانو دې يوازي اوليدو نو ذبح نى کړو. (۲) دهغه نه څه روايات نقل دى چه د هغې په شمير کښې اختلاف دې.

قوله: انبئى المحدثيه:

د جاهليت يو قانون: دې کلام سره د ابورمته د والد مقصد د جاهليت د زمانې د يودستور او رواج طرف ته اشاره کول وو په جاهليت کښې دا رواج وو چه د پلار په جرم کښې به خونى نيولې کيدو او د خونى په جرم کښې به د پلار مواخذه کيدله لکه هريويه د بل په جرم کښې د مواخذه قابل گنرلې شو د ابورمته د پلار مقصد هم د دې کلام نه دغه وو چه دا زما صلبى خونى دې ته په دې باندې گواه اوسېږه که چرې ده څه جرم اوکړو نوزه به د ده ذمه وار یم اوکه ما څه جرم اوکړو نوزما دا خونى به دهغې ذمه وار وي

قوله: أما إنّه لا ينجى عليك ولا ينجى عليه:

د جاهلي قانون خاتمه: ددې په جواب کښې رسول الله ﷺ اوفرمانيل اوس به داسې نه کيږي اوس به خونى خپل پلار په خپله گناه او جرم کښې نه شى راگيروي اونه به پلار خپل خونى په خپله گناه کښې راگيروي اوس د جاهليت دا غيرمنصفانه رواج ختم شو اوس به هرسړې دخپلې گناه اوخپل جرم په دنيا اوآخرت کښې پخپله ذمه وار وي

(۱) الطبقات ابن سعد (۴۸/۷)، (۲) طبقات ابن سعد (۳) مسلم فى الحج باب جواز دخول مكة بغير إحرام)
 (۴) سيرت حبر العباد. (۵) حاوى ۷۸/۲. (۶) مسلم فى الحج باب جواز دخول مكة بغير إحرام.

قوله: أَلَتَرْفِيقُ:

ه ايو رسته ه غلط لهجي توديد؛ د ابورسته پلار دښی کریم په شامبارکه باندې مهربنوب اوليدلو نوخيال نی اوکړوچه دا چرته پولنی او دانه ده په دې وجه هغه اوونیل تاسو ماته اجازت راکړنی چه زه ددې علاج اوکړم دا خبره دډیرې نادانسی د وجې نه وه او نه دې کښې د بې ادبۍ اړخ هم ووپه دې وجه بې کریم دیرخفه شو اوونی فرمائیل ته طیبب ته نی بلکه رفیق نی یعنی د مرض اوبیمارنی ظاهری حالت ته په کتو سره ددې مطابق دوانی تجویز کولوسره ورکولې شې د مرض حقیقت ته رسیدل اوشفاورکول ستاکارنه دې ته صرف مریض سره نرمی کولې شې بس نرمی کوه طیبب خود الله تعالی ذات دې چه د مرض حقیقت هم پیژنی اودارو اوعلاج هم پیژنی اوهم هغه شفاورکوی د نورو په اختیار کښې دا څیزونه نه وی نوته خو صرف مهربان کیدې شې شفاورکونکې نه شې کیدی

[۳۴۷۲] د خوی څخه د پلار د قصاص اخستلو حکم

٣٢٤- [٢٣] (١) وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، «عَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [٢] حَضَرَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعِيدُ الْأَبَ مِنْ ابْنِهِ، [٣] وَلَا يُعِيدُ الْإِبْنَ مِنْ أَبِيهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَضَعَفَهُ.

توجه: ۱) حضرت عمرو ابن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه او هغه د حضرت سراقه رضی الله عنه ابن مالک نه روایت کوي ۲) چې هغه او ویل زه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شوی یم، حضور صلی الله علیه و آله به د خوی نه د پلار قصاص آخستلو، ۳) لیکن د پلار نه د خوی قصاص یې نه آخستلو، ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دی او دا یې ضعیف ګرځولی دی.

حل اللغات: ① حضرت: حاضر شوم، ② یقید: قصاص نی اخستلو

تجربات:

قوله: يُقِيدُ الْأَبَ مِنْ ابْنِهِ:

يعنی که زوې خپل پلار اووژنی نو د پلار په قصاص کښې به زوې قتل کيږي ليکن که پلار خپل زوې اووژنی نو پلار به د زوې په قصاص نشو قتل کولې بلکه دده د خون بها (دوینې معاوضه) به اخستی شوه

(١) أخرجه الترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی الرجل یقتل ابنه یقاد منه أم لا (رفہ - ۱۳۹۹)

[۲۴۷۲] د غلام په قصاص کښې د آزاد د قتلولو حکم

۳۳- (۲۴) [۱] وَهِيَ الْحَسَنُ، عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتْلًا، [۳] مَنْ جَدَّ عَبْدَهُ جَدَّ عَنْاءٍ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَهَ، وَالدَّارِمِيُّ. [۴] وَأَزَادَ النَّسَائِيُّ فِي رِوَايَةِ أُخْرَى: «وَمَنْ خَصَى عَبْدَهُ خَصِيَّةً».

توجه: [۱] او حضرت حسن (تابعي رضی اللہ عنہ)، د حضرت سمرة (صحابي رضی اللہ عنہ)، نه روایت کوي هغه اوويل چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې خپل غلام قتل کړي مونږ به هغه قتلوو، [۳] او کوم سړی چې د خپل غلام اعضاء (يعني پزه، غوږ، لاس، پښه وغيره) پريکړي مونږ به د هغه اعضاء پريکړو (ترمذي ابوداود ابن ماجه دارمي) [۴] او نسائي رحمه الله په يو دوسه روایت کې دا الفاظ هم نقل کړي دي چې کوم سړی خپل غلام خصي کړي مونږ به هغه خصي کړو

هل اقصاء ① جذع پريکړلو، اندام پريکړول، ② خصی: خصی نې کړلو، د شهوت ماده نې خنموه کړه

تسهيلات

قوله مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتْلًا:

د غلام په مقابلې کښې د هر په قصاص کښې ۲ مذاهب:

که چرې غلام آزاد سړي قتل کړو نو په اتفاق سره به د دغه غلام نه قصاص اخستې شی لیکن که یو آزاد سړی چرته غلام قتل کړو نو آیا د دغه آزاد نه به قصاص اخستې شی که نه؟ په دې کښې د فقهاء کرامو اختلاف دي

① جمهور فرماني چې د غلام بدله کښې به حراو آزاد سړي نه شی قتل کولې که هغه غلام د ده خپل وی او که د بل چا غلام وی

② ائمه احناف فرماني که چرې آقاخپل غلام قتل کړی نو په دې کښې به د آقا نه قصاص نه شی اخستې لیکن که هغه د بل چا غلام قتل کړو نو قصاص به اخستې شی

داوول فریق دلیل: د قرآن کریم د آیت (الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ) د اول فریق مستدل دي اومفهوم مخالف نی اخستې دي چې د آزاد بدله کښې آزاد دي نو د غلام په بدله کښې به د آزاد نه قصاص نه شی اخستې لکه چه څنگه دامسئله وړاندې تیره شوه

داوول فریق د دلیل جوايونه: ① دواړو فریقینو دپاره په یوځای ددې حدیث جواب ورکول

۱) احمد ابوداود فی کتاب الذبای/باب من قتل عبده او مثل به ابیفاء منه (رقم-۵۵۱۶) والترمذي فی کتاب الذبای من رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الرجل یقتل عبده (رقم-۱۴۱۸) والنسائي فی کتاب القسامة/باب القود من السيد للمولى (رقم-۱۷۳۶) وابن ماجه فی کتاب الذبای/باب هل یقتل الحرّ بالعبد (رقم-۲۶۶۴) واحد فی اسعد: ۱۰/۵

دی خکه چه دا روایت دَباقی تولو روایاتو اولو اعدوسره معارض دې دَدې دَباره چه د اندام په بدله کښې اندام پرې کولو حکم او د خصی کولو په بدله کښې د خصی کولو حکم د چاپه نیزهم نشته دې نو دَدې روایت جواب ورکول د تولو دمه واری ده ناول جواب دادې چه دا حکم د زجر توبیخ او تشدید او تغلیظ په بنیاد باندې دې اویه دې کښې دا سیاسی حکمت پت پروت دې چه خلق د خپلو غلامانو د قتل کولو جرأت اونه کړی اونه د هغوی د اندامونو په پرې کولو کښې تادنی نه کار واخلی

⑦ «عبدۃ» ته د تیرې شوې زمانې غلامی مراد ده نه چه فی الحال دې غلام دې اوس خودې آزاد دې لیکن یو وخت هغه دَدې مولی غلام وو په دې اعتبار سره ورته غلام او ونیلې شو نو د آزادسری متعلق چه کوم حکم په دې حدیث کښې دې په هغې کښې د چا اختلاف نشته دې

د دویم فریق دلائل خمسہ: ① د قرآن کریم هغه آیاتونه هم د دوی مستدلات دی په کومو کښې چه د نفس په بدله کښې د نفس حکم ذکر دې د هغې تفصیل چه په حدیث نمبر (۳۳۳۰) کښې تیر شوې دې

② د نسائی یو روایت د دوی مستدل دې دکوم الفاظ چه داسې دی «لایقاد الملوک من مولاه» «نسائی» دا د احناف په مدعا باندې یو دلیل دې چه د آقا نه د غلام د باره قصاص نشته دې

③ «عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده ان رجلاً قتل عبده متعمداً فجلده النبي ﷺ مصلاةً جلدةً ونفاه سنةً ومحاسمه من المسلمين ولم يقده به وامره ان يعتق رقبة» «دارقطنی او بیهقی، بحواله زجاجة المصابيح ۱۸/۳» دَدې حدیث نه هم ثابت ده چه د آقا نه به قصاص نه شی اخستی

④ هغه د یردناک واقعہ هم د دوی مستدل دې په کومه کښې چه ذکر دی یوسری خپله وینخه د زنا په تهمت کښې په اور باندې کینوله او د هغې شرمگاهه نی اوسیزله د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په وړاندې مقدمه پیش شوه هیڅوک گواه نه وو نه وینخې د زنا اعتراف او کړو نو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هغه سړی ته افرمانیل «لولا اسم رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يقاد ملوك من مالکة لا قد بها منك» «زجاجة المصابيح ۱۹/۳»

⑤ عقلی دلیل دادې چه د مولی او غلام په قصاص کښې شبه راغله خکه چه غلام د مولی په ملکیت کښې دې البته په شبه سره قصاص ختم شو

[۲۴۷۴] ذذیت مقدار اوځا اوځا نو نومونه

س ۳۳- [۲۵] (۱) [وَعَنْ عُمَرُو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲۶] «مَنْ قَتَلَ مُتَعَدِّدًا دَفَعْنَا إِلَى أُولِيَّاهِ الْمَقْتُولِ» [۲۷] فَإِنْ شَاعُوا قَتَلُوا [۲۸] وَإِنْ شَاعُوا أَخَذُوا الدِّيَّةَ [۲۹] وَهِيَ ثَلَاثُونَ حَقَّةً وَثَلَاثُونَ جَذْعَةً وَأَرْبَعُونَ حَلِيفَةً [۳۰] وَمَا شَاعُوا عَلَيْهِمْ فَبُيُوتُهُمْ»]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

تورجه: [۲۶] و حضرت عمرو ابن شعب د خپل پلار نه او هغه د خپل نيکه نه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲۷] کوم سړی چې قتل عمداً وکړي هغه دي د مقتول وارثانوته حواله شي [۲۸] خواه که هغه هغه د مقتول په بدله کي، قتل کړي، [۲۹] او که د هغه نه ديت يعنی خون به واخلي [۳۰] او د خون بها (مقدار او تعداد) دادی چې ديرش اوښي هغه وي چې د دريم کال نه تيريدو سره، په څلورم کال کې وي، او ديرش اوښي هغه وي چې په پنځه کال کې وي. او څلورښت اوښي هغه وي چې بلاربي (حامله) وي [۳۱] د دې نه علاوه، او په کوم څيز چې صلح وشي، په هغوی به د هغه مقدار وي (يعني ديت چې د مقتول د وارثانو حق دی د هغه اصل مقدار او تعداد خو دغه دی، خو که وارثان په کم راضي شي نو په قتل به هغه واجب وي)

هل الثقات ① ذفة: حواله دې کړې شی، ② الذبة: خون بها، مالی معاوضه. ③ حلیفة: بلاربه اوښه

تسهيلات: قوله: وَإِنْ شَاعُوا أَخَذُوا الدِّيَّةَ: وَهِيَ ثَلَاثُونَ حَقَّةً.. الخ:

فانله: زکاة سره متعلق بعضې اصطلاحې پکې:

① حقه، بنت مخاض: هغه ماده اوښه ده دکوم چې يو کال پوره شوې وی او په دويم کښې داخله شوې وی

② "بنت لبون" هغه ښځه اوښه ده دکومې چې دوه کاله پوره شوې وی او په دريم کښې داخله شوې وی

③ "حقة" هغه ښځه اوښه ده دکومې چې درې کاله پوره شوې وی او په څلورم کښې قدم ايسودې وی

④ "جذعه" هغه ښځه اوښه ده دکومې چې څلور کاله پوره شوې وی او پنځم کښې قدم ايسودې وی دې نه پس

⑤ "ثني" ده دا هغه اوښ يا اوښه ده چې په شپږم کال کښې داخل شي

⑥ "رباعی" هغې اوښ ته وانی کله چې هغه په اووم کال کښې قدم کيږدی او مادي ته رباعيه وانی

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب الذبایات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء فی الذبة کم هی من الإبل (رقم- ۱۳۸۷) والنسانی فی کتاب الذبایات لباب من قتل عمداً فرضوا بالذبة (رقم- ۲۶۲۶) واحمد فی المسند: ۱۸۳/۲

④ "سدیس" هغې اوبښ ته وائی کله چه هغه اووه کاله پوره کړی او په اتم کښې داخل شی
 ⑤ "بازل" هغې اوبښ ته وائی کله چه هغه اته کاله مکمل کړی په نهم کال کښې داخل
 شی دې نه پس که هغه په لسم کال کښې هم داخلېږي هغه ته "بازل" او "مخلف" هم وائی دې
 نه پس د یو عمر د پاره هم څه خاص نوم نشته دې البته "بازل" سره د عام لفظ لگولونه
 اندازه کولې شی دغه شان "مخلف" سره د عام لفظ لگولوسره ونیلی شی "بازل عامو بازل
 عامین" او "مخلف عامو مخلف عامین"
 قوله: - وَأَرْبَعُونَ عِلْفَةً

د خون بها په ترتیب کښې ۴ مذهب:

① د دې جمع خلفات ده حمل دارې اوبښ ته وائی په قتل عمد کښې د قصاص په ځانی که
 په دیت او خون بها باندې طرفین راضی وی نو د خون بها پاره کښې د امام شافعی رحمته الله علیه په
 نیز هم دغه ترتیب دې کوم چه په دې حدیث کښې دې چه دیرش حقه وی او دیرش جذعه
 وی او څلویښت خلفات یعنی حاملې وی

② د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیز د خون بها ترتیب د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه د روایت مطابق
 داسې دې چه ۲۵ بنت مخاض وی ۲۵ بنت لبون ۲۵ حقه او ۲۵ جذعه اوبښ وی د شوافعو په
 نیز چه د اثلاً د دیت ادا کولو کوم ترتیب دې دا دیت مغلظه دې د احناف په نیز د ارباعاً والا
 ترتیب دیت مغلظه دې

د اول فریق دلیل: زیر بحث حدیث د اول فریق مستدل دې په کوم کښې چه د اثلاً ترتیب دې
د اول فریق د دلیل جواب: د د دویم فریق په نیز کوم روایات د دوی مستدل دی هغه د
 زیر بحث حدیث نه راجع دی دا روایت د هغې روایاتو مقابله نشی کولې

د دویم فریق دلائل: د سائب بن یزید رضی الله عنه روایت د دوی مستدل دې د کوم الفاظ چه
 دادی «روي الزهري عن السائب بن يزيد قال كانت الدية على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم رباعاً
 خمساً وعشرين جذعة وخمساً وعشرين حقة وخمساً وعشرين بنت لبون وخمساً وعشرين بنت مخاض»، کذا فی
 المغنی تعليق الصبیح ۱/۴۲۲،

③ د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه هم د دوی مستدل دې کوم چه امام ابو داؤد رحمته الله علیه نقل
 کولوسره سکوت فرمانيږي دې کوم چه د حدیث د صحت ښه ده د حدیث الفاظ دادی
 «عن عقلة والاسود قال قال عبد الله في شبه العمد خمس وعشرون حقة وخمسة وعشرون جذعة وخمسة
 وعشرون بنات لبون وخمسة وعشرون بنات مخاض»، (رواه ابو داؤد)، په دې کښې هم د ارباعاً ترتیب
 ذکر دې لکه چه پورته د حضرت سائب رضی الله عنه په روایت کښې دی

[۲۴۷۵] په قصاص او دېت کښې د ټولو مسلمانانو برابرې

۳- [۲۶] (۱) وَنَحْنُ عَلَي رَحْمَةِ اللَّهِ عَزَّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «الْمُسْلِمُونَ تَنَافَا دِمَاؤُهُمْ» [۳] وَيُسَمَّى بِذِمَّتِهِمْ أَذْنَاهُمْ [۴] وَيُرَدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ [۵] وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ يَوَاهُهُمْ، أَلَا لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ، وَلَا ذُو عَيْبٍ فِي عَيْبٍ [۶]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَّمِيُّ.

توجه: [۱] او حضرت علي کرم الله وجهه د نبی کریم ﷺ نه روایت کوي حضور ﷺ وفرمايل [۲] په قصاص او ديت کې ټول مسلمانان برابر دي، [۳] او يو ادنی مسلمان هم امان ورکولی شي، [۴] او د لرې والا مسلمان هم حق لري، او ټول مسلمانان د يولاس په شان دي يعنې ټول مسلمانان د غير مسلمو په مقابل کې په خپلو کې د يو بل مددگار کيدو [۵] او د يو بل سره د اتفاق او اتحاد ساتلو او په خپلو کې اختلاف نه کولو کې د يولاس په شان دي. چې څنگه يو څيز نيولو يا د سکون او حرکت په موقع د يولاس په ټول اجزاو کې څه مخنفت يا جدايي نه وي، دغه شان مسلمانانو ته هم پکار دی چې د غيرو په مقابل کې متحد او متفق وي، او په خپلو کې د يو بل مدد کوي، او خبردار د کافر په بدله کې دي مسلمان نشي وژلي، او نه عهد والا (يعني ذمي) دي وژلي شي، د څو پورې چې هغه په عهد وامن کې وي، (ابوداود نسائي)

هل للمعات ① تنافاً برابر دی، ② ونحس: حقدار دي ③ بذمتهم: امان ورکولی شی ④ اذنهم: ادنی، معمولی په دوی کښې ⑤ اقصاصهم: لرې په دوی کښې، ⑥ بد: لاس، موتې، متفق، ⑦ ذوعيب: عهدولا، ذمی.

تسهيلات:

قوله الْمُسْلِمُونَ تَنَافَا دِمَاؤُهُمْ.

گفتاد فی الدماء نه مرا: دادکفایت نه دې چه د مساوات او برابرنی په معنی کښې دې یعنی د خون به اخستلو ورکولو اوقصاص کښې ټول مسلمانان یوشان برابر دی په یو ادنی او اعلی کښې یا شریف او رذیل کښې یا په لونی وړوکی کښې یا په نیک عمل او بد عمل کښې یا عالم جاهل یا امیرغریب یا ښځه اوسری کښې د دیت اوقصاص هیڅ فرق نشته دې دا نشته چه د لونی ذات والادیت به زیات وی او د وړوکی ذات والادیت به کم وی اوس داد اسلام عادلانه نظام دې د جاهلیت ظالمانه فرق اوس ختم شوې دې چه د اوچتې طبقې او خاندان د سړی قصاص د یو په ځانی دوه او درې وژلې شی

(۱) اخرجه: ۱- داود فی کتاب الذیات/باب ابقاء المسلم بالكافر (رقم: ۱۵۳۰) والنسائی فی کتاب القصاص/باب سقوط القود من المسلم للكافر (رقم: ۴۷۴۶) واحمد فی المسند: ۱/۱۲۲

قوله: وَيَسْقِي بِذَنَبِهِمْ أَذْنَاهُمْ:

۵ ادنی مسلمان ۵ امن و رکولو صحت: یعنی یو کمزورې مسلمان که هرڅومره گمنام ولی نه وی یا ښځه اوسرې مسلمانان غلامان ولې نه وی هغه که یو کافرنه امن ورکړی نو ټولو مسلمانانو له دغه احترام کول پکار دی او دغه کافرنه امن ورکول پکار دی

۵ حدیث ۵ بعضې جملو وضاحت:

قوله ① وَرَدُّ عَلَيْهِمْ أَفْصَاهُمْ: یعنی د اسلام د لښکر نه چه مثلاً یو وړو کې ټولگې جدا شو اولرې لارو او جنگیدو او مال غنیمت نی حاصل کړو نو په هغوی باندې لازم دی چه هغوی دې مال غنیمت راوړی او مرکز او بیت المال کښې دې جمع کړی د دغه ټولگې په دغه مال باندې خپل هېڅ حق نشته دې

قوله ② وَهُمْ يَذَّكَّرُ عَنْ مَنْ يَوَاهِرُهُ: یعنی د دنیاوول مسلمانان د کافرانو په مقابله کښې د اوسپنې د یو دیوال په شان دی یولاس دې چرته هم چه په یو مسلمان باندې د کافرانو د طرف نه ظلم اوزیساتې کیرې نو په ټولو مسلمانانو باندې فرض دی چه هغوی د خپلو مسلمانانو ورو امداد اوکړی. په دې حدیث کښې مسلمانانو ته دا دستاویزی حکم ورکړې شوي دې چه څنگه «الکفرملة واحدة» دی دغه شان مسلمانان هم د کافرانو په مقابله کښې یولاس دی هغوی د یوبل د امداد نه خلاصیدې نه شی

قوله: أَلَّا يَقْتُلَ مُلِمًّا يَکْفِرُ: په حدیث کښې ۵ کافرونه ۵: د احنافو په نیز دلته د کافرنه حربی کافر مراد دې چه د هغه په قصاص کښې به مسلمان قتل کولې نه شی او د ذمی په بدله کښې به قتل کولې شی. دلته د ذمی جدا ذکر کول د دې خبرې دلیل دې چه د کافرنه مراد حربی دې او د ذمی حکم جدا دې.

۳۴۰- (۱) وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.

ترجمه: او ابن ماجه رحمه الله دا روایت د ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کړي دی

[۲۴۷۷] مقتول اوزخمی ته د دریو څیزونو اختیار

۳۴۰- [۲۴۷] (۲) وَعَنْ أَبِي ثَرْوَيْهِ الْقَزَاعِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ أَصِيبَ بِدِمَارٍ أَوْ خَيْلٍ - وَالْخَيْلُ: الْجُرْزُ - فَبُهِدَ بِالْخَيَْارَيْنِ أَحَدِي ثَلَاثَ [۳] فَإِنْ أَرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ [۴] بَيْنَ أَنْ يَقْتَصَّ [۵] أَوْ يَقُولَ [۶] أَوْ يَأْخُذَ الْعَقْلَ، فَإِنْ أَخَذَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ عَدَا بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ النَّارُ خَالِدًا فِيهَا فَخُذُوا أَيْدِيَكُمْ» رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

(۱) اخرجه ابن ماجه في السنن كتاب الذيات / باب المسلمون تنكأ دمازهم (رقم- ۲۶۸۳)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الذيات / باب الإمام يأمر بالعفو في الدم (رقم- ۴۴۹۶) وابن ماجه في كتاب الذيات / باب من

قتل له فقتل فهو بالخيار بين [أحدی ثلاث (رقم- ۲۶۲۳)

توجه: [۱] و حضرت ابو شریح خزاعی رضی اللہ عنہ وایي چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته اوریدلي دي [۲] کوم سړی چې د قتل ناحق یا زخم په وجه غمزده وي «يعني د کوم سړي مورث چې ناحق قتل شوی وي. یا د هغه د بدن یو اندام پري شوی وي» نو هغه په دریو څیزونو کې د یو شي د اختیارولو حقدار دی. [۳] او که هغه «د هغه دري څیزونو نه زاند» د څلورم څیز طلبگار وي. نو د هغه لاس ونیسی. «يعني هغه د هغه څلورم طلب کولو نه منع کړه» او هغه دري څیزونه دا دي [۴] یا خو هغه دي قصاص واخلې [۵] یا معاف دي کړي [۶] یا مالي معاوضه دي واخلې. بیا که هغه په دریو څیزونو کې یو څیز اختیار کړي، او د دې نه وروسته د دویم څیز اضافه یې وکړه «يعني مثلاً مخکې خو هغه معاف کړي، بیا وروسته د قصاص یا مالي مطالبه وکړه» نو د هغه د پاره د دوزخ اور دی، چې په هغه کې به همیشه اوسېږي، په هغه کې به همیشه ساتل کیږي، او هیڅ کله به تری نه نه اوځی، «دارمي هل اللغات [۱] اویب: چه ورته رسیدلې وی، مبتلاشوي وی، [۲] غلب: زخم. [۳] الخمر: زخم. [۴] أن تقتل: قصاص دي واخلې، [۵] العقل: دیت، مالی معاوضه [۶] غذا: د زیاتی مطالبه کوی. زیاتی او تېجوز کوی

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا تَرَ خَالِدًا فِيهَا مَقْتُلًا أَبَدًا: په دوزخ کښې د همیشه اوسیدو حکم تشدیداً تغلیظاً او زجرًا و توبیخاً و تهدیداً دي

[۲۴۷۸] د قتل خطاء حکم

۱- [۲۸] (۱) وَ عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ حِمِيَّ عَتِيَّةٍ فِي رَمِيٍّ يَكُونُ بَيْنَهُمَا الْحِجَارَةُ، أَوْ جُلْدًا بِالسَّيَاطِ أَوْ ضَرْبَ بَعْضٍ، فَهُوَ عَطَاٌ، وَعَقْلُهُ عَقْلُ الْخَطَاِ. وَمَنْ قَتَلَ عَمْدًا فَهُوَ قَوْدٌ [۲] وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ، [۳] لَا يُقْبَلُ مِنْهُ مَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ»." رواه أبو داود، والنسائي.

توجه: [۱] و حضرت طاووس رضی اللہ عنہ د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه او هغه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې د خلقو په منځ کې د کانو په ویشو یا د دورو او کوټکو بې دریغه گذارونو کې ووژل شي «يعني دا معلومه نه شي چې قاتل څوک دی» [۳] نو دا قتل «د گناه نه کیدو په اعتبار سره» به د قتل خطاء په حکم کې وي «ځکه چې هغه بلا قصد قتل شوی دی، او هغه دیت، د قتل خطاء دیت دی [۴] او کوم سړی چې قصداً ووژل شو. نو د هغه قتل، قصاص واجب کوي» [۵] او کوم سړی چې د قصاص په اخستو کې

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الذیات لهاب من فتل فی عتیا بین قوم (رقم- ۵۵۴۰) والنسائی فی کتاب القسامة لهاب من فتل بجمیر أو سوط (رقم- ۵۷۸۹) وابن ماجه فی کتاب الذیات لهاب من حال بین ولی المقتول و بین القود أو الذیة (رقم- ۲۴۳۵)

حائل (مزاحم) وي، په هغه د الله ﷻ لعنت او د هغه غضب دی، [نه د هغه نفل قبلېري، او نه فرض، (ابوداود، نسايي)

هل اللغات: (۱) عِيَّة: دعين كسره او ميم مشد د كسره او يا مشدده سره دې. داداسې فتنې او بې حده زيات دزو يا كانرو ويشتلوته وانی د كوم چه د صحيح صورت حال اندازه نه شی كيدې (۲) رَمَى: ويشتل، غوزارونه كول، (۳) الْحِجَارَةُ: كانري (۴) جَلَدِي بِالْيَتَاءُ: دُورو سره وهل، «د خرمن دُور»، (۵) عَمَّا: همسا، كوتك، (۶) غُلَّ الْغُلَّ: د قتل خطا ديت، (۷) قَوَّدُ: قصاص، (۸) خَالَ: حائل شو، مزاحم شو، (۹) مَرَفَى: نفلى عبادت، (توبه)، (۱۰) غَزَلُ: فرض عبادت، (فديه)،

تسهيلات: قوله: مَن قَتَلَ فِي عِيَّة:

په هجوم كښې په قتل باندي عدم قصاص: د حديث مطلب دادې مثلاً د دوو ډلو جنگ دې او طرفين ته په يو بل بې شميره كانرو وريدو يا كورپو او يا د ډنډو استعمال شروع دې. او په جنگ كښې خوك سرې مړشې نو دا قتل خطا دې كوم چه قصاص نه واجبوى بلكه دا قتل بالمثقل دې كوم چه ديت واجب كوى اودا ديت به په عاقله باندي راځي

د قتل شبه عمد په تعريف كښې الاول:

① په كوم يو مثقل څيز سره نى او وژنى دې قسم قتل ته فقهاء شبه عمد واني

② د شوافعو اوصاحبينو په نيز د شبه عمد تعريف دادې چه قصداً يو سرې بغير د آله قتل نه په يوخل اووهى په كوم سره چه عموماً د چامرگ نه واقع كيږي. لكه وړوكې كانري يا په وړوكى چوكې سره قتل كول.

③ د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د قتل شبه عمد تعريف داسې دې هغه قتل چه قصداً او كړې شى ليكن په يوداسې څيز سره چه نه د اوسپنې وى او نه په تفريق اعضاء كښې د اوسپنې په شان وى لكه په كانري او همسا سره قتل كول.

ثمره د اختلاف: د احنافو او شوافعو د اختلاف ثمره داده كه يوسړى بل سرې په يو دروند كانري يا پيره درنه همسا باندي اووهى نو د شوافعو په نيز دا قتل عمد دې په كوم كښې چه قصاص دې او د احنافو په نيزه شبه عمد وى

په مذكوره حديث سره د امام ابوحنيفه تائيد: د زير بحث حديث د ظاهري الفاظ نه د امام ابوحنيفه رحمه الله د مسلك تائيد كيږي ځكه چه مطلق كانري او چوكه دروندنه دروند او د لوتى نه لوتى كيدې شى د شوافعو په نيز د دې نه سپك څيزونه مراد دى.

قوله: وَمَن قَتَلَ غَدًّا:

د قتل په صيغه كښې دوه احتمالات: ① اشعة اللغات كښې شيخ عبدالحق رحمه الله دا صيغه د مجهول صيغه منلوسره ترجمه كړې ده

② ملاعلى قارى رحمه الله د معروف منلې ده. اشعة المعات ۲/۲۳۸.

۵ حدیث ۵ یعنی جملو وضاحت، ① فَبُؤَکُوذُ: یعنی چاچه څوک په آله جارحه یعنی تیره څیزاندي قصداً او وژلو نو په دې قتل سره قصاص لازم راځي
 ② وَمَنْ حَالَ دُونَهُ: یعنی کوم سړې چه د قاتل نه په قصاص اخستلو کښې حائل شو او خپل اثر او رسوخ استعمالولو سره نې د دې شرعي حکم په نافذ کولو کښې رکاوټ جوړ شو نو په هغه به د الله تعالی لعنت نازلېږي
 ③ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ: شيخ عبد الحق رحمه الله اشعه المعات کښې ليکلی دی چه د صرف ترجمه په توبې سره هم کولې شي او نفل سره هم کيږي او عدل ترجمه فديه سره هم کولې شي او فرض سره هم کولې شي هر ځاني کښې ددې الفاظو دا مطلب اخستلې شي الاشعة المعات ۲۳۰، ۲۳۸/۳.]

فائده: د قتل قصوه: د فقهاء کرامو په نيزد قتل پنځه قسمونه دي

① قتل عمد ② قتل شبه عمد ③ قتل خطا ④ قتل جاری مجرای خطا ⑤ قتل بسبب: د کتاب القصص په شروع کښې د ټولو تعريف او تفصيل تیر شوې دي
 [۲۴۷۹] د ديت اخستلو څخه روسته د قاتل د قتلولو ککناه

۱۰- [۲۹] (۱) وَكَانَ جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «لَا أُغْفَى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أَخْذِ الدِّيَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] او حضرت جابر رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] «د مقتول کوم ولي، د وارث نونه، چې کوم سړی (د قاتل نه) ديت (خون بها) اخستو نه وروسته هغه قتل کړي. زه هغه نه معاف کوم» بلکه هغه به هم په طور خاص قتلوم، ابوداوود
 دل لغات (۱) لا اغفى: زه نه معاف کوم

تسهيلات:

قوله لَا أُغْفَى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أَخْذِ الدِّيَةِ:

د ديت اخستلو يا معاف کولو څخه روسته د بدلې اخستلو وريد: مقتول کوم ولي چې قتل معاف کړی يا ديت واخلي او بيا هم بدله اخستل غواړي نو هغه دپاره دردناک عذاب دې کماافي قوله تعالی «فَمَنْ أَغْتَدَى بِهَذَا ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابُ آيَةِ»، د شان حدیث «لا اغفى من قتل بعد اخذ الدية» کښې د نبی کریم ﷺ ارشاد دې. د هغه کس دپاره معافي نشته دې څوک چې ديت اخستلو نه پس هم قتل او کړی يا دا مطلب دې چې دداسې مقتول د ولي قاتل به معاف نه کړم ځينې حضرات فرماني چې په زمانه جاهليت کښې به اول داسې

کیدل چې که یو کس به قتل کړې شو نو قاتل به د مقتول دیت ادا کړو او مامون به شو لیکن کله به خلقو په ده باندې غلبه اوموندله نو بیا به یې دې قتل کولو او دیت به یې وایس کولو نبي کریم ﷺ د جاهلیت د زمانې ددې فعل تردید اوکړو «مرقاۃ ج ۷ ص ۶۷، ۶۸» د اشان داسې قاتل چې د مقتول ولی دې، به د جمهور په نزد قصاصا نه قتل کېږي لهذا نه معاف کولو نه مراد قتل کول نه دی

[۲۴۸۰] د زخم د معاف کولو ثواب

۳۳۸- [۳۰] (۱) [وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (۲) «مَا مِنْ رَجُلٍ يُصَابُ بِشَيْءٍ فِي حَسَبٍ تَصَدَّقَ بِهِ (۳) إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ دَرَجَةً وَحَظَّ عَنْهُ غُطِيَّتُهُ» (۴)]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

تورجمه: [۱] او حضرت ابودرداء ؓ وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چې د کوم سړي د بدن څه حصه چې زخمی کړل شوه، او هغه زخم کونکي یې معاف کړي یعنې د هغه نه یې څه بدله وانخستله، او په تقدیر الهي صابر شو [۲] نو د الله ﷻ به د دې په وجه د هغه یوه درجه بلنده کړي او یوه گناه به یې معاف کړي، (ترمذي، ابن ماجه، هل اللغات: (۱) يُصَابُ: چه رسیدلې وی ورته (زخم)، (۲) تَصَدَّقَ: معاف نې کړی، څه معاوضه بدله ترې اونه غواړي (۳) حَظَّ: رزوی، لرې کوی.

تسهيلات:

قوله: يُصَابُ بِشَيْءٍ فِي حَسَبٍ ددې نه مراد آسماني مصیبت یا قتل نه دي بلکه د یو مسلمان د طرف زخم وغیره رسول دی. لهذا داسې صورت په زخمی کوونکې مسلمان معاف کولو کښې لوې فضیلت دي کما فی فی القرآن «فَاغْلَوْا وَأَصْغَوْا... إلخ» د اشان دا معافی دمسلان مجرم باره کښې ده کافر نه بدله اخستل ضروری دی کافر نه که بدله وانخستل شی نو هغه به نور هم جری شی

الفصل الثالث

[۲۴۸۱] یو مسلمان په قصاص کښې د صنعا، یمن د خلقو قصاص کولو

۳۳۸- [۳۱] (۲) [عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَتَلَ نَفَرًا خَمْسَةً أَوْ سَبْعَةً (۱) بِرَجُلٍ وَاحِدٍ قَتَلَهُ غِيلَةً (۲) وَقَالَ عُمَرُ: لَوْ تَمَالَأَ عَلَيْهِ أَهْلُ صَنْعَاءَ (۳) لَقَتَلْتَهُمْ جَمِيعًا. رَوَاهُ مَالِكٌ.

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الدييات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في العفو (رقم- ۱۳۹۳) وابن ماجه كتاب الدييات /باب العفو في القصاص (رقم- ۲۶۹۳) واحمد في المسند: ۴۸۸/۶
(۲) اخرجه مالك في الموطا كتاب العفو /باب ما جاء في الغيلة والسحر (رقم- ۱۳)

توجه: [۱] و حضرت سعید ابن مسیب رضی اللہ عنہ راوی دی چې حضرت عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ خلیفه المسلمین، داسې د پنځه یا اوو سړو جماعت قتل کړي، [۲] چې هغوی په دھوکه دھوکه سره یو سړی قتل کړي وو، [۳] و حضرت عمر رضی اللہ عنہ وفرمایل که صنعاء والا ټولو دا قتل کړي وی، یا د قاتلانو مدد یې کړي وی، [۴] نو مابه هغه ټول قتل کړي وو. **هل للنفات:** (۱) غلځ: په دھوکې سره، (۲) محالاً: د ملا نه دې داتفاق اتحاد اویویل سره تعاون کولو په معنی کښې دې

تسهيلات: قوله: أَهْلُ صَنْعَاءَ:

ه صنعاء ښار د ډګر کولو وجه: دَ یمن د ملک مرکزی ښار دې ښ صباد دې ملک دارالخلافه ده حضرت عمر رضی اللہ عنہ د دې ښارنوم یاخوپه دې وجه واخستو چه د قاتلانو تعلق هم دې ښار سره وو یا هغوی رضی اللہ عنہ د عربو د دستور مطابق کثرت ښکاره کولو دپاره د صنعاء نوم واخستلو یعنی که په زرگونو خلق هم د یو انسان په قتل کښې شریک شی نوزه به ټول په قصاص کښې وژنم. د دې عدل اوانصاف نه معلومیږي چه اسلام د انسانی خان خومره حفاظت کړي دې لیکن ښ صبا د حقوق انسانی په نوم باندې جوړشوی تنظیمونه هم انسانی حقوق دڅپو لاندې کوی.

۳۳۸- (۱) وَدَوَّى الْبُخَارِيُّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَمْرُوهُ.

توجه: امام بخاري رضی اللہ عنہ هم د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ نه د دې په مثل نقل کړي دی. [۲۴۸۲] د د مقتول د الله په دربار کښې خپل قاتل پیش کول

۳۳۸- [۳۲] (۲) وَعَنْ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنِي فَلَانٌ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۱] «يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِقَاتِلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» [۲] فَيَقُولُ: سَلْ هَذَا فِيمَا قَتَلْتَنِي. [۳] فَيَقُولُ: قَتَلْتُهُ عَلَى مَلِكٍ فَلَانٍ. [۴] قَالَ جُنْدُبٌ: فَأَتَيْتُهَا. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

توجه: [۱] و حضرت جندب وایي چې ماته فلاني صحابي ېچې د هغه نوم یا خو جندب رضی اللہ عنہ واخست یا د راوي په ذهن کې یاد پاتې نه شو، دا حدیث بیان کړي، چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] د قیامت په ورځ به مقتول خپل قاتل نیولی راوړي، [۳] او الله تعالی ته به فریاد وکړي چې د ده نه پوښتنه وکړي چې زه یې ولی قتل کړي وم؟ [۴] قاتل به وایي چې ما د فلانی سړی په سلطنت کې قتل کړي وو، [۵] جندب رضی اللہ عنہ (د دا حدیث بیانولو نه وروسته) اوویل ته د دې نه خان اوساته، (نسایي) **هل للنفات:** (۱) قاتل: دې نه خان اوساته

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیات/باب إذا أصاب قوم من رجل، هل يعاقب أو يقتل منهم كلهم (رقم- ۶۸۹۶)

(۲) اخرجه النسائي فی کتاب تعزیر الدّم/باب تعظیم الدّم (رقم- ۳۹۹۸)

تسهيلات:

قوله: قَتَلْتُهُ عَلَىٰ مَلِكٍ فَلَانٍ:

ه الله په هړولو کښې ه مقتول هروا ه، يعنی مقتول به د قيامت په ورځ چه کله په قاتل باندې د قتل دعوی کوي او الله تعالی ته به فریاد کوي چه ددې قاتل نه پوښتنه او کړنې چه ده زه ولې قتل کړې ووم نو قاتل به په جواب کښې وانی چه ماد فلانکی سړی په بادشاهنی کښې دې قتل کړې وو

په سوال او جواب کښې ه هدم مطابقت اهتواي: د قاتل داجواب د مقتول د سوال او دعوی اوفرید دپاره جواب نه شی جوړیدې نو په دې سوال جواب کښې څه مطابقت دې؟
ه اهتواي جواب: په دې کښې مطابقت واضح دې چه قاتل په جواب کښې وانی چه بیشکه مادي قتل رې ووخوما د فلانکی بادشاه په بادشاهنی کښې دهغه په اشاره او امداد سره دې قتل کړې وولهذا ددې قتل اصل محرک او ذمه وار هم دغه بادشاه دې جنډ ب ښه هم هغه مشهور صحابی دې چه د ابوذر غفاری ښه په نوم باندې مشهور دې

[۲۶۸۴] په قتل کښې د معمولی مدد کولو سزا

۳۳۸- [۳۳] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ أَعَانَ عَلَى قَتْلِ مُؤْمِنٍ فَظَرْ كَلِمَةٍ لَقِيَ اللَّهَ، [۳] مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ أَيْسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ». [رواه ابن ماجه].

توجه: [۱] او حضرت ابوهريره ښه راوي دی چې رسول الله ښه وفرمايل [۲] کوم سړی چې نیمه جمله ویلو سره هم د یو مومن په قتل کې مدد وکړي (يعني مثلاً اټکل پوره يي ونه ویلو بلکه یواځې اُق يي ویلو) نو هغه به د الله ښه سره په داسې حال کې ملاقات کوي [۳] چې د هغه د دواړو سترگو په منځ کې به يي دا لیکلی وي چې دا هغه کس دی چې د الله ښه د رحمت نه نا امیده دی، (ابن ماجه)

هل التفات: (۱) فَظَرْ كَلِمَةٍ: نیگړې خبره، (۲) أَيْسٌ: ناامیده،

تسهيلات: قوله: فَظَرْ كَلِمَةٍ:

په قتل کښې په معمولی شرکت ه قتل سزا: يعنی پوره د ا قتل کلمه نی نه و نیلې بلکه د قاتل په معاونت او امداد کښې صرف "اق" نیمه کلمه و نیلې وی هغه هم د قاتل سره په دې قتل کښې شریک دې

ددې نه معلومه شوه چه د چا په قتل کولو کښې عملاً د شریک کیدونه علاوه منصوبه سازی کول یا مشوره کول یا د رضامندنی اظهار کول او د څه قسم لار خودني او امداد او نصرت کول هم جرم دې

قوله: **أَكْبَسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ:**

د دي جملې په مفهوم کښې دوه اقوال: ① يعنى داسې دالله تعالى د رحمت نه ناامیده دې د مسلمان قتل کول د گناه په سختوالی کښې د کفر په شان دې دا جمله چه داسې د الله تعالى د رحمت نه ناامید دې هم د دغه ارتکاب کفر نه کنایه ده چه دکافران په شان به داسې هم د الله تعالى د رحمت نه ناامیده وی نو دا زجرو تشدید اوتهدید اوتوبیخ باندې محمول دی

② مطلب چه د مؤمن په قتل کښې معاونت اونصرت چه کرم سړې حلال گنړی هغه به دالله تعالى د رحمت نه ناامیده او کافروی

[۲۴۸۵] د قاتل معاون لره قید ګول

مه ۳۳- [۳۳] (۱) [وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أَمْسَكَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ ① وَقَتْلَهُ الْأَعْرَ ② يُقْتَلُ الَّذِي قَتَلَ ③ وَيُجَنَّبُ الَّذِي أَمْسَكَ ④»]. رَوَاهُ الدَّارِقُطْنِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابن عمر ؓ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبی کریم ﷺ فرمايل ② هر کله چې يو شخص يو سړی ونیسي، ③ او دویم هغه قتل کړي، ④ نو د مقتول په بدله کي، هغه سړی دي قتل کړي، چا چې هغه قتل کړي دی، ⑤ او نیونکي ته دي د قید سزا ورکول شي، دارقطني

حل اللغات: (۱) أَمْسَكَ: ونیسی، ایسارنې کړی (۲) يُجَنَّبُ: قید کولې به شی

تسهيلات: قوله: **وَيُجَنَّبُ:**

د قاتل د معاون په سزا کښې ۳ مذاهب:

یوسړی بل یوسړی راو نیولو اودویم قتل کړو نو په دې باندې اتفاق دې چه د قاتل نه به قصاص اخستلې شی لیکن د دغه نیونکی به څه سزا وی په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې ① د امام احمد رحمته الله علیه یو قول دادې چه ترمرگه پورې به دغه سړی قید کولې شی لکه چه په دې حدیث کښې دی

② امام مالک رحمته الله علیه او د یو قول مطابق امام احمد رحمته الله علیه فرماني چه دغه نیونکې سړې به هم قتل کولې شی

③ امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه فرماني چه دغه سړی ته به تعزیر ورکولې شی اوس په تعزیر کښې به د قاضی اود حاکم د رائي اعتبار کيږی که چېرې هغه غواړی نو قید کولې شی او که مناسب گنړی نودې قتل کولې هم شی ځکه چه د تعزیر دائره وسیع وی

کتبه، شارحین حدیث لیکلی دی چه دا حدیث دهغه تولو احادیثوسره معارض دی په کوم کښې چه د قاتل مدد اومعاونت باندي د قصاص حکم لگولې شوې دي لهذا هغوی فرماني چه دا حدیث د خپل حکم په اعتبار سره منسوخ دي (کذا فی الأشعة)

[۱۶] کتاب الذیّات

[۱] باب الذیّات

د دېتونویان

خلاصة الباب:

فيه اثنان وعشرون حديثاً مشتملة على ست مسائل:

- ① دية الأطراف: ١، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٦.
- ② دية الجنين: ٢، ٣، ٤، ١٧، ٢٢.
- ③ دية غير العمد على العاقلة الأغنياء دون الفقراء: ٢، ٣، ٤، ١٤، ١٩.
- ④ دية شبه العمد: ٥، ١٥، ٢٠، ٢١.
- ⑤ حكم دية النفس: ٦، ١٠، ١٨.
- ⑥ حكم دية الخطاء: ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ٢٠.

د دیت لغوی: ودي پدي دية د باب ضرب نه د قاتل د طرف نه دمقتول وارثانوته مالی معاوضه ورکولوته دیت وائی

د دیت اصطلاحی تعریف: د شریعت په اصطلاح کښې دیت د هغه مالی معاوضه نوم دي چه د یواندام یا د یوخان ختمولوپه بدله کښې ورکولې شی چونکه دیت کله د یوخان بدله کښې راخی کله د یواندام بدله کښې راخی کله دیت مغلظه وی اوکله دیت مخففه وی په دي وجه په کتاب کښې دیات جمع راوړلې شوې ده د کوم مفردچه دية دي

د دیت دوه قسمونه: ① دیت مغلظه دي ② دیت مخففه

د دیت مغلظه په تعریف کښې ۴ مذاهب:

① دامام شافعی رحمته الله او امام محمد رحمته الله په نیزهم دیت مغلظه سل اونیې دی لیکن درې قسمه اونیې به وی مثلاً ۳۰ حقه او ۳۰ جذعه او څلویښت خلفات یعنی حامله به وی دي تقسیم ته اثلاًثاً وائی او رومی تقسیم ته ارباعاً وائی

② دامام ابوحنیفه رحمته الله او امام ابویوسف رحمته الله په نیز دیت مغلظه سل اونیې دی لیکن چلور قسم اونیې به وی ۲۵ بنت خاض او ۲۵ بنت لبون دي ۲۵ حقه او ۲۵ جذعه وی

۵ دیت مغفله او مخفله ۱۵۱ گولو اجناس: ① دیت مغفله په هغه سری باندې راځی چه د قتل شبه عمد مرتکب شوې وی یا په قتل عمد کښې په دیت باندې صلح شوې وی دیت مغفله صرف د اوبسانو په صورت ادا کولې شی

② دیت مخفله اوبسانو او دراهم او دنانیر دواړو سره ادا کیدې شی که چرې په اوبسانو سره ادا کول وی نو پنځه قسمه سل اوبسان به ادا کولې کیږي ۲۰ بنت مخاص ۲۰ بنت لبون ۲۰ ابن مخاص، ۲۰ حقه او ۲۰ جذعه به ورکوی

د تدبیرو (سره سپینو) په صورت کښې د دیت د ادا کولو مقدار کي ۴ مذاهب

① د دیت مخفله ادا نیکی که چرې په سرو زرو یا سپینو زرو سره وی نو د سرو زرو نه زر دینار دی او چاندنی نه د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه په نیزلز زره دراهم دی

② د شوافعو حضراتو په نیزدولس زره دراهم دی.

د اهل فریق دلیل: د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د دوی مستدل دې کوم چه د مشکوة په

صفحه ۳۰۴ باندې ذکر دې په کوم کښې چه د دولس زرو دراهم تصریح موجود ده

د دوم فریق دلیل: د حضرت عمر رضی الله عنه یو روایت د دوی مستدل دې کوم چه په زجاجة

المصابیح کښې د امام محمد رحمته الله علیه په حواله سره ذکر کړې شوې دې. الفاظ داسې دی (روي السبق من طرق الشافعي رحمته الله علیه قال محمد بن الحسن رحمته الله علیه بلغنا عن عمرانه فرض على اهل الذهب في الدية الف دينار ومن الورق عشرة آلاف درهم) (زجاجة المصابیح ج ۳ ص ۳۳)

د اجماع قول: احتافو د لسو زرو دراهم روایت ته ترجیح ورکوی چه دا متیقن دی ځکه چه لس زره د دولسو زرو په ضمن کښې دی او د زیاتی د پاره نور ثبوت پکار دې بل د دولسو زرو ذکر چه په روایت کښې راغلې دې هغه د وزن سته په اعتبار سره دې اولس زره د وزن سبعة په اعتبار سره دې نومقدار هم یو دې هیڅ فرق نشته دې دیت مخفله په هغه سری باندې راځی چه قتل خطا یا جاری مجرای قتل یا د قتل بتسبب مرتکب شوې وی خلاصه دا چه قتل عمد کښې قصاص دې قتل شبه عمد کښې دیت مغفله دې کوم چه په عاقله باندې دې او په سری باندې کفار ده قتل خطا او جاری مجرای خطا کښې په سری باندې کفار ده او په عاقله باندې دیت دې قتل تسبب کښې عاقله باندې دیت دې په سری باندې کفار نه نشته دې

د دیت متعلق یو غو اصطلاحاتو وضاحت:

① یو کامل خون بهاده هغې ته دیت وائی

② یونصف دیت دې او یو عشر دیت دې یعنی د دیت لسمه حصه نو د سلو لسمه حصه لس ده.

③ د اعضاء معاوضه ته ارش وائی بیا د دیت د ادا کولو ترتیب داسې دې چه د قتل خطا

مجرم عاقله باندې به دیت راځی لیکن هغه به په دریو کالو کښې قسط وارا ادا کوی هر کال به یو ثلث دیت ادا کړی

الفصل الأول

[۲۴۸۶] د ګوتې د مکتې کولو دیت

۳۸۹- [۱] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «هَذِهِ وَهَذِهِ سَوَاءٌ يَفْنَى: الْخِنْصَرُ وَالْإِبْهَامُ». رَوَاهُ الزُّهْرِيُّ.

توجه: حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل دا او دا د پخني حضور صلی الله علیه و آله د خپلي خچې ګوتي او قتي ګوتي طرف ته په اشاره کولو سره وفرمايل چې خچې ګوته قتي ګوته (د دېت په اعتبار سره دواړه برابر دي، بخاري)

هل الخنصر: (۱) خَنْصَرٌ وَخَنْصَرٌ: دا او دا (اسماني اشارات دي) (۲) الْخِنْصَرُ: قچی ګوته، نری ګوته، (۳) الْإِبْهَامُ: غټه، منی ګوته.

تسهيلات: قوله: الْخِنْصَرُ:

د بعضې ګوتو نومونه:

① د کلاس د ټولونه وړې ګوتې ته خنصرواني کومې ته چه کچه ګوته وانی

② "الابهام" غټې ګوتې ته وانی.

د دیت په مقدار کښې د تفاوت معیار: پوره دیت راتلل یا نصف راتلل یا لسمه حصه دیت واجب کیدو دارومدار د یواندام په منفعت باندې دې که پوره منفعت ضائع شو نو پوره دیت راځی ګنی کم دیت به راځی

د ګوتې په اعتبار سره د دیت مقدار: ① که یو سړی د بل سړی ټولې ګوتې پرې کړې نو د لاسونو ټول منفعت ختم شو لهذا پوره دیت به راځی په دې لحاظ سره د هرې ګوتې په بدله کښې لس اوبیان دیت کښې راځی نو د لاسونو په لسو ګوتو کښې به سل اوبیان راځی

② په دې حساب سره کچه ګوته او غټه ګوته برابر دی ځکه چه منفعت یی یوشان دې سره ددې چه په کچه ګوته کښې درې بندونه دی او په غټه ګوته کښې دوه دی مګر منفعت یی برابر دې نو دیت یی هم برابر دې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیات/باب دېه الأصابع (رقم-۶۸۹۵) و ابو داود فی کتاب الذیات/باب دېات الأعضاء (رقم-۴۵۵۸) والترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی دېه الأصابع (رقم-۱۳۹۲)/والنسائی فی کتاب البیوع/باب بیع الثمر بالتمر متفاضلا (رقم-۴۵۵۸) وابن ماجه فی کتاب الذیات/باب دېه الأصابع (رقم-۲۶۵۲)

۵ جوړونو په اعتبار سره ۵ دیت مقدار: که د گوتې یو جوړ یا بند پرې کړی شی نو د لسم دیت ثلث به ورکولې شی او د غټې گوتې دوه بنده دی لهذا د یویند په پرې کیدو باندې نصف عشر یعنی پنځه اوبسان به ورکولې شی د اسلام په عادلانه نظام باندې قربان چه د گوتو د جوړونو او بندونو حفاظت نی هم کړې دې او په بین الاقوامی انسانی قوانین باندې لعنت دې چه د انسانی حقوقو په نوم سره نی انسانی حقوق د خپلاندې کړی دی

[۲۴۸۷] د ښځې په حیثه کښې د بچي دیت

ع ۳- [۲] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنِينِ امْرَأَةٍ مَنِ نَسِيَ لِحْيَانَ سَقَطَ مِثْلًا بِفَرْقَةٍ: عَقِبِي أَوْ أَمَرِي» لِحْيَانُ الْمَرْأَةِ الَّتِي قُضِيَ عَلَيْهَا بِالْفَرْقَةِ تَوَقُّفٌ ۚ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَأْنَ مِيرَاثَهَا لِنِسَبِهَا نَزْدَ جِهَا ۚ وَالْعَقْلُ عَلَى عَصَبَتِهَا» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

توجه: او حضرت ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ د بني لحيان د يوې ښځې د ماشوم په دیت کې چې مړ کیدو سره د هغه د خیتي نه لويدلې وو (په عاقله، غره مقررې کړې وه، [۲] او د غره نه مراد غلام یا وښځه ده، [۳] بیا هر کله چې هغه ښځه (چې د هغه په عاقله غره واجب کړې وه، مړه شوه، [۴] نو حضور ﷺ دا فیصله و فرمایله چې د هغه میراث د هغه د خمنو او خاوند د پاره دی [۵] او د هغې دیت د هغې په عصبه دی، (بخاري، مسلم؛ هل الثقات ۱ جنین: په حمل، خیته کې دننه ماشوم ۶ سقط: او غورزیده، ۷ بفرقه: تاوان، دیت غلام یا وښځه، د پوره دیت شلمه حصه چه پنځه سوه درهم جوړېږي او پوره دیت لس زره درهم دې [۸] نقل: دیت، مالی معاوضه،

تسبیلات: قوله: فی جنین امراة:

د حدیث مفهوم: ترکومې پورې چه بچي د مور په خیته کښې وی هغه ته جنین وائی "لحيان" په لاه باندې فتحه هم ده او کسره هم ده دا د عربو د یو قبیلې نوم دې چه د بنو لحيان په نوم سره مشهوره ده په راتلونکي روایت کښې لفظ هذیل راغلې دې نوهیڅ منافات نشته دې خکه چه هذیل لویه قبیله ده او لحيان ددې یو ښاخ دې

د حدیث پس منظر: قصه داسې اوشوه چه د هذیل قبیلې یودوه ښځې وې د یوې تعلق د لحيان سره وو دا د یو بل ښي وې په دوی کښې یوې هغه بله بن په کانري یا لرگي باندې اووهله او هغه حامله وه په دې گذار سره د هغې بچي هم په خیته کښې مړ شو او حمل ساقط

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الذیات لهاب جنین المرأه. وأن العقل علی الوالد وعصبه الوالد. لا علی الولد (رقم-۶۹۰۹) وسلم فی کتاب القسامة والحاربین والقصاص والذیات لهاب ده الجنین. ووجوب الذیة فی قتل الخطأ. وشبه المصد علی عاقلة الجنانی (رقم-۳۵-۱۶۸۱) و ابو داود فی کتاب الجهاد لهاب فی الشق (رقم-۲۵۷۷) والترمیذی فی کتاب الذیات من رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء فی ده الجنین (رقم-۱۴۱۰) والنسائی فی کتاب القسامة لهاب ده جنین المرأه (رقم-۴۸۱۷)

شو مقدمه نبی کریم ﷺ له راغله نبی کریم د ماشوم په دیت کښې یو غلام یا وینځه مقرر کړه
قوله: سَقَطَ مَوْتًا بِغَرَّةٍ: غَنِيٍّ أَوْ أَمَةٍ:

ه غره معنی: غره د آس په تندۍ باندې سپین داغ ته وائی بیا ددې اطلاق په هر روښانه
 او پر قیدونکی خیز باندې اوشو

په حدیث کښې: **ه غره مصداق:** دلته دغره اطلاق په غلام او وینځه باندې شوې دې کوم چه
 روښانه مال دې او "عبد اوامة" هم ددغه غره تفسیر او وضاحت دې او ظاهر دادی چه دا
 الفاظ د حضور اکرم ﷺ خپل دی. د یوړاوی وضاحت نه دې. راتلونکی حدیث نمبر (۳۰۳)
 کښې په دې الفاظوسره د فرس او بغل نور الفاظ هم لگیدلی دی هغه د یوړاوی دطرف نه
 دی کوم چه په وهم باندې مبنی دی. دا روایت د مشکوٰۃ شریف په صفحه ۳۰۴ باندې
 موجود دې که چېرې بچې په خپته کښې مړ شو راووتلو نوم دغه حکم دې او که چېرې
 ژوندې پیدا شی او په دغه گذار سره مړشی نو په دې کښې بیا پوره دیت لازمی راځی
اشکال: راتلونکی د حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه روایت کښې دی چه نبی کریم د غره دیت
 په عاقله باندې کیځودو. دې سره شبه پیدا کیدې شوه چه کله دیت په عاقله باندې دې
 نویا د دغه سړی میراث هم عاقله ته ملاویدل پکار دی دچا د طرف نه چه عاقله دیت
 ادا کولوسره ورکړې دې.

ه اشکال جواب: ددغه شبه د لرې کولو دپاره په حدیث شریف کښې دا الفاظ راغلل "ثم ان
 المرأة" یعنی کومې ښځې چه جنایت کولو د دویمې ښځې بچې وژلې وو هغه پخپله مړه
 شوه اود هغې د میراث مسئله پیدا شوه نونبی کریم د هغې د میراث فیصله دهغې د
 وارثانو دپاره اوکړه چه میراث به د دغه ښځې ځامنو اوځاوند ته ملاویری اودیت به د دغه
 ښځې په عصبه باندې راځی. دلته د میراث تصریح د ځامنو اوځاوند دپاره ځکه اوکړې
 شوه چه ددغه ښځې وارثان دغه وخت کښې هم دا وو

دویم اشکال: د حدیث مطلب دادې چه میراث د وارثانودې که هرڅوک هم وارث شی ددې
 حدیث نه معلومیږی چه قاتله ښځه مړه شوه اود روستو روایتونونه معلومیږی چه هغه
 ښځه مړه شوه د چا په خپته کښې چه دهغې بچې مړ شوې وو اول بچې مړ شو او بیانی
 مور مړه شوه نو ددې تفاوت او تعارض دوه جوابونه دی

ه اشکال دوه جوابونه: ① دا دوه جدا جدا واقعات وو

② په دې حدیث کښې "قضى عليها بالغرة" الفاظ کښې علیها په معنی د لها دی یعنی د
 کومې ښځې دپاره چه د دیت فیصله شوې وه هغه مړه شوه دغه شان به باقی روایاتوسره
 تعارض نه پاتې کیږی عام شارحینود علیها ضمیر جانبه قاتله طرف ته راگرځولې دې او

”قضى“ صیغه معروف اومجهول دواړه شان لیکلې ده ملاعلی قاري رحمته الله علیه خو اول ضمانر
جانبه قاتله سره یوځانی کړل او روستونی د تحقیق دوران کښې اولیکل چه دا مړه شوې
ښځه جانبه نه بلکه مجنبه وه
قوله وَالْعَقْلُ عَلَى عَصَبَتِهَا:

ه **عاقله دوه وجوه تمهیه:** ① شرح السنه کښې لیکلې دی چه عقل دیت ته وائی دیت ته
عقل ځکه اووئیلې شو چه عقل د ترلویه معنی کښې دې اودیت ورکونکې هم د دیت اوبنان
ترلوسره د مقتول کورته راولی اوتری.

② بعضې وئیلې دی چه عقل د منع کولویه معنی کښې دې لکه څنگه چه په عقل انسانی
کښې د منع کولو معنی موجود ده نودیت ته عقل ځکه اووئیلې شو چه داهم انسان د قتل
وغیره جرم نه منع کوی. هم په دې مناسبت سره عصبه او خاندان ته عاقله وائی

ه **بعث تمهیه:** دلته زیربحث حدیث کښې په عصبه باندې دیت لازم کړې شوې دې او
روستو د مغیره بن شعبه رضی الله عنه په روایت کښې هم د دیت لزوم په عصبه باندې کیخودې
شوې دې نوددې نه دا مسئله پیدا شوې ده چه آیا د سړی عاقله او دیت ادا کولو ذمه واری
به صرف په عصبه اود سړی خاص د وینې رشته سره ترلې خاندان وی یا عاقله نور خلق هم
کیدې شی په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې.

ه **عاقله په مصداق کښې ۲ مذهب:**

① دامام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیهما په نیز په هرحال کښې هم عصبه عاقله دی
د عصبه نه علاوه بل هیڅوک په عاقله کښې داخلیدې نه شی.

② د ائمه احناف په نیز اهل تناصر او عام مصائب کښې دیویل امدادیان خلق هم په عاقله
کښې داخل دی

ه **اول فریق دلیل:** زیربحث حدیث کښې دا الفاظ „والعقل على عصبتها“ د دوی
مستدل دې

ه **اول فریق د دلیل جواب:** په هغه زمانه کښې عصبه به عاقله وه ددې وجې په حدیث
کښې „والعقل على عصبتها“ اووئیلې شو لکه چې دامام اعظم رحمه الله په نیز عصبات
هم عاقله دی اوبه مشکل وخت کښې په کار راتلونکی د نورو قبیلو خلق هم عصبه کښې
شامل دی

ه **دویم فریق دلیل:** د نبی کریم په مبارکه زمانه کښې به هم عصبات اهل تناصر وو لهذا
هم دغه عاقله وو لیکن د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په زمانه کښې به اهل دیوان عاقله
صرف اهل تناصر گنرلې شو نو حضرت عمر رضی الله عنه د ټولو صحابه کرامو په موجودگۍ کښې
اهل دیوان عاقله او گرځول اوچاهم په دې باندې نکیراونه کړو ”کذا فی نصب الرأیه“

[٢٤٨٨] په کانا نري سره د واقع کيدو نکی قتل کښې د قصاص حکم

۳۳۸- [٣] (١) [١] وَغَنَّهُ قَالَ: [٢] «اَتَقْتَلَبُ امْرَأَتَانِ مِنْ هَذِهِ؟» قَرَمَتْ [٣] اِحْدَاهُمَا الْاُخْرَى بِصَجَرٍ فَتَقَتَلَتْهَا [٤] وَمَا فِي بَقْلِهَا، [٥] فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ دِيَّةَ جَنِينٍ [٦] غُرَّةٌ [٧] عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ، [٨] وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا، وَوَرَقَتَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [١] او حضرت ابوهريره ؓ وايي [٢] چې «يوه ورځ د قبيله هذيل دوو ښځو په خپل منځ کې جنگ وکړي، [٣] په هغوی کې يوې ښځې دويمه ښځه په کاني وويشته، په هغه سره هغه ښځه مړه شوه، [٤] او د هغه د خيټې وړوکی هم مړ شو، [٥] رسول الله ﷺ حکم وکړي چې د مقتولي د هغه ماشوم ديت، کوم چې د هغې په خيټه کې مړ شوی دی، [٦] غره يعنی يوه وينځه يا يو غلام دی، [٧] او حکم يې وکړي چې دمقتولي ديت د قاتلي په خاندان او په برداري باندې دی، او حضور ﷺ د هغه ديت وارثان د هغه خامن او هغه خلق وگرځول، کوم چې د خامنو سره وراثت کې شريک وو، (بخاري مسلم) هل للنفات: [١] قَرَمَتْ: هغې اوويشته، [٢] وَلِيدَةٌ: وينځه.

تسهيلات: قوله: فَتَقَتَلَتْهَا:

په قتل بالمثقل سره د ديت وجوب: داسې معلوميږي چه دا واقعه د دغه مخکينې واقعه نه مختلف ده ځکه چه په هغې کښې دا ذکر وو چه اول بچې په خيټه کښې مړ شو بيا اسقاط اوشو او بيا ښځه خپل پخپله مړه شوه. ليکن دلته خو تصريح شته چه هم په يوکانري ويشتلوسره ښځه هم مړه شوه اودهغې په خيټه کښې بچې هم مړ شو او داعمل په يوځاني يک دم اوشو بهرحال ددې رواياتونه داخبره په واضحه توگه مخې ته راغله چه قتل بالمثقل سره ديت لازم راځي قصاص نه راځي.

قوله: وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ:

۵ امرأة نه مراد: دې نه مقتوله ښځه مراد ده کومه چه "امرجنين" ده "على عاقلتها" يعنی دقاتله ښځې عاقله په ذمه دمقتول ديت مقررکړو دها ضمير د قاتله طرف ته راگرځي "وورقها" دورث فاعل ضمير د رسول الله ﷺ طرف ته راجع دې او دها ضمير "ديّة" طرف ته راگرځي. "ولدها" دلته ولده مفعول به واقع شوې دې يعنی نبي کريم دمقتوله د ديت وارث ددغې مقتوله خوڼی جوړکړو اوڅوک چه هغې سره وو هغه نى وارث جوړکړل

(١) اخرجه البخاري في كتاب النِّبَاتِ / باب جنين المرأة. وأن العقل على الوالد وعصبة الوالد. لا على الولد (رقم- ٦٩١٠) ومسلم في كتاب القسامة والمعاربين والقصاص والنِّبَاتِ / باب دية الجنين. وجوب الدية في قتل الخطأ. وشبه العدد على عاقلة الجاني (رقم- ٣٦- ١٦٨١) و ابو داود في كتاب النِّبَاتِ / باب دية الجنين (رقم- ٤٥٧٦) والنسائي في كتاب القسامة / باب دية جنين المرأة (رقم- ٤٨١٨) ومالك في المواط كتاب العقول / باب عقل الجنين (رقم- ٥)

ذملا علی قاری رحمته د کلام نه معلومیری چه دلته "ولدها" جمع سره دې یعنی اولادها په دې صورت کښې "ومن معهم" ضمیر اولاد طرف ته راجع دې لیکن که چرې "ولدها" کښې لفظ ولد مفرد وی نوییابه دې سره د جنس معامله کولې شی نو د معهم ضمیر مسئله به حل شی چه جنس د ولد طرف ته د جمع ضمیر راوگرځولې شی او د جنس اطلاق په قلیل او کثیر دواړو باندې کیږی

۳۳۸- [۴] (۱) وَعَنِ الْمَغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: [۲] «أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا ضَرَّتَيْنِ، قَرِمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِسَجَرٍ أَوْ عُمُودٍ فُسْطَاطٍ، [۳] فَأَلْقَتْ حَبْنَتَهَا، [۴] فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ غُرَّةً: عَبْدًا أَوْ أَمَةً [۵] وَجَعَلَهُ عَلَى عَصَبَةِ الْمَرْأَةِ». هَذَا بِرَأْيِ التِّرْمِذِيِّ،

توجه: [۱] او حضرت مغیره رحمته ابن شعبه وایي [۲] چې دوه ښځې چې په خپل منځ کې ښې وي (یوه ورځ سره په جنگ شوي) [۳] په هغوی کې یوې دویمه (چې حامله وه) په کانی یا د خیمې په لرگی سره ووهله، [۴] چې د هغه په وجه د هغې حمل ساقط شو، [۵] نو رسول الله صلی الله علیه و آله د خیتي د بجې په دیت کې غره یعنی د یوې ښځې یا د یو غلام ورکولو حکم وکړي، [۶] او دیت یې په وهونکي ښځې واجب کړي، دا د ترمذی رحمته روایت دي،
هل اللغات: [۱] ضَرَّتَيْنِ: دا د ضرة تشبیه ده ښې (ښ) ته وائی. [۲] عُمُود: د خیمې ستن او لونی بانرس [۳] فُسْطَاط: لویه خیمه، [۴] فَأَلْقَتْ حَبْنَتَهَا: خپل ماشوم ښې او غورزولو، یعنی حمل ښې ساقط شو [۵] عَصَبَةُ الْمَرْأَةِ: د ښځې رشته داران

وفي رواية مسلم: [۲] «قَالَ ضَرَبَتْ امْرَأَةٌ ضَرَّتَهَا بِعُمُودٍ فُسْطَاطٍ وَهِيَ حُبْلَى، فَقَتَلَتْهَا. [۳] قَالَ: وَإِذَا هُمَا حَبْلَتَانِ. [۴] قَالَ: فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِيَةَ الْمَقْتُولَةِ عَلَى عَصَبَةِ الْقَاتِلَةِ [۵] وَغُرَّةً لِمَا فِي بَطْنِهَا».

توجه: [۱] او د مسلم رحمته په روایت کې داسې دی [۲] چې حضرت مغیره رحمته او ویل یوې ښځې خپله ښه چې حامله وه، د خیمې په لرگی ووهله، چې د هغه په وجه هغه مړه شوه (او د هغې په خیته کې وړوکی هم مړ شو) [۳] مغیره رحمته وایي په هغه دواړو کې یوه ښځه د لحيان د خاندان نه وه (چې د قبيله هذیل یو شاخ دی) [۴] مغیره رحمته بیان دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د مقتولي دیت د قاتلي په عاقله باندې واجب کړي، [۵] او د خیتي د ماشوم په دیت کې د غره یعنی د یوې ښځې یا د یو غلام حکم وفرمایلو
هل اللغات: [۱] حُبْلَى: حامله. [۲] ضَرَبَتْ: د لحيان خاندان او قبیلې والا.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الذیّات لباب جنین المرأة (رقم ۶۹۰۵) ومسلم فی کتاب القسامة والبعارین والنقصان والذیّات لباب دية الجنین. ووجوب الذیّة فی قتل الخطأ. وشبه الصمد علی عاقلة الجنانی (رقم ۳۸) - (۱۶۸۲) والترمذی فی کتاب الذیّات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء فی دية الجنین (رقم ۱۴۱۱)

تسهيلات:

قوله: قَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ أَوْ عَمُودٍ فَطَلَّطَ:

قتل بالمشکل عمد نه دي: داحديث هم دامام ابوحنيفه رحمته الله دليل دي چه قتل بالمشکل عمد نه دي بلکه شبه عمد ده په دي وجه دلته ددي قتل په بدله کښې قصاص نشته بلکه ديت واخستې شو شوافعو حضرات فرماني دلته دکانړې ته وړوکې کانړې مراد دي او د لړگي نه وړوکې لړگې مراد دي احناف وائي چه په حديث کښې هيڅ قيد نشته چه داخيرونه واره وو

[۲۴۹۰] د قتل خطاء او شبه عمد ديت

۳۳- [۵] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْإِنْ دِيَّةُ الْخَطَا شِبْهُ الْعَمْدِ [۲] مَا كَانَ بِالسُّوْطِ وَالْعَصَا [۳] بِمِائَةِ مِنَ الْإِبِلِ: [۴] مِنْهَا أَرْبَعُونَ فِي بَطْنِهَا أَوْلَادُهَا» وَرَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] حضرت عبد الله ابن عمرو رحمته الله وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] پوهه يدل پکار دی چې قتل خطاء چې د هغه نه مراد شبه عمد دی، [۳] چې دوري او کوتک (لړگي) سره چې واقع شوی وي، [۴] ديت سل اوبنان دي، [۵] چې په هغه کې څلوېښت داسې اوبني کيدل پکار دی، چې د هغه په خيته کې بچي وي (نسائي ابن ماجه دارمي) او په ابوداود کې دا روايت ابن عمرو رحمته الله او ابن عمر رحمته الله د دواړو نه نقل کړي دی، او په شرح السنه کې دا روايت دابن عمر رحمته الله نه بالفاظ مصاييح نقل شوی دی
هل گفت: (۱) دية الخطأ: د قتل خطا ديت يعنی مالی معاوضه، (۲) شبه العمد: قتل شبه العمد، (۳) بالسوط والعصا: د خرمې چابک، د خرمې چابک.

تسهيلات:

قوله: الْإِنْ دِيَّةُ الْخَطَا:

د مذکورہ جعلي توکيب: علامه طيبي رحمته الله فرماني چه شبه العمد الفاظ د ديت الخطاء نه بدل واقع دی او ماکان بالسوط والعصا دي بدل نه بدل دي دا ټول بدل او مبديل يوځاني کيدوسره د ان دپاره اسم شو او ماقمن الابل د ان خبردي د عبارت ترجمه به داسې وي
خبردار قتل خطا يعنی شبه عمد چه په کوره او چوک سره واقع شوې وي دهغه ديت سل اوبنان دی

(۱) اخرجه النسائي في السنن كتاب القصاص/باب ذكر الاختلاف على خالد الحذاء (رقم- ۴۷۹۹) وابن ماجه في كتاب الذنابات/باب دية شبه العمد مغلطة (رقم- ۲۶۲۸) واحد في السند: ۱۱/۲

ه قتل تقسيم طرف ته اشاره: دې حديث نه د قتل عمد قتل شبه عمد قتل خطا قتل جاري مجرای خطا او قتل تسبب د تقسيم طرف ته اشاره راوځي. دا روايت د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه د مسلك واضح دليل دې چې قتل بالمثقل شبه عمد دې په كوم سره چه قصاص نه بلكه ديت لزميرې اودا به ديت مغلظه وي د احتافو په نيزدیت مغلظه سل اوبنان دي. ليكن د اداكولو ترتيب ارباعاً دې يعنى د ۲۵، ۲۵ په حساب سره به وي اود شوافعو په نيزدا ترتيب اثلاً يعنى ۳۰، ۳۰ او ۴۰ حساب سره وي تفصيل وړاندې تير شو [الكاشف ۸۵۰۷]

۳۳۳- (۱) وَوَأَبُوادَاؤُدَعْنَهُ، وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ. وَفِي (شَرْحِ السُّنَّةِ) لَفْظُ (الْمَصَابِيحِ) عَنْ ابْنِ عُمَرَ

توجه: او په ابوداود كې دا روايت ابن عمرو رضي الله عنه او ابن عمر رضي الله عنه د دواړو نه نقل كړي دي، او په شرح السنه كې دا روايت د ابن عمر رضي الله عنه نه بالفاظ مصابيح نقل شوى دى

د بدن د مختلفو اندامونو ديت [۲۴۹۲]

۳۳۳- [۲] (۲) عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، [۱] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ، [۲] وَكَانَ فِي كِتَابِهِ: [۳] «أَنْ مَنْ اعْتَبَطَ مُؤْمِنًا قَتَلَهُ [۴] فَإِنَّهُ قَوْدٌ بِهِ [۵] لَا أَنْ يَرْضَى أَوْلِيَاءُ الْمَقْتُولِ [۶] وَيُفِيهِ: [۷] «أَنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ»

توجه: [۱] و حضرت ابوبكر ابن محمد ابن عمرو ابن حزم د خپل پلار (محمد ابن عمرو) نه او هغه د ابوبكر د نيکه (عمرو ابن حزم) نه روايت كوي، [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله اهل يمن ته يوه هدايت نامه وليږله، [۳] په هغه كې ليكلي وو، [۴] كوم سړى چې قصداً يو مسلمان په ناحقه قتل كړي (يعني د قتل عمد ارتكاب وكړي)، [۵] نو د هغه د لاسونو د فعل قصاص دى (يعني هغه چې د خپل لاسونو د فعل او تقصير په ذريعه كوم قتل عمد كړي دى، د هغه په سزا كې دي هغه قتل كړل شي)، [۶] خو دا چې د مقتول وارثان راضي شي (يعني د مقتول وارث كه قاتل معاف كړي يا د هغه نه د خون بها په اخستو راضي شي، نو هغه دي نشي قتلولى)، [۷] په هغه هدايت نامه كې دا هم وو، چې د مقتولي ښځې په بدله كې دي قاتل سړى په قصاص كې قتل كړل شي،

هل القصاص: [۱] اعْتَظَ: د څه جرم او جنايت نه بغير دچا قتلول [۲] قَوْدٌ: قَوْدٌ انقيادنه ماخوځ دې تابعدار كيدل، او قاتل هم په قصاص كښې د اولياء مقتول په مخكښې تابعدار كيږي. [۳] قَوْدٌ بِهِ: يعنى د خپل لاس د جرم د وجې نه د قصاص مستحق كيږي لكه چه د ده لاس د قصاص سامان پيدا كړو.

(۱) اخرجه ابو داود فى كتاب الديات / باب فى دية الخطأ شبه العمد (رقم- ۴۵۴۷)

(۲) اخرجه النسائي فى السنن كتاب القسامة / باب ذكر حديث عمرو بن حزم فى العقول، واختلاف التأقلين له (رقم- ۴۸۵۳) وملك فى الوطا كتاب العقول / باب ذكر العقول (رقم- ۱)

۱) وَفِيهِ: (فِي النَّفْسِ الذِّهْيَةِ مِائَةٌ مِنَ الرِّبْلِ، ۱) وَعَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفُ دِينَارٍ، ۲) وَفِي الْأَنْفِ إِذَا أَوْعِبَ جَذْعُهُ الذِّهْيَةُ مِائَةٌ مِنَ الرِّبْلِ، ۳) وَفِي الْأَسْنَانِ الذِّهْيَةُ، ۴) وَفِي الشَّقَتَيْنِ الذِّهْيَةُ، ۵) وَفِي الْبَيْضَتَيْنِ الذِّهْيَةُ، ۶) وَفِي الذَّكَرِ الذِّهْيَةُ، ۷) وَفِي الْعَيْنَيْنِ الذِّهْيَةُ، ۸) وَفِي الرَّجْلِ الْوَاحِدَةِ نِصْفُ الذِّهْيَةِ، وَفِي الْمَأْمُومَةِ ثُلُثُ الذِّهْيَةِ، ۹) وَفِي الْجَاهِقَةِ ثُلُثُ الذِّهْيَةِ،

توجه: ۱) په هغه کې دا هم ليکلي وو، چې د نفس خون بها سل اوبنان دي (يعني د چاسره چې سل اوبنان وي، هغه دي په خون بها کې د مذکوره تفصيل مطابق شل اوبنان ورکړي، ۲) او د چا سره چې سره زر وي، هغه دي يو هزار دينار ورکړي، ۳) او د پوزي ديت (هر کله چې هغه پوره بري شوي وي) سل اوبنان دي، ۴) او د غاښونو ديت (هر کله چې ټول مات شوي وي) پوره ديت دی، ۵) او د دواړو خصيتينو ايستلو هم پوره ديت دی، ۶) او د ملا د هډوکو د ماتولو هم پوره ديت دی، ۷) او د عضو مخصوص (ذکر) د پريکولو هم پوره ديت دی، ۸) او د دواړو سترگو ښکلو هم پوره ديت دی، ۹) او د يوی پښی د په پريکولو نيم ديت دی، او د سر د چمره په زخمي کولو دريمه حصه ديت دی، ۱۰) او خيټه کې زخم رسولو باندې دريمه حصه ديت دی،

هل الصفات: ۱) أَهْلُ الذَّهَبِ: او د سرو زرو په مالکانو ۲) الْأَنْفِ: پوزه، ۳) إِذَا أَوْعِبَ: کله چې پوزه پوره کتې کړی، ۴) جَذْعُهُ: جذع د باب فتح نه د پوزې پرې کول ۵) الْأَسْنَانُ: جمع د سن ده غاښونه، ۶) الشَّقَتَيْنِ: شونډې، ۷) الْبَيْضَتَيْنِ: خصيتين، دوه هډکې، ۸) الذَّكَرُ: ذکر، عضوتناسل، د سړی خاص اندام، ۹) الْمَأْمُومَةُ: د سر چمره، د سر خرمن، ۱۰) الْجَاهِقَةُ: دخيټې ژور زخم،

۱) وَفِي الْمُتَقِلَّةِ خَمْسَ عَشْرَةَ مِنَ الرِّبْلِ، ۲) وَفِي كُلِّ أَصْبُعٍ مِنَ أَصَابِعِ الْيَدِ وَالرَّجْلِ عَشْرَةَ مِنَ الرِّبْلِ، ۳) وَفِي الْيَدِ خَمْسَ عَشْرَةَ مِنَ الرِّبْلِ، ۴) رَوَاةُ النَّسَائِيِّ، وَالذَّاهِرِيُّ، وَفِي رَوَايَةِ مَالِكٍ: «وَفِي الْعَيْنِ خَمْسُونَ، وَفِي الْيَدِ خَمْسُونَ، وَفِي الرَّجْلِ خَمْسُونَ، وَفِي الْمَوْهِيحَةِ خَمْسٌ».

توجه: ۱) او دغه شان په مجروح (زخمي) کولو چې هډوکي د خپل ځای نه بي ځايه شوي وي. پنځلس اوبنان ورکول واجب دي، ۲) او د لاس او پښو د گوتو هري يوي گوتي پريکولو باندی لس اوبنان ورکول واجب دي، ۳) او د هر غاښ په بدله کې پنځه پنځه اوبنان دي، ۴) (نسايي دارمي) او د امام مالک رحمه الله په روايت کې دا الفاظ دي چې د يوي سترگي د ماتولو ديت پنځوس اوبنان دي، او د يو لاس او يوي پښي ديت پنځوس پنځوس اوبنان دي، او د داسې زخم رسولو ديت چې په هغه کې هډوکي بهر راوتلي وي، يا ښکاره شوي وي پنځه اوبنان دي

هل الصفات: ۱) الْمُتَقِلَّةُ: ژور زخم چه هډوکي ورسره بي ځايه شی، ۲) الْمَوْهِيحَةُ: ژور زخم چه هډوکي ورسره رابښکاره شی

تسهيلات:

قوله: يَرْضَى أَوْلِيَاءُ الْمَقْتُولِ:

ه قتل عمد په صورت کښې ه ديت اخستلو جواز، قتل خطا او قتل شبه خطا او قتل شبه عمد کښې په اتفاق سره ديت دې قصاص نه دې او قتل عمد کښې په اتفاق قصاص دې ليکن که چرې اوليا، د مقتول په ديت اخستلو باندې راضی شى نو داهم جائز دی چه هغه قاتل بالکل معاف کړی يا هغه سره صلح او کړی ديت واخلي

په ديت کښې د اوبانو د موجودگي په صورت کښې د دې په بدل کښې د نکلينو ورکولو په حکم کښې ۲ مذاهب:

① په مذکوره صورت کښې د امام شافعی رحمته الله فرماني که چرې اوبان موجودوی نوسره زر اوسپن زروړ کول جائزه دی اوبان متعین دی او که چرې جانين د اوبانو په ځانې په زر نقد باندې راضی شى نو بيا جائز دی.

② امام ابوحنيفه رحمته الله او امام احمد رحمته الله فرماني چه د اوبانو په موجودگي کښې هم سره زر اوسپن زر ديت کښې ورکولې شى د مقتول وارثان به نى اخلي

داو ل فريق دليل: زير بحث حديث ددوی مستدل دې په دې کښې د سلو اوبانو تصريح ده د دويم فريق دليل: بيشکه دلته د اوبانو ذکر دې ليکن په توگه د صلح او د طرفين په رضامندى سره د اوبانو نه علاوه مقرر شوې او فيصله شوې څيزونه هم د اوبانو بدل کيدې شى که هغه سره زر وی او که سپين زر وی يا نور څيزونه وی

قوله: أَلْفَ دِينَارٍ:

د زرو دينار په ځانې د دارهم په مقدار کښې ۲ مذاهب:

په زرو دينارو کښې خو د هېچام اختلاف نشته دې خود دې په برابر په دراهمو کښې اختلاف دې

① د شوافعو په نيزدولس زره درهم دی

② احتافو په نيزلس زره درهم دی ددې باب په شروع کښې دامستله ليکلې شوې ده د ديت د ډير والی او کم والی ضابطه او د دې ماعذ: دا خبره دې نه وړاندې ليکلې شوې ده چه د ديت د زياتيدو او کميدو وجه د جرم نوعيت دې که چرې نقصان داسې اندام ته رسيدلې دې کوم ته چه په انساني بدن کښې مرکزى حيشيت حاصل دې او دغه اندام پوره منفعت ختم شوې دې په کوم سره چه د بدن بناست او موزونيت ته مکمل نقصان رسيدلې دې نو په داسې صورت کښې پوره ديت واجب کيږی او که ددې نه د کمې درجې نقصان دې نو بيا د نصف يا ثلث ديت حکم جارى کيږی دا ضابطه د نبی کریم د دې مبارک حکم نه حاصلیږی په کوم کښې چه نبی کریم د داسې مخصوص اندام په ضائع کيدو باندې د پوره

دیت حکم فرمایلی دې د کوم اندام په ضائع کیدو چه د انسان په جمال او کمال کښې فرق راځی اود سری عظمت اوشان اوشوکت ته نقصان رسیږی مثلاً پوزه ده یا ژبه ده یا سترگې دی په دې سره د انسان پوره منفعت ضائع کیږی

حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خپل خلافت کښې د یوزخم د وجې نه څلور دیتونه واجب کړي وو ځکه چه سره ددې هغه زخم یووو خو د دغه سری عقل هم په دغه زخم سره ختم شوې وو دهغه سماعت اوبصارت او مردانه قوت او عقل بول چال څلور واړه څیزونه ختم شوې وو . عن عمر بن الخطاب انه قضی فی رجل ضرب رجلاً فذهب سمعه وبصره ونکاحه وعقله باریم دیات، ازجاجة المصابیح ج ۳ ص ۲۹.

[۲۴۹۲] د مواضع اواسنانو د دیت مقدار

۳۳۳- [۴] (۱) [۱] وَ عَنْ عُمَرَو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [۲] «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَوَاضِعِ ثَمَانِيًا عَشْرًا مِنَ الرِّبْلِ، [۳] وَفِي الْأَسْنَانِ ثَمَانِيًا عَشْرًا مِنَ الرِّبْلِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ، وَزَوَى التِّرْمِذِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ الْقَصْلَ الْأَوَّلَ.

ترجمه: [۱] او حضرت عمرو بن شعيب رضی الله عنه د خپل پلار نه او هغه خپل نیکه نه نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله حکم وکړي د داسې زخمونو دیت چې په هغه کې هډوکي ظاهر شي، پنځه پنځه اوبښان دي، [۲] او د غاښونو (يعني د هر هر غاښ) دیت هم پنځه پنځه اوبښان دي، ابوداود نسایي دارمي، ترمذي رضی الله عنه او ابن ماجه رضی الله عنه (د دې حدیث) مخکنی جز چې په هغه کې د زخمونو دیت بیان شوی دی، نقل کړي دی

تسهيلات:

نوب ددې حدیث پاک تشریح ما قبل حدیث کښې تیره شوې ده البته دې ځانې کښې یو سوال او جواب وړاندې کیږی

نوله. وَفِي الْأَسْنَانِ ثَمَانِيًا عَشْرًا مِنَ الرِّبْلِ:

اشکال: هرکله چې د ټولو غاښونو دیت سل اوبښان دی نو د یو غاښ دیت پنځه اوبښان څنګه کیدشی؟ ځکه چې د ټولو غاښونو تعداد دوه دیرش دې، په دې اعتبار سره د یو غاښ دیت درې اوبښان او ددې نه څه لږ شان زیات پکار دې؟

داشکال جواب: دا ضروری نه دی چې شارع څومره احکام نافذ کړی دی، عقل دې د هغې ټولو ادراک او احاطه اوکړی. نو دیر احکام داسې دی چې په هغې کښې د عقل هیڅ عمل

۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الذیات/باب دیات الأعضاء (رقم-۴۵۶۶) و الترمذی فی کتاب الذیات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی الموضعة (رقم-۱۳۹۰) وابن ماجه فی السنن کتاب الذیات/باب الموضعة (رقم-۲۶۵۵) واحد فی السنن: ۲/۲۱۵

دخلى نشته دې بلكه څنگه چې شارع حكم وركړې دې زمونږ كار په هغې باندې عمل كول دى ، اعتراضات نه

(۳۹۹) د لاس او د سڼو د ګونډ د بېټ برابرۍ

---[٨] (١) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابَةَ
الْيَمِينِ وَالرَّجْلَيْنِ سَوَاءً». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توضیح: [۱] و حضرت ابن عباس (رضی الله عنہما) وای [۲] چې رسول الله ﷺ د دواړو لاسونو او پښو
توڼي گوتې مډوي گرځولی دی، ددې پورې چې قتي گوته او خچي هم د یو بل براب
گرځولی دی، اگر چې د بندونو د اعتبار نه په دواړو کې فرق دی، (ابوداود ترمذي)

تفصیل:

نوٲ د ترجمي څخه مطلب واضع دي

[۳۴۹۵] بعضی اندامونودیت برابری

٤٠- [٩] (٢) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْأَصَابِعُ سَوَاءٌ، وَالْأُتُنَانُ سَوَاءٌ، وَالْخَشْيَةُ وَالْغَيْسُ سَوَاءٌ، هَذِهِ وَهَذِهِ سَوَاءٌ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱- او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي عليه السلام چې رسول الله ﷺ و فرمايل، د ديت په اعتبار سره، ټولني گوتي برابر دي، ۲- او ټول غاښونه برابر دي (اگر چې بعضې غاښونه لوی دي و بعضې واړه دي) ۳- او د مخ غاښونه او داړي یعنی د ژامې غاښونه برابر دي (اگر چې داړي د مخ د غاښونو نه لوی دي، خو ديت د دواړو برابر دی) ۴- او حضور ﷺ د بڼې او خچې گوتو ظرف ته اشاره کولو سره وښودل چې دا او دا برابری دي، (ابوداود)،

هل للصلوات (۱) ثلثه: مخامخ غاښ (۲) الفؤس: د ژامې غاښ (۳) هذبه وهذب: دا او دا، اسماني اشرار دي

قوله الْأَصَابَةُ سَوَاءٌ، وَالْأُنْثَى سَوَاءٌ:

مذکورہ دھڑی وارو احادیثو پہلے ۵ یو عنوان ۵ العلما وجہ پورتنی دریوارہ احادیث ہم دیوعنوان لاندی خکہ کیخودی شوی دی چه ددی تولو تعلق غایبنو او گو تو سره دی حدیث نمبر (۴۴۳) کسبی مواضع لفظ راغلی دی دا۴ مواضع جمع ده مواضع هغه زخم ته

(١) أحرره أبو داود في كتاب الذنات/باب ذنات الأعضاء (رقم- ٤٥٦١) والترمذي في كتاب الذنات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في ذنات الأصابع (رقم- ١٣٩١)

٢) أخرجه أبو داود في كتاب الذبائح/لحباب ذبائح الأعضاء (رقم-٤٥٥٩) وابن ماجه في كتاب الذبائح/لحباب ذبائح الأسنان (رقم-٢٦٥٠)

وانی د کوم نه چه خرمن اخواشی او هډوکې ښکاره شی. په دې کښې به پنځه اوښان په دیت کښې ورکولې شی. د دیت دا تعین د شارع کاردې په دې کښې د چاقیاس ته هیڅ هم دخل نشته دې.

حدیث نمبر (۳۳۵) کښې ثنیه لفظ راغلې دې ددې جمع ثنایاده. په خله کښې مخامخ غابسونوته رباغی وائی. دې سره ثنایا دی دې نه پس اضراس ونواخذ دی. ضرس د جامې غاښ ته وائی یعنی لونی واره غابښونه په دیت کښې برابر دی. دغه شان گوتې برابر دی سره ددې چه په غټه گوته کښې دوه غوتې وی. (هذه هذاه سواء) کښې اشاره د غټې گوتې اولاس کچې گوتې طرف ته ده.

دا د شریعت حکم دې چه د عقل اوقیاس دلته دخل نشته دې سره ددې چه په غټه گوته کښې جوړونه کم دی او په کچه گوته کښې زیات دی.

سرچایه مرکبتران باقرن

که چا پر باید ادا اقرن

یعنی هرځانی کښې عقلی اس نه شی زغلولي په ډیرو ځایونو کښې وسله غورزولې کیږی
[۲۴۹۶] د ذمی کفار د دیت مقدار

۳۳۵- [۱۰] (۱) وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: **[۱]** «خُطِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ **[۲]** قَامَ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا حِلَّ فِي الْإِسْلَامِ **[۳]** وَمَا كَانَ مِنْ حِلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّ الْإِسْلَامَ لَا يَزِيدُهُ إِلَّا شِدَّةً، الْمُؤْمِنُونَ يَدُّ عَلَى مَنْ يُوَاهِمُهُ **[۴]** يُجِيرُ عَلَيْهِمْ أَذْنَاهُمْ، وَيَرُدُّ عَلَيْهِمْ أَفْصَاهُمْ يَرُدُّ سَرَايَاهُمْ عَلَى قَعِيدَتِهِمْ»

توجه: **[۱]** او حضرت عمرو ابن شعيب د خپل پلار (حضرت شعيب) او هغه د خپل نيکه نه نقل کوي **[۲]** چې رسول الله ﷺ د مکي د فتح په کال يوه خطبه ورکړله. **[۳]** او په هغه کې د حمد وثناء نه وروسته، وفرمايل چې په اسلام کې قسم او عهد وپيمان کول جائز نه دی، **[۴]** ليکن هغه عهد و قسم چې د هغه په زمانه د جاهليت کې رواج وو، هغه اسلام په مضبوطي سره نيسي (ياد لري)، ټول مسلمانان د خپل غير (يعني کفارو) په مقابل کې د نيکيو په خورولو او په خپلو کې د يو بل په مددگار کيدو کې، د يو لاس په شان دی، **[۵]** يو ادنی ترين مسلمان هم د ټولو مسلمانانو د طرف نه پنا ورکولی شی، او هغه مسلمان هم حق لري، کوم چې د ټولو مسلمانانو نه چرته لري وي، او د مسلمانانو لښکر هغه ټول مسلمانان هم (د مال غنيمت) حقدار جوړ وي، کوم چې د لښکر سره نه وي تلی، بلکه، ناست پاتې شوي وي.

هل التقات ① لا جنف حلف د ح په کسره اولام سکون سره، یوبل سره قسه کول. عهد ویمان او معاهده و لوظ کول ② جذة سخت والي. مضبوط والي. ③ بذ یو لاس. یو موتي. اتحاد او اتحاد. ④ نهي پته وړکولي شي. ⑤ اذناه ادني معمولي. ⑥ اقصاه لري. ⑦ غيظه د دوی ناست جهاد نه به وی نلي.

وَلَا يَقْتُلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ ① دِيَةَ الْكَافِرِ يَنْصَفُ دِيَةَ الْمُسْلِمِ ② لَا جَنْبَ وَلَا جَنْبَ ③ وَلَا تَأْخُذُ صَدَقَاتُهُمْ إِلَّا فِي دُورِهِمْ وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: دِيَةُ الْمُعَاهِدِ نِصْفُ دِيَةِ الْخَرَجِ ④. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: ① خبردار. هيڅ مسلمان دي د يو حربي کافر په بدله کې نشي وژلي. امد شافعي عېنه وايي چې د ذمي کافر په بدله کې دي هم مسلمان نشي قتلولي. ② او د ذمي کافر ديت د مسلمان د ديت نيم دی. ③ په زکوة وصولونکی کار کې پخوړ د خص واورې چې د زکوة حيوان دي په رابنکلو سره نشي راغوبستلي. ④ او زکوة ورکونکی دي هم واورې چې هغه دي خپل حيوان چرته لري نه بېي زکوة وصولونکي ته پکار دی چې زکوة دهغوئ کورونو ته ورتلو سره واخستي شي. او په يو روايت کې دا هم دی چې د عهد والاديت د آزاد د ديت نيم دی. ابو داود

هل التقات ⑤ لا جنب: په رابنکلو دې نه راوولی. ⑥ ولا جنب: دې ته کول دې نه کوی. ⑦ فی دورهم: په کورونو دهغوئ کښې ⑧ المعاهد: ذمی.

تسبیلات:

قوله: لَا جَنْفَ فِي الْإِسْلَامِ

په دور جاهليت کښې د حلف د معاهدې رواج: په دې کښې د قسم مفهوم موجود دې د جاهليت په زمانه کښې دا عهد ویمان دغه شان کيدل دوو کسانو يا دوه ډلو به په خپل مينځ کښې قسم خوړلو سره دا معاهده کوله چه که چرې په تاباندې مصيبت راغلو يا په موتې کښې په يو باندې مصيبت راغلو نوموتې به د يو بل امداد کوو په دغه مصيبت کښې به دواړه برابر شريک يو په جنگ کښې به يو بل سره برابر شريک يو په ميراث کښې به د يو بل وارث يو او په تاوان او نقصان کښې به شريک يو که ظالم وي او که مظلوم وي

په اسلام کښې د جاهلي حلف نسخ: په دې معاهده کښې د ظالم امداد وو او په هرجانژاون جانژ کښې بې خايه معاونت وو په دې وجه نبی کریم دا منع کړل او د ميراث آيت د دې معاهده حيثيت باطل کړو په دې وجه د دې ممانعت او کړې شو

قوله: لَا يَزِيدُ إِلَّا جُذَّةً:

د انصافي معاهدې پراخوالی: په جاهليت کښې چه به ناجانژ معاهدې کيدلې نوڅه معاهدې به کښې داسې هم وې چه په انصاف باندې وې مثلاً يو حلف نامه به داسې وه چه د مظلوم امداد به کوو خپلولی به ساتو او د انساني جانژ حقوق حفاظت به کوو اسلام دا

معاهده باقى پريخوده اونى كريم اعلان او كړو چه اسلام به دا نوره هم كلكه كړى خلاصه دا چه ښه معاهده ښه ده دهغي پالنه به كولې شى او خرابه معاهده خرابه ده دې نه به ويزاره كيدل وي

قوله: عَلَى قَيْدٍ تَبِيْعٍ:

ه قعيد تعريف: قعيد او القاعده د مركز په معنى كښې دې داد اسلامى افواج مركز او لويه چهارنړنى او كيمپ ته وائى. مطلب دادې چه مركز كوم چهاره مار تولگى لري لري علاقه ته د فوجى كاروانى دپاره ليگلې هغه تولگى پخپله لارل او هغوى ته د غنيمت مال حاصل شو نوپه هغوى باندې لازم ده چه پوره مال د غنيمت دې راوړى مركز كښې دې جمع كړى د يرد مفعول به په دواړو خايونو كښې محذوف دې كوم چه الغنمه دې دا جمله د ماقبل يرد دپاره په منزله د بيان ده

قوله: وَلَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بَكَافِرٍ: بكافر كښې كافرنه حربي مراد دې داد احنافو مسلك دې

قوله: دِيَّةُ الْكَافِرِ نِصْفُ دِيَّةِ الْمُسْلِمِ:

ه ديت مقدار: ياد لرئى د جمهورو په نيز پوره ديت دولس زره درهم دې ددې نصف شپږ زره درهم دې او ددې ثلث څلور زره درهم دى د احنافو په نيز پوره ديت لس زره درهم دې ددې نصف پنځه زره درهم دې

ه دمي په ديت كښې ۳ مذاهب:

د ذمى كافر ديت د مسلمان د ديت په مقابل كښې نيم دې. د حربي كافر په قتل كښې هيڅ ديت نشته او د ذمى په ديت كښې د فقهاء كرامو اختلاف دې
 ① امام مالك رحمته الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه په نيز د ذمى كافر ديت د مسلمان د ديت نصف دې
 ② امام شافعى رحمته الله عليه فرمائى چه د غير مسلم ذمى ديت د مسلمان په مقابل كښې ثلث يعنى دريمه حصه دې

③ امام ابو حنيفه رحمته الله عليه فرمائى د مسلمان او ذمى ديت برابر دې

د اول فريق دليل: زير بحث حديث د دوي مستدل دې په دې كښې د نصف ديت تصريح موجود ده

ه دويم فريق دليل: د مصنف عبدالرزاق يوحديث د دويم فريق مستدل دې د كوم الفاظ چه دادى (انه عليه السلام فرض على كل مسلم قتل رجلا من اهل الكتاب اربعة الاف درهم) (مصنف عبدالرزاق)

ه دريم فريق دليل: ① (عن سعد بن المسيب قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم دية كل ذي عذبة الف دينار) (مراسيل ابو داود بحواله زجاجة المصنف ج ۲ ص ۳۰)

⑦ ان النبي صلى الله عليه وسلم ودى ذميًّا دية مسلم كذا في دارقطني، ذ دارقطني به

دويم روايت كيني دي. ان النبي صلى الله عليه وسلم جعل دية المعاهد كدية المسلمين

⑧ عن ابي عباس عليه السلام ان النبي صلى الله عليه وسلم ودى العامرين بدية المسلمين وكان لهما عهد من رسول الله صلى الله عليه وسلم كذا في الترمذي باب الديات، يعني ذ قبيله عامر ذ دوو معهودو به قتل باندې نبی کریم ذ دوو مسلمانانو د ديت برابر ديت ادا کرو

⑨ ذ خلفاء راشدين قضايا او فيصلې هم د دوي مستدل دي د حضرت صديق اكبر عليه السلام په مباركه زمانه كيني او د حضرت عمر او حضرت عثمان عليهما السلام په مبارك دور كيني هم دغه شان فيصلې شوي دي چه د غير مسلم ديت د مسلمان د ديت مساوي او برابر گرځولي شوي دي

د بول فريق د دليل جواب: دويم فريق وائي مونږ د كومو احاديثو او دخلفاء راشدين ذ فيصلونه استدلال كړي دي هغه د نورو رواياتو نه راجع دي

قوله: وَلَا جُنْبَ:

د جلب د لفظ مختلف مصاديق: دالفظ به كتاب الزكوة كيني هم راغلې دي او به كتاب الجهد د كيني هم راغلې دي او دلته هم راغلې دي. د دي تعلق كله زكوة سره وي او كله د اسونو مقبله سره وي دواړو خايونو كيني خان خاتله مفهوم دي دلته دا جمله د زكوة متعلق ده په دي كيني د زكوة وصولونكي كاركن ته ونيلې شوي دي چه هغه دي د ښار په مركز كيني كيناستو سره زكوة وركونكو ته دا نه وائي چه تاسو خپل مال املاك ښار ته راوړئ دي د پاره چه زه ئي معاينه اوكرم او بيا زكوة وصول كړم په دي كيني د مالكونو د پاره ډير مشقت دي

قوله: وَلَا جُنْبَ:

د مذكوره جملي متعلقين: د دي جملي تعلق مالكانو سره دي چه هغوي خپل مال اوڅاروي د دغه مقام نه لرې بوخي كوم ځاني ته چه د زكوة وصول كونكي كاركن رسيدلې وو مالكانو هغه ته او ونيل چه دلته راشه اوزمونږ مال اوڅاروي او گوره او د زكوة مال وصول كړه په دي كيني د زكوة وصول كونكي د پاره ډير مشقت دي په دي وجه نبی کریم دواړه صورتونه منع او فرمائيل چه (لا جلب ولا جنب) هم د دي جملي د تاكيد او توضيح د پاره د حديث وړاندېنشي جمله ارشاد او فرمائيلې شوه (ولا توخذ صدقتهم الا في دورهم)

[۲۴۹۷] د قتل خطا دیت

۳۳۴- [۱۱] (۱) «وَعَنْ جُثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دِيَةِ الْخَطَا عَشْرِينَ بَهْتًا فَخَاضَ، [۲] وَعَشْرِينَ ابْنُ فَخَاضٍ ذُكُورًا، [۳] وَعَشْرِينَ بَهْتًا لَبُونًا، [۴] وَعَشْرِينَ جَذَعَةً، وَعَشْرِينَ حَقَّةً». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالسَّائِبِيُّ،

توجهه: [۱] او خشف ابن مالک رحمہ اللہ د حضرت ابن مسعود رحمہ اللہ نه نقل کوي چې هغه اوويل چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د قتل خطا دیت دا مقرر کړي چې شل اوبسي دي هغه وي چې په دويم کال کې لگيدلی وي، [۲] او شل اوبسان د دويم کال خاوندان يعنی شل نر او شل مادی چې جمع خلورينست شي، [۳] او شل اوبسي هغه وي چې په دريم کال کې لگيدلی وي، [۴] او شل اوبسي دي هغه وي چې په پنځم کال کې وي، او شل اوبسي دي هغه وي چې په څلورم کال کې وي، (ترمذي ابوداود نسائي)

وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَخُشْفٌ فَجُثْبَانٌ لَا يُعْرَفُ إِلَّا بِهَذَا الْحَدِيثِ. [۵] وَدَوَى فِي (شَرْحِ السَّنَةِ) أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدَّى قَتِيلَ غَيْرِ بِمِائَةٍ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ [۶] وَلَيْسَ فِي أُسْتَانٍ إِبِلِ الصَّدَقَةِ ابْنُ فَخَاضٍ [۷] فَخَاضَ ابْنُ لَبُونٍ.

توجهه: [۱] د دې حديث په باره کې صحيح خبره دا ده چې دا په ابن مسعود رحمہ اللہ موقوف دی يعنی د هغه خپل قول دی، او (د دې راوي، خشف يو غير معروف راوي دی، چې يواځې د دې حديث سره پيژندل کيږي) يعنی د دې نه علاوه بل يو روايت د هغه نه منقول نه دی. [۲] يوغوي رحمہ اللہ په شرح السنه کې داسې نقل کړي دی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه سړي په ديت کې چې په خيبر کې قتل شوی وو (او دغه تفصيلي واقعه به په باب القسامت کې بيان شي) په زکوة کې راوړل شوي اوبسانو نه سل اوبسان ورکړي وو، [۳] او د زکوة په هغه اوبسانو کې يو اوبس هم د يو کال نه وو بلکه د دوو دوو کالو وو

هل اللغات ① وأدَّى: ادا نې کړل ② أَسْتَان: جمع د سن غاښونه ③ ابْنُ فَخَاضٍ: د يو کال اوبس، ④ ابْنُ لَبُونٍ: د دوو کالو د اوبسي بچه

تسهيلات: قوله: دِيَةِ الْخَطَا عَشْرِينَ بَهْتًا فَخَاضَ:

په ديت مخففه کښې د اوبانيو په نوعيت کښې ۲ مذاهب:

① په ديت مخففه کښې د اوبسانو ديت او د تقسيم بيان په دې حديث کښې راغلې دي د قتل خطا په ديت مخففه کښې د اوبسانو تقسيم په پنځه شان باندې دي په دې کښې د چا

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الذيات لهباب الذيه كم هي؟ (رقم- ۱۵۴۵) والترمذي في كتاب الذيات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهباب ما جاء في الذيه كم هي من الإبل (رقم- ۱۳۸۶) والنسائي في كتاب القسامه لهباب ذكر أستان دية الخطأ (رقم- ۸۸۰۲) وابن ماجه في كتاب الذيات لهباب دية الخطأ (رقم- ۲۶۳۱)

اختلاف نشته البتہ

① امام شافعی رحمہ اللہ د ابن مخاض پہ خانی ابن لبون قائل دی یعنی ۲۰ بنت مخاض ۲۰ ابن مخاض او ۲۰ بنت لبون او ۲۰ حقہ او ۲۰ جذعہ چہ کوم ترتیب زیر بحث حدیث کنبی راغلی دی پہ دی کنبی امام شافعی د ابن مخاض پہ خانی د ابن لبون قائل دی لیکن احناف ہم ددی قائل دی کوم چہ پہ دی حدیث کنبی ترتیب ذکر دی

د احتافو پہ زیر بحث مستدل باندی اعتراضات: زیر نظر حدیث چونکہ د احناف واضح دلیل دی پہ دی وجہ شوافعو حضراتو ددی دکمزوری کولو دپارہ درې اعتراضات کری دی

اول اعتراض: ① اودا روایت پہ اصل کنبی پہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ باندی موقوف دی **د اول اعتراض جواب:** ملا علی قاری رحمہ اللہ فرمانی کہ چرې دا روایت موقوف ہم دی نوبیخ مضائقہ نشته ځکه چہ پہ دی روایت کنبی د شرعی اعدادو بیان شوې دی او پہ کوم روایت کنبی چہ د مقادیر شرعیہ بیان وی هغه غیر مدرک بالقیاس وی کوم چہ دمرفوع پہ حکم کنبی وی لہذا دا حدیث دمرفوع پہ حکم کنبی دی.

دویم اعتراض: د دی حدیث یوراوی خشف بن مالک مجهول دی.

د دویم اعتراض جواب: خشف د خپل پلار مالک طائی نہ ورایت کوی د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ روایت اخلی د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ نہ ورایت کوی هغه څنگه مجهول دی حالیکہ ضابطہ د اصول حدیث داده چہ کله یوسرې د دوو کسانونہ روایت کوی نو هغه مجهول نہ پاتی کیږی بلکه معروف کیږی بل امام نسائی رحمہ اللہ غوندې سخت محدث د خشف بن مالک توثیق کړې دی ابن جبان رحمہ اللہ خشف پہ ثقات کنبی شمیر کړې دی کذا فی المرقعات ملخصاً. امام ترمذی رحمہ اللہ امام ابوداؤد رحمہ اللہ او ابن ماجہ رحمہ اللہ په خپلو کتابونو کنبی خشف نہ روایت کړې دی لہذا د انصاف تقاضا داده چہ پہ دی روایت باندی څه کلام اونه کړې شی

دویم اعتراض: ② اود خبیر د مقتول چہ کوم دیت نبی کریم ادا کړې وو په هغې کنبی ابن لبون ورکړې وو د ابن مخاض ذکر پہ دی روایت کنبی نشته دی نو ابن لبون به اخستی شی ابن مخاض به پریخودې شی

د دویم اعتراض دوه جواونه: ① علامہ شمنی رحمہ اللہ فرمانی د خبیر د دیت معاملہ د نبی کریم د طرف نہ احسان او د تبرع پہ توگه وه څه ضابطہ نہ وه نبی کریم د خپل طرف نہ اکثر دیت ورکړې وو نو هغه د صلح یو صورت وو

② د مقتول خبیر په دیت کنبی چرته چہ د ابن لبون لفظ راغلی دی نو ہم په دغه روایت کنبی ددی جواب ہم دی چہ هغه وخت د صدقہ پہ اوبنا نو کنبی ابن مخاض موجود نہ وو په دی وجہ ابن لبون ورکړې شو

[۲۴۹۸] په دیت مکتبې د اوښانو بنیادی کړنلار

صُرِّ انَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَامِيَّةٌ وَبَنَاتٌ، أَوْ ثَمَامِيَّةٌ الْآلَابُ ذُرَّهٗو، ٢١ وَبَنَاتُهُ أَهْلُ الْكِتَابِ يَوْمَئِذٍ يَتَصَفَّو مِنْ بَنِي
الْأَنْسَابِ. قَالَ فَكَانَ كَذَلِكَ حَتَّى اسْتَخْلَفَ عُمَرُ بْنُ الْوَلِيدِ اللَّهُ عَنْهُ فَفَارَقَهُمْ عَطِيَّةً بِهَا قَالَ: إِنَّ الرِّبْلَ قَدْ غَلَّتْ.

قوله: «او حضرت عمرو ابن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي ۲» چې د نبي کریم ﷺ په زمانه کې د دیت د سلو اوښانو، قیمت اته سوه دینارو یا اته زره درهمه وو. ۳ او د هغه په زمانه کې د اهل کتابو یعنی عیسایانو او یهودیانو، دیت د مسلمانانو د دیت نیمه وو. ۴ د هغه نیکه وایي چې د حضرت عمر ؓ تر خلیفه کیدو د دې مطابق عمل در آمد کیدلی، د حضرت عمر ؓ د خلیفه کیدو نه وروسته، د خطبه ورکولو د پوره ودریدلو ۵ او وي فرمایل چې د اوښ قیمت زیات شوی دی،

هَذَا التَّمَنَّى ① سَخِيفٌ ② چه خلیفه جوړ کړي شو، ③ غُلَّتْ ④ نرخ نې زیات شو قیمت نې زیات شو.

قَالَ فَقَرَضَ عَنْزٌ عَلَى أَهْلِ الذَّهَبِ أَلْفَ دِينَارٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْوَدْقِ الثَّمَنَ عَشْرَ أَلْفًا، وَعَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مِائَتَ بَقَرَةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الشَّاءِ أَلْفَ شَاةٍ، وَعَلَى أَهْلِ الْحُلِيِّ مِائَتَ حُلِيَةٍ. وَقَالَ: وَتَرَكَ دِيَةَ أَهْلِ الدِّمَةِ لِمَنْ يَرِيقُهَا. فَمَرَقَ مِنَ الدِّمَةِ: «رَوَّاهُ أَبُو دَاوُدَ».

قرجه: ۱۰ راوي بيان دی چې (د دې نه وروسته، حضرت عمر رضی اللہ عنہ) چې کوم دیت مقرر کړي وو. د هغه تفصیل دا دی چې په سره زر ساتونکو یو زر دیناره، ۲۰ په سپینو زرو ساتونکو دولس زره درهم، ۳۰ غوا په مالکانو دوه سوه غواګانې، ۴۰ بزو په مالکانو دوه زره بزي چلی. ۵۰ او د کبړي په جوړولو (تجارت کونکو) دوه سوه جوړي. ۶۰ راوي وایي چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ د دمیانو دیت په خپل حال برقرار وساتلی، یعنې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کې د دمیانو دیت څلور زره درهمه وو. حضرت عمر رضی اللہ عنہ هغه برقرار وساتلی، په دې کې یې هېڅ اضافه ونه کړه. څنگه چې په نورو دیتونو کې اضافه وشوه. (ابوداود).

تسبیلات:

قوله: فَقَرَضْنَا عُرُ

ه دیت په معیار او اصل کښې ۳ مذاهب:

ددې روایت د وجې نه د فقهاء کرامو په مینځ کښې دا مسئله راوچته شوې ده چه د دیت مقررولو کښې اصل معیار اوبنیاد څه څیز دې آیا اوبنان بنیاد دې یا نقد دینار اودراهم د دیت مقرر کولو دپاره اصل دې یا دغه دواړو سره څه نور څیزونه هم د دیت مقرر کولو دپاره اصل دې په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دې

① امام شافعی رحمته الله فرمائی چه اصل معیار اوبنیاد اوبنان دی د اوبنانو د قیمت په حساب سره دینار او دراهم په مقرر کولې شی سل اوبنان یو دیت دې لهدا د سل اوبنانو د قیمت په حساب سره مثلاً پاکستان کښې د روپۍ حساب کولو سره به دیت ورکړې کیږي د اوبنانو ارزان یا گران کیدو سره د روپو په زیاتیدو او کمیدو باندې به اثر پریوځي لیکن په دیت کښې اصل صرف هم اوبنان دی. لهدا د مجبورۍ نه بغیر د اوبنانو په موجودگۍ کښې دهغې د قیمت طرف ته تلل نه دی پکار

② ص حنین یعنی امام ابو یوسف رحمته الله او امام محمد رحمته الله په نیز د دیت په مقرر کولو کښې شپږ څیزونه اصل دی (۱) اوبنان (۲) سره زر (۳) سپین زر (۴) غواگانې (۵) چیلۍ (۶) د کپرو

جنې

③ د امام ابو حنیفه رحمته الله د دیت په مقرر کولو کښې درې څیزونه اصل دی (۱) اوبنان (۲) سره زر (۳) سپین زر

د بول فریق دلائل: زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې دوی د دې د هغه حصې نه استدلال کړې دې په کومه کښې چه د اوبنانو ذکر حضرت عمر رضی الله عنه د اصل په توگه کړې دې

④ بل په نورو احادیثو کښې د سلو اوبنانو تصریح موجود ده دې سره د بل څه څیز ذکر نشته دې لکه چه د حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه روایت کښې ما قامن الابل الفاظ راغلی دی کوم چه ددې باب په حدیث نمبر (۳۸۸) کښې ذکر دی

د بول فریق د دلائلو مجموعه جواب: هرکله چې په احادیثو کښې د اوبنانو نه علاوه څیزونو ذکر شته نو بیا دیت صرف په اوبنانو کښې منحصر کول جائز نه دی

د دویم فریق دلیل: زیر بحث حدیث د دویم فریق هم مستدل دې په دې کښې د شپږو څیزونو تصریح موجود ده

ه دویم فریق د دلیل جواب: په دغه شپږو څیزونو کښې ابل فضه اوذهب نه علاوه څیزونو کښې انضباط نشته بلکه د زمانې په تغیر سره د اشیاء په قیمتونو کښې ډیر

تغیر راخی نودا به خنکه اصل جو پیری لهذا صرف او بنان سره زر اوسپین زر د اصل په توگه قبلول پکار دی

۵ هريم فریق ۵ لائل: ① دریم فریق مستدل د ابوبکر بن محمد رضی اللہ عنہ حدیث نمبر (۳۳۴) دې په کوم کښې چې دا الفاظ دي «فی النفس الذیة مائة من الابل»

② سره او سپین زر اصل گرځولو د پاره دوی سره د حضرت عمر رضی اللہ عنہ دې کوم چې امام محمد رضی اللہ عنہ په خپل موطن کښې داسې ذکر کړې دې «قال محمد بلغنا عن عمر رضی الله عنه انه فرض على اهل الذهب في الذیة الف دينار ومن الورق عشرة آلاف درهم» بیهقی او ابن ابی شیبہ هم د دې تخریج کړې دي

[۲۴۹۹] د دیت مقدار

۳۳۴- [۱۳] (۱) «وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ»، «عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ② أَنَّهُ جَعَلَ الذِّيَّةَ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَالذَّارِمِيُّ.

توجه: ① او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي ② چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم دولس زره درهم دیت مقرر کړي، (ترمذي ابو داود نسائي دارمي)

تسهيلات:

دې حدیث سره متعلق تشریح د دې باب په شروع کښې په مکمل توگه باندې شوې ده

[۳۵۰۰] د خطا د دیت مقدار

۳۵۰۰- [۱۳] (۲) «وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: ② لَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ دِيَّةُ الْخَطَا عَلَى أَهْلِ الْقُرَى أَرْبَعِيَّاتٌ دِينَارًا ③ أَوْ عِدْلُهَا مِنَ الْوَرَقِ وَيَقُولُهَا عَلَى الْخِثَمَانِ الْإِبِلُ ④ فَإِذَا غَلَّتْ رَقَمٌ فِي قِيَمَتِهَا وَإِذَا هَاجَتْ رُخْصًا نَقَصَ مِنْ قِيَمَتِهَا ⑤ وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ أَرْبَعِيَّاتٍ دِينَارًا إِلَى ثَمَانِيَّاتٍ دِينَارًا وَعِدْلُهَا مِنَ الْوَرَقِ ثَمَانِيَّةٌ آلَافٍ وَدَرَاهِمٌ»

توجه: ① او حضرت عمرو بن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي ② چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په کلي والارو د قتل خطا دیت څلور سوه دینار ③ یا د دې مساوي قیمت یعنی د سپینو زرو څلور زره درهم مقرر کړل، او دا مقدار به د اوښانو د قیمت مطابق وو. ④ هر کله چې د اوښانو په قیمت کې به اضافه کیده، نو حضور صلی اللہ علیہ وسلم به د دیت په

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الذيات باب الذية كم هي؟ (رقم- ۴۵۹۶) والترمذي في كتاب الذيات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الذية كم هي من الدراهم؟ (رقم- ۱۳۸۸) والنسائي في كتاب القسامة باب ذكر الذية من الورق (رقم- ۴۸۰۳) وابن ماجه في كتاب الذيات باب دية الخطأ (رقم- ۲۴۳۲)

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الذيات باب ديات الاعضاء (رقم- ۴۵۶۴) والنسائي في كتاب القسامة باب ذكر الاختلاف على حاله العذاء (رقم- ۴۸۰۱) وابن ماجه في كتاب الذيات باب دية الخطأ (رقم- ۲۴۳۰)

مقدار کې هم اضافه کوله او کله چې به داوښانو په قيمتونو کې کمی راتله نو حضور ﷺ به د ديت په مقدار کې کمی کوله، [۵] دا وجه ده چې د حضور ﷺ په زمانه کې د ديت مقدار څلور سوه دينار نه واخله تر اته سوو دينارو يا د دې مساوي قيمت د سپينو زرو اته زره درهم، پورې وو.

هل الثمن ① فَنَوْمُ قَانَمَى، مقرر کوی، ② عَذْلًا ددې برابر، ③ الْوَرَقُ: سپين زر ④ غُلَّتْ: قيمت زياتيدل، ⑤ هَاجَتْ رَيْبٌ او قيمت پريوتل، آرزانيدل ⑥ رُخَصًا: قيمت کميدل آرزانيدل

⑦ قَالَ: وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْبَقَرِ مَا تَنَّى بَقَرَةً ⑧ وَعَلَى أَهْلِ الشَّاءِ الْفَنَى شَاةً ⑨ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْعَقْلَ مِيرَاثٌ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ" ⑩ وَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَقْلَ الْمُرَاوَيْنِ عَصَبَتُهَا. وَلَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئًا" (رواه أبو داود والنسائي).

تورجمه: ⑦ راوي وايي چې رسول الله ﷺ په غوا والاوو دوه سوه غواگانې ⑧ او په بزو والاوو دوه زره بري، چيلی، په طور د ديت مقرر کړي وو، ⑨ او رسول الله ﷺ د ديت مال د مقتول د وارثو حق گرځولی دی، ⑩ او رسول الله ﷺ وفرمايل چې د ښځې ديت د هغه په عصبته دی، او قاتل (که خپل مورث قتل کړي وی، نو هغه، به د مورث د وراثت نه محروم وي. نه به هغه ته د مقتول د ديت نه څه حصه حاصلېږي، او نه به د هغه د ترکي ميراث نه د څه شي مقدار وي، (ابوداود نسائي)

هل الثمن ⑥ عَصَبَتُهَا: دهغې رشته داران.

تسهيلات:

قوله: وَإِذَا هَاجَتْ رُخَصًا تَقْصُ مِنْ قِيَمَتِهَا

د رخصا ضبط اود دې نه مراد: په راء باندې فتحه ده اوځاء باندې سکون دې مراد د قيمتونو کميدل دی يعنی کله چه به د اوښانو په قيمت کښې کمی راتلو نونې کریم به د ديت په مقدار کښې هم کمی کولو کله د ديت مقدار څلورسوا ديناروپورې کميدلو او کله به اتوسو ديناروپورې اوچتيدلو

قوله: أَنَّ عَقْلَ الْمُرَاوَيْنِ عَصَبَتُهَا.

د مذکوره جملې وليلو وجه: دا جمله نبی کریم ځکه وفرماييله دې دپاره چه دا خبره واضحه شی چه دښځې په عاقله باندې د ديت تاوان راځی اوښځه د غلام په شان نه ده د چاچه عاقله نه وی ځکه چه غلام په خپل ديت ورکولو کښې پخپله ذمه وار دې دهغه څوک عاقله نشته دې

[۲۵۰۱] د شبه عمد قتل حکم

۱۰۰- [۱۵] (۱) [وَعَنْهُ] عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «عَقْلٌ فِيهِ الْعَنْدُ مُقْلَطٌ مِثْلُ عَقْلِ الْعَنْدِ [۳] وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ» (رواه أبو داود).

ترجمه: [۱] و حضرت عمرو بن شعیب رضی اللہ عنہ د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] د قتل شبه عمد دیت د قتل عمد د دیت په شان سخت دی، [۳] لیکن د شبه عمد مرتکب دی نشي قتلولی، (ابوداود)،
 ۱. عَقْلٌ: خون بها، دیت [۲] مُقْلَطٌ: سخت.

تسهيلات:

فوله وَلَا يُقْتَلُ صَاحِبُهُ:

د سوال مقدر جواب: داجمله په حقیقت کښې د یواشتباه او وهم جواب دې شبه اووهم ددې حدیث د شروع کلام نه داسې پیداشوي چې د قتل شبه عمد دیت په دې حدیث کښې یوشن مغلط ګرځولې شوی دی په کوم سره چې وهم پیداشو چې کله په دیت کښې دواړه یوشن دی نو په قصاص کښې به هم یوشان وی. دا وهم لرې کولو دپاره نبی کریم او فرمایل، ولا یقتل صاحبه، یعنی د شبه عمد د قتل مرتکب به په قصاص کښې نه شی قتل کولې. دنته تشبیه صرف تغلیظ دیت کښې ده په قصاص کښې نشته دې
 [۲۵۰۲] د زخمی شوی سترګي دیت

۱۰۰- [۱۶] (۲) [وَعَنْهُ] عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: [۳] «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَيْنِ الْقَائِمَةِ السَّادَّةِ [۴] لِمَكَانَيْهَا ثَلَاثُ دِيَّاتٍ» (رواه أبو داود، والنسائي).

ترجمه: [۱] و حضرت عمرو بن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د داسې سترګي په باره کې چې د زخمی کیدو نه وروسته په خپل ځای باقي پاتې شي، [۲] لیکن د رڼا نه محرومه شي، دا حکم وفرمایلو چې د هغې د پوره دیت، ثلث دریمه دی، (ابوداود نسائي)،
 ۱. ۱. الثقات [۲] الْقَائِمَةُ: موجوده [۳] السَّادَّةُ: په خپل ځاني برابر.

(۱) اخخره ابو داود فی کتاب الدیات/باب دیات الأعضاء (رقم- ۴۵۶۵) واحمد فی المستد: ۲۲۴/۲

(۲) اخخره ابو داود فی کتاب الدیات/باب دیات الأعضاء (رقم- ۴۵۶۷) والنسائي فی کتاب القسامة/باب العين العوراء السادة لكانها إذا طست (رقم- ۴۸۴۰)

تسويات:

قوله فی العین القایمة السائة

د زخم په وجه د بهارت د ختمیدو په حکم کښي ۲ مذاهب:

① اسحاق بن راهویه په نیز په سترگه داسې زخم اولگیدو چه نظرنی ختم شولیکن په خپل ځانی باندې ده او د مخ رونق نی هم په ځانی دې په بناسنت او زینت کښي نی څه فرق راغللو کتونکی ته داسې ښکاری لکه چه صحیح سالم سترگه ده نویه دې کښي دریمه حصه دیت دې

② عدم فقه، په دې صورت کښي (حکومة عدل)، واجب گرځوی یعنی ما هر عادل تجربه کار سرې چه فیصله او کړی چه ددې سترگې څومره دیت کیدل پکار دی دا فیصله به داسې وی چه د مضروب سرې غلام فرض کړې شی او په صحیح سترگه سره د ده قیمت اولگولې شی او ب په ناقص سترگه سره د ده قیمت اولگولې شی چه څومره قیمت کمیږی نو چه څومره قیمت که شی هم دومره دیت او تاوان به په زخمی کونکی سرې باندې راځی

د اول لریق دلیل: زیر بحث حدیث د وی مستدل دې د کوم ظاهری الفاظ چې په دې دلالت کوی

د اول لریق د دلیل جواب: علامه توریشتی رحمته الله علیه په حواله سره ملا علی قاری رحمته الله علیه فرماني که چرې د حدیث صحیح ثابت شی نویابه دا په حکومت عدل باندې محمول کیږی

د دویم لریق دلیل: په مذکوره صورت کښي په مکمل توگه باندې منفعت نه ختمیږی د دجې به په دې باندې عمل نشی کولې

[۲۵۰۲] د خیتي د ماشوم دیت

سـد- [۱۷] (۱) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ [۲] قَالَ: «قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنِينِ بِغَرَّةٍ [۳] عَنْ أَبِي أُمَيَّةٍ أَوْ قُرَيْسٍ، أَوْ بَغْلٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ ثَمَادُ بْنُ سَلَمَةَ وَعَالِدُ الْوَابِطِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو وَلَمْ يَذْكُرْ: أَوْ قُرَيْسٍ أَوْ بَغْلٍ.

توجه: [۱] او حضرت محمد ابن عمرو د حضرت ابو سلمه نه او هغه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه نقل کوي [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم (د حاملې، د خیتي د ماشوم خون بها غره مقررده کړه. [۳] او د غره نه مراد یوه وینځه یا یو غلام یا یو آس یا یو کچر دی، ابو داود رحمته الله علیه دا روایت نقل کولو سره ويلي دي چې دا روایت حماد ابن سلمه او خالد واسطی د محمد ابن عمرو نه نقل کړي دی. لیکن په دي دواړو کې هیڅ یو هم لفظ فرس او بغل یعنی آس او

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الذیات / باب دية الجنین (رقم- ۴۵۶۹) و الترمذی فی کتاب الذیات من رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء فی دية الجنین (رقم- ۱۴۱۰) واحد فی السند: ۴۹۸/۲

کچر. ذکر کړي نه دی (نو په دې روایت کې) د فرس او بغل اضافه شاذ ده. او په دې اعتبار دا حدیث ضعیف دی، ابوداؤد نسایی

هل الثقات (۱) بقره: داس په تندې باندې سپین داغ ته وانی. هر بناسنه څیز. دلته ترې غلام یا وینځه یا اس مراد دی

تسهيلات:

قوله: أَوْ قَرِيسٍ، أَوْ بَقْلٍ:

د مذکوره الفاظو په حدیث کې اراج: علما، فرماني چه (فرس او بغل) د الفاظو اضافه په دې حدیث کې د یوزاوی د طرف نه دې کوم چه شاذ او نامقبول دې ابوداؤد ویکړه دا الفاظ مسترد کړی دی

[۲۵۰۴] د طبیب د لاسه د مرکه واقع کیدو حکم

سره— [۱۸] (۱) وَ هُنَّ عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «مَنْ تَطَبَّبَ وَأَمْرُهُ لَمْ يَنْتَهُ طَبُّ [۳] فَبُؤْضًا مِنْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: [۱] و عمرو ابن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] کوم سړی چې خپل خان طبیب ظاهر کړي، حالانکه د هغه طبیب کیدل معلوم نه وي (یعني هغه په فن طب کې څه مهارت نه لري، او بیا څوک د هغه د لاسه مړ شي، [۳] نو هغه به ضامن وي، (ابوداؤد نسایی

تسهيلات: قوله: مَنْ تَطَبَّبَ:

د تطبيب معنى: باب تفعل نه دې یعنی طبیب او ډاکتر نه دې بلکه په دې هوکه او فراډ سره خپل خان طبیب ظاهره وی او د مریض علاج کوی

قوله: فَبُؤْضًا مِنْ:

د جعلی ډاکتر د نقصان په صورت کې د ضمان وجوب: که چرته یو جعلی اونقلی ډاکتر د یو مریض علاج اوکړو او هغه په علاج باندې نه پوهیدلو او مریض ته نې نقصان اورسولو نودغه جعلی ډاکتر به ذمه واری وی او په هغه باندې به ضمان راځي ددې مسئلې تفصیل بذل المجهود کېنې دې ددې خلاصه داده که چرې یو جعلی ډاکتر د یو مریض په وړاندې د یوې دوانی ډیر تعریف اوکړو او د استعمالولو ترغیب نې ورکړو او ونیې دا اوخوره ډیره ښه دوانی ده دغه مریض هغه دوانی اوخوړله او مړ شو نو ددغه مریض په دې دوانی خوړلو

(۱) احراره ابو داؤد فی کتاب الذیات باب بمن تطب بعیر علم فأعنت (رقم ۵۵۸۶) والنسائی فی کتاب الفسامة باب صفة شبه الصمد وعلى من دبة الأصم. وشبه الصمد. وذكر اختلاف أفعال النافلين لخیر ابراهیم. عن عیبه بن صیلة. عن حمید (رقم ۸۳۰) و اس ماحه فی کتاب احضاب باب من تطیب. ولم یعلم منه صیة (رقم ۳۴۶۶)

کنبی عمل دخل راغلو نو په دې صورت کنبی په دغه جعلی ډاکټر نه قصاص شته اونه دیت البته دغه ناهل نقلی طبیب ته به دتغزیر په توگه سزا ورکولې شی چه د طب د فن نه نواقف دې جاهل مریض ته غلطه مشوره ولې ورکړه

په جعلی دوائی د قتل حکم: اوکه دغه جعلی ډاکټر په خپل لاس مریض ته دوائی ورکړه او مریض مړ شو نو په دې صورت کنبی به دغه نقلی ډاکټر ضامن وی یعنی دافعل د قتل خط په حکم کنبی دې په کوم کنبی چه دیت په عاقله باندې راخی او قصاص نشته دې دلته چونکه مریض دغه نقلی ډاکټر ته د علاج اجازت پخپله ورکړې وو په دې وجه قصاص ساقط شو او دیت لازم راخی

[۲۵۰۵] د دیت د معافی پوه واقعه

۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَنَّ غَلَامًا لِأَنْثَى فَقَرَأَ قَعْلَةً أَذُنَ غَلَامٍ لِأَنْثَى أُغْنِيَهُ قَدْ نَسِيَ أَهْلُهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: [۲] إِنَّا أَنْثَى فَقَرَأَ: [۳] فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِمْ شَيْئًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] و حضرت عمران ابن حصین وایي چې یو هلك چې د مفلس خندان سره یې تعلق لرئو. [۲] یو داسې هلك غوږ یې پریکړي، چې د یو دولتمند خاندان نه وو، [۳] کوم هلك چې غوږ پریکړي وو، د هغه خاندان والاد رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو، او عرض یې وکړې چې مونږ محتاج او مفلس یو (په مونږ دي دیت نه مقرر کیږي) رسول الله ﷺ د هغوی درخواست منظورولو سره، په هغوی څه څیز مقرر نه کړي، (ابوداود، نسایی)

تسهيلات:

فوله قَعْلَةً أَذُنَ غَلَامٍ لِأَنْثَى أُغْنِيَهُ:

په ماشوم باندې عدم قصاص: یعنی دمالداره خلقو د خونې غوږ دغریب نوخلق خونې پرې کړو د غلام نه مراد نابالغ بچي دې عبدمرادنه دې ځکه چه که چرې عبدوې نو ددغه جرم توان به پخپله په هغه راخی ځکه چه د غلام څوک عاقله نه وی هغه د جرم د توان پخپله ذمه وار دي او په زیربحث واقعه کنبی چونکه د غوږ پرې کونکې وړوکې ماشوم وونود ماشومانو نه قصاص نه شی اخستی په دې وجه په عاقله باندې دیت راغلو لیکن هغه عاقله پخپله دومره فقیران وو چه د دیت متحمل کیدې نه شو په دې وجه په دې سره هم دیت ساقط شو ځکه چه فقیر عاقله باندې دیت نه راخی

الفصل الثالث

[٢٥٠٦] دقتل شبه عمد او قتل خطا دیت

٢٥٠٦- (٢٥٠) [٢٥٠] عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: [٢٥٠] يَوْمَهُ فِيهِ الْعَمْدُ أَلَا ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ حَقَّةً، [٢٥٠] وَثَلَاثُونَ جَدْعَةً، [٢٥٠] وَأَرْبَعٌ خَلْفَةً، [٢٥٠] إِلَى بَازِلٍ عَامِبًا كُلُّهَا عِلْفَاتٌ. [٢٥٠] وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ: فِي الْخَطَا أَرْبَعًا: عُتْسٌ وَعِشْرُونَ حَقَّةً، [٢٥٠] وَعِشْرُونَ جَدْعَةً، [٢٥٠] وَعِشْرُونَ بَنَاتٍ لَبُونٍ، [٢٥٠] وَعِشْرُونَ بَنَاتٍ فَخَاضٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [٢٥٠] حضرت علي کرم الله وجهه نه منقول دی. وي فرمايل [٢٥٠] چې د قتل شبه عمد په دیت کې سل اوبیان ورکول واجب دي. په دي تفصیل چې دریو دیرش ٣٣ اوبني هغه وي. کومي چې په څلورم کال کې وي. [٢٥٠] او دریو دیرش اوبني هغه وي. کومي چې په پنځم کال کې شروع شوی وي. [٢٥٠] او څلور دیرش اوبني هغه وي چې په شپږم کال کې وي. تر اته کنه. چې په نهم کال کې وي. او ټولي حاملی «بلاربي» وي. [٢٥٠] په یو بل روایت کې د حضرت علي کرم الله وجهه نه دا منقول دی چې هغه وفرمايل د قتل خطا، په دیت کې څلور قسمة اوبني ورکول واجب دي. په دي تفصیل چې پنځوشت هغه وي چې د دریو دریو کالو وي. [٢٥٠] او ٢٥ هغه وي چې د څلورو څلورو کالو وي. [٢٥٠] او ٢٥ هغه وي. چې د دوو دوو کالو وي. [٢٥٠] هغه وي، چې د یوه یوه کال وي. «ابوداود».

هل القعات (١) شبه العمد: قتل شبه العمد، (٢) أَلَا ثَلَاثًا: درې قسمة. (٣) إِلَى بَازِلٍ عَامِبًا بَازِل هغه اوبن نه وانی کوم چې پورا د اتو کالو وی او په نهم کال کښې داخل شوې وی په هغه وخت کښې دهغه غاښونه هم ښکاره شوی وی او په قوت کښې هم کامل شوې وی (٤) خَفَاتٌ: حاملی. بلاربي. (٥) أَرْبَعًا: څلور قسمة (٦) بَنَاتٍ لَبُونٍ: د دوه کالو اوبنه. (٧) بَنَاتٍ فَخَاضٍ: د یو کال اوبنه.

تسهيلات:

فوله إِلَى بَازِلٍ عَامِبًا كُلُّهَا عِلْفَاتٌ:

د بَازِلٍ تعریف: بازل هغه اوبن ته وانی کوم چې پورا د اتو کالو وی او په نهم کال کښې داخل شوې وی په هغه وخت کښې دهغه غاښونه هم ښکاره شوی وی او په قوت کښې هم کامل شوې وی

[٢٥٠٧] د شبه العمد د دیت مقدار

٢٥٠٧- (٢٥١) [٢٥١] عَنْ مُهَاجِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: [٢٥١] قَتَلَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي شِبْهِ الْعَمْدِ ثَلَاثِينَ حَقَّةً، وَثَلَاثِينَ جَدْعَةً، وَأَرْبَعِينَ خَلْفَةً، مَا بَيْنَ ثَلَاثِينَ إِلَى بَازِلٍ عَامِبًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(١) اخرجه ابو داود في كتاب النيات لباب في دية الخطا شبه العمد (رقم- ٤٥٥٦)

(٢) اخرجه ابو داود في كتاب النيات لباب في دية الخطا شبه العمد (رقم- ٤٥٥٦) واحمد في المسند: ٤٩/١

قوجه: [۱۷] او د حضرت مجاهد عليه السلام نه روايت دی چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د قتل شبه عمد په ديت کې دیرش اوبښي د دریو دریو کلو، دیرش د څلورو څلورو کلو، او څلوېښت اوبښي حاملې (بلارې) چې د پنځه پنځه کالو وي، د ورکولو حکم وکړي، گویا دا روايت د امام شافعي عليه السلام د مسلك موافق دی، (ابوداود).

تصیلات: نوې د کتاب القصاص حدیث نمبر (۳۴۳) په توضیح کښې د اوبسانود عمرو نو بیان دي هم هلته نی او گورنی

[۲۵۰۸] د جنین د قاتل حکم

۳۵۰۸- [۲۲] (۱) [۲۲] عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي الْجَنِينِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغَرَّةٍ عَنِ أَوَّلِيْدَةٍ [۳] فَقَالَ الَّذِي قَضَى عَلَيْهِ: كَيْفَ أَغْرَمَ مَنْ لَا شَبَّ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَهَقَ وَلَا اسْتَهْلَ وَيُثَلِّ ذَلِكُ يُثَلِّ. [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِيْخْوَانِ الْكُفَّانِ)» رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا.

قوجه: [۱۷] او حضرت سعيد ابن مسيب وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د خيټي د هغه ماشوم ديت، چې ووژل شي، يو غره يعنی يو غلام يا يوه وينځه مقرر کړل. په کوم سړي چې دا ديت واجب شوی وو. [۲] هغه عرض اوکړو چې د هغه ماشوم تاوان څنگه ورکړم؟ چې هغه څه څيز نه څکلی نه خوړلی دی، او نه يې خبري کړي دي، او نه يې آواز کړي دی، د دي قسه قتل خو ساقط کيږي، [۳] رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه سړي په دا خبر اوریدو سره حاضرینو ته وفرمایل د دي نه علاوه نور څه اوويل شي چې دا سړی د کاهنانو ورور دی، امام مالک عليه السلام او امام نسايي عليه السلام خو داروايت بطريق ارسال (يعني د راوي صحابي ذکر کولو بغير نقل کړي دي

هل القهات ① وکښه، ② اغرم: تاوان ديت، ③ شَبَّ: څکلی، ④ اسْتَهْلَ: آواز نه پورته کړلو ⑤ يثَلِّ: ساقط کوی، هدر کوی، ⑥ الکفان: جمع د کاهن ده کاهنان، دمستقبل د غیبو دعوه کونکی پل کتونکی ⑦ جنن: دمور په خيټه کښې چه کوم بچي وی د پيدا اکيدونه وړاندې هغې ته جين وانی

۳۵۰۹- (۲) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَدَعْنَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مُتَّصِلًا.

قوجه: ابوداود د حضرت سعيد نه او هغه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه بطريق اتصال نقل کړي دي

(۱) اخرجه النسائي في كتاب القسامه/باب دية جنين الرأه (رقم- ۵۸۲۰) ومالك في الموا كتاب المقول/باب عقل الجنين (رقم ۶)

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الذیات/باب دية الجنين (رقم- ۴۵۷۶) واحمد في المسند: ۲/۲۷۸

تسهيلات:

قوله: استقبل:

په مذکوره صورت کښې اسلامي حکم، د پيدا کيدو په وخت چه کله ماشوم ژوندې وي نو هغه په چغو چغو ژاړې دې ته ئې استهل وئيلې دې دا کلمه د دې نه وړاندې د نطق د پاره په منزله د تفسير ده سره د دې چه دا کلمه د دې نه زياته غير مانوس ده مگر د سجع جوړولو د پاره دې سړی دا مؤخر کړه لکه چه هغه اکل د سجع په غرض د شرب نه مؤخر کړې دې حالته که اکل روميې ذکر کولې شی او شرب روستووی بطل دامشدد دې د مجهول صيغه ده بې خايه او لغو کولو په معنی کښې دې دې سړی د جاهليت د رواج او دستور مطابق دا کلام کړې دې چه دغه شان به د بجې وينه ضائع ده حالته که دا د اسلام نظريه نه ده په اسلام کښې خوباقاعده دده ديت دې کوم چه د غره په نوم باندې مشهور دې.

قوله: اخوان الکهان:

د کاهن تعريف او د نبي کریم د خفگان وجه: داد کاهن جمع ده کاهن هغه سړی ته وائی چه په غيبيو باندې د پوهيدلو دعوی کوی او د مستقبل غلطې خبرې د الفاظو په ډیری کښې په ښائسته مستح صورت کښې پيش کوی دې د پاره چه په لفاظی سره د خلقو زړونه خپل طرف ته مائل کړی او د شريعت خلاف خپل باطل نظريات رائج کړی هم په دې وجه نبي کریم د دغه سړی نه خفه شو.

په مسجع کلام باندې اعتراض ولې؟: مسجع او مقفی کلام خو په احاديثو کښې ډیر راغلي دي بل په قرآن عظیم کښې هم داسې کلام فواصل سره موجود دي بیا دلته په دې باندې نکیرولې او فرمانيلې شو؟

دا شکال جواب: مطلق مسجع کلام مذموم نه دې بلکه هغه مذموم دې چه تکلف او ډیر زیات بناوتی او تصنع سره راوړلې شی لکه چه دې سړی د تقدیم او تاخیر قواعد مات کړل صرف د سجع په غرض سره ئې یو باطل کلام او کړو بهر حال که بچې په خپته کښې مرشی نو د هغې حکم دغه دې کوم چه نبي کریم بیان کړې دې چه غره واجب ده یا پنځه سوه درهم دی او که چرې ژوندې پیداشی او چا د پيدا کيدو نه پس قتل کړو نو په دې کښې قصاص دي

(الحمد لله اووم جلد ختم شو)